

מסכת שביעית

הוצאה חדשה עם הוספות
שנת השמיטה תשפ"ב

תוכן הענינים

מפתחות.....	ה
ביאורים על סדר המשניות.....	כז
סימן א בדין תוספת שביעית.....	קכז
סימן ב בפרק קמא דשביעית.....	קלו
סימן ג בפרק שני ובדין נטיעה בערב שביעית.....	קסא
סימן ד בדין עבודות בשביעית.....	קעז
סימן ה בדיני שמור ונעבד.....	קצא
סימן ו במינים הקדושים, ובדין הנאתו וביעורו שוה.....	רי
סימן ז בענין דמי שביעית.....	רכט
סימן ח בענין סחורה בשביעית.....	רנא
סימן ט בדין יאכל כנגדן.....	רעא
סימן י בדיני ביעור.....	רפט
סימן יא בדיני הפסד בפירות שביעית.....	שכה
סימן יב בדיני חנטה ולקיטה.....	שס
סימן יג בדיני ספיחין בשביעית ובמוצאי שביעית.....	שפד
סימן יד בגבולות ארץ ישראל.....	תד
סימן טו בענין שמיטת כספים.....	תכט
סימן טז בדיני חובות שאינם משמטין.....	תלח
סימן יז בדיני פרוזבול.....	תנז

ענינים נוספים שנתבארו בתוך הדברים

- א. בענין לפני עור פ"ה מ"ו ט'
ב. בדין תוספת שבת ויו"ט אם צריך קבלה סי' א' סק"ח
ג. הבטה בהפקר אי קני ואם אפשר לזכות לאחרים על ידה סי' ה' סק"ג
ד. בחלות איסור אתנן סי' ז' סק"ט
ה. אם אפשר לשלוח מנות וליתן מתנות לאביונים מדמי שביעית סי' ח' סק"ח
ו. אם מותר לקנות אתרוג כשר למצוה מדמי שביעית סי' ט' ס"ק י"ג
ז. בדין להוציא אתרוג למצוה לחו"ל, ואם צריך להחזירו סי' י' ס"ק ט"ז
ח. בביאור ספיקת הירושלמי אם יוצאים ידי ד' כוסות ביין של שביעית סי' י"א סק"ג
ט. בדין לא תחנם במכירת קרקע לגוי סי' י"ד סק"ז
י. ביאור הילפותא דסתם הלואה ל' יום סי' ט"ו סק"ד
יא. בדין שטר העומד ליגבות כגבוי דמי סי' ט"ז סק"ג
יב. חוב שהחזירו לאחר שמיטה מה דינו לענין מעשר כספים סי' י"ז סק"כ

מפתחות

סימן א

בדין תוספת שביעית

א. מו"ק ג' ב' יכול ילקה על התוספת כו', בביאור הלשון יכול ילקה, אם איסורא מיהא איכא.

ב. בטעמייהו דב"ה, והאם שיעור עצרת הוא מדאורייתא, מ"ט הוסיפו על שלשים יום דאורייתא, בדעת תו' בטעם תוספת שביעית מדרבנן, עוד בנדון אם לכו"ע ל' יום מדאורייתא, בדברי הראשונים דלכו"ע מדאורייתא ל' יום.

ג. שם ר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים הללו ובטלום.

ד. מ"ט פ"י הפסוק שנאמר בשבת לגבי שביעית, ובדרשא תוספת שביעית.

ה. ד' א' אלא ארנב" כי גמירי הלכתא כו', שם וכיון דהלכתא כו' מאי קושיא אם אשמועינן קרא עיקר הדין, ובהלכה נתחדש פרט בנטיעות.

ו. שם ור"י אמר ר"ג כו' אם רב אשי חולק על ר' יוחנן.

ז. אם שביעית בזה"ו דרבנן מ"ט צריך הלכה למעט מתוספת שביעית, לרבי דעומר אינו דוחה שבת איך מתפרש הפסוק.

ח. בדעת הראשונים דר"ע יליף תוספת שבת מתוספת שביעית בקו', בביאור החילוק בין תוספת שבת לשביעית ונפק"מ בזה, בקו' הגרע"א היכי ילפינן תוספת יו"כ מתוספת שביעית, בטעמא דתנא דיליף פטור עונש א"צ קרא לתוספת יו"כ, אם דין תוספת תלוי בקבלה.

ט. אם שביעית הוי מצות עשה שהזמן גרמא ואם צריך ריבוי לנשים בתוספת שביעית.

י. בביאור דברי הירושלמי בביטול תוספת שביעית.

סימן ב

בפרק קמא דשביעית

א. בטעם איסור חרישה בערב שביעית, מ"ט נטיעה עצמה מותרת וטיפולה אסור.

ב. בדברי הר"ש פ"א מ"א על הסדר.

ג. שם מ"ב איזהו שדה האילן כו', ביאור ככר דבילה ושיעורו.

ד. שם מ"ג אחד אילן סרק כו' בהא דהקדימו סרק, ובירו' מ"ט שיערו בתאנים, בשיעור מלא אורה וסלו אם כל אילן לפי לקיטתו.

ה. בפלוגתת הראשונים אם בעינן ככר לכל אילן, בדברי הירושלמי ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשין.

ו. בדעת הרמב"ם אם בעינן שכל אילן יעשה שליש ככר, בדעת הראב"ד דלפי מספר העצים בעינן שכל עץ יעשה חלקו, בדעת הגר"א.

ז. בדעת הר"ש והרא"ש דבעינן שכל אילן יעשה ככר.

ח. שם מ"ב איזהו שדה האילן כו' אם בעינן דוקא בי"ס שלם כדי שיחשב שדה האילן, בדעת החזו"א, בדברי הירושלמי בזה, בהא דהוזכר במתני' דין שורה רק בנטיעות, עוד בדברי החזו"א, בנדון רצופין דלמעיקר קיימי אם נותנים להם כדי צרכן, בדברי התוספתא ריש פ"א.

ט. בשלשה אילנות לבית סאה אי מיירי בנטועין במרחק ל"ג אמה ושליש ביניהם, בדברי החזו"א שאין חורשין חוצה להן אלא כהמרחק שביניהן.

י. בירושלמי ה"ב רחוקים מטע עשרה לבי"ס כו'.

יא. בדברי הירו' ה"ג היו ארבעה ואין הבקר עובר כו'.

יב. פ"א מ"ד ומעשרה ולמעלה כו' מאי קמ"ל.

יג. שם מ"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים כו', בהא דקתני וחורשין כל בית סאה כו' אחר שאמר מצטרפין, אם גדר מפסיק שלא יחשבו ג' אילנות, עוד בדין לחרוש כשאין הקרקע של בעל האילנות, שם במשנה כמה יהא ביניהם כו'.

יד. שם מ"ו עשר נטיעות מפוזרות כו' במ"ש הר"ש משום פסידא, אם בההלל"מ נאמר בהדיא עשר נטיעות, אם בעשויות שורה מיירי ביניקתם על בית

בשביעית, בהרכבת מאכל ע"ג סרק אם מונין מההרכבה או מהסרק, בהוכחת הראשונים דהזורע אורז ודוחן בתוספת מותרין.

ג. פ"ב מ"ו רי"א כל הרכבה כו' אם קליטה היינו השרשה, ובהשריש קודם ל', בנדון הירושלמי בפירות נטיעה שלא עקרה, בדין יורש ולוקח אם צריך לעקור.

ד. בדין חרישה במקשאות ומדלעות ובביאור החילוק בין עידור לחרישה, מ"ט מותר חרישה במקשאות, בפלוגתת הראשונים אם בבית השלחין מיירי בזרעה, בטעמי דרבי דבעינן ג' ימים כדי השרשת אורז.

ה. בדין סיכת פגין שעתידין להתקדש בקדו"ש, בביאור מנקבין אותן, בטעם איסור סיכה, בביאור דברי התוספתא הלוקח פגים מחבירו כו', בגירסת המשנה ר"ש מתיר כו', במ"ש החזו"א לדעת הרמב"ם בסיכת פגים בשביעית.

ו. לאיזה ענין מרכינן קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית, ובאיסור קצירה כדרך הקוצרים, בדברי הירושלמי דבמוצ"ש מותר לקצור, ולענין הלכה בזה.

ז. בפלוגתת הראשונים לדעת ר"י אם יש להתיר בשביעית עצמה או רק בתוספת.

ח. הטעם שהתירו מיבלין מסקלין מזרדין כו' אע"פ שהן מלאכות גמורות.

סימן ד

בדין עבודות בשביעית

א. מ"ק כ' ב' איתמר המנכש כו' בביאור פלוגתת רבה ורב יוסף, ובדין משקה מים בשדה בור.

ב. תולדות זריעה אם ג"כ אסורות בכלאים, המחפה בכלאים לרבנן אם לוקה, לר"י דאפי' מנכש חייב משום זורע, במה דנו בחבורה, אם מחפה הוא אב או תולדה.

ג. איך מצינו לאוקמי למתני' ככו"ע דמקיים הא בשביעית ל"ש מקיים, איך מצינו לאוקמי ככו"ע הא בברייתא מבואר דמחפה חייב.

ד. מ"ק כ' ב' א"ל אביי לרבה לדידך קשיא כו'.

סאה, במה שפי' הר"ש והרא"ש רצופות בפחות מבית סאה, ובדין רצופות על בית סאה, שם ומוקפות עטרה.

טו. בדברי הגרע"א דג' נטיעות שעושין ככר דבילה חורשין להם עד עצרת, בביאור הירושלמי על דרך זו, בדברי התוספתא בזקינה הנראית כנטיעה, עשר נטיעות העשויות כשורה אם חורשין להם עד עצרת.

טז. מ"ט דלועין מצטרפין משום העלין ולא משום שרשים, בקו' הרא"ש מ"ט מזבלין במדלעות, בקו' החזו"א דקשואין ודלועין אסורין משום ספיחין, בדין עשר נטיעות ושבעה דלועין, עוד בדין רוב נטיעות ובאיזה דלועין מיירי.

יז. שם מ"ח, ביאור המחלוקת עד אימתי נקראו נטיעות, שם ר"א בן עזריה אומר עד שיחולו כו', שם אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה כו'.

יח. שם עד שתכלה הליחה בטעם ההיתר לחרוש, בירושלמי דלר"ש גם לב"ש באילן עד עצרת, מ"ט לר"מ קבעו זמן קבוע באילן ולא בשדה הלבן, בביאור דברי הירושלמי במחלוקת ר"מ ור"ש.

סימן ג

בפרק שני ובדין נטיעה והרכבה בערב שביעית

א. ר"ה י' ב' ואלא מאי ר"א שלשים ושלשים בעי דתנן אין נוטעין כו', מסקנת הדברים בדין נטיעת אילן סרק ערב שביעית, בדברי החזו"א דדין שביתת הארץ הוא על האדם, בסוגיא דע"ז ט"ו ב' דשביתת הארץ כשביתת בהמתו, במ"ש החזו"א בדעת הרמב"ם שאין האיסור אלא על העובד, בדברי החו"ב בשם מהרש"ל דאמירה לעכו"ם בשביעית אסורה מדאורייתא ובדעת החזו"א, אם הנוטע בשוגג יקיים אף בנזכר קודם קליטה, בביאור דברי הרמב"ם מ"ט מרכיב יעקור, מסקנת הדברים מ"ט קליטה בשביעית אסורה מדרבנן.

ב. בדברי החזו"א לדעת רש"י לר"מ סגי בתוספת יום א', בדברי הראשונים דס"ל שיש איסור בקליטה בשביעית, בדעת תו' אם מותר לנטוע ביום ל' של התוספת, בדעת הרמב"ם אם יש איסור קליטה

ה. שם רבא אמר אפי' תימא רבנן כו', בטעם איסור זמירה, שם איתמר החורש בשביעית כו', בקר' תו' בדברי ר"ע מ"ט אצ"ל חריש כו'.

ג. ב"מ קי"ח א' ל"ק כאן בהגבהה כאן בהבטה, מ"ש הגבהה מהבטה, ואם הבטה קני אף לאחרים, בקושיית בנו של הקצה"ח, שם דת"ק סבר הבטה בהפקר קני כו', במשה"ק החזו"א דהא גזרו על הספיחין, ועוד איך זוכה במחובר.

ד. בסוגיא דסוכה ל"ט ב' ובתו' שם.

ה. בתו' מנחות פ"ד א' ד"ה שומרי

ו. בנדון הירושלמי בנחרשה פעם ראשונה, בנטיבה לפירות שהביאו שליש קודם שביעית, בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד בנזרעה, בדעת הגר"א באיסור משומר ובזורע באיסור, בדברי הירושלמי בדין זריעה בשביעית לצורך העומר ובאכילת השיריים.

ז. בדברי הר"ש בדין קצירה כדרך הקוצרים, בדין עשייה בגת שלא ע"י בעלים, בדין שינוי דמלאכות שאינן גמר מלאכה, ובדין סיוע לנכרי בזה.

ח. בדין שינוי במעשה הקצירה, בדין ליקט הרבה לצורך עצמו לבעלים ולשאר ישראל ולאוצר ב"ד, בדעת הרמב"ם באיסור קצירה לצורך עבודת הקרקע.

ט. בדין מכירת כדן, ובבצר יותר מט"ו כדן, אם יש איסור ללקט הרבה, בדין מכירה לנכרי, מאי קמ"ל שמותר למכור לישראל בחו"ל, עוד בדין לקיטה הרבה שלא לבעה"ב.

י. סנהדרין כ"ו א' בתחלה כו' מ"ט פסלו אוספי שביעית, מ"ש קוצץ לעקל מזומר וצריך לעצים, ובדין מלשאצ"ל"ג בשביעית.

יא. בדין ליקוט עצים בתוך שלו, ובלוקט אצל חבירו, בדין ניכוש בשדה חבירו, בדין חצרות דידן.

יב. המדל בזיתים אם כונתו לעצים בלבד, בדין המדל באילן יחידי.

יג. דיני קציצת אילנות, ובאילן סרק לנוי, ובכיסוח הדשא.

ו. ב' ב' בשלמא מועד משום טירחא ובמקום פסידא שרו רבנן כו', בדעת הריטב"א שכל התולדות הותרו במקום הפסד, ובמשה"ק מ"ט לא התיירו ניכוש, במ"ש הנמו"י דהשקאה לא מיקרי עבודה חשובה, בדעת רש"י והריטב"א דמרבין רק עבודות שמשביחין את הארץ והאילן, אם מלאכות האסורות בשבת מדרבנן חשיבי גזירה לגזירה לגבי שביעית, בפלוגתת ר"ש ורבנן לגבי נטילת עלה, בהא דזימור של שאר אילנות חשיב תולדה ולא אב, בהיתר דנקעים, אם זריעה בכרם היינו חרצנים או אף ייחור, ובדין הרכבה והברכה.

ז. ו' ב' ראב"י אומר כו' בפלוגתת ראב"י ורבנן במשיכת מים מאילן לאילן ובדברי הירושלמי בזה, שם ת"ר מרביצין שדה הלבן כו', בפ"י הראשונים משום הפסד ספיחין דמוצ"ש, שם והא תניא מרביצין כו' בהא דלא מייתי מתני' דשביעית.

ח. פ"ב מ"י ממרסין באורז בשביעית כו' בפירוש הר"ש ובפיה"מ, בחילוק בין אורז לנטילת עלה באשכול.

ט. פ"ב מ"ד ראב"צ אומר אף משקה כו', ובתוספתא ובירור' בזה, בדין השקאת אילנות בבית הבעל, ובדין נטיעות, במ"ש בירושלמי דר"ח אסר השקאה לזרעים, שם מזהמין את הנטיעות כו' ביאור ענין זיהום וענין בתים, אם כל הני דמתני' שרי אף באילן.

י. בירושלמי פ"ב ה"ב, פ"ד ה"ד, בכמה עניני עבודות האילן.

יא. בדין העמדת כוורות דבורים בתוך החממות לצורך גידול הפירות.

סימן ה

דיני שמור ונעבד

א. יבמות קכ"ב א' של ערלה הן של עזיקה הן כו', במה שפי' הראשונים משום נעבד, וכמה ראיות שנעבד פירותיו מותרין.

סימן ז

במינים הקדושים בקדושת שביעית

ובדין הנאתו וביעורו שוה

א. ב"ק ק"א ב' רבא רמי כו', שם עלי קנים ועלי גפנים אי מיירי בליקטן לחים, ואם אפשר לקבוע קדושת שביעית בתלוש, אם רשאי כל אדם ללקטן לאכילה ולגרום להפקר, ענין הנאתו וביעורו שוה, ובדבר שביעורו בשעת ההכנה, שם והאיכא עצים דמשחן, בפרש"י ותו', בהא דסתם עצים להסקה, ולא מהני מחשבת לקיטה, במ"ש תו' דהסקה לקדירה הנאתו וביעורו שוה, ובראשונים בזה, בענין הנאתו וביעורו בצבע, בענין משרה וכבוסה.

ב. בקושיית תו' מ"ט אין לוקחין עבדים וקרקעות מדמי שביעית, הכנת בגד, והכנת תבשיל אם הוי בכלל לכל צרכיכם, בדין פשתן ועצים ומיני כביסות לענין קדו"ש, בקושיית החזו"א מה בין צביעת בגד לקניית בגד.

ג. בטעמא דלולב מיקרי הנאתו וביעורו שוה, בדין לולב שנתפשט ונעשה כסכך, עוד בסוגיא דסוכה מ' א', בקושיית תו' איך מותרין עצים לר"י לאחר הביעור, ובדברי החזו"א, בדין הדסים, עוד בקו' תו' הנ"ל בדין עצים לאחר הביעור לר"י.

ד. החילוק בין סיכת כלים לבין צביעתן.

ה. בדין צביעת ביתו וכלי תשמישו של אדם, בדברי הירושלמי דצבעי בהמה אין בהם קדושת שביעית.

ו. בדין מינים שמיועדים למלוגמא, בדברי הירושלמי במיני מלוגמא ובמשרה וכבוסה, בדעת הרמב"ם דיש קדו"ש במיני כבוסה, בהא דבתלמודן מבואר נמי דבורית ואהל קדשי בקדו"ש, בברייתא שם זה הכלל כו' כל שאין לו עיקר אין לו שביעית.

ז. בספיקא דהירושלמי במיני בשמים, לענין הלכה בדין הדסים, בבציא דירושלמי במיני אדלקות.

ח. בירו' באותן שמטמאין טומאת אוכלין לכשימתוקן, האם לענין קדו"ש קדשי מיד.

ט. במינים שדעת בעה"כ עליהן לעצים האם מותר ללקטן לאכילה כהפקר.

י. בירו' במוכר לאוכלין והלוקח לעצים.

סימן ז

בענין דמי שביעית

א. ע"ז נ"ד ב' כל שאתה כו' בנידון אם חליפי חליפין אוסרין מכח חליפין הראשונים, בביאור הטעם דע"ז תופסת דמיה, בביאור אמאי שביעית וע"ז הוו שני כתובין הבאין כאחד, האם איכא פלוגתא דתנאי בדין ב' כתובין אי מלמדן, ובראשונים בזה, בסוגיא דסוכה מ' ב' אם שביעית מתחללת דרך מקח או גם דרך חילול, בתפיסת דמי שביעית דרך מקח וחילול בסוגיא דסוכה מ"א א'.

ב. באיסור לקיחת פירות שביעית מגוי והטעם בזה, בלוקח משדה הנכרי עצמו האם מותר, בדברי המהרי"ט דאין איסור במסירת דמי שביעית לנכרי כשמתקדשים ברשות הנכרי, במ"ש המהרי"ט דכשהמעות ביד הנכרי פקעה קדושתן.

ג. במ"ש החזו"א להוכיח מדמי ע"ז דאין אסורין ביד נכרי, עוד טעם אמאי פירות שביעית לא תפסי דמיהן בידי גוי, ובדין פרי שני בזה, הטעם דלוקחין מגוי ול"ח לתקלה בדמי שביעית.

ד. בירושלמי בדין ליקח שמן להדלקה מדמי שביעית, שם א"ל ר"מ מחמיר אני בדמים כו'.

ה. בדברי הירו' במחליף שמן בשמן ששניהם אסורין, בדין הנ"ל האם ינהי לחלל הקדושה הנוספת בשמן ע"י המקח, בירו' שם החליף יין בשמן כו' ולענין ביאור בזה.

ו. דינים העולים.

ז. ע"ז ס"ב ב' אתו אמרו ליה לר' יוחנן כו', במש"כ תו' שהעניינים לא נהגו בהם קדושה, שם א"ל יאות הן עבדין כו', אם דוקא בפרי ראשון הוצרך ללמוד מאתנן.

ח. בתור"ה יאות, אם ר"י התיר דוקא כשהסכים להקיף הפרעון לאח"ז, בדין אם הפירות אינם ברשות הלוקח בשעת הפרעון, כשהרשהו להשתמש במעות או בפירות קודם השלמת המקח, מהו, בדין משך פירות באופן שהמקח יכול להתבטל, ובנה"מ בזה, בדברי הרמב"ם פ"ו הי"ד.

ו. פ"ח מ"ד לקח מן הנחתום ככר כו' בפירוש הרמב"ם והגר"א, אם מותר לפסוק על פירות שיקח מן הנכרי, אם מותר ללוות סאה בסאה בפירות שביעית.

ז. בדין מכירה בהקפה ע"מ שלא יתפס בקדו"ש, החילוק בין מוכר ע"מ לקבל פירות לאכילה למוכר ע"מ לקבל דברים שאין בהם קדו"ש, בדין לוקח מע"ה אם מותר להערים בהקפה לכתחילה, בחנויות שקונים בשליחות הלקוחות, בדין קבלת עודף בחנות שמוכרין בה פירות שביעית.

ח. בתוספתא באיסור שושבינות ראשונה מדמי שביעית, בדין צדקה מדמי שביעית, בדין משלוח מנות ומתנות לאביונים מדמי שביעית.

ט. בתוספתא בדין אכילת הנכרי בטפילות לישראל, באכילת פועל אם מותרת דוקא כשאינו בשכר המלאכה, המקבל מעות לגדל יתום ומאכילו פירות שביעית אם חשוב פורע חובו מדמי שביעית, בעיקר איסור פריעת חוב אם איסורו מדאורייתא, בתוספתא אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניוזנית משל בעלה.

י. פ"ח מ"ד לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית כו'.

יא. שם מ"ה אין נותנין לא לבייר כו', במה שנחלקו בתוספתא בלקיחת מים ומלא מדמי שביעית, הרבנות בבייר בלן ספר וספן, שם ולכולן הוא נותן מתנת חנם. יב. פ"ז מ"ד ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו כו'.

סימן ט

בדין יאכל כנגדן

א. פ"ח מ"ז ואחרון אחרון נתפס בשביעית כו', בדין חילול שביעית על קרקע, שם יאכל כנגדן, בפלוגתת רש"י ותו' אם היינו חילול או קנס, בפרי ראשון דל"ש ביה חילול אם אמרינן ביה יאכל כנגדו, בסוגיא דקדושין נ"ו א' דמשמע דדין יאכל כנגדן רק אם יש חשש מכשול, אם בהתנו שהכסף ישאר בקדושתו בידי המוכר אין יאכל כנגדן, ביישוב דברי הרמב"ם שלא כתב דבחבירה א"צ לאכול כנגדן, מסקנת הדברים, בביאור דברי הירושלמי, לר"א דאין שביעית מתחללת

ט. שם ס"ג א' ליחול עלה איסור אתנן למפרע, בקושיית הרשב"א ממתני' דפסק עד שלא מדד, בדברי הרשב"א והריטב"א בטעמא דמשך החפץ קנה, בבעיא דקדמה והקדישתו, האם איירי לקרבן או אף לבדה"ב.

י. שם ב' כי קא פרע דמי איסור כו' ביאור הענין, ובהקדים דינר ואינו בעולם, אם האיסור משום מסירת דמי שביעית, ובקו' הרמב"ן, לענין הלכה בלוקח בהקפה, כמה חילוקי דינים.

יב. בדברי הירושלמי דהקפה מהניא אף כשהפירות בעין, ובפי' הגר"א.

יג. ביאור החילוק בין לקוט לי לבין לקוט בו, בלוקט עבור בעה"ב אם קנסו שיתפס שכרו בקדו"ש, בענין דמי ספיחין אם נאסרין, בענין דמי שביעית בסוגיא דע"ז ס"ג ב'.

סימן ח

בדיני סחורה בשביעית

א. פ"ז מ"ג שאין עושין סחורה בפירות שביעית כו', בהא דשרי ללקוט פירות שביעית על מנת למכור ומ"ש ממינים טמאים, בדין ללקט הרבה פירות שביעית ע"מ למכור אם יש בו איסור סחורה, בהנ"ל מהו אם עושה כן דרך עסק אסור, בדברי התו' בע"ז דמשמע דאיסור לקיחת עבדים הוא מדרבנן, בגדרי איסור סחורה, עוד בענין לוקח ע"מ למכור בלא ריוח.

ב. שם אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, בפירוש הגר"א, ולענין הלכה בזה.

ג. בטעם דצבע אסור ליטול שכר הצבע ושכר הפעולה, החילוק בין בישול ירק לבין לקיחת פירות, אם מותר להבליע שכר הבישול בדמי הירק, נמצינו למידין.

ד. איך מדמינן פועל בשביעית לחמרין דיין נסך, אם יש ללמוד משמעתין דפועל שלוקט יותר מדאי מיקרי עוסק בעבירה, ובפי' הגר"א, ביאור הנידון בשכר שביעית אם קדוש בקדו"ש, ובדין שאר איסורי הנאה.

ה. אם מתנת חנם מותר דוקא כשהפועל עוסק בצרכי הפירות, ובדעת החזו"א בזה, בפי' הר"ש במתני' דלקח מן הנחתום, בדעת הרמב"ם.

סימן י

בדיני ביעור

א. ביאור ענין מצות ביעור ובפי' קרא דולבהמתך להתור"כ ולתלמודן, בדברי התוי"ט דדבר שאם הי' בשדה הי' נפסד פטור מביעור, בהא דקבעו זמן ביעור לפי כילוי הפירות בטבען

ב. פ"ז מ"ב ועוד כלל אחר אמרו כו' בפי' כלל אחר, ובאלו שאין להם ביעור כשאיירע שכלו מן השדה, מ"ט אין להם ביעור אחר כמה שנים כשכלו, בחזו"א ובחור"ב בזה, אם המינים המנויים במתני' מיירי בשרשים או בגוף האילן, במש"פ הראשונים שבת צ' א' דהנך אין להם ביעור כיון שהם בקרקע, מסקנת הדברים, בדין מינים הללו כשקיימם לאחר שכלו מהשדה אם חייב בביעור.

ג. שם מ"ג קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינים כו', אם יש דין ביעור בגרעינים, ובדין פרי שנלקט עם קליפתו, במ"ש בתוספתא דחומר בשביעית ממע"ש שפסולת אוכלין כאוכלין.

ד. שם מ"ה לולבי זרדים כו', בביאור הטעם דענפי האלה וכו' אין להם ביעור, בפלוגתא תנאי בתוספתא בזה, בדברי הירושלמי דאזלינן בתר לקיטה אם אף לקולא קאמר.

ה. שם מ"ז ורד חדש כו' מ"ש ורד בשמן משמן בורד, ומ"ש ורד מחרובין, בדברי הירושלמי בכ"ז, תוכן המשנה לשינויא קמא ולר"ז בירושלמי, בקו' הר"ש על דברי הירושלמי, למש"פ דשאני אחר הביעור אם דוקא כשכבשן כשהגיע זמן הביעור, במ"ש הרמב"ם בפיה"מ דישן וחדש היינו משום כח הבליעה.

ו. פ"ט מ"ה הכובש שלשה כבשים כו', בטעמא דר"ג אם משום דסגי שהעיקר מצוי בשדה או שטעם כמבוער, ונפ"מ בזה, במ"ש הר"ש והרא"ש דהקלו בנו"ט משום דס"ל כו"ש שכל ירק אחד לביעור, במה שהקשו בירושלמי לר"י שהראשון נו"ט באחרון, כל שכלה מינו כו' מין שכלה ולא ביער האם כולם נאסרין מטעמו, בביעור מין אחד האם משוי ליה התחיל באוצר, בביאור פלוגתא דתנאי אי מסברא או מקראי, בדברי החור"ב דכיון דכבוש כמבושל הר"ז פטור מביעור, בדברי הירושלמי דיון ותבלין לכו"ע כמבוער.

אלא דרך מקח אם יאכל כנגדן היינו חילול דרך מקח, בלקח בדמי שביעית בשוגג האם יחזור דמים למקומן כדין מעשר שני.

ב. בספק החזו"א בדין יאכל כנגדן אם היינו כנגד המעות או כנגד העבדים.

ג. בבייר ובלן אם יאכל כנגדן.

ד. פ"ח מ"ח ואם לקח יאכל כנגדן, בהא דמוקמינן לה בברח המוכר, הביא קרבן שלקח מדמי שביעית אם נתכפר.

ה. אם מהני אכילת שוה פרוטה כנגד מנה, בדין חילול דמי שביעית מנה על פרוטה.

ו. שם אין מביאין קיני זבין וכו' בביאור הטעם בזה, ביאור הטעם כיון דמסירת קרבן לרשות גבוה מפקיע זכות הלאכלה, בהא דבבכור לא ממעטינן משום דלאו לאכלה.

ז. בכורות י"ב ב' ודאי לא תיבעי לך כו', ספק שמותר לפדותו אם הוא דוקא בא"א להתברר, שם כיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא כו', שם וליגמר מינה, אם אפשר ללמוד לחמי תודה מחלה, בדין אם מביאין לחמי תודה מדמי שביעית, אם יש ראייה משמעתין שאין אפשרות של חיוב תרו"מ בשביעית, בירושלמי בדין פדיון מהקדש אם חשיב דרך מקח.

ט. פ"ח מ"ט, בטעמא דאין סכין כלים, שם אם סך יאכל כנגדו, אם היינו בלי חילול, שם מ"ט עור שסכו בשמן של שביעית רא"א ידלק.

י. שם מ"א מרחץ שהוסקה כו' מ"ש מרחץ מתנור.

יא. אם יש דין יאכל כנגדן במרחץ, בנתנו בטיט ובכר האם יאכל כנגדו

יב. פ"ט מ"ז מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית כו', בגירסת הבבלי עד אימתי כו'.

יג. בדין אתרוג שהוקר למצוותו אם נתפס הכל בקדושת שביעית.

יד. סוכה ל"ט א' מתני' הלוקח לולב כו', למסקנא דמתני' משום מסירת דמי שביעית ואם יש היתר הבלעה כלפי סחורה, בביאור דברי הגמ' בכורות ל"א ב', בהבלעת אתרוג בשביעית.

טו. בטעמא דר"י מתיר לאכול על השמור, אם הפירות השמורים בשדה נתחייבו בביעור, ובחזר והפקירן מהו, בביאור הא דאין אוכלין על המשומר, ובחזר"א בזה, שם אוכלין על הטפחים כו'.

טז. ביאור הטעם שאכילה מותרת בחו"ל, ובתו"כ בזה, ובדעת הרמב"ם, עבר והוציא אם יש חיוב להחזיר, ובדין אתרוג למצותו שאינו עומד לאכילה, שם רב ספרא נפק מא"י לחו"ל כו' בקו' התו' היכי אפיק, ובתי' התו', שם אין הלכה כרשב"א כו' אם מותר להוליך בחו"ל ממקום למקום.

יז. בדברי החזו"א דאוכלין על פירות שאינם בקדושת שביעית.

סימן יא

בדיני הפסד בפירות שביעית

א. פ"ב מ"י הדלועין שקיימן לזרע כו' אם האיסור משום ספיחין או משום הפסד הפירות.

ב. אם ראוי לקיים לאכלה בפירות שביעית, בירושלמי בדין קניבת ירק, כמ"ש בירושלמי אין מחייבין אותו לשותות אניגרון.

ג. בירושלמי בדין פיתום יין בשביעית, בדין בישול יין של תרומה ושל שביעית, לענין הלכה בבישול יין, בדין מיץ ענבים, בדין ליתן יין לתבשיל, בספק הירושלמי אי יוצאין בד' כוסות ביין של שביעית.

ד. ביאור החילוק בין יין לשמן לענין סיכה ע"ג מכה, שם אין סכין שמן של שביעית במרחץ כו', באיסור לסוך שמן של שביעית בידים טמאות ובדין האוכל בטומאה, בנטילת אתרוג של שביעית בטומאה.

ה. בדין גרעיני תרומה מ"ט תלוי בדעתו, והאם כשכנסן הוא דאורייתא, כמ"ש הרמב"ם להשוות שביעית לתרומה, בירושלמי דמוקי למתני' במחוסרין למצמן.

ו. בתוספתא דחרצנים וזגין אע"פ שכנסן לאוכלין בטלה דעתו, וכיום שמוציאין מהן כעין שמן, בדין דברים שרובם לאיבוד ומיעוט מכנסים אותם לאכילה, כגון קליפות לטגון, בהנ"ל את"ל כשמכנסן יש קדו"ש, מה הדין בהשליכן וחזר וכנסן.

ז. פ"ט מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית כו' מחלק מזון ג' סעודות כו', במש"פ הרמב"ן דעשרים היינו בעל השדה, בביאור הדרשות בקראי דביעור.

ח. בביאור יסוד מצוות ביעור, ובהא דהתירו להפקיר בפני אוהביו ולחזור ולזכות, בפירוש קרא דולא נאסוף את תבואתנו, אם משום מצות הפקר או משום ביעור, בדברי הרמב"ם דביעור היינו שריפה, בראיית הרמב"ן דאיסור פירות שלא נתבערו מדרבנן.

ט. אם אחר הביעור הפירות אסורים מדרבנן, ומה הדין מדאורייתא, אם יש מקור שנאסר לאחר הביעור אף אם יבער עכשיו, אם יש ראי' לאיסור אחר הביעור מאיסור בישול ירק שביעית בשמן תרומה, בסוגיא דזבחים ע"ה ב' ע"ו א', בסוגיא דיומא פ"ג א', בדין בגד שצבעו בשביעית לענין ביעור, ובהא דאמרי' בב"ק בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, בסוגיא דנדרים נ"ח א', במ"ש הרמב"ן לפרש לאכילה בנו"ט כלפי אחר הביעור, כמ"ש בשנו"א וברמב"ם לפרש לענין לאכול בקדו"ש, לענין הלכה בלא ביעור באונס.

י. אם פירות עבירה היינו אחר הביעור או פירות של סוחר שביעית, באוקימתא דר' יוחנן בירושלמי דמתני' איירי בפירות היתר, בתוספתא באהלות, אם הנדון משום ספיחין.

יא. פ"ט מ"ב ולמה אמרו ג' ארצות כו', בגבולות עבר הירדן, בסוגיא דפסחים נ"ב ב' אין חי' שביהודה כו', שם ושלש שלש ארצות ככאו"א, בגירסת הגר"א.

יב. שם מ"ג ולמה אמרו שלש ארצות כו', רש"א כו', אם הר המלך היינו דוקא בהר, וכל הארצות כו' אי אתיא ככו"ע או שגם זה מדברי ר"ש.

יג. פסחים נ"ג א' אוכלין בענבים כו' בהא דלא הוזכר כאן חילוק ארצות, ובתוספתא בזה, בדברי הרמב"ם בזה, שם אם יש מאוחרות מהן כו', שם תניא רשב"ג אומר כו' אם דברי רשב"ג נשנו כלפי ביעור, הערות לפו"ר בסוגיא דפסחים נ"ג א', בענין ביעור.

יד. בקו' הגמ' ולית ליה לר"י הא דתנן כו' מה שייך כאן ענין מנהג, שם אלא אר"א בפלוגתא כו' רבינא אמר כו'.

יח. מהו האופן במסלת קב או קביים, ובדברי הירו', המסלת יותר מקב או קביים, אם במסלת יש ב' עניני ניפוי, בדין להאכיל פסולת הניפוי לבהמה לגרסת הראב"ד ולגרסא דידן.

יט. החילוק בין סובין חדשות לישנות.

כ. בדין הסובין והמורסן קודם מירוח, טבל שנתקלקל ועדיין חייב במעשר אם אפשר להפריש ממנו על היפה, בהא דמשמע בירו' דרק מהקניבה על הקניבה, פרי שאין איסור באיבודו, האם א"א להפריש ממנו על היפה, בדין עוקצי תאנים שדבוק בהם אוכל.

כא. בהא דאין קדוש בשמן רק הנשפך בקילוח.

כב. במה שווה הפסד תרומה ושביעית.

כג. בדין להאכיל פסולת אוכלי אדם לבהמה בשביעית, בירו' שביעית פ"ז ה"א במחליף אוכלי אדם, בדין אוכל הדבוק בקליפות, בעניני הפסד, ואם יש מצוה באכילת פירות שביעית.

סימן יב

בדיני חנטה ולקטיטה

א. ר"ה י"ד ב' דתנן אתרוג שוה לאילן כו' בביאור הא דעבדינן תרתי דסתרי באתרוג.

ב. בביאור הטעם דאזלינן בתר לקיטה.

ג. בביאור סברת רבה דלא עבדינן תרתי דסתרי במעשר, בסברת רה"מ שבשמיטה אזלינן בתר חנטה אף למעשר, ביאור הקושיא מר"ש דס"ל כר"ג ואפ"ה סגי ליה בכח פטור לפטור, אם לענין ערלה לכ"ע אזלינן בתר חנטה.

ד. לענין הלכה, בדין פירות הדר אם דינם כאתרוג.

ה. ט"ו ב' אר"נ בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה כו', שם אר"י נהגו העם בחרוכין כר' נחמי', אם היינו לענין מעשר, בביאור טעמיה דר' נחמיה, שם כי אמינא לך אנא כו' צ"ע מה מיושב הא סו"ס שמעינן ממתני' דלא כר"נ.

ו. בהא דילפינן עונת המעשר משנות המעשר, בדעת הרמב"ם דחנטה היינו עונת המעשרות, בהא דאמרו בתבואה וזיתים לשון שליש ולא לשון חנטה, ראייה

ז. בדין קליפי אתרוג, ובדין לקלף האתרוג אם אינו רוצה לאכלו בקליפתו, במ"ש החזו"א דמותר לקלף תפוחים, ובקילוף שאר דברים.

ח. בדין קניבת ירק.

ט. כמה חילוקי דינים באיבוד פסולת של תרומה ושביעית, בדין הדחת כלים משירי מאכל.

י. בדין פירות שאין דרך לאכלם, בהא דאמרו ב"ק ק"ב א' סתם עצים להסקה כו', בדין לולבים ועלים שדעתו להשאירם לגידול, בדין קליפות שראויין לבהמה ואין רגילים לייחדם לבהמה, בדין לולבין שלקטן למצוה, מסקנת הדברים בדברים שראויין לבהמה.

יא. פסחים נ"ב ב' ר"א קץ כפנייתא כו' בטעם שאסור לקרץ פירות שביעית קודם עונת המעשרות, בטעם החילוק בין כל הפירות לתאנים ענבים וזיתים.

יב. באיסור מכירת שדהו למי שאינו נאמן על המעשרות ועל השביעית, אם לגבי שביעית הזמן הוא עונת המעשרות.

יג. אם קדושת שביעית ורבעי חלה מיד בהתהוות הפרי או מהזמן שראויים לאכילה, הלוקט רבעי בשביעית האם מוסיף חומש, פירות שנתלשו בעודם פגין האם מותר לאכלם חזין.

יד. במקור האיסור להאכיל מאכל אדם לבהמה, בתוספת דבהלכה הבהמה מאליה כו' האם יש גם איסור באוכלי אדם ובאוכלי בהמה.

טו. בהא דאסור ליתן דבילה וגורגרות לתוך המורייס, משא"כ שבת ואע"פ שנפסד ע"ז, בביאור דברי הירו' שהקשה ממתני' דשבת אין בו משום תרומה, בבישול כמה מינים יחד כשלאחד מהם זהו פגם, אם בתרומה מותר לבשל באופן שמשביחו ואין דעתו לאכול הירק אלא להטעים התבשיל, סיכום הדברים באופנים הנ"ל, באופן שהתירו בתוספתא וירושלמי נתינת דבילה למורייס.

טז. בדין גרם הפסד בפירות שביעית, האם יש חיוב שמירה בפירות שביעית כמו בתרומה, אם יש מצוה באכילת פירות שביעית כמו בתרומה ומע"ש.

יז. בביאור החילוק בין תרומה לקדשים לענין הפסד, חילוקי הדינים לענין היתר לזרים בקדשים ותרומה.

ג. אם יש אופן שאין איסור ספיחין לרבי עקיבא, ובדין ספיחין במאכל בהמה.

ד. האם לדעת הר"ש כתבואה יש איסור ספיחין אף שהתחילו לצמוח בשישית, בפלוגתת הרמב"ם והר"ש אם לדמות כל הירקות לתבואה, וראי' לדעת הרמב"ם, עוד בביאור ההיתר דירקות שדה להרמב"ם, בהא דלהר"ש לשון אסורין פעמים מתפרש לאיסור ספיחין ופעמים שקדושים בקדו"ש, בביאור דברי התוספתא דכל הירקות שלא הוקשו לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית, לדעת הרמב"ם האם איסור ספיחין וקדושת שביעית תלויים זה בזה, בהא דלוקף של שישית דהעלין שצמחו בשביעית מותרין, ולא דמי לתמורות של דלועין, לענין הלכה אם לדעת הר"ש בעי שיגיעו לעונת המעשרות בשישית, בדין עשו בשביעית כיו"ב אם יש להחמיר כהרמב"ם.

ה. בדין תבואה שנקצרה קודם שליש שתחילת גידולה בשישית, לענין קדו"ש ולענין ספיחין, בדעת החזו"א דבמאכל בהמה יש דין ספיחין.

ו. בדין ירקות העולים מאליהם בשדה בור ובשדה תבואה לגבי ספיחין.

ז. בהיתר משעשה כיו"ב בשמינית אם הותר גם שתחילת גידולו בשביעית, ובטעם הדבר, בדין נזרע בשישית ונלקט בשמינית אי בעינן שיעשה כיו"ב, בביאור הא דרבי התיר במוצאי שביעית מיד, ומ"ט לא התיר בשביעית עצמה, האם הגזירה עד שיעשה כיו"ב שייכא רק בירק או גם כתבואה וקטניות, האם בגזירה דעד שיעשה כיו"ב יש גם קדושת שביעית או רק איסור ספיחין, סיכום הדינים, בדין נזרע בשביעית האם אסור אף אחר שעשה כיו"ב.

ח. בדין פירות שנגמרו בשביעית ונשארו מחוברין עד שעשה כיו"ב בשמינית.

ט. במש"כ הרמב"ם דמחנוכה הספיחין מותרין, בהא דמשמע ברמב"ם שיש חילוק בין ירק לפירות אחרי שהתיר רבי ליקח ירק מיד, לענין הלכה בזה, בדעת החזו"א דאין איסור ספיחין בבגנות.

י. בדין ירקות שבאו לעוה"מ בשביעית ונלקטו בשמינית אם ההפקר פוטרם מהמעשר, במה שדן

לדעת הרמב"ם דחנטה הוא בזמן עונת המעשרות, מקור דברי תו' והר"ש דחנטה קודם לעונת המעשר, בדברי השו"ע שסתם כהרמב"ם, ובדין שסק וכיו"ב, בדעת הריטב"א להשוות זיתים לשאר אילנות, הקושיות לפר"ש והראיות לדעת הרמב"ם.

ז. בדין פירות האילן שחנטו בשביעית ובשמינית קודם ט"ו בשבט, בתו"כ ובהגהות הגר"א בזה, בראיית החזו"א בזה מסוגיא דסוכה ל"ט ב', בראיית הפאה"ש בזה, בדעת ר"ח והערות דשנתם מט"ו לט"ו, ובדעת הר"ש, ובדעת הרמב"ם, לענין הלכה בזה, בדעת החזו"א דפירות שחנטו מא' בתשרי עד ט"ו בשבט מעשרין מע"ש כשנה ראשונה, עוד בנדון פירות האילן שחנטו בשביעית ובשמינית קודם ט"ו בשבט, בחנטה של פירות האילן בשביעית.

ח. ר"ה י"ד א' תניא ריה"ג אומר כו' בביאור דברי ריה"ג ומחלוקתו, ביאור החילוק בין ירק לשאר פירות.

ט. י"ג ב' תנן התם האורז כו' הני כמאן שוינהו רבנן, בדברי הרמב"ן דמדאו' אין שביעית נוהגת אלא כנזרע ונלקט בשביעית, שם ויצבור גרנו כו' בביאור הקושיא, ומ"ש כלפי שביעית דלא שייך לומר יצבור גרנו.

י. שם פול המצרי שזרעו לזרע כו', בדברי הרמב"ן דפול המצרי אינו מתבשל פרכין פרכין, מ"ט לא אמר שמואל דבריו דהלכה כרש"ש על מתני' דידן, בביאור טעמא דשמואל דאזלינן בתר גמר פרי, בדברי החו"ב בזה, בביאור דעת הרמב"ן והריטב"א.

יא. סידור הקושיות והיישובים בסוגיא זו.

יב. בדין ספק מע"ש ספק מ"ע, דינים העולים.

סימן יג

בדיני ספיחין בשביעית ובמוצאי שביעית

א. פ"ט מ"א הפיגם והירבוזין כו' בפלוגתת הר"ש והרמב"ם מ"ט אין בהם ספיחין, לרבי עקיבא דספיחין דאורייתא מה הדין בהנ"ל, בחילוק הגירסא בין הבבלי לירושלמי.

ב. לדעת הר"ש בהא דקתני מותרין, האם יש בהם קדו"ש.

לענין חלה לפ"ז, בדעת הראשונים דמנהר ואמנה ולפנים הוי שטח חו"ל, ובדעת הרמב"ם בזה.

ד. בדין עבר הירדן לענין שביעית ולענין מעשר, בגבול עבר הירדן.

ה. שם מ"ב עושין בתלוש בסוריא כו' אם היינו בשדה ישראל או רק בשדה גוי, בדעת ר"ע דשרי אף קצירה ובצירה, בביאור דברי התוספתא שלא יסמוך האיגוד לעקירה.

ו. בדין סוריא לענין שביעית ולענין מעשר, אם דין סוריא חמורה מקידוש עולי מצרים או דדינה ככל כיבוש עולי מצרים, ביאור העולה מדברי תו' והראשונים דסוריא חמירא מכזיב ולהלן.

ז. בהא דאריסטון הביא ביכורים מאפמיא אם אתיא אף למ"ד כיבוש יחיד לאו שמה כיבוש, בדעת הרמב"ם דשרי לכתוב שטר בשבת לקונה בסוריא, אם איסור לא תחנם שייך דוקא אחר כיבוש א"י, בדין לא תחנם בסוריא.

ח. בדברי הירושלמי אם אפשר להביא עומר מסוריא.

ט. איך מתפרש למסקנא מתני' דעושין בתלוש בסוריא, בביאור לישנא דמתני' דישאל שהיו אריסין בסוריא לפמשנ"ת, בדין הלוקח שדה מעכו"ם עם פירותיה בשביעית אם חייב להפקירן, בירושלמי ה"ב על הסדר

י. שם במשנה נאכל אבל לא נעבד, האם בכה"ג יש בפירות קדו"ש, בעיקר הנידון, הדבר תלוי אם יש חיוב מעשרות מכזיב ולהלן, אם יש להחמיר שלא לעשר מפירות שמכזיב לצפון על פירות שמכזיב לדרום, בקושיית תו' ב"ב נ"ו א'.

סימן טו

בדין שמיטת כספים במלוה לעשר שנים

א. מכות ג' א' אר"י א"ש המלוה את חברו לעשר שנים כו' בקושיית הקצה"ח מ"ט לא חשיב כע"מ שלא תשמיטני בשביעית, ולדעת הרמב"ן בעינן שהלוה ימחל על זכותו וזה ליכא בסתמות של עשר שנים דכלא חל דין שביעית דמי, שם ב' סוף אתי לידי לא יגוש דסו"ס יש למלוה כח של נוגש על הלוה, ופשוט

החזו"א בירק שגדל בשישית ונכנס לשביעית ואפשר שישאר עד שמינית.

יא. אם בר"ה של שמינית נתחייבו בביעור כל הירקות שנלקטו בשביעית, בעשבים בנידון הנ"ל, ואם זמנם בתר לקיטה או בתר חנטה.

יב. בפלוגתא דחכמים ור' יהודה מתי מותר ליקח לוף במוצ"ש, בפ"ה מ"ד בהני דעוקרין אותן בקרדומות של מתכת.

יג. לוף שעברה עליו שביעית כו' בקושיית הר"ש הא דכיון שנלקט בשמינית פקעה ממנו קדו"ש, בהא דמשמע דמותר ללקטן בשביעית ואין בו איסור ספיחין.

יד. בדין ישראל שלקח מנכרי שדה ירק בסוריא אחרי שבא לעוה"מ, וכן בישראל שמכר לנכרי, בהנ"ל לענין ספיחין, בהנ"ל, ובדין נזרע באיסור, בדין נזרע באיסור לאחר שעשה כיו"ב בשמינית.

סימן יד

בגבולות ארץ ישראל

א. פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, בדין מן הנהר ומאמנה ולפנים, שם כל שהחזיקו עולי בבל כו' מה הן העיירות שהחזיקו עולי בבל, אם רק מה שהחזיקו עולי בבל מהצפון עד כזיב חייב בשביעית, בדין א"י בצד דרומה של כזיב עד ארץ מצרים, בדין עיירות שבתוך א"י שלא כבשום עולי בבל, בדין מכזיב ועד הנהר בשביעית אם מעשרין מעשר עני, נמצינו למידין, בדברי הירושלמי בדין בצרה.

ב. בגבולות עולי בבל, בגבולות עולי מצרים.

ג. הא דקתני ג' ארצות לשביעית אם מתפרש בארץ ישראל עצמה, בדין מה שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל לענין חלה, בהא דמשמע בתוספתא דמא"י ועד כזיב היינו מדרומה של כזיב ואילך, אם כל מה שהחזיקו עולי מצרים הוי בדין לא נעבד, בביאור מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, בהא דלא נעבד, אם היינו דהפירות הפקר ויש בהם קדושת שביעית, אם מנהר ואמנה ולפנים היינו ג"כ בשטח א"י, ואיך מתפרש

בכה"ג, ומסקנת הירושלמי ששביעית משמטתו, והירושלמי לשיטתו דלעשר שנים ג"כ משמטתו, וביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דלעשר שנים מיירי כשהלוה מבטיח לשלם אעפ"כ, דודאי אין חיוב לתת מתנות למבקש הלוואה.

ה. בדין סתם הלוואה שנשלם ל' יום לאחר ר"ה של שמינית, באו"ז כתב שאינו משמט ושכ"מ בירושלמי, ובדיוק הב"ח סי' ס"ז מדברי הרמב"ם בשוחט את הפרה בר"ה, ודברי התומים שם, ולפמ"ש"כ הירושלמי סבר דלעשר שנים משמט, וא"כ לתלמודן דאינו משמט ה"ה בסתם הלוואה, וכ"מ בר"ש פ"י מ"ב ובר"ן שבת קמ"ח, בביאור הא דאדם פורע סתם הלוואה תוך ל' יום.

ו. הקשה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה למאי דקי"ל דלעשר שנים אינו משמט א"כ יכול להאריך הזמן מער"ה עד מוצאי ר"ה ולמה הוצרכו לפרוזבול, ותירץ דכיון שכבר הגיע חוב זה לנגישה תו לא פקע מיניה דין לא יגוש, ולכאורה תלוי אם ההארכה לטובת הלוה או לטובת המלוה, דכמו שאם חל מוצאי שביעית בשבת קרינן ביה לא יגוש, שאין הלוה מרגיש משוחרר מהחוב ע"ז, ה"ה בהארכת זמן של כמה שעות, ולפ"ז אפי' הוסיף כמה שעות קודם שהגיע זמן פרעון ג"כ לא מהני, ועוד בזה.

ז. שבת קמ"ח ב' איתמר הלוואת יו"ט ר"א לא ניתנה ליתבע, לכאורה בלא תקנת ב"ד א"א לקבוע כן, וא"כ ר"י דייק לה ממתני', ואפשר דהיינו ממניח טליתו אצלו, ולרבה קמ"ל שמותר להניח משכון ולא מיחזי כמו"מ, ומבואר בראשונים דרשאי לתובעו בינו לבינו אף לר"י, וא"כ לא דמי לשביעית, שם ורבה אמר ניתנה ליתבע הקדים ר"י לרבה לפי שר"י המציא שלא ניתנה ליתבע, ולגרסא רבא ניחא טפי דבאמת משמע שרבא הוצרך לטעם דאתי לאימנועי משמחת יו"ט, בדברי התו' למה חשש ר"י שמא יכתוב הרי אמר השאילני, שם אם הי' החודש מעובר משמט, מה החידוש בזה, ומה החידוש בסיפא דאינו משמט, ובירושלמי דאתיא כר"י דהראשון ראשון משמט, שם מאי משמט בדעת רש"י דקרינן ביה לא יגוש וצריך לומר משמט אני ובקושיית הרמב"ן, שם שאני התם דאיגלאי מילתא דחול הוא, בקושיית אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שהרי

שהחוב פוקע במוצ"ש, ופשטות הגמ' דחוב שא"א לתובעו אינו משמט, וכ"כ בשבת קמ"ח ב' לפי' הרמב"ן והראשונים, אבל ברמב"ם מבואר דמשמט ע"פ הירושלמי, ובפשטות הירושלמי כל"ק דר"י א"ש, וברש"י שבת שם, וביאור דברי הרמב"ם בסברא, ובדין תפיסה תוך זמנו, ובדברי התומים סי' ס"ז ס"ק י"ב, ולענין הלכה.

ב. שם מתיב רב כהנא כו' אמר רבא כו' נראה דר"כ דייק מהא דהו"ל לתנא למינקט חמש ונקט עשר, ש"מ שדינם שוה, ויש לעי' הרי המלה ודאי חשב לגבות חובו לאחר עשר שנים, וא"כ ממילא מוכן שהי' בדעתו למסור שטרותיו או לעשות פרוזבול, ובירושלמי דמשני בפרוזבול, יש לעי' באוקמיתא דמלוה על המשכון למה אין המלוה נאמן לומר שהלוהו לל' יום, ואפשר שהמשכון שוה מעט, ואם ישתמש בו לגבייה יפסיד זכות משכון שיש לו על כל החוב, גם אוקמיתא דשטר שלא כתבו בו זמן פרעון מחודשת, בדברי הרמב"ם וטוש"ע שנאמן המלוה לומר במלוה בשטר שהגיע זמן פרעון, לענין הלכה בדברי הרמב"ן בזה, בטעמא דלא אוקמו בתלמודן בפרוזבול, ובדברי הרמב"ן בזה.

ג. שם ע"מ שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו, אם הכונה שמתחייב לו אעפ"כ, צ"ע דהתם מתנה הוא דיהיב ליה שכב פקע החוב, וביאר מרן זללה"ה שהלוה יכול לוותר על זכותו שישמט, וי"ל דנעשה כחוב שאין בו נגישה, שם ע"מ שלא תשמטני שביעית אין הלוה והמלוה יודעים לדקדק בלשון כ"כ, אלא הנדון עם מי מתנה.

ד. שם מנא הא מילתא דאמור רבנן המלוה כו' למה לא יתכן שאמרו מסברא כן, ואפשר ממה שהשוו שטר ועל פה או מלשון אינו רשאי לתובעו, שם ממשמע שנאמר כו' לכאורה שנת השבע מיותר, שראוי לפרש שחושש מן השמיטה, שם שמטה אחרת שהיא כזו, איך זה נכנס בפסוק, וי"ל דכיון שיש שמיטת שנת השבע ושמיטת שנה אחת הוצרך לפרש באיזה שמיטה מיירי, ובירושלמי שביעית פ"י מפרש שבא להלוות באלול וחושש שלא יוכל לתובעו קודם ר"ה וממילא תשמטנו שביעית, ונחלקו המפרשים שם אם הפסוק השמיענו שחייב להלוות לו או דקמ"ל שלא תשמטנו

ולדעת ש"פ שבש"ך סל"ט ס"ק כ"ט מיושב טפי, קושיתם לפרש"י י"ח א' דעמידה בדין לחדר משוי זקיפה.

ג. שם וכי מפני שאנו מדמין כו' מבורר דמספק משמט, וקשה מדברי הרמב"ן מכות ג' ב' לענין עשר שנים, ויישוב הדברים דר"י לא מחשיב סברתו בגדר ספק דרבנן, אלא דמספק אין עושין מעשה לגבות, שם דילמא ההיא ב"ש כו' מ"ט דחק לומר כן, שם דאמרי שטר כו' גר הדברים לב"ש דחייב ודאי משוי לתובע כודאי חייב לענין נדון של ספק, ואם יש נכסים ממילא הוא נעשה כמוחק בנכסים.

ד. שביעית פ"י מ"א הקפת החנות כו' יש להסתפק מה הדין בקנה בית או שדה ולא שלם, ובב"י סי' ס"ד בזה, שם ואם עשאה מלוה כו' ביאור הענין ואם בתובע ריבית על ההמתנה נעשה כזקיפה, בבאור לשון עשאה מלוה וזקפה במלוה, שם ר"א הראשון הראשון משמט, בפשוטו נראה דהיינו כשעשה חשבון מכל הקניות יחד, ובדברי המרדכי שהובא ברמ"א דהיינו זקיפה, ובביאור הירושלמי והתוספתא, ובפי' הר"ש והרא"ש שרק חוב אחרון אינו משמט.

ה. שם מ"ב השוחט את הפרה כו' מה החידוש דבהי' מעובר משמט, שם ואם לאו אינו משמט, מצינן לפרושי שהלוה להם המעות מעיו"ט, לקנות הבהמה, ומ"מ לא זכו בגופה עד שיתן להם חלקם, ובביאור הירושלמי דמוקי לה כר"י ג"כ יש לפרש כעיו"ז, בפי' הר"ש והרא"ש דמייירי בחזר ולקח ממנו.

ו. שו"ר בירושלמי דפלוגתא דר"י ורבנן אינה דוקא בחנות, אלא נדון כללי בחוב שנעשה שלא מכח מלוה, ולפ"ז הקפת החנות לר"י משמטת, אלא שאם לא הגיע הזמן שראוי לשלם עדיין אין כאן חוב, ול"ד לעשר שנים שהי' חוב מתחלתו, ובספרי ממעט הקפת החנות מקרא, ואיך מתיישב לר"י, וכ"ז לגרסא שלפנינו דמתני' ר"מ היא, אבל לפמשנת ע"פ הירושלמי כתובות פ"ד צ"ל ר"ש היא, וביאור הדברים דלר"ש שהאב זוכה רק משעת נתינה אפי' זקפן במלוה אינו משמט, כיון שעדיין אין לו זכות בממון, וניחא מתני' דאונס ומפתה כמעשה ב"ד דמי, כדאמר בירושלמי שם דר"ש משוי ליה כמעב"ד, וסוגיא דגיטין י"ח א' דבזקפן במלוה משמטין אתיא כרבנן, וניחא שלא

בשעת ההלואה נתחייב שלא לתבוע כיון שהי' אסור לכתוב באותה שעה, בדברי הרשב"א דביו"ט שני ג"כ ניתנה ליתבע וביאור הגמ' אף כשנוהגין קדש בשניהם, שם רישא צריך למימר ליה משמט אני פי' שצריך לוותר על החוב ולא סגי במה שאינו נוגשו, שם רבה בר עולא מערים איצרומי ממי שלא רצה לשלם כשתבעו בינו לבינו, ולא רצה ליקח משכון מכולם לעשותם כחשודים בעיניו, ובמ"ש תו' דמחמרי אנפשיהו.

ח. ב"ב קמ"ה ב' ואין שביעית משמטתה כו' למאי דקי"ל דלעשר שנים אין שביעית משמטתו א"כ מה החידוש בשושבינות, וי"ל שבעשר שנים הזמן לטובת הלוה, אבל בשושבינות ההמתנה מפני המלוה, ויש להסתפק בחוב שהתנה שימתין לו כמה ימים מזמן התביעה לשלם, אם קרינן ביה כבר לא יגוש.

סימן טז

בדיני חובות שאינם משמטינן

א. גיטין ל"ז א' תנן התם כו', לשון המשנה אינו כפשוטו דרו"ש ג"כ לא פירשו שלא בשטר בעל פה, יש לעי' מה החידוש דמלוה בשטר בלא אחריות משמט, שם אבל שטר שיש בו כו' החילוק בין משכון לשע"ק, ואם צריך שיהא ללוה קרקע כשיעור החוב, ובירושלמי שביעית בנדון זה, בדברי הש"ך ששטר מיקרי שע"ק רק בדאית ליה קרקע, בדין שטר העומד ליגבות לב"ש אם צריך שיהא ללוה קרקע, ואם העיקר תלוי בשטר, ובמשכנתא באתרא דלא מסלקי ג"כ בעינן כשיעור החוב, בדברי הרמב"ן ב"מ פ"ב א' שביאר דבמשכון דמטלטלין ג"כ א"צ כנגד כל החוב, וזה לגרסתו ב"מ מ"ט א' ופשטות הגמ' דבשמטה כו"ע מודו דבעינן כנגד כולו, ואין זה סותר לדין ערבון, ודעת הרא"ש דהלכתא כשמואל במשכון דאבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי, וזהו הי"א שבשו"ע, אבל דברי הרמב"ן לא הובאו כלל.

ב. שם תוד"ה שטר, דעת תו' דבמעשה ב"ד לא מהימן לומר פרעתי אע"פ שאין לתבוע כתב ב"ד, וא"כ גם נשאר לו שעבוד נכסים, אבל אם נאמן לטעון פרעתי פקע השעבוד, ותירוצם צ"ב מ"ט לא סגי בזכות שיש לו בנכסים למהוי כגבוי, וצ"ל דחסר בכח המוחזק,

סיכום כל החובות מיקרי זקיפה, ובדברי המרדכי בשבועות בזה.

י. ירושלמי פ"י סוף ה"א האונס והמפתה כו' ביאור דהגרסא ר"ש היא ויישוב המשנה לפ"ז, וענין מעשה ב"ד שאין לו כח לנגוש בעצמו, אע"פ שלמעשה הוא נוגש מכח שטר ב"ד, ומוסר שטרותיו לב"ד הוי איפכא שיש לו זכות ומסרו לב"ד, שם וכל מעשה ב"ד כו' פ"י מלוה כפרנית שאין לו כח לנגוש, שם בעי ר"י אם למידת הדין כן, הנדון אם משתנה דין הבינונית והעדית ע"י הודאתו גם לאחר שכפר, מהא דשביעית משמטת את השבועה יש ללמוד דמלוה כפרנית אינה משמטת, ואפ"ה כח השבועה שלה נשמט, בדברי הראב"ד פ"ט משמו"י ה"ח ובדברי הרשב"א בשבועות בזה.

יא. סידור דינים בחובות שאינם משמטים, כמה טעמים מצינו בחובות שאינם בכלל לא יגוש.

יב. גיטין ל"ז א' בשלמא מוסר שטרותיו לב"ד דתפסי להו ב"ד, יש לעי' הרי ב"ד הם שלוחיו ולמה נקרא שהוא אינו נוגש, וי"ל שנתרונה רשות לב"ד והוא אינו יכול לתובעו, מיהו בפרוזבול אין ב"ד גובין כלל רק שמסר להם כאילו שגבייתו מכוחם, צ"ע בדברי הרמב"ן שצידד דמוסר שטרותיו רק מדרבנן לא משמט, צ"ע למה דנו בגמ' בסברא ולא הביאו הדרשות שבספרי, בתו' כ"מ מ"ט א' ד"ה רשב"ג.

יג. שם א"ל שאני משכון דקני ליה מדר"י, ר"י מיירי שלא בשעת הלואתו אבל ה"ה בשעת הלואתו דאין לחלק בזה, אלא דאם מצינו תנא שמחלק, לא נוכל לומר דמוכח מדר' יצחק איפכא, ובפסחים ל"א ב' בנכרי וברמב"ן ב"מ פ"ב א', ולמה אינו קונה חצרו בהלווה על חצרו, ואם דברי אביי מתפרשים בהלווה על חצרו או שדר בה מעצמו, בהא דפשיטא ליה לאביי דמשכון דחצרו משמט ומ"ש מדר"י ור"ל, ואם שעבוד נכסים עדיף ממשכון.

סימן ז

בדיני פרוזבול

א. שביעית פ"י מ"ג זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כו' יש לעי' למה החשיבתו תורה בליעל,

הוזכר במשנה זו דין זקפן במלוה, ודאתאן עלה לא נחלקו ר' יהודה ורבנן אם בעינן חוב של מלוה או לא, דר"י מודה לרבנן אלא דס"ל דראשון ראשון נעשה מלוה.

ז. שם מ"א שכר שכיר אינו משמט כו' בספרי ממעט לה מקרא, והענין דלא מקרי נושה אלא מלוה, אבל עיסקא דניחא לתרווייהו לא מיקרי השכיר נושה ונוגש של בעה"ב, שם ר"א כל מלאכה שפוסקת כו' טעמיה דר"י מפני שהגיע זמן פרעון ונעשה כחוב גם בלא זקיפה, בפלוגתא דר"י ור"ל בירושלמי ואם מודה ר"י לר"ל בגמר בנין ביתו, ואין לו מלאכה אחרת, ואם לר"ל מיירי שגמר מלאכתו קודם תחלת שביעית, שם ושאינה פוסקת בשביעית כו' מאי קמ"ל.

ח. גיטין י"ח א' איתמר מאימתי כתובה משמטת כו' ביאור פלוגתא דרב ושמואל, ולמה רק בכתובה מצינו ענין פגימה, ובדין פגמה התוספת, שם מאימתי נזקפין במלוה כו' רש"י פירש דהעמדה בדין היינו זקיפה, אבל ברמב"ם נראה דקודם לכן לא מהני זקיפה כיון שעדיין אין חוב, אלא בעינן זקיפה גמורה, במתני' דשביעית נראה שאין זקיפה באונס ומפתה כלל, משום דהו"ל כמעשה ב"ד, והענין מתיישב ע"פ הירושלמי בכתובות הובא בסק"ו, דמתני' דשביעית ר"ש היא, וברייטא דגיטין רבנן היא, ויש ללמוד מזה דענין מעשה ב"ד שאין הלוח נגוש מכח המלוה ורק ב"ד יכולין לחייבו, כגון במלוה כפרנית או באונס ומפתה לר"ש, ומיושב בזה הא דזקפן במלוה משמט לרבנן, ולמה אינו כגבוי מכח מעשה ב"ד, אלא ודאי לפ"ז מעשה ב"ד לאו כגבוי דמי.

ט. ביאור ענין זקפן במלוה דמרב לה בספרי, נראה דהיינו שנעשה כאילו קיבל חובו וחזר והלווה לו, ולפ"ז עשאן מלוה היינו כהלואה ממש, וצ"ע ברמ"א שכתב דקבע זמן פרעון היינו זקיפה, ובמקור דברי הרא"ש בזה לשיטת רש"י דהעמדה בדין לחוד היינו זקיפה, ולפ"ז יש כאן חילוק יסודי בהבנת ענין זקיפה, דלהרמב"ם ענינו שנעשה כנושה ועבד לזה לאיש מלוה, וקודם לכן מיקרו דמי עיסקא, ולרש"י ותו' הענין דקודם לכן אין זה חוב שנוגשו, וכשמתחיל לנגוש קרינן ביה לא יגוש, ובדברי הרמ"א שאחר

ו. שם תנן התם אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, בטעמא דמילתא ברש"י ובתו', ובטעמא דסגי בכל שהוא, ובדין אם צריך שתהא הקרקע קיימת עד מוצאי שביעית.

ז. שם אפי' קלח של כרוב, משמע דבר חשוב דקלח של כרוב דומה לאילן שמתקיים, ואין זה משל לכל שהוא, אלא דכשזכחו משלו אינו רוצה שישאר שותף בשדהו לעולם, ונותן לו קלח שעתידי ליתלש, וקמ"ל דאף בקלח של כרוב סגי, אבל בשבולת וירק אחר לא סגי, ובקרקע עצמה באמת סגי בכל שהוא ממש, וכמ"ש הרשב"א מההיא דקדושין, ובשו"ע העתיק כל שהוא, אבל לא הביא החידוש דסגי בקלח המחובר לקרקע, שם מזכירו בתוך שדהו כו', צ"ע בירושלמי דאר"י דסגי ביש למלוה.

ח. בדין לזה שלא נחא ליה לזכות הקרקע, ואין מהני ככה"ג דחוב הוא לו, בדברי הריטב"א והר"ן דבטעמא זוכין לו ואם צווח לבסוף לא בטל, אבל בעומד וצווח לכו"ע אין זוכין לו, ויש סברא לומר שהמלוה זוכה בקרקע שנותנין ללוה לצורך תשלום חובו, ובדברי הרא"ש דמקולי פרוזבול הוא.

ט. שם אפי' השאלו מקום לתנור ולכירים כו', סתם תנור מחובר ע"י מריחת הטיט, אבל מהא דפריך מעציץ ש"מ דאף בלא חיבור כותבין, שם איני והתני הלל אין כותבין כו', לא צריכא דמנח אסיכי, פי' דהגדון על העציץ ולא על מקומו, וכגון שנתן רשות רק להניח על הסיכי ולא נתן לו רשות בקרקע, או דמקום סיכי לא חשיב, וביישוב קושיית הרשב"א מקלח של כרוב, בדברי המהרי"ט אם צריך קנין לשאלה, ובדין אם צריך זכות שימוש, או דסגי במרשהו להשתמש בלא זכויות ויכול לסלקו בכל רגע, בדין הניח עציץ נקוב שלא ברשות, יש לעי' מ"ט לא הקשו בגמ' מכוחות דבורים, ובפי' הרא"ש דהתם מיירי בהניחה שלא ברשות, בירושלמי דבמונחת ע"ג יתירות מודה ר"א שאינה כקרקע, ובדין מונחת בלא חיבור לרבנן לדעת הירושלמי, שם גידמא דדיקלא בבאיור החידוש, ובהא דמשמע שהדבר בהווה שאין לו קרקע, והיכי משכח"ל.

י. שם לו ולערב אין להם קרקע, מה שהוזכר הערב כאן הוא מיותר לומר דה"ה החייב לערב, צ"ע בטוש"ע

ובטעמא דמצות שמיטת כספים, ומבואר דבליעל היינו בעני שרוצה ללוות כדי מחסורו שראוי ליתן לו מקופה של צדקה, ודרשינן בליעל על מצות צדקה, ובדין מבקש הלוואה ער"ה של שמינית דהוי כלעשר שנים אם חייבין ליתן לו למ"ד דמשמט, דינים העולים.

ב. גיטין ל"ו א' ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא כו' למה לא נימא בזה הפקר ב"ד לפי' תו', שם אמר אביי בשביעית בזה"ז משמע שעובר על לאו דאורייתא, בדברי הראשונים דרבא מוקים לה ככו"ע, ובמה עדיף כח הפקר ב"ד טפי משאר תקנות בקום ועשה, שם ב' ומי איכא מידי כו' למה לא הקשו על הפקר דשביעית, שם דאר"י מנין שהפקר ב"ד הפקר כו' בבאיור הרא"י, שם וכי מה ענין ראשים כו'.

ג. שם איבעיא להו כי התקין הלל כו' מהיכי תיתי לדון בזה, ואפשר דהכל מלישניה דשמואל המשונה שהזכיר אבטליניה, ובביאור צדדי הספק, שם למאי נפ"מ לבטוליה, יש לעי' אי אכשור דרא למה צריך שיהא גדול מהלל לבטוליה, בפלוגתת הרמב"ן והר"ן אם לדריה היינו עד שיבטלוהו, או לדריה ממש אלא שיש רשות לנהוג כן בכח ב"ד מחודש כ"ז שלא ביטלוהו, ולמה כתב שמואל פרוזבולין בב"ד דנהרדעא, להר"ן הספק אם הלל תיקן שגם באכשור דרא ישאר זכות היחידים לעשות פרוזבול.

ד. שם ת"ש דאמר שמואל לא כתבין כו', אם צריך שיקול דעת חדש ש"מ שלא תיקן הלל לכל הדורות, שם וכו' אמי ור' אסי, ר"ל ב"ד שבא"י במקומו של הלל, שם אי איישר חילי אבטליניה למה רצה לבטלו, שם ור"ג אמר אקיימיניה בדברי הרא"ש דרבנן דבי ר"א סמכי עליה, שם איבעיא להו האי עולבנא כו' ביאור הספק משום דבשמואל משמע חוצפה ובעלמא ידוע שזו מדת ענוה, שם ת"ש דאמר עולא כו', ביאור הרא"י ומה בא עולא ללמדנו, שם דכתיב נתן, שם ת"ר הנעלבין כו'.

ה. ל"ז א' יתומים א"צ פרוזבול כו', מדאורייתא לא מהני וטעמא דמילתא, ובגדון אם צריך שב"ד יזכו קרקע ללווים, בתו' ב"ק ל"ז א' בזה, קושיית הראשונים מהתוספתא דר"ש ממעט יורשים מקרא, ודוחק ליישב דמיירי כשהלוו האפורוספין מעות של יתומים, ויש לפרש דכיון שהיתומים שמא לא קרינן בהו לא יגוש.

אבל הגר"ב הכהן בספרו ראשית ביכורים תיקן שהמלוה כותב.

עיקר ענין פרוזבול שמכוחו למוסר שטרותיו לב"ד, ולפ"ז י"ל ששטר הפרוזבול כמוכר שטרותיו בכתובה ומסירה, מיהו סגי בשטר ב"ד שקיבלוהו, ואע"פ שב"ד כאילו הזוכים יכולין לכתוב ולחתום, ולא חשיב כלוקח שחתום על קבלת שטרות מהמלוה, ומהתוספתא דב"ב פ"א ה"ד דבעינן לרבי דעת מלוה לכתובת פרוזבול יש ללמוד שזה שטר התחייבות של המלוה, וגופו של פרוזבול דתנן מוסריני לכם כו' אין זה נוסח השטר אלא אמירת המלוה, וזה עיקר הכח, אלא שלא סמכו להתיר בלא שטר ב"ד או שטר עדים שראו המסירה לב"ד, ויש לעי' מהו לשון שאגבנו כ"ז שארצה האם ר"ל שאגבנו לאחר שביעית, או שאגבה בשליחותכם, ומהו שכל חוב, ובגרסת ראשונים כל חוב, עוד בביאור הקושיא ל"ל למיתני עדים ודיינים, איך מתפרש בתו', ובגרסת בעה"ת והר"י הברצלוני, ובריטב"א ור"ן מתפרש דעדים כותבין בפנינו נמסר לב"ד וחותרים העדים וכשהדיינים על שטר כזה לא מוזכרין העדים כלל, שם בתו' בקושית הקצה"ח דהו"ל מפי כתבם, ולמש"כ י"ל דחשיב דעת המתחייב למסר לב"ד.

יז. ל"ז א' רבנן דבי ר"א מסרי מילייהו כו' רבנן סמכי דעתייהו על דברים שבע"פ בלא שטר פרוזבול, ומיושב בזה שאין זו הוראה לכל אדם רק רבנן להדדי, אבל כו"ע צריכין שטר דוקא כדמוכח בכמה דוכתי, ור"נ ל"ו ב' רצה לתקן כן לכל העולם, אבל לא איישר חיליה לזה, ובפ"י הרמב"ם והרא"ש בזה, בתשובת ר"ת בספר הישר בזה, בדברי הרמ"א שא"צ ב"ד החשוב, אבל נראה דצריך ב"ד, או ת"ח הראוין לכך.

יח. בדין דיינים שהם קרובין זל"ז אין מקום להקל, דהא לאו דיינים ולא עדים הם, ובקרובים ללוה נסתפק התומים, וכמדומה שהמנהג לעשות רק פרוזבול אחד, והרי זה כולל גם לקרובים של הב"ד, ואמנם בגמ' וראשונים הזכירו חוב שיש לי אצל פלוני, וא"כ י"ל דלקרובים לא כתבו אצל ב"ד זה, אבל המנהג למסור כל החובות, מיהו לענין ב"ד הקרובין למלוה ראוי להחמיר, ובמהריק"ש כתב להקל בזה, ואינו תח"י.

יט. ירושלמי שביעית פ"ה ה"ב אפי' נתונים ברומי, היינו השטרות, ומה החידוש בזה, ובדברי המרדכי שהדיינים

ס"ב שהמלוה יכול לזכות לאחרים מנכסי הלוה המשועבד לו.

יא. שביעית פ"י מ"ו היתה לו שדה ממושכנת בעיר, לשון בעיר לומר שנטלוה ממנו ודלא כפאה פ"ח שהיא בידו, ואע"פ שסתמא לא יוכל לגבות ממנה, שם ר' חוצפית אמר כותבין לאיש כו', מה החידוש טפי ממקום תנור וכירים, ואם מיירי באין לו רשות בהן, בהא דיליף בירושלמי אפוטרופוס על נכסי יתומים מנכסי אשתו, שם בירושלמי בדין שותפין בקרקע ושותפין בקלח, ואפוטרופין דקתני היכי מיירי.

יב. בתוספתא פ"ח ה"י בדין חמשה שלוו בשטר אחד, הרא"ש מפרש לה באופן שהם אחראין וערבין זל"ז, וצ"ע דזה דוקא כשלוו כולם יחד סכום אחד, וכאן מיירי בחמש הלואות נפרדות, והנדרון כיון שכבר נמסר שטר זה לב"ד בגלל אחד מן החובות שבו, ולענין הלכה בזה, שם במשנה אחד הלוה מחמשה כו', מה החידוש.

יג. שם מ"ה פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול, האם הוא פסול לגמרי, ואם זה תלוי בפלוגתא דר"י ור"ל ב"מ ע"ב א', או דאין לגזור בפרוזבול שהרי בידו לעשות עוד פרוזבול, ובדברי הר"ן והתומים בזה.

יד. שם בר"ש מהתוספתא אימתי כותבין פרוזבול כו', מוכח מהתוספתא שאף בער"ה של מוצ"ש כותבין, וע"כ דרישא ט"ס, וביאור פלוגתא דרשב"ג ורבנן, ולענין הלכה בנקרע הפרוזבול קודם ר"ה, בדברי הרא"ש שכותבין פרוזבול רק בסוף ששית, ובכתבו בשביעית מאי, בהא דכותבין פרוזבולין במועד.

טז. גיטין ל"ו ב' דאמר שמואל לא כתבין פרוזבולא כו', בראיות הרמב"ן דלא קי"ל כשמואל, ובדחיות הר"ן, ואף להרמב"ן אין לעשות פרוזבול בכל ג' הדיוטות.

טז. גיטין ל"ב ב' ור"נ אמר אפי' בפני שנים כו', אכתי צ"ב למה נקט התנא לשון ב"ד, ל"ג א' ור"ש אטו תנא כי רוכלא כו', בביאור טעמיה דר"ג, ובפרש"י, שם ל"ל למיתני דיינים כו', בנדרון אם הקושיא רק לר"ש, שם דלא שנא כתוב לשון דיינים כו', במשנה הוזכר רק לשון המלוה, וברש"י ותו' מבואר שהמלוה רק אומר וב"ד כותבין, וכ"ה הסכמת הראשונים והאחרונים,

אינו נותן במתנה גמורה, ולכו"ע התירין שאם מפרש בהדיא שזו מתנה שפיר דמי, אע"פ שנתנם מכיסופא, ומ"ט לא הוזכר באבא בר מרתא שאמר מתנה, וכן במתני' משמע דסגי באעפ"כ, שם שלי הן ובמתנה אני נותן לך, אע"פ שנותן כריבית מאוחרת מחמת מעותיך שהפסדת אצלי, ובדין מעשר כספים ללוה ולמלוה, בדין תלי ליה בפשוטו אין חילוק אם מתחלה בא להחזירו מדעתו, או שמצאו המלוה ותלה עיניו בו, ובב"ח בדעת רש"י והרי"ד בזה.

ברומי, ויחידאה הוא כמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין להקל בזה שזה נגד הראשונים והאחרונים. כ. גיטין ל"ז ב' שנאמר וזה דבר השמטה, למדנו מזה שהחוב פקע ושרשאי ליטול כשמחזיר, ודומיא דרוצח כמ"ש בתוספתא דמכות, ובריבית כה"ג אסור, שם אמר רבה ותלי ליה כו' אי גרסינן רבה, בטעם ההיתר, ובביאור לשון תלי ליה, שם איתיביה אביי הקושיא דמכח תליית עינים לא יאמר לשון זו, והרמב"ן והריטב"א פ' הקושיא שאם נותן מחמת כיסופא הרי

מפתחות

לענינים נוספים שנתבארו בהערות ע"ם המשניות

פרק ב

אומר משיקשר, ביאורו, ובירושלמי שהוא קרוב לדר' יהודה. - בירושלמי בדין לעשות אשפה על פתח חצור, ושם לא חשו לעוברין ושכין מפני מראית העין.

שם מ"ב עד כמה מזבלין, פי' עד כמה רשאים לפזר האשפות ולא יחשב כמזבל, בגי' שלש שלש. - שם מוסיפין על המשפלות, פי' זו על זו מלמעלה. - שם ואין מוסיפין על האשפות, בירושלמי דאפי' יש כבר עשר משפלות בכל אשפה, אבל כשאין עשר משפלות אפי' שתי אשפות אסור.

שם רש"א אף על האשפות, ביאור דעת ר"ש בפשטא דמתני', ובירושלמי שמתיר גם בג' משפלות, ובהא דהדר תנן במ"ג דר"ש מתיר יותר מג' אשפות, ואימתי שרי לרבנן בגבוה או עמוק שלשה, ובדעת הרמב"ם בזה. - בלשון שלש שלש לבית סאה דקאמר ר"ש.

שם מ"ג עושה אדם את זבלו אוצר ר"מ אוסר, בירושלמי בביאור החידוש, למה מרישא דמוסיפין על המשפלות לא שמענו דאוצר שרי. - שם ה' לו דבר מועט מוסיף עליו והולך, בשני הפירושים שבירושלמי. - בירושלמי דלראב"ע עד שיוציא עשר משפלות כאחת. - אם משייבש המתוק בסוף הקיץ מהיכן יהי' לו להוסיף על דבר מועט.

שם עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה, בפרש"י במו"ק ע"י גל של עצים או של אבנים, צ"ע, ובפרש"י ביעמיק שלשה איך מיירי, ובדברי מרן זללה"ה שלא ירחיק מכותלי הגומא ג"ט. - שם או עד שיתן על הסלע, הר"ח ל"ג עד. - למה לעיל לא הוזכר סלע. - ע"ג הסלע היינו רק קודם שייבש המתוק. - לענין הלכה בדין ה' לו דבר מועט.

מ"ד המדייר את שדהו, פי' שכונתו לדיר ולא לזיבול, ובמה שהתירו להפוך את הדיר לצד השני, ובדעת רשב"ג. - בירושלמי דבשבת חייב משום חורש. - בהא דתנן שדה שנדיירה לא תזרע במוצ"ש, בפ"י הראשונים אם חייב להוציא הזבל מן הדיר, או שרשאי ואין חיוב.

מ"ה סכין את הפגין כו', ר"י אומר כו', ביאור סדר המשנה, שעירבה דין פגי שביעית שנכנסו לשביעית עם פגי שביעית שיצאו למוצאי שביעית, ע"פ דעת רבי בירושלמי. - מ"ו ר"י אומר כל הרכבה שאינה קולטת כו', בדין נטיעה אם היא כהרכבה, ובירושלמי דהרכבה נקלטת קודם השרשה, ובביאור פלוגתתם.

מ"ח רש"ש אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיו"ב, פי' שפול המצרי נאכל לח ויבש, ולזרע פי' שנאכל יבש, ראיות לזה. - בטעמיה דר"ש שזורי דחשיב שאין שנתו ברורה, ובטעמיה דשמואל דהכל הולך אחר גמר פרי. - בחילוק בין לזרע לירק, ובכונתו לזרע ולירק. - תוכן מ"ז ח' בקצרה, ביאור הא דאולינן באורז ודוחן בתר השרשה, ובדין פול המצרי ואפונין הגמלונין.

מ"ט הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים כו', ביאור הנידון. - שם ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות דר"מ כו'.

מ"י הדלועין שקיימן לזרע כו' הנידון משום ספיחין. - שם התמרות שלהם אסורות בשביעית. - שם ממרסין באורז בשביעית רש"א אבל לא מכסחין, בגירסא בירושלמי דדברי ר"ש אשירותא דממרסין, ובירושלמי דפריך מהכא אהא דשרי ר"ש ליטול את העלה מן האשכול בשביעית. - ור"ש לטעמיה דממרסין באורז לבן.

פרק ג

פ"ג מ"א מאימתי מוציאין זבלים לאשפות, פי' לפנות מהחצר או מהרפת לשדה, ואין חשד שמוציאם לזבל כעת. - משייבש המתוק, הוכחה דהיינו בסוף הקיץ, ומהו החשש. - שם משיפסקו עוברי עבירה, גירסת עובדי עבודה אינה מובנת, זמנו של ר"מ מאוחר יותר. - שם ר"י אומר משיבש המתוק, פי' בירושלמי פקועה ובגמ' דפקועה דבקעתא. - שם ר"י

שם פחות מכאן מחצב וגוממו עד פחות מן הארץ טפח, בלשון מחצב. - בתוספתא פ"ג ה"ט אין עוקרין גדר שבין שתי שדות כו'. - שם במשנה הרי אלו ינטלו, אי קאי אבנים הגדולות, ודין האבנים הקטנות. - שם שיעור גדר עשרה טפחים. - שם בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חבירו כו'. - שם בד"א בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית כו', בטעם הדבר, ובאופנים שהתירו בטעם שהתירו אף שמתכוין לשדהו בפ"י מרן זללה"ה.

מ"ז אבנים שזועזעת המחרשה או שהיו מכוסות ונתגלו, פ"י בתלושות לצורך בנין, וטעם דאבן אחת אסור, ובמה שחלוק מאבני כתף. - שם אם יש בהם שתים של משאוי שנים שנים כו', אם מותר גם האבנים הקטנות. - שם או שהיו מכוסות ונתגלו. - בשיעור המרחק בין האבנים. - בפ"י הגר"א דלא ידע בהן, ועכשיו שנודע לו דעתו לפנותם.

שם המסקל את שדהו, בירושלמי בהא דתנן לעיל מסקלין עד ר"ה, היינו במחוכר. - בלשון המסקל את שדהו, ובדין התחיל מערב שביעית. - בפ"י הרמב"ם שמסקל לאבנים, צ"ע, ובר"ש פ"י לצורך השדה. - שם וכן גרגר של צרורות או גל של אבנים כו' ביאור החידוש. - בירושלמי זאת אומרת שאסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו. - שם אם יש תחתיהן סלע או קש הרי אלו ינטלו.

מ"ח אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות כו', ביאור ענין המדרגה וכמה ראיות לזה, ובפ"י הר"ש צ"ע. - במה שהצריכו שפסקו גשמים, בלשון מפני שהוא מתקן לשביעית. - שם ולא יסמוך בעפר, פ"י מבחוץ לסמוך הכותל שלא יפול, או מלמטה לתוך המדרגה, ובפ"י הרמב"ם שלא ימלא הגיא עפר. - בהשמטת הרמב"ם להא דבונה הוא בשביעית משפסקו גשמים. - ביאור אבל עושה הוא חייץ, ואי קאי אבנים או אעפר. - כל אבן שהוא יכול לפשוט ידו כו', למה נשנה כאן.

בירושלמי אם איסורא דמתני' הוא מדין תוספת שביעית, ונפ"מ אי שרי אחר שבטלו תוספת, בסברת החילוק בין חרישה לבנית מדרגות בזה"ז. - לענין הלכה.

מ"ט אבני כתף באות מ"מ, פ"י אפ"י מתוך שלו. - שם והקבלן מביא מ"מ, פ"י אפ"י פחותין מאבני כתף,

- שם עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית, פ"י כיון שהראשון כבר נתמלא זבל, בלשון התוספתא כאן ובהגהת הגר"א. - שם נמצא מדייר בית ארבעת סאין רשב"ג אומר בית שמונת סאין, הא דלא תנן עוקר כו' ובונה אותם בצד השני, ומה פלוגתת ת"ק ורשב"ג.

שם היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת כו', אם גם לרשב"ג צריך לשייר מקצת, ובפחות מד' סאין א"צ לשייר. - שם ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו בדרך המזבלין, ביאור החידוש, ובספיקת הירושלמי אם אפ"י בשעה שעדיין יש עוברי עבירה. - כמה קושיות על פ"י הר"ש והראב"ד שחייב להוציא הזבל מן הדיר.

ירושלמי ה"ג בכל עושין סיהרין במחצלות ובקש ובאבנים אפ"י שלשה חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר כמלא סהר, הוספה לזה ע"פ התוספתא, וביאור כל מה שנתחדש כאן.

מ"ה לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות כו', ביאור תוכן המשנה, ובטעם דשרי בהתחיל בו מערב שביעית. - לשון לא יפתח, לא יתחיל לחצוב. - לתוך שדהו, אבל מתוך של חבירו מותר. - שם עד שיהיו בו, לכא"ו הול"ל אא"כ יש בו, אם צריך לגלות העפר סביב הסלע עד שיראו שיש בו כשיעור, ואם מיירי בסלע בולט בתוספתא בזה. - שם שלש מורביות, ביאור מורביות, ובמה שהוסיף על רוס שלש. - בפ"י הגר"א שלא הוזכר גודל האבן, וברמב"ם דשלש היינו אמות, וקשה שזו אבן כבידה מאד. - שם שהם שלש על שלש ברום שלש שיעורן עשרים ושבע אבנים, ביאור הירושלמי תלתא זימנין מן תשע, תשעה זימנין מן תלת, עשרים ושבע. - בירושלמי במחצב על המיצר וחבירו התחיל בערב שביעית.

מ"ז גדר שיש בו עשר אבנים של משוי שנים שנים הרי אלו ינטלו, פ"י דסילוק גדר אבנים כסילוק אבני מחצב, ואפ"ה א"צ עשרים ושבע אבנים וסגי בעשר אבנים גדולות, שע"ז ניכר שמטרתו האבנים, והא דבעינן עשרה טפחים שהוא רחוק מן הארץ וחשיבא ההתעסקות בבנין ולא בקרקע, וכיון שהתחיל בהיתר שרינן לגמור.

שם חוכרין נירין מעו"כ בשביעית אבל לא מישראל, בפ' הרמב"ם שהשדה כבר חרושה, ובפ' ש"ר שאף שאינה חרושה, ורק אם יש שהות בשמינית. - מבואר שאין איסור מדאורייתא לומר לגוי שיעבוד בשביעית בשל הגוי. - שם ומחזיקין ידי עו"כ בשביעית אבל לא ידי ישראל, ביאור המשנה לתלמודן. - ובירושלמי משמע דפליגי אם מותר לשאול בשלום ישראל החורש, ותמוה איך התירו, עוד ביאור בירושלמי דקאי רק אנכרים.

- נמצאו בזה עוד דברים -

שם ומחזיקין ידי נכרים בשביעית כו', בפשוטו היינו מפני דרכי שלום, ולמדנו שאין זה היתר גמור, וקמ"ל דלישראל לא התירו מפני דרכי שלום, והא דתנן פ"ד מ"ג חוכרין נירין מן הנכרים י"ל דהיינו שיחרוש בשמינית, ערא"ש, מיהו ברמב"ם מבואר שחוכרין לאחר שכבר חרשה, ואין רא' להתיר לגרום שיחרוש, ביאור פלוגתא דירושלמי מהו מחזיקין, וע"ע להלן בכ"ז בע"א.

גיטין ס"ב א' מחזיקין והאדרב"ש משמיה דרב אין עודרין כו', מה החידוש, והרמב"ם פ"י לסייעו ביד, צ"ב מה דרכי שלום יש אם לא יאמר חרוש בה טבאות, ועי' להלן, שם גמ' כי הא דר"י כו' היינו בכל השנים, בדן שאלת שלום לישראל העובד בשדהו, בירושלמי על מי נאמר שואלין בשלומן, עוד בארוכה בביאור הירושלמי ובמאי פליגי אמוראי, בפ' הריב"מ צ"ג דגרס כשלום ישראל אפשר לפרש שהחידוש שמזכירין עליהם שם שמים, וכ"כ רש"י בגיטין והא"ש בפ"ד, שוב נראה שהעיקר כפירושו דבשלום ישראל. מ"ג חוכרין נירין כו', הרמב"ם מפרש שלאחר שחרש הנכרי חוכר ממנו, והר"ש מפרש שחוכר ע"מ שיחרוש בשביעית, וביישוב הענין לשני הפירושים, ובמשמעות הגמ' בגיטין בזה ובתוספתא פ"ג ה"ז, ומוכח בירושלמי דמדאורייתא אין איסור לגרום שגוי יחרוש בשביעית, וכ"נ בתלמודן מדמותו למכור שדה בששית לחשור, ומדברנן יש מקום להחמיר בשביעית טפי משבת, ובשדה של ישראל יש דין שביית שדהו מדאורייתא, ולהאמור צריך רא' להתיר לקנות מגוי ירקות ע"מ שיוזעם בשביעית, שוב העירונו לפרש דמחזיקין ידי נכרים אף בלא טעמא דדרכי שלום,

ומתוך שלו. בפ' קבלן. - שם רמ"א כל שאינה יכולה לינטל באחת יד, ביאור פלגתתם, ולמה לא קתני ביד אחת.

מ"י הבונה גדר בינו ובין רה"ר מותר להעמיק עד הסלע, הנידון בעשיית גדר בשביעית, ובעיקר חידוש מתני', ואם לראב"י מו"ק ד' ב' ג"כ מותר. - שם מה יעשה בעפר צוברו ברה"ר ומתקנו, פ"י ברה"ר הצריכה תיקון, ור"ע סבר שרק ע"י טובי העיר מותר. - במש"כ אאמור"ר זללה"ה שדוקא בגדר הסמוכה לרה"ר אבל בבור שיח ומערה לא. - בהא דשרי ר"י מסקלין, ואם שרי להוציא העפר בכל השנים אע"פ שיכול לפזרו בשדהו. - שם מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין, דין אם ה' לו דבר מועט. - שם וכן החופר בור ושיח ומערה, פ"י בתוך שדהו למלאותן מים ממי הגשמים. - בספיקת הירושלמי אם כדרך המזבלין היינו גם הזמן שפסקו עוברי עבירה.

פרק ד

פ"ד מ"א בראשונה היו אומרים מלקט אדם כו', בדין ליקוט דקין מתוך של חברו, ובראשונים בזה. - בירושלמי התקינו שיהיו מביאין מן הקרוב ומן המצוי, ושם אר"י ראשונה ראשונה מתקיימת, ולהלכה קי"ל כבתני'.

מ"ב שדה שנתקוצה כו' שנטייה כו', ביאור לשון שנתקוצה, ובטעם שלא קנסו בה. - בדקדוקים הסותרים במתני' גבי נחרשה, ובירושלמי דמייירי בשעה שהמלכות אונסת וחרשה לא קנסו, ואם מייירי בשעת הסכנה או שאונסין קצת. בירושלמי אם בזה"ז קנסו בנחרשה. - דין עבר וזרע במוצ"ש.

שם שדה שנטייה בש"א אין אוכלין כו', פ"י בתו"כ בפירות שהם קדושין בקדו"ש, אבל הביאו שליש קודם ר"ה לא נאסרו משום נעבד. - דין נזרע בשביעית, ובראב"ד דאסור מדין יעקור, ובירושלמי ורמב"ם דמדין יעקור הפירות מותרין.

שם בש"א אין אוכלין פירות שביעית בטובה כו', ביאור הנידון, ובירושלמי במעשה דר"ט. - שם ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה, בהא דלא תנן וב"ה מתירין.

אלו. - מאימתי חלה קדו"ש במחובר ובנתלשו. - נמצינו למידין ג' זמנים. - דין תבואה שלא הביאה שליש. - בירור בפלוגתת ר"ע וריב"ג בעוקצין לענין טו"א, ובמש"כ אאמו"ר זללה"ה ולמה לא הוזכר שם זיתים. - שם אוכל בהם פתו בשדה. - שם ביחלו כונס לתוך ביתו, בנדה מ"ז א' משילבין ראשיהם, ואבע"א מהכא ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, אם הם שני ענינים. - שם וכן כיו"ב בשאר שני שבוע, ביאור לשון כיו"ב, ובפי' הרמב"ם. - בירושלמי פגין מהו לעשות מהן מלוגמא. - בירושלמי דר"ע פליג רק בפגי תאנה משזיריחו. - שם בירושלמי ר' פדת בשם ר' יוחנן הכל מודים בשביעית, מה הכל מודים חבריא אמרין שאינן מטמאין טו"א, ביאור הדברים.

מ"ט הכניסו שליש, פי' לוג זיתים שעושין שלשת לוגין לסאה, בדין זיתים שעושין יותר מג' לוגין לסאה אם נמי השיעור כן, ובדין עושין פחות מלוג אי סגי בפחות מרביעית לאכילה בשדה, בדעת הראב"ד בזה. - בר"ש אם שליש בגודל או בכמות השמן, ובירושלמי ותו"כ בזה, ופי' שליש כתבואה. - בענבים משהבאישו הוא קרוב לשליש. - שם ושאר כל הפירות כו'.

מ"י מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית, ביאור הנידון. - שם בש"א כל האילן משזיצאו, פי' דהו בגדר פרי לערלה ורבעי ושביעית, אבל אסור לאכלן ולא לפדותן ברבעי, וברכתם שהכל, ובבה"ל סי' ר"ב בזה, ודעות הפוסקים בזה, בדין בוסר שהביא מים ופגין שהזריחו לענין ברכה. - שם ובה"א החרובין משישלשלו, מה המיוחד באלו דלא חשיבי פרי משזיצאו. - בפי' הירושלמי שיגרעו משזיחילו מים, ובפי' הרמב"ם. - בהא דנקט חרובים ברישא. - והגפנים משזיגרעו, בברכות ל"ו ב' דהיינו פול הלבן, מ"ט נקטו התם פול הלבן וכאן גרוע. - במקור האיסור להפסיד פירות שביעית קודם שראוין למצותן.

שם וכל האילן כיון שבאו לעוה"מ מותר לקוצצו, ביאור החידוש. - גם בוסר משהביא מים והפגים משזיריחו אסור לקוצצו. - שם כמה יהא בזית ולא יקוצצו רובע, בטעם שבשביעית מותר לקוצצו, ובהא דפשיטא לגמ' ממתני' שגם משום כל תשחית הדבר תלוי ברובע, וביאור טעמיה דרשב"ג שהכל לפי הזית. - אם רובע הכונה שיש כעת על העץ רובע אבל אם

מיהו הא דשואלין בשלומן של ישראל הוי משום דרכי שלום, ומתיישב בזה כמה דברים.

תוכן המשנה פ"ד מ"ג לפמשנ"ת, ובטעמא שנכפלה משנה זו בפ"ה, ובחילוק שבין חוכרין נירין לחרוש בה טבאות, ועוד.

מ"ד המדל בזיתים, בטעם דליכא בזה משום מנכש, ואם נידון מתני' הדילול או הכשרת הקרקע. - בירושלמי מהו המידל נוטל אחד ומניח שנים כו'. - שם בש"א יגום, ושם ובה"א ישרש. - לשון "עד" שיגום צ"ב, ואם סגי בגומם את השלישי, ובמש"כ אאמו"ר זללה"ה באם שירש אחד. - שם ואיזהו המדל כו'. - בתוספתא פ"ג ה"ט המשרש עיקר חרוב וסדן השקמה לעצים מותר ולשדה אסור. - בדין מחליק מתוך של חבירו.

מ"ה המבקע בזית, בטעם שאין זה זומר. - שם לא יחפהו בעפר אבל מכסה כו', בלשון חיפוי וכיסוי. - בירושלמי בחילוק בין עפר לאבנים, ביאור למה אסרו עפר, והא דקתני לה גם בקורות שקמה, ודין שאר אילנות בעפר. - שם אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה. - שם ר"א כדרכה אסור אלא או מגביה י"ט, הטעם דשרי במגביה י'. - שם או גומם מעל הארץ, פי' בגמ' דמג' ועד ט' ודאי מעלי לה, ומעם הארץ ודאי קשי לה, ובפסק הרמב"ם כר"י, ואם ר"י פליג או מפרש.

מ"ז המזנב בגפנים והקוצץ קנים, ביאור המזנב ואם מיירי בצריך לעצים, וברמב"ם בפיה"מ. - בירושלמי דטעמיה דריה"ג מפני שחושש לעבודת הארץ, אם הנידון משום זומר או משום הכשרת הקרקע, - ר"ע גם לא התיר לשרש ובמה שאמרו בירושלמי לקוץ יתוק, ובתוספתא יחתוך וי"ג יתוך. - שם ריה"ג אומר ירחיק טפח, למה לא אמר יגביה טפח. - שם רע"א קוצץ כדרכו בקרדום במגל כו' בהא דנקט כל הני. - דין מתוך של חבירו לריה"ג, ובבתולת השקמה. - שם אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה כו', למה לא מיקרי אוקמי אילנא, ובדין אם כולו ימות אם לא יחברנו.

מ"ז מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית, הא דלא חשיב הפסד כשאוכלן קודם עוה"מ, בדרשא שבתו"כ ובירושלמי. - הטעם שלא התירו אלא שלשה פירות

- נמצאו בזה עוד דברים -

מ"ו אלו כלים שאין האומן כו', בירושלמי דמיירי לחשוד ידוע ולא בסתם, ולמה סתם התנא, שם מחרישה וכל כליה העול כו', האם העול זהו פירוש לכלי המחרישה או דין נוסף, ברש"י ותו' בזה, שם והמזרה, בראשונים במשניות פי' כעין רחת, וצ"ע ברש"י ותו' ע"ז ט"ו ב', ולמה שנה התנא מזרה באמצע, ומ"ט חמירי מזרה וכדי יין ושמן טפי מאינך.

שם אלו כלים שאין האומן רשאי כו', בביאור ההיתר של היכא דאיכא למיתלי, ולמה מותר למכרן בששית הרי ישארו אצלו בשביעית, ונראה שהיתר זה רק במזיד, שאינו מכשילו ממש, ובדברי מרן ז"ל שהתירו משום דרכי שלום, וראי' מירושלמי דמאי פ"ו ה"ב, צ"ע למה אסרו ע"ז כ"ב א' להשכיר שדה לכותי משום חוה"מ ולא תלו בהיתירא, ואם יש חילוק בין שכירות למכר, וכן בב"מ ה' ב' דחשיב לפ"ע י"ל משום שהבהמה של הבעלים.

מ"ח מוכר לו פירות כו', בירושלמי שזה מותר גם בלא דרכי שלום.

מ"ט משאלת אשה כו', בירושלמי מפרש תליות גם בהני, והר"ש מפרש שהם תליות רחוקות, והרמב"ן משה תליות אלו לשחיתת הפרה, בסדר המשנה נפה וכברה כו', במ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דליכא לפ"ע דאורייתא בהני רק מסייע, וביאור הדברים, שם החשודה על השביעית, אם חשודה לאכול אחר הביעור או לזרוע ולאכול ולשמור, פלוגתא הראשונים בזה, ובירושלמי.

שם אשת חבר כו', יש לעי' אם בוררת כ"ש שמשאלת, בפשוטו תנור מותר להשאילה בהדיא, שכבר נטמאת עיסתה, וצ"ע בר"ש ורמב"ן.

פרק ו

מ"ב עושין בתלוש בסוריא, פי' בשדה של גוי הוכחות לזה, ובטעם שאסרו במחובר. - שם דשין וזורין, יל"ע דאם דשין כ"ש וזורין. - שם ודורוכין. - שם ומעמרין, בקושיית הרא"ש דעימור הוא תחלה. - שם כלל אר"ע כו'. - מ"ג בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו, פי'

אין בו רובע אע"פ שהוא בריא לעשות רובע מותר, או שהוא ראוי לעשות רובע קאמר, ביאור ב' דרכים בזה.

פרק ה

מ"א בנות שוח שביעית שלהן שניה כו', מהו חידוש מתני' הרי כבר בא לעוה"מ בשנה הראשונה. - בר"ה ט"ו ב' לר"נ דיש חילוק בין אילן שיש בו בריכה אחת לב' בריכות בביאור החילוק ומה הקשו מבנות שוח. - בירושלמי שצריך לקשור חוט או לתחוב קיסם. - שם שביעית שלהן שניה. - שם שהן עושות לשלש שנים, בירושלמי דל"ד לחיות שיוולדות לשלש שנים. - שם רי"א הפרסאות שביעית שלהם מוצ"ש כו', א"ל לא אמרו אלא בנות שוח, ביאור דעת רבנן, ובדין אם סימן בחוט או קיסם. - בנות שוח, בגמ' שמבואר שהוא מין תאנים.

מ"ד לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית, פי' לוף שדינו כפירות שישית, בטעם שאינו קדוש הרי ירק בתר לקיטה. אם מניעת מים מהני בלוף ובצלים. - בר"ש מהירושלמי שעקן ממש עד שלא צימחו, ובמש"כ הטעם משום הפסד. - בנדרים נ"ח א' ב' ודילמא במדוכנין. - פי' בצלים הקיצונים, ופי' פואה של עידית. - שם ומודים בפואה של צלעות כו', יש לעי' אטו טעמא דב"ש איצטריך לאשמועין.

מ"ו אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית, פי' בירושלמי לחשוד על השביעית, דין ששית ערב שביעית בזמן שאין חורשין בששית ושביעית משפסקו גשמים שאין חורשין עד שמינית, ודין תוספת שביעית. - אם האיסור משום לפני עור או מסייע ידי עוברי עברה. - ג' סברות בטעם ההיתר במלאכתו לאיסור ולהיתר. - שם העול והמזרה והדקר, הנך ל"ש למחרישה וכל כליה, ביאור הנך כלים, למה שנה התנא מזרה בין עול ודקר. - שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר.

מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן כו', ביאור הדין, ומ"ט התירו בהביא יותר מכאן. - בשיעור כד. - שם שכן דרכו להביא מן ההפקר. - שם ומוכר לנכרי בארץ. - במ"ש הגר"א שבכלל מתני' מחרישה וכל כליה. - שם ולישראל בחו"ל, בירושלמי אפי' מן הקנוי בארץ, ובפי' ר"ש שהביא פירות מא"י.

מ"ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה כו', בירושלמי דהטעם כדי שימכרו בזול, ובפי' הרמב"ם. - שם ולא תאנים במנין ולא ירק במשקלמאי קמ"ל טפי מרישא. - שם בש"א אף לא אגודות. - שם ובה"א את שדרכו לאגוד לבית כו', ברמב"ם, ובירושלמי אם מותר לטבח כהן לחלק הבכור לחלקים כדי למוכרן בשוק. -

מ"ד האומר לפועל הילך איסר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר, בהא דלא נקט האומר לחבירו, בפר"ש בשם רש"י וברמב"ם ואם נתפס האיסר בקדושה. - בלשון שכרו אסור ובפי' הגר"א. - שם לקח מן הנחתום ככר בפונדיון, בהא דנקט פונדיון. - שם כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר, בפי' הרמב"ם והגר"א, ירקות שדה הם המותרין משום ספיחין. - לשון המשנה משמע שהלוקח הוא האומר, בתוספתא ובירושלמי דר"י ור"נ אוסרין כיון שאין ירקות שדה מצויין. - שם שאין פורעין חוב מדמי שביעית. - שם לקח הימנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית.

מ"ה אין נותנין לא לבייר כו', מה ענין להזכיר ספר וספן. בתוספתא ובירושלמי משמע שהיה דרכם שאלו נוטלין שכרן מפירות השדה ולפי"ז ביאור מאי קמ"ל מתני'. - שם אבל נותן הוא לבייר לשותות, נראה דכולה מתני' בפירות. - שם ולכולם הוא נותן מתנת חנם, בפירושי הראשונים בזה.

פרק ז

מ"ד אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, בירושלמי דר"ש היא. - אם חל ביעור על המשומר במחובר. - שם אוכלין על הטפיחין, ע"ס המשנה. - שם מ"ה רש"א כל ירק אחד לביעור. - שם אוכלין ברגילה עד שיכלו סיגריות מבקעת בית נטופה, אם אתיא כר"ש ובפי' הרמב"ם.

פרק י

מ"ט הלוא מן הגר שנתגיירו בניו עמו כו', בקדושין י"ז ב' כאן בהורתו ולידתו שלא בקדושה כו' ביאור הדברים.

שאם לא הגשמים לא היו צומחים ומיושב כהרמב"ם דהבצלים עצמן בהיתרן עומדין. - שם אם היו העלין שלהם שחורין אסורין הוריקו מותרין, בירושלמי כיני מתני' שחורים אסורין וירוקין מותרים, וברמב"ם. - שם ר"ח בא"א אם יכולין להתלש בעלין שלהם אסורין, מבואר שהבצלים השרישו, וביאור הנידון. - שם וכנגד כן מוצ"ש מותרין, בסוגיא בנדרים ודילמא במדוכנין, וביאור גוונא דמתני'. - בעלין שחורין של מוצ"ש מותרין ממ"נ. - בסוגיא בנדרים נ"ז ב' אם גידולי היתר מעלין את האיסור, ובירושלמי שביעית בזה.

פרק ח

מ"א כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם כו', בלשון כלל גדול. - שם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם, בטעם שלא התירה תורה מלוגמא. - בדין מוגמר מאוכלי בהמה. - ביאור דין משרה וכבוסה. - בדין מיני צבועין אם הם בכלל המיוחד למאכל אדם. - שם ואצ"ל לבהמה, ביאור א"כ למה אמרו לבהמה. - שם וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם כו' כגון הסיאה והאזוב והקורנית, בשבת ובמעשרות משמע דסתמן לבהמה או לעצים. - שם חישב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה, משמע שחישב עליו לשניהם יחד קאמר, וב' הפירושים שבשנו"א, ובתו' הרא"ש בנדה, ושוב נתבאר הוכחות כהפי' דאו או קתני. - שם חומרי בהמה, פי' בירושלמי שאסור לשלקן. - שם חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, בפשוטו תלוי בדעת הלוקט. - בירושלמי שאע"פ שהמוכר ליקטן לעצים אם הלוקח מחשב לאוכלין חיילא קדו"ש, ואם מדאורייתא חל בתלוש.

מ"ב שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה כו' וכן בתרומה ובמעשר שני, מה שהתירו סיכה הוא חידוש. - שם לאכול דבר שדרכו לאכול, מבואר שיש מצוה לאכול פירות שביעית, ובדברי מרן זללה"ה בזה, וביאור מאי קמ"ל מתני'. - שם אבל סך הוא את השמן, פי' אפי' לרפואה. - שם קל מהם שביעית שניתנה להדלקת הנר, פי' אפי' בדבר שחייב בתרו"מ. - הילפותות בירושלמי.

מפתחות

על סדר המשניות

פ"א מ"א עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית כו', ס"ב סק"א.

שם וב"ה אומרים עד העצרת, ס"א סק"ב.

(בפיה"מ בביאור קציר של שביעית, ס"ג סק"ו).

מ"ב איזהו שדה אילן כל שלשה אילנות לבית סאה כל המשנה, ס"ב סק"ג ח' ט'.

מ"ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל כל המשנה, שם סק"ד ה' ו' ד'.

מ"ד היו עשרה ומעשרה ולמעלה כו', שם סק"ב.

שם שנאמר בחריש ובקציר תשבות, שם סק"י"ב.

שם וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצ"ש, ס"א סק"ד, ס"ג סק"ה ו'.

מ"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין כל המשנה, ס"ב סק"י"ג.

שם ר"ג אומר כדי שיהא הבקר כו' שם סק"ח.

מ"ו היו עשויות שורה או מוקפות עטרה, שם סק"ח י"ד.

מ"ז הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה כו', שם סק"ט ז'.

מ"ח עד אימתי נקראו נטיעות כל המשנה, שם סק"י ז'.

פ"ב מ"א עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית, כל המשנה, שם סק"י"ח.

שם עד אימתי חורשין כו', שם סק"א.

שם כל זמן שבנ"א כו', שם סק"ט ז'.

בביאור הוכחת ר"ש, ס"א סק"ב.

מ"ב מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ר"ה כו', ס"ג סק"ד ח'.

שם רש"א אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית, ס"ד סק"ו.

מ"ג ר"א כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של ששית, ס"ג סק"ז ח'.

מ"ד מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן כל המשנה, שם סק"ח, ס"ד סק"ט.

מ"ה סכין את הפגין ומנקבין אותן עד ר"ה כל המשנה, ס"ג סק"ה.

מ"ו פחות מל' יום, ס"א סק"ב.

שם ואם נטע כו' יעקור, בדברי הראב"ד שהוכיח מכאן דכל שנזרע בשביעית אסור, ס"ה סק"ו.

שם ר"א כל הרכבה שאינה קולטת כו', ס"ג סק"ג.

בדברי הר"ש דענבים שיעורן בשליש לשנת מעשר, ס"ב סק"ו.

מ"י הדלועין שקיימן לזרע כו' מותר לקיימן כו', ס"א סק"א.

שם ומרביצין בעפר לבן בשביעית דברי ר"ש ראב"י אוסר, ס"ד סק"ז.

שם ממרסין באורו בשביעית רש"א אבל לא מכסחין, שם סק"ח.

בפ"י הר"ש ע"ד הגמ' במו"ק ו' ב', שם סק"ז.

שם מתוך של חבירו כו', ס"ה סק"י"א.

שם והקבלן כו', שם סק"י"א, ובפ"י המשניות לפ"ד מ"א ד"ה יש.

פ"ד מ"א בראשונה היו אומרים מלקט אדם כו' כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס כולה מתניתין, ס"ה סק"י"א.

מ"ב שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטיבה או שנדיריה לא תזרע במוצאי שביעית כו', שם סק"ו.

שם שדה שנטיבה בש"א אין אוכלין פירותיה בשביעית ובה"א אוכלין, שם סק"א ו', ס"ג סק"ז.

שם ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה, ס"ה סק"א.

מ"ד איזהו המידל כו', שם סק"י"ב.

מ"ו המזנב בגפנים והקוצץ קנים ר"ה"ג אומר ירחיק טפח כולה מתני', שם סק"י"ג.

מ"ט ושאר כל הפירות כעונתן למעשרות כו', ס"א סק"י"א.

מ"י בה"א החרובין כו' ושאר כל פירות האילן כו', שם ס"ק י"ב, ס"י"ב סק"ו.

פ"ה מ"ב הטומן את הלוף, ס"ה סק"י.

מ"ג לוף שעברה עליו שביעית כו', ס"י"ג סק"ד י"ג.

שם ואם לאו יעשה חשבון עם העניים, ס"י סק"ט.

שם בקרדומות של מתכת, ס"י"ג סק"י"ב.

מ"ה מאימתי מותר אדם ליקח לוף כו', שם סק"ד י"ב.

שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, ס"ג סק"ו, ס"ה סק"ח.

מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וט"ו כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר כל המשנה, ס"ה סק"ח ט'.

מ"ט משאלת אשה לחברתה החשודה כו', בפ"י הר"ש דחשודה על שביעית היינו לאכול אחר הביעור, ס"י סק"ט.

פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, בדיני גבולות הארץ, כל המשנה, ס"י"ד סק"א ג'.

שם נאכל אבל לא נעבד, ס"י סק"ח, ס"י"ד סק"י.

מ"ב עושין בתלוש בסוריא, ס"י"ד סק"ה ט'.

שם דשין וזורין כו', הא דלא הוזכר טחינה, ס"ה סק"ז.

שם אבל לא קוצרין כו', שם סק"ח.

בדברי הר"ש והרא"ש על תו"כ, שם סק"ב.

מ"ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית כו', ס"י"ג סק"ז ח'.

בפ"י ר"ש מתוספתא דבצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית אסורין למוצאי שביעית עד שיעשו כיו"ב, שם סק"ד י"ד.

פ"ז מ"א עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה, ס"י סק"ב.

שם העולשין כו', ס"ו סק"ו ח'.

מ"ב ועוד כלל אחר כו', ס"י סק"ב.

שם והעקרבינן והחלביצין כו', ס"ו סק"ו.

מ"ג קליפי רימון והנץ שלו כו', שם סק"א, ס"י סק"ג.

שם הצבע צובע לעצמו כו', ס"ו סק"א ה', ס"ח סק"ג.

שם שאין עושין סחורה כו', ס"ח סק"א ב' ג'.

שם ולא יהא לוקח ירקות שדה כו', ס"י"ג סק"א.

שם אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, ס"ח סק"א ב' ד'.

מ"ד ר"א אף מי שנתמנה לו כו', שם סק"י"ב.

מ"ה לולבי זרדין והחרובין כו', ס"ו סק"ו, ס"י סק"ד, ס"י"א סק"ו.

בפ"י ר"ש ורא"ש דכששהו אחר הביעור אוסרין, ס"י סק"ו.

מ"ז ורד חדש כו', שם סק"ה.

בפירוש ר"ש ורא"ש דטעם כמבוער, שם סק"ו.

שם חייבין בביעור כו', שם סק"ט.

פ"ח מ"א כגון הסיאה ואזוב כו', ס"ו סק"א ט' י'.

מ"ב שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה כל המשנה, ס"י"א סק"כ"ג.

מ"ג אין מוכרין כו' לא במדה כו' בפ"י השנו"א דטעמא משום בזיון, שם סק"ד.

שם את שדרכו לאגוד בבית אוגרין אותו בשוק, ס"ח סק"א.

מ"ד לקוט לי בו ירק כו', ס"ז סק"י"ג, ס"ח סק"א.

שם לקח מן הנחתום כו', ס"ח סק"ה ו'.

שם כשאלקוט ירקות שדה אביא לך, ס"י"ג סק"א.

שם לקח ממנו סתם כו', ס"ח סק"י.

מ"ה אין נותנין לא לבייר כו' כל המשנה, שם סק"י"א, ס"ט סק"ג.

שם ולכולן הוא נותן מתנת חנם, ס"ח סק"ה י"א.

מ"ו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותם בחורבה, ס"ה סק"ז.

בדברי הר"ש והרא"ש ע"ד התו"כ, שם סק"ב ז'.

מ"ז אין מבשלין ירק של שביעית כו', ס"י סק"ט.

שם ואחרון אחרון נתפס כו', ס"ט סק"א.

מ"ח אין לוקחין עבדים כו', ס"ו סק"ב, ס"ט סק"א.

שם ואם לקח יאכל כנגדן, ס"ט סק"א ב' ד'.

שם אין מביאין קיני זבים כו', שם סק"ד ו'.

בפי' ר"ש ותוספתא, ס"ה סק"ח ט'.

מ"ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו כו', ס"י סק"י.

בפי' ר"ש בשם ירושלמי דהמוצא פירות עבירה לא יגע בהן, שם סק"ט.

פ"י מ"א הקפת החנות כו' שכן שכיר כו', סט"ז סק"ד ז'.

מ"ב השוחט את הפרה כו', שם סק"ה.

שם המלוה על המשכון, סט"ו סק"ב.

שם והמוסר שטרותיו לב"ד, שם סק"ט.

מ"ג דיני פרוזבול סימן ט"ו, סי"ז סק"א.

שם ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך גו', סט"ו סק"ד.

מ"ה פרוזבול המוקדם כו' אחד הלוח מחמשה כו', סי"ז סק"י"ב י"ג י"ד.

מ"ו היה לו שדה ממושכנת כו', שם סק"י"א.

מ"ד אוכלין על המופקר כו', ס"ה סק"ב, ס"י סק"ט ו'.

שם אבל לא על השמור כו', ס"ו סק"א, סי"ג סק"י"א.

שם אוכלין על הטפיחין כו', ס"י סק"ט ו'.

שם אבל לא על הסתוניות, שם סק"א.

מ"ה הכובש שלשה כבשים כו', שם סק"ד ו' ט'.

מ"ו המלקט עשבים לחים כו', ס"ו סק"א, סי"ג סק"י"א.

בפי' ר"ש, ס"י סק"א.

שם עלי קנים ועלי גפנים כו', ס"ו סק"א.

מ"ז מאימתי נהנין ושורפין כו', שם סק"ו, סט"ט סק"י"ב, סי"ג סק"י"א.

בדברי התוי"ט דתבן וקש שנפסדין ברביעה שניה אין להם ביעור אף בבית, ס"י סק"א.

מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון ג"ס לכל אחד ואחד, סק"ז.

שם אין סכין כלים כו', ס"ו סק"ד, סט"ט סק"ט.

מ"ט עור שסכו בשמן של שביעית כו', ס"ו סק"ד, סט"ט סק"ט.

מ"א מרחץ שהוסקה כו', ס"ו סק"ו סט"ט סק"י"א.

פ"ט מ"א הפיגם והירבוזין כו', סי"א סק"י, סי"ג סק"א ב' ג'.

שם ונלקחים מכל אדם בשביעית שאין כיו"ב נשמר, ס"ח סק"א.

שם שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה, ס"י סק"י.

בפי' ר"ש, שם סק"ח, סי"ג סק"ג ה'.

מ"ב שלש ארצות כו', ס"י סק"י"א.

שם יהודה ועבר הירדן כו', שם.

מ"ג ולמה אמרו שלש ארצות כו', שם סק"י"א י"ב.

שם שיהיו אוכלין כו', נתבאר שם סק"י"א.

שם רש"א לא אמרו כו' ושאר כל הארצות כו' וכל הארצות כאחת כו', שם סק"י"ב.

בפי' הר"ש והרא"ש, שם סק"י"ג.

על סדר הש"ס

מ"ה גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן כו' שם סק"ה.

שם ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין, שם סק"י"ז.

שם המסלת קב או קביים לסאה, שם סק"י"ח.

תרומות

פ"ח מ"ח אם היתה מונחת במקום התורפה כו', שם סק"ט ז'.

פי"א מ"א אין נותנין דבלה וגורגרות וכו', שם סק"ט ו' כ"ג.

ברכות

ל"ח ב' בתומי וכתרי, סי"א סק"ט ו'.

ל"ו ב' בהא דמשוינן איסור קציצה בשביעית לדין ערלה, שם סק"ג.

שם סובין של חדשות אסורות ושל ישנות מותרות, שם ס"ק י"ט.

מ"ח ונוטף שלש טיפין נותן לתוכה חולין, שם ס"ק כ"א.

מעשרות

פ"ה מ"ג לא ימכור אדם את פירותיו, שם ס"ק י"ב.

מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא עד שלא באו כו', שם ס"ק י"א.

חלה

פ"ב מ"ב הסובין והמורסן מצטרפין לה' רבעים, שם ס"ק י"ט.

נ"ב ב' וגמירי אין חיות שביהודה וכו', שם ס"ק י"א.

שם ולמה אמרו ג' ארצות לביעור כו', שם ס"ק י"ג.

שם ת"ר פירות שיצאו מא"י לחו"ל, שם ס"ק ט"ז.

שם ר"א קץ כפנייתא וכו', ס"א ס"ק י"א.

שם תוד"ה עד, ס"י ס"ק י"ג.

נ"ג א' ת"ר אוכלין בענבים, שם. שם דליות של אוכל, שם.

ע"ב ב' אמש עבדתי עבודה כו', ס"א ס"ק ט"ז.

פ"ד א' וראשי כנפיים והסחוסים, שם ס"ק ה'.

י"ד א' הו"א קשיא דשמואל אדשמואל, שם ס"ק י"י.

שם תניא ריה"ג באספך מגרנך וכו', שם ס"ק ח'.

י"ד ב' דתנן אתרוג שוה לאילן, שם ס"ק א'.

שם מיתבי רשב"א אומר, שם ס"ק ב'.

ט"ו א' אלא אי איתמר הכי אתמר, שם ס"ק ב'.

שם אמר רבה אתרוג בת שישית, שם ס"ק ג', ס"י ג' ס"ק י"י.

ט"ו ב' אר"נ בד"א באילן, ס"ב ס"ק ה'.

כ"ג ב' איבעיא להו בית יעזק כו', ס"ה ס"ק א'.

שבת

צ' א' בורית ואהל כו', ס"ו ס"ק ו' ס"י ס"ק ב'.

קמ"ח ב' איתמר הלואת יו"ט, כל הסוגיא, ס"ט ס"ק ז'.

עירובין

ס"ד ב' מכזיב עד סולמה של צור ג' מילין, ס"ד ס"ק ג'.

פסחים

נ"א ב' בענין ספיחי כרוב דשרי ר"ש, ס"י ג' ס"ק ד'.

נ"ב א' ולית ליה לר"י הא דתנן, ס"י ס"ק י"ד.

שם אטו אגבא דחמרא קלטינהו כו', שם.

ראש השנה

ט' א' בדין תוספת שביעית, ס"א ס"ק א', ס"ג ס"ק ב'.

שם תוד"ה ור"ע, ס"א ס"ק ב'.

ט' ב' תוד"ה ומותר, ס"ב ס"ק א', ס"ג ס"ק ב'.

י' ב' ואלא מאי ר"א שלושים וכו', שם ס"ק א'.

י"ב ב' התבואה וזיתים, ס"ב ס"ק ו'.

שם תוד"ה מנהג, ס"ג ס"ק ו'.

י"ג ב' תנן התם האורז והדוחן, ס"ב ס"ק ט'.

שם פול המצרי שזרעו לזרע, שם ס"ק י'.

שם אמר רבה אילן בתר חנטה, שם ס"ק ו'.

יומא

פ"א ב' בהא דאמרין תנא דממעט תוספת יוה"כ מעונש ואזהרה כו', ס"א ס"ק ח'.

פ"ג א' טבל ושביעית בשביעית, ס"י ס"ק ט'.

סוכה

כ"ח ב' איצטריך ריבויא לנשים, ס"א ס"ק ט'.

ל"ט א' מתני' הלוקח לולב מחבירו, ס"ט ס"ק י"ד.

שם תוד"ה יותר, שם ס"ק י"ג.

ל"ט ב' בד"א בלוקח מן המופקר, ס"ה ס"ק ד'.

שם משום כדי חייו כו', בהערות פ"ט מ"ח.

מסכת

מפתחות

שביעית

לא

מ' א' טעמא דלולב בר ששית, ס"ו סק"ג.

מ' ב' אר"א אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח ס"ז סק"א.

מ"א א' ופרי ראשון לכו"ע דרך מקח, שם סק"א.

שם תניא נותן פירות לחנוני כו', ס"ח סק"ה.

ביצה

ל' א' הני נשי דאכלי בתוספת יוה"כ כו', ס"א סק"ח.

ל"ד א' תנן עומד אדם על המוקצה כו', ס"ה סק"ז.

תענית

ו' ב' עד אימתי נהנין כו', ס"ט סק"י"ב.

י"ט ב' דתניא מתריעין על הספיחין בשביעית כו', ס"ג סק"א.

מגילה

י' ב' איכא תנא דסבר אליבא דריב"ז דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא, ס"ד סק"א.

מועד קטן

ב' ב' איתמר המנכש והמשקה מים, ס"ד סק"א.

שם בשלמא מועד משום טירחא, שם סק"ו.

שם א"ל אביי לרבה, שם סק"ד.

שם איתיביה ר"י לרבה, שם סק"ב

שם רבא אמר אפי' תימא רבנן, שם סק"ה.

ג' א' מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה, שם סק"ו.

שם בצירה בכלל קצירה, ס"ה סק"ח.

ג' ב' כי אתא ר"ד אמר יכול ילקה על התוספת, ס"א סק"א.

שם ובה"א עד העצרת, שם סק"ב.

שם ר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים, שם סק"ג.

שם רע"א אצ"ל חריש וקציר כו', שם סק"ד.

ד' א' אלא ארנב"י כי גמירי הלכתא, שם סק"ה.

שם ור"י אמר ר"ג וב"ד בטיל להו, שם סק"ו.

שם אלא אמר רב אשי וכו', שם סק"ז.

ו' ב' מתני', ראב"י מושכין את המים מאילן לאילן, ס"ד סק"ז.

שם ת"ר מרביצין שדה הלבן בשביעית, בהערות ע"ס המשניות פ"ב מ"ב, ס"ג סק"ד, ס"ג סק"ו.

יבמות

קכ"ב א' של ערלה הן של עזיקה הן, ס"ה סק"א.

גדרים

מ"ד א' הפקר לזמן פוטר מן המעשר, ס"ג סק"י.

נ"ח א' ביעור חשיב יש לו מתירין, ס"י סק"ט.

גיטין

ד' ב' רצועה נפקא, ס"ד סק"ב, ג'.

ח' א' וכ"ש סוריא דמרחקא כו', שם סק"ו.

י"ח א' איתמר מאימתי כתובה משמטת כו', סט"ז סק"ח.

שם אונס ומפתה לכו"ע אין משמטין כל שלא זקפן במלוה, שם סק"ו.

ל"ב ב' ור"נ אמר אפי' בפני שנים כו', כל הענין, ס"ז סק"ט"ז.

ל"ו א' ומי איכא מידי דמדאורייתא כו', שם סק"ב.

שם איבעיא להו כי התקין הלל כו', שם סק"ג.

שם ת"ש דא"ש לא כתבינן כו', שם סק"ד.

ל"ו ב' דאמר שמואל לא כתבינן פרוסבלא כו', שם סק"ט"ו.

ל"ז א' יתומים א"צ פרוזבול כו', שם סק"ה.

שם אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, שם סק"ו.

שם אפי' קלח של כרוב, שם סק"ז.

שם אפי' השאילו מקום לתנור כו', שם סק"ט.

שם רבנן כו' מסרי מילייהו כו', שם סק"י"ז.

שם לו ולערב אין להם קרקע, שם סק"י.

שם תנן התם, סט"ז סק"א.

שם וכי מפני שאנו מדמין כו', שם סק"ג.

שם בשלמא מוסר שטרותיו לב"ד,
שם ס"ק י"ב.

שם א"ל שאני משכון דקני ליה
מדר"י, שם ס"ק י"ג.

שם תוד"ה שטר, שם סק"ב.

ל"ז ב' שנאמר וזה דבר השמטה,
סי"ז סק"ב.

נ"ג ב' הנוטע בשביעית כו', ס"ג
סק"א.

ע"ו ב' כי הא מפטרי רבנן מהדדי
כו', סי"ד סק"ג.

קידושין

נ"ד ב' בהא דמשוינן רבעי לדין
ערלה, סי"א ס"ק י"ג.

נ"ו א' יאכל כנגדן, ס"ט סק"א ד'.

בבא קמא

ק"א א' בגד שצבעו בקליפי
שביעית, ס"ו סק"א, ס"י סק"ט.

ק"א ב' רבא רמי, כל הסוגיא, ס"ו
סק"א.

שם תוד"ה ולדמיהן, שם.

שם תוד"ה שהנאתן, שם.

ק"ב א' סתם עצים להסקה הן
עומדין, סי"א סק"י.

ק"ט א' מצא הנגזל את הגר כו'
וזקפן עליו במלוה, סט"ז סק"ט.

בבא מציעא

ס"ב א' אם שטר שיש בו ריבית
כגבוי דמי, שם סק"ג.

פ"ב א' לר"י ערבון כנגד כולו
קונה ה"ה דמשכון כנגד כולו אינו
משמט, שם סק"א.

ק"י ח א' ל"ק כאן בהגבהה כאן
בהבטה, ס"ה סק"ג.

שם דת"ק סבר הבטה בהפקר קני, שם.

שם כי היכי דלישמעי בעלי
זרעות, שם.

שם ב' מדברין לדברינו כו', שם.

בבא בתרא

נ"ו א' אר"י א"ש כל שהראהו
הקב"ה למשה חייב במעשר, סי"ד
סק"י.

פ' ב' פחות מטפח כו', ס"ה ס"ק
י"ג, ובהערות ע"ס המשניות פ"א
מ"ח.

פ"ב א' בכל האילנות שיעור מלא
האורה, ס"ב סק"ד.

פ"ג ב' עלה ארז ביניהם, ס"ב
סק"ד.

ק"ב ב' היו שם נקעים עמוקים
י"ט, ס"ד סוסק"ו.

קמ"ה ב' ואין שביעית משמטתה,
סט"ו סק"ח.

בנהדרין

כ"ד ב' סוחרי שביעית, ס"ח ס"ק
י"ב.

כ"ו א' בתחלה היו אומרים אחד
זה ואחד זה, ס"ה סק"י, ס"ח
סק"א.

שם יכול לומר אגיסטון אני
בתוכה, שם.

שם לעקל בית הבוד, שם.

מכות

ג' א' אר"י א"ש המלוה את חברו
לעשר שנים, סט"ו סק"א.

ג' ב' ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה
לא יגוש, שם.

שם מתיב רב כהנא, שם סק"ב.

שם א"ל ע"מ שלא תשמטני
בשביעית, שם סק"ג.

שם מנא הא מילתא, שם סק"ד.

כ"א ב' החופה בכלאים כו', ס"ד
סק"ג.

עבודה זרה

י"ד א' הוסיפו עליהם אלכסין כו',
ס"ו סק"ו.

ט"ו ב' בדין שביתת שדהו, ס"ג
סק"א.

נ' ב' ומנקבין ומפטמין כו', שם
סק"ה.

נ"ד ב' כל שאתה מהייה הימנו,
ס"ז סק"א.

ס"ב א' מ"ט שכר אסור, ס"ח
סק"ט.

שם תוד"ה נמצא, שם סק"א.

ס"ב ב' דבי ר' ינאי יזפי וכו', ס"ז
סק"ז וס"י סק"ט.

שם תוד"ה יאות, ס"ז סק"ח.

ס"ג א' ליחול עלה איסור אתנן,
וכל ההמשך, שם סק"ט.

ס"ג ב' אלמא כי קא פרע דמי
איסור וכו', שם סק"י י"ג.

נדה	פ"ד א' תוד"ה שומרי, ס"ה סק"ה.	זבחים
ח' א' תוד"ה ולאבוך, ס"ו סק"ו.	צ"ט ב' הבבלים אוכלים אותו כשהוא חי, אע"פ שלכאור' יש בזה הפסד, ס"א ס"ק כ"ג.	ע"ה ב' בדין בישול ירק של שביעית בשמן של תרומה, ס"י סק"ז ט'.
ס"ב א' בורית ואהל, ס"ו סק"ו.	בכורות	ק"ו ב' לא נכתוב רחמנא לאו בחלב ותיתי משביעית, שם סק"ט.
עוקצין	י"ב ב' בהמה ודאי לא חיבצי לך, וכל הסוגיא, ס"ט סק"ז.	מנחות
פ"ג מ"ד השבת משנתן טעמו כו', ס"א סק"ט.	ל"א ב' בענין הבלעה, ס"ו סק"ז, ס"ט ס"ק י"ד.	ע"ו ב' יש ב' סוגי ניפוי קמח, ס"א ס"ק י"ח.

ירושלמי שביעית

שם אלא בגפנים בנות חמש בתאינים בנות שש כו', שם ס"ק י"ז.	שם ר"י כדעתיה דר"י אין העומר בא מסוריא, ס"ד סק"ח.	פ"א ה"א בשעה שאסרו למקרא סמכו בחריש ובקציר תשבות כו' ובשעה שהתירו למקרא סמכו ששת ימים תעבוד, ס"א סק"ג.
פ"ב ה"א ור"מ כב"ש כו', שם ס"ק י"ח.	ה"ד אר"י אף אנן נמי תנינן דר"ח רבה ג' אילנות כו', ס"ב ס"ק י ג.	שם רבי קרוספי בשם ר"י ר"ג וב"ד התירו באיסור שני פרקים הראשונים כו' שאם בקשו לחזור יחזרו, שם סק"י.
שם לא סוף דבר שיש מוקשה ומודלה כו', שם.	ה"ה הלל"מ ודלא כר"ע, ס"א סק"י.	ה"ב רחוקין כל מטע עשרה לבית סאה כו', תמן איתאמרת כו' ובכל הירושלמי שם, ס"ב סק"י.
ה"ב תני כל זמן שאת מותר לחרוש כו', ס"ג סק"ד.	שם א"ל בשעה שניתנה הלכה ניתנה שאם בקשו לחרוש יחרשו, ובכל הירושלמי שם, שם.	שם היו נתונים בצד הגדר, שם ס"ק י"ג.
שם כדי שיורע וישריש, שם סק"א.	שם את חמי נטיעה שהיא נראית כזקינה, ס"ב ס"ק ט"ו.	ה"ג ולמה אמרו תאינים, שם סק"ד.
שם חרישת בית השלחין ג' ימים קודם ר"ה כדי שיורע אורז וישריש, ס"ב סק"א.	שם לית הדה פליגא על שמואל דשמואל אמר בעשוין שורה כו', שם סק"ח י"ד.	שם אר"ב בשר"ח ובלבד שלא יפחות, שם סק"ה.
שם מוותרין בגפנים ומשמטין בקנין, ס"ד סק"י.	ה"ו והוא שיהיו הנטיעות רבות, שם ס"ק ט"ז.	שם היו ארבעה ואין הבקר עובר כו', שם ס"ק י"א.
ה"ג, אבל נוטל הוא כו', שם.	שם בדלעת יונית כו' על סיפא רשב"ג כו', שם.	

ה"ד ר"ל בשם ריב"ז בסתם, וכל הענין, שם סק"ג.

ה"ה דפירות הלכו בתר שלישי למעשרות בין לעונת המעשרות בין לשנות מעשר, ס"ב סק"ו.

פ"ד ה"א כדרך שהוא מלקט בשל חבריו בין דקים וגסים, ס"ה סק"א.

ה"ג ר"ש בר נחמן שאל בשל"ו ישראל שעבדו בשביעית, שם סק"י.

ה"ד מהו המידל כו', שם סק"ב.

שם אין מציתין את האור כו', ס"ד סק"י.

שם תני אבא שאול מבידין בחרשין כו', שם.

שם אין מרכיבין דקלים מפני שהיא עבודה, שם סק"א.

ה"ו קור קדוש בקדושת שביעית, ס"א סק"ו.

פ"ה ה"א נראה בירושלמי דחנטה ושליש באותו פרי שני זמנים הם, ס"ב סק"ו.

ה"ב משמע דר"ו"ח סבר כר"ע דספיחין אסורין מדאורייתא, ס"ג סק"ג.

שם יעשה חשבון עם העניים, ס"י סק"ז.

שם דאין לעניים עליו חשבון, שם.

פ"ו ה"א המהלך מעכו לכזיב כו', ס"ד סק"ד.

שם שאל לרשב"ל בצר בוצרה, שם סק"א.

שם ר"ח בעי משרי ההן יבלונה כו', שם סק"ח.

שם ר"ה אמר כיני מתני' מכזיב עד הנהר כו', שם סק"ג.

ה"ב דבמוצאי שביעית ודאי מותר לקצור כיון שמותר לחרוש, ס"ג סק"ז, ס"ה סק"ח.

שם דר"ח אסר השקאה בצורי, ס"ד סק"ט.

שם בעי רבב"ח מר"מ מהו לטחון כו', ס"ה סק"ז.

שם שלא יהו הולכין ומשתקעין שם כו' דפירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית כו', שם.

ה"ד, הוון בעין מימר לא פליגין כו', ס"ד סק"ט.

פ"ז ה"א סוחרי שביעית שעוסקין בפירות עבירה, ס"ה סק"א.

שם, ס"א ואזוב אף אם ליקטן לעצים ונמלך לאכילה, ס"ו סק"א.

שם צבעי בהמה אין בהם קדושת שביעית, שם סק"ה.

שם משמע בדברי הירו' דמלוגמות לא קדשי, שם סק"ו.

שם בשמים מהו שיהא עליהם קדושת שביעית, שם סק"ז.

שם תמן תנינן לולבי זרדין ושל עדל, שם סק"ח.

שם דמי יין על שמן אוסרין אותו בסיכה, ס"ז סק"א.

שם שמן של שביעית מדליקין בו מכרו ולקח בו שמן אין מדליקין בו, שם סק"ד.

שם ר"א בשם ר"ו"ח החליף שמן בשמן שתייהם אסורין כו', ע"ס הירושלמי, שם סק"ה.

שם כיון שבאת שביעית לידו כו', ס"י סק"י.

שם תורמוסין כיון שעומדים למתק ע"י בישול מטמאין טו"א ועיי"ש לענין עולשין, ס"א סק"י"ג.

שם החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כו', שם סק"כ"ג.

שם תני חנוני שהיה מבשל ירקות בשביעית לא יהא מחשב שכרו על דמי שביעית כו', ס"ח סק"ג.

שם מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה, ס"א סק"ב י"ד.

ה"ב דה"ה עלין ולולבין כו', ס"י סק"ו.

שם הכא את אמרת ילקט את הורד כו', שם סק"ה.

פ"ח ה"א, מיני מלוגמות קדשי בקדו"ש, ס"ו סק"ו.

שם תני המוכר מוכר לאוכלין, שם סק"י.

שם דאף במשך תחילה ואח"כ שילם, ס"ז סק"ח י"א י"ב.

ה"ב משמע בירו' שהנידון ליקח מן החשוד, שם סק"ד.

שם תניא דאין מחייבין אותו לאכול קניבת ירק, שם סק"ה.

שם אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעפשה כו', ס"א סק"ב.

שם אין מחייבין אותו לשתות אניגרון, שם סק"ב.

שם מהו לפטם יין של שביעית, שם סק"ב.

ה"ה, אבל בשתיה אף ר' יוסי מודה כו' כאן לאדם כאן לבהמה כו', ס"ח סק"ק י"א.

שם תבן שבכר, ס"ו סק"א.

ה"ו כתיב את ספיח קצירך כו', ס"ה סק"ו.

שם רבי יוחנן הורי לאילין דבית רבי ינאי שלא יהו נוטלין שכר בדיהן שמן אלא מעות כו' א"ר זעירא בפירות היתר, ס"ח סק"ה.

שם תני החמרין והכתפים, ס"ה סק"א, ס"י סק"י.

ה"ז ריו"ח שתי חמרא כו', ס"ז סקי"ב, ס"ח סוסק"ו.

שם דדרך מכירה היינו דרך מקח, ס"ט סק"א.

ה"ח אר"י זאת אומרת שאסור ליקח אשה כו', ס"ח סק"א.

שם שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים, ס"ו סק"ד.

פ"ט ה"א שלא תאמר אלו נשמרים בחצר חייבים כו', ס"ג סק"א.

ה"ב מייתי זמנים דמירון ובגוש חלב לזיתים כו' ופי' מתני', ס"י סק"ג.

ה"ו המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן, ס"ה סק"א.

שם דתבן אין בו משום ספיחין, ס"ג סק"ה.

ה"ז נתנו בטיט או בכר בטל, ס"ט סק"י"א.

פ"י ה"א ומפני שהוא מקיף לו פעם שניה נעשית ראשונה מלוה, ס"ז סק"ד.

שם אמר ר"א ר' יהודא היא וראוי לתובעו בר"ה, שם סק"ה.

שם המלוה את חבירו ע"מ שלא לתבעו השביעית משמטתו, ס"ו סק"א.

שם והתני השוחט את הפרה וחילקה בר"ה ואמר ר' לעזר דר"י היא כו' האונס והמפתה והמוציא שם רע רב יהודא אמר רב דר"מ היא, ס"ז סק"ו.

שם מייתי הא דאר"י דמתני' בשטר שאין בו אחריות נכסים, שם סק"א.

שם והתנינן בין נותנן מכאן ועד ל' יום ובין נותנן מכאן ועד עשר שנים כו', ס"ו סק"ב.

ה"ב בביאור הלימוד משנת השמיטה, שם סק"ד.

ה"ג ורשב"ל אמר אינו מונה אלא משעת הכתב והתני פרוזבול בין מוקדם בין מאוחר כשר כו', ס"ז סק"י"ג.

שם רבי בא בשם רב מי שאין לו אלא קלח א' בתוך שדהו כותבין לו פרוזבול, שם סק"י"א.

שם מהו ליכתוב לאפוטרופוס על נכסי יתומים כו', שם.

פי"א ה"ד תמן תנינן מעי אבטיח כו', ס"א סק"ח.

שולחן ערוך

שו"ע שם סכ"ב, ס"ז סק"ו, ז'.

רמ"א שם ס"ח, שם סק"י"ז.

שו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קכ"ה, ס"ב סק"ו.

רמ"א יו"ד סי' ס"ז ס"ד, ס"ז סק"ט.

מ"ב סי' ר"ב ס"ג, ס"א סק"ה.

בה"ל סי' של"ו ס"ג ד"ה או, ס"ד סק"א.

על סדר המשניות

שביעית

ביאורים על סדר המשניות*

- הוספה -

שוב נראה דפשוטות הדברים שלא נחלקו ב"ש וב"ה איך נאמרה ההלמ"מ, אלא מטעמא דנפשיהו קבעו זמן עצרת ופסח, ולכן אע"פ שלמסקנא אין הכרח בגמ' שמדאורייתא ה' שלשים יום, אבל כ"ה סתמות הדברים דב"ש וב"ה באילן, ור"ש ורבנן בשדה הלבן בסברא פליגי, וכ"נ מדקרו להו שני פרקים הללו, וימים שהוסיפו חכמים, ועוד רא' מדהקלו ב"ה עד עצרת אע"פ שקודם עצרת כבר אינו יפה לפרי, והיינו מפני שראוי לקבוע זמן מוגדר כדאר"ש בפ"ב מ"א, וסברא זו מהניא לאיסור דרבנן, וכן בגמ' קרו לה תקנתא דב"ש וב"ה, ולכן מיושב שאין בזה מחלוקת.

מיהו אין להוכיח מסברא דמדאורייתא יש זמן מוגדר שנטפל לשביעית, שהרי לא כל המלאכות אסורות בשלשים יום, רק מלאכות שנעשות לצורך שביעית, ושפיר י"ל דכל אחד לפי ענינו, אבל האמת הוא דמדאורייתא לא הרחיקה תורה התוספת מן העיקר יותר משלשים יום, אבל ב"ש וב"ה ראו לנכון לקבוע הזמנים לפי האמת שכל מה שנעשה לצורך שביעית אסור, כדי שנדע גדר האיסור מדאורייתא בתוך ה' יום למה יש מלאכות שאסורות ויש מותרות.

- עד כאן -

בתחלת שביעית יש בלא"ה תוספת משום יו"ט של ר"ה, וזה אם באנו להצריך תוספת שביעית גם בזה"ז כדין תוספת שבת, ובספר מצפה איתן כתב דאכתי יש נפ"מ בדברים שאסורין בשביעית מדאורייתא ומותרין ביו"ט, כגון משאצל"ג כמ"ש תו' גיטין מ"ד ב' מו"ק י"ג

פרק א

משנה א

מ"א עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית, כל הענין נתבאר ס"ב סק"א.

ביאור ענין תוספת שביעית

תוספת שביעית מצאנו בר"ה ט' א' דמדמינן לה לתוספת שבת ויו"ט אבל לא שוו בדניהם, דבשבת מוסיפין מן החול על הקודש לכל דבר, לפי שהשביתה מתייחסת לאדם, ולכן אין שייך לחלק בין המלאכות, אבל בשביעית התוספת על הקרקע, ובזה ענין התוספת שכבר משנת הששית ימנעו מלעשות מלאכות שלצורך גידולי שנת השביעית, אבל מלאכות שלצורך גידולי ששית מותרין.

ולפ"ז תוספת שביעית אינה תלו' בזמן אלא כל דבר לפי ענינו, חרישת שדה הלבן עד הפסח, ושדה האילן עד עצרת, ובית השלחין עד ר"ה, דמזמנים אלו החרישה לצורך שביעית בלבד, אבל מצינו בגמ' מו"ק ג' ב' דר' יצחק סבר דתוספת שביעית מדאורייתא ל' יום, ורבנן הוסיפו מן הפסח ומן העצרת, והרמב"ם והראשונים ז"ל קיימו ד"ז למסקנא, והענין דמדאורייתא אף מה שלצורך שביעית אין לכללו בתוספת, זמן מופלג קודם שביעית, אם מפני שאין להרבות בתוספת כמו בשבת ויו"ט קודם פלג המנחה, או כמ"ש הריטב"א דבעינן שיהא ניכר שמטרתו לצורך שביעית, אבל בפשוט הגמ' למסקנא אין מקור לשיעור ל' יום.

* א"ה, ההערות שנכתבו על פי האמור בתוך הספר, מצויין בסוף הקטע מקורו.

גם את הקרקע בעומק, ע"י שמתגלה עומק הקרקע לחמה ולאור, וזהו החילוק בין בית הבעל לבית השלחין פ"ב מ"ב, דכיון שמשקין אותה בידי אדם והיא לחה גם בימות החמה, א"כ החרישה לרכך ולאוויר הקרקע מועלת גם בששית.

שם בש"א כ"ז שהוא יפה לפרי, ובה"א עד העצרת, הלשון משמע דב"ה לא אזלי בתר יפה לפרי, אבל ע"כ גם טעמייהו דב"ה משום דבדרך כלל עד העצרת יפה לפרי, וראו לנכון לקבוע זמן שוה לכל אדם, וכמו שהוכיח מזה ר' שמעון במתני' פ"ב מ"א דכמו שבשדה האילן קבעו זמן עד העצרת כך ראוי לקבוע בשדה הלבן עד הפסח, ולא ליתן תורת כל אחד בידו.

ואמרו בירושלמי דלפעמים כלתה הליחה קודם עצרת ואז ב"ה לקולא, ויש לשאול היכי מקילין ב"ה בשביל לקבוע זמן שוה להתיר חרישה כשאינו יפה לפרי, ומוכח מזה דמדאוריתא שרי אפי' אחר עצרת, וכמו שאמרו בגמ' דשיעור ל' יום, מדאוריתא, ואפי' אם למסקנא בטל שינויא דל' יום, מ"מ אין אסור מדאוריתא אלא סמוך לשביעית.

שם וב"ה אומרים עד העצרת, בביאור טעמייהו דב"ה, עי' ס"א סק"ב.

שם וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו, ק"ק דכאן דבריהם שוין ממש, ולשון קרובין משמע שפלוגתתם בהפרש זמן מועט, ובאמת לא פליגי בזה, אלא דב"ה סברי שראוי לקבוע זמן שוה לכולם, (ואולי גם בעלמא מתפרש לשון זה לומר דאין פלוגתתם במשהו ההפרש, אלא כו"ע מודו לעיקר הדברים, ופלוגתתם מטעם אחר, כגון בפ"ב דכלאים דפליגי אם השיעור שלשה תלמים של פתיח או מלא העול השרוני, דאין הטעם משום דב"ש מצרכי עוד משהו, אלא דס"ל דבתלמים של פתיח תליא מילתא ולא בשיעור העול, וצ"ע וחיפוש). (ס"א סק"ב ס"ב סק"א)

בפי' הר"ש על סדר דבריו, ס"ב סק"ב.

שם שנראה כמתקן שדהו, ס"א סק"ב.

א', וכן נפ"מ באמירה לגוי דיש לאסור בשביעית מדאוריתא, מיהו דעת מרן זללה"ה דלא חמירא שביעית משבת, וכן נפ"מ לענין לזרוע ע"ש שיקלט בשביעית דבשבת ויו"ט שרי, ולדעת מרן ז"ל גם בשביעית מותר, אבל בעיקר הדברים לא מצאנו מקור לשני דיני תוספת, ותלוי בפירושי הראשונים ז"ל, עתו' מו"ק ד' א', ולענין שנה ששית לעוה"מ ולקיטה אין לחדש דין תוספת, דסו"ס שנה ששית היא.

בילקוט שמעוני פ' ויקהל בשם מכילתא לא תבערו אש למה נאמר לפי שהוא אומר בחריש ובקציר תשבות שבות מהחריש בשעת הקציר שבות מערב שביעית לשביעית, אין לי אלא שהוא שובת מע"ש לשביעית יכול כן ישבות מערב שבת לשבת, והדין נותן כו' ועוד ק"ו כו' לא יהא רשאי להדליק לו הנר ולהטמין לו את החמין ולעשות לו מדורה ת"ל לא תבערו אש ביום השבת כו' אבל אתה מבעיר מע"ש לשבת, כאן מבואר דענין תוספת שביעית כהדלקת נר לשבת, ובשביעית הוא דאסירא, אבל בשבת מותרת.

בדין זריעה ונטיעה בתוספת שביעית נחלקו הראשונים ז"ל אם חשיבא כפעולת הכנה לשביעית, או שזה ככל אילנות שנטועין מכמה שנים, והכי נמי נטיעה זו אינה מתייחסת לשביעית דוקא, ובזריעת תבואה שמתקיימת רק שנה יש מקום לדון טפי לחומרא, אבל לא מצאנו שחילקו בזה מדין תוספת, וע"כ דכל פעולה שנשלמה קודם שביעית אינה מתייחסת כהקדמה לשביעית, ורק חרישה וזיבול ועידור שתועלתם רק בשביעית הוו בכלל תוספת, וזו דעת הרבה ראשונים, אבל דעת הר"ש שיש דין תוספת בזריעה. (סימן א', ס"ב סק"א)

כבר נתבאר דדין תוספת הוא שלא להקדים לחרוש לצורך גידול האילנות בשנת השביעית אבל מה שמועיל לאילנות בששית מותר עד ר"ה, ופי' בירושלמי דמעצרת החרישה מנבלת את הפירות ומתישה את גוף האילן, ולכאורה הענין שמייבשת

התפשטות השרשים, ולפ"ז אין חורשין להם שיעור יניקה בעיגול תתל"ג ולא ר"נ לנטיעות, אלא חורשין במרובע שטח בית סאה של אלפיים ות"ק אמה, דנמצא יניקתם פחות מזה, או שהזויות של הריבוע ג"כ מסייעות קצת, ונתנו שיעורן במרובע כדרך השדות, ומרן זללה"ה בסי"ז סק"ד נסתפק דאפשר שהתירו לחרוש לג' אילנות בית סאה של יניקתם במרובע, דהיינו בית סאה ושליש, וכ"ה בהדיא בריטב"א הנדמ"ח ב"ב שם שלא צמצמו חז"ל לתתם בעיגול, מיהו בעשר נטיעות הדבר מחודש טפי כיון ששם חורשין בתוספת האסורה מדאוריתא. (ס"ב סק"ט)

ג' אילנות בחצי בית סאה האם חורשין להם חצי בית סאה או רק לצרכן

שם כל שלשה אילנות לבית סאה, יש להסתפק ג' אילנות על שטח פחות מבית סאה מאי, מי אמרינן כל שכן דחורשין להם כפי יניקתם, כגון ג' אילנות בחצי בית סאה חורשין חצי בית סאה בשבילן, או"ד פחות מבית סאה אין ע"ז שם שדה אילן דבעינן שיעור שטח כדי שיקרא שדה, ודעת מרן זללה"ה סי"ז סק"ד דבעינן בית סאה נטוע דוקא, וקשה דהא תנן במ"ה כמה יהא ביניהם רג"א כדי שיהא הבקר עובר בכליו, וא"כ מבואר דג' אילנות שביניהם ד"א חורשין בשבילן כדי יניקתן, ומתרץ לה מרן ז"ל דאהיו עשרה ומעשרה ולמעלה קאי, עי"ש בסק"ה שכ' להגיה ברמב"ם, אבל בספר זיו הים הוכיח מהירושלמי דבחמשה אילנות רצופין לחוד חורשין כדי יניקתן לרבנן, [ומרן ז"ל בסק"ז נדחק בזה], ועי"ש שביאר יפה בהרחבה בד"ז, וע"ע במ"ו בעשר נטיעות שעשויות שורה דמשמע ברא"ש שהחסרון מפני שאינן מפורזין בית סאה, וזה כדעת מרן זללה"ה, ויש לדחות דכונתו מפני הצורה דעשויות שורה, ובדעת תו"ט והגר"א כתב מרן ז"ל בסק"ה כצד הראשון, ויש עוד ראיות נתבאר במקו"א. (ס"ב סק"ח)

שם אם ראויין לעשות, נתבאר ס"ב סק"ג.

בפיה"מ בביאור קציר של שביעית, עי' ס"ג סק"ו.

משנה ב

מ"ב איזהו שדה האילן, נתבאר ס"ב סק"ג ח'.

שם איזהו שדה האילן, הלשון משמע דמפרש פלוגתא דב"ש וב"ה, אבל באמת ב"ש וב"ה פליגי אף באילן אחד שחורשין רק מלא האורה וסלו חוצה לו, והכא מפרשין איזה שטח נטפל לאילנות ויש בו היתר דשדה האילן עד העצרת, וכל שאינו נטפל לאילנות נדון כשדה הלבן ששיעורו עד הפסח. (ס"ב סק"ג)

שם כל שלשה אילנות לבית סאה כו' חורשין כל בית סאה בשבילן, נתבאר ס"ב סק"ט.

איך האילנות נטועים בשטח הבית סאה

שם כל שלשה אילנות לבית סאה כו' חורשין כל בית סאה בשבילן, הלשון משמע שהאילנות נטועות בשטח מרובע של ג' על ג' אמה, אבל זה אינו שהרי יניקת האילנות בעיגול, ומבואר בב"ב כ"ז א' דחורשין להם בעיגול שטח של בית סאה דהיינו אלפיים ות"ק אמה, תתל"ג אמה לכל אילן, ולפ"ז האילנות מפורזות בשטח שאם נרבענו יהא בו בית סאה ושליש.

ובאמת גם בעשר נטיעות מפורזות בתוך בית סאה שנאמרו בהללמ"מ ע"כ מפורזות בשטח של יותר מבית סאה, כיון שכל נטיעה יונקת ר"נ אמה בעיגול.

ולפ"ז עשר נטיעות מפורזות יותר ממטע עשרה לבית סאה שהוא ט"ז אמה מאילן לאילן, וק"ק שמסרו שיעור לבית סאה יותר ממה שדרך בנ"א ליטע, וגם אין דרך למסור שיעור שדה בעיגול, וגם מחודש לצרף ג' אילנות בפיזור גדול כזה, אבל ע"כ נמצא כן לפי סוגיא דעולא ב"ב שם. מיהו בתוספתא ובירושלמי נראה דנטועין מטע עשרה לבית סאה דהיינו מד"א ועד ט"ז, והתירו באילנות לחרוש לצדדין כ"ה אמה כשיעור

וכן במ"ד קתני ה' אחד עושה ככר דבילה, משמע שעושה כדינו, אבל יותר נראה דמתני' מתפרשת ה' אחד עושה ככר דבילה ומשלים מה שחסר מהשנים האחרים, אפ"ה לא מהני, דאל"כ כולה מיותרת דהא קתני רישא פחות מכאן דהיינו פחות מג', והר"ש פ"י שם פחות מששים מנה, וגם תיבות ככר דבילה מיותרין כאן, דאם ה' שונה עושה ממילא ה' מתפרש עושה כדינו, [במה שנקטנו עיקר פשט המשנה שכולן יחד עושין ככר, חזרנו מפני המציאות לפרש שכל אילן יעשה ככר, וזה נפ"מ להמשך הפירושים].

והא דנקטו השיעור בככר לכולן יחד, היינו משום דבט' אילנות סגי בתשיעית ככר לכל אילן, דכל ששדה זו מוציאה ככר הו"ל שדה חשובה וחורשין כל בית סאה בשבילן, ויש הרבה שיטות בביאור הירושלמי בד"ז, דלהר"ש עד עשרה בעינן לעולם ככר לכל אילן, אבל ש"פ לא פ"י כן בירושלמי, ונתבאר במקו"א. (ס"ב סק"ה - ז')

שוב חזרנו מזה בס"ב סק"ה ונתבאר דהעיקר כהר"ש שכל אילן עושה ככר דבלה עיי"ש.

שם פחות מכאן, בפשוטו היינו פחות מג' אילנות או פחות מככר, אבל הר"ש פ"י שעושין פחות מששים מנה, ודין פחות מג' נשנה במ"ד, ע"י לעיל, וכמ"ק במ"ג שלא הוזכרו שלשה, והרמב"ם פ"י פחות מג'.

שם מלא האורה וסלו, היינו שתי אמות כמ"ש בשנו"א.

שם חוצה לו, נתבאר ס"ב סק"ג.

שם חוצה לו, פ"י חוץ לאילן, מלבד מה שתחתיו, ושיעור הלשון חורשין תחתיו וחוצה לו כמלא האורה וסלו, ובכ"ב פ"ב א' אמרינן תחתיהן וביניהן וחוצה להן כמלא אורה וסלו, אבל כאן אין דין ביניהן, ולכן משערין בכל אילן בפ"ע תחתיו וחוצה לו, ומש"ה לא קתני חוצה להן, ועתו"ח. (ס"ב סק"ג)

שם אם ראויין לעשות, פר"ש אע"פ שאין עושין, וכ"מ מדלא קתני אם עושין, אבל מהא דמשערין כולן בתאנים לכאורה אין ראי', דשפיר י"ל דבעינן עושין דוקא, אלא דמשערין דכוותה בתאנים כמה ה' עושה, והטעם דסגי בראויין מפני שהיתר החרישה מפני כח היניקה וזה תלוי בגודל האילן אף אם יש סיבה שאינו עושה פירות, וכמו באילן סרק. (ס"ב סק"ג)

שם ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי, נתבאר ס"ב סק"ג.

שם ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי, בראשונים ז"ל נראה דככר זהו שיעור מדה דככר של חול ששים מנה, (וכן ראיתי מצינים מבכורות ה' א'), ומתפרש אם ראויין לעשות דבילה בשיעור ככר של ששים מנה, ונקט ככר דבילה מפני שזהו השיעור שנמסר בקבלה, ותנא דמתני' מפרש דהכונה ככר של חול שהוא של ששים מנה, אבל הרמב"ם מפרש שמדובקין בצורת ככר, וצ"ע דבפשוטו אין עושין עיגול של דבילה בגודל כזה, וגם מה לו לתנא להזכיר צורת דיבוקו, הול"ל ששים מנה כמו שכתב הרמב"ם בחיבורו. - ששים מנה כתב מרן זללה"ה בסי"ז סק"ה שהוא כשמונה רוטל, דהיינו כ-24 קילו, אבל לפי חשבון תקע"ו אלפים שעורים הר"ז 28 קילו ועוד, לפמ"ש מרן ז"ל דעשרים שעורים זהו גרם אחד, ונפ"מ לנדון דלהלן אם בעינן ככר לכל אילן. (ס"ב סק"ג)

במחלוקת הראשונים ז"ל אם ככר לכל אילן או ככר לכולן יחד

נחלקו הראשונים ז"ל אם השיעור ככר לכל אילן או שליש ככר לכל אילן, דעת הר"ש והרא"ש דבעינן ככר לכל אילן, ודעת הראב"ד והגר"א דסגי בשליש ככר לכל אילן, וכ"נ ברמב"ם כדנקטו האחרונים ז"ל, אבל מרן זללה"ה נקט בהרמב"ם כהר"ש.

מהא דלא קתני שיעור עשרים מנה לכל אילן משמע כהר"ש דמה ענין לנו בצירוף ששים מנה,

משנה ג

מ"ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, נתבאר ס"ב סק"ד, התועלת באילן סרק פי' בירושלמי שמעבה הקורות.

שם אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, הקשו המפרשים דהו"ל לשנות הפשוט תחלה, ואילן מאכל פשוט טפי שחורשין בשבילו, ונראה דלענין לשער בתאנים, הדין פשוט יותר באילן סרק, דע"כ לשערו באילן אחר, משא"כ אילן מאכל שאפשר לשערו בפירות של עצמו.

בירושלמי אמרינן דשיערו בתאנים שפירותיהן מרובין וגסין, משא"כ זית שאע"פ שפירותיו מרובין הרי הם דקין, ואתרוגין שפירותיהן גסין הרי הם מועטין, ולא נתפרש מה יתרון יש לשער בכמות מרובה, הרי ה"נ מצינן למימר רואין אותן כאילו הם זיתים אם ראוין לעשות חצי ככר שהוא שלשים מנה, ושמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה לפרש דקל לאדם להעריך לפי תאנה שפירותיה גסין ורואין מיד כמה יש בכל ענף, ולאפוקי אתרוג שאין גידולו שוה ומסודר לכל ענף, ולכן אע"פ שפירותיו גסין קשה לשער בו, ולפמשנ"ת מהירושלמי דבעינן בסך הכל ששים מנה אע"פ שמצטרף מט' אילנות ולפעמים אילן אחד משלים יותר מחבירו, חזינן שכמות הפירות ג"כ גורמת ההיתר, שאדם טורח לפירות מרובין לחרוש כל הבית סאה, ומקצה המקום לאילנות, ואינו נעשה כחורש שדה הלבן, ולפ"ז מהני מה שפירותיה מרובין וגסין, דחשיב לאיניש טפי, ואם היו משערין בזיתים הי' צריך אילן גדול מזה שעושה ככר בתאנים, כיון שבס"ה כמות הפירות מועטת, והקילו לשער כל האילנות כפי חשיבותן בתאנים כה"ג. (ס"ב סק"ד)

שם פחות מכאן אין חורשין להם אלא לצרכן, נתבאר ס"ב סק"ד.

שם פחות מכאן אין חורשין להם אלא לצרכן, פר"ש מלא האורה וסלו, וכ"נ ברמב"ם ומשמע

דאף באילן סרק ובנטיעות חורשין חוצה להן, דלא תליא בלקיטת הפירות אלא בתועלת האילן, ול"ד לב"ב פ"ג ב' עלה ארז ביניהם, דמשמע שאילן סרק אינו מקבל חוצה לו, מיהו בסברא הי' מקום לומר דשיעור חוצה לו הוא רק מפני צרכו, דכיון דצריך לו אינו עשוי לזרוע שם ואינו נראה כחורש שדה הלבן, ולפ"ז באילן סרק אין מלא האורה וסלו בכלל צרכו. (ס"ב סק"ד)

בשיעור ככר דבלה, נתבאר ס"ב סק"ה.

שם בין אינם עושין כו', נתבאר ס"ב סק"ה ו'.

בפי' הר"ש והרא"ש דבעינן שכל אילן יעשה ככר, נתבאר ס"ב סק"ז.

משנה ד

מ"ד הי' אחד עושה ככר דבילה ושנים אין עושין שנים עושין ואחד אינו עושה כו', אין לפרש אינם עושין כלל דהא בראויין לעשות סגי, וא"כ כל אילן כעושה מעט, אלא שאינם עושין לפי חשבון שליש ככר, ואע"פ שהאחד משלים לשיעור הנצרך ע"י שעושה ככר בפ"ע, ואפי' השנים עושין כל אחד ככר בפ"ע, אין חורשין להם אלא לצרכן, לא מיבעיא בית סאה דאין חורשין אלא אפי' שיעור יניקה לאותם שעושין אין חורשין. (ס"ב סק"ה)

גרסת הרמב"ם, וירושלמי כת"י כמ"ש במלאכת שלמה היה אחד עושה ככר דבלה או שנים עושין אין חורשין כו' ולהסוברים ששלשה עושין ככר, קמ"ל שאפי' אם האחד משלים את כל הכמות, אין חורשין, ולהסוברים שכל אחד צריך לעשות ככר מתפרש דבמ"ב פחות מכאן שכל השלשה עושין פחות מככר, וכאן קאמר דה"ה אחד או שנים עושין.

שם עד שיהיו מג' ועד ט', פי' דד"ז דבעינן עושין, הוא עד ט', אבל מעשרה א"צ עושין כדמסיים בסיפא, אבל לפ"ז הול"ל עד ט', וג"ז מיותר שאם הי' שונה היו עשרה כו' הוה שמעינן דעד עשרה בעינן עושין, ולפמש"פ בירושלמי דבט' סגי בעושין

להם אלא לצרכן, ויש לדקדק למה לא שנו ד"ז בריש פרקין, וי"ל דהוה משמע דשייך בפלוגתא דב"ש וב"ה, ועכשיו נשלם ביאור בבא דשדה האילן, והקדים הדרשא קודם הלל"מ דעשר נטיעות, דאתיא כרי"ש, ועוד דזמן עצרת מדרבנן, ורק עיקר הענין מדאורייתא ולכן ניהא ליה לשנותו בטר החילוקי דינים, וביאר הענין דרק חריש הנכנס לשביעית אסור, ולכן תלוי לפי צורך האילנות. (ס"ב)

ס"ק י"ב

שם אין צ"ל חריש וקציר של שביעית, לכאורה הול"ל אצ"ל חריש וקציר של שבת דהא גבי שבת כתיב וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות, ובירושלמי באמת ביארו כן, ונראה דלשון בחריש ובקציר מתפרש בזמן החריש והקציר ולא ממלאכת חורש, ולכן מובן דקאי אשביעית ששייך לומר שישבות מכל החריש והקציר, משא"כ בשבת שהוא רק יום אחד ואין השביתה שבו מונעתו מחרישה וקצירה של שנה זו, ובזה מיושב מה שתרגם אונקלוס בזרועא ובחצדא, ולא דקדק תיבת חריש כמו שתרגם יונתן ברידיא, כיון שמפרש הענין דקאי על זמן החרישה לשבות מחרישה ע"מ לזרוע, כדמתרגם בפ' ויגש אשר אין חריש וקציר עי"ש, ואף לרי"ש דקאי אקציר העומר, מפרש ליה אראשית קצירכם, שהוא ג"כ זמן הקציר, ולא רק מלאכת קוצר. (ס"א סק"ד)

הקשו תו' מו"ק ג' ב' אמאי אין צ"ל חריש של שביעית הא לא קים לן איסור חרישה בשביעית ממקום אחר למאן דאמר התם אין לוקין על החרישה, ומה שתירצו דעיקרו אקצירה קאי דחוק, דבברייתא אר"ע בהדיא שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע, וגם קשה לומר דמ"ד אין לוקין על חרישה דלא כרי"ע, וי"ל דפשיטא לר"ע דהאי קרא לא בא להשמיענו עוד סוג מלאכה האסורה בשביעית, ובפרט שלשון בחריש ובקציר משמע בזמן חריש ולא מחריש, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, וגם כונת תו' דמקציר חזינן שלא בא הכתוב להשמיענו סוגי מלאכות האסורות, ולפ"ז

כל אחד תשיעית ככר, מתפרש הכי דלא סגי שיהיו עושי הככר אחד או שנים, עד שיהיו עושי הככר מג' ועד ט', שאם יש ט' מתחלקין לפי ערך תשיעית ככר, ופרטי ד"ז תלוי לפי הפירושים שבירושלמי. - ומיירי במפוזרין בערך שוה, אבל אם היו מפוזרין ח' בחצי בית סאה, לא מהנו לחציו האחר, ולעולם משערינן לפי ערך פיזורן בבית סאה, דמחלקינן ליה מג' לג' ומד' לד' (לפי' הראב"ד). (ס"ב סק"ה)

שם היו עשרה כו', נתבאר ס"ב ס"ק י"ב.

שם היו עשרה כו', ד"ז נלמד מהלל"מ דעשר נטיעות אע"פ שאינן ראויין לעשות חורשין כל בית סאה בשבילן, מיהו התם מחלקינן דבעשויות כשורה ועטרה אין חורשין אלא לצרכן, וכאן משמע סתמא דבכל ענין חורשין כל בית סאה בשבילן, והי' אפשר לומר דהתם ממעטינן רק עד ר"ה, אבל עד העצרת אף בנטיעות שעשויות כשורה וכעטרה חורשין כל בית סאה בשבילן, אבל פשטות הדברים ל"מ כן. (ס"ב ס"ק ט"ו)

שם ומעשרה ולמעלה כו', יש לעי' פשיטא, ולא מסתבר לומר דאיצטריך לאשמועינן דלאו למיעקר קיימי, ערא"ש מ"ו ובתו' ב"ב כ"ו ב', דהא בהדיא קתני במ"ה כמה יהא ביניהם כו', וגם דוחק לומר דס"ד שיהא דינם כנטיעות כיון שיניקתם מצומצמת, ולפמ"ש מרן זללה"ה בסי"ז סק"ד דנותנין חוצה להם כפי מה שביניהם דניכר שזהו השטח שמוקצב ליניקתם, לפ"ז קמ"ל דבנטועין טפי מעשרה לבית סאה אין נותנין להם יותר מבית סאה, אע"פ שיניקתם מתפשטת יותר, כיון שניכר שפיזורן לבית סאה, א"נ לאשמועינן דכמה יהא ביניהם דקתני במ"ה קאי אף אמעשרה ולמעלה, אע"פ שהם מרובין ר"ח אילנות לבית סאה. (ס"ב ס"ק י"ב)

שם שנאמר בחריש ובקציר תשבות, נתבאר ס"ב ס"ק י"ב.

שם שנאמר בחריש ובקציר תשבות, פירשו בירושלמי דקאי ארישא דמתני' אין חורשין

בעלות על הקרקע, ועובר על שמיטת הארץ, וכדמשמע מו"ק ג' א' שקצירה ובצירה ממלאכות הקרקע הם, ומ"מ ממצות תוספת יש גם איסור זה במוצאי שביעית לפירות שביעית, ולפמ"ש הרמב"ן פ' בהר מהמכילתא דאף ע"מ לחלק לכל אדם אסור לקצור כדרך הקוצרים, נחא טפי שיש בזה איסור נוסף מלבד מצות הפקר, ועיקרו בשביעית עצמה, ובמוצאי שביעית נאסר משום תוספת. (ס"ג סק"ו)

עוד בביאור הדרשא, עי' ס"א סק"ד.

משנה ה

מ"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין, נתבאר ס"ב סק"יג.

שם שלשה אילנות של שלשה אנשים הרי אלו מצטרפין, בריטב"א ב"ב כ"ו ב' כתב דקמ"ל רבותא אע"פ שלא קנו קרקע מצטרפין, ולכאורה אין מבואר במתני' דמייירי שקנו האילנות בלבד, שבזה באילן אחד לא קנה קרקע, ומתפרשא שפיר כשגם הקרקע שלהם, (ובאמת בשלשה מפוזרין בבית סאה אפי' קנה שלשתן לא קנה קרקע דהו"ל יותר מט"ז אמה מאילן לאילן, עי' ב"ב פ"ב א') מיהו י"ל דבכה"ג ה' התנא מפרש בית סאה של ג' בנ"א, אם איתא דבעינן קרקע של בעל האילן, והדין אמת כמבואר בתוספתא ובירושלמי. (ס"ב סק"יג)

שם וחורשין כל בית סאה בשבילן, נתבאר ס"ב סק"יג.

שם וחורשין כל בית סאה בשבילן, בתוספתא תניא דאע"פ שבעל הקרקע חורש לצורך שדהו מותר, ויש לדקדק א"כ מ"ט קתני בשבילן, ובירושלמי בגמ' לא גרסינן בשבילן, וי"ל דקמ"ל שהיה מפני שיש גם תועלת בשביל האילנות אע"פ שאין דעתו ע"ז.

בירושלמי משמע דמתני' דייקא דאפי' הקרקע של אחר, ולא נתפרש הדיוק, ואולי מדלא קתני בשבילן לגרסתם, או דמשמע שאחד חורש

מתפרש הפסוק שישבות בזמן החריש מכל מלאכה וע"כ דלא קאי אשביעית, א"נ תשבות מהחריש בזמן החריש, וענינו לשבות מכל ענין החרישה והזריעה, כדמתרגמינן בזרועא ובחצדא, מיהו לקושטא דמילתא ממילא שמעינן מהאי קרא איסור חרישה בשביעית מדאורייתא, אבל הפסוק מתפרש שאיסור זה ידוע, והיינו משום דחרישה הכנה לזריעה ובכללה נאסרה, אע"פ שאין לוקין עליה.

(ס"ד סק"ה)

שם אלא חריש של ע"ש שהוא נכנס לשביעית, דהחורש לצורך שביעית מוכיח דעתו שתהא בבעלותו בשביעית, שאין אדם חורש לצורך הפקר, וזהו ענין התוספת להתחיל השמטת השביעית משנה הששית.

שם וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצ"ש, נתבאר ס"ג סק"ה ו'.

שם וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצ"ש, הלשון משמע איסור קצירה בפירות שביעית, וכן פרש"י בר"ה, והר"ש במתני', וכבר תמהו תו' דפשיטא דכיון דאזלינן בתר חנטה ויש בהם קדושת שביעית אסורין אף בשמינית, וכמו שפירות שחנטו בששית מותרין בשביעית, ולכן פי' תו' והראשונים ז"ל איסור מלאכת קרקע בשמינית לצורך פירות שביעית, אבל בהדיא שנינו בתו"כ דמותר לעשות מלאכה במוצאי שביעית באילנות אע"פ שהם מלאים פירות שביעית, וכמ"ש הר"ש בפ"ב מ"ה, ואיסור סיכת פגי שביעית הוא מדרבנן שלא יעשה מעשה בעלות בפירות ההפקר, משא"כ טיפול באילן שעושה גם לצורך שמינית, ובירושלמי אמרו קציר שחרישו אסור, וגם הלשון משמע איסור קצירה כמו חרישה, ולא שאסרו כל המלאכות לצורך הפירות, דלא נקראו הפירות בשם קציר סתם.

ואפשר דקצירה כדרך הקוצרים שאסורה בפירות שביעית אף שעיקרה משום הפקר הפירות, מ"מ לוקין עליה רק בשביעית עצמה, דעי"ז מראה

ע' מש"כ ס"א סק"ו דמכאן מוכח דמודה ר"ג לדין תוספת.

משנה ו

מ"ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה, נתבאר ס"ב סק"י ד.

שם עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה, נראה שאין תועלת בחרישה בשטח אף בנטיעות, דכמו שחרישה אחר עצרת מתשת כחו של האילן ה"ה בנטיעה, אלא דע"י החרישה יצמחו יפה בשביעית, ומש"ה הוצרך הר"ש לטעמא דהפסד, מיהו לפ"ז צריך לשער לחרוש בצמצום כמה שצריך למנוע הפסד, ול"מ כן, ועוד דנחלקו תנאים אם נטיעה בת שנתה או בת ד' ובת ז' ולא מסתבר שיהיו החילוקים גדולים כ"כ, שהרי ענין הפסידא ידוע, ונראה דכל מה שנצרך לתועלת גוף האילן אינו בכלל גידולי שביעית, ואף אם לא יהא הפסד גמור, מ"מ כמו שלא אסרה תורה להניח האילנות בקרקע בשביעית, ה"ה דכל גידול שמתייחס לקיום גוף האילן אינו בכלל האיסור, ורק תבואת השנה השביעית קודש, וע"ז קאי איסור המלאכה והתוספת, וכמו שאוקמי אילנא אינו בכלל מלאכה, ועד ז' שנים יש חלק שנצרך לביסוס גוף האילן, ואע"פ שגם אם לא יחרוש לא יהא הפסד ניכר בדרך כלל, מ"מ ס"ל לר"י שג"ז בכלל ההיתור, ופולגתם בסברא באיזה שיעור התירו, ולא במציאות ההפסד.

יש להסתפק אם בהללמ"מ נאמר דוקא עשר, או דכל שמועיל לגידולן שרי, ואפי' אם נאמר עשר לבית סאה היינו לאשמועינן שיעור יניקתם, או"ד בעינן נמי שיהא השטח נטפל לנטיעות, וכ"ז לענין כל בית סאה, אבל צרכן שרי עד ר"ה. (ס"ב סק"י ג) שם היו עשויות שורה או מוקפות עטרה, נתבאר ס"ב סק"ח, י"ד.

את הכל, או דסיפא דחורשין מיותר, או כהריטב"א הנ"ל.

לכאורה גדר מפסיק הצירוף, כמו לענין פאה, וכ"מ בר"ש מ"ו דמוקפות עטרה היינו גדר, דמה שחוץ לגדר אינו נטפל לאילנות, וכ"נ בירושלמי ה"ב היו נתונים בצד הגדר. (ס"ב סק"י ג) שם כמה יהא ביניהם כו' נתבאר ס"ב סק"י ג.

שם ר"ג אומר כדי שיהא הבקר כו' נתבאר ס"ב סק"ח.

שם כמה יהא ביניהם רג"א כדי שיהא הבקר עובר בכליו, היינו ד"א, ושיעור זה נשנה סתמא גבי כלאים ומו"מ שהוא מד"א ועד ט"ז, אבל אכתי לענין היתר חרישה ה' מקום לומר דכ"ז שנטועין מועלת להם החרישה ומותר, והיינו דקמ"ל ר"ג, ומסתברא דל"פ רבנן עליה, אלא שר"ג אמר כן בפירוש, ונראין הדברים דבפחות מכאן אף כדי צרכן אין נותנין להם דלמיעקר קיימי, כמו במו"מ, וערא"ש מ"ו גבי נטיעות, מיהו מבואר בירושלמי שרואין האמצעיות כאילו אינן וחורשין לנותרים, ולפ"ז בחמשה ובעשרה שאין ביניהם כמלא בקר וכליו, מצטרפין הג' הנותרים, ומתני' בשלשה דוקא.

ובפשוטו מבואר במתני' דבג' אילנות שיש ביניהם ד"א חורשין ג"כ כדי יניקתן, ואפי' נימא דאין נותנין חוצה להם טפי מביניהם, מ"מ אם יש ביניהם עשר אמות, אע"פ שאין יניקתם תופסת בית סאה, חורשין ביניהם וחוצה להן כשיעור שביניהם, וכ"כ בשנו"א דאכוליה פרקין קאי, (ולדעת מרן זללה"ה בעינן שתתפוס יניקתן בית סאה שלם, עי' לעיל מ"ב, וצ"ע לפ"ז מ"ט שנו דברי ר"ג בתר ג' אילנות), נוד"ז דוקא שחרישתן עד העצרת והנדון בדרבנן, אבל בנטיעות שהשיעור עד ר"ה בעינן עשר בב"ס דוקא, שלא התירה תורה אלא כשיש כאן שדה האילן ולפ"ז הא דתנן היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להן אלא לצרכן זה דוקא בנטיעה אבל באילנות חורשין להן כיניקתן כדין פחות מעשרה]. (ס"ב סק"ח י"ג)

חורשין להן רק לצרכן, ואפשר שדינם האילנות ואין חורשין להם כלל, ובפשוטו עשר נטיעות מיירי אף בעושיין יחד ככר, דבפשוטו נטיעה בת שבע שנים עושה תשיעית ככר, וסתמא נאמרה הלכה, וצ"ע בירושלמי ובבבגר"א. וע"ע מש"כ בזה בפנים. (ס"ב ס"ק ט"ו)

בפי' ר"ש, עי' ס"ב ס"ק ב.

משנה ז

מ"ז הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה, נתבאר ס"ב ס"ק ט"ז.

שם הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה, יש לעי' מהו ההיתר של דלועין שהרי בפשוטו אין שרשיהם מתפשטין כנטיעות, ומותר ליטע דלעת על המיצר אף לעולא, ומצינו בפ"ב מ"א שבנ"א חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות אחר הגשמים, וכן בפ"ב מ"ב מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות, ונראין הדברים דכח יניקתם ע"י התפשטות העלים, וכדס"ל לרבה גיטין כ"ב א' דאזלינן בתר נוף ליניקה, ותנן בעוקצין פ"ב מ"ט קישות שנטעה בעצין והגדילה ויצאה חוץ לעצין טהורה, וזהו היתרון של דלעת יוונית שעליה מתפשטין ביותר, ודלעת מצרית היא כקישואין בכל מקום כמ"ש הר"ש בכלאים פ"ב מ"א בשם ירושלמי, ועי' כלאים פ"ג מ"ז אהלות פ"ח מ"ב, ויש להסתפק אם תועלת החרשה לגידולן בשביעית כמו בנטיעות, או שיש תועלת מיד ליניקת העלין, ועי' להלן. (ס"ב ס"ק ט"ז)

הרא"ש בפ"ב מ"ב הקשה מ"ט מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות וכן חורשין כמ"ש בירושלמי, והרי במתני' לא שרו רבנן אלא לצרפן לנטיעות ואף רשב"ג לא שרי בקשואין לחוד, ולכאורה נראה דהתם מיירי לצרכן, כמשמעותא דמקשאות ומדלעות שזהו תחתיהן וביניהן, והכא מיירי לטפול להם כל הבית סאה, ובזה מיושב דאף אם הדלועין כבר צמחו וצריכין לתועלת פירות ששית, מ"מ בעינן לדין צירוף, ומרן זללה"ה בס"ק

שם היו עשויות שורה או מוקפות עטרה, פי' שכל העשר בשורה אחת או בעיגול שלם כעטרה, וכש"כ חצי עיגול כקשת, דכיון שאינם מפוזרות כשדה אילן, אין השטח נטפל להם לחרוש כל הבית סאה בשבילן, ולפ"ז במפוזרות בחצי בית סאה חורשין חצי בית סאה בשבילן, ומש"פ הר"ש והרא"ש דבשורה מתפשטות על פחות מבית סאה, כל שכן דבמתפשטות על בית סאה שאינן נראין כשדה האילן, אבל אין חסרון בחצי בית סאה כשנראה כשדה אילן. (ס"ב ס"ק י"ד)

שם ומוקפות עטרה כו', נתבאר ס"ב ס"ק י"ד.

מש"פ הר"ש עטרה גדר היינו מפני שלא שנינו כעטרה, ואם הגדר סביב כל נטיעה י"ל דלא מצטרפין, ואם הגדר סביב כולן, א"כ בתוך הגדר ראוי להתיר החרשה, ובאמת צריך טעם למה לא שנינו היו עשויות כשורה או כעטרה, ועי' מדות פ"ב מ"ה מוקפות כחצי גורן עגולה, ועי' פרה פ"ה מ"ז עשו לה עטרה של טיט, - מש"פ הרא"ש כאן והראשונים בב"ב כ"ו ב' דטפי מעשרה למיעקר קיימי צע"ג, דודאי דרך ליטע מד"א ועד ט"ז שהם ר"ח לבית סאה, וכדתנן במ"ה כמה יהא ביניהם כו', [ונכתב ע"ז אממור (שליט"א) זללה"ה בגליון, כונתם שאין זה כסדר הראוי, וכמ"ש רש"י ערכין י"ד א'], שוב שמעתי שברמב"ן הגדמ"ח בהוספה פ"ד דב"ב מבואר דעשר נטיעות למעוטי פחות מעשר, אבל יותר מעשר כ"ז שנטועות כהלכתן חורשין כל בית סאה בשבילן, והוכיח כן מרשב"ג דכמה יהא ביניהם אפי' טובא, עי"ש. (ס"ב ס"ק י"ד)

שם אין חורשין להם אלא לצרכן, פי' עד ר"ה, ויש להסתפק אם עד העצרת חורשין כל בית סאה בשבילן כדין אילנות דקתני סתמא במ"ד, והיינו דאפי' כשורה ואינן ראויין לעשות, חורשין כל בית סאה בשבילן עד העצרת, או"ד נטיעות גרע.

ובג' נטיעות שעושיין ככר מסתברא דלא גריעי מאילנות, כמשה"ק בתורע"א, אבל אחר עצרת

האילן או כגידולי שנת השביעית, דבכל אילן יש גידול שמתייחס לקיומו, ומ"מ החרישה מתייחסת לגידול הפירות של שנה זו, וקמפלגי בנטיעה עד שבע שנים שצריכה יותר סיוע לקיומה, אם החרישה מתייחסת לזה ושרי. (ס"ב ס"ק י"ז)

שם ראב"ע אומר עד שיחולו, ע"י ירושלמי שדנו אם הכונה ברבעי מלשון חילול או בחמישי דהווי חולין, ויש לעי' מ"ט לא נקט כפשוטו עד שנה רביעית או חמישית, ואם נימא דבאילן סרק השיעור פחות, דא"צ חיזוק לקיומו, ניחא, א"נ מקרא דערלה ורבעי משמע ליה שעדיין היא בגדר נטיעה. (ס"ב ס"ק י"ז)

שם רי"א בת שבע שנים, גרסת הרמב"ם עד שבע שנים, יעוי' בירושלמי דזיתים בני שבע ותאנים בני שש וגפנים בני חמש, ולפ"ז י"ל דר"י וראב"ע השוו כל הנטיעות, מר לקולא מר לחומרא. (ס"ב ס"ק י"ז)

[יש לעי' אם עד בכלל או לא, ובחולין נ"ה א' אמרו דאזלינן לחומרא, וא"כ עד ולא עד בכלל, וא"כ עד שבע שנים ובת שבע שנים פלוגתא היא, ול"מ כן הירושלמי, ונראה דכיון שהנדון לגבי חרישה באלול הרי גם אם לא עד בכלל, מ"מ דין שנה רביעית כולה עם אלול בכלל עד שנה חמישית, וכן בת שבע שנים הינו שמותר גם באלול].

שם רע"א נטיעה כשמה, בב"ק נ"ח ב' מצינו נטיעה בת שתי שנים, וזה מוכיח כהרמב"ם דהינו כ"ז שבנ"א קוראין אותה נטיעה, ומש"ה לא אר"ע בת שנתה. - אפשר דר"ע לשיטתו דקים ליה היתר נטיעות מסבא, ולכן אין לחדש טפי מנטיעה כשמה, מיהו מדמייתי ליה במתני' סתמא משמע דפליג דאף למאן דגמיר הלכתא אין להתיר יותר, ולכן פסק הרמב"ם כותיה. (ס"ב ס"ק י"ז)

שם אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר"ש, נתבאר ס"ב ס"ק י"ז.

ט"ז נקט דבכה"ג פשיטא דשרי, וע"כ דמיירי קודם שגדלו, והקשה א"כ אסורין משום ספיחין, ולשון מקשאות ומדלעות לא משמע בד' שדות, וע"כ מיירי קודם גזירת ספיחין, ולמש"כ דהנדון לטפול כל הבית סאה, א"כ בעינן לדין צירוף, ולא סגי בדלועין לחוד, גם י"ל דכיון שתועלת החרישה היא שיצמחו ע"י גשמי שביעית הר"ז בדין תוספת אף לפירות ששית, ולא שרינן לפירות ששית אלא כשהתועלת בששית. (ס"ב ס"ק ט"ז)

שם הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה, בירושלמי אמרינן דבעינן נטיעות רובא, ויש להסתפק ז' נטיעות ועשר דלועין מאי, מי אמרינן תוספת הדלועין לא מגרע, או דבעינן שיהא ניכר כשדה אילן. (ס"ב ס"ק ט"ז)

שם רשב"ג אומר כל עשרה דלועין לבית סאה כו', נתבאר ס"ב ס"ק ט"ז.

שם רשב"ג אומר כל עשרה דלועין לבית סאה כו', בירושלמי שלפנינו נראה דרשב"ג קאמר רק בדלעת יוונית, ולדידי' דלעת יוונית כנטיעות לרבנן, וז' דלועין יווניות וג' קשואין מצטרפין, כמו לרבנן ז' נטיעות וג' דלועין, ולרבנן אין חילוק בין דלועין לקשואין, דבכולן בז' נטיעות וג' דלועין אפי' מצריות או קשואין סגי, וברייתא דג' קשואין וג' דלועין וד' נטיעות אתיא כרשב"ג, ומיירי בדלעת יוונית, אבל הר"ש והרא"ש העתיקו דרבנן בדלעת יוונית, אבל קשואין ודלעת מצרית אין מצטרפין, ולרשב"ג דלעת יוונית כנטיעות, וקשואין ודלעת מצרית מצטרפין. (ס"ב ס"ק ט"ז)

משנה ח

מ"ח עד אימתי נקראו נטיעות, כל המשנה מתבארת ס"ב ס"ק י"ז.

שם עד אימתי נקראו נטיעות, כבר נתבאר שאין כאן פלוגתא במציאות אם נטיעה בת שש שנים מתקיימת בלא חרישה, אלא הנדון בשקול הדעת אם סיוע בגידול נטיעה זו, חשיב כסיוע בקיום

קיים סגי בליחה מועטת, אבל בשדה הלבן אם א"א ליטע עוד בששית, ע"כ חורש לצורך שביעית, וקשואין ודלועין סגי להו בליחה מועטת, וכ"ז שיש בשדה לחות הראויה לקשואין ודלועין, אע"פ שאין דעתו ליטע, וכונתו לצורך הקרקע בלבד, מ"מ לא אסרו מדרבנן כיון שאין ניכר שכונתו לשביעית, וביאר התנא בסיפא באיזה ליחה אמרו דהיינו הראויה לקשואין, וגם טעם ההיתר מפני שנראה כחורשה לששית, ובריטב"א מו"ק ג' ב' הביא גרסא וכל זמן, ולכאורה חדא קתני וכמשנ"ת. (ס"ב ס"ק י"ח)

שם כל זמן שבנ"א כו', עי' ס"ב ס"ק ט"ז.

שם אר"ש נתת תורת כאו"א בידו אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת, לכאורה משמע דמוכיח מבי"ה שקבעו זמן קבוע לשדה האילן, ה"נ ראוי לקבוע לשדה הלבן, אבל ב"ש דלא חיישי להכי בשדה האילן ה"ה בשדה הלבן, אבל בירושלמי משמע דלר"ש לא נחלקו ב"ש וב"ה בשדה האילן, ואפשר הטעם דכיון דחזוין דב"ש לא חיישי לנתת תורת כאו"א בידו, מנין פשיטא ליה דב"ה חיישי, דילמא טעמא אחרינא אית להו, כדס"ל לר"מ דמחלק בין שדה הלבן לשדה האילן, ובאמת צ"ב מ"ט דר"מ, ואולי לא חששו כ"כ למקילין בזמן המופלג משביעית, וגם ניכרת הלחות יותר בשדה הלבן, וגם אין להוטים לחרוש בה כבשדה האילן, ועוד. - הרמב"ם פסק כר"ש, וכ"ה לשון הגמ' מו"ק ג' ב', מיהו י"ל דלישנא קלילא נקטו, ולשיטת הירושלמי דמתני' דפ"ק כר"מ יש לפסוק כן. (ס"ב ס"ק י"ח)

בביאור הוכחת ר"ש, ע"ע ס"א ס"ק ב.

משנה ב

מ"ב מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ר"ה, נתבאר ס"ג ס"ק ד' ח'.

שם מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ר"ה, בירושלמי מסקינן דה"ה חורשין, ופר"ש

שם אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר"ש, בב"ב פ' ב' מצינו גבי מו"מ דבפחות מטפח מגרע כח האילן שלא יצמח כ"כ, [ולכן הלוקח אילן לקוץ צריך לשייר ממנו טפח], והיינו כר"ש, וכן מצינו סוטה מ"ג ב' גבי ערלה וכלאי הכרם שיעור טפח, וכן בכלאים פ"ב מ"ד גומם עד פחות מטפח, מיהו י"ל דלענין היתר חרישה מחמרין טפי ולכן לרבנן השיעור דוקא בגומם מעל הארץ, וכן מצינו לענין ערלה אליבא דר' יהודה ב"מ קי"ט א' דכל שיוצא מן הגזע פטור מן הערלה, וילדה שאני דאין ניכר שעברו שני ערלה, משא"כ באילן שנגמם, וכבר תמה הגרע"א ז"ל על הרמב"ם שפסק בפ"ג ה"ח כר"ש, ובערלה פסק פ"י ה"ג כר"י, מיהו בילדה שפיר פסק כראב"י דלא דמיא לאילן שנגמם, ובירושלמי אמרו דר"ש וראב"י אמרו דבר אחד, וצ"ע מה ראי' מראב"י שהחמיר לענין ערלה דה"ה דמקילין לענין שביעית, ואפשר דבשביעית אף יותר מטפח ס"ל להקל, אלא דכל שלענין ערלה נדון כאילן, אין ראוי להקל לענין שביעית, ולכן סגי בחומרא דרבנן לענין ערלה לאוקומה אדינא לענין היתר החרישה, ודוחק, ומ"מ הרמב"ם שפסק כר"ש משום שרבי הביא רק דבריו במתני' ע"כ סבר דבחרישה מקילין טפי, דמשנגמם צריך חיזוק כנטיעה, וכדחזוין לענין מו"מ ב"ב פ' ב', ולענין ערלה בתר שרשים אזלינן, ולכן פסק כר"י. (ס"ב ס"ק י"ז)

פרק ב

משנה א

מ"א עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית, כל המשנה מתפרשת ס"ב ס"ק י"ח.

שם עד אימתי חורשין כו', ס"ב ס"ק א.

שם עד שתכלה הליחה כ"ז שבנ"א חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות, פי' בירושלמי דלאילן

אבל הר"ש לשיטתו שזריעה אסורה, מוקים לה בנטועה ירק.

במו"ק ו' ב' ת"ר מרביצין שדה לכן ע"ש כדי שיצאו ירקות בשביעית, ונראה דאין הנדון משום תוספת, אלא מפני שמעורר הירקות לצמוח בשביעית, ואם כבר נשרשו הדבר פשוט דשרי להשקותן ולקיימן, ויש לפרש שע"י ההרבעה מתעוררין לצמוח, ואע"פ שלזרוע ע"מ שיקלוט בשביעית יש לאסור כמשנ"ת בירושלמי הנ"ל, (ובמקו"א הארכנו בזה), מ"מ השקאה בעלמא אין לאסור, כיון שאינו עושה מעשה לנטוע בקרקע, וכתב הרמב"ן בתה"א דמייירי בשדות שהספיחין מותרין, וק"ק כיון דחזינן שמרביצה שיצאו ירקות יש לחוש נמי שזרעה. - והא דמסיים בברייתא ולא עוד אלא שמרביצין שדה הלכן בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית, זהו חידוש גדול, וצ"ל שאינן נשרשין בשביעית עי"ז כלל, מיהו אם כבר נשרשו בשביעית י"ל דההיתר כמו משקין בבית השלחין משום פסידא, ועמ"ש לק' מ"י. (ס"ג סק"ד)

ע"ע מש"כ ס"ג סק"ב, דמהכא מוכח שזריעה מותרת בתוספת שביעית, שם מייבלין נתבאר ס"ג סק"ח.

שם מייבלין מפרקין כו', בירושלמי שבת פ"ז ה"ב מונה כל השנויים במשניות אלו שחייבין עליהם בשבת, ויש לעי' בשלמא לרבא דתולדות דרבנן שפיר התיירם בתוספת, אלא לאביי נהי דשביעית בזה"ז דרבנן, מ"מ אם בשביעית דאורייתא הכל אסור גם בתוספת, לא הו"ל לחכמים לחלק בשביעית דרבנן, ונראה מזה דכל הני כיון שיש בהם משום קיום האילן עצמו, אע"פ שהם בגדר אברויי אילנא, מ"מ אינם באיסור תוספת אף בשביעית דאורייתא, כיון שאין זו עבודת הכנה לתבואת השנה השביעית, אלא לקיום האילן והבראתו לכל השנים, משא"כ חרישה וזיבול וכיוצא בו, שו"ר כע"ז בספר אאמו"ר (שליט"א)

דחרישה ע"י שוורים ועידור בכלי ברזל בידיו, וכ"מ בפאה פ"ב מ"ב וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו, ונראה דחרישה היינו ע"י שמושך המחרשה ע"י שוורים או ע"י אדם, ועי"ז חורש תלם שלם באופן מיושר הראוי לזריעה, ועידור היינו שמקיש במעדר לפניו בידיו, ודרך לעשותו מעט סמוך לנטיעות, ופעולתו מוכחת שאינה כדרך החורשים לזרוע, ולכן איסור עידור רק מדרבנן לרבא מו"ק ג' א'.

ויש לעי' מ"ט לא אשמועינן חרישה דאורייתא וכש"כ עידור דרבנן, ונראה שאין דרך לחרוש במקשאות ובמדלעות רק לעדור מעט סביבם, ולחרוש רחוק מהם באמת אסור, דלא התיירו אלא לצרכם, או באופן שמצטרפין לנטיעות, כדתנן פ"א מ"ז, ובוה מיושב משה"ק הרא"ש וכמש"כ לעיל שם דהכא מייירי בכדי צרכן, וזה שרי לכו"ע אף בקשואין לחוד, ובירושלמי דנו לחרוש בשטח של צרכן, ובוה פשוט להיתירא, ותנא דמתני' דבריייתא לא תנו חורשין במקשאות כיון שאין דרך לחרוש בצרכן, שיתקלקלו העלין והעיקרין ע"י החרישה, ורק בבית השלחין הו"מ למיתני חורשין, וכמ"ש בברייתא, וטעם ההיתר בהני מפני שנפסדין כנטיעות, ואפשר שיש תועלת לגידולן בששית, שמועיל ליניקת העלים המתפשטים בהם. (ס"ג סק"ד)

בפירוש הרא"ש, עי' מש"כ ס"ב סק"ט ז.

שם וכן בבית השלחין, בפשוטו אף בשדה בור מותר כיון שראוי לזרוע ע"י חרישה זו מיד, כמו קודם שכלתה הליחה בשדה הבעל, וכ"מ בירושלמי דרבי מתיר רק עד ג' ימים לפני ר"ה, כיון שאסור לזרוע ע"מ שיקלוט בר"ה, ורבנן דפליגי עליה דרבי י"ל דסברי דלא חמיר איסור קליטה בשביעית לאסור חרישה בערב ר"ה, שזוהי הנהגה הראויה ולא אסרו אף חרישה מחמתה דחשיבא שפיר חרישה הראויה לזריעה בששית, וזה כשיטת הראשונים ז"ל ר"ה ט' ב' שמותר לזרוע בתוספת שביעית,

אילנות כבכרם, שכל ענפיו מתייבשים וצומחין
חדשים בכל שנה. (ס"ד סק"ו)

שם רי"א כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של
ששית, נתבאר ס"ג סק"ז.

שם רי"א כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של
ששית, הרמב"ם פירש שאין מזרדין ומפסלין
עד ר"ה אלא כדרך כל השנים הוא דשרי, ויש לעי'
א"כ למה הזכיר חמישית, ולא אמר בהדיא כדרך כל
השנים, הרי אין לנו ידיעה בחמישית טפי מששית,
ומה שייך לתלות את הששית בחמישית, והר"ש
פ"י ע"פ הירושלמי דאף בשביעית מותר, וזה תימה
מה ראה ר"י להתיר מלאכה גמורה בשביעית, ואף
לרבא דאיסורן מדרבנן הרי הם קרובין לאיסור
זימור דאוריתא.

ונראה דהנה דרך זימור ופיסול האילנות הוא בחורף
כשנשרו העלין, ואין דרך כלל לזמור קודם
ר"ה אא"כ כונתו להקדים קודם שביעית שאסור
לזמור בה, והיינו דקאר"י שכל מה שהי' זומר
בחמישית כשאינו ממחר להקדים משום שביעית,
רשאי גם בששית, אבל מה שמקדים לצורך שביעית
אסור, ולפ"ז משכח"ל דלר"י אף קודם עצרת אסור,
כל שאין הפיסול נצרך לששית, ובזה אפשר ליישב
גם פר"ש שאם האילן טעון פירות ששית וצריך
זירוד ופיסול לצרכן לא אסור מדרבנן, כיון שאינו
לגידולי שנת השביעית, ואמנם אינו מצוי כיון
שבדרך כלל כבר צמחו קודם ר"ה, אבל משכח"ל
בפגין שצריכין להתבשל בשביעית, ומ"מ הדברים
מחודשים דסו"ס עבודת קרקע היא, ולאביי אסורין
מדאוריתא בשביעית, ודוחק לומר בשביעית בזה"ז
משום הפסד, [ועוד דלא שמענו דר' יהושע ס"ל
כרבי בשביעית בזה"ז], ומ"מ רק לחשש הפסד
פירות ששית התיר ר"י. (ס"ג סק"ז)

בטעם שהתירו כל הני מלאכות גמורות, עי' מש"כ
ס"ג סק"ח.

שם רש"א כ"ז שאני רשאי בעבודת האילן רשאי
אני בפיסולו, לשון זה משמע דשריותא קאמר,

זללה"ה ס"א סק"ז, ועפ"א מ"ו בביאור שריותא
דנטיעות, שו"ר בזה בתו' ע"ז נ' ב' עי"ש, ועי' ר"ה
ט' ב'. (ס"ג סק"ח)

שם מייבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ר"ה,
מבואר דכל הני אסירי בשביעית, והכי דייקנן
בע"ז נ' ב' אמתני' דלקמן, וכ"מ מו"ק ג' א', וע"כ
דכל הני אברויי אילנא, ומייבלין ומפרקין יש לפרש
מענין זמירה וגיוזום, ומעשנין פ"י בתו' הרא"ש
והראב"ד דענינו פיתום, ולפי' הרמב"ם קשה
דבהדיא תניא בע"ז נ' ב' דמתלעין בשביעית, וצ"ל
דמעשנין מכניס חיסון באילן נגד תולעים, אבל
הסרת התולעים לחוד מותר. (ס"ד סק"ו)

שם רש"א אף נוטל הוא את העלה מן האשכול
בשביעית, נתבאר ס"ד סק"ו.

שם רש"א אף נוטל הוא את העלה מן האשכול
בשביעית, פ"י בירושלמי שהוא כמציל מן
הדליקה, ופר"ש דהו"ל אוקמי אילנא, ויש לעי'
מ"ט דרבנן, וי"ל דנטילת עלין בכלל מפרקין,
מענין זמירה וגיוזום, ואמנם בעלה מסוים שמעכב
גידול האשכול אפשר להקל, כיון שאין נטילתו
לחזק האילן אלא להסיר צילו מן האשכול, מ"מ
החמירו מדרבנן בכל זמירה וגיוזום. (ס"ד סק"ו)

משנה ג

מ"ג מסקלין עד ר"ה, פ"י אפי' הנוגעות בארץ ואפי'
מתכוין ליפות הקרקע, וזהו האסור לאחר
ר"ה, אפי' כונתו לאבנים, וזהו שאמרו בירושלמי
כאן בתלוש כאן במחובר, ובשביעית מותר רק
העליונות ורק באינו מכויין ליפות כמ"ש הרמב"ם
פ"ב ה"י. (עי' ס"ד סק"ח)

שם מקרסמין מזרדין מפסלין עד ר"ה, לכאורה
מזרדין ומפסלין היינו הך, דזירוד כשהם לחין
ופיסול כשהם יבשים, אבל גם פעולת הזירוד שבסוף
ששית מטרתה לפיסול, כי עתידים להתייבש בחורף
שביעית, ומבואר במו"ק ג' א' דמלאכות אלו
מדרבנן לרבא, והיינו מפני שאין צורך זימור בשאר

כתב מרן זללה"ה בסי"ז ס"ק כ"א דכל הני אורחא דמילתא בנטיעות, וה"ה דשרו באילן, ויש לעי' אכתי השקאה מאי איכא למימר, וי"ל אגב אינך, או שדרך לדקדק בהשקאת נטיעות עד ר"ה משא"כ אילנות שאין משקין אותן בזמן זה, מיהו בתוספתא קתני בבא בפ"ע משקין את הנטיעות עד ר"ה כו', ונראה מזה דלרבותא נקט דאף נטיעות אסור להשקותן בשביעית, ולא הוו כבית השלחין דשרו.

ולפ"ז י"ל דראב"צ דשרי להשקות את הנוף בשביעית היינו דוקא דנטיעות, ולא שמענו אלא משקין בית השלחין, וכאן נחית ת"ק לאשמועינן דבבית הבעל אף נטיעות אסור, ועי' קאי ראב"צ, אבל אילנות אף לראב"צ אסור, וכן בתוספתא ובירושלמי דשרו השקאה י"ל דהיינו דוקא בנטיעות. (ס"ד סק"ט)

[מיהו עדיין צ"ע בדיון אילנות עד ר"ה שהרי מצינו דר"ש אסר פיסול האילן לאחר עצרת, ואמר הטעם מפני שאינו רשאי בעבודת האילן לאחר עצרת, ומשמע שכל העבודות בכלל האיסור, ופשטא דמתני' שיש חידוש בהיתר דעד ר"ה במזהמין את הנטיעות, וכיון שכן אין לך בו אלא חידושו נטיעות דוקא, ולא אילן].

שם ראב"צ אומר אף משקה הוא כו', נתבאר ס"ד סק"ט.

שם מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן כו', נתבאר ס"ד סק"ט.

משנה ה

מ"ה סכין את הפגין ומנקבין אותן עד ר"ה, יש לעי' פשיטא דכל לצורך פירות ששית מותר, ונראה דקמ"ל דאפי' פגין שיגיעו לעונת המעשרות בשביעית ויתקדשו בקדושת שביעית, אפי' מותר לסוכן בששית, דה"י מקום לאסור לעשות מעשה בעלות בפירות של שביעית, כדאסרינן ביצאו למוצ"ש, וקמ"ל דכיון דהשתא הפירות שלו אין

ולפמ"ש כ"ד ר"י אסור לפעמים אף קודם עצרת כל שכונתו להקדים הזימור לשביעית, עי' קאמר ר"ש דבזמן שחרישה מותרת אף זימור מותר, א"נ כונתו לכלול בזה היתר זימור במוצאי שביעית לפירות שביעית שע"ג האילן, וכדתנן במ"ה ר"ש מתיר באלו מפני שהוא רשאי בעבודת האילן, מיהו זה פשוט לכו"ע דשרי. (ס"ג סק"ז)

[בירושלמי אמרו דסבור דתרי תנאי נינהו ומסיק דתלתא תנאי נינהו ואפשר דמעיקרא סבור דר"ש מפרש טעמיה דר"י, ומסקנא דר"י מתיר אפי' לאחר עצרת, ולר"ש רק כ"ז שחרישה מועלת, ור"י סבר דכל מה שהי' עושה בחמישית לטובת האילן או הפירות מותר, דלא דמי זירוד ופיסול לחרישה שמייבש את הקרקע, ולכן כל מה שהיה עושה בחמישית אפי' אחר עצרת מותר בששית וכמשנ"ת].

בדברי ר"ש, ע"ע ס"ב סק"א דמכאן מוכח דגם טיפול באילן בכלל תוספת.

משנה ד

מ"ד מזהמין את הנטיעות, בע"ז נ' ב' אמרינן דתרי זהומי הוו, והכא מיירי בזהומי דאברויי אילנא, ולכן רק בע"ש עד ר"ה מותר, וכע"ז בפ"ד מ"ה לא יחפהו בעפר ופי' בירושלמי שנעשה טינא והיא גדילה מחמתן, וה"נ בזהומי איכא כה"ג, ובירושלמי אמרו דמזהם כמושיב שומר והיינו אוקומי אילנא, ועושין בתים מועיל בגידולן, ונראה מזה דהיינו הדבקת זבל לשמור חום האילן, ולכן הוי קצת דומיא דעשיית בתים, ואי לא לשון צל שאמרו בירושלמי ה' מקום לפרש בתים כעין חממות שעושין כהיום, שהם מועילין בגידול ע"י החום, אבל צל לכאורה הוא רק סילוק החמה ואינו גידול חיובי, וצ"ל דמ"מ כיון שמוסיפין בגידול עי"ז, חשבינן ליה כאברויי וכמים וזבל. - בכל הני דמתני' פעולתן נמשכת גם בשביעית ול"ד למיבלין ולמפרקין שכבר נשלמה מלאכתן.

ג) פגי ששית בשביעית, דהיינו שבאו לעונת המעשרות בששית, ובוזה פליגי ת"ק ור"י, דלר"י במקום שנהגו שלא לסוך סכין.

ד) פגין שקדושין בקדושת שביעית בשביעית עצמה לכו"ע אסור אף במקום שנהגו שלא לסוך אליבא דר"י.

ה) פגין שקדושין בקדושת שביעית ויצאו כבר למוצ"ש, בזה לת"ק ור"י אסור, ולר"ש מותר.

ו) פגין שהתחילו לצמוח בשביעית ולא באו לעונת המעשרות בשביעית, בזה בשביעית אסור, בשמינית מותר לכו"ע. (ס"ג סק"ה)

שם ומנקבין אותן, בע"ז נ' ב' מייתנין ומנקבין ומפטמין אותן, ומשמע דסיכה מבחוץ, ופיטום ע"י סיכת קיסם בשמן ומתפטם עם הנקיבה בב"א. (ס"ג סק"ה)

שם פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, פי' פגין שהוחלטו שאין בהם קדושת שביעית, אפ"ה בשביעית אסור לסוך, מפני שהיא עבודת קרקע, ושל שביעית פי' שהוחלטו שיש בהם קדושת שביעית אסור לסוך במוצאי שביעית מפני שהם הפקר ואין להורות בעלות בשל הפקר. (ס"ג סק"ה)

שם רי"א מקום שנהגו כו', קאי רק אפגי ערב שביעית בשביעית, אבל פגי שביעית במוצאי שביעית לאו משום עבודה אתינן עלה, מיהו יתכן דבמקום שנהגו שלא לסוך ס"ל לר"י דבשביעית עצמה ג"כ מותר. (ס"ג סק"ה)

שם ר"ש מתיר באלו, כ"ה גרסת הרמב"ם בכת"י בפיה"מ וכ"ה בד"נ וכ"כ הרש"ס מכת"י ישן, ופי' דקאי רק אפגי שביעית שיצאו למוצ"ש, וס"ל דבזמן שעבודה מותרת אין איסור הוראת בעלות, וכו"ע מודו דמותר בעבודת האילן עצמו במוצאי שביעית, כמ"ש בתו"כ. - עיקרי הדברים מדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"ג. (ס"ג סק"ה)

לאסור בהם מלאכה, ואף משום תוספת אין לאסור, ולשון פגין נאמר קודם עונת המעשרות כדתנן בפ"ד הפגין משזיריחו, ואמרו יומא פ"ו ב' אחת אכלה פגי שביעית, והיינו דקרי ליה פגין סתמא, ופגי ערב שביעית דסיפא היינו פגין שכבר באו לעונת המעשרות בששית ולכן נקראין פגי ערב שביעית, וכן פגי שביעית שיצאו למוצ"ש, היינו פגין שנתקדשו בקדושת שביעית, אבל אם ביחלו בשמינית אין לאסור בהם כלום, ועי' מ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"ג בדברי הר"ש בכ"ז. (ס"ג סק"ה)

בנדון סיכת הפגין, יש מלבד איסור תוספת, א' משום מלאכה בשביעית, ב' משום הוראת בעלות בפירות הפקר, ות"ק אסר בתרוייהו, ור"י מתיר רק איסורי מלאכה בפירות ששית, ואוסר הוראת בעלות אפי' במוצאי שביעית ואע"פ שמודה שרשאי בעבודת האילן עצמו, ור"ש מתיר רק איסור הוראת בעלות במוצאי שביעית, אבל בשביעית עצמה אסור אף בפירות ששית, ובפירות שביעית בשביעית לכו"ע אסור, ואפי' אם עדיין לא באו לעונת המעשרות, ותפקע קדושתן במוצאי שביעית, מ"מ עכשיו יש בהם קדושת שביעית. - כ"ז כתבנו אם שנת שביעית כעונת המעשרות, אבל אם שנת שביעית בחנטה, אפשר שאין סכין אותן קודם חנטה, אבל ע"כ מבואר בר"ש שסכין אותן קודם חנטה, שהרי הר"ש מפרש פגי ערב שביעית שעתידין ליכנס לשביעית ויתקדשו בקדושת שביעית אסור לסוך בששית, והר"ש ס"ל דאזלינן בחר חנטה לשנת שביעית ער"ש פ"ב מ"ז, ולע"כ.

נמצינו למידין כמה זמנים בפגין

א) פגי ששית עד ר"ה, דבזה פשיטא דשרי.

ב) פגין שלא באו לעונת המעשרות בששית, ועתידין להתקדש בשביעית, למש"כ שרי, וזה ע"ד פי' הרמב"ם והרא"ש דלא כהר"ש.

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

סכין את הפגין כו' ר"י אומר כו', ביאור סדר המשנה
מ"ה סכין את הפגין כו', ר"י אומר כו', יש כאן ערבוב בסדר המשנה, דקתני תחלה בדברי ת"ק שלשה זמנים, עד ר"ה מותר והשאר אסור, ר"י פליג על הראשון ור"ש פליג על השני, ולמה לא שנו פגי ע"ש שנכנסו לשביעית לא סכין ולא מנקבין אותן, ר"י אומר מקום כו', ובתר הכי לשנות פגי שביעית שיצאו למוצ"ש אין סכין כו' ר"ש מתיר.

ולפי הנראה בירושלמי יש בזה פלוגתא דתנאי, ורבי גופיה סבר דפגי ערב שביעית מותר אף בשביעית בכל מקום, ור"י בא להחמיר במקום שסכין, ולדידיה גרסינן במתני' סכין את הפגין ומנקבין אותן ואלו הן פגי ע"ש שנכנסו לשביעית, פ"י שסכין כל פגין שדינם כפירות ששית, א"נ ה"פ וכן פגי ע"ש שנכנסו לשביעית, וכדי שהמשנה תתפרש בדוחק גם כרבי, לכך שנה במתני' שני הדינים יחד, ולרבי מתפרש פגי ע"ש שנכנסו לשביעית מותרין, ושל שביעית שיצאו למוצ"ש לא סכין ולא מנקבין אותן, ר"י אומר מקום שנהגו כו' לרבי ר"י לחומרא כמ"ש בירושלמי, ור"ש פליג באלו האחרונים, ולרבי ממילא ר"ש קאי רק אבבא בתרייתא, ולאפוקי פגי שביעית בשביעית שאסורין.

ובתוספתא מפורש דר"י ארישא קאי, ושם לא קתני
איסור בדת"ק, ואתיא שפיר בין אם ר"י לחומרא ובין לקולא, ובסיפא הכל שוין שאין סכין.

משנה ו

מ"ו אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ע"ש פחות מל' יום לפני ר"ה כו', בביאור מתני' ובביאור דין שביית הארץ ע"י ס"ג סק"א.

שם אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ע"ש פחות מל' יום לפני ר"ה כו', בענין נטיעה ערב ר"ה יש ג' נדונים, א' איסור תוספת שביעית,

ב' איסור קליטה בשביעית, ג' איסור מונין לערלה מפני החשד דכיון דלמנין שנות ערלה דינו שוה למי שנטע בשביעית שיאמרו שנטע בשביעית, בזה"ז ליכא משום תוספת, ובאילן סרק ובהרכבה [על אילן זקן ואפי' על נטיעה] ליכא משום ערלה לפי שמונין מהנטיעה שבקרקע, ולטעם דמונין בעינן ל' יום מלבד שיעור קליטה, [בנוטע ומבריך], למאי דקי"ל ל' יום בשנה חשוב שנה, ונחלקו הראשונים ז"ל אם נטיעה אסורה בתוספת שביעית, דאפשר שאין זו פעולת הכנה לשביעית, אלא פעולה של ששית כמו כל האילנות שמתקיימין בקרקע בשביעית, וכן זריעה.

ולמאי דגרסינן במתני' הרכבה, וכן ר"י אמר בפירוש
כל הרכבה כו', מיושב לפרש מתני' משום איסור קליטה בשביעית, וכ"מ בירושלמי ערלה פ"א ה"ב, וסבר ת"ק דשיעור קליטה ל' יום, ולכן אסורה אף הרכבה פחות מל' יום כדי שתקלוט קודם שביעית, וכן באילן סרק, ור"י סבר דסגי בג' ימים, ולר"י ור"ש שתי שבתות, ולא מיירי מתני' בדין מונין, וזהו שיעור נוסף באילן מאכל בנטיעה והרכבה, ובזה לת"ק צריך ל' ול', ולר"י ג' ול', ולר"י ור"ש שתי שבתות ול' וכ"מ בגמ', והכי קי"ל, [ולר"מ דיום אחד בשנה חשוב שנה סגי בל' לקליטה ומקצת היום שאחר קליטה, ולדידי' אילן מאכל וסרק והרכבה שוין, אם ס"ל ל' לקליטה], ובאילן סרק ובהרכבת אילן מאכל בעינן שתי שבתות לקליטה בלבד, אבל דעת מרן זללה"ה שאין איסור קליטה בשביעית, ואין לנו אלא משום תוספת או משום מונין, ולפ"ד מותר לנטוע אילן סרק או להרכיב ער"ה בזה"ז דליכא תוספת, ונתבאר בפנים פרטי הדברים והשיטות, וכאן כתבנו לשון קצרה. (ס"ג סק"א)

שם פחות מל' יום, ע"י ס"א סק"ב.

שם ואם נטע כו' יעקור, בדברי הראב"ד שהוכיח מכאן דכל שנזרע בשביעית אסור, ע"י ס"ה סק"ו.

ובירושלמי ערלה פ"א ה"ג אמרו דלר"י ההרכבה נקלטת קודם השרשה, וכתב הרמב"ן ר"ה שם והדבר ידוע שאינה מוציאה שרשים ממש בשלשה ימים, [נש"ר בירושלמי שביעית פ"ב ה"ב דמקשה ואילן עושה שרשים לשלשה ימים, ומשני באורז], ומבואר מזה דקליטה לאו היינו השרשה, מיהו למ"ד שלשים יום לכאורה נעשין שרשים במשך שלשים יום, ודוחק לומר דפליגי מהי קליטה, דהא ר"י אמר שוב אינה קולטת, ואם ס"ל דסגי בקליטה כל דהו, אין זו סיבה ששוב לא תקלט.

ובעיקר הדברים ביאר אאמו"ר זללה"ה בספר ערלה ס"ב סק"ג [נדפס כאן על סדר המשניות], דפלוגתם אם יש לחוש שתתאחר הקליטה אחר ג"י ובכה"ג אסרינן מספק, דלא מסתבר דבגונא דר"י אמר שוב אינה קולטת, יאמרו כולם שעדיין אינה קולטת כלל, מיהו בירושלמי שם משמע שרק לר"י שמענו חידוש זה, ואפשר דדוקא לר"י שאין לחוש שתתאחר קליטת ההרכבה לא חשיב ספק חשש ערלה, אבל לרבנן שיש לחוש שתתאחר יש לאסור שמה קדמה ההשרשה.

ומה שאמרו בירושלמי כאן דמתני' בסתם אבל בידעין שהשריש קודם ל' יום מותר, לאו למימרא דקליטה בהשרשה דוקא, אלא דבהשרשה ודאי חשיבא קליטה.

משנה ז

מ"ז האורז והדוחן כו', הכא לא מיירי בדין תוספת אלא בקביעת שנת המעשרות ושביעית, ומ"מ בתו' והראשונים ז"ל בר"ה דקדקו מכאן דזריעה בתוספת מותרת, והיינו מדלא קתני יעקור משום איסור תוספת.

בדברי הר"ש דענבים שיעורן בשליש לשנות מעשר, ע"י סי"ב סק"ו.

ביאור משנה זו נכתב להלן משנה ח'.

שם רי"א כל הרכבה שאינה קולטת כו', נתבאר ס"ג סק"ג.

שם רי"א כל הרכבה שאינה קולטת כו', ה"ה קליטה בקרקע, ומבואר ברמב"ן ר"ה י' ב' בשם ירושלמי דאע"פ שאין שרשים בג' ימים, מ"מ חשובה קליטה גם קודם השרשה.

בירושלמי אמרינן דכ"ז בסתמא אבל אם ידעין שהשריש קודם ל' יום שפיר דמי, וה"ה בנטע עציץ שכבר נקלט, וזהו שאר"י כל הרכבה כו' שוב אינה קולטת, אבל אפשר שתקלט קודם לזה, מיהו בדר"י שהשיעור מועט הר"ז מחודש, ונפ"מ לדינא לדידן שנטיעות שנטעום אחר ט"ז אב קודם ר"ח אלול הר"ז ספק לענין ערלה ורבעי ומעשרות, דשפיר אפשר שנקלטו קודם שתי שבתות, ולכן נראה שאין ראוי לנטוע בתוך שתי שבתות הללו. (ס"ג סק"ג)

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

ר"י אומר כל הרכבה שאינה קולטת כו' בדין נטיעה, וביאור פלוגתתם

מ"ז ר"י אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת, יש לעי' למה נקט הרכבה ולא נטיעה, והיה מקום לומר דדוקא הרכבה נקלטת בג' ימים, אבל נטיעה בקרקע צריכה יותר, אבל לא משמע כן דהא ר"י ור"ש שאומרים לשתי שבתות נקטינן הכי לדינא גם בנטיעה, וכ"ה פשטות הגמ' גם אליבא דר' יהודה, דאמרינן ר"ה י' ב' לדברי האומר שלשה ימים צריך שלשה ושלשים, ומתפרש סתמא אכולה מתני' כמו שתי שבתות ושלשים יום.

ואפשר דנטיעה שאינה קולטת לשלשה ימים חוזרת וקולטת אח"כ, שהענף לא נתייבש וחוזר ונקלט, אבל הרכבה זו התאחות מיוחדת, ואם אינה קולטת שוב אינה קולטת, מיהו סתמא דמילתא גם נטיעה נקלטת לשלשה ימים, וסמכין ע"ז אפי' לקולא.

משנה ח

רש"ש אומר פול המצרי שזרעו כו'

מ"ח רש"ש אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיו"ב, פול המצרי נאכל לח ואז דינו כירק, ונאכל יבש ודינו כקטניות, וכן שנינו נדרים נ"ד א' הנודר מן הירק אסור בפול המצרי לח ומותר יבש, ורמ"א שהנודר מן הדגן אסור בפולה"מ יבש, ולמדנו מזה שאותו פול כשנאכל יבש נקרא לזרע במתני', ואין הכונה לזריעה, דהא תנן שפולה"מ נאכל יבש, ועוד שאין זורעין לזרעים במיוחד את עיקר הפרי, כמו שאין זורעין חטים לזרע, ועוד מצינו שמעשר מירקו על זרעו ומזרעו על ירקו, ש"מ שהכל מין אחד אלא שהעשוי לזרע מייבשן אותו ומידגן, (ושמענו אומרים שכהיום בערבי העשוי לירק אוכלין אותו עם התרמיל שהוא לח, ומסתברא שהתרמיל פטור ממעשר).

ומה ששנינו שזרעו בתחלה לזרע, פי' בשנו"א שאם כבר השריש ואח"כ נמלך לזרע, הרי לא שייך למיזל בתר השרשה.

ולא נתפרש מ"ט דרש"ש, אבל נראין הדברים דכיון שיש בהם שתי אפשרויות של אכילה, וכשעשויין לירק הם מוסיפין לגדול על כל מים ואזלינן בתר לקיטה, וכשעשויין לזרע מלקטין אותן קודם לכן ומייבשין אותן, לכן אין זמן שליש מבורר בהם, שאף את העשויין לירק יכולין לייבש, ובהני השיעור בתר לקיטה, לכן ס"ל דאזלינן בהו בתר השרשה, וזו סברא בדאורייתא דהא מקילינן בהו לענין שביעית, וע"כ הטעם דכל שאין שנתו ברורה אזלינן בתר השרשה, כדאשכחן באורז ודוחן, ודרשינן להו מקרא בתו"כ, ואפשר שזו דרשא גמורה, אלא דאי לא דעשויין פרכין פרכין לא הוה דרשינן לשנותם מדין קטניות, וס"ל לרש"ש דכיון דאיכא קרא לאורז ודוחן, שפיר משוינן כל דכוותיהו מאיזה טעם שיהיה שא"א לעמוד על שנתם.

וראי' לזה מאפונין הגמלונין דאר"ש שהם כיו"ב, ומצינו בכלאים פ"ג שאפונין הגמלונין מין

ירק, ואיתא שם בירושלמי שיש בהם זרען לזרע כמו בפול המצרי, ותרוייהו בזרען לזרע אין נזרעין בערוגה, ונמצא טעמו של ר"ש ורש"ש שוין.

ולאחמור נתיישב ג"כ טעמיה דשמואל ר"ה י"ג ב' דס"ל הכל הולך אחר גמר פרי, פי' הכל בין שזרען לזרע בין שזרען לירק, לא אזלינן בתר השרשה ולא בתר לקיטה, אלא תרוייהו בתר גמר פרי, ולכן מעשר מזע"ז, ומדאמר הלכה כרש"ש למדנו דקאי רק אפול המצרי, שלא נטעה דהכל ממש קאמר אפי' תבואה וזיתים, פי' וכל הפירות, והשתא מובן דלא קאי אלא אדרש"ש, ולרבנן אזלינן בזרע בתר שליש ובירק בתר לקיטה.

בחילוק בין לזרע לירק, ובכונתו לזרע ולירק

החילוק בין לזרע או לירק הוא אם אוכלו לח או יבש, ושניהם מדובר באותו פרי, והבא לאוכלו זרע מייבשו והוא מידגן, ואינו חושש להשקותו בגו הירק, כיון שאינו מהדר בלחותו שהרי בלא"ה עומד לייבשו, ולכן דינו כקטניות או כאורז, והבא לאוכלו ירק שומר על לחותו ומשקהו מים וגם מוסיף בגידולו ע"ז, ואם כונתו לזרע ולירק מייבש מקצתו ואוכל מקצתו לח, וחשיבי תערוכת וכולל ומעשר.

תוכן מ"ז ח' בקצרה

האורז והדוחן והפרגין והשומשמן שהשרישו לפני ר"ה כו', במינים אלו השנה נקבעת לפי השרשה מדאורייתא, דהא בשביעית קדושים מדאורייתא, ואע"פ ששאר קטניות אזלינן בתר שליש לענין שביעית ומעשרות, והני קטניות נינהו, מ"מ כיון שבמציאות הם מגיעין לשליש פרכין פרכין, שבאותן שבליים יש נגמרים קודם ויש אח"כ, ונמצא שא"א לעמוד על בירור השליש בהם, ולכן הבינו חז"ל שיש ליתן להם זמן אחר לקביעת שנתם, דאל"כ נמצא שלעולם יהא תערוכת שישית ושביעית בהם וכן בכל השנים, ודרשו מפסוק שיש שזמנם בתר השרשה, וזה זמן מחודש, שלא נמצא לו בכל הפירות דאזלינן בתר

אינם כלאים זב"ז, דהכונה סוג פוה"מ שדומה לחרוב, דהיינו שתרמילו דומה לחרוב, וכל פוה"מ ג"כ יש לו תרמיל, אלא שאינו דומה לחרוב.

משנה ט

הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים כו', ע"ס המשנה

מ"ט הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלשים יום לפני ר"ה מתעשרין לשעבר כו', כל הירקות א"א למנוע מהם מים הרבה זמן, אבל הני יש להם תכונת ירק ותכונת קטנית, ואם מנע מהם מים יתקיימו על המים שמעיקרא, אבל אם יוסיף להם מים יצמחו יותר, בזה נחלקו ריה"ג ור"ע אם בטל מהם דין ירק ושיעורן בשליש כקטניות, ומיירי בזרען לירק ונמלך לזרע, אבל זרען לזרע בתחלה לרש"ש שיעורן בהשרשה, ולרבנן אפי' לא מנע מהם שיעורן בשליש, כיון שלגידול זרע ודאי סגי במי שנה שעברה.

שם ושל בעל שמנע מהם מים שתי עונות דר"מ כו', של בעל א"צ השקאה תדיר ולכן לא סגי להו במניעת מים שלשים יום, עד שימנע מהם שתי עונות של נתינת מים לר"מ או שלש לרבנן, שע"ז מפיק להו מתורת ירק ומשוי להו כקטניות.

משנה י

מ"י הדלועין שקיימן לזרע כו' מותר לקיימן כו', נתבאר ס"א סק"א.

שם הדלועין שקיימן לזרע כו' מותר לקיימן כו', פשטות הלשון דקאי על הקיום לזרע שאסור לקיימן לצורך זה אלא צריך ללקטן קודם שיפסלו מאוכל אדם, וזה כמ"ש בפיה"מ דהו"ל מפסיד פירות שביעית, ואולי דוקא מפני שמפסידן לצרכו אסור, אבל אם הי' משאירן לאיבוד אינו מחויב לטפל שיאכלום [שוב כתבנו בס"ג סק"ד להוכיח כדברי הרמב"ם בהלכות דאסורין משום ספיחין]. (סי"א סק"א)

שליש שהפרי כבר ראוי, או בתר לקיטה שהוא גמר פרי, והדרשא מבוארת בתו"כ ובירושלמי, ולדעת הרמב"ן והריטב"א אין חולק בזה, וכ"נ בתו"כ וירושלמי.

מ"ח רש"ש אומר פוה"מ שזרעו לזרע בתחלה כיו"ב, רש"א אפונין הגמלונין כיו"ב, שני מינים אלו נאכלים לח ויבש, כמבואר בנדרים נ"ד א' הנודר מן הירק אסור בפוה"מ לח ומותר ביבש, נוי"א שהנאכל לח נאכל עם תרמילו, ומסתברא שזה פטור מן המעשרות, וכן אמרו מעשר מזרעו על ירקון, אותן פירות כשהן לחין הם ירק וכשמייבשין אותן הם מתקיימין ונאכלין ע"י בישול הקטניות, ונמצא שבאותו זרע יש שני כוחות ותלוי לפי המחשבה, שזרעו לייבשו ולאכלו כקטניות זהו לזרע, בזה דינו כקטניות ששייך לשנה שעברה, וזרעו לאכלו לח דינו כירק ואזלינן בתר לקיטה.

והנה לרבנן זרעו לזרע דינו כקטניות דאזלינן בתר שלישי, ורש"ש אמר כיון שממשיך לגדול כירק, אין השליש שלו מוכרע, דלעולם יכול לגדול יותר, ואינו דומה לכל הפירות שהשליש הוא היסוד של כל ההמשך, ולכן סבר רש"ש דאע"פ שזרעו לזרע אין השליש קבוע בו, ויש לילך בתר השרשה, לכלול כמה זמני שלישי שבו, והיינו טעמיה דר"ש באפונין הגמלונין שהם גם בתכונת ירק וזרע.

וכ"ז כשזרען מתחלה לזרע, אבל לאחר שהשרישו לחרק ונמלך עליהן לזרע, בזה כבר א"א לילך בתר השרשה שהיו לירק ואז הי' דינם בתר לקיטה, ובזה אם נמלך לאחר שלישי אזלינן בתר לקיטה כירק, וקודם שלישי מהני מחשבתו אם מנע מהם מים שלשים יום קודם ר"ה, או שלש מורביות.

שם רא"א אפונין הגמלונין משתרמלו לפני ר"ה, פי' כשזרען לזרע ובזה אם התרמיל ניכר בפ"ע והגרגרים בתוכו הר"ז כהבאת שלישי לחשבו משנה שעברה, ובפול המצרי ג"כ יש תורמל, מדאמרינן בירושלמי פ"א דכלאים בהא דתנן פוה"מ והחרוב

ועדיין לא נתיישב לן יפה היתר ההרבצה לצורך מוצ"ש, וגם לא להצמחת הספיחין. (ס"ד סק"ז)

שם ממרסין באורו בשביעית רש"א אבל לא מכסחין, נתבאר ס"ד סק"ח.

שם ממרסין באורו בשביעית רש"א אבל לא מכסחין, בפיה"מ נראה דמיירי בלקיטת אורו, וממרסין ענינו קטימה וקצירה ביד, ובפשוטו מיירי בגידולו דאין חותכין העלין לגמרי אבל מרסקין, וכדמתרגמין מעוך מריס, והיינו דמסיים אבל לא מכסחין, והא דקתני דברי ר"ש היינו דלא איצטרך לאשמועין ד"ז אלא לר"ש דשרי במ"ב ליטול את העלה מן האשכול בשביעית, קמ"ל דכיסוח האורו אסור, וכמ"ש בירושלמי, וה"ה לרבנן דאסור, כ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א ס"ק י"ג, ולפ"ז אין כ"כ ראי' דמירוס וכיסוח מענין אחד, דמשום ר"ש נקט לה, והר"ש דמפרש גיבול עפר במים צ"ע, דהיינו השקאה, ואולי קמ"ל דאורו שרי השקאה מרובה, וצ"ע. (ס"ד סק"ח)

בפי' הר"ש ע"ד הגמ' במו"ק ו' ב', עי' ס"ד סק"ז.

- נמצאו בזה עוד דברים -

מ"י הדלועין שקיימן לזרע [בדלועין הנאכל זה הירק כמו באבטיח שקורין מילון, והזרעים אינן נאכלין], אם הקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית, פי' להשאירן בשדה, דהו"ל כזרעים, והם יכול ששית לכל דבר, אבל אם מתקדשים בקדו"ש אע"פ שדעתו על הזרעים ולא על הדלעת, אפ"ה אסור להשאירן בקרקע דהו"ל ספיחין, ואסור להשאירן מפני מראית העין, וכן הדין בכל הירקות כדתניא בתוספתא פ"ב ה"ט, אלא שכן יש לו סיבה להשאירן ואפ"ה אסור, [הרמב"ם פי' מפני הפסד פירות שביעית, שמתקלקלין בקרקע, אבל בתוספתא מבואר מפני מראית העין], ולפ"ז אסורין בשביעית ואסור לקיימן בשביעית היינו הך, אלא שכאן יש לו צורך לקיימן ואפ"ה אסור.

שם התמרות שלהם אסורות בשביעית, אע"פ שהדלועין מותרין שהם של ששית, מ"מ אם

שם ומרביצין בעפר לכן בשביעית דברי ר"ש ראב"י אוסר, נתבאר ס"ד סק"ז.

שם ומרביצין בעפר לכן בשביעית דברי ר"ש ראב"י אוסר, מרביצין היינו השקאה מועטת כמו מכבד ומרבץ, ומצינו שמרביצין קודם הזריעה כדי שיקלטו הזרעים יפה מו"ק י"א ב' ומיקרי דבר האבד, ובמו"ק ו' ב' שנינו מרביצין שדה הלבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצ"ש, וביאר הרמב"ן בתוה"א באיסור מלאכה דמסתברא דמרביצין היינו השקאה מועטת שעושין לשדה הלבן קודם זריעה כדי לזרעה בזמנה מיד, ומ"ש מרביצין ע"ש כדי שיצאו ירקות בשביעית היינו ספיחין שבשדה בור ובשדה ניר וכיוצא בו מן המקומות שהספיחין מותרין בהם, וכן מרביצין בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית בין לזרעין בין לספיחין שלהם דספיחי ירקות במוצאי שביעית בכל מקום מותרין, ומבואר בדבריו דמותרת ההרבצה בין להצמיח מה שכבר נקלט, ובין להכין הקרקע למוצ"ש, וכן ברש"י הנדמ"ח כתב דכש"כ כדי שיצאו בשביעית דשרי, והדברים מחודשים שהתירו השקאה להצמיח דבפשוטו אין להגדיר ספיחי הירקות כמקום הפסד שיהא מותר להצמיחן, אבל למנוע יובש גדול מן העפר במוצאי שביעית אולי חשיב הפסד, וצ"ת, ומדברי הרמב"ן שם נראה שהראב"ד מפרש דעפר הלבן ושדה הלבן חדא מילתא היא, ועי' חדושים הנדמ"ח ע"ש הר"ן בשם הראב"ד מו"ק שם, וכנראה הרמב"ן מפרש דתיתי מילי נינהו, ולכן לא הביאו מתני' במו"ק שם, וגם הרמב"ם מפרש דתיתי מילי נינהו, וכ"נ בירושלמי דעפר הלבן ענינו להרווחה ולא להצמחת ירקות.

ולפ"ז יש לפסוק כראב"י במתני' דמשנתו קב ונקי, דסוגיא דמו"ק בשדה הלבן מיירי ובזה הוא דשרי ראב"י להצמיח הירקות שנקלטו, אבל לא להכין הקרקע למוצ"ש, והרמב"ם פסק כר"ש, כנראה ע"פ סוגיא דמו"ק דמדמי להו בירושלמי,

שבשדה הלבן עד הפסח, ואפשר שהחמירו בזבלים שלא יחשדוהו שמזבל לצורך שמינית, שג"ז אסור בשביעית, אבל לפ"ז קשה מה מהני שייבש המתוק, הרי אין החשש שמזבל לשנה זו אלא לשנה הבאה, וע"כ דלשנה הבאה עדיין מוקדם לזבל, ואם חוששין היינו שמזבל לשנה זו.

מיהו קשה דבפ"ט מ"ו תנן המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק, ובפשוטו היינו בסוף השנה, דבאמצעה לא מסתבר שכבר הגיע שעת הביעור, וא"כ דוחק לומר שחוששין שמא רוצה לזבל לצורך שביעית, והנה אם המתוק הוא פקועות שדה כפי" הערוך והרמב"ם, אומרים שגידולם נמשך עד סוף הקיץ, דהיינו עד חודש אלול, והוא העשב הלח האחרון שמתקיים בקיץ, ולכן הוא קובע זמן הביעור, וצ"ל דכ"ז שעשב זה קיים חיישין שמזבל לצורך גידולי שביעית, ואפשר שחוששין שמזבל לצורך קשואין ודלועין וכיו"ב שזרעם בשביעית, ולא שהולך לזרוע כעת, אבל משיפסקו עוברי עבירה משמע שזורעים כעת.

שם משיפסקו עוברי עבירה, כן גרסת הרמב"ם, וכן בירושלמי מו"ק, ובכת"י לקמן ה"ב, [וכנראה בדפוסים כאן תוקן ע"י המגיהן], אבל גרסת עובדי עבודה אינה מובנת, דאיך יש משמעות בלשון עבודה זריעת השדה, וטפי הול"ל משיפסקו זורעי שדות וכיו"ב, ונראה דזמנו של ר"מ מאוחר מכולם, דכיון שעיקר האיסור מפני החשד, לכן אר"מ דכ"ז שיש בנ"א שזורעין כעת, אע"פ שעיקר הזמן הראוי לזריעה כבר נתבטל, אפ"ה איכא חשד, כיון שסו"ס יש עדיין עוברי עבירה שזורעים, והוצאת הזבל מזמין את החשד, שאין תולין הדבר בסיבת נקיון החצר והרפת שלו, אבל ר"י ור"י מתירין משעה שהחשש רחוק ביותר, דתו לא חיישין לחשד, ונקט עוברי עבירה לרמוז על הטעם שאוסרין להוציא הזבלים, שיחשדוהו בעוברי עבירה, שלכך החמיר ר"מ עד הזמן הזה, ואין הכונה לברר אם יש עוברי עבירה בעירו, שהרי גם בעיר שאין עבריינים כלל אסור, אלא מזמן

צומחים בהם ענפים חדשים הרי התמרות אסורין, תמרות הן תחלת הגבעול כעין לבלוב והוא נאכל, כדאשכחן בלולבי גפנים יומא פ' ב'.

שם ממרסין באורז בשביעית רש"א אבל לא מכסחין, בירושלמי הגירסא דברי ר"ש אשריותא דממרסין, ולא על האיסור דלא מכסחין, וכ"כ במלא"ש בשם ספרים מדויקים, והכי מסתברא שההיתר הוא החידוש, אבל האיסור פשיטא, ובירושלמי ה"ב פריך מהכא אהא דשרי ר"ש ליטול את העלה מן האשכול בשביעית, ומ"ט אסר הכא לכסח, דודאי משמע דסיפא אתיא ככו"ע, [ומשני שאני הכא שהוא כמציל מן הדליקה, שנטילת העלה אינה מסייעת בגידול רק מונעת המסתיר את השמש, משא"כ בכיסוח שהוא מועיל לגידול ולכן אסור], ואפשר דמה"ט נקט לשון אבל לא מכסחין ללמד דר"ש מודה בזה, אע"פ שאינם מענין אחד.

ולפ"ז ר"ש שמתיר להרביץ בעפר לבן הוא המתיר למרס באורז, ולמאי דקי"ל כר"ש במרביצין, קי"ל נמי כותיה בממרסין, ואפשר דרבנן מודו ליה, ומ"מ שנו בסתמא אבל אין מכסחין שזה שונה התנא אליבא דכו"ע, ואין זה חידושו של ר"ש.

פרק ג

משנה א

מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות

מ"א מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות, פ"י מי שרוצה לפנות חצרו או רפת בקר שלו מהזבלים, והדרך לפנותם לשדה, [אבל אם א"צ לפנות חצרו אסור להביא זבל ממקו"א שיהא מזומן בשדה, והיינו דקתני מוציאין שההיתר בגלל שצריך להוציאו לנקות חצרו ורפתו], ולא התיירו אלא בזמן שכבר אין חשד שמוציאם כדי לזבל כעת, ולכאורה זמן זה הוא בקיץ, כמו החרישה

משנה ב

עד כמה מזבלין

מ"ב עד כמה מזבלין, פי' עד כמה רשאים לפזור האשפות ולא יחשב כמזבל את שדהו, שהרי במקום האשפה מועיל הזבל תחתיה, עד שלש שלש אשפות לבית סאה, נגרסת הרמב"ם וכ"ה במשניות ובגמ' וראשונים שלש שלש ומתפרש אפי' טובא בשדה גדולה, ובר"ש הגירסא פעם אחת שלש, ובירושלמי שתי נוסחאות, והרמב"ם מפרש שהחידוש במ"ג דעושה אדם כל שדהו שלש שלש אשפות לבית סאה, וכתב אאמו"ר זללה"ה דהחידוש אע"פ שיש במקום אחד לרבע בית סאה שיש בו יותר משלש אשפות, אפ"ה אזלינן בתר כללות השדה דבסך הכל יש רק שלש שלש לבית סאה], של עשר עשר משפלות, אבל אם יש לו רק עשר משפלות לא יעשה אלא ערמה אחת, דאם שרי אף בפחות מעשר א"כ למאי הלכתא נקט עשר משפלות, הרי לעולם מותר להוסיף על המשפלות.

שם מוסיפין על המשפלות, אע"פ שמתפזרת הערימה יותר, נור"מ בתוספתא סבר דאין מוסיפין על המשפלות, מיהו ודאי שצריך ליתן המשפלות זו על זו למעלה שתהא ערימה גבוהה, ואסור לפזר המשפלות זו בצד זו, שזהו זיכול ממש, שו"ר שכ"כ אאמו"ר זללה"ה במשנתנו עי"ש.

שם ואין מוסיפין על האשפות, דהו"ל כמזבל שדהו, דהיינו דקתני רישא עד כמה מזבלין עד שלש.

בירושלמי מפרש דהא דאין מוסיפין על האשפות היינו אפי' יש כבר עשר משפלות בכל אשפה, אבל כשאין לו עשר משפלות אפי' שתי אשפות אסור לעשות, דקודם שנתמלאה הראשונה בעשר משפלות אסור לעשות אשפה שניה, ומייתי מדר"מ דאמר אין מוסיפין על המשפלות והיינו יותר מעשר משפלות, ובאופן זה אמרו רבנן אין מוסיפין על האשפות, והדר מפרש בה"ב דר"ש דמשנה ב' מיירי בשיש עשר משפלות בכל אשפה,

שאר מזבלין כלל, שאפי' יחידים המאחרים לאחר שייבש המתוק, כבר אינם מזבלין, וגם לגרסת עובדי עבודה מתפרש כן.

שם ר"י אומר משיבש המתוק, בירושלמי תניא דמתוק היינו פקועה וביארו בגמ' דהיינו פקועה דבקעתא, ומיושב בזה שאין זה סתם פקועות ששנינו בשבת ובעוקצין, אלא זהו פקעת הבקעה שהיא גדלה מאליה גם במקומות היבשים, וירק זה קובע את זמן הביעור של עשבים לחים.

שם ר"י אומר משיקשר, זמן זה הוא קודם שיבש כמבואר בירושלמי דלאחר שנעשה קשר העליון הוא ממהר להתייבש, וזהו שאמרו שקרובין דבריהם להיות שוין, דהיינו שיש הפרש מועט בין ר"י לר"י, אבל בין ר"מ לר"י ור"י יש הפרש גדול יותר, - לכאורה ענין הקשר הוא שהענף מתכווץ ומתקפל על עצמו כצורת קשר.

בירושלמי נחלקו אמוראי אם מותר לעשות אשפה על פתח חצרו, שגם בזה יש חשד שאוספו לשדהו, והקשו למאן דאסר א"כ גם לאחר שפסקו עובדי עבירה נחוש שאוספן לשדה בית השלחין, אבל לצד שרק בשדהו אסור, הרי רואים שהזבל אינו בשדה בית השלחין, כן ביאר מרן זללה"ה, ולכן אפי' יש לו שדה בית השלחין מותר להעמיד ערימה בפתח חצרו, כמו שמותר קודם שייבש המתוק, [וכ"כ אאמו"ר זללה"ה ליישב מה שהשמיט הרמב"ם דין יש לו בית השלחין], ואם ידוע שאין לו שדה כלל, מותר על פתח חצרו לכו"ע, שבני עירו יודעין שאין לו שדה.

מה שאמרו בירושלמי דלא חשו לעוברין ושבין מפני מראית העין, היינו כשהחשד על העתיד שדעתו לעשות עבירה, דכיון שאין מכירין אותו לא חששו למראית העין, אבל כשרואין מעשה איסור י"ל דגם בעוברין ושבין חיישינן, דסו"ס יש חשד על בני המקום שעושים איסור, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה שחילק כן ליישב דברי הרמ"א באו"ח סי' רמ"ד ס"א.

משלש משפלות, ונראה מזה דר"ש לא שרי לעשות אשפות רצופין, אלא בתחלה עושה שלש מפוזרין בבית סאה עד שגומר לפזר האשפות בכל שדהו שלש שלש לבית סאה ואם יש לו זבל יותר מזה מותר להוסיף, וג"ז רק בצורה מפוזרת להרחיק זו מזו, שעי"ז אין לו תועלת של הזיכול, כיון שיש לו רק קטעים קטנים שמזובלין, ואח"כ יצטרך לחרוש ולזבל כולה כאחת.

ואפשר דר"ש לא שרי יותר מעשר לבית סאה, דהיינו כמות של שלשים משפלות לחלק לכל אשפה שלש משפלות, אבל יותר מזה אסור דהו"ל רצופין טפי, והיינו דקאר"ש אף על האשפות מאותן שלשים משפלות ובלבד שלא יפחות משלש משפלות, ולפ"ז נחא דמורה ר"ש שיש דין שלשים משפלות לבית סאה, ושיעור חלוקת האשפות כמטע עשרה לבית סאה.

משנה ג

עושה אדם את זבלו אוצר

מ"ג עושה אדם את זבלו אוצר ר"מ אוסר, מפרש בירושלמי דהחידוש כשעושה ערימה אחת של יותר משלשים משפלות, דבזה ר"מ אוסר, כמו שאוסר בכל ערימה שלא להוסיף משפלות, כך אוסר בערימה אחת שלא יעשנה אוצר שהוא יותר משלשים משפלות כיון שמתפזר יותר, אבל בשלשים משפלות פשיטא דשרי, דלא גרע משלש אשפות, וביאור הדברים דיותר מפוזר הזבל בשלש אשפות מבאשפה אחת, ואע"פ שהכמות גדולה פי שלש ומתפזר יותר, אבל בשלש אשפות שנותן כל אחת מיד ע"ג קרקע, הרי בסך הכל הפיזור יותר גדול, אבל יותר משלשים משפלות, בזה אסר ר"מ, כיון שמתפשט יותר.

ולכאורה מרישא דמוסיפין על המשפלות לא שמענו גבול, וממילא הו"ל אוצר, וי"ל דס"ד דוקא כ"ז שנקראת אשפה שרי, אבל אוצר מתרחב על שטח גדול ביותר וכבר מזדבל תחתיו שיעור

וכאן חידש שאפי' יש רק שלש משפלות באשפה מותר להוסיף על האשפות.

שם רש"א אף על האשפות

שם רש"א אף על האשפות, לפי משנה זו מוסיפין רק אם יש בכל השלש אשפות עשר משפלות בכל אחת, ובזה מתיר ר"ש להוסיף אשפה רביעית, דאל"כ נמצא שמזבל כל שדהו, וע"כ ר"ש אגונא דת"ק מיירי, אבל במשנה דבסמך אמרו בירושלמי דקמ"ל דלר"ש א"צ עשר משפלות בכל אחת וסגי בשלש משפלות, ולפ"ז מתפרש דבאותה כמות של זבל אר"ש שמוסיפין אף על האשפות, דהיינו לפ"ז את השלשים משפלות ליותר אשפות, אבל רק מסיפא שמעינן לה, דהא לרבנן אף ביש לו יותר משלשים משפלות אין מוסיפין על האשפות.

במ"ג הדר תנן דר"ש מתיר יותר מג' אשפות וחכמים אוסרין, ושאלו בירושלמי ולמה תניתה תריין זימנין, וכנראה התיורין דבמ"ב קמ"ל דלרבנן אין מוסיפין אפי' כשיש בכל אחת עשר משפלות, ובמ"ג קמ"ל דר"ש שרי אפי' יש בכל אחת פחות מעשר דהיינו ג' משפלות, וזה נלמד מדלא קתני במ"ג שיעור המשפלות, וקמ"ל דרבנן שרו במעמיק ג' או מגביה ג' ואפי' בפחות מעשר משפלות, ואפשר דאפי' פחות משלש משפלות שרי, אבל אסור לפזר שם הזבל כדרך המזבלים, שלא התירו אלא אשפה.

שו"ר ברמב"ם פ"ב ה"ג שהתיר בגבוה שלשה או עמוק שלשה אפי' עשה כן כמה אשפות לבית סאה בין גדולות בין קטנות שהרי ניכר שאינן לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל, ולכאורה אין לנו מקור להתיר לרבנן בגבוה אלא מה שמתיר ר"ש בכל ענין, אבל אין להרבות אשפות קטנות פחות משלש משפלות.

יש לדקדק בלשון שלש שלש אשפות לבית סאה דקאמר ר"ש, למאי הלכתא הזכיר ענין שלש שלש לבית סאה, הכי הו"ל עושה אדם בשדהו כמה אשפות שירצה, ובלבד שלא יפחות

וביעמיק שלשה פרש"י שאינו יכול לזרוע בגומא עד שימלאנה עפר, ונראה דמיירי בגומא שניכרת כחפירה בתוך השדה בשיעור האשפה, ומרן זלה"ה כתב שלא ירחיק הזבל מכותלי הגומא ג"ט, פי' כשמערה הזבל ומתפשט מאליו יגיע עד כותלי הגומא, ואפשר דבפחות מזה ג"כ מותר כל שניכר שזו גומא, ועמו"ק שם אם מיירי בהעמיק קודם שביעית, או דזבלו מוכיח עליו.

שם או עד שיתן על הסלע, לשון עד שיתן על הסלע צ"ב, דהול"ל או יתן על הסלע, ולפי' הירושלמי דמיירי שהי' לו דבר מועט מערב שביעית, מתפרש או עד שיתן אותו דבר מועט על הסלע, אבל זה צ"ב דהא על הסלע יכול ליתן בלא דבר מועט, נהטעם שאין איסור בהוצאת מעט זבל לשדה אם רואים שנותנם שם ע"ג הסלע, היינו משום מיירי לאחר שיבש המתוקן, ובר"ח מו"ק ד' ב' הגרסא או שיתן על הסלע, ול"ג עד, ונראה שכן מתפרש גם לגרסת עד.

ויש לדקדק דלעיל לא הוזכר סלע שאין זה מצוי לאשפה גדולה, אבל כאן דמיירי בדבר מועט שייך להזכיר גם סלע.

ונראה ללמוד ממתני' דאסור להוציא זבל ע"ג הסלע קודם שייבש המתוק, דכל הני התירו רק בשעה שמותר להוציא זבלים לאשפתות, אבל קודם לכן ההוצאה עצמה אסורה, ואפי' בחצרו נסתפקו בירושלמי, אבל לשדהו אפי' ע"ג הסלע פשיטא דאסור.

לענין הלכה אם פי' המשנה הי' לו דבר מועט בשדה מערב שביעית, א"כ בשביעית אסור ליתן דבר מועט מפני שנראה כמזבל, וא"כ צריך להוציא דוקא עשר משפלות, ואם הכונה הי' לו בתוך ביתו, א"כ מודה ראב"ע שבהי' לו בשדה מותר להוסיף עליו, ומסתמות הרמב"ם משמע שמוציא מעט מעט, וא"צ להוציא עשר משפלות בב"א, אבל בפיה"מ פי' הי' לו בתוך שדהו, וכן פרש"י מו"ק ד' ב', ואפשר דמסיק לקולא בדרבנן.

שדה, וס"ד דאסור, א"נ החידוש לר"מ דאסור אפי' אוצר אחד יותר מל' משפלות.

שם הי' לו דבר מועט מוסיף עליו והולך, מפרש בירושלמי שני פירושים, א' הי' לו דבר מועט בשדה מערב שביעית, א"כ כבר ניכר שלא לצורך זבל מניח שם, כי כבר יש שם זבל, ואפ"ה ראב"ע אוסר, ב' כגון שאין לו כעת בחצרו כשיעור משפלות רק דבר מועט וכשמניחו בשדה נראה כמזבלו, וחכמים מתירים כיון שסלו ומגרפו מוכיחין עליו דניכר שדעתו להוסיף עליו, ואפשר שבמגריפה הוא אוסף הזבל בערימה, ועי"ז ניכר שדעתו לעשותו אשפה, ויש לעי' דלפ"ז עיקר החידוש במעט הראשון שנותן, ולשון המשנה מוסיף עליו והולך מיושב טפי כפי' קמא, וי"ל דה"ק הי' לו דבר מועט ודעתו להוסיף עליו עוד מותר, אבל להוציא רק דבר מועט אסור, ולפ"ז ה"ק דכיון שמוסיף עליו והולך מותר, שהרי יראו שאח"כ מצטבר לאשפה ויבינו שמעיקרא הוציא לאשפה ולא לזבל, אבל אם אין דעתו להוסיף אסור.

מה שאמרו בירושלמי דלראב"ע עד שיוציא עשר משפלות כאחת, פי' אאמור"ז זלה"ה דהיינו כשיש לו בחצרו או ברפתו את כל כמות הזבל של עשר משפלות ומוציאם בזא"ז כדרך המוציאין, (אפי' כמה ימים, לפי הענין), אבל א"צ להוציא עשר משפלות בב"א.

אם משייבש המתוק הוא בסוף הקיץ ואז יש לו זבל רק דבר מועט, צ"ע מהיכן יהי' לו שיעור אשפה כשיוסיף עליו, ואולי מיירי כשהוציא אשפתו לשדה אחרת.

שם עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה

שם עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה, במו"ק ד' ב' פרש"י כת"י דיגביה שלשה ע"י גל של עצים או של אבנים, ולכאורה מתפרש במתני' על הסלע שא"צ להגביה שלשה, דהא כלפי יגביה שלשה קתני סלע, וכן נראה מהירושלמי דבדאיכא אבנים או צורות או סיד א"צ גובה כלל,

משנה ד

המדייר את שדהו

מ"ד המדייר את שדהו, פי' בירושלמי שכונתו לעשות דיר ולא הערמה לזיבול, [וכ"מ במתני' דתנן משייר ממנו מקצת מפני מראית העין שלא יאמרו שכונתו לזיבול, וש"מ דבכונת זיבול אסור], ואפ"ה לא התירו לו אלא בית סאתים, שזהו שיעור חצר המתאים לדיר, כדאשכחן שיעור קרפף לענין שבת, שיותר בטלטול, כ"כ אאמור"ר זללה"ה, והתירו לו להפוך את הדיר לצד השני, שעדיין שם דיר הראשון עליו, ואע"פ שנהנה בזיבולה, ורשב"ג מתיר עד שמונת סאין, כשנשאר עמוד אחד מן הדיר הראשון במקומו, [וביאור הדברים שלא התירו אלא דיר אחד בשדה, וכל שנשאר כותל אחד מהדיר הראשון מותר, ולרשב"ג סגי בעמוד אחד מן הדיר, ולאחר שהעמיד הדיר השני א"צ שיתקיים הכותל הרביעי או העמוד, ורק בזמן עשיית הדיר בעינן שלא יעקור הכל ואח"כ יבנה דיר חדש], ותניא בתוספתא א"ר יהודה בד"א בזמן שהיתה צאנו מועטת אבל אם היתה צאנו מרובה אפי' בית כור ואפי' בית כורים מותר, ולא נתפרש שיעור מרובה, אבל למדנו דלצאן מועטת ביותר ג"כ מותר בית סאתים.

[בירושלמי שבת פ"ז ה"ב מבואר דהמדייר בשבת חייב משום חורש כמו המזבל, ובתו' הרא"ש גיטין מ"ד ב' כתב שחייב ע"י שגודר וסוגר עליהם שלא יצאו, והדברים מחודשים דסו"ס אינו אלא גרמא, ול"ד לחרישה ע"י פרות שמכוין את המחרישה ומעמיק אותה, ובתו' גיטין שם נראה דפטור].

והא דתנן פ"ד מ"ב שדה שנדיירה לא תזרע במוצ"ש, היינו שנדיירה באיסור, כגון שהכניסם רק לצורך הזיבול, ומשכח"ל דאפי' נתכוין להכניס הצאן לדיר אסור לזרעה במוצ"ש כגון שעשה דיר על כל השדה או יותר מב"ס, אבל הר"ש [כאן ובפ"ד מ"ב], פירש שחייב להוציא

הזבל מן הדיר, ואם לא הוציאו הו"ל כשדה שנדיירה, וכן פי' הראב"ד דהא דתנו ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין דדינא קתני שחייב להוציאו, אבל פשטות הדברים כהרמב"ם שרשאי להוציאו, ולפי הצד בירושלמי דרשאי גם קודם שיפסקו עוברי עבירה, יש בזה חידוש גדול, א"נ קמ"ל שאין קולא בזבל שהוא כבר בתוך שדהו ואינו רשאי אלא כדרך המזבלין, ולצד שממתין עד שיפסקו עוברי עבירה הרי בינתים תזדבל שדהו בכל החורף ואמצע הקיץ, ולא חששו לזה, ולא חייבוהו לחפור ולהוציא הזבל שנבלע, ומזה ג"כ נראה שאין חיוב להוציא הזבל מן הדיר, ועי' בסמוך לגרסת הגר"א בתוספתא שבגלל שנתמלאת השדה בזבל מעביר הדיר למקו"א, וש"מ שאינו אוסף את הזבל להוציאו משם.

שם עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית נמצא מדייר בית ארבעת סאין, לכאורה מחליף סהר כי הראשון כבר נתמלא זבל, כלשון התוספתא נתמלאת עוקר מתוך הסהר כו', והיה ראוי לאסור כיון שנראה שעושה כדי לזבל את השני, אלא דכיון שנתמלא זבל אין נוח להשאר שם עם הצאן ומחליף מקום הדיר, ואפ"ה לא התירו אלא דיר אחד בשדה, והקילו באופן שנראה כהמשך לדיר הראשון, ולשון התוספתא נתמלאת [פי' שהדיר נתמלא בזבל], עוקר מתוך הסהר [פי' אוסף את הזבל], ועושה אשפתות בתוך שדהו, וחוזר ועושה סהר אחר, [פי' או חוזר ועושה סהר אחר], והגר"א הגיה ומפרש עוקר את דפנות הסהר, וחוזר ועושה סהר אחר, וכלשון המשנה עוקר שלש רוחות, ובתר הכי קתני ועושה אשפתות כו'.

שם נמצא מדייר בית ארבעת סאין רשב"ג אומר בית שמונת סאין, לשון המשנה חסר דהו"ל למימר עוקר כו' ובונה אותם בצד השני, ואז היה מיותר מה שסיים נמצא מדייר בית ארבעת סאין, והשתא דלא קתני מה הוא עושה עם המחיצות שעקר, הוצרך לסיים נמצא מדייר בית ארבעת סאין, כדי שנבין מה הוא עושה עם המחיצות,

ונראה דת"ק ורשב"ג נחלקו במה שאמרו עוקר שלש רוחות כו' דכל שנשתייר מקצת מהדיר הראשון התירו להפכו לצד השני, דכיון שלא התירו אלא דיר אחד בשדה בשיעור ב"ס, הקילו להמשיך את הדיר הראשון, ות"ק סבר דבעינן שיור של כותל אחד שלם, ורשב"ג סבר דסגי בעמוד אמצעי שנשאר מהדיר הראשון כמ"ש בתוספתא וירושלמי אם רצה תוקע את היתד בארץ ועושה ארבעה סהרין בארבע רוחותיה של שמונת סאין.

שם היתה כל שדהו בית ארבעת סאין כו'

שם היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין, לכאורה הוא סתמא כרבנן, אבל אין נראה כן אלא אף לרשב"ג בבית ארבעת סאין צריך לשייר מקצת, ובתוספתא הי"ד תניא היתה כל שדהו בית סאתים לא יעשה כולה סהר אלא משייר הימנה מקצת מפני מראית העין דברי ר"מ ר' יוסי מתיר, ומבואר מזה דבפחות מד' סאין א"צ לשייר מקצת, דכיון שאין כאן אלא שיעור מועט של ב"ס לא אתו למימר דכונתו לצורך זיבול, שהרי אין לחייבו לעשות דיר קטן מב"ס, ורק מד' סאין דהוי שדה גדולה טפי משיעור סהר צריך לשייר מקצת, ושפיר י"ל שגם רשב"ג מודה לזה, דהא לדידיה נמי שיעור דיר הוא בית סאתים, אלא שחוזר ועושה אותו ד' פעמים, וכ"כ בפ"י הרא"ש דבב"ס א"צ לשייר מקצת, (ותיבת אלא שברא"ש ט"ו), ובפ"י הריב"מ צ' כנראה חסר המשך התוספתא דק"ל כר"י שמותר, ונפ"מ דמאן דפסק כרשב"ג במשנתנו בכל מקום, יפסוק כמותו גם כאן, דלא הוא אח"כ סתם דלא כותיה.

שם ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין, יש לעי' פשיטא, וי"ל דקמ"ל שא"צ לעשות האשפה בתוך הדיר אלא מוציאה למקום אחר בשדהו, ובירושלמי נסתפקו שיהא מותר אפי' בשעה שעדיין יש עוברי עבירה, [ומבואר מזה דלעשות הדיר פשיטא דמותר כל השנה], והטעם כיון שהזבל כבר בתוך שדהו, והוצאת

הזבל מהדיר לא מיחזי לצורך זיבול, אלא כמבטל הזיבול ממקום הדיר, ואפשר שהספק דוקא באותה שדה, דלא מיחזי כמזבל כלל, ושמעינן שלא התירו להוציא בכל ענין, אלא כדרך המזבלין דתנן במ"ב ג', ולדעת הר"ש והראב"ד חייב להוציא הזבל מן הדיר לאשפה שלא תזדבל השדה במקום הדיר, והדברים מחודשים דלא אשכחן חיוב לאסוף הזבל, ועוד דכדרך המזבלין משמע עשר משפלות דוקא, ואם זה חיוב הי' ראוי למהר להוציא מיד קודם שיבלע בקרקע, וקודם שייבש המתוק, ובירושלמי נסתפקו מהו שיהא מותר להוציא עד שלא פסקו כו' אבל חיוב ודאי ליכא, ועוד שהיה ראוי לחייבו לאסוף הזבל בתוך הדיר שזה ודאי מותר אף קודם שיפסקו עוברי עבירה, אלא ודאי אין חיוב להוציא אלא רשות, וכ"כ ממה שחששו למראית העין ולא סמכו על הוצאת הזבל, ובתוספתא לגרסת הגר"א לא הוזכרה ההוצאה מן הסהר, אלא שעושה אשפות בתוך שדהו כדרך המזבלין, ולגרסתנו נתמלאת עוקר מתוך שדהו ג"כ משמע רשות דכיון שנתמלאת ואין לו מקום עוקר הזבל, אבל בלא נתמלאת אין חיוב לעקור.

ירושלמי ה"ג בכל עושין סיהרין כו'

ירושלמי ה"ג בכל עושין סיהרין במחצלות ובקש ובאבנים אפי' שלשה חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר כמלא סהר, ובתוספתא הגרסא ובלבד שלא יהא בין חבל לחבל שלשה טפחים כדי שיכנס הגדי, אותו המקום חולב בו וגוזז בו ומוליך ומביא את הצאן דרך עליה, ונראה שנשמט בירושלמי מובלבד עד ובלבד, וצ"ל כבתוספתא שלא יהא בין חבל לחבל ג"ט, ובתור הכי תניא עוקר מסהר זה ונותן לתוך סהר אחר ובלבד שלא יהא בינו לחבירו בית שמונת סאין דברי רדברי, ריב"כ אמר משום ר"א בית סאתים, ובית סאתים זה חולב בו כו'.

והנה מתחלה אשמועינן דמהני מחיצות עראי לסהר, אע"פ שניכר שדעתו לפנות הדיר

לא יפתח פירושו לא יתחיל לחצוב כמ"ש הגר"א, וכדמתפרש בסיפא בד"א בזמן שהתחיל בו מע"ש, ולפר"ש קאי אתרווייהו, דהיינו התחיל לחצוב אבנים או ליטול אבנים מהגדר, אבל מחצב שנתגלה קודם שביעית ולא התחיל לחצוב מערב שביעית אסור לחצוב ממנו בשביעית.

ומדקתני לא יפתח אדם לתוך שדהו, ש"מ דמתוך של חבריו מותר.

שם עד שיהיו בו, פי' בסלע שבא לעשותו מחצב, ויש לעי' מאי עד שיהיו בו דקתני, הרי אין זה זמן שעתידי להיות בו, וטפי הול"ל אא"כ יש בו, וי"ל דמורביות הם האבנים הגדולות שיש בהם תשע אבנים, ולא שייך לומר אא"כ יש בו, אלא אם ראוי לעשות ממנו שלש מורביות, והעיר לזה ה"ר בנימין נ"י, ויש מקום לומר שצריך לגלות העפר סביב הסלע עד שיראו שיש בו כמות של שלש מורביות, ולהר"ש הרי מיירי בסלע גבוה מעל הארץ, ובתוספתא פ"ג ה"ב תניא סלע שצף ע"ג הארץ ואיגד יוצא ממנה אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור, וגרסת הר"ש ואין יוצא ממנה והכי משמע שהסלע אינו יוצא מן הארץ, (וסלע לשון זכר), ולפ"ז משמע שכל הסלע מובלע בארץ ורואין אותו רק צף למעלה בשוה לקרקע, ואפ"ה אם יש בו אבנים כשיעור הזה מותר, וש"מ דרישא מיירי בסלע בולט, ואפשר שרק מקצתו בולט.

ונראה דסתם לשון מחצב בבולט מתפרש, כדכתיב בבנין שלמה ושמונים אלף חוצב בהר, ואף אם אין כולו בולט, מ"מ סתם מחצב בבולט מתפרש, וכלפי זה ביארו שגם כשהסלע אינו יוצא מן הקרקע כלל, אפ"ה מותר לחצוב בו כשיש בו כשיעור.

שם שלש מורביות, מורביות נאמר על אבן גדולה שטוחה שיש בה כדי תשע אבנים באורך ורוחב וגובה אבן אחת, וכנראה היו רגילים לשער מחצב בכמה מורביות מוציאים ממנו, ושלש מורביות זו ע"ג זו הו"ל שלש על שלש אבנים ברום שלש

משם, ולא חיישינן שיאמרו שזו הערמה לזבל שדותיו, ולמדנו מכאן דשתי חבלים פחות מ"ט או ריוח יותר מג"ט לא מהני, דלא מינכר סהר לעצמו, ולענין שבת ג"כ אשמועינן כה"ג דמהנו מחיצות עראי לשוויי רה"י.

ובתר הכי אשמועינן שיכול להעביר זבל מסהר לסהר, אפי' שלא כדרך המזבלין, ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר יותר מב"ס כדי שיהא ניכר שנוטל מסהר לסהר, ואינו מביא זבל לזבל שדהו, ורדבר"י מיקל במרחק של שמונת סאין, ובשטח שבין סהר לסהר יכול להעמיד הצאן לגיזה וחליבה, אע"פ שעי"ז גם תזדבל השדה ע"י עמידת הצאן.

ויש לשאול לפמש"כ שאין עושין יותר מסהר אחד בשדה, איך יש שני סהרים באותה שדה, וי"ל שהי' לו צאן הרבה, והוצרך לשני סהרים.

משנה ה

לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו כו'

מ"ה לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות כו', תוכן המשנה שאם יש כאן סלע גדול כ"כ שמוציאים ממנו עשרים ושבע אבנים של אמה על אמה, מותר להתחיל לחצוב בו בתחלה בשביעית, דמינכר שזו פעולת חציבת אבנים, אבל כשהאבנים מועטות הר"ז נראה יותר כתיקון שדהו, כמו שמוכר שבהר שכולו סלע אין החציבה מתייחסת לשדה, כך במחצב גדול, אבל בסלע קטן הוא מתבטל לשדה וחשיבא ההתעסקות בשדה.

והא דשרי בהתחיל בו מערב שביעית כדקתני בתחלה, היינו משום דלא גזרו אלא בשביעית, לפי שהאדם בטל ממלאכת השדה ועוסק בתיקון שדהו, אבל אם התחיל בערב שביעית בשעה שמותר לחצוב לצורך השדה, ונוטל האבנים לצרכו, מוכחא מילתא שכונתו לחציבת האבנים, ולא חייבוהו להפסיק מלאכתו בשביעית, - לשון

התנא, אבל לשמוש בנין מחלקין האבנים לקטנים הרבה פחות מאמה.

שם שהם שלש על שלש ברום שלש שיעורן עשרים ושבע אבנים, בירושלמי אמרין היך עבידא תלתא זימנין מן תשע, תשעה זימנין מן תלת, עשרים ושבע, ולכאורה ר"ל דמתני' מיירי בשלש על שלש שהם תשע, ברום שלש דהו"ל שלש פעמים תשע זע"ז, ובעי מה הדין בתשע פעמים שלש, ומפרש דהיינו דאשמועינן מתני' שיעורן עשרים ושבע אבנים, לומר דבכל ענין שאפשר להוציא מכאן עשרים ושבע אבנים שפיר דמי, דלא אתא לאשמועינן חושבנא דג"פ גע"ג, אלא לומר דהעיקר שיהא שיעורן כ"ז אבנים, ואפי' סלע שיש בו ט' פעמים ג' שפיר דמי, אבל באופן זה אינו נקרא שלש מורביות, אלא תשע אבנים גדולות, ומ"מ מותר כיון דיש כאן שיעור מחצב בלא צורת מחצב.

עוד אמרו בירושלמי שם שאם המחצב על המיצר וחבירו התחיל בערב שביעית סגי בזה לחשבו התחיל בהיתר, ובתנאי שחבירו לא גמר חציבתו.

משנה ו

גדר שיש בו עשר אבנים של משוי שנים שנים כו' מ"ו גדר שיש בו עשר אבנים של משוי שנים שנים הרי אלו ינטלו, פי' דסילוק גדר אבנים כסילוק אבני מחצב, ואפ"ה א"צ עשרים ושבע אבנים וסגי בעשר אבנים גדולות, שע"ז ניכר שמטרתו האבנים, והא דבעינן עשרה טפחים שהוא רחוק מן הארץ וחשיבא ההתעסקות בבנין ולא בקרקע, וכיון שהתחיל בהיתר שרינן לגמור.

שם פחות מכאן מחצב וגוממו עד פחות מן הארץ טפח, כמו ששנינו בגל של אבנים מ"ז נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ, אף כאן מניח את הטפח התחתון הנוגע בארץ, ובזה לא חשיב כעוסק בתיקון שדהו, כיון שלא נגע סמוך לשדה.

אבנים, שהם בסך הכל עשרים ושבע אבנים וכדי שלא נטעה שהמורביה היא אבן שיש בה שלש אבנים וא"כ שלש מורביות הם שלש על שלש לכן הוסיף התנא ברום שלש לומר שמורביה אחת היא שלש על שלש, וכאן השיעור ברום שלש, והכל משתער בסלע שלנגד עינינו, שהוא זקוף ומחוברים בו שלש מורביות.

והנה במתני' לא הוזכר שלש אמות ובפשוטו שלש על שלש קאי על האבנים בלבד, ודעת הגר"א שהתנא לא אמר מה גודל האבן, [ומסתברא שאינו יותר ממשאוי שנים יחד, ואולי סגי באבני כתף], וה"נ מסתברא שאין דרך לחצוב אבנים גדולות של אמה על אמה ברום אמה, שמשאה כבד מאד, שמשא אדם בינוני חמש סאים חטים שהם שתים וחצי סאים מים, ואמה על אמה לפי חשבון מקוה ארבעים סאה שהיא ג"פ אמה על אמה, א"כ אמה על אמה מים הוי שלש עשרה ושליש סאים, נמצא שאמה על אמה מים הוי משא יותר מה' בנ"א [כמאתים ועשרים ושש ק"ג לפי שיעור מקוה 680 ליטר], ומשא אבן יותר ממים הוא קרוב לשלש פעמים, נמצא אבן אמה על אמה משא יותר מעשרה בנ"א, ואפי' נפחית מכ"ז חצי או שני שלישי, ונימא שאדם נושא על כתפו כמה שיכול להגביה לבדו שהוא שלישי מכח משאו, ע"י סוטה ל"ד א', אכתי אין זו אבן שראוי לחצבה לבנין רגיל, ואמנם מצינו ב"ב ב' א' דבגויל בונין כותל של ששה טפחים ובגזית חמשה ומבואר שהבליטות של הסיתות טפח, וכן אמרו בירושלמי כאן דאבני הגדר הם מסותות ולכן הם מתמעטות מכל צד חצי טפח, צ"ל שהאבנים גובהן טפח או טפחים, עכ"פ הדבר ברור דסתם אבני בנין אינם יותר ממשא שנים שנים, וכ"ה פשטות המשנה, ולכן מסתברא שאין כונת המשנה שלש אמות, אלא שלש אבנים כפי' הגר"א, והרמב"ם פי' אמות, אבל לא משתמיט בשום דוכתא לומר כן, ולהר"ר דמפרש שאבן אחת אמה ברום ג' אמות לא מיירי הכא באבנים שבונין בהם, אלא שיעור אבנים שחוצבין, שבהם מיירי

שעוסק בבנין ולא בשדה, ממילא כל מה שיש
אבנים נוספים אפי' קטנים היא מעליותא.

שם שיעור גדר עשרה טפחים, דניכר שהוא בנין
בפ"ע ואינו מתבטל לקרקע ליחשב כמתקן
שדהו, ופחות מכאן קאי אתרוייהו בין פחות בגובה
בין פחות מעשר אבנים.

שם מתוך של חברו כו', עי' ס"ה ס"ק י"א, ועי"ש
סק"י.

שם בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חברו כו',
לכאורה מתוך של חברו ודאי מתכוין לאבנים
בלבד, אף אם הבעלים דעתו גם על הקרקע, אבל
חברו נוטל בהיתר, וא"כ לר"י בתוספתא היה ראוי
להתיר גם לבעלים בכה"ג, וצ"ל דודאי בעלים
שמפרק הגדר כונתו גם לשדה, אבל אם משכח"ל
שצריך לאבנים בלבד הר"ז עדיף ממלקט משל
חברו.

שם בד"א בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית
כו', משמע מזה שהכל משום מראית העין,
מיהו י"ל דכיון שדרך בנ"א ששובתין בשביעית
מזריעה וקצירה מטפלין בשדותיהן במה שאפשר,
ולכן אסרו לפתוח מחצב ולפנות גדרות, דשייכי
במלאכת השדה, אבל לא אסרו מי שכבר עוסק
במלאכתו בהיתר, לסיימה בשביעית, ועוד העירו
שם רואים שנוטל האבנים לצרכו קודם שביעית
בשעה שמותר לו לחצוב לצורך שדהו ש"מ שבאמת
הוא צריך לאבנים, אבל בשביעית יאמרו שנוטל
האבנים כדי להתיר לו סילוק הגדר והמחצב.

טעמא דמאן דשרי במתכוין לשדהו בהתחיל בהיתר,
ובגדר גבוה י"ט, ועוד, פי' מרן זלה"ה
בס סק לפי שעדיין אין כאן שדה, לכן לא חשיבא
מלאכת השדה, והר"ז כסותר ביתו דלא חשיב
כעושה שדה, ורק לאחר שגמר סילוק האבנים
נעשה מקומו שדה, ואכתי יש לעי' אם במתכוין
רק לאבנים מותר, איך נקבע המראית העין לאסור
כשמתכוין לשדה, הרי יש מקום לראותו כהתחיל
בהיתר, כיון שיש היתר גם במתחיל בשביעית,

ויש לעי' למה קרי ליה מחצב, והרמב"ם במשניות
מכת"י מנקד מחצב, וכ"נ בירושלמי, ועוד
דהול"ל חוצב מאי מחצב, וכן בסברא דמיותר
לשנות מחצב וגוממו, שגם אם הי' שונה פחות
מכאן גוממו ממילא מובן שאם האבן הסמוכה
לקרקע גדולה יותר מטפח יכול לחתכה ולהשאיר
בה טפח, ואולי קמ"ל דבדאיכא בגדר כ"ז אבנים
מותר ליטולן אע"פ שאין בו גובה עשרה טפחים,
ויתכן דקמ"ל שאף במחצב מותר לחצוב אם
משאר טפח סמוך לארץ, והר"ז כבא ללמד ונמצא
למד, שאמר שהגדר כמחצב, וקמ"ל בתרוייהו
שגוממן עד פחות מטפח, וזהו שאמרו בירושלמי
פחות מכאן אינו לא גדר ולא מחצב, דבאמת אין זה
מחצב כלל, וללישנא בעלמא נקטיה לצרף המחצב
עם הגדר לכל המשך המשנה, מיהו ק"ק לשון לא
יפתח, אם מותר לפתוח כולו עד טפח, ועוד דהול"ל
פחות מכאן גומם.

תניא בתוספתא פ"ג ה"ט אין עוקרין גדר שבין שתי
שדות אחד גדר של עצים ואחד גדר של
אבנים, בד"א בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל
לעצים מותר, ולפ"ז מתני' דהכא במתכוין לשדה,
ואפ"ה מותר כיון דחשיב שעוסק בבנין, ולכן בעינן
לכל הפחות עשר אבנים שיהא בו שיעור חשוב
שדומה למחצב, ואתיא כר' יהודה דתוספתא,
ולכאורה צ"ע בזה מסיפא דבד"א מתוך שלו.

שם במשנה הרי אלו ינטלו, הלשון משמע שיש כאן
רק עשר אבנים גדולות, וקמ"ל שינטלו, דאל"כ
הול"ל הר"ז ינטל על כל הגדר, וק"ק דדוחק לומר
שגדר שיש בו עשרה טפחים גובה יש בו עשרה
אבנים בלבד, וי"ל דסתמא דמילתא האבנים
הגדולות הם יסודות הגדר והאבנים הקטנות הם
למעלה, ואפשר דקאמר הרי אלו ינטלו שצריך
ליטול את כולן, ולא סגי בנוטל מקצתן, דלא
מינכר שנוטל לבנין, מיהו לענין להתיר ליטול כל
האבנים אפי' קטנות, י"ל שזה פשוט בסברא דשרי,
דכיון שנעשה כותל זה כמחצב שהסותרו חשיב

ענין, אבל המחוברין שנתגלו ע"י שנתפזר העפר מהן, או שהמחרישה זעזעתן ונתגלו, וזה מלמד שאינם מחוברים יפה, ואף שעתידה לזעזען אם הם מגולין במקצת, אבל מכוסים לגמרי אע"פ שהיא מזעזעת י"ל דאסור, ונראה שהמחרישה רק מזעזעת ולא מזיזת לגמרי ממקומן, דמשא שני בנ"א אינו ניטל ע"י המחרישה.

ויש לעי' מה שיעור המרחק בין האבנים, ואמור'ר זללה"ה כתב דבעינן שיראו יחד ממש, ואם יש ביניהם ריוח, (יותר מאבן אחת או) יותר משתי אבנים תו לא חשיבי שתי אבנים, אלא אחת אחת בפ"ע, נורק באופן זה התיר הר"ש ליטול גם הקטנים עמהם, ובמכוסות ונתגלו כתב דבהני לחוד היה אפשר ליתן שיעור שיהא חלל אויר מפסיק ביניהם ולא עפר, ובאופן זה אפי' יש ריוח יותר החלל מצרפן, אבל כיון דבמחרישה מזעזעת בעינן שיהיו קרובין יותר, ממילא גם במכוסות ונתגלו מיירי בקרובין ממש, ולכאורה זה שיעור מצומצם ביותר, ואפשר לומר שהשיעור ברוחב המחרישה שהיא ארבע אמות, ואף בעתידה לזעזען השיעור כמו בזעזעתן, ובה שייך לומר שכך מתפרשת המשנה אבנים שזעזעתן המחרישה בחרישה אחת, וממילא השיעור הוא ארבע אמות, וכבר הזכיר שם אפשרות שיצטרפו ע"י זעזוע של חרישה אחת, אלא שחזר בו מדאמרו בירושלמי אפי' עתידה לזעזעם, ולמש"כ י"ל דכיון ששיעור מחרישה ד"א כדתנן פ"א מ"ה שפיר מצטרפין בתוך ד"א.

והגר"א פי' דכיון שהיו מכוסות לא ידע בהן, ועכשיו שנודע לו דעתו לפנותם, ולא חשיבי קבועים בשדה, ולכן ל"ד למחצב וגדר, וכן אלו שנתקעים במחרישה אינו רוצה בקיומן במקום זה, מיהו מזעזעתן משמע דלא קביעי בחוזק, ואם אינה יכולה לזעזען אע"פ שמפריעין לה אסור, וי"ל דהני חשיבי קבועין טפי מפני חוזק קביעותן.

וי"ל שהאיסור גם כלפי האדם עצמו שלא יעסוק במלאכת השדה בשביעית, אלא שלא אסרוהו כשהתחיל בהיתר.

משנה ז

אבנים שזעזעתן המחרישה כו'

מ"ז אבנים שזעזעתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו, פי' הר"ש דר"ל אבנים שנבלעו בקרקע ולא סלע שמבריאיתו נמצא כאן, וכיון שהם תלושות מותר ליטלם לצורך בנין, ולא חשיב כמתקן שדהו, ומיהו דוקא כשיש שתי אבנים דחשיבי ליטלם לבנין, אבל אבן אחת אסור, דמיחזי כמתקן שדהו ולא כעוסק בבנין, ובאבנים מגולות לגמרי תנן לקמן מ"ט אבני כתף באות מ"מ, אבל המכוסות אסורות דהוצאתם מן הקרקע כמחצב וגרע מזה, וכיון שהמחרישה זעזעתן כמגולין דמו, וקמ"ל שאע"פ שזעזעו אינם כמגולין לגמרי ודוקא שתים של משאוי שנים ינטלו, ואינם כמגולין דבכל ענין מותרין, ובתוספתא אשמועינן דאפי' אבנים שהמחרישה מזעזעתן כתלושין דמיא, כיון שחיבורם רפוי, והם קרובים להתגלות.

שם אם יש בהם שתים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו, נראה דלא סגי בנוטל אחת מהן, ולהכי קאמר הרי אלו ינטלו, ולא קאמר מותר סתם, מיהו להתיר אבנים קטנות נוספות לא נתפרש טעם ההיתר, הרי אין כאן מחצב וגדר ואין קשר בין האבנים, וכל אבן קטנה מיחזיא כמסקל, מיהו קצת משמע אם יש בהם בין האבנים שזעזעתן המחרישה, ולשון זה משמע טפי שכולם מותרין, וי"ל שכל המזדעזעים יחד עם המחרישה חשיבי כמחצב אחד להתיר כולן אגב השתים, עי' להלן שהשיעור בתוך ד"א.

שם או שהיו מכוסות ונתגלו, פי' דאבנים מגולות המונחות ע"פ השדה מותר בשיעור אבני כתף, דכיון דלא קביעי בקרקע לא חשיב תיקון השדה, ואף בשבת כה"ג פטור, ואבנים מכוסות אסור בכל

שם המסקל את שדהו

שם המסקל את שדהו, פירושו כדתנן פ"ב מ"ג מסקלין עד ר"ה, דהיינו הוצאת האבנים והעצים המעכבין בשדה, והקשו בירושלמי דהתם תנן עד ר"ה והכא תנן המסקל בשביעית, ותיצרו דהתם שרי אפי' במחובר, והו"מ לשנויי דהתם נוטל גם את הנוגעות בארץ דאסר במתני' אלא דקושטא משני שגם המחוברות מותר לסקל, מיהו צ"ע אם גם הנמצאות בעומק בכלל, או רק הניכרות מבחוץ, כפשטות לשון המסקל, ונראה דצריך ראי' לאסור.

כתב אאמו"ר זללה"ה לדקדק מדקתני המסקל את שדהו ולא קתני מה יעשה הרוצה לסקל, שבא לרמז שאפי' התחיל מערב שביעית אסור ליטול את הנוגעות בארץ, והדין ודאי אמת, רק יש לדון דכי היכי דקתני המדייר את שדהו קתני נמי המסקל את שדהו, ואפשר הטעם מפני שידוע שאין לאסור הנחת הצאן בשדהו כשצריך לכך, וכן אין להשאיר מכשולות בשדהו שלא יפלו, או דכיון שהדבר בהוה מאד הדרך לשנות כן, משא"כ בדבר שאינו רגיל כ"כ, דבזה אמרינן הרוצה לעשות.

הרמב"ם בפ"ב ה"י כתב המסקל את שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים, וצ"ע למה פי' כן הרי מסקל פירושו נוטל המכשולות, ומהיכי תיתי לפרש שצריך לאבנים, ובהדיא מבואר בירושלמי הנ"ל שסיקול דמתני' כסיקול דלעיל, והתם ודאי שרי אפי' מתכוין לתועלת השדה, ולמה לא תירצו בירושלמי דהתם מסקל לצורך השדה, אלא ודאי משמע כפי' הר"ש דמסקל לצורך השדה, והתירו ליטול עד הנוגעות בארץ.

שם וכן גרגר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ, קמ"ל דאע"פ שיש לו צורך בצרורות שהרי עשה מהן גל, אפ"ה אסרו לפנות את הנוגעות בארץ, ואין בו היתר של גדר ומחצב, וקמ"ל דאפי' שכבה דקה של צרורות מתרת ליטול על גבה, אע"פ שהיא דקה

וקרובה ליבטל לקרקע, והדר קמ"ל רבותא דאבנים דאע"פ שהם דבר חשוב וצריך להם, אסור לפנות כולו.

בירושלמי אמרינן זאת אומרת שאסור ללקט צרורות מתוך שדה חבריו [ומפרש הטעם מפני שחבירו צריך להן, ומיירי בשאר שנים דבשביעית אינו מנכש מיהו נטילת צרורות לעולם אסור], ולכאורה הדיוק מדלא קתני בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חבריו מה שהוא רוצה נוטל, והטעם מפני שאסור ללקטן ובפ"ד מ"א קתני מ"א שנוטל מתוך של חבריו, ולפ"ז נלמד לדינא דמתוך של חבריו מותר ליטול כולו כשכוונתו לאבנים ולצרורות, ואפשר דהדיוק מדקתני באידך פרקין עצים ואבנים ועשבים ולא קתני צרורות, ש"מ דצרורות אסור.

שם אם יש תחתיהן סלע או קש הרי אלו ינטלו, בסלע הי' מקום לגזור אטו קרקע, ובקש מפני שבטל לקרקע ויש תועלת של הסיקול מע"ג הקש, וקמ"ל דאפ"ה שרי.

משנה ח

אין בונין מדרגות ע"פ הגאיות כו'

מ"ח אין בונין מדרגות ע"פ [יש גורסין על גבי, וכ"ה בתוספתא], הגאיות כו', מצינו בירושלמי פאה פ"ב ה"ב והתני מדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל אחד ואחד, פחות מכאן נותן מאחד על הכל, וכן תנן בכלאים פ"ו מ"ב עריס שהוא יוצא מן המדרגה כו' אף הנוטע אחת בארץ ואחד במדרגה אם גבוהה עשרה טפחים כו', ונראה מזה דמדרגה אינה כמעלות ושליכות הסולם, אלא זהו שטח מוגבה ע"י מחיצות, והוא רחב יותר ממעלות הבתים והעליות, כדאשכחן במעלות האולם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה אמה אמה ורובד שלש, אלא הן כעין אצטבות רחבות.

ולפ"ז יש לפרש מדרגות שע"פ הגאיות הם כתלים קטנים שעשוין למלאותן עפר ולזרוע

בהן בשביעית הוא דשרי, ונקט לשון מפני שהוא מתקנן, לומר דמיירי דוקא בכה"ג.

שם ולא יסמוך בעפר, כ"נ עיקר הגרסא דבתוספתא
קתני בדר"נ סומך להם עפר ונותנו ע"ג גאיות],
שלא יחזק כותלי המדרגה בעפר, כגון שנותן עפר
מבחוץ לסמוך הכותל שלא יפול, או מלמטה לתוך
המדרגה, [דלמלאותה עפר פשיטא דאסור, ור'
נחמיה בתוספתא לא ה"י מתיר בזה], אבל עושה
הוא חייץ דהיינו שבונה המדרגה יפה בסתימת טיט
כמו שירצה, וכן יכול לאסוף האבנים הקטנות
שסביב הכותל לבנותו בהם.

אבל הרמב"ם מפרש לא יסמוך בעפר שלא ימלא הגיא עפר, ועי"ז מיישרו ומתקנו לזריעה, מיהו קשה למה מתייר ר"נ בתוספתא לסמוך להם עפר, הר"ז כחורש ממש, וגם לשון אבל עושה הוא חייץ משמע שבמקום סמיכת העפר עושה חייץ.

הרמב"ם השמיט הא דבונה הוא בשביעית משפסקו גשמים, מפני שד"ז מבואר בהא דעושה הוא חייך דהיינו בנין המדרגות, אלא שלשון התנא ק"ק כיון דאמר בונה הוא בשביעית, מה יש להזכיר אבל עושה הוא חייך, היינו חייך היינו בונין מדרגות.

ואפשר שהתנא שנה כן כדי לסיים כל אבן שהוא יכול לפשוט כו', שאם היה בונה בנין גמור, לא הי' מקום להתיר ליטול אבנים קטנות מצידו, אבל חיץ הוא בנין גרוע מלוקט מאבנים קטנות, ולכן יכול לפשוט ידיו וליטול אבנים מסביביו, ובאמת אין דרך לבנות שם כותלים גמורים שעתידין ליפול ע"י הגשמים.

שוב הערני ב"א ה"ר שלמה נ"י לפרש כגורסת הירושלמי אבל עושהו חייך ויש לפרש דקאי על העפר שלא יסמוך בו [אן לא יסבך כב"ר"ש או לא יסכך כבירושלמי], אבל עושה הוא את העפר חייך, דכשסומכו בעפר הרבה, אסור דמקום הסמיכה ראוי לזריעה, אבל לעשותו חייך שאינו ראוי לזריעה מותר, ואפשר דזהו מ"ש בירושלמי

בהם, ועושים כן לאחר שפסקו הגשמים וסחפו העפר עם המים אל הגיא, ועכשיו חוזרין ובונים הגדרות וממלאין אותן עפר, [והוא מה שקורין טַרְסוֹת שעושים הערביים בהרים], ובשביעית אסור למלאותן עפר, אבל בונים מסגרת האבנים שיהיו מוכנים למלאותן עפר ולזרוע בהם, ונראה שכך פירש הרמב"ם שהרי כתב שממלאין המדרגות עפר ומישרים הגאיות].

שו"ר בירושלמי שבת פ"ז ה"ב הבונה מדרגות חייב משום חורש, וא"כ הדבר מפורש כמש"כ, ומיושב טפי מה שאמרו בירושלמי אמתני' לחרוש מותר לבנות אסור, שהרי כל איסור בנין המדרגות הוא משום חורש, ולפ"ז קשה איך אפשר לפרש מתני' בענין אחר, הרי מדרגות שיוורדין לדלות מים חיובן משום בונה, [שו"ר בספר מרן זללה"ה סי"ט סק"י שהקשה כן] וראיתי מכתב מרן זללה"ה נדפס סכ"ז סק"ה בענין עשיית מדרגות לזריעה שאסור משום חורש כדאמרו בירושלמי, אבל להעמיד כותל לתמוך העפר של המדרגה שלא יפול מותר, וזה מפורש במתני' כמשנ"ת, אלא שמשנתנו בדליכא עפר עדיין, ושם מיירי לתמוך העפר של המדרגה.

ומה שהצריכו שפסקו גשמים אורחא דמילתא הוא, ועוד דבזמן הגשמים בערב שביעית יכול לזרוע בהן, ובשביעית מה"ט אסור לעשותן, כיון שהוא כמתקנן לשביעית, ואפשר עוד דבשעה שהגשמים יורדים וסוחפין עפר מלמעלה וממלאים המדרגה עפר חשיב כחורש, שמכין קרקע לזריעה, ורק משפסקו גשמים יש מקום לאסור בע"ש שאין בזה תועלת אלא לשביעית, וכן להתיר בשביעית, שהתועלת רק למוצ"ש.

ואפשר דהיינו דקתני מפני שהוא מתקן לשביעית כלומר דמייירי בכה"ג שאין דעתו עליהם לערב שביעית, ואמנם מבואר כאן דסתמא הכי הוא, אבל אם דעתו לזרוע בהן קודם שביעית מותר, וכן בשביעית דוקא כשאינם בית השלחין וא"א לזרוע

כענין ששינוי במנחות פ"ה א' נרה שנה ראשונה ובשניה זורעה קודם לפסח שבעים יום, אבל עשיית המדרגות קודם שביעית לצורך שמינית אינה ראויה, כי דרך הגשמים לסחוף העפר ולקלקל המדרגות, ולמה הוא ממהר לעשותן קודם שביעית לשמינית, ובפרט שמותר לעשותן בשביעית עצמה, ואין לו למהר קודם זמנה, אבל החרישה אסורה.

לענין הלכה פסק הרמב"ם לקולא, ובאמת המשיניות נשנו קודם שביטל ר"ג התוספת, אבל ממה שנשנו בפ"ג ולא לעיל פ"א ב' במקומן, משמע שאיסור זה נוהג גם בלא דין תוספת.

משנה ט

אבני כתף באות מ"מ

מ"ט אבני כתף באות מ"מ, פי' בירושלמי אפי' מתוך שלו, ומיירי באבנים תלושות, דלא חשיב מסקל, דבמחבורות הצריכו במ"ז אבנים של משאוי שנים שנים.

שם והקבלן כו', נתבאר ס"ה ס"ק י"א, וע"ע לקמן פ"ד מ"א ד"ה יש.

שם והקבלן מביא מ"מ, פי' בירושלמי אפי' פחותין מאבני כתף, מיהו דוקא כשנוטל האבנים לבנין, ומסתברא דקבלן מביא גם מתוך שלו, דלשון מ"מ כולל גם מתוך שלו וגם פחות מאבני כתף, והר"ש פי' דכולה מתני' איצטריך רק למתוך שלו, דמתוך של חבירו מה שרוצה יטול.

קבלן הוא מי שרגיל לקבל עבודות בקבלנות, שהתנא לא מיירי בבנית מדרגות, אלא משנה בפ"ע היא בבנית כותל, מיהו צריך טעם למה נשנית משנה זו כאן ולא לעיל קודם משנת אין בונין, סמוך לדיני האבנים.

שם רמ"א כל שאינה יכולה לינטל באחת יד, שזהו גודל המוכיח לבנין, ור"י סבר דכל שניטלות על הכתף לבנין קיימא, ולשון באחת יד ולא אמר בידו אחת, בא לאפוקי בידו אחת דהיינו שנכנסת כולה לתוך חלל ידו, כדתנן בסוכה ל"ד ב' ובגדול

מהו חייץ חייץ ליה, שנותנו בין האבנים לסתום הנקבים, [ואין להתיר לעשות כותל שכולו עפר, משום חורש, וגם אינו מתקיים] אבל לשון הפסוק דמיית והוא בונה חייץ משמע טפי שהחייץ הוא בנין אבנים, דמסיים עלה והנם טחים אותו תפל, דהיינו שהחייץ קודם הטיח.

ואפשר דכיון שהבונה מדרגות חייב משום חורש, ש"ש שעיקר הבנין הוא העפר המיושר שהוא רובד המדרגה, וקאמר שלא יסמוך בעפר להעמיד המדרגה הקיימת שלא תפול, אבל בונה הוא חייץ מאבנים להחזיק המדרגה.

יש לדקדק למה נשנית משנה זו לבתר אין בונין מדרגות, והרי ראוי להסמיכה לדיני האבנים, ותירץ אאמור"ר זללה"ה דקמ"ל שאף אבנים מחוברות יכול לפשוט ידו וליטלן, ומשנת אבני כתף מיירי רק בתלושות.

בירושלמי אם איסורא דמתני' הוא מדין תוספת שביעית

בירושלמי דנו אם איסורא דמתני' הוא מדין תוספת שביעית, ויש לעי' מכיון ששינוי בסיפא דבונה הוא בשביעית, הרי בהדיא שאין זו מלאכה האסורה בשביעית, וממילא כל שכן דבתוספת שריא, וי"ל דמדרבנן כיון שענין תוספת שביעית הוא רק בעבודות שעושה לצורך שביעית, שמראה שדעתו לעבוד בה בשביעית, לכן יש מקום לאסור עשיית מדרגות אע"פ שאינה עבודה בשביעית למוצ"ש, שאיסור העבודה אינו שביתת גברא, אלא שביתת השדה, ובער"ש נראה יותר עבודת שדה השביעית מבשביעית למוצ"ש.

ונפ"מ דלמאן דאסר לה משום תוספת, א"כ לאחר שביטל ר"ג דין תוספת הכל מותר, וכן נקט הרמב"ם, ולמ"ד שיש כאן איסור מחודש מדרבנן מפני מראית העין שיאמרו שכונתו לזרוע בשביעית, לדידיה אסור גם בזה"ז.

והא דשרי לחרוש ער"ש בזה"ז ואסור לבנות מדרגות, י"ל מפני שחרישה מועילה למוצ"ש,

בשביעית ובכל שנה, אע"פ שמעמיד ערימת אבנים ויש בה תקלה מסוימת עד שיפנה משם, וכך עושין טובי העיר בתיקון הרחובות שצוברין האבנים והעפר בצד ומתקנים את הרחובות.

שם רע"א כדרך שאין מקלקלין ברה"כ לא יתקנו, פ"י שלא יקלקלו ע"מ לתקן, אע"פ שטובי העיר עושין כן, מ"מ אדם פרטי לא יעשה כן, דכאשר מנקים את כל הרחוב זהירי כו"ע, אבל אדם פרטי במקומו נהי שמטרתו לתקן ויש להם ריות, אבל בשעה שעושה קלקול אינו נעשה כשלוחם מדין זכין, כיון שיש בזה גם נזק, ולא זהירי ביה כו"ע במעט.

כתב אאמו"ר זללה"ה שלא התיר ר' יהושע אלא בגדר שבינו לרה"ר, שגם בני רה"ר כשותפים בגדר, אבל בכור ושיח ומערה גם לדידיה אסור, וק"ק דמשמע שר"ע מחדש את האיסור לקלקל כדי לתקן, ואם איתא דר"י מודה בזה א"כ הו"ל לר"י לפרש טעם ההיתר.

והנה הא דשרי ר"י מסקלין היינו מפני שעוסק בטובת בני רה"ר, ובפשוטו שרי ר"י להוציא העפר בכל השנים אע"פ שיכול לפזרו בשדהו כיון שעושה כדי לתקן.

שם מה יעשה בעפר צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין, פ"י שלש אשפות לבית סאה, ולא יעשה אשפה נוספת עד שימלאנה בעשר משפלות, ונראה שאם יש לו דבר מועט מותר להוציאו, אע"פ שאין בו כדי משפלת של לתך שרואין מהיכן נוטלו, והוא כבר נמצא בתוך שדהו, שהרי לא התנה ר"ע שיהא הגדר ארוך הרבה, וכן בור סתמא אין בו עשר משפלות, וצוברו בתוך שדהו.

שם וכן החופר בור ושיח ומערה, פ"י בתוך שדהו למלאותן מים ממי הגשמים בשביעית, [צובר את העפר כדרך המזבלין], וכ"כ הרמב"ם במ"ז באין עושין מדרגות, והר"ש לשיטתו דחיישינן שעושה להשקות שדהו, אבל הדבר מפורש בירושלמי כלאים פ"ח מ"א דמותר לחפור בורות

כדי שיאחזו שניהם בידו אחת, וכאן הכונה שאין כח ביד אחת לנושאה בשום צורה, כיון שצריך כח גדול לנושאה, וגדולה מדר' יוסי.

משנה י

הבונה גדר בינו ובין רה"ר מותר להעמיק עד הסלע

מ"י הבונה גדר בינו ובין רה"ר מותר להעמיק עד הסלע, עיקר עשיית גדר בשביעית יש בה משום מיחזי כמאן דעביד נטירותא לפירי, ואפ"ה בינו לרה"ר התירו, שצריך שמירה מבני רה"ר שלא יקלקלו השדה, ולפ"ז מה שאמרו בירושלמי דבינו לבין חבירו אסור בשביעית, היינו גם בלא חפירה בקרקע כלל, אלא דכל עשיית גדר בשביעית נראה כנוגד מצות שביעית שעושה שמירה לעכב הפירות לעצמו, ולכן לא התירו אלא בינו לבין רה"ר.

ולפ"ז מתפרשת מתני' הבונה גדר בינו לרה"ר שזה ידוע שמותר כדתנן במו"ק ו' ב' ובשביעית בונה כדרכו, מותר ג"כ להעמיק עד הסלע, וענין זה תלוי בפלוגתא דראב"י ורבנן במו"ק ד' ב' אם חיישינן דנראה כעודר שיאמרו בחפירתו שעושה לצורך חרישת הקרקע, ומסתברא דבגדר מודה ראב"י לפי שא"א בענין אחר, דבענין להעמיק היסודות בקרקע, וגם מקומו מוכיח עליו, וזה עדיף מזבלו מוכיח עליו שאמרו שם, משא"כ באמת המים שמוליכה בכל השדה, ולפ"ז א"צ לחדש שהאיסור משום דבינו לרה"ר אינו מקום זריעה, אלא דכיון שמותר לבנות גדר מפני ההפסד, מותר לבנותו כדרכו עם היסודות, ועוד דכשחופר בעומק לא מיחזי כעודר, כמו שמותר לחפור בורות שיחין ומערות, וכאן מיירי שהעפר צוברו ברה"ר או כדרך המזבלין, וליכא משום מכשיר אגפיה לזריעה.

שם מה יעשה בעפר צוברו ברה"ר ומתקנו, ר"י מודה דבמקום שאין הרה"ר צריך תיקון הרי הוא צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין, אלא דס"ל שמותר לעשות קלקול מועט ברה"ר כדי לתקן בו, כמו שמתיר ר"י בתוספתא לסקל דרך רה"ר

דטובה היינו טובת דברים דע"ז שייך לומר דכש"כ מזונות דאסור, אבל אם טובה היינו ממון, הרי מזונות קיל מממון, עי' מו"ק י"ב א' בשבת בטובה ביו"ט במזונות ובמועד בשכר, ויש לדחות דקציצת מזונות חמירא מטובה שלא בקציצה אפי' טובת ממון. (ס"ה ס"ק י"א)

יש לעי' כיון דמתוך של חבירו מותר מאי איצטריך לאשמועין לעיל פ"ג מ"ט דקבלן מביא מכל מקום, ובאבני כתף פירשו בירושלמי דאפי' מתוך שלו מותר וכן פר"ש בקבלן, אבל לשון "מכל מקום" קצת קשה על כונת מתוך שלו, ואפשר שמותר לכזין ולהביא מתוך שלו א"נ אפי' מתוך שדה ניר, (ובירושלמי יש גזירה מאוחרת שלא התירו אלא מן הקרוב ומן המצוי, ולפ"ז ניחא טפי, אבל לא קי"ל כן). (ס"ה ס"ק י"א)

שם ועשבים, בר"ש נראה שהם מחוברים דיש בתלישתן משום מנכש, וכ"ה בסתמא דמילתא שהעשבים מחוברים, וכן ממ"ש בירושלמי מאכיל לבהמתו היינו לחין, וכ"מ בפ"ט מ"ו שמלקט עשבים לחין ויבשין ולא חיישין למנכש, מיהו לא שמענו אם בין הזרעים ג"כ מותר דנראה שהניכוש עיקר, והמשניות מתפרשין בשדה בור. (ס"ה ס"ק י"א)

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

בראשונה היו אומרים מלקט אדם כו', בדין ליקוט דקין מתוך של חברו, ובירושלמי

מ"א בראשונה היו אומרים מלקט אדם כו', פי' כשצריך לעצים מלקט מתוך שלו את העצים הגדולים הנלקטים בקל, כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו, פי' כאדם שמלקט ממקום שאין לו ענין בתיקון השדה כלל, והדר מפרש מה נקרא כדרך שיתלקט מתוך של חבירו, שנוטל את הגס הגס, אבל באמת מתוך של חבירו מותר אף דקין, כ"מ בירושלמי, מיהו יתכן לפרש שלאחר שהתקינו שיהא נוטל מתוך של זה לא התירו אלא גסין, דכיון שהם כגומלין זא"ז לא התירו אלא את הגס הגס,

שחין ומעורות בשדהו בשביעית, ותניא בתו"כ ושבתה הארץ יכול מלחפור בורות שיחין ומעורות ומלתקן את המקואות ת"ל שדך לא תזרע כו' כל מלאכה שבשדך כו'.

בירושלמי הניחו בספק אם כדרך המזבלין שנאמר בעפר קאי רק על האשפות או שכולל גם הזמן שפסקו עוברי עבירה, ויש לעי' מה יעשה החופר בור שצריך לחפרו כדי למלאותו ממי הגשמים ואין ימתין עד שיפסקו עוברי עבירה, וכן יש לשאול בגדר שבינו לרה"ר, ואפשר שיצטרך להניח תחת העפר מחצלת או קש.

פרק ד

משנה א

מ"א בראשונה היו אומרים מלקט אדם כו' כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס, כולה מתניתין נתבארה ס"ה ס"ק י"א.

שם בראשונה היו אומרים מלקט אדם כו' כדרך שהוא מלקט מתוך של חבירו את הגס הגס, בירושלמי אמרינן דמתוך של חבירו אף הדקין מותר, ולפ"ז מתפרשא הכי דמלקט מתוך שלו הגס הגס כדרך שהמלקט מתוך של חבירו שכוננו רק לצורך העצים עושה, שנוטל רק הגס הגס, לא מפני הדין אלא מפני שזה נוח ללקט הגסין. (ס"ה ס"ק י"א)

שם התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה, כפל הלשון מתפרש שמכוונין ללקט מתוך של חבריהם כדי שתתייפה השדה, אבל עיקר כונתם לעצים והנאת היפוי כבע"כ חשיבא. (ס"ה ס"ק י"א)

שם שלא בטובה ואצ"ל שיקצץ להם מזונות, יש לעי' פשיטא, וגם למה יקצץ להם מזונות כשמלקטין לצורך עצמן, וי"ל דטורחים לחפש אחר שדה של חבריהם, ואע"פ שהיא רחוקה יותר, ומ"מ מותר כיון שעיקר כונתם לעצים, וקמ"ל

תזרעו אל קוצים, ואם נימא דקודם הגזירה לכו"ע אף אם נחרשה פ"א אסור לזרעה, ופלוגתתם רק אם חזרו לאסור משבטלה הגזירה, מדויק לשון התנא דמעיקרא התירו רק נתקוצה ולבסוף אסרו רק נחרשה ב"פ. - עבר זורע הפירות מותרין כמ"ש בירושלמי, ונפ"מ בפלוגתתם גם בדין שדה שנטייה בסיפא דקתני בש"א אין אוכלין פירותי בשביעית ואם נטייה היינו שנחרשה ב"פ ה"נ שרי בחרישה אחת, מיהו י"ל דלרבותא דב"ה נקטיה.

(ס"ה סק"ו)

שם שדה שנטייה בש"א אין אוכלין פירותיה בשביעית ובה"א אוכלין, נתבאר ס"ה סק"ו, ועי"ש סק"א, ועי' סי"ג סק"ז.

שם שדה שנטייה בש"א אין אוכלין פירותיה בשביעית ובה"א אוכלין, פלוגתתם רק בפירות שקדושים בדו"ש אבל פירות ששית שגדלו ע"י מלאכות האסורות בשביעית מותרין, כגון תבואה וזיתים שהביאו שליש בששית, או אורז ודוחן שהשרישו בששית לתנא דמתני', וכן ירקות שיצאו למוצ"ש שפקעה קדושתן מדאורייתא, והראי' לזה משום דבתו"כ יליף לה מקרא מן השבות בארץ אתה אוכל, וזה קאי על פירות שביעית שנאסר בהם לאכלה, ולפ"ז יש גם חומרא בדב"ה שאסור להפסיד הפירות דמצותן באכילה, ואפשר דמש"ה אמרי ב"ה אוכלין ולא אמרו וב"ה מתירין.

והא דלא נחלקו בנזרעה בשביעית להודיעך כחן דב"ה, י"ל משום דאסירי משום ספיחין, ומתני' בשדה אילן כמ"ש הרא"ש או בשדה זרועה מששית, קודם עונת המעשרות, שהרי לא הוזכר במתני' שזרעה אחר שנטייה, ואם זרעו בשביעית ויצאו למוצ"ש בירק דאזלינן בתר לקיטה דעת הרמב"ם פ"ד הט"ו דמותרין, ודעת הראב"ד דאסירי מדין הנוטע בשביעית יעקור, אבל בירושלמי מסקינן בדין יעקור דלא עקר הפירות מותרין, וכ"ה ברמב"ם, וגם יתכן דאין זה כמאכלות אסורות אלא קנס ממון שהרי בשוגג לא יעקור לר"י, מיהו יש

שהרי דעתו להרויח לחבירו, ומתפרש בראשונה היו אומרים שמותר ללקט משלו בדרך שמלקטין היום משל חבירו, וזה הגס הגס, אבל מהרמב"ם נראה דהאידינא נמי מותר מתוך של חבירו אף דקין, ולשון הר"ש והרא"ש שכתבו דלא חיישינן שיטול דקים משל חבירו צ"ע, דהא מעיקר הדין שרי, דלא חיישינן שמתכוין לתיקון השדה, מיהו אם ילקט בטובה חיישינן שיהא כשלוחו ויכוין לטובת הקרקע.

בירושלמי התקינו שיהיו מביאין מן הקרוב ומן המצוי, מן המצוי פירשו מן ההפקר, ולפ"ז משמע שמן הקרוב מותר אף משל חבירו, דכיון שנוטל ממה שמוצא ראשון, ליכא חשש גומלין, ולא גזרו בזה.

ואר"ז ראשונה ראשונה מתקיימת פירשו דכונתו שגזירה אחרונה לא נתקיימה, ואם נגזרה בזמן המשנה ניחא שלכך השמיטה רבי מפני שלא נתקבלה גזירה זו, אבל אם נגזרה לאחר המשנה, הר"ז בזמן האמוראים או תנאים אחרונים, וק"ק שיאמר ר"ז על זמנו שלא נתקיימה, ואולי כונתו שנוטל מהשדה המזדמנת ראשונה, ואם כבר ליקטו ממנה ממשיך לאחריה, וע"ז מסיים דבהמתו וכירתו מוכיחין עליה, וצ"ע, והרמב"ם סתם כמתני', וש"מ דהכי נקטינן, וכ"ד כל המפרשים.

משנה ב

מ"ב שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטייה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית, המשנה מתבארת ס"ה סק"ו.

שם שדה שנתקוצה תזרע במוצאי שביעית שנטייה או שנדיירה לא תזרע במוצאי שביעית, לשון שנתקוצה משמע נטילת קוצים בלבד ולא חרישה, ולשון שנטייה משמע תיקון יותר מחרישה, דאל"כ הול"ל שנחרשה, ולכן נחלקו בירושלמי אם חרישה אחת בכלל נתקוצה, והרא"ש פי' חרישה הראשונה היא כדי ליטול הקוצים, ומצינו כן בירמי' ד' נירו לכם ניר ואל

קוצים, שאין כאן שבח ניכר בקרקע, שהוא רק מבריה את נזק הקוצים, משא"כ החורש שהוא משביח את הקרקע.

מה שפרשנו הירושלמי דמתני' לא מיירי בשעת הסכנה, היינו משום דאל"כ פשיטא שתזרע, שהרי לכתחלה מורין כן לחורש, ומה שייך לשנות שדה שנתקוצה בדיעבד לא קנסין ליה ותזרע למוצ"ש, ועוד דאין מקום לפלוגתא בזה, דודאי לכו"ע יש להם לשנות המשנה בדין ולא בהיתרא דסכנה.

אבל לשון הירושלמי הורי ר"י שיהיו חורשין חרישה ראשונה, וכן שנינו שם כל העם חורשין פעם אחת, הרי דמיירי כשכולם חורשין ואין כל העם עבריינים, נדלא משמע דכל העם בשאר שנים קאמר, דטפי הול"ל כל השנים, מיהו בתוספתא תניא שבני אדם חורשין חמש כו' וזה יכול להתפרש שסתם חרישה כן, וענין חמש חרישות לא נתפרש מהו, וא"כ משמע דבשעה שהמלכות אונסת קתני דוקא נתקוצה ונחרשה תזרע ולא בניטיבה.

ולפ"ז צ"ל דלא פליגי בפירושא דמתני', אלא דינא קאמרי דבזה"ז נחרשה מותר ניטיבה אסור, כיון שהמלכות אונסת, ובסוף הסוגיא נסתפקו בירושלמי דכיון שהתירו החרישה, שוב לא נקנס אף בזמן שאסור לחורש, דכיון שבטל הקנס שלא תזרע, צריך מושב ב"ד לחזור ולגזור עליו, אבל לא מסתבר דס"ד שיתירו החרישה עצמה בשביעית אע"פ שהיא רק מדרבנן, מיהו לשון הירושלמי ק"ק לפ"ז.

עבר זרע במוצ"ש מבואר בירושלמי שאין הפירות נאסרין.

שם שדה שניטיבה בש"א אין אוכלין כו', ודין נזרע בשביעית

שם שדה שניטיבה בש"א אין אוכלין כו', כאן מיירי בפירות שהם קדושין בקדו"ש, וכיון שצמחו מנעבד ס"ל לב"ש דאסורין, ואסמכוה אקרא

לחלק בין פירות הנטיעה שצומחין בשאר שני שבוע, לזרעים וירקות הקדושים בקדושת שביעית, שהם גידולי איסור טפי, ועכ"פ אין לנו מקור לאסור הפירות מדין נעבד דשנינו בדב"ה רק היתר, וכמדומה שהרמב"ן חזר בו בפ' החומש ממאי דנקט ביבמות קכ"ב א' לאיסור, והראשונים ז"ל שם כתבוה בשם הרמב"ן, וכיון דהדר ב', צריך מקור לאסור, והארכנו בס"ה סק"א. (ס"ה סק"ו)

שם ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה, עי' ס"ה סק"א.

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

שדה שנתקוצה כו' שניטיבה כו'

מ"ב שדה שנתקוצה כו' שניטיבה כו', פשטות לשון שנתקוצה מקוצים מחוברים, אלא דאפשר שהם יבשים, ואין בהם משום תולש בשבת, אבל בשביעית דינם כמחברים כיון שהם חלק מן הקרקע וחיובו משום חורש, ואפ"ה לא קנסוהו במוצ"ש כיון שזה תיקון קלוש, ולא אסרו אלא שניטיבה דדמי טפי למעשה שבת ששבח האיסור ניכר בפירות ולכן קנסוהו.

והנה יש לדקדק מדקתני שניטיבה ולא קתני שנחרשה ש"מ שבנחרשה לחוד מותר, ולעומת זה קתני שנתקוצה משמע דנחרשה אסור, ולפי הנראה בירושלמי בשעה שהמלכות אונסת וחרשה לא קנסו, ומיירי באונס קל שלא התירו מלאכות בשביעית בגלל זה, ול"ד לעובדא דר' ינאי סנהדרין כ"ז א' דא"ל פוקו וזרעו בשביעית, שהיה קרוב לפיקו"נ, וכן מה שהתיר ר' ינאי חרישה ראשונה כדי שימהרו לזרוע בשמינית, אבל כאן לא הי' אונס חמור כ"כ, אבל מ"מ מיהרו להכין הקרקע לשמינית, מפני הלחץ וחשש שלא יספיקו לזרוע יפה בשמינית, או למהר להשיב המס למלך ולכן לא קנסו את מי שעושה מעט, אבל קנסו את המטייב, שעושה הרבה יותר מן ההכרח.

ואם אין דוחק המלכות כלל, בזה קנסו את החורש אפי' פעם אחת, אבל לא קנסו את המלקט

לגמרי, ואם כבר זכה בהם בלקיטתו א"כ אין זה שייך לאכילת פירות הפקר בטובה, וצ"ל שאח"כ לימד אותם להפקיר לגמרי, והגר"א מחק שהיה פרדס שלו ושומרים שלו].

שם ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה, טפי הול"ל וב"ה מתירין, ומה יש להזכיר ושלא בטובה דפשיטא, ומצינו בע"ז נ"א ב' ג"כ לשון זה, ואפשר שבא לומר שאין יתרון לאכול שלא בטובה, אלא בטובה ושלא בטובה שוין, שיש גם יתרון ליקח בטובה למנוע מריבות כעובדא דר"ט, וכן בע"ז שלא לקבל טובה מן הגוים, א"נ לשון אוכלין בטובה בלבד הי' משמע חיוב, לכן הוצרך לשנות גם שלא בטובה, ולשון מתירין לחוד לא נחא ליה לשנות.

משנה ג

חוכרין נירין מעו"כ בשביעית אם מיירי בשדה חרושה

מ"ג חוכרין נירין מעו"כ בשביעית אבל לא מישראל, הרמב"ם מפרש שהשדה כבר חרושה, ואינו גורם שיחרוש בגללו, אבל לא מישראל אפי' חרושה וטוען שחרשה בשישית, דאם ידוע שחרשה בשביעית הרי שנינו שלא תזרע במוצ"ש, והלוקח ממנו ג"כ אסור, מיהו אם עבר וזרעה בשמינית מותר ליקחנה ממנו וזרעה, ולפ"ז אסור לומר לנכרי שיחרוש ע"מ שישראל יקחנה ממנו בשמינית, ואפי' למ"ד בירושלמי דשרי למימר ליה חרוש בה טבאות, ואנא נסיבנא מינך לבתר שביעית, אפשר שאסור לעשות קנין בחכירות ממנו בשביעית קודם שחרש, דנמצא חורש לישראל.

אבל הר"ש והרא"ש והריב"ם צ"ש ושונו"א התירו לומר לו שאקח ממך שדה חרושה בשמינית, אע"פ שיודע שיחרשנה בשביעית, מיהו נראה דדוקא כשיכול לחורשה בשמינית, דאל"כ מבואר בגיטין ס"ב א' שאסור לחזקו לחרוש, דמסקינן דרק אחזקו בעלמא שרי, אבל חרוש בה טבאות ואנא

בתו"כ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל כו', ולפ"ז מיירי בפירות האילן, או שיצאו מאליהן בד' שדות ואח"כ טייב את השדה, ולפמ"ש דמבואר בתו"כ דב"ש אסרי' רק פירות שיש בהם קדו"ש דבהכי מיירי קרא, א"כ כל שהביאו שליש קודם ר"ה ונעבדו באיסור בשביעית מותרין אף לב"ש בהני דלא מתקדשין לאחר שליש, ואפי' ירקות שנזרעו בשביעית ויצאו למוצ"ש שבטלה קדושתן יתכן שמותרין לב"ש, וכ"כ הרמב"ם פ"ד הט"ו שהם מותרין.

דין נזרע בשביעית אינו מבואר כאן, דאף בלא עבודה אסורין משום ספיחין, ובשדה שהספיחין מותרין מסתברא דנזרעו נשאר איסור ספיחין, דכיון שזרעו בידים בטל מהם דין ד' שדות, שכל טעם ההיתר שלהן מפני שלא יבא לזרוע בהם, מיהו משכח"ל בירקות שיצאו לשמינית שפקעה מהם קדושת שביעית.

הראב"ד כתב דזרע בשביעית אסור אף לב"ה מדין יעקור, ובירושלמי ורמב"ם מבואר דבפירות האילן אם לא עקר הפירות מותרין, וגם בסברא י"ל שקנסו רק שיעקור, וכן שמור אין מקור לאסור הפירות.

שם בש"א אין אוכלין פירות שביעית בטובה כו'

שם בש"א אין אוכלין פירות שביעית בטובה ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה, אם בעה"ב מפקיר, והגדון אם להכיר לו טובה לומר איישר, או לאו, א"כ הול"ל מכירין טובה על פירות שביעית, והלשון משמע שאם אין אפשרות לאכלן בלי להכיר טובה, אסור ליטלן, ומעובדא דר"ט בירושלמי משמע שאם ר"ט הי' נוהג כב"ה הי' שואל מהם רשות תחלה, והחמיר כב"ש ליטול בלי רשות, דהא לא הגיע למצב של אמירת תודה לאחר אכילתו, ולא חבטוהו על שלא הודה להם, [מיהו קשה לפי המבואר בירושלמי שהי' זה שדהו של ר"ט ואכל תאנים שנתייבשו, אם נתייבשו על האילן, הו"ל לר"ט ללמד לפועליו שיפקירום

זבין מינך במוצ"ש אסור, וא"כ כ"ש לקנות ממנו בשביעית שדה שתהא חרושה בשמינית.

אמירה לגוי שיעבוד בשלו בשביעית

נראה כאן שאין אסור מדאוריתא לומר לגוי שיעבוד בשביעית בשל הגוי, דשביתת הארץ היא מעבודת ישראל, וראי' מדאיכא מ"ד דשרי למימר ליה בהדיא חרוש בה טבאות, ולא נחלקו בהבנת עיקר המצוה מדאוריתא, אבל לעבוד בשל ישראל אסור מדאוריתא כמו שביתת בהמתו, ומהא דאיצטריך לאשמועין חוכרין נירין שמעינן שיש ענין בשביתת הארץ, דאל"כ פשיטא דשרי, כן דקדק אאמור"ר זללה"ה.

שם ומחזיקין ידי עו"כ בשביעית אבל לא ידי ישראל, ביאור המשנה לבבלי ולירו'

שם ומחזיקין ידי עו"כ בשביעית אבל לא ידי ישראל, לתלמודן מותר לברכם בלשון תחזקנה ידיכם, וזה קמ"ל שמותר מדין שביעית, וא"צ בזה לשירותא דדרכי שלום, אבל אסור לומר להם שיחרשו, ואצ"ל שיקחו מהם, ושואלין בשלומן של הגוים אפי' ביום אידם מפני דרכי שלום, אבל בישראל הכל אסור.

ובירושלמי פליגי אם מותר לשאול בשלום ישראל חרוש מפני דרכי שלום, מ"ד דנכרי לחזק חרוש בה טבאות שרי, קמ"ל שמותר מדין שביעית, ובסיפא קמ"ל שאילת שלום בנכרי כל השנה שראוי לעשות כן מפני דרכי שלום, אבל למ"ד דמחזיקין היינו לומר להם בשעת החרישה איישר או שלום, ובזה אין חידוש דשרי וכ"ש דשואלין בשלומן שלא בשעת חרישה, א"כ סיפא בישראל וקמ"ל דשרי בשאלת שלום, מפני דרכי שלום, ובירושלמי אמרו שאמר לו איישר, וזה לשון חיזוק כמ"ש רש"י בגיטין, והדבר תמוה איך יתכן לחזק ידי עובדי עבירה, וצ"ל דלדידיה איישר הוא רק שאלת שלום, וכתב אאמור"ר זללה"ה דאפשר דהוּו בריוני או דדרכי שלום עמהם אלימא טפי כיון שאין ידנו תקיפה עליהם.

מיהו אפשר דלכו"ע בירושלמי מתני' קאי רק על נכרים ושואלים בשלומן היינו שמותר להזכיר עליהם שם שמים דהיינו שלום כמו שאומרים לישראל שלום, ומרישא שמעינן רק לשון איישר, ולפ"ז עובדא דרשב"ג שאמר לישראל חרוש איישר הי' לו לזה סיבה מיוחדת, ואין זה פירושא דמתני', אלא שהי' ראוי לחיות עמו בשלום שלא ימסור וכיו"ב.

שם ומחזיקין ידי נכרים בשביעית, דקדק אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מכאן שעבודת גוי בארץ זה נגד רצון התורה, דאל"כ אין סיבה שלא לחזקו בשביעית טפי משאר שנים, ומאי קמ"ל. (עי' ס"ג סק"א)

- נמצאו בזה עוד דברים בספר ע"ז -

מ"ג ומחזיקין ידי נכרים בשביעית כו', א"ה, ראיתי להעתיק כאן מספר ע"ז סימן א' השייך לכאן.

ומחזיקין ידי נכרים בשביעית כו'

שביעית פ"ד מ"ג ומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, פי' דאע"פ שהתירו להחזיק ידי נכרים בשביעית אבל לא התירו להחזיק ידי ישראל אפי' מפני דרכי שלום, ויש ללמוד מזה שעבודת נכרי בארץ ישראל בשביעית ג"כ אינה ראויה משום שביתת הארץ, ולכן רק מפני דרכי שלום התירו להחזיק ידיהם, אבל לא ידי ישראל משום דעבדי איסורא, והא דתנן פ"ד מ"ג חוכרין נירין מנכרים בשביעית, אע"פ שאין בזה משום דרכי שלום, י"ל דהתם כשיכול לחרוש לאחר שביעית, ולא חיישינן שמכשילו כדחיישינן בישראל, ואפשר דסמכינן שבלא"ה יחרוש ולא ישבית הארץ, ומ"מ בישראל הו"ל כניחא ליה בעבירה שלו, שוב נתבאר לקמן מדברי הרמב"ם פ"ח ה"ח דחוכרין נירין היינו לאחר שכבר חרשוה וקמ"ל דלא קנסינן לנכרי, ולפ"ז אין מקור להתיר לגרום לו לחרוש.

פלוגתא דירושלמי בהבנת לשון מחזיקין אם הכונה מחזיקין אותן לעבוד, או אחזוקי בעלמא

ולפ"ז יש להסתפק אם מותר לשאול בשלום ישראל העובד בשביעית, ולכאורה נראה דאסור, ועי' להלן, ובנכרי מותר אף לומר לו תתחזק מפני דרכי שלום, כיון שדרכם הי' כך.

אבל בירושלמי משמע לכאורה דפליגי אמוראי אם שואלין בשלומן קאי על נכרים או על ישראל, דלמ"ד מחזיקין היינו חרוש בה טבאות שמחזקו למלאכה, ועדיין לא הוזכר ברכת איישר וכיו"ב א"כ יש לפרש שפיר שאילת שלום בעלמא דאיתמר לגבי הנכרי, וא"כ לישראל העובד שאילת שלום נמי אסור, ולמ"ד מחזיקין היינו תתחזקו, א"כ שאילת שלום היינו לישראל, וקאי אהא דקתני אבל לא ע"י ישראל, ובתרי הכי מייתי עובדא שאמר איישר לאחד מחורשי שביעית ובפשוטו ישראל היה, והכי משמע מהא דמקשי עליה רחב"פ מקרא, ואם היה נכרי הרי לכו"ע מתני' היא דשרי לנכרי, ולעומת זה תמוה איך אמר לישראל איישר על עבירה.

ובאמת גם במתני' יש לשאול מאי קמ"ל שאין מחזיקין ידי ישראל בשביעית, בין למ"ד בירושלמי אחזקו בעלמא וכבתלמודן, בין למ"ד חרוש בה טבאות, דפשיטא שאין שייך לומר כן בישראל, ובשלמא למ"ד דשואלין בשלומן של ישראל ניחא, דקמ"ל שמפני דרכי שלום שואלין בשלומן אע"פ שעוסק בעבירה, אבל למ"ד חרוש בה טבאות או לתלמודן, למאי איצטריך לאשמועינן דבישראל אסור, [נועמש"כ לקמן דאפשר שזה נשנה אגב חוכרין נירין בפ"ד מ"ג עי"ש], ואפשר דקמ"ל דדוקא חרוש בה טבאות אסור אבל אחזקו בעלמא שרי, וכדעת רשב"נ בירושלמי דא"ל איישר, ולתלמודן צ"ל שבא לאפוקי מדרשב"נ דא"ל איישר, כ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, אלא שעדיין לא נתפרש לן טעמיה דרשב"נ, ואפשר דס"ל דכאנוסין דמו כמו שהכריז ר' ינאי סנהדרין כ"ו א' דלזרעו בשביעית משום ארנונא, ה"נ ס"ל לרשב"נ להקל באחזקו לאלו שנאלצים לחרוש בשביעית, ועדיין צריך

שמחזיקין ולא מסייעין ומחזקין, ובאמת צ"ב מ"ט דרכי שלום מתיר לומר חרוש בה טבאות כו' וכי לא סגי ליה באייר, ושמא יש פעמים שצריכין לזה שלא יחשוד שישראל שונאין אותו כשהוא חרוש והם אסורין לחרוש, שוב נתבאר להלן דמחזיקין גם בלא דרכי שלום עי"ש.

בסוגיא דגיטין ס"ב א'

גיטין ס"ב א' מחזיקין והאמר רב"ש משמיה דרב אין עודרין עם העכו"ם בשביעית, יש לעי' פשיטא דאסור לעשות מלאכה בארץ ישראל בשביעית, ומאי איצטריך לאשמועינן דאסור, וגם צ"ב מ"ש עודרין דנקט, ואפשר דאפי' עידור המותר דהיינו כסתומי פילי מו"ק ג' א' דהוי אוקמי אילנא אפ"ה אסור לעשותן עם הנכרי שעושה בעצמו מלאכות האסורות, שהרי הוא מחזק את האיסור אע"פ שעיקר מלאכתו של הישראל מותרת, [נוערמב"ם פ"ח ה"ח שכתב שמותר לרדות עמו הכוורת, ועי"ש במהריק"ו וכס"מ, ולפי דבריהם יש ראייה לאסור כל עבודות הקרקע אפי' המותרות לישראל בעלמא כיון שאינו עושה מלאכות האסורות, ובגוי אסור כיון שהגוי עושה כל המלאכות האסורות, והוא כמסייעו בזה], א"נ אין מסייעין אותו לעידור, בין במעשה להביא לו המעדר ולסלק המפריעים, [ולשון הרמב"ם שם אבל לא יסעדנו ביד], ובין בדיבור לעמוד אצלו בשעת עבודתו, דע"כ המקשן סבר דמחזיקין סותר לדברי רב, וש"מ דמחזיקין מתפרש סיוע גמור, ובמתני' גופה קתני לא תגע אצלה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה, וש"מ דסיוע מיקרי מחזיקין, ומשני דלא התיירו אלא אמירת תתחזק או איישר שהוא ג"כ לשון חיזוק כדפרש"י, אבל זהו רק לפי שעה כשעובר אצלו, אבל לא לעדור עמו כלומר לסייעו כל הזמן אפי' בדיבור בעלמא, - כי הא דרב יהודה אמר להו אחזקו ר"ש א"ל אשרתא, היינו בשאר שני שבוע שאין שביעית נוהגת בבבל, וס"ד שגם לשון הרגיל בשאר שנים אסור לומר להם בשביעית.

זהו פשטות המשנה, וכדפשיטא לן בתלמודן, וכן מיושב מ"ש בירושלמי כשלוש ישראל שלום עליכם שזה כמיותר, ולגרסא זו מיושב שזהו עיקר החידוש בירושלמי, שאומר לו שלום עליך, ולפ"ז לא מיירי בשביעית אלא בכל השנים שמותר לברכם בשלום, [ובגיטין הגרסא בשלום של ישראל, אבל ג"ז מתפרש שפיר לאשמועינן הזכרת השם מדמוסיף שלום עליכם ע"ש], וללישנא דחרוש בה טבאות מיירי שואלין בשלומן בשביעית, ומפרש דהיינו איישר, דלא שייך לשון איישר אלא בשעת מלאכה, ולאשמועינן דבישראל אסור, א"נ להאי מ"ד אין מזכירין שם שמים על נכרי רק אומרים להם איישר, ואפי' שלא בשעת מלאכה אומרים לשון זו, א"נ לומר דאיישר נמי רק משום דרכי שלום שרי, שוב נראה דפשטות הירושלמי יותר דאישאל קאי, שאין טעם לומר כשלומן של ישראל על כונת שם שמים, ומתפרש דלנכרי אמרינן איישר ולישראל שלום עליך, וקמ"ל דשרי לשאול בשלום ישראל החורש בשביעית מפני דרכי שלום.

חוכרין נירין מן הנכרי בשביעית כו'

שביעית מ"ג חוכרין נירין מן הנכרי בשביעית אבל לא מישאל, הא דשרי מן הנכרי היינו אף בלא דרכי שלום, שאין שום מכריח שיחכור ממנו שדה ניר, ומה"ט לא קתני לה בהדי דרכי שלום בגיטין וכדדייק בירושלמי בפרק ה', וקמ"ל שמותר לחכור ממנו בשביעית אע"פ שקרוב הדבר שיחרשנה בשביעית, [ועי' להלן דאפשר דניר פירושו שכבר חרושה, כמו בע"ז ט"ו ב'], מיהו בהא דמסיים אבל לא מישאל, ע"כ מיירי בשחורש בה בשמינית, דהא שדה שנטייבה לא תזרע במוצ"ש, וקמ"ל דאפ"ה אסור [כ"כ אאמור' (שליט"א) זללה"ה דאפי' במתנה עמו שיחרוש בשמינית אסור], שיש לחוש שבגלל זה יחרוש בה בשביעית, ואמנם בסוף לא יטלנה ממנו, אבל איסורא דעבד עבד, או שיעשה מלאכות האסורות בהצנע, או שיטול הקוצים.

ישוב שאין הדרכי שלום מחייב לברכם על מעשה העבירה.

שו"ר בספר אאמור' (שליט"א) זללה"ה דמפרש דלהירושלמי לכו"ע ושואלין בשלומן אישראל קאי, ונחית חד דרגא שאם מחזיקין היינו חרוש בה טבאות, א"כ לישראל מותר לומר איישר, ואם מחזיקין היינו איישר א"כ לישראל מותר רק שאילת שלום, ובאמת אפי' אם שואלין בשלומן היינו לנכרים, מ"מ מדלא קתני אבל לא לישראל מוכח שד"ז בישראל ג"כ מותר מפני דרכי שלום, ורק לתלמודן דמיירי ביום אידם לא שייך להזכיר בזה ישראל, וא"כ ליכא לדיוקי דין שאילת שלו' בישראל, מיהו קצת יש לדייק דאף לתלמודן שרי מדאיצטרך לאשמועינן שאין מחזיקין ש"מ דשאילת שלום מותר.

ולפ"ז א"צ לחדש דלהירושלמי אין אומרינן שלום לנכרי, דמתפרש איישר וכ"ש שלום, ולישראל רק שלום מותר, ולא פליג הירושלמי אתלמודן, מיהו לשון הירושלמי משמע כמש"כ לעיל שרק ללישנא דמחזיקין היינו איישר, ע"כ דשואלין בשלומן אישראל קאי, אבל ללישנא דחרוש בה טבאות שפיר אמשועינן דין איישר שהיא ברכה לעבודה בשביעית ולכל דבר, ויש ליישב דאע"פ שנאמר ושואלין בשלומן אנכרים כפשטא דמתני', מ"מ עיקרה לדיוקי שד"ז בישראל נמי שרי, דלנכרי לא איצטרך דאיישר הוי ק"ו מחורש בה טבאות, וה"ה דשאלת שלום שרי.

וכעת ראיתי בפ"י הר"י במ"צ פ"ד מ"ג דגרס בירושלמי שואלין בשלומן כשלום ישראל [ויש נוסחאי גם בריבמ"צ בשלום], שלום עליך, ולפ"ז קמ"ל מתני' שמותר להזכיר שם שלום על הנכרי, ואף להאי מ"ד לא קאי שואלין בשלומן על ישראל, [שו"ר בפ"י הרא"ש שם שפי' בהדיא אע"פ שמזכיר עליו השם כו' וכמש"כ, והרא"ש כנראה העתיק כן מרש"י גיטין ס"א א', וזה צ"ע דבתלמודן ילפינן שלו' מאחזקין, וש"מ שלא ה' חידוש בהזכרת שם שמים על נכרי], ובאמת

ענין בשביתת הארץ למה אסור לסייעו, ועמש"כ לעיל בגמ' בהא דאיצטריך לאשמועין דאין עוררין, וגם משמע בירושלמי דמאן דאמר איישר לא שרי למימר להו חרוש בה טבאות, וזה כתלמודן דאסור להחזיקו טפי מאחזוקי בעלמא או איישר, וכ"כ הרמב"ם שם להחזיקו בדברים בלבד] וכ"כ הר"ש דתלמודן כמ"ד איישר, וזה מוכיח שאסור לחכור מהן שדות שאינם חרושין כדי שיחרשו ב שביעית.

אבל הר"ש והרא"ש וריבמ"צ פירשו שמותר לחכור ממנו בשביעית אע"פ שגורם לנכרי שיחרוש בשביעית, וכ"כ בשנו"א, ואע"פ שהם פירשו דתלמודן כמ"ד איישר, ומבואר דאע"פ שאסור לומר לו חרוש בה טבאות, מותר לחכור ממנו שדה ניר למוצ"ש, אע"פ שזה כאמירה לחרוש בה בשביעית, ולכאורה החכירה גרועה מההבטחה שאני אקחנה ממך לאחר שביעית, ואיך יתכן שיתירו החכירה ויאסרו החזוק דחרוש בה טבאות, ויש לדחות דהיינו מפני שיכול לחרשה במוצ"ש וכמש"פ הרא"ש בהא דאשמועין אבל לא ידי ישראל, אבל סתמות דבריהם ל"מ כן.

מיהו מהא דאיכא מ"ד בירושלמי דשרי לחזקו בחרוש בה טבאות, יש ללמוד דלכו"ע אין בעבודת נכרי איסור דאורייתא, שאם אנו מצווין שהארץ תשובות מכל עובד בה, לא יתכן להתיר לחזקו באיסור זה, ולא מסתבר לחדש פלוגתא בעיקר הבנת המצוה, ויש לזה סמך בתורה שכאשר ישראל בגלות תרצה הארץ את שבתותיה, ואע"פ שהגויים עובדים בה, ואמנם כתוב ושמו עליה אויביכם אבל כתוב היושבים בה, וש"מ דשביתה ממלאכת ישראל היא השביתה של הארץ, כמו שביתה בהמתו בשבת.

וכן נראה סתמות הדברים שהמוכר שדה לנכרי ולחשוד אינו עובר על שביתת הארץ מדאורייתא, מדהתירו ע"ז ט"ו ב' ביכול להובירה והתירו למכור בששית, ואם יש איסור על הישראל המוכר שגורם לארץ שלא תשובות, הי' ראוי להחמיר בזה יותר,

ואפשר דמה ששנו בסיפא אבל לא ידי ישראל הוא רק שלא נטעה שאם בחוכרין שנו ולא מישראל ובמחזיקין לא קתני ש"מ שבה התירו מפני דרכי שלום, להכי קתני אבל לא ידי ישראל, ועמשנ"ת לעיל בזה.

והנה מבואר במתני' שמותר לגרום שהנכרי יחרוש בשדהו בשביעית, דסתמא בהכי מיירי, ואע"פ שבישראל פירשנו שאסור אף בחרוש בשמינית, אבל סתמות ההיתר בנכרי מתפרש שאע"פ שעי"ז חורש בשביעית, מיהו אפשר דמתני' מיירי כשהיא כבר ניר, ובסיפא קמ"ל דמחזיקין ידיהם לומר להם חרוש בה טבאות, מכלל דרישא שאינו חורש בגללו, [ובישראל מיירי שאומר שנחרשה בששית], ולפ"ז אין מפורש שמותר לגרום שנכרי יעשה מלאכה בשדהו בשביעית, ואדרבה מצינו מ"ד שאפי' חרוש בה טבאות אסור לומר לו, וכ"ש שאין לחכור ממנו שיחרוש בשביעית.

ובאמת מהא דאיצטריך טעמא דדרכי שלום להתיר אמירת אחזוקו או איישר, יש ללמוד שאף בגוי בשל עצמו יש מקום לשביתת הארץ, ולכן אי לא דרכי שלום לא היו מחזיקין ידיהם, וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בשבת סכ"ג סק"י, דהא לא איצטריך לאשמועין שמחזיקין ידי נכרי בחוה"מ, וזה מסייע לומר דחוכרין נירין היינו שכבר נחרשו, ולא חוכרין נירין שעתידין לחרוש בשביל הלוקח, שאין דרכי שלום מחייבין לחכור נירין, וכ"ה לשון הרמב"ם פ"ח ה"ח וחוכרין מהם נירין לפי שאינם בני חיוב כדי לקנוס אותן, וש"מ דמיירי לאחר חרישה, שו"ר בתוספתא פ"ג ה"ז אין חוכרין נירין מישראל החשוד על השביעית אבל לוקחין הימנו שדה זרועה כו' ומבואר בירושלמי שקנסו שלא לזרעה עבר וזרעה מותר, ומוכח מזה שהגדון לאחר שכבר חרשה (ואין יודעין אם חרשה בשביעית), וכפ"י הרמב"ם וכמשנ"ת.

ובגיטין ס"ב א' תמהו בגמ' אמחזיקין מי שרי והאמר רב דאין עוררין עם הנכרי, ומשמע שאסור לסייעו במלאכת שביעית, ואם אין שום

דרכי שלום, ולומר לו חרוש בה טבאות אין בזה היתר של דרכי שלום, וכ"ש שאין היתר של דרכי שלום לחכור ממנו נירין באופן שיחרוש בשביעית, ולא לקנות ממנו ירקות ע"ד שיזרע בשביעית.

מיהו כיון שהנדרן בדרבנן, ולדעת הר"ש והרא"ש מותר לחכור ממנו נירין ע"ד שיחרוש בשביעית, א"כ גם ליקח ממנו ירקות שיזרעם בשביעית יש מקום להקל, ולמעשה הדבר צ"ע, ואאמרו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ד סק דאף להאוסרים מלאכת נכרי מדאורייתא היינו דוקא בשדה ישראל, אבל בשדה נכרי אין איסור כמ"ש הר"ש דמחזיקין ידיהם וחוכרין מהן נירין, ולמש"כ פשטות המשנה כהרמב"ם וא"כ אין לנו מקור להקל, ולדעת מרן ז"ל אין איסור רק במלאכת ישראל, אבל כבר נתבאר מדברי הראשונים דיש איסור לזרוע ערב שביעית שיקלט בשביעית, ואפי' בזה"ז שבטל דין תוספת שביעית כמשנ"ת בספר אאמרו"ר (שליט"א) זללה"ה שם.

שוב העירני בני יוסף נ"י דאפשר לפרש הא דקתני מחזיקין ידי נכרים בשביעית לאו מפני דרכי שלום הוא, ורק שואלין בשלומן מפני דרכי שלום, והוכיח כן ממה שחילק התנא ושנה באמצע וכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום, וחזר ושנה ומחזיקין כו' מפני דרכי שלום, ולמה לא שנה בסוף וכולן לא אמרו אכולהו, אלא כדי לחלק דבבא דמחזיקין לאו משום דרכי שלום הוא, (ובאמת הרמב"ם בפ"ח ה"ח לא כתב ע"ז טעמא דדרכי שלום, אלא שלא כתב כן כלל, גם לא אכולה מתניי), ומיושב מה שנתקשינו לעיל מה ענין מחייב הדרכי שלום לומר חרוש בה טבאות, ולפ"ז מיושב דבאמת א"צ בזה לדרכי שלום, אלא קושטא קאמר שמותר לכתחלה, ומיושב בזה מה ששנה התנא אבל לא ידי ישראל באמצע, כיון דסיפא קאי אכל השנה, ורישא לא מיירי בדרכי שלום כלל, ומיושב בזה מה ששנה התנא שני פעמים בבא זו דמחזיקין בפ"ד ובפ"ה, כיון שבפ"ד נשנית בעיקר הדין בהדי חוכרין נירין, ובפ"ה נשנית כדי לסיים עלה הא

כיון שהישראל עובר אדאורייתא, אלא ודאי אין איסור דאורייתא אלא בשל ישראל, ואמנם אין קנין לנכרי להפקיע מידי קדושת שביעית, אבל אף בשדה של ישראל אין איסור דאורייתא אלא בעושה בשליחות הישראל, כמו האיסור בשביתת בהמתו, שגוי העובד בבהמתו של ישראל בע"כ, אין כאן איסור דאורייתא באונס, אלא מעיקרא האיסור שהישראל יניח גם לבהמתו, וה"נ שביתת הארץ מצוה על הישראל להשבית שדהו.

מיהו מדרבנן יש מקום לאסור בשביעית טפי משבת, דכיון שהעבודה האסורה היא בשדה ולא בגברא, כמו שאסור להכין משא שינוח על בהמתו בשבת ותוציאנו לרה"ר, כך אסור להכין אילן שיקלט בשביעית בשדהו, ולא דמי למלאכות שבת שהאיסור בגברא, ואין צד מלאכה בגברא בשבת, אבל בבהמה ובקרקע יש מקום לאסור גם בפעולה שנעשתה קודם שביעית, כיון שלעולם התוצאה היא האסורה, אלא דבזריעה בקרקע המלאכה נשלמה בזריעה, ואפי' יקלט בשמינית עבד איסורא, כמו בשבת, ולכן אין איסור דאורייתא בזריעה קודם שביעית שיקלט בשביעית, שהמשך הפעולה שנעשה מכח הקרקע לחוד, הר"ז כמו שהארץ מגדלת פירותיה בשביעית, דהשתא לא חשיבא מלאכה, ועמשנ"ת בזה בשביעית ס"ג סק"א.

ונכרי העובד בשל ישראל בשליחותו, מבואר בראשונים ע"ז שם שהישראל עובר על שביתת שדהו, ואפשר דמה"ט יש לאסור אם נתן זרעים ערב שביעית במקום שיגיעו לארץ בשביעית כמו הפותק מים לגינה, ואפשר דמ"מ מעשה בעינן, ועכ"פ יסוד האיסור להעביד שדהו כמו להעביד בהמתו, אבל כשהנכרי עובד בשדה שאינו של הישראל אין הישראל מצווה ע"ז, אבל מדרבנן יש מקום לאסור שלא לגרום לכך, וכמו שאמרו גיטין שם דמהא דאין עודרין עמו שמעינן שאין מחזיקין ידיהם לעשות, וכ"ש שלא לצוות להם, ולא שרי אלא אחזוקו בעלמא, וג"ז לא התירו אלא מפני

ואם ידענו שחרשה בשביעית, הרי איסור הלקיחה בכלל מה ששנינו במ"ב שדה שנטייה לא תזרע במוצ"ש, וקמ"ל דהלוקח ג"כ אסור ודדוקא נירין אין חוכרין, אבל עבר וזרעה בשמינית לאחר החרישה מותר, וקמ"ל נמי שאפי' אומר בששית חרשתיה לא מהימן.

ומחזיקין ידי נכרים בשביעית, בגיטין ס"ב א' מפרשין דהיינו ברכה בעלמא כאחזוקן ואשרתא, וכמ"ד בירושלמי איישר, אבל לומר להם חרוש בה טבאות אסור, ואיכא מ"ד דשרי למימר ליה חרוש בה טבאות, ולפירוש זה לא הוזכר ברישא ברכה לנכרי, אלא דין מיוחד להתיר לגרום שהנכרי יעבוד בשדה ארץ ישראל בשביעית, ובתלמודן מתפרש שאסור לעשות כן וזה בכלל אין עודרין עם הנכרי בשביעית, מיהו לשון הרמב"ם בזה דלסייען ביד אסור, ומשמע דבדיבור מותר ומצינו כן במתני' לא תגע אצלה שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה, וש"מ דסיוע מיקרי חיזוק, והיינו דפרכינן מחזיקין מי שרי והרי אמר רב אין עודרין פי' מסייעין לעדור, ולפ"ז לא העלו בגמ' אפשרות של חרוש בה טבאות, ומ"מ מהירושלמי למדנו דמ"ד איישר לא שרי לחזקם לעשות המלאכה.

וכ"ז מותר גם בלא דרכי שלום, ומה שהתירו משום דרכי שלום היינו הא דשואלין בשלומן, ולמ"ד דמחזיקין היינו אחזוקן ואישר הרי מבואר שמותר לברך את הנכרי ולחזקו, דלא גרע שאר שנים משביעית, ולכן הקשו בגמ' השתא אחזוקן מחזיקין שואלין בשלומן מיבעיא, דס"ל לגמ' דאחזוקן הוי טפי משלום בעלמא, כיון שמחזוקן במלאכתו, ורש"י פירש השתא אחזוקי מחזיקין ידיהם בדיבורא בדבר האסור לישראל כגון עבודת שביעית, שואלין בשלומן כל ימות השנה מיבעיא, ומשני א"ר ייבא לא נצרכא אלא ליום אידם.

ובירושלמי למ"ד מחזיקין חרוש בה טבאות, א"כ לא הוזכר ברישא שמברכין אותן, הרי מתפרש בסיפא בפשיטות דמותר לברך מפני דרכי

דרכי שלום, כמו שהביאנו בגיטין, ונניחא ששנו בוא"ו ומחזיקין לומר שזה המשך של חוכרין, ולא תחלת הענין], ומעיקרא ס"ד מדמייתי לה בגיטין ש"מ דמשום דרכי שלום הוא וכמ"ש בירושלמי, אבל השתא נראה עיקר דבבא דמחזיקין נשנית כדי לסיים הבבא בלשונה, אבל רק סיפא משום דרכי שלום, ונקט כן לתלמודן כדי שנדע דאתא לאשמועינן יום אידם, שזה למדנו רק מק"ו דהשתא אחזוקו כו', ולהירושלמי למ"ד חרוש בה טבאות לא שמענו ברישא ברכה לנכרי כלל, רק לחזק ידו למלאכה, ובסיפא נתחדש ברכה או איישר או אפי' שלום, דאפשר דמ"ד חרוש בה טבאות אינו מחלק בין שלום לאיישר.

ודאתאן עלה מאן דשרי בירושלמי למימר לנכרי חרוש בה טבאות ס"ל שאין שום איסור בדבר וא"צ להגיע לדרכי שלום, מיהו מ"ד איישר נראה דס"ל דאסור לחזקו לעבוד בשביעית, ותלמודן כמ"ד איישר, נאלא די"ל שבא לאפוקי שאין מסייעין אותו ביד], וא"כ צריך ראי' להתיר לומר לנכרי שיזרע ויקנו ממנו ירקות בשביעית, וכבר נתבאר לעיל, אלא דאפשר דעד כאן ל"פ אלא בנסיבנא מינך לבתר שמיטתא, אבל לומר לו שיזרע כדי לקנות ממנו ירקות בשביעית אפשר דכו"ע מודו דאסור מדרבנן.

למ"ד בירושלמי ושואלין בשלומן של ישראל העובד בשביעית ניחא טפי דמייתי כולה רישא דמחזיקין כו' כיון דע"ז קאי הא דשואלין בשלומן מפני דרכי שלום, ואפשר דכו"ע מודו דשואלין גם בשלומן של ישראל, ומיושב טפי דמייתי כולה מתני' בפ"ה ובגיטין.

תוכן המשנה בקצרה לפירוש בתרא שכתבנו

חוכרין נירין מן העכו"ם בשביעית אבל לא מישראל, פי' נכרי שיש לו שדה חרושה מותר לחכרה ממנו אע"פ שחרשה בשביעית, נאכל לחכור ממנו שדה שאינה חרושה ע"מ שיחרשנה בשביעית אסור], אבל לא מישראל אע"פ שכבר חרשה,

אי אתה יודע, וזה הי' פשוט לו שההיתר מפני דרכי שלום, ומ"מ הדבר מחודש להתיר לומר לו איישר, ופשטות הירושלמי דפליגי אמוראי אם שואלין בשלום ישראל החורש או לא, ואפשר דלכו"ע שואלין בשלומן גם של ישראל כרשב"ג, או דבעובדא דרשב"ג הי' צורך מיוחד מפני דרכי שלום.

- עד כאן -

משנה ד

מ"ד המדל בזיתים, נתבאר ס"ה ס"ק י"ב, ועי"ש סק"ח.

שם המדל בזיתים, פי' הרמב"ם דכונתו לעצים, וכ"נ מדשרי מתוך של חבירו והיינו כשטורח לצורך עצמו, שאם הוא שליח של הבעלים שלוחו כמותו, אבל קשה למה נקט התנא לשון מדל דמתפרש שכונתו להרחיב לנשאים, כמבואר פאה פ"ג ופ"ז ובמו"ק ד' א', והרמב"ם בפ"א הי"ח באמת שינה הלשון וכתב הקוצץ אילן או שנים לעצים, והראב"ד כתב ע"ז לשון המשנה [המדל] בזיתים, כ"נ שנשמט תיבת המדל, וכן בירושלמי מוכח דמדל דוקא קתני, והר"ש והרע"ב פירשו דענין מידל לתועלת הנשאים, וכתב התוי"ט דע"כ כונתם במכוין לעצים, דאל"כ היינו מנכש.

ואפשר דסתם מדל בזיתים אינו מרויח לנותרים מיד, כמו המנכש בזרעים, ולכן כשכונתו עתה היא לעצים, לא חשבינן ליה כמנכש לעבודת קרקע של הנשאים, שרק ברבות השנים יהא להם תועלת מזה, ונתעוררתי לזה.

ולפ"ז מיושב דדוקא מדל מותר כנראה בירושלמי, דכיון שפעולתו לדלדל בין האילנות, לא אמרינן שכונתו לתקן הקרקע, אבל אילן או שנים שנמצאין בשדה בור אף לב"ה אסור לשרש, [נמיהו בתוספתא קתני המשרש עיקר חרוב וסדן השקמה לעצים מותר], ויעויין בירושלמי שבת פ"ז ה"ב

שלום, ולפ"ז י"ל דס"ל כתלמודן שאין חידוש בהזכרת לשון שלום על נכרי, אלא שעדיין לא הוזכר לשון ברכה ברישא, ולמ"ד מחזיקין איישר א"כ כבר הוזכר שמברכין אותם, וקמ"ל בסיפא דמפני דרכי שלום אומרינן להם לשון שלום כלישראל, אבל עיקר הברכה אף בלא דרכי שלום שרי.

ויתכן שכל הברכה ג"כ מפני דרכי שלום, אבל מתני' דמחזיקין מתפרשת בדיני שביעית דשרי לחזקם, ולהיתר של דיני שביעית א"צ לטעם של דרכי שלום, אלא דאפשר שהכל נסמך ע"ז שבלא"ה מברכין אותם כל השנה מפני דרכי שלום, אבל ההיתר של שביעית אינו מפני דרכי שלום, ולצד זה ניחא טפי הא דמייתי לה בגיטין ובפ"ה דשביעית בהדי מילי דדרכי שלום, כיון שיסוד ההיתר של ברכה לנכרי הוא מפני דרכי שלום, ולתלמודן דנידוק מינה דמייירי ביום אידם, וללישנא דחרוש בה טבאות דנידוק מינה דמחזיקין הוי חרוש בה ולא ברכה בעלמא, וללישנא דאיישר י"ל דכדי שנדע דשואלין בשלומן היינו בהזכרת שם שלום כמו לישראל, או מפני שכל הברכה הותרה מפני דרכי שלום.

ואם נפרש דשואלין בשלומן קאי על ישראל, ניחא טפי שהביא התנא הא דמחזיקין ידי נכרים, כדי לסיים עלה אבל לא ע"י ישראל, ומ"מ שואלין בשלומן מפני דרכי שלום, וגם לדעת הבבלי י"ל שכולל גם היתר שלומן של ישראל החורשים בשביעית, אלא דמשמע לגמ' דיש היתר גם לנכרים מדכילינהו בחודא, ולכן הבינו דקמ"ל נמי יום אידם.

הא דתנן אבל לא ידי ישראל צ"ב פשיטא שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה, ובירושלמי מצינו שרשב"ג אמר איישר לחורשי שביעית, ולא הקשו עליו ממתני', ואפשר דהוא מפרש מחזיקין חרוש בה ושואלין בשלומן גם אישראל והיינו איישר, והתירו כן מפני דרכי שלום, ורחב"פ הקשה לו דכיון דאסמכוה אקרא אין להתיר, וא"ל לדרוש

ודאי אין תועלת כעת לנותרים בעקירתן, ולכן אין בזה איסור משום חורש.

בירושלמי מהו המידל נוטל אחד ומניח שנים כו'
בירושלמי שאלו מהו המידל נוטל אחד ומניח שנים או נוטל שנים ומניח אחד, ויש לעי' הרי הפשטות שהמידל שורה שלמה נוטל אחד ומניח אחד, שאם נוטל אחד ומניח שנים נמצא שנים רצופין ובין שנים אלה לשנים האחרים הריוח גדול יותר מביניהם ולמה יעשה דילול משונה, ואם נוטל שנים ומניח אחד הריוח גדול ביניהם, ואפשר דלא מיירי במידל שורה שלימה אלא שנוטל אחד מתוך שנים שבצדדין, וזה באמת נוטל אחד ומניח אחד, ודוחק, גם צ"ע בברייתא דרבי דמיירי במידל פעם שניה, מה ראה התנא לסתום דין מידל באחד שכבר דילל, ובפרט שהנדון רק משום מראית העין ולא משום תועלת הנשארם.

שם בש"א יגום, ובה"א ישרש, ובלשון "עד" שיגום
שם בש"א יגום נראה שהגומם ג"כ ממית את האילן ומבטל יניקתו, ולכן ליכא למימר וטעמייהו דב"ש מפני שהמידל כמנכש, שהרי אף הגומם כמנכש, וכ"מ מדקתני ומודים במחליק, משמע דתרווייהו מחד טעמא קאמרי יגום, אלא דב"ה לא חיישי באחד ושנים, שיאמרו שמכשיר הקרקע.

שם ובה"א ישרש, סתם שרשי אילן דקין הם, ואין אדם משרש אחריהן לצורך עצים, אלא כדי לעקור האילן, ומ"מ היתירו לעקרו לגמרי כי אורחיה, אבל המחליק נראה כמתקן שדהו.

לשון "עד" שיגום צ"ב דהול"ל שיגום, והרש"ס
 והריק"ו לא העתיקו תיבת עד, ולא נתברר אם יש נוסחא כזו, ואפשר דקמ"ל בלשון עד דלא סגי בגומם את השלישי, ומשרש את הראשונים, אלא שאם דעתו להחליק צריך לגמום גם את הראשון, והכי משמע לישנא דמודים, דהיינו לגמרי כבית שמאי, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה שכתב שאם שירש אחד אסור לגמום עוד שנים, דנמצא שעשה את השירוש הראשון באיסור, ולפ"ז מיושב לשון

שהקוצץ אילנות להכשיר הקרקע חייב משום חורש, ורק ביער שאין דעתו על הקרקע היתיר אבא שאול דמברין בחורשין, ובזה מיושב הא דתלו לה במתני' בג' זה בצד זה ולא תלו בשיעור המרחק שנעשה חלק עי"ז, דג' בב"א לא נראה כמדל, ולכן נראה כמתקן שדהו, וצ"ע.

מבואר בתוספתא שאסור לסתום החפירות ששרש משם האילן בעפר, אלא באבנים וקש. (ס"ה ס"ק י"ב)

שם איזהו המידל כו', נתבאר ס"ה ס"ק י"ב.

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

המדל בזיתים, אם הנידון דילול או הכשרת הקרקע
מ"ד המדל בזיתים, העוקר אילנות צפופים לטובת הנשארים הרי הוא בגדר מנכש, שאין חילוק אם עקר עשבים או ירקות טובים, דלגבי הנשארים חייב משום חורש כדאמר מו"ק ב' ב', ובמו"ק ד' א' בעי לפרושי מדלין לירקות שלופי שמוציא אחד מתוך השנים כדי שיצמחו מהר ויהיו ראויין לאכילה במועד, ולפ"ז קשה למה מותר לדלל בזיתים, ופי' הרמב"ם דמיירי בצריך לעצים, וכ"נ מסיפא דקתני שמתוך של חברו אף המחליק ישרש, וש"מ דמיירי כשמטרתו לעצים דומיא דהנוטל מתוך של חברו, אלא דבדידיה איכא חשד, ובאמת נראה דלא נחית תנא להיתר הדילול מחשש מנכש, אלא לנדון אם מותר לשרש מפני הכשרת הקרקע, אבל הדילול מותר לכו"ע, דאף כשגומם האילן כולו עד הארץ הרי הוא עתיד להתייבש עי"ז, דבעינן שיניח שתי גרופיות כדי שיתקיים, ומשכח"ל באופן שהאילנות רחוקין זה מזה, ואין עקירת האמצעי מסייעת בגידול האילן כעת, רק במשך השנים כשיגדל הרבה ויתפשטו השרשים, ואין דרך המדל לעשות כן באילנות גדולים הרבה, וכיון שהאילנות לא גדלו כל צרכן, ממילא אין תועלת לנותרים בעקירתן כעת, ומה שהוא ממהר לעקור, זהו בגלל שהוא צריך לעצים כמ"ש הרמב"ם, או שממהר קודם שיגדלו יותר מדאי ויהא קשה לעקור, אבל

אבל בעפר שהוא נדבק לעץ מיקרי חיפוי, מיהו מכסה נמי מתרגמינן חופאה מ"מ הצמוד ומיוחד לכך מקרי חיפוי כמו חיפוי הכלים, כלים סו"פ ט"ז, וביארו בירושלמי פ"ב ה"ג קשין אינו אלא כמושיב שומר, עפר עושה לה טינא והיא גדלה מחמתו, ויש לעי' הרי סתמא אין דעתו על ריוח הגידול של העפר הזה, ועיקר כונתו לסתום החתך יפה, ואבנים וקש אין מתקיימין ואין סותמין יפה, ואפשר דבעצי זית אין הכיסוי נצרך כ"כ, ולכן לא התירו לחפותן בעפר, ולפ"ז הא דתניא בעי"ז נ' ב' סכין שמן לגזום, ופרש"י כדי שלא ימות, היינו בשאר אילנות.

ומיושב בזה הא דקתני ד"ז, גם בקורות שקמה, ואם זה דין בכל האילנות למאי הלכתא הדר קתני קורות שקמה, [ובירושלמי ל"ג לה וכן לא הביאה הרמב"ם, אבל בכת"י הרמב"ם במשניות איתא, וכן בכל נוסחאות המשניות], אלא בהני הדרך לבקע מהם עצים כדתנן בב"ב עצים של זית ונמצא של שקמה של שקמה ונמצא של זית, ועצים גסים לא מתקלקלים כ"כ במקום הביקוע, וגם יש שם מקום רחב שהאבנים והקש יתקיימו שם.

ולפ"ז אפשר דשאר אילנות שבקע מהם עצים יכול לחפותן בעפר שזה בכלל אוקמי אילנא, שהם עלולין להתקלקל, וגם אין העפר המועט משביחן כ"כ, מיהו יש לדחות דרך זית ושקמה דרך לבקע מהם עצים לשריפה או לקורות.

שם אין קוצצין בתולת שקמה כו'

שם אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה, בפשוטו אין דעתו של האדם על פירות השקמה כלל, דסתמא אינן נאכלין דמה"ט פטורין מן הדמאי, וע"כ שהעבודה היא להשביח העץ, ובפעם הראשונה הקציצה מועילה הרבה, שעי"ז מתחזק האילן בשרשיו, אבל משנקצץ פעם אחת שוב אין הקציצה נצרכת כ"כ, ולא חשיבא עבודה, והיינו רישא דהקוצץ קורות שקמה דשרי, ועי' בב"ב פ' ב' דבכתולת השקמה צריך לשייר שלשה

עד שיגום מתחלה, אבל צ"ע אם אסרינן ליה לגום את השלישי כשלא הי' דעתו לכך מעיקרא.

שם ואיזהו המדל כו' ובתוספתא המשרש עיקר חרוב וסדן כו'

שם ואיזהו המדל אחד או שנים והמחליק שלשה זה בצד זה, נראה דכולהו במדל מיירי דהיינו שמוציא אילנות בין האילנות, ולכן שייך לשאול איזהו המדל, הרי גם המוציא שלשה זה בצד זה מדלל לנשארם, וכל ההיתר לשרש הוא בגלל שהם בין הזיתים ולא מיחזי כשדה בפ"ע, ואפ"ה בשלשה זה בצד זה לא התירו.

והא דתניא בתוספתא פ"ג ה"ט המשרש עיקר חרוב וסדן השקמה לעצים מותר ולשדה אסור, יש לפרש דהני שרשיהם גסים ביותר והרי הם כאילנות עצמם, ולכן התירו לשרש אחר כן, ומבואר ב"ב כ"ה ב' פ' א' שכל אילנות שרשיהן כ"ה אמה ובחרוב ובשקמה חמשים אמה, תדע דלכך נקטו אלא טפי מכל אילנות, ומתני' בזיתים וכל אילנות ששרשיהם דקים ולכן בסתמא א"צ את השרשים לעצים.

ומה"ט נראה דלא התירו בנוטל מתוך של חברו שאין דרך לטרוח בעקירת השרשים לצורך העצים, ומ"מ בדליכא חשש הכשרת הקרקע מותר, אבל בשלשה זה בצד זה חשבינן אחר ג"כ כשלוחו של בעה"ב ואסור.

משנה ה

המבקע בזית כו'

מ"ה המבקע [כ"ה בכת"י הרמב"ם] בזית, כדכתיב ויבקע עצי עולה וכתוב ובוקע עצים, והיינו שחותך ענפים גסים להסקה, ואין זה זומר שחותך ענפים דקים מיותרים, ולכן אין במבקע חשש זומר, אבל מקום הביקוע מתייבש, ועלול ליכנס בו מחלות, ולכן צריך לכסות מקום הביקוע.

שם לא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש, מבואר שבאבנים נקרא כיסוי בעלמא,

מיירי בכונתו לעצים וסבר ריה"ג שצריך לקוץ באופן שניכר שאינו עושהו לתועלת האילן, ואיכא תנאי דאסרי בקרדום מפני שנראה כבא לתקן שדהו, ואיכא דמצרכי שינוי בצורת הקציעה, וכלפי כולן אר"ע שהכל מותר, והחילוק בין מזנב לזומר דמזנב נוטל הענפים הבולטים אחת הנה ואחת הנה בלא התייחסות לתיקון האילן, אלא מעדיף לקצץ הזנבות טפי מגוף האילן. (ס"ה ס"ק י"ג)

שם והקוצץ קנים, בב"ב פ' ב' מבואר שחזור ומצמיח כשקוצצן מהפקק ולמעלה, ומשמע מסקנת הירושלמי דהנדון משום תיקון האילן, ועי' ירושלמי פ"ט מ"ו דעלי קנים כעלי זיתים שאין בהם ביעור, וצ"ע אם הכונה לקנים שלנו. (ס"ה ס"ק י"ג)

- נמצאו עוד דברים במקרא -

המזנב בגפנים והקוצץ קנים כו' ביאור המזנב וטעמי דריה"ג, ובירושלמי לקוץ יתוק

מ"ו המזנב בגפנים והקוצץ קנים, המזנב משמע שקוצץ הזנבות הבולטים ומפריעים את ההילוך, והקוצץ קנים בפשוטו כונתו לצורך הקנים, ומדקתני להו בחד בבא משמע שגם ברישא נוטל הזמורות לעצים, אלא שקוצץ רק הזנבות המעכבים, ולשון הרמב"ם בפיה"מ וזה כשלא נתכוין לזמור, אבל ממ"ש בירושלמי דירחק טפח מפני שחושש לעבודת הארץ, נראה דמיירי שקוצץ את כל האילן, וסתמא כה"ג כונתו לעקור האילנות הבולטים, אבל אפשר דהכא מיירי בצריך לעצים ולכן נוטל את הבולטים שאין הפסד בנטילתם.

בירושלמי ביארו טעמיה דריה"ג מפני שחושש לעבודת הארץ, ולכאורה פירושו שאם גומם הגפן והקנים מעם הארץ ימותו האילנות, והרי הוא מכשיר עי"ז את הקרקע, אבל כ"ז שנשאר טפח האילנות מתקיימן, אבל באמת מצאנו בב"ב פ' ב' שהקוצץ בגפנים וקנים צריך לשייר עד הפקק שאז מתקיים האילן, ולא שיעור טפח, והכא מיירי כשכונתו לעקור ולא לקיימן, והנדון

טפחים ובסדן השקמה סגי בשני טפחים, וש"מ שכבר נתחזק האילן בשרשיו, ומה"ט א"צ את סיוע הגיזום.

שם רי"א כדרכה אסור אלא או מגביה י"ט, בפשוטו כשמגביה י"ט לא הפיק את התועלת של הגיזום, דכיון שנשאר עדיין גזע גדול הרי השרשים צריכין לגדל את העץ ואינם מתחזקים, ורק כשקוצץ רוב העץ ומניח מעט מועילה הקציעה לחזק השרשים, וצ"ע ברשב"ם ב"ב שם שפי' דבעשרה טפחים נמי קשה לה.

שם או גומם מעל הארץ, [בב"ב ובירושלמי הגרסא מעם הארץ], פי' בגמ' בב"ב שם דמג' ועד ט' ודאי מעלי לה, ומעם הארץ ודאי קשי לה, והרמב"ם פסק כר"י, ולכאורה היינו משום דבגמ' מפרשים טעמיה דר"י, ומסתברא דרבנן ל"פ במציאות אלא שגזרו שלא לקוץ בתולת שקמה בשום ענין אטו גונא דמעלי לה, [וכ"נ מדברי הרמב"ן שם שכתב דאפי' לר"י גזרינן לא קשי אטו מעלי, ומשמע דכ"ש לרבנן דגזרינן בכל גונא וכ"מ ברשב"ם דת"ק פליג], ובירושלמי אמרו דמתני' מג' ועד ט', ולכאורה היינו כסוגיא דב"ב, אבל קשה דהא ר"י קאמר מעם הארץ דוקא, ושמא ס"ל דתוך ג' כארעא סמיכתא דמיא, ומיישב כך קושיית הגמ' בב"ב שם, שו"ר שכ"כ בחזו"א סי"ט סק"כ, ומ"מ מכאן למד הרמב"ם דר"י לא פליג, אלא מפרש דמה שאמרו אין קוצצין היינו כדרכה, שכך מתפרש סתם לשון אין קוצצין, ומשמע בירושלמי דכל למעלה מט' מותר לר"י, וא"צ עשרה שלמים, וממ"ש מתני' מג' ועד ט', משמע שכ"ה פי' המשנה לקושטא דמילתא, משום דר"י פירושא קא מפרש.

משנה ו

מ"ו המזנב בגפנים והקוצץ קנים ריה"ג אומר ירחיק טפח רע"א קוצץ כדרכו בקרדום כו', כולה מתני' נתבארה ס"ה ס"ק י"ג.

שם המזנב בגפנים והקוצץ קנים ריה"ג אומר ירחיק טפח רע"א קוצץ כדרכו בקרדום כו', מתני'

מיקרי אוקמי אילנא שאם לא יחברנו ימות האילן, ואפשר שרק חצי ימות והשאר ישאר, דהכי סתמא דמילתא, ובכ"ה קרינן ב' אברויי אילנא שמוסיף לו עוד חצי אילן, והכי משמע בכל דוכתא שנפשח ונעקר כמעט לגמרי, וכאן כשיחברנו היטיב יחזור וידבק, אבל אם כל האילן נעקר עי"ז י"ל דשרי דהו"ל אוקמי אילנא, ועי' בספר אאמו"ר זללה"ה דאפשר דחשיב כנטיעה מחדש ואסור.

משנה ז

מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית למה לא הוי הפסד, וטעם שהתירו רק הנך

מ"ז מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית, יש כאן חידוש דלא חשיב הפסד כשאוכלן קודם עוה"מ, שהרי עוה"מ נקבע בגלל שזה הזמן הראשון הראוי לאכילה, ובלא פסוק א"א להתיר אכילה כזו, ודרשינן לה בתו"כ ובירושלמי מדכתיב תהיה כל תבואתה לאכול וכתוב מן השדה תאכלו את תבואתה, ודרשינן שיש אכילה שמותרת רק בשדה, ובתו"כ מפרש כל תבואתה מלמד שאין נאכלת אלא תבואה, פ"י מוכן לאכילה, מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן כו', משמע דהני קרינן בהו תבואתה, ומכאן אמרו שלא לאכול קודם לכן, ודרשא גמורה היא, שא"א להתיר ד"ז מדרבנן, דסו"ס אינה אכילה כדרך, שלא התירוה אלא עראי בשדה, ובירושלמי נסתפקו אם התירו לעשות מהם מלוגמא, וש"מ שאינם ראויין לאכילה ודמו קצת למאכל בהמה, דשרי לעשות מהם מלוגמא, ולשון ר"ש דאסמכיהו לאו דוקא.

ולא התירו אלא שלשה פירות אלו, ונראה הטעם משום שהם ראויין לאכלן בפ"ע בדוחק, אבל שאר כל הפירות אינם ראויין כלל אלא ע"י כבישה ושליקה, ולכן לא קרינן בהו תבואתה, וזהו שאמרו בתו"כ ושאר כל פירות האילן אין את רשאי לכבש מהם ולשלוך מהם ולא לאכול מפניהן אלא כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית.

לאו משום זומר, אלא משום הכשר הקרקע, ויש לפרש דכל שנשאר טפח גובה מהעץ, אין הקרקע ראויה לזריעה, אבל פחות מטפח בקנים וגפנים שהם עצים דקים וחלשים, יכול לזרוע עמהם, מיהו ר"ע ג"כ לא התיר לשרש רק לקוץ בכל מה שירצה כדקתני רישא והקוצץ קנים ובירושלמי בקנים, ומה שאמרו בירושלמי לקוץ יתוק, נראה דהיינו לנתקן ביד מן השרשים, אבל לעקור עם השרשים אסור, ובתוספתא הגרסא יחתוך וי"ג יתוך, ולפ"ז יש לפרש דלקוץ היינו במזמרה כעין מספרים ולחתוך היינו בסכין, א"נ לקוץ היינו במגל, ובמגרה היינו לחתוך, דהכי משמע בדברי ר"ע, [מיהו יש לחוש שהתיקון ממגיחי ספרים, שתיקנו יתוך במקום יתוק, ואח"כ הוסיפו יחתוך], ועכ"פ לעקירת שרשים לא קרי ניתוק אלא יעקור, ואפשר שע"י משיכתו הוא ניתק משרשיו, וכיון שאינו משרש אחריו מותר.

שם ריה"ג אומר ירחיק טפח, לשון ירחיק צ"ב דהו"ל למימר יגביה טפח, כדאמרינן ב"ב פ' ב' בקוצץ אילנות, וכן בדברי ר"י לעיל בבתולת השקמה מגביה י"ט, ונראה דבזה ביאר ריה"ג שטעמו מפני עבודת הארץ, ולכן אמר ירחיק החיתוך מהארץ טפח, ובעלמא שהסיבה היא קיום האילן אמרינן מגביה.

שם רע"א קוצץ כדרכו, דהיינו מעם הארץ, בקרדום לאפוקי מאבא שאול בירושלמי ובלבד שלא יקוץ בקרדום, ומ"ש במגל ובמגרה היינו לאפוקי מרשב"ג בתוספתא דמקום שנהגו לקוץ [היינו במגל] יחתוך [במגרה] לחתוך יקוץ.

במשנה זו לא הוזכר דמתוך של חבירו מודה ריה"ג, משום דקי"ל כר"ע דבשלו ג"כ מותר, ובבתולת השקמה הרי הנדון בתועלת האילן, ואין חילוק בין הבעלים לאחר.

שם אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה כו'

שם אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית לא שיעלה אלא שלא יוסיף, יש לעי' מ"ט לא

בשביעית בשדה, אע"פ שאינן מטמאין טו"א, וכתב אאמו"ר זללה"ה דר"ע למד מהאי קרא שמתמאין טו"א, אע"פ שאינן חייבין במעשרות ולפ"ז פלוגתתן רק בהני דמתני', אבל לא קודם שיזריחו וקודם שיביא מים.

וכתב שם דזיתים עיקרן לשמן, ולכן לא מטמאין טו"א מכח אכילתן בשדה, ובפרט שאסור לאכול רק השמן משום הפסד, וסתם זיתים אין נאכלין בלא כבישה, א"כ גם אכילתן בשדה היא אכילת טיבול ולא אכילה הראויה, ובב"מ ק"ה א' מבואר דזיתים שאין עושין שמן אינן מטמאין טו"א, ולענין ענבים פרש"י שם שהם נשארים בוסר לעולם.

שם אוכל בהם פתו בשדה, אפשר דבלא פת חשיב הפסד.

שם ביחלו כונס לתוך ביתו

שם ביחלו כונס לתוך ביתו, בנדה מ"ז א' אמרינן משילבין ראשיהם, ואבע"א מהכא ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, ולכאורה אין כאן שני ביאורים דילבין ראשיהם זהו סימן אחר ואינו ביאור להבחלה, והפסוק דמייתי הוא ביאור למשמעות דהבחלה, וא"כ הכל אחד, ורש"י פי' שמשנתן כשגדילין, ובחלה בי פרש"י גדלה עלי, ואפשר שראשיהן מלבין בגלל שתופחת מבפנים, וגם לשון בחלה מתפרש שמתמלאה ואינה מקבלת עוד לתוכה, מכל דבר שאדם מואס בו מעמיד נפשו כמלאה שאינה יכולה לקבל יותר, וזהו בחלה בי, ורב פירש שהתוצאה מהנפח היא שראשן מלבין.

שם וכן כיו"ב בשאר שני שבוע

שם וכן כיו"ב בשאר שני שבוע, לשון כיו"ב ק"ק, והרמב"ם פי' וכן כיו"ב בשאר פירות שדומים לתאנים וענבים, לפי שגרס ושאר שני שבוע וכ"כ הגר"א, אבל קשה דעוה"מ מבוארת והתנא לא קאי השתא על הזריחו, שהרי מסיים ושאר שני שבוע, וגם לא מצאנו פירות שדומים לתאנים וענבים, ואולי כונת התנא כיו"ב שכבר הכניס לביתו,

ונפ"מ נמי לקולא שאם לקט פירות אלו קודם עוה"מ קדושין בקדו"ש, אבל שאר הפירות שלקטן קודם עוה"מ פקעה קדושה מהן, כיון שאינם ראויין לאכילה כדרכן.

מאימתי חלה קדו"ש במחובר ובנתלשו

מיהו עיקר קדו"ש חיילא בכולהו משויציאו, שאסור להפסידן, חוץ מגפנים שזמנם משיגרעו וזיתים משינצו כדלקמן משנה י', והיינו ע"ש העתיד שעומדים להתבשל, אבל אם נפלו מהאילן קודם לכן פקעה קדושתן, חוץ מג' אלו, וחלות קדושת הפרי י"ל דשביעית וערלה ורבעי שוין משויציאו, אבל אינן ראויין למצותן ואין להם חשיבות ליקרא פרי העץ במצב זה, ונפ"מ לענין ברכת בפה"ע, עי' לקמן משנה י', ועמשנ"ת בזה שם ד"ה הא דאסרו.

ביאור ג' זמנים, דין תבואה שלא הביאה שליש

נמצינו למידין ג' זמנים, א' משויציאו [ובגפנים משיגרעו] קדושים ע"ש העתיד, ואם נשרו פקעה קדושתן, ב' קודם שליש מותרין רק בג' מינים תאנים ענבים זיתים, ואם נשרו אלו נשארו בקדושתן, והשאר פקעה קדושתן, ג' משבאו לעוה"מ מותר לכונסן לביתו ולקצוץ האילן, ולמכור לחשוד דעת מרן זללה"ה דאסור מזמן א', ודעת אאמו"ר זללה"ה מזמן ב', ויתכן שהוא רק בזמן ג', כמשנ"ת בסי"א ס"ק י"ב.

תבואה שלא הביאה שליש אסור לקוצרה בשביעית, דבעינן אכילת שדה, ועשיית עיסה לא מקריא אכילת שדה, כמו לכבוש ולשלוך, ולאכלן מלילות לא שמענו היתר, ולבהמה אסור משויציאו גרעינין, ואע"פ שעתיד לפקוע קדושתן בהבאת שליש בשמינית, מ"מ עכשיו הם קדושין, אבל באילן לא משכח"ל כה"ג שהזריחו קודם ט"ו בשבט, דודאי של שנת שמינית הם, כיון שעתידין להביא שליש בט"ו בשבט, ש"מ דשל שמינית הן.

בפלוגתת ר"ע וריב"נ בעוקצין לענין טו"א

לענין טו"א נחלקו ר"ע וריב"נ בעוקצין, ואמרו בירושלמי דכו"ע מודו שמותר לאכלן

בתאנים וענבים אין סיבה לאוכלן קודם לעוה"מ, אלא די"ל שאם נפלו אין משליכין אותן, לפי שאין פירות מצויין, א"נ כיון שיש מצוה באכילתן הרי דעתו של אדם עליהן.

ולפ"ז באו חבריא לפרש דלא נימא דריב"נ מודה שנאכלין בשביעית, שהיה מקום לפרש דפלוגתתם גם בשביעית, כיון דלריב"נ אינן מטמאין טו"א, וקמ"ל דמודה ריב"נ שנאכלין בשביעית, וזה באו חבריא לפרש דהא פשיטא דלא פליג ריב"נ על הדרשא דמן השדה להיתר אכילה בשביעית, ור"י קמ"ל דבשביעית אף לריב"נ מטמאין טו"א, ובאמת כשלקטן לאכילה כבר ייחדן לטמא טו"א, וגם בסברא אין להתיר ללקטן כשתפקע קדושתן ע"י הלקיטה, דכל שאינו אוכל לא קרינן ביה לאכלה.

משנה ט

הכניסו שליש כו' בדין זיתים שעושין יותר מג' לוגין ובעושין פחות מלוג

מ"ט הכניסו שליש היינו לוג, לזיתים שעושין שלשת לוגין לסאה כ"מ בתו"כ, והיינו אחד משמונה בזית, ושליש הוא אחד מכ"ד בסאה זיתים, ובכ"מ ק"ה א' זיתים שעושין אחד ממ"ה לסאה אינם מטמאין טו"א, דלא חשיבי אוכל כלל.

ולפי לשון התו"כ משמע דזיתים שעושין יותר מג' לוגין לסאה משתנים כל דיני המשנה לפי שליש וחצי שליש ורביע, והיינו מפני שהפרי אינו מוכן במצב כזה אע"פ שמכניס רביעית, מיהו י"ל לאידך גיסא דלענין אכילה בשדה סגי ברביעית וחצי לוג בכל הזיתים, ולהכי קתני שליש ולא קתני לוג, דרק לענין עוה"מ השיעור שליש, לפי אותן זיתים, אבל לענין היתר אכילה בשדה סגי בעושין רביעית, ולפ"ז גם לחומרא בעושין פחות מלוג דסגי בשליש לעוה"מ, מ"מ לא סגי בפחות מרביעית לאכילה בשדה, [שו"ר בראב"ד עי' להלן], ומ"ש בירושלמי מהו שליש לוג, היינו

ודוחק, ואפשר שכונת התנא לבאר שטעם עוה"מ וטעם לאכלה דשביעית שוין, וכאילו אמר ומאותו הטעם בשאר שני שבוע חייב במעשרות.

ויפה העיר ב"א ה"ר שלמה נ"י שאם היה שונה וכן בשאר שני שבוע חייב במעשרות, ה' מקום לפרש דמעשרות ושביעית שוין, דמשעה שאוכלין פירות האילן בשביעית, מאותה שעה בשאר שני שבוע חייבין במעשרות, והיינו משהזריחו ומשהביא מים, לכן ביאר התנא וכן ביוצא בהם שביחלו והבאישו, שזה בא למעט דלא קאי על הרישא להשוותם לגמרי, אלא כיוצא באלו האחרונים שהזכרנו.

בירושלמי פגין מהו לעשות מהן מלוגמא, ע"ס הירושלמי

בירושלמי בעי ריב"ח פגין מהו לעשות מהן מלוגמא, דנהי דמאכל אדם נינהו אבל חזינן שזה מאכל אדם גרוע שרק אכילת עראי בשדה התירוהו, ולכאורה נראה שאסור ללקטן לצורך מלוגמא, וכל הנדון כשנפלו מאליהן, או שלקטן לאכילה וניתותו, ולמדנו מזה שגם בנפלו מאליהן נשאר בקדושתן, אע"פ שסתמן לאו לאכילה קיימי, מיהו לר"ע מטמאין טו"א, וש"מ דלאכילה קיימי, אבל קודם שהזריחו משהביאו מים, אם נפלו מהאילן פקעה קדושתם.

בירושלמי אמרינן דר"ע פליג רק בפגי תאנה משיזריחו, ובמתני' ג"כ קתני הפגין ולא הזכירו תאנה בהדיא, דסתם פגין בתאנה, וסתם בוסר בענבים, ובמיוחד שבהם הוא רק משהזריחו והביא מים.

שם בירושלמי ר' פדת בשם ר' יוחנן הכל מודים בשביעית, מה הכל מודים חבריא אמרין שאינן מטמאין טו"א, גרסת רש"ס שהן מטמאין, ולפ"ז מתפרש דמודה ריב"נ בשביעית, ואמנם לא דמי לעולשין שהן אוכלין בשביעית כדלקמן פ"ז ה"א, דהתם בשאר שנים אין אוכלין אותן כלל, וכלפי זה נאמר שבשביעית דליכא ירקות אוכלין, אבל

שם ושאר כל הפירות כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית, כבר נתבאר שאינן ראויין בפ"ע, רק ע"י כבישה ושליקה.

שם ושאר כל הפירות כו', ע"י ס"א ס"ק י"א.

משנה י

מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית, ביאור הנידון

מ"י מאימתי אין קוצצין את האילן בשביעית, פ"י אפי' באופן שכונתו לצורך העצים שהם יותר יקרים מהמאכל, דמשום בל תשחית ליכא, אפ"ה אסור משום שביעית, ולכן נקט אילן ולא נקט מאימתי אין לוקטים הפירות בשביעית, דפשיטא שאסור ללוקטן להפסד, אבל למנוע גידולן מפני שצריך לעצים בזה יש יותר חידוש, שהוא מחויב להשאיר אילנו לצורך גידול פירות שביעית כלשון הרמב"ם שהוא גזול בני אדם לפי שהשם נתן פירותיהם לכל בני האדם.

והכי נמי קמ"ל בסיפא דמשהגיע לעוה"מ מותר לקוצצו, אבל לקטוף הפירות אם דעתו לאכלן פשיטא דשרי, ואם אין דעתו לאכלן פשיטא דאסור, אבל לקצוץ האילן רשאי אע"פ שאין דעתו לאכלן, כיון שמשאיר הפירות לכל אדם, וכמו שרשאי לקוצצו בגמר בישולן רשאי נמי בעוה"מ.

שם בש"א כל האילן משויציאו, גדר דינם ולענין ברכה

שם בש"א כל האילן משויציאו, פ"י תחלת התהוות הפרי, [לשון הרמב"ם פ"ה הי"ח משויציאו בוסר], ומזמן זה דינן כפרי לענין ערלה ורבעי ושביעית, אבל אסור לאכלן כך ולא לפדותן ברבעי, דכתיב תבואתה דהיינו המושלמת והיינו עוה"מ, ורק לענין שם פרי ודין שומר לפרי מהני גדר זה דחשיבי פרי, ולענין ברכה מסתברא דלא חשיבי פרי העץ קודם עוה"מ, כדתנן ברכות מ' ב' דעל הנובלות מברך שהכל ופ"י בגמ' בושלי כמרא, ואע"פ שכבר נקרא שם פרי עליהם משויציאו,

בסתם זיתים, כדמסיים מתניתא שהן עושין שלשת לוגין לסאה, מיהו יש גורסין בתו"כ הכניסו שליש במקום הכניסו לוג, ולפ"ז משמע שגם שיעור רביעית וחצי לוג הם בעושין שלשת לוגין לסאה, והראב"ד בפ"ב ממעשר ה"ה כתב דהתנא נקט שליש ולא אמר לוג, מפני שבזיתים הרעים שעושין פחות משלשת לוגין, הרי השיעור שליש הוא פחות מלוג, ומה שכתב לוג בכל מקום כונתו בסתם מקומות חוץ ממקומות הרעים, וע"י בספר אממור"ר זללה"ה שהאריך בדברי הראב"ד בזה ובכל הענין.

ולפ"ז משמע דפחות מרביעית לסאה אינו נאכל בשדה בשום מקום, ואף בעושין שש לוגין לסאה דשליש שלהם שני לוגין, אפ"ה לענין אכילה בשדה ברביעית וחצי לוג תליא מילתא, וכ"כ אממור"ר זללה"ה, וסיים דאם הרביעית הוא שליש ממה שעושין בגמין הרי כבר הגיע לעוה"מ, דבעושין שלשת רבעי לוג לסאה עדיין נקראין זיתים, עד שעושין אחד ממ"ה שזה קרוב לחצי לוג לסאה.

בר"ש אם שליש בגודל או בכמות השמן

הר"ש פ"י שני פירושים בשליש, א' שליש בגודל ב' שליש בכמות השמן, ובירושלמי ותו"כ מבואר דהיינו שליש בשמן, וכ"נ בתבואה דהשליש בקמח שנשאר לאחר שמייבשין החטה, ומה"ט אמרו בכולם שיעור עוה"מ בטיב הפרי, ובתבואה וזיתים אמרו שליש מפני שיש בהם קמח ושמן קודם שליש, אלא שהכמות מועטת, ולכן לא אמרו שיעור בעשיית שמן וקמח, דשמן של זית שלא הביא שליש ג"כ ראוי הוא לסיכה, וכן תבואה שלא הביאה שליש ראויה לפת וחייבת בחלה.

בענבים לא הוזכר שליש, אבל משהבאישו הוא קרוב לשליש, אבל אין הדבר נמדד בשליש לא בגודל ולא בכמות היין, אבל השיעור באופן כללי הוא דעוה"מ כשליש בתבואה וזיתים.

לקרותן פרי רק באמצע הזמן הזה, ועל כרחנו הם נקראין פרי מתחלה, אבל בהני שיש בהם שינוי לאחר תחלתן, שפיר קובעין דין פרי שלהם מהשינוי האחרון, ואין זה דוחק דשפיר קבעה תורה שם פרי בכל אחד לפי צורתו, שאף אם האמת שענבים הם בתכונת פרי מבסמדר כמו תמרים סמדר, אפ"ה כיון שיש להם זמן מאוחר שהוא בוסר כפול הלבן, לא קרו ליה פרי קודם לכן, אבל שאר פירות שיש להם רק צורה אחת, ע"כ שם פרי שלהם נקבע מתחלת התהוותם, ובזה מיושב טעמיהו דב"ש שהשוו כל הפירות, ומיושב טעמיה דר' יוסי בסמדר, שהוא כמו משויצאו בכל הפירות.

והגפנים משיגרעו

שם והגפנים משיגרעו, נקט גפנים ולא נקט ענבים, היינו מפני שדנו על קציצת האילן, ובחרובין וזיתים שם הפרי והאילן שוין, ועי' לקמן ד"ה והגפנים.

שיגרעו מפרש בירושלמי משיזחילו מים, ומייתי קרא כי יגרע נטפי מים, והמפרשים שם פירשו שימעט את נטפי המים מלשון ונגרע מערכך שממעטם ולא מזחיל אותן, ולעיל מ"ח תנן הבוסר משהביא מים, הרי דסתם בוסר עדיין לא הביא מים, [וכן זיתים משינצו הוי הרבה קודם שיכניסו רביעית לסאה, וכן תאנים משיזחילו הוי קודם שיזרחו], ולפמ"ש בירושלמי דיגרע נטפי מים היינו שיזחיל טיפות מים, לפ"ז משהביא מים היינו שיצאו יותר בשפע, ובגיטין ל"א א' תנן בהוצאת סמדר ובשעת כניסת מים בבוסר, ועי"ש ברש"י ותו', (ועי' ירושלמי מעשרות פ"א ה"ב משיזחילו מים, וי"ג משיקליחו מים), והרמב"ם פ"י משנתהו בהם הגרעינין, [וכן פ"י ר"ח פסחים נ"ג א', וצ"ע שהר"ח גופיה הביא שם אח"כ את הירושלמי הזה], ובהבאישו מפרש בירושלמי שיראה החרצן שלהם מבחוץ, אבל כאן מפורש בירושלמי שאין זה מלשון גרעינין אלא מלשון זחילת מים, וגם הלשון שיגרעו לא משמע שנעשו בהם גרעינין.

אפ"ה כיון שאין זה הפרי המושלם אין מברכין עליו בפה"ע, ובתו' ל"ו ב' כתבו דבוסר ברכתו בפה"א, וכבר האריך בבה"ל סי' ר"ב ס"ט ד"ה שבשלם, והביא שם שהרמב"ם מפרש נובלות פגין קודם שיתבשלו ומבואר דברכתן שהכל, וזה סותר למש"ש בס"ב דבוסר מברך עליו בפה"ע, וכן בכל האילנות, ועי"ש בבה"ל ד"ה ושאר שהגר"א חולק, ודעתו דברכתן בפה"א, ולפמשנ"ת ברכתן שהכל, וכ"כ הגר"א מ' הלוי ז"ל בתשובותיו סי' פ"ב דעד עוה"מ היינו בושלי כמרא, וברכתן שהכל, וצ"ע בחזו"א מעשרות ס"א סק"ה, ולע"כ, אבל בסברא ודאי זר לברך בפה"ע על ענבים שהם בוסר, ולא אמרו אלא שחל שם פרי עליהם, ואף לענין טו"א מסתברא דרק משהביא מים ונאכל בשביעית מטמא טו"א לר"ע, וכ"מ בירושלמי דמודה ר"ע בשאר פגין, והובא בחזו"א מעשרות שם, ועמשנ"ת לעיל סק"ט דבתאנים וענבים ג"כ דוקא משיזרחו והביא מים מטמאין טו"א לר"ע, כמ"ש אאמו"ר זללה"ה ע"פ הירושלמי, והדבר פשוט דכל הפירות משהוציאו אינן מטמאין טו"א, שאינם ראויין כלל, וע"ע לעיל מהתו"כ דכל שאר הפגין אינן ראויין כלל עד עוה"מ אלא ע"י כבישה ושליקה, ולכן קשה לומר שמברכין בפה"ע על הפרי שאינו מטמא טו"א ואינו ראוי בלא כבישה, וגדר פרי לענין ערלה ושביעית הוא רק בגדר שם פרי ליחשב תחלת פרי ולא עץ בעלמא, ועבה"ל סי' ש"כ ס"ה ד"ה הואיל, ובוסר שהביא מים ופגין שהזריחו צ"ע אם מברכין עליהן בופה"ע כיון שאינן ראויין ליאכל בעצמן אלא עם הפת, וצדדנו דבלא פת הוי הפסד, וא"כ אפשר שברכתן שהכל, וכן זיתים לכו"ע אינן מטמאין טו"א.

שם ובה"א החרובין משישלשו

שם ובה"א החרובין משישלשו, לא נתפרש מה המיוחד באלו דלא חשיבי פרי משויצאו, ואפשר דבכולן אם היה זמן נוסף שיש בהם שינוי מתחלת הויתן היו נחשבין פרי רק מהשינוי ואילך, אבל כיון שהם כל הזמן באותו מצב, לא שייך

עליהם קדושת רבעי ושביעית ואסור להפסידן, ועיי"ש דמה"ט כל הלוקט רבעי בשביעית דינו כבעלים, כיון שקדושת שביעית ורבעי חלין בב"א, וכן עניים שזוכין בעוללות בשביעית דינם כבעלים ומוסיפין חומש, ועיי"ש עוד בכ"ז.

שם בה"א החרובין כו' ושאר כל פירות האילן כו', ס"א ס"ק י"ב, ועיי"ש ס"ב ס"ו.

שם וכל האילן כיון שבאו לעוה"מ מותר לקוצצו
שם וכל האילן כיון שבאו לעוה"מ מותר לקוצצו, הא דמותר לאכול משהגיע לעוה"מ זה פשוט, דקרינן ביה לאכלה, אבל כאן החידוש שמותר לו לקצוץ האילן אע"פ שאינו רוצה לאכול הפירות, דשוב אינו חייב לשעבד אילנו להפקר, כמו לאחר שבשלו כל צרכן דשרי לקוץ האילן, וכל הרוצה יבא ויטול הפירות.

ונראה דכל האילן כולל גם דבוסר משהביא מים והפגים משזריחו אסור לקוצצו, וכן פשוט שהרי לא התירו אלא אכילת עראי עם פתו בשדה, ולא לכנוס לתוך ביתו.

שם כמה יהא בזית ולא יקוצצו רובע, גדר הדין לענין שביעית ולענין בל תשחית

שם כמה יהא בזית ולא יקוצצו רובע, משמע דאף בשביעית מותר לקוצצו, שלא יתכן לסתום כאן שרק ברובע אסור לקוצצו אם איתא דבשביעית אפי' פחות מרובע אסור, שו"ר שכ"כ בחדושי הגר"א, וכתב דבשביעית לא מהני מעולה לדמים כדמהני לבל תשחית, ולפ"ז ניחא דבשביעית דין זה דבעינן רובע קבוע בכל האופנים.

ויש לעי' למה באמת מותר להפסיד פחות מרובע פירות שביעית, וי"ל דכי היכי דלענין בל תשחית אמרינן שאינו נקרא עץ מאכל, מזה ילפינן דשיעור כזה בטל אגב האילן, שאין דעתם של בני"א ע"ז, כמו שמפקירין סופי תאנים, ה"נ אין מחזירין אחר גרגרים יחידים, ובפאה פ"ח מ"א תנן דר' יהודה אומר שאין העני יוצא כשאינו מביא בארבע איסרות מכל השדה.

הא דנקט חרובים ברישא י"ל שזה פשוט יותר, שהרי גם בגמ"פ הם קשים בתכונתם, ולכן קודם שישלשלו הרי הם כעץ בעלמא.

והגפנים משיגרעו, בכלאים פ"ח תנן משיעשו כפול הלבן, ואמרו ברכות ל"ו ב' הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן, וצ"ב מ"ט נקטו התם פול הלבן ולא גרוע, ובחולין נ"ה ב' אמרו דכוליא של בהמה גסה עד כענבה בינונית ושל דקה כפול (הלבן), וש"מ דענבה קטנה דומה לפול הלבן, ואולי נלמד מכאן דמשעה שהגפן הביא ענבים שגרעו אסור לקוצצו, אע"פ שרובן לא גירעו עדיין, אבל לענין כלאים נאסרים רק הענבים שנעשו כפול הלבן, דהכא בתר גפן אזלינן והתם בתר הפרי, ואפשר דלשון תבואת הכרם משמע להו גודל מסוים שייקרא תבואה, ובשביעית הזכירו טיב הענבים שנקראין פרי, דהא בשביעית מפרשינן דתבואה היינו כשראויה לאכול, דמזה ממעטינן שאסור לאכול קודם עוה"מ בכל הפירות, ובירושלמי ערלה ממעט פדיון בוסר ברבעי מלשון פרי, וזה לא כתו"כ דממעט להו מתבואה, וא"כ י"ל דהירושלמי פליג על דרשא דתבואה שהגיעה לעוה"מ, וס"ל דסגי בכפול הלבן.

במקור האיסור להפסיד פירות שביעית קודם שראוין למצותן

הא דאסרו במשנתנו להפסיד פירות שביעית קודם שראוין למצותן, והטעם משום לאכלה ולא להפסד כדאמר פסחים נ"ב ב', יש לשאול מנלן שיש דין ולא להפסד בשעה שאין דין לאכלה, אבל מצינו בברכות ל"ו ב' דשיעור איסור ערלה הוא כשיעור איסור הפסד בשביעית, וכן לענין רבעי קדושין נ"ד ב' אמרינן דהו"ל ממון גבוה משעה שנאסר בערלה ובשביעית, ונתבאר לעיל ס"א ס"ק י"ג דמשעה שנקרא פרי חל עליו דין ערלה ורבעי ושביעית, ואע"פ שאם יתלשו במצב זה תפקע מהם קדושת רבעי ושביעית כיון שאינן ראויין למצותן, אבל כ"ז שהם על העץ וסופן להגיע למצותן, חל

לכמה שנים, שלא חילקו בזה, ונתבאר בזה בסוגיא דבל תשחית סק"א, שוב נתבאר בע"א עי' סוס"ק זה], והנה בירושלמי משמע דקאי לענין שביעית שדנו שם אם רובע נץ או רובע זיתים, פי' דכיון דאסור לקוצצו משינצו, א"כ רובע היינו רובע נץ, וכשיש זיתים מותר לקוצצו, ומפרש דמשערין בכמות נץ שכאשר יגדלו הזיתים מהן יהיו רובע, שזה כרובע מרובע נץ, ואם מיירי לענין בל תשחית אין מקום להזכיר הנץ דהא בכחו של אילן תליא, אלא ודאי הירושלמי מפרש לה לענין שביעית, ולפ"ז באמת תלוי רק בכמות הזיתים שע"ג האילן.

ולהאמור נראה דבאמת משנתנו רק בשביעית מיירי כפשטה, וכמבואר בירושלמי, וגם לשון הגר"א שכתב וז"ל אפשר לפרש ג"כ אשביעית והא דפריך מיניה כו', יש לפרש דכונתו ג"כ רק על שביעית ככולה מתני', ומ"מ שפיר מייתי מינה דכיון דחשיב שיעור זה לענין הפסד פירות שביעית, ש"מ שמקיימין את האילן לכמות כזו, ולכן אסור לקוצצו בשביעית, שהוא משועבד לקיים אילנו לצורך הפירות, אבל אם נשאר כמות כזו שאין אדם משאיר אילנו לצורך זה, אינו מחויב עתה להשאיר האילן לטובת הפירות, כשיש לו צורך באילן לעצים.

ולפ"ז אם לא נשאר בעץ רובע, אע"פ שהוא אילן יפה ולקטו ממנו כל הזיתים, מותר לקוצצו משום שביעית, ובאופן דליכא משום בל תשחית דדמי עצים מרובין, (ובדליכא פירות שהנצו מותר משום שביעית), ובדאיכא רובע פירות אסור משום שביעית אפי' בדמי עצים מרובין, ולפ"ז מתני' כפשטה כמה יהא בית ולא יקוצצו רובע, פי' שיש בו כעת רובע, [ולא זית שראוי לטעון רובע הקב], ומיושב מה שדנו בירושלמי רובע נץ או רובע זיתים, דהיינו האם רובע זיתים כשהם עדיין נץ ג"כ חשוב כרובע זיתים, או דכיון שעדיין חסר בגידול שיהא בו רובע זיתים, א"כ לא חשיב שיש בו רובע זיתים, והשיעור לפ"ז שיהא בו רובע נץ, ואז חשיב

ובזה מיושב הא דפשיטא לן ב"ק צ"א ב' ממתני' שגם משום בל תשחית הדבר תלוי ברובע, הרי אפשר לומר שמשום שביעית מחמירין דברובע ג"כ אסור, אבל למש"כ ניחא דהא בהא תליא דבשיעור רובע נקרא עץ מאכל ולכן זהו השיעור לשביעית, וכ"כ הגר"א דהא דפריך מיניה אשאר שנים הוא משום דאידי ואידי חד שיעורא הוא, [שוב נתבאר להלן דלהפסיד הפירות אסור אפי' פרי אחד, ולא התירו אלא לקצוץ האילן קודם שבא לעוה"מ שאינו מחויב להעמיד אילנו לצורך פירות מועטין עי"ש].

ומיושב נמי טעמיה דרשב"ג שאמר הכל לפי הזית, שאם באילן קטן יש רובע ומלקטים אותו בקל אסור לקוצצו, ובאילן גדול שמפוזרין הרבה אפי' יותר מרובע מותר, דלשון הכל לפי הזית משמע דעל האילן קאי, דומיא דכמה יהא בזית [ואין לפרש הכונה דהכל תלוי כמה שמן יש בזיתים, והכל לפי סוג הזיתים, דא"כ הול"ל הכל לפי הזיתים], וגם לשון לפי הזית משמע לפי גדלו, ולא לפי טיבו, ועוד דמרובע הקב זיתים אין דרך לטרוח לעשות מהן שמן, שהשמן היוצא מלוג הוא שמינית הלוג, ובאילן שטוען רק רובע הקב שהוא לוג מסתברא שאין יוצא מהן שמן הרבה, וא"כ השמן הוא פחות משמינית, ולא מסתברא שרשב"ג ישער בזה לפי השמן, ועי' ב"מ ק' ב' שמשערין לפי זיתים שעושין רביעית שמן לסאה חוץ מן ההוצאה, ויש לדחות דכמו שזית הנטופה בשעתו שהי' שפכוני או בישוני, קורין שם הזית על שם פירותיו ששופכין שמן הרבה, ה"נ יכול להתפרש לפי סוג הזיתים, ועי' להלן.

ברם הקשה ב"א ה"ר שלמה נ"י דלא דמו שיעוריהו להדדי, דלענין בל תשחית הדבר תלוי בכח האילן, ואם עתיד לטעון רובע אסור לקוצצו, ולענין שביעית הדבר תלוי אם כעת יש רובע זיתים באילן, [מיהו באמת השיעור שוה, דדין עץ מאכל נקבע לפי פירות של שנה אחת, כמבואר בפוסקים דבזית השיעור רובע לשנה אחת כמו

כמשנ"ת לעיל משנה י', ובוה אמרין דכמו שלענין
בל תשחית אין אדם חייב לשמר אילנו מפני כמות
מועטת של הפירות, ה"ה דלענין שביעית אינו חייב
להעמיד אילנו לצורך הפירות, אבל לאחר שבאו
הפירות לעוה"מ אפי' אם יש פחות מרובע באילן
חייב ללקט הפירות ולשמרן בקדו"ש, גם באופן
השימוש בעצים מחייב להפסידן, שאין דין ביטול
הפירות לאילן כלל, אלא דין אחד שאינו מחויב
להעמיד אילנו לצורך הפירות כשאינו חייב לעשות
כן בעלמא משום חשיבות המאכל, ולפ"ז דוקא
בזיתים שהנצו הדין כן, אבל משהכניסו רביעית
לסאה אסור לקוצצן, ומיושב מה שדנו בירושלמי
על הנץ, כיון שדין זה הוא רק משהנצו עד שהכניסו
רביעית.

ולפ"ז י"ל דאילן שטוען יותר מרובע וליקטו הפירות
ונשאר רובע נץ אסור לקוצצו, דכיון שבעלמא
הוא נקרא אילן מאכל וחייב להעמידו, הרי הוא
חייב להעמידו גם לצורך פירות שביעית, ומיושב
בזה דדין שביעית ודין בל תשחית שוין, מיהו לענין
שביעית לא מהני מעולה בדמים דסו"ס עץ מאכל
מיקרי.

פרק ה

משנה א

מ"א אמרו לו לא אמרו אלא בנות שוח, פשטא
דלרבנן לא קבעו הלכה בפרסאות וצריך לברר
כל אחד לפי ענינו, דכיון שיש מקומות שממהרין
להתבשל יש לחוש בכל מקום שמא אלו מהממהרין
אפי' במקום שמאחרין, ואמנם אלו שבודאי מקודם
שביעית מותרין כפירות ששית אבל א"א לסמוך
ע"ז כגדר מוחלט להתיר כל שבאילן בשביעית,
ור"י סבר שאפשר לסמוך על מין זה כמו בנות שוח,
ולפ"ז נחא דמשמע שרבנן לא חידשו דבר, אלא
כל פרי לפי עניינו, ובמקום ספק צריך להחמיר,
ור"י קבע שאפשר להחליט שרק במוצ"ש אסורין,

טפי כיון שכשיגמרו יהא בו יותר מרובע זיתים,
ומסיק דאף בפחות מרובע נץ כיון שבסופו יש רובע
זיתים אסור לקוצצו, ולענין זה אזלינן בתר העתיד
כמו לענין בל תשחית, [שוב נתבאר לקמן סוס"ק זה
שדין שביעית כדין בל תשחית, דבכל אופן שנקרא
עץ מאכל בתורה, הרי הוא משועבד להשאירו לגדל
את הפירות, ולכן עץ שטוען רובע הקב אע"פ שיש
בו כעת פחות מרובע הרי הוא משועבד להשאירו
לצורך הפירות, ורק אילן שבטל ממנו שם עץ מאכל
מותר לו לקוצצו, שאינו משועבד לגדל פירות
שביעית].

ודאנתאן עלה י"ל דמודה רשב"ג לענין בל תשחית
דאזלינן בתר רובע הקב, כיון שהדין נקבע
בכח האילן כשאין עליו פירות כלל, אבל לגבי
שביעית שהדין נקבע בפירות שיש על האילן כעת,
הרי הדבר תלוי שאם האילן קטן והפירות מקורבין
זל"ז שבקל אפשר ללקטן אפי' פחות מרובע
אסור לקוצצו, וכן אם קטפו הפירות ונשאר פחות
מרובע במקום אחד יהא אסור לקוצצו, מיהו בזה
יש לדון דלרבנן ג"כ אסור, שלא נמסרו השיעורין
אלא באילן שטוען רובע כדרכו במפוזרין, ולא
באמצע לקיטת הפירות, וי"ל דמ"מ כיון שעדיין
אינם ראויין אין מחייבין אותו להחזיק האילן
בשביל גידולם, אע"פ שאפשר ללקטן בקל, [מיהו
לפמשנ"ת בסמוך דשיעבוד האילן בשביעית תלוי
בדין עץ מאכל לגבי בל תשחית, א"כ חזר דיניה
דרשב"ג לענין שביעית כדינו לבל תשחית, והכל
לפי הזית תלוי בחשיבות האילן אם שהאילן זקן או
קטן, או ששמנו מרובה].

ואכתי קשה לענין שביעית מ"ט הדבר תלוי
במחיר הפירות, דמחליקין שזית שיעורו
ברובע ותמרים בקב, הרי הדבר תלוי בכמות
הפירות שהם מתבטלין לאילן, ואם רובע הקב
זיתים לא בטל, אין סברא שרובע תמרים יתבטלו.
ואפשר דבאמת לא מיירי מתני' אלא בזיתים שהנצו
שאינם ראויין למצותן, אלא שהבעה"ב
משועבד להשאיר העץ לגדל פירות שביעית,

ולכאורה נראה דעיקר חידוש המשנה דסמכין שכל שנגמר בשנה זו חנט שלש שנים קודם לכן, [דעיקר הדין שכיון שבאו לעוה"מ בשביעית נקבע דינם כשביעית פשיטא, ואמנם בדר"נ מצינו אפשרות לילך בתר לקיטה לפרש"י, או בתר אותה שנה מר"ה ולא מט"ו בשבט, אבל לא בתר לקיטה, אבל לרבנן דר"נ אין בזה חידוש], מיהו בירושלמי אמרו לקשור חוט או לתחוב קיסם, ומשמע שאין ניכר להדיא על הפרי, מיהו קשה שהרי בנ"א יודעין מתי הם ראויין ללקיטה בכל שנה, ואולי הסימן כדי שלא יכשלו בפירות שביעית, ושלא יפרישו מחיוב על הפטור ואיפכא, אבל כעה"ב יודע להבחין בדבר.

ומבואר בירושלמי שהנודן בגלל שבכל שנה יוצאין פירות חדשים, אלא שאורך להם ג"ש מחנטה עד גמ"פ, ובכל שנה יש על העץ שלשה מיני תאנים.

שם שביעית שלהן שניה, ה"ה דכל המעשרות נוהגין לפי שתי שנים למפרע, ונקט שביעית שהיא דאוריתא, וכ"מ ר"ה ט"ו ב'.

שם שהן עושות לשלש שנים, בירושלמי

שם שהן עושות לשלש שנים, מבואר בירושלמי דל"ד לחיות שיולדות לשלש שנים, בשני דברים, א' בנות שוח כבר ראויין בשנה ראשונה בדרגת שליש, אלא שאינם נגמרים עד שלש שנים, ב' שהאילן מוציא פירות בכל שנה, וכל שנה יש בו ג' מיני פירות, ואפשר דכיון שהם פירות גרועין אין דרך לאוכלם עד שיגמרו לגמרי.

במה שאמרו ע"ז י"ד א' הוסיפו עליהם מוכססין ובנות שוח עמש"כ אאמור"ר זללה"ה בפ"ז מ"א.

שם רי"א הפרסאות, בטעמא דרבנן בפרסאות

שם רי"א הפרסאות שביעית שלהם מוצ"ש כו', א"ל לא אמרו אלא בנות שוח, לכאורה אין ראי' מדלא אמרו, כיון דאשמועינן רבותא שאפי' עד שנה שניה שביעית נמשכת כ"ש שנה ראשונה,

ומאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שמעתי דלרבנן שתי השנים אסורין מספק, ואם ר"ל במוחלט מדרבנן כל אחד ספק אם חנט בשישית ספק בשביעית, י"ל דמספק הוו הפקר ודינם כשביעית לכל דבר דההפקר פוטרן מן המעשר.

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

בנות שוח שביעית שלהן שניה כו' ביאור החידוש

מ"א בנות שוח שביעית שלהן שניה שהן עושות לשלש שנים, פ' מיציאת הפרי עד לקיטתו שלש שנים, אבל ע"כ שכבר בא לעוה"מ בשנה הראשונה, שזוהי חנטה לדעת הרמב"ם, ויש לעי' א"כ פשיטא כיון שכבר היו ראויין ללקוט בשביעית ויהיו ראויין למצות אכילה, איך יפקע מהן כח זה בשני שליש האחרונים, ול"ד לירק שגדל על כל מים והשליש השני והשלישי אינם השלמת השליש הראשון, אלא זה חלק נוסף בפ"ע, וכן באתרוג, שאין גודל אחדו לכל הירקות והפירות, והנוסף הוא פרי חדש, ולכן אזלינן בתר לקיטה.

ומצינו בר"ה ט"ו ב' דאר"נ בחרובין וזיתים ותמרים שאפי' חנטו קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה, דס"ל שדין ט"ו בשבט נאמר באילן שיש לו שתי בריכות בשנה, דהיינו שיש פעמיים פריחה כמו שמצוי באתרוג ולימון, אבל באילן שיש לו בריכה אחת אף קודם ט"ו בשבט דינו כחנט אחר ט"ו בשבט, ונראה ביאור הדברים דכיון שחנטו בסביבות ט"ו בשבט אע"פ שחלק חנטו קודם וחלק אח"כ, או שאירע שהקדימו כולן מעט, מ"מ מסתברא שכולן של השנה הבאה אלא שהקדימו מעט, אבל אילן שנגמרה חנטתו בשנה זו, אין שום טעם להעבירו לשנה שנגמר בה בישולו, וצ"ע בגמ' שם שהקשו מבנות שוח לר"נ, וכבר רמזו בגמ' דיש לחלק, וכן בירושלמי כאן אמרו שאין להקשות מבנות שוח לחרובין, וגם אמרו דשביעית דאוריתא ור"נ לענין מעשר קאמר, פ' ובחרובין הכל מאותה שנה לענין שביעית.

שם וטפח עפר על גביו, היינו שיהא בעומק ולא יראה דרך זריעה, שהמכניס בצלים לחים שיתעברו [כענין] ששנינו פאה פ"ג מ"ג המחליק בצלים לחים לשוק ומקיים יבשים לגורן, ושם המדל נותן כו', והיינו מה שקורין היום בצל ירוק ובצל יבש, שמוציא מתוך הירוקין מעט והנשארין מתעבין ונעשים בצל יבש, ועי' נדרים נ"ב ב' תומנם סמוך לפני הקרקע ויונקין העלין שלהם מהאוויר, ולכן אמרו כאן שיטמנם בעומק באופן שלא יראה דרך זריעה, ועי' ר"ש סופ"ק דכלאים דמקצת עליו מגולין הוי דרך זריעה, ועי' ב"מ מ"ב א' דלאיכסוי מעינא סגי בטפח, ואולי גם כאן בפחות מטפח חששו שיתגלה העפר ויהא נראה כדרך זריעה, והא דחששו בלוף טפי מלפת וצוננות סופ"ק דכלאים, מפני שלוף דרכו להוסיף בקרקע ג' שנים ולכן הוי דרך זריעה, אבל לפת וצוננות מתקלקלין ואין דרך לזרעם להוסיף, עי' מעשרות פ"ה מ"ב.

בירושלמי אמרו דבבצלים סגי בפחות מכאן, משום דאינו שפין, פי' שהם נמעכין ע"י שטומנין אותם הרבה זעג"ז, ואכות אותו מתרגמינן ושפית יתיה.

משנה ג

מ"ג לוף שעברה עליו שביעית כו', נתבאר סי"ג סק"ד, י"ג.

שם ואם לאו יעשה חשבון עם העניים, עי' ס"י סק"ט.

- לפו"ר -

בהא דתנן מ"ג לוף שעברה עליו שביעית, יש לעי' מה הם עליו ומה עיקרו, אם עיקרו שביעית הרי בהכרח גם עליו שביעית, ואם עיקרו שישית או שמינית למה נחלק את עליו ממנו.

בירושלמי הקשו למה עיקרו אינו אסור משום ספיחין, ואפי' נימא דמעיקרו פקע האיסור, אכתי למה העלין מותרין בשביעית, ופירשוה בלוף השוטה דמשמע שאינו אסור משום

אלא דרבנן ס"ל שאין הדבר מוחלט לסמוך ע"ז שלא נשלמו קודם לכן, וזהו שאמרו לו בירושלמי והרי עמך בטבריה והן עושות לשנה אחת, א"ל והרי עמכם בצפורי והן עושות לשתי שנים, שהם הוכיחו לו שד"ז אינו קבוע, והוא השיב להם דבמקום שידוע שעושות לשתי שנים, יכול לסמוך על הנלקטים היום שכבר נשלמו בשנה שעברה, וחכמים חיישי שחלק חנטו ונשלמו בשנה זו, ולפ"ז אם סימן אותם בחוט או בקיסס כו"ע מודו דסמכינן ע"ז, אע"פ שנעשו ראויים רק בשנה שלאחריה, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה דאפשר דלרבנן גזרו על כולם שתנהג בהם קדו"ש אף במלקטו בשביעית.

בפי' בנות שוח

בנות שוח, מפרש בגמ' תאינא חיוורתא, וכ"מ בנדרים כ"ז א' שהנודר מן הכלכלה שהיו בה תאנים שחורות ולבנות ובנות שוח, ולא הוזכר בגמ' תחלה שהיו בה תאנים, רק שהיו בה בנות שוח, ואח"כ פירשו בגמ' שהי' אומר תאנים שחורות ולבנות אסורות ובנות שוח מותרות, הרי שהי' פשוט לגמ' שאם בנות שוח מעורבות בה ואינם ניכרות, ש"מ שהכלכלה מלאה תאנים, [ואפי' אם בנות שוח גרועות י"ל שלא רצה לנדור אלא מן היפות, אבל לא רצה לאסור על עצמו פירות גרועים, עריטב"א ר"ה ט"ו ב' בשם הרמב"ן], ובירושלמי אמרו פיטיריה, ופי' בערוך דבלשון יון הם תאנים.

משנה ב

מ"ב הטומן את הלוף, עי' ס"ה סק"י.

שם רמ"א לא יפחות מסאתים, שיהא נראה כאוצר, עד גובה ג"ט, [גרסת הרמב"ם על גובה טפח, וכן עיקר], משמע דתרתני בעינן שיהא שיעור חשוב ויהא מוטמן זע"ז בגובה ג"ט כאוצר, ואם מעמיק הרבה, בעינן ג"ט לוף בכל ענין, וגם סאתים, וכן בשטח גדול אפי' יש עשר סאין בעינן ג"ט לוף.

שהעיקר כולו של ששית, והטעם מפני שסו"ס גדלו בשביעית, ואיצטרך לאשמועין שאם לקטו לקטו, דלא נימא שלר"י אין לעניים שום זכות בעלים אלו.

יש לעי' מהו יעשה חשבון עם העניים, אם משלם להם ממון, או שנותן להם מקצת עליו, כפי חשבון העלים שגדלו בשביעית, וכמה הוסיף בהם בשמינית, ובסברא אין מקום לממון כאן, ויש ללמוד מזה שאין כאן איסור אכילה לעשירים, רק זכות לעניים כמתנות עניים, ולכן אין כאן תערוכת איסור, וחייב להחזיר להם חלקם, ור"י נקט כלישניה דר"א, אבל כונתו לומר שפקעה קדו"ש לגמרי, אע"פ שמעיקרא ה' זכות לעניים ולעשירים ליטלן בשביעית.

יעשה חשבון יתכן דקאי על מ"ש בירושלמי דשנה אחת נותן מחצה ושנתים שליש, ושלש שנים רביע, אבל בתחלת השנה הכל לעניים.

בירושלמי אמרו מתני' עד שלא גזרו על הספיחין, וא"ל וכי בעלייה היית, ובפשוטו הכונה דספיחין גזרו עוד לפני המשנה, ולכן לא שייך לאוקמי מתני' קודם גזירת ספיחין, ומתפרש וכי בעליה היית, וכי בדורך גזרו על הספיחין, הרי זו גזירה קדומה, ומסיים עלה סבר ר"א מימר איסור ספיחין ד"ת, ואין הענין מובן, דהא ר"א אמר שהם דרבנן, ור"י השיבו וכי בעלייה היית, ויתכן לומר דר"י השיבו שספיחין ד"ת ולכן לא שייך לפרש קודם שגזרו, אבל הדברים קשים לחדש כן בביאור תשובת ר"י, ומאי סבר ר"א דקאמר.

בעיקר הקושיא דאיסור משום ספיחין יש לעי' כיון שמותר להשאיר הלוח מחובר, למה יגזרו איסור ספיחין על העלין, הרי יש לדון אותם כפירות האילן, שהרי הם גדילין לשלש שנים, והם עלין של נטיעת חמישית וששית, מיהו מצינו בתוספתא פ"ב ה"ט הובא בירושלמי פ"ט ה"א שאין מחייבין אותו לשרש את הקינבס בשביעית אבל משקף בעלין, ובלוח מבואר שם שמניחו כמות שהוא, דהיינו שא"צ לשקף בעלין, וחזינין

ספיחין שאינו נזרע כ"כ, נעי' עוקצין פ"ג מ"ד דעלי הלוח השוטה אינן מטמאין טו"א עד שימתקו, ועדיין אין מזה ראי' לעיקר הלוח השוטה], ותנן בפ"ז מ"א שעלי הלוח השוטה יש להן ביעור ולעיקרו אין ביעור, וביארו הנדון שהעלים שייכים לעניים מזמן הביעור, וצ"ע ובירור אם באמת כל השנויים בפ"ז מ"א ל"ג עליהם משום ספיחין, ואין הדבר מפורש בירושלמי שזו תשובה על איסור ספיחין, דאפשר שמפרש בזה החילוק בין העיקר לעלין לענין ביעור.

ויש לעי' איך מוגדרת זכות זו, הרי מדאורייתא פקעה קדו"ש מהירק משכנסו בשמינית, וא"כ צ"ל שתיקנו מדרבנן זכות ממון לעניים בזמן הביעור, וזו תקנה מחודשת, ואם נימא שהעלים נאסרו לעשירים באכילה לאחר הביעור, צ"ב מה מקום לחשבון כאן, הרי יש כאן איסור והיתר מעורבין, נועי' נדרים נ"ח א' שמשרבו הגידולין של ששית בטל השביעית ברוב, וזה מיירי כשכבר נעקרו הבצלים והוחלטו בקדו"ש, אבל כאן קודם לקיטה פוקעת הקדושה מכולו בשמינית].

עוד צ"ב מהו לשון אם לקטו העניים כו', הרי הנדון בלוח שעברה עליו שביעית ונשארו בו עלים, והול"ל לוח שעברה עליו שביעית ונשארו בו עלים ר"א יעשה חשבון עם העניים, ור"י אומר אין לעניים עליו חשבון, ואפשר דקמ"ל דמיירי באופן שמותר להם ללקטם בשביעית, ולא חשיבי עלים של בעה"ב, וה"ק ר"י אע"פ שאם לקטו שלהם הוא, אבל אם לא לקטו פקעה זכותם.

גם צ"ב למ"ש בירושלמי דר"י סבר שאף עשירים אוכלין אחר הביעור מאי קאמר אם לקטו העניים את עליו לקטו, וצ"ל דנקט כלישניה דר"א, אבל כונתו כמ"ש אם לקטו בשביעית שלהם הוא, אבל בשמינית פקעה קדושתם.

ואם נימא דמיירי בלוח שעקרו או דיכנו קודם שביעית, ואח"כ הוציא עלין בשביעית, א"כ יש חידוש שהעלין של עניים בשביעית, אע"פ

בשמינית, ולכן עושה חשבון וחולק עמהם את העלין, ומיירי כשלא הוסיפו בשמינית, והחשבון הוא מפני הספק, ופליגי אמוראי למה זה ספק, חד אמר דמיירי שעקר את הלוח קודם שביעית, אבל הדבר ספק אם העלין צומחין מן המחובר, כיון שלא היתה עקירתו מושלמת אלא בצורת דיכון, ולצד שדיכון אינו כעיקור א"כ העלין קדושין בקדו"ש והם של עניים, אבל העיקר לא נאסר דדיכון כלקיטה דמיא, ואם דיכון כעיקור לא נתקדשו העלין והכל לבעה"ב, וחד אמר כגון שדיכנו בסוף שביעית ועקרו בשמינית, ואם דיכון כעיקור הכל לעניים, שלא פקעה קדושתן במוצ"ש, אבל אם דיכון אינו עיקור ונעקרו בשמינית פקעה קדושתן והכל לבעה"ב ומספק יחלוקו.

ר' יהושע אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו, מודה ר"י שהדבר ספק, ולכן אם לקטו אין מוציאין מידם, אבל אם לא לקטו אין לעניים עליו חשבון, שכבר זכה בהם בעה"ב, ומה שאמרו דס"ל עשירים אוכלין לאחר הביעור, היינו מדלא קאמר שאסור לו לאכול מספק, א"נ אם לא ה' לו אפשרות לזכות משום ביעור, לא ה' נעשה מוחזק במוצאי שביעית, כיון שזה ספק אם יש לו זכות תפיסה.

ולר' חזקיה מיירי שדיכנו בששית, שאם דיכון כעקירה הוא נקבע לפרי ששית, ואין לעניים כלום, ואם אינו כעיקור נשאר זכותן של עניים בלוח כיון שנתקדש בשביעית, ונראה שנשאר זכותם רק בעלין שצמחו בשביעית, אבל העיקר הוא של ששית, שאפי' אינו כעיקור לגמרי מ"מ נקבע דינו ע"י הדיכון כלאחר לקיטה לענין שהוא של ששית.

עיקר הדבר שפי' טעמיה דר"א מספק צ"ב, למה לחדש דר"א מספק"ל, ואולי זה ספק במציאות אם נעקר בדיכון, ואפשר דכיון דקאמר אם לקטו העניים את עליו לקטו משמע שהדבר ספק וכיון שלקטו לא מפקינן מיניהו, ולא פי' מאי קסבר ר' יהושע, אם פשיטא ליה לחד גיסא, וכל הענין סתום מאד במשנה, דדוחק לומר שאין כאן

דאע"פ שמותר להשאירו בקרקע יש מקום לשקף העלין ולתלשן, והקשו דנמצא מאבד אוכלי בהמה, ותירצו דמאליהן הן אבודין, דכיון שהם ראויין בשעת קציצתן לא חשיב שמקלקל בידים.

לפי מה שאמרו בירושלמי דלר' ירמיה יש ביעור בעלין אע"פ שהם מחוברין לעיקר שאין לו ביעור, אתיא מתני' דפ"ז מ"א גם במחובר, אבל אם בכה"ג אין ביעור, תתפרש מתני' כשליקט העלין, והי' אפשר לומר דמאן דפליג על ר' ירמיה מוקים למתני' בששיקף בעלין, דהיינו שתלשן, אבל הדבר דוחק לפרש שיקף על כונת ליקטן לאכילה, ולכן אין להגיה בירושלמי דאתיא למאן דפליג על ר' ירמיה.

עיקר ענין הביעור במחובר צ"ב, דהא ביעור היינו הפקר, ובמחובר כולו הפקר, ודוחק לומר דלמ"ד עניים אוכלין אחר הביעור הרי הביעור אינו הפקר, דלא משמע שהחילוקים כ"כ יסודיים, ואפשר ליישב שאם עניים בלבד אוכלים אחר הביעור, הרי מלבד שהמצוה להוציא מרשותו מה שאסר, נוסף שלא יאכלוהו אלא עניים, ותוספת מצוה זו שייכא גם במחובר, שהרי אם יתלוש יהא אסור לו לאכלו.

בירושלמי מוקים לה ר' ייסא באופן שעקרו במוצ"ש דכיון דאזלינן בתר לקיטה פקעה קדושתו ודינו כשמינית, ומיירי שדיכנו קודם שמינית וחל עליו קדו"ש בשעה שדיכנו אם דיכון כעקירה, ואז כולו לעניים, אבל הדבר ספק אם דיכון כעקירה, ולצד שאינו כעקירה פקעה קדושתו.

רא"א אם לקטו העניים את עליו לקטו לפי המבואר בסמוך שהדבר ספק אם נתקדשו העלין, היינו דקמ"ל ר"א שאם לקטו אין מוציאין מידם ספק, ואפשר דאפי' לקטו בשמינית לא מפקינן מיניהו, ורק אם בעה"ב לוקט אותן יעשה חשבון עם העני.

ואם לאו יעשה חשבון עם העניים, ענין החשבון ביארו בירושלמי שהדבר ספק אם העלין נתקדשו ונתחייבו בביעור, או שפקעה קדושתן

שם בקרדומות של מתכת, ס"ג ס"ק י"ב.

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

לוח של ערב שביעית שנכנס לשביעית, בטעם שאינו קדוש, ובנדרים נ"ח א' בזה

מ"ד לוח של ערב שביעית שנכנס לשביעית, פי' לוח שדינו כפירות שישית, ולכן לא קתני לוח שנכנס מערב שביעית או מששית לשביעית, וכמו כן פגי ע"ש שנכנסו לשביעית לעיל פ"ג, דלשון "של" ע"ש מתפרש שדינו כך, אלא שנשאר בקרקע ובא לעקר בשביעית, וא"ת היכי משכח"ל שאינו מתקדש בשביעית הרי ירק בתר לקיטה, וי"ל כגון שרכנו או דכנו, פי' שדרך עליו ונתלש קצת מחיבורו ונתרסק קצת, ובכה"ג כתלוש דמי לענין קדושת שביעית, וכן אם מנע מים שלשים יום לפני ר"ה ג"כ דינו כירק של ששית, כ"מ בירושלמי כאן, וכ"מ בתוספתא פ"ב ה"ח רשב"ג אומר בצלים הקיצונים שרבצן [וי"ג שריקנן וי"א שרכנן, עכ"פ הכונה שריסקן מחיבורן ונעשו כתלושין, ובהמשך התוספתא אין מורכין או אין מודכין, ומסיים ומותר לדכן ברגל, ש"מ שענינו דיכה, וזה מוכיח שגם ברישא מתפרש כן], לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית, ואם לאו אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה, היתה שניה ונכנסה שלישית אין מודכין ואין מונעין מהן מים כדי שיהא מעשר שני כו', וש"מ שע"י דיכה או מניעת מים יתעשרו לשעבר, ומסיים שם ומותר לדכן ברגל וכן כל אדם נוהגין, הנה שנינו ד"ז בבצלים הקיצונים שנשנו במשנה כאן, וכן בירושלמי לגבי לוח, ומפרש שם בירושלמי שריכון כעיקור, פי' דהוי כאחר לקיטה.

ומבואר בתוספתא פ"ב ובירושלמי פ"ט ה"א שאין מחייבין אותו לשרש אחר הלוח ולעקר לפני שביעית, משא"כ שאר ירקות הרכין שלא הוקשו לפני ר"ה.

מניעת מים לא מצינו דמהני בלוח ובצלים, והגר"א פי' כאן בבצלים הסריסים, אבל לא הוזכרו

מחלוקת בדיני העלין, רק בדיני עשירים אוכלין אחר הביעור.

שוב נראה דר"י מודה שהדבר ספק, ואין מוציאין מן העניים, אלא דס"ל דכיון שעשירים אוכלין אחר הביעור לא מפקינן מבעה"ב כלום, ולצד שהם קדושים בקדו"ש הרי הם הפקר, ואף עשירים מותרין בהם, והיינו דקמ"ל דאפ"ה העלין שלו.

ובתר הכי מייתי ברייתא דדיכון כעיקור, ונחלקו אותן אמוראים באיזה אופן נשנית הברייתא לענין מע"ש ומעשר עני, האם הפרי נגמר בתחלת השנה או בסופה.

משנה ד

מ"ד לוח של ע"ש שנכנס לשביעית, מ"ש הר"ש דאם צמחו בשביעית אסור לעקרן ולהפסידן, לא נתפרש, שהרי לוקטן לאכילה ומה הפסד יש כאן, ולחפור העפר מוכרח במארופות או קרדומות, וב"ש החמירו שלא יהא נראה כחורש וכיון שעושה בשל עץ ניכר שאינו חורש, ודוקא בשדה עידית שקל לחפור, אבל בשל צלעות שא"א לחפור הסלע בשל עץ מודו ב"ש דשרי, דלא אמרו אלא בשאפשר לשנות, כיון שהנדון משום מראית העין, [ואין לומר דאין דרך לזרוע בצלעות, דהא קמן שזרע שם הפואה, אלא משום דא"א בשל עץ], ובפשוטו יש קדו"ש בלוח דאזלינן בתר לקיטה לכו"ע, כיון שיכול להשביח עוד בקרקע, ונקט הכי כלפי מ"ג דקתני לוח שעברה עליו, קתני דהכא מיירי בלוח שנכנסה עליו שביעית, ואפשר דמשום איסור ספיחין נקטיה, דפלוגתתם בשדה שזרועה כולה, ולא במאורע שעלו מעטים דאין נראה כחורש. - אפשר דבשאר ימות השנה עוקרין הלוח במחרישה, כדמשמע בתוספתא, והוי שינוי גם בקרדומות.

שוב נראה דמיירי בלוח של ערב שביעית פי' שדינו כשל ששית, מדלא קתני שנכנס מששית לשביעית, אלא של ע"ש שדינו כך, וכמשנ"ת לעיל ס"ג ס"ק ד, ע"ש, ונתבאר עוד להלן בסמוך.

משנה ו

אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית, דין ששית בזמן שאין חורשין לששית, ודין שביעית משפסקו גשמים

מ"ו אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית, פי' בירושלמי דהיינו דוקא לחשוד על השביעית, ובסתמא מותר [מה שהוזכר במ"ט בהדיא החשודה על השביעית זהו אגב סיפא שחשודה על הטהרות בלבד, אבל כל הפרק בחשוד על השביעית, ומה שאמרו בשביעית היינו בזמן הראוי לחרישת שביעית בלבד, ולא תלינן שכונתו לקנות לצורך שמינית, ולפי"ז יש להסתפק מה הדין בששית ערב שביעית בזמן שאין חורשין בששית, וכן בשביעית משפסקו גשמים שאין חורשין עד שמינית, ולכאורה כל שמלאכתו מיוחדת לשביעית אסור, וכיון שסתמא אין מקדימין לחרוש בקיץ לצורך החורף, הרי"ז כלוקח בששית לשביעית, ובשביעית לשמינית, מיהו משמע שיש מקדימין לחרוש בקיץ, וא"כ הדין נותן להתיר בששית ומתני' כפשטה דדוקא בשביעית אסור, מיהו קודם שבטל ר"ג תוספת שביעית, הרי מן הפסח והעצרת מיקרי שביעית, ולאחר הפסח בשביעית י"ל דשרי ולא חיישינן שיקדים לחרוש לשמיני בשביעית.

אם האיסור משום לפני עור או מסייע, ג' סברות בטעם ההיתר במלאכתו לאיסור ולהיתר

ויש לעי' מאיזה טעם אסור למכרן, האם משום לפני עור, או מפני שמסייע ידי עוברי עבירה, דבפשוטו מחרישה ועול והדקר הו"ל מסייע למלאכה דשייך ביה לפני עור, ומזרה וכדי יין ושמן הו"ל מסייע לעוברי עבירה לשמר פירותיהן ששמרום בעבירה, מיהו י"ל שאם לא יוכל לשמרם לא ימנע אחרים מללקטן, ונמצא שהסיוע הזה גורם לעבירה, ומ"מ אין זה דומה ללפ"ע רק גרמא, משא"כ מחרישה שמסייעו למלאכה עצמה.

והנה עיקר איסור לפני עור הוא להטעות את חברו שהוא עוור בדבר, אבל כשחבירו מזיד ולא

בתוספתא, אלא הקיצונים ובירושלמי לוף, ואולי יש בהם תכונת קטניות, ומהני להו מניעת מים או דיכון.

הר"ש העתיק מירושלמי שעקרן ממש עד שלא צימחו, מיהו מ"ש הטעם משום הפסד אינו מובן דהא עוקרן לאכילה, אבל הענין כמשנ"ת שאם נתקדשו בקדו"ש אסורין משום ספיחין, ועי' לעיל סי"ג סק"ד.

בנדרים נ"ח א' ב' הזכירו בגמ' ודילמא במדוכנין ופירשו שם שנידוכו ונתערבו יחד, וע"פ הירושלמי והתוספתא שדיכון כעיקור, יש לפרש שע"י הדיכה הו"ל כמי שעקרן בשביעית, ולא נאסרו מדין ספיחין ולא נתקדשו בשביעית, לפי שנידוכו ונעקרו משרשיהן, והם רק טמונים בארץ, ונמצא שהבצל עצמו מותר, וא"צ ביטול, והר"ש במתני' ציין לההיא דנדרים, ומשמע שמפרש כן.

ביאור בצלים הקיצונים, ופואה של עידית

בצלים הקיצונים מלשון קיץ כמ"ש בירושלמי, ואפשר שתכונתן שהם יבשים, ויש בהם כח קטניות כמו לוף וכן פי' הרמב"ם שיבשו יבשות גמורה.

פואה היא ממין הצובעים לקמן פ"ז מ"ב ומיושב שאין לה ביעור כיון שעיקרה בארץ בעומק, - של עידית היינו קרקע שמינה ורכה.

שם ומודים בפואה של צלעות כו'

שם ומודים בפואה של צלעות כו', יש לעי' אטו טעמא דב"ש איצטריך לאשמועינן, ואפשר שבא לבאר מה שהקדים פואה של עידית דלאפוקי צלעות קאמר, ועוד ללמדנו דב"ה מתירין אף בדאפשר, דהא בדלא אפשר ב"ש נמי מודו.

משנה ה

מ"ה מאימתי מותר אדם ליקח לוף כו', נתבאר סי"ג סק"ד י"ב.

א' בספר אאמו"ר זללה"ה, ויש להטעים בו פי' ב', ופי' ג' נתבאר בחזו"א, ובירושלמי דמאי פ"ו ה"ה אמרו שתלית השחיטה בבהמה החורשת רחוקה, אבל חכמים רצו להתיר, ונתפסו בהיתר כל דהו וזה מתיישב ע"ד החזו"א.

שם מחרישה וכל כליה, העול והמזרה והדקר

שם מחרישה וכל כליה, העול והמזרה והדקר, המפרשים פי' שאלו בפ"ע, ואינם כלי המחרישה, [וצ"ע ברש"י ותו' ע"ז ט"ו ב' שכתבו דפירושא קאי מפרש], וכ"מ בכלים פי"ד מ"ד דמני עול בכלי העגלה, וכאן עגלה וכל כליה מותרת, ועי' כלים פכ"א מ"ב דמני כמה כלים של המחרישה, וקמ"ל שאפי' חלקים של המחרישה אסור למכור.

שם העול, עיקרו לחרישה, אע"פ שיכול לשמש עם העגלה, אפי"ה אינו נכלל בהיתר כלי העגלה.

שם והמזרה, הוא הכלי שזורין בו את התבואה, ואמרו ב"ב כ"ד ב' דגורן שאינו קבוע אין זורין אותו ברכת, ופרש"י דכיון שהוא מועט א"צ רחת, וה"נ אם מלקט תבואה מרובה זורה ברכת או במזרה, והר"ז כמביא יותר מט"ו כדי יין וחמש כדי שמן, ואין לסייעו להעמיד כרי, וכיון שלא ימצא מזרה ימנע מלאסוף ולשמור את תבואתו. – בכלים פי"ג מ"ז מבואר דמזרה הוי פשוטי כלי עץ, ולכן קשה מה שפירשו שחופר בו.

ויש לעי' למה שנה התנא מזרה בין עול ודקר, הרי דקר שייך יותר לכלי המחרישה כעול, ואפשר שבא ללמדנו דמיירי בדקר שמשמשין בבית ולא בשדה, ואפ"ה סתמו לחפירה בגינה וכיו"ב ואסור.

שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר

שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, עי' ס"ג סק"ו, וס"ה סק"ח.

שם אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר, הנדון באלו שסמייעו להביא תבואתו משדהו, אבל אין איסור לקצור מן ההפקר במגל קציר, ולכן חשיב מלאכתו גם להיתר, שגם מעט תבואה אפשר

ימנע מלחרוש שדהו בגלל שלא מכר לו המחרישה, בזה אינו בגדר עיוור, אבל מ"מ אם רק ע"י מכירתו הוא חורש, הר"ז מסייע לו ליפול במכשול שהוא עושה לעצמו מרצונו, וזה ג"כ מיקרי לפני עור, כמבואר בכל פ"ק דע"ז שהמוכר בהמה לגוי להקריבה עובר בלפני עור, מיהו בדבר שמלאכתו לאיסור ולהיתר, לא מיקרי לפ"ע במזיד, כיון שהמכירה אינה מוחלטת לאיסור, כמו שמובן שהמוכר סכין קטנה שע"ג השלחן לחשוד לא מיקרי המכירה של איסור, אע"פ שהחשוד נתכוין להכות בה את חברו, ששמוש האיסור בדבר המותר הוא כמתחדש לאחר המכירה, וא"א להגדיר את המכירה כמעשה מכשול, אלא שהקונה משתמש עם ההיתר למכשול, והו"ל כמוכר לו מחרישה בחמישית שעתידי להשתמש בה בשביעית דמ"מ מעשה המכירה לא נקרא מכשול, אלא כשהאיסור מזומן מהמכירה, וזה דוקא במיוחד לעבירה, אבל בעשוי לשניהם הר"ז כידענין שלוקח גם להיתר, וסגי בזה להתיר את המכירה, אע"פ שדעתו של הלוקח להשתמש בו גם איסור.

ויש בזה ג' סברות, א' שהתורה לא אסרה אלא מעשה מושחת של ודאי מכשול, ובספק הר"ז ממעיט בחומר העוולה, ב' דכיון שהלוקח מזיד אין כאן מכשול של עיוור אלא כשהמעשה מסייע מיד לעבירה, אבל כמו שאם מוכר לו מחרישה בשית וחורש בה בהיתר וממשיך בשביעית, אין המכשול מתייחס למכירתו, כך כשיש בה שמוש היתר אין האיסור במכירה כיון שיש בה גם היתר, וכאילו ידוע שעתידי להשתמש גם בהיתר תחלה חשיב, ובכה"ג חשבינן הלוקח כמשמש בדבר המותר לעשות איסור, ולכן המכירה מותרת במוחלט, ולא שהיא מותרת מספק, אלא המצב הזה מוגדר כהיתר, ג' דכיון שאין האיסור מוחלט, הקלו חכמים לקבוע את הגדרים בשיקול כללי, שאם נרחיק את החשודים לגמרי אפי' בספיקות, יבואו להתרחק מהיהדות לגמרי והו"ל לפני עור יותר גדול, ולכן שקלו הדברים באופן כללי והתירו, פי'

ונראה מזה דמה שנתחדש דאף במזיד חשיב לפני עור, היינו דוקא כשהעבירה מזומנת לפניו, אבל כשההיתר מזומן וכעת אין זו נתינת מכשול, אנו רואים העתיד כגרמא ולא כנתינת מכשול, דכיון שהוא מזיד אינו עוור שגרמנו לו עוורונו, וגם יטרח וימצא חפצו, ולא נאסר אלא כשהמכשול ודאי, אבל העתיד הרחוק מוגדר כנתינת אפשרות ליכשל, ולא כמכשול גמור, הגע עצמך במכר לו בשנה ראשונה של שמיטה, דודאי שייך להקל שלא לחוש לעתיד הרחוק שהדבר עלול להשתנות, וכיון שאין כאן דבר עבירה גמור, אין זה בכלל מכשול, ונה"ה דאומר מותר ותינוק שנשבה דכמזיד חשיב לענין זה, כיון שלא נעלם ממנו דבר כבגד שאבד בו כלאים וכיו"ב שחסר לו ידיעת המציאות, אבל כשיודע המציאות וחפץ בה דינו כמזיד].

ואין לומר שההיתר מפני דרכי שלום, שהרי הוכיחו בירושלמי שמה שלא הובא במתני' דגיטין, לא הוי משום דרכי שלום, ואין לומר שהנדרון בדרבנן כיון שיכול להשיג במקו"א, שהרי לדעת הגר"א בכה"ג שאין לו הוי לפ"ע דאורייתא לכו"ע וכ"מ בראשונים עי' ע"ז ס"א סק"ה, ורק לדעת הרמ"א פלוגתתם בדרבנן.

ומהא דיליף ר"ה היתר מכירת פרה לנכרי מכח תליה דשחיטה כמו בחשוד על השביעית, ש"מ שההיתר גמור הוא, וע"כ צ"ל דלא נאסר אלא מכשול ודאי, דכיון שהוא מזיד לא חשיב לפני עור אלא כשמכשילו בודאי, מיהו דוקא כשהתליה אמיתית וקרובה, שאם היתה כונתו לחרישה ה' הדבר ניכר במקחו, שמברר כוחה לחרישה, ובכה"ג לא נתחייבנו לחוש ללפני עור, דלפני עור במזיד אין לך בו אלא חידושו, שהרי בלא"ה יטרח להשיג חפצו, ואין המוכר מכשילו בנעלם ממנו, וכמבואר בירושלמי דכמו שהתירו דבר שמלאכתו לאיסור ולהיתר, ולא חששו שמא הוא לוקחה לאיסור, ה"נ התירו למכור לשאינו חשוד ידוע אלא סתם אדם, ואע"פ שלצד שהוא חשוד יש כאן מכשול, וה"נ התירו בזבין להכי ולהכי דלא חשיב מכשול.

לקצור במגל, משא"כ במזרה שאין צורך במזרה כשהתבואה מועטת, נמצא שאין צורך בעבודת הזרייה רק אם יש לו כמות של פירות שהם עבירה.

- נמצאו בזה עוד דברים בספר ע"ז ס"א -

אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית כו'

מ"ו אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית כו', פי' בירושלמי דבשביעית כולל תרתי דוקא בשביעית ולא בששית דאז סתמן לעבירה, ועוד דדוקא לחשוד ידוע על השביעית אסור, אבל בסתם תלינן לקולא שאינו עבריין, ומה שקונה כעת הוא לצורך שנה הבאה, ולמדו כן ממ"ש דכל מלאכתו לאיסור ולהיתר מותר, ופי' הרמב"ם בפ"ח ה"ד דכיון שאינו חשוד ידוע הו"ל כמלאכתו לאיסור ולהיתר שהרי אפשר שקנה אותן לאחר שביעית, - ויש לדקדק למה שנה התנא סתם שאינו רשאי למכרן, ובמ"ט קתני בהדיא לחברתה החשודה על השביעית, וי"ל דהתם כלפי אשת ע"ה דסיפא הוצרך לפרש דרישא בשביעית, אבל באמת כל המשניות דקתני לא ימכור לו ומוכר לו כו' מבואר דמירי באדם ידוע, ולא בכל אדם סתם.

ירושלמי א"ר יונה כיני מתני' אלו כלים שאין האומן רשאי למכרן בשביעית לחשוד על השביעית, ומפרש התם דסתמן מותר ורק לחשוד אסור, דכי היכי דתלינן במלאכתו לאיסור ולהיתר דשרי, ה"ה דתלינן בסתמא שאינו חשוד.

ומבואר כאן, וכן בפרה החורשת, ובשדה ניר, דדוקא בשביעית אסור, אבל בששית מותר, ונלא תלינן שלוקחן לשמינית, שאין דרך להקדים ליקח בשביעית לשמינית, ולא מהני מה שלוקחן גם לשמינית כיון שהאיסור מזומן כעת], ויש לעי' מ"ט שרי בששית הרי בודאי בסתמא תשאר אצלו המחרישה והפרה והשדה לשביעית, ומה היתר יש בזה שבשנת המכירה עוסק בה בהיתר, והרי כשהתירו הוא אף כשאינו יכול להשיג במקום אחר.

שכונתו לאיסור, דכיון שאינו חפצא דאיסורא רק כונתו גורמת האיסור, חשבינן המכירה כמצב של ספק, והעבירה כתוצאה שנתחדשה אח"כ, וכ"ז דוקא במזיד שאין מכשילין אותו בטעות, (וגם סתמא ישיג חפצו במקום אחר כיון שאין זה אצלו מכשול), ולכן הדבר נקבע לפי מציאות המכירה, אבל כשמטעין אותו וגורמין המכשול אין להתיר בשום אופן, וכמשנ"ת.

ומרן זללה"ה כתב בשביעית סי"ב סק"ט שאם נחמיר בספיקות נגרום מכשולות אחרים, ע"ש, וג"ז דוקא במזידין וכיו"ב שאין זה מכשול אצלם, ולכן מקפידים על הרחקתם בענין זה, ואין כאן עוול מצידנו אלא הבאת המכשול, ובזה שפיר מחשבינן כלל המכשולות זה לעומת זה, כמ"ש מרן זללה"ה.

והלום ראיתי בירושלמי דמאי פ"ו ה"ה דמשמע שבאמת התלייה רחוקה שהרי אין דרך לשחוט פרה העומדת לחרישה, [וטעם זה הזכירו גם בשביעית פ"ה ה"ג דמה"ט אסרי ב"ש], אלא שעילה מצאו להתיר בסרך כל שהוא, כמו שהתירו למכור זיתים למעשר ותולין שיאכלם בלא הכשר לטומאה, וזה משמע כדברי מרן זללה"ה שראו צורך להתיר והקילו בתלייה כל דהו, ואין כאן חשש דאורייתא כיון שהוא מזיד ואנו רוצים שלא יכשל בחטא, והפסד החטאים בשנאת ת"ח גדול יותר כמ"ש מרן זללה"ה שם.

שם מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר

שם מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר, יש לעי' האם חזר התנא ופירש מה הם כליה העול והמזרה והדקר, או דתיתי קתני כל כלי המחרישה וגם העול שאינו כלי המחרישה אסור משום דסתמו לחרישה, אבל יכולין להשתמש בו למשא, ומיושב בזה הא דקתני המזרה שאינו כלי חרישה, וגם מאי רבותא בהני אם הם כלי המחרישה, הרי סתמא הם בכלל, וברש"י ותו' ע"ז ט"ו ב' משמע דפירושי קא מפרש.

ואפשר דבכולהו הגדר כל שאין מלאכתו מיוחדת לעבירה, דהא פרה ושדה ג"כ אינן מיוחדין לעבירה, אלא דבאריס ודאי לחרישה נתכוין כמ"ש בירושלמי, ונעשה כמיוחדת לעבירה, אבל בגברא דזבין להכי ולהכי חשבינן המכירה כודאי עשויה לאיסור ולהיתר, ולא כספק איסור ספק היתר, וכ"מ בירושלמי דסתם בנ"א חשבינן ליה כמלאכתו לאיסור ולהיתר, הרי דמדמינן גברא לחפצא, ובזה הסברא להתיר משום דלא חשיב ודאי מכשול, אלא אפשרות להשתמש בה לעבירה, ובזה במזיד לא קרינן ביה לפני עור, ורק בדליכא למיתלי נעשה חפצא דאיסורא, ולכן גם אם כלפי שמיא גליא שהוא לוקחה לעבירה, חשיבא העבירה כמתחדשת מרצונו לאחר המכירה, ולא כנותן מכשול במכירה.

ובזה מיושב הא דקתני וב"ה מתירין מפני שהוא יכול לשוחטה מפני שיכול להובירה, ולא אמרו שמא לשחיטה הוא לוקחה, ואמנם כשידענו שלוקחה לחרישה, לא אמרינן שיכול לשוחטה, אבל כשהדבר שקול הרי חלות ההיתר מפני שאין מלאכתה מיוחדת לעבירה, ור"ה למד מכאן דהיכא דאיכא למיתלי תלינן, ולא חשבינן ליה כספק איסור, [ומזה משמע דר"ה לא ס"ל כהירושלמי בדמאי הובא להלן, שהרי בעובדא דר"ה אין כ"כ סיבה לעילה זו].

וזו נראה כונת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ו סק"ו ושם כתוב דכשאין המכשול ודאי, וסומך על צד ההיתר שבדבר, אינו עושה עוול של נתינת מכשול, ולא אסרה תורה אלא עשיית העוול של להכשיל, והרי אינו עוסק בזה, מיהו משמע מזה שהעוול נקבע לפי הנותן את המכשול, ולא לפי התוצאה, ויש להוסיף כמ"ש כ" (וכ"נ בספר שם), דמכירה של דבר שמלאכתו לאיסור והיתר חשיבא מכירת היתר, שאפשר לבא ממנה לידי מכשול, (וזכר לדבר לפני דלפני), ואדם שלוקח לאיסור ולהיתר אף אם בלבו עכשיו לאיסור, חשיבא המכירה לאיסור ולהיתר, כ"ז שאין המוכר יודע

בה מעשה איסור כלל, רק הקשר שלה לפועלי עבירה, משא"כ במזרה לפמ"ש הרמב"ם פ"ד ה"א שאינו זורה אלא חובט את המעט, ואפי' אם מותר לזרות במזרה כמו לשמור היין בכדים, מ"מ הוא מסייעו בחורא גנב לשמור גניבתו, אבל בסאה ומעות כבר נשלמה העבירה לגמרי, והסיוע הזה כאמירת איישר ושל' שאינם סיוע לעבירה אלא לגברא, ולכן התירו בתלייה זו.

- עד כאן -

משנה ז

מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וט"ו כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר, כל המשנה מתבארת ס"ה סק"ט, ועיי"ש סק"ח.

שם היוצר מוכר חמש כדי שמן וט"ו כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר, פי' שאין למכור לחשוד הרבה כלים שע"ז מסייעין אותו לשמר שדהו, שאם לא יהא לו במה לכנוס יינו, ע"כ יפקיר כרמו. (ס"ה סק"ט)

שם ואם הביא יותר מכאן מותר, פי' אם כבר הביא כמות גדולה של זיתים וענבים שצריך להם יותר מט"ו דין מותר למכור לו, דשוב אינו מסייעו לשמור, שהרי כבר לקט הפירות, ולא חיישינן שהביא מן השמור, אבל הר"ש פי' דה"ק אפי' הביא יותר מכאן מותר, ולא אמרינן מדהביא כולי האי ש"מ שהכל משמור, ואף ט"ו כדין אין למכור לו.

והרמב"ם בפ"ד הכ"ד מפרש דמ"ש שכן דרכו להביא מן ההפקר זהו דין נוסף שאין ללקוט מן ההפקר יותר משיעור זה בב"א, שזה כדרך הבוצרין, ומ"מ אם הביא לא מחייבין ליה להפקיר השאר, וק"ק דלפ"ז אין לאסור המכירה אלא לבעה"ב שהוא אסור ללקוט כדרך הקוצרים, וצ"ל דבכל חשוד חיישינן שלוקח מבעה"ב, ומ"מ אין ללמוד ממתני' איסור ללקוט טפי מט"ו כדין אלא לבעה"ב בשדהו, מיהו מצינו בתוספתא שבזמן שב"ד כונסין הכל לאוצר ומחלקין מזון ג'

שם והמזרה, פי' כל מפרשי המשנה כפשוטו שזורין בו התבואה וכדכתיב אשר זורה ברכת ובמזרה, [יש במדרש תנחומא שכאשר היו הפירות טובים בארץ ישראל והיה הדגן מרובה מהתבן, היו זורים ברכת, וחזורין וזורין במזרה, כי עדיין נשאר דגן בתוך התבן, ומיושב משה"ק תו' דתרת זימני זבייה למה לי, רחת הוא כלי מלא נקבים ופרוץ ברוח רביעית כמחתה פרוצה, ומזרה כלי עץ עשוי שינים, כדתנן כלים פי"ג מ"ז], והא דחשיבא מלאכתו מיוחדת לעבירה היינו מפני שאין דרך ללקוט אלא מעט, וכיון שיש לו תבואה מרובה לזרותה ש"מ שהוא לוקט מן המשומר או גם מן הזורע באיסור, ודמי ליותר מט"ו כדי יין.

אבל רש"י ותו' בע"ז ט"ו ב' פי' שעודר בה את הקרקע, אלא שרש"י פירש שעודרין במזרה עצמו, [והובא בפי' הרא"ש כאן], ובתו' פירשו שהוא כלי אחר שקורין אותו מזרה והוא מכלי המחרישה, וכנראה פירשו דהני פירושא דכלי המחרישה נינהו, ומ"מ הדברים מחודשים שמזרה א"א לחרוש בו, ובודאי לא שייך לומר שמלאכתו מיוחדת לעבירה מפני שימוש זה, וגם קשה להמציא כאן כלי חדש שלא שמענו, בזמן ששם מזרה מפורש בפסוק, וכמו שנקטו כל המפרשים במתני'.

ויש לדקדק למה שנה התנא מזרה בין עול ודקר, הרי דקר הוי טפי כלי החרישה, ואפשר ללמדינו דמיירי בדקר שיש לו עוד שימושים ולא בדקר המיועד לחרישה ואפ"ה אסור.

ולכאורה נראה דמזרה וכדי יין ושמן מסייעים לעבירה טפי מסאה ופריטת מעות, דבמזרה אם לא יהא לו קל לכנוס תבואה מרובה יש צד שלא ילקט הרבה, וכן ביין ושמן, עכ"פ הם מסייעין בקיום העבירה, אבל פריטת המעות לפועלים אין בזה סיוע לעבירה כלל, שהרי בכל ענין ישלם לפועליו וימדוד גרנו, ואינו אלא מסייע ומקיל לו את העבודה שבודאי תעשה, ועוד שאין

כלים לא יביא, אבל אם הביא יותר מכאן מותר, דחזינן שהביא פירות מרובין, ואומר שהם מן ההפקר מותר למכור לו כל צרכו, שהרי כבר ליקטן, ולא חשיב מסייע להכשילו שישמור פירותיו ולא יפקירם, ור"ש פי' דקמ"ל דלא חיישינן שהביא מן השמור, ולכאורה אין טעם לאסור מכירת החמש והט"ו, דלא מצינו שקנסו לאחר שהביא וכ"מ מדלא קתני ואפי' הביא יותר מכאן, ומהיכי תיתי נגזור מדנפשין, אלא הפשטות דלאחר שהביא אין סיבה לקנס, ומותר אפי' הרבה, וכן מוכר לנכרי בארץ אפי' הרבה, ובתו"ט הביא פי' שהתיר אפי' טובא, ומשמע מלשונו שאפשר לפרש כן בפי' ר"ש, וכ"כ בחדושי הגר"א, נויש שם ט"ס קדירות צ"ל פירות], ואאמו"ר זללה"ה כתב דאף לפר"ש שהחידוש שמותר למכור לו ט"ו כדי יין, מ"מ אם הביא יותר מט"ו מותר למכור לו יותר, ועיי"ש ביישוב סתמות המשנה לפ"ז, [וכבר נתבאר בכ"ז בס"ה סק"ח ט' עיי"ש בדברי מרן זללה"ה בכ"ז].

שיעור כד לא נתפרש, אבל מצינו בכלים דחביות לחמיות הם סאה, ולודיות סאתים, ואם היינו כד היינו חבית, א"כ הכדים מחזיקים סאה, מיהו כד סתמא הוי פחות מחבית, אלא דכיון דאיכא דקרו לחבית כד משמע שאין החילוק גדול כ"כ, ובסוכה נ"ב ב' אמרו דכדי שמן היו בהם שלשים לוג, וזה סאה ורביע.

בירושלמי מפרש שיש היכר מהו כד שמן ומהו כד יין, ונראה דכוונתו לפרש שבחומר החרס יש הבדל איזה ליין ואיזה לשמן, שכל אחד צריך סוג אחר של כד.

שם שכן דרכו להביא מן ההפקר

שם שכן דרכו להביא מן ההפקר, בפשוטו אינו מביא מן ההפקר כמות כזו בפעם אחת, אלא בכל פעם לוקט מעט, והוא אוסף בכמה פעמים מן ההפקר ודורכן וכותשן בביתו, ולפ"ז אינו מוכר לו אלא פעם אחת בשנה, מיהו לפמ"ש"כ דבהביא יותר מכאן מותר יותר, פעמים יש שזה נקרא

סעודות לכאו"א, לא היו מניחין ללקוט טפי מג' סעודות, אבל כשאין אוצר ב"ד אין הגבלה מעיקר הדין כמה ללקוט, וזוהי מצות ביעור שכשכלה מן השדה יוציא כל אדם מה שאצר ותהא יד הכל שוה, אבל כ"ז שיש בשדה אין הגבלה כמה ללקוט, וכן צידד מרן זללה"ה בסי"ב סק"ט, אבל בסדר השביעית אסר ללקוט לכל אדם רק הצריך לימים מועטין, וצ"ע דט"ו כדי יין וה' כדי שמן הוי טפי טובא, וי"ל דיין ושמן אין דרך לטרוח מעט מעט, ומ"מ לא מצאנו מקור להחמיר בפירות, נועחזו"א סי"ג סק"י"ז שנסתפק לאסור מכח סוגיא דסנהדרין אף מן ההפקר], ונראה דבזמננו דטריחא מילתא לילך לשדות, הדרך ללקוט בפ"א טובא, ולא אסרו אלא כשממהר לתפוס קודם שיקדמוהו אחרים. (ס"ה סק"ט)

שם ומוכר לנכרי בארץ, אפי' יותר מט"ו כדין, כ"ה בירושלמי, והיינו דס"ד דלנכרי אפי' מעט אסור שאין לסייעו ללקט בשל ישראל, ולכן פירשו דהחידוש דלא חיישינן שימכרם לישראל, וכש"כ מחרישה ואינן דמוכר לנכרי, וכ"ה בנדמ"ח מהגר"א דאכולהו קאי. (ס"ה סק"ט)

שם ולישראל בחו"ל, יש לעי' פשיטא דכיון שאין שביעית נוהגת שם הו"ל כשאר שני שבוע, והגר"א מפרש בירושלמי דאפי' הוא בן א"י מותר למכור לו בחו"ל, ויתפרש שם דאפי' ידעינן שיש לו בא"י שדה מהמין שהוא קונה הכדים בחו"ל, כגון כדי יין לכרם, א"נ אפי' במקום שדרך לבא משם לא"י, דחזינן שהמוכר הזה הוציא הכדים מא"י לשם, וה"נ יש לחוש שהלוקח יחזירם, והיינו דקמ"ל דשרי. (ס"ה סק"ט)

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

היוצר מוכר חמש כדי שמן כו' ובשיעור כד

מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן כו', פי' שאם לא יהא לו היכן לשמור יינו, לא ישמר את כרמו, אבל בשיעור שמוצאין גם בהפקר מותר למכור לו, וכ"ז קודם שהביא דחיישינן שאם לא יהיו לו

רק לגברא, ולכן סגי בתלייה כל דהוא, א"נ גם בהני מפני שתלייתן קרובה.

משנה ט

מ"ט משאלת אשה לחברתה החשודה כו', בפ"ה הר"ש דחשודה על שביעית היינו לאכול אחר הביעור, ע"י ס"י סק"ט.

שם משאלת אשה כו' נפה וכברה כו', בירושלמי מפרש שאין מלאכתן מיוחדת לעבירה, מיהו כבר כתב הר"ש שאין זו תלייה גמורה, ולכן הוצרכו לדרכי שלום, וזהו שנסתפקו בירושלמי אם בעינן כאן תלייה או שהתירו בכל ענין מפני דרכי שלום, ומסיק דבעינן תלייה כל דהו, מיהו לכאורה לא דמי תלייה דהכא לדלעיל, אלא דילפינן מהתם שבפירוש אסורין בכל ענין, ולא התירו מפני דרכי שלום, אבל עיקר ההיתר דלעיל משנה ח' מרווח יותר והתירו אף בלא דרכי שלום, כיון שתלייתן קרובה הרבה, ולעיל כתבנו דשריותא דסאה ומעות היא מפני שאין הסיוע למעשה העבירה אלא לגברא, ובנפה וכברה יש קצת סיוע לאכילת הפת באיסור, ואפשר דמשו"ה בעינן כאן טעמא דדרכי שלום.

אבל הרמב"ן והרשב"א גיטין ס"א א' ע"ז ט"ו ב' פירשו דתלייה דהכא כתלייה דלעיל מ"ח שיכול לשוחטה, וטעמא דבעינן לדרכי שלום הוא מפני שאין לה ריוח מההשאלה, ולא ה"ל לה להכנס לספק איסור שלא לצורך, ולכן הוצרכו בזה לדרכי שלום, והקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה א"כ מ"ט שרי להשאל לו סאתו בלא דרכי שלום וכמבואר בירושלמי דברישא לא בעינן טעמא דדרכי שלום, וצ"ל כמש"כ לעיל דבסאה ליכא איסורא כלל רק סיוע לגברא, ובזה תלינן בכל דהו, אבל קשה שהרמב"ן השווה תליות דמתני' לתליות דלעיל, ובפשוטו לא דמו דודאי רחוק שבאה לספור מעות בנפה וכמ"ש הר"ש, ועוד דא"כ לא לישתרי בדידיעין שאין לה אונין של פשתן וסמנין, וע"כ דחדא מיניהו נקט, לומר דכ"ז שלא אמרה בפירוש משכח"ל תליות רחוקות, אבל ודאי שאין בכוחן

הביא יותר מכאן, דלאחר שמילא הט"ו כדין, אם הביא עוד ענבים מן ההפקר יכול למכור לו עוד כפי מה שהביא, והרמב"ם למד מכאן שלא יביא בעה"ב משדהו יותר מזה, וש"מ שזהו שיעור הנצרך לשנה, שכך טורח כל אחד להביא צרכו מן ההפקר.

שם ומוכר לנכרי בארץ ולישראל בחו"ל

שם ומוכר לנכרי בארץ, מפרש בירושלמי אפי' יותר מכאן, מיהו דוקא כשקונה לעצמו, אבל ע"מ למכור אסור, וא"כ צריך להיות באופן שיש לו שדה, ולא חיישינן שמסייעו לקחת מהפקר של שדות ישראל.

כתב הגר"א שבכלל מתני' שמותר למכור לנכרי מחרישה וכל כליה, ולכאורה זה פשוט יותר להיתר, אבל כשקונה כדים מרובים יש לחוש שכונתו למכור לישראל, משא"כ כשקונה מחרישה, והרי מיירי באופן שקונה לצורך עצמו, וכן פשוט שמותר למכור לישראל בחו"ל, דהא ליכא שביעית התם.

שם ולישראל בחו"ל, מפרש בירושלמי אפי' מן הקנוי בארץ, ופי' ר"ש שהביא פירות מא"י, ולשון קנוי לא משמע כן, ועוד שהרי אם הביא יותר פירות מותר, והגר"א פי' דר"ל ואפי' הקונה מן הארץ, ויש לדון בזה, דכיון שאינו קונה לצורך חו"ל רק להוליך לארץ ישראל באמת אין להתיר, דסתמא מתפרש לישראל שקונה לצרכו בחו"ל, ולא חיישינן שימכרנו לישראל, אפי' במרחק שמוליכין כן חביות מא"י לחו"ל ויש לחוש שגם יחזירם לא"י.

משנה ח

מ"ח מוכר לו פירות אפי' בשעת הזרע כו', בירושלמי מבואר דאף בלא דרכי שלום שרי, והוכיחו כן מדמייט בגיטין רק הא דמשאלת כו', ולפמשנ"ת יש לפרש דמכירת פירות סתמה לאכילה טפי מלזריעה, וסאה ומעות אין בהם סיוע לעבירה

בוררת וטוחנת ומרקדת כ"ש שמשאלת לה נפה להרקדה וכברה לברירה וריחים לטחינה, ואפשר דקמ"ל שגם השאלת הנפה והכברה היא רק מפני דרכי שלום, ולא הוצרך התנא לשנות ריחים שזה ק"ו מטוחנת עמה, כדחזינן ברישא בחשודה על השביעית שמשאלין לה ואין טוחנין עמה.

ותנור נראה דמותר להשאילה אפי' בפירוש לאפיית פת, שהרי כל האיסור הוא מפני שמטמאה את חלתה, אבל באפיית הפת לאחר הפרשת החלה אין שום איסור, ולכן לא הוצרך התנא לשנות תנור כלל, וצ"ע בר"ש וברמב"ן שם שביארו דמרישא שמעינן דה"נ תנור שרי משום תלייה דאונין של פשתן, ולמש"כ שאין שום איסור באפייתו בתנור א"צ תליה, וא"צ להזכיר ריחים שאפי' טוחנת עמה, ובשנו"א כתב שאין דרך להשאל תנור לע"ה שאין לו טהרה אלא בשבירה, ולכאורה מתפרשא שפיר מתני' בתנור טמא.

ומדברי כולם נלמד שאין להשאל תנור לע"ה רק מפני דרכי שלום, ויש לפרש הטעם דכיון שיש לה תנור לאפות בו, לכן היא עושה הבצק, ונמצא שהתנור מסייע בעשיית הבצק בטומאה, ולו"ד יש מקום לדון בזה, דהגדון של השאלת התנור נקבע לאחר הפרשת החלה, ואין לאסור השאלתו בכה"ג, ואף לפי דבריהם אם באמת באה לשאול לאחר הפרשת החלה יש להתיר, וג"ז טעם מספיק שלא שנו התנור בכלל הכלים במתני'. (ע"ז סימן א')

שם ומחזיקין ידי נכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל ושואלין בשלומן מפני דרכי שלום, נתבאר לעיל פ"ד מ"ג.

פרק ו

משנה א

מ"א שלש ארצות לשביעית, בדיני גבולות הארץ, וע"ס המשנה, סי"ד סק"א ג'.

כדי להתיר בלא טעמא דדרכי שלום, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, מיהו עי' ירושלמי דמאי פ"ו ה"ה שגם בפרה חורשת התלייה רחוקה והתירו וזה משמע כהרמב"ן, הובא לעיל פ"ה מ"ג.

סדר המשנה נפה וכברה וריחים ותנור צ"ב, דהול"ל כברה וריחים ונפה ותנור, ומצינו גם בנדרים ל"א ב' כסדר הזה, ונאפשר דהתם קמ"ל דאפי' הני שאינם דוקא לאוכל נפש כדתלינן בשמעתינן, אפ"ה מיקרו בכלל מאכל למודרן, ובכמה דוכתי מצינו לשון נפה וכברה, ואפשר שהסדר כברה וריחים ותנור, ופתח בנפה תחלה כמו שרגיל בכמה מקומות, וגם כאן בסיפא קתני רק נפה וכברה.

עוד כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דטעמא דלא חשיב לפ"ע דאורייתא כיון שבודאי תשיג נפה וכברה, ולא תפסיד עיסתה בגלל שזו אינה משאילה לה, והרי כל אדם משיג נפה וריחים לצרכי אכילתו, וביאור הדברים דכל הני מיקרו מסייע ולא מיקרו לפ"ע כלל, כיון שהחטים שבביתו בודאי יגיעו לידי אפייה, וא"כ המכשול כבר מוחלט, ואינו ענין לקנית דבר שיש בו מכשול.

הר"ש והרא"ש פירשו שחשודה לאכול פירות שביעית בלא ביעור, ומקור דבריהם מרש"י בגיטין שם, אבל בר"ח ותורי"ד שם פירשו החשודה לזרוע ולאכול מה שזרעו בשביעית ולשמור את הפירות, והפירות שזרעו או שנטעו בשביעית הם אסורין באכילה, וה"נ מסתברא שאם נזהרת באיסור ספיחין הרי חטים הנלקטים מועטין, ורחוק לחוש בהם לביעור, ור"ח רמז גם למשומר ונעבד, אבל גם להמתירין מתוקמא סתמא באיסור ספיחין, והנזרעים באיסור אפשר דלכו"ע אסירי גם משום נעבד, [אם יש נפ"מ בדבר, ולע"כ], שו"ר בירושלמי שדנו אם מיירי דוקא בחשודין לזרוע או רק בחשודין לאכול, ונראה הכונה לאכול ספיחין, ולא לאכול לאחר הביעור, כמשנ"ת במקו"א, ואם ראוהו לוקח ש"מ שלא זרעה ולא קנסינן ליה.

שם אשת חבר משאלת לאשת ע"ה נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה, יש לעי' אם

ולפ"ז אפשר דכיון שהנהר שם ממשיך הרבה לצפון, נתנו השיעור עד כנגד אמנה, כזה, אבל יותר מיושב שגם מהנהר ומאמנה ולפנים עדיין א"י הוא ואפ"ה נאכל ונעבד. (סי"ד סק"ג)

נעבד	
לא נעבד	נחר
אמנה	כזיב

שם נאכל אבל לא נעבד, נתבאר סי"ד סק"י, ועי' סי"י סק"ח.

שם נאכל אבל לא נעבד, פי' נאכל לאחר הביעור, אבל הפירות קדושין בקדושת שביעית והם הפקר, ויותר מיושב כפי' הרמב"ם שגם ביעור נוהג בהם אלא שאין בהם איסור ספיחין ואפי' זרעום באיסור אפשר דמותרין כ"נ בפיה"מ, ולע"כ, ולשון נאכל מיושב טפי על ספיחין מלאחר ביעור, שהרי אחר הביעור ג"כ אוכלין, וגם אין סתם לשון אכילה נופל על ביעור, אבל על ספיחין הצומחין בה מיושב הלשון, ולוא רק במאורע של ספיחין אלא במה שנזרע באיסור או בשל נכרים, ואיתא בירושלמי דסוריא נאכל אבל לא נעבד עי"ש לגבי יבלונה שנתן אנטונינוס לרבי, ולפ"ז דנאכל בלא קדו"ש בשדה של נכרי, דיש לו קנין שם, אבל אחתי לא נתפרש מה דין פירות האילן של ישראל לענין ההפקר. (סי"ד סק"ג י')

משנה ב

מ"ב עושין בתלוש בסוריא, נתבאר סי"ד סק"ה ט'. שם עושין בתלוש בסוריא, פשטות הדברים דסוריא חמירא מכיבוש עולי מצרים דבשדה נוהג בה קדושת שביעית לכל דבר, דקדושה עולי בבל כקדושתה בבית ראשון, ותליא בפלוגתא אם כיבוש יחיד שמה כיבוש או לא, דאף עזרא אם קדם לקדש סוריא קודם שכבש כל א"י דינה ככיבוש יחיד, כדתנן אהלות פ"ח מ"ז ובגיטין ח' א' דסוריא חייבת במעשרות ובשביעית, ובחלה פ"ד פליגי ר"א ור"ג בישאל שהיו אריסין אצל גוי, ותניא בתוספתא חלה דאף ר"ג שפוטרן אינו מתיר לכתחלה להיות אריסין, וש"מ דיש שם

שם שלש ארצות לשביעית, לכאורה יש לפרש שלש ארצות בא"י גופא, דזה שאין שביעית נוהגת בחו"ל אין לכללו בג' ארצות לשביעית, ובאמת מצינו כרכים שכבושם עולי מצרים ולא כבושם עולי בבל, והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית כדאמר חגיגה ג' ב', ובתוספתא אמרו דבדרום א"י סמוך לעמון ומואב ומצרים יש רק שתי ארצות, והיינו ג"כ בא"י שהרי אשקלון כבושה עולי מצרים לדעת תו' והראשונים ז"ל ריש גיטין, וכיון שהאמת דבא"י גופא יש ג' ארצות ראוי לפרש גם מתני' דהכא דמהנהר ומאמנה ולפנים היינו בשטח א"י שכבושה עולי מצרים, ואפ"ה נאכל ונעבד, אבל הראשונים ז"ל פי' דהיינו בחו"ל, וערמב"ן גיטין ז' ב' שצייר מן הנהר ומאמנה ולפנים לצד א"י. (סי"ד סק"ג)

שם כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, פי' כל מה שידוע שעולי בבל החזיקו בשטח א"י, אבל לא כל א"י החזיקו עולי בבל, אפי' בשטח שמכזיב לדרום, דיש הרבה כרכים שהניחום ולא קדשום, וגם מאשקלון לדרום. (סי"ד סק"ג)

שם וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב כו', לפמש"כ מייירי כולה במה שהחזיקו עולי מצרים, ובזה גופא יש שתי ארצות, אחת נאכל ולא נעבד ואחת נאכל ונעבד, אבל בראשונים ז"ל נראה דה"ק מן הנהר ומאמנה ולפנים שלא החזיקו עולי מצרים הר"ז כחו"ל. (סי"ד סק"ג)

שם מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אמנה היינו טורי אמנון שבקצה צפונית מערבית של א"י והוא הר ההר שבפ' מסעי, והנהר מסיק הר"ש שאינו נחל מצרים, והרמב"ן בגיטין כתב שהוא נהר פרת, ונהר פרת הוא גבול צפוני מזרחי ורחוק טובא, ויתכן שהענין כזה וזהו מ"ש בירושלמי

נחר	נאכל ונעבד	אמנה
לא נעבד	לא נעבד	לא נעבד
	כזיב	

כינוי מתני' מכזיב ועד הנהר מכזיב ועד אמנה, ובענין הנהר מיושב לפרש כמ"ש מהרי"ט ח"א סי' פ"ד שהוא ואדי אל קסמא וכ"מ בכר"פ,

בקרע א"י, ואמרו בירושלמי הטעם שלא יהיו הולכין ומשתקעין שם, שאם יהא להם עבודה לכל השנה עלולים לעבור לשם לשנת השביעית ואח"כ ישתקעו שם, אבל משום עבודת הדישה לחוד לא יעברו לשם כי השביעית מסתיימת בקרוב, וק"ק דבפשוטו החילוק בין תלוש למחובר הוא מפני שהמחובר ניכר שעובד בקרע בשביעית, והתלוש הוא עובד בפירות של גוי שאין בהם קדושת שביעית, וכענין שאר"ע כל שכי"ב בארץ ישראל מותר עושין אותו בסוריא, וי"ל דמ"מ כיון שטעם האיסור במחובר משום שלא ישתקעו שם צריך להסביר דבתלוש ליכא חשש זה.

שם דשין וזורין ע"ס המשנה

שם דשין וזורין, יש לעי' אם דשין כ"ש זורין דדישה קודמת לזרייה, וי"ל דחדא מילתא היא דשין כמות גדולה של תבואה שעושין בה זרייה, ולאפוקי דלא נימא שדשין מעט שאין בה כדי גורן לזרייה.

שם ודורכין, זה כולל דריכת ענבים וזיתים, והיינו כי אורחיה בבד ובקוטב, ובזה נופל לשון דריכה, משא"כ בכותש ומכניס לבודידה, עי' פ"ח מ"ו.

שם ומעמרין, כבר תמה הרא"ש דעימור הוא תחלה ואמנם מה"ט הוי עימור טפי חידוש מדישה ודריכה, ואיכא למימר דלא זו אף זו קתני, אבל אכתי דוחק שישנה התנא דיני תבואה וענבים ויחזור לדיני תבואה בשביל הענין של לא זו אף זו, [נותירין הרא"ש שלא יעמר בשעה שהוא קוצר מחודש בסברא מהיכי תיתי לחלק כן, ומה ענין לגת שדורכין בה עם השדה שבוצרין בה, ואיך יעלה על הדעת לחדש כן מכח סמוכין, מיהו עמש"כ סי"ד סק"ה לפרש כן בתוספתא שזה ניכר טפי כבעלות, וי"ל דכשנעשו בב"א הרי הדריכה והעימור גמ"מ, משא"כ כשנשלמה הקצירה בפ"ע], ומסתברא דמשנה ראשונה הזכירו דישה ודריכה כלפי קצירה ובצירה, ולא שנו עימור כיון שאין כנגדו בענבים וזיתים, ואע"פ שיש שכחה באיסוף הערימות מ"מ לא מיקרי בלשון עימור אלא בשבלים, והי' פשוט

קדושת שביעית, וכן תניא בתוספתא דיש דין ביעור בסוריא, וכן לענין דמאי החמירו בסוריא כדתנן סופ"ו דמאי, ומכזיב ולהלן פטור מן הדמאי כדתנן שם פ"א, ושנינו בסופ"ד דחלה דמביאין ביכורים מאפמיא מפני שאמרו הקונה שדה בסוריא כקונה בפרורי ירושלים, וכן לא דנו מה מעשרין בשביעית בסוריא.

ולפ"ז יש לפרש משנתינו בישראל שהם עובדין אצל נכרים, דכיון דידענין ששביעית נוהגת בסוריא ע"כ בשל נכרי מיירי, וכדמפרש בירושלמי שהאיסור מדרבנן כדי שלא ימשכו לדור בסוריא, וע"ז אמרו דמלאכת תלוש דלא מינכרא שזו עבודת איסור כ"כ התיירו, ור"ע מתיר כל עבודה שאיסורה מפני קדושת הפירות, דפירות נכרים לא קדשי, שאינם מצווין להפקיר ורשאין לבצור כדרך הבוצרין, ורק בקרע עצמה אין לעבוד. (סי"ד סק"ה ט')

שם דשין וזורין כו', הא דלא הוזכר טחינה, עי' ס"ה סק"ז.

שם אבל לא קוצרין כו', נתבאר ס"ה סק"ח.

ועי' ס"ג סק"ו דמכאן משמע שיש איסור קצירה כדרכה, וביאור הנידון בסוריא.

בדברי הר"ש והרא"ש על תו"כ, עי' ס"ה סק"ב.

- נמצאו עוד דברים במקו"א -

עושין בתלוש בסוריא, פי' בשדה של גוי

מ"ב עושין בתלוש בסוריא, בשדה ישראל נוהגת שביעית בסוריא כדתנן בפ"ח דאהלות, וע"כ דהכא בשדה של גוי שאין להתיר כלל בשדה של חשוד לסייעו אפי' בתלוש, ואפי' בהשאלת נפה וכברה דתנן בפ"ה מ"ט הצריכו בירושלמי תלייה, ואמרו לא תבור ולא תטחן עמה, וכ"מ בתוספתא פ"ד ה"ו דמודה ר"ע שאין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין לפי שאין כיו"ב מותר בארץ, ולא איצטרך לאשמועינן כן בשל ישראל, אלא ע"כ הנדון בשדה גוי, דיש קנין בסוריא, ומן הדין הכל מותר, ומ"מ אסרו מלאכה במחובר, דניכר שעושה מלאכה

וע"כ דהוריקו היינו שמעיקרא היו ירוקים, וזו גם כונת הרמב"ם אע"פ שכתב השחירו, אבל ידוע שאין הירוקים משחירין, אלא מעיקרא הם צומחין בשחרורית חזקה, וזהו לשון המשנה אם מעיקרא היו שחורים אסורין, והוריקו היינו שמתחלה היו ירוקים.

שם ר"ח בא"א אם יכולין להתלש בעלין שלהם אסורין, כאן מבואר שהבצלים השרישו, ואם העלין חזקים ש"מ שהם מגידולי שביעית, ואם העלים נקרעין ש"מ שהם מגידולי הבצלים עצמן, ונראה שרק בצל שנשרש מעט נעקר ע"י העלין, אבל בבצל נטוע יפה אינו נעקר ע"י העלים בשום ענין.

שם וכנגד כן מוצ"ש מותרין, פי' באותו ענין אם העלים צמחו במוצ"ש שהם גידולי היתר, ויש לעי' הרי הבצל כולו איסור ואיך יועיל לו העלין, ובנדרים נ"ח א' מייתי מהכא דגידולי היתר מעלין את האיסור, ודחי ודילמא במדוכנין, ונראה דבאמת ודאי במדוכנין מיירי, דהיינו דומיא דרישא שהבצלים עצמן נעקרו בששית וירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, וכנגד כן אם השרישו בשביעית ויצאו עלין בשמינית אם העלין חזקים לתלשן ע"י העלין ש"מ גידולי שמינית הם, וצ"ל כשדיכנן גם במוצ"ש, שאם נשאר מחוברין אין ראי' מתי צמחו מהמחובר, אבל קשה דא"כ הכל היתר, וצ"ל שמצאן בשמינית עם עלין, ואינו יודע מתי צמחו, וע"ז קאמר שאם נשאר העלין מגידולי שביעית ואין בהם כח צמיחה חדש הרי הם נחלשים וא"א לתלשן בעלין שלהם, ולפ"ז מיושב ד"ל דמיירי כשיצאו עלין גם בשביעית וגידולי שמינית מתירין אותן, וי"ל דמיירי בדלא ידעינן מתי יצאו, וכלפי זה אמרו ודילמא, דלצד שגידולי היתר מתירין, יותרו העלין ע"י גידולי השמינית, ולענין הבצלים עצמן פשיטא דבמדוכנין או עקורין מיירי דומיא דרישא.

סיפא דמתני' הם דברי רחב"א, אבל בעלין שחורין של מוצ"ש מותרין ממ"נ, לפמשנ"ת דמיירי

להו דכל שבתלוש מותר, ותנא דמתני' ראה לנכון לבאר כן בהדיא, ולכן שנה ד"ז שהוסיף מעצמו לבסוף, וכאילו קתני דשין וזורין ודורכין וה"ה מעמרין, שזה ניכר שהוא תוספת.

שם כלל אר"ע כו' ר"ע פליג ומתיר אף קצירה ובצירה ואוסר רק עבודת קרקע כמ"ש בתוספתא מודה ר"ע שאין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין לפי שאין כיו"ב המותר בארץ.

משנה ג

בפי' הר"ש עי' ס"י סק"ט דמשמע דבנתעכב לאחר הביעור יכול לבער עכשיו, ועי"ש עוד בדברי הר"ש.

בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו

מ"ג בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו, מבואר דמיירי בבצלים שאם לא הגשמים לא היו צומחים, וכן מדדייקינן מצורת העלין, ש"מ שאין ודאי שהם כנטועים, וש"מ דמיירי בבצלים עקורים שמונחים ע"ג קרקע, או מדוכנין שנעקרו רובן, כלשון הירושלמי פ"ה ה"ב שדנו אם דיכון כעיקור או לא, וכמש"כ לעיל פ"ה מ"ד עי"ש, וכ"ה בריבמ"ץ וז"ל בשדיכנן דלא ינקי כלום מן הקרקע, אלא נשמרים שם בלבד, לפיכך מותרין.

ולפ"ז מיושב כדברי הרמב"ם פ"ד ה"כ שכתב ואם השחירו הרי אלו כנטועים בארץ ואותן העלים אסורין משום ספיחין, ובין כך ובין כך הבצלים עצמן בהיתרן עומדין, ולפ"ז הנדון אם העלין צמחו מן הבצל בתלוש, או מהקרקע, וכ"ה בר"ש.

שם אם היו העלין שלהם שחורין אסורין הוריקו מותרין, הרמב"ם שם כתב כ"ז שהעלין שלהם ירוקים הרי אלו מותרין, ואם השחירו כו', ואפשר שפירש שזהו מ"ש בירושלמי כיני מתני' שחורים אסורין וירוקין מותרים, ובפשוטו כונת הירושלמי דלא נימא שהשחורים הוריקו, דבכה"ג ודאי אסורין דכיון שהיו שחורים ש"מ שצמחו מהקרקע,

בששית וחזרו ונזרעו בשביעית עד מוצ"ש, ודחי דבהדיא מבואר שהנדון מפני שהוא חשוד, ואין הנדון בחסיות שהם בודאי היתר.

ומשני דשאני שביעית שאיסורה ע"י קרקע, פי' דמיירי כשרבו גידולי שמינית על של שביעית, ושפיר קובעים שנתן בשמינית כדין כל ירק דאזלינן בתר לקיטה, ואע"פ שאם נאסרו משום ספיחין בשביעית, אינם ניתרין בתר לקיטה עד שיעשו כיו"ב, כאן שרבו גידולין התירו למיזל בתר לקיטה, וה"ה לשנות המעשר, ולא דמי לליטרא מעשר דבסמוך ששם נקבע עליהם שם מעשר, ולא רק חלוקת השנים, ובזה הו"ל ככל איסורין שאין ההיתר מעלה את האיסור.

ושם נ"ט ב' סבר רבה שכשהעלין שלהם שחורים נאסר כל הבצל כר' יוחנן במעשר, וא"ל ר"ח דמתני' מיירי רק לענין העלין, אבל הבצל עצמו מותר.

ובירושלמי בשביעית פ"ו ה"ג נחלקו אמוראי בדין גידולי היתר אם מעלין את האיסור, ומקשה למאן דאסר מהא דאר"ש שרק לענין ביעור גידולין אסורין, אבל לקדו"ש בנו"ט, ומשני דהיינו בתערובת אבל בגידולין כיון שאין להם מתירין בטלין ברוב, ופריך מהא דגידולי ספיחי שביעית בדבר שאין זרעו כלה אסורין, ואפי' גידולי גידולין, ומשני דלענין ביעור הו"ל דשיל"מ אבל לאכילה ניתן ברוב.

ומייתי עובדא דר' אבהו התיר רבו גידולין, ואחר ששמע שיש אוסרים נמנע מלהתיר, ואמר שלא התיר אלא בבצל שכולו היתר וזרעו, אבל באיסור לא מהני גידולין להתירו, כ"ז נרשם לפו"ר.

משנה ד

מ"ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית כו', נתבאר סי"ג סק"ז ח'.

בפי' ר"ש מתוספתא דבצלים שנכנסו מערב שביעית לשביעית אסורין למוצאי שביעית עד שיעשו כיו"ב, עי' סי"ג סק"ד, ועיי"ש סק"י"ד.

בבצלים שעקרון בששית, שאם הבצלים של שביעית לא מסתבר להתיר העלין שיצאו מהבצל האסור אע"פ שהוא מחובר כעת.

בסוגיא דנדרים נ"ז ב' אם גידולי היתר מעלין את האיסור, ובירושלמי שביעית בזה

בנדרים נ"ז ב' דנו אם גידולי היתר מעלין את האיסור, באופן שרבו גידולי ההיתר על האיסור, כגון בצל של ספיחין שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו, ומייתנין מתרומה שרבו עליה גידולי חולין דשרי לחד מ"ד, וכן בערלה ובכלאי הכרם, דאסרי אמוראי, ובתר הכי מייתי מבצל של חולין שזרעו שנעשה כולו טבל ע"י הגידולין, ומשני דילמא לחומרא שאני, ומייתי משביעית שגידולי שביעית אוסרין את ההיתר, ודחי דילמא הא נמי לחומרא, ובירושלמי שביעית פ"ו ה"ג דחו דמיירי בנתערבו פרות שביעית בחולין, ולא בגידולין.

ובתר הכי מייתי ממתני' דלרחב"א גידולי שמינית מתירין את האיסור, ולא נתפרש מאי קאמר הרי העלין הם מעט ואיך יתירו את הבצל, וע"כ צ"ל דמיירי בבצלים שהם של היתר מששית, והנדון רק על העלין אם גידולי שמינית מתירין אותן, ולפ"ז צ"ב מאי משני דילמא במדוכנן דהיינו עקורין בששית, וכמשנ"ט ע"פ הירושלמי, וכ"כ בשטמ"ק בשם הרי"צ, אבל אכתי הנדון על העלין, וי"ל שהנדון אם השרישו בשביעית, ואם העלין חלשים ש"מ שהם משביעית והם אסורין, ואם הם חזקים הם משמינית, ולפ"ז מיירי כשלא ראה מתי צמחו, וי"ל דלשון ודלמא דקאמר היינו ודילמא לא מיירי בריבוי גידולין כלל, אלא במדוכנן והנדון אם צמחו עלין בשביעית או רק בשמינית, ומעיקרא ס"ד דאע"פ שידענו שצמחו בשביעית אם נתחזקו בשמינית ש"מ שרבו גידולין והם מתירין אותן.

ובתר הכי מייתי דעוקר חסיות אצל החשוד במוצ"ש והם מותרין, וש"מ שגידולי שמינית מתירין אותן, ואמר ודילמא במדוכנן דמיירי שעקרון

פרק ז

משנה א

מ"א עלה הלוחף השוטה ועלה הדנדנה, עי' ס"י סק"ב.

שם העולשין כו', נתבאר ס"ו סק"ו, ועי"ש סק"ח.

משנה ב

מ"ב ועוד כלל אחר כו', נתבאר ס"י סק"ב.

שם והעקרבינין והחלביצין כו', עי' ס"ו סק"ו.

משנה ג

מ"ג קליפי רימון והנץ שלו כו', נתבאר ס"י סק"ג, ועי' ס"ו סק"א.

שם הצבע צובע לעצמו כו', נתבאר ס"ו סק"ה, ועי' שם סק"א, ונתבאר בס"ח סק"ג.

שם שאין עושין סחורה כו', כל הענין נתבאר ס"ח סק"א ב' ג'.

שם ולא יהא לוקח ירקות שדה כו', עי' ס"ג סק"א. שם אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, נתבאר ס"ח סק"א ב' ד'.

משנה ד

מ"ד רי"א אף מי שנתמנה לו כו', נתבאר ס"ח סק"י"ב.

משנה ה

מ"ה לולבי זרדין והחרובין כו', נתבאר ס"י סק"ד, ועי' ס"ו סק"ו, וסי"א סק"ו.

בפי' ר"ש ורא"ש דכששהו אחר הביעור אוסרין, עי' ס"י סק"ו.

משנה ז

מ"ז ורד חדש כו', נתבאר ס"י סק"ה.

בפירוש ר"ש ורא"ש דטעם כמבוער, עי' ס"י סק"ו.

שם חייבין בביעור כו', נתבאר ס"י סק"ט.

פרק ח

משנה א

מ"א כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם כו', צ"ב לשון כלל גדול, ובתו' שבת ס"ח א' כתבו דכיון שהיה בפרק הקודם ועוד כלל אחר, כמו שתירצו בגמ' שם על מתני' דפ"ז מ"א, מיהו עיקר לשון כלל צ"ב מה הוא כולל, הרי יש כאן דין מסוים ואין נופל עליו שם כלל, ואולי זה כולל כל המיוחד לאדם אפי' צבועין כמ"ש בחזו"א ס"ג סק"ז שאין עושין ממנו מלוגמא לאדם, והכי מסתברא שהרי עושין צבועין לאדם מאוכל אדם, וש"מ דעדיפי ממאכל בהמה, ולפ"ז הכלל כולל הרבה סוגים המיוחדים לאדם.

ואפשר שהכלל קאי על כל המשנה דמפרש כלל בעשיית מלוגמא, שלא התירו באוכלי אדם אפי' לאדם והתירו באוכלי בהמה לאדם ולא לבהמה והתירו בסיאה ואזוב שלקטן לעצים.

בטעם שלא התירה תורה מלוגמא, ודין מוגמר מאוכלי בהמה

שם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם, מה שלא התירה תורה מלוגמא אע"פ שצורך הרפואה יותר חשוב לאדם ממזונותיו, הטעם כמו ביו"ט שלא התירה תורה מלאכה, אלא לצורך הרגיל של החיים, שההיתר הזה אינו פוגע ביו"ט, שהרי הוא עוסק בצרכי הנפש הרגילים, אבל צרכי הרפואה אינם נכנסין בסדר החיים והם נחשבים מלאכה לצורך חשוב, אבל אינם בכלל העונג, וה"ה בשביעית שניתנה לאכלה לסדר החיים, ולא למאורע של רפואה שאינה הפרנסה הרגילה, והתורה אמרה שניחו שבת הארץ הפקר שהקב"ה מפרנס את כל בריותיו מהשבת המקודשת לשמו, ורפואה אינה פרנסה אלא צורך אחר, כבנית בית למי שאין לו היכן לדור, וכיו"ב, מיהו ממאכל בהמה התירה תורה לעשות מלוגמא לאדם, שצורך האדם קודם לבהמה.

של בהמה קדושים בקדו"ש, אע"פ שאין עושין מלוגמא לבהמה כלל, דכיון ששמענו שמלוגמא לאדם קדושה, אין לחדש דמלוגמא לבהמה אינה קדושה, אבל צבועין דבהמה אינם קדושים כמבואר בירושלמי, והתם הטעם דכקונה בהמה בדמי שביעית דמי, כיון שצבע בכלל לכם, ולא בכלל לאכלה, אבל מלוגמא בכלל לאכלה היא, אלא שנתמעטה מכל צרכיכם, השוה לכולכם, ויש לדחות דמלוגמא דבהמה אינה בכלל לאכלה, ואינה מתקדשת כלל.

שם וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם כו'

שם וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם כו' כגון הסיאה והאזוב והקורנית, בשבת קכ"ח א' אמרו חבילי סיאה ואזוב וקורנית שהכניסן לעצים כו' למאכל בהמה מסתפק מהן בשבת וקוטס ביד ואוכל, ובמעשרות פ"ג מ"ט תנן אם היו נשמרים חייבין [במעשר] והיינו לאוכל אדם, ומשמע דסתמן לבהמה או לעצים, ועכ"פ בחבילות, ופי' תו' בנדה דבחצר לוקטן ברכותן שראויין לאדם.

שם חישב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה, אם חישב לשניהם או לאחד מהם ואו או קתני

שם חישב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה, בפשוטו הול"ל חישב עליו לאדם הרי הוא כאוכל אדם, ולבהמה הרי הוא כאוכלי בהמה, ומלשון זה משמע שחישב עליו לשניהם יחד קאמר, דהיינו שצריך לבהמה, אבל דעתו שאדם ג"כ יאכל מהם מעט, כההיא דשבת דקוטס ביד ואוכל ממאכל בהמה, [והגר"א מחק שם בהמה, אבל בר"ח איתא], ובכה"ג חשבין מה שנאכל לבהמה כאיגלאי מילתא דמעיקרא לבהמה הו, ולכן לא חשיב הפסד, וכמו שמותר ללקטן לעצים, וקמ"ל דבה"ג יחייבין ליה חומרי שניהם, ולפמ"ש"כ להלן שמחשבת הלקיטה קובעת צ"ל שליטת הרבה בב"א, וחישב שיקח מהם גם לאדם, וזה נותן לכולם חומרי שניהם.

ויש להסתפק אם גם מוגמר מותר מאוכלי בהמה, שאינו אלא למפונקים, ולא חשיב צורך כ"כ להתיר, או"ד כל צורך האדם התירה תורה ממאכל בהמה.

ביאור דין משרה וכבוסה

משרה וכבוסה לרבנן אע"פ שהם צורך האדם לא התירו, כיון שהנאתן אחר ביעורן, שאין הבגד מתכבס מיד כמו בצבע, אלא זה תהליך שהחומר נבלע וממיס את הלכלוך, והר"ז כעצים שהנאתן אחר ביעורן, שהתבשיל מוכן לאחר זמן כשכבר כלו העצים ונשרפו, מיהו בירושלמי אמר שמיני כביסות ג"כ קדושים, אלא דהירושלמי לא הזכיר חסרון דהנאתו אחר ביעורו, רק לפי חשיבות הצורך של האדם בכביסה, [שו"ר בספר אאמור"ר זללה"ה בהוספות שביעית סט"ז בזה], מיהו יתכן שבורית ואהל אינם נפסדין בבליעתן בבגד, שאפשר לסחטן לתוך מי הכביסה והם ראויין עדיין, משא"כ פירות של מאכל אדם ובהמה שהם נפסדין מיד, וצ"ע בזה, שו"ר במהריק"ו פ"ה ה"י שפי' עד"ז וכתב דבשעה שהבגד מתכבס מתבער הבורית, וכ"כ בכפות תמרים סוכה מ' א' עי"ש.

אם מיני צבועין בכלל המיוחד למאכל אדם

לשון המשנה כל המיוחד למאכל אדם, וכל שאינו מיוחד למאכל אדם, הי' משמע שאין מיני צבועין בכלל המיוחד למאכל אדם, שהרי לא הזכירו בהמה כלל, רק שאינו מיוחד למאכל אדם, וצבועין לאו מאכל אדם הן, אבל למ"ש מרן זללה"ה שאין עושין מלוגמא מצבועין, יש לפרש דמיוחד למאכל אדם לאפוקי הני דסיפא שאינם מוחלטין לאדם, אבל כל צרכי האדם המותרין הרי הם בכלל מיוחד למאכל אדם.

שם ואצ"ל לבהמה

שם ואצ"ל לבהמה, יש לעי' אם אצ"ל למה אמרו, ואפשר שזה במקום "אפי" לאדם, ומ"מ זה מיותר שהרי אפי' למאכל בהמה אסור, וכ"ש מלוגמא לבהמה, מיהו נראה דמיני מלוגמא

ואף למלוגמא, שאם מותרין לבהמה ה' לו לפרש חומרי אדם מה הן.

ומכל זה נראה לפרש מתני' דאו או קתני, והי' פשוט לתנא דאין מושג ללקוט לתרוייהו, אלא הנלקט לאדם לאדם ולבהמה לבהמה, ובפרט שהנלקט לאדם מדקדקין ללקטו ברכותו ובנקיות, ותוכן דברי המשנה דיש גידולין שלא הוחלט שיש בהם קדו"ש, ואם לקטן לאכילה מתקדשין, ואם לעצים אינם מתקדשין, ונקט אדם ובהמה בב"א שזה שני האופנים שמתקדשין, כלפי עצים שאינם מתקדשין, ושיעור הלשון חישב עליו למאכל אדם או בהמה דהיינו דברים שיש בהם קדושה, יש בו חומר כל חד כדינו, [נאע"פ שדרך לשולקן לאדם אסור לשולקן לבהמה, מיהו בשבת קכ"ח א' משמע שנאכלין חיין, וברייטב"א שם כתב שהם מיני עצים ולפעמים ממתיקין את הקדרה בהם, וצ"ע], ואין עיקר כונת התנא להזכיר כאן חומרות, אלא שדינם כמאכל בהמה לכל דבר, ומדנקט לשון חומרי דייקנין שיש איזו שהיא חומרא בבהמה.

ועוד העירו שלא ה' לו לתנא לשנות עיקר דין סיאה ואיזוב וקורנית באופן משונה שחשב לתרוייהו, וטפי הו"ל לשנות עיקר הדין תחלה דמהני מחשבה לאדם או לבהמה, והרמב"ם באמת שנה תחלה לעצים ולאכילה, ואח"כ הוסיף דין חישב לתרוייהו, [ומפרש מתני' כחסורי מיחסרה שנשמט דין לכל אחד לחודיה], ולכן עדיף לפרש שהי' פשוט לתנא שאין מחשבה לתרוייהו כאחת, וממילא מובן דאו או קתני, ולשון חומרי מטעה, דכונתו כחומרא לתרוייהו, אבל באמת כונתו לומר דלאדם הרי הוא כמאכל אדם, ולבהמה כמאכל בהמה, ולשון חומרי הוא רק רמז שיש בכל אחד חומרא.

ויש להוסיף דכיון שיכול לשנות מחשבתו נמצא שחישב עליו למאכל אדם הר"ז מוחלט לחומרא, אבל למאכל בהמה יכול לשנותו לאדם, וכן מעצים לאכילה, ואולי נאמר שאם חישב לבהמה וחזר וחישב לאדם נשאר איסור שליקה ואסור לבהמה כדין מאכל אדם ואסור בשליקה כדין

בשנו"א כתב שני הפירושים שחישב או לאדם או לבהמה א"נ שחישב לשניהם יחד, ובחדושי הגר"א פ"א או לאדם או לבהמה, וברמב"ם פ"ב ה"א מפורש דמתני' לתרוייהו קאמר, שכתב חישב עליו לאכילה הרי הוא כפירות, למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן מלוגמא וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותן, ולכן כתב רק איסור מלוגמא ולא איסור להאכיל לבהמה, ובתו' הרא"ש נדה נ"א א' בתירוץ בתרא כתב דסתמן לתרוייהו, וחישב עליו לאחד מהן קתני, והדברים מחודשים, ובגמ' שם אמרו דבחצר סתמן לאדם, וכ"מ בפרה פ"א מ"ח דסתם איזוב מטמא טו"א, ע"י חו"ב שם.

בעלמא חישב לאדם ובהמה יחד משכח"ל רק בהני שצריכין מחשבה, ונוטל מעט לאדם ומעט לבהמה, אבל במיוחדין לאדם או לבהמה, אע"פ שחושב לאכול בעצמו מאוכלי בהמה לא משתנה דינם, שנקבע דינם לפי העיקר.

שוב נראה עיקר דמתני' או או קתני, ממשח"ק הגר"א מ' הלוי ז"ל היכי שרי להאכיל מאכל אדם לבהמה, ולעיל פירשנו דכשחשב לשניהם אגלאי מילתא דמה שנאכל לבהמה מעיקרא הוי לבהמה אבל קשה שהרי אנו אוסרים לעשות מלוגמא מאלו שנתייחדו לאדם שזהו חומרי אדם, ואמאי הרי כמו שמותר להאכילן לבהמה יעשה מהן מלוגמא מדין אוכלי בהמה, ועוד דלמה לא יחשוב מעיקרא גם על מלוגמא ויהא מותר כדין אוכלי בהמה, ויש לדחות דמלוגמא הוא מאורע, וסתמא לא קיימי להכי, אבל קשה לאסור כיון דמצי להשתמש מדין אוכלי בהמה שבהם, ועו"ק דאין אפשר לאסור לשולקן לצורך האדם, הרי כשבא אדם לאכלן אמרינן דאיגלאי מילתא דקיימי לאדם, כמו שהתרנו לבהמה מה"ט, ולא חשיב הפסד אוכלי אדם, וא"כ אין מקום לאסור לשלוק לצורך האדם, וכ"כ הגר"א מ' שם, ועוד דבירושלמי אמרו ניהא חומרי אדם, ולא פ"י שהכונה לאסור מלוגמא, ופשטא משמע כל חומרי אדם שאסורין לבהמה

לאסרו בכך אם לקטן לעצים, וזהו ג"כ ענין סתם עצים להסקה שלא הגבילה תורה להשתמש בהן רק באופן מסוים ולא בדרך הרגיל בהן, - ע"ע ס"ו סק"א.

שם כגון הסיאה ואזוב כו', נתבאר ס"ו סק"ט י', ועי"ש סק"א.

משנה ב

שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה כו', ע"ס המשנה

מ"ב שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה כו' וכן בתרומה ובמעשר שני, מה שהתירו סיכה כשתיה חידוש הוא, דהא באמת סיכה אינה כשתיה ממש, ובתרומה ילפינן לה בירושלמי מלמשחה לגדולה, ובמע"ש מצינו שסכין שמן של מע"ש שנטמא והכא מייתי בירושלמי מלכם סיכה וצביעה, וש"מ דסיכה כשתיה אע"פ שיכול לפדותו ולאכלו, ובשביעית ודאי דסיכה בכלל לכל צרכיכם, נור"ש פליג בשמן של מע"ש עצמו, אבל בדמי מע"ש נקט הגר"א שמודה שמותר לסוך].

שם לאכול דבר שדרכו לאכול, כולל שא"צ לאכול פת שעייפשה אע"פ שראויה לאכילה, וכלשון זה נאמר גם בתרומה ומע"ש, ולמדנו מזה שיש מצוה לאכול פירות שביעית כמו תרומה ומע"ש, ומרן זללה"ה בסי"ד סק"י הקשה על הלשון אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעייפשה כו' הרי אין חיוב כלל לאכול פירות שביעית, ותיירץ שאין מחייבין אותו לנהוג בהם כמאכל אדם, [נמיהו כ"ז שראויין לאדם ע"י הדחק אין מאכילין אותן לבהמה], אבל קשה שאותו לשון נאמר בתרומה ומע"ש, ואמנם מצות שביעית קלה מהם, שהרי ניתנה לכל צרכיכם ומאכילין לשכירו ולקיטו הנכרי ויתרם תאכל חית השדה, אבל מ"מ רצון התורה שתתקיים בהם המצוה ולא יניחם בביתו לירקב.

וקמ"ל נמי שנאכל רק כדרך, ואסור לאכול תרדין חיים וכן לכוס חטין חיות, אע"פ שאוכל כולו, מ"מ אכילה שלא כדרך, ג"כ נקראת הפסד.

מאכל בהמה, ולפ"ז אין הפירוש חישוב לתרויהו כאחת, אלא חישוב בזא"ז, דמ"מ נשאר עליו חומרי שניהם, ולפי צד זה מיושב מה ששנה התנא הלשון דמשמע חישוב לתרויהו כחומרי דתרויהו.

שם חומרי בהמה

שם חומרי בהמה, פי' בירושלמי שאסור לשלקן, דכיון שאין צורך לבהמה בשליקה, הרי הוא מוציא טעמן לתוך המים בשליקתו, ועוד שתבשיל ממהר להתקלקל, [ולפמשנ"ת לעיל יתכן דחשב לבהמה וחזר וחשב לאדם נשאר עליהם איסור בהמה, שרק לחומרא החשבנוהו כמאכל אדם].

שם חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, אם תלוי בדעת הלוקט, ואם חל קדושה בתלוש

שם חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, בפשוטו תלוי בדעת הלוקט, ורשות ביד כל אדם ללקטן לאכילה, ואין הבעלים שליט עליהם במחובר לומר שרצונו שיהיו לעצים, אבל אין רשות לאחרים ללקטן לעצים, דכשהם עצים אין בהם קדו"ש, אא"כ הבעלים מפקירן כיון שצריך לתת זכות לכולן ללקטן לאכילה.

ובפשוטו מדאורייתא משליקט לאוכלין לא תפקע הקדושה לעולם, ואם ליקט לעצים לא תחול הקדושה בתלוש, אבל בירושלמי משמע שאע"פ שהמוכר ליקטן לעצים אם הלוקח מחשב לאוכלין חיילא קדו"ש, ואפשר שזה מדרבנן, או דמחשבת עצים אינה חיובית, ומיתלא תלי בלוקח, ונתבאר בזה לעיל ס"ו סק"ט י', ועמש"כ שם סק"א בשם מרן זללה"ה שתלוי בבעלים, שו"ר בירושלמי פ"ז ה"א הובא בספר אאמו"ר זללה"ה בהוספות סט"ז סק"ה, ולעיל ס"ו סק"ח, דנראה שם שמדאורייתא חל קדושה בתלוש, דאמרינן איגלאי מילתא שהיה קדוש מעיקרו למטרה זו.

שם חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, ולא חשיב כמפסיד פירות שביעית בלקיטתו לעצים, דפשיטא לן שלא הגבילה תורה להשתמש בפירות שלא כדרך הרגיל, וכיון שעשוין גם לעצים אין

ביוקר כיון שהלוקח אינו יודע לשער המקח, ואפשר דפירות וירקות שאני, שאדם יודע לשערן בעיניו, והקשו בירושלמי שיורו ב"ד למכרן בזול ויתירו לשקול במשקל, ויתרצו שאם אתה אומר כן אף הוא אינו נוהג בהן קדושה, ואפשר דקאמר שהיכר זה עדיף לן שעי"ז ירגיש שהם פירות קדושים ונמכרין דרך כבוד כבכור, ועי' בסמוך בדעת הרמב"ם, דמפרש דהדר ביה מטעמא דזול, ומפרש רק משום היכר, וכ"נ במהרא"פ דתרי טעמי נינהו.

והענין למכור בזול הוא מפני שזה אינו דרך סחורה כ"כ, כדאשכחן בבכור, שג"כ אמרו למכור בלא משקל כדי שימכור בזול כמ"ש בירושלמי, וזה יותר דרך כבוד שממעט בדרך הסחורה, ולשון הרמב"ם פ"ו ה"ד כדי שלא יהיה כסוחר פירות בשביעית, אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר ולוקח הדמים לקנות בהם אוכל אחר, ולא הזכיר ענין הזול כלל, ואולי מפרש דלמסקנא הדר ביה הירושלמי מטעמא דזול, שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה בהוספות לשביעית שביאר כ"ז.

שם ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל, יש לעי' מכיון דקתני רישא שאין מוכרין פירות שביעית במשקל ומנין, א"כ גם תאנים וירקות בכלל, וביאר אאמו"ר זללה"ה שאין דרך למכור תאנים אכסרה שמפני רכותן אין עושין מהן ערימות, ויש להוסיף דתאנים במנין היינו מעט שנים ושלשה לפי שנלקטין כל יום, וכן ירק, ואין המנין דרך סחורה, אלא מוכיח שזה דבר מועט, וכן ירק מעט במשקל פחות מאגודה, לפי שירק נכמש מהר ומוכרין אותו ביום שנלקט.

שם בש"א אף לא אגודות, אם אוגדן במנין הר"ז בכלל איסור דרישא, וע"כ דאפי' אגודות שעושין אכסרה אסרו משום שאגודה נראה דרך מקח ועי' בסמוך שכ"מ ברמב"ם.

שם ובה"א את שדרכו לאגוד לבית [כ"ה גרסת הרמב"ם והראב"ד, וכ"פ הר"ש והרא"ש] אוגדין אותו לשוק, שאם גם לצורך הבית אוגדין אותו לא יתפזרו מותר גם בשוק למכרן אגודות,

שם אבל סך הוא את השמן, יש לעי' פשיטא שאם אסור לסוך שמן, במה ניתן לסיכה, [ואולי לאפוקי מר"ש שאוסר לסוך בשמן של מע"ש עצמו], ובשבת ק"א א' תנן לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את היין, והתם לרפואה מיירי, ואפשר דה"נ קמ"ל שמותר לסוך לרפואה, אע"פ שמלוגמא אסורה, מ"מ לסוך כדרכו שרי אף לרפואה, והיינו דקמ"ל דאף במקום שרוצה לסוך יין וחומץ דסתמו לרפואה, אפ"ה סך הוא את השמן, וכ"מ בירושלמי שבר"ש כאן החושש ראשו או עלו לו חטטין סך שמן אבל לא יין וחומץ, אבל א"כ כבר קתני ליה ברישא, ושמא תני והדר מפרש, וכ"נ בירושלמי.

שם קל מהם שביעית שניתנה להדלקת הנר, פי' אפי' בדבר שחייב בתרומ"מ, אבל סתם צבועין אינם ראויין לאכילה ופטורין מתרומה ומעשר, ואנן בעינן מידי שהוא קל מהן, והם אסורין.

בירושלמי פ"ז ה"א איכא מאן דיליף מתהיה אף להדלקת הנר אף לצבוע בה צבע, ואיכא מאן דיליף צבע מלכם.

שם קל מהם שביעית שניתנה להדלקת הנר, הא דלא קתני צביעה, י"ל משום דסתמא דמילתא מיני הצובעים אין בהם חיוב תרומ"מ, וא"כ הצביעה חומר בשביעית, ועי' ירושלמי פ"ז ה"א מיני אדלקות.

משנה ג

מ"ג אין מוכרין כו' לא במדה כו' בפי' השנו"א דטעמא משום בזיון, ס"א סק"ד.

שם את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק, עי' ס"ח סק"א.

אין מוכרין פירות שביעית לא במדה כו'

מ"ג אין מוכרין פירות שביעית לא במדה כו', פי' בירושלמי הטעם כדי שימכרו בזול, שמתוך שאינו יודע המשקל הוא מוכר בזול, [ואיתא בירושלמי שגם בבכור אמרו שאינו נשקל בליטרא כדי שימכרו בזול, והם מערימין ומוכרין יותר

יקבל שכרו בקבלנות שמקבל שכר לפי התוצאות, והר"ל כאומר לקוט לי בו, ומ"מ התירו כשלא הזכיר לשון בו.

פר"ש בשם רש"י דלקוט לי בו לשון מכר הוא, ולקוט לי לשון שכירות פועל, [מיהו האמת שאינו זוכה לבעה"ב אלא זוכה לעצמו ונותן לבעה"ב, אלא שההיתר נסמך על זה שהוא כפועל שזוכה לבעה"ב], ויש לעי' כיון שקיבל האיסור תחלה ולהוציאה ניתן, איך תתפס בו קדושה, וי"ל דכיון שנשאר האיסור ברשותו בזמן שהביא את הפירות, הרי הקנין מוחלט בשעה שהביא את הפירות, דקודם לכן אם לא היה מביא ירק היה צריך להחזיר את האיסור, וברמב"ם פ"ו הי"ב הזכיר ברישא שלא קנסוהו ובסיפא כתב שהאיסור כדמי שביעית, ואמרו"ר זללה"ה כתב שמפני חשש פורע חובו אינו זוכה באיסור עד שיהיו הירקות בידו, ומרן זללה"ה צידד דשכרו אסור לעשות כן, אבל לא נתפסת הקדושה.

לשון שכרו אסור כלפי מותר דרישא מתפרש ששכרו מתקדש בקדו"ש, ומצינו במ"ז והפרי עצמו אסור והכונה קדוש בקדו"ש כדמעיקרא, והגר"א פירש אסור לעשות כן, אפי' ע"מ להשתמש במעות בקדושה, כיון שנתחייב בלקיטתו ע"מ למכור, ול"ד ללקט לעצמו שמותר למכור, ואפי' הי' דעתו כן מעיקרא, דכיון שהכל תלוי ברצונו לא מיקרי סחורה.

שם לקח מן הנחתום ככר בפונדיון, נקט פונדיון שזה מחיר ככר רגיל בכמה דוכתי, פאה פ"ח מ"ז עירובין פ"ב ב', ולומר שפירש המחיר של הככר שיביא ירקות במחיר זה.

שם כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר, פי' הרמב"ם והגר"א כיון שמתחלה נתחייב רק להביא פירות שביעית לא מיקרי פורע חובו, שמעיקרא לקח ככר בפירות שביעית שזה מותר, ולהרמב"ם הככר מתקדש, וא"כ פשיטא דלא שייך בפריעת חוב שהרי לא נעשה שום חוב רק מקח.

שאר האגודות מוכיחות על הסחורה, שהרי אף לבית אוגדין אותן, וכתב הרמב"ם ואוגד דברים שדרך להאגד לבית למכור בשוק אכסרה כדרך שאוגדין להביא לבית, לא כדרך שאוגדין לשוק, כדי שלא יהא כמוכר בצמצום, וכונתו כמ"כ שהאגודה תעשה שלא בדקדוק, כמו שאדם אוגדן לביתו שלא יתפורז, ונוח ליטלן כך, ובאופן זה מותר לאוגדן גם לשוק, ועי"ש בראב"ד ומהריק"ו.

בירושלמי רצו ללמוד ממנתי' שמותר לטבח כהן לחלק הבכור לחלקים כדי למוכרן בשוק, שהרי גם לבית מחלקין אותן, ודחי דמכאן משמע לאיסור שלא יהא כעושה סחורה בגופו, ואפשר שהטבח שמחלק בחתיכות שוות ניכר שעושה כן לסחורה, ולא דמי לאגודות שעושין לבית, שאין מחלקין את כל הכמות באגודות שוות, ודייק מדלא שרי אלא כדרך שאוגדין לבית, והטבח מחלק כדרך שמחלקין לשוק, ובלשון הרמב"ם שהאריך משמע שכונתו להעתיק הירושלמי הזה.

משנה ד

מ"ד לקוט לי בו ירק כו', נתבאר ס"ז ס"ק י"ג, וע"ע ס"ח סק"א.

שם לקח מן הנחתום כו', נתבאר ס"ח סק"ה ו'.
שם כשאלקוט ירקות שדה אביא לך, עי' ס"ג סק"א.

שם לקח ממנו סתם כו', נתבאר ס"ח סק"י.

האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום
שכרו מותר כו'

מ"ד האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר, [פי' חולין כמ"ש בפיה"מ], בפשוטו הול"ל האומר לחבירו, ובפרט ששכר פועל ליום דינר ולא איסור שהוא אחד מכ"ד בדינר, ונקט האומר לפועל לומר שטעם ההיתר מפני שהוא כפועל בעלמא ונוטל שכר רגילי, ולכן אין לאיסור זיקת שביעית כלל, מיהו האמת דבין ברישא בין בסיפא כונתו שיביא לו ירק בשיווי איסור, ורק ע"ז

שני אסור, וס"ד דכיון שהנחתום אוכלן בקדושה, ומעיקרא קיבל ככר דהו"ל לאכלה, הרי יכול ליקח ככר מהנחתום ולחזור ולחללו על המעות שביד הנחתום, כדאמרינן סוכה מ"א א', וקמ"ל דאסור, אע"פ שבפרי שני אין זו הערמה כמבואר סוכה שם.

משנה ה

מ"ה אין נותנין לא לבייר כו', כולה מתני' נתבארה ס"ח ס"ק י"א, ס"ט ס"ק ג.

שם ולכולן הוא נותן מתנת חנם, נתבאר ס"ח ס"ק ה"א.

אין נותנין לא לבייר כו'

מ"ה אין נותנין לא לבייר כו', יש לעי' מה ענין להזכיר ספר וספן, ובדוחק י"ל דלבייר מיירי בלוקח מים לבהמה ושאר צרכים, ובבלן קמ"ל דרחיצה אינה כסיכה, ותיקון הגוף אינו בכלל לכם, והספן שמעביר לו פירות שביעית, וכ"ז דוחק.

וראיתי בתוספתא ובירושלמי ב"מ פ"ט ה"א בדין המקבל שדה מחבירו מי משלם שכר הסנטר ושומרי העיר ועוד, ואמרו שנוטל מן האמצע, לפי ששניהם חייבין בזה, ואח"כ אמר הבייר והבלן והספר [והספן, כ"ה בתוספתא], בזמן שבאין מכח האריס נוטלין מכח האריס, מכח בעה"ב נוטלין מכח בעה"ב ואין משנין על מנהג המדינה, והובא בהג"א פ"ט ה"א מאו"ז, ומשמע שהיה דרכם שאלו נוטלין שכרן מפירות השדה, וע"ז אמרו שלא יטלו מן האמצע, אלא תלוי מכח מי הם באין, דהיינו מי חייב להם חלקו, אבל שומרי העיר מעיקרא נוטלין מן השדה וממילא הו"ל משל שניהם.

ולפ"ז יש לפרש דהיינו דקמ"ל מתני' שלא יטלו מפירות האילן החלק המגיע להם, ואפשר שיש מחיר קבוע לבייר מתא וכן לבלן ולספר מתא, וחוצ' מזה נותן לו מעט דמים כשרוצה לשתות או להסתפר, כדתנן במעילה על פרוטה נתנה לבלן, ובב"מ מ"ח א' נתנה לספר, ואפשר דלכך שרי מתנת חנם, שהוא דבר מועט שמוותרין עליו בקל.

ירקות שדה הם המותרין משום ספיחין, כגון בד' שדות, ובשאר שנים אין אוכלין אותן כיון שהם גרועין, כמבואר נדרים נ"ג א' שהנודר מן הירק בשאר השנים אסור בירקות גינה בלבד, ובשביעית אסור בירקות שדה, ולא נקט פירות האילן כיון שנחלקו ר' יהודה ור' נחמיה בדין ירקות שדה דכיון שאינם מצויין אסור, ובפירות האילן כו"ע מודו דשרי.

לשון המשנה משמע שהלוקח הוא האומר, וא"כ משמע שהלוקח הוא שמתנה שיפרע לו מפירות שביעית, ולא שהנחתום מחפש ירקות שדה ונותן עבור זה ככר, ודומיא דסיפא דלוקח ממנו סתם, משמע דכל שמפרש בשעת מקח שפיר דמי, ובאמת סתם פסיקה להתחייב מחיר, וכאן אינו מתחייב אלא כמות של פירות שתהא שווה פונדיון בשעת הפרעון.

ולפ"ז צריך לפרש מ"ש בתוספתא ובירושלמי דר"י ור"נ אוסרין כיון שאין ירקות שדה מצויין, דאע"פ שהבעה"ב אינו מבקש ירקות שדה, מ"מ לא חשיב ההתחייבות על הירקות והו"ל כפורע חוב, ובירושלמי מפרש דפליגי באופן שאינו מתחייב חיוב גמור, אלא שהוא בטוח שיביא לו, ואם לא ימצא ישלם לו פונדיון, ואפ"ה שרי רבנן לפי שירקות שדה מצויים.

מיהו אפשר לפרש שהככר שנותן הנחתום כמקדים מעות ופוסק בהם על הפירות, ובדבר שאינו מצוי אינו מתחייב במי שפרע, או דלא חשיב מחוסר אמנה כיון דלא סמכא דעתיה, כן פ' מרן זללה"ה בסיו"ג ס"ק ט"ז.

שם שאין פורעין חוב מדמי שביעית, דפריעת חוב לאו לאכלה מיקרי, והו"ל סחורה.

שם לקח הימנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית, טפי הו"ל לקח הימנו סתם אסור שאין פורעין חוב מדמי שביעית, ולמאי הלכתא לא ישלם כו', ואפשר דכיון שמסיים בדמי שביעית ניחא ליה לשנות רישא בדמי שביעית, ולא שמוענין דאף בפרי

וי"ל דסתם מוקצה וגת ובר של בעל השדה, וה"ק לא יקצה אותם במקום שדרכו בכל שנה, ולפ"ז איניש דעלמא מותר, וכן הוכיח מרן זללה"ה סי"ב סק"ו מהא דלאוצר ב"ד דורכין בגת, וצ"ע לדינא.

בביצה ל"ד א' רא"א תנן עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית כו', וחזינן מזה שהתאנים נמצאין במוקצה, וי"ל דבחורבה שקוצין אותן שם מיירי, א"נ דלא מיירי בבעל הבית של התאנים, לפמ"ש בסמוך בשם מרן זללה"ה.

במתני' קתני דברים של גמ"מ, ובפשוטו טחינת קמח אינה בכלל ד"ז שצריך שינוי, שכבר נשלמה הוראת הבעלות בהכנסה לאוצר, וצורת הטחינה אינה קובעת הדבר כבעלות או לא, אבל בירושלמי נראה דאף טחינת קמח בכלל, והדברים מחודשים. (ס"ה סק"ז)

בדברי הר"ש והרא"ש ע"ד התו"כ, עי' ס"ה סק"ב.

משנה ז

מ"ז אין מבשלין ירק של שביעית כו', ס"י סק"ט.

שם ואחרון אחרון נתפס כו', נתבאר ס"ט סק"א.

משנה ח

מ"ח אין לוקחין עבדים כו', נתבאר ס"ו סק"ב, ס"ט סק"א.

שם ואם לקח יאכל כנגדן, נתבאר ס"ט סק"א ב' ד'.

שם אין מביאין קיני זבים כו', נתבאר ס"ט סק"ד ו'.

שם אין סכין כלים כו', נתבאר ס"ו סק"ד, ס"ט סק"ט.

משנה ט

מ"ט עור שסכו בשמן של שביעית כג'ו', עי' ס"ו סק"ד.

משנה יא

מ"א מרחץ שהוסקה כו', נתבאר ס"ט סק"י י"א, ועי' ס"ו סק"ו.

שם אבל נותן הוא לבייר לשתות, אם לוקח מים בדמי שביעית והמים מתקדשין, מה יש להזכיר כאן את הבייר, וע"כ שהמים לא נתקדשו מפני שאינם מבוררים, וכבר זכה הבייר בשביעית קודם שיתן תמורתן, וכ"כ בחזו"א דאי קדשי יאסר ליתן לבהמה ואע"פ שלקח לבהמה, אם לא כשאין ראויין לשתיית אדם.

ונראה דכולה מתני' בפירות, שאין דרך ליתן מתנת חנם כמה פרוטות, אבל מצוי שאדם נותן כמה פירות מתנת חנם, ולפמשנ"ת מהתוספתא וירושלמי הנ"ל מיירי בפירות האילן שהם נוטלין חלקם מן השדה, ולא מיירי בליקוט ירקות שדה כלל.

שם ולכולם הוא נותן מתנת חנם, פי' הרמב"ם לכל האומנים, ולפמשנ"ת י"ל דהיינו רק לאלו השנויים במשנה, שנותנין להם דבר מועט, ודרך ליתן מתנה, אבל להערים ולשלם ולהתנות שיהא מתנה אין להחיר, דיש לחוש שלא סמכא דעתיה, ואין זו מתנה גמורה, וכן פי' הרא"ש והרע"ב שיוודע שיוותרו שכרם בגלל המתנת חנם, ולפמש"כ היינו מפני שמקבלים שכר קבוע, מלבד שכר השימוש.

משנה ו

מ"ו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותם בחורבה, נתבאר ס"ה סק"ז.

שם תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותם בחורבה, כ"ה גרסת הרמב"ם וכ"ה בתו"כ וכבר חזר בו הר"ש בנדמ"ח מכת"י דאין לפרש משנתינו בשינוי במעשה הקצירה דמתני' מיירי לאחר לקיטה, וגם אין דרך לקטוף תאנים בכלי, וכ"מ ברמב"ן עה"ת, ולפ"ז כולה מתני' בדרך שימור התאנים והענבים והזיתים שלא יעשה כדרך בעלים, ופשוטא דמתני' דכל אדם אסור, אבל ק"ק דדרשא דתו"כ על הבעלים, וכ"נ ברמב"ם וברמב"ן עי"ש, ולפ"ז ק"ק למה סתם התנא תאנים של שביעית כו', הול"ל בעה"ב לא יקצה במוקצה,

פרק ט

משנה א

מ"א הפיגם והירבוזין כו', נתבאר ס"ג סק"א ב' ג', ועי' ס"א סק"י.

שם ונלקחים מכל אדם בשביעית שאין כיו"ב נשמר, עי' ס"ח סק"א.

שם שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה, עי' ס"י סק"י.

בפי' ר"ש, עי' ס"י סק"ח, וסי"ג סק"ג ה'.

משנה ב

מ"ב שלש ארצות כו', נתבאר ס"י סק"י י"א.

שם יהודה ועבר הירדן כו', נתבאר ס"י סק"י י"א.

משנה ג

מ"ג ולמה אמרו שלש ארצות כו', נתבאר ס"י סק"י י"א י"ב.

שם שיהיו אוכלין כו', נתבאר ס"י סק"י י"א.

שם רש"א לא אמרו כו' ושאר כל הארצות כו' וכל הארצות כאחת כו', נתבאר ס"י סק"י י"ב.

בפי' הר"ש והרא"ש, ס"י סק"י י"ג.

משנה ד

מ"ד אוכלין על המופקר כו', ס"י סק"ט ט"ו, ועי' ס"ה סק"ב.

שם אבל לא על השמור כו', עי' ס"ו סק"א, ועי' ס"י סק"א.

שם אוכלין על הטפחין כו', ס"י סק"ט ט"ו.

שם אבל לא על הסתנויות, עי' ס"י סק"א.

אוכלין על המופקר אבל לא על השמור

שם אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, מפרש בירושלמי דר"ש היא שלומד טעמא דמצות ביעור מפני שהאוסף לביתו גרם שאין לחיה בשדה,

ואמרה תורה שיוציא לה, וממילא ה"ה דשמור אינו מציל, ולא אמרו דספרא ר' יהודה, מפני שבפסחים פ"ד ה"ב אמרו דלר' יהודה יכול להביא מן השמור וא"צ לבער, א"נ ר"ש דריש טעמא דקרא, מיהו הדברים מחודשים שהרי בביעור אינו מוציא לחיה אלא לאדם.

דעת מרן זללה"ה שחל ביעור על המשומר במחובר, ואם הפקירן כבר קיים מצות ביעור, ויש סברא לומר שאין מצות ביעור אלא מן הבית.

שם אוכלין על הטפחין כו'

שם אוכלין על הטפחין, היינו סוג פירות שמתבשלין בסוף הקיץ להרמב"ם, או שגדלין בעציצין שבחומה והם מאחרין להתקיים, וכן מיושב לשון המשנה דטפחין דומיא דדיופרא, ולא קתני על מה שבטפחין, ובפשוטו אינם מתקיימין זמן מרובה, שהעופות אוכלין אותן, וזהו שכתוב בתוספתא טפחין שבעכו, ששם היה מצוי גידולים בכלים שבחומה.

שם ועל הדופרא אילן העושה דיו פירות בשנה, ואוכלין את הראשון עד שיכלה השני, ור"י מתיר רק אם הבכורות שמתבשלין ראשונה צמחו לפני הקיץ, בזה הוא מקיל לחשבן מאותו המין לאכול עליהם.

שם אבל לא על הסתנויות, הם הגדלים בסתיו, וחשיבי כמין אחר, ור"י מתיר אם הבכורות צמחו לפני שנגמר הקיץ.

משנה ה

מ"ה הכובש שלשה כבשים כו', ס"י סק"ו ט', ועי"ש סק"ד.

רש"א כל ירק אחד לביעור ושם אוכלין ברגילה עד שיכלו סגירות כו'

שם רש"א כל ירק אחד לביעור, דלאכילת חיה כל הירקות שוין, ולכן חשיבי מין אחד לביעור.

רק החלוקה לב"ב, אבל אין נראה כן בדעת הר"ש והרא"ש אלא התוספתא פירושה דמתני' היא.

והנה כמו שכל שכניו יכולין לקבל מזון ג' סעודות ה"ה דמניח לעצמו מזון ג' סעודות, ובכל מקום מזון ג' סעודות כולל כל אחד לפי ביתו, כדתניא בתוספתא שבר"ש שמחלקין בע"ש לכל אחד לפי ביתו, וכן כשנתנו מתחלה להכניס לעיר רק במזון ג' סעודות, היינו ג"כ לפי ביתו אם מכירין אותו, [ועי' סוכה ל"ט ב' בכדי מן שנו ופי' הרמב"ם משום כדי חייו], ולמדנו מזה דלא הוצרך התנא להשמיענו שמניח לצורך ב"ב מזון ג' סעודות, אלא שרשאי לחלק לאחרים ולא אמרין ליה שיטול מה שצריך לעצמו והשאר יפקיר, שהרי כבר הגיע שעת הביעור שצריך להוציאן לחוץ, וקמ"ל שרשאי להשתמש בזכותו לחלק למכריו, ואינו כמבטל מצות ביעור כשנוטל הכל לצורך קרוביו, ואמנם ודאי דאנו למדנו כל עיקר ההיתר ממשנה זו, אלא שהתנא שנה משנתו באופן זה כאילו ידוע שמניח לעצמו מזון ג' סעודות, וקמ"ל שמחלק לאחרים, וכ"ה בתוספתא.

ובפשוטו כשנוטל מזון ג' סעודות לצורך ב"ב אינו מזכה להם אלא מניח בביתו כפי הצריך לג' סעודות הקרובות, כמו שנוטל מאכל בהמה לפי צורך בהמותיו ליום אחד, ויש לעי' כיון שאינו מחויב לאכלם, א"כ נמצא דמי שיש לו ב"ב מרובים, יכול להניח אוצר בביתו, ויהא הכל שלו ולא יצטרך להאכיל ממנו את ב"ב, ואין יחשב אוצרו כמבוער.

והנה כשב"ד מחלקין מאוצר ב"ד לכל אדם ג' סעודות או בע"ש לפי ביתו, אינם חוששים שמא יעשה בהם סחורה ויאכיל את ב"ב אוכלים אחרים, דסתמא דמילתא אדם מאכיל את ב"ב המאכלים שברשותו, ואמנם מי שב"ב קטנים ואינם אוכלים בצל ושום לא יתנו לו ג' סעודות ממאכלים אלו עבור ב"ב, וכן בשעת הביעור צריך להניח לכל אחד לפי מזונו, ולרעב כמזונו ולזקן כמזונו, ויתכן דלקולא שרי לזקן כבינוני, עי' ירושלמי לענין

שם אוכלין ברגילה עד שיכלו סיגריות מבקעת בית נטופה, בפשוטו זה דברי ר"ש, וכ"כ בשנו"א, וכ"נ בתו"כ דמייית לה כבמתני', ולא הוזכר שם המשך עניני בייעור כבמתני', ולפ"ז רגילה הוא ירק הכלה תחלה, וסגריות כלות אחרונות, דבבקעת בית נטופה הלחות מרובה כמ"ש הרמב"ם מלשון נטפי מים, וזה כפי' הראב"ד, אבל הרמב"ם פי' שרגילה ג"כ לחותו מרובה ומאחר לכלות, ונקטינן שיש להשיג ממנו במקומות הלחים, ולפ"ז לא אתיא דוקא כר"ש, וכ"כ במלאכ"ש, אבל בהלכות השמיט ד"ז, וש"מ דאתיא כר"ש.

משנה ו

מ"ו המלקט עשבים לחים כו', עי' ס"ו סק"א, ועי' ס"ג סק"י"א.

כפי' ר"ש, ס"י סק"א.

עלי קנים ועלי גפנים כו', ס"ו סק"א.

משנה ז

מ"ז מאימתי נהנין ושוּרפין כו', ס"ט סק"י"ב, ועי' ס"ו סק"ו, ועי' ס"ג סק"י"א.

בדברי התו"ט דתבן וקש שנפסדין ברביעה שניה אין להם בייעור אף בבית, עי' ס"י סק"א.

משנה ח

מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון ג"ס לכל אחד ואחד, נתבאר ס"י סק"ז.

שם מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון ג"ס לכל אחד ואחד, פר"ש והרא"ש לכל אחד מבני ביתו, ואח"כ יבער, ומייתו עלה התוספתא, ונראה כונתם דמ"ש כל אחד ואחד מב"ב זהו מה ששנינו בתוספתא שכניו ומיודעיו, ואח"כ יבער היינו ההוצאה לחוץ, אבל הרע"ב כנראה פירש דאח"כ יבער היינו החלוקה לשכניו ומכיריו וגם ההוצאה לחוץ, ובמתני' קתני

עליו, ודוגמא לזה מצינו במציל מפני הדליקה,
דלצורך ב"ב מציל. (הערות)
בפי' ר"ש ותוספתא, ס"ה סק"ט, ועיי"ש סק"ח.

משנה ט

מ"ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו כו', ס"י
סק"י.

בפי' ר"ש בשם ירושלמי דהמוצא פירות עבירה לא
יגע בהן, עי' ס"י סק"ט.

שם האוכל מעיסת שביעית כו' חייב מיתה, נקט
לשון זה לומר שחובה גמור מדאורייתא, ואין
נוח לשנות עיסת שביעית חייבת בחלה מדאורייתא,
כיון שהתנא סותם לשונו בדאורייתא ודרבנן, ואם
הי' שונה כאן מדאורייתא, הוה דייקנן מינה שבשאר
דוכתי הכל מדרבנן, ובירושלמי הביאו כאן עובדא
באחד שנוזהר בחלה ולא בשביעית, והעיר ב"א ה"ר
שלמה נ"י שבא לומר דאף האוכל חטים מספחי
שביעית, יזכור להזהר בחלה מפני שחייב עליה
מיתה.

פרק י

מ"א הקפת החנות כו' שכר שכיר כו', סט"ז
סק"ד ז'.

מ"ב השוחט את הפרה כו', סט"ז סק"ה.

שם המלוה על המשכון, עי' סט"ו סק"ב.

שם והמוסר שטרותיו לב"ד, עי' סט"ו סק"ט.

מ"ג פרוזבול, דיני פרוזבול נתבאר בארוכה סימן
ט"ו, וסימן י"ז סק"א.

שם ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך גו',
עי' סט"ו סק"ד.

מ"ה פרוזבול המוקדם כו' א' הלוא מחמשה כו',
נתבאר סי' י"ז סק"ב י"ג י"ד.

מ"ו היה לו שדה ממושכנת כו', נתבאר סי' י"ז
סק"א.

הצלה מהדליקה], וה"נ אינו רשאי להערים ונוטל
כפי האמת הראוי לב"ב מזון ג' סעודות, ואם יחליף
ויתן להם משלו אוכלין אחרים, ה"ז כמחליף עם
אדם אחר.

ואם דרכו להאכיל בנ"א זרים על שולחנו והניח
עבורם הרי הוא חייב ליתן להם הג' סעודות
שנטל עבורם, שאם אין דעתו להאכילם ולא לזכות
עבורם הרי הם כאינם סמוכים על שולחנו בפירות
אלו ולא מהני מה שסמוכין בשאר מיני מזונות, ויתכן
שמתחלה צריך לזכותם להם, או דרשאי לסמוך על
יושרו שיתן להם מה שנטל מתחלה עבורם, וגם
באשתו וב"ב הקטנים יש להם זכות במזון שקיבל
עבורם, ואם ברח ולא נתן להם מזונות, הרי הפירות
האלו כפי השיעור שלקט עבורם דינו כשלהם,
והדין נקבע תחלה לפי הראוי כשמניח עבורם, ואם
בא להחליף צריך ליטול רשות מהם, מיהו אשתו
וב"ב הקטנים ועבדיו הכנענים אין להם יד לזכות,
ומ"מ חייב להאכילם מאלו או תמורתן, ואאמור"ר
(שליט"א) זללה"ה כתב שצריך לזכות להם ומפרש
מתני' דמחלק לב"ב היינו לומר שמזכה להם, דאם
הכונה שרשאי לחלק לאחרים פשיטא דממונו הוא
ויעשה בו כרצונו, והתוספתא עצה טובה קמ"ל,
ולפ"ז עיקר הלשון שאמרו שאינו רשאי להניח
כשיעור ב"ב הגדולים שאינו מחויב לפרנסם, אלא
צריך לחלק להם דהיינו לזכות להם, והיינו משום
דמפרש שאין דעתו לאכול הג' סעודות, וא"כ אינו
בדין שבגלל שמאכיל בנ"א מרובים יוכל להניח
אוצר בביתו, אבל למש"כ דעיקר המשנה כשדעתו
להאכילם, ובכה"ג א"צ לזכות להם דוקא, דהו"ל
כמניח לפנייהם על השולחן, ניחא, כמו שאמרו
בסוכה ל"ט ב' דנותן לע"ה מזון ג' סעודות משום
כדי חייו, והיינו מפני שנקטינן שיאכלם כדרכו,
ולצורך אורחים דוקא בזימנם כבר ודעתו להאכילם
שרי, וה"נ דכוותה כל שמניח לצורך ב"ב היינו
להאכילם, ולא מיירי במאורע שדעתו להשתמש
בהם לצורך אחר, ולכן סתמות הדברים דלב"ב א"צ
לזכות, אלא ממילא זוכה לשולחנו שהם סמוכין

משנה ט

הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו כו', בקדושין י"ז
ב' כאן בהורתו ולידתו שלא בקדושה כו', ביאור
הדברים

מ"ט הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו כו', בקדושין
י"ז ב' הקשו מברייטא דאין רוח חכמים נוחה
הימנו, ותיצרו כאן בהורתו ולידתו שלא בקדושה
כו' ופרש"י שבזה אין רוח חכמים נוחה הימנו,
ונראה שזהו פשטות הגמ', דכיון שלא הזכיר טעם
של שמא יחזור לסורו, הר"ז כמפורש שהטעם

מובן מאליו, והיינו שהנולד בקדושה מרגיש כבנו
וראוי ליתן לו את הירושה, אבל גוי גדול שנתגייר
עם אביו הרי גירותו בהסכמתו ואין לו שום קשר
עם אביו, ואין רוח חכמים נוחה שיחשבו שהוא
קשור לאביו, משא"כ בנולד בקדושה, והעירו
עוד דיתכן שהנולד בקדושה נקרא נתגייר עמו
כיון שנעשה גר ע"י אביו ואמו, משא"כ הנולד
שלא בקדושה שאינו מתגייר מכחו, ואפשר דלא
קרי ליה עמו, ועוד דסתמות הגמ' שהמקודש
יותר מגיע לו יותר, וכן פסק בשו"ע חו"מ
סי' קכ"ז.

מסכת שביעית

סימן א

בדין תוספת שביעית

מו"ק ג' ב' יכול ילקה על התוספת כו'

א. מו"ק ג' ב' כי אתא ר"ד אמר יכול ילקה על התוספת כו', מבואר בריטב"א ובראשונים הנדמ"ח דלשון זה נאמר בברייתא, ונחלקו ר"י ור"א בפירושה, וכ"ה בירושלמי שבת פ"ז ה"ב, ולפ"ז יש לפרש דכולה מילתא ר"ד קאמר לה, לשון הברייתא ופלוגתא דר"י ור"א, ומתפרש כמ"ש תו' דכי אתא ר"ד ואמר פלוגתא דר"א ור"י, אסתיים לן דר"א סבר שאין לוקין על החרישה.

בביאור הלשון יכול ילקה, אם איסורא מיהא איכא שם ור"י אמר כו' יכול ילקה על תוספת ר"ה דאתיא מבחריש ובקציר תשבות ונסיב לה תלמודא לפטורא כדבעינן למימר לקמן, פשטות הלשון דיכול ילקה משמע שיש איסור ויכול ילקה, וכדמתפרש לר"א בחרישה, ויש להבין למאי דמסקינן דר"ג וב"ד ביטלום א"כ היתר גמור הוא, ולא הול"ל יכול ילקה אלא יכול תהא תוספת אסורה, וצ"ל דכיון דמאן דיליף לה מבחריש ובקציר סבר דלוקין, מש"ה נקט האי לישנא דנסיב לה תלמודא לפטורא לאפוקי מדרשא זו, ולר' יוחנן דיליף משבת בראשית הלשון מיושב, אבל לרב אשי לא אתא תלמודא לאפוקי מדרשא דבחריש, אלא לומר דלא גמירי הלכתא בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

ואמנם מרן זללה"ה בסי"ז סק"א כתב דרב אשי כר"א ס"ל דתוספת היינו חרישה, אבל פשטות הגמ' דר"א לא סתו פירושא דר' יוחנן, ובריטב"א מבואר דר"א מפרש דברי ר"י, וכן בתו' הרא"ש כתב דר"א מפרש תוספת כר"י, ועי' בזה לק' סק"ו, ושם כתבנו דכיון דקי"ל כר' אלעזר וכרבא א"כ רב אשי פליג אר' יוחנן, ולית לן למשכוני נפשין לומר שכאן ביאר רב אשי דברי

ר' יוחנן ולא ס"ל כותיה, וזה מיושב כדעת מרן זללה"ה.

לאוקימתא דר' יצחק דר"ג וב"ד ביטלו רק תקנתא דב"ש וב"ה מיושב טפי לשון יכול ילקה, דקאי על איסור התוספת דב"ש וב"ה ומפרש שגם בזמן איסורו לא ה' מדאורייתא, ולכן שפיר ביטלוהו, אבל לפ"ז צ"ל דמאן דיליף מבחריש ובקציר סבר דאף טפי מל' יום הוי דאורייתא, ועי' לק' סק"ב בזה, דהא מתפרש יכול ילקה על היותר מל' יום, ואם נפרש לר' יצחק יכול ילקה מכת מרדות משום איסור דרבנן, אין נופל לשון נסיב לה תלמודא לפטורא, שביטלו איסור דרבנן, וע"כ דר' יצחק לא קאי אהא דיכול ילקה על התוספת אלא על ר"ג וב"ד, וע"כ יפרש הא דר"ד על חרישה כר"א, ולפי מה שצדדנו בסק"ב דמאן דפליג אר' יצחק לית ליה ל' יום ניהא קצת, וצ"ע.

למ"ש הריטב"א בשם רש"י ג"כ מתפרש יכול ילקה מכת מרדות, אבל הכונה שהאיסור דאורייתא, וילקה כשיודעים ב"ד שרוצה לעבור ע"ז, עריטב"א כתובות מ"ה ב' ולע"כ, ולכן שייך לשון נסיב לה תלמודא לומר שאין איסור דאורייתא, ולפי' זה ע"כ דנסיב לה לפטורא דאפי' מדרבנן מותר, דאם נשאר איסור דרבנן עדיין ילקה מדרבנן. **בתו' וכן בתו' הרא"ש** והריטב"א פי' יכול ילקה ממש מדאורייתא דאהדרי' קרא דבחריש לדין חורש וזורע בשביעית, ולפ"ז לר"ע באמת לוקה על התוספת, ומיושב בזה הא דאיצטריך יומא פ"א א' מיעוטא דאינו לוקה על תוספת יוהכ"פ, והרי דעת תו' והריטב"א והר"ן ר"ה ט' א' דר"ע יליף משביעית לשבת ויו"ט. - לשון התו' דשביעית מתחלת קודם שנת שביעית, לאו לכל מילי קאמר, אלא לענין עבודות שלצורך שביעית.

תוספת שבת קודם פלג המנחה, אבל מדרבנן ראו לנכון לקבוע הכל בצורך ששית ושביעית, דכיון שאנו מתירין תוך ל' לצורך ששית, יש לאסור כל שהוא לצורך שביעית אפי' קודם ל'.

ובזה מיושב שיטת רש"י ר"ה ט' י' דלר"מ שיעור תוספת הוא יום אחד ולרבנן ל' יום, דכיון דלר"מ יום אחד בשנה חשוב שנה אין להקדים להוסיף על השנה טפי מיום אחד, ולרבנן דל' יום חשיבי שנה לא מוספינן טפי מל', דהר"ז כמוסיף יותר משנה לשנה הבאה, ואין נטפל שיעור כזה ליחשב כשנה הבאה.

בדעת תו' בטעם תוספת שביעית מדרבנן

ותו' ר"ה ט' ב' בשם הירושלמי וכן הר"ש פ"א מ"א פ"י דהתוספת דרבנן ענין אחר הוא, דנראה כמתקן שדהו לשביעית, דלאיזה צורך הוא חורש אם זה מתיש כחו של האילן, ע"כ שכונתו לזרוע בין האילנות, וכן בשדה הלבן כונתו לזרוע בשביעית, דזמן הזריעה היא רק בחשון בשדה הבעל, ודעת הר"ש דבאמת שונה לגמרי התוספת דרבנן מהתוספת דאורייתא, דמדאורייתא כל העבודות אסורות בתוך ל' כל שאינן לצורך ששית, אבל בתוספת דרבנן לא אסרו אלא חרישה שנראה כמכין שדהו לשביעית לזריעה באיסור, אבל כשנוטע בתוספת שקודם ל' יום אין סיבה לאסור, שיותר לנטוע אילנות שיצמחו בשביעית, ובה נתיישב הא דנוטעין ומבריכין קודם ל' אע"פ שאין חורשין.

ובתו' שם כתבו מתחלה מנפשייהו טעם אחר דחרישה שניכרת שהיא לצורך גידולי שביעית אסרו מזמן שאינו יפה לששית, ולא מפני שרוצה לזרוע באיסור אלא לגדל האילנות בשביעית, ומ"מ כיון שעושה חרישה שתועיל רק בשביעית הר"ז עושה שתהא השדה כחרושה ממילא בשביעית, ואסרוה חכמים, משא"כ בנטיעה שאין מעשהו מתייחס לשביעית, אלא לנטיעה דהשתא, אבל תוך ל' יום כל מלאכה אסורה כשאינה לצורך ששית.

בטעמייהו דב"ה, והאם שיעור עצרת הוא מדאורייתא

ב. שם וב"ה אומרים עד העצרת, טעמייהו דב"ה ג"כ משום יפה לפרי, אלא שקבעו זמן אחד לכולם, וזהו שנסתייע ר"ש פ"ב מ"א ממה שקבעו ב"ה בשדה האילן זמן שוה לכולם, דה"ה שיש לקבוע בשדה הלבן, ובהגהות הגר"א כאן הביא הירושלמי דפעמים שב"ה לקולא כשכלתה הליחה קודם עצרת, ואפ"ה קבעו זמן שוה והתירו עד העצרת, נויש לדקדק בלשון המשנה וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו, ולכאורה ל"פ כלל אלא דב"ה קבעו גדר לדבר, וי"ל דבאמת כך מתפרש לשון וקרובין דברי אלו דלא נחלקו מפני המשהו הזה אלא מטעם אחר, וה"נ יש לפרש בכלאים פ"ב מ"ו דטעמייהו דב"ה משום דתלוי במלא העול, ולא מפני שב"ש מצרכי עוד משהו, וצ"ע בשאר דוכתין, והקשה מרן זללה"ה בסי"ז ס"ק י"ב אם כ"ז שהוא יפה לפרי מדאורייתא איך התירו עד עצרת, והוכיח מזה דכו"ע מודו דמדאורייתא שיעור תוספת רק ל' יום, וכ"כ בתלמיד ר"י מפריש הנדמ"ח.

מ"ט הוסיפו על שלשים יום דאורייתא

ויש לעי' אם התורה קבעה שיעור ל' יום לתוספת מה ראו חכמים להוסיף עד עצרת ועד פסח, ובשלמא אם הל' יום הם ג"כ מענין יפה לפרי שייך להוסיף מדרבנן, אבל בפשוטו אין נראה כלל דעד ל' יום הוי ג"כ קצת יפה לפרי, וגם בשדה הלבן אין פרי ואילן כלל, ומ"מ מדאורייתא שיעורו ל' יום, וא"כ ענין התוספת מדאורייתא הוא שיעור ימים, ומה שייך להוסיף ע"ז ענין היפה לפרי, ואם מדאורייתא תלוי ביפה לפרי מה שייך ל' יום, ואפשר לומר דבאמת גם מדאורייתא תלוי ביפה לפרי דהא שרינן נטיעות וכל שהוא צורך הפרי אף בתוך ל', וע"כ שאינו שיעור ל' יום באופן מוחלט כתוספת שבת דהר"ל כשבת לכל דבר, אלא דמ"מ אין להקדים טפי מל' יום שיותר מל' יום אינו נטפל ליחשב תוספת לשנה הבאה, כמו שא"א להקדים

דברי תנאי דמתני' שכולה נשנית כקודם שביטלוה, וגם אין נראה דב"ש וב"ה חידשו בדורם להוסיף על הל' יום דאורייתא, אלא ידוע הי' שמדרבנן אסור כ"ז שאינו צורך ששית, ונחלקו אם קבעו זמן אחד או כל שנה לפי הענין, וסברי ב"ה דמה שנהגו דאחר עצרת כבר אין חורשין בדרך הרגיל, היינו משום שכך תיקנו מדרבנן.

ודאתאן עלה שאין לנו מקור לשיעור ל' יום מדאורייתא נראה לבאר ע"ד הריטב"א דאיסור חרישה הוא בזמן שאדם שכונתו לזרוע בשביעית באיסור חורש, ומדאורייתא אסור רק קרוב לשביעית חדש או חדשים או פחות מזה, דהיינו בזמן שדרך בנ"א לחרוש לצורך הזריעה שבחורף, ומדרבנן אסרו מהזמן שאין תועלת בחרישה לששית, וממילא ע"כ שחרישה זו לצורך שביעית היא, וזהו שאמרו בירושלמי דכיון שהוא יודע שמתיש כחו של אילן בחרישה זו, אף הוא אינו מתכוין אלא לעבודת הארץ, דהיינו לזרעה בשביעית, [שור"ר דז"א דאף חרישה לצורך גידול האילנות אסורה כדמוכח בפ"ב מ"ג וכן שם במ"ב מ"ד וכמש"כ ס"ב סק"א], ובה מיושב שפיר הא דהתירו ב"ה עד עצרת אף כשאינו יפה לפרי, דכיון דמדאורייתא החרישה בעצרת אינה מתייחסת לצורך שביעית ומותרת, אבל אין לנו שיעור מוגדר של ל' יום מדאורייתא, דלא נאמר שיעור זה בשום מקום לא בהלכה ולא בפסוק.

בדברי הראשונים דלכו"ע מדאורייתא ל' יום

אבל דעת הראשונים ז"ל מסכמת דאף למסקנא יש שיעור ל' יום מדאורייתא, ואפשר שסמכו בזה על דעת רש"י דנקט כן, אבל לפירושו מבואר כן במתני', וכן לפירוש תו' והר"ש ע"כ יש זמן חמור יותר בנטיעה תוך ל', אבל להרמב"ם והרמב"ן והריטב"א וכ"מ בירושלמי דהאיסור משום מונין לא מצאנו מקור לל' יום, ומ"מ קושטא הוא שהדאורייתא הוא סמוך לשביעית, ואולי נקטו כיון שר' יצחק נקט שיעור זה מסברא, יש לקיים כן

ובריטב"א ר"ה שם כתב לפרש דמדאורייתא ג"כ אין איסור מלאכה אפי' תוך ל' אלא מה שהוא לצורך שביעית, אבל נטיעה מותרת אי לאו טעמא דמונין, והא דמדאורייתא שריא חרישה קודם ל' היינו מפני שחרישה מוקדמת כ"כ אינה מועלת לשביעית תועלת חשובה, ומדאורייתא אסור רק תועלת חשובה וניכרת, אבל מדרבנן אסרו כ"ז שא"צ לששית, דקצת תועלת יש מזה לשביעית, וכיון שאינה צורך ששית, דנוהו כחורש לצורך שביעית.

עוד בנדון אם לכו"ע ל' יום מדאורייתא

והנה דעת כולם מסכמת שיש שיעור תוספת ל' יום מדאורייתא, ומקורם מדברי ר' יצחק מו"ק ג' ב', וכ"ה ברמב"ם פ"ג ה"א דמדאורייתא השיעור ל' יום, אבל בגמ' אין לזה הכרע ד"ל דדוקא לר' יצחק שביטלו רק התוספת דרבנן מחלקינן דיש תוספת דאורייתא, אבל למסקנא שביטלו הכל, אין לנו מקור דיש תוספת מדאורייתא זמן מוגדר של ל' יום, ופשטות הדברים שאין לנו אלא שני פרקים הללו דפסח ועצרת, תדע מדאמרו דר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים הללו וביטולם, ואם עיקר ביטולם הוא בל' יום שמדאורייתא איך לא הזכירו עיקר זה שביטלו כל המלאכות האסורות בל' יום, ולמה התייחסו רק לאיסור חרישה שנחלק לשני זמנים מדרבנן, ולר' יצחק דהתירו רק שני פרקים אלו ניחא, אבל למסקנא ע"כ דבלשון שני פרקים אלו מבואר שכל ענין התוספת בטלה.

וה"נ מסתברא שאין שני עניני תוספות, והתוספת דפסח ועצרת אף אם הזמנים הללו מדרבנן אינם אלא הרחבה של הדאורייתא, וכיון דהני רק חרישה אסורה בהם ה"ה דכל התוספת דאורייתא רק בחרישה, וכדעת הרמב"ן והריטב"א, וממילא ממתני' דפ"ב מ"ו דאין נוטעין כו' פחות מל' יום, אין להסתייע לשיעור תוספת דל' יום, וכן בירושלמי תרומות פ"ב סוף ה"א פשוט דתוך ל' מותר לנטוע, ומשמע אף בזמן הבית דהא מפרש

מ"מ אם יהא צורך יכולין להתיר כיון שאין איסור זה קרוב לדאורייתא, עסק"ב.

שם אר"י כי גמירי הלכתא שלשים יום לפני ר"ה, בדר' יצחק ה' אפשר לפרש שההלכה היתה בכל המלאכות ממש כמו תוספת שבת, ומדרבנן הוסיפו ענין אחר שלא להכין שדהו לשביעית, אבל אין נראה כן אלא אף לר"י ה' יום מענין התוספת שמעצרת ופוסח, וכמשנ"ת סק"ב.

מ"ט פ' הפסוק שנאמר בשבת לגבי שביעית, ובדרשא תוספת שביעית

ד. **שם** רע"א אצ"ל חריש וקציר של שביעית, לכאורה הול"ל א"צ לומר חריש וקציר של שבת, שהרי הפסוק בשבת כתיב, ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשובות בחריש ובקציר תשובות, ואין בו משמעות לשביעית כלל, [שור' בירושלמי דבאמת ביארו כן, וערמב"ן עה"ת שם], ונראה דלשון בחריש ובקציר ולא מחריש ומקציר מתפרש בזמן החרישה והקצירה, ולכן מיושב לפרשו בשביעית שצריך לשבות מכל החרישה, משא"כ בשבת שהשביטה רק יום אחד ואינו נמנע מזמן החריש אלא ממלאכת חרישה בשבת, והול"ל מחרישה ומקצירה תשובות, [נובזה מיושב דברי אונקלוס שתרגם בזרועא ובחצדא, כיון שהכונה על הענין שבחרישה דהיינו הזריעה, כמו בפ' ויגש אשר אין חריש וקציר, מיהו בתרגום יונתן פ' בתרויהו חריש וידיא, מיהו כנראה דאונקלוס מפרש פשוטו כהרמב"ן עה"ת דקאי על שבת, ועי' אבן עזרא דששת ימים קאי נמי אשנים שהם ימי החמה], ואף לר"י דמפרש על קציר העומר יש כאן רמז לזמן הקציר דהיינו ראשית קצירכם דעומר.

לכאורה נראה דענין הדרשא שהחורש ערב שביעית לצורך שביעית נוהג בעלות בשדה לקראת

שביעית שהרי לא ה' חורש לצורך הפקר, ואם אין תועלת בחרישה זו בלא זריעה הר"ז כמכונה לזריעה, וכן בקציר של מוצ"ש אם הוא עובד לצורך הקציר הוזה הרי הוא נוהג בו מנהג בעלים.

לכו"ע, כיון שקרוב הדבר שזהו הזמן שהחרישה מתייחסת לשביעית, ולפ"ז א"צ לומר שנמסרה הלכה בל' יום, אלא סברא היא שקבעו חכמים שיעור זה באיסור דאורייתא, וכמ"ש תו' מו"ק ד' א' בדעת רנב"י, מיהו יתכן שהדאורייתא הוא לפי הענין במקום ובשנים כגון בשנה מעוברת או במקום סלעים וכיוצא בו, [שוכב נתבאר המשמעות בגמ' לדברי הראשונים נדפס בסימן שעל סדר המשניות].

שם ר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים הללו ובטלום
ג. **שם** ר"ג וב"ד נמנו על שני פרקים הללו ובטלום, בפשוטו היינו ר"ג בן בנו של ר"ג הזקן, שהוא ה' בזמן החורבן, ואז נמנו לבטל תוספת שביעית, וכ"מ מדהוצרכו רשב"פ וריב"ל לבר קפרא ש"מ שזוהי עדות קדומה, ואילו ר"ג בר רבי ה' מאוחר מב"ק, וגם ריב"ל ה' בדורו ולא הוצרך לעדות ע"ז, וצ"ע במלאכ"ש פ"א מ"א וכן בפ' ר"ש בן היתום שכ' דהיינו ר"ג בר, וכן פשוט למרן זללה"ה ס"ז ס"ק י"ז שבזמן ר"ש דמתני' כבר ביטלו התוספת.

וכן נראה בירושלמי שהקשו ויעקרו אותם מן המשנה, והיינו למה קבעם רבי אחר שנתבטלו, אבל ר"ג בר רבי אינו יכול לעקור המשניות, וכ"נ בתו' הרא"ש דאחר החורבן נהגו כר"ע עד שבא ר"ג וב"ד ופסקו כר"י, וכתב שם דמעיקרא לא תיקנו איסור אחר החורבן, ולא יתכן שימשך האיסור כמה דורות עד ר"ג בר, אלא ודאי בדור החורבן הוה, וכ"נ בפיה"מ סוף מ"א, וכן בתוספתא שנו ר"ג סתם, (ובמ"ר פ"א מ"ה כתב שהוא ר"ג הזקן, אבל הוא ה' בזמן הבית, כדתנן ערלה פ"ב מ"ב), וכן בסברא שלא יכריעו ר"ג בר וב"ד בפלוגתא דתנאי קמאי.

שם א"ל אימור כך התנו ביניהם כו', יש לעי' מה בין תקנה זו לשאר תקנות, וי"ל דבאמת הגזירה רחוקה מהדאורייתא שהוא ל' יום, ונהי שהדבר ראוי להנהיג דחרישה שסתמה לשביעית אסורה,

ד' א' אלא ארנב"י כי גמירי הלכתא כו'

ה. ד' א' אלא ארנב"י כי גמירי הלכתא למשרי ילדה כו', רנב"י מודה דל' יום מדאורייתא, אלא דס"ל שחכמים הבינו כן מהפסוק דבחריש ובקציר, והיינו דקאמר אלא ארנב"י, דלר' יצחק הוזכרו ל' יום בהללמ"מ שאמרו דנטיעות מותרין בכל הל' יום עד ר"ה, אבל לרנב"י לא הוזכרו ל' יום בנטיעות אלא דעד ר"ה מותרין, ול' יום דאיסור מקראי שמעינן, כ"מ בתו' ד"ה אלא ולעיל ג' ב' ד"ה הלכה, וכבר כתבנו לעיל דבסברא אין לפרש דל' יום משום תועלת החרישה, אלא דאע"פ שקודם לכן ג"כ אין תועלת לששית, מ"מ הבינו חז"ל שאין להוסיף זמן מופלג קודם שביעית.

שם וכיון דהלכתא כו' מאי קושיא אם אשמועינן קרא עיקר הדין, ובהלכה נתחדש פרט בנטיעות

שם וכיון דהלכתא למשרי ילדה לאו ממילא זקינה אסורה, יש לעי' מאי קושיא אם בפסוק אשמועינן עיקר הדין, ובהלכה פי' פרט דקולא בנטיעות, והריטב"א פי' דמהפסוק ג"כ לא הוי אלא עשה, וזה כפרש"י אבל לפי פרתו' והריטב"א לעיל מהפסוק ילפינן מלקות, ומהללמ"מ אין מלקות, ואף בלא נפ"מ אין קושיא אי קיימא הלכתא אקרא, ואפשר דכיון שבפסוק הענין סתום, שלא הוזכרה שביעית באותו ענין, ואף לשביעית מפקינן ליה באם אינו ענין, ולעומת זה בהלכה מפורש הכל, דכיון דאמרו דרק נטיעות מותר שמעינן דרק צורך ששית מתיר, והר"ז כאילו נאמרה הלכה דרק זקינות אסור, ובאמת רי"ש גמר כולה מהלכה, דהא מפיק קרא לעומר, בכה"ג ס"ל לגמ' דלא הו"ל למכתב בחריש ובקציר לצורך זה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דלישנ' דר"ע משמע שזוהי דרשא מחודשת ולא שהדין ידוע מהללמ"מ, ויש להוסיף דבאמת ר"ע לא גמיר הלכתא לניסוך המים ויליף לה מקראי כדאמר זבחים ק"י ב', וכ"ה בירושלמי פ"א ה"ה דההללמ"מ דלא כר"ע.

ומרן זללה"ה בסיו"ט ס"ק י"ג פי' דלר"ע מסברא ידעינן דנטיעות מותרות, וא"כ עיקר ההלכה

לאסור זקינה, דלהתיר נטיעות לא איצטריך, ולכאורה י"ל דאי לאו הלכתא הו"א דתוספת שביעית כתוספת שבת, להוסיף מחול על הקדש בכל דיני שביעית, ואפשר דהא פשיטא ליה מדאפקי' רחמנא בלשון חריש וקציר לומר שאין התוספת לכל דיני שביעית, וכיון דמסברא ידעינן דצורך ששית מותר, לא מסתבר דאתאי הלכתא לפרושי דנטיעות מיקרי צורך ששית, מיהו י"ל דקמ"ל שגם צורך מועט כזה מיקרי צורך ששית ומותר עד ר"ה, וכן ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"ג דר"ע מסברא קים ליה דנטיעות מיקרי צורך ששית, וא"כ לא איצטריך הלכתא אלא אם כל האיסור אינו ידוע, ולכן אין לפרש דקאי הלכתא אקרא. מיהו רנב"י לא חשש לזה וקאי הלכתא אקרא.

ואע"ג דאיצטריך קרא למוצ"ש, מ"מ משמע דלערב שביעית ג"כ איצטריך קרא לר"ע, ואע"ג דלפירוש תו' ר"ה ט' א' ילפינן משביעית תוספת לשבת ויו"ט, ומהלכה לא ילפינן, מ"מ משום שבת ויו"ט לא הו"ל למכתב' בשביעית.

שם ור"י אמר ר"ג כו' אם רב אשי חולק על ר' יוחנן

ו. שם ור"י אמר ר"ג וב"ד מדאורייתא בטיל להו מ"ט כו', הריטב"א מפרש דרב אשי פירושא דר"י קאמר, דביטל את הדאורייתא ולא רק את התקנה דרבנן, ולפ"ז מיותר הא דגמר משבת בראשית, אלא די"ל שנסתייע מזה שלא ללמוד מבחריש ובקציר דאף בזה"ז אסור, ובלא"ה ג"כ כיון דגמיר הלכתא ע"כ דלא מתפרש קרא להכי לפי סוגית הגמ' דפריך ארנב"י, מ"מ נקט הכי לאפוקי מדר"ע, וכ"מ במתני' פ"א מ"ה דתנן כמה יהא ביניהם רג"א כדי שיהא הבקר עובר בכליו, וש"מ דמודה לדין תוספת, (וי"ג רשב"ג), ובזה מיושב דהא ר"י גופי' גמיר הלכתא מר' נחוניא, ואיך יפרש שביטלוה מכח הגז"ש, וגם רחוק שיאמרו ר"ג וב"ד דדורות הראשונים טעו להמציא איסור, ויכריעו מסברא למעשה שלא לקבל הדרשא ולא ההלכה.

אם שביעית בזה"ז דרבנן מ"ט צריך הלכה למעט מתוספת שביעית

ז. שם אלא אמר רב אשי ר"ג וב"ד כרי"ש ס"ל כו', בתו' הרא"ש פי' דס"ל שביעית בזה"ז דאוריתא, ור"ל דאל"כ למאי איצטריך מיעוטא דדומיא דניסוך המים, הרי בלא"ה בזמן שאין ביהמ"ק קיים אין שביעית נוהגת, מיהו משכח"ל שאין בית ויושביו עליה, אלא דסתמא אינו כן, ויתכן דגם בזמן הורדוס ב"ב ד' ב' אם בבית שני נהג יובל, או משנחרבה שילה עד שהוקם המשכן בנזב וגבעון, חשיב דליכא ניסוך המים, אבל נפגם המזבח מסתברא דלא מהני, דדוקא כשצריך בנין גמור והסיחו דעתם מהני מצב זה לקבוע הלכות, ונפ"מ לענין חדש משהאיר המזרח מנחות ס"ח א' או לענין גר בזה"ז כריתות ט' א', ועמש"כ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ג סק"ו ועי' בספר מרן זללה"ה דאף בלא נפ"מ לדינא שפיר אשמועינן הלכתא דד"ז קשור לביהמ"ק.

ובאמת נראה דאף לרבי ביטלו תוספת, ואע"ג דלדידי' שביעית כולה דרבנן, ואם תיקונה מדרבנן משום שמהרה יבנה ביהמ"ק, אין מקום לחלק בין העיקר לתוספת, מ"מ אהני הא דהלכתא דאשמועינן שיש סיבה נוספת שאין תוספת בזה"ז, שלא יתקנו רבנן תוספת, דהו"ל דין תוספת כתרי דרבנן, ודי להם בזה שיזכרו שביעית עצמה, וא"צ שיהא בהוה מצב כזה שיושביה עליה ואין ביהמ"ק, אלא שיהא שייך אופן כזה.

לרבי דעומר אינו דוחה שבת איך מתפרש הפסוק ויש לעי' רבי גופי' דסבר מנחות ע"ב ב' דקצירת העומר לא דחיא שבת האי בחריש ובקציר מאי עביד ליה, דהא לא דריש ליה כרי"ש, ולא משמע דפליג אר"ג וב"ד, וא"כ גם כר"ע לא דריש ליה, וערמב"ן עה"ת ובמש"כ סק"ד, ואם נימא דרבי כר"ע ס"ל ניהא דסתם המשניות במס' שביעית כקודם ר"ג ואייתי דרשא דר"ע בלשון סתם, ואנן לא קי"ל כותיה דמשניות טובא במנחות דלא

ולפ"ז אפשר לפרש ונסיב לה תלמודא לפטורא לאפוקי מדר"ע, אבל עיקר הטעם מדיוקא דהללמ"מ, א"נ נסיב לה תלמודא דיוקא דהללמ"מ, וכן פי' בתו' הרא"ש, והא דאמרי לה ג' ב' דר"י השיב לר"ל אימור כך התנו ביניהם, פי' מרן זללה"ה דלדבריו דר' שמעון בן פזי קאמר, וראיתי מועתק מכת"י מרן ז"ל דהביא מפרש"י ג' ב' דנסיב לה תלמודא משבת בראשית, ומזה נקט דר"א אינו מפרש דברי ר' יוחנן, ושם הזכיר אפשרות דר"ג וב"ד מודו דב"ש וב"ה מדרבנן תיקנו כל התוספת וע"ז התנו שאפשר לבטלה, ולא הי' איסור דאוריתא מעולם.

ואם באנו לפרש דר' יוחנן כפשטי', צ"ל דר"ג וב"ד לא גמירי הלכתא, ולא מסתבר להו דרשא דבחריש לתוספת שביעית, כיון דבשבת ליכא ענין זה, ומוקמי ליה כרי"ש לענין עומר, אבל לפ"ז הי' ראוי להחמיר כיון דר' יוחנן גמיר הלכתא מר' נחוניא וע"כ כרב אשי.

שוב נראה דכיון דנקטינן לדינא כרבא וכו' אלעזר לית לן למשכוני נפשין לאוקמי דרב אשי כר' יוחנן כיון דר"א באמת פליג אר' יוחנן ומפרש תוספת כר' אלעזר, שאין לקיים שני הפירושים יחד בברייתא דרב דימי, וזה כדעת מרן זללה"ה.

בירושלמי שביעית פ"א ה"א אמרו ג"כ דכשאסרו סמכו על בחריש ובקציר, וכשהתירו סמכו על ילפותא דשבת בראשית, אבל בשבת פ"ז ה"ב ובכלאים פ"ח ה"א מייתי פלוגתא דר"י ור"א על ברייתא דיכול ילקה על התוספת כבשמעתין, ומייתי התם שתי ברייתות דמסיימי הילפותא לפטורא, וקאמר דברייתא דמייתי משש שנים תזרע שדך מסייעא למ"ד דאתוספת שביעית קאי, כ"ה גרסת הגר"א בכלאים שם, דשמעינן מהאי קרא שכל השש שנים מותר לזרוע ולזמור, וכנראה ס"ל דמייתר להכי, וק"ק שלא הזכירו דרשא זו במס' שביעית, ושמא ר"י לא ידע הברייתא מדפליגי בפירושא דיכול ילקה על התוספת, ולכן פי' דסמכו אשבת בראשית.

דבשבת סגי במשהו ובשביעית בעינן מפסח ומעצרת, וי"ל דענין התוספת בשבת מתייחסת לאדם שהוא צריך לשבות בשבת, וכשמוסיפין לו זמן בשביתתו יש בזה תוספת, אבל בשביעית האדם רשאי לעבוד בחו"ל, ולכן מפרשין שאין השביתה מתוספת על שיעור שנה שתתחיל קודם שביעית, דאין מיתוסף לשנה שביעית כשנותנין לה מששית, שאין שביעית בששית, אלא שיהא ניכר שהקרקע תשבות בשביעית, אבל א"צ לשבות בששית כלל, וכיון שאין מוסיפין בזמן על השנה אלא בעניני מלאכות, לא דמו אהדדי, אבל מ"מ ילפינן המושג שצריך להוסיף מחול על הקדש כל דבר לפי ענינו, דבשבת כשהאדם נכנס מתוך שביתה הר"ז כבוד שבת, ובשביעית הרגשת השביתה של שביעית התחילה בששית.

והנה בר"ה שם אמרינן אליבא דרי"ש דמקרא דמערכ עד ערב ילפינן דין תוספת לכל עניני שביתה ואף שביעית בכלל, וכמש"פ תו', ויש להסתפק אם ד"ז קיים גם בזה"ז או דכיון דמהלכה שמעינן ענין אחר בתוספת שביעית, לא מחדשינן שני דינים בתוספת שביעית, וכיון שבטלה התוספת שקבעה ההלכה לשביעית, בטל דין תוספת שביעית לגמרי, ולכאורה כן נראה דנהי דאיצטריך הלכתא לרי"ש כדי שנלמד קל מחמור לענין תוספת, ומה"ט ילפינן משביעית לתוספת בסופה משבת ויו"ט, אבל אין לנו להשאיר ד"ז בזה"ז כיון דלא ילפינן קל מחמור, ולא מפרשין שההלכה הוסיפה בתוספת שביעית דין שני וביטלתו, וראשון כדקאי קאי.

וא"ת מאי נפ"מ כיון דבלא"ה צריך להוסיף משהו משום יו"ט, פי' בספר מצפה איתן דנפ"מ לענין מלאכה שאצל"ג [ובתו' גיטין מ"ד ב' ד"ה שנתקווצה שכ' דשביעית לא מיפטר משום משאצל"ג], ומקלקל דבשבת שרי מדאוריתא ובשביעית אסור, ועתו' סנהדרין כ"ו א' ד"ה לעקל דמקלקל בקרקע שרי, והתם בזמירה שאני, עתו' מו"ק י"ג א', ולע"כ, ואם ע"י גוי אסור לעבוד

כותיה, אבל קשה לומר דרבי לא גמיר הלכתא מאבי אביו, וע"כ דמפרש לפסוק דבחריש כהרמב"ן, ועי' תרגום אונקלוס ואבן עזרא.

בדעת הראשונים דר"ע יליף תוספת שבת מתוספת שביעית בק"ו

ח. דעת תו' והריטב"א והר"ן ר"ה ט' א' דר"ע יליף תוספת שבת ויו"ט מתוספת שביעית בק"ו, וכ"ה פשוט הגמ' שם דמיייתי לר"ע תוספת יובל מתוספת שביעית, ולרי"ש ממערב עד ערב, והתם דריש נמי תוספת לשבת ויו"ט, ובעי לר"ע מאי עביד ליה, ולא הזכירו בגמ' דאיצטריך מערב עד ערב לר"ע לתוספת שבת ויו"ט, וש"מ דקים ליה תוספת משביעית, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דפשיטא לגמ' דלא יליף מהתם דא"כ לא איצטריך בחריש ובקציר לתוספת שביעית, וי"ל דלא ילפינן קל מחמור ורי"ש רק לבתר ההללמ"מ יליף לה, וגם איצטריך לבאר שענין תוספת שביעית שונה מתוספת שבת.

ויש לתמוה א"כ לר' יוחנן בשמעתין איך השיבו ר"ג וב"ד משבת בראשית אדרשא דבחריש ובקציר, אדרבה הרי ר"ע מינה דריש אף לשבת בראשית, ונימא דגז"ש להכי אתא דמה שבת הארץ יש בה תוספת ה"ה שבת בראשית, ותו' ותו' הרא"ש בשם הראב"ד והריטב"א הקשו מכח קראי דיומא, אבל לא הקשו דאדרבה נימא איפכא כדר"ע, ודעת תו' בר"ה שם דר"ג לית ליה תוספת שבת, וע"ע רשב"א וריטב"א ר"ה שם, ואם נימא כמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שבת ס"ו סק"ג דר"ע יליף תוספת שבת ויו"ט מקראי דבעצם כדאמר יומא פ"א ב' נחא, דשפיר פליג ר"ג ע"ז ולית ליה קראי לתוספת שבת, והראשונים ז"ל בשמעתין כתבו דההיא תוספת דבר מועט הוא ובוזה מודה ר"ג.

בביאור החילוק בין תוספת שבת לשביעית ונפק"מ בזה

ויש לעי' לדעת תו' והראשונים ז"ל בר"ה דר"ע יליף תוספת שבת משביעית בק"ו, מנליה

בטעמא דתנא דיליף פטור עונש א"צ קרא לתוספת יו"כ

ביומא פ"א ב' אמרינן דתנא דממעט תוספת יוה"כ מעונש ואזהרה מקרא דבעצם, א"צ קרא דמערב לתוספת יוה"כ, וצ"ע מ"ט, דלכאורה אדרבה כיון דכתיב מערב איצטריך מיעוטא מעונש, דאל"כ מהיכי תיתי לחייב, וכ"ה בתו"כ דקתני ברישא דרשא דמערב ובסיפא מיעוטא דבעצם, ואפשר דפשיטא לגמ' דבקרא דמערב הרי מבואר דהתוספת מיקריא תשעה לחדש, וא"כ אף בלא תיבת בעצם אלא הנפש אשר לא תעונה ביום הזה ג"כ הוה ידעינן דעשירי בלבד חייב, אבל אי ילפינן ליה ממקור"א הוה ס"ד דנטפל ליום אף לענין חיוב, והדבר מיושב לר"ע דהוה ילפינן חמור מקל דהיינו משביעית, ולר"ע משמע מו"ק ג' ב' דלוקין על התוספת וכמ"ש תו' שם, ולפ"ז אי לאו שביעית לא הוה ידעינן תוספת ביוה"כ לר"ע, אבל אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דהפסוק כתב המיעוט כדי שנלמד המצוה, דבאמת אין שום מקום ללמוד ממנו תוספת יוה"כ, אלא הפסוק כתב למעט מעונש כדי שנבין דמצוה מיהא איכא, ובאמת בגמ' שם לא הוזכר דבעינן בזה לשביעית, ומ"מ י"ל דהפסוק מתפרש דאית ליה ריבויא בשום דוכתא, ואף אם לא נתגלה לנו מקורו, ולפי' אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מיושב טפי הא דנקטינן שם דלהאי תנא לא איצטריך קרא דמערב עד ערב, (ועי' סוכה כ"ח ב' ולהלן סק"ט).

אם דין תוספת תלוי בקבלה

בעיקר ענין תוספת שבת ויו"ט יש ללמוד משביעית ומהא דאיצטריך מיעוטא דעונש ואזהרה ביוה"כ פ' שאין הענין תלוי בקבלת האדם, אלא דחל דין מוחלט על חלק מהחול הסמוך לשבת שהוא אסור במלאכה, וכמו שאין מועיל שלא יקבל שביעית להתירו במלאכה עד ר"ה, ה"ה בשבת, ואין לומר דהאיסור הוא בזה שמבטל מצות קבלת שבת ושביעית, שהרי לר"ע לוקין על תוספת שביעית, והיינו בין קיבל עליו בין לא קיבל וגם אין שייך

בקרקע וכדעת תו' הר"א והריטב"א ע"ז ט"ז ב', ניחא בפשיטות, אבל בספר מרן זללה"ה סי"ז ס"ק כ"ה נקט בדעת הרמב"ם דאין איסור שביעית אלא במלאכת ישראל האסורה, ועמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בשבת סכ"ג סק"י די"ל דעובר בעשה כשעושה כלאחר יד או ע"י עכו"ם או פותק מים לגינה קודם שביעית, וכל הני בשבת שרו, ולהסוכרים שיש איסור קליטה בשביעית, נפ"מ לענין קליטה דבשבת שרי.

אבל לענין קדושת שביעית בפירות אין לחדש דין תוספת, כיון שצריך לנתק זה הזמן משנה השנית, והדין נותן דפירות שהביאו שלישי ברגע האחרון של ששית חייבין במעשר, דהתוספת אינה משנה את שם היום לקולא, וכמו משנה שניה לשלישית, וכמו יו"ט שחל להיות ע"ש או במוצ"ש שאין התוספת נוטלת מהיום הבא או הקודם כלום, וה"ה כשאין יו"ט ושבת סמוכין, וה"ה בירקות שנתלשו במשהו האחרון של שביעית אע"פ שיש דין תוספת ר"ה וקיבל עליו, מ"מ הירקות הפקר כבשביעית.

בקו' הגרע"א היכי ילפינן תוספת יו"כ מתוספת שביעית

הק' הגרע"א ז"ל בר"ה שם היכי יליף ר"ע תוספת עיניו ביוה"כ פ' משביעית, שזוהי מצות עשה ובשביעית ילפינן רק שביעית, ועוד דבשביעית לא מוספינן בכל המלאכות, ולפמשנ"ת לעיל כל חד לפי ענינו, דכיון דכתבי' רחמנא בעניני שבת ומועדות שמעינן למילף משביעית גם תוספת שבת ויו"ט מק"ו, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ובפרט שפשטי' דקרא על שבת נאמר, ומסברא קים ליה לר"ע דתוספת שבת על מנוחת האדם שייכא בכל המלאכות, וממילא כמוסיפין מעט מהיום הששי לשבת, אבל בשביעית בעינן ששנת השביעית תשבות מששית, ולא להוסיף מששית על שביעית, ובספר שבת ס"ו סק"ג כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דר"ע דריש לה מקראי דבעצם וכמבואר יומא פ"א ב', ועי' בזה להלן.

קבלה בשביעית שמותר בכל המלאכות, והקבלה לא משוי ליה לאו, אלא ודאי התורה הוסיפה הזמן הזה באופן מוחלט, והי' מקום לומר שלוקין ע"ז, וכ"ה לר"ע בשביעית, וביורהכ"פ מעט"י קרא בהדיא מעונש ואזהרה.

וכ"מ ביצה ל' א' בהני נשי דאכלי בתוספת יוהכ"פ ולא מחינן בהו שיש בהם איסור אכילה ולא רק ביטול מצות קבלת יוהכ"פ מבעו"י, שהרי ודאי לא קיבלו עליהם, אלא שאיסור האכילה מוחלט מעצמו, ואינו תלוי ברצון האדם.

ומבואר מזה כמש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר שבת שם סק"ד דמצות תוספת שבת מקיימין במניעה ממלאכה אף בלא קבלה, מיהו מצינו בגמ' ברכות כ"ט ב' עירובין מ' ב' שמהתפלל של שבת צריך ליכבד ממלאכה, ומשמע דקבלתו מהניא, ואפשר לומר שזה רק מדרבנן שלא יעשה תרתי דסתרי, ועצם תפלת שבת מבעו"י אינה תלויה בקבלה, כמו שאפשר להתפלל של מוצ"ש בשבת מבעו"י.

ויותר נראה דכל שנמנע ממלאכה לשם תוספת הר"ז בכלל תוספת אף מדאוריתא, דאין נראה שהמצוה משהו דוקא, אלא שאינו מבטל המצוה כ"ז שמוסיף משהו, ובוה י"ל דכשמוסיף יותר מהניא קבלתו להחליט זמן זה כתוספת, ואין זה קובע ביום כלום וכמש"כ לעיל לענין קדושת שביעית בפירות ומשנה לחבירתה ועוד, אפי' במשהו שמדאוריתא דמ"מ רק מצוה היא, אבל אפשר דהמצוה גם לענין עשה שבשבת ויו"ט, ולא רק שבייתה ממלאכה, והכי משמע בגמ' דהוה ילפינן מינה יובל לענין שילוח עבדים כבתחלתה עי' ר"ה ח' ב', ולע"כ בסוגיא זו.

אם שביעית הוי מצות עשה שהזמן גרמא ואם צריך ריבוי לנשים בתוספת שביעית

ט. בסוכה כ"ח ב' אמרינן דאיצטריך ריבויא לנשים בתוספת יוהכ"פ כיון דמיעט רחמנא לתוספת עינוי מעונש ומאזהרה לא נתחייבו

נשים כלל קמ"ל, פי' דהשוה הכתוב אשה לאיש לעונשין וכיון דאימעוט מעונש ס"ד דאימעוט נמי נשים, והמיעוט הוא מבעצם היום הזה כדפרש"י שם, ולמאן דיליף תוספת מבערב י"ל דג"כ צריך לרבווינהו כיון דאינו אלא איסור עשה, ואפשר דדוקא היכא דמעט"י קרא בהדיא ס"ד דהפריד התוספת מן היום והו"ל כמ"ע שהז"ג, אבל איסורי עשה דשבת פשיטא דבכלל שבת נינהו לכל דבר, ועי' בזה בתו' קדושין ל"ד א' ד"ה מעקה, ולע"כ.

ונראה דבשביעית א"צ ריבוי לנשים בתוספת שביעית דלא חשיבא מ"ע שהז"ג, דמציאות שבת הארץ אינה תלויה בגברא, והר"ז דומה לשחרור ע"ע אחר שש שנים, דלא שייך לחשבו מ"ע שהז"ג, וכן שביית הארץ המצוה מציאות בארץ, ואינה בפעולה חיצונית המוטלת על האדם לקיימה בזמן השנה השביעית, ובמנח"ח מצוה קי"ב דן בזה לדעת תו' דמילה שאינה נוהגת בלילה חשיבא מ"ע שהז"ג אע"פ שאינה מצוה שבגופה, ועי"ש שהריטב"א פליג ולדידי' שביעית לא חשיבא מצות עשה שהזמן גרמא, ולמש"כ שביעית אף לפירוש תו' חשיבא שלא הז"ג כיון שהמצוה היא מציאות בקרקע, משא"כ מילה שאין בה אלא מצות עשייה, ואף להסוברים שיש מצוה להפקיר, מ"מ אינה מצוה להפקיר בזמן מסוים, אלא המצוה לקיים את הדינים של המציאות הזו שהקרקע שובתה, כמו מצוה לשחרר העבד, שהתורה קובעת שמגיע השחרור לעבד ומצוה את הבעלים לנהוג כן.

בביאור דברי הירושלמי בביטול תוספת שביעית

י. בירושלמי שביעית פ"א ה"א אר"י דר"ג וב"ד התירו לחרוש עד ר"ה, והקשו דאין ב"ד יכול לבטל כו' ותירצו דכן התנו מעיקרא, ושם בה"ה אר"י ההל"מ דנטיעות מותרות, והקשו לו א"כ עכשיו למה חורשין בזקניות, ותירץ דכן נאמרה הלכה, שיוכלו לבטלה, דהיינו ע"י מושב ב"ד לכל ישראל, ואפשר דבאמת כונתו כרב אשי

עוד אמרו שם בירושלמי במה שהקשו ויעקרו אותם מן המשנה דרך התנו שאם ירצו לחזור יחזור, והקשו ע"ז דבלאו האי טעמא ג"כ אין לעקור דבר מן המשנה כמו שאין עוקרין פרשת מלואים מן התורה, ועוד שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו דתקנה קדומה הואי וביטולה, ואפשר דר' יוחנן ג"כ ידע לה, אלא דאמר קושטא דמילתא דכיון שההלכה אמרה שאם ירצו לבטל יבטלו, ממילא אמת הוא שאם ירצו להחזיר יחזירוה, דאין סברא שמפני שביטולה לא יוכלו להחזירה, והדבר תלוי בב"ד, ושפיר השאירו פרטי ההלכות במשנה למעשה ולא רק מאי דהוה, מיהו לרב אשי בתלמודן מעיקרא לא ניתנה הלכה אחר החורבן, אבל להירושלמי דצריך לבטלה נשאר הדין מיתלא תלי לפי הענין.

בתלמודן דכך נאמרה הלכה שבזמן שאין ביהמ"ק קיים יכולין לבטלה אם ירצו, וזה מיושב יותר שיש רמז בהלכה, ועדיף מלומר שנתפרשה ההלכה כך בהדיא בכל הזמנים, מיהו צ"ע מאי קאמר בה"א מפני שאין ב"ד יכול לבטל, הרי הלכתא היא, ונראה מזה דאי לא דהתנו ב"ש וב"ה (או החכמים שלפניהם שגזרו להקדים) שיוכלו לבטל לא מהני מה שמהלכה אפשר לבטל, ולא אמרינן דבטל העיקר בטל התקנה, אע"פ שכל דבריהם המשך לתקנה, ולכן צ"ל שגם בתקנתם התנו כן שאם ירצו לבטל רשאי, שו"ר בר"ש פ"א מ"ו שדקדק למה לא אמרו שם מפני שנמנו וביטולם, ובפשוטו אינו מובן דקושת הירושלמי איך יכולין לבטל ההללמ"מ, וע"כ לתרץ דכך ניתנה הלכה, וצ"ל כונתו למה לא הזכירו גם שנמנו והתירום.

סימן ב

בפרק קמא דשביעית

וכיון שבשביעית אסור לחרוש הרי הוא מקדים לחרוש בששית, אבל מטרתו היא כמו החורש בשביעית עצמה, והחורש לאילנות בשביעית כונתו להצמיח הפירות יפה, אבל החורש שדה הלבן כשאין דעתו לזרעה יש לשאול לשם מה הוא חורשה, ואפשר שרצונו להצמיח ספיחין, או שתשביח בניר בשביעית, ועכ"פ כמו שחרישת קרקע בשביעית אסורה אף כשאין כונתו לזרוע, אותו טעם שייך גם קודם שביעית, כשהחרישה מועלת לשביעית, (והטעם י"ל מפני שהוא מככריו על הקרקע שהיא משועבדת לזריעה וזה פוגע בשביתתה, או מפני שמעשהו מוכיח על כונת זריעה, ואין מחשבתו שלא לזרוע מוציאה מיד מעשה). - וראיתי במכילתא ויקהל דקאמר יכול שלא ידליק את הנר לצורך שבת ולא יטמין כמו שאסור בע"ש לחרוש לצורך שביעית, ומייתי

בטעם איסור חרישה בערב שביעית

א. פ"א מ"א עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית בש"א כ"ז שהוא יפה לפרי ובה"א עד העצרת, טעמיהו דב"ה כב"ש מפני שעד העצרת יפה לפרי, אלא שנתנו שיעור קבוע, ופי' בירושלמי ולמה עד עצרת עד כאן הוא יפה לפרי ומכאן ואילך הוא מנבל פירותיו כו' מתוך שהוא יודע שהוא מתיש כחו של אילן אף הוא אינו מתכוין [אלא] לעבודת הארץ, משמע שהחרישה מגרעת ולא רק שאינה מועילה, וכנראה הענין מפני שמייבש הלחות שבעומק הקרקע ע"י שמגלה העפר, ומבואר שהאיסור הוא לחרוש לצורך שביעית, ועבודת הארץ מתפרש בין לאילנות לצורך שביעית ובין לזרוע בין האילנות.

ונראה דבאמת החורש שדהו מפסח ומעצרת כונתו להקדים החרישה שזמנה בתחלת החורף,

צורך ששית, ורק דברים שנעשים לצורך גידול שנת השביעית אסור, ובמזהמין את הנטיעות כו' צ"ל שהתיקון נשאר בשביעית על הנטיעה, ולכן כשמקדים לעשותו בששית חשיב צורך שביעית, שו"ר בספר מרן זללה"ה סי"ז ס"ק ט"ז בהוספה מספר מעשרות.

וא"ת איך מותר לחרוש לנטיעות ער"ה סמוך לשקיעת החמה, אם ההיתר דנטיעות מפני שתועלתן ניכרת לצורך גידולן בששית, הרי התועלת של חרישה זו תהא רק בשביעית, נועי' להלן דטעותא היא ובאמת אין תועלתן בששית כלל, לאו קושיא היא, דכיון שהזמן צריך לחרוש הוא לתועלת של עכשיו, לא חשיבא חרישת הכנה, ורק כשמקדים לחרוש את חרישת החורף, חשיבא חרישת הכנה, וכמו בהכנה משבת לחול דהצלת כלי מחמה לצל לא חשיבא הכנה אף כשא"צ לו בשבת, דזוהי פעולה הנצרכת עכשיו, ואינו מקדים פעולת חול בשבת, וה"ה חרישה לנטיעות שתועלתה מיד, ואף אם יכול לאחר את חרישתם כמה ימים, מ"מ החרישה הזאת זמנה עכשיו, וכמו השקאת מים דחשיבא תועלתה מיד אע"פ שעד שתגיע התועלת לאילן תשקע החמה, אבל חרישה לאילן כשמתיש כחו עכשיו וכן חרישת קרקע קודם זמן הזריעה אינה צורך של עכשיו אלא הכנה לשביעית, מיהו קשה למה לנטיעות מועלת חרישה ולאילנות אינה מועלת, ולא משמע שאחר החרישה הוא משקה השדה, שו"ר דז"א ובאמת מבואר בר"ש מ"ו שאף בנטיעות אין תועלת מיד, אלא שמותר לחרוש לצורך שביעית משום פסידא.

והר"ש ותו' ר"ה ט' ב' פי' הירושלמי שזוהי חומרא נוספת מדרבנן מלבד איסור תוספת ל' יום, דבתוספת ל' יום כל מלאכה אסורה אא"כ זה צורך ששית, ובל' יום אף נטיעה וזריעה אסורין, ומפסח ועצרת אסור כל שנראה כאילו דעתו לזרוע בשביעית, דכיון שמתיש כחו של אילן לא הוה גרים פסידא לנפשי', אא"כ דעתו לזרוע הקרקע שביניהם בשביעית, א"נ דעתו שלא להפקיר

מביום השבת דשרי, ומבואר שענין תוספת שביעית במלאכה שתשאר בשביעית, ולא באיסור מלאכה לננוח כבר בע"ש.

והדבר מפורש במשנה פ"ב מ"ג דאף הטיפול באילן בכלל איסור תוספת, ואף כשאינו נוגע בקרקע כלל, דאר"ש כ"ז שאני רשאי בעבודת האילן רשאי אני בפיסולו, והיינו עד עצרת כמ"ש בירושלמי, הרי בהדיא שהטיפול בתיקון האילן לצורך שביעית אסור, וה"נ חרישה אף כשכונתו לאילן ולא לעבודת הארץ ג"כ אסור, כיון שהתועלת תהא לצמיחת האילן בשביעית בלבד, וכ"מ שם במ"ב ד' דאיצטריך לאשמועינן דמיבלין ומפרקין ומעשנין ומזהמין את הנטיעות וכו' וכו' כו' וכל הני טיפולים באילן עצמו, וש"מ דג"ז שייך לאיסור תוספת.

מ"ט נטיעה עצמה מותרת וטיפולא אסור

ולפ"ז יש לתמוה איך אפשר דנטיעה עצמה מותרת וטיפול בנטיעה אסור, והרי מצינו כן בהדיא לר"ש דפיסול האילן אסור מעצרת, ונטיעה מותרת משתי שבתות קודם ל' יום, כפשטא דמתני' שם מ"ו, ויש לפרש דחרישה ופיסול ואינך הם פעולות שעושין פעם בשנה, ועבודות אלו מתייחסות לגידול של השנה הבאה, ובדרך הרגיל עושין אותן בתחלת החורף בשנת השמיטה, והוא מקדים לעבוד עבודת הקרקע של שביעית בששית, אבל נטיעה אין זו פעולה המתייחסת לשביעית דוקא, כמו שהנטיעה של חמישית אינה מתייחסת לשביעית, מיהו עדיין יש לשאול בזריעת תבואה דשייכא לשביעית מאי איכא למימר, ובירושלמי פ"ב ה"ב הזכירו חרישת בית השלחין ג' ימים קודם ר"ה כדי שיזרע אורז וישיריש, והיינו כמתני' דאורז בתר השרשה והו"ל צורך ששית, אבל תבואה בלא"ה תהא אסורה משום ספיחין, וראיתי בספר זיו הים שהק' על גרסת הגר"א שם ויטע דלועין וישיריש, שהרי דלועין אסורין משום ספיחין, ואין תועלת בנטיעתן, מיהו פשטות הדברים דזריעה כנטיעה, וצ"ל דכיון שמתחיל לגדול בששית חשיב

בהדיא בפ"ב מ"ו וע"ז הק' דנטיעה דאורייתא היא, וע"ע מ"ש הר"ש לקמן שם, אבל אפשר לפרש כונת ר"ת כמ"ש הר"ש בפי' קמא דחרישה נראית טפי כצורך שביעית, אבל נטיעה אע"ג דדאורייתא היא בשביעית כדאמר גיטין נ"ג ב' מ"מ מותרת בתוספת, וכבר כתב בזה מרן זללה"ה בסי"ז ס"ק כ"ד עי"ש.

שם ומהא דתניא בפ"ק דר"ה כו', הרמב"ן בר"ה לא גרס ברישא דבריייתא ערב שביעית, וכ"ה בירושלמי, ולפ"ז אתיא בפשיטות הא דמסיים ומותר לקיימן בשביעית, ותיבות ערב שביעית ברישא הוכנסו ע"י מגיה מלשון המשנה בשביעית, וגם בסיפא דבריייתא מוכח דמייירי אף בשאר שנים דמסיים ופירות נטיעה זו כו'.

שם תניא בתוספתא ר"ג וב"ד התקינו שיהא מותרים כו', כבר כתב מרן זללה"ה בס"ק ל"ב דלא מתניא בי ר"ח ור"א מדלא אותיבו מינה לר' יצחק מו"ק ג' ב', וכן בירושלמי מימרא דאמוראי היא, ונראה שהוצרכו להתיר מפני שהיו השדות מתקלקלות אם לא התקינום קודם שביעית, ולר"י ורב אשי לא התירו מפני התקנה אלא שהסכימו שנתבטל האיסור מעיקרו.

שם מ"ב איזהו שדה האילן כו'

ג. שם מ"ב איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות כו', לכאורה משמע דה"ק איזהו שדה האילן שנחלקו בו ב"ש וב"ה, אבל באמת אף באילן יחידי פליגי אם חורשין מלא האורה וסלו עד העצרת או כ"ז שהוא יפה לפרי, והכא מתפרש איזהו השטח שנטפל לאילנות ליכנס בשריותא דשדה האילן, ומה שאינו בכלל שדה האילן הרי דינו כשדה הלבן. **שם** אם ראוין לעשות, פר"ש אע"פ שאינם עושין, כדמוכח לקמן דמשער בתאנים, וצ"ב מה ההוכחה מלקמן, הרי מתפרש שפיר באילנות שעושין פירות, אלא שמשערין בתאנה בגודל כזה כמה היא עושה, אבל אם האילן אינו עושה פירות י"ל דגרע, ואפשר דאם בתאנה בעינן עושה דוקא,

האילנות בשביעית, והדברים מחודשים לחלק שני עניני תוספת, אלא יש לפרש דבריהם הדטעם של התורה בל' יום ראו רבנן שבחרישה הוא מפסח ועצרת כיון שנראה יותר כמתקן לשביעית, משא"כ נטיעה, ועמשנ"ת בזה ס"א סק"ב.

בדברי הר"ש פ"א מ"א על הסדר

ב. ר"ש פ"א מ"א, פי' חורשין עד ר"ה כלומר דהכי קים לן דשרי, כונתו לפרש לשון למה נאמר חורשין, דכך נאמר להם בקבלה, אבל בירושלמי לק' ה"ה אמרינן עכשיו למה הן חורשין כו' הובא בר"ש מ", וה"נ יש לפרש דהקושיא ממעשים בכל יום, והגר"א מחק תיבת נאמר, וכן בפי' הרא"ש ליתא, (ויש שם ט"ס במ"ש משנה היא לקמן, וכנראה נשתרבה מגליון שכתב דדרשא דבחריש ובקציר היא במשנה לקמן).

שם והשתא נטיעה בתחלה שרי חרישה אסור בתמיה כו', ביאור היישוב לזה דנטיעה צורך כל השנים היא, ומה שצומחת בשביעית הר"ז ככל האילנות שנטעו לפני כמה שנים שצומחין בשביעית, אבל חרישה מתייחסת לגשמי שנת השביעית בלבד, ולשמינית צריך לחזור ולחרוש.

שם בר"ש נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית, משמע דק מיהזי אבל באמת אינו עושה לשביעית, ויש לשאול הרי לששית מתיש הוא כחו של אילן, וע"כ דכונתו לשביעית, ואפשר לומר דנראה כמתקן לזרוע באיסור בשביעית, אבל כונתו לטובת האילנות בשביעית, והעיקר דנראה כמתקן לצורך עצמו ודעתו שלא להפקירן בשביעית, והאמת דעושה כן לטובת האילן אע"פ שמכוין להפקר, ומקדים לחרוש אע"פ שזמן החרישה בחורף, מפני שידע שלא יוכל לחרוש בשביעית, וזהו מה שנאסר בתוספת לעשות מלאכות שביעית בששית.

שם ור"ת מפרש דלא החמירו כו' לא יתכן כלל כו', הר"ש מפרש בדעת ר"ת דבתולדות שאיסורן מדרבנן לא החמירו בתוספת, וכ"כ

החיצונים נותנים מלא האורה וסלו חוצה לכולן, וזה פשוט שסלו של האורה מונח בחוץ, שהוא מתקרב לאילן ונותן בסל שאצלו לצד חוץ, ולא זה בא התנא להשמיע.

שם מ"ג אחד אילן סרק כו' בהא דהקדימו סרק, ובירו' מ"ט שיערו בתאנים

ד. שם מ"ג אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל כו', הקשו המפרשים דהו"ל למינקט הפשוט תחלה, ויותר פשוט שנותנין לאילן מאכל שעושה פירות, ונראה דלענין לשער כאילו הם תאנים הדבר פשוט באילן סרק יותר, דכיון שאין לו פירות לעצמו ע"כ לשערו באילן שעושה פירות, אבל אילן מאכל ה' מקום לשערו בפירות של עצמו, וקמ"ל דאף אילן מאכל משערין בתאנים.

בירושלמי ביארו הטעם ששיערו בתאנים מפני שפירותיהן מרובין וגסין, ואילו זית פירותיו מרובין וקטנים ואתרוג פירותיו מועטין וגסין, ויש להבין מה יתרון יש לשער באילן שכמות פירותיו מרובה, הרי אין לנו ענין בכמות הפירות אלא בגודל האילן, ואם תאנה שגבוהה ד' אמות ברוחב ד' אמות עושה ככר דבילה, ה"נ ה' אפשר לשער בזית בגובה כזה, ואם הוא עושה רק חצי ככר, הו"ל רואין אותן כאילו הן זית אם ראויין לעשות חצי ככר של שלשים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן, ואפשר שראוי לשער באילן שעושה הכי הרבה, שאם נשער בזית ונאמר שהשיעור חצי ככר, נצטרך לומר שתאנה שעושה הרבה יותר מחצי ככר אין חורשין לה, ואין הדבר נאות למסור סימן באילן שהוא בעצמו עושה שיעור כזה ולומר אילו ה' זית, אבל באילן שעושה מעט שפיר מסרינן הסימן אילו ה' תאנה, ואולי נחדש מזה שאם באמת יש אילן שיש עליו ככר זיתים חורשין לו אע"פ שסתם תאנה בגודל כזה אינה עושה ככר, וד"ז צריך ראי'.

ואפשר דבאמת גם כמות הפרי קובעת ההיתר, שאדם מיחד שדה בית סאה לאילנות גדולים שפירותיהן מרובין, אבל כשכמות הפרי

ה' ראוי לקבוע בכל אילן כמה יעשה, ומדמשערין בתאנה ולא התנו שיוציא פירותיו כדרכו, ש"מ דבראויין סגי, מיהו הדין ודאי אמת כדתנן אם ראויין ולא קתני אם עושין, והטעם דיניקת האילן לפי גדלו וכמו באילן סרק, ואם מאיזו סיבה אינו טוען פירות בשנה זו, לא נגרע כח יניקתו ע"ז.

ביאור ככר דבילה ושיעורו

שם ככר דבילה, הרמב"ם פי' שדבילה מדבקין אותה בצורת ככר לחם, וצ"ע דבגודל של ששים מנה אין עושין ממנה ככר אחד, והו"ל ככרות, ועוד מה ענין יש לתנא להזכיר הככר, ומי סני ליה למיתני אם ראויין לעשות ששים מנה דבילה, ועו"ק דבמ"ד קתני ה' אחד עושה ככר דבילה, ור"ל שעושה כשיעור הצריך לכולן, או הצריך לאחד לפר"ש, ואם בלשון ככר לא נאמר השיעור כמה עשה א"כ העיקר חסר, והו"ל למימר ה' אחד עושה ששים מנה כמו שכתב הרמב"ם בחיבורו פ"ג ה"ג ד', ויותר מיושב כמו שהראוני דבככורות ה' א' מבואר דככר הוא ששים מנה, ומפרש התנא דככר דבילה שאמרו חכמים הראשונים כונתם לככר של ששים מנה באיטלקי, והשיעור שנמסר הוא ככר דבילה, וכ"נ בלשון הר"ש והראשונים שככר זהו השיעור, וכן הזכירו לשון שלישי ככר, ועי' ר"ה ט"ו ב' גבי אתרוג אפי' כזית ונעשית ככר. - שיעור ככר כתב מרן זללה"ה שהוא כשמונה רוטל דהיינו כ-24 קילו, אבל לפי חשבון תקע"ו אלפים שעורים, ושעור 20 שעורים הוא גרם אחד כמ"ש מרן זללה"ה הר"ז 28 קילו ועוד, ונפ"מ לנדון אם ככר אחד לשלשתן או לכל אחד, עסק"ה.

שם מלא האורה וסלו חוצה לו, פי' חוצה לאילן נותנין מלא האורה וסלו, שהם ב' אמות כמ"ש בשנו"א, ובבב"ב פ"ב א' אמרינן תחתיהן וביניהן וחוצה להם כמלא אורה וסלו, וה"נ הכונה מלבד תחתיהן גם חוצה להן, ועי' תו"ח, והא דאמר הכא חוצה לו מפני שמודדין חוצה לכל אילן בפ"ע, משא"כ בבב"ב שם שנותנין כל מה שביניהם ואצל

לכולן, דעת הר"ש והרא"ש דכבר לכל אילן בפ"ע, ודעת הראב"ד והגר"א דשליש כבר לכל אילן, ובדעת הרמב"ם נקטו האחרונים ז"ל דסגי בכבר אחד לכולן, אבל מרן זללה"ה נקט בדעתו דבעינן כבר לכל אילן, ויתבאר להלן בס"ד.

והראיות לפר"ש מדלא קתני אם ראויין לעשות עשרים מנה באיטלקי, ומה ענין יש להזכיר הכמות המצטרפת מכולן, ועוד מדקתני במ"ד ה' אחד עושה כבר דבילה, משמע שזהו השיעור שצריך לעשות.

אבל יותר נראה דכונת התנא כבר אחד לכולן, והא דלא קתני שיעור עשרים מנה לכל אילן, היינו משום דבט' אילנות סגי כשכל אילן עושה תשיעית כבר, ובד' אילנות רביעית כבר, [כ"ה דעת הראב"ד, ולהגר"א פליגי בזה, ועי' להלן], ונמצא שיש שיעור אחד של כבר לבית סאה והוא מתחלק בין האילנות, וכש"כ למ"ד בירושלמי דאם אחד עושה יותר הר"ז משלים למי שאינו עושה כ"כ, עי' להלן.

והרא"י לזה מדהוצרך התנא לאשמועין ה' אחד עושה כו' דכיון שנמסר שיעור כבר לבית סאה הוצרך להשמיענו דלא מהני אחד שעושה כבר במקום השנים, ואפי' שנים שעושין לא מהני, אבל אם מתפרש שכל אילן עושה כבר, הרי כבר שנינו בהדיא פחות מכאן אין חורשין להם אלא מלא האורה וסלו, ופר"ש דהיינו פחות מששים כבר, ועוד מדזהזכיר התנא לפרש בהדיא ה' אחד עושה כבר דבילה, ולמאי איצטריך לאשמועין כמה עושה, הרי גם אם ה' שונה ה' אחד עושה סתמא ה' מתפרש שעושה מה ששנינו לעיל, אבל השתא מתפרש דאע"פ שעושה כנגד כולן לא מהני, וכן מיושב הירושלמי לפ"ז כמשי"ת להלן בס"ד, וגם בסברא אין להצריך שכל אילן יעשה כמות מרובה של 28 קילו תאנים, שוב נתברר שאילן קטן עושה 70 ק"ג, ועמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בספר הנדמ"ח אח"כ, וכמה דברים שכתבנו להלן משתנים לפ"ז, כיון שהעיקר דבעינן כבר לכל אילן.

מועטת אינו חורש עבורם כ"כ, ולפ"ז כששיערו בתאנים הקלו עי"ז לכל האילנות, ואמנם העיקר תלוי בגודל האילן וכח יניקתו אבל גם הכמות מסייעת לזה, ועי' לק' סק"ה דלמ"ד שאילן שעושה משלים לאילן שאינו עושה הדבר מוכח כן, אלא דאכתי י"ל דבזית חשוב גם חצי כבר כדי לחרוש לו.

שוב שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכשהפירות גסין וניכרין קל לשער בהן, שהרואה את התאנה בפירותי יכול לשער גודל הפירות, אבל בזית שהם קטנים ונחבאין קשה לשער, וכן באתרוג כיון שפירותיו מעטין אינו עושה פירות בצורה מסודרת לכל ענף בבושה, וקשה לשער בזה, גם צריך לשער כל פרי בפ"ע, כיון שאין להם גודל שוה כזית ותאנה, ובאמת הטעם השני שאמרו בירושלמי מפני שהתאנה עושה פירות בכמות שוה בכל שנה, ג"כ מתפרש בנוחיות המדידה.

בשיעור מלא אורה וסלו אם כל אילן לפי לקיטתו שם פחות מכאן אין חורשין להם אלא לצרכן, בב"ב פ"ב א' אמרו בכל האילנות שיעור מלא האורה וסלו, וש"מ שצורך לקיטת כולם שוה, אבל יש להסתפק אם גם באילן סרק השיעור כן, ושם פ"ג ב' עלה ארו ביניהם נראה לכאורה שאין אילן סרק בכלל המשנה שם, ולכאורה אילן סרק שאין לו שימוש דלקיטה סמוך לו אינו מייחד לו השטח שסמוך לאילן וזורע בו, ולפ"ז יתפרש צרכן בכל אילן לפי ענינו, ויש להסתפק בנטיעות דקתני צרכן, כשאין להם פירות מאי, אבל הר"ש כתב דצרכן היינו מלא האורה וסלו, ומתפרש אף באילן סרק, וכ"נ ברמב"ם שכלל כל האילנות יחד בשיעור מלא האורה וסלו, ואפשר דמסברא קים להו דשיעור מעט סביב כל אילן חשיב לצרכו, וכיון שלא פירשו חילוק, יש להשוות כל האילנות.

בפלוגתת הראשונים אם בעינן כבר לכל אילן

ה. **בשיעור** כבר דבילה נחלקו הראשונים ז"ל אם הכונה לכל אילן בפ"ע או כבר אחד

ולפ"ז למדנו במתני' דנהי דנמסר שיעור אחד לכל השדה אילן יחד, מ"מ לא מהני אם אחד עושה עבור השאר, מיהו י"ל דהיינו דוקא בשלשה אילנות לבית סאה דכל אילן טופל אליו שליש, אבל בד' אילנות דכל אילן טופל רביע בית סאה, י"ל דסגי בעושה רביע ככר, וכן בט' תשיעית ככר, ועי' להלן.

בדברי הירושלמי ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשין

בירושלמי אמרין אר"ב בשר"ח ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשין זעירא ב"ח אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעין, ולא נתפרש בהדיא אהיכא קאי, ויש בזה כמה אפשרויות, א' דקאי אחד עושה ושנים אין עושין, ב' דקאי אמג' ועד ט', ג' דקאי אעשרה ומעשרה ולמעלה, ויתבאר להלן בס"ד שיטות הראשונים ז"ל, וכעת נבאר לפי אפשרות א', והנה במתני' קתני דאחד עושה ככר דבילה פי' כנגד כל השלשה, לפמשנ"ת כהמפרשים ככר אחד לכולן, ושנים אין עושין, ולא נתבאר מהו אינם עושין שהרי א"צ שיעשו ככר שלם, (וא"כ לא קאי ארישא שאינם עושין כמו האחד), אלא שאינם עושים אפי' כפי הצריך להם, או שאינם עושים כלל, ובפשוטו מתפרש שאינם עושים שליש ככר, דכיון דהא דקתני ברישא אם ראויין לעשות ככר דבילה היינו ככר אחד לכולן הו"ל שליש לכל אחד, אבל לשון המשנה הי' מקום לפרש שאינם עושין כלל, אבל אם עושין אפי' מעט מהני מה שהאחד עושה ככר שלם להשלים חשיבות השדה אילן דיש כאן ג' אילנות ובס"ה מוציאין ככר, ולכך הוצרכו לבאר בירושלמי דלא סגי בעושין מעט אלא ובלבד שלא יפחות משליש שהוא שיעור משולשין, ואיכא למ"ד מחשבון מתושעין כמשי"ת.

וא"ת איך אפשר לפרש מתני' דאין עושין כלל, הרי א"צ עושין ממש, וכיון דאיכא אילן הרי הוא ראוי לעשות, דהא לא מיירי באילן יבש, וא"כ

ממילא מובן דאין עושין היינו כשיעור הראוי להם, וי"ל דאה"נ מה"ט פשיטא לן בירושלמי שלא יפחות מחשבון משולשין או מתושעין, ועוד דמשכח"ל אילן שנגמם יותר מטפח או שהוא זקן ומוציא פירות יחידים, ועכ"פ ראוי לפרש בגמ' דהא דמשמע במתני' הא עושין חורשין היינו ובלבד שלא יפחות כו'.

ולפ"ז נראה דכו"ע מודו דבט' סגי בשכל אחד עושה תשיעית ככר, דמשמע ששיעור מתושעין ידוע ומוסכם, ונחלקו במתני' אם סגי בשכל אחד עושה כחשבון מתושעין, דכיון שמצינו בט' שיש שם אילן להשלים כשעושה תשיעית ככר, י"ל דה"נ בג' כיון שבס"ה יש ככר שלם סגי בשכל אילן עושה רק תשיעית ככר, או דבעינן שיעשה דוקא שליש כשיעורא דמתני' לעיל.

ולפי' זה מיושב לשון ובלבד, משום דקאי אמשמעותא דאם עושין אפי' מעט שפיר דמי, ומיושב ששיעור משולשין ומתושעין ידוע לכו"ע, אבל הראשונים ז"ל לא פי' כן, ואפשר משום דלא ס"ל מסברא דליסגי בג' אילנות כשאחד עושה ככר והשאר תשיעית ככר, [אבל בדעת הרמב"ם פי' כן, עי' להלן], א"נ לא משמע להו דקאי אמשמעותא דהא עושין חורשין, שוב הראוני בפ"י הרש"ס בסוה"ד שכ' כפי' זה, וצ"ע.

והא דתנן עד שיהיו מג' ועד ט' היינו דעד ט' בעינן שיעשו בס"ה ככר, ולאפוקי עשרה דאפי' אין עושין, ואם יש ג' אילנות מפזורות בכל יניקת בית סאה, ויש עוד ו' שאינם עושין אינם מגרעין כלום, דריבוי האילנות תועלת להיתר החרישה כדחזינן בעשרה, וכמשה"ק בתוי"ט על פי' ר"ש, וכמ"ש בתורע"א.

בדעת הרמב"ם אם בעינן שכל אילן יעשה שליש ככר

ו. רמב"ם פ"ג ה"ג ד', פשטות לשון רבינו דסגי בששים מנה לכל הג' יחד, וא"צ שיעשה כל אילן שליש ככר, אלא אם עושה פירות מעט

אבל מרן זללה"ה פשיטא ליה שאין יתרון לכמות הפרי, דאף אם נפרש ברמב"ם דסגי בשליש ככר לכל אחד היינו אילן בגודל כזה, ולכן אין יתרון להזכיר ריבוי פירותיו, ונהי דמזכיר דאפי' עושה הששים כנגד כולם, א"צ להוסיף ויותר מזה, כיון שבאמת אין שום יתרון לריבוי פירות.

מיהו פשוט לשון הרמב"ם שדקדק לכתוב באחד ששים מנה כלשון המשנה והוסיף או יתר, אבל בשנים דקתני במתני' סתמא עושין, ולא הוזכר כמה, כתב מדנפשי' אפי' מאה מנה, ור"ל שניהם יחד, וכפי' הריק"ו דסגי במתקבץ ככר מן הג' אע"פ שאין השנים עושין שלישי, וכיון שיש חשיבות למה שמתקבץ, נופל שפיר לשון או יותר דהוי חידוש טפי, וכמשנ"ת, ודברי הירושלמי לא נתפרשו להרמב"ם, ועמ"ש הריק"ו.

בדעת הראב"ד דלפי מספר העצים בעינן שכל עץ יעשה חלקו

והראב"ד מפרש דאמוראי לא פליגי, ומ"ד משולשין בשלשה ומ"ד מתושעין בתשעה וה"ה מרובעין בארבעה, דלפי ערך חלוקתן בבית סאה יש להצריך כח יניקתן, ובדאיכא לכל אחד שטח של תשיעית סאה ליניקה סגי בגודל כדי לעשות תשיעית ככר, ומשה"ק מרן זללה"ה מ"ט קתני ככר לשלשתן, הול"ל שלישי ככר לכל אחד, מיושב בזה, דכיון דבד' סגי ברביע ככר, א"כ הכלל השווה בשדה אילן הוא דבעינן שיעשה ככר מכולו, ולא רצה להזכיר שלישי ככר לאילן כיון שזה רק בג', אבל כללא דככר מכולן הוא מג' ועד ט', ומתני' דהי' אחד עושה ככר דבילה ממילא מתפרש שהשנים אינם עושין לפי חשבון, שהתנא מתייחס בד"ז אחר שידענו דככר לכל הג' בעינן, ועכשיו הוא שונה הי' אחד עושה כל הככר והשנים אינם עושים, פי' השלישי שהיו צריכין לעשות, דטפי משליש הרי פשוט ממתני' דלעיל שא"צ לעשות, וממילא מובן דלא סגי בעושין מעט, דהא לא שייך אינן עושין כלל, כיון דסגי בראויין לעשות, מיהו לשון

ובס"ה יש ששים מנה סגי בזה, ומג' ועד ט' בין אם רק ג' עושין פרי שממנו מתקבץ הככר, ובין אם כל הט' עושין מעט וממנו מתקבץ הככר שפיר דמי, אבל אם רק אחד או שנים עושין לא מהני, וכ"פ הריק"ו והכ"מ, וכ"נ בפיה"מ.

והדוחק בפירוש זה דלפ"ז הא דתנן ושנים אין עושין היינו אין עושין כלל, שהרי אם משתתפין להשלים הככר שפיר דמי, והלשון סתום דלא מסתבר דבפרי אחד סגי, [שו"ר שהרמב"ם גורס היה אחד עושה ככר דבילה או שנים עושין], ועו"ק דכיון דסגי בראויין לעשות הרי אין שייך כמעט אילן שאינו ראוי לעשות כלל, אם לא באילן שנגמם ונשאר טפח, או שהוא זקן ואינו מוציא פירות, ולשון רבינו שלא הזכיר כמה יעשה משמע שהשיעור ידוע, ומכאן זה הוכיח מרן זללה"ה דכונתו שכל אילן צריך לעשות ככר, ואילן שאינו עושה היינו שאינו עושה ככר הנזכר, עי"ש בסי"ז סק"ו, גם מיושב לפי' מרן זללה"ה מה שלא פי' הרמב"ם הא דתנן במ"ב פחות מכאן אין חורשין להם אלא מלא האורה וסלו, דר"ל פחות מככר כדפר"ש, וכתב רק פחות מג' אילנות, דלפירושו דין פחות מככר נשנה במשנה ד', שהרי האחד עושה רק ככר והשנים אינם עושין, היינו שעושים פחות מככר.

עוד דקדק מרן זללה"ה בלשון הרמב"ם שכ' הי' אחד עושה ששים מנה או יותר ובשנים כתב אפי' ק' מנה, ולא יזוה צורך הוסיף באחד שעושה יותר מס', בשלמא אם בג' אילנות בעינן ק"פ מנים, שפיר אשמועינן דאפי' האחד עושה יותר ומשלים לק"פ מנים, וכן שנים שעושין כל אחד ק' מנה וביחד משלימים לק"פ מנים, אפ"ה אין חורשין, אבל אם הכונה רק שאחד עושה כל הששים מנים שצריכה השדה להוציא, אין יתרון במה שעושה יותר מזה, ויש ליישב דכיון דחזינן שיש חשיבות לכמות הפירות שהשדה בכללה מוציאה, שייך להדגיש שאפי' תעשה כפלי כפליים אין היתרון הזה מתקן החסרון שהשנים או השלישי אינם עושין.

הירושלמי ק"ק דמשמע דאמוראי פליגי, דאל"כ למה הזכיר זה משולשין וזה מתושעין, תרוייהו הול"ל שיעשו לעולם לפי חשבון, ועוד דדברי ר"ב בשר"ח הו"ל למיתנייהו אמתני' דלעיל.

בדעת הגר"א

והגר"א בשנו"א מפרש דבג' כו"ע מודו דבעינן שליש ככר לכל אחד, ופלוגתא מג' ועד ט' אם סגי לפי חשבון חלקו בבית סאה, והיינו מ"ד כשיעור מתושעין, אבל מ"ד שיעור משולשין סבר דלעולם בעינן שיעשו שליש ככר, ולכאורה לפ"ז אין יתרון בט' כלום כיון שיש בין הט' ג' שעושין בכל הבית סאה, והו' הנותרין מיותרין, מיהו אם אין הט' מחולקים בשוה משכח"ל שצריכין טפי מג' כגון שבין שנים האמצעיים יש ל"ג אמה ושליש, דהשתא צריך לכל הפחות ד', אבל יש להסתפק אם בכה"ג מהני למ"ד מתושעין, כגון שיש ד' אילנות בבית סאה מצד זה וה' מצד אחר, ובאמצע ל"ג ושליש, שאם שני האמצעיים עושים רק תשיעית לא שמענו דנותנים כח יניקתם ט"ז ושני שליש, ובסברא מיושב כפי' הגר"א, אבל ק"ק למ"ד משיעור משולשין מ"ט לא קתני במתני' עשרים מנה לכל אילן, ועוד דובלבד שלא יפחות אינו מודקדק כ"כ דבאמת א"צ שכל הט' לא יפחתו משליש ככר, ולפי' א' שכתבנו מיושב כ"ז, ומתפרש שפיר דאמוראי פליגי כהגר"א, ומ"מ הדין כהראב"ד דלעולם אזלינן לפי חשבון חלק הנטיעות בבית סאה כך צריכין לעשות בפירות, והדוחק בדין דליסגי באחד משלים טפי משליש למ"ד דסגי בתשיעיות, יש לזה סיוע מדעת הרמב"ם דס"ל שיכול האחד להשלים הככר, אם השנים עושין מעט וכמשנ"ת.

בדעת הר"ש והרא"ש דבעינן שכל אילן יעשה ככר
ז. דעת הר"ש והרא"ש שכל אילן צריך לעשות ככר דבילה, ומפרשים הירושלמי על הסיפא דהיו עשרה ומעשרה ולמעלה בין עושין כו' ובלבד שיעשו מעט שליש או תשיעית ככר, וצ"ע חדא

דמתני' סתמא קתני אפי' אין עושין, ודוחק לומר דמ"מ בעינן שיעשו העשרה אילנות יחד יותר מג' ככר למ"ד משולשין, ועו"ק דמי גריעי מנטיעות דחורשין כל בית סאה בשבילן אע"פ שאין עושין פירות כלל, והשטח שנטיעות תופסין ומועיל ליניקתן עד ר"ה, ה"ה דמהני לאילן עד העצרת, (ועי' תורע"א שהי' פשוט לו דאף להר"ש קאי הירושלמי אמתני' דג').

עוד נראה בדברי הר"ש והרא"ש דהא דתנן עד שיהיו מג' ועד ט' היינו דבט' אילנות בעינן שכל אחד יעשה ככר, ואם יש ח' שעושין כל אחד ככר והתשיעי אינו עושה, אז אין חורשין אף לכל הח' אלא לצרכן, וכבר תמה בתוי"ט דדל התשיעי לגמרי הרי הח' מפוזרין כמו ג' אילנות, וכיון שעושין כל אחד ככר למה אין חורשין כל בית סאה בשבילן, וריבוי האילנות אינו מגרע אלא מוסיף.

והריק"ז כתב דצריך לדחוק בדבריהם דאחד שאינו עושה היינו אחד מהג', שאם אין לכל הפחות ג' אילנות שניקתן מתפשטת בכל הבית סאה, לא מהני הששה שאין עושין, משא"כ בעשרה, ואמנם לשונם ז"ל ל"מ כן כלל, אבל יתכן שכונתם היתה לומר הענין דבט' בעינן עושין דוקא, ולא סליק אדעתיהו לפרש דבאופן שהתשיעי מיותר אינו מגרע.

(ולגודל הקושיא הי' מקום להסתפק דס"ל דכל אילן שעושה חורשין לו שיעור יניקתו, והא דקתני אין חורשין להן אלא לצרכן היינו לאותם שאינם עושין, וה"נ בט' מתפרש דכל אחד שאינו עושה אין חורשין לו בגלל העושין, ופחות מכאן דתנן במ"ב היינו פחות מככר כמ"ש הר"ש, וערש"י סוכה ל"ד א' עד"ז, אבל הדברים מחודשים דהא פחות מג' אילנות אין חורשין לאחד אפי' עושה, וא"כ צריכין לחדש דהשנים שאינם עושין משלימין ומסייעין לאותו שעושה, ולהם אין חורשין, וזה לא מצאנו דהשנים מצטרפין להועיל לאחד ולא לעצמם).

שאינן חורשין כלל, אלא צרכן, ונמצא שראיתו מהרמב"ם רק לשיטתו דמפרש דעתו כהר"ש, ולעומת זה י"ל דמתני' רבנא קמ"ל עד בית סאה וכש"כ כשהם ג' אילנות לפחות מבית סאה דחורשין כדי יניקתן.

ולכאורה בסברא ג' אילנות ממטע עשרה לבית סאה, דהיינו שביניהם מד"א עד ט"ז, נראין יותר כשדה אילן מג' אילנות שביניהם ל"ג ושליש, ועוד דהג' אילנות דמתני' הם בשטחים עגולים סביב האילן כדאמר ב"ב כ"ז א', והם מתפשטים על שטח מרובע של יותר מבית סאה, כזה,

שהשטח המרובע יש בו סאה

ושליש, וכן בעשר נטיעות שנאמרו בהללמ"מ אינם מתחלקים לבית סאה מרובע, כיון שנייקתם בעיגול, ואף במרובע א"א לחלק עשר נטיעות בשוה, וכיון שכן אין לנו מקור להצריך בית סאה לחשבו שדה אילן, כיון שע"כ נחשוב השדה על שטח יותר מבית סאה, וסתם שדה נמדדת במרובע כדרך השדות, ועוד דמשכח"ל ג' אילנות ררחוקים זמ"ז ל"ג ושליש, אבל בצדיהן א"א לחרוש, כגון שיש שם בתים, דהשתא אין כאן שטח של בית סאה הראוי ליקרא שדה אילן, ולעומת זה קשה לומר דאילנות אלו שונים מאילנות שיש בצדיהן שטח פתוח שאפשר לחרשו, שהרי הם נטועין במרחק שיכול לטפול אליו בית סאה.

בדעת החזו"א

והנה לדעת מרן זללה"ה דין ג' אילנות שייך רק בנטועין בצמצום על ל"ג ושליש לא פחות ולא יותר, דיותר כמפוזרין דמו, ופחות הרי חסר בבית סאה, ואמנם אף אם נימא כצד השני, עכ"פ מתני' דקתני חורשין כל בית סאה בשבילן, לא משכח"ל אלא בנטועין בצמצום, דאם נטועין על פחות מבית סאה אין חורשין כל בית סאה, אבל מ"מ שפיר קאמר התנא שההיתר של שדה האילן מתפשט עד בית סאה לג' אילנות, ופחות מכאן ודאי שפיר דמי, משא"כ לדעת מרן זללה"ה שאין לנו נפ"מ בד"ז אלא בשיעור מצומצם, וזה דוחק, וכן

ומרן זללה"ה בסק"ה כתב דאילן שאינו עושה ממעט חלקו וחסר משיעור בית סאה, והיינו לשיטתו דג' אילנות בחצי בית סאה אין חורשין להן אלא לצרכן, ויש משמעות לזה בפר"ש והרא"ש כמש"כ לק' סק"ח, אבל צ"ע למה יגרע במציאות האילן שעושה מעט, הרי ריבוי האילנות מעליותא היא, ומשכח"ל באופן רחוק כשצריך את האילן הזה להשלים שטח בית סאה, כגון שהח' נטועין בשני שלישי סאה, והט' משלים לבית סאה וכיון שאינו עושה אין חורשין לכולן אלא לצרכן, כיון דבעינן בית סאה שלם נטוע.

שם מ"ב איזהו שדה האילן כו' אם בעינן דוקא ביי"ס שלם כדי שיחשב שדה האילן

ח. שם מ"ב איזהו שדה האילן כל שלשה אילנות לבית סאה כו', יש להסתפק שלשה אילנות לחצי בית סאה או לרביע בית סאה אם חורשין להם החצי או הרבע, או"ד כל זמן שאין שיעור בית סאה שלם נטוע לא חשיב שדה האילן, דשיעור שדה לענין זה הוא לכל הפחות בית סאה, דכי היכי דבעינן ג' אילנות לחשיבות שדה, ה"ה די"ל דבעינן שטח בית סאה נטוע, ומרן זללה"ה בסק"ד נקט דבעינן דוקא בית סאה שלם שיחשב שדה האילן, ובסק"ז כתב שדעת התו"ט והגר"א דכל ג' אילנות שעושין ככר חורשין להם כדי יניקתן, אבל בדעת הר"ש והרמב"ם נקט דבעינן בית סאה נטוע, דהא מבואר בר"ש ורא"ש דח' שעושין ואחד אינו עושה אין חורשין אלא לצרכן, ואמאי עכ"פ נחרוש לח' רוב הבית סאה שהם נטועין בו, וכן פשטות המשנה דט' שאין עושין כג' שאין עושין, והא לא דמו דג' אין חורשין אף לאותן שעושין, אבל בט' לאותם שעושין מיהא חורשין כדי יניקתן, אלא ודאי אף לג' מתוך הט' שעושין אין חורשין אלא לצרכן.

וכ"ז להמפרשים דכל אילן עושה ככר, אבל אם כולן יחד עושין ככר א"כ מתפרש דט' שאין עושין ככר כג' שאין עושין, ובוזה באמת דינם שוה

מפוזרות בכל הבית סאה דוקא, וה"ה באילנות כה"ג.

ולפ"ז י"ל דמכאן למדו חז"ל שיעור בית סאה אף באילנות, דכיון שההלכה נאמרה בעשר נטיעות מפוזרות בבית סאה, ש"מ דפחות מבית סאה לא מיקרי שדה האילן, דאל"כ הול"ל הלכתא בנטיעה אחת שחורשין סביבה ר"נ אמה, [שור"ר דאין הכרח לפרש בדבריהם הטעם מפני שחסר בבית סאה נטוע, אלא יש לפרש החסרון מפני הצורה שעשויות שורה ע"י לק"ס י"ד].

בדברי הירושלמי בזה

אבל בירושלמי נראה דעשויות שורה ג"כ מפוזרות יניקתן על שטח בית סאה אלא שהם בשורה אחת ואינם נראין כשדה אחת של עשר נטיעות, שאמרו שם בסוף ה"ה מ"ט בנטיעות עשויות שורה אין חורשין בית סאה, ובאילנות אמר שמואל דחורשין, ומשני תמן ע"י שהם מפוזרות בתוך בית סאה את רואה כאילו מלאה כו', ומבואר מזה דמיירי בנטועות בשטח בית סאה כמו שורה דשמואל בג' אילנות, ואפ"ה כיון שאינם מפוזרות בשטח הבית סאה אין השטח שסביבם נראה כשדה אילן, ולפ"ז ככה"ג החסרון אינו מפני שהעשר נטיעות אינם מפוזרין בתוך בית סאה, דה"ה אם הם מפוזרות בשטח חצי בית סאה שפיר חורשין חצי בית סאה בשבילן, ורק מפני שהם עשויות שורה לא מיחזו כעשר נטיעות בשטח זה, שאין השטח שסביבם מתבטל להם, ואינם מצטרפין ליחשב עשר נטיעות בשדה אחת, וע"י בספר מרן זללה"ה סק"ט דנקט דלהירושלמי מיירי בנטועין על שטח פחות מבית סאה, ולתלמודן על שטח בית סאה אלא שחסר בצורת שדה מרובעת, עכ"פ לפ"ז אין ראי' לדין עשר נטיעות בריבוע של חצי בית סאה, ואיכא למימר דמצטרפין לחרוש חצי בית סאה, וה"ה ג' אילנות, ואמנם הר"ש והרא"ש לשיטתם מפרשים במפוזרין בפחות מבית סאה, דלדידהו בעינן בית סאה דוקא וכמשנ"ת, שור"ר דאין ראי' מהירושלמי

הק' בספר זיו הים, ונראה לדעת מרן ז"ל דאם הנחה זו דבעינן שיעור בית סאה שיחשב שדה מתפרשת בלישנא דמתני' כל ג' אילנות לבית סאה, והתנא מתייחס לזה כהנחה ידועה, לא שייך להקשות למה שנה התנא דמשכח"ל דסגי בג' אילנות, לחשוב שטח בית סאה כשדה האילן, ואה"נ שאם יהיו רצופין אפי' מעט יצטרכו ד' אילנות, ומהא דהקונה ג' אילנות יש לו קרקע מד"א ועד ט"ז אין ללמוד לשמעתין, דהתם אר"מ אפי' שנים, והתם בטפי מט"ז לא קנה קרקע, והתם מקבל יניקה רק ביניהם אבל חוצה להם רק כמלא האורה וסלו.

וקצת נראין הדברים שהדבר תלוי בפלוגתא הראשונים ז"ל בדין ככר דבילה אם בעינן לכל אחד או אחד לכולן, דמדברי הר"ש והרא"ש במג' ועד ט' מבואר דצריך בית סאה נטוע, וכ"מ בדבריהם במ"ו גבי עשויות שורה כמשי"ת להלן בס"ד, והענין דלדבריהם לא נתן התנא שיעור חשיבות של שדה עשושה ככר, ששיעור זה נאמר באילן היחיד, ולכן אפשר לפרש שהחשיבות שהצריכו ג' אילנות הוא מפני שע"ז מתפשט בשטח שהוא בית סאה, ולכן לא סגי בח' עושין אפי' לחרוש יניקתן, אבל להסוברים דסגי בככר לכולן, הא דאין חורשין לג' אילנות שאינן עושין ככר ביחד, אע"פ שהם עושין יחד חצי ככר והם מפוזרין על שטח של חצי בית סאה, היינו מפני שחסר בכמות של עשיית הפירות.

ונראה להוכיח כדעת מרן זללה"ה ממתני' דנטיעות דקתני היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להם אלא לצרכן, ופירש הרא"ש וכ"נ בר"ש שהעשר נטיעות אינן מפוזרות בשטח בית סאה אלא מצומצמות בפחות מבית סאה, וקתני דאין חורשין להם אלא לצרכן, דהיינו כצרכן דמ"ב ג' באילנות שאינן ראויין לעשות, ויש לשאול אמאי אין חורשין להם כדי יניקתן, שהרי יש כאן עשר נטיעות וכמו ג' אילנות בפחות מבית סאה, אלא ודאי ש"מ דכל שאין שטח של בית סאה נטוע לא מיקרי שדה האילן, ולכן

מפי' זה כתב מרן זללה"ה דדעת הגר"א בשנו"א דא"צ שיהא שטח בית סאה נטוע, וכ"מ ברמב"ם פ"ג ה"ג ש"כ דינא דמתני' בג' אילנות.

אבל מרן זללה"ה כתב להגיה בדברי הרמב"ם דשייך ד"ז בה"ה בטר דינא דהיו עשרה ומעשרה ולמעלה, ומפרש מתני' דקאי אמתני' דהיו עשרה ומעשרה ולמעלה מיירי כשכל הבית סאה נטוע על פחות פחות מד"א, [ושיעור האילנות ר"ח לבית סאה כשיש ביניהם ד"א], וע"ז שנינו כמה יהא ביניהם כו' שאם נטועין על פחות מד"א אין חורשין, אבל בשיש ביניהם ד"א חורשין כל הבית סאה בשבילן, ואין להקשות שזה דוחק דהא במתני' קאי אג' אילנות של שלשה אנשים, כיון דזה ודאי דלא קאי ארישא דג' אילנות של ג' אנשים כפשוטו, דברישא קתני חורשין כל בית סאה, וזה לא יתכן במקורבין שיחרשו כל בית סאה, וכיון דע"כ לא קאי ארישא שבקי' דאיהו מוקי אנפשי' שהתנא השמיענו עיקר הדין דכל פחות מד"א למעקר קיימי, ויתפרש באופן שיש ע"ז בית סאה, ומרן זללה"ה כתב בביאור הירושלמי בסק"ז, דאף בד' אילנות משכח"ל דע"י שהאילן הרביעי נטוע סמוך לשלישי בתוך ד"א הפסידו כל הבית סאה, ואילו היו ג' היו חורשין כל בית סאה ע"ש.

אבל קשה דכפי הנראה בירושלמי לרבנן דר"ש שאמרו בכלאים פ"ה דכרם שהוא נטוע על פחות פחות מד"א דינו ככרם ורואין את האמצעיות כאילו אינן, ה"נ דינם כנטוע כדינו ורואין את האמצעיות כאילו אינן וחורשין כל בית סאה בשבילן, ולפ"ז הדין אינו אמת בכה"ג וע"כ דלא קיימא מתני' אהיו מעשרה ולמעלה, ואף לציור ש"כ מרן זללה"ה שם בביאור הירושלמי בחמשה אילנות שהיו ג' מפוזרין ואצל השלישי היו ג' רצופין, דרואין את האמצעי כאילו אינו, שאין עוקרין שנים מפני אחד, ה"נ מי שיהי' האמצעי שיעקר מ"מ חורשין כל בית סאה בשבילן.

ומצינן לפרושי דהיינו דמשני דתמן היינו ג' אילנות שהם מפוזרות בשטח בית סאה כו', ועי' לק' ס"ק י"ד.

בהא דהוזכר במתני' דין שורה רק בנטיעות

ויש לשאול למה הוזכר במתני' דין שורה ועטרה רק בנטיעות, ומשמע מזה דבאילנות אף בשורה חורשין ובשלמא לפמש"פ בירושלמי דמיירי בנטועין בשטח בית סאה א"כ באילנות שפיר חורשין כל בית סאה, שהרי אף בג' אילנות שעושין ככר חורשין כל בית סאה אע"פ שעשוין שורה, וה"ה בעשרה אע"פ שאינם עושין, ונטיעות שאני שהם קטנות ולא מינכרי כשדה אילן, [מיהו אכתי גם להירושלמי קשה דאילנות שאינן עושין היינו קטנים שאינם ראויין לעשות וא"כ הדבר מחודש לומר שטופלין כל בית סאה לצרכן טפי מנטיעות, ולקמן ס"ק ט"ו צדדנו דעד העצרת אף בנטיעות חורשין], אבל לפי' הרא"ש דמיירי בנטועין בפחות מבית סאה, א"כ גם באילנות אין לחרוש כל בית סאה, ואפשר לומר דמ"מ באילנות חורשין כדי ניניקתן, ובנטיעות רק כדי צרכן, אבל לפ"ז ע"כ נמצינו למידין דאף לפי' מרן זללה"ה א"צ שדה אילן המשתרע על שטח של בית סאה, דהא בעשרה אמרינן דאף בפחות מבית סאה חורשין, וצ"ע, ולק' ס"ק י"ד צדדנו בפי' הר"ש והרא"ש דכ"ש במתפשות בבית סאה דאין חורשין.

עוד בדברי החזו"א

עוד יש ראי' גדולה ממתני' דתנן כמה יהא ביניהם רג"א כדי שיהא הבקר עובר בכליו, ופי' בשנו"א דקאי אכוליה פרקין, וא"כ מפורש דא"צ שהג' אילנות יהיו מפוזרין באופן שיניקתן ממלאה בית סאה, אלא כל שרוחקין זה מזה ד"א שזהו שיעור שהבקר עובר בכליו חורשין כל בית סאה בשבילן, ואמנם א"א לחרוש להם בית סאה שלם, כיון שביניהם רק ד"א, אבל לשאר צדדים שפיר חורשין שיעור ניניקתן שהיא ט"ז ושני שלישים לכל צד בעיגול, [ועי' בזה בסק"ט], ואמנם כנראה

ובספר זיו הים כתב להוכיח מפשטות הירושלמי שם דמשמע כשיש חמשה רצופין רואין את האמצעיות כאילו אינן ושנשארו ג' וחורשין כל שיעור יניקתן, דדוחק לאוקמי כדפי' מרן זללה"ה שם, וגם עיקר הדין שחידש בארבעה אילנות, דשנים שרצופין דייננן שניהם כעקורין צ"ע, ועמשנ"ת בזה לק' ס"ק י"א, ועי' בסמוך.

ובתוספתא פ"א ג"כ מבואר דקאי ד"ז אג' אילנות ששם לא הוזכר ברישא עשרה אילנות, גם דוחק מ"ט תני ליה במתני' בתר ג' אנשים ולא סמוך לדין עשרה.

מיהו נראה דאפשר ליישב מתני' אף בשלשה, ונהי דליכא נפ"מ לענין כל בית סאה, מ"מ נפ"מ לענין כדי צרכן, דרצופין פחות מד"א למיעקר קיימי ואף כדי צרכן אין נותנין להם, ומתני' מתפרשת דדיני אילנות שאמרנו הם דוקא ברחוקין ד"א, ומתפרש בכל אופן שנמצא נפ"מ בד"ז, ובדרך כלל הנפ"מ רק לענין כדי צרכן, ובאופן רחוק משכח"ל כעין הציור שפי' מרן זללה"ה בסק"ז שיש ג' אילנות רצופין בסוף השטח המשלים לבית סאה, ואם ניטל האמצעי נמצא שחסר מבית סאה, דאפי' נימא כרבנן דר"ש שהאמצעי כאילו אינו, נפסדו כולן מדין בית סאה, לדעת מרן זללה"ה דבעינן בית סאה דוקא.

בנדון רצופין דלמעיקר קיימי אם נותנים להם כדי צרכן

ועיקר הדין דהיכא דלמעיקר קיימי אין נותנין להם אפי' כדי צרכן יש לקיים מסברא, וכ"מ בב"ב פ"ג א' דפחות מד"א אין להם קרקע, וכ"נ דעת מרן זללה"ה בס"ק ט"ו, שכ' דבנטועין פחות מד"א אין נפ"מ אלא לכדי צרכן, שהרי מלא האורה וסלו הוא ג"כ ד"א, וא"כ אין נדון אלא על כדי צרכן, וקתני שאין נותנים להם, מיהו זו ראי' רק לשיטתו דמיירי בנטוע כל הבית סאה פחות פחות מד"א, אבל אם נפרש דמיירי רק בג' אילנות, א"כ אכתי נפ"מ לענין שיעור יניקה בשאר צדדין, מיהו אם נימא כמו

שצידד מרן זללה"ה בסק"ד דנותנין חוצה להם רק כשיעור שביניהם, א"כ אין נפ"מ אלא לצרכן, ועי' לק' ס"ק י"א עוד בד"ז, ועי' לק' סק"ט ד"ה כתב, מיהו העירוני דברא"ש מ"ו מוכח דאף אי למיעקר קיימי נותנין כדי צרכן, שהרי בנטועין בשורה הרי הם רצופין טפי מעשרה לבית סאה, והרא"ש שם כתב דלמעיקר קיימי, ויש לחלק דרצופין יותר מעשרה לבית סאה קיל טפי, עחזו"א סק"ח שג"כ נסתפק בזה, אבל עיקר דברי הרא"ש צ"ע, עס"ק י"ה.

מיהו פשטא דמתני' דכל שיש ביניהם כמלא בקר וכליו נותנים להם שיעור יניקתם, וכ"מ ברמב"ם ובהגר"א, ואמנם אם הי' הדין פשוט דבעינן שיהא בס"ה שטח בית סאה נטוע, ממילא הי' מתפרש באופנים הנ"ל, דמתני' עיקר הענין אשמועינן דפחות מד"א למיעקר קיימי, אבל פשטא משמע דכל שיש ביניהם ד"א חשיבי נטועות כהלכתן לדין ג' אילנות דחשיבי שדה האילן.

ועוד ראי' מדתניא בתוספתא אילן אחד העומד בבית קביים ושנים בבית ד' קבין אין חורשין להם אלא לצרכן, ויש ללמוד מזה דג' אילנות בקביים או בד' קבין פשיטא דחורשין להם הקביים והד' קבין.

בדברי התוספתא ריש פ"א

בתוספתא פ"א ה"א שלשה אילנות בתוך בית סאה הרי אלו מצטרפין וחורשין כל בית סאה בשבילן, ובלבד שתהא מטעתן ממטע עשרה לבית סאה דברי ר"מ ור"י ור"ש ואמרים אין חורשין להם אלא צרכן, כמה ריוח יהא ביניהם רשב"ג אומר כדי שיהא בקר עובר בכליו, ולא נתפרש במאי פליגי, ואפשר דר"מ סבר דבנטועין בהפסק של ט"ז אמה כמטע עשרה לבית סאה ג"כ נותנין להם כל בית סאה, ואע"פ ששיעור יניקתם רק ט"ז, מ"מ כיון שהשרשים מתפשטין כ"ה אמה התיירו בצד אחד לחרוש כ"ה אמה, ור"י ור"ש (ואולי גם ר' יהודה אי אסיפא קאי) סברי דבכה"ג נותנין להם רק ט"ז אמה כשיעור יניקתם, ולפי"ז צרכן דהכא

נלמד ששיעור יניקתם הוא ט"ז לכל צד, ועדיין לא נתיישב בזה יניקת כל הבית סאה, ולא מסתבר שהתירו לחרוש הצדדין אפי' בעשוין כחצובה דהו"ל כ"ה לכל צד, ועי' ירושלמי בזה, וצ"ע, ועשטמ"ק ב"ב פ"ג א' בשם הראב"ד שכ' ליישב מתני' בנטועין כמטע עשרה לבית סאה, והשלישי כחצובה, וכתב דאין מדקדיקין על ריבועה, אבל לא נתפרשו דבריו, ואולי כונתו כציוור שכתבנו, וג"ז צ"ע וכמש"כ, ועשטמ"ק שם כ"ז א' בשם הראב"ד, דמפרש בעיגולא ל"ג על ל"ג.

וע"כ צ"ל דהתנא אשמוענין שיעור יניקתן ושמותור לחרוש להם שיעור זה, ואמנם בסתמא אין לכל אילן שיעור פנוי כזה הראוי לחרישה, כיון שדרך בנ"א ליטע מטע עשרה לבית סאה.

ואפשר ליישב בזה הא דמיתנינן ב"ב כ"ו ב' לסיועי' לדעולא משלשה אילנות של ג' אנשים, ואמאי לא מייתי מרישא דמתני' כל שלשה אילנות לבית סאה, וי"ל דלא ניחא לגמ' להאריך בענין ככר דבילה כו', דהא בפשוטו אפי' אינו עושה ככר אינו מביא ממנו ביכורים, מיהו לפמשנ"ת י"ל דאדם הנוטע בתוך שלו סתמא נוטע עשרה לבית סאה, אבל ג' אנשים מרחיקין יניקתם וכל אחד נוטע בשטח של שליש סאה פנוי, והיינו דעולא, ובפרט לעולא דס"ל דגול הוא במקורבין, ואמנם אין בזה יישוב גמור, שהרי עולא מוכיח דינו מכאן, אבל י"ל דניחא לגמ' לאתויי ג' בנ"א שאין סתמא בסדר נטיעתן, ומתפרש שיניקתם מתחלקת לשליש בית סאה, וצ"ע.

ובאמת גם בהללמ"מ שנמסרה בעשר נטיעות לבית סאה אם באנו ליתן לכל אילן ר"נ אמה ליניקה לא משכח"ל בבית סאה מרובע, וע"כ יניקתם מתפשטת על שטח של רביע יותר מבית סאה במרובע וגם העשירי יבלוט מתוך המרובע, [ואפשר דמזה הבין עולא לפרש מתני' בעיגול דמתפרש בג' אילנות כמו בעשר נטיעות], אבל בזה יש מקום לפקפק כיון שלא אמרו בגמ' שגם העשר נטיעות בעיגולא.

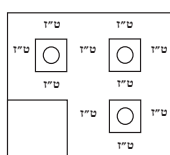
היינו שיעור יניקה, ולא כצרכן דמתני', ולדעת מרן זלה"ה י"ל דכיון שאין נותנין להם בית סאה, שוב אין נותנין להם אלא צרכן, כמלא אורה וסלו, אבל דוחק לומר דר"י ור"ש פליגי על שריותא דג' אילנות ומתני' דלא כותייהו.

בשלשה אילנות לבית סאה אי מיירי בנטועין במרחק ל"ג אמה ושליש ביניהם

ט. שם מ"ב כל שלשה אילנות לבית סאה כו' חורשין כל בית סאה בשבילם, בב"ב כ"ז א' מבואר דהיינו שטח בית סאה בעיגולא, ולא יתכן שיהיו ג' אילנות בתוך בית סאה מרובע של נ' על נ' ותתפשט יניקתם בכלול, ולפ"ז מתני' מתפרשת חורשין שטח של אלפיים וחמש מאות אמה בשבילם, שזהו השטח של בית סאה נ' על נ', אבל בשדה השטח הזה מתרחב יותר מבית סאה, ונסתפק מרן זלה"ה בסק"ד אם התירו לחרוש רק בעיגול סביב האילן כיניקתו, או שלא הטריחו בכך, וחורש לכל אילן את המרובע של יניקתו, דהו"ל רביע יותר מבית סאה, ובריטב"א הנדמ"ח ב"ב כ"ז א' באמת כתב דחורשין המרובע של קרקע שיש בעיגול שבתוכו כשיעור בית סאה, שלא צמצמו חז"ל לתתם בעיגול עי"ש.

אבל עדיין אין מתיישב יפה שיתנו שיעור ג' אילנות כשנטועין במרחק שאין דרך בנ"א ליטע כן, ובתוספתא שנינו מוטע עשרה לבית סאה, וכ"נ בירושלמי, ואם באנו לפרש כדמשמע בירושלמי שנטועין על שש עשרה ומצד אחד חורשין להם כ"ה אמה כהתפשטות השרשים א"כ בטלה ראיתו של עולא, דג' אילנות וביניהם ט"ז בשורה, נמצאת יניקתם רק ח' לכל צד, ואפשר דמתני' מיירי כחצובה או כמין גאם, והאילנות נטועות כמטע עשרה לבית סאה וביניהם רק ט"ז אמה, אבל חורשין לצדיהן

ט"ז אמה לכל אילן כזה, או עד"ז כחצובה, ואמנם בסדר הזה אין לאילנות כל שיעור יניקת תתל"ג שאמרו בגמ', אבל מזה שנותנים להם לצדדין ט"ז

וסלו, שהרי מתמעט הד"א ע"י מה שתחתיהן, ולא מסתבר דאילן שנטוע כהלכתו לא יקבל כמלא אורה וסלו.

ונראה דכמלא אורה וסלו כיון שאין זה תלוי בייחודו של בעה"ב נותנין אע"פ שמצד אחד נטועין רצופין ורק בשטח הנוסף שתלוי בייחודו של בעה"ב בזה אזלינן לפי מה שניכר דעתו בצד שהאילנות סמוכות לו.

ומ"מ הדברים צריכין רא' דהא עביד איניש דמקרב להו בצד אחד וסומך על היניקה שבצד השני, וכדאמרו בירושלמי, והגע עצמך בנטיעות שנפסדות למה לא נתיר לו לחרוש כל מה שמועיל לקיומן, וגם נמצא דהמוסיף גורע, שאם היו ג' וביניהם ל"ג חורש חוצה להן ט"ז, ואם הוסיף ביניהם חורש רק כפי השיעור שביניהם, מיהו י"ל שתמונת השדה מוכיחה אם חוצה להן שייך להן ט"ז אמה או פחות, וצ"ע, ועי' לק' ס"ק י"ב.

בירושלמי ה"ב רחוקים מטע עשרה לבי"ס כו'

י. ירושלמי ה"ב רחוקים מטע עשרה לבית סאה קרובים כדי שיהא הבקר עובר כו' א"ר יוסי תמן איתאמרת וכה לא איתאמרת א"ר יונה אפי' הכא איתאמרת בקרובים אל"ר ר"מ ואם בקרובים והא תנינן כדי שיהא הבקר כו', לכאורה פירושו דהכא לא נאמר שיעורא דמטע עשרה לבית סאה שהרי עד ל"ג ושליש ג"כ מצטרפין, ולק' ה"ה משמע דדברי שמואל דעשוין שורה נאמרו גם הכא, וי"ל דלרווחא דמילתא פריך משמואל, אבל לקושטא דמילתא אף רבי מודה הכא, וכ"נ בב"ב פ"ג ב', וא"ר יונה דלענין שלא יהיו קרובין יותר מכדי שיעבור הבקר, ד"ז שייך גם הכא, וא"ל ר"מ פשיטא דמתני' היא, ודחי דמתני' אין רא' דהוה מוקמינן לה רק בצירוף של ג' אנשים, דבסברא כ"ז שהאילן נטוע הרי החרישה מועלת לו, שהרי השורשים ודאי הולכים מן הצד, ונהי דלמיעקר קיימי אבל השתא הוא יפה לפרי, ואיצטריך לאשמועינן דאין חורשין להן, א"נ קמ"ל דאף כדי

ואולי נמסרה ההלכה בהיתר עשר נטיעות בריבועא, כדרך שבנ"א נוטעין, ואמנם בקרנות יבלוט משטח היניקה לא הטריחו לחרוש בעיגול וג"ז נלמד מההלכה, דשטח שנמסר בשם בית סאה סתמו במרובע כדרך שבנ"א נוטעין, ולפ"ז אפשר דיניקת נטיעות אינה ר"נ אמה, ומ"מ התיירו במרובע, א"נ יניקתם ר"נ ומש"ה התיירו בית סאה במרובע כיון שנשאר רק משהו של הקרן חוץ ליניקה, ומיושב בזה ששיעור מטע עשרה לבית סאה נלמד מההלכה הזו.

אבל מ"מ אין זה פשטות הדברים אלא דלכל נטיעה נותנין ר"נ אמה ליניקה, ומזה למדו בנ"א להקציב לכל אילן ר"נ אמה במרובע כיון שהמרובע הפנוי מסייע קצת ליניקה כמ"ש בירושלמי, וכ"כ הריטב"א ב"ב שם, ואין דרכם ליטע בעיגול דמפסידין טובא, ובתוספתא שנינו ובלבד שתהא מטעתן ממטע עשרה לבית סאה, ומשמע כדרך שבנ"א נוטעין, וכן בירושלמי מיתו הכא שיעור זה, וצ"ע, מיהו בנטיעות שהאיסור מדאורייתא עד ר"ה ורק הצורך מתיר, קשה להתיר במרובע, אם לא בשיעור מועט.

והא דתנן עד שיהיו מג' ועד ט' מתפרש לפי ערך של יניקת ט' לבית סאה, וכן בד' לפי ד' לבית סאה, ולכן מחלקינן שיעור עשיית הפירות לפי ערך, כדעת הראב"ד, אבל אם חלק מהט' נטועין בשטח של ד"א בין זל"ז, אין מחלקין עשיית הפירות לפי ט', אלא לפי חלק פיזורם בבית סאה.

בדברי החזו"א שאין חורשין חוצה להן אלא כהמרחק שביניהן

כתב מרן זללה"ה בסק"ד דמשערינן חוצה להן כפי המדה שבין אילן לאילן אע"פ שחוצה להן השטח פנוי ואפשר להם לינק יותר, והטעם דכיון דחזינן שסדר נטיעתו כן, א"כ אין חרישתו בשטח רחוק יותר מתייחסת לאילנות, ועי"ש דבירושלמי ל"מ כן, ויש להקשות דלפ"ז נמצא דאילנות שביניהם ד"א לא יקבלו חוצה להן כמלא אורה

הגמ' לגרסת הגר"א שרואין את השנים שבינתיים כאילו אינם ונשארו א' ג' ה', וכמו בכלאים.

ובספר זיו הים כתב לפרש דמ"ש וחורשין כל בית סאה בשבילן זוהי פסקא ממתני' ואלקמיה קאי, ואין דרך הירושלמי להביא פסקא ממתני', אבל נראה להטעים דבריו שזוהי התחלת קושיא אהא דקתני חורשין כל בית סאה בשבילן שנאמר בחריש כו' והכל בתמיה וכי על היתר החרישה מייתי קרא, ומשני דארישא דאין חורשים להם אלא לצרכן מייתי האי קרא, ובזה מיושב הא דלא אמרו דקאי ארישא דעד העצרת כמו שהגיה הגר"א, דכונת הירושלמי ליישב לפי הבנת המקשן ולומר דלא על הסיפא קאי אלא על הרישא, ואפי' אי במתני' גרסינן חורשין בלא וא"ו וכאן עם וא"ו ניחא, דזוהי התחלת הקושיא, וע"ע לק' ס"ק י"ב.

יש לדקדק במה שאמרו דפלוגתא דר"ש ורבנן שייכא רק בהיו חמשה, הרי גם בג' וד' איכא נפ"מ לפמש"כ סק"ח דברצופין אפי' כדי צרכן אין נותנין להם, ולרבנן דרואין את האמצעיין כאילו אינן, נותנין כדי צרכן לנותנים, ואפשר דבזה מודה ר"ש דרואין ונותנין לשאר כדי צרכן, ורק בדין שדה אילן ובדין כרם פליג.

יש להסתפק בלוקח חמשה אילנות ואין ביניהם ד"א אם אמרינן רואין, ובסברא הי' נראה דאף לר"ש יש לו קרקע, אבל סתמות הפוסקים לא משמע שד"ר רק בג'.

פ"א מ"ד ומעשרה ולמעלה כו' מאי קמ"ל

יב. פ"א מ"ד היו עשרה ומעשרה ולמעלה כו', יש לעי' פשיטא דמעשרה ולמעלה לא גרע, ודוחק לומר דאיצטריך לאשמועינן דלאו למיעקר קיימי, עי' רא"ש לק' מ"ו ובתו' ב"ב כ"ו ב', ועוד דהא קתני כמה יהא ביניהם כו' הרי דעד ד"א לא מיקרו רצופין, ולדעת מרן זללה"ה בסק"ז דהא דקתני כמה יהא ביניהם, קאי אמעשרה ולמעלה ניחא, אבל לפמשנת"ס סק"ח י"א מהירושלמי דבכה"ג לרבנן רואין את האמצעיות כאילו אינן, א"כ לא קאי אמעשרה ולמעלה שממלאין כל הבית סאה, ואפשר

צרכן אין חורשין להם כמו במו"מ שאין לו קרקע כלל.

שם ר' אליעזר שאל מזו לזו שש עשרה ולצד כ"ה, אפשר דכונתו להוכיח דכאן ע"כ השיעור טפי ממשע עשרה לבית סאה, שאם יהא ביניהם ט"ז נצטרך לומר דחורשין מן הצד כ"ה וזה לא מסתבר, וע"כ דהכא מיירי כשמזו לזו ל"ג ושליש, א"נ לאידך גיסא דמצנינן לאוקומה ברחוקים זמ"ז ט"ז, ואפ"ה נותנין להם בית סאה, כיון שמשלימין כח היניקה מן הצד, ורשב"י אמר דע"כ לאו בכל גונא חורשין כל בית סאה בשבילן, דאטו בנתונין בצד הגדר חורשין להם חמשים אמה לצד השני, וא"ר יוסי דא"כ שמתפשטת היניקה נ' אמה א"כ נחרוש להם ארבע סאין לד' רוחות, כ"ז לפו"ר, ולא נתיישבו הדברים יפה.

בדברי הירו' ה"ג היו ארבעה ואין הבקר עובר כו'

יא. ירושלמי ה"ג היו ארבעה (והבקר עובר בכליו שנים) ואין הבקר עובר בכליו מכיון שאין הבקר עובר בכליו את רואה אותן כאילו (חמשה) [שנים] היו חמשה תפלוגתא דר"ש ורבנן כו', כ"נ ע"ד גרסת הגר"א אלא דגרס כאילו אינן, במקום כאילו שנים, ומיירי בין ארבעה בין חמשה ברצופין בתוך ד"א זל"ז כפשטות הדברים וכמתני' דכלאים דפליגי בה ר"ש ורבנן, ובארבעה כשנאמר דהאמצעיים כאילו אינן נשארו שנים, ואף לרבנן אין כאן שדה אילן, אבל בחמשה שרואין האמצעיים כאילו אינן נשארו שלשה לרבנן, וחורשין להם כשדה האילן, ויעוי' בספר זיו הים שהוכיח דגרסת הגר"א עיקר, אבל קשה מה שסיימו בירושלמי וחורשין כל בית סאה בשבילן, וזה לא משכח"ל בחמשה רצופין, ומרן זללה"ה כתב לאוקומה בג' מפוזרין בכל הבית סאה ואצל השלישי נטועין עוד שנים בתוך ד"א שאם רואין את האמצעי כאילו אינו, עדיין נשארו שנים, משא"כ בארבעה דלא ידעינן הי מינייהו מפקת, ולכן אין חורשין לשניהם, וצ"ע למה בכה"ג אין חורשין ממ"נ דאחד מהם ישאר, גם עיקר הפירוש מחודש ובפשוטו כונת

שדהו מותר, ויש לדקדק א"כ למה שנה התנא בשבילן, הרי אף שלא בשבילן מותר, וצ"ל דמפרש טעם ההיתר דכיון שיש בזה גם תועלת בשבילן אע"פ שהוא אינו מתכוין לכך מותר, אבל בגמ' בירושלמי מעתיק המשנה בלא תיבת בשבילן, ואפשר שמזה דייק דאף שלא בשבילן יכול לחרוש.

בהא דקתני וחורשין כל בית סאה כו' אחר שאמר מצטרפין

יש לדקדק דסיפא דחורשין מיותר, דאי הוה קתני מצטרפין ג"כ הוה ידעינן שמצטרפין לכל דיני ג' אילנות, ואפשר שמזה דייקו בירושלמי דתרתני קתני חדא דאילנות מצטרפין לקרקע, ועוד דחורשין כאילו הם ג' של אחד, ואפשר דכיון דסמך ליה כמה יהא ביניהם כו' אם הי' מסיים מצטרפין בלבד, הוה משמע דקאי רק על ג' אנשים דאיהו למיעקר קיימי או דצירופן גרוע, אבל אדם אחד כ"ז שמשאיר אילנותיו חורשין להם כיון שהוא מועיל לאילן, וע"י שמסיים וחורשין כו' מתפרש בקל שכבר נשלם דין הרישא, והסיפא בבא בפ"ע, ובב"ב כ"ו ב' מיייתי ממשנה זו דיניה דעולא, ואם באמת מהרישא אין ראי', א"כ מיושב בפשיטות הא דאיצטרין לסיומי הכא הא דחורשין כל בית סאה בשבילן, אלא שלא נתפרש טעם לחלק, ועמש"כ בזה בסק"ט.

אם גדר מפסיק שלא יחשבו ג' אילנות

יש להסתפק אם גדר מפסיק שלא יחשבו כשדה האילן יחד, ובסברא נראה דאף באדם אחד מפסיק, כמו שמפסיק לפאה דתנן בפ"ב דפאה ואינו מפסיק לאילן אלא גדר, וכ"נ בפשוטו בירושלמי ה"ב היו נתונים בצד הגדר, אלא דמרן זללה"ה מפרש שם שהגדר בעומק ומעכב השרשים, ומפרש"ש במקפות עטרה ג"כ יש ללמוד דגדר מפסיק.

עוד בדין לחרוש כשאין הקרקע של בעל האילנות

ירושלמי ה"ד אר"י אף אנן נמי תנינן דר"ח רבה ג' אילנות כו', משמע דבמתני' ג"כ

לומר דקמ"ל שאין חורשין להם אחר עצרת, דלא נימא דמעשרה ולמעלה דינם כנטיעות כיון שמקום יניקתם מצומצם, ודוחק, א"נ לומר דאין חורשין להם טפי מבית סאה כשיעור התפשטות השרשים, ולדעת מרן זללה"ה בסק"ד דחורשין חוצה להם רק כפי השיעור שביניהם א"כ בטועין יותר מעשרה לבית סאה אף שיעור יניקתם אין חורשין חוצה להם, ומתפרש דמעשרה ולמעלה חורשין ג"כ רק בית סאה ולא יותר, עסק"ט ד"ה כתב.

שם שנאמר בחריש ובקציר כו', יש לדקדק למה שנה התנא הדרשא כאן, ובירושלמי אמרינן דקאי אהא דתנן אין חורשין להם אלא לצרכן, ועמשנ"ת בזה לעיל ס"ק י"א, ונראה דבאמת כונת התנא לבאר מלבד מקור איסור תוספת מנ"ל לחלק באיסור תוספת בחילוקים אלו, וע"ז מפרש כיון דאיסור תוספת הוא רק בחריש שנכנס לשביעית דהיינו שלצורך שביעית, לכן כ"ז שהוא יפה לפרי מותר דהיינו עד העצרת ורק מה ששייך לשדה האילן מותר עד העצרת, ולא רצה לשנות בתחלה דרשא זו במשנה א' דהוה משמע שזו סייעתא לב"ה, ורצה להקדים הדרשא קודם ההל"מ דנטיעות, ובמ"ה קתני היתירא דצירוף, ולכן מקומה כאן אחר שסיים חילוקי שדה האילן.

שם מ"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים כו'

יג. שם מ"ה שלשה אילנות של שלשה אנשים כו', בריטב"א ב"ב כ"ו ב' כתב דלרבותא נקט של ג' בנ"א אע"ג דכל חד וחד לית ליה קרקע גמור אפ"ה מצטרפי כו', ולכאורה אין משמעות במשנה אם הקרקע שלהם או לא, אבל י"ל דאם איתא דדוקא בקרקע שלהם מצטרפין, לא הו"ל למיסתם ג' אילנות אלא הי' צריך להדגיש שגם הקרקע שלהם, כגון בית סאה של ג' אנשים מצטרפין, וע"י להלן דאפשר שמזה דקדקו בירושלמי דיניה דר"ח.

שם וחורשין כל בית סאה בשבילן, בתוספתא אמרינן דאע"פ שבעל הקרקע חורש לצורך

התועלת אין יתרון לשתי אמות אלו באופן מיוחד, אלא שהקרוב קרוב קודם ומועיל יותר.

וכבר נתבאר לעיל סק"ח דכמה יהא ביניהם קאי אכוליה פרקין כמ"ש בתוי"ט ובשנו"א כל חד כדיניה, ובדרך כלל הנפ"מ לענין שיעור יניקה דלא משכח"ל שיבטל כל בית סאה עי"ז, אלא באופן רחוק.

שם מ"ו עשר נטיעות מפוזרות כו' במ"ש הר"ש משום פסידא

יד. שם מ"ו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה, פר"ש הלמ"מ דחסה תורה על ממנום שאם לא יחרוש להן מתייבשות כו' ומבואר בדבריו דאף בנטיעות אין תועלת בששית ע"י החרישה, שאם התועלת בששית לא בעינן לטעמא דפסידא, אלא כיון שהחרישה מועלת מיד אין זו חרישת הכנה, ואף סמוך לשקיעה"ח של ר"ה מותר, כיון שזמנה של החרישה עכשיו וכמשנ"ת לעיל סק"א, אלא ודאי מדהוצרך לטעמא דהתורה חסה על ממנום משום פסידא ע"כ דנקטינן שזוהי חרישה לצורך הגידול של שביעית, שתקלוט הקרקע יפה את מי הגשמים והאוויר, ואפ"ה שרי, וה"נ מסתברא דאין לחלק בין תועלת החרישה לאילנות לבין תועלתה לנטיעות, וכיון דבאילנות אמרינן שמעצרת ואילך החרישה מתשת כחו של אילן, נוכנראה הטעם מפני שמוספת יובש בקרקע, שמגלה הקרקע שהי' מכוסה ומתייבש ג"כ, מאותו טעם גם מתשת כחן של נטיעות, וע"כ דהחרישה לצורך גידולן בשביעית, ומ"מ התירו בנטיעות משום פסידא.

אבל קשה דלפ"ז צריך לדקדק תמיד אם בלא החרישה יש חשש שיפסדו, דהא החרישה גופה אסורה והותרה משום פסידא, ול"מ כן, וביותר קשה דנחלקו תנאי אם נטיעה בת שבע שנים או חמש שנים או בת שנה ושנתיים, ולא מסתבר דפליגי בשיעור פסידא הניכר לעין, ושתהא

מבואר דיניה דר"ח, ויש לעי' היכא משמע שאין הקרקע של בעלי האילנות, ואפשר דכיון דסתם בעל אילן אחד אין לו קרקע, אם איתא דבעינן שגם הקרקע שלו הו"ל לפרש, וגם הי' צריך לפרש ששליש קרקע שלו בצמצום, דאל"כ אין חורשין כל בית סאה בשבילן, א"נ מדקתני תרתי מצטרפין וחורשין, ובפשוטו ממצטרפין ידענו דחורשין, א"נ ר"י לא גרס במתני' בשבילן, ודייק מדלא קתני בשבילן, א"נ משמע ליה לישנא שאדם אחד חורש את כל הבית סאה, וש"מ שהקרקע שלו.

יש להסתפק אם היתר זה שבעל הקרקע חורש לעצמו נאמר גם בנטיעות עד ר"ה, או"ד בנטיעות בעינן שתהא חרישתו לצורך הנטיעות דוקא, ולא סגי במה שיש תועלת לנטיעות בזה, ומסתברא דבנפסדות יש להתיר, ובאין נפסדות בלא"ה אסור.

שם במשנה כמה יהא ביניהם כו'

שם במשנה כמה יהא ביניהם רג"א כו', בפשוטו ל"פ רבנן עליה, והרי שיעור זה נאמר גבי מו"מ וגבי כלאים לכו"ע, מיהו כאן הי' מקום לומר דנהי דלמיעקר קיימי, מ"מ עכשיו החרישה מועלת להם ומותר עד עצרת, וד"ז שמע התנא בשם ר"ג וקבעו בשמו, ומדלא קאמר רג"א עד שיהא ביניהם כו' ש"מ דכו"ע מודו שיש שיעור לדבר, וכיון שכן יש לנקוט דלא פליגי.

הא דסידר רבי ד"ז הכא ולא בתר דינא דהיו עשרה כו' היינו משום דבאמת בעשרה ולמעלה אמרינן רואין וכמש"כ סק"ח י"א מהירושלמי, ואף ברצופין חורשין כל בית סאה בשביל הנותרין, וכן בחמשה חורשין לג' הנותרים, אבל בג' אין חורשין כלל, ולעיל סק"ח כתבנו דלאילן שלמיעקר קאי אין נותנין אפי' כדי צרכו, וכ"מ בספר מרן זללה"ה סק"ט ט"ו, ואין לחלק דכמלא אורה וסלו נצרך טפי משיעור יניקה, דלא מצינו שזה נצרך יותר, אלא דכמלא אורה וסלו כיון שהוא צריך לו לשימושי האילן הרי הוא מייחדו לאילן, אבל מבחינת

המחלוקת רחוקה כ"כ, ועוד דבסתמא סגי בחרישת חצי שיעור יניקתם שלא יפסדו, ועוד הק' הגרע"א ז"ל בשם הטו"א לר"ע דלא גמר הלכתא מנליה היתר נטיעות.

ויעוי' בספר מרן זללה"ה שם ס"ק י"ב ועוד, מש"כ ביישוב קושית הטו"א, וכ"כ אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א ס"ק ג', ולפ"ז נראה דנטיעות כיון שהחרישה מועלת לקיומם לא חשיבא חרישה לצורך הגידול של שביעית בלבד, כחרישה לצורך זרעים ואילנות, אלא החרישה והגידול של שביעית הם לגבי נטיעות גידול של קיום וכתיקון פירות ששית דמו, שהתורה הצריכה שביתה מגידולי שנת השביעית, אבל לא מקיום האילנות בעצמם, שזה אינו מתייחס לגידולי שנת השביעית, וכל אילן גדול שא"צ החרישה לקיומו, חשיבא החרישה רק לגידול הפרי והאילן של שנת השביעית, משא"כ בנטיעה שהיא צריכה הגידול לקיומה, ועי' בספר אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה שם ס"ק י"ו שביאר עד"ז גם שריותא דאוקמי אילנא בשביעית, ולע"כ בזה.

ובזה מיושב דנחלקו תנאי עד כמה החרישה נחשבת כתועלת בעיקר קיומה של הנטיעה, ואף כשלא תפסד לגמרי בלא החרישה, מ"מ היא נצרכת לעצם גידול קיומו של האילן, ולא לאשבוחי ולאברויי בלבד, והיינו טעמי' דר"ע דשרי גידול זה מסברא, ויתכן דר"ע לשיטתו קאמר נטיעה כשמה דמחמיר מכולן, אבל אין נראה כן ברמב"ם שפסק כר"ע, וכן בפשטא דמתני' ל"מ כן, ומ"מ י"ל דראב"ע ור"י גמירי הלכתא ומש"ה מקילין טפי, אף דר"ע סבר שאף מהלל"מ אין להתיר טפי מנטיעה כשמה.

אם בהלל"מ נאמר בהדיא עשר נטיעות

יש להסתפק אם בהלכה נאמר בהדיא עשר נטיעות, או דבגמ' הזכירו לשון עשר נטיעות לסימנא דהיינו מתני' דעשר נטיעות, וניחא לן למינקט הכי דנטיעה שייכא גם בערלה ועורכי המלחמה, משא"כ עשר נטיעות, ועבהגר"א בירושלמי ה"ה

דגרס נטיעה, ובביאורו שם נקט דג' נטיעות שעושין ג"כ חורשין כל בית סאה בשבילן, עי' בזה לק' ס"ק ט"ז, ומדברי הראשונים ז"ל נראה שההלכה נאמרה בעשר, ועי' רש"י סוכה ל"ד א', מיהו נראה דאין להוכיח מזה דבנטיעה אחת אין חורשין כדי יניקתה, דכיון דמועיל לקיומה של הנטיעה אין לחדש איסור מדאוריתא, ונקטו בהלכה עשר לאשמעינן שיעור היניקה שהיא בעשר לבית סאה, ושכן דרך הראוי ליטע, מיהו דרך בנ"א בריבועא מטע עשרה לבית סאה, עי' ב"ב פ"ג א' כ"ז א' ולעיל ס"ק ט, אבל מדרבנן אסרו לחרוש כל שאין ניכר שזה שדה אילן, והשאירו ההיתר רק באופן שנאמר בהלכה בהדיא עשר ומפוזרות, ויתכן דאף מדאוריתא יש נפ"מ בין אחת לעשר, כגון שמכוין לצורך הקרקע, דבעשר כיון שהשטח הזה בעצמו נטפל לנטיעות מותר, כיון שגם באמת מועיל לנטיעות, אבל בנטיעה אחת רק ע"י כונתו לנטיעה נחשב כעוסק לצורך הנטיעה.

אם בעשויות שורה מיירי יניקתם על בית סאה

שם היו עשויות שורה ומוקפות עטרה, יש להסתפק אם מיירי שכל העשר בתוך בית סאה אלא שאינן מפוזרות רק מסודרות בשורה או כעטרה, ולפ"ז מיירי שיניקתם מתפשטת על פחות מבית סאה, דכיון שמסודרות בשורה ע"כ הם קרובין זו לזו, או דמיירי בששטח יניקתם מתפשט על בית סאה, אלא שאינן מפוזרות בריבוע, אלא בשורה וכעטרה, ולכאורה נראה דסתמא דמתני' ממעט כל האופנים, דבעינן מפוזרות דוקא, ואף בשטח של חצי בית סאה לא מהני אם עשויות שורה לחרוש להם טפי מצרכן, וכן לא מהני בשורה שיניקתה מתפשטת בשטח של ר"נ אמה לכל נטיעה, וטעמא דמילתא דהשטח שסמוך לשורה אינו נטפל ליחשב שדה אילן, משא"כ במפוזרות שהשטח שביניהם נטפל להם, וממילא גם חוצה להם משתייך לשדה זו, ולפ"ז עשר מפוזרות בתוך חצי בית סאה חורשין חצי בית סאה בשבילן, וכמש"כ ס"ק ח' עי"ש.

נאמרו רק לענין מוכר ולא לענין שביעית, וי"ל דא"נ לקושטא דמילתא גם רב מודה דדין אילנות אף בעשויין שורה, אלא דעדיפא ליה לאקשווי מדשמואל, דסתמא מתפרש דה"ה בג' אילנות דשביעית, ומשני תמן כו' ואפשר דר"ל דבאילנות אף בעשויין צובר אין הבית סאה נראית כמליאה, ולכן אין יתרון לצובר, וטעם ההיתר מפני חשיבות האילנות ואף בשורה מהני, משא"כ בנטיעות דבעינן עשר דוקא ובזה רק ע"י הפיזור נראית הבית סאה כמלאה, והדבר מצוי בירושלמי דתמן היינו הכא והכא היינו תמן, שחוזר לשון הכא על המקום שהקשו משם, א"נ תמן היינו בעשר נטיעות מפורזות, והכא היינו בעשיות שורה, ולא הזכירו ליישב ההיא דמו"מ דהתם הטעם מפני שצריכין ליניקה ומוכר לו הקרקע, אבל הכא הנדון אם כל השטח ניכר שהוא נטפל לנטיעות, ובעשיות שורה שכולן במקום אחד אינה נראית כמלאה.

אבל אין נראה לפרש דלג' אילנות קרי מפורזות כיון ששטח יניקתם מתפשט לכל הבית סאה, ועשר דעשיות שורה קרי נתונין במקום אחד כיון שנטועין בפחות מבית סאה, דאכתי הו"ל להתיר בשיעור יניקתם, שאם מפורזות בפחות מבית סאה יחרשו להן כפי פיזורן, וגם קושיא מעיקרא ליתא דאם בעינן בית סאה דוקא והכא חסרון משום דליכא בית סאה נטוע, א"כ אין ענין החסרון משום שורה כלל, ול"מ כן, וגם לשון מפורזות מתפרש טפי אנטיעות, וגם פשטא דמתני' דבכל ענין שעשיות שורה אפי' מתפשטות לבית סאה ביניקתם אין חורשין להם אלא לצרכן, וצ"ע. – עוד צ"ע לפי מה שצדדנו לק' ס"ק ט"ו דעד עצרת חורשין אף בעשיות שורה, א"כ מאי מקשה כלל מדשמואל.

שם ומוקפות עטרה

שם במשנה ומוקפות עטרה, יש לדקדק מ"ט קתני מוקפות הול"ל היו עשיות כשורה וכעטרה, ובלשון מוקפות י"ל דקמ"ל דאע"פ שעשיות כעגול סביב ולא רק כחצי עיגול וכקשת, דלא נימא שבכה"ג דמי לשתי שורות ונראית טפי

במה שפי' הר"ש והרא"ש רצופות בפחות מבית סאה, ובדין רצופות על בית סאה

והר"ש והרא"ש פי' דעשיות שורה היינו שהם רצופות כחומה ויניקתם מתפשטת על פחות מבית סאה, וכתבו הטעם דנראה כמתקן את הארץ לצורך שביעית ולא לצורך האילן, וכונתם לבאר מ"ט לא שרינן טפי מכדי צרכן, דאילו לענין כל בית סאה פשיטא דאסור כיון שאין יניקתם מתפשטת כ"כ, והנה אם שורה אינה טופלת לנטיעות אפי' חצי בית סאה, כ"ש שבעשיות שורה על שטח בית סאה שאין נטפל כל הבית סאה לשורה.

ויש לדקדק מ"ט נקטו דרצופות בפחות מבית סאה, ולדעת מרן זללה"ה דכל שאין שטח בית סאה נטוע לא מיקרי שדה האילן ניחא, דהחסרון ברצופות מפני שאין שטח בית סאה נטוע, ואה"נ דבמפורזות בשטח בית סאה חורשין להם אפי' עשיות שורה, וכן פירשנו לעיל סק"ח בדעת הר"ש והרא"ש.

אבל קשה מ"ט שנינו ד"ז רק בנטיעות, הרי ה"ה באילן, כשאנין מתפשטין על שטח בית סאה, ועוד דבירושלמי מקשה מג' אילנות העשיות שורה, ומשמע דה"נ מתפשטות על בית סאה כמו בג' אילנות, ועי' להלן בדברי הירושלמי, דאפשר לפרש דהיינו דדחי, וצ"ל דא"נ אף במתפשטות על בית סאה כשורה אין חורשין, ולרבותא נקטו רצופות בתוך הבית סאה דאפ"ה אין חורשין אפי' כדי יניקתם וכש"כ במתפשטין בית סאה, וזו משמעותא דשורה דהיינו כחומה לפר"ש והרא"ש, מיהו עי' בספר מרן זללה"ה דנקט דלהירושלמי החסרון מפני שמתפשטות על פחות מבית סאה, ולתלמודן החסרון מפני הצורה שעשיות שורה ולא כשדה.

ירושלמי ה"ה לית הדא פליגא על שמואל דשמואל אמר בעשויין שורה, תמן ע"י שהן מפורזות בתוך בית סאה את רואה כאילו מליאה ברם הכא כולן נתונין במקום אחד, דברי שמואל הוזכרו לעיל ה"ב אבל אמרו שם שכל הדברים

בדברי הגרע"א דג' נטיעות שעושין ככר דבילה חורשין להם עד עצרת

טו. בתורע"א אות ז' נקט בדעת הרע"ב דג' נטיעות שעושין ככר דבילה אין חורשין להם אפי' עד העצרת, דבנטיעות בעינן עשר דוקא, והקשה מנליה דנטיעות לחומרא, דילמא נלמד מהלכה רק קולא דעד ר"ה, ונראה דבאמת יש לקיים הדין כמ"ש הגרע"א ז"ל וזהו מ"ש בתוספתא וירושלמי דנטיעה שנראית כזקינה הרי היא כזקינה, מיהו לאחר עצרת אין חורשין להם, דלא יחבינן תרי קולי בהדי הדדי, דכיון דנקטינן שיניקתם מתפשטת לכל בית סאה יש לנקוט שגם נתגבר כחם ודינם כאילן, וד"ז יש ללמוד מההלכה שהרי סתם נטיעות בני שבע שנים עושין ככר דבילה ולכל הפחות שליש ככר, וא"כ למה נאמרה הלכה בעשר נטיעות דוקא, אלא ודאי אין היתר דנטיעות עד ר"ה בפחות מעשר.

מיהו קשה כיון דנקטינן שנתגבר כחם וחורשין להם כל בית סאה עד עצרת, א"כ מ"ט כשיש עשר נטיעות שעושין ככר חורשין להם עד ר"ה, כדחזינן לר"י דנטיעה בת שבע שנים, ולא התנה דדוקא כשאינה עושה, וי"ל דשיעור יניקה של נטיעות חשיב שפיר צרכן עד ר"ה, אבל לא שיעור יניקה של אילנות, ובג' אין חורשין אפי' ר"נ לכל נטיעה כיון שאינם מצטרפין לבית סאה, אבל אכתי קשה ג' נטיעות שעושין ככר ונטועין סמוכין במטע עשרה לבית סאה, למה אין חורשין להם שליש בית סאה, וצ"ל דבדאורייתא החמירו, אבל עד עצרת שפיר חורשין להם, ועי' להלן ד"ה יש להסתפק.

ויש לפקפק בכ"ז ולומר דראב"ע ור"י כולהו מיירו בנטיעות שאינן עושות, אבל בעושות ככר היינו נטיעה שנראית כזקינה שדינה כזקינה לכל דבר, ועי' להלן בדברי הירושלמי, דמשמע שאפי' עושין ככר דינם כנטיעה, (וממש"ש במרביתא דתאנתא משמע לכאורה דאפי' עושין חשיבא נטיעה אבל לא נתבאר לן הקושיא והתירוץ יפה, ועי' ירושלמי ערלה פ"א ה"ג דמייתי מזה שהשרשים דקין).

כשדה אילן, וזה כפי' הרא"ש, דהרמב"ם באמת פי' עטרה כקשת, [שור"ר במדות פ"ב מ"ה לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה, וחזינן דג"ז מיקרי מוקפות, ומ"מ עטרה משמע עיגול שלם ועי' פרה פ"ה מ"ז עשה לה עטרה].

אבל הא דלא קתני כעטרה צ"ב, דלכאורה מה"ט פי' הר"ש עשויות שורה כחומה, דכיון דלא קתני כשורה, משמע ליה שהם עצמן נעשין שורה דהיינו חומה, וכן עטרה מפרש גדר סביב, ואם הגדר סביב כל אילן, צ"ע באיזה אופן מיירי, שאם הוא נטפל כבתים דנטיעות בפ"ב מ"ד לכאורה אינו מפסיק החיבור לחשבן יחד שדה אילן, ואם הגדר סביב כולן, ראוי להתיר חרישה בתוך הגדר שיעור יניקה ולא רק כדי צרכן, וזה משה"ק מרן זללה"ה בסק"ח למה נגרעו בהקפת הגדר, ולשיטתו הו"מ לפרושי שנתמעט השטח שתוך הגדר מבית סאה, וכיון דאיכא פחות מבית סאה אין חורשין אלא לצרכן, דהשטח שחוץ לגדר ודאי אינו משלים, מיהו פי' הר"ש דחוק ואין הגדר נקרא עטרה, וגם פשוט לא הוזכר שע"י העטרה נתמעט מבית סאה, אבל צ"ב מ"ט לא קתני כעטרה.

שם אין חורשין להם אלא לצרכן, פי' עד ר"ה, אבל עד העצרת אפשר דחורשין כדי יניקתם, ובמתפשטות בית סאה כל בית סאה, עי' בזה לק' ס"ק ט"ו.

מ"ש הרא"ש דטפי מעשר למיעקר קיימי וכ"כ תו' ב"ב כ"ו ב' ועוד ראשונים, צע"ג דבהדיא שנינו היו עשרה ומעשרה ולמעלה כו' ויותר דרך לפזר האילנות מהנטיעות, כמ"ש מהראשונים ז"ל בב"ב כ"ו ב' שתחלה נוטעין עשר לבית סאה ואח"כ מפזרין אותם ג' לבית סאה, (וג"ז צ"ע), וכ"מ שם פ"ג א' שדרך ליטע מד"א עד ט"ז, ואיך נימא דפחות מט"ז למיעקר קאי, וע"ע ב"ב שם, ועשטמ"ק בשם ר"י מיגש כ"ו ב', וכבר כתב מרן זללה"ה דבתוספתא מבואר דאף בנטיעות השיעור מד"א עד מטע עשרה לבית סאה, אח"ז שמעתי שכ"מ ברמב"ן פ"ד דב"ב בהוספה הנדמ"ח ולע"כ.

בביאור הירושלמי על דרך זו

ולכאורה נראה דזהו מ"ש בירושלמי אתא חמי נטיעה
שהיא נראית כזקינה את נותן לה כזקינה
ואת אמרת נטיעה מעין עשר, פי' דפשיטא דלא
אמרו נטיעה להחמיר וכמשה"ק הגרע"א ז"ל וא"כ
בעושה סגי בג' נטיעות, והא דקאמר אתא חמי
אפשר דהיינו מפני שהדבר פשוט בסברא, ומשני
ר"ח דלא תימא שנותנין להם כל בית סאה עד ר"ה,
דכמו שמצינו דכוותה באילנות דשלשה שעושין
ככר כעשר שאינן עושין, ה"נ נימא בנטיעות
דעושות מעליותא היא וחורשין לג' עד ר"ה כמו
לעשר שאינן עושות, וכלפי זה אמר דנטיעה רק
מעין עשר, אבל עד העצרת חורשין להן, וקצת
משמע דמ"מ מצטרפין הג' נטיעות שעושות לעשר
לחרוש להן עד ר"ה, דאל"כ הול"ל בפשיטות
דנפקא מתורת נטיעה לגמרי, ועי' לעיל בזה, וצ"ע
בגרסת הגר"א דנקט דג' נטיעות שעושות ככר
חורשין להם כל בית סאה עד ר"ה, וא"כ למה
נאמרה הלכה בעשר דוקא, ואמנם לר"ע סתם
נטיעה אינה עושה, אבל לראב"ע ור"י מאי איכא
למימר, וצ"ע.

דברי התוספתא בזקינה הנראית כנטיעה

בתוספתא תניא נמי דזקינה שהיא נראית כנטיעה
הרי היא כנטיעה, ואיכא לאוקומה
כר"ע דלא אזיל בתר שנים אלא בתר חזותא, ולפ"ז
משכח"ל דר"ע לקולא, וצ"ע, אבל אילנות שאינן
ראויין לעשות ככר, לא מיקרו נראין כנטיעה, ואפי'
בעשרה מתפרשא מתני' דחורשין להם רק עד
העצרת, וצ"ל דניכר ענין נטיעה מהו, דאילן זקן
אע"פ שענפיו מועטין ניכר בעביו וביושנו.

עשר נטיעות העשויות כשורה אם חורשין להם עד

עצרת

יש להסתפק עשר נטיעות שעשויות שורה אם
חורשין להם עד העצרת, דפשיטא דמתני' שרק
בדין נטיעות הצריכו מפורזות, וא"כ הא דתנן היו
עשרה ומעשרה ולמעלה היינו אף בשורה ועטרה,

ולענין עד העצרת לא מסתבר כ"כ לחלק בין אילן
קטן שאינו ראוי לעשות לבין נטיעה, דדוחק לומר
שהשדה נטפלת לעשר אילנות קטנים שאינן ראויין
לעשות טפי מלעשר נטיעות, כיון שגדלם קרוב זה
לזה, והרי מצינו דג' נטיעות שעושות ככר חורשין
להם כל בית סאה עד העצרת, אלמא נטיעות רק
לקולא נאמרו, וה"נ בעשר נטיעות שעשויות שורה,
ולפ"ז מצינו שהחמירו בההיא דעד ר"ה דבעינן
מפורזות דוקא, אע"פ שעד העצרת שאיסורו
מדרכנן הקלו, אבל לפ"ז צ"ב משה"ק בירושלמי
על שמואל ממתני' דשורה ועטרה, ומאי קושיא הרי
בנטיעות גופייהו לענין עצרת אפי' עשויות שורה
חורשין, ודברי שמואל לענין עצרת או לענין מו"מ
איתמר, ואם נימא דלרב לענין מו"מ אף בעשר
אילנות שעשוין שורה לא קנה קרקע שביניהם,
ניחא קצת, וצ"ע, ופשוט הדברים דעד עצרת
ג"כ אין חורשין לנטיעות, ואפשר דאילנות שאינם
עושין, פעמים זה מחמת כחש וכיוצא בו אבל ניכר
שזה אילן זקן, וכבר נטפל להם השדה מעיקרא ויש
ע"ז שם שדה אילן אף בשורה.

מ"ט דלועין מצטרפין משום העלין ולא משום

שרשים

טז. שם מ"ז הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך
בית סאה, יש לעי' מהו היתר החרשה
לדלועין, דבסברא אין נראה ששרשיהם מתפשטין
כנטיעות, וגם לא מצינו שאסר עולא ליטע דלעת
על המיצר, וסתמא דמילתא אין שרשיה מתפשטין
כ"כ בשנה אחת, ולא מצינו כח יניקה אלא באילן
ששרשיו מתפשטין כ"ה אמה, וכח יניקתו החזק
ט"ז ושני שליש, או ר"נ אמה בנטיעות, ולכן נראה
דהחרישה לצורך יניקת העלים המתפשטין, דמצינו
בעוקצין פ"ב מ"ט קישות שנטעה בעצין והגדילה
ויצאה חוץ לעצין טהורה, והיינו משום דכח יניקת
הענפים משוי לה כמחובר, וכן סבר רבא גיטין כ"ב
א' דאזלינן בתר נוף ליניקה טפי מנקב העצין, וזהו
היתרון של דלעת יוונית שעליה מתפשטין ביותר
כדתנן בכלאים פ"ב מ"א ועי"ש בר"ש מירושלמי

כיון שעושה לצורך פירות ששית, ולא נחלקו במתני' אלא לחרוש להם כל בית סאה כפי הראוי להתפשטותן, ולרבנן התירו זה רק אגב נטיעות.

בקו' החזו"א דקשואין ודלועין אסורין משום ספיחין

הקשה מרן זללה"ה בס"ק ט"ז מה תועלת יש לו בחרישה לקשואין ודלועין הרי הם אסורין משום ספיחין, ודעתו ז"ל דכשיש פירות והחרישה מועלת להן פשיטא דשרי, ולא דנו בצירוף דלועין ונטיעות אלא כששניהם צריכין לשריותא דהללמ"מ, ועפ"ז נדחק לפרש דמתני' אשמועינן שריותא דאוריתא קודם שגזרו על הספיחין, אבל לפמש"כ אה"נ דלא הוצרכנו לשריותא דהללמ"מ בדלועין ואעפ"כ מצטרפין עם הנטיעות כיון שע"ז השטח כולו כנטוע, וניכר שחורש לצורך הנטיעות והדלועין ולא לצורך הקרקע, ובאמת חרישת הדלועין עדיפא מנטיעות שמועלת לפירות מיד, ואף אם הפירות יגדלו ע"ז בשביעית יותר, מ"מ אין זו חרישת הכנה לשביעית, כיון שזמנה של חרישה זו לתועלת מיד, אלא שתועלתה נמשכת, ולא אסרו אלא חרישה לגידולי שנת השביעית, (ול"מ כלל לאוקומה בד' שדות שאין בהם איסור ספיחין דהא מקשאות ומדלעות קתני, וסתמא בכל מקום מותרין אף במקום שהחזיקו עולי בבל). - ולפי מה שצדדנו שהתועלת בשביעית, י"ל דלגידול הפירות הקיימין סגי בכדי צרכן.

בדין עשר נטיעות ושבעה דלועין

שם הנטיעות והדלועין מצטרפין לתוך בית סאה, בירושלמי אמרינן דבעינן נטיעות רובא, ויש להסתפק עשר דלועין וז' נטיעות מאי, מי אמרינן כיון שיש כאן רוב עשר מנטיעות סגי בהכי, וריבוי הדלועין אינו מגרע שהרי כל שמוסיף בנטיעת הבית סאה עדיף, או"ד בעינן שיהיו הנטיעות רוב שיהא ניכר שזו שדה אילן, ואם נימא כצד האחרון מדוקדק הא דקתני מצטרפין לתוך בית סאה ולא קתני מצטרפין לעשרה, כיון דבעינן שבשטח הבית

וכדתנן באהלות פ"ח מ"ב ועי"ש בכלאים פ"ג מ"ז, ואף קשואין ס"ל לר"מ בפ"ב שם דמתפשטת ודינה כדלעת יוונית, ובירושלמי הובא בר"ש שם אמרו דלעת מצרית דינה כקשואין בכל מקום.

ובזה מיושב הא דמהניא להו החרישה עד ר"ה כיון שהקרקע שלמעלה יבישה, וע"י החרישה מתגלה לחלוחית הקרקע שלמטה, ומועלת לענפי הדלעת, ומאותו טעם החרישה מתשת כחו של האילן, כיון שמייבשת להלחלוחית שאצל השרשים, אבל קודם הגשמים ועד העצרת שהלחלוחית קיימת מהניא להכניס האויר והלחות בעומק, וע"י להלן ס"ק י"ח.

והא דמהנו הדלועין לנטיעות היינו מפני שהחרישה נצרכת להם ועליהן מתפשטין ביותר וגראה כל הבית סאה כנטוע, ולפ"ז א"צ להיתר ההללמ"מ בדלועין, כיון שהחרישה מועלת להן מיד, שו"ר דמהא דתנן פ"ב מ"א כ"ז שבנ"א חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות נראה שכח שרשיהן אלים כאילנות ולכן סגי להו בליחה מועטת לצמוח מפסח ואילך, שוב נראה דשריותא דדלועין כשריותא דנטיעות והתועלת רק בזמן הגשמים והטעם משום פסידא כמו בנטיעות ולצרכן שרי לכו"ע גם בקשואין ודלועין, ולא נחלקו אלא בכל בית סאה וכדלהלן, ועדיין צ"ע.

בקו' הרא"ש מ"ט מזבלין במדלעות

בפי' הרא"ש פ"ב מ"ב הקשה מ"ט מזבלין ומעדינן במקשאות ובמדלעות ואף חורשין עד ר"ה כדאמר בירושלמי, והרי במתני' לא מצינו היתר בדלועין לחוד אלא לרשב"ג, ואף רשב"ג לא התיר בקשואין לחוד, ולכאורה מתני' דמקשאות ומדלעות מתפרשת בכדי צרכן, שאין דרך לזבל ולעדר בידים אלא קרוב לנטיעות, וכן לשון מקשאות מתפרש השטח שנטפל להם ממש, ולא במרחק כחרישה לנטיעות, ואעפ"כ נסתפקו בירושלמי בחרישה, כיון דרמיא לחורש לזריעה, משא"כ המעדר בידים, ובה ההיתר פשוט לכו"ע

וכמש"כ לעיל, ועי' בכ"ז בספר מרן זללה"ה סק"י.

שם מ"ח, ביאור המחלוקת עד אימתי נקראו נטיעות

יז. שם מ"ח עד אימתי נקראו נטיעות, כבר נתבאר לעיל ס"ק י"ד דאין כאן מחלוקת במציאות אם אילן פחות משבע שנים מתקיים בלא חרישה, אלא הנדון בשיקול הדעת כיון שרק לגידולי שנת השביעית אסור לחרוש, אבל לקיום הנטיעה מותר, כיון שאין זה מתייחס לגידולי שנת השביעית, אלא כקיום כל האילנות בקרקע בשביעית, ובכל אילן יש שני עניני גידול דכמו שהפירות מתייחסין רק לשנת השביעית, כך גידול הענפים באילנות הגדולים שא"צ חרישה לקיומם מתייחס לשביעית, משא"כ בנטיעות שצריכין החרישה לעצם קיומם לא רק לתוספת גידול כפירות וענפים של השנה הבאה, וכל שחורש לצורך זה מותר, ולכונ"ע יש תועלת וצורך מעט בחרישה לקיום הנטיעות עד שבע שנים, וקמפלגי עד איזה שיעור מיקריא החרישה לצורך זה, או שהוא צורך מועט ועיקר החרישה מתייחסת לגידולי שנת השביעית.

שם ר"א בן עזריה אומר עד שיחולו כו'

שם ראב"ע אומר עד שיחולו, לכאורה אותו שיעור גם באילן סרק, וא"כ מ"ט נקט ענין פדיון וחולין, ומי שני ליה למימר עד חמש שנים, ומשמע מזה דממשמעות דמצות ערלה ורבעי דייק לה, א"נ מעורכי המלחמה, דכתיב ולא חיללו, ואם נימא דדוקא בגפנים קאמר, עי' ירושלמי בזה, י"ל דס"ל כרם רבעי ועיקר חילול בכרם נאמר, ואפשר דבאילן סרק השיעור פחות משל מאכל, כיון שקיומו קל יותר.

שם רי"א בת שבע שנים, יעוי' בירושלמי דגפנים בני חמש ותאנים בני שש וזיתים בני שבע, ואפשר דבין ראב"ע בין ר"י משמע להו שבהללמ"מ השוו כל הנטיעות וראב"ע לחומרא ור"י לקולא.

סאה יהיו הנטיעות רוב, מיהו אם בשטח של שני שליש בית סאה יש ז' נטיעות ובשליש הנותר י' דלועין מסתברא דמהני.

עוד בדין רוב נטיעות ובאיזה דלועין מיירי

שם רשב"ג אומר כל עשרה דלועין לבית סאה כו', בירושלמי מפרש דרשב"ג מיירי בדלעת יונית דוקא, ולפי הגרסא שלפנינו משמע דלרבנן בכל דלעת מהני רוב נטיעות, ונראה דרוב היינו ז' כמשי"ת בסמוך, וברייאת דקתני ג' קשואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין נראה דאתיא כרשב"ג, ומיירי בג' דלועין יוניות, דהשתא הו"ל ז' נטיעות ודלועין והו"ל רובא כנגד הקשואין, וכי היכי דלרבנן מהני ז' נטיעות וג' קשואין, ולפמשנ"ת דרבנן שרו בכל דלעת וכללל הוא דלעת מצרית וקשואין שוין, כמ"ש בירושלמי, ה"נ לרשב"ג ז' דלועין יוניות וג' קשואין, ולרבנותא נקט ג' דלועין וד' נטיעות אע"פ שאין באחד מהם רוב לעצמו ולא מיחזי כשדה אילן ולא כשדה דלועין, וצ"ע ברא"ש ש"כ דמהני הא דנטיעות הוו רובא דכל חד מינייהו, ובסברא ה' נראה דגרע כיון דנטיעות מיעוטא דתרוייהו, ואף להרא"ש לא מהני ג' דלועין מצריות וג' קשואין וד' נטיעות, דבעינן רוב מנטיעות ודלעת יונית, והרמב"ם שהעתיק מתני' סתמא מתפרש כגרסא דידן דלרבנן כל דלועין מותרין, מיהו הו"ל לפרושי דבעינן רוב נטיעות, ושמא מספק"ל מפני הברייאת שהובאה ע"ז בירושלמי.

והר"ש והרא"ש הביאו מהירושלמי דלכו"ע מיירי מתני' בדלעת יונית דוקא, וברייאת דג' קשואין וג' דלועין וד' נטיעות מצטרפין אתיא כרשב"ג, ולפ"ד בתרתי פליגי דמאי דסברי רבנן בדלעת יונית סבר רשב"ג בקשואין ודלעת מצרית, ומאי דסברי רבנן בנטיעות סבר רשב"ג בדלעת יונית, וכי היכי דלרבנן ז' נטיעות וג' דלעת יונית מצטרפין, ה"ה לרשב"ג ג' קשואין או דלעת מצרית, ולפמש"כ ה"ה דמהני ז' דלועין יוניות וג' קשואין או דלעת מצרית, והרא"ש הצריך שיהיו הנטיעות רובא דכל חד מינייהו

שם רע"א נטיעה כשמה, פר"ש בת שנתה, וצ"ע מ"ט לא אר"ע בת שנתה, ועוד דבב"ק נ"ח ב' תניא קטמה נטיעה כו' בת שתי שנים ארבעה כסף, ונראה מזה כפי' הרמב"ם דכ"ז שבנ"א קורין אותה נטיעה, ובת שתי שנים ודאי נטיעה מיקריא, ומכאן ואילך תלוי לפי גודל האילן.

מהא דמיתנין דר"ע הכא ש"מ דר"ע סבר דאף למאן דגמיר הלכתא השיעור הוא רק נטיעה כשמה, אבל ראב"ע ור"י דמקילין טפי אפשר שטעמם רק משום דגמירי הלכתא, שאם טעמם מסברא כר"ע, עי' לעיל ס"ק י"ד, לא הוו מקילין כ"כ, מיהו אין קושיא אם מקילין מסברא לפי הטעם שנתבאר לעיל.

שם אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה כו'

שם אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר"ש, בב"ב פ' ב' ת"ר הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביה מן הקרקע טפח וקוצץ, ופרשב"ם דהדר צמח, וכ"מ בגמ' שם דגבי מו"מ עבדינן מידי דודאי מעלי לה, ומבואר משם כטעמי' דר"ש דכשנגמם פחות מטפח נחלש כח האילן, והגידולים החדשים כנטיעות, וכיון דהתם קי"ל דהשיעור טפח, ה"נ הלכה כר"ש, ויש לדחות דגבי שביעית יש להחמיר טפי, וגבי מו"מ עבדינן מידי דודאי מעלי לה, כדמפרש התם גבי בתולת השקמה, וא"כ אי פליגי רבנן עליה דר"ש ס"ל דכל שנשאר מעט אין הצורך בחרישה ברור, אבל מודו דשיעור טפח הוא שיעור דחשיב ודאי כאילן לכל דבר, אלא שיש להחמיר גם בפחות מטפח, ומיושב שנשנה שיעור טפח גבי מראית העין סוטה מ"ג ב' לענין ערלה וכלאי הכרם ואפי' לקולא עי"ש, ובכלאים פ"ב מ"ד ובב"ב פ' ב', ומ"מ מדסתם רבי רק דברי ר"ש, ולא מצינו דרבנן פליגי עליה, י"ל דכל הגי דוכתי חד טעמא הוא, אבל בירושלמי אמרו דלרבנן השיעור עד שיגום מעם הארץ, ועי' להלן בזה.

ולענין ערלה מבואר ב"מ קי"ט א' דלר"י כל שיוצא מן הגזע פטור מן הערלה, ובפשוטו קי"ל כר"י כדקי"ל כותיה לענין מו"מ ב"ב פ"א א' דבגמ' עבדינן צריכותא בינייהו, ובדעת ר"מ עי"ש גרסאות בראשונים, ומ"מ בילדה שאינה צומחת מחמרין כראב"י, דבאילן שנגמם גימומו מוכיח עליו, וגם משתנה מיד כשמוציא חליפין, משא"כ ילדה שדרכה בכך, כדאמרינן התם כוליה כרם קלא אית ליה, [ועמש"כ בכ"ז בערלה ס"ב סק"ז, י"ח], ובסברא י"ל דערלה בתר שרשים אזלינן, ומ"מ בהיתר חרישה קי"ל כר"ש שהביא רבי רק דבריו, דיש בו צורך לחרישה כמו לנטיעות, וניחא בזה פסק הרמב"ם כר"י בערלה וכו"ש בשביעית.

אבל בירושלמי אמרו דר"ש וראב"י אמרו דבר אחד, אבל לרבנן השיעור עד שיגום מעל הארץ, ומשמע דחד טעמא הוא, ויש להבין הרי בחרישה הנדון מדאורייתא ובערלה משום מראית העין, ומנלן דמאן דמחמיר במראית העין מתיר בחרישה, ואפשר דלענין חרישה פשיטא לן דאף ביותר מטפח צריך חרישה לקיומו, אלא דכל שלענין ערלה מנינן מנטיעתו לא רצו להתיר חרישה לאילנות, אבל כל שמונין משנגמם אע"פ שזה רק מדרבנן סגי בזה להתיר חרישה דתו לא הוי כרתתי דסתרי, מיהו לעיל כתבנו דלתלמודן מודו רבנן דר"ש לראב"י ואי פליגי היינו רק לחומרא בחרישה, ועי"ש דבתלמודן לא נאמרו דברי ראב"י כנגמם, אלא כנטיעה שדרכה בכך.

שם עד שתכלה הליחה בטעם ההיתר לחרוש

יח. פ"ב מ"א עד אימתי חורשין בשדה הלבן ע"ש עד שתכלה הליחה כ"ז שבנ"א חורשין כו', כבר נתבאר לעיל דאיסור תוספת שביעית הוא כשחורש לצורך שביעית, וא"כ מתני' מתפרשת דעד שתכלה הליחה מותר לחרוש אע"פ שאין כונתו מחמת ליחה זו, דהליחה נצרכת למי שבא לנטוע קשואין ודלועין, ומ"מ כיון שבנ"א חורשין כעת לצורך ששית, לא אסרו אע"פ שכונתו

מ"ד הכי שפיר קא מתמה דלא עבדי רבנן כה"ג, ולכן פי' דס"ל דלא נחלקו בד"ז.

מ"ט לר"מ קבעו זמן קבוע באילן ולא בשדה הלבן

ויש לעי' לר"מ מ"ט דב"ה דנחלקו בשדה האילן ולא בשדה הלבן, ואפשר מפני שאין זמן פסח קרוב לכלות הליחה כעצרת, ולא רצו להחמיר בזמן קבוע להפסיד היתר החרישה בשנים שלחותם מתאחרת, ולא רצו לקבוע זמן מאוחר תמיד, לפי שזה בהרבה שנים מופלג מזמן כלות הליחה, שתנודות הגשמים בכל ניסן, אבל עד עצרת כבר מתייבש בדרך כלל, א"נ באיסור עד הפסח גורמין הפסד למי שרוצה ליטע מקשאות ומדלעות, משא"כ בשדה אילן שאין כאן הפסד גמור אם לא יחרשו אחר עצרת, וגם יודע מעיקרא שיש להקדים החרישה, משא"כ בקשואין ודלועין דפעמים שנמלך לזרען, וכיוצא בו, א"נ בשדה הלבן התועלת מועטת בחרישתן לצורך שביעית, שאינו עתיד לזרעה, אבל בשדה האילן חורשין להטיב גידולי הפירות בשביעית, ולכן חששו שיורו היתר לעצמם כל אחד ותורתו בידו, ועוד דסוף זמן החרישה ראוי יותר לקבוע בו זמן, ועצרת הוי סוף לאילן ולחבואה, ועוד י"ל דבשדה הלבן דבעינן שיעור הלחות שניכרת ע"ג קרקע מילתא דעבידא לאגלווי היא, משא"כ בשדה האילן שכבר נתייבש מלמעלה, בזה חששו ב"ה שיאמר שלא כלתה בשלי.

בביאור דברי הירושלמי במחלוקת ר"מ ור"ש

ירושלמי ה"א ור"מ כב"ש כו', תוכן הסוגיא דס"ד דר"ש פליג רק אליבא דב"ה דכמו שקבעו באילן ה"ה בשדה הלבן, וא"כ ר"מ כב"ש, ומשני דקודם שראו שכל אחד קובע לעצמו, אמרו כר"מ, כיון דבאמת בליחה תליא מילתא, וזוהי משנה ראשונה כמש"פ מרן זללה"ה, ולמסקנא דנדחה תירוץ זה, באמת לא ה' זמן שקבעו בליחה לר"ש, ומסיק דר"ש סבר דלא נחלקו ב"ש וב"ה בד"ז, ומתני' דפ"ק כר"מ, וס"ל דנחלקו רק בשדה האילן וכמשנ"ת לעיל.

לשביעית, כגון לצורך ספיחין או שתקלוט יפה הגשמים ותתחזק ע"י החרישה כשדה ניר, וז"ש בירושלמי לא סוף דבר כשיש מוקשה ומודלה כו', והטעם כיון דמדאורייתא אין איסור תוספת אלא ל' יום או סמוך לר"ה, ומדרבנן אסרו כל היכא דמוכחא מילתא שכונתו לשביעית, וכ"ז שבנ"א חורשין ליטע קשואין ודלועין בששית לא מוכחא מילתא ושרי, ואם אירע שהוא רוצה ליטע קשואין בששית אחר שכלתה הליחה אסור משום לא פלוג, דלא התירו אלא בבית השלחין שהמקום מוכיח עליו, אבל בשדה הבעל לא מהני כונתו, להתיר.

שם כ"ז שבנ"א חורשין כו', יש לעי' למאי איצטרין ד"ז הרי היינו הך דכ"ז שיש ליחה אפשר ליטוע קשואין ודלועין, ואפשר לומר דטעם ההיתר קאמר וכמש"כ דמה"ט לא מוכחא דחורשין לשביעית, א"נ קמ"ל דבליחה הנצרכת לקשואין ודלועין סגי, דשאר ירקות צריכין ליחה מרובה, והני שרשיהן חזקים ודומין קצת לאילנות, (וליחה פחות מזה דסגי לאילנות שכבר נטועין לא מהני בשדה בור), ובריטב"א מו"ק ג' ב' הביא גרסא וכ"ז שבנ"א כו' ופי' דאף אם כלתה הליחה מותר כ"ז שבנ"א חורשין כו', וצ"ע דבפשוטו היינו הך, דכשאין ליחה אין חורשין, לפי שלא תצמיח הקשואין והדלועין.

בירושלמי דלר"ש גם לב"ש באילן עד עצרת

שם אר"ש נתת תורת כאו"א בידו אלא בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת, לכאורה ה' נראה דמודה ר"ש דלב"ש השיעור עד שתכלה הליחה, ולכן סיים בלשונו ובשדה האילן עד העצרת, לומר דכי היכי דבאילן קבעו ב"ה זמן אחד לכולן, ה"נ בשדה הלבן, אבל ב"ש שנתנו תורת כאו"א בידו באילן ה"ה בשדה הלבן, אבל בירושלמי משמע דר"ש סבר שאף באילן לא נחלקו ב"ש וב"ה ולכו"ע עד העצרת, ואפשר הטעם דאם מצינו דב"ש לא חיישי לזה, א"א להקשות על ר"מ בפשיטות, דהא ר"מ אית ליה טעמא לחלק בין שדה הלבן לשדה האילן, ובשלמא אם ס"ל דליכא

שם לא סוף דבר כשיש מוקשה ומודלה כו', פי' דבין בשדעתו ליטע ובין כשאין דעתו ליטע מותר, ויש ללמוד מזה דאחר הפסח אף כשדעתו ליטע אסור, וכמש"כ.

הרמב"ם פסק כר"ש, ובמו"ק ג' ב' הזכירו בגמ' ואתו אינהו וגזור מפסח ועצרת, אלא די"ל דלישנא קלילא נקט, ואם נימא כהירושלמי א"כ סתמא דפ"ק ג"כ כר"מ וראוי לפסוק כמותו.

סימן ג

בפרק שני ובדין נטיעה בערב שביעית

ר"ה י' ב' ואלא מאי ר"א שלשים ושלשים בעי דתנן אין נוטעין כו'

א. ר"ה י' ב' ואלא מאי ר"א שלשים ושלשים בעי דתנן אין נוטעין כו', הרמב"ן הוכיח דהא דאסור לקיימה בשביעית הוא משום דמונין לה לערלה כאילו נטעה בשביעית, ולפ"ז קשה אמאי אין מרכיבין, שהרי מונין לה מנטיעה הראשונה, וכבר הקשו כן בירושלמי, ועו"ק מ"ש מתני' דמיפרשא לן דל' ול' קתני, ומ"ש ברייתא דפשיטא לן דל' דוקא קתני, וכמשה"ק תו', והנה החילוק דבברייתא קתני דעלתה לה שנה וע"ז א"א להוסיף עוד ל' יום, מאחר דנחית התנא לומר בכמה עלתה שנה, אבל במתני' לא קתני דעלתה לה שנה ומתפרשא שפיר בדין קליטה בלבד, אבל עדיין לא נתיישב בזה מ"ט דמתני' דאסרה קליטה בשביעית, אם לא אתיא משום מונין, ואם טעמא דמתני' משום מונין, אכתי חסר בה ל' ול'.

והרמב"ם בפיה"מ וכן הגר"א בשנו"א וכן הרמב"ן בחד תירוצא כתבו ליישב מתני' לפי המסקנא דאתיא כר"מ דסגי ליה בל' יום בין לקליטה בין למונין, ולפ"ז מתני' וברייתא שוין דאין לנו אלא משום מונין, ולר"י ור"י ור"ש צריך להוסיף עוד ל', ולת"ק דמתני' דהוא ר"מ א"צ להוסיף, ודברי ר"נ ארכב"א מתפרשים דמאן דסבר כר"מ בשיעור קליטה, וכר"א בחשיבות שנה, צריך להוסיף עוד ל'.

אבל קשה דמשמע בגמ' דמתני' ניחא אף קודם שיישבנו הברייתא כר"מ, ועוד דלישנא דר"נ ארכב"א משמע דלדברי האומר במתני' ל' צריך ל' ול', כדמתפרש לדברי האומר שתי שבתות ולדברי האומר ג' ימים, וכ"מ מהא דמיינתין ליה ביבמות פ"ג א' משמע שכל דבריו פירושא דמתני', ועוד דלא משמע בגמ' שנשתנה פירוש דברי ר"נ למסקנא דמתני' ר"מ, ולדברי האומר כר"מ בחדא וכר"א בחדא קאמר, ועוד כתב הרמב"ן דמסתמא לא מוקים ר"נ מתני' דלא כהלכתא, לדידי' דסבר כר"א דבעינן ל' יום, והרמב"ן נדחק לפרש דתנא דמתני' מיסתם לה סתומי ומאי דלא פריש במתני' פריש בברייתא, והדברים צ"ע.

ובאמת כבר הקשו כן בירושלמי ערלה פ"א ה"ב, ותירצו דטעם האיסור במתני' מפני שמתאחה ההרכבה בשביעית, והובא ד"ז אח"כ ברמב"ן, ונראה שחזר בו ומפרש כהירושלמי, כמ"ש בסוה"ד דבשתי שבתות דיו עי"ש, ואין הטעם משום איסור תוספת, אלא משום איסור נטיעה בשביעית, שגורם לקלוט הנטיעה בקרקע בשביעית, ובאמת במתני' לא הוזכר דמייירי באילן מאכל דוקא ומתפרשא בין באילן סרק בין בנוטע לסייג ולקורות, דכללא הוא שאין היתור בפחות מל' יום לת"ק, ובזה מיושב שלא הוזכר במתני' ל' ול' כיון דכולה מייירי בדיני קליטה בלבד, באותם נטיעות שאין בהם משום ערלה, אלא דקושטא הוא

לשתי שבתות דיו בילדה שנטעה ל' יום קודם לכן, וטעמו משום דבעינן קליטה קודם שביעית, ודבריו נאמרו בזה"ז דפשוטות דבריו הלכה למעשה, והיינו כמ"ש בירושלמי דקליטה בשביעית אסורה, ולא משמע כלל דכונתו משום אברויי אילנא.

וכן משמע בר"ן על הרי"ף דטעמא דאסור לקיימן בשביעית דכיון שלא נגמרה קליטתן עד שנכנסה שביעית הו"ל כנוטע בשביעית, נוראיתי שכבר העירו כן בשם תו' רי"ד, ומרן ז"ל השיב ע"ז בסכ"ו סק"ג, וכן הסכימו הרשב"א והריטב"א לפר"ת דהאיסור משום קליטה בשביעית ולא משום תוספת, וכ"כ הראב"ד בתו"כ דדברי ר"נ נאמרו הלכה למעשה אחר שביטל ר"ג דין תוספת, וע"כ דהאיסור משום קליטה בשביעית.

וכ"נ דעת ר"ת דאיסור קליטה בשביעית פשיטא ליה מעיקר איסור שביעית ולא מדין תוספת, ולכן ה"ה בזה"ז דאסור, וכ"מ דעת רש"י דקליטה אע"ג דממילא כנטיעה דמאי, וכ"נ בר"ש פ"ב מ"ו שכ' משום איסור תוספת לא יעקור, רק משום קליטה בשביעית.

וכן משמע בירושלמי אמתני', שדנו באיסור הפירות בזה"ז, ולפר"ת האיסור רק משום קליטה, אבל בירושלמי הוזכר בהדיא טעם דמונין, (ועי' להלן במ"ש הירושלמי תרומות פ"ב ה"ב דבתוך ל' ליכא חשד, היינו לר"י ור"ש ור"ש וכגון שנקלט לפני ר"ה, א"נ אין חשד על איסור קליטה שהוא רק מדרבנן), וכ"נ בירושלמי פ"ב ה"ב דבעינן שישרישו הזרעים קודם ר"ה, אלא דיתכן דדוקא באורז קאמר משום דאזלינן ב' בתר השרשה.

בדברי החזו"א דדין שביתת הארץ הוא על האדם

אבל מרן זללה"ה בסכ"ב סק"ה ובסכ"ה סק"י"ג כתב להתיר נטיעת אילן סרק בזה"ז בער"ה אע"פ שהקליטה תהא בשביעית, משום דפשיטא ליה ז"ל שאין לאסור משום מלאכת שביעית קליטה שנעשית ממילא, וא"כ ר"ת דאסור היינו רק מדין תוספת ובוה"ז שבטלו איסור תוספת, מותר,

דאיתא אף כר"מ ובכל הנטיעות כמבואר בברייתא, [ולכן סתם רבי במתני' ולא הזכיר דין מונין כיון דלר"מ גם למונין סגי בל' יום ושנה משנתינו באופן שתתפרש גם כר"מ ולא נחית לשיעור ל' יום בשנה או יום אחד בשנה, ומשנתינו איירי בדין קליטה בלבד], ולא הזכירו בגמ' טעמא דקליטה משום דפשוט הוא, שאם התנא שונה דאין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין אא"כ תהא הקליטה קודם שביעית, הרי מפורש כאן דאסור לגרום שיקלט בשביעית, וא"א לומר במתני' לית כאן מרכיב, ולפי שר"י שונה בסיפא כל הרכבה כו', [ניתכן דנקט הרכבה מפני שאין בה נדון דערלה], ועוד דגם בברייתא דמפרשינן בירושלמי לית כאן מרכיב הכונה דלענין ערלה א"צ ל' יום למרכיב, אבל מ"מ הדין אמת מה ששינוי אחד המרכיב לענין ערב שביעית דפחות מל' יום אסור לקיימה בשביעית, דהו"ל כנוטע בשביעית, ובוה מיושב שלא הזכירו בגמ' למחוק מרכיב, דמתפרש בברייתא שפיר לענין שביעית כמו במתני', וכן העתיקו הברייתא בירושלמי שביעית פ"ב ה"ד אמתני'.

ודאיתאן עלה איתא שמעתין כפשטה ע"ד הרמב"ן דמפרש ברייתא משום מונין, ואתיין דברי ר"נ ארבב"א כפשטן דמפרש מתני' בשיעור קליטה לחוד, והוסיף דבאילן מאכל בעינן ל' ול', והיינו משום מונין, דמשמע שדבריו נאמרו אמתני' דשביעית ולא לענין ערלה בלחוד, וכמו שדייק הרמב"ן דלכך הביאו דבריו ביבמות שם, וגם מפני שבדבריו מפרש בהדיא דטעמי דת"ק דמתני' משום קליטה לחוד, וג' מחלוקות בדבר, וע"ז אמרו בגמ' שם דהלכה כר' יוסי.

מסקנת הדברים בדין נטיעת אילן סרק ערב שביעית

ולאחאמור אסור לנטוע אילן סרק בזה"ז אלא בשתי שבתות קודם ר"ה, וכן להרכיב על אילן מאכל סגי בשתי שבתות, וכ"כ הרמב"ן אחר שהביא הירושלמי ולפי זה הענין כו' כל שהרכיב קודם

בסוגיא דע"ז ט"ו ב' דשבייתת הארץ כשבייתת בהמתו בע"ז ט"ו ב' מפורש בגמ' שהשוו שבייתת שדהו בשביעית לשבייתת בהמתו, וכן פרש"י והריטב"א וכ"כ בשם תו' הר"א ותורי"ד, ודברים כפשטן שכשם שגוי העובד בבהמת ישראל בשבת הרי ישראל כמבטל המצוה, ה"ה בגוי העובד בשדה ישראל בשביעית, [שוב נתבאר בזה על מתני' פ"ד מ"ג דחוכרין נירין נדפס בע"ז ס"א ס"ק י"ב ושם נתבאר שאין איסור מדאוריתא כשהגוי עושה בשלו [אבל בעושה בשל ישראל אסור מדאוריתא], אבל אסור מדרבנן גם בשלו לחזור ולגרום שיעבוד, [עכ"פ לתלמודן], וזה בכונת המצוה עי"ש בארוכה].

ובתו' שם תמהו שלא הזכיר בגמ' לאסור מטעם זה מכירת שדה לגוי, אטו שכירות, וצ"ע אם אפשר מכח זה לשנות דברים מפורשים שבגמ' דאדם מצווה על שבייתת שדהו (כשבייתת בהמתו), וגם לא נתפרש מאי קושיא הרי אמרו שם טעמים חמורים יותר משום לא תחנם ומשום דמפקע לה כל שנה מתרו"מ, וטעמא דנסינוי באמת לא שייך בקרקע, וגם שאלה אינה מצוי', וגם משום שכירות אפשר שלא היו אוסרין שש שנים אטו שביעית, משא"כ בבהמה לענין שבת, ועכ"פ אין בקושיא זו לעקור דברים מפורשים שבגמ' דמדמינן שביעית לבהמתו בשבת.

ויש להוסיף דכשמוכר בשביעית עצמה שכבר נצטווה בשבייתתה עכשיו, אפשר דחמיר טפי שהוא כמוציאה בשביעית למלאכה, וה"ה במוכר בהמתו בשבת, וכל מה שהוצרכנו לטעמא דשכירות ונסינוי, היינו מפני שמוכרה קודם השבת, וא"כ שפיר מיייתנן מהא דמותר למכור שדהו בשביעית עצמה דתלינן לקולא, [מיהו אם יש קנין לגוי להפקיע אין בזה איסור דאוריתא, וה"ה בבהמתו], ופי' התו' בגמ' מחודש לומר דבאמת אין שבייתת שדהו כשבייתת בהמתו, אלא דראוי לאסור מכירת שדהו בשביעית טפי ממכירת בהמתו בשביעית, שאין איסורי שביעית קשורין לבהמה כלל, משא"כ

אבל פשטות דברי הראשונים ז"ל דאיסורו משום שביעית עצמה ולא משום תוספת, שלא חידשו איסור תוספת לענין נטיעה בצירוף שהקליטה בשביעית, [ע"י סק"ב ביאור הדברים דע"ז נעשה כחרישה], אלא קליטה בשביעית אסורה כזורע בשביעית, וכמ"ש הר"ן, וכ"כ הראב"ד דר"נ ארכב"א הלכה למעשה בתר ר"ג אשמועינן, וכ"נ ברמב"ן ובש"פ וכמשנ"ת, וכן מפורש בירושלמי וכ"ה פשטא דתלמודן כמשנ"ת, ואמנם מסתבר כדעת מרן ז"ל שאין בזה איסור כנוטע ממש, אבל הר"ז נוגד את כונת התורה בשבייתת הארץ, ולק' סק"ב נתבאר עוד ע"ד מרן זללה"ה עי"ש.

ויסוד הדברים הוא במה דנקט מרן זללה"ה שאין המצוה שהארץ תנוח בעצמה, אלא שתנוח ממלאכת האדם בה, תדע שאין מצוה לעקור הספיחין והאילנות, ומותר להשקותם שיצמחו, וכיון שכן אין לאסור קליטה שנעשית ממילא ע"י הקרקע בלא פעולת אדם, ואף ע"י עכו"ם נוטה בסי"ז ס"ק כ"ה לדעת תו' ע"ז ט"ו ב' דשרי מדאוריתא, ועפ"ז נקט שלאסור קליטה מדרבנן הוא איסור מחודש ואינו מתפרש בסתמא ממצות שבייתה, וכיון שלא ביארו ד"ז בגמ' בהדיא אין לחדש איסורים, ובסכ"ו סק"ג כתב הוכחה לזה ויתבאר להלן בס"ד.

אבל ממשנ"ת נראה שהדבר פשוט לאסור מעיקר מצות שבייתת הארץ, ואף ע"י עכו"ם עובר מדאוריתא כמו בשבייתת בהמתו, וכן בשאר גרמות שתעשה מלאכה בשדה, והספיחים והאילנות שכבר נקלטו נעשו כגוף הקרקע, וגידולן כגזיות וולדות וחלב בבהמה, אבל קליטת אילנות וזרעים חדשים זו היא עבודת הארץ, וכל שזורע בין ע"י עכו"ם בין ע"י גרמא מבטל מצות התורה, מיהו זרעים ואילנות שמונחין בקרקע אע"פ שעדיין לא נקלטו קילי טפי, ומ"מ שפיר אסרו לכתחלה לגרום כן, וכמשי"ת בס"ד.

ועכ"פ בין כלאח"י בין ע"י עכו"ם הר"ז פעולה נגד כונת התורה, ועי"ש שדקדק כן מדאיצטריך תנא לאשמועינן שמחזיקין ידי עכו"ם בשביעית, ואילו בשבת וחזה"מ לא איצטריך לאשמועינן ד"ז, וש"מ שיש בזה נגד רצון התורה, ומ"מ שרי להחזיק ידיהם, ובאמת גם ממצות תוספת שביעית להמנע מעבודות המועילות בשביעית יש ללמוד שענין המצוה הוא בשביתת הארץ, שהרי לצורך ששית מותרין בכל המלאכות.

ונראה דאף מרן זללה"ה לא התיר אלא בקליטה שהמלאכה נעשית ע"י הקרקע לחוד, דבזה שייך לדמות פעולתה לגידול האילנות שכבר נקלטו, אבל להפעיל מכונה מערב שביעית שתחרוש ותזרע בשביעית ודאי אסור, אם מדאורייתא או מדרבנן כיון שיש כאן פעולה המתחדשת כולה בשביעית, וכל עשיית מלאכה אפי' בגרמא אסורה, ולפ"ז מ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם דאע"ג דפותקין מים לגינה בע"ש עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו כדתיניא שבת י"ח א', מ"מ אפשר שאין לפתוח ברז מים ערב שביעית שתתמלא כל השנה גם כשכל המים כבר אצורים בבריכה, לפמש"כ גם מרן זללה"ה מודה בזה, דכיון שהמים באים לשדה רק בשביעית, הרי יש כאן מלאכה מתחדשת בשביעית, משא"כ בקליטה שמצד האדם כבר נשלמה המלאכה, והקליטה נעשית ע"י הקרקע לחוד, ועי' להלן שכתבנו די"ל מה"ט דא"צ לחזור וללקט הזרעים והנטיעות שכבר נזרעו ולעקרם קודם שיקלטו, אף לפמשנ"ת דלכתחלה אסור לנטוע ע"ש ע"מ שיקלטו בשביעית.

ויש כאן לבאר דלענין המלאכה דין שביעית כשבת, ובהלכות שבת המכין מכונה שתעשה מלאכה, או שפותח ברז שיבואו המים לגינה ועדיין לא הגיעו, אם מיהר לעצור המכונה והמים קודם שנעשית המלאכה, הר"ז רק כחישב לעשות מלאכה, ועדיף מהדביק פת בתנור ורדה אותה קודם שתאפה שבת ד' א', אבל הזורע בשבת חייב מיד קודם שתקלט, ואף אם אחר השבת או בשבת חזרו והוציאו

בשדה שהאיסור בשדה עצמה, אבל עדיין לא נתיישב בזה מה ראי' מייתי אביי משדהו בשביעית לבהמתו בשבת, הרי בהמתו חמירא משדהו, ומנלן דתלינן בזה לקולא, אבל לש"פ דברים ככתבן דמצווה על שביתת שדהו כעל שביתת בהמתו וכלשון הפסוק ושביתה הארץ שבת שבתון יהי' לארץ, [נאח"ז שמעתי שבתו' ה"ר אלחנן מבואר כונת התו' בע"א, ול"ק כל מה שהק', ואינו תח"ן].

במ"ש החזו"א בדעת הרמב"ם שאין האיסור אלא על העובד

ומרן זללה"ה שם דקדק בלשון הרמב"ם פ"א ה"א שכתב וכל העושה מלאכה כו' ביטל מצות עשה ועבר על ל"ת שנאמר שדך לא תזרע כו' שאין העשה על הבעלים אלא על הארץ והעובד עובר בעשה, וכתב דלפ"ז מותר מה"ת לזרוע ע"י עכו"ם, ולכאורה נראה דלהרמב"ם אף המוסר שדה חבריו לגוי לזרעה בשביעית מבטל המצוה, ששביתת הארץ היא מצוה על כל ישראל, ובזה חלוק שדה מבהמה שבהמת ישראל אסורה מפני בעלות הישראל, וארץ ישראל אסורה בעצמותה, כ"ז שהיא ביד ישראל, אפי' אם יש קנין לגוי להפקיע, ועכ"פ אם אין קנין לגוי בא"י, אבל ביסוד הדברים המצוה שתשבות הארץ כמו שתשבות הבהמה, וכמבואר בגמ'.

בדברי החו"ב בשם מהרש"ל דאמירה לעכו"ם בשביעית אסורה מדאורייתא ובדעת החזו"א

וכבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בשבת סכ"ג סק"י בשם מהרש"ל בח"ש ב"מ צ' א' שכתב דפשוט דאמירה לעכו"ם בשביעית אסורה דכתיב שבת שבתון יהי' לארץ, ומשמע דמדאורייתא קאמר, וכדעת תו' הר"א והריטב"א, ועי"ש שכ' דאף למאי דנקט מרן זללה"ה בדעת הרמב"ם ותו' דאין איסור דאורייתא על בעל השדה כשהעכו"ם עובד בה, מ"מ אם הישראל עובד בה כלאח"י י"ל דעבר בעשה דושבתה הארץ, ול"ד לשבת כיון שבשביעית הוזכר בתורה שביתת הארץ

דתרומות פ"ב מ"ג כ"מ, ואפשר הי' לומר דלר"י לא יעקור אלא כשנקלט בשביעית, מיהו במזיד יש לקנסו גם משום מונין, ובשוגג אף בנקלט בשביעית י"ל דלא גזר דלא גרע מנוטע בשביעית, ועי' ירושלמי שבסמוך.

ומה שאמרו בירושלמי תרומות פ"ב ה"ב דהנוטע בתוך שלשים לפני ר"ה ליכא משום חשד, אפשר לפרשו כר"י ור"י ור"ש באופן שהקליטה היתה קודם ר"ה, [וצ"ע בזה אם אפשר לפרש שיעור ל' יום שביירושלמי כהני תנאי, דהא בתלמודן לא מיתוקם שיעור זה אלא לר"מ, ועי' לק' סק"ב מירושלמי שביעית פ"ב ה"ד, ולע"כ, ועי' חזו"א ס"ק כ"ה וסוס"ק ל"א], אבל א"צ לזה דאיסור לגרום קליטה בשביעית הוא מדרבנן, וחשד דהתם היינו דעבר אדאוריתא, ואמנם במזיד חייב לעקור משום דעבר אדרבנן, אבל בשוגג א"צ לעקור משום קליטה רק משום מונין, וכמשנ"ת. - הא דחייב לעקור משום מונין היינו רק מפני שעבר על האיסור דרבנן, אבל מי שנטע בהיתר אין לחייבו לעקור משום מונין, כגון שנטע לסייג ונמלך למאכל, וכן מ"ש גיטין נ"ד א' בנטע בשבת דשייך מונין היינו כשידוע שיום השבת שנטע בו הי' יום שלשים שקודם ר"ה, (וכר"מ נקטו ל' לשיטתו וכ"ה בתו' ר"ה י' ב'), אבל רבנן שפיר מורין לו קודם נטיעתו שלא יטע משום מונין, ועוד דאחר שאסרו חכמים הרי המונין אינם חושדין בכשרים דעכ"פ עבר אדרבנן.

בביאור דברי הרמב"ן מ"ט מרכיב יעקור

הרמב"ן קודם שראה הירושלמי הקשה קושיית הירושלמי מ"ט בעינן במרכיב ל' יום, ותירץ שני תירוצים והלשון סתום קצת, וביאר מן זללה"ה בסכ"ה ס"ק י"ג, דבתירוצו קמא כונתו כפי' הגר"א ביו"ד סי' רצ"ד ס"ק מ"ח דמייירי שהרכיב ע"ג ילדה שגם אותה נטע בתוך ל', אלא שהי' מותר לו לנוטעה מפני שנטעה לסייג, ואת ההרכבה עשה למאכל, וע"ז קאמר דבעינן להרכבה שיהא ל' מנטיעה הראשונה, ויש לעי' כיון דמותר לו

ולא נקלטו בסוף, ובמקו"א כתבנו שהחילוק הוא מפני שמלאכת זריעה מבחינת האדם נשלמת בנתינתו בקרקע, והקליטה נעשית ע"י הקרקע, ואף אם הי' הטבע שנקלטת במשך השבת א"א לייחס כח הקליטה לאדם, שזוהי פעולה מחודשת מכח הקרקע, ולכן אין הקליטה חלק מהמלאכה, משא"כ באפ"י שכח האש הוא כחץ ומתייחס כל ההמשך לאדם, ומה"ט הזורע קודם שביעית ונקלט בשביעית חשיבא עיקר המלאכה בע"ש דאין שתי מלאכות בזריעה, אלא שמענין שביתת הארץ חל המעשה בזמן הקליטה, וראוי להמנע מזה, והזורע בשביעית ונקלט במוצאי שביעית עבר אדאוריתא וכ"נ בירושלמי תרומות פ"ב ה"ב, עי' להלן.

אם הנוטע בשוגג יקיים אף בנוכח קודם קליטה

ובזה מיושב מה שדקדק מרן זללה"ה בסכ"ו סק"ג דמשמע דמ"ד הנוטע בשביעית שוגג יקיים היינו שאף אם נודע לו קודם הקליטה אינו חייב לעקור דומיא דיקיים של הנוטע בשבת, ואם יש איסור בקליטה למה לא נחייבנו לעקור, ולמש"כ י"ל דלכתחלה שפיר אסרו חכמים לנטוע ע"מ שיקלט בשביעית, והעובר ע"ז במזיד יעקור משום דעבר אאיסורא דרבנן במזיד, אבל למ"ד דשוגג יקיים באיסור דאוריתא דנטיעה בשביעית, חשיב שכבר נגמר איסורו בזה, וכמש"כ דאפי' יקלט ודאי אחר שביעית עבר אדאוריתא, ולא מחייבין ליה לעקור משום קליטה לחוד, שכבר בטלה שביתת הארץ במעשה הזריעה, ומכאן ואילך כקולטת מעצמה דמיא, וכמו שא"צ ללקט גרעיני זרעים ואילנות שנפלו מעצמן בקרקע, קודם שיקלט, ואפשר דמדת חסידות יש בזה לעקור קודם שיקלט, ומתקן בזה האיסור של שביתת הארץ, שמתייחס לעבירה שעבר בנטיעתו.

ומתני' דתנן יעקור משום קליטה מתפרשת לר"מ גיטין נ"ג ב' בין במזיד בין בשוגג, ולר"י דוקא במזיד, ואף משום מונין יעקור לר"י במזיד, דנהי דמשום מונין לחוד לא ס"ל דיעקור, אבל במזיד יעקור משום דעבר אתקנתא דרבנן, ומתני'

ומעתה הכל נעשה בטבע האדמה לחוד, ודמי קצת לנטיעה שכבר נקלטה ומוסיפה לגדול בשביעית, אבל מ"מ מדרבנן שפיר אסרו לנטוע באופן זה כיון שזה נוגד את ענין המצוה בשביתת הארץ, דסו"ס רק בשביעית נקלט בקרקע, וכן בזרעים יש לאסור פחות מג' ימים קודם ר"ה, (כ"מ בירושלמי, ועי' פסחים נ"ה א' דמדמי להו להרכבה, ולע"כ דאפשר דבקי"ו קאמר), דכל קליטה בשביעית אסורה, וכן בהרכבה שתי שבתות, וכן באילן סרק, ואם עבר ונטע וזרע יעקור כדין הנוטע וזורע בשביעית, ולא מצאתי כעת בפירוש דין יעקור בזרעים, אלא שאם נפרש דומיא דשבת, הרי התם מסתבר שזה בכלל דין נוטע, וכ"נ בתו' י' ב' ובר"ש דמדמו הא דתנן באורז ואינך שהשרישו לפני ר"ה מותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית דהיינו יעקור, וכ"כ הראב"ד פ"ד הט"ו, מיהו מתני' מתפרשת שפיר בקדושת שביעית וספיחין.

בדברי החזו"א דלרש"י לר"מ סגי בתוספת יום א'

ב. עוד בדברי מרן זללה"ה סי"ז ס"ק כ"ב – כ"ה, דעת רש"י דלר"מ סגי לתוספת שביעית יום אחד כמ"ש ר"ה י' ב', וכתב מרן ז"ל דלא מסתבר דפליג ר"מ בתוספת ל', וכן הקשה הרמב"ן, ויש ליתן טעם בדברי רש"י דגם שיעור ל' לרבנן הוא מפני של' יום בשנה חשוב שנה, שאין לטפול תוספת לשנה הבאה טפי משיעור שחשוב שנה שלימה בשנה שעברה, ולכן אם נוסף לר"מ טפי מיום אחד הרי עדיין נשאר בשנה הששית שיעור שנחשב שנה שלימה ואינו נטפל ליחשב מן השנה השביעית, וכבר כתבנו כן לעיל ס"א ס"ק ב' עי"ש, מיהו מהא דסגי במקצת היום חזינן שאין החשיבות בשיעור יום, אלא כל מקצת זמן בשנה חשוב שנה, וא"כ אין ללמוד מזה לתוספת.

בדברי הראשונים דס"ל שיש איסור בקליטה בשביעית

דעת הרמב"ן דלר"ת מותר לזרוע בתוספת שביעית כל שיקלוט קודם שביעית בין באילנות בין

לימלך על נטיעה ראשונה למאכל, א"כ למה יגרע בהרכבה עליה למאכל, וי"ל דגם לימלך ה' מקום לאסור אלא שא"א לאסור ד"ז בלא מעשה, ועכשיו שאירע שבא ע"י מעשה שפיר אסרינן ההרכבה, אבל אם כבר נמלך על הנטיעה לכאורה א"א לאסור להרכיב עליה, ומ"מ הדבר דחוק לאוקומה כשבא להרכיב על נטיעה שלא נקלטה עדיין, דהא לר"מ קיימינן דקליטה ל' יום ונטע הראשונה ג"כ בתוך ל', וגם מסתברא דא"א להרכיב על ענף שאין בו חיות עדיין, ובירושלמי העדיפו למחוק מרכיב מלפרש כן, ונקצת משמע בלשון הרמב"ן דמיירי שפיר בנטיעה שנטעה לפני שנה, אך כיון שיש כאן נדון של ערלה ע"י הרכבה זו, כיון שהראשונה עדיין ילדה, שפיר אסרו חכמים כל נטיעה ערב שביעית שצריך למנות בה מתי נטעה אע"פ שלבסוף ימנו מהעיקר, ודוחק, ובתירוץ בתרא פי' דההרכבה כאברויי אילנא ואסורה משום תוספת שביעית כחרישה, וג"ז דבר מחודש, אבל אחר שמצא הירושלמי נראה שחזר בו, ופי' בסוה"ד דלפ"ז בעינן להרכבה שתי שבתות כשנטעה על ילדה שכבר יש לה ל' יום, וכאן מפורש שהצריך שתי שבתות להרכבה שע"ג נטיעה שיש לה ל' יום, והיינו משום קליטה וכמ"ש בירושלמי, [מיהו ק"ק למה הצריך הרמב"ן שהנטיעה תהא קלוטה ל' יום קודם, הרי גם אם ירכיב בנטיעה שנטעה ט"ז יום קודם סגי בזה, שבהגיע ר"ה תקלט ההרכבה ואז יהא לנטיעה הראשונה ל' יום ובטלה ההרכבה לנטיעה זו, והנטיעה כבר עלתה לה שנה בר"ה], ומרן זללה"ה נסתייע מדברי הרמב"ן להתיר נטיעת אילן סרק, וכמדומה שכ"ז קודם שראה הירושלמי, וכמשנ"ת, וע"ע לק' ס"ב.

מסקנת הדברים מ"ט קליטה בשביעית אסורה מדרבנן

מסקנת הדברים דאמנם מדאוריתא הדין כפי מה דנקט מרן זללה"ה שבגרם קליטה לחוד אין איסור דאוריתא, וקיל מנטיעה ע"י גוי וכלאחר יד בכה"ג שמעשה האדם כבר נשלם

אבל מרן זללה"ה נקט בדעת הראשונים ז"ל דרק נטיעת אילנות מותרת בתוספת כיון שמתקיימין כל השנים ואין נטיעתן מתייחסת לשביעית, אבל זרעים אסור אפי' נקלט בתוספת, ואילן שנקלט בשביעית חזר דינו כזרעים ושייך בו איסור תוספת מדאורייתא, ולכן שפיר אמרו דכל שנקלט בשביעית בין זרעים בין אילנות יעקור, והכל מדין תוספת, ולכן נקט בדבזה"ז מותר.

בדעת תו' אם מותר לנטוע ביום ל' של התוספת

בתו' ט' ב' הוכיחו מדשרי לנטוע ביום הראשון של הל' שלפני ר"ה, ש"מ שמותר לנטוע אפי' לכתחילה בתוספת שביעית, לא מיבעיא מעצרת ועד ל' יום אלא אפי' בל' יום הדאורייתא שרי, דפשיטא להו דתוספת מתחיל מתחלת ל' יום שקודם שביעית, ואז עדיין מותר ליטע, דאמרין תרי מקצת היום לר"מ, וממתיני' דשביעית נקטו שאין ראוי דשרי די"ל דרק לענין יעקור אמרו ל' יום, אבל לכתחלה אסור, ובפשוטו מסקנת תו' דשרי אפי' לכתחלה, אבל בדף י' ב' כתבו דנטיעה אסורה ומשמע דהיינו מדרבנן, דמסיימי בתר הכי דזריעה אסורה מדאורייתא, והדבר דוחק לקיים למסקנא דאף ל' יום אסור לנטוע ורק לענין יעקור שנינו פחות מל' יום, וכן קשה לפר"ש דנקט דאף נטיעה אסורה מדאורייתא, ושמא י"ל דל' יום סגי במקצת יום ראשון, ואין איסור תוספת אלא מסמוך לשקיעה"ח של יום הראשון מל' הסמוכין לר"ה [כמו דמהני מקצת היום לר"מ לפרש"י], ומה שדנו תו' והר"ש פ"א מ"א היינו רק בדין קליטה בתוספת, וצ"ע.

ומרן זללה"ה בס"ק כ"ד ביאר דהוכחת תו' דנטיעה מותרת מדאורייתא היא מדשרי קליטת נטיעה בזמן התוספת, והוכיח מזה דקליטת זרעים אסורה אף בתוספת, אבל לפר"ש שאין חילוק בין נטיעה לזריעה, י"ל דכל קליטה בתוספת מותרת, ובאמת הדבר קשה לדעת מרן ז"ל דקליטה עצמה אין בה איסור, מהיכי תיתי לאסור קליטה בתוספת,

בזרעים, דלא אסרה תורה אלא חרישה שתועלתה בשביעית, אבל זריעה ונטיעה שקליטתן בששית מותרין אפי' מדרבנן, וכ"נ דעת הרשב"א והריטב"א והר"ן בדעת ר"ת וכ"נ בתו' הרא"ש דלא מחלקינן כלל בין נטיעת אילנות לזרעים, כמבואר בדבריהם שהשווה ההיא דאורו שהשריש, ולפ"ז מוכח מדבריהם שאיסור קליטה בשביעית אינו תלוי באיסור תוספת, שהרי לא מצאנו בתוספת איסור נטיעה כלל, והי' להם לפרש דנתחדש איסור נטיעה משום תוספת, אם תקלט בשביעית, ודבריהם מפורשים שאין לנו אלא איסור חרישה כדכתיב בחריש, ואף שיש לזה מקום בסברא דקליטה קודם שביעית משוי ליה כאילן שנטוע כמה שנים לפני שביעית וממשיך לגדול בשביעית, ונטיעה שתקלוט בשביעית אין לחשוב אותה כצורך ששית כיון שקליטתה תהא רק בשביעית, אבל היא הנותנת דאם נקטינן דקליטה בשביעית אין בה משום עבודה בשביעית, ראוי להתיר גם מדין תוספת לנטוע קודם שביעית ולחשוב מעשה הנטיעה כצורך כל השנים כמו בנקלט קודם שביעית, ול"ד לחרישה דאין שייך בה צורך כל השנים ועיקרה לשביעית.

ודעת תו' ר"ה י' ב' דלר"ת נטיעה אסורה בתוספת מדרבנן, וזריעה אסורה מדאורייתא, ומ"מ לענין יעקור לא אמרו אלא כשנשרש או נקלט בשביעית, ובפשוטו החילוק מפני שקליטה בשביעית כנטוע בשביעית לענין יעקור, אבל לא משום דבאיסור תוספת עצמה חילקו דבנקלט בשביעית יעקור, דודאי בסברא אם קליטת אילן בשביעית אסורה בדין תוספת רק מדרבנן ויעקור, איך אפשר להקל בזרעים שאיסורן מדאורייתא בתוספת, שלא יעקור כשנשרשו קודם שביעית, הרי איסור זרעים חמור מאיסור נטיעה, ואין נראה בתו' שאם נקלט האילן בשביעית יש גם איסור תוספת מדאורייתא על נטיעה, אלא ודאי מוכח מדבריהם דאיסור קליטה בשביעית הוא משום דחשיב כעבודת קרקע בשביעית עצמה ולכן יעקור, וממילא איסור זה קיים גם בזה"ז.

ליה משום מונין שהרי לא קנסו בנו אחריו למ"ד משום חשד, וש"מ דמשום קליטה יעקור, ופשטות הירושלמי דה"ה בזה"ז דומיא דבעיא דפירות של נטיעה זו שהי' עובדא למעשה, נובירושלמי לא מצינו מ"ד שביטלו רק עד ל' כמו שצידד מרן זללה"ה בס"ק ל"א, ובמקו"א כתב לפרש דהעובדא הואי בשביעית, וצ"ע].

בהרכבת מאכל ע"ג סרק אם מונין מההרכבה או מהסרק

הרמב"ן צידד לומר דלתלמודן דגרסינן מרכיב ס"ל כר"ל בירושלמי דמאכל ע"ג סרק מונין מההרכבה, אבל הדבר קשה לפרושי מרכיבין דמתני' בהרכבת איסור, ועוד שהרי חייב לעקור ההרכבה כמ"ש מרן זללה"ה בכלאים ס"ב סק"ט והיכי קתני יקיים, ובאמת בירושלמי א"ר בא דאפי' לר"ל לית כאן מרכיב משום דאסור לכתחלה, והרמב"ן כתב לפי גרסתו שישראל מותר לעשות כן שלא נתבררו לו דברי ר' בא, אבל לפי הגרסא הנכונה דברי ר' בא מבוארין, [וק"ק שלא אמר ר' בא דעדיפא מינה דאפי' קודם ל' יעקור, משום הרכבת איסור, וי"ל דמשכח"ל בהרכיב גוין, וכיון שכן לית לן לפרושי תלמודן בהכי, ויש לנקוט כפשטות הדברים דאזלינן בתר העיקר הנטוע בארץ לכל דבר, וכ"ה דעת הרשב"א והר"ן דלסייג וסרק שוין, ומיושב בזה מה שפסק מרן זללה"ה בהלכות ערלה ס"כ דמונין מנטיעת הסרק, ואע"פ שלא ראה דברי הרמב"ן, וכמשה"ק אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה.

בהוכחת הראשונים דהזרע אורז ודוחן בתוספת מותרין

תו' והראשונים ז"ל הוכיחו ממתני' דאורז ודוחן כו' דאע"פ שנטען בתוספת מותרין בשביעית, והיינו משום דלא הו"ל למיסתם מותרין בשביעית אם בדרך הרגיל דינם שיעקרו, נולכן לית לן לאוקומה בזרע גוי או במקום שהחזיקו רק עולי מצרים, עראב"ד פ"ד הט"ו, ואמנם עיקר מתני'

ועי"ש שכתב דהיינו דוקא לרשב"פ דל' יום קביעי מדאוריתא כשביעית.

משה"ק מרן זללה"ה בס"ק כ"ה ע"ד הגר"א מ"ט דר"י דקתני במתני' יעקור הרי ר"י לא ס"ל טעמא דמונין גיטין נ"ד א', י"ל דמשום מונין לחדוד לא יעקור, אבל חכמים אסרו לנטוע ערב שביעית לכתחלה משום מונין, והעובר ע"ד חכמים במזיד יעקור משום קנס, משא"כ התם כשעבר בשוגג ובזה ס"ל לר"י דמשום חשש מונין לא יעקור.

במתני' פ"ב מ"ב דקתני שמותר לחרוש בבית השלחין ג"כ מוכח שזריעה מותרת בתוספת שביעית, אם נפרש דמירי בשדה שאינה זרועה עדיין וחרושין מפני שיכול לזורעה, וכ"מ בירושלמי, אבל הר"ש מפרש לה בזרועה ירק, והיינו מה"ט דקשה לשיטתו.

בדעת הרמב"ן אם יש איסור קליטה בשביעית

בספר מרן זללה"ה סכ"ה ס"ק י"ג הביא דעת הרמב"ן שמותר להרכיב אע"פ שנקלט בשביעית, ונקט דכ"ה דעת הרמב"ן למסקנא, ולא הביא דברי הרמב"ן שכ' אחר דברי הירושלמי דבעינן להרכבה שתי שבתות, ומתפרש משום איחוי, ואף בזה"ז ולא משום תוספת ואברויי אילנא, וממילא גם אילן סרק אסור בשתי שבתות, ולפ"ז גם להירושלמי בתרומות יש איסור קליטה בשביעית, אלא דס"ד שאינו איסור חמור לקנסו שיעקור בשוגג, משא"כ מונין שנשאר הטעם גם בשוגג, ומסיק דאף לטעם חשד קנסו שוגג אטו מזיד, וא"צ למ"ש הרמב"ן בתחלה דמ"ד משום חשד אית ליה מונין אלא דס"ל יעקור משום דעבר על איסור דרבנן של קליטה, וקנסו שוגג אטו מזיד, [שו"ר בירושלמי שביעית פ"ב ה"ד דמ"ד מפני החשד לא ס"ל מונין], ומרן זללה"ה תמך יתדותיו ע"ד הרמב"ן קודם שראה הירושלמי ולא סבר איסור קליטה, שו"ר בירושלמי במתני' דשביעית, דאף משום חשד איכא בתוך ל' שלפני ר"ה שהרי אמרו דיעקור למ"ד משום חשד, ומבואר שם דלית

לכאורה נראה דהנדון בפירות שגדלו באילנות לאחר ג' שנים, דהני אינם גידולי שנת השביעית, אע"פ שעיקר הנטיעה היתה בשביעית, מ"מ עבודת השביעית כנשתכחה לגבי פירות אלו, ול"ד לשדה שנטייה דפליגי ב"ש וב"ה בפ"ד מ"ב, דהתם עבודת השביעית מצמחת הפירות האלו, וכן מ"ש הרמב"ן והרשב"א והריטב"א יבמות קכ"ב א' דפירות שנזרעו בשביעית אסורין, לא מיירי בפירות שצמחו ע"ג נטיעות שלא נעקרו, אלא בפירות של שנת השביעית עצמה, ומדמו להו בהא דאשכחן לנטיעה עצמה שהיא כפרי שנת השביעית לעקרה, אבל הפירות שצמחו עליה לאחר שנים הו"ל כגידולי גידולין, ור' לא סבר דהו"ל כגידולין עצמן, מיהו גם בנטיעה עצמה (ובירקות) י"ל דכ"ז שלא עקר מותרת, אבל הנדון שבירושלמי הוא בפירות שאין לקרותם גידולי שביעית, ואף לב"ש י"ל דמותרין.

בדין יורש ולוקח אם צריך לעקור

שם נטעו ומת בנו מהו שיהא מותר לקיימו, המסקנא לגרסת הגר"א דלטעמא דחשד בנו מותר, אבל לטעמא דמונין אף בנו צריך לעקור, ולפ"ז למאי דק"ל כטעמא דמונין בנו חייב לעקור, וכ"ה ברמב"ם פ"ג הי"א, ואפשר דהיינו דוקא במת בשנות ערלה ורבעי, אבל אם מת אחר כמה שנים דשוב אין מונין לאילן זה, שהוא כבר זקן וכבר נשתכח מנינו, א"צ הבן לעקור, וכן נפ"מ בלוקח [דמסתברא דקיל מבנו, וכ"כ הראב"ד בתו"כ], ועכ"פ כשלא ידע שנטעום בשביעית.

בדין חרישה במקשאות ומדלעות ובביאור החילוק בין עידור לחרישה

ד. פ"ב מ"ב מזבלין ומעדרין במקשאות ובמדלעות עד ר"ה, בירושלמי מסיק דה"ה חורשין, ובמו"ק ג' א' מבואר דעידור בשביעית אסור רק מדרבנן, ויש לעי' א"כ מ"ט לא אשמועינן רבותא טפי דאף חורשין, ועוד צ"ב מה בין עידור לחרישה, והר"ש פי' דחרישה בשוורים (כדכתיב

לאשמועינן איזהו שנתם למעשרות ולשביעית ובסיפא דקתני אסורים בשביעית מתפרש שפיר כל דיני שביעית אף כשאין בהם דין יעקור, דומיא דבצלים הסריסים שבמשנה לקמן, אבל מ"מ לא הו"ל לתנא למיתני מותרין אם דינם לעקור, ולא מהני לזה הא דמשכח"ל גונא רחיקא שלא יעקור, דמ"מ לא הו"ל למיסתם הכי, וסתמות המשניות מיירו אף בזמן הבית ככל השנויים עד משנה זו, והרי לרש"י מתני' דאין נוטעין, משום תוספת.

פ"ב מ"ו רי"א כל הרכבה כו' אם קליטה היינו השרשה, ובהשריש קודם ל'

ג. פ"ב מ"ו רי"א כל הרכבה שאינה קולטת כו', בירושלמי ערלה פ"א ה"ג מבואר דלר"י מתאחה ההרכבה קודם שיריש, וביאר הרמב"ן ר"ה י' ב' שהדבר ידוע שאין שרשים ממש בג' ימים, ויש ללמוד מזה דקליטה לאו היינו השרשה, והא דאמרו פסחים נ"ה א' דשכולת שנעקרה צריכה ג"י לקליטה, י"ל דהיינו ג"כ מפני שיש לה שרשים, אבל שרשים ממש ליכא בג"י, אבל פשטות הדברים שאף משריש בג"י כמו שהביאו הפוסקים לענין חדש, ואפשר לחלק בין ייחור לגרעין, וצ"ת ולע"כ.

ירושלמי ה"ד ר"ל בשם ריב"ז בסתם הא דבר ברי (שחורש) [ששרש] מותר, פי' דמודה ת"ק שהרבה פעמים משריש בפחות מל' יום, אלא דס"ל שאסור ליטע בפחות מל' יום שמא לא יקלט, אבל אם ידעין שנקלט קודם מותר להשאיר הנטיעה, ולפ"ז הנוטע אחר ט"ז באב נהי דמחמירין לענין ערלה שמא לא נקלט קודם אלול, אבל צריך להחמיר גם לעשר בשנה הרביעית שמא השריש קודם אלול ועלתה לו שנה, ולפדות בלא ברכה, ולכן טוב שלא לנטוע בימים אלו עד ר"ח אלול.

בנדון הירושלמי בפירות נטיעה שלא עקרה

שם לא עקר פירותיו מה הן, מבואר דאע"פ שכבר עברו שנות ערלה ושוב אין מונין, מ"מ נשאר חיוב עקירה, ועי' להלן.

שנקרא כן, ולא דמערדין לקשואין ודלועין כמה שירצה, ומש"ה הפריד בית השלחין בפ"ע שענינו אחר, וכמשי"ת להלן בס"ד, וטעמא דמהני חרישה לאלו עד ר"ה, צדדנו לעיל ס"ב ס"ק ט"ז מפני שמעלה לחלוחית ליניקת העלים, משא"כ חרישה לשרשים, וגם אפשר שלחלוחית נשמרת תחתם ע"י העלים, או שצריכין אוורור בגלל צל העלים, וכעת נראה דבאמת לא מהניא להו החרישה מידי אלא בשביעית, והיתר החרישה להם משום פסידא כשריותא דנטיעות, בין פסידא דפירות בין פסידא דגוף הנטיעה של הדלועין, וכדי צרכן כו"ע מודו דשרי אף בקשואין ודלועין כמו בנטיעה אחת.

בפלוגתת הראשונים אם בבית השלחין מיירי בזרועה

שם וכן בבית השלחין, הר"ש פי' שיש בה ירק, והיינו לשיטתו דזריעה בתוספת אסורה, וא"כ אין מועיל מה שאפשר לזרוע בבית השלחין מפני לחותה, כיון שהזריעה עצמה אסורה, וע"כ דמיירי כשיש בה ירקות ומהניא חרישה מיד כיון שיש בה לחות ע"י המים שמשקין אותן, ומש"ה פלגינהו דקשואין ודלועין מיירי בבית הבעל כדתנן במ"א כ"ז שבנ"א חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות דסגי להו בלחות מועטת של בית הבעל, והחרישה לצרכן כלצורך נטיעות, ובבית השלחין החרישה מועלת מיד, א"נ גם בבית השלחין מהני לירקות אלו להצמיחן בגשמים, ומ"מ שרי משום פסידא כמו נטיעות.

אבל לדעת הראשונים ז"ל ר"ה ט' ב' מותר לזרוע בתוספת שביעית ואתיא מתני' כפשטה בשדה בית השלחין שאינה זרועה, דומיא דבית הבעל הלבן דרישא, וכ"נ בירושלמי דרבי הצריך ג' ימים כדי שיוכל להשריש עד ר"ה, וש"מ שהיתר מפני שיכול לזרוע בה מיד, ותוך ג"י אסור מפני שנשרש בשביעית, ויש לעי' מ"ט דרבנן דשרי עד ר"ה, וי"ל דכיון שיש תועלת מהחרישה מיד לא חשיבא

לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו) ועידור בכלי ברזל בידיו, והכי משמע בפ"ב דפאה מ"ב דתנן וכל ההרים אשר במעדר יעדרון אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בכליו, משמע דהעידור בידים כשא"א לחרוש ע"י בקר, אבל ק"ק מה הגדר להבדיל בין חרישה דהויא אב לעידור דהויא תולדה, ומסתברא דאדם שימשוך המחרישה במקום השור כדתנן בסוף כלאים ואדם מותר עם כולן למשוך ולחרוש, הויא אב מלאכה, והחילוק שבמעדר חופר לפניו בדרך הכאה ואינו חופר בעומק כ"כ ואינו חורש תלם שלם מיושר בב"א כדרך החורשים לזריעה, ובמחרישה מושך המחרישה שמאחריו ואחד מעמיקה שיחרוש בעומק ותלם שלם, ולפ"ז נראה דנקט עידור לבאר הענין שאינו חורש רחוק מהנטיעות של הקשואין שאין דרך האדם לעדור אלא סמוך לאילן כענין קשקוש בגפנים, ודומיא דזיכובל, אבל חרישה סתמה על שטח רחב בשדה שאין בה כלום וחרוש לזרוע ולכסות הזרעים, שא"א לעבור במחרישה בין קשואים ודלועים שסתמא נטועין קרוב זל"ז ויעקרו, ורק בשדה הלבן או בשדה האילן שנטועין ברחוק מצינו לשון חרישה, ומה"ט לא קתני בביריתא שבירושלמי חרישה אלא בבית השלחין דמיירי ג"כ בשדה שאין בה כלום לפי מה שמשמע בירושלמי וכמש"כ להלן.

מ"ט מותר חרישה במקשאות

ובזה מיושב מש"ק הרא"ש דלא אשכחן מאן דשרי חרישה לקשואין לחוד, דהכא מיירי בחרישה שסמוך לנטיעה, דהו"ל כלצרכן דשרי בלא עשר נטיעות, והתם מיירי בחרישה של שטח הבית סאה כמו בנטיעה דאילן, כדקתני במתני' ובביריתא שבסך הכל יש עשר נטיעות לבית סאה, מהאילנות והקשואין והדלועין יחד, ומתני' מתפרשת מעדרין דומיא דמזבלין שדרך האדם לעדור ולזבל סביב הקשואין והדלועין, וכן הלשון במקשאות ובמדלעות דהיינו בשטח

חרישת הכנה, ואע"פ שאין זרעים בשדה, מ"מ חרישה זו ראוי' לזרוע עליה מיד, משא"כ בשדה הבעל שכבר כלתה ליחה והיא ממתנת לגשמי שביעית, ובשדה האילן של בית השלחין באמת החרישה מועלת מיד כיון שלא כלתה הליחה ע"י שמשקה אותה.

שו"ר מו"ק ו' ב' מרביצין שדה הלבן ע"ש כדי שיצאו ירקות בשביעית, ועמ"ש הרמב"ן בתוה"א דמירי בשדות שהספיחין מותרין, ומירי שכבר נשרשו, וצ"ע מאי קמ"ל הרי אפי' זריעה מותרת לדעת ר"ת, וצ"ל דע"י ההרבצה נשרשין ומתעוררין לצמוח, ואע"פ שמתעוררין בשביעית שרי, אבל לזרוע שיקלט בשביעית אסור, ואם להרמב"ן השרישו בששית אין ספיחין א"כ מוכח מדבריו שלא השרישו עדיין.

בטעמי דרבי דבעינן ג' ימים כדי השרשת אורז

טעמיה דרבי כבר נתבאר דבעי זמן שמותר לזרעה ואף בזמן הזה אסור שישירש בשביעית, וכן צידד מרן זללה"ה בס"ק ט"ז, וטעמא דנקטו אורז י"ל דהיינו משום דאזלינן ב' בתר השרשה לתנא דמתני', אבל שאר ירקות אסורין משום ספיחין, וכמשה"ק מרן זללה"ה, ובספר זיו הים הקשה מזה על גרסת הגר"א ויטע דלועין, ואפשר דסגי בזה שמדאוריתא יהיו מותרין לענין שלא יאסרו משום תוספת, דכמו דמהני לרבנן אפשרות הזריעה אפי' באיסור דלא תחשב חרישת הכנה, ה"ה דמהני לרבי כשאפשר לזרוע מדאוריתא, והיו הפירות מותרין מדאוריתא דבזה לא גזרו רבנן, לענין איסור חרישה.

בדין סיכת פגין שעתידין להתקדש בקדו"ש

ה. שם מ"ה סכין את הפגין ומנקבין אותן עד ר"ה, יש לעי' פשיטא דכל לצורך פירות ששית שרי, ואפשר דקמ"ל דאפי' פגין שלא באו לעונת המעשרות בששית ויתקדשו בקדושת שביעית כשיבחיילו בשביעית, אפ"ה מותר לסוכן

בע"ש, ובאמת יש בזה חידוש דכיון דמצינו שאסור להראות בעלות ע"י סיכה בפירות שביעית שיצאו לשמינית כמשנ"ת להלן במתני', ה' מקום לאסור גם באלו בערב שביעית, קמ"ל דשרי, [ואף בלא דין תוספת ה' מקום לאסור, ועכ"פ בצירוף דין תוספת], ובוזה מיושב משה"ק הר"ש דמ"ט הדר תני פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, ולמש"כ נחא דרישא מתפרשא אף בפגין שתהא בהם קדושת שביעית, והדר קתני דאף פגין שכבר באו לעונת המעשרות בששית, דמיקרו פגי ערב שביעית, אפ"ה בשביעית אסור לסוכן, וגם י"ל דמשום דר"י מתיר אף בשביעית תנא ליה בהדיא, ותנא והדר מפרש ואין כאן שתי בבות, אלא ה"ק סכין עד ר"ה אבל משנכנסו לשביעית אסור, ור"י מתיר במקום שאין נוהגין לסוכן, אבל מסתברא שהדין אמת דאף באותם שיקדשו בשביעית מותר לסוכן עד ר"ה, וניחא בפשיטות, אלא דצ"ע במציאות אם נוהגין לסוכן קודם שיבחיילו, ומסתברא דמשזיריחו כבר סכין אותן, וכן יש לדקדק מדאמרינן בעלמא שאסור לאכול פגי שביעית משום הפסד עי' יומא פ"ו ב' אחת אכלה פגי שביעית, ומשזיריחו תנן בסופ"ד דמותרין באכילה, והיינו קודם שיבחיילו, וש"מ דסתם פגין הוו קודם עונת המעשרות, וכ"מ בעוקצין פ"ג מ"ו, מיהו פגי ערב שביעית ופגי שביעית מתפרשין משבאו לעונת המעשרות וכדלהלן.

אבל דעת הר"ש לאידך גיסא דפגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית היינו פגין שמתקדשין בקדושת שביעית דאסור לסוכן בששית, ולכאורה לשון פגי ערב שביעית מתפרש פגי ששית שהוחלטו שהם של ששית, וכמו פגי שביעית, [כדאמרינן בעלמא וה"נ מסתברא שאם ביחלו בשמינית מותר לסוכן], וכן לשון שנכנסו היינו שכבר נכנסו, כמו שיצאו למוצ"ש שכבר יצאו, ודעת הרמב"ם והרא"ש דמירי בשביעית עצמה שכבר נכנסו, כמשי"ת להלן בס"ד.

בביאור מנקבין אותן

שם ומנקבין אותן, בע"ז נ' ב' מייתנין ומנקבין ומפטמין אותן, ונראה דסיכה היינו שמן מבחוץ ומנקבין היינו שעושים נקב ומכניסין השמן לפנים לפטמן, והקיסם שמנקבין בו סכין אותו שמן, ומש"ה לא הזכיר תנא דמתני' הפיטום.

בחדושי הגר"א הנדמ"ח כתוב ר"ש מתיר פי' בין בע"ש עד עצרת בין במוצאי שביעית דמותר בשניהם בעבודת האילן, ונראה דהיינו לשיטתו דמפרש דברי ר"ש באילן עצמו, אבל הפגין אף לר"ש מותר עד ר"ה, מיהו ק"ק דפשטא דמתני' דר"ש מיירי באילן מלא פירות, שיצאו למוצ"ש, ובכה"ג ראוי להתיר בע"ש עד ר"ה, דלא מצינו דר"ש אסר פיסול האילן אלא כשמטרתו לשנת השביעית, ועי' להלן דהעיקר כגרסת הרמב"ם ר"ש מתיר באלו.

בטעם איסור סיכה

כתב מרן זללה"ה בסי"ז ס"ק כ"ז דלא יתכן להתיר סיכה בשביעית עצמה ולאסור במוצאי שביעית, דאם איתא שאינה עבודה האסורה בשביעית לפירות ששית, איך אפשר לאסור ד"ז במוצאי שביעית לפירות שביעית, הרי רק עבודה אסורה וזו לאו עבודה היא, ומכח זה תמך בדעת הר"ש דליכא מאן דשרי בשביעית עצמה, אבל למאי דנקט מרן ז"ל לדינא דכל עבודות האילן מותרין במוצאי שביעית וכמ"ש בתו"כ, וכפשטא דמתני' דבזה מודו כו"ע לר"ש, אלא דר"ש יליף מזה גם להתיר סיכה, ועי"ש בספר סי"ז סק"ב ובהוספה, לפ"ז מפורש במתני' דהאיסור סיכה במוצאי שביעית אינו תלוי באיסורי מלאכה, וע"כ הטעם דטיפול בפרי עצמו מראה שרוצה לקחתו לעצמו שלא הי' טורח להפקר ולכך אסורוהו מדרבנן, וכמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"ג עי"ש, וכיון שכן ל"ק אם ר"ש מתיר סיכה בשביעית עצמה לפירות ששית, ואוסר במוצאי שביעית לפירות שביעית.

ובאמת כ"ה פשוט הדברים דר"י אמר דבמקום שנהגו שלא לסוך לאו עבודה היא, ולכן יש להתיר אף בשביעית, ובזה מיושב הא דפשיטא לן דמודה ר"י במוצאי שביעית דאסור, וכדתניא בתוספתא דבזה הכל שוין, וכן בירושלמי הדבר פשוט כן דלתנא דבי רבי ר"י רק מחמיר, והיינו מפני שמודה במוצאי שביעית דאסור בכל מקום, ואם איתא דהתם נמי משום עבודה הוא דאסור, מ"ט דר"י דאסר, ומנלן דסבר כן, ואיך סתם התנא דברי ר"י בתר דינא דשיצאו למוצ"ש וסמך שנבין דבזה מודה, וגם בירושלמי לא משמע דמכח התוספתא אמרו כן, ולמש"כ ניהא דכיון דכו"ע מודו דבמוצאי שביעית רשאי בעבודת האילן, כדמשמע לישני' דר"ש מפני שהוא רשאי כו' דהיינו שד"ז ידוע להתיר, ממילא מוכן טעמייהו דרבנן דאסרי אינו ענין לנדון דר"י אם חשיבא עבודה ואמר בזה דתלוי במנהג המקומות, דהתם מפני שהיא עבודה קאמר, והכא משום הוראת בעלות הוא דאסור.

שם פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצ"ש לא סכין ולא מנקבין אותן, לפמשנ"ת כלל התנא שני ענינים בחד בבא, דהני שנכנסו לשביעית איסורן משום מלאכה ושיצאו למוצ"ש איסורן משום הוראת בעלות, ור"י פליג רק ברישא, ור"ש פליג רק בסיפא, ולולא התוספתא והירושלמי הי' מתפרש דר"י פליג אף במוצאי שביעית דלא אסרו משום הוראת בעלות אלא עבודה, ונראה דמתני' נמי דייקא כהתוספתא והירושלמי שהרי לא דנו אלא ביצאו למוצ"ש הא בשביעית עצמה אסור, ואם יש כאן רק איסור עבודה מ"ט מודה ר"י דפגי שביעית בשביעית עצמה אסורין, אע"כ דמודה ר"י לטעמא דאיסור הוראת בעלות וממילא גם במוצאי שביעית אסור.

ואפשר דמה"ט נקט ר' יוחנן כתנא דבי רבי דרישא אדלעיל קאי, דלא הו"ל לתנא למכלל שני ענינים בחד בבא, ומ"ש בירושלמי אנן תנינן

בגירסת המשנה ר"ש מתיר כו'

שם במשנה ר"ש מתיר באילן מפני שהוא רשאי בעבודת האילן, גרסת הרמב"ם בנוסח המשנה שבפיה"מ הנדמ"ח ר"ש מתיר באלו וכ"כ הרש"ס שמצא בכת"י ישן וכ"ה בשינויי נוסחאות מד"ג, וזה מיושב יפה, דכיון דר"ש מתיר רק בסיפא, קאמר דר"ש מתיר רק באלו שיוצאין למוצ"ש דפליג אאיסור דמוצ"ש מפני הוראת בעלות, דכיון דמותר בכל המלאכות באילן, ובוה גם רבנן מודו כדנתיא בתו"כ, ס"ל דאין לאסור מלאכה בפירות עצמן מפני קדושת שביעית שבהן, ואי גרסינן באילן ג"כ צריך לדחוק על כונה זו.

ודאתאן עלה נראה שאין לפרש הא דתנן פ"א מ"ד וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצ"ש דהיינו סיכת פגין וכיוצא בו, כיון דלאו משום איסור מלאכה הוא, כדחזינן דר"י מתיר בשביעית ואסר במוצאי שביעית, ועוד דר"ש מתיר, ובפשוטו היינו אף בזמן הבית, ובקרא תשבות דרשין, מיהו אי קצירה דקרא ג"כ הכונה בעלות שלא לקצור כבעלים, וכתוב לשון שביטה, י"ל דה"ה הכא, אבל בפשוטו אינו כן, דתיקון האילן והפירות אינו נכלל בלשון שביטה של קצירה, דהתם הענין מונטשתה, וזה אין שייך בתיקון הפירות וכיון דלאו מלאכת קרקע בעצמותה היא יש להתיר אף לר"ע דלאו בהכי מיירי הא דקציר של שביעית שיוצא למוצ"ש, דכאן האיסור מדרבנן ודברי התנאים האלו הם אף לר"ש ואף בזה"ז, ועי' לק' סק"ו בדברי התו' והראשונים ז"ל ר"ה י"ב ב' ט' א', ואף לדבריהם סיכה אסורה רק מדרבנן, דאף בשביעית י"ל שאינה חשובה עבודת קרקע, וצ"ע בזה.

במ"ש החזו"א לדעת הרמב"ם בסיכת פגים בשביעית

יעוי' בספר מרן זללה"ה סי"ז סק"ב בהוספה להרמב"ם צריך לנקד שיצאו למוצ"ש בצירי דמיירי בסיכה בשביעית, ולא נתפרש מאי רבותא בהני שיצאו למוצ"ש הרי יש בהם קדושת

סכין את הפגין ותנא דבי רבי אלו הן, ה"פ דאנן תנינן תרי בבי חדא בערב שביעית עד ר"ה וחדא בשביעית, ותנא דבי רבי תני סכין את הפגין ולא תני עד ר"ה, והדר מפרש אלו הן הפגין שמותר לסוכן פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, אבל של שביעית שיצאו למוצ"ש אסור, ומה"ט לא נשנו דברי ר"י באמצע כיון שהכל המשך אחד דת"ק מפרש במאי נאמר ברישא דסכין את הפגין, ואריכות לישני' דר"י ג"כ מיושב היטיב לתנא דבי רבי, ועוד דכיון דר"י לחומרא שמא הוה משמע דהא דמוצ"ש ג"כ מחומרא דר"י, ולא אתיא ככו"ע, לכן שנה דר"י לבסוף. - כל הנ"ל מתבאר מדברי אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"ג.

בביאור דברי התוספתא הלוקח פגים מחבירו כו'

בתוספתא פ"א ה"ח שנינו וכן ה' ר' יהודה אומר הלוקח פגים מחבירו בשאר שני שבוע אף במקום שנהגו לסוך סכין לא יקנח שרף בעיקר מפני שמתריפו (אור הגנוז) אבל מקנחו בעלין, ובפשוטו יש למחוק תיבת אף, וקמ"ל ר"י שהלוקח פגים במחובר ע"מ ללקטם כשיתבשלו כל צרכן, במקום שנהגו לסוך חייב המוכר לסוך לו הפגין, והיינו וכן, דאליהם ליה כח המנהג בזה, ולרבנן דלא אליהם להו כח המנהג ע"כ דאיסור סיכה בכל מקום נאמר, דאין נראה להם לקבוע חילוקים כ"כ לפי המנהג, וכיון שקיבלו שאסור, בכל דוכתא נאמר, וסיפא עצה טובה קמ"ל שכשנוקב הפגין להוציא מהן השרף לא יקנח השרף בגזע האילן מפני שמתריפו, ולשון מתריפו מצינו בגרוגרות ב"ב י"ט ב' בשהתריפו, ופרש"י התליעו, ובערוך שהקילו, ועי' ערלה פ"א מ"ז בשרף הפגין אסור מפני שהם פרי, ויתכן דחסר כאן בבא שלימה וכן ה' ר"א כו' במקום שנהגו לסוך סכין וכמשנ"ת ואף במקום שנהגו שלא לסוך רשאי הלוקח לסוך ובלבד שלא יקנח שרף בעיקר מפני שמתריפו. - שם בתוספתא הי"א רשב"א אומר אף (אור הגנוז) סכין את הפגין בשביעית, ואפשר דמתיר בכל הפגין דס"ל דלאו עבודה היא, ולמיחזי כבעלים לא חייש.

משמע שיש איסור בקצירה כדרכה דע"ז אמרו שאין קוצרין בסוריא, מיהו עדיין לא נתפרש איך צריך לשנות, וכמ"ש הר"ש בהוספה בפ"ח שם דתאנים נלקטין ביד וגם בשביעית נלקטין כך, וכן שנינו בפ"ה מ"ו אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר והיינו שמביא בהן מן ההפקר, ובפשוטו ההיא דסוריא מיירי שקוצרין עבור הגוי או החשוד והרי הקצירה כדרך בעה"ב שאוסף לעצמו, ולכן הקצירה עצמה אסורה, וה"ה בפירות שביעית שיצאו לשמינית שהקצירה כדרך בעה"ב אסורה.

והקשו תו' ר"ה י"ב ב' ד"ה מנהג וכן הרשב"א והריטב"א והר"ן שם ט' א' דהא דפירות שהביאו שליש או שבאו לעונת המעשרות בשביעית יש להם כל דיני שביעית אינו ענין לתוספת שביעית, אלא כך הוא סדר השנים למעשרות ולשביעית, וזה מעיקר דין שביעית, כמו שהנכנסין משנית לשביעית מותרין, ואין נוסף לשביעית יותר משנה עי"ז שיקרא תוספת, וד"ז ששליש קובע נלמד מקרא אחרנא שם י"ב ב'.

ולכן פי' תו' והראשונים ז"ל שמדין תוספת נלמד שיש איסור לעשות מלאכה במוצאי שביעית לצורך פירות שביעית, וצ"ע דהר"ש הביא תו"כ בפ"ב מ"ה דמותר לעשות מלאכה בגופו של אילן במוצאי שביעית מיד אע"פ שהאילן מלא פירות שביעית, ובפשוטו יש תועלת לפירות מזה, וע"כ לא פליגי רבנן עליה דר"ש שם אלא בגוף הפירות שזה נראה כמשמר פירותיו, וכמש"כ סק"ה, ובפשוטו ר"ש אף אליבא דר"ע רביה קאמר לה וגם בסברא אין לאסור שקרקע שמינית תסייע לגידול פירות שביעית שאין הכבוד של תוספת שביעית כשאין הקרקע שמינית מסייעת לפירות שביעית, אדרבה זה כיבוד לשביעית, ול"ד לחרישה להעביד הקרקע בששית דכשנמנע נמצא שמששית כבר ניכר שהשדה תשבות בשביעית, וכן במניעת הקצירה כדרך הקוצרים יש משום כבוד שביעית ונחשב תוספת, וגם לשון קציר לא משמע איסור מלאכות בכל תבואה הנקצרת וכמשה"ק לעיל,

שביעית, ולר"ש אם מתיר בהני שיצאו, צריך להתיר בכולן, ועוד דר"ש ביאר טעמא מפני שהוא רשאי בעבודת האילן, ומשמע שזה ידוע שכן הוא, ולגרסת הרמב"ם ר"ש מתיר באלו, ודאי מתפרש כן, וכן פשוט בדבריו שנכנסו היינו בשביעית עצמה, ואמנם כו"ע מודו להתו"כ דמלאכה מותרת במוצאי שביעית, אבל כאן זה נדון מיוחד דמיחזי כתפיסת בעלות, וכמשנ"ת לעיל בשם אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"א סק"ג, ועי"ש שכבר נתבאר שם היטיב בכל מש"כ עי"ש.

הר"ש פי' דברי ר"ש באילן עצמו, ולפ"ז אין ראי' דפליג על פגין שיצאו למוצ"ש, ולכן הגיה הגר"א ע"ד הר"ש בפי' התוספתא דהא דתניא הכל שוין היינו חוץ מר"ש, דלדעת הגר"א וה"ה להר"ש י"ל דבפגין מודה לאיסור.

לאיזה ענין מרבין קציר של שביעית שיוצא למוצאי שביעית, ובאיסור קצירה כדרך הקוצרים

ו. פ"א מ"ד וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצ"ש, פשוט הלשון שישבות מקצירה, בתבואה של שביעית שיוצאת למוצ"ש, דקציר דומיא דחריש שהשביטה ממלאכה הנקראת קציר, שאם השביטה מכל המלאכות בתבואה שנשלמת במוצאי שביעית, אין ענין להזכיר קציר שהתבואה אינה נקראת קציר, וכ"כ רש"י ר"ה ט' א' דקמ"ל שהתבואה של שביעית אסורה בקציר בשמינית, וכן פר"ש במתני', וק"ק למה סיים בדין ביעור, הרי עיקרו באיסור קצירה, והרא"ש העתיק דברי הר"ש ולא הזכיר ביעור, וכ"כ תו' ר"ה ט' א' דאיסור קציר היינו שלא לקצור כדרך הקוצרים.

מיהו עיקר האיסור שלא לקצור כדרך הקוצרים במעשה הקצירה לא נמצא לו מקור, דמתני' בפ"ח מ"ו דתנן אין קוצרין אותן במוקצה היינו עשיית הקציעות דומיא דענבים וזיתים, וכ"כ הרמב"ם וגרס בחורבה, וכ"ה בתו"כ וכ"כ שם הראב"ד, וראיתי נדפס הוספה מהר"ש בכת"י שחזר בו בפי' המשנה מה"ט, אבל כתב דפ"ו מ"ב

רק כדרך הרגיל של לקיטת בעלים, וזוהי מלאכת קצירה ובצירה שהוזכרו במו"ק שם, אבל יסודם בעלות ולא צורת מלאכה, אלא דהשינוי מגרע מצורת בעלות, משא"כ בשבת שהשינוי מגרע בצורת המלאכה.

בדברי הירושלמי דבמוצ"ש מותר לקצור, ולענין הלכה בזה

מה שאמרו בירושלמי פ"ו ה"ב דבמוצאי שביעית ודאי מותר לקצור כיון שמותר לחרוש, לכאורה צ"ב שהרי הקצירה היא בפירות שקדושין בקדושת שביעית והדין נותן שאסור, משא"כ חרישה, ובסי"ד סק"ט כתבנו (דכיון) דמתני' מיירי בפירות ושדה של גוי בסוריא, שאינו מוסיף איסור בלקיטתו לצרכו, אלא דמ"מ מלאכה שבמחומר אסרו חכמים, וע"ז אמרו דכשחרישה מותרת אין סברא לאסור קצירה, שהרי לא אסרו מפני שנראין כבעלים, אלא שלא יגררו לעבוד בשביעית אצל גוי, ובמוצאי שביעית אין לגזור כלל.

בפיה"מ מ"א פ"י דקציר של שביעית היינו שלא לקצור בשביעית לעבודת קרקע כשמועיל למוצ"ש, ולכאורה בזה א"צ לתוספת דמיעיקר שביעית אסור, וקצירה במוצאי שביעית לטובת הפירות ג"כ רחוק לפרש, דטפי הו"ל לפרושי זיבול והשקאה לטובת הפירות, וצ"ע.

לענין הלכה קי"ל דמותר לעבוד באילן במוצאי שביעית מיד, להרמב"ם ורש"י (והר"ש) מפני שלא הוזכר כלל איסור מלאכה במוצאי שביעית דקי"ל כהת"כ דשרי, ולתו' וש"פ י"ל משום דקי"ל כרי"ש שאין דין תוספת בזה י"ז, וגם בזמן הבית יש להסתפק אם הי' לרי"ש דין זה בתוספת שאחר שביעית, שהרי בהלל"מ אין רמז לזה, אבל לסוך הפירות עצמן אסור, דלא קי"ל כר"ש בזה.

בפלוגתא הראשונים לדעת ר"י אם יש להתיר בשביעית עצמה או רק בתוספת

ז. **פ"ב מ"ג ר"א** כזירודה וכפיסולה של חמישית כך של ששית, פר"ש ע"פ הירושלמי

וכן בירושלמי אמרו קציר שחרישו אסור, (ועתו' הרא"ש שם דהשתא לא צריכין לפרושי שהתוספת שלא יקצור כדרך הקוצרין, וצ"ל דלשון קצירה שבתו' י"ב ב' הכונה לעבודה).

ואפשר ליישב קושית תו' דאיסור קצירה כדרך הקוצרים הוא איסור נוסף שנאמר דוקא בשביעית עצמה, דמלבד שמבטל מצות ההפקר, הרי הוא מראה בעלותו על הקרקע במלאכת הקצירה כבעלים, וע"ז נאמר הלאו דלא תקצור, שאין לעשות מלאכה זו בשדה בשביעית, וכ"ה בלשון הגמ' מו"ק ג' א' דקצירה אב ובצירה תולדה משמע שהנדון במלאכה עצמה, ולא רק בביטול מצות הפקר, והיינו שעושה דבר חיובי המוכיח בעלות, כדרך הבעלים במלאכה גמורה, וחסרון זה מגרע רק בשביעית עצמה, אבל במוצאי שביעית שהוא כבר חורש בשדה, אין נגרע כבודה ע"י מלאכת הקצירה שמוכיחה שיעבוד על פירות שביעית, וכמ"ק בירושלמי פ"ו ה"ב שאמרו שאם מותר לחרוש ודאי דמותר לקצור, וע"י להלן בביאור הירושלמי, ולפ"ז אמנם בעיקר מצות שביעית יש לאסור כדרך הקוצרים לפי הקדושת שביעית של הפירות, אבל הלאו הוא על הוראת בעלות בשביעית עצמה, ובוה שייך תוספת להמשיך נטישת הפירות, ואפשר שאפי' אם דעתו להניח הפירות הפקר אחר הקצירה ג"כ עובר בלאו הזה, כשקוצר כדרך הקוצרים לעצמם, ואע"פ שלא ביטל ממצות השמיטה ע"ז, דאל"כ למאי איצטריך מצות תוספת בלא"ה חייב לקיים תוספת משום מצות הפקר בלא הלאו דקצירה, וכ"מ ברמב"ן שם בתו"כ שאסור לאסוף ע"מ לחלק או להפקיר מתוך שלו.

ונראה דלפמשנ"ת א"צ לפרש שהעיקר מפני שיש צורת קצירה האסורה, אלא כל שקוצר כדרך בעלים באסיפת כל הפירות לרשותו עובר בלאו בשביעית, ובמוצאי שביעית במצות תוספת, וזהו לאו מיוחד מלבד ביטול דין הפקר שזה מעיקר הדין כל שמונע אחרים מליטלו, מיהו אם בוצר בשינוי י"ל דאף בשביעית אינו לוקה, דחייבה תורה

מותר, (ועי' סנהדרין כ"ו דמשמע שזימור בזמן חרישה).

ולפ"ז יש לפרש הירושלמי דס"ד דר"י נמי עד העצרת קאמר, דמסתמא ר"ש דקבע השיעור של עבודת האילן מפני שאין דרך לפסל אחר העצרת, ובהא פליגי דלר"ש מזרדין עד ר"ה, ורק פיסול עד עצרת, ולר"י אף זירוד עד עצרת, ולכו"ע מקרסמין עד ר"ה, ומסיק דר"י לא תלי לה בעצרת אלא אף אחר עצרת פעמים שמותר, וזהו ואפי' יותר מכאן, ואף קודם עצרת פעמים שאסור, כללא דמילתא אין לזרד ולפסל לצורך שביעית, חוץ מאופנים מיוחדים שאף קודם ששית הי' עושה כן, ור"ש מתיר עד העצרת אף לצורך שביעית, דסתמא דמילתא אין צורך ששית בעצרת, ומ"מ כיון דשרי בכל עבודות אין להחמיר בזירוד ופיסול משום תוספת טפי מעצרת, ולישני' דר"ש אי קאי אדר"י משמע דמיקל טפי, והיינו משום דסתם זירוד ופיסול קודם ט"ו בשבט, דבשעה שהאילן מלא פירות אין מזרדין ומפסלין, ונמצא שזירוד של ששית נגמר הרבה קודם עצרת.

ועד"ז אפשר ליישב קצת דברי הר"ש דר"י לא נתן שיעור, וסתמא דמילתא אין שייך כלל צורך זירוד ופיסול של ששית בשביעית, אלא שאם אירע ענף שהתלע וכיוצא בו לא אסר ר"י תולדה זו אפי' בשביעית, וה"ק דאינו מקציב שיעור זמן, אלא הכל תלוי אם זה צורך ששית או צורך שביעית, ואם אירע שצריך לחתוך ענף לגידולי ששית מותר אף בשביעית, דזה אפשר שאף זימור בגפנים אינו מדאורייתא, ואפשר עוד דמשכח"ל בפגי ערב שביעית שלא נתבשלו בששית ושפיר התיירו זירוד ופיסול לצרכן, שאין זו עבודה לצורך גידולי שביעית, וצ"ע.

הטעם שהתירו מיבלין מסקלין מזרדין כו' אע"פ שהן מלאכות גמורות

ח. פ"ב מ"ב מיבלין כו' מ"ג מסקלין עד ר"ה מזרדין כו' מ"ד מזהמין כו', בירושלמי שבת

דאף בשביעית מותר כדרך שנכנס מחמישית לששית, ובלשון המשנה הדבר מיושב שאם הכונה כדרך כל השנים אין מקום להזכיר חמישית, שהרי גם חמישית לא ידענו עד מתי, והול"ל עד שעה שדרך בנ"א לזרד ולפסל, אבל אם הכונה דשרי אף לתוך שביעית ניחא, דיש בהזכרת שנה חמישית ביאור הדין דשרי ליכנס בשביעית כבששית, אבל עדיין הדבר סתום דאם מתיר ליכנס בשביעית הי' לו לפרש בהדיא, ומלשון ואפי' יותר מכאן שבירושלמי קשה להמציא חידוש גדול כזה, וגם בסברא הדבר תמוה שהרי זירוד ופיסול היינו זימור שאסרה תורה ואיך נתיר זה בשאר אילנות, ובפשוטו זימור של כל האילנות בכלל התולדה שאסורה מדאורייתא, [ועי' לקמן ס"ד סק"ו שאינו דאורייתא אלא בגפן], (וראיתי בספר מרן זללה"ה סי"ז ס"ק כ"ו שכ' דאפשר שהתירו משום הפסד, ולא משמע שיש הפסד כ"כ, וגם אין פשוט שזו תולדה ולאביי מא"ל).

והרמב"ם מפרש דר"י לא שרי אלא כדרך שנוהגין בשאר שנים, ואפשר דה"ק ר"י דנהי דאינו קוצב זמן עד עצרת, אבל אסור להקדים הזירוד והפיסול בששית לצורך שביעית, וכמו שבחמישית אינו מקדים לזמור לצורך ששית מפני שיכול לזמור בששית, ה"ה בששית לא יזמור מפני שבשביעית לא יוכל לזמור, אלא זירוד ופיסול שהי' עושה בחמישית עושה בששית, וביאור הענין דסתם זימור עושים בחורף כשנשרו העלין ואין לחות כ"כ בענפים דבאופן זה ממעט בהיזק האילנות, [נומ"ש בשה"ש הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע ע"י אבן עזרא שדחה המפרשים מלשון זמירה כיון שאינו עת זמירה אלא מלשון זימרה, מיהו יתכן שנשתנו סדרי החקלאים בזה, או שנראו נצנים באילנות אחרים או בזרעים וירקות], וא"כ בחמישית אינו ממהר לזרד ולפסל קודם ר"ה של ששית, אבל פעמים שיש אילן מסוים או ענף מסוים שרוצה לזרד ולפסלו, וע"ז קאמר דכל שאילו הי' חמישית הי' עושה הזירוד והפיסול, אף בששית

בתו' ע"ז נ' ב' שכתבו בתירוץ בתרא די"ל דבתוספת מודה אביי שרק בחריש ובקציר נאסר מדאורייתא, [בתו' שם הזכירו זריעה בקרא דבקציר], ועתו' ר"ה ט' ב'.

שם בירושלמי תמן תנינן המסקל נוטל את העליונות כו' אר"י כאן בתלוש כאן במחובר, לכאורה אין כאן קושיא מ"ש ע"ש משביעית דכל הני דמתני' אסורות בשביעית, וה"נ בשביעית התירו רק את העליונות וכאן התירו אף את הנוגעות בארץ, ותמן התירו רק לצורך האבנים כמ"ש הרמב"ם פ"ב ה"י, וכאן התירו אף לצורך הקרקע, אלא נראה דאתא לאשמועינן דינא, דלא רק הנוגעות בארץ מותר אלא אף המשוקעות בקרקע מותר, ע"י תו' מו"ק י"ג א'.

פ"ז ה"ב מבואר דכל הני דמתני' מ"ב ג' ד' חייבין עליהם משום חורש או זורע, וש"מ דהתירו בע"ש אף מלאכות גמורות, ולרבא דהיינו תולדות ניחא, אבל לאביי צ"ל דכולהו כרבי, ובזמן הבית שני הוה תוספת מדרבנן כיון שיש ניסוך המים, ומ"מ חילקו בין תוספת לשביעית עצמה, אע"פ שבבית ראשון לא היה חילוק בין תוספת לשביעית וכל מלאכות אלו היו אסורות, ודוחק, בדפשוטו כעין דאורייתא תקון להשוות תוספת לשביעית עצמה, וי"ל דכל הני מדאורייתא שרו בתוספת שאין מלאכתן מיוחדת לצורך שביעית כחרישה, דאוקמי אילנא צורך ששית חשיב ולכך בתוספת שרי לאביי, ואף כשיש בו גם אברויי וגם אוקמי שרי בתוספת מה"ט, שו"ר

סימן ד

בדין עבודות בשביעית

מלאכת חורש, ובירושלמי שבת פ"ז ה"ב אמרו דמזבל חייב משום חורש, ונראה גדר הדברים דכל שהתיקון מתייחס לקרקע וממנו לזרעים הו"ל חורש, וכל שהתיקון מתייחס לזרעים מיד, הו"ל זורע, דתיקון הקרקע כלפי הזרעים הו"ל כח שני.

ויש לפרש דבזה נחלקו רבה ור"י במנכש ומשקה מים, שהמנכש אינו מוסיף כח בקרקע אלא שמסלק את היונק הנוסף, וס"ל לר"י דפעולה זו מתייחסת טפי לזרעים, כיון שאינה מתקנת בקרקע כלום, ורבה סבר דסו"ס היניקה באה מכח הקרקע, וחשיב כח שני ככל חורש, וכן במשקה מים האילן יונק גם מהלחלוּחית וגם הקרקע ראוי' לתת כחה ע"ז יותר כמו ע"י חרישה, וס"ל לרבה דהפעולה היא עשיית קרקע לחה, ור"י סבר דהלחלוּחית דבר נוסף ומתייחס לזרעים, אבל בחורש אפי' אחר זריעה מודה ר"י שהמעשה מתייחס לקרקע.

מו"ק ב' ב' איתמר המנכש כו' בביאור פלוגתא רבה ורב יוסף, ובדין משקה מים בשדה בור

א. מו"ק ב' ב' איתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ב' כו', יש להבין במאי פליגי, שהרי כו"ע מודו שיש תועלת דריפויא ארעא ודצמוחי פירא, וכדפריך אביי דליחייב שתיים, ובתו' פירשו דהנדון אם אזלינן בתר הכונה או בתר צורת המלאכה, ועדיין צ"ב שהרי חורש אחר זריעה ג"כ חייב משום חורש כמבואר שבת ע"ג ב', ואע"פ שכונתו לצמוחי פירא, ואף אם מיירי קודם קליטה ע"ש ברש"י, מ"מ ההתייחסות לזרעים, כמו מעשה הזריעה, ואפ"ה לא אזלינן בתר הכונה.

ולכאורה נראה דאי לאו דחידשה תורה מלאכת חורש, הי' הדין דחרישה שאחר הזריעה הו"א תולדת זורע, וזהו שדקדק התנא בשבת שם להשמיענו דחרישה שאחר זריעה ג"כ חשיבא

זרעים שהמציאות שהם צומחים יותר משוי ליה מלאכה, אע"פ שא"צ לזה, נבזה מיושב משה"ק בבה"ל סי' של"ו ס"ג ד"ה או על דברי הסמ"ג דפסק דחייב משום חורש ואעפ"כ לא חשש במים אלא ע"ג זרעים והתיר ביין, ולמש"כ נחא דלגבי חרישה הו"ל רחוק יותר מארעא דחברי, שאין ע"ז שם מלאכה כלל, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ב סק"ד תמה ע"ד האו"ז והיינו לפמשנ"ת, אבל למש"ש דנקבע לפי הכונה מודה האו"ז במתכוין דחייב בשדה בור.

תולדות זריעה אם ג"כ אסורות בכלאים

ב. שם איתבי' ר"י לרבה המנכש והמחפה לכלאים לוקה כו' היינו דאסירא זריעה בכלאים, מבואר כאן דאף תולדות דזריעה אסורין בכלאים, ויש לעי' מגן, בשלמא גבי שביעית דכתיב ושבתה הארץ שבת לד', שפיר אזלינן בתר מלאכות שבת, אבל בכלאים דאב דזריעה בלבד כתיב, מגלן לחיובי אתולדות, ואפשר דסברא היא דבכלאים מצב הגידול בכלאים אסרה תורה, כדאמרין בע"ז ס"ד א' דעקירת כלאים מיקרי למעוטי תיפלה אף לרבנן וכדחזינן לר"ע דלוקה המקיים, ולכן כל שמוסיף בכח הגידול הר"ז בכלל זורע כלאים, ואף בכלאים שעלו מאליהן יש איסור תורה בגידולן, משא"כ בשביעית דבעלו מאליהן אין מצוה לעקור, וה"נ משזרע י"ל דאיסורא דעבד עבד, והו"ל מכאן ולהבא כעלו מאליהן, ואפשר דמאותו פסוק דדריש ר"ע כלאים שדך לא, לענין מקיים, ה"נ מפרשין אנן לענין תוספת בכח הזריעה לכלאים שכבר בשדך, [ועי' שער המלך בהלכות רוצח שדן בתולדות שבאיסור עבודה במקום עריפת עגלה].

המחפה בכלאים לרבנן אם לוקה

שם מה טעם המנכש והמחפה בכלאים לוקה משום מקיים שרע"א כו', מבואר כאן דלרבנן מחפה בכלאים פטור, מדתלי טעמא דמחפה בדר"ע, וכתב מרן זללה"ה בסי"ח סק"ב דלפ"ז פליג רבה אר' ינאי וכל חבורתו, וכ"כ בבהגר"א יו"ד סי' רצ"ז

ולפ"ז נראה דאף מנכש שאינו מרפה הקרקע, כגון ששרף העשבים וביטל יניקתם וכן המכסח דתניא לק' ג' א' עי"ש ברש"י ג"כ חייב משום חורש לרבה, ולשון לרפויי ארעא היינו כלפי דברי רב יוסף, א"נ ג"ז מיקרי ריפויי ארעא, ומודה רבה במשקה ע"ג הנוף דחיובו משום זורע, (באופן שחייב לר"י).

ונראה דמודה ר"י במשקה ומנכש בשדה בור שחייב משום חורש, דסו"ס מרפה ארעא, דלא גרע ממזבל, כיון שמוסיף בכח הקרקע לגדל זרעים, ומה"ט פריך ליה אביי דליחייב שתיים, וכן אמרו שבת ק"ג א' בתולש עולשין ליפות הקרקע דחייב משום חורש והיינו מנכש, מיהו מכל הני אין ללמוד אלא כשכונתו לרפויי ארעא, או תיקון השדה כנטילת גבשושית, אבל המטיל מים בשדה בור שלא במתכוין י"ל דתליא בפלוגתא דרבה ור"י, דלפי סברת תו' דפלוגתתם אם אזלינן בתר הכונה או בתר המעשה, י"ל דבשדה בור כשמתכוין לרפויי ודאי חייב אף לרב יוסף, אבל כשאינו מתכוין ודיינינן משום דהו"ל פ"ר, בזה י"ל שקובע מה עיקר מלאכה זו בסתמא.

ובזה מיושב מ"ש באו"ז ה' שבת סי' נ"ד דלשפון מים שלא במתכוין בשדה בור מותר לרב יוסף, ועי' ג' זרעים אסור, ולרבה אף בשדה בור אסור, דכיון דסתמות מלאכה זו מתייחסת לקרקע הו"ל פ"ר, אבל לר"י דוקא במתכוין חייב, והאו"ז שם הקדים בשם הרשב"ם לבאר פלוגתתם כפירתו, וכע"ז העיר אחי הר"מ נ"י.

אבל לפמשנ"ת לעיל נראה יותר דבשדה בור ל"פ רבה ור"י, וכמו שע"ג זרעים אסור ה"ה בקרקע, מיהו יש לחלק מטעם אחר וכמ"ש המ"א סי' שי"ח ס"ק ל"ו בשם המ"מ דיש דברים שרק ע"י הכונה נקבע עליהם שם מלאכה, וה"נ בשופך מים לשדה בור בדבר מועט כנט"י ושיורי כוסות, בזה אין דעתו על חרישה כלל, שאין התועלת הזו נשארת למעשה, כי כשיבא לחרוש ממילא יעבור גם על מקום זה וגם כבר יתייבש, משא"כ ע"ג

זריעה עצמה כמו הנוגע מלמטה, ואע"פ שעכשיו הוא כמיותר ואינו אלא מסייע בכח הגידול, מ"מ סיוע זה נקרא זריעה עצמה, כדמיקרי אב מלאכה לענין שביעית, ומסתברא דאחר קליטה תו לא מיחייב משום זורע לרבה, ואפשר דאף לרב יוסף אחר קליטה הו"ל כחרישה, ובוה נחא דבחבורה נמנו וגמרו לענין כלאים, אבל לענין שבת פשיטא דחייב עכ"פ משם חורש, וכן נראה דהמביא עפר לשדה ממקו"א חייב משום חורש, וה"ה חופה אחר קליטה, ובוה דנו קודם קליטה.

אם מחפה הוא אב או תולדה

לכאורה ה' נראה דאע"פ שנמנו וגמרו דחופה בכלאים לוקה, מ"מ אינו אלא תולדה, כמנכש ומשקה מים לרב יוסף, שהרי הנותן הזרעים כבר נתחייב משום זורע, שבוה לא נסתפקו בחבורה דלצד שחופה לוקה הזורע אינו לוקה ולצד שחופה אינו לוקה הזורע לוקה, אלא ודאי הא פשיטא דיכול להשריש גם בלא חיפוי וכבר חייב על מעשה הזריעה, וא"כ מנלן לחדש שיש שני חיובים שנקראין אב באותה מלאכה, אבל מהא דלוקה אשביעית מוכח דחשיב אב, דהא קי"ל כרבה שאין לוקין על התולדות, ונראה דכיון שסיוע החיפוי הוא במעשה הקליטה עצמה ולא בתוספת גידול, אם חיובו משום זורע הר"ז מעשה הזריעה עצמה, ואין לזה שם אחר, ונפ"מ דאף לענין שבת הו"ל אב, שו"ר בספר מרן זללה"ה סי"ח סק"ב שכ' דהו"ל בכלל שדך לא תזרע, ואם כונתו דלענין שבת הו"ל תולדה ק"ק לחייבו בשביעית, וצ"ל דכונתו כמש"כ.

איך מצינו לאוקמי למתני' ככו"ע דמקיים הא בשביעית ל"ש מקיים

ג. במכות כ"א ב' הוכיח ר"י ממתני' שם דהחופה בכלאים לוקה משום זורע, ודחי ר"ל דאיכא למימר דמתני' ר"ע היא, ושתיק ליה ר"י, וקשה דתינח כלאים אבל שביעית מאי איכא למימר, וי"ל דר"י לשיטתו דהחורש בשביעית לוקה

סק"ג, דמה"ט פסק הרמב"ם כרב יוסף, וזה דוחק, וגם לא משמע דדנו בחבורה אי כרבה או כרב יוסף, דלא הוו סתמי בגמ' מלפרש, ועוד הקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דרבה גופי' משני במכות כ"א ב' לעולא דטעמא דאינו לוקה משום זורע משום דאין חילוק מלאכות ביו"ט, ורבה גרסינן כדמוכח פסחים מ"ו ב', ולכן כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דצ"ל דמחפה כדי נסבי', ואמנם אף לרבנן המחפה חייב, ואפשר דלרבה מתפרש מחפה אחר שנתכסו הזרעים משהו דתו אין כאן מלאכת זריעה ממש, אבל החיפוי הזה נצרך לגידול כמו ניכוש, וה"נ מסתברא שאין כל חיפוי בכלל זורע אף כשרואין שמגולה מעט מהזרעים ועדיין שם מחפה ע"ז וכל עניני חיפוי בכלל הברייתא, וחיפוי זה דדומיא דמנכש תלי ליה תנא בדר"ע, וניחא נמי דלא זו אף זו קתני לר"ע, דחיפוי כזה ג"כ לוקין עליו משום מקיים, וכ"מ ברש"י שבת ע"ג ב' דחרישה דבתר זריעה היא לכסות הזרעים והיינו חורש דמתני' ודכוותה מתפרשא לרבה, ולפ"ז יש לנקוט דהלכה כרבה לגבי רב יוסף.

לר"י דאפי' מנכש חייב משום זורע, במה דנו בחבורה

יש לעי' לרב יוסף במה דנו בחבורה אם מחפה בכלאים לוקה, ואם דנו גם במנכש ומשקה מים, ואמנם לרבה כתבנו דמודה דמחפה עדיף ממנכש, אבל לר"י יש לשאול דמחפה נלמד בק"ו ממנכש, וא"כ למה דנו דוקא במחפה, ונראה דמודה רב יוסף דלס"ד דמחפה אינו חייב משום זורע הרי הוא חייב משום חורש, דחיפוי אינו מוסיף תועלת טפי מחרישה שלאחר זריעה דחיובו משום חורש, וה"נ אין כאן אלא הבאת עפר רפוי קרוב לזרעים, והנדון לחשבו כזורע הוא משום דהו"ל כזורע ממש, הגע עצמך הרי שנתן זרעים בגומא של סלע וחיפן הרי החיפוי זריעה ממש, וה"נ חשבינן החיפוי כמעשה הזריעה ולא כמסייע לגידול הזרע, ואע"פ שהזרעים כבר דינם כזרועין וכבר נתחייב הזורע הראשון, מ"מ עפר הנוגע בזרעים מלמעלה מיקרי

דנחית התנא בהדיא לנדון זה, אלא ודאי דברי ר"ע ידעו בקבלה ולא שמיע להו ברייתא זו, וכ"מ בירושלמי שם דר"י השיבו דאף לר"ע אינו לוקה, וסתמא דגמ' לא נחתו לבאר בזה כיון דר"ל מקבל דברי ר' ינאי דלוקה וביאור הברייתא תלוי בפלוגתא דרבה ור"י, ונכפרט דאם קי"ל כרבה א"כ נקטינן דכולה ר"ע היא, עסק"ב בזה, וא"כ נקטינן דליכא ראי' מבריייתא זו], ועיקר הדברים אינם ענין לדברי ר"ל דעיקר כונתו שאפשר לפרש מתני' כפשטה בחורש בלבד אע"פ שאינו מחפה, ואף אם מחפה לוקה לכו"ע, נחא ליה לאוקמי מתני' כר"ע וכפשטה בחורש בלבד, ור"ל ס"ל כר"י דחורש בשביעית לוקה, ובגמ' קיצרו כיון דלא קי"ל כר"י בהא.

מו"ק ב' א"ל אביי לרבה לדידך קשיא כו'
 ד. מו"ק ב' א"ל אביי לרבה לדידך קשיא ולר"י קשיא כו', לכאורה יש לשאול גם לאביי בחורש שאחר זריעה דליחייב נמי משום זורע, אפי' אם כבר נקלטו הזרעים או האילנות, שהרי מועיל לצמחי פירא, וע"כ שנתחדשה מלאכת חורש לומר דתיקון הקרקע חורש בלבד מיקרי, וכ"מ שבת ע"ג ב' דחורש שאחר זריעה חייב רק משום חורש, דאם איתא שחורש זה חיובו גם משום זורע לא הי' שונה עיקר מלאכת חרישה באופן שחייב שתים, ועי"ש בגמ' דמנינא לחילוק חטאות, וכיון שכן אין קושיא אם רבה סבר דה"ה משקה מים, דע"כ נתחדשה הלכה להפריד מלאכות אלו בשני אבות אף כשענינם אחד, ול"ד לזומר וצריך לעצים שנודמן שתי מלאכות שונות במעשה אחד, ונראה דא"נ זהו באמת החילוק, אלא דאביי מקשה מגלן דמלאכות אלו אינם מחודשות וחייבין עליהן שתים, כיון שיש כאן שתי כוחות שונות, וכל אחד בפ"ע ראוי ליקרא מלאכה, שהרי בשדה בור מודה רב יוסף, וע"ג האילן מודה רבה דמשקה כזורע, עי' סק"א.

ובפשוטו נראה דאביי לא פליג לדינא אלא טעמא בעי מ"ט, והרמב"ם פסק כרב יוסף, ועי'

כדמסיק בשמעתין ג' ב' ועי"ש בתו', אבל לר"א באמת אף משום שביעית צריך לאוקומה בחופה, וכן מפורש בירושלמי דמ"ד החורש בשביעית אינו לוקה מוקים לה בחופה, והתם גרסינן דר' יוחנן סבר אינו לוקה ור"א סבר לוקה, ובאמת השיב ר"י לר"ל דתינח כלאים אבל שביעית מא"ל, ודחי דר"ל סבר דלוקין על חרישה.

מיהו קשה ר"י וחבורתו מאי קסברי, דמשמע דאי משני להו כר"ע הוה ניחא, ודוחק לומר דס"ל דלוקין על חרישה בשביעית, [נשור' ברמב"ן שם שכ"כ לס"ד], ונראה דר"ל וכן ר' יוחנן באמת סברי דר"י וחבורתו סברי כותיהו דלוקין על חרישה, אבל למאי דקי"ל דאין לוקין מפרשינן מתני' גם משום שביעית במחפה, וכמ"ש בירושלמי, ואין קושיא מ"ט לא הוכיחו כן ממתני', דה"נ קשה מ"ט לא הוכיחו כן מכלאים דמתני', ול"מ כלל דקודם ר' יוחנן הוו מוקמי מתני' כר"ע, דא"כ לא שייך לומר אי לאו דקלסך כו' הרי כל הקילוס הי' לאפוקי מדר"ע, אלא מעיקרא ס"ד לדחוקי מתני' שעשה זריעה גמורה בדרך חרישתו כגון שהעביר זרעים שהיו ע"ג קרקע ונטמנו ע"י החרישה, או שהעבירם בפ"ע מתוך הקרקע ממקום למקום, דעיקרה דמתני' לומר שבמעשה חרישה אחד אפשר להתחייב משום שמונה לאוין, ואין בזה דוחק טפי מלאוקומה במחפה, עד"ז פי' אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בספר מכות שם, וכיון שכן נחא בין בכלאים בין בשביעית, והשתא דדלי ליה חספא ראה שלפ"ז מיתקומא מתני' כפשטה, שלא עשה מעשה בזרעים כלל, אלא בעפר ככל חורש.

איך מצינו לאוקמי ככו"ע הא בבריייתא מבואר דמחפה חייב

יש לדקדק דבמכות שם הביאו בגמ' הבריייתא דר"ע ולא ביארו כלל דלפ"ז צ"ל כולה ר"ע היא, ונראה דודאי לא ר"ל הביא הבריייתא אלא סתמא דגמ', דאם ידעו ברייתא דקתני בה מחפה לוקה, א"א להתעלם מלדון בה בפירוש, מאחר

לעיל סק"ב דבפשוטו הלכה כרבה לגבי ר"י, ועי' או"ז ה' שבת סי' נ"ד בזה.

שם זומר וצריך לעצים, בפשוטו מתפרש שצריך מלאכתו הזימור, אלא שאינו משליך העצים לאיבוד, אע"פ שא"צ להם עתה מ"מ משמרם לאח"ז, וצ"ע בתו' דמשמע שפי' זומר מפני שצריך לעצים.

שם רבא אמר אפי' תימא רבנן כו'

ה. שם רבא אמר אפי' תימא רבנן אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא כו' דאהני תולדות מיחייב אאחרייתא לא מיחייב, מבואר בזה שיש יתרון לאבות מתולדות, ואי הוה כתיב רק אבות הי' ראוי לומר שתולדותיהם כיוצא בו אי לאו דגלי קרא, ונפ"מ דאי שמעינן מהללמ"מ דחרישה בתוספת אסורה וכש"כ בשביעית, אין ללמוד מזה לתולדות של חורש, כדאשכחן בזריעה וקצירה דאבות חמירא טפי, וכ"מ בתו' ע"ז נ' ב', ובזה מיושב הא דשרי השקאה לרבה אע"פ שחיובה משום חורש, וה"נ מסתברא דאין לחייב בתולדות דחורש טפי מתולדות דזריעה וקצירה, וכ"מ בברייתא דניכוש ועידור וכיסוח מסמכין להו בחד קרא ככל התולדות, ולרבה מנכש משום חורש.

בטעם איסור זמירה

שם מכדי זמירה בכלל זריעה, לכאורה מאיסור זריעה לא הוה מחדשינן שגם זמירה מגרעת בשביית הארץ, שהרי הגפן תתן פריה בין כך ובין כך וסילוק הענפים היבשים אינו מעביד הארץ, אלא דכיון דאפקיה רחמנא בלשון שבת הארץ שמעינן דין מלאכות כבשבת, שהרי אין מצוה לעקור האילנות והספיחין, והמעשה בצירוף העושה אסורין, ולכן מפרשינן דר"ל דומיא דשבת, ועי' לעיל סק"ב בטעמא דאסרינן תולדות בכלאים.

שם ובצירה בכלל קצירה, לכאורה מספיחין לא הוה ידעינן לפירות האילן, ואפשר לומר דהו"ל למכתב לשון שכולל שניהם כגון כל תבואת הארץ לא תקצור, א"נ ממשמעות שאר מקראות הוה

שמעינן ששביעית כוללת כל תבואת הארץ בין דאילן בין דזרעים.

שם איתמר החורש בשביעית כו'

שם איתמר החורש בשביעית ר"י ור"א חד אמר לוקה כו', פשטות הדברים דכו"ע מודו דחרישה אסורה מדאורייתא, אם מקרא דבחריש ובקציר או מהללמ"מ דעשר נטיעות, שאין מלאכה אחרת האסורה בנטיעות, דזימור רק בגפן הוי אב מלאכה, ויתכן שגם בגפן מותר זימור מדאורייתא בתוספת כמו נטיעת הגפן, וא"כ אין לנו בהלכה אלא איסור חרישה, ובפרט שההלכה נאמרה בעשר נטיעות לבית סאה לאשמועינן שטח החרישה, וגם אין זימור בנטיעה בת שנתה עכ"פ, ומשו"ה נחלקו לענין מלקות בלבד, וכן מתפרש לק' ב' יכול ילקה על התוספת דהיינו חרישה האסורה מדאורייתא יכול ילקה עליה, דאם הכונה על כל התולדות אין נופל כ"כ לשון התוספת דמשמע הידועה, אבל אחרישה שפיר קאי כיון דאסירא מדאורייתא קא בעי יכול ילקה עליה, וצ"ע בירושלמי כלאים פ"ח ה"א דמשמע דאיכא מ"ד דעשה נמי ליכא, ואפשר דהללמ"מ לא חשיב ליה כעשה.

ויש לעי' למ"ד דלוקין על החרישה ויליף לה מכעין הפרט היכי מדמינן חרישה לזריעה, הרי החורש אינו מעביד את הקרקע ולא הוי דומיא דזריעה, ואפשר לומר דמהללמ"מ שמעינן דחרישה מלאכה האסורה היא, וממילא מוכן שיש לכללה בכעין הפרט, א"נ כיון שמלאכת חרישה שאחר הזריעה הויא בכלל כעין הפרט, ילפינן לכל מלאכת חורש שהיא בכלל מלאכות האסורות, וטעמא דקרא יש לפרש דהחורש מגלה שהארץ משועבדת לזריעה, למה הדבר דומה לנותן עול בצואר בהמה ועדיין לא חרש בה, ואם חורש שלא ע"מ לזרוע בשביעית הי' מקום לומר דאינו עובר אי הוה דרשינן טעמא דקרא, אלא דלא מהני כונה לפטרו, דהו"ל מעשה עיקר, ועי' לק' סק"ו דאף קשקוש דאוקמי בכלל מלאכת חורש לענין שבת, אלא דאימעט מכעין

הפרט כיון שאינו מוסיף בעבודת הארץ רק מקיים מה שיש בה כבר.

בקו' תו' בדברי ר"ע מ"ט אצ"ל חריש כו'

כבר הקשו תו' ג' ב' ור"ה ט' א' בדברי ר"ע דאמר אצ"ל חריש וקציר של שביעית, ואמאי אין צ"ל, הא למ"ד אין לוקין על חרישה אין לנו מקור לאסור חרישה, ומה שתירצו דעיקרו משום קציר דוחק, ובפרט שר"ע ביאר בברייתא שהרי כבר נאמר שדך לא תורע, ומה שתירצו דר"ע סבר לוקין על חרישה צ"ע איך יחלקו אמוראים ולא יזכירו בגמ' דאיכא תנא במתני' דסבר לוקין, וגם לא מצינו חולק על ר"ע בזה, וכן בדרשא דכלל בעשה ופרט בל"ת אין לעשות מחלוקת תנאים.

ולכאורה יש לפרש דפשיטא ליה לר"ע דלא אתא האי קרא לאוסופי סיג מלאכה האסורה בשביעית, וגם משמעות דבחריש היינו בזמן החריש, מדלא כתיב מחריש וכמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ולפ"ז ניחא דמתפרש דבזמן החריש תשבות מכל מלאכה, וכיון דהפסוק בא לאסור זמן החריש ולא סוג מלאכת החריש שפיר קאמר ר"ע שבשביעית עצמה אצ"ל.

א"נ י"ל דמתפרש דממלאכת חריש תשבות בחריש, דמשמעותו שבזמן החריש לא תעשה המלאכה הנעשית אז, וע"ז קאמר דלא איצטריך קרא על זמן החריש שבשביעית עצמה, דידוע כבר שכל מלאכה אסורה אז, וע"כ לתוספת איצטריך, ואנן לקושטא דמילתא שאין לנו מקור למלאכת חרישה, ילפינן לה מהאי קרא, או מהללמ"מ, אבל הפסוק לאו להכי אתא, אלא דממילא שמעינן מזה דחרישה אסורה בין בתוספת בין בשביעית, דא"א לומר תשבות בחריש ולא מחריש, וגם עיקר תוספת שייכא רק בחריש.

ב' ב' בשלמא מועד משום טירחא כו' שרו רבנן כו' ו. ב' ב' בשלמא מועד משום טירחא ובמקום פסידא שרו רבנן כו' אלא שביעית כו' זריעה

וחרישה בשביעית מי שרי אמר אביי בשביעית בזה"ז כו' רבא אמר אפי' תימא רבנן כו', תוכן הסוגיא דהשקאה בשביעית מלאכה האסורה היא, אלא שהתירוה במקום הפסד, דהקלו בדרבנן, לאביי דוקא בזה"ז וכרבי, ולרבא משום דתולדות דרבנן, והשקאה אינה מהמלאכות שנתמעטו בברייתא לקמן שאינם עבודה שבשדה ושכרם, דהשקאה עבודה גמורה היא, ונפ"מ דאותם ששנויים בברייתא להיתירא מותרין אף שלא במקום הפסד, ולאביי אף לרבנן דרבי, ומה ששינו דשרי למלאות הנקעים מים, לאו להשקות מהם בשביעית קאמר, וכמשי"ת להלן בס"ד.

בדעת הריטב"א שכל התולדות הותרו במקום

הפסד, ובמשה"ק מ"ט לא התירו ניכוש

הריטב"א הקשה למה התירו השקאה ואסרו ניכוש, ונקט בפשיטות שהניכוש נצרך לבית השלחין כמו ההשקאה, וא"כ למה לא התירו ניכוש במקום הפסד כמו השקאה, ותיירץ דטירחא מרובה אסרו בשביעית אפי' במקום הפסד, וכשיטתו במילוי ממי הקילון דאסור בשביעית ג"כ, אבל בירושלמי מפורש דאיסור דמי קילון לא קאי אשביעית, וכן פשוט בתלמודן ד' ב' דאין לאסור טירחא בשביעית, דאמרין בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מ"ט כו', והריטב"א הביא מפרשים דאיסור ניכוש בבית הבעל וכתב דלא נהירא, והיינו משום דפשיטא ליה שתועלת הניכוש נצרכת בבית השלחין כהשקאה, ובבית הבעל סבר שאינה נצרכת כ"כ, אבל בפשוטו ניכוש אינו נצרך כהשקאה, ובין בבית השלחין בין בבית הבעל תועלתו שוה כמעט, וכונת המפרשים שהביא דמיירי בבית הבעל אין כונתם בית הבעל דוקא, אלא לומר שהניכוש נצרך בכל מקום כהשקאה בבית הבעל, וממילא אזל ליה הדוחק שהוקשה להריטב"א לאוקומה בבית הבעל דוקא, ולמדנו דעת הריטב"א שכל התולדות התירו במקום הפסד.

במ"ש הנמו"י **השקאה לא מיקרי עבודה חשובה**
בנמו"י במתני' כתב דטעמא דהתירו השקאה טפי
מקירסום וזירור ואינך, דהני מלאכות
חשובות הן דסגי להו בפעם אחת בשנה דומיא
דזריעה וזמירה, אבל השקאה דצריכה תדיר לא
מיקרי עבודה חשובה ולפיכך שריא, וצ"ע דבגמ'
מתפרש טעמא משום הפסד ולא אמרו דהשקאה
לאו עבודה חשובה היא.

ונראה שמקורו בחידושים הנדמ"ח ע"ש הר"ן
דכנראה פירש הא דשרינן בברייתא למלאות
הנקעים מים דהיינו דשרי להשקות, שכ' בביאור
הברייתא מה זריעה מיוחדת כו' כלשון הנמו"י
וסיים אבל קשקוש והשקאה דצריכות תדיר לא
מיקרו עבודה חשובה ומותר לעשותן, וכן פי' בתו'
הרא"ש בשם הראב"ד דהא דממלא נקעים מים כדי
להשקות מיירי בבית השלחין, וצ"ע דהא בברייתא
מיירי בהיתר גמור אף שלא במקום הפסד, ואילו
השקאה דשרינן במקום הפסד לא מימעטא מדומיא
דזריעה לאביי מעיקר הדרשא ולרבא מהאיסור
דרבנן, אבל עכ"פ זהו מקור דברי הנמו"י דכיון
דמפרש דאימעטא מדומיא דזריעה ע"כ למצא טעם
לחלק ביניהם, מיהו בחידושים שם כתב בתחלת
הדברים דלא אסרה תורה תולדות כגון השקאת הגן
ורבנן התירו במקום פסידא.

שו"ר בספר מרן זללה"ה סי"ז סק"כ שכ' דדעת
הנמו"י דכל הני דאסמכוהו אקרא לא שרינן
במקום פסידא, וזה כמש"כ מחידושי הר"ן, אבל
פשטות הדברים דהני דשרינן בברייתא בכל גונא
שרו אפי' מדרבנן ואפי' שלא במקום הפסד, ומילוי
נקעים לאו השקאה היא, וכמשי"ת להלן [ד"ה שם
ולא ימלא] בס"ד.

בדעת רש"י והריטב"א דמרבין רק עבודות
שמשביחין את הארץ והאילן

ג' א' מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם
אף כל שהיא כו', כפי' הנדמ"ח ע"ש רש"י
[שברוב מקומות מתאים לרש"י שבראשונים אבל

כמדומה שאינו לרש"י], פי' כמ"ש בריטב"א
דמרבין רק עבודות שמשביחין את הארץ ואת
האילן, אבל קשקוש ועוגיאות אינן עבודה לפי
שאינן משביחין באילן אלא אוקומי אילנא בעלמא
הוא, ומבואר דהני דשרינן מפני שאינם תיקון וחיזוק
לקרקע ולאילן, כמו עשיית גדר שאינה שיפור בגוף
הקרקע והאילן, וה"ה עוגיות לגפנים ומילוי בורות
ונקעים במים, ולא ילפינן מזה היתירא דפסידא או
דאוקומי אילנא, אלא דכשהאוקומי אינה תיקון
כלל בזה אין המלאכה בגוף השדה והכרם, כגון
עשיית עוגיות שלא תיקנו בגפן כלום, אבל השקאה
אפי' מעט שאין בה אלא כדי להעמיד האילן שלא
ייבש אסורה, דפעולת השקאה היא אברויי ותיקון
בקרקע ובאילן, וכ"מ ברש"י ע"ז נ' ב', דאוקומי
אילנא לאו מלאכת קרקע היא שאין משביחו לאילן
אלא מעמידו בכמות שהוא, ועי' לק' סק"ט בדברי
מהרש"א שם.

ולפ"ז יש לפרש דקשקוש לסתומי פילי אין בזה
תועלת בהשואת הקרקע ורפוייה כלל, אם
מפני שסדקים קטנים אינם מגרעים ביישור הקרקע
או דתחת הזיתים אין ענין ביישור הקרקע, והר"ז
כנותן דף לכסות השרשים שלא יהיו מגולין לחמה,
אבל אינו מתקן בגופן כלום, ונמו"מ בכלל מלאכת
חורש הוא לענין שבת, עי' להלן], וכן זהומי
דע"ז נ' ב' הרי הוא כשומר להבריה התולעים,
והא דאסרינן מעשנין יש לפרש מפני שנקלט בגוף
האילן כח העשן ואינו כדבר חיצוני אלא האילן
נשבח בריח זה שמבריה התולעים, אבל להמית
התולעים בלבד יש להתיר, והיינו מתליעין ומזהמין
דשרי בע"ז שם, וכ"מ בתו' הרא"ש וכ"ה בראב"ד
בתו"כ דמעשנין כדי לפטמו, דאל"כ אוקומי
אילנא בעלמא הוא, ובדבריהם מתפרש להשביח
גידולו, ועי"ש שפי' בשם הראב"ד מפסגין קציצת
הענפים, וכן מפרקין שנוטל העלין חשיב תיקון
כיון שקוצץ מגוף האילן כזמירה, וכן מיבלין
ומאבקין, עי"ש בתו' הרא"ש, ובראב"ד ור"ש
בתו"כ.

יש להסתפק במלאכות שאסורין בשבת מדרבנן, דבס"ק כ שם מבואר דמודה דכל השנויים בברייתא בשבת אסירי מדאורייתא כמ"ש בירושלמי שבת פ"ז ה"ב, ועי' בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"א סק"י שכתב לפרש דהוה דאורייתא אף לרש"י ותו' שלפנינו, ובמשאצ"לג וכלאח"י ודאי דאסור אף אם שביעית כשבת לענין זה, עתו' גיטין מ"ד ב' סנהדרין כ"ו א' מו"ק י"ג א', ופשטות הדברים דלכל דיני מלאכות כשבת דמי לאסור גם מלאכות דרבנן, אבל פ"ר דלא נחא ליה או שאינו מתכוין יש להקל טפי, ודומה בזה לחוה"מ, וכדמשמע בההיא דזומר לעצים סנהדרין שם, ולע"כ.

בפלוגתא ר"ש ורבנן לגבי נטילת עלה

יש לעי' מ"ט דרבנן דפליגי אר"ש בפ"ב מ"ב דאסרי לנטול העלה מן האשכול בשביעית, הרי ביארו בירושלמי שהוא כמציל מן הדליקה ופר"ש דר"ל דהו"ל אוקמי אילנא, וי"ל דכיון דלפרק ריבוי העלין חשיבא מלאכה דהיינו אין מפרקין, לא רצו להתיר בעלה המכסה את האשכול, אע"פ שאין תועלת בכח האילן עי"ז, ור"ש מתיר כיון שהוא מתייחס לעלה מסויים המסתיר את השמש, ולא דמי למלאכת מפרקין, שמגביר כח האילן עי"ז, וגם אין בזה משום אברויי אילנא משא"כ בכיסוח אורז, כמ"ש בירושלמי שם.

ולהאמור לא מצאנו מפורש אוקמי אילנא שאסור, אלא דנמצא כן לפי' הרמב"ם במזהמין וכן במעשנין, ולפמש"כ לעיל מיירי בתיקן גוף האילן עי"ז שיהא מחוסן נגד תולעים וכיוצא בו.

שם מנין לניכוש ולעידור ולכיסוח, לרבה הני תולדה דחורש, והו"ל לרבווי תחלה תולדה דזורע, מיהו כיסוח אם ענינו כעין זימור שמכסח היפות, חשיב תולדה דזורע, דהכי מתפרש בסופ"ב אין מכסחין באורז וה"נ יש לפרש באילן, אבל רש"י פי' שהוא כעין ניכוש שמכסח הרעים.

וניחא בזה דכולה ברייתא מלאכות דאורייתא לאביי, וכן לרבא אי לאו דמעטיניהו קרא הוה כולהו בכלל תולדות דאורייתא, מיהו אף הני דאימעטו מדומיא דזריעה חשיבי מלאכה דאורייתא בשבת, שהרי יצאה זריעה למעט מהמלאכות שהיו בכלל ושבתה הארץ, ונתמעטו אלו שאינם תיקון בשדה ובאילן, ואע"ג דלענין שבת מסתברא דעשיית עוגיות בכלל מלאכת חורש, (או בונה), וקשקוש תחת הזיתים בכלל חורש, [שו"ר שכ"ה בירושלמי שבת פ"ז ה"ב הממלא את הנקעים שתחת הזיתים והעושה עוגיות לגפנים כו' חייב משום חורש], לא מ"מ כיון שאינם תיקון ואברויי אלא אוקומי, לא מגרעי בשביתת הארץ שאינו כמשעבדה לעבודה, אלא מקיים את מה שיש בה, [וכ"כ מרן זללה"ה בסי"ז סק"כ בשם ירושלמי שבת פ"ז ה"ב דאף אוקומי אילנא חייב בשבת], ובוה מיושב דחרישה לזריעה חמירא מקשקוש שהרי החורש לוקה לר' יוחנן ולאביי, וקשקוש מותר, ואילו בשבת שניהם חייבין משום חורש, דחרישה לצורך זריעה הר"ז שיעבוד ועבדות בקרקע, אבל חרישה לקיום מה שיש כבר בקרקע אינה מגרעת בשביתה.

אם מלאכות האסורות בשבת מדרבנן חשיבי גזירה לגזירה לגבי שביעית

ויש להסתפק במלאכות שאסורות בשבת מדרבנן, אם בשביעית הוה לרבא כגזירה לגזירה, להתירן לגמרי, או דמ"מ אסירי כדין תרי דרבנן דעלמא, [ואי שביעית דרבנן הו"ל תלת דרבנן, אלא דבוה ודאי נקטינן להחמיר, ונדון דידן דה"ל כגזירה לגזירה], ובפשטו לא מצינו פלוגתא בין אביי ורבא, ולאביי מסתברא דכל איסורין דרבנן אסירי בזה"ז, כמו שאסרום ביו"ט שני בחור"ל, וה"ה לרבא אע"פ שלדידי' הגזירה רחוקה יותר, ולדעת מרן זללה"ה בסי"ז סק"י"ט מפורש בברייתא גם איסורין דאוקומי אילנא דאסירי אף לאביי ור' יוחנן רק מדרבנן, וספקתינו ע"פ הראב"ד והרא"ש דכל השנויים בברייתא מלאכות דאורייתא הם, כמשנ"ת לעיל, וגם לדעת מרן ז"ל

שאינו משקה מהם אלא למוצ"ש, ואי מיירי בבית השלחין לכאורה פשיטא דשרי שהרי אף ההשקאה מותרת, ועוד דלאב"י מדאוריתא אסור והיכי ממעט להו מקרא, אלא ודאי קמ"ל דהכנת בריכות מים להשקאה שאסורה בשביעית לא חשיבא עבודת שדה וכרם, אע"פ שניכר שהם לצורך השקאה, והראב"ד בתו"כ פ' שגם יש תועלת מעט לאילנות מזה שהנקעים מלאים מים, ועתו' הרא"ש בשם הראב"ד וצע"ק.

אם זריעה בכרם היינו חרצנים או אף ייחור, ובדין הרכבה והברכה

שם מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושכרם כו', מבואר דזריעה איכא גם בכרם, וברש"י הנדמ"ח כתב דהיינו זריעת חרצנין, ובפשוטו גם נטיעת ייחור בכלל, וכ"מ גיטין נ"ג ב', ובדברי הרמב"ם כבר תמהו בזה, עי' בספר מרן זללה"ה סי"ז סק"כ ובספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"א סק"ח, ובהרכבה והרכבה יש לדון דהוה תולדות, וכדאשכחן דפליגי תנאי לענין עורכי המלחמה סוטה מ"ג ב' וערמב"ן ר"ה שלמד מזה לענין ערלה, ועי' ירושלמי פ"ד ה"ד דרשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית, ואפשר דמדייק לה מדומיא דכרם זוית, ולפ"ז זרעים אע"פ שאינן ראויין למאכל בהמה ואין בהם קדושת שביעית אסורין אף לרשב"ג, ועלי קנים מצינו במתני' פ"ט מ"ו שיש בהם קדושת שביעית, ולכן הזהיר רשב"ג בקציצתן, ומרן זללה"ה בסי"ט סק"כ נתקשה בזה.

בתוספתא פ"ג ה"ד משמע שלא התיירו לקשקש אלא לצורך פירות ששית או פירות שמינית, ואז מותר אפי' בשביעית, מיהו משמע שם שאף סיקול וקיוון מותר עי"ש בנוסחאות כת"י, ול"מ כן כלל, וצ"ע, (עי"ש פ"א ה"י מסלקין מקווצין [וצ"ל מסקלין] וכן שנינו פ"ב מ"ה פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית כו' וכ"ש עבודת קרקע, וא"כ קשה איך מסלקין לצורך זיתים ע"ש).

בהא דזימור של שאר אילנות חשיב תולדה ולא אב שם מנין שאין מקרסמין כו', כאן ובשביעית פ"ב מ"ג מבואר דזימור של שאר אילנות בכלל תולדה, ועתו' הרא"ש כאן בשם הראב"ד, ובאמת שאר אילנות א"צ זימור כגפן שרובו ענפים דקים חדשים כל שנה, וצריך לסלק הישנים, אבל שאר אילנות ענפיהם גסים ומוסיפין מעט בכל שנה, ואין סילוק הישנים נצרך כ"כ, ומרן זללה"ה בסכ"א ס"ק ט"ו כתב לפרש שגם הרמב"ם מודה בזה, ובאמת הזית נשאר בהודו כל השנה וא"צ זימור כ"כ, [ועוד דכריתת ענפים לחים אינה בכלל זמירה, מיהו אף היבשים כמדומה שאינם יבשים לגמרי וחוזרים לחיות לשנה הבאה, אלא שזומרים אלו שנשרו עליהם ונתקשו כזמורות יבשות], וא"כ היקישא דלכרמך ולזיתך לא קאי אזימור, ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בסק"ט, ועפיה"מ פ"ב מ"ג דורדין הם הענפים הנכרתים בזמירה, ולפמשנ"ת נראה דאמנם אם ה' בשאר אילנות זמירה שהיא תועלת נצרכת כזמירת גפנים ה' נכלל באב דלא תזמור, אבל כיון שהאמת דלא דמיא זמירתן לשל גפנים הו"ל תולדה, משא"כ בבצירה דיש לכלול כל האילנות בקצירה ובבצירה.

שם מנין שאין מזבלין כו' ואין מעשנין כו', הרמב"ם פ' להמית התולעים ויש לפרש שנבלע כח העישון באילן וחשיב אברויי שמתחסן נגד תולעים, אבל הריגת התולעים אינה מלאכה שבכרם, והראב"ד פ' שמפטם האילן עי"ז, עתו' הרא"ש ובפ"י תו"כ, [עי' לעיל ד"ה ולפ"ז].

בהיתר דנקעים

שם ולא ימלא את הנקעים מים, נקעים הם סדקים רחבים שנעשים בשדות, כדתנן ב"ב ק"ב ב' היו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים כו' אין נמדין עמה, ועי"ש בגמ' דנקעים אלו מלאין מים, וכ"כ בפיה"מ כלאים פ"ה מ"ד דנקעים הם חפירות שמתקבצין שם המים, וקמ"ל דאע"פ שמילוי זה נראה כמכין השדה לזריעה מותר, כיון

השלחין, ובדוחק י"ל דלגבי שריותא דמועד קיל טפי. - כל הענין נתבאר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"א ס"ק י"ב בהרחבה ע"ש.

שם ת"ר מרביצין שדה הלבן כו', בפ"י הראשונים משום הפסד ספיחין דמוצ"ש

שם ת"ר מרביצין שדה הלבן כו', [עמש"כ לעיל ס"ג סק"ד מה החידוש בע"ש], ולא עוד אלא שמרביצין שדה הלבן בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצ"ש, הדבר תימה שהתירו מלאכה זו משום ספיחין מועטין שאולי יצאו בשדה, ומה ראו לחשוב ד"ז כהפסד, ויותר מיושב לומר שזה כדי שיצמחו הירקות שיזרע במוצאי שביעית מיד, לפי שלהוטים להשיג מעט ירק במוצאי שביעית חשבו ד"ז כהפסד אם השדה לא תהא ראוי לזריעה, וכענין ששנינו י"א ב' גבי אבל ומרביצים שדהו משתגיע עונת המים שלו, וכ"ה לשון הרמב"ן בתוה"א באיסור מלאכה דמסתברא דמרביצין היינו השקאה מועטת שעושין לשדה הלבן קודם זריעה כדי לזרעה בזמנה מיד, ופ"י שם דמרביצין ע"ש כדי שיצאו ספיחי ירקות בשדה בור ובשדה ניר וכיוצא בו מן המקומות שהספיחין מותרין בהם, וכן מרביצין בשביעית כדי שיצאו ירקות במוצאי שביעית בין לזרען בין לספיחין שלהם דספיחי ירקות במוצאי שביעית בכל מקום מותרין, עכ"ד, ולפמש"כ יש להתיר בשביעית רק משום זריעה דמוצ"ש, וברש"י מבואר כהרמב"ן דאף משום ספיחין מותר שכ' דכדי שיצאו בשביעית אסור, ומשמע דבאותן ספיחין במוצאי שביעית מותר, וברש"י הנדמ"ח פ"י דכ"ש דיצאו בשביעית דשרי, והיינו משום דחשיב טפי צורך, וכ"ז דלא כמש"כ שלא התירו בשביעית משום ספיחין מועטין שיחשבו הפסד להתיר מלאכה, וכנראה בשביעית כל משהו ירק מיקרי הפסד, ועוד דהרבצה דבר מועט הוא ולכן הקלו בזה טפי, ולשון הברייתא משמע ג"כ שיש שם ירקות שיצאו ע"י הרבצה זו, ולא שאם יזרע יצמחו, ועי' להלן, [שור"ר דבתענית י"ט ב' תניא מתריעין על הספיחין בשביעית

ו' ב' ראב"י אומר כו' בפלוגתת ראב"י ורבנן במשיכת מים מאילן לאילן ובדברי הירושלמי בזה ז. ו' ב' מתני' ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה, בירושלמי מפרש דפליגי בנטועין עשרה לבית סאה אם מותר להשקות כל שטח היניקה שאינו נצרך כ"כ לקיומן, ואמרו דבמרווחין יותר אף רבנן מודו דאסור, ובמקורבין אף לראב"י מותר, וקצת דוחק לאוקמי מתני' בשיעור מצומצם, ויתכן לומר דממטע ד"א עד ט"ז פליגי, דכל שנטועין כהלכתן בכלל סתמא דמתני', אבל הלשון סתום, ומסתברא דאף בנטועין מרווחין יותר מותר להשקות עד ט"ז אמה שזהו עיקר יניקתם, וד"ז יש לקיים אף בסתמא דתלמודן דחכמים שמתירין לא התירו בנטועין יותר מרווח ממטע עשרה לבית סאה שאין דרך לנטוע כן וכיון שאין זו עיקר היניקה לא הוי הפסד, ול"ד לחרישה ערב שביעית שהקלו בג' אילנות לבית סאה, אבל אם בירושלמי מתירין עד ט"ז אמה אף לראב"י, בזה סתמא דתלמודן מתפרש שמד"א ועד ט"ז אסור לראב"י, אבל פחות מד"א או כל שתחת האילן מסתברא דשרי לכו"ע, וזהו בכלל מאילן לאילן.

וראב"י אשמועינן דמותר למשוך המים ע"י עשיית חריץ מאילן לאילן ואין בזה משום טירחא כמילוי ממי הקילון, ובלבד שלא ישקה את כל השדה שאף בלא טירחא דלמשוך כגון דממילא אזלי אסור משום מלאכת השקאה להרווחה דאסור, [ובזה מיושב טעמי' דר"ה ב' א' דסבר דבדראב"י מבואר גם איסור טירחא, מדהוצרך להשמיענו שריותא דמשיכה מאילן לאילן, וגמ' דחי דשמא מתיר כל טירחא במקום הפסד], וכ"מ בירושלמי דיליף מדרב"י לרבנן היתר של עשיית חריץ מאילן לאילן, ולפ"ז אין ללמוד מדרב"י היתר השקאה לכל האילנות, דאיצטריך שפיר לאשמועינן ד"ז בשדה בית השלחין, ובהדיא שנינו מנחות פ"ה ב' פ"ו ב' גבי זיתים וגפנים דאין מביאין מבית השלחין, וש"מ דגם באילן איכא בית הבעל, ולכאורה קשה מזה למפרשים דאילן לעולם כבית

מפני שיש בהם פרנסה לעניים, וש"מ שזה צורך חשוב, וכ"מ בנדרים נ"ג א' דירקות השדה נאכלין בשביעית וירקות הגינה אסורות, עי' לקמן סי"ג סק"א].

שם והא תניא מרביצין כו' בהא דלא מייתי מתני' דשביעית

שם והא תניא מרביצין בין במועד בין בשביעית אר"ה ל"ק הא ראב"י הא רבנן, יעוי' בר"ש שביעית פ"ב מ"י מ"ש להגיה ויעוי' בבהגר"א, ועדיין הדבר תמוה איך סתמו בגמ' ולא הביאו משנתנו דמיירי בה ראב"י גופי' ואסר בשביעית, ולא משמע כלל דר"ה ר"ל ראב"י דשביעית, וכמדומה שהראב"ד מפרש דראב"י דשביעית נמי קאמר, לפי שבחדושים הנדמ"ח ע"ש הר"ן כתב בשם הראב"ד דגרסינן בשתי הבריות דבמועד אסור ופלוגתתם בשביעית, והרמב"ן בתוה"א כתב דהראב"ד גרס עפר הלבן כו' עיי"ש, ומשמע שבזה תלוי עיקר פירושו, דכיון דמייתי בגמ' כלשון המשנה ופליגי בדין שביעית, מתפרש דראב"י היינו דשביעית במתני', ומדבריו למדנו ששדה הלבן לחוד ועפר הלבן לחוד, ולכך לא הזכיר מתני' דשביעית שהובאה בראב"ד, וכן נראה ג"כ ברמב"ם ובירושלמי כמ"ש להלן, וכ"כ בהגר"א על המשניות דעפר הלבן היינו במקום שלא זרע, ולפ"ז מיושב דלא מייתו לה בגמ' משום דעפר דמתני' לא מיירי בשדה לבן, וביארו בגמ' הענין בברייתא דמייתו בתר הכי דשריותא דשדה כדי שיצאו ירקות, ואפשר דמתני' דעפר הלבן מיירי להקדים הריבוי לזריעת התבואה, א"נ אף לירקות לא התירו אלא כשיש ספיחין שנשרשו שצריכין לצמוח, וכמש"כ לעיל מדברי הראשונים ז"ל, והרמב"ם מפרש עפר הלבן שרחוק מן האילנות, וגם לפ"ז ניחא, אבל הלשון סתום, וגם בירושלמי משמע דעפר הלבן דומה לעפר שרחוק מהאילנות, אבל לא דהיינו הך, ומדברי הירושלמי ג"כ נראה דעפר הלבן אינו להצמיח ירקות, דא"כ ל"ד למרווחין כלל, אבל אם ענינו להרווחה שייך לדמותו למרווחין.

ולהאמור יש לפסוק כראב"י במתני' פ"ב מ"י דאין מרביצין בעפר הלבן בשביעית, דמסוגיין אין רא' דשרי, כיון דהכא בשדה להצמיח ירקות מיירי, והרמב"ם שם פסק דלא כראב"י אע"פ שמשנתו קב ונקי, וראיתי מובא דבמהדו"ק בפיה"מ כתב והלכה כראב"י, ותיקן במהדו"ב, דאין הלכה, ושם פסק כן מסוגיא דמו"ק, ולא הביא הא דירקות משום איסור ספיחין, וצ"ע, ואם נימא דעפר ושדה היינו הך צ"ל שסתמו בגמ' דברייתא כראב"י לומר דאיכא תנא אליבא דראב"י דאסר במועד ושרי בשביעית, וא"כ יש לפסוק דלא כראב"י בשביעית שם, כיון דאיכא פלוגתא בדעת ראב"י בזה.

פ"ב מ"י ממרסין באורז בשביעית כו' בפירוש הר"ש ובפיה"מ

ת. פ"ב מ"י ממרסין באורז בשביעית רש"א אבל לא מכסחין, פי' הר"ש דהכונה עירוב העפר במים צע"ק, דאין כאן היתר מיוחד טפי מהשקאה מרובה, ולמה נקט התנא לשון מחודש, ולא משמע דקמ"ל דאף מעדרין, לערב העפר עם המים, דבפשוטו אין בזה תועלת של עידור רק שיבלעו רוב מים בעפר, מיהו כיון שלפי הידוע האורז צריך הרבה מים עד שיהא וכדי למרס, א"כ צ"ל דחדא דאית ביה תרתי קאמר, שמשקין הרבה ומערבין העפר עם המים, ובפיה"מ משמע שענינו קטימה וקצירה ביד כדרך הקוצרין, [שו"ר בריק"ו וכ"מ שפי' ברמב"ם בהר"ש, ולפ"ז מה שהוסיף ענין האסיפה אינו ענין לממרסין], אבל פשטות הדברים דבגידולו מיירי ולא בלקיטתו, והנה ומעוך מתרגמינן ודי מריס, וה"נ יש לפרש מלשון מעוך שממעכין העלין המסתירים, אבל אין מכסחין אותן, וכן מרוח אשך מתרגמינן מריס וענינו ריסוק, וה"נ י"ל עד"ז, שממרסין העלים והענפים שצריכים כיסוח, אבל אין מכסחין אותן.

מיהו אפשר דרק ר"ש לשיטתו הוצרך לומר דאין מכסחין, לאפוקי מנטילת עלה מן האשכול דשרי במ"ב וכמשה"ק בירושלמי, ולפ"ז אין רא'.

תועלת בחרישה עכשיו, וע"כ שחורש לשביעית, אבל בהשקאה התועלת מיד, והר"ז כחורש קודם שתכלה הליחה.

ולפ"ז יש לפרש מ"ש בתוספתא ובירושלמי פלוגתא דב"ש וב"ה בהשקאה ע"ג נוף או ע"ג העיקר דהיינו ג"כ בשביעית ובנטיעות דוקא, דבע"ש יש להתיר הכל לכו"ע, והתם מבואר בדברי ת"ק דנקט השקאה בנטיעות בבבא בפ"ע, ולא שייך לומר אגב אינך, וע"ז נחלקו ב"ש וב"ה, אלא ודאי אינהו מיירי בשביעית עצמה, ור"י בן כיפר פליג את"ק וס"ל כראב"צ דאף בשביעית שרי, וס"ל דב"ה שרו אף על העיקר, ועובדי דירושלמי ע"כ בשביעית הוו, דהא בטלה תוספת בימיהם, ומוכח מזה דמפרשי ברייתא נמי בהכ"י, מיהו דוקא בנטיעות מיירו, ובעובדא דהוו משקין דקלייא בכנישתא חדתא וחרוותא אפשר דצ"ל דקלייא חדתא בכנישתא וחרוותא, שהיו משקין דקלים חדשים שהם נטיעות בשינוי ע"י מכבדות וחריות של דקל, אבל הר"ש פי' דמיירי בע"ש, וצ"ע מ"ט דמאן דאסר, ומרן זללה"ה נקט בסי"ז ס"ק כ"א דכולה מתני' אף באילנות ואורחא דמילתא נקט בנטיעות, ואמנם יש לקיים הדברים בכל השנויים במשנה, אבל בהשקאה הדבר דוחק לפרש כן, שהרי משקין כולן, וע"כ לרבותא נקטי' דאפי' בנטיעות לא שרינן אלא עד ר"ה וכ"מ בתוספתא דקתני בבא בפ"ע משקין את הנטיעות עד ר"ה ר"י בן כיפר כו', מיהו י"ל דנקט השקאה אגב אינך, וגם מדקדקין טפי להשקות הנטיעות.

בדין השקאת אילנות בבית הבעל, ובדין נטיעות ולהאמור אין לנו היתר השקאת אילנות בבית הבעל כלל, אבל בנטיעות יש להקל להשקות בשינוי כהני עובדי דאמוראי שהשקו בסלים, ובזמנינו אפשר דכולהו כבית השלחין דמו, כיון שהורגלו האילנות להשקיה מסודרת, וצ"ע ובירור, וכבר נתבאר מכ"ז בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ק י"ב, וזה למאי דנקטינן מתני' דמו"ק דמושכין את המים מאילן לאילן רק בבית השלחין,

שהמירוס והכיסוח מענין אחד, אלא נקט לה משום דר"ש, מיהו אפי' אם הכל מענין אחד מסתברא דנקט לה בשם ר"ש לומר דאף לדבריו אסור, ולא משום דרבנן פליגי עליה, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ק י"ג, נולגרת הירושלמי ממרסין באורו בשביעית דברי ר"ש, נקט "אבל" אין מכסחין ללמד שר"ש מודה בזה אע"פ שהוא מיקל במירוס, ובעלה של אשכול.

בחילוק בין אורז לנטילת עלה באשכול

וכבר נתבאר לעיל סק"ו דכיסוח אורז מוסיף כח בצמיחה כזמירה וכפירוק העלין, משא"כ נטילת העלה מן האשכול שלא בא להגביר כח האילן, אלא להסיר החוצץ בין האשכול לחמה, וזהו שאמרו בירושלמי שהוא כמציל מן הדליקה שאינו מבריא אלא מסלק המפריע, וכמש"פ הר"ש, וכ"ה בשנו"א, ומ"ש בבגה"א דההיתר משום דהוי הפסד גדול צ"ע בדפשוטו אין הפסד גדול בעלה המכסה על האשכול, וגם סתמא רוב האשכולות קיימין כתיקונם, וכנראה לשון מציל ודליקה משמע ליה כן, אבל בשנו"א לא פי' כן, אלא כפר"ש, וטעמיהו דרבנן דאסרי משום דשייך במלאכת מפרקין ומכסחין.

פ"ב מ"ד ראב"צ אומר אף משקה כו', ובתוספתא ובירור' בזה

ט. פ"ב מ"ד ראב"צ אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר, נראה דדוקא בנטיעות הוא מתיר, דאל"כ למה שנה התנא היתר השקאה רק גבי נטיעות, דליכא למימר דאורחא דמילתא להשקות הנטיעות בלבד, אלא ודאי לאשמועינן דת"ק לא שרי אפי' נטיעות אלא עד ר"ה, וממילא לא שמענו דראב"צ שרי אלא בנטיעות, דס"ל שיש להקל בנטיעות של בית הבעל ע"ג הנוף כמו שמקילין להשקות בבית השלחין אפי' אילנות, ובסברא נמי נראה שאין לאסור השקאת אילנות עד ר"ה משום תוספת שביעית, דלא דמי לחרישה שמשתכלה הליחה אין

שם וכורכין אותן, בתוספתא פ"א ה"ז מכוונין את הנטיעות עד ר"ה ר"י אומר אם היו מכורכות [כ"ה בשם הגר"א] לפני שביעית נוטלן אף בשביעית, נראה מזה דכורכין אותן כדי לכוונן שיגדילו ביושר, וא"ר יהודה שאם כרכום בע"ש, רשאי להתיר הכריכה בשביעית שיצמחו כדרכן, שו"ר בירושלמי ה"ב דמיייתי הא דמכוונין, ומשמע מזה שאין זה כורכין דמתני'.

אם כל הני דמתני' שרי אף באילן

ובכל הני דמתני' כבר כתב מרן זללה"ה דנראה דה"ה באילן דשרי, אלא דאורחא דמילתא לעשותן רק בנטיעות, [שו"ר דצ"ע בזה, דהא בדר"ש מבואר שכל עבודות האילן אסורות מעצרת, וא"כ מנין פשיטא לן שעבודות אלו מותרות, הרי קטימה דומה לפיסול דאסור, לפי הנראה בפשטות דקטימה היינו כמו נקטם ראשו ולע"כ, וא"כ דהשקאה ג"כ אסורה דצורך שביעית חשיבא], ומש"פ רש"י בע"ז שם דהתירו שלא ימותו, היינו לשיטתו דכל מלאכה אסורה בתוספתא, אבל אם נטיעה שרי דחשיב צורך ששית, ה"ה כל הני שמועילין מיד, וקמ"ל דרק עד ר"ה שרי, ובמהרש"א שם הקשה כיון דעושה שלא ימותו הו"ל אוקמי אילנא ושרי אף בשביעית, אבל כבר נתבאר לעיל סק"ו דכל פעולה שמוספת בגידול אפי' עושה ממנה מעט חשיב אברויי, דלא התירו אלא מלאכה שאינה תיקון השדה והכרם, ולכן השקאה אסורה אפי' כדי קיום לאביי בשביעית דאוריתא.

בירושלמי פ"ב ה"ב, פ"ד ה"ד, בכמה עניני עבודות האילן

י. ירושלמי פ"ב ה"ב הוותרין בגפנין ומשמטין בקנים, יתכן פירושו שמוציאין הקנים שתמכו הכרם וחותרין הזמורות שנתמכו בהן, ואין זה בדין זימור, אלא חותך לעצים מיקרי, והזימור הוא באומנות סמוך לעיקר האילן.

ועמש"כ מרן זללה"ה שם לפי הפירושים דאף בבית הבעל שרי, וכבר חלקו בתו' הרא"ש בשם הראב"ד ובריתב"א ע"פ הירושלמי ונקטו דמתני' בבית השלחין דוקא, ול"ע כה"צ בשיטת רש"י בזה, ודברינו להמפרשים בבית השלחין.

במ"ש בירושלמי דר"ח אסר השקאה לזרעים

מ"ש בירושלמי פ"ו ה"ב דר"ח אסר השקאה בצור, והקשו והא תנן משקין בית השלחין ותרצו לזרעים שבו, משמע לכאורה שהגוים זרעו בשביעית, ואמנם היתה השדה בית השלחין, אבל אין בזה היתר פסידא דבית השלחין כיון שכל זריעתה בשביעית הואי, ומתני' מיירי בזרעים שקודם שביעית שלא יפסדו, וכמו שחרישה לצורך זריעתם פשיטא דאסור אע"פ שהגוי עומד לזרוע, ה"ה להשקותם לו משזרע.

שם מזהמין את הנטיעות כו' ביאור ענין זיהום וענין בתים

שם במשנה מזהמין את הנטיעות, מהא דבעי בירושלמי מה בין מזהם לעושה בתים, ומשני דמזהם כמושיב שומר ועושה בתים עושה להם צל והם גדילין מחמתן, נראה דזיהום היינו הדבקת זבל וכיוצא בו לשמור חום האילן, ומש"ה דמי לבתים ובתים מתפרש כענין חממות שעושין היום, שהחום שנשמר שם מסייע בגידולן, מיהו לשון צל ל"מ כן, מ"מ צ"ל דיש סיוע בגידול ע"י הבתים, משא"כ המזהם, ומאן דאסר לזהם סבר שהזיהום מסייע כענין ששנינו לא יחפהו בעפר, וביארו בירושלמי שהחיפוי מסייע בגידול, ובתלמודן ע"ז נ' ב' מפרש דתרי זיהומי הוו, ועי"ש ברש"י, (ובר"ח משמע שפי' זיבול הקרקע, ותרי זיהומי תלוי בכמות הזבל), ואפשר דזיהום שנדבק לתמיד חשיב תיקון דאברויי ודיבוק חלש חשיב רק אוקמי, גם במש"פ רש"י בעשיית בתים כבר העיר הר"ש דבירושלמי ל"מ כן, ור"ח פי' שם דהבתים עוגיות להשקותן בהם וחדא קתני, וצ"ע דזה מותר אף בשביעית כדאמר מו"ק ג' א'.

שם אין תולין תוכין כו', מבואר דסגולה להצמיח אסור בשביעית, ואולי האיסור רק במדבקי אבל בתליה לבד שרי, וצ"ע. (סק"ז נרשם לפו"ר).

- מכתב -

בדין העמדת כוורות דבורים בתוך החממות לצורך גידול הפירות

יא. יש פירות שכדי להעביר האבקה מהפרחים להצמיח פירות צריכין להעמיד כוורות דבורים שברגליהם מעבירין האבקה לפרחים, כגון באבוקדו וכיו"ב, [ונכענין הרכבת דקלים בערב פסח, הובא בתוי"ט פ' מקום שנהגו, ובידי אדם ודאי אסור כמבואר בירושלמי פ"ד ה"ד אין מרכיבין דקלים מפני שהיא עבודה], ושמעתי לצדד להקל בשביעית, שאין זו עבודת קרקע, [ול"ד למדייר את שדהו דאע"פ שנעשה ע"י בהמות אסור, מ"מ הכא לא מינכר כ"כ מעשה בקרקע, ואין החילוק גמור מ"מ היה מצדד להתיר], ובפרט כשיופסדו רוב הפירות אם לא יעשו כן, מיהו נשאלה שאלה בעגבניות שבחממות וכיון שאין רוח צריכין להעמיד דבורים, וכבר נתנו פירות פעם אחת, אלא שבמשך השנה מוציאים פרחים עוד פעמים, וצריך להעמיד שוב דבורים, שמעתי להסתפק דכיון שכל נטיעתן אדעתא דהכי, אפשר שאין להתיר, דחשיב עיקר גידולם בצירוף הדבורים, ודמי טפי לעבודת קרקע, [ונכמו שאין להתיר כשדבורים מעבירין זרעים לקרקע ומצמיחין פירות], מיהו יש קולא מפני שיופסדו רוב הפירות, וגם בזה צ"ע אם יכול לזרוע באופן שצריך לדבורים ולקרא לזה הפסד, ובפרט שכבר צמחו פירות פעם אחת, ומסופקני אם יש היתר בהצמחת פירות שהם בגדר מניעת ריוח, דלא מצינו אלא אוקמי אילנא, וזה אברויי שיוציא פירות, ובאילן י"ל דחשיב הפירות קיימין, והצלתן כאוקמי פירא, אבל בירק שמחדש צמיחתו גרע, וגם באילן כיון שמוסיף אבקה לפרחים, י"ל דאין זה גדר אוקמי, כדמסתבר שאסור לעשות כן בדקלים, דזו כנטיעה ולא כאוקמי.

שם ה"ג אבל נוטל הוא את הרואה, לא נתפרש ענינו, אבל אין לפרש דהיינו מייבלין, דהא קתני לעיל עד ר"ה.

שם משקה בסליא ועדר וכי מתכוין לעבודת הארץ, לא משני על קושיא זו מידי, ואולי הוה סתומי פילי, ועי' לעיל סק"ט דכולה מיירי בנטיעות בלבד.

שם פ"ד ה"ד אין מציתין את האור באישת של קנים כו', בשבת פ"ז ה"ב מבואר דחייב משום חורש, ולפ"ז הענין שמיישר הקרקע לזריעה ע"י שסילק הקנים משם, ובעלמא כה"ג הוי שינוי, אבל בקנים אורחי' בהכי, ואפשר שאפרן משמש כזבל.

אבל לפ"ז אין מובן מאי וכן ה' רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית, ויתכן שחסר כאן בבא השנוי' בתוספתא פ"ג ה"א אין מטינין את הקנין מחיצות הקנים מפני שהיא מלאכתן רשב"ג מתיר וכן ה' רשב"ג כו' ולפ"ז מתפרש שהתיר גידול הקנים כדין אילן סרק, ועי' לעיל סק"ו (ד"ה שם מה) דנראה דרשב"ג התיר רק באילן דבעינן דומיא דזית וגפן, אבל זרעים אכולהו כתיב לא תזרע.

שם תני אבא שאול אומר מבידין בחרשים, בשבת פ"ז ה"ב אמרינן דחיובו משום חורש, והיינו דסילוק האילנות מכשיר הקרקע לזריעה, ונראה דגרסינן מברין, מלישני' דקרא יהושע פי"ז כי יער הוא ובראתו והיה לך תצאותיו וקמ"ל דלגבי שביעית לאו עבודת קרקע מיקרי כ"ז שאין דעתו על הקרקע לזריעה.

שם ומקיימין את האלווי בראש הגג ולא משקין אותן, עמ"ש ר"מ וראב"ד וחזו"א, ובבא זו בתוספתא סוף"א, ובפ"ג ה"ג ועושין ספיחין שבראש גגות ומקיימין אותו ואין חוששין לא משום שביעית ולא משום עבודת הארץ, ולכאורה משמע שאין בהם קדושת שביעית ולא משום נעבד, ולא נתפרש הענין.

ובתור הכי מסיים ההיא דאין מרכיבין דקלים, וש"מ דלתלות ייחור בתאנה ולגרום שתוציא פירות ג"כ אסור, וש"מ דזה לא הוי בכלל יופסדו רוב הפירות.

וכעת ראיתי בירושלמי פ"ד ה"ד שם קודם ההיא דאין מרכיבין שחילקו בין לטפל באילן שלא ישיר פירותיו דשרי, לבין לטפל שיתן פירותיו דאסור,

סימן ה

בדיני שמור ונעבד

נתכוין, אבל למש"כ כונת הרמב"ן שהתנא ביאר לנו הענין איך מתפרשים דבריו, ואדרבה אם הי' מזכיר רק עניני הלכה יש מקום לומר שאינו מסל"ת ולא מהימן כלל, (ועי"ש עוד ברמב"ן ובפי' עה"ת פ' קדושים).

ולפרש דכונת התנא משום שביעית דחוק טובא, חדא מ"ט נקט שביעית בין ערלה לנ"ר שהרי ענינם אחד, ועוד דסתמא דמילתא אינו אומר שלקחן מישראל, שאם מכר לו הישראל הרי עבר על איסור מסירת פירות שביעית לנכרי דממעטין ליה בתו"כ, וגם על איסור סחורה, וא"כ גם אם אין הפרדס משומר ראוי שלא ליקח ממנו, [וברמב"ן עה"ת הזכיר דשמא משל ישראל לקח ומכר או שמא אין קנין לגוי בא"י להפקיע דיני השביעית וגזרו עליו כישראל, ולפי שתי חששות אלו אין זה ענין למשומר אלא שלא יסייעו ידי הגוי שגנב משל ישראל או שאינו מפקיר, ולא מאיסור משומר אלא שמסייעין בדבר שנגד רצון התורה, והזכיר גם שמא הוא אריס של ישראל ומשמר לו שדהו או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו, (וכ"ז צ"ע דא"כ יש לאסור אף בלא דבריו, ומשמע דרק אם מהימנין ליה אסור, וצ"ל כגון ששל ששית או שמינית הוו רובא, ועי' בזה במהרי"ט סי' מ"ג ולע"כ)], ובבריייתא מבואר דלוקחין ממנו ולא חוששין לדבריו, ושמא י"ל דבפירות היתר של שביעית ראוי ליקח ממנו להוציא הקדושה מתח"י דחמירי טפי מדמי שביעית, אבל אין נראה כן פשטות הדברים אלא משמע שהפירות חולין, ועוד

יבמות קכ"ב א' של ערלה הן של עזיקה הן כו'
א. **יבמות קכ"ב א'** של ערלה הן של עזיקה הן של נטע רבעי הן, פשטות הדברים דעזיקה מלשון ויעזקה ויסקלהו לומר שהם מנטיעות מטופלות יפה, ונקט התנא אורחא דמילתא שדרכו להשביח מקחו בלשון זו, שאין דרכו להזכיר שנות הנטיעה בלבד, ודומה לזה מצינו בכתובות כ"ד א' שלי חדש ושל חברי ישן שלי אינו מתוקן כו' שפרש"י ור"ת דחדש וישן משום טיב המקח נקט", ועוד שאם הי' התנא שונה רק ערלה ורבעי הי' משמע שהגוי מזכיר עניני הלכה ואינו מסל"ת, ואמנם אם היתה כונתו להלכה הי' אומר שאינו ערלה, י"ל שטעה בכך וכיו"ב, וכדי להבהיר הענין הזכיר התנא גם של עזיקה הן שהכל להשביח מקחו, ואע"פ שהוא מסל"ת לענין הלכה, מ"מ אינו נאמן כיון שהוא משקר להשביח מקחו.

וכבר כתב הרמב"ן פ"י זה דהשתא הוי דומיא דעובדא דמייתנין עלה דא"ל קטילנא לך כפלניא בר ישראל, דלגבי העדות על המיתה הו"ל מסל"ת ואינו נאמן מפני שלהבהילו נתכוין, משא"כ אי מיירי בשביעית שכל דבריו בעניני הלכה, אע"פ שגם בזה קאמר התנא שכוונתו להשביח מקחו, והרשב"א הבין בלשון הרמב"ן דרק מפני שהוסיף של עזיקה הן אמרינן דזה מוכיח שהכל להשביח מקחו, והקשה ע"ז דגם בשל ערלה לחוד לא מהימן, דלשון הרמב"ן כשם שנתכוין בעזיקה להשביח מקחו כך במה שאמר של ערלה הן להשביח מקחו

דמשומר פירותיו מותרין, וסיים דשל עזיקה משום נעבד כדתנן הנוטע בשביעית יעקור, (וגם שם אמרו בירושלמי דלא עקר פירותיו מותר), וכנראה כונתו לחלק בין טיפול מרובה למועט, אבל הדברים מחודשים וסתומים ביותר, והרמב"ן העתיק סתמא דלב"ה שדה שנטייה אוכלין פירותיה ומשמע שהתיר בין משומר ובין נעבד, ובאמת כ"ה פשטות הדברים ששדה שנטייה היא ג"כ משומרת, שאין אדם מטייה להפקר, וכמו שפי' הראשונים ז"ל דעזיקה ג"כ משומרת, ונמצא דמתני' מבואר דמשומר מותר לב"ה, וכן פי' הרמב"ן בתו"כ דלב"ש אף משומר אסור, והיינו משום דהמטייב שומר, וכלשון התו"כ דמייתי נטייה על שאינו אוכל מן השמור, ולכאורה ממתני' הי' נראה דמשומר מותר לכו"ע, וכן בסברא דאין הגידולין מתייחסים למשומר כלנעבד, ואין בכח השומר לאסור דבר שאינו שלו.

וכבר כתבו תו' סוכה ל"ט ב' דפשטות הגמ' דאין לוקחין ממנו משומר משום מסירת ד"ש לע"ה או משום מסייע ידי עובדי עבירה, אבל הפירות עצמן מותרין, וכ"ד הרמב"ם שם, ועוד הוכיח כן הרמב"ן יבמות שם מדתנן אוכלין על המופקר אבל לא על השמור ר"י מתיר אף על השמור וש"מ דשמור מותר באכילה, וכ"מ בהדיא בירושלמי פסחים פ"ד דמיירי להתיר הפירות שהביא מן השמור, ועי' בזה לק' סק"ב, ולמש"כ כ"ה פשטא דמתני' דפליגי בנטייה אע"פ שסתמה שמורה היא, וכ"מ בתו"כ דמייתי נטייה עמש"ש ואין אתה אוכל מן השמור, ובתו' דקדקו כן משומרי ספיחין בשביעית, ובביאור התו"כ עמש"כ סק"ב, והראב"ד בתו"כ כתב בחד פירושא דהא דתנן בה"א אוכלין פירות שביעית בטובה היינו מן המשומר דלכך צריך להכיר טובה לבעליו, ובדין נעבד עי' לק' סק"ו.

מיהו מצינו בירושלמי פ"ט ה"ו המוצא פירות עבירה אסור ליגע בהן, והראשונים ז"ל פי' לאחר הביעור, והגר"א פי' שנזרעו בשביעית,

דלא משמע שהאיסור במקח אלא בגוף הפירות דומיא דערלה ונטע רבעי.

וגם לשון ויעזקהו לא משמע גדר כלל, ואמנם בלשון ארמי מצינו עזקא ע"ש טבעת, אבל עזיקה מתפרש מלשון ויעזקהו ויסקלהו שהוציא האבנים המשוקעים תחת האילן והשליכם לחוץ, כמו שהביאו הראשונים ז"ל ממנחות פ"ה ב' שהי' עוזק תחת הזיתים, ובאהלות פ"ח אף העוזק בית הפרס טהור, וכן ר"ה כ"ג ב' איבעיא להו אם בית יעזק מלשון ויעזקהו ויסקלהו דהיינו חצר מיושרת ומתוקנת יפה, דאין לפרש לשון היקף סביב דא"כ היינו נמי לישנא דאסור באזיקים דמייתי התם, וא"כ תרוייהו מחד לישנא והנדון רק אם הגדר משמרן או סוגרן, ולשון הגמ' ל"מ כן, וצ"ע ברש"י שם, ולשון רש"י ביבמות מעוזק וגדר סביב לו, ואפשר לומר דלא פירושא שמעוזק קאמר, אלא דסתם כרם מעוזק משמרין אותו, ועי' תו', והשגות הראב"ד על הרז"ה סוכה ל"ט ב'.

במה שפי' הראשונים משום נעבד, וכמה ראיות שנעבד פירותיו מותרין

ומה שפירשו הראשונים ז"ל משום נעבד ג"כ קשה טובא, דשדה שנעזקה בלבד יש לדמותה לנתקווצה שתזרע למוצ"ש, ואפי' בשדה הלבן, וכש"כ בשדה האילן שאין הסיקול תיקון גדול כ"כ לחשבן גידולי אסור, וצ"ל דכיון שהוא מעוזק קרוב לומר שעבדוהו בזיכור ועידור, אבל קשה למה נקט התנא עזקה שאין בלשון זה סיבה לאסור הפירות, ועו"ק דבהדיא שנינו שדה שנטייה בה"א אוכלין פירותי' בשביעית, והראשונים ז"ל הזכירו רק הרישא שלא תזרע במוצאי שביעית, וברמב"ן עה"ת חזר בו ותיקן הדברים דבמתני' מבואר דלב"ה מותר, וכ"ה בתו"כ, ור"ת באמת לא אסר הנעבד אלא המשומר, וכיון שהוכיח הרמב"ן דמשומר מותר והסכימו עמו הרשב"א והריטב"א אין לנו לחדש איסור בנעבד, והריטב"א בסוכה ל"ט ב' הביא ממתני' דב"ה מתירין בנטייה וש"מ

ממש, ותו ליכא למידק שרק מה שאתה נוהג בו עתה כשלך אסור, דקצריך לא קאי על שנה זו.

וכן מה ששנו בסמוך והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור, היינו לאו הבא מכלל עשה שלא לבצור לעצמו, כלאו דלא תקצור ולא תבצור, אלא דב"ש למדו מזה או אסמכו ע"ז לאסור שדה שנטיבה, מפני שהם גידולי שביעית, ואף לדברי ב"ש אין לנו אלא נטיבה שזה גידל פירות באיסור, אבל שמירה אינה מגדלת הפירות, ועוד דעד שלא הגיעו לעונת המעשרות או לעונת שביעית כיון דאסור לקוצצן משום הפסד, אין לאסור הפירות משום משומר, דשפיר משמרין מפני המפסדין באיסור, ומשבאו לעונת המעשרות אין לחדש דכונת התורה לאסור את הנוסף גידול מזמן שבאו לעונת המעשרות, שהרי הפסוק מתפרש על עיקר הפרי, וגם בסברא אין נראה שהמשמר דבר שאינו שלו יגרום איסור על גוף הפירות לאחרים, דהאיסור מתייחס לגברא, ואין לנו מקום לפרש מדאורייתא אלא אם נימא דע"י שבצר באיסור נאסרו, ול"מ כן דאם מפרשין איסור הפירות הר"ז מתפרש לא תבצור מפני שהם אסורין, אבל אין לנו מקור שאחר שעבר על לא תבצור נאסרו.

מיהו עדיין י"ל דכל הדרשות אסמכתא דומיא דרישא שמכאן סמכו לאסור ספיחין באכילה, ודכוותה לאסור שמור באכילה, [וכ"כ בתו' הרא"ש ב"מ ק"ח א', ועי' לק' סק"ה שכי"ה דעת תו' מנחות פ"ד א', והר"ש והרא"ש שביעית בפ"ו מ"ב ובפ"ח מ"ו נקטו דהתו"כ מירי בשמור אבל במופקר הכל מותר, ולפ"ז מבואר דשמור מותר באכילה, וצ"ע בספר מרן זללה"ה ס"ב סק"ח שנדחק לחלק בדעת הר"ש בין משומר כל הזמן למשומר שעה אחת, ובפשוטו דעת הר"ש דלא כר"ת, וכמשה"ק בתו' סוכה ל"ט ב', אבל מהא דמייתי עלה רק מכאן אמרו דבש"א אין אוכלין, משמע דלא מיבעיא שמור דלכו"ע אוכלין אלא אפי' נטיבה לב"ה אוכלין, דדוחק לומר דנקט נטיבה שלא נשמרה,

ובאמת פשטות פירות עבירה בירושלמי היינו ששימרן הבעלים ומוכרן בשוק, דאמרו בפ"ז ה"א בסוחר שביעית שעוסקין בפירות עבירה וכן בפ"ח ה"ו בחמרין וכתפין, וכל הני סתמן לפני הביעור, ולכאורה משמע שיש איסור בפירות אלו, ובפ"ט שם משמע שאינן מאכלות אסורות דהא ינתנו לאוכליהן, ומ"מ יש חיוב הרחקה שלא לסייע עוברי עבירה, ושלא ליהנות מהן, דהו"ל כגזל מה שמנעו הרבים ולא הפקירו שדותיהם, ואין הדברים ברורים, וצ"ת, (עי' לק' ס"י סק"י), מיהו אם זכה אחר ונטלן מן המשומר לא נאסרו, דרק ליטלן מכח הבעלים שלקטום מן המשומר הו"ל פירות עבירה, אבל אינן נאסרין במחובר ע"י השמירה כלל.

בדרשות שבתו"כ לגבי שמור ונעבד

ב. תניא בתו"כ ואת ענבי נזירך לא תבצור מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, ופרש"י נזירך שהנזרת מהם בנ"א, והרמב"ן פי' דמלשון נזירך דייק דהו"ל ענבי הנזיר, אלא נזירך משמע שאתה נוהג בהן כשלך, [וכן הוסיף בר"ש הגדמ"ח מכת"י פ"ח מ"ו], וביאר שם שאין האיסור אכילת הפירות, אלא האיסור בצירה לעצמו כדרך הבעלים אבל אם הפקירו לכל, רשאי ליטול ממנו כאיניש דעלמא, ובאמת כ"ה משמעות הפסוקים דבדין הפקר מיירי, דנאמר תחלה שש שנים תזרע ותזמור ואספת את תבואתה לעצמך, ובשנה השביעית לא תזרע ולא תזמור, ואף התבואה שגדלה בלא זריעה ובלא זמירה, לא תאסוף לעצמך, והיינו לא תקצור ולא תבצור, ולפ"ז התו"כ אשמועינן ביאור הפסוק מדאורייתא, ואף בספיח קצירך מתפרש כן, אלא ששם הסמיכו מדרבנן לאסור כולו באכילה, וק"מ מ"ש דהתם אסמכו לאיסור גמור טפי מבצירת הענבים דמפרשין רק איסור בצירה לעצמו, ואפשר לומר דנזירך משמע שלך כמש"פ הרמב"ן או כפרש"י, אבל קצירך קאי על קציר של ששית שזה כנספח לקציר של ששית, וא"כ מתפרש שפיר קצירך שלך

ולמש"כ יש ללמוד כן מדקרי ליה נזיריה ש"מ שהוא נשמר מלזמרם ונשארין מגודלין, וכן מיושב להרמב"ן, מיהו פי' הרמב"ן מדויק יותר לקרותם נזיר בגלל שמזיר עצמו מהן, וכלשון נזיר.

בראית הרמב"ן להתיר שמור

הרמב"ן ביבמות שם הביא רא' מדתנן פ"ט מ"ד אוכלין על המופקר אבל לא על המשומר ר"י מתיר אף על השמור, ואם שמור אסור באכילה אין לאכול עליו, והביא מירושלמי פסחים פ"ד דאוכלין מן השמור על השמור קאמר, הרי בהדיא דנאכל, אבל הרמב"ם בפיה"מ ובפ"ז ה"ד פי' שמור דהכא הם האילנות שבתוך החצרות ששמורין מן החי, ומופקר היינו שבבקעה חוץ לעיר, אבל שניהם מופקרין, מיהו לשון הירושלמי את הוא שגרמת לה שלא תאכל, וכן לשון מופקר ושמור, משמע דמשומר דקתני ע"י הבעלים שמונע מללקט.

ב"מ קי"ח א' ל"ק כאן בהגבהה כאן בהבטה, מ"ש הגבהה מהבטה, ואם הבטה קני אף לאחרים

ג. ב"מ קי"ח א' ל"ק כאן בהגבהה כאן בהבטה, פי' דבהגבהה זכה בעה"ב בתבן ונתחייב בשכרו, ובהבטה דלא זכה לומר לו טול מה שעשית בשכרך, ונחלקו הראשונים ז"ל אם בעה"ב חייב בשכרו אלא שאינו בדין פועל ויכול לשלם בשוה כסף, או דכיון דידע דבשל הפקר הוא לא נתחייב בשכרו כלל, ערמב"ן ור"ן ועב"ח וט"ז סי' של"ו בפלוגתא הרמ"ה והטור, (ואם אינו בדין פועל אפשר דחויבו מדין ערב או מזיק כ"כ אאמור"ר שליט"א) (זללה"ה), ולע"כ.

והנה מבואר בסוגיין דאי הבטה בהפקר קני זכה בעה"ב בהבטת הפועל, וש"מ שאפשר לזכות בהבטה לאחרים, וכ"ה פשטות לשון המשנה גבי שומרי ספיחין שהם מקבלים שכר שמירה, ומקנים בהבטתן להקדש, ולא שהקדש קונה הספיחין מהם, וכ"כ מן זללה"ה בשביעית סי"ג ס"ק ט"ז שאם זוכים ע"מ למכור להקדש הו"ל סחורה, ועכ"פ

וכן בסברא דנטייבה חשיבא גידולים של שדה שלא שבתה, משא"כ שמור, וגם קשה לפרושי שמור כיון דעד עונת המעשרות אינו בדין שיאסרו, וכמש"כ, ועוד שהרי הדרשות נכונות כן מדאורייתא דאיצטריך לפרושי שבעה"ב מותר לבצור מן המופקר.

ובהגהות הגר"א מוחק תיבות מכאן אמרו, ומשמע כונתו דדרשא דאי אתה אוכל מן השמור אתיא ככו"ע, ורק בנטייבה פליגי, ולפ"ז משומר חמור מנעבד, ומסתברא דאף לדידי' היינו כשבצרן באיסור, שאין לנו גידולי משומר, שהרי אם בצרן מיד שבאו לעונת המעשרות לא גדלו באיסור, ואפ"ה קרינן בהו ענבי משומר, ולכן אף כשגדלו והוסיפו במשומר הדין כן דתלוי רק בבצירה, (וערמב"ן עה"ת בדין שימור עד האסיפה ע"מ לחלק לעניים), שו"ר בבהגר"א ירושלמי פ"ח ה"ו פ"ט ה"א דג"כ נקט דמשומר אסור באכילה, ומשמע שלגמרי נאסרו, ועמש"כ בזה לק' סק"ו.

ומן זללה"ה בס"י סק"ה צידד דלדעת ר"ת משערין מה שהוסיף בזמן השימור, ואם הפקיר ורבו ע"ז גידולי היתר מותרין, ולפמש"כ לכאורה אין לאסור כלל מה שגדל עד עונת המעשרות, כיון ששמירתו בשעה זו מותרת, ועראב"ד בתו"כ שכתב בחד פירושא דלכ"ה אף השמור מותר והיינו אוכלין בטובה, ובחד פירושא שרק נעבד מותר לכ"ה, ועראב"ד פ"ד הט"ו.

ביאור לשון נזירך

לשון ענבי נזירך פרש"י שהנזרת בנ"א מהם, והרמב"ן פי' שהנזרת עצמך מלטפל בהן, ולכאורה יש לפרש מלשון גידול כמו גידול פרע של הנזיר, כדכתיב גזי נזרך והשליכי, וה"נ הכרם שלא נזמר נשאר מגודל פרע כנזיר, וזה מיושב יפה בלשון הפסוק גבי יובל ולא תבצרו את נזיריה, ובזה מיושב משה"ק אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מנלן איסור זמירה ביובל, דהא לא כתיב אלא זריעה, ועי"ש בס"א סק"ח דלדעת הסוברים דנטיעה בכלל זריעה י"ל דה"ה זמירה, אבל להרמב"ם קשה,

זללה"ה בכונת מרן זללה"ה דשמא לא ימסרם יפה יפה היינו שמשאיר הזכות מקדיש לעצמו, ובציבור בעינין שגם ההקדשה תבא מכח הציבור, י"ל דה"נ ישאיר לעצמו זכות מקדיש בזה שעשה הקנין עבור הציבור, וצ"ע בזה דלכאורה הזוכה שעושה קנין בשביל חבירו אין לו זכות מקדיש, כדחזינן דשייך מגביה עשיר לעני פאה אע"פ שאין לו זכות לעצמו, וצ"ל דחיישינן שיזכה לעצמו תחלה, והוא יהא המקדיש.

בקושיית בנו של הקצה"ח

ומשה"ק בנו של הקצה"ח היכי מיתוקמא ברייתא דשומעין לו ללישנא דהבטה קני לכו"ע, תירץ שם בשני אופנים, א' לדעת תו' ב' א' דבעינן מעשה כל דהוא כגון גדר קטן, ומיירי הכא בלא מעשה כלל, ובאמת ק"ק משמעתין לפירוש תו' דלא משמע ששומרי ספיחין והמלקט תבן וקש עשו מעשה כל דהו, אלא דכלפי הרואה מציאה שייך לומר שהבטה היא ענין ממושך דחשיב טפי מעשה, כלשון רש"י הואיל ודבר טורח הוא ודעתו לכך ועל ידו נשמר, וה"נ סילק ח"י ועוף ורגלי בנ"א ועוד, שו"ר שכ"כ הרמב"ם ב' א', ולכאור' ה' נראה שזהו קנין מדרבנן כעין קנין ד"א, דכיון דסמכא דעת' וטרח בדבר אוקמוה ברושות', ב' דשמירה לחוד אינה מעשה מספיק שיחול ע"ז דין שליחות, ואפי' בשכר, ואמנם הרשב"א ג"כ סובר דלא מהני לקנות לאחר וכמש"כ לעיל, ואפשר שזה קנין קלוש, כמו שיש לדון בקנין ד"א אי מהני לאחר, והבטה גריעא טפי, אבל פשטות הדברים שקונה בהבטה לאחרים למ"ד קני וכמשנ"ת לעיל, ויש לתרץ כגון ששכרו לחפש היכן יש תבן וקש של הפקר, דעיקר מלאכתו היא הראי', ועדיין לא קנה בהבטה, או דהאי תנא פליג וסבר דהבטה לא קני.

שם דת"ק סבר הבטה בהפקר קני כו'

שם דת"ק סבר הבטה בהפקר קני ואי יהיבי ליה אגרא אין ואי לא לא, הקשה מרן זללה"ה בשביעית שם, דאם זוכה לעצמו ע"מ למכור לציבור

המעות דמי שביעית, אלא ודאי דמעיקרא זכו בשביל הקדש.

אבל בשטמ"ק כנראה בשם הרשב"א כתב דהבטה קני רק לנפשיה, וז"ל הבטה בהפקר קני כלומר המביט, אבל מי שהביט בשבילו לא קני דאי לא בחנם נמי אמאי לא, דהא קנו ציבור בהבטה של זה כו' וקשיא לי לת"ק היאך קנה זה והלא הוא אינו מכוין לקנות לעצמו אלא מביט לצורך ציבור כו', נובשם הראב"ד ג"כ הקשה בשטמ"ק שם מ"ט לא יזכה בחנם להקדש, ותירץ דאינו נעשה כפועל לחבירו בחנם אא"כ עושה דבר בשלו, כנראה ר"ל דהו"ל קנין דברים בעלמא שאין קשר עם מעשה השומר להחליט שזה עבור בעה"ב, וצ"ל דגרע מהגבהה שיש כאן מעשה קנין, אבל בהבטה צריך לייחס כל השמירה לאחר ובלא קנין או התחייבות מעות אינו שומר, וצ"ע, ועי' להלן בשם הקצה"ח], וצ"ל להרשב"א דהא דאמר רבה הבטה תנאי היא לאו למימרא דאיכא תנא דסבר אין שומעין לו בהבטה, דלכו"ע כיון שלא זכה בעה"ב שומעין לו, ופלוגתא דתנאי רק אם זוכה לעצמו, ובזה מיושב משה"ק בקצוה"ח סי' של"ו בשם בנו ז"ל ללישנא קמא דרבא דכו"ע הבטה בהפקר קני, במאי מוקמינן ברייתא דשומעין לו, ולהרשב"א ניהא דלכו"ע לא קני בעה"ב.

אבל לשון הגמ' ל"מ כן דמילתי' דרבה משמע דתנאי היא ואיכא למ"ד אין שומעין לו, ועוד דלהרשב"א משמע שהפועל זוכה מיד לעצמו, ולא הול"ל טול מה שעשית, שהרי היכא דלא זכי בעה"ב זכה מעיקרא לנפשי', ופשטות הדברים שעדיין לא זכה הפועל כלל, והיינו משום דהבטה לא קני ליה.

ומשה"ק הראב"ד והרשב"א כיון דמעיקרא זוכה לציבור מהו החשש שמא לא ימסרם יפה יפה, בפשוטו מתפרש שהקנין הזה שעושה עבור הציבור לא יעשנו יפה יפה, כמו שמוכן בהגבהה כה"ג, ואפשר מפני שיכוין לעצמו תחלה או שלא ימסור בלב שלם, ולפמש"פ אאמו"ר (שליט"א)

משום סחורה, ושאיני גבי עומר שאינו יכול להקדים הקצירה, ובכה"ג חשיבא הזכ"י כדרך אכילה, ולא כמקדים לתפוס לעצמו, ע"ש, ויתכן דרך בהבטה דשמירה שהפירות קיימין מכח טרחתו מותר לו לזכות, אבל לא בשדה בעלמא שאין סיבה שיביט כדי לזכות, ועתו' מנחות פ"ד א' שזכית הגזבר אין ללמוד מלדורותיכם כיון שיכול לקצור מן המופקר, ואפשר דמדאורייתא אין שום קנין שיועיל לזכות במחבר, דהבעלים אסור משום משמר שדהו, ואחר אין לו אפשרות לזכות, ואין בעה"ב רשאי להקנות לו שדהו לקנות, ורק בהבטה שראו חכמים לנכון שלא ישיגו גבולו, ד"ז שייך גם בשביעית, ואין בזה משום משמר כיון שכבר זכה בהם לעצמו בהיתר, וכאילו כבר קצרו דמי, וצ"ע.

שם למיתב ליה ארבע זוזי, עי' תו' יומא נ"ה ב' ד"ה ונברור, ועי' ערכין ז' ב' אין בערכין פחות מסלע.

שם כי היכי דלשמעי בעלי זרועות וליפרשו מינייהו, בתו' סוכה ל"ט ב' ובמנחות פ"ד א' ובשאר דוכתי פ' שהם שומרים מחי' ועוף אבל בנ"א מעצמם פורשים, וענין בעלי זרועות פ' הרמב"ן והר"ן דכששומעים שהקדש הוציא הוצאות ע"ז פרשי מנפשיהו, אבל אם שומר בחנם כיון דלא פסיד הקדש, אומרים שההקדש ימצא במקו"א ואלו יטלו לנפשם.

שם ב' מדברין לדברינו אין באין משל ציבור, כאן לא הוזכר בגמ' אין עומר ושתה"ל באין משל ציבור, כמו בל"ק, דכאן הכונה שדמי השמירה שנשארים בלשכה שייכין לשומר חנם, כדפרש"י וכ"כ בשטמ"ק בשם הראב"ד, ושם משמע דגריס בהדיא אין תמידין ומוספין באין משל ציבור, וק"ק שהרי השומר לא זכה בדמי השמירה וא"כ אין כאן דמי יחיד בלשכה, ואם מפני שרשאי לקבל, הרי גם לר"י רשאי לשכור שומר בשכר, וי"ל דלרבנן שראוי לשכור בשכר דוקא, א"כ נותנין מתחלה בשקלים לשכר השומרים, ולכן חשיב שנשאר שכר השומרים ונתערב בדמי הלשכה, אבל לר"י דאפשר

קעבר על איסור סחורה, (ועי"ש מה שתירץ בזה), ועוד דהו"ל דמי שביעית, והוכיח מזה שאינו זוכה לעצמו כלל אלא מעיקרא זוכה לציבור, וכן מוכח מהא דמשמע בגמ' דלמ"ד הבטה קני אין שומעין לו, והיינו מפני שכבר זכה בזה בעה"ב ונתחייב בשכרו, מיהו נראה דאף להרשב"א שהפועל זוכה לעצמו אינו מוכרן להקדש אלא מסתלק בקבלת השכר, דלישנא דמתני' משמע שנוטלין שכר ולא שלוקחין מהן העומר ושתי הלחם, ואפשר דמה"ט לא חייש ר"י שלא ימסרם יפה יפה כיון שאינו נותן מתנה אלא מסתלק, ועי' בירושלמי שקלים פ"ד ה"א שנותנין לשומרים מן החולין ואח"כ מחללין מעות הלשכה על העומר ושתה"ל.

במשה"ק החזו"א דהא גזרו על הספיחין, ועוד איך זוכה במחבר

הקשה מרן זלה"ה שם מה זכ"י יש לו לעצמו הרי גזרו על הספיחין (ואפי' לבהמה דעתו ז"ל דאסורין, וגם י"ל דאסור ליתן לבהמתו השעורים משום הפסד בידים), ותירץ דאין ספיחין איסור"נ ושפיר זוכה בהן כדי למכרן להקדש לצורך העומר, ומשכח"ל גם בשדה בור וניר שהספיחין מותרין בהן, ובזה מיושב שבעלי הזרועות אינם עבריינים לאכול ספיחין, אלא דכנראה משמע ליה סתמות הדברים דבכל דוכתא שומרים, וכ"מ בירושלמי עי' בסמוך, ובפשוטו פלוגתתם אף לאחר גזירת ספיחין, מיהו מ"ש בירושלמי שקלים פ"ד דאסירי משום ספיחין י"ל דהיינו לר"ע, כמ"ש פ' מרן זלה"ה בסכ"ב סק"ג ועי' לק' סק"ו בזה, ובתו' מנחות פ"ד א' פ' דמצותו בכך, מיהו ל"ד לאיסור חדש שהוא מתיר גם את עצמו, עם ההקרבה.

עוד הקשה מרן זלה"ה איך מותר לזכות לעצמו במחבר הא הו"ל משומר, ובסי' י' סק"ה צידד דכיון דכל ישראל ניחא להו רשאי לזכות, ושם בסי"ג סק"ט ט"ז כתב עוד דש"מ שבשיעור שמותר לו ללקט לעצמו יכול לזכות גם במחבר, מיהו אם כל זכיתו למנוע אחרים כדי שישאר לו י"ל דאסור

הרמב"ם והתוס' ובר"ש הנדמ"ח מכת"י ג"כ מבואר שחזר בו עי"ש, ואיסור משומר לר"ת ג"כ י"ל שהוא מדרבנן כמו שתירץ בתו' הרא"ש ב"מ קי"ח א' וכ"נ כונת תו' מנחות פ"ד א'.

בתו' מנחות פ"ד א' ד"ה שומרי

ה. מנחות פ"ד א' תוד"ה שומרי, וא"ת היאך עומר בא מן המשומר כו', הקשה מרן זלה"ה בשביעית ס"י סק"ה תיקשי להו' לכו"ע איך שמרו ועברו על מצות שמיטה, וע"כ דאיסור שמירה רק על הבעלים, אבל אחר שאינו מניח ללקוט הו"ל רק גרמא בעלמא, וא"כ מה"ט גופיה אף הפירות אינן נאסרין, וכתב לפרש דבקושתם סברו דהסכמת כל ישראל מהניא להיתר שמירה אבל לא לבטל חלות האיסור דאורייתא של פירות שמורים, ותיצו דגם לענין איסור משומר מהני, ומסתמות דברי התו' נראה דאיסור משומר שפיר התירו חכמים משום מצות לדורותיכם להודיע לבנ"א שב"ד אינם מתירים ללקטם, כמו שיכולים להוציא פסק דין כזה בלא שומרין, אבל משום חלות דין איסור דאורייתא קשיא להו' שהפירות נאסרין, ולבסוף תירצו דמרבנן פירשו מללקוט ואינו בכלל משומר כלל.

ואם נימא דכשיעזר שמותר ללקוט לעצמו יכול לזכות במחומר, א"כ אין כאן איסור שימור ולא פירות משומרין, שכבר זכה לעצמו בהיתר, או לציבור, וצ"ל דקושתם ללישנא בתרא שאינו זוכה רק משמר.

שם בא"ד וי"ל דמדאורייתא כו' ובפ"ק דמו"ק כו', נראה כונתם דמדאורייתא מפרשין קרא שלא יבצור כדרך הבוצרים אף במופקר, וכדחזינן במו"ק ג' א' דחשיב קצירה ובצירה אבות מלאכות, ואיסור משומר מדרבנן ובעומר לא העמידו דבריהם כמו שהתירו ספיחין, וכן תירץ בתו' הרא"ש ב"מ קי"ח א', ובזה מבואר מ"ש בסמוך ומה"ט שרי קצירה, ור"ל דאכתי צריך יישוב איך קוצרים כדרך הקוצרין דאסור מדאורייתא אף במופקר.

שיתנדבו שו"ח, א"כ אין נמצא בלשכה מעות שמיועדים לשומרים.

בסוגיא דסוכה ל"ט ב' ובתו' שם

ד. סוכה ל"ט ב' בד"א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר כו', פשטא משמע שהחבר לוקח מע"ה המשמר, שהרי הע"ה אינו לוקח אלא לוקט, וצ"ע דא"כ פשיטא שמסייע ידי עוברי עבירה וגם עובר בלפני עור שהלוקט מן המשומר ע"מ למכור עובר באיסור סחורה, וצ"ל דקמ"ל שאפי" בספק אסור, וכ"נ שפי' הרמב"ן בפ' בהר, שכ' שם דפחות מחצי איסור מותר והיינו משום שא"צ לשמר עבור שיעור מועט כזה, והאיסור משום דחיישנן שמביא מן השמור ויש בזה איסור סחורה ומסייע ידי עוברי עבירה, ולא משום מסירת ד"ש לע"ה, מיהו אם לוקח ממשומר ודאי, דהשתא הע"ה עובר באיסורי שביעית הו"ל חשוד דאפי' כל שהוא אין מוסרין לו, אבל קשה דא"כ אפי' של הפקר ודאי אין לוקחין מן החשוד, ויתכן שהמשמר אינו חשוד שאינו עומד בנסיון, אבל המוכר של שביעית ואומר שהם של ששית הוא נקרא חשוד, שמרמה ומפקיע כל מצות שביעית מן הפירות, ולע"כ בסוגיא זו.

שם תוד"ה בד"א כו' דלא היו צריכין לשומרם מבנ"א כו', וענין בעלי זרועות נתבאר בסק"ג.

שם ומיהו קשה לר"ת כו' ומיהו קשה כו', משה"ק מסיפא דתו"כ התם מתפרש גם בשל הפקר, אבל הרישא דאתה בוצר מן המופקר מתפרש שפיר דומיא דספיחין שאסורין לגמרי, אלא דקשיא להו' אם הלימוד מדאורייתא א"כ רק חד מינייהו עיקר, ובפשטו הא דבעינן שינוי בדריכה ובקיצוע הוי רק מדרבנן, שא"א לכלול ד"ז בלשון לא תבצור, ורק אם מפרשין שינוי במעשה הקצירה שייך לדון שיהא מדאורייתא, ופשטות הדברים שדרך בכל השנים שמלקטים תאנים ביד ואין בזה שום שינוי, וגרסינן אין קוצין במוקצה אלא בחורבה כגרסת

השביעית כדי שתצמיח יפה בשמינית, דבשמינית קודם הזריעה אין חורשין כ"כ הרבה פעמים, ולא נתיישב ענין חורשין חמש גם בשביעית, ועדיין צ"ע).

עבר וזרע הפירות מותרין כמ"ש בירושלמי ואפי' לב"ש דכולי האי לג', ול"ד לגידולי שביעית דסיפא, ואי נטייבה דרישא ב"פ א"כ גם בסיפא חרש פ"א הפירות מותרין אף לב"ש, ואפשר דכיון דמיירי בשדה האילן כל חרישה מיקריא נטייבה, ורישא בשדה הלבן, שיש ענין נטילת קוצים תחלה.

בנטייבה לפירות שהביאו שליש קודם שביעית

שם שדה שנטייבה בש"א אין אוכלין פירותי' בשביעית ובה"א אוכלין, בתו"כ מבואר טעמיהו דב"ש מדכתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל כו', ולפ"ז פירות ששית שהביאו שליש או שבאו לעונת המעשרות בששית אע"פ שחרש וזיבל להם בשביעית וגדלו באיסור, הפירות מותרין, ואפי' באורז שהשריש ער"ה וכל גידולו בשביעית לתנא דמתני' דאזלינן בתר השרשה, דרק בפירות שנת השביעית שהם הפקר ובדיני שביעית אמרו ב"ש דרשא או אסמכתא זו.

בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד בנזרעה

והא דלא פליגי בנזרעה בשביעית להודיעך כחן דב"ה דשרו אף בזה, י"ל משום דבלא"ה אסירי משום ספיחין, ושדה שנטייבה מיירי בשדה אילן כמ"ש הרא"ש, דהא לא מיירי שנזרעה אח"כ, דתיפו"ל משום זריעה, וברמב"ם פ"ד הט"ו מבואר דאף בזרע בשביעית מותרין, כשאין בהם משום ספיחין, ולכאורה גם לב"ש יתכן שיפקע האיסור כשיפקע קדושת שביעית מהם כשיצאו לשמינית, עי"ש ברמב"ם דהפסוק מיירי בפירות של שבת הארץ שיש בהם דין לאכלה.

והראב"ד השיג שם דכל שנזרע בשביעית אסור מדתנן פ"ב מ"ו ואם נטע כו' יעקור,

שם א"נ קצירך ונזירך כו', בגמ' ב"מ קי"ח א' משמע שיכול לזכות לעצמו ג"כ, אלא דבאופן שזוכה לעצמו אין כאן שימור כלל דהו"ל כלאחר לקיטה, וקושתם רק כשמשמר בשל הפקר, וע"ז אמרו דכיון שמשמר לצורך הקדש שרי.

שם ומה"ט שריא קצירה א"נ כו', פי' דעיקר דרשא דתו"כ מפרשין לה לאיסור כדרך הקוצרים וא"כ איך קוצרים העומר אפי' מן המופקר, וע"ז תירצו דלצורך הקדש מותר או משום לדורותיכם, (דלעיל בקושתם דחו דמשומר אינו נותר מלדורותיכם אבל קצירה שפיר מותרת).

בנדון הירושלמי בנחרשה פעם ראשונה

ו.פ"ד מ"ב שדה שנתקוצה תזרע למוצ"ש שנטייבה או שנדיירה לא תזרע למוצ"ש, בירושלמי פליגי אם חרישה אחת כנתקוצה או כנטייבה, ולכאורה לשון נטייבה קשיא להו מ"ט לא קתני נחרשה, ומשמע דוקא בהטבה מיוחדת קנסוהו, ואם נפרש דחרישה הראשונה התירו בשעת הגזירה, ושוב לא קנסו על חרישה הראשונה, ניחא דקתני רישא נתקוצה, שרק בזה לא גזרו מעיקרא, וקודם הגזירה אף בנחרשה גזרו, ואח"כ רק בנטייבה גזרו, ויפה פירש הרע"ב שפי' נתקוצה ניטלו הקוצים דודאי זהו פירושא דנתקוצה, ולמש"כ נתקוצה דוקא התירו מעיקרא, ואפי' אם גם חרישה אחת דנוה כנתקוצה, מ"מ אין לשנות פי' נתקוצה ממשמעותו, ובירושלמי מתפרש דאפי' חרש בכלל נתקוצה.

והרא"ש פי' דחרישה ראשונה ליטול הקוצים ולכן קרי לה נתקוצה, והיינו ג"כ רק מכת קושיא דמ"ט קתני נטייבה, שו"ר דמצינו כן בפסוק ירמ' ד' נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים, וא"כ מתפרש שניטלו הקוצים ע"י חרישה, (ולשון התוספתא פ"ג ה"ו איזו היא שדה שנטייבה כ"ז שבנ"א חורשין חמש והוא חורש שש כו', לכאורה מתפרשת רק בשעת הגזירה דכל שחורש טפי מהצריך קנסוהו, ומיירי שעושין אותה ניר בשנה

הר"ש בפ"ו מ"ב מירושלמי, וזה לגרסתו אם אינו ענין לספיחי היתר תנהו ענין לספיחי איסור.

בדעת הגר"א באיסור משומר ובזרע באיסור

בבהגר"א על הירושלמי שם נקט דמשומר אסור באכילה ומן המופקר צריך לבצור בשינוי, ואמנם עיקר הדבר נראה דמשומר אף לבצור בשינוי אסור, דעיקר האיסור שלא יבצור לעצמו, אבל עדיין אין ללמוד מזה שהפרי עצמו נאסר, דאחר יכול ליכנס ליטול שלא ברשותו, ואם חזר והפקיר הכל מותר, אבל ממש"ש בשם הגר"א דבמשומר הול"ל לא תאכל שמעינן דס"ל שהפירות נאסרין - ומה דנקט הגר"א שהשינוי בצורת הקצירה, וכגרסת הר"ש שקוצצן בחרבה, כבר חזר בו הר"ש בנדמ"ח מכת"י דכולה מתני' בשינוי דבתר קצירה מיירי, וגרסת הרמב"ם במתני' וכ"ה בתו"כ בחורבה והיינו שמקום ייבוש הקציעות לא יהא במוקצה הרגיל.

בבהגר"א פ"ט ה"א כת"י ב' כתוב דנזרע באיסור אסור מדאורייתא, וספיח הקציר מדרבנן, ועלו מאליהן שלא ממה שנשאר ע"י אדם מותר, אבל בכת"א כתוב דלזרוע אסור מדאורייתא, וצ"ע הי מינייהו עיקר בכונתו ז"ל, ולע"כ.

בדברי הירושלמי בדן זריעה בשביעית לצורך העומר ובאכילת השיריים

בירושלמי שקלים פ"ד ה"א ההן עומר מהו שיזרע בתחלה, אפשר דהספק אם מדמינן לה למכשירין שאפשר לעשותן מערב שבת, כיון שאין ההכשר עצמו מצוה, שהרי אם מצא חרוש אינו חורש, או"ד כיון שא"א להזמינו ביד"א הו"ל כא"א לעשותן.

מיהו לענין היתר אכילה מסתברא דאפי' אם הזרוע באיסור בשביעית אסור מדאורייתא, מ"מ הנזרע בהיתר לצורך העומר מותר, שהאכילה ודאי בכלל היתר הזריעה, ותדע דגוי שזרע פירותיו מותרין, וש"מ דאיסור הזריעה גורם, (ולא משמע שעדיף ליתן לגוי לזרוע לעומר), ומשה"ק בתר הכי

וכן בגיטין נ"ג ב' במזיד יעקור, וכן הביאו מזה הראשונים ז"ל יבמות קכ"ב א', ובירושלמי שם מסקינן דלא עקר הפירות מותרין, כ"נ המסקנא וכ"ה ברמב"ם, ולכו"ע אפשר לומר דקנסא דיעקור אינו לאסור גוף הפירות, שאין כאן אלא קנס ממון, וכ"מ מהא דשוגג לא יעקור לר"י, ש"מ שלא אסרו הפירות בעצמן אלא קנס אגבא דגברא, ואין לנו מקור לאיסור אכילה, ולכן אין ללמוד דעד כאן ל"פ אלא בפירות נטיעה שאינם בקדושת שביעית מיהו עדיין אין להוכיח מזה לזרעים שזרען בשביעית, דבנטיעות אפי' אלו שנטען בשביעית הרי הפירות שגדלו לאחר כמה שנים אינם גידולי שנת השבע, אבל גידולי שנת השבע י"ל דאסורין, ולא מדין יעקור אלא אפי' בשוגג לר"י, מיהו לא מצאנו מקור לאסור, דהראשונים ביבמות מדמו זה לשדה שנטיבה, והעתיקו הדברים בשם הרמב"ן והרמב"ן חזר בו מזה בפ"י התורה.

בתו"כ ילפי ב"ש מקרא מן השבות בארץ אתה אוכל ואין אתה אוכל מן השמור, ולכאורה אין לחשוב הפירות כגידולי שמור, וע"כ דנטיבה דוקא קאמרי, וכיון דקרי ליה שמור, ש"מ דשמור מותר ואיסור נטיבה מפני שמגדל ושומר לעצמו, שהרי הדבר פשוט שאינו מטיבה להפקר, ואם זה קנס מדרבנן הר"ז ג"כ מפני ששומרן לעצמו.

במה שהעתיקו הראשונים ז"ל ביבמות ממתני' דהפירות אסורין עמש"כ סק"א.

בירושלמי פ"ח ה"ו כתיב את ספיח קצירך כו' תנהו ענין לספיחי היתר כו' כשעלו מאליהן כו', בפשוטו עלו מאליהן וספיחי היתר היינו הך, ובהגר"א כתב דפרושי קא מפרש, ודוחק דענין ספיחין ידוע, ואפשר דמ"ד ספיחי היתר ס"ל דספיחין אסורין מדאורייתא, ורק אלו שנזרעו קודם ר"ה ויצאו בשביעית מותרין, ומ"ד עלו מאליהן ס"ל דספיחין דרבנן, וצ"ע, והר"ש פ"י ספיחי היתר שהביאו שליש בששית שמותרין בכל דבר כמ"ש

בדין עשייה בגת שלא ע"י בעלים

ופשטא דמתני' והתו"כ שדינים אלו בהפקר נשנו שבוצר בהיתר, ובין בעלים עצמן ובין אחרים אסורין, דמתני' קתני דין התאנים והענבים, ומשמע שבכל תאנים וענבים וזיתים של שביעית הדין כן, ולא קאי על הבעלים דוקא, ועי' ירושלמי דדבי ר' ינאי היו משכירין בדיהן ולא משמע לבעלים דוקא, ושייך למיגדר מילתא ככל אדם שלא ישתלטו גברי אלמי על השדות ויכניסום לאוצר, אבל ק"ק דהא דרשא דתו"כ אבעלים קאי דעליה כתיב לא תבצור כמשנ"ת לעיל סק"ב, ואפשר דלמאי דמפרשין למעוטי כדרך הבוצרין מפרשין לה מן המופקר ואכל אדם קאי, והרמב"ן שם הטעים הדברים על הבעלים שלא יבצור לעצמו אלא ילקוט אותם עם העניים בהפקר וינהג בהם ג"כ כדרך שהעניים נוהגים לדורכן בעריבה, אבל פשטות המשנה שכל אדם אינו דורך בגת ובכד, ואוצר ב"ד שאני שאין בהם מיחזי כלאוצר, שהם באמת מכניסין לאוצר בהיתר.

אבל בספר מרן זללה"ה ס"ב סק"ו נקט לדעת הרמב"ן דמתני' מיירי בבעלים דוקא, והוכיח כן מהתוספתא דאוצר ב"ד, וניחא בזה שלא הי' היתר מיוחד לב"ד דמעיקרא לא נאסר, אבל צ"ע א"כ למה סתם התנא בהאי לישנא, בזמן שזוהי הוראה פרטית למיעוט שאוסף בעה"ב לעצמו, ולשון הרמב"ם בפ"ד הכ"ג כ"ד ג"כ משמע על הבעלים, וצ"ל דמוקצה וגת סתמן של בעל השדה ולכן שפיר סתמה מתני' בזה, וכן בתו"כ אבעה"ב קאי, וצ"ע, (ולפמש"כ י"ל דלכך סיים אבל קוצה הוא ולא קאמר אבל קוצין אותן ודורכין אותן, לרמוז דבאוצר ב"ד, דרבים נינהו, שרי), ועי' להלן בשיעור שמותר ללקט מהפקר.

(בביצה ל"ד א' תנן עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית כו', וצ"ל דלאו דוקא מוקצה דאסור בשביעית אלא חורבה, אלא מקום שמקצה התאנים קאמר).

בירושלמי דנמצא קומץ על שירים שאינן נאכלין, זה חוזר על מתני' דשומרי ספיחין, וכן הביא מזה הראב"ד בתו"כ דספיחין אסורין באכילה אף קודם הביעור, וכ"כ מרן זללה"ה בסכ"ב סק"ג.

והא דנקטו בפשיטות בירושלמי ששיירי המנחה אין נאכלין צ"ע דבפשטו הי' נראה שלא העמידו דבריהם לגבי עומר ואף שייריה נאכלין, ובדוחק י"ל דלר"ע פריך, ואע"פ שלא הזכירו ר"ע, עי' ירושלמי שביעית פ"ה ה"ב דסבר ר"י ספיחין תורה ובמעשרות פ"ה ה"ג דסבר ר' יונתן כר"ע רבו דאסר ספיחין תורה, א"נ י"ל כיון שהעומר מתפרסם ע"י השומרים ונקצר בעסק גדול, לכן ראו למיגדר מילתא דספיחין, שלא יאכלו השירים, וכיון דמדרכנן לא יאכלוה קשיא לן שתפסל.

בדברי הר"ש בדין קצירה כדרך הקוצרים

ז. פ"ח מ"ו תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצה אותן בחורבה, כ"ה גרסת הרמב"ם, וכ"ה בתו"כ, וכבר חזר בו הר"ש ממש"פ דר"ל שקוטפין אותן בסכין וחורב, וז"ל בנדמ"ח מכת"י ומיהו אין מתיישב פי' זה על סדר המשנה דלא איירי כולה מתני' בלקיטת הפירות אלא במלאכתן של אחר לקיטה, ועוד דאין דרך לקיטת התאנים אלא ביד, לכך נראה דאין קוצצין מלשון קיץ כו' והא דדריש לה בתו"כ מדכתיב לא תבצור כדרך הבוצרים היינו כדרך הבוצרים שמתקנין אח"כ כי אורחייהו ומ"מ אמת הוא דקצירה כי אורחיה ובצירה כי אורחיה אסור דאפי' בסוריא אסרינן לעיל בפ"ו דהיינו פשטי' דקרא, וכל הני דהכא בתלוש מדרכנן וקרא אסמכתא כו', עכ"ל, וכ"כ הרמב"ן בפ"י התורה דדיני מתני' גדר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירות כו', נמצינו למידין דלא נשנה במתני' דהכא דין שינוי בקצירה ובצירה עצמה, דיש להכריע כחזרת הר"ש, והאיסורין שאחר קצירה הם רק מדרכנן, וכ"מ מ"ש בתוספתא דלאוצר ב"ד דורכין בגת ובכד.

שאפי' לסייע בעלמא אסור, ואפשר דקצירה כיון שאינו במצות הפקר, מותר לסייע, וצ"ע.

בדין שינוי במעשה הקצירה

ח. בדין שינוי במעשה הקצירה והבצירה, במופקר לא מצאנו שאסרו ד"ז בפירוש, וכמ"ש הר"ש בהוספה הנ"ל דאין דרך לקיטת תאנים אלא ביד, וא"כ אין להצריך בזה שינוי, וכן להרמב"ן אין לזה מקור כיון שהעני ובעה"ב קוצרין ובוצרין בשוה, וכ"כ בגליון השנו"א (שכתבו הגר"ח ז"ל מוולוז'ין) דבמתני' פ"ה מ"ד מבואר דמגל יד ומגל קציר קוצרין בהם בהיתר, וכ"נ סתמות הדברים שלא הוזכר בשום מקום צורת השינוי במעשה קצירה ובצירה, ולדעת הרמב"ן עיקר לא תקצור ולא תבצור על הקצירה לעצמו מן השמור, אבל מן המופקר אין דינים איך לקצור.

אבל הר"ש דדק מדתנן פ"ו מ"ב דאין קוצרין ואין בוצרין ואין מוסקין בסוריא, ש"מ שיש איסור במעשה הקצירה, ונקט שזהו עיקר קרא דלא תקצור ולא תבצור, וכ"ד תו' מנחות פ"ד א' ר"ה ט' א', והדבר תמוה איך התייחסו לזה במתני' כדבר ידוע ולא פי' כלל איך קוצרין בשביעית בארץ ישראל, וסתמו דאף בסוריא אסור, וכן בתו"כ, ורק איפכא מצינו בפ"ה מגל יד ומגל קציר, וכן מ"ש בתו"כ מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר בפשוטו עיקרה לומר שאין האיסור במעשה הבצירה אלא בשמירה וכמ"ש הרמב"ן, ואמנם אם תלש ולא קצר אפשר שאינו עובר בל"ת שהמלקות על הנהגת בעלות מושלמת, אבל מ"מ עבר על עיקר כונת האיסור, כיון שתלש מן המשומר, וצ"ל לפר"ש דסמכו אקרא דלא תקצור ולא תבצור, מיהו לפ"ז ראוי לפרש הפסוק מן השמור דוקא, ואמנם כ"ד הר"ש.

ומתני' מתפרשת בגוי שקוצר כל שדהו לעצמו דאסרו לסייעו, וישראל כה"ג עובר בלא תקצור, דזהו עיקר הלאו, ובא"י הר"ז מסייע ידי עוברי עבירה לתפוס בשדות הפקר של ארץ ישראל

בדין שינוי דמלאכות שאין גמר מלאכה, ובדין סיוע לנכרי בזה

מצינו במתני' דין שינוי בשעת גמ"מ, דתאנים לקצות הוו קודם גמ"מ וכן יין ושמן, ובוה הדבר מובן שניכר בעלות בגמ"מ כדרך הבוצרים, אבל טחינת קמח שנעשית אחר גמ"מ בכרי, ורגילין לטחון מעט מעט, לכאורה א"צ לשנות בזה, שהר"ז כשינוי בלישה ואפיה, ומה"ט לא הוצרכו להזכיר במתני' פ"ו מ"ב אלא דשין וזורין, אבל טחינה שאינה ממלאכות השדה בגמ"מ י"ל דאפי' בא"י מותר.

אבל בירושלמי פ"ו ה"ב בעי רבב"ח מר"מ מהו לטחון עם העכו"ם בארץ, ופשט ליה ממתני' דתלוש מותר רק בסוריא, ולכאורה ממתני' לא שמענו אלא במלאכת הגמ"מ, ומרן זללה"ה בס"ג ס"ק כ"ג כתב דקים ליה לריב"ב דבעינן שינוי במלאכת הטחינה בפירות שביעית, ומספק"ל בשל גוי מאי, וצ"ע מנין קים ליה ד"ז, ועי' בפ"י הרש"ס פ"ו מ"ב דבטחינה פשיטא דשרי, וכ"כ במקד"ד סי' נ"ט דטחינה ואפי' ובישול א"צ שינוי.

ואפשר דמספק"ל משום ה"ט, דטחינה לאחר גמ"מ היא וראוי להתיר בשל גוי וכדחזינן שלא מצינו שהצריכו בה שינוי, ופשט ליה מדאסרו לסייע גוי בדישה בא"י אע"פ שאין לגזור בו משום ששימר, ש"מ שהאיסור לסייע בתיקון הפירות לאכילת גוי, שהרי מסייע בדבר שנגד רצון התורה, וכיון שכן אין לחלק אם זה בשעת גמ"מ או לא, וריב"ב סבר דבמתני' אשמועינן שלא גזרו בסוריא בתלוש אע"פ שיש חשש שיצאו לשם, ואף בדברים שמתרין בא"י ה' מקום לגזור כיון שבא"י אין מצוי שדות גוים לעבוד בהם בתלוש, וקמ"ל דכל סיוע בתיקון פירות שביעית לגוי אסור, ולפ"ז אף לישה ואפי' אסור, ושמא כיון שאין ניכר לא גזור.

והלוקחים אצל הגוי אסורין לסייעו בקטיפת הפירות ובאסיפתן, ועי' גיטין ס"ב א' דמשמע

בגת ובבד ושלא לקצות במוקצה, כיון דבכל אדם יש לגזור שלא ילקוט יותר מהצריך, ועי' בזה לק' סק"ט, אבל לשון הרמב"ם שם הכ"ב כ"ג כ"ד יכול להתפרש הכל על הבעלים בלבד, עי"ש שכ' וכל הנועל כרמו או סג שדהו כו' אם אסף כל פירותיו כו', ואפשר שהרמב"ם מפרש כל דיני חשוד ששנינו בפ"ה בדידעין שיש לו שדה, דבזה יש לחוש שמשמרה באיסור, ולפ"ז לא מצאנו שיעור לכל אדם כמה יטול מן ההפקר אף להרמב"ם.

ובמכילתא דרשב"י שהביא הרמב"ם בסה"מ הובא ברדב"ז פ"א ה"ב מבואר שהאיסור דלא תבצור והעשה דתשמטנה ונטשתה ענין אחד הוא, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דקדק מזה שאף להרמב"ם האיסור מדאורייתא רק על הבעלים שהוא מצווה בתשמטנה ונטשתה, ולפ"ז כל איסור חשוד הוא בדידעין שיש לו שדה והוא חשוד שמשמרה, אבל אם אין לו שדה רשאי למכור לו כמה כדים שירצה, ומתני' מתפרשת שכן דרכו של כל אדם להביא מן ההפקר מפני שכולם בוזזים, ואם הביא בעה"ב יותר מכאן אע"פ שהביא באיסור, מותר.

ולאאמו"ר לא מצאנו איסור ללקוט מן ההפקר שיעור מרובה אפי' כדרך הקוצרים, ורק בעה"ב לדעת הרמב"ם אסור, [אם ננקוט שא"צ שינוי בקצירה בקוצר מן ההפקר מעט, ודלא כדעת תו' והר"ש], ואף בעה"ב כשעובד כפועל של ב"ד ומכניס לאוצר ב"ד מותר אפי' בכמות מרובה, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, וגם י"ל שאין שייך מרובה כשראשון ראשון נכנס לרשות ב"ד, דעדיף מאכל או מכר, אבל כל אדם מותר ללקוט כמה שירצה, וכבר קבעה תורה מצות ביעור כדי שיוציא מאוצרו מי שליקט יותר מדאי, ותהא יד הכל שוה בו, מיהו ההנהגה הראוי' שלא ילקוט לעצמו הרבה כשעי"ז לא ישאר לאחרים, ואפשר דמה"ט אסרו לדרוך בגת ובבד לכל אדם, לפי מה שצדדנו כן במשמעות המשנה, [א"נ משום גדר סחורה], ועי' לק' סק"ט דהכי משמע בתוספתא שבר"ש פ"ט

לעצמו, אבל בסוריא ס"ל דיש קנין וראוי להתיר, אלא כדי שלא ירדו להתפרנס שם גזרו על המחומר, ובתוספתא נראה דר"ע מתיר קצירה ובצירה כיון שכיוצא בו בא"י מותר, ויש ללמוד מזה דאף בא"י קצירה ובצירה מהפקר מותרין, ויש לדחות דסגי בזה שבא"י מותר בשינוי, להתיר בסוריא בלא שינוי.

ומה שאמרו בירושלמי פ"ו ה"ב דבמוצאי שביעית מותר אף לקצור כיון שמותר לחרוש, היינו דכיון שחרישה מותרת בכל מקום אין לגזור על סוריא שמא יצאו לשם, וחזרה סוריא לעיקר הדין דפירות שביעית בשל גוי מותרין, אבל בשל ישראל בסוריא אף במוצאי שביעית הו"ל הפקר ואסור.

ומה שאמרו מו"ק ג' א' דבצירה בכלל קצירה היינו דהוה שמעינן איסור בצירה לעצמו מאיסור קצירה, דכל פירות שביעית הפקר, וקמ"ל קרא בזה שלא נלמד זמ"ז מסברא, ולעיל ס"ג סק"ו צדדנו שבשביעית עצמה חמיר טפי מלאכת קצירה לעצמו, שמראה שהארץ משועבדת לו, אבל במוצאי שביעית אע"פ שהפירות שביעית והפקר, מ"מ אין בזה החסרון שמראה בעלות על הקרקע כי הוא באמת בעלים בשנה זו, ונשאר רק האיסור בגלל הפירות, ומיושב בזה ענין תוספת בקציר של שביעית שיוצא למוצ"ש, שהוא רק בעשה ולא בלאו, עי"ש.

בדין ליקט הרבה לצורך עצמו לבעלים ולשאר ישראל ולאוצר ב"ד

ודעת הרמב"ם דאף מן המופקר אסור ללקט הרבה כדרך הקוצרים, ומפרש כדרך הקוצרים בכמות הפירות, ולכאורה כל אדם אסור בזה, [עי' פ"ה מ"ז דמייירי סתמא בכל חשוד שבארץ], מיהו לענין מלקות צידד מרן זללה"ה בסי"ב סק"ה שרק הבעלים לוקה, ובפ"ד הכ"ד כתב דט"ו כדי יין וה' כדי שמן וזה השיעור שמותר לכתחלה להביא מן ההפקר, ולש"פ לא מייירי מתני' בהכי, עי' בזה להלן וסק"ט, ולפ"ד ניחא טפי שגזרו שלא לדרוך

בדידענין שאין לו שדה מאי, מי אמרינן נחושו שמא יקנה מאחר שמשמר, או"ד לא מחזקינן ריעותא אלא בבעלים עצמן, אם יש לחוש שמשמרין.

שם ואם הביא יותר מכאן מותר, פי' אם ראינו שהביא לביתו הרבה ענבים יותר מט"ו כדים מותר למכור לו כדים כפי הכמות שהביא, ואם ידעינן שהביא מן המופקר פשיטא דשרי, וע"כ דאף בסתמא אם ראינו שהביא לא גזרו, דתו לא מסייעינן ליה לשמור, שכבר לקט, וכן הביא בתוי"ט, ואם הביא הרבה מאד אפשר לברר אם הי' מקום המשומר.

אבל הר"ש מפרש דטפי מט"ו אסור אלא דס"ד שאם הביא יותר אמרינן דש"מ שהביא מן השמור ואפי' ט"ו לא נמכור לו, קמ"ל שלא אסרו מה שהתירו מעיקרא, כ"כ מרן זללה"ה בסי"ב סק"ט בדעת הר"ש, וכ"מ בהמשך דברי הר"ש שפי' בירושלמי שאפי' לקח פירות א"י לחול"ל שרי, וש"מ דבא"י אם באמת לקט יותר ג"כ אסור, אבל קשה דהול"ל אפי' הביא יותר מכאן.

אם יש איסור ללקט הרבה

והרמב"ם בפ"ד הכ"ד מפרש שד"ז אינו ענין למכירת הכדין אלא חזור לבעה"ב שלכתחלה אסור לו ללקט יותר משיעור ט"ו כדי יין שזה כדרך הבוצרין, אבל אם הביא אין מחייבין אותו להפקירם, ויש לעי' דהא פשטא דמתני' שלכל חשוד אסור למכור בארץ, ולא רק בעל שדה, וא"כ משמע שלכל אדם אסור ללקט יותר, וי"ל דכל חשוד דמתני' מיירי בדידענין שיש לו שדה וחיישינן שהוא משמרו, וט"ו כדי יין משדהו קאמר, ולשון הרמב"ם שם משמע דבעל השדה מיירי עי"ש, ואפשר שלכל חשוד חיישינן שעשה עיסקא עם בעל השדה המשמר ולוקחה ממנו, אבל עכ"פ לא למדנו מכאן איסור למלקט מן המופקר שלא ילקט הרבה, ורק בבעה"ב חשבינן ליה כדרך הקוצרים, ועי' לעיל סק"ח, ואפשר דמהלכות דרך ארץ ראוי שלא ללקט יותר מזה.

מ"ח, ואם לוקט כמות יותר ממה שצריך לו לכל השנה וכוונתו למכור הו"ל בכלל לסחורה.

בדעת הרמב"ם באיסור קצירה לצורך עבודת הקרקע

עוד חידש הרמב"ם קצירה ובצירה לעבודת הארץ, וכנראה דקדק כן מסוגיא דמו"ק הנ"ל דמשמע שמשום מלאכה הם אסורין, אבל הדברים מחודשים דלא תקצור ולא תבצור משמע בזמן הקציר, ואין זו עבודת הקרקע, אע"פ שיש תועלת לקרקע בכך, ואם קוצרין כשנתבשלו כל צרכן שוב אינם יונקים ולא מכחשי, ואם אינן ראויין הו"ל מפסיד, ואם ראויין הן ועדיין יונקים ג"כ לא חשיבי עבודת קרקע, כיון שזוהי פעולת קציר שעיקרה לפירות.

והדבר נוגע למעשה במה שמצוי שאילנות מוציאין פרחים ופירות סמדר מרובין, שאם נשאר כולם לא יתבשלו יפה מפני ריבויים, וצריך לדלדל מקצתן, שאם זה בכלל לא תקצור אף במקום הפסד אסור, ואם זוהי מלאכה דרבנן במקום שיופסדו רוב הפירות מותר, ולכאורה כיון שהפירות עדיין לא נתבשלו אין זה בכלל סתם קצירה ובצירה דקרא, והר"ז בכלל זימור וזירוד, אלא דלפ"ז צ"ב באיזה אופן מיקרי בוצר לעבודת הקרקע, (ועי' פ"ד מ"ג המדל בזיתים שפי' הרמב"ם דמיירי בכוונתו לעצים דאל"כ היינו מנכש), מיהו לדעת הרמב"ם זימור כל האילנות בכלל זומר וזורע, ומ"מ א"א ללמוד מזה לזימור וזירוד פירות שלא נתבשלו, וקרוב הדבר להקל כיון שהרמב"ם יחידאה ואף בדבריו לא מצאנו אלא בשעת קצירה הראוי'.

בדין מכירת כדין, ובבצר יותר מט"ו כדין

ט. פ"ה מ"ז היוצר מוכר חמש כדי שמן וט"ו כדי יין שכן דרכו להביא מן ההפקר, פי' כשבא ליקח הכדים קודם שהביא הענבים לא ימכור לו כמות מרובה שאין דרך להביא מן ההפקר כ"כ, לפי שמסייעו לשמר שדהו, שאם לא יהא לו במה לכנוס את יינו, יפקיר את כרמו, ואפשר דבזה לא תלינן להקל משום דחב לאחרני, ויש לעי'.

בארץ, דהיינו שיש לו כרם בארץ ולוקח כדי יין, ואי גרסינן כלפנינו וקאי על הכדים, י"ל דקמ"ל אפי' במקום שדרך המוכר להוציא כדים מא"י למכור שם, וא"כ ס"ד שנחוש טפי שיחזירם לא"י, קמ"ל דשרי, וכש"כ בחו"ל דמרחקא שאין דרך המוכר לטרוח במשא הכדים עד שם, דבזה פשיטא שכדים שנעשים באותה מדינה מותר למכרן שם.

עוד בדין לקיטה הרבה שלא לבעה"ב

כתב מרן זללה"ה בסי"ב סק"ט דמשמע שאפי' מביא משדה של אחרים אינו מביא יותר מט"ו כדי יין וה' כדי שמן, ובסוה"ד כתב ואפשר דכל שאוסף משדות אחרים מותר אף במרובה אלא שאין דרך לאסוף הרבה מן ההפקר שהרי יש לוקטין הרבה, וכ"כ בסק"ו, ולפמשינ"ת כן פ"י כל המפרשים במתני' שכן דרכו להביא מן ההפקר מהרגילות, ולא מפני שזוהו הדין, אלא שהרמב"ם מצריך כן בבעה"ב מן הדין, ולפ"ז יש להקל בכל אדם ללקוט כמה שירצה.

ובסדר השביעית סכ"ו אות ב' כתב וכדין שאר מלקטין כן דינו של בעה"ב הלוקט בתוך שלו, אבל לא ילקוט רק שיעור שדרך בעה"ב להביא לתשמיש ביתו ולא יותר, וכשאוכל או מכר אלו שהביא מביא פעם אחרת, ולפמשינ"ת ד"ז בבעה"ב דוקא, אבל בסדר השביעית שם אות ו' כתב אבל לא ילקוט הרבה בב"א אלא כו' לימים מועטים אחד בעה"ב הלוקט ואחד אחרים שלוקטין כו', וכ"נ בקונטרס הנדפס על פיו ז"ל, וכ"כ בקיצור הלכות, וצ"ע דהא יין ושמן מותר אפי' טובא, וי"ל שדרך לעשות מהן לצרכו הרבה בב"א.

ומ"מ לא מצאנו מקור לאסור ללקוט מן ההפקר הרבה, וממצות ביעור משמע שמעיקרא ליקט הרבה, ואם גורם הפסד לאחרים יש בזה ממדת ד"א אבל לא מהלכות שביעית, והלוקח מנכרי מותר אפי' טובא, שו"ר בחו"א סי"ג סק"י י"ז עוד בזה, והניח בצ"ע.

ובתוספתא רפ"ח הובאה בר"ש פ"ח מ"ח מבואר דבזמן שנהגו ב"ד לאצור כל הפירות שיהא לכולן בשוה, לא הניחו ללקוט טפי מג' סעודות, ומי שלקט יותר נטלם ממנו, וזה פחות משיעורא דמתני' טובא, ומ"מ למדנו מזה שיש שיעור הראוי למיגדר מילתא שלא יטול אחד הרבה ולא יסאר לאחרים, דכונת המצוה שיהא לכולם בשוה.

בדין מכירה לנכרי

שם ומוכר לנכרי בארץ, בירושלמי אמרו ואפי' יותר מכאן, דלא נימא שהחידוש דלא חיישינן שעי"ז מסייעין ליה ללקוט שלא כדין משדות הפקר של ישראל, וקמ"ל דהחידוש דלא חיישינן שימכור לישראל, או דהו"ל לפני דלפני ושרי.

ויש להסתפק אם גם מחרישה ואינן מותר למכור לנכרי (או דעבודת הארץ חמיר טפי שאין לסייע לגוי לחרוש בה), או דחיישינן טפי שימכור לישראל, ויותר נראה דלרבנותא נקט בכדים דשרי אע"פ שמסייעין אותו ללקוט משדה הפקר של ישראל, וכש"כ מחרישה, וכן ראיתי נדפס מחדושי הגר"א דאכולה מתני' קאי.

מאי קמ"ל שמוותר למכור לישראל בחו"ל

שם ולישראל בחו"ל, יש לעי' פשיטא אטו ישראל שיש לו שדה בחו"ל יש למנעו מלאצור פירותיו, והו"ל חו"ל לדידי' כשנת ששית בארץ, ומהיכי תיתי לחוש שיחזור וימכור לישראל בארץ, ונראה דזהו מ"ש בירושלמי ואפי' מן הקנוי בארץ, והר"ש פ"י דקמ"ל אע"פ שידעיןן שהביא פירות מן הארץ, ודוחק לאוקומי כשהוציא כ"כ הרבה פירות טפי מט"ו כדין, וגם עבר על איסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל, ואם בא"י אסור משלקט, למה באמת נתיר לו בחו"ל, וגם הלשון ל"מ כן, ובדוחק י"ל כיון דלשאר ישראל שבחו"ל מותר לא פלוג בזה, והגר"א מפרש שאפי' ידעיןן שהקונה הוא בן א"י מותר, דלא חיישינן שלצורך א"י לוקחם, ואפשר דצ"ל ואפי' יש לו ממין הקנוי

עצמם מזה, ולכן סגי בטעמא דיש קנין, ובטעמא דלעקל בית הברד אני צריך, ור"ל סבר דזוהי תליי רחוקה ויש לחשבו כודאי איסור שלא להתעלם מזה, ומשמע דר' יוחנן סבר כר"ל, שהרי שתק כשקראם רועי בקר, וגם בפניהם משמע שהצדיק דברי ר"ל.

שם לעקל בית הברד אני צריך, משמע דבכה"ג שרי, ויש לפרש הענין כמש"כ לעיל דכיון שלא ראו שזמר אלא מעט, יכול לתרץ עצמו בזה, אבל אם היו רואין שזומר כרם שלם לא הי' מועיל תירוץ זה, ובכה"ג מיושב גם שאין לחשוב עיקר מלאכתו הזמירה, דענפים מעט אין תיקונם חשוב כ"כ, מיהו י"ל דדוקא זומר וגם צריך לעצים חייב שתיים, אבל אם כונתו רק לעצים אע"פ שנהנה בזמירה פטור, ואין נראה כן אלא בשבת בכל ענין חייב שתיים אם עושה כתיקון זמירה, ורק בנוטל מעט עצים י"ל דלא מייחסין לזה שם מלאכת זומר, היכא דכונתו לעצים.

ובתו' פ' שזמר באופן שקשה לאילן, וזה תמוה דא"כ מה רצה ר"ל, הרי ניכר שכונתו לעצים, ומאי קאמר הלב יודע אם ניכר לעין, ומרן זללה"ה בסי"ט ס"ק י"ד ט"ו ביאר כונתם שעשה באופן שיש תועלת טפי מקלקול, אלא שלא דקדק בשלימות התיקון של זמירה, ולכן אם כונתו לזמירה אסור, אבל אם כונתו לעצים ואפשר לסייע מחשבתו מתוך מעשיו מותר.

ולפמש"כ לעיל אפשר דנהי דאינו היתר גמור מ"מ סגי בזה שלא לנדותו, דאע"פ שיש הנהגה מדרבנן לקצוץ באופן דקשי ליה, מ"מ אין זה איסור גמור כיון שכונתו לעצים, ואין מגדין ע"ז, ובסברא כיון דזמירה דאורייתא יש לאסור כל אופן שיש תועלת בזמירה אע"פ שאינה על צד הדקדוק, אם משום גזירה, ואם משום דע"כ נותן דעתו על הריח ג"כ, אא"כ נימא שאין אדם טורח כשיודע שהפירות הפקר, אבל זמירת ענפים לחים אף בגפן אינה דאורייתא אלא זהו זירוד.

ונראה שבזמננו שהשדות חוץ לעיר ויש טירחא להגיע לשם אפשר להקל יותר, כיון שאף בהפקר גמור שאינו חושש שילקטו אחרים אין דרך לצאת לשדות וכשיוצאין לשדה לוקטים הרבה שלא יצטרך לבא בכל יום.

סנהדרין כ"ו א' בתחלה כו' מ"ט פסלו אוספי שביעית

י. סנהדרין כ"ו א' בתחלה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין, לפ"ז יש לפרש אוספי שביעית היינו שמכניסין כל פירות שדותיהן לאוצר, כמו משרבו האנסין שכונסין משום ארנונא, ויש לשאול למה לא פסלו משום משמרין שלא כדין, ואפשר דלא סגי בשימור לפסולן, א"נ כולה חדא מילתא היא ששומרין ואוספין לעצמן, ולהרמב"ם דאפי' הפקיר אסור לבעלים ללקט כדרך הבוצרים ניחא טפי.

שם יכול לומר אגיסטון אני בתוכה, מש"פ רש"י בפ"י בתרא דחוק טובא דהא ידע ר"ל אם המלכות אונסת, ומאי יכול לומר, הול"ל דמותר משום ארנונא, ועוד דמסתברא שאין לזמור הגפן משום ארנונא שהגפן תתן פריה העיקרי גם בלא זימור, וא"כ מאי פריך בגמ' דלימא נמי טעמא דאגיסטון גבי כרם, אלא יש לפרש כאידך פירושא וקסברי יש קנין להפקיע, ואפשר שהי' זה במקום שכבשו עולי מצרים בלבד, דהלכו לעסא, א"נ סגי בזה שיש מ"ד יש קנין כדי שלא לנדות מי שמקיל כותיה.

מ"ש קוצץ לעקל מזומר וצריך לעצים, ובדין מלשאצל"ג בשביעית

ונראין הדברים דבהא פליגי דאינהו סברי שיש להמנע מלנדות אף אם האמת שעושין איסור, מפני שרבו המתפרצים ויש בזה הפסדים, עי' ירושלמי פ"ד ה"ג שר' שמואל בר נחמן שאל בשלו' ישראל שעבדו בשביעית, אלא דבאיסור ודאי א"א להעלים עין, משום חילול השם ושלא ילמדו ממעשיו, אבל כל שאינו ודאי יכולין לפטור

יעוי' בספר מרן זללה"ה סי"ט סק"ב י"ד שצידד דבאינו מתכוין למלאכה אף באופן שבשבת חייב כגון מלקט עצים בשדה שלו אע"ג דניחא ליה כיפוי הקרקע מ"מ בשביעית מותר מדאורייתא, ולכאורה נראה דאין להקל בסברא זו לענין זימור, דכיון שזוהי עיקר תולדת מלאכת זריעה שעושין בגפנים, אין נגרע חשיבות המלאכה ע"י שכונתו גם לעצים, ול"ד למלמד את הפרה לחרוש ולמדיר שדהו דכשאיין כונת האדם לצורך זה לא חל ע"ז שם מלאכת חורש ומזבל, שע"י הכונה אמרינן שהועיל בתיקון הקרקע, אבל זומר שזוהי עיקר הפעולה, וסדר הגידול, והצורך בעצים הוא ענין נוסף, אין עיקר הפעולה נטפלת להחשב כעוסק לצורך עצים, (ואף בארעא דחברי' בשבת הי' מקום לחייבו בדניחא ליה אע"פ שאין כונתו לכך), ועכ"פ בארעא דיד' יש לחייב.

ובתו' גיטין מ"ד ב' מו"ק י"ג א' כתבו שאין פטור מלאכה שאצל"ג בשביעית, ונכונתם כשאחר מלקט לעצים ברשות הבעלים, דשייך לקנוס את הבעלים כיון שאם הדבר אסור הו"ל כמלקט בשליחותן, אבל כונת המלקט לצורך עצמו, ומרן זללה"ה שם תמה בדבריהם, ונראה טעמם דכיון דהמצוה בשביתת הארץ אזלינן בתר המעשה כלפי הקרקע, ול"ד לשבת שהמצוה בשביתת האדם ותלוי בדעתו, ומרן זללה"ה לשיטתו בסי"ז ס"ק כ"ה שגם שביעית מצותה על האדם בלבד, ועי' בזה לעיל ס"ג סק"א.

ולכאורה מה"ט גופי' י"ל גם לאידך גיסא שכל מלאכה שאינה מוחלטת כעבודת קרקע אף אם מכוין לקרקע פטור בשביעית, כגון המלקט עצים ואבנים שאם כונתו לעצים מותר, א"כ מדאורייתא אפי' כונתו רק לקרקע מותר, שאין כאן מלאכת קרקע ודאית, ולגבי הקרקע אין דעת האדם קובעת, אבל מלאכת זומר חשיבא ודאית אף כשכונתו לעצים וכמש"כ לעיל.

מיהו אין הכרח לקבוע דין אחד לכל המלאכות, ושפיר י"ל דזמירה בכל מקום מלאכה היא

אף כשכונתו לעצים, וליקוט עצים תלושים אינה מלאכה, וחרושה תליא לפי הענין דלהתלמד מותר לרשב"ג וכשכונתו לכך הוא מלאכה אף בשביעית, ולכאורה מוכח כן מחרישה להתלמד אם לא נימא דרשב"ג לשיטתו שנוטעין אילן סרק בשביעית, וא"כ אין חרישה מוחלטת לאיסור, וגם מדבריו יש ללמוד שתלוי בכונה, ובשבת ג"כ מצינו מלאכות שמהותם נקבע ע"י המחשבה, ואף בלא דין מלאכת מחשבת, שזה אסור מדרבנן, אבל קוטם קיסם להריח מותר אף מדרבנן ואם מתכוין לחצוץ בו שינוי חייב, וכמ"ש המ"מ הובא במ"א סי' שי"ח ס"ק ל"ו, וזה שייך להעתיק בשביעית אף כלפי הקרקע, (ובסברא זו קילא שביעית טפי משבת).

ומצינו שהתירו ללקט מתוך של חבירו ולשרש בתוך של חבירו ולהביא אבנים לבנין לקבלן, אלא דבהני החשיבות של המלאכה נקבעת עם הכונה, וכן מצינו טומן לפת וצנונות תחת הגפן בסופ"ק דכלאים שאינו חושש משום שביעית כיון שכונתו להטמין, וכן בפ"ה הטומן את הלוף בשביעית.

כתב מרן זללה"ה שם ס"ק ט"ו כללא דמשאצל"ג בשביעית, שאם אין חילוק בין אם כונתו למלאכה או לא בזה מחלקינן בין ארעא דיד' לדחברי', ואם מדקדק באופן שיועיל גם למלאכה אע"פ שעיקר כונתו לצורך אחר אסור אף בדחברי', ואם ניכר שעושה באופן גרוע ממי שמכוין למלאכה, בזה אף ביד' מותר, ולפ"ז נראה שמותר לשפוך שופכין לארעא דחברי' כיון שניכר שאינו עושה כדרך השקאה, ואם אינו פסיק רישיה שיועיל לנטיעות יש בזה גם שריותא דאינו מתכוין, ואפי' בארעא דיד' יש להתיר בכה"ג כשאינו דרך קבע שאז דעתו ע"ז, ומשום חורש ליכא כשאין דעתו ע"ז, ול"ד למשקה מים לזרעים שהריפוי ארעא מועיל לזרעים, אבל בשדה דעלמא אפי' בשלו כ"ז שאינו נותן דעתו ליהנות מריכוך הקרקע אין ע"ז שם מלאכת חורש, מיהו אם זה באופן שודאי מועיל לזרעים או לנטיעות דחברי' יש מקום

ולפ"ז שריותא דקבלן דמותר משלו כל האבנים, וכ"ה בר"ש, ולפי גזירה אחרונה שבירושלמי ובתוספתא לא התירו אלא מן הקרוב והמצוי, אבל משמע דלא קי"ל כגזירה זו, עמ"ש מרן זללה"ה דזה מ"ש בירושלמי ראשונה ראשונה מתקיימת, וכ"מ ברמב"ם, ואם נימא דאף למתני' לא התירו בשל חבירו אלא גסין, י"ל דקמ"ל דהכל מותר, ועי' מלאכת שלמה.

בדין נכוש בשדה חבירו

בר"ש נראה שהעשבים מחוברין, ואפ"ה שרי, כדמדמי לה לתולש עולשין, וכ"ה סתמא דמילתא שהעשבים מחוברין, שאין מפוזרין עשבים תלושין בשדות, ואם מחוברין אסור הו"ל להזהיר ובלבד שלא ינכש, וגם סתמא דמילתא מאכיל לבהמתו דקתני בירושלמי וברמב"ם היינו עשבים לחים, מיהו אם יש זרעים בשדה ומנכש עשבים לחים אפשר דאסור, ולא התירו אלא בשדה בור שהגדון משום הכשר השדה לזריעה, ובפ"ט מ"ו שנינו לענין ביעור המלקט עשבים לחים כו' והמגבב ביבש כו', וכן פשוט שכל מאכל אדם ומאכל בהמה מותר לתלוש מעיקרו, אלא דכשלווקח רק האוכל ומניח העצים והאבנים ודאי ניכר שכונתו לאכילה, ולא מסתבר לאסור ללקט עשבים לבהמתו בין הזרעים כשכונתו לאכילה, מיהו אפשר דמחייבין ליה לגום ולא לשרש, וצ"ב.

בדין חצרות דידן

בחצרות שלהם ששימשו שימושי דירה ואינן עשוין לזריעה מסתברא שמותר לנקותם, דדמו לבית שהשוואתם בכלל בונה ולא בכלל חורש, אבל חצרות שלנו שהם כגינה וזורעין בהם ונוטעין בהם אין היתר לנקותם, וגריעי מגוונא דמתני' ששם כונתו לעצים, וכאן כונתו לתיקון הקרקע, ואמנם אין כונתו לזריעה, אבל הנקיות והנוי הם תיקון הקרקע והו"ל צריכה לגופה, [ומע"ג הדשא יש תועלת בצמיחתו כנוטל עלה מן האשכול דאסור, ואע"פ שכונתו לנוי בעלמא, מ"מ

להחמיר לפי מה ששמע דעת תו' דכל משאצל"ג אסורה בשביעית.

בדין ליקוט עצים בתוך שלו, ובלוקט אצל חבירו

יא. פ"ד מ"א בראשונה היו אומרים מלקט כו' את הגס הגס כו', בירושלמי מפרש דמשל חבירו מותר אף הדקין, ולפ"ז ה"פ מלקט מתוך שלו כדרך שאדם רגיל ללקט מתוך של חבירו, ולא דינא דשל חבירו קתני אלא אורחא דמילתא, וביאור הדברים מלקט אדם שצריך לעצים את העצים מתוך שלו כאדם שכונתו רק לעצים ואין דעתו על השדה כלל, שאז מלקט רק את הגסין שמועילין לו יותר ונוחין ללקטם בקל.

שם התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה כו', נראה דהמלקט מדקדק ללקט אצל חבירו דוקא, ואעפ"כ מותר, כיון שעיקר כונתו לעצים, ובלא זה לא ה' מלקט, אלא שלטובת חבירו בוחר ללקט בשל חבירו טפי מבשל אחרים, ובזה מובן דיש לדון אם מלקט בטובה, ושהם כגומלין זא"ז ואפ"ה שרי, דאם המלקט אינו יודע כלל באיזו שדה הוא מלקט אין שייך להזכיר טובה, וכן הלשון זה מתוך של זה ואיפכא, משמע שבוחר בכונה בשל זה שלקט אצלו.

שם ואצ"ל שיקצץ להם מזונות, יש לעי' פשיטא, ועו"ק כיון שמלקטים לצורך עצמן מהיכי תיתי שיקצץ להם מזונות, וי"ל דאי לאו שכונתם להיטיב עם בעל השדה היו מביאין מן הסמוך ומן המצוי, וזה שמדקדקין ללקט משלו מתכוונין לטובתו, ואין בזה איסור כיון שבלא"ה מסקלין שדה ומה לי של ראובן מה לי של שמעון, ואיצטריך לאשמועינן דטובה דקתני היינו טובת דברים, דאי לאו דמסיים ואצ"ל שיקצץ להם מזונות הו"א דמאי טובה טובת ממון, ואפ"י קצץ המזונות על גסין בלבד ג"כ אסור.

יש לעי' מאי איצטריך לאשמועינן בפרקין דלעיל דמתוך של חבירו מותר וקבלן מותר, הא הכא קתני דכל אדם מותר ללקט בשל חבירו, ובירושלמי מפרש דאבני כתף באות מ"מ היינו אפי' משלו,

מההשגות בט"ס תיבת מדל דאף אם כונתו להשיג על השמטת לשון זיתים לא הי' משמיט בהעתקתו תיבת מדל (אלא שהשגה זו נשמטה ברוב הספרים ולכן לא היה מקור לתקן שם תיבה זו), גם בירושלמי נראה דמדל דוקא קתני, עי' להלן, והר"ש והרע"ב ביארו שענין מדל לתועלת הנשאים וכתב בתוי"ט דע"כ דבריהם במכוין לעצים, שאם עוקר להועיל לנשאים הו"ל כמנכש דחייב משום חורש או נוטע, עי' מו"ק ב' ב'.

והנה במתני' לא קתני מותר להדל בזיתים ובלבד שלא ישרש, אלא דמי שמידל לא ישרש, דלא מיירי הכא בדין מידל אלא בדין הכנת השדה ע"י עקירת השרשים, ומתפרשא שפיר שהמידל בהיתר לא ישרש, ואפשר דסתם זיתים רחוקין זמ"ז וזורעין ביניהם כדתנן בפאה פ"ג מלבנות התבואה שבין הזיתים ושם בפ"ז זית שנמצא עומד בין שלש שורות כו' ובפ"ב שנותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח, ובכה"ג אין בעקירתו חיוב משום מנכש כיון שאינו צריך לסיוע היניקה של מקום אילן זה, ועיקר כונתו עתה לעצים, אלא שלא הי' עוקר אילנות טובים לעצים, אבל לדלדל אורחיה בהכי, ותועלת הדלדול להכשיר הקרקע שביניהם, וגם להועיל ליניקה ברבות השנים, אבל לא חשיבא מלאכת נוטע בשביעית כיון שאין תועלתו עתה, אלא לאחר שביעית כשיגדל האילן, ובכה"ג כונת עצים אמיתית היא שאינו ממחר עתה לצורך שניהם, ועדיף מזומר לעצים שתועלתו נצרכת מיד, וכן המנכש בזרעים תועלתו מיד, (ואפשר שהוא כעין גרמא וכח שני).

ונתעוררתי כע"ז לפרש דמדל בזמן שהם נטיעות שאז קל לעקם והתועלת לזמן רחוק, ואמנם עוקר לעצים מתפרש באילנות גדולים, אבל מיתוקמא שפיר כמש"כ כשתועלת היניקה אינה נצרכת עתה, וכונתו רק לעצים, ובזיתים מצוי כן וכמש"כ, ומתני' ה"ק המידל באופן שמותר לא ישרש, ונקט מידל לאשמועינן פלוגתא דב"ש וב"ה, דנראה בירושלמי שזהו דוקא במידל עי' להלן,

ניחא ליה גם בתועלת זו, ואפי' אין דעתו ע"ז לא שמענו להתיר, ואפשר דכיון שאין דעת בנ"א על תועלת זו בדשא אף רבנן מודו לר"ש ולא פליגי אלא בכונתו לתועלת האשכול, ובאמת לא שמענו שמי שנפלו כליו על הדשא ימנע מליטלם, ואפי' בשבת, ואפשר דעלה מן האשכול מיירי דוקא במחובר ותולשו, ולע"כ.

מיהו שקיות וניירות תלושים שאין להם קשר עם הקרקע אפשר שיש להקל דלא חשיב התיקון בקרקע (ודמי קצת לנוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ, אלא ששם כונתו לתיקון גמור, ולכן בעינן מניח את הנוגעות בארץ).

שו"ר בספר מרן וזללה"ה סי"ט סק"א שכ' דהמלקט תלושים פטור מדאורייתא בשבת ואסור מדרבנן, אבל דבר העומד לפנותו כמו כלי תשמיש אף איסורא דרבנן ליכא, ודבריו ז"ל בשדה, ושקיות וניירות שכתבנו אינם מצויין בשדות, ומסתברא להקל בהן בתלושין, שאף בשבת אם אינם מוקצה יתכן שאין בזה איסור גמור אלא הנהגה הראויה, וא"כ בשביעית יש להקל, אבל האבנים והעצים צ"ע.

המדל בזיתים אם כונתו לעצים בלבד

יב. שם מ"ד המדל בזיתים, פי' הרמב"ם דכונתו לעצים, וכ"נ מדשרי בתוך של חבירו לשרש, ואם כונתו לדלדל העצים הו"ל כשלוחו, ובשלו דומיא דשל חבירו שכונתו לעצים, אבל תמיה למה שנה התנא בהאי לישנא שהרי ידוע דלשון מדל נאמר כשמדלדל הרצופין ונוטל אחד מבינתים כדי להועיל לנשאים, כמבואר פאה פ"ג ופ"ז ובמו"ק ד' א', והרמב"ם בפ"א הי"ח באמת שינה לשון המשנה וכתב הקוצץ אילן או שנים לעצים, וכנראה נזהר כדי שלא יטעו דמידל לטובת האילן, אבל קשה דמתני' קתני מדל, והראב"ד בהשגות הנדמ"ח כתב ע"ז לשון המשנה [המדל, כ"נ דצ"ל] בזיתים, ועיקר כונתו להשיג על השמטת הרמב"ם לשון מדל, והדבר פשוט שנשמטה

כשורה, אבל לא מצטרפין ב' משורה זו, ואחד או שנים משורה הסמוכה, אע"פ שעי"ז יש שטח גדול של שדה, וכמש"כ דכל שנראה שמידל מותר.

בתוספתא שם ה"י שנינו שאסור לסתום החפירות שעקרו משם האילן בעפר אלא באבנים וקש, ובמנחת ביכורים הביא בשם הגר"א שהגיה ומפרש לה בקוצץ מהאילן עצמו, כענין מבקיע בזית, ולא נתפרש מאי קשיא ליה בפשטה שאסור להשוות הבורות ולתקן השדה לזריעה.

בדיני קציצת אילנות, ובאילן סרק לנוי, ובכיסוח הדשא

יג. שם מ"ו המזנב בגפנים והקוצץ קנים ריה"ג אומר ירחיק טפח רע"א קוצץ כדרכו בקרדום במגל כו', תוכן הדברים דריה"ג מצריך שינוי בזה שלא יקוצץ כדרך שקוצצין לתועלת האילן ויהא ניכר שכונתו לעצים ע"י שמשאיר טפח, ואיכא תנאי דמצרכי שינוי בצורת הקציצה, ואיכא דאסרי לקוצץ בקרדום שנראה כבא לתקן השדה, ע"י בתוספתא, וכלפי זה שנה ר"ע דקוצץ כדרכו בלא הרחקה, ובכל כלי ובכל צורה שירצה.

והחילוק בין מזנב לזומר דמזנב אינו מתקן האילן כולו אלא קוצץ הענפים הבולטים במיוחד, ואין בזה כדי תיקון דזומר, ואפשר עוד דמזנב בלחין וזומר ביבשים, ולפמ"ש תו' סנהדרין כ"ו א' לא שרינן זומר אע"פ שכונתו לעצים בלבד, וע"כ דהכא לאו זומר מיקרי ועמש"כ בזה לעיל סק"י.

שם והקוצץ קנים, נראה לכאורה בירושלמי דס"ד שהגדון משום תיקון השדה כמידל, ומסיק דהגדון משום תיקון האילן, ומשמע שחזור ומצמיח באותו קנה, ומהפקק ולמעלה מבואר כן בב"ב פ' ב' וצ"ע דבב"ב שם חזינן דהרחקה מעליותא היא בקנים, עי"ש, א"נ בסבך קנים שאגודין יחד בשרשיהן, ובירושלמי פ"ט מדמה עלי קנים לעלי זיתים וחורובין דקביעי וקיימי כוליה שתא לענין ביעור וכ"ה ברמב"ם, וצריך בירור אם בקנים שלנו

ולאשמועינן דאיכא גונא דשרי לדלדל, ועדיין צ"ע.

בדין המדל באילן יחידי

שם איזהו המדל אחד או שנים המחליק שלשה זה בצד זה, הטעם משום דבשטח גדול נראה יותר כמכינו לזריעה, אבל קשה א"כ למה נקבע הדין לפי מספר האילנות, הול"ל השיעור לפי האמות שנשאראין פנויות בין האילנות, ובירושלמי דנו אם נוטל שנים ומניח אחת מיקרי מדל, ומה יתרון יש במדל הרי הכל תלוי בשטח הפנוי, ועוד דאמרו שם שהמדל בתחלה אפי' נוטל שתיים ומניח אחת, אבל אם כבר הדל פעם אחת נוטל אחת בינתיים בלבד, ותמה מרן זללה"ה בסי"ט סק"כ דהשתא הו"ל שטח של ג' אילנות ומ"ט שרי, ותיריך כשגדלו האילנות ונתעבבו יותר שצריך לחזור ולדלדל, (ויתכן לפרש בתחילה שכעת עקר האילן, ומכבר היינו שכבר גממו מלפני זמן מרובה וכעת בא רק לשרש, וצ"ע בזה ולע"כ).

ולכאורה נראה מכ"ז דאם אינו מידל אלא קוצץ אילן משדה בור אפי' אילן אחד אסור לשרש, ולא התירו אלא במידל דלא ימחזי כמתקן השדה לזריעה אלא כמידל זיתיו, ובזה מיושב דכשמידל פעם שניה ג"כ נראה כמידל, ובזה מיושב דג' אילנות זה בצד זה לא נראה כמידל אע"פ שהם קרובים ביותר, דכולי האי לא עביד איניש דעקר, שהרי מתחלה זרעם במרחק כזה, מיהו יש שיעור לדלדול, דברחוקים הרבה שאין שייך תועלת הדלדול, הו"ל כאילן בפ"ע ואסור, אבל הרמב"ם שנה הקוצץ אילן או שנים ומשמע בכל שדה, ובתוספתא פ"ג ה"ט קתני המשרש עיקר חרוב וסדן השקמה לעצים מותר ולשדה אסור, ומשמע בפשוטו בכל גונא, ונקט הני ששרשיהן מתפשטין הרבה, ואפ"ה שרי, מיהו אפשר דדוקא הני ששרשיהן גסין עי' בב"ב ס"ט א', דרך לשרשן לעצים, אבל בשאר עצים אין דרך לטרוח בחפירות לצורך השרשים, וניכר דלשדה מכזיב, ועדיין צ"ע. - בפשוטו ג' היינו

דרבנן במקום הפסד, ה"נ מותר, וכ"כ בקצור הלכות, מיהו אם כשיקצוץ מעט יתקיים, ואם יכסח כדרכו יצמיח יותר, אין היתר לקצוץ כדרכו.

ובמקום סכנת נחשים יש להסתפק אם מחייבין ליה לעקור הדשא, כיון שאין הכיסוח נצרך לגידול שלא יפסד, וא"כ י"ל שהאיסור שנפגשין בו אינו נותר מפני ההפסד, דלא מצינו אלא במלאכה שהיא עצמה מצלת את ההפסד, אבל כאן אם יעקור ג"כ ינצל מסכנה, ומסתברא להקל כיון שעיקר דעתו מפני הנחשים ואין דעתו על הצמיחה, ובכה"ג א"א לחייבו לעקור הדשא מפני הסכנה, ורשאי להנצל מהסכנה בהפסד מועט.

ג"כ המציאות כן, ומבואר במתני' שם שיש בעלי קנים קדושת שביעית, וניחא הא דחייש רשב"ג בקציצתן, ע"י תוספתא, וצ"ב.

מה שזומרים אילן סרק לנוי אינו ענין לזומר, חדא דזומר ביבשים וזה בלחין, ועוד דזומר לתועלת הגידול, ובאלו רצונו שישאר בצורה זו, וגם אין הזמירה בהתאם לצרכי הגידול אלא להתאים לנוי, ומ"מ אין לנהוג היתר בדבר כיון שיש בזה קצת מתועלת של זירוד, ועוד דמכוין לתיקון האילן אפי' לנוי גרע, ואם צריך לעצים לסכך וכיוצא בו א"צ לקצוץ באופן שמגרע את הנוי, אבל לא ידקדק לקצוץ באופן המועיל לאילן.

כיסוח הדשא במקום חשש שיתייבש לפי מה שהכריע מרן זללה"ה להקל בכל מלאכות

סימן ו

במינים הקדושים ובדין הנאתו וביעורו שוה

לא קדשי משום הסקה אי לאו דצובעין בהן, אע"פ שכל עץ יכולין להסיק בו.

ויש לדקדק מ"ט פריך מברייתא ולא מייתי ממתני' פ"ח מ"א דהסיאה והאיזוב והקורנית שליטן לעצים הרי הן כעצים, וי"ל דהו"מ למידחי דקדושתן כעצים ואין בהם חומרי אוכלי אדם ובהמה, אבל בברייתא מפורש דאין בהם קדושת שביעית.

שם עלי קנים ועלי גפנים אי מיירי בליקטן לחים, ואם אפשר לקבוע קדושת שביעית בתלוש

שם ורמינהי עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן בחבא ע"פ השדה לקטן לאכילה כו', יש לדקדק מה בא ללמדנו במ"ש שגיבבן בחבא ע"פ השדה, ולשון מגבב משמע שאוסף מן התלוש, כדתנן ביצה סופ"ד והתם ביו"ט מיירי, וכדתנן שביעית פ"ט מ"ו המלקט עשבים לחים כו' והמגבב ביבש

ב"ק ק"א ב' רבא רמי כו'

א. ב"ק ק"א ב' רבא רמי תנן ממין הצובעים כו' ורמינהי עלי קנים כו', יש לדקדק למה הקשה דוקא מסיפא דמפרש דמין הצובעים הם ספיחי סטים וקוצה, הרי ברישא קתני דממין הצובעין יש להם שביעית כו', וי"ל דהו"מ לאוקמי רישא בקליפי רמון והנץ שלו וקליפי אגוזים והגרעינין שהם ג"כ ממין הצובעים, ובהני י"ל דכיון דקדשי אגב הפרי לא בטלה קדושתן כ"ז שראויין לצביעה, ולכן ניחא ליה לאתויי מסיפא דעצים בעלמא קדשי לצביעה, וא"ת למאי דס"ד דרמי מהברייתא וש"מ דמתני' מתפרשת דה"ה עצים להסקה מ"ש צובעין דנקט, וי"ל דסבר דלרבותא נקט דאפי' צובעין שאינם מועילים לאכילה, וכש"כ הסקה שהיא בכלל לכם לכל צרכיכם, ולפ"ז שמעינן דהני שאין דרך להסיק בהן

פ"ג מ"ט דאם היו נשמרין חייבין, ה"ה לענין שביעית, וק"ק בהא דתנן פ"ט מ"ו עלי קנים ועלי גפנים [לחים] עד שישירו מאביהן יבשים עד שתורד רביעה שניה, ומאי מהניא בהני אם הבעלים לא קבע שמפקירן, (דזה גרע ממשומר דפליגי בפ"ט מ"ד), ולמש"כ דמהני מחשבה במחובר נחא קצת, ואפשר דסתמא אין דרך בנ"א לשמרן לעצים, ומפקירין אותן, ואם דעתו לאכילה הרי הם הפקר דשביעית, ועי' לק' סק"ט עוד בזה.

שם ומשני אמר קרא לאכלה מי שהנאתו כו', נראה דסמך אדרשא דלכם לכל צרכים, ובסוכה אמרין בהדיא שאני התם דאמר קרא לכם לאכלה לכם דומיא דלאכלה כו'.

ענין הנאתו וביעורו שוה, ובדבר שביעורו בשעת ההכנה

שם יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן, פי' שלא התירה תורה לכלות פירות שביעית לאיבוד על סמך הנאה הבאה לאחר מכאן, דאין זה דרך כבוד, ומזה ילפינן דעצים אין בהם קדושת שביעית, כיון ששביעית ניתנה רק לאכלה ולא לאיסור הנאה, ועצים שאין בהם אפשרות דלאכלה ע"כ שלא קדשו מעיקרא.

לכאורה ה' נראה דהנאה היינו דוקא הנאת גוף האדם, דהיינו האכילה והלבישה, אבל הכנת התבשיל והבגד הו"ל מכשירין, והיינו דפליגי אם מכשירין איתרבו מלכם (כמו ביו"ט, ביצה כ"א ב'), וא"צ הנאה ממש בשעת ביעורו אלא סגי בתיקון מכשירי ההנאה, ולפ"ז אין הנדון משום דעצים כלין תחלה ואח"כ יוצא החום, דהיינו שהחום ממה שנשרף, דהא בעצים לחימום האדם חשיבי הנאתו וביעורו שוה, אלא החילוק אם מחמם את האדם או את תשמישי האדם, ולפ"ז עצים לתבשיל חשיבא הנאתן אחר ביעורן, וכן אם אין שבח סממנין ע"ג הצמר, אבל בתו' כתבו דעצים לבשל מיקרי הנאתו וביעורו שוה, גם צ"ב מה בין לקנות חלוק לצביעת החלוק, ומצינו דכיבוד הבית וזילוף הבית חשיבי

כו', וכן קש וגבבא לקושש קש לגבבא גילא, ושם שנינו בעלי קנים ועלי גפנים דאף יבשים יש בהם קדושת שביעית וש"מ דראויין לאכילה לבהמה גם ביבש, ולפ"ז אפשר דהמלקט עלים לחים מן האילן ודאי לאכילה מכוין שהרי אינם ראויין להסקה, ולא אורחא הוא ללקטן ולשמרן להסקה, ורק המלקט מן הקרקע שנשרו ונתייבשו מעט ואוסף הרבה בב"א מגבבן לעצים, ולפ"ז שמענו דמהני מחשבה אחר שנשרו מאביהן, וא"צ מחשבה במחובר, ובאמת בירושלמי פ"ז ה"א גבי סיאה ואיזוב וקורנית מבואר דאפי' אם לקטן לעצים ונמלך לאכילה קדשי, מיהו הרשב"א צידד לפרש בחבה בעודן לחין, ולא הביא מתני' הנ"ל דאף יבשים ראויין לאכילה, מיהו מצינו גבי מקושש לשון מגבב אף במחובר, וה"נ אפשר שגבבן משנתייבשו קצת במחובר.

שם לקטן לאכילה, פרש"י בסוכה מ' א' למאכל בהמה, וה"נ מסתברא דאמרין יומא פ"א ב' דעלי קנים האוכלן ביוהכ"פ פטור, וכן בעלי גפנים אם לבלבו קודם ר"ה, מיהו שמעתי שיש שממלאין העלין באורז וכיוצא בו ונותנין אותן בתבשיל ונאכלין אגב התבשיל, ולכאורה גם בשימוש זה סגי שיקדשו בקדושת שביעית.

- הוספה -

בענין עלי קנים ועלי גפנים שאמרו לקטן לאכילה כתבנו ס"ו סק"א מרש"י סוכה מ' א' דהיינו אכילת בהמה, אבל ברש"י ב"ק ק"ב א' כתב יש שאוכלין אותן, וכ"ה לשון מרן זללה"ה שביעית ס"ד סק"ג וכ"כ במעשרות ס"א ס"ק כ"ו, ועי' שבת פ"א א' האוכל עלי קנים ועלי גפנים כו'.

- עד כאן -

אם רשאי כל אדם ללקטן לאכילה ולגרום להפקר כתב מרן זללה"ה ס"י סק"ד שתלוי במחשבת הבעלים ואין רשות ללקטן לאכילה ולגרום עי"ז הפקר, מיהו נראה דסגי במחשבת בעלים במחובר, דכיון דלענין מעשרות שנינו במעשרות

נקבע בדעת האדם במוחלט, אבל פרטי שימושי עצים אינם נקבעים בלקיטה, אם לאפות או לבשל או להתחמם, וצ"ע בלשון רש"י בזה. – ע"כ.

ובתוד"ה ולדמיהן ביעור כתבו שלקט מתחלה לאכילה דאסור ללקוט ע"מ למכור, וא"כ דמיהן מנליה, אלא ודאי שלקטן מתחלה לעצמו, ולאכילה לאו דוקא אלא ר"ל לצביעה שלעצמו ולא למכירה, ומרן זללה"ה בס"י סק"ד נתקשה בזה.

רש"י ד"ה יצאו, כלה השורש וקולט הצבע, לכאורה ר"ל שהשורש נמחה ומתבטל במים, והמים קולטין הצבע, שהדרך להשים הבגד במי הצבע אחר שהוכנו יפה ונמחו השרשין בהן, אבל בתו' פי' כונת רש"י שהצבע נקלט בבגד, וכן העתיקו לשונו בסוכה מ' א', וזה מיושב יותר דשורש שנמחה במים אינו כמבוער אלא אדרבה זהו קיום עיקרו, ורק משנבלע בבגד נתבטל לבגד והוא כמבוער, ולדעת תו' הצבע מתבער ע"י הלבשה.

במ"ש תו' דהסקה לקדירה הנאתו וביעורו שוה, ובראשונים בזה

תוד"ה שהנאתן אחר ביעורן כשנעשית גחלת אע"ג דזימנין הנאתן וביעורן שוה להתחמם כנגדו או לבשל כו', מבואר בדבריהם דהכנת התבשיל מיקרי הנאתו אע"פ שעדיין אינו נהנה באכילתו, וטעמא דפת מפני שאפ"י נעשית ע"י גחלים, וכ"ה לשון רש"י, והדברים מחודשים דאטו שייך לומר שעיקר עצים להסקת תנור לאפ"י ולא להסקת תחת הקדירה, ועו"ק למה הקשו בגמ' מעצים דמשחן ולא מכל כירה שהסקיהו בקש ועצים, ותנן סופ"ט מרחץ שהסקיהו בתבן ובקש של שביעית, והרבה ראשונים כתבו בהדיא דתחת התבשיל כהסקת תנור, עי' ר"ח בסוכה ובשטמ"ק בשמעתין ועוד ראשונים בסוכה שם.

שם דהנאתן כשלו בשן ואז הוא כלה ומתבער הצבע כו', משמע שהצבע מתכלה מן הבגד, והיינו שדוהה מעט וצריך חידוש מזמן לזמן, וכמדומה שאין הצבעים כהיום משתחקין מן

הנאתו וביעורו שוה, ואע"פ שאינן בגוף האדם ממש, וכן הדלקת הנר, ויתבאר לק' סק"ב בס"ד.

שם והאיכא עצים דמשחן, בפרש"י ותו'

שם והא איכא עצים דמשחן, לשון זה משמע דמיירי בסוג עצים דמשחן, וכפרש"י, דלפירוש תו' הול"ל והא בעצים נמי איכא הנאתן וביעורן שוה במדורה להתחמם בה, וי"ל דבעלי קנים ועלי גפנים אין דרך להתחמם בהם, ולכן לא פריך אברייא מ"ט אין בהם קדושת שביעית, אלא הכי פריך דעצים אחרים עשויין לחימום ומ"ט כייל כללא לכל עצים שאין בהם קדושת שביעית, ולפרש"י קשה מנין פשיטא ליה דעצים דמשחן אינם קדושים בקדושת שביעית, הרי שביעית ניתנה להדלקת הנר, וגם דהול"ל דסתם עצים דמשחן נמי להסקה עומדין, וכמ"ש תו'.

רש"י ד"ה ספיחי, להכי נקט ספיחי כו', יש להקשות מ"ט לא נקט ליה ברישא גבי אוכלי אדם ספיחי העולשין כו', ועוד דמשכח"ל שגדלו בששית ונלקטו בשביעית, וכבר נתקשו עוד בתו' בזה, והרמב"ם בפיה"מ כתב שדרך לחתכן והם חוזרין וצומחין, ולכן נחשבין תמיד ספיחי הקציר.

שם ד"ה יש להן, מ"ש רש"י דאסור לצבוע צ"ע דהא צובע לעצמו כדתנן שביעית פ"ז מ"ג, ובדוחק י"ל דבשכר קאמר, אבל היתר הסקה צ"ע דהא כיון שאין היסק בכלל לאכלה אסור להסיק בהן, דמפסידן שלא כמצותן, וכבר נתקשה בזה הרש"ש, וכן ראיתי בחדושי הגר"א ובחזו"א.

– נמצאו בזה עוד דברים –

בהא דסתם עצים להסקה, ולא מהני מחשבת לקיטה

שם סתם עצים להסקה הן עומדין, ולא הגבילה תורה להשתמש בעצים בשביעית, שלא לשימושן הרגיל, ואם יתקדשו יהא צריך להשתמש בהן רק למשחן, ואין מחשבת לקיטה קובעת בעצים, דלא דמי ללקיטה לאכילה או להיסק שזה

להבגד, ואם הכונה שהצבע כלה עם כילוי כל הבגד, יש לשאול א"כ מ"ט אין לוקחין חלוק בדמי שביעית, כדאמר סוכה מ"א א', הרי חזינן דהנאתו וביעורו שוה, ודוחק לומר שהטעם משום דמיירי בדמי פירות שראויין לאכילה, אבל בדמי צבועין מותר ליקח חלוק, דפשטות הדברים דנקט חלוק מפני שאינו שייך ליתפס בקדושת שביעית כלל, וכ"מ ברש"י סוכה שם, וברמב"ן ע"ז ס"ב א', ומה"ט פשתן אינן קדוש בקדושת שביעית כמ"ש בירושלמי מעשרות פ"ה ה"ג.

שם ואין נראה דהא אמרן דלענין שביעית חזותא מילתא היא כו', לכאורה י"ל דמתהי' ילפינן דנשאר באיסורו אע"פ שאין שבחו ניכר, וכמו בערלה דהנאה הנראית לעינים אסרה תורה, וכבר הק' כן הגרע"א ז"ל, [נוטפי הו"ל להקשות דאי יש שבח סממנין ע"ג הצמר מאי איכא למימר דזה מוכיח דלא כפרש"י, והגרע"א כתב דחשיב הנאתו קודם ביעורו, אבל רש"י לא פי' כן], ומדבריהם משמע דכל בגד שצבעו בהיתר בקליפי שביעית ישרף בהגיע שעת הביעור, וש"מ שכל זמן שהבגד קיים אינו כמבוער, אבל בפשוטו יש לפרש שצבעו באיסור כגון לאחר הביעור או בספיחין דומיא דבגד שצבעו בקליפי ערלה, ובעיקר הדברים עמש"כ סק"ב.

הא דאמרין לעיל א' בבגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק משום דאמר קרא תהי' בהויתא תהא, נראה דאסמכתא בעלמא היא דכל החיוב דתדלק מדרבנן הוא, וגם אם יש שבח סממנין ע"ג הצמר דינו כמבוער ע"י הצביעה ופקעה קדושתו למ"ש תו' בדעת רש"י וכמש"כ סק"ב, [כתב ע"ז אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בגליון, בפשוטו מתפרש שצבע לאחר שכבר עבר זמן הביעור, עכ"ל], אלא דמהאי קרא סמכו חכמים לאסור הנאה הנראית לעינים אף בשביעית, והצבע שבבגד צבוע דינו כמבוער, ק"ו מתבן שבכר בירושלמי פ"ח ה"ה, ועי' ע"ז נ"ב ב' דילפינן מקדש תהי' שהפרי עצמו אסור, ומסתברא דהכא נמי מהאי תהי' דריש, ולא מתהי' כל תבואתה

- נמצאו בזה עוד דברים -

בענין הנאתו וביעורו בצבע

הא דצבע מיקרי לאכלה בפשוטו היינו כשנבלע הצבע בצמר וזהו אכילתו ומקרי הנאתו וביעורו שוה כיון שנשלם צרכו של האדם בזה שצמרו צבוע, וה"ה לצבוע ביתו וכלי תשמישו, [נמיהו בהמה ממעט בירושלמי כיון שזהו נפש לעצמו, ויש בזה חלק לבהמה מלבד צרכיכס], ולא דמי לעצים לבשל ולאפות שאין התבשיל מוכן במעט חימום וחסר בהנאתו עד שישפרו הרבה עצים, והו"ל הנאתו אחר ביעורו.

מיהו קשה דלעיל ק"א א' אמרין דבשביעית חזותא מילתא היא דכתיב תהיה בהויתא תהא, תהא, וש"מ שהצבע לא נאכל ונתבער בצביעתו, וא"כ איך אפשר לומר שזהו אכילתו וביעורו, ונראה דודאי צבע שצבעו בו בהיתר מיקרי לאכלה ופקעה קדושתו, כמו כל הפירות לאחר אכילה, אבל אם צבע באיסור לאחר הביעור (כ"כ במאירי) או בספיחין, בזה לא אמרין שהצבע נעלם מן העולם, כמו שמוכן לומר שבהמה שנתפטמה מאיסור אסורה, אע"פ שהאיסור ודאי נאכל, וכן אם יש שבח עצים בפת דשייך לאסור את הפת משבח העצים, אע"פ שלענין אכילה ודאי שכבר כלו העצים מן העולם.

והדברים מוכרחין כן, דודאי כשנתנה תורה רשות ומצוה לאכלה לצבועין דפירות שביעית, לא אמרה שבגדי האדם הצבועין ישארו בקדושתם לעולם, וגם יאסרו אחר הביעור, ואפי' אם השריפה רק מדרבנן, מ"מ לא היו חכמים מתקנין לאבד ממונו של אדם שאכלו בהיתר, וגם התורה לא אמרה לצבוע ולהתחייב לשמור בגדיו וכלים בקדושה כל הימים, אלא ודאי משקיים בהם מצות לאכלה פקעה קדושתם, אלא שהחמירה תורה בצבע באיסור בקליפי שביעית שלא תפקע

וקחלוך עצמו מיקרי סחורה ולא אכילה, כמו עשיית מיטה ושלחן מעצים, ולכן פשתן אין בו קדושת שביעית כמ"ש בירושלמי, כיון שעשיית חלוק אינה אכילה אלא קיום הדבר, וכל חפצים שמתקיימין מיקרו סחורה.

- נמצאו בזה עוד דברים -

ק"ב ב' רבא רמי תנן ממין הצובעים ספחי סטים וקוצה כו', יש לעי' למה הקשה רבא רק מהסיפא שפירש התנא דספחי סטים וקוצה זהו מין הצובעים, ולא הקשה מעיקר הדין שנשנה ברישא כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים כו' יש לו שביעית כו', ועו"ק שהרי בהדיא מבואר ברישא שהסיבה שהם קדושים זה בגלל שהם ממין הצובעים ולא הו"ל להקשות מעלי קנים ועלי גפנים, אלא לשאול מה המיוחד במין הצובעים, ועי' שטמ"ק בשם הרא"ש והמאירי בזה.

והנה מצינו במתני' פ"ז מ"ג דקליפי רימון והנץ שלו וקליפי אגוזים והגרענינים יש להם שביעית מפני שהם מין הצובעים, ואפשר לומר דמזה לא קשיא ליה לרבא כ"כ, כיון דסו"ס פרי הם וסגי בכל שימוש לשמור קדושת קליפותיו, ולכן הביא סיפא דמתני' ששימוש צביעה עושה קדושת שביעית בסטים וקוצה שהם עצים ואינם ראויין אלא לצביעה, ולפי המבואר ברמב"ם פ"ה דאף מאוכלי אדם מותר לעשות צבע בעומדים לכך, י"ל דאי מרישא הו"א באוכלי אדם ממש שדרכן לצביעה.

וסבר רבא דשימוש להסקה לא גרע משימוש לצביעה, מיהו עצים גדולים שמשמשין לעשות מהם קורות וכלים לא חשיבי לאכלה אלא לקיום, ואע"פ שהענפים הדקים לשריפה אזלי, מ"מ אין כל העצים בכלל זה, ונקט התנא צובעים לרבנותא דחשיבי כאכילה, וכ"ש שריפת העלין, ובברייתא מצא רבא דלעצים לא קדשי, ולא הביא ממתני' פ"ח מ"א חשב עליהם לעצים הרי הם

קדושתם וישאר באיסורו, ופשוט שהברייתא מתפרשת שצבעו בקליפי שביעית באיסור, דומיא דקליפי ערלה, דאם צבעו בהיתר הו"ל ידלק לאחר הביעור, אלא ודאי בצבעו בקליפין האסורין מיירי, ואין למדין מזה לקליפין המותרין שמצותן לצבוע בהן, דודאי משצבען נעשית מצותן דלאכלה ופקעה קדושה מהן, ועיקר איסור אחר הביעור אינו מדאורייתא אלא קנס חכמים, וא"כ הדרשא דתהיה אסמכתא היא, [ובתו"כ יליף מינה היתר הדלקת הנרות וצביעה, מיהו י"ל דהתם מתהיה כל תבואתה, וכאן מקודש תהיה לכם], וכן מספחין לרבנן דשריין מדאורייתא, מיהו להרמב"ם דביעור היינו שריפה ניחא טפי, ונתבאר בזה במקו"א בגדרי ביעור מדאורייתא.

ומה שכתוב בפרש"י שלפנינו שכשהשורש נימוח במים זוהי אכילתו אינו מובן, שאדרבה זוהי הכנת הצבע, כמו אפיית פת מחטים של שביעית, וזהו שלימות קיומו ולא ביעורו, והתו' בסוכה הוסיפו בלשון רש"י שהצבע נבלע בבגד וזה כמש"כ, אלא שאין לנו ענין בכליוי השרשים והסממנין, דאדרבה הצבע שנימוח ביורה נשתפר ונעשה ראוי למצות לאכלה, כמו ורד וחרובין שנימוחין ביין בשביעית סופ"ז, וכשמשמשין בו לצביעה זוהי אכילתו.

ומ"ש תו' שהצבע נשחק בלבישת הבגד צ"ע דא"כ כל בגד שקיים בו לאכלה בצביעתו נשאר בקדושתו לעולם, ואסור בהפסד ובסחורה, ולאחר הביעור ישרף, וגם במציאות אין הצבע כלה מן הבגד רק ע"י צפון, והשחיקה הרגילה של צבע ושל גוף הבגד לא מיקריא אכילה, שאף החלוק עצמו מתבלה בלבישתו, ואין לוקחין חלוק מדמי שביעית מפני שזהו דבר המתקיים ומיקרי סחורה ולא אכילה, וה"ה אכילת הצבע שנחלש ע"י הלבישה, שאין כילוי זה נחשב אכילה, וגם במציאות אין דרך לחזור ולצבוע בגדים לאחר זמן שלבשום, שהצבע דוהה עם שחיקת הבגד, ואין חוזרים וצובעין בגד שנשחק.

כעצים, דמצינן למימר שיש בהם קדושה כעצים, אבל כברייא קתני בהדיא דלעצים אין בהם קדושת שביעית.

יש לעי' לס"ד דרבא דעצים להסקה קדשי, א"כ למה הוצרכו לחידוש דצובעין, הרי כל עצים ראויין להסקה גם ספיחי סטים וקוצה, וי"ל דבעינן שיהיו עומדין להסקה, ואין דרך בנ"א לגבבן להסקה, שטורחן מרובה, ולא דמי לעלי קנים וגפנים שבקל אוסף מהם הרבה. - הסברא לומר דנקט צובעים לרבותא היא מפני שעצים להסקה משמשינן טפי צורך אוכל וקרינן בהו לאכלה, ועוד שנאכלין וכלין מן העולם, משא"כ צבע שכליו ע"י ביטולו לבגד, ולא דמי ללאכלה.

שם ורמינהו עלי קנים ועלי גפנים שגיבבן בחבא על פני השדה לקטן לאכילה כו', לכאורה נראה דכ"ז שלא לקטן הרי הם הפקר ורשאי כל אדם ללקטן לאכילה, ולא מהני מחשבת הבעלים ללקטן לעצים להפקיע מהם קדושת שביעית, ולכן קתני שגיבבן בחבא כו' דהיינו לאחר שלקטן, וכ"ה פשוט המשנה פ"ט מ"ו שכ"ז שיש עלים בשדה הרי הם הפקר, ולא כלה לחיה מן השדה, והטעם מפני ששביעית שבת לד' וכל מה שראוי לאכילה נעשה הפקר, אלא שהבעלים רשאי לגבבן לעצים ולא בטלה דעתו, מיהו בסיאה ואיזוב וקורנית משמע שמחשב במחובר אבל גם בזה נראה דכ"ז שלא חשב לעצים הרי הם הפקר, שו"ר שהר"ש והרא"ש פירשו שם שחשב כשליקטן, וצ"ע בזה בחזו"א שביעית ס"י סק"ד, ועי' בסמוך.

לשון שגיבבן מתפרש תלושין, וש"מ שקדושת שביעית נקבעת לפי דעתו בתלוש, ובפשוטו הדבר מחדש לקבוע קדושת הארץ בתלוש, ולפמ"ש כ' שהם הפקר ומיתלא תלי בדעת הזוכה, ניחא טפי, דאמרינן שמבחינת שבת הארץ ניתנו אלא לאכלה וקדשי בקדו"ש, אלא שרשאי הבעלים ללקטן לעצים, מיהו ק"ק לומר שהבעלים צריך לעשות מעשה וללקטן, שו"ר בזה בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כאן, ונקט שם שבמחובר אין

סברא שיועיל דעת בעלים שהכל הפקר ואין לו חכ בעלות ורק לאחר שנשרו י"ל שתלוי בדעתם, ולפ"ז יתכן שאף לעצים הם הפקר, כמו פירות שנתקלקלו שפקעה קדו"ש מהן, ושם צידד דמדאורייתא לא קדשי, ורבנן החמירו בלקטן לאכילה, אבל אם נימא שהם הפקר גם לעצים ניחא, מיהו סיאה ואיזוב המחוברים אינם הפקר לעצים, ורק בהני שנשרו מאביהם שייך לדון שהוחלטו כפירות של שנת השמיטה, ועדיין צ"ע בכ"ז, שו"ר שכתבנו בזה לקמן סק"ט ע"ש.

שם ומשני אמר קרא לאכלה כו', בסוכה הגרסא לכם דומיא דלאכלה וכ"מ לקמן ק"ב א' דנתרבה מלכם כל צרכיכם (כמו ביו"ט ביצה כ"ח ב' מיהו התם דוקא לאוכל נפש), מיהו הני שהנאתן אחר ביעורן נמצא שלא אכל את הפירות שביעית, אלא איבדן ונהנה לאחר שנאבדו, וזה מיקרי הפסד, ולכן עצים דלא מצי לקיומי בהו מצות לאכלה לא קדשי כלל, שלא ניתנה המצוה אלא לאכלה ולא לאיסורי הנאה.

שם והאיכא עצים דמשחן דהנאתן וביעורן שוה, לפרש"י דמייירי בסוג עצים שמאירים קשה מנין פשיטא לגמ' שאין בהם קדושת שביעית, אם מפני שלא הוזכרו במתני', הרי י"ל דכיון ששביעית ניתנה להדלקת הנר אף הם בכלל, ועוד שהרי לולב לא הוזכר במתני' אע"פ שיש בו קדו"ש, הרי דלא נחית תנא לפרט כל השימושים היחידים, ומין הצובעים שאני שענין צביעה הוא צורך קבוע מגידולי השדה, משא"כ מאורע של עץ מסוים שיכול לשמש להאיר או לכבד את הבית, ועוד דלא הול"ל סתם עצים להסקה הן עומדין, אלא הני נמי סתמן להסקה.

ולפ"י ר"ח נראה דוהאיכא עצים דמשחן אין הכונה סוג עצים שעומדים לחימום, אלא שיש מקצת מן העצים הרגילים שבמציאות מחממין בהם ולאכלה קרינן בהו, ולשון איכא עצים דמשמע סוג עצים, נאמר על המציאות לאחר שחיממו בהם, וכאילו אמר והא איכא עצים שנתחממו בהם והיתה

משרה וכבוסה לבתר ריבויא דלכם, ולפ"ז מתפרש המיעוט מפני שאינו דומה ללאכלה, ולא מפני שאין זו הנאת אכילה, ועי' להלן.

שם ור"י נמי הא כתיב לאכלה אמר לך כו', יש לעי' הרי ענין הנאתו וביעורו שוה, אינו מפני חשיבות הצורך בהנאה כזו, אלא שאינו נחשב כנהנה מפירות שביעית, שהרי כלין תחלה ואח"כ נהנה, והלשון משמע דר"י משמע ליה טפי למעט מלוגמא שאינו שוה בכל, ולא למעט משרה וכבוסה שהם צורך השהוה בכל, וא"כ אינו ענין לטעמייהו דרבנן, שלא מפני חוסר החשיבות מיעוט אותם, אלא מפני שצריך לאכול וליהנות מן הקדושה, ולא יועיל לזה סברא דכביסה חיי נפש וטעמים כיו"ב.

ואפשר לומר דר"י פשיטא ליה שהתורה נתנה פירות שביעית לצורך החשוב הזה, ולא תחוש להנאתו אחר ביעורו, כיון שזהו סדר העולם, ואין השימוש הזה נקרא הפסד ואח"כ הנאה, ורק לרבנן מתמעט גם שימוש זה מלאכלה, ואפשר לומר בענין אחר דכיון דחשוב לו לר"י הנאת כביסה, ס"ל שא"צ שתהא הנאתו נשלמת עם ביעורו, ודי בהנאה זו שהבגד התחיל להתכבס, וחשיב שפיר שנהנה לכל צרכיכם מהקדושה עצמה, ולא בעינן דומיא דלאכלה שההנאה נשלמת עם הביעור.

ולפ"ז רבנן ממעטי משרה וכבוסה משום דבעינן הנאה מושלמת דומיא דלאכלה, ובעינן בגד צבוע ובגד נקי, ולא סגי בצרכיכם של תחלת הכיבוס, ור"י סגי ליה בהנאה של תחלת הכיבוס, כיון שבגד מכובס צורך חשוב הוא כאכילה, מיהו אין זה פשטות הדברים.

שם או אינו אלא לאכלה ולא לכבוסה כו' ומה ראית לרבות את הכבוסה כו', לשון זה משמע דממעט כבוסה מחוסר חשיבות כמו מלוגמא, ולא משום הנאתו אחר ביעורו, דא"כ הרי הם שני ענינים נפרדים, ולא שייך לדון כבוסה לעומת מלוגמא, ונראה דבאמת ר"י לא ס"ל למעט הנאתו אחר ביעורו, ומ"מ לאכלה ממעט מידי מלכם, וס"ד למעוטי כבוסה דלא חשיבא.

הנאתן וביעורן שוה, והקושיא על ההחלטה שעצים אינם ראויין לאכלה, הרי יש עצים שבאמת נאכלין, ולא קאמר דחציין לחימום אלא שבמציאות מחממין, דהא כולהו חזיין להכי, וכיון שראויין כולן לשימוש לאכלה יאסרו כולם, וע"ז השיב רבא כיון דסתמן לאו לאכילה עבידי, מסתבר שאינם בכלל פרי הארץ שניתן לאכלה.

ולפ"ז דעצים דמשחן מיירי בכל העצים שחלק מהם משחן, א"כ מיירי שפיר בעלי קנים ועלי גפנים וכיו"ב שהם פרי השנה השביעית, עי' לקמן ד"ה ור"ת, ולא מיירי בקורות שאינם פרי כלל, וזה ג"כ מוכיח שלא נפרש דמשחן שעשוין להאיר, שזה שייך רק בגזע שבעירתו נמשכת.

ולמדנו מזה דכל שהאדם נהנה מיד מן החום או מן האור מיקרי הנאתן וביעורן שוה, והחסרון בהסקה תחת תבשילו שהנאתן בפעולת הבישול, ואע"פ שכל פעולת חימום מקדמת את הבישול, מ"מ לא מיקרי הנאתן עד שיתבשל והו"ל אחר ביעורן, וצ"ע בפסחים כ"ז ב' דמשמע דרבנן אף לחימום לא מיקרי שנהנה מהאיסור, דלא משכח איסורא אלא כשרשיפא, ועי"ש בתו', וי"ל דלענין שימוש דלאכלה סגי בזה.

- נמצאו בזה עוד דברים -

בענין משרה וכבוסה

ק"ב א' דתניא אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה כו', כאן מיירי באיבוד פירות הקדושים שלא להשתמש בהן למשרה, ומזה ילפינן שמיני משרה וכבוסה אינם מתקדשים כלל, דלתלמודן הא בהא תליא, דהיינו טעמא דלקטן לעצים אין בהם משום קדושת שביעית, ובירושלמי משמע בע"א.

שם מ"ט דרבנן אמר קרא לאכלה ולא למשרה כו', אכתי לא ידעינן דרשא דלכם, ומתפרש לאכלה ולא למשרה וה"ה לאכלה ולא לצביעה, ולכאורה זה כמיותר שאין זה מוסיף ביאור במחלוקתם, ואפשר לפרש דסמך אמסקנא דלאכלה ממעט

כמו שהי' מתקיים לאכלה בצביעת גופו או עבדו, דלאכלה מתפרש בכל דבר כדרך אכילתו, ואע"פ שע"י הצביעה מתבטל הצבע לבגד שאינו מתבער מ"מ הצבע כמבוער, ושביעית ניתנה לשימושי האדם שמבערין את תבואתה, שזה כשימושי סעודה ואורחין, לאפוקי עשיית כלים ובגדים דקיימי לעולם שזה שימושי סחורה וקניני נכסים.

ולפ"ז הדין נותן שגם הכנת תבשיל שיהא ראוי לאכילה בכלל צרכיכם, אע"פ שאינו נהנה ממנו בזמן ההכנה עד שיאכלנו, כמו בגד שאינו נהנה בעשייתו עד שילבשנו, ויש לשאול א"כ מ"ט לא חשיב הנאתו וביעורו שוה, ואין לומר מפני שהחום יוצא לאחר כילוי העץ כדאמרין בפסחים כ"ז לענין עצים דאסוה"נ, שהרי לחימום האדם חשבינן להו הנאתו וביעורו שוה כדאמרין בעצים דמשחן, ומ"ש חימום האדם מחימום התבשיל, ואפשר דכיון שאין שבחו ניכר בחימום עד שיתבשל ויאפה חשיב הנאתו בגמר הבישול ואז הוא לאחר ביעורו, משא"כ בחימום האדם שהנאתו בכל חימום מיד, [ע"י לשון ר"ח סוכה מ' א'], מיהו אפשר שאם חום בתבשיל הי' דבר הניכר לעינים כצבע, הי' נחשב כל משהו שנקלט כהנאתו, אע"פ שלשלימותו בעינן צבע גמור והכנה גמורה, דהנאה של צבע צורת אכילה היא, והנאה מעצים צורת איבוד הוא ולכן אם לא נהנה מיד לא קרינן ביה לאכלה. - ובמשרה וכביסה ג"כ יש מיד תועלת משהו ביין כשנבלע בבגד, אלא שצריך משך זמן לריכוכו שיוציא הבלוע, ואז היין לאחר ביעורו, מיהו התם גרע שצריך לכח היין אחר שדינו כמבוער, משא"כ בבישול שכל משהו חום פועל את תועלתו מהעץ בשעה שנתבער.

- נמצאו בזה עוד דברים -

אם עצים דמשחן עשוין להאיר הר"ז כהדלקת הנר וגם שם השמן הנשרף הוא המאיר ומ"מ חשיב הנאתו וביעורו שוה שנהנה עם הכילוי, אבל חימום הוא כתוצאה מהאש ולא האור של האש עצמו, ואם נימא שגם בחימום מעצים דמשחן מיקרי הנאתו

שם שאינו שוה בכל אדם, ומצות שביעית ניתנה לאכילה הרגילה של כל אדם, ולא להציל מחלאים, ואע"פ שהצורך גדול יותר, מ"מ אין זה מסדר היום, כמלך שמזמין עבדיו לסעודה, ולא לטיפול בחולים.

שם דאי כרבנן איכא נמי משרה וכבוסה, משמע דרבנן ממעטי תרווייהו, ויש לעי' מגלן דילמא לרבנן ממעטינן רק כבוסה, ועו"ק דבאמת מאוכלי בהמה עושין מלוגמא לאדם, ולכאורה לר"י אין עושין מלוגמא כלל, וצריך חיפוש ולע"כ.

בקושיית תו' מ"ט אין לוקחין עבדים וקרקעות מדמי שביעית

ב. הא דאין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית כדתנן פ"ח מ"ח, ומתפרש אפי' מדמי צבעין ומאכל בהמה, הטעם מפני ששימוש בעבד ובהמה לא שייך למקרייה לאכלה, שאין הבהמה מתכלה ע"י השימוש כלל, ובתו' בכורות י"ב ב' נתקשו בזה, ונראה דהיינו נמי טעמא דאין לוקחין חלוק בדמי שביעית סוכה מ"א א', דאע"פ שבגד משתחק במשך הזמן ע"י הליבישה, אין על כילוי זה שם אכילה, שגם בלא שימוש בגד מתבלה וגם ע"י השימוש אין שחקו ניכר באופן ששייך לקרוא לשימוש זה אכילה, ולפ"ז יש לשאול מ"ט מותר לצבוע בגד בקליפי שביעית, הרי שימוש בגד אינו לאכלה, וכן קשה לר' יוסי מ"ט מותר לכבס בגד ביין של שביעית ואסור לקנות בגד בדמי שביעית, דנראה דמודה ר' יוסי דאין לוקחין חלוק בדמי שביעית שאין החסרון בהנאתו וביעורו שוה, אלא שאינו מתבער כלל.

הכנת בגד, והכנת תבשיל אם הוי בכלל לכל צרכיכם ונראה דהכנת בגדים ללבישה הוי בכלל לכל צרכיכם, וצבע כשנבלע בבגד מיקרי שפיר שנאכל, ואפי' יש שבח סממנין ע"ג הצמר הר"ז כשבח אוכלין בפיטום הבהמה, דמיקרי שפיר לאכלה אע"פ שהוא ניכר ונעשה שותף בפיטום, וה"נ בצביעת הבגד קיים את הלאכלה של הצבע,

וביעורו שוה, י"ל דעצים דמשחן כגחלת של מתכת דמי שנהנה מגופן, אבל בהסקה נהנה מהחום שיצא מהעצים שכבר כלו, שהחלק שכלה מחמם, ועוד דכיון שהנאת הבישול היא רק בזמן ממושך, לא אמרינן שנהנה במה שנתחמם תבשילו מעט, ול"ד לחימום גופו, דכיון שהחום דבר הנאבד ואינו גוף העץ כצבע אין לך בו אלא חידושו וסתמא כהנאתו אחר ביעורו דמי, ורק הנאה ברגע הביעור ממש מחשיבתו לאכלה.

- עד כאן -

בדין פשתן ועצים ומיני כביסות לענין קדו"ש

פשתן אינו קדוש בקדושת שביעית כמ"ש בירושלמי מעשרות פ"ה ה"ג הובא בחזו"א ס"י ס"ק י"ב ולפמשנ"ת הטעם מפני שאינו ראוי לאכלה שאין בשימוש הנאה של כילוי כלאכלה, וכיון שאין לעשות ממנו בגדים נמצא שאם יתקדש בקדושת שביעית יהא אסור בהנאה לגמרי, ומצות שביעית ניתנה לאכלה, וע"כ שלא קדשתו תורה בקדושת שביעית כלל, (ואפשר הטעם מפני שאפי' יתקדש לא תחשב ההנאה מהקדושה, ונתעוררתי קצת לזה, או שאין רצון התורה לקדש עצים כלל, מפני שאינם פרי, אלא שנתגלה ענין זה בדומיא דלאכלה).

וכן הדין נותן בעצים ומיני כביסות שלא יתקדשו בקדושת שביעית כיון שאינם ראויין לשימושם, ולא ניתנה שביעית אלא לאכלה, ומ"ש בירושלמי פ"ז ה"א דמיני כביסות קדושים בקדושת שביעית יש לפרש דאתיא כר"י, וצ"ע ברמב"ם פ"ה ה"י שפסק כן, ומ"ש מעצים, ועי' לק' סק"ו בזה.

בקושיית החזו"א מה בין צביעת בגד לקניית בגד

יעוי' בספר מרן וזללה"ה ס"ג סק"ח י"ח שהקשה מ"ט אין לוקחין חלוק בדמי שביעית, וכתב גם החילוק שכתבנו דכל שאין ביעורו ניכר לשעתו אע"פ שכלה בהמשך הזמן לא מיקרי לאכלה אלא סחורה וזה נמי טעם שאין לוקחין עבדים ובהמה טמאה, ומ"מ העדיף הטעם דאין מצמצמין פירות דלאכילה ללבישה, ומשמע דמיני צבעין מותר

ליקח חלוק, ולפ"ז צריך לחדש טעם אחר מ"ט פשתן אינו קדוש כלל, ועי"ש מש"פ בזה בסק"ח, ונראה דקשיא ליה ז"ל לחלק בין כילוי הצבע בלבישה לכילוי הבגד עצמו וכמשה"ק לעיל סק"א לפירוש תו', אבל לפרש"י שהכילוי בצביעה וכמו שביאר ז"ל שם סק"ח, ניהא הכל בפשיטות וכמשנ"ת, ולדעת תו' צריך לחלק בין כילוי הצבע לכילוי הבגד, וגם צריך לחדש דצבע ע"ג בגד אינו כמבוער, ולא משמע שניתנה מצות לאכלה בצבע באופן שלבסוף יצטרך לבער גם הבגד מביתו או מן העולם, ובפשוטו משקיים בו לאכלה בטלה קדושתו, וצ"ע, ותו' בסוכה מ' א' נקטו כרש"י דהכא עי"ש.

במש"כ דסברא הוא דכל שאינו בכלל לאכלה אינו קדוש בקדושת שביעית כלל, לפי שלא נתנה תורה מצות שביעית לאיסוה"נ אלא לאכלה, ואם א"א לאכלו מפני שאין הנאתו וביעורו שוה, נמצא שמתקדש לאיסוה"נ, וזה פשוט לן שאין זה מכונת מצות שביעית, ראיתי ברש"י סוכה מ' א' דדריש לה מקרא שתהא שבת הארץ רק במידי דלאכלה, ומסתברא דאסמכתא בעלמא קאמר, דאינו פשטא דקרא כ"כ, ואפשר לפרשו ע"ד מש"כ דשבת הארץ לאכילה ולא לאיסוה"נ.

בטעמא דלולב מיקרי הנאתו וביעורו שוה

ג. סוכה מ' א' טעמא דלולב בר ששית כו' אמאי עצים בעלמא הוא כו' שאני התם דאמר קרא לכם לאכלה כו', פ"י ולולב סתמו לאו להסקה עומד, ופרש"י דהנאתו בכיבוד הבית והוא שעת ביעורו וקלקולו ודמי להנאת אכילה, והנה פשוט שאין לוקחין בדמי שביעית מכבדת מבגד או מזונב הסוס וכיוצא בו, דדמי לחלוק, וצריך לומר דשאני לולב שמתקלקל מהר ע"י הכיבוד, וקרינן ב"י לאכלה, ומ"מ הדברים מחודשים ולא הו"ל לגמ' למיסתם, ועי' פ"י ר"ח במתני' ל"ט א', ובפיה"מ והרע"ב כתבו דלולב כעץ וכ"כ הר"ן בחד תירוצא, אבל קשה לכיון כן בסוגיית הגמ', דאין נראה דכל הסוגיא דמתני' כמ"ד אתרוג בתר לקיטה נדחית,

את הדקל הו"ל כגוף הדקל שאינו קדוש, דכמו שיש מלקטו לעצים, יש מניחו לפירות, דכיון שמייחדו לצמיחת הדקל ולא לשימוש בו, אינו בכלל פירות שנת השביעית, וכמו שיש לפרש לר' יוסי בענפי האילנות, ע"י בסמוך בדברי תו"ב"ק ק"ב א'.

- דברים נוספים לפו"ד -

עוד בסוגיא דסוכה מ' א'

סוכה מ' א' טעמא דלולב כו' אמאי עצים בעלמא הוא כו', השתא ס"ד שאין קדו"ש אלא במידי דאכילה ממש, ואף צבועין שאינם ראויין לאכילה לא קדשי, ולכן גם לולב אע"פ שידעו שאינו משמש להסקה, מ"מ הקשו שכל שימוש שאינו לאכילה אינו קדוש.

שם שאני התם, פרש"י שאני התם בעלי קנים לעצים, דהיינו להסקה, אבל לא כל שאינו לאכילה מתמעט מלאכלה.

שם לכם לאכלה לכם דומיא דלאכלה כו', אפשר דאי הוה כתיב לאכלה לכם הו"א שרק מידי דאכילה קדוש, אלא שבאין לעשות מהם כל צרכיהם, כהדלקת הנר משמן וצביעה בעשויין לכך, השתא דכתיב לכם ברישא, דייקנן מינה שגם מה שראוי רק לצרכיהם קדוש, אלא דבעינן לכם דומיא דלאכלה.

שם סתם עצים להסקה הן עומדין, פי' וא"א לומר דקדשי כל העצים שבעולם בשביל מאורע שאינו מצוי.

שם ועצים להסקה תנאי היא, פי' דשימוש הסקה תנאי הוא אם קדוש.

שם דתנאי אין מוסרין פירות שביעית כו', מכאן אין הוכחה גמורה דקדשי, דהכא פליגי במסירת מאכל אדם לכביסה, דר"י חשיב ליה צורך חשוב ומותר, ורבנן אסרי, אבל דבר שאינו ראוי לאכלה אלא לכביסה י"ל דלכו"ע לא קדוש, אלא דאמרין ק"ו אם התירה תורה מאכל למשרה וכביסה כ"ש

וגם אינו אמת לומר דלולב להסקה, ולא מצינו בגמ' סתם עצים אלא באותן עצים עצמן, ובדוחק י"ל דסוגיין סמכא על מ"ש דתנאי היא ומתני' ר"י היא ולשיטתו כמו שאמר בשם אבטולמוס, ומשמע לגמ' דמייירי כשלוקח בשביעית והחג בשביעית בתחלתה, דאל"כ הרי לוקחו בשמינית, אבל אין נראה כן בפשטות הגמ'.

והריטב"א כתב דעשוי לכבד את הבית ושאר תשמישים, ובב"ק צ"ח א' מצינו דעבדי מיני' חופיא ושרשורא דהיינו חבלים, ובמו"ק י"א א' פי' הריטב"א שעושין מהוצין רשתות וכיוצא בו, וזה מיושב יותר בסתמות הגמ' דהו"ל לפרש ששבירת המכבדת זהו ביעורו, אבל צ"ב דאין ביעורו מתוך הנאתו, ואפשר דג"ז חשיב מתוך הנאתו, דהיינו מעשיית המכבדת או הנרתיק ועד שמתייבש ומתפרק, שהענין הכללי של חתיכת לולב והשימוש בעלין לזמן מועט עד שיבש ויכלה מיקרי שימוש דלאכלה, שקוטף הפרי לכלותו בשימוש שגורם שיתייבש ויתפרק מהרה.

ויש ללמוד מדברי הריטב"א שמותר לעשות בית יד ללולב ולאגדו מהוצי' הלולב, ולא חשיב הפסד כיון שעשוי גם לכך, ומיקרי הנאתו וביעורו שוה כיון שעשיית הבית יד והשימוש גורמין שיתפרק ויתייבש מהרה, ואין ביעורו שונה הרבה מביעור המכבדת, ובפרט בזמנינו שאין בו צד קדושה אלא מכח שימושים אלו, שאינו עשוי למכבדת כלל, וכן עמא דבר, אלא שהמדקדקים נזהרין בזה, מיהו יש לדחות דשאר תשמישים שבריתב"א מייירי בכלים ע"י השימוש דומיא דמכבדת, ועדיין צ"ע.

בדין לולב שנתפשט ונעשה כסכך

נראה דלולב שגדל בשביעית והניחו על האילן עד שנתפשט כעלי החריות פקעה קדושתו, אם מפני שאינו ראוי למכבדת רק כשעליו קשין כלולב, או מפני שרק כשמלקטו לולב בשביעית חיילא קדושה עליה, אבל אם מניחו לשמש

שכ"כ מרן זללה"ה בס"י סק"ד ע"ד המהרש"א לענין זמורות], (ועי' ב"מ ק"ט א' בקורות שקמה, ואתיא שפיר כר"מ כיון שחנטו קודם יובל, ועוד י"ל שאינם פרי של שנה, ויתכן דמודה ר"י בקורות שקמה שהם כפשתן דלא קרינן בהו לאכלה כלל, ול"ד להני שנאכלין אלא שאין הנאתן וביעורן שוה).

שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"י סק"ד שצייד דרק עלין ולולב מיקרו פרי, אבל ענפי גוף האילן אפי' חדשים אינם כפרי בפ"ע אלא חשיבי התפתחות מחנטת גוף האילן שמתייחסים לגזע כל העץ, ולפ"ז בסתם עצים דהסקה אף לר' יוסי אינם קדושין, ורק בעלי קנים וגפנים ולולבין אמרו תנאי היא, וצ"ע דלפ"ז הו"מ לשנויי דהיינו טעמא דעצים דמשחן לא קדשי, (ונתעוררתי לזה), ודוחק לומר דסתם עלי קנים קאמר דלהסקה עומדין, ולפרש"י בעצים דמשחן בלא"ה אין לומר כן, ועי"ש דנקט דעץ שנשרש בשביעית מיקרי פרי שביעית לר"י, ויש לדון בזה כיון שהענף קיים מתחלתו, מיהו משכח"ל בנוטע גרעין, מיהו למש"כ דכל שמניחו לגידול האילן והפרי ואפי' באילן סרק הו"ל גוף האילן ולא הפרי אף שנשרש בשביעית לא קדוש בכה"ג, ועי' לק' סק"ו הבאנו ראי' לדברי מרן זללה"ה מגמ' שבת צ' א' ע"ז י"ד א', לפי מה שביארנו שם.

בדין הדסים

לכאורה הדסים אין בהם קדושת שביעית לדעת מרן ז"ל כיון דאזלינן בתר עיקר האילן, ולא חשיבי העלין פרי חדש כעלי גפנים, וצ"ע, שו"ר דגם עלי זיתים וחרובין יש בהם קדושת שביעית, וא"כ ה"ה עלי הדס, וא"כ גם מה שצמח בתחלת שביעית עד סוכות קדוש, אבל אם אזלינן בתר הענף, א"כ עלים חדשים שנוספו בענף אינם קדושים, ובוזה לדעת מרן ז"ל הוי חומרא, וצ"ע. [א"ה, וע"ע סק"ו ד"ה בסוגיא, וסק"ז ד"ה ובהדסים].

שיהא הראוי למשרה וכביסה קדוש, דהא חזינן שאין חסרון בהנאתו אחר ביעורו לומר שלא נהנה מגוף הקדושה, וא"כ גם העשוי לכך מעיקרו קדוש, ואדרבה ה"י מקום לומר דרבנן רק אוסרין להפסיד פירות שביעית למשרה וכביסה, אבל אלו שעשוין לכך מעיקרא מותר, אלא דמבדייטא דעצים שמעינן דכל שאין ראוי לאכלה אינו קדוש, ובירושלמי באמת מבואר דמיני כביסה קדשי, וכ"כ הרמב"ם, וצ"ע מ"ט.

הא דלא חשיב הנאתו מתבשיל שנתחמם, לפי שאינו מוכן עד זמן מרובה וכבר נשרפו רוב העצים קודם הנאתו, וכן בכביסה המים עם הסממנין נבלעין בבגד ומשפיעין אחר משך זמן, משא"כ צבע שעם ביעורו הנאתו.

- עד כאן -

בקושיית תו' איך מותרין עצים לר"י לאחר הביעור, ובדברי החזו"א

בתו' ב"ק ק"ב א' הקשו לר"י היאך מותרין עצים בא"י לאחר הביעור, ואי משום ביעור י"ל דמתקיימין בארץ, אבל איך מותרין בסחורה ובעשיית כלים מהם, והנה ענף שחנט בששית הו"ל כלולב בר ששית הנכנס לשביעית דאע"פ שהוסיף בשביעית עד החג מותר דאזלינן בתר חנטה, וכ"כ בספר הישר לר"ת, אבל ענף חדש שחנט בשביעית אסור, וכתבו תו' דאזלינן בתר רוב ובסתמא לא חיישינן, ובאותן שחתכו מהאילן בשביעית י"ל שהיו נזהרין בקדושת שביעית, מיהו אכתי יש לשאול היכא דידוע שלא חתך הענפים שגדלו בשביעית, וצ"ל דרבו גידולין עליו בשאר שנים ואע"פ שחנט בשביעית, ואפשר דכל שמניחו לגדול לצורך הפירות והאילן לא חיילא עליה קדושת שביעית, ורק כששתמש בו כפירות שחותכו מהאילן חיילא עליה שם פירות שביעית, דכמו שיש שימוש לעצים לרבנן, כך יש שימוש לאילן ולפירות לר' יוסי, ועדיפא מינה כיון שאילן אינו פרי בסתמא, ורק ע"י הפרדתו נחשב פרי, [שו"ר

- דברים נוספים לפור' -

עוד בקו' תו' הנ"ל בדין עצים לאחר הביעור לר"י

ק"ב א' אר"כ ועצים להסקה תנאי היא, פי' דר' יוסי פליג ואינו מצריך הנאתו וביעורו שזה כמבואר בגמ' בסמוך דרך רבנן דרשי לכם דומיא דלאכלה, והקשו בתו' איך מסיקין בכל העצים בארץ ישראל הרי יש מהן שנאסרו לאחר הביעור, ובזה י"ל שאין עצים כלין לחיה מן השדה, כמו עלי זית שאין להם ביעור, כיון שאינם כלין, והחיה אינה מכלה העצים, אבל לא משמע שנשאר קדושה בעצים ואסור להפסידם ולסחור בהם.

ור"ת בספר הישר תירץ שעיקר העצים חנטתן בהיתר, ואזלינן בתור חנטה גם על התרחבות הגזע וענפים, ועוד דלא חשיבי פרי אפי' אם נטע גרעין בשביעית ויצא הענף בשביעית שזוהי חנטתו, מ"מ גוף האילן אינו פרי, אלא כגוף הקרקע חשיב, ולא דמי לעלין ולולבין ששייך לחשבם פרי השנה הזו, אבל גוף העץ אינו נחשב תבואת השנה, שאינו עומד להתלש, והענפים הדקים הם כמו התרחבות הגזע העיקרי, שעיקר האילן אינו תבואת השנה אלא כגוף הקרקע חשיב, כ"מ בספר מרן זללה"ה ס"י סק"ד, וא"צ בזה לטעמא דחנטה, אלא שאילן אינו בכלל פרי ותבואה כלל, ולפ"ז עצים דמשחן אינם גזע שמאיר, אלא עלין ולולבין וכיו"ב שהם פרי השנה הזו, וזה מסייע לפי' תו' שהכונה שיש מקצת מן העצים שמשמשין לחימום האדם, ולא להסקה, דעצים שעשוין להאיר הם רק גזע גדול שאורו נמשך, והרי אמרנו דבהני אין קדו"ש לכו"ע, עמש"כ לעיל סק"ב ד"ה ולפ"ז דעצים.

עוד יש טעם דקורות ונסרים שעושין מהם שלחן וספסל אינם כלין ולא קרינן בהו לאכלה, וסתמן לאו להסקה עומדין רק שיירי הקורות והפסולת שאינה ראויה למלאכה או העצים הדקין אזלי להסקה, והענפים הדקין מניחין אותם להתעבות וליעשות קורות, ונמצא שאינם עשוין לאכלה, מיהו זמורות הגפן שקוצצין אותן בכל שנה י"ל

דלר' יוסי קרינן בהו לאכלה להסקה, (דסתמא אינם עומדים למאכל פילים).

- עד כאן -

החילוק בין סיכת כלים לבין צביעתן

ד. בפ"ח מ"ח שנינו אין סכין כלים בשמן של שביעית וכן עור במ"ט שם, ויש לעי' מה בין סיכת כלים לצביעתן, ואין לומר משום דשמן עשוי למאכל אדם, דא"כ מ"ט שרי ר"י יין למשרה וכביסה, ותירץ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דהנאתו אחר ביעורו כשמתרחק העור, וביעורו מיד בסיכתו, וכ"כ מרן זללה"ה בסי"ג סוסק"ח דצ"ל דדמי למשרה וכבוסה, אבל קשה דלפ"ז פליג ר"י אר"א ור"ע, ופשטות הדברים שהמשניות שם הלכה פסוקה וידועה עד שאמרו לפני ר"ע כו'.

ואפשר דשמן מתבטל בסיכתו לעור ולכלי אע"פ שהוא לא נתבער מן העולם עדיין, והר"ז דומה לתבן שאין נותנין אותו לתוך הכר, כיון שהוא מתבטל לכו"ע אע"פ שהוא קיים, ואין זה ביעור דלאכלה אלא כעשיית כר מתבן, והר"ז כקניית כר וחלוק שאסור, שרק שימושי ביעור כאכילה מותרין, וה"נ השמן עדיין קיים קודם שנבלע, ודינו כמבוער, ומצינו בערלה פ"ב מ"ג דכלים שסכן בשמן שהוא נשאר בטומאתו, ולר"א אם נותן עוד שמן מבצבץ השמן הראשון, ע"ש, וא"כ גם משנבלע הרי הוא כבעין כתבן בכר, ואפי' אם אינו כבעין משנבלע, מ"מ מתבטל קודם שנבלע, וכמו ששנינו באדם אחר שסך שמתעגל ע"ג קטבליא ונותן רגלו במנעל, תוספתא פ"ה ה"ז וירושלמי שם ה"ח, דהיינו שיש שמן בעין שדינו כמבטל, ובאדם דסיכה כשת"י חשיבא הנאתו מיד, (שהרי אינו סך לאיבוד אלא כדרכו), וכשמן בעצמותיו, אבל בכלי אין הנאתו מיד, וביטולו קודם לביעורו, ולכן מודה ר"י שאסור, ול"ד לצבע דאף אם יש שבח סממנין ע"ג הצמר, מ"מ הצבע נבלע ומתבער, ושבחו ניכר כפיטום.

ויתכן עוד דסיכת שמן לכלים היא מפעולות עשיית כלים, ואינו שימוש חיצוני דנוסף על הכלי, וכיון דכלי גופי' לאו לאכלה מיקרי ה"ה סיכת השמן, וזהו ג"כ טעמא דתבן בכר שענינו עשיית כר, ואין ביטולו לכר איבודו, אלא שנעשה כר ואינו אוכל, אבל צביעה ומשרה וכביסה הם פעולות הנצרכות לחדשן מזמן לזמן, והם כדבר נוסף ואינם גוף הכלי והבגד, וחשיבי כלאכלה של צרכי האדם, ובמשרה ג"כ התיקון הוא חיצוני ואינו ניכר בגוף הפשתן כשמן ותבן, אלא הוא ככיבוס וריכוך, וצריך בירור במגעל וסנדל אם אין דרך לרככך בשמן מזמן לזמן, ואפשר דאפ"ה כיון שבעשייתן צריכין שמן, אסורו כל סיכה דידהו. [א"ה, וע"ע לק' ס"ט סק"ט].

בדין צביעת ביתו וכלי תשמישו של אדם

ה. דין צביעה דאדם אינה בגופו דוקא (ע"י מגילה פ"ג שהיו ידי צבועות איסטוס ופואה, ועב"מ נ"ט ב' ועוד), אלא ה"ה בגדיו, כדחזינן במשרה וכבוסה דשרי לר"י, ודכוותה לרבנן בצביעה, וכן בבישול קדירה אין הנאת האדם כחימום גופו, ומ"מ שרי לר"י, ודכוותה לרבנן בצביעה, וכן מתפרשת מתני' פ"ז מ"ג הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר, דלאו בצביעת בנ"א מיירי.

ועדיין לא שמענו אם כלי תשמישו של האדם ככסא ושלחן וביתו ג"כ בכלל צבועין לאדם, דמצינו בירושלמי שאין צובעין בהמה מפירות שביעית, ויש מקום לומר דכלים שאינם על גוף האדם גריעי מבהמה, ועוד דאמרו בירושלמי דמיני צבעין של בהמה אין בהם קדושת שביעית, וק"ק לומר שיש מינים שראויין רק לגוף הבהמה ולא לכסא ושלחן, ואם הני ק"ו מבהמה ניחא.

אבל מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק י"ח כתב דה"ה כלי תשמישו של האדם דשרי, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בכת"י דאפי' ביתו ושלחנו מותר, ויש לסייע הדברים מהא דממעטינן זילוף

מלאכלה וש"מ דהחסרון רק מפני שאינו שוה לכולם וכדפרש"י, הא לאו הכי תיקון הבית בכלל האדם, וכן מכיבוד הבית כלולב חזינן שתיקון הבית בכלל צרכי האדם, ויש לדחות דריח הזילוף והנקיות אין להם משמעות אלא כלפי האדם, ואין פעולתן כיצירת הבית, משא"כ צבע, ומ"מ פשטות הדברים דצבע דומיא דכיבוד וזילוף, וגם מדלא פירשו לאסור כלי תשמישו, ולפ"ז יש לפרש דבהמה כיון שיש לה נפש אינה מתבטלת לאדם, ומתייחס התיקון לבהמה, ולא נתרבה בבהמה לכל צרכיה, (וכן מצינו דכלי בהמה טהורין, ולא חשיבי כמשמשי האדם, ע"י שבת נ"ג א', סוכה ה' א' בתו', ולע"כ), וגם כלים דומיא דבהמה י"ל דאסור כגון סולם וכיוצא בו, וצ"ע, שו"ר בזה בפ"י ר"ש על תו"כ ע"ש.

בדברי הירושלמי דצבעי בהמה אין בהם קדושת שביעית

בירושלמי פ"ז ה"א אמרינן דצבעי בהמה אין בהם קדושת שביעית, ויש לעי' אמאי, נהי דאין להפסיד אוכלי בהמה לצבע, אבל למה לא יחשב הנאתו כאכילה דבהמה, ונראה מזה דאכילה דבהמה לאו משום פיטום דידה שרי, או לשימושי האדם בבהמה טמאה, אלא דומיא דלחי' אשר בארצך, שהפקירה תורה גם לצורך בהמה משום צערא דגופה ולא מפני ריוח האדם, שלא נתרבתה בהמה בכלל לכל צרכיכם מפני שהיא ממשמשי האדם, ולכן גם צבעי בהמה שאין לבהמה צורך בהם אינם בכלל לאכלה, וכיון דלאו משום הפסד האוכלין אסירי אלא מפני שצרכי בהמה כסחורה וכצרכי דברים שאינם משמשי האדם כצובע אילנות וכיוצא בו, א"כ כל דבר שקדוש בקדושת שביעית אסור להשתמש בו לצרכים אלו, וכל דבר שאם יהי' קדוש א"א להשתמש בו א"כ אינו קדוש מעיקרא, וכמש"כ לעיל סק"ב דהיינו טעמא דעצים אינם קדושים בקדושת שביעית, מיהו מיני מלוגמא של בהמה יתכן דקדשי, כיון שנצרכין לבהמה כאוכלין.

בדין מינים שמיועדים למלוגמא

ו. מיני מלוגמא שאינם ראויין אלא למלוגמא בסברא נראה דקדשי בקדושת שביעית, דעיקר הטעם דעצים לא קדשי בקדושת שביעית הוא משום שאין שום היתר להשתמש בדבר שהנאתו אחר ביעורו, ואין קדושת שביעית בדבר שאין בו שימוש, אבל מלוגמא שמאוכלי בהמה עושין מלוגמא נמצא שזה בכלל לאכלה, אלא שלא הותרו אוכלין גמורין השוין לכל נפש, להשתמש בהן לצרכי חולין ומפונקין, וכיון שכן במיני מלוגמא הדין נותן דקדשי, וקדושתן בדרגת אוכלי בהמה, ועדיפי מינה דאפשר שאין עושין מהן מלוגמא לבהמה.

והטעם שלא הותר הנאתו אחר ביעורו מאוכלי בהמה הוא משום דהנאה שאחר הביעור חשיבא כלא נהנה מפירות שביעית, שהפירות נפסדו בלא הנאה וההנאה מתחדשת אח"כ, וכמו שלענין איסור ה"נ מיקרי שלא נהנה מן האיסור, ה"נ לענין קדושה מיקרי שלא נהנה מן הקדושה, משא"כ מלוגמא שהחסרון משום הפסד, ואוכלי בהמה לאדם אינם הפסד.

ואין להקשות כיון שמצינו לר"י דמתיר משרה וכבוסה ואסר מלוגמא ש"מ דהני עדיפי, דודאי משום צורך האדם משרה וכבוסה עדיפי, כמו שבישול ואפי"י עדיפי ממלוגמא, ומ"מ לרבנן אסור מהטעם שכתבנו דבעינן שיהנה מגוף הקדושה, ולא בגרמת הפירות בלבד, ור"י לא חייש לזה כיון שנהנה כדרך הנאתן, תדע דעצים דמשחן ג"כ לענין איסור ה"נ מותרין, ולענין שביעית הוה שרו אף לרבנן מדין הנאתו וביעורו שוה.

בדברי הירושלמי במיני מלוגמא ובמשרה וכבוסה

ובירושלמי פ"ח ה"א ג"כ מבואר דמיני מלוגמאות קדשי בקדושת שביעית, והא דמשמע שם פ"ז ה"א דלא קדשי, נראה לפרש דהיינו דאמרינן התם ר' יונה בעי ולמה יצאת מלוגמא שאין עליה קדושת שביעית והא תני דן וצר כו', פי' דהני

מיני מלוגמא הן וקתני דיש בהן קדושת שביעית, ומשני דלא ממעטינן אלא שאין להשתמש באוכלין גמורין לדבר שאינו שוה לכולם, ובזה מרבין צבע וממעטינן מלוגמא, אבל קדושת שביעית שייך במיני מלוגמא, ולפ"ז מבואר דצביעה שרי אף באוכלין גמורין, וכ"מ בפ"ח שם, וצ"ע בסוף הירושלמי דר"מ אמר תיפתר באוכלי בהמה לאדם, ואיך אפשר לפרש כן הברייתא דמעטא מלוגמא מלכם, ובמתני' מבואר דעושין מלוגמא מאוכלי בהמה, ושםא כונתו לדחות הפסוק דהוה מוקמינן ליה באוכלי בהמה שבלא"ה קדושים ועושין מהן צבע, וצ"ע, אבל בבהגר"א פי' בע"א דמחלק בין הברייתא דמיירי במיני בשמים שיש הנאה מזה לכולם, למלוגמא שאין בריאים נהנין מזה, ולפ"ד מיני מלוגמא לא קדשי בקדושת שביעית, מיהו מה שנקטנו בתלמודן דכל שמותר לעשותו מאוכלין קדוש בקדושת שביעית, בזה נראה בירושלמי דלא קים להו ד"ז, דשפיר י"ל שהתירה תורה לכל צרכים בדבר שהוא דומיא דלאכלה, ומ"מ אינו כאכילה ממש שיתקדש בקדושת שביעית, דאף בצבע והדלקה אין הדבר פשוט שם דקדשי, וכש"כ במלוגמא דלא נתרבה מלכם, ולא הותר אלא באוכלי בהמה, ומיהו גבי צבועין לבהמה ממעט מדלא קדשי, ש"מ שאסור לעשותן ממאכל בהמה.

וא"ת היכי ממעטינן לרבנן מחד לאכלה בין מו"כ ובין מלוגמא ומ"מ דינם שונה, דמיני מלוגמא קדשי ומו"כ לא קדשי, וי"ל דה"נ עצים ופשתן לא קדשי כיון דחלוק לא קרינן ב' לאכלה, ועצים הנאתן אחר ביעורן, ועיקר המיעוט שלא להשתמש בפירות שביעית לצרכים אלו, ובזה מלוגמא ומו"כ שוין, אבל בריביא דמרבין מלוגמא ממאכל בהמה סברא הוא שלא להתיר הנאתו אחר ביעורו אפי' ממאכל בהמה כיון שזה חסרון בעיקר הענין שלא לבערן אלא בדרך אכילה, אבל מלוגמא דאדם שפיר מרבין דחשיבא טפי ממאכל בהמה ולא חשיב הפסד, וכמשנ"ל לעיל.

דתלמודן דמו"כ כעצים, וכבר נתבאר הטעם מ"ט לרבנן מלוגמא עדיפא ממו"כ, והירושלמי לטעמי' שלא דנו משום הנאתו אחר ביעורו במו"כ אלא אם זה צורך גמור, וצ"ע בספר מרן זללה"ה בסי"ג סק"ו ז' דנקט כהרמב"ם והקיל להשתמש במאכל בהמה למשרה וכביסה, ולפשמנ"ת לדעת רש"י ופשטא דתלמודן יש להחמיר בזה.

בהא דבתלמודן מבואר נמי דבורית ואהל קדשי בקדו"ש

והלום ראיתי דבתלמודן שבת צ' א' נדה ס"ב א' מייתנין ג"כ הברייתא דבורית ואהל יש בהן קדושת שביעית, ומצינן למימר דאתיא כר' יוסי, וק"ק דלא מייתי לה תלמודא בב"ק ובסוכה, ועו"ק אם הטעם משום דהו"ל מיני כבוסים מאי הוסיפו עליהם, דמשמע שיש ענין תוספת במינים אלו, ואם איתא הרי התוספת בהכרעת ההלכה דמעיקרא סבור דמיני כביסה אין בהם קדושת שביעית, ול"מ כן.

ועוד דהא קתני נמי והלענוין ופרש"י לענה, ובפשוטו קדושתן משום מאכל אדם, עי' שו"ע סי' תע"ג ס"ה לענין מרור, ועי"ש בבה"ל, ועוד דקתני התם חלביצין והם נשנו במתני' פ"ז מ"ב כמאכל אדם, מיהו בזה מסתברא דצ"ל הלביצין, ותרי מילי נינהו, דאל"כ לא הוה צריך למימניהו בתוספתא ומאי הוסיפו עליהם שכבר נשנו במתני', והרמב"ן גרס החלוסין, [ועי' להלן ד"ה שוב].

ועוד דבע"ז י"ד א' תניא נמי הוסיפו עליהם אלכסין ואיצטובלין מוכססין ובנות שוח, ופי' תו' דפירות גרועין הן ומעיקרא לא נהגא בהו קדושת שביעית, וצ"ל דסתמן לא הו' קיימי לאכילה, וכ"כ מרן זללה"ה בסי"ד סק"ט שאכילתן גרועה ולא קרינן בהו לאכלה, א"צ דלא מיקרי שוה לכולכם, ואע"ג דגם מאכל בהמה יש בו שביעית זה שאינו עומד לבהמה אלא לאדם בעינן חשיבות לאדם, עכ"ל, ודכוותה יש לפרש הוסיפו דהני.

וכ"ז לתלמודן דעצים שנתמעטו משום הנאתן אחר ביעורן נתמעטו מקדושת שביעית לגמרי, וה"ה מו"כ, אבל להירושלמי דמיני כבוסים קדשי בקדושת שביעית, ע"כ דמיעוטן לאו משום הנאתן אחר ביעורן, אלא שאין צורך הכביסה מתיר, כדחזינן בפ"ה ה"ה דר"י מתיר כביסה משום דחשיב חיי נפש, ולא דנו כלל משום הנאתו אחר ביעורו, ומשמע שם דמשרה אינו מתיר, לפ"ז שפיר י"ל דמשרה וכביסה נמי שרו ממאכל בהמה, אבל הסקה אסור אף ממאכל בהמה, דכיון דעצים אין בהם קדושת שביעית, ש"מ ששימוש הסקה גרע טפי, וכ"מ במתני' סופ"ח דאין מסיקין בקש לכתחלה כמ"ש המל"מ פ"ה ה"כ וכ"מ בפ"ט מ"ז מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית, אלא לכתחלה אסור.

ואפשר דלהירושלמי אף עצים דמשחן גריעי ממו"כ כמו לענין איסורו"נ דלא חשיב שנהגה מאיסורו"נ ה"נ לא חשיב שנהגה מפירות שביעית, אבל מו"כ ס"ל דחשיבא ההנאה מהפרי, אע"פ שהוא כמבוער קודם גמר ההנאה, מ"מ הפרי נבלע בכביסה ומרככה ומכבסה, ובזה מיושב טפי סתמות הדברים, מיהו אפשר לחלק בין מו"כ לעצים להסקה עד"ז, וכמ"ש מרן זללה"ה בסי"ג סק"ו דהסקה חשיבא טפי הכשר ההנאה ממו"כ, ולפ"ז מותר לשרוף קש להתחמם, ורק להסקה אסור, ואף לתלמודן יש לדון כן, ואפשר לומר דסתם קש לאו להסקה לחימום דעיקר הסקה בעצים, ולכן אסור, א"נ מדרבנן כיון דסתם הסקה לבשל ולאפות אסור נמי להתחמם, כענין שאמרו סתם עצים להסקה.

בדעת הרמב"ם דיש קדו"ש במיני כבוסה

אבל הרמב"ם בפ"ה ה"י פסק כהירושלמי דמיני כבוסים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהם ומכבסין בהם כו', ופסק כרבנן דר"י דאין מכבסין בפירות שביעית, ואמנם מיושב בזה דמיני מלוגמא ומו"כ דאימעטו מחד קרא דינם שוה, ומו"כ עדיפי כדחזינן מר"י, אבל פשטא

שיש להם קדושת שביעית וביעור, ול"ג הוסיפו עליהן].

- הוספה -

והנה בורית ואהל חומרי כביסה הם, ואם נימא שהברייתא כר' יוסי נחא, וכן בירושלמי מיייתי מברייתא דבורית ואהל קדושים ש"מ דמיני כביסות קדושים, ובצד רחוק יתכן לומר שבורית ואהל אינם נפסדין לגמרי, בבליעתן בבגד, ולכן הם קדושים אף לרבנן, אבל יין וכיו"ב נפסד מיד בבליעתו בבגד, ולכן הנאתו אחר ביעורו, אבל בורית ואהל אפשר לסחטן מן הבגד והו"ל הנאתו וביעורו שוה, אבל אוכלי אדם ובהמה נפסדין מיד כשנבלעין בבגד, או מיד כשנותנין אותו במי הכביסה, אי"נ שהבורית והאהל מועילין מיד בבגד והו"ל הנאתו וביעורו שוה כדבעי, שו"ר שכ"כ מהריק"ו פ"ה ה"י, וכפות תמרים סוכה מ' א'.

- עד כאן -

ברייתא שם זה הכלל כו' כל שאין לו עיקר אין לו שביעית

בסוגיא שם אמרינן כבריתא מי איתא בשביעית והתנן זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית ושאין לו עיקר אין לו שביעית, ואם כבריתא גפרית לא הו"ל לאתווי האי כללא, דגוף הקרקע אין לו שייכות לשביעית, ובע"ז י"ד א' מיייתי לה כה"ג גבי תורניתא, וכבר נתקשו הראשונים ז"ל בפרש"י וערטב"א ור"ן שפי' דגידולי קרקע הוא.

ולכאורה נראה דכבריתא ותורניתא הם גוף האילן, ולא חשיבי פירות שביעית אלא פירות

שיש להם עיקר שמגדל אותם והם הפירות, אבל האילן עצמו אע"פ שהוא מוציא ענפים חדשים אין כאן עיקר ופירותיו אלא הכל התפתחות העיקר, וע"ז שנינו דכל שאין לו עיקר אלא הוא גופי' העיקר אינו קדוש בקדושת שביעית, ואין בכלל זה ירקות כיון שהם פרי האדמה ואין האילן שלהם טפי עיקר מהפרי.

ולפ"ז נראה דהוסיפו עליהן דחשיבי מאכל אדם בשעת הדחק, ואפשר דבשביעית אכלי להו, כמ"ש בירושלמי גבי עולשין שמתמאין טו"א רק בשביעית, ומה"ט מנו במתני' פ"ז מ"א ב' עולשין ועקרבינן (וחלביצין) לרבנות דאע"פ שהם מיני מרור שיוצאין בהן חשיבי מאכל אדם בשביעית, וכ"כ הר"ש שם דכל הני דמתני' נאכלין ע"י הדחק, והוסיפו עליהם על אלו שמנו במתני' לרבנות, הוסיפו גם הלביצין ולעונין (ואי גרסינן חלביצין מוכח כן), והבורית והאהל שג"כ נאכלין ע"י הדחק, (ולא ייחדום לבהמה, ואפשר משום דכביסה עדיף להו), ולפ"ז מפורש כאן דמשום כביסה לא הו' קדשי, ואתיא דלא כר' יוסי, והירושלמי כבתוספתא דלא מני להו בלשון הוסיפו עליהן, ומפרש משום דמיני כביסה נמי קדשי, או משום דלא תני חלביצין בהדיהו כבתוספתא ובבבלי, ועי' תו' ע"ז י"ד א' שנתקשו מאי קמ"ל בבנות שוה, ועי' בכורות ח' א' מוכססין בנות שוה, פר"ת חדא מילתא, ועדיין צ"ע בכ"ז.

[שוב העיר אחי הר"נ נ"י דהוסיפו עליהם קאי אמתני' דפ"ט מ"א דכל הני פטורין מן המעשר ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיו"ב נשמר, ועיקר הברייתא לענין שביעית, שהרי בורית ואהל פטורין מן המעשר שאינם מאכל אדם, וכן בנות שוה דתנן פ"ה שביעית שלהם שניה, דהיה פשוט שיש בהם קדו"ש והוסיפו שנלקחין מן החשוד, ולענין מעשר סבר ר' יוחנן בירושלמי דמאי פ"א ה"א שפטורין גם מן הודאי, וכיון שעיקר הבריתא לענין שביעית לכן לא הוכיחו מזה למעשר, או דלא שמיע להו, או שנתחדשה המציאות לאחר המשנה לריש לקיש והובאו הדברים בספר אאמו"ר זללה"ה, ולפ"ז מיושב שלא הי' ס"ד כלל שבנות שוה אינם קדושים בקדו"ש, שזה דבר זר מאד, וכן הוזכרו חלביצין בפ"ז מ"א במאכל אדם, וכן לעונין מאכל אדם, אבל אם הוסיפו שלא חיישינן שהם פירות עבירה נחא, מיהו בתוספתא פ"ה ה"ד ובירושלמי פ"ז ה"א מיייתי לענין

ומקום הספק בפשוטו מתפרש כדין זילוף דממעטין בתלמודן ב"ק ק"ב א' מפני שאינו שוה לכל אדם, וה"נ ממעטין מוגמר לענין יו"ט כתובות ע' א', אבל בהרחת פרחים ק"ק לחשבו אינו שוה לכל נפש, שאין זו פעולת תענוג מיוחדת, ואף ביו"ט יש לדון בזה.

ופשטות הסוגיא דיש בהם משום קדושת שביעית, כיון שכל האמוראים דחו הברייתא אם משום דאתיא כר"ש או אף כרבנן, וכן הדין נותן להשוות בשמים למלוגמא, מיהו גם במלוגמא לפי הגר"א אין קדושת שביעית, (ובאופן רחוק הי' אפשר לפרש דחברייא סברי דטעמי' דר"ש מפני שהצרי הנוטף מהקטף אינו פרי הקדוש כיון שהוא מיני בשמים, ודחי דאינו פרי מפני שנוטף מגוף העץ כנסורת שמתפוררת בחתיכת העץ, דהיינו קטפא דגוואזא, אבל אין הדברים נראין, וצ"ע א"כ מאי שייטי' בדר"ש), ונפ"מ להתיר מוגמר ממאכל בהמה.

לענין הלכה בדין הדסים

ובהדסים יש מקום להקל כמש"כ לעיל סוסק"ו עפ"ד מרן זלה"ה דהענפים הם גוף האילן ואינם פרי שנת השביעית, ועוד דאפשר דלהריח בלא מוגמר לא מיקרי לאכלה, (וגם אינו עומד כ"כ לריח כהיום דעיקרו למצוה ולנוי בעלמא), וכ"כ בשם הגר"ל דיסקין, וערש"י ור"ן סוכה ל"ט א' דלולב כולל כוליה הושענא דהיינו גם אתרוג הדסים וערבות, דלכן שייך לומר הלוקח הושענא נותן לו את האתרוג מההושענא במתנה, וכן להבליעו, וכ"מ בבכורות ל"א ב' שאמרו דלא מוכחא מילתא והיינו מפני שמבליעו בג' מינין, ולפ"ז קצת משמע דהדסים לא קדשי מדרנו בגמ' רק משום לולב, דמשמע שבזה חידשו דהנאתו וביעורו שוה, ועוד דגם בתחלת שביעית נוספין עלין בהדסים, ויש לדחות דנקטו לולב שהוזכר בהדיא, ולא האריכו בדין ההדסים, ויתפרש בלולב דבר שישית הוא, ואינו משלם על העלין שנוספו,

ולפ"ז מבואר כאן כמ"ש מרן זלה"ה בס"י סק"ד דמודה ר"י בעצים דלא קדשי בקדושת שביעית אפי' הענפים החדשים, ורק עלים ולולב מיקרו פרי, ולפמ"ש"כ זהו עיקר הכלל שנשנה כאן, ומצינו מזה במתני' פ"ז מ"ו רש"א אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי, ות"ק סבר שהשרף הוא כפרי, אבל גוף האילן לכו"ע אינו קדוש ואפי' לר"י, ובוה מיושב משה"ק תו' נדה ח' א' דלר"י שביעית נוהגת בקטף מפני העץ, ולמ"ש מרן ז"ל אין העץ קדוש אפי' לר"י, ולעיל סק"ג כתבנו דנפ"מ לענין הדסים, דחשיבי הענפים החדשים ועלין שלהם כאין להם עיקר, כיון שזהו גוף האילן, ול"ד לעלי גפנים שדרכן לנשור ומתחדשים בכל שנה כפירות, (ויש לדחות דמ"מ חשיבי העלין כפרי, אע"פ שכן דרך כל האילן).

מיהו דעת רש"י בעצים דמשחן, וכן דעת תו', ל"מ כן, וכן פשטות הדברים בעצים דמשחן שהם ענפים חדשים, וכמש"כ לעיל שם, דמצינו גם לולבי זרדים וחרובין שהם כלולב בדקל שעתידין להיות גוף האילן, ותנן בפ"ז מ"ה שיש בהם קדושת שביעית וחשיבי כפרי כ"ז שהם רכים וראויין לאכילה, וכן עלי זיתים וחרובין אע"פ שאינם נושרים כמבואר בתוספתא שלכך אין להם ביעור, וא"כ ה"ה עלי הדס, ולפ"ז מחודש טפי להחליט דענפים חדשים נקראין כגוף האילן, וצ"ע.

בספיקא דהירושלמי במיני בשמים

ז. **ירושלמי** פ"ז ה"א בשמים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית, לכאורה הספק במוגמר שהנאתו וביעורו שוה, אבל פרחים שמריחין בהם לא מיקרי לאכלה, ולפ"ז צ"ל דפרח לבן מגמרין אותו, וקצת ל"מ כן, ויתכן שהמלילה ביד לשפשף הפרחים זהו אכילתו וביעורו, ואפשר דאע"פ שמתכלה מעצמו הרי זה כפרי שעשוי להתכלה עם קטפיתו, דאע"פ שאין ביעורו מחמת הנאתו, מ"מ קטיפת הפרח להריח מיקרי לאכלה, כיון שע"ז נעשית הנאתו וביעורו.

לעצים ונמלך לאכילה דמתקדשין כשנמלך, ומשני ר"ח דהתם אין חסרון בשלימות האוכל מכח גידול הארץ, ולכן שפיר חייל אף בתלוש, דכיון שנמלך והו"ל מאכל הרי כל המאכל מגידולי הארץ, אבל בהני דצריכין מיתוק אם איתא דלא קדשי קודם מיתוק א"כ הארץ לא גידלה דבר שראוי לקדושת שביעית ורק ע"י מעשה האדם מתקדש, ולכאורה כיון דר"ח דחי הכי ש"מ שכ"ה המסקנא דקדשי מיד קודם שימתיקו.

אבל עדיין לא שמענו אי קדשי גם בלא מחשבה, די"ל דעולשין ג"כ צריכין מחשבה להתקדש בקדושת שביעית כמו סיאה ואיזוב, ואע"ג דלענין טו"א לא מהני מחשבה דידהו כיון שמחוסרי מעשה המיתוק, ועדיין אין מחשבתו מחליטתן לאדם דחיישינן שימלך כיון שאינם חשובין כ"כ ואין האדם טורח למתקן כתורמוסין, אבל לענין קדושת שביעית סגי במחשבה, שהארץ הוציאה פרי תורמוסין.

מיהו קשה א"כ מ"ט לא שנו במתני' חישב עליהן גבי עולשין ולוף כמו ששנו גבי סיאה ואיזוב, והי' אפשר לומר דעולשין ולוף אי לא קיימי לאדם קיימי לבהמה, דאין בהם מחשבת עצים כלל, ונמצא שבכל ענין קדושים, ורק לענין מאכל אדם בעינן מחשבה, אבל קשה דא"כ מאי פריך דאיך אפשר שבתחלה לא יתקדשו בקדושת שביעית וכשימתיקו יתקדשו, הרי מיד קדושין כדין מאכל בהמה, ושפיר מתקדשין כמאכל אדם אח"כ דכיון שראויין לאדם אין להפסידן לבהמה, ואפשר לומר דלענין איסור מלוגמא אין ראוי שיחול איסור ע"י מעשה האדם, כיון שמכח גידול הקרקע לא הי' ראוי, אבל אין זה מיישב דאפי' אם מדאוריתא שרי מ"מ מדרבנן יש לאסור, וגם פשטות הסוגיא דלא קדשי כלל.

ואפשר שאין דרך ללקט לולבי זרדים אלא לצורך האדם, כיון שלגידול האילן ועיקר הלוף עדיף להשאיר הלולבין והעלין, ול"ד לעולשין

ומ"מ מיושב טפי לפמש"כ, ואפי' כעצים לא קדשי לר"י לפמשנ"ת.

ולמעשה נוהגין להחמיר, מיהו היכא דהמוכר סומך על המקילין אפשר דבכה"ג אין איסור על הלוקח, וצ"ע.

בבעיא דירושלמי במיני אדלקות

בעיא דמיני אדלקות צ"ב, דאם הכונה כעצים דמשחן לפרש"י שעשוין להאיר, הו"ל לפרושי שתלוי אם מסיקין בעץ עצמו או בשמנו, ומה פשט מההן ורד, ואם הכונה שמסיקין בעץ, נראה דפשט מעיקר הורד דאין בו קדושת שביעית, אבל לעיל מייתי ליה בנדון צבעין לבהמה, וא"כ משמע דהכא פשיט מפיקה שלו, וצ"ל דפשיט משמן שעושין מהפיקה, וצ"ת.

ומכל הני בעיי חזינן דלא פסיקא להירושלמי דמה שמותר להשתמש בפירות שביעית מדרשא דלכם, ה"ה דיש בו קדושת שביעית משום זה לחוד, דשפיר י"ל שהתירה תורה כל צרכיכם, אבל אין קדושת שביעית אלא במידי דאכילה.

בירו' באותן שמטמאין טומאת אוכלין לכשימתקו, האם לענין קדו"ש קדשי מיד

ח. ירושלמי פ"ז ה"א תמן תנינן לולבי זרדין ושל עדל ועלי לוף שוטה כו', תוכן הסוגיא לפי' הגר"א בשנו"א דמספק"ל אם קדושין בקדושת שביעית קודם שימתקו, דמדמינן קדושת שביעית לטו"א, או"ד קדושת שביעית חיילא מיד כיון שראויין לטמא טו"א ע"י מיתוק, והקשו בגמ' הרי בשביעית כולן מטמאין טו"א כדאריב"ח בעולשין, וכדחזינן בתורמוסין דכיון דקיימי לאדם מטמאין טו"א קודם שימתקו, אבל מעולשין אין ראוי' כיון שראויין לאדם כמות שהן, ומשני דאחר שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל אף עולשין אין מטמאין טו"א, וה"ה לולבין ועלי לוף שוטה, ופשיט בגמ' דקדושת שביעית חיילא מיד דא"א לומר שמכח גידול הארץ לא נתקדש, ורק אח"כ נתקדש בתלוש ע"י מעשה האדם, ופריך דהא מצינו בסיאה ואיזוב שלקטן

דקיימי נמי לעצים, וכמו שאפשר ללקט לאוכל לאדם ולבהמה, ולא אמרינן דכשמלקט לבהמה ממעט בקדושתו, ה"ה לעצים כיון דקיימי להכי אין זה הפסד, אבל זכות ליקוט לאכילה יש בהם לכל אדם.

ובאמת סתמות הדברים משמע דביד כל אדם ללקוט אף לעצים, וזה קשה דכיון שמלקט לעצים איגלאי מילתא דלא הי' לו זכות ללקט, ומזה נוכיח דהכל רק בבעלים מיירי, מיהו י"ל דהבעלים מתייבש מהן כיון שכל אדם יכול ללקטן לאדם ולבהמה, ולכן אין דעתו עליהם לעצים, וכ"ה פשוט הדברים דהוה הפקר, וכדתנן פ"ט מ"ו דעלי קנים ועלי גפנים זמן הביעור בלחים עד שישרו מאביהן וביבשין עד שתרד רביעה שניה, ואם אינן הפקר א"כ אסורין מיד דהו"ל שמור, ובזה אף ר' יוסי מודה כיון דשמור כדין, א"נ לאידך גיסא דמעיקרא לא הותרו לחיה בשדה ואין בהם דין ביעור, ולעיל סק"א הבאנו מדברי מרן זלה"ה ס"י סק"ד שהפירות אינן הפקר וכתבנו ליישב דמיירי כשהבעלים חשב עליהן לאוכלין, ואמנם אין מחשבתו קובעתן במוחלט כיון שנעשין הפקר, מ"מ כשאין דעתו לעצים הרי הם נעשין כגדלו בשדה הפקר, ושמעתי מאמור"ר (שליט"א) זלה"ה דלא מסתבר שתקבע דעתו במחובר, ולכן מסתפק בדבר.

ולפמ"ש"כ לצדד שהם הפקר אפשר דאסור לבעלים להפסידן במחובר, שלא הוחלטו לעצים, ועדיין זכות לכל אדם ללקטן, ואסור לשלוח גוי ללקטן לעצמו (אפי' לעצים), דמיקור תבואת שנת השביעית, וצ"ע.

ונראה עיקר דלאכילה מותר כל אדם ללקטן, אבל לעצים תלוי בבעלים אם מפקירן, (וכ"נ מעלי קנים וזיתים וחרובין דתניא בתוספתא פ"ה ה"ח שאין להם ביעור, ואין הבעלים מתייבש מהן, ומ"מ לאכילה יש להתיר ללקטן).

דאי לא קיימי לאדם קיימי לבהמה, עי' נדה נ' א' בעולשין שזרען לבהמה, ולפ"ז לולבי זרדים ועלי לוף בלא מחשבה לאדם לא קדשי כלל, ועולשין קדשי בסתמן לבהמה, ובר"ש מבואר דמתני' דעולשין מיירי בחישוב עליהם לאדם, ונראה דה"ה עלי לוף, אלא דסגי במחשבה וא"צ שימתיקו.

ואפשר דמתני' סתמה בעולשין ועלי לוף משום שנשנית קודם שהתיר רבי, ואמנם משהתיר רבי צריכין מחשבה, ולפ"ז סיהא ואיזוב וקורנית אף קודם שהתיר רבי לא הוה סתמן לאכילה, והיינו מפני שגם צורך בהמה ועצים שבהם חשוב, (ועי' שבת כ"ח א' חבילי סיהא ואיזוב וקורנית שהכניסן לעצים כו' למאכל בהמה כו', ונראה לכאורה דשם אין שייך סתמא כיון שעשה מהן חבילות לצרכו, וצ"ע בתו' שם שכתבו לדייק דסתמא לבהמה, ונראה דלמאכל אדם אין דרך לעשות חבילות שא"צ אלא דבר מועט וכשהן לחין).

ומרן זלה"ה בסי"ג ס"ק כ"א צידד דעולשין ולוף א"צ מחשבה, וסיהא שאני דשייך בהו מחשבת עצים, א"נ גם סיהא סתמא קדשה, עד שיחשוב עליה לעצים, ובדעת הר"ש נקט דעולשין צריכין מחשבה, ומשמע דה"ה עלי הלוף, ונתקשה מ"ט לא מדמינן להו לענין טו"א כמו דמצרכין מחשבה בעולשין.

במינים שדעת בעה"ב עליהן לעצים האם מותר ללקטן לאכילה כהפקר

ט. יש להסתפק בסיאה ואיזוב וקורנית ועלי קנים ועלי גפנים דאם ליקטן לעצים אינם קדושים בקדושת שביעית, אם הדבר תלוי בבעה"ב דאם אמר לעצים בעינא להו אינם הפקר ואינם קדושים, או שרשות ביד כל אדם ללקט לאוכלין דפירות שביעית הפקר גם אם ע"י הלקיטה תתברר קדושתן, דכל מה ששייך בשם תבואת השביעית אין לבעה"ב זכות טפי מאחרים, ולא נתחדש אלא שהליקוט לעצים אינו כמפסיד פירות שביעית כיון

בירו' במוכר לאוכלין והלוקח לעצים

י. ירושלמי פ"ח ה"א תני המוכר מוכר לאוכלין כו', תוכן הסוגיא דכיון דחיילא קדושה תו לא פקעה במחשבת עצים, ובסברא ה' מקום לומר שהכל נקבע בלקיטה, דבתלוש לא חיילא קדושת שביעית, נמיהו ע"י לעיל סק"ח מדברי הירושלמי בזה, והא דהחמירו במוכר לעצים ולוקח לאוכלין היינו מדרבנן דסו"ס אוכל פירות שביעית, ולפ"ז אם חזר הלוקח ונמלך לעצים חזר להיתירו, וקמ"ל דלא כל הימנו ומחשבת אוכלין לא פקעה, והטעם משום דמחשבת עצים אינה מחשבה חיובית, אלא דמיתלא תלי אם יחשב לאוכלין איגלאי מילתא דאוכלין הו, ולכן אף לאחר תלישה חיילא מחשבת אוכלין, וכיון שחשב לאוכלין תו לא פקעה במחשבת עצים, דאסור לו להפסיד פירות שביעית ולהסיקן, וכיון שאינו רשאי אין מחשבתו כלום.

ובדין המעות, אם משלם אחר שמשך דמי אוכלין הוא נותן, ואם הקדים המעות למ"ד מעות קונות בדין הוא שיתקדשו, כדין חילול מעות, ולמ"ד מעות אינן קונות כבר זכה המוכר במעות קודם שזכה הלוקח בפירות, דכשנתקיים המקח לבסוף איגלאי מילתא דמעיקרא הוו ידידה, ואף אם בכל הפירות מתקדשין המעות כשהקדימן למשיכה, היינו דוקא כשלא נשתנה ענינם מן המוכר ללוקח, אבל במוכר לעצים, לא הדרא חיילא קדושה על המעות, וגרסינן דר"י אמר מעות קונות כמו שהוא בירושלמי ב"מ פ"ד ובתלמודן שם, ואם המוכר מקפיד שלא יחול המקח לאוכלין, י"ל שאין הלוקח קונה במשיכת הפירות עד שיתן המעות ואח"כ יחזור וימשוך או שיקנה בקנין חצר, ולכאורה על זה קאי ה"י מעמיד כו'.

סימן ז**בענין דמי שביעית**

ע"ז נ"ד ב' כל שאתה כו' בנידון אם חליפי חליפין אסורין מכח חליפין הראשונים

א. ע"ז נ"ד ב' כל שאתה מהייה ממנו הרי הוא כמוהו, יש להסתפק אם חליפי חליפין אסורין מכח החליפין, או מכח הע"ז עצמה, דמצנין לפרושי שגם חליפי החליפין נתהוו ע"י הע"ז, דסו"ס חפץ זה יש לו בגלל הע"ז, ולפ"ז מוהיית שמעינן אף חליפי חליפין עד עולם, ומצנין לפרושי דלא מיקרו הוייה אלא חליפין הראשונים, וחליפי חליפין אסירי מכח החליפין, דכיון דגלי קרא שחליפין כע"ז עצמה, וזה נלמד מכמוהו, ע"כ דחליפין ג"כ עושין חליפין כע"ז עצמה, ואף לפ"ז ה"ה חליפיהן עד עולם, דאל"כ נמצא שחליפין הראשונים אינם כע"ז עצמה ממש, (וכ"מ ברמב"ן וש"פ דחליפי חליפין

למאן דאסר היינו עד עולם), ועי' להלן ד"ה ויש להסתפק.

ודעת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ט סק"א דחליפי חליפין נמי מוהיית שמעינן להו, וכ"מ בתו' הרא"ש קדושין נ"ח א', עי"ש שפי' דכמוהו מיותר, אבל קשה דבשלמא אם החליפין האחרונים תחת הראשונים, שפיר אמרינן שחפץ האחרון זכה בו מכח הע"ז, אבל החפץ הראשון שנתנו תמורת האחרון יצא מרשותו, ולא שייך לומר שהרויח מהע"ז שני חפצים, שאין לו מכחה אלא שווייה, והשתא דחזינו שכל החליפין נאסרין, ע"כ הטעם מפני שגם החליפין חמירי לעשות חליפין, וי"ל דסגי בזה שהיו שעה אחת חליפי ע"ז שישארו באיסורן לעולם, ובאמת רק האחרון נתהווה מהע"ז, אבל הראשון נשאר באיסורו מפני

מע"ז, וע"כ דענינו התפסה, אבל זה מחודש אף בהתפסה).

ולקושטא דמילתא דכל איסוריה"נ אינם תופסין דמיהן, ע"כ דלא חשיב ד"ז בכלל איסור ההנאה, והטעם משום דחשיב כעין גרמא, ואיסור הנאה הוא בגוף האיסור דוקא, (שו"ר ברמב"ן ע"ז ס"ב א' ע"ש), ואמנם עצם המכירה כדי להרויח אסורה מדאורייתא כמבואר פסחים כ"א ב' דבכלל איסור הנאה שלא למכור לנכרי ולגר תושב, ע"י תו' ע"ז ס"ב א', אבל תפיסת קדושה בדמים ענין אחר הוא, ובלא ריבוי לא קדשי, וע"י נדרים מ"ז א' ובתו' שם לענין איסור חילופין, ועמש"פ בזה אמור"ר (שליט"א) זללה"ה ע"ז סי"א סק"ג, וכ"מ ברמב"ן ע"ז נ"ט ב' מהשמטות שבסוף המס' דאיסורי הנאה דע"ז אף לגוי נאמר, ואילו דמי ע"ז ביד גוי קי"ל ס"ד א' דמותרין.

בביאור אמאי שביעית וע"ז הו' שני כתובין הבאין כאחד

תוכן הסוגיא לפמש"כ דמוהיית חרם ילפינן דין התפסה בע"ז, שכל שאתה מהייה ממנו יהי' חרם, ומכמוהו ילפינן חליפי חליפין, שאם אין בכח החליפין להתפס חליפין נמצא שאינם כע"ז עצמה, ולמ"ד חליפי חליפין מותרין קמ"ל כמוהו שאין החליפין יוצאין לחולין ע"י חליפי חליפין כשביעית, אלא נשארינן באיסורן לעולם כע"ז עצמה.

ובזה מיושב משה"ק תו' והראשונים ז"ל היכי הו' שני כתובין הבאין כאחד, הרי שביעית מע"ז לא ילפא דאסורה בהנאה וחמירא, וע"ז משביעית לא ילפא לאסור חליפי לעולם שלא מהני פדיון, ולאסור חליפי חליפין למאן דאסר, ואף למאן דשרי חשיבי שני כתובין גם אם ח"ח אסורין, ולפמש"כ כמוהו מיותר למה שנוסף חומר בע"ז, אבל והיית חרם אתא לאשמועינן דחליפין נאסרין כשביעית, ולכן הו' שני כתובין, ואין להקשות דאיצטרין והיית חרם משום כמוהו, דתיבת חרם מיותרת

שהי' שעה אחת מכח הע"ז, מיהו יותר מיושב שלא להחשיב שנתהווה מהע"ז טפי משויייה, דכיון שאין בכחה להוות אלא כשיעור דמיה, אין להמציא דהוייה לשעה אוסרתן לעולם, אלא או שרק האחרון נשאר בגדר הווייה, או דכיון שהראשון נשאר באיסורו חשיב רק הוא המתהווה מהע"ז, וחליפיו כנתהוו ממנו.

וה"נ מסתברא דבין למ"ד חליפי חליפין מותרין בין למ"ד אסורין הענין שוה בכל שאתה מהייה הימנו, ולא מחדשינן דלמאן דשרי חליפי חליפין אין הענין בכל שאתה מהייה הימנו, אלא דין מיוחד בחליפין, אלא ודאי לכו"ע הענין שוה, ולא פליגי אלא במתהווה מן החליפין, וכ"ה פשטות הדברים דומיא דשביעית שהשלישי מתהווה מן השני, ואמנם גם בשביעית אפשר לייחס הכל לפרי הראשון, וכמש"כ שכן הי' ראוי לומר גם בע"ז, אבל מ"מ פשטות הדברים ששביעית כקודש שהשני מתפס בשלישי, ואין לזה זיקה עם הראשון, ותדע דדמי יין על שמן אוסרין אותו בסיכה, ע"י ירושלמי פ"ז ה"א, ועוד דבהקפה אינה תופסת דמיה, והפרי השני מקדש אף כשהראשון אינו בעולם, מיהו בע"ז אפשר דאף בהקפה מיקרי מהייה הימנו, ויותר נראה להשוותם גם בזה, ע"י להלן.

בביאור הטעם דע"ז תופסת דמיה

ויש להסתפק אם הא דע"ז תופסת דמיה ענינו איסור הנאה, שגילתה תורה שגם הנאה שלא מגוף החפץ, אלא שמתהווה ע"י, בכלל האיסור הנאה, או שענינו כגידולין או כתפיסת תמורה דחליפי הקדש ג"כ קדושים והי' הוא ותמורתו יהי' קדש, [וכה"ג בעי רמב"ח נדרים מ"ז א' אי חילופין כגידולין], ומהא דחשבינן שביעית וע"ז שני כתובין יש ללמוד דענינו התפסה ולא איסור הנאה, דשביעית מותרת בהנאה, וכ"נ מהא דגוף החפץ נאסר ולא רק למי שנהנה בהחלפה זו, ולפ"ז פשוט דחליפי חליפין מכח חליפין אתו, (וברמב"ן קדושין שם מבואר דהי' מקום ללמוד שביעית

היא למה לי, וע"כ דאיצטריך לשום דרשא, והכא לרווחא דמילתא נקטוה בגמ', ובתו"כ דריש מהיא שלא יצא פרי ראשון לחולין, ומצינן למימר דמהיא שמעינן שרק פרי ראשון אינו יוצא לחולין ועליה קאי תהיה, ומכאן ואילך כקודש דמו.

הא דאמרינן בקדושין שם מכרן וקידש בדמיהן מקודשת מנלן כו' והדר פרכינן ונילף מינה כו', יעוי' בתו' הרא"ש שנתקשה בזה, אבל בפשוטו מתפרש מנלן מ"ט לא ילפינן משביעית או מע"ז, דכיון שמצינו תפיסת דמים בתורה קבעי מנלן דבערלה ואינך מותרין, והדר מפרש כל ענין השני כתובין ומיעוטא דקראי, ומ"ט לא ילפי מחד, וכמו שפתח המקשן מנלן, ואין כאן קושיא מחודשת, וכבר כ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בע"ז סי"א סק"א ועי"ש עוד בזה, ובביאור דברי התו' בקדושין ותו' הרא"ש והריטב"א עמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בשביעית ס"ט סק"א.

בסוכה מ"א א' מסקינן דפרי ראשון לכו"ע רק דרך מקח, וזה מיושב כדנקיטין בשמעתין דהו"ל שני כתובין דהתפסת פרי ראשון היא מענינא דכל שאתה מהי"י ממנו, ובדרך חילול אינו מהייה כלום, שהרי הכל שלו מעיקרא, ורק כשקיבל דבר תמורת הפירות, שייך לחשבו מהייה, משא"כ פרי שני דנפיק לחולין, ור"א סבר דפרי שני דומיא דראשון שאין קדושתו אלימא לתפוס דרך חילול, ורק כשמהייה הימנו מקדש, ואי הוה דרשינן תהי' כל שאתה מהי"י הימנו הי' מיושב יותר דקודש קאי אפרי שני, ותהי' אפרי ראשון, (ועי' פיר"ח ע"ז נ"ד ב' ואפשר שהיא ט"ס), אבל ל"מ כן, וצ"ל דבסברא קים לן כיון שאין פרי ראשון כקודש לצאת לחולין, אין שייך בו חילול דנשאר בקדושתו, וע"כ רק בדרך מקח דע"כ הו"ל חליפי הפירות קדשי.

בסוגיא דסוכה מ' ב' אם שביעית מתחללת דרך מקח או גם דרך חילול

סוכה מ' ב' אר"א אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח ורי"א בין דרך מקח בין דרך חילול,

דהומ"ל והיית כמוהו, וכע"ז בתו' הרא"ש אלא דשם כתב איפכא דכמוהו לחליפין, ווהיית חרם לחליפי חליפין, ועריטב"א עד"ז.

האם איכא פלוגתא דתנאי בדין ב' כתובין אי מלמדן, ובראשונים בזה

בריטב"א כתב דאפשר דמ"ד הכא שני כתובין מלמדן היינו דוקא בכה"ג דנוסף איסור בע"ז, וכקושיית הראשונים ז"ל, אבל בעלמא מודה דאין מלמדן, ולא הרווחנו ליישב הקושיא בזה כיון דע"כ או רבנן או ריב"ז סברי דחשיבי שני כתובין, וכיון שכן לית לן להמציא בזה פלוגתא דתנאי, והרי נקטינן בעלמא דפלוגתא דתנאי היא בדין שני כתובין, וכמ"ש בפ"י ר"ח דהיינו תנאי דשמעתין כמו שהוגהו דבריו ז"ל בגליון, ונפ"מ לדינא אי קי"ל חליפי חליפין מותרין, כיון דקי"ל שני כתובין אין מלמדן, ואייתר הוא להתיר חליפי חליפין, מיהו אפשר ליישב בזה דעת הרמב"ם שפסק לחומרא, ותמה הכ"מ, ולהריטב"א ניחא.

וכבר תמה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בדברי הרשב"א בקדושין שם שכתב דעדיפא מינה מקשי, וגם לשון הרמב"ן שם נראה כן, ומשמע דלקושטא דמילתא לכו"ע ממעטינן להו מייטורא דהוא, ובשמעתין מפורש דאיכא למ"ד למסקנא דאין מלמדן, ואייתר ליה הוא להתיר חליפי חליפין, (מיהו לגרסא דקדושין דתרי מיעוטי כתיבי, מצינן למימר דפליגי אם היא דשביעית אתיא למעוטי ערלה וכלאי הכרם, אבל ל"מ כן בגמ').

הא דאמרינן בקדושין שם תרי מיעוטי כתיבי, י"ל דמהוא הוה ממעטינן ערלה וכלאי הכרם רק מחליפי חליפין, דהא להאי מ"ד חליפי חליפין אסורין, והיא דיוכל למעוטי מכרן וקידש בדמיהן דהיינו חליפין עצמן, ואי הוה כתיב מיעוטא דיוכל לחוד, יתכן דהוה מפרשינן ליה לחומרא דלא נילף ערלה משביעית אלא מע"ז, אבל לפ"ז תקשי למ"ד אין מלמדן, והוא למעוטי חליפי חליפין, אכתי

הו"ל מקח גמור, שכבר עברה הבעלות מרשותו לגמרי.

בהקדש שדיני הקדושה והבעלות היינו הך, לא משכח"ל חילול בלא מקח, אבל במע"ש למ"ד ממון הדיוט אפשר לחלל הקדושה על מנת שהפירות ישארו של בעל הפירות ויצאו לחולין, והמעות ישארו של בעל המעות ויקדשו בקדושת מע"ש, אבל למ"ד ממון גבוה שא"א למכור פירות מע"ש לאחר כלל, וכמבואר קידושין נ"ד ב' ב"ק ס"ט ב', יש להסתפק אם אפשר לחלל הקדושה על מעות של חבריו ויחשב כמע"ש של בעל המעות, או דכמו בהקדש הבעלות והקדושה צמודים יחד, ה"ה במע"ש למ"ד ממון גבוה עוברת הבעלות עם הקדושה, ונפ"מ שכל המעשר כמו שכתוב בנוסח של פלוני ומחלל מעשרותיו, על מטבע של חבריו, הרי בעל המטבע זוכה בפירות, ובעל הפירות נעשה שותף במטבע, נוא"צ שליחתו לחלל מפני שבעל המטבע קיבל רשות לאכלו, וכל המוסמך לאכלו מוסמך לחללו, כמ"ש מרן זללה"ה בב"ק סי"ח].

מיהו פשטות הדברים שדרך חילול עוברת הקדושה לרשות בעל המעות ואע"פ שאינו זוכה בפירות, ונעשה בעל המעות בעל המע"ש, שזה מחידושי התורה שאפשר לחלל על של חבריו, ודרך חילול עוברת הקדושה בלא החפץ, בין בשביעית בין במע"ש, אלא שבהקדש הקדושה קובעת איך תנהוג הבעלות, וכ"כ מרן זללה"ה בגליונות הגר"ח ז"ל ממתני' דמע"ש פ"ג מ"ג שהקדושה עוברת בלא הבעלות, ועמ"ש פ"ב בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

והנה הא דסבר ר"א דפרי שני אינו מתחלל דרך חילול, ענינו שאין כח להעביר הקדושה ע"י דיבור של חילול, ורק כשהבעלות עוברת ע"י מעשה מכירה בזה יש לדון שהקדושה תשאר במקומה הראשון, ולא תעבור עם המכירה, אבל בדיבור של חילול לחוד לא עוברת הקדושה מזל"ז, וזהו מה שמצינו בהקדש שהקדושה עוברת ע"י דיבור של חילול לחוד בלא מעשה מכירה, וכל שפודה את

למסקנא בפרי ראשון לכו"ע דרך מקח אין דרך חילול לא, ובאמת כיון דלא נפקא קדושה מהפרי הראשון אין שייך בזה ענין חילול, שהרי לא נתחלל כלום, וענין תפיסת דמים של פרי ראשון יש לפרש טעמא דקרא דכיון שניתנו הפירות לאכלה ולא לסחורה, אם בא לעשות בהן סחורה יתפסו דמיהן ג"כ לאכלה, ואמנם מה"ט אסור ליקח בהן דברים שאינם ראויין לאכלה, אבל כשמוכרן לקבל מידי דאכילה, ה"ר"ז ג"כ שימוש של לאכלה, ולא חילקה תורה בין אם זכה בפרי ראשון מן ההפקר או שקנאו במעות, דלעולם פרי ראשון בקדושתו לאכלה, ואם בא למכרו צריך לקבל תמורתו מידי דאכילה, והפרי עצמו בקדושתו, כיון שיש בו קדושה עצמית לקים בו מצות לאכלה.

שם וסמך ליה וכי תמכרו וכו', אפשר דמוא"ו מוסיף דייק, ולפי המסקנא דפרי ראשון דוקא דרך מקח ניחא טפי דדייק מקרא דאין לחלק בין פרי ראשון לשני, ומפרש קרא דלא לגמרי דמי לקדש אלא לדרך מקח.

שם מה קודש בין דרך מקח בין דרך חילול, לכאורה בהקדש מקח וחילול שוין, דע"י החילול משתנה בעלות החפץ ליד הפודה, וההקדש זוכה בפדיון והיינו נמי מקח, ול"ד לשביעית שהבעלות על שני הפירות נשארים של אותו אדם, והגדון בדיני קדו"ש, וכן במעשר שני מצות מע"ש והבעלות שני ענינים הם, ושייך חילול בשלו ומכירה לחבירו, מיהו אם ממון גבוה הוא יש לדון אם דומה להקדש, אבל בהקדש כל חילול הוא ג"כ מקח, והי' נראה דכ"ז שההקדש ברשותו מיקרי חילול, כיון שלא ניכר שינוי רק העברת הקדושה, אבל ממ"ש רש"י דפדה בערכך היינו חילול משמע דאף משמסרו לגזבר ובא לפדותו הימנו מיקרי חילול, ובפשוטו כבר נפקע מרשותו, ולשון חילול נוח יותר כשההקדש עדיין ברשות המקדיש (ויכול לישאל עליו), ובזה הי' מקום לומר דלא אלים כח הקדושה להעבירה דרך חילול, ורק עם העברת הבעלות עוברת הקדושה, אבל משבא ליד גזבר

לחולין וקדושתו מתחללת על פדיונו, אבל פרי ראשון דלעולם אסור לא שייך בו רק דרך מקח, וענינו דהפקר של שביעית נתנה תורה לאכלה ולא לסחורה, ולכן המוכר שזכה מן ההפקר, צריך לנהוג קדושה בתמורת הפירות שקיבל ממצות שמיטה, והפרי עצמו נשאר בקדושתו מפני שיש בו קדושה באמת, שגדל בשנת השביעית המקודשת לשמים, ולכן תופס דמיו לעולם גם ביד הלוקח אע"פ ששילם עבור הפרי, מ"מ קבעה תורה דין תפיסת דמים בכל שמוכר הפרי הקדוש.

ובאמת צריך יישוב מאי ס"ד דרב אשי דפרי ראשון שייך בו דרך חילול, הרי אינו מתחלל כלל, ואמנם לשון רש"י הוא אלא אי איתמר דרב אשי הכי איתמר, [ומשמע שפירש כן משום דקשיא ליה אם הבין רב אשי בל"ק דשייך פלוגתא בפרי ראשון, למה חזר בו מזה מכח הברייתא לומר דפרי ראשון לכו"ע רק דרך מקח, ולכן פרש"י דמעיקרא סבר כן אלא שטעו בדבריו, וכבר נתיישב ד"ז לעיל], אבל פשטות הגמ' שרק מכח הקושיא מהברייתא חזר בו, וא"כ צ"ב מה שייך חילול בפרי ראשון.

ואין לומר דס"ד דדוקא דרך מקח הפרי ראשון נשאר בקדושתו, דכיון שהמוכר מרויח לעצמו מכח ההפקר, קידשה תורה את רווחיו בכח מהוה כמו בע"ז, והפרי עצמו נשאר בקדושתו מפני שאין לו על מה להתחלל, שהרי אף דמיו ראויין להתקדש, אבל כשמחללו על פירות שברשותו, שאינו מהוה לעצמו שום דבר תמורת ההפקר, אין ראוי שיתקדשו הדמים, ושפיר עוברת קדושת השביעית של הפרי על דמיו, כיון שהוא חולין. יוכל לתפוס הקדושה על עצמו מכח החילול.

מ"מ אין לומר כן, דודאי פשטות הדברים דפרי עצמו נשאר בקדושתו מפני שקדושתו בעצמו, ולא ס"ד לשנות משמעות הדרשא דתהיה, ואדרבה יותר שייך להעביר הקדושה דרך מקח כיון שמשנתה הבעלות, ואין לחייב את הלוקח לשמור קדושה כשלא זכה כלום מן ההפקר, וכיון דדרשא

מה שהקדיש חשבינן ליה כהעברת הקדושה בלא מעשה, א"נ באמת עיקר הראי' מחילול שנעשה ברשות המקדיש.

שם מה קודש תופס דמיו, משמע דחשיבות הוא בהקדש, ולכאורה כיון שההקדש יוצא לחולין אין כאן חשיבות, שהרי לא נתחזק כח ההקדש עי"ז, ול"ד לע"ז שתופסת דמיה לאסור יותר, וכן בפרי ראשון דשביעית, ואפשר דזה שכח הקדש תופס תמורת הקדשו, הר"ז מוכיח שההקדש כרשות ובעלות, שמוכרת ותופסת דמיה, ודכוותה אמרו בשביעית, ולאפוקי ערלה וכלאים ותרומה שהקדושה בפרי זה בלבד, ואין לאסור זה כח בעלות לשמור רכושו, ולמדנו דכח שביעית ככח הקדש שיש לו תפיסת בעלות.

שם תניא כוותיה דר"א כו' הא כיצד לקח כו' אפשר דכולה רישא מיותרת דהול"ל סיפא דהא כיצד אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור, וקמ"ל בהא כיצד לקח כו' לומר שאינה לגמרי כהקדש אלא דוקא לקח, והיינו כר"א, ור"י מפרש דמשום פרי ראשון קאמר לקח, לומר שאינו מתפיס קדושתו דרך חילול כהקדש.

- נמצאו בזה עוד דברים -

בתפיסת דמי שביעית דרך מקח וחילול בסוגיא דסוכה מ"א א'

סוכה מ"א א' אמר רב אשי מחלוקת בפרי ראשון אבל בפרי שני כו', אלא אמר רב אשי כו', הא דפשיטא ליה לר"א דמחלוקת רק באחד מהם, היינו מפני שנדון פרי ראשון אינו שייך לנדון פרי שני, ואנו צריכין לחדש דחלוק בשני דברים שונים בלשון פלוגתא אחת, ולכן הפשטות היא שאם חולקין בפרי ראשון אין חולקין בפרי שני, ולמסקנא כשאמרו אין שביעית מתחללת ה' ברור להם דמייירי בפרי שני שמתחלל, אבל פרי ראשון אין גופל בו לשון חילול כיון דלעולם בקדושתיה קאי.

נדון פרי ראשון שלא יתפוס דרך חילול, הוא מפני שאין שייך חילול אלא בדבר שיוצא

גם על פרי שני שיוצא לחולין, דבזה ודאי ראוי להשוות חילול ומקח, שאין במקח יותר מחילול, שהרי כל קדושת השביעית עוברת לפרי השלישי, ואין לנו לחדש בו אלא חילול דרך מקח, ומהיכי תיתי לחדש דבעינן דוקא דרך מקח, ולכן סבר רב אשי דלא פליגי בפרי שני.

גדון פרי שני הוא אם אלים כח שביעית לתפוס קדושתו דרך חילול, דכיון דשביעית ממון חולין הוא, אין בו קדושה מספקת כדי להעבירה בדיבור בעלמא כששניהם שלו, אבל דרך מקח שגם הבעלות של עיקר הפרי נכנסה לרשות אחרת, ואינו רוצה לקבל הקדושה שבו, הרי קדושתו עוברת לרשות המוכר כטפילה לבעלות של הממון של הפרי שקיבל, ואמנם בלא גזיה"כ כו"ע מודו דדמי לקדש לכל דבר, אבל ר"א יליף מקרא שאינה מתחללת אלא דרך מקח, וכ"ז בפרי שני שיוצא לחולין, אבל בפרי ראשון אין להמציא כח חילול כלל, כיון שאינו יוצא לחולין.

אבל אין לפרש דלר' אלעזר ענין תפיסת דמים של פרי שני כמו פרי ראשון, דכל שאתה מהווה הימנו יהא כמוהו, וכדמדמינן לה לע"ז קדושין נ"ח א', ודרך חילול שהכל ה' ברשותו לא מקרי מהוה הימנו, ולכן אינו מתחלל, דכיון שהפרי שני יוצא לחולין אין כאן מהוה חדש בפרי השלם, אלא כח המהוה שה' בשני מכח הראשון, עבר כולו לשלישי, ואמנם השלישי נקרא שפיר כנתהווה מן הראשון, אבל לא בגלל שש כאן הויה נוספת, אלא הכל עבר מן השני לראשון, וכמו שהשני נקרא שנתהווה מן הראשון, ה"ה השלישי שקיבל כל כחו של שני, וממילא גם דרך חילול שפיר עובר כח המהוה מן השני לשלישי, ובאמת אין שייך שהפרי הראשון יהווה יותר משויו, ולכן גם דרך מקח רק כח הפרי השני מועיל לשלישי, וחליפי חליפין בע"ז דאסירי היינו שיש בכח החליפין בעצמו לאסור, דנעשה כע"ז עצמה.

דתהיה תופסת קדושה נוספת בדמיה, ומ"מ מהפרי לא פקעה הקדושה, כ"ש שלא תפקע דרך חילול.

ואפשר דלס"ד דרב אשי ה' שייך חילול בפרי ראשון רק פעם אחת, דילפינן מגזיה"כ שיש כח קדושה המתחללת בפירות שביעית, ואעפ"כ הפרי נשאר בקדושתו, ולפ"ז בין דרך מקח בין דרך חילול לא יתפוס דמיו אלא פעם אחת, דלא מסתבר לחדש שני כוחות בקדש של השביעית, וזה מחודש, דודאי למסקנא פרי ראשון תופס דמיו לעולם דומיא דע"ז, דהא חשבינן להו שני כתובין, ואין להמציא דלס"ד דרב אשי מתפרש בענין אחר לדעת ר' יוחנן.

ויתכן דס"ד למילף מגזיה"כ דקדש שתופסת את דמיה כעין תמורה, שקנסה תורה את כל הרוצה להוציא פירות שביעית לחולין, בין דרך מקח בין דרך חילול, שלא יועילו מעשיו ואף תמורתו תתקדש, ולא מכח מהוה כמו בע"ז, אלא קנס, ונענין הקנס אינו כתמורה שיש בה זלזול בכבוד שמים, אלא מגדיר איסור סחורה בהפקר של שביעית], ולמסקנא תפיסת דמיו מכח מהוה, ולכן גם בלא פסוק פשיטא לן דלא שייך ענין זה אלא דרך מקח, כמו שאין שייך חילול בע"ז לתפוס דמיה, ולס"ד ר' אלעזר יליף מקרא דענין התפיסת דמים הוא מדין מהוה, ור"י מדמה לה לקדש להחמיר ולא למהוה.

ויש לפרש טעמו של רב אשי מ"ט ס"ד לפרש כן, משום דמשמע ליה בדעת ר"י להשוות פרי ראשון ופרי שני לקדש לגמרי, ולא לחדש שני ענינים בתפיסת הדמים של פירות שביעית, שפרי שני דומיא דהקדש ופרי ראשון דומיא דע"ז, ולכן פירש שאף דרך מקח דפרי ראשון הוא מכח קדש היא כמו פרי שני, אלא שנתחדש בקרא דתהיה שלא תפקע קדושתו ממנו, ור' אלעזר יליף מגזיה"כ שענינו מכח מהוה כמו בע"ז.

והנה אם פליג ר' אלעזר על ביאור ענין התפיסת דמים של פרי ראשון, אין סברא שיחלוק

חילול, והרי גם דרך חילול אינו נתפס אלא על דבר הראוי למצות שביעית, אלא דבזה לא חל מיד.

יש להסתפק אם לא הי' הדין ששביעית תופסת דמיה אם הי' מותר למכור פירות שביעית ולקבל תמורתן אוכל, או שכל ההיתר שיחשב לאכלה במכירה זה בגלל תפיסת הדמים, וסתמות הלשון לא משמע דהא בהא תליא בגלל ששביעית כהקדש שתופס דמיו לכן מותר למכור פירות שביעית, ועמשנ"ב בס"ז סק"ז ולע"כ, ואם נימא דגם בלא תפיסת דמים היה מותר למכור ע"מ לקבל אוכלין ש"מ דכל שמקבל אוכלין תמורתן קרינן ביה לאכלה.

הא דדרשינן מה קדש תופס דמיו, אפשר שנתחדש שפירות שביעית יש להם בעלות גבוה כהקדש, ולכן כל מה שמקבל תמורתם נכנס לרשות גבוה של שביעית, וכשנתחדש שהפרי עצמו נשאר אסור, היינו שנשאר בו קדושה לקיים בו לאכלה בלבד, וממילא אם לא יתפוס דמיו פעם שניה נמצא שמוכרו שלא לאכלה, והדמיון בין שביעית וע"ז בזה שהחליפין מקבלין דין הפירות לקיים בהם לאכלה, ואע"פ שהפרי עצמו אסור, מ"מ דמיו כמוהו לכל דיניו.

(ולפ"ז יתכן להבין ענין החילול בפרי ראשון שהוא כנוטל מן הפרי קדושת הבעלות, ומה שחוזר ותופס דמיו, זה בגלל שאסור להשתמש בפרי שלא לאכלה, וזה נשאר על הפרי מכח מצותו, ולא מכח בעלות ההקדש שבו, ומיהו עדיין לא נתיישב).

באיסור לקיחת פירות שביעית מגוי והטעם בזה

ב. תניא בתוספתא פ"ו הי"ב אין מוכרין ואין לוקחין מן הנכרי ומן הכותי פירות שביעית, אחרים אומרים מוכרין לכותי עד ארבע איסורות, הא דאין מוכרין לנכרי הדבר פשוט שהרי אסור להאכיל פירות שביעית לנכרי שאין מזונותיו עליו כדתניא בתוספתא פ"ה הי"ד ובת"כ דריש לה מלכם ולא לאחרים, ולכן אפי' מזון ג' סעודות אסור, דלהאכיל ממש ג"כ אסור, ובישראל החשוד

יש להסתפק במוכר פרי שני אם יכול להתנות שלא נתפס הקדושה על הפרי שלישי, מי אמרין כמו שפרי ראשון תופס דמיו בע"כ ה"ה פרי שני, או"ד שאני פרי ראשון שהוא בא למנוע תוספת קדושה בפרי השני, אבל בפרי שני שאינו מסיף קדושה, אין השביעית מחייבת שתהא הקדושה אצל המוכר דוקא, ואמנם עובר איסור סחורה שקונה בפירות שביעית דבר שאין בו קדושת שביעית, אבל אכתי י"ל שאם עבר איסור זה לא מתחללת הקדושה בע"כ.

ודרך חילול ודאי רשאי לחלל פירותיו על של חבירו בהסכמתו, ואע"פ שמרויח עי"ז שפירותיו חולין, דהעברת הקדושה דרך חילול לא חשיבא סחורה, שזה שירות של הקדושה והוא כגזבר שמחלל לצורך הקדש, וא"כ י"ל דכשמתנה שלא תעבור הקדושה דרך מקח, הר"ז כהסכמת הלוקח שיחלל הקדושה על פירותיו, דכיון שאינו מצמצם תוספת הקדושה, והגדון רק משום איסור סחורה, כיון דמצוי למעבד דרך היתר אין זה מתחייב שיתפוס הדמים בע"כ של שניהם, וכמו לוקח עבדים ובהמה טמאה, מיהו זה גם בפרי ראשון לא נתפס בקדושה, אבל בפרי הראוי להתקדש י"ל שנתפס בע"כ.

ונדון זה אינו ענין למש"כ לעיל דדרך חילול ודרך מקח שוין בפרי שני שענינו חילול בלבד, ואין כח מהוה חדש מהשני לשלישי, וממילא אין לחדש איסור על הפרי שלישי מדין מהוה, כמו מן הראשון לשני, דפרי שני אינו מהוה כלום רק עובר כולו דרך חילול, כמו במחלל על של עצמו ועל של חבירו, אבל מ"מ י"ל שיתפוס בע"כ, כיון שאסרה תורה לקנות דבר שאינו נתפס בקדושה, ובדבר הנתפס תופסת הקדושה בו, א"כ י"ל שלא יועיל תנאו ויחול החילול בע"כ, ולא מפני שסו"ס זהו המתהוה מן הראשון, אלא מפני שזהו דין התורה שיחול החילול על כל דבר הנתפס בקדושה, מיהו אין להתעלם דבטעמא דקרא הדבר נמשך מאותו טעם שהפרי השני נתפס, אע"פ שזה פועל רק בדרך

לוקחין אפי' במשלם באופנים המותרין משום ד"ש, וגם אפשר שאין ד"ש נתפסין ביד גוי, או שאין איסור בכה"ג, ועי' להלן בזה.

בדברי המהרי"ט דאין איסור במסירת דמי שביעית לנכרי כשמתקדשים ברשות הנכרי

המהרי"ט בסי' מ"ג כתב דאין איסור לקנות פירות שביעית מנכרי כשמוכר משדותיו, ואע"פ שמוסר לו דמים והם מתקדשין בקדושת שביעית, לא מיקרי שישאל מוציא ד"ש מקדושתן ליד גוי, דכ"ז שהם ביד הישראל חולין הם ולא נצטווה בשמירתן, ורק ביד הגוי הם מתקדשין, ובע"ה אסור מפני שמכשילו בעבירה, אבל גוי אינו מצווה בשמירתן.

ולכאורה נראה דאפי' אם נימא דלא כמהרי"ט ואף במעות חולין שמתקדשין אסור לגרום כה"ג, אבל כשלווקח ממנו פירות שביעית, שבאמת הציל מידי עיקר הקדושה ונתן לו דמיהן, לא חשבינן ליה כעושה מצוה וגם עבירה, אלא כולה חדא מעשה היא, וכנוטל מפרי ראשון כח קדושת פרי ראשון ומשאריו בו רק כח פרי שני, אבל אם משלם תמורתן בדמי שביעית אסור, אע"פ שבסך הכל החליף ונטל מידי פרי ראשון ונתן לו דמים, דכיון שבידיו דמים מפירות אחרים, שחייב בשמירתן בקדושה, חשיבי שני מעשים ואין מצוה מכבה עבירה, אבל הכא שההתהוות מכח המכירה יש לחשבו כהשאר מקדושת הפירות שהיו ביד הגוי, ולא נטל ממנו אלא כח הפרי ראשון.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב שם סק"ח דאמנם בלוקח פרי שני מן הגוי בדמים שייכא סברא זו, כיון שכל כח הקדושה שביד הגוי נשארה בידו, אבל בפרי ראשון שמהווה קדושה נוספת, י"ל דחשיב כשני מעשים, נטילת פרי ראשון ונתינת פרי שני, והיינו לפי מה שנקט דבתוספתא משמע שאסור משום מסירת ד"ש, ומ"מ הסכים דפשטות הירושלמי בשביעית פ"ט ובדמאי פ"ב וברש"י והראשונים יבמות קכ"ב א' דלוקחין פירות

שנינו בהדיא בהי"א דג' סעודות מותר ובדבר שאינו מתקיים אפי' מאה סעודות מותר, ונחלקו בכותי אם דינו כגוי לענין זה, או משום דסבר גירי אריות הם או דעשאו כגוים גם לענין זה.

והא דאין לוקחין מתפרש אפי' בחצי איסור, מדמפליג רק במכירה עד ארבע איסרות, וע"כ הטעם מפני שהם חשודין למכור מן המשומר, או שמסייעין אותם ליקח משדות ישראל שלא כדין, שאין ישראל מפקירין שדותיהן עבור הגויים והמומרין, וכדתניא סוכה ל"ט ב' דבלוקח מן המשומר אפי' בחצי איסור אסור, ומדאסר אפי' פורתא ש"מ שאין הטעם משום מסירת ד"ש לחשוד, מיהו י"ל דהא דשרינן בע"ה משום כדי חייו לא שייך בנכרי וכותי, ולכן אפי' ידעינן שמביאין מן המופקר אסור, אבל פשטות הדברים דאפי' בהקפה ובהבלעה אין לוקחין מהן, ואפי' נותן להם פירות שאינם מתקיימין דליכא משום מסירת ד"ש, ואפי' נותן להם חלוק ובהמה טמאה שאינם נתפסין בקדושת שביעית, אלא ודאי הטעם משום שמסייעים למכור מן המשומר של ישראל או דאף בהפקר אין להם זכות.

בלוקח משדה הנכרי עצמו האם מותר

ולפ"ז אם לוקח משדה העכו"ם מותר, אלא דמיירי בעכו"ם דומיא דכותי שאין בו היתר דלוקח בשדהו דהא כותי חייב להפקירה, מיהו אכתי גס בשדה הגוי יש לדון אם הדמים נתפסין בקדושה, ועי' להלן, ואם נימא דאסור למסור לו דמים, יקח בהקפה ושאר אופנים דלעיל, וכ"כ מהרי"ט בסי' מ"ג וכ"כ מרן זללה"ה בסימן י' סק"י"ד דמיירי ברוב שדות של ישראל, אבל בידעינן שמביא משדהו מותר, אבל אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ט סק"י דמשמע דאין מוכרין ואין לוקחין מחד טעמא, וכמו דאיסור מכירה מפני שאינם משמרין הפירות כדינן, ה"ה איסור לקיחה משום דמיהן, וסתמא קתני דאין לוקחין אפי' ידוע שמוכר משלו, מיהו לעיל דקדקנו מאחרים דמחלקין בין מכירה ללקיחה איפכא, וכן מדקתני סתמא אין

שביעית מן הגוי ולא הזהירו שיקחו בהקפה, דאין בזה איסור כשלוקח משדותיו.

וכ"כ בשל"ה דהמדקקים נזהרין שלא למסור לו דמים כדי שלא יחזור וימסרם לישראל ולא ידע שהם קדושים, וש"מ דמשום מסירת ד"ש אין איסור, וכדעת מהרי"ט, ואם הי' איסור לא מהני מסירת פירות שאינם מתקיימין, כיון שבגוי אף מסירת פירות לאכילה בלבד אסור, (ומזה ג"כ יש ללמוד דלא מדמינן גוי לע"ה בזה, עי' לעיל די"ל דכותי גרע מישראל חשוד, אבל לאחרים דשרו למכור לו ראוי להתיר ליקח ממנו כדי ג' סעודות אם הטעם משום מסירת ד"ש).

במ"ש המהרי"ט דכשהמעות ביד הנכרי פקעה קדושתן

ומה שצידד מהרי"ט שם שהקדושה פוקעת ביד הגוי כמו שפקעה קדושת המזבח בזמן יוונים וכספה וזהבה של ירושלים בחורבן כמ"ש ע"ז נ"ב ב' מקרא, כבר כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהיינו דוקא בכיבוש מלחמה כשעת החורבן, וה"ה בזמן יוונים כמבואר בגמ' שם, ודומה לזה מ"ש עמון ומואב טהרו בסיחון דיש כח לעכו"ם בכיבוש מלחמה, אבל כל עכו"ם שתופס בהקדש אינו מפקיע קדושתו, וגם מסתבר דקדושת דמי שביעית דמיא לקדושת פירות שביעית אע"ג דדמי שביעית כקודש לענין פדיון, וכיון דאין קנין ואין הפקעה לפרי ראשון ה"ה לפרי שני, ואילו בירושלים הרי גם לכלי שרת שאין לו פדיון אהני כיבוש גוים לחלל, (ועוד דאם יש איסור במסירת דמי שביעית ככה"ג אם לא היו נפקעין, ה"נ יש לאסור למסור לגוי המחללן מקדושתו, אלא דמהרי"ט סמך אשיטתו דאין בזה איסור).

ומהא דשרי ליקח מע"ה ולמסור לו ד"ש בכדי מזון ג' סעודות משום כדי חייו, והיינו דוקא כשמוכר פירות שביעית, אבל אסור ליתן לו דמי שביעית לאכילה אפי' מזון ג' סעודות, אפי' בכדי חייו, [כ"נ, וכעת לא מצאתי מפורש], ג"כ חזינן

דההיתר מפני שלקח ממנו כנגדן פירות שביעית ולא מסרן לו בתחלה אלא שהחליף עמו, וכסברת מהרי"ט דבכה"ג לא חשיב כמוסר לו, ואיכא רק משום לפ"ע, ובג' סעודות הקילו, אבל אם הי' האיסור על החבר שמוציא פירות שביעית לידי ע"ה, אסור, מיהו למכור לו פירות שביעית לאכילה התירו ג' סעודות, דעיקר החשש בדמים או בפירות המתקיימין ויותר מג' סעודות, מיהו שמעתי מאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דאין סברת תקנת כדי חייו במתנה, רק בסדר מו"מ.

במ"ש החזו"א להוכיח מדמי ע"ז דאין אסורין ביד נכרי

ג. כתב מרן זללה"ה בסימן י' ס"ק י"ד דלמאי דמסקינן ע"ז ס"ד א' דדמי ע"ז ביד גוי מותר משום דדין כל שאתה מהי' לישראל נאמר כמש"פ תו' שם, מסתבר דה"ה דמי שביעית, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה לדקדק מדחשיבי שני כתובין ולדעת הרמב"ן ס"ד למילף שביעית מע"ז, וש"מ דשביעית לא חמירא מע"ז בשום דבר, ומ"מ כתב לפקפק דכיון דאיקרי קודש והקדש שייך גם בגוי, שמא ה"ה פירות שביעית.

ולמ"ש הרמב"ן ע"ז נ"ט ב' בהשטות דאיסוה"נ דע"ז נאמרו גם לבני נח נראה דעד כאן לא איבעיא לן בע"ז אלא משום דשייך לאסור גם על הגוי מפני שעבר על מכירת איסוה"נ ויאסרו עליו דמיה, אבל בשביעית אין לכללו בכל שאתה מהייה הימנו כיון שלא הוזהר על איסור סחורה, דאין נראה שענין חליפי שביעית שונה מחליפי ע"ז, והא דאיקרי קודש עיקרו מפני שיש לו פדיון, ואפי' נימא שאין ב"נ מוזהר באיסור הנאה מ"מ אינו דבר הגון למכור ע"ז, מפני שגורם לה קיום ומכשיל חבירו ומקיים המרד, ולכן שייך שיתפוס איסור בחליפיו, א"נ מפני ששם ע"ז על דמים אלו, אבל שביעית שתופסת דמיה כמדומה שהענין כעין גדר איסור סחורה, כיון דחזינן שאינם מקדשין את גוף החליפין כע"ז שאיסור החליפין לעולם, ורק הערך שהרויח מתקדש, ואין לחדש כן בגוי, כיון

ועיקר מאי דנקט מרן ז"ל שזו אסמכתא צ"ע דמרבין בתו"כ אכסנאי מהגרים עמך, כברמב"ם פ"ה ה"ג והובא בירושלמי דמאי פ"ג ה"א, ולא משמע דכל הני ריבויי ומיעוטי אסמכתא נינהו, וצ"ע שם.

(גם) יתכן דדמים שביד עכו"ם כחלוק ובהמה דמו, כיון שהם ביד מי שאינו מצווה בקדושתו, ובכזה"ג אינם מתחללין, וזה נפ"מ בפרי שני).

אבל בפרי שני מסתברא דמתחללת הקדושה אף ע"י גוי, שאין בזה חלות קדושה אלא חילול, וכחילול דמי הקדש ומע"ש שלא מצינו שנתמעט גוי מזה, (אם לא נימא דדמים שביד גוי אסור לחלל עליהם ואין קדושת שביעית נתפסת), וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה.

הטעם דלוקחין מגוי ול"ח לתקלה בדמי שביעית ולפ"ז מיושב שלא הצריכו להדר ליקח מגוי באופן שלא יתפסו הדמים בקדושת שביעית, כדי שלא יגרמו תקלה לאחרים כמ"ש השל"ה, (אף אם ננקוט כמהרי"ט דאין איסור בדבר מצד הלוקח), ובפרט גוי שמוכר בגינתו כההיא דסיסרא שבירושלמי, דבכזה"ג רוב מעותיו דמי שביעית, ואם לוקח בסלע ומחזיר לו שקל וכיוצא בו, אסור, אבל אם דמי פירות שביעית אינם נאסרין ביד גוי, ניחא, (עי' תוספתא מע"ש פ"ד דמותר לחלל מע"ש על מעות ע"ה ולהפריש תרו"מ על פירותיו אע"פ שגורם תקלה לאחרים, והיינו שהמוכר הע"ה אומר שפירותיו מתוקנים וא"ל הלוקח א"כ תן לי מעותיך לחלל עליהם מע"ש, וכן להפריש על פירותיך תרו"מ, והע"ה לפי דבריו ינהג בהם כחולין ויתנם לאחרים, ול"ד למחלל על פירות ע"ה דמאי כיון שי"ל שיזהר בקדושתו שהוא יודע שמקבל מע"ש מהירשאל, אבל כאן כבר ידענו שהוא נוהג בהם כחולין, ומ"מ מותר לו כדי לתקן פירותיו, אבל יותר משיעור תיקון פירות שלוקח ממנו, לא התירו, כגון שיעשר כל פירותיו, ואח"כ ימכרם הע"ה בתורת חולין גם המעשרות, לפי דבריו שהם מתוקנים).

שהאיסור אינו נוגע לגוי שהוא המרויח, ואין כאן דבר עצמי לאסור על ישראל, משא"כ בחליפי ע"ז שאסורין לעולם ושייך לאסורן על ישראל.

עוד טעם אמאי פירות שביעית לא תפסי דמיהן בידי גוי, ובדין פרי שני בזה

ועוד נראה דכיון שאסור לגוי לאכול פירות שביעית דממעטינן ליה בתו"כ מלכם ולא לאחרים, אין לו זכות בהן ומכירתו כגזל, ובכזה"ג אין תופס חליפיו כמ"ש הראשונים ז"ל קדושין נ"ח א' גבי ערלה וכלאי הכרם בשם הירושלמי, ולא מהני מה שהלוקח משלם לו מרצונו, דכיון שהתורה לא נתנה לו בהם זכות אכילה ומכירה, ממילא לא נאמר בו דין תפיסת דמים במכירה, וזה לפמ"ש מרן זללה"ה בסוף סימן ט' דשדה נכרי ג"כ הפקר בשביעית, אבל בסי' כ' סק"ז כתב שאפשר דמצוה שעל הבעלים לא ניתנה לגוי, ואין הפירות הפקר, וסיים ובוזה אין ראיות מכריעות.

שוב שמעתי מאאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שהדבר זר לומר דפירות שביעית ביד נכרי שלקטן הם גזל בידו ובפרט משדהו דכיון שאינו מצווה במצות שביעית מותר לו ללקט משדהו ועכ"פ משלקט אינו גזל בידו, וא"כ שפיר מתפס בפירות שביעית, מיהו יש לדון דנהי דאינו גזל להשיב לבני ישראל שהכל הפקר, אבל אין זה דבר הגון, ועדיין צ"ע, שו"ר בחזו"א סי"ג ס"ק כ"ו צידד דמיעוטא דלכם הוי אסמכתא, ולפ"ז לא שייך כלל לדון משום גזל.

והגרד"ל שליט"א העיר דברמב"ן עה"ת בההיא דשל עזיקה ובהשגות הראב"ד סוכה ל"ט ב' נראה שהפירות הפקר, ויש לדקדק דלא משמע שלקחו מהגוים כל פירותיהן, ושמא מפני דרכי שלו', א"נ רבנן לא תיקנו בזה"ז חיוב הפקר על הגוים, ולא אמרו כעין דאורייתא תקון אלא כלפי ישראל לנהוג קדושה בשל גוים, אבל הגוים לעצמם בדאורייתא קיימו, ואפשר שג"ז טעם שלא יתפסו מעות שבידים בקדושה, וצ"ע.

מסתברא שהוא מדרבנן, דכיון שסיכה מותרת אף בתרומה ובמע"ש אין לחשבה כהפסד, והא דאסורה ביין היינו מפני שאין דרכו בכך.

מיהו אין הדבר פשוט דאפשר דהא דתנן בתרומה ובמע"ש שאין מפטמין את השמן, עי' תרומות פ"א מ"א ומע"ש פ"ב מ"א, היינו מפני ששמן מפוטם ראוי רק לסיכה, ואין לצמצמו מלהיות ראוי לאכילה, וכע"ז בפיה"מ שם, וש"מ דסיכה לא חשיבא כאכילה.

מיהו מסתברא דלוקחין בדמי מע"ש של יין, שמן וסכין בו, כמו שלוקחין בדמי מע"ש של שמן, שמן וסכין בו, דרק שמן מפוטם אין לוקחין, דבמע"ש אין לדמים זיקה עם הפרי שחיללו ממנו, נואדרבה מצינו דחטי מע"ש עדיפי מדמי מע"ש שאין מביאין מהן לחמי תורה שמצמצם באכילתו, כמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"י ס"ק ט"ו בטעמא דמתני' מנחות פ"א ב' בזה], וכיון שכן קרוב לומר דאיסור סיכה בשביעית בדמי יין הוא מדרבנן, ומה"ט לא אסרו סיכה בדמי שמן כמו הדלקה, כיון דבאמת סיכה כשתיי, אלא דגריעא קצת, (שאין להחליט דמי מע"ש באופן שיהיו ראויין רק לסיכה וכמש"כ), אבל מדמים מותר כמו במע"ש עצמו שסכין מדמיו. – בעיקר דין שמן מפוטם ער"ש שפי' מפני שהעיקרין בולעין, וכמ"ק בירושלמי, ולע"כ.

שו"ר בתוספתא פ"ו ה"ח דלוקחין שמן ערב לסיכה מ"מ, וא"כ בזה קיל שביעית ממע"ש פ"ב מ"א, וזה מתאים לדין המשנה שאין מביאין לחמי תורה מחטי מע"ש, וה"נ אין מצמצמין שמן לסיכה אבל לוקחין שמן ערב, וצ"ב א"כ מ"ט במע"ש אסור, והר"ש כתב דאינו שוה לכל אדם, וד"ז נתמעט (גם) בשביעית ב"ק ק"ב א', וגם ק"ק שלא הוזכר בתוספתא פ"ז חילוק זה בין מע"ש לשביעית, שו"ר בירושלמי פ"ח ה"ב משמע דהגדרן ליקח מן החשוד, ולא בדמי שביעית, ולפ"ז י"ל דבדמי שביעית אסור כמו במע"ש, ולע"כ.

בירושלמי פאה סופ"ז מבואר דפרי שביעית שביד הקדש תופס דמיו בפדיונו, והטעם י"ל דכיון שיש ריבוי מן הכתוב ששביעית חל על הקדש, הר"ז כנצטווה הקדש במצות שביעית, וממילא גם דמי שביעית בכלל, ול"ד לגוי שאינו מצווה לעצמו במצות שביעית.

בירושלמי בדין ליקח שמן להדלקה מדמי שביעית

ד. ירושלמי פ"ז ה"א שהשמן של שביעית מדליקין בו מכור ולקח בהן שמן אין מדליקין בו, פי' דבדמי שביעית אסור ליקח שמן להדלקה, בין אם הדמים מפירות שאינן ראויין להדלקה, ובין אם הדמים משמן, והטעם י"ל דכיון דהדלקה פחותה מאכילה, כדחזינן בתרומה ומעשר שני דאסור, אין למעט בקדושת דמי יין ולשמש בו להדלקה, שכבר הוחלטה קדושתו לאכילה, ונהי דהתירה תורה להדליק בשמן אע"פ שהוא ראוי לאכילה, היינו דוקא בשמן שמתחלתו נברא גם להדלקה, אבל משוהחלט לאכילה הוא ההדלקה הפסד, וזה בדמי יין, ובדמי שמן יש חידוש נוסף דנהי דמקור קדושתם משמן, מ"מ משנעשו דמים וראויין לאכילה לכל המאכלים הרי הם כמרובין מן השמן, וחשיב השימוש להדלקה צמצום בקדושתו, וזהו ג"כ הטעם שאין לוקחין בדמי אוכלי בהמה אוכלי בהמה, שמשנעשו דמים וראויין לאכילת אדם, אין לצמצם קדושתם באכילת בהמה, וזה מפורש דאכילת בהמה גריעא מדאורייתא, דהא מרבינן מאוכלי בהמה מלוגמא לאדם אע"פ שמאוכלי אדם נתמעט מלוגמא, וכבר כ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה (נדפס סוכה מ' ב').

ומסתברא דאיסורא דדמי שמן להדלקה ודמי אוכלי בהמה לבהמה הוא רק מדרבנן, (ודעת הגר"א דשרי ומחק שמן בשמן וגרס שמן ביין), ודמי אוכלי אדם לבהמה יש לאסור מדאורייתא כמו למלוגמא, ודמי יין להדלקה, אפשר שהוא מדרבנן, כיון דחזינן שהותר שמן הראוי לאכילה להדלקה, ואפשר שהוא מדאורייתא, אבל דמי יין לסיכה

הא דבשביעית יש זיקה בדמים מאיזה פרי הם, זה נלמד ממצות ביעור, דאזלינן בדמים לפי הפרי, אבל משום הפסד אין איסור ליקח אוכלי בהמה באוכלי אדם בפרי ראשון, שהרי הפרי לא נפסד, כיון שהוא נשאר בקדושתו, ובפרי שני יש לאסור אף באוכלי בהמה שמכרן ולקח בהם אוכלי אדם, דשוב אין לחללן על אוכלי בהמה משום הפסד, (מיהו כיון דשלא לאכילה חשיב סחורה אע"פ שהפירות נשארינן בקדושתן, שמא ה"ה דחשיב הפסד מאוכלי אדם ליקח אוכלי בהמה, שהיתה קדושת החילוף ראוי' להחיל קדושת אוכלי אדם והוא מצמצמה לאוכלי בהמה, ומסתברא דלא חשיב הפסד מדאורייתא, אבל אם חיללן על מעות יש לאסור מדאורייתא לקנות בהם אוכלי בהמה), ובמע"ש לא חילקה תורה בדמים, כיון שלא הותר שם אלא אכילה שתי' וסיכה, וזה מותר בכולן, ועמש"כ להלן ע"ד הירושלמי והתנינן מוכרין אוכלי אדם כו'.

שם א"ל ר"מ מחמיר אני בדמים כו'

שם א"ל ר"מ מחמיר אני בדמים מן העיקר כו', טעמי' דר"מ שאין ניכר על הדמים מאיזה מין הם, ואין ראוי להניחם בלא ביעור לעולם, ואשכח דמצינו שמחמירין בדמים טפי מן העיקר, ולא משום דתליא בהא כלל, אלא שאין זה דבר זר להחמיר בדמים טפי מן העיקר, ובאמת גם בדמי שמן מסתברא דחומרא דרבנן היא, אטו דמי יין, ומהטעם שנתבאר לעיל.

טעמי' דר"מ שהחמיר בדמים טפי מכל הפירות שכולן זמן ביעורן באמצע שמינית, צ"ע דלמה יש להחמיר בהם כשעיקרן מתקיים עדיין בארץ, ועוד שאם מכרן אחר ר"ה יתחייב לבער מיד, וזה ג"כ דבר זר, ואם נימא דעד ר"ה של תשיעית קאמר ניחא, דסתמא דמילתא כלו כב"ר של תשיעית, (ולמהפרשים מתקיים בארץ שאינו ניכר ע"ג קרקע לחיה כלל, י"ל דיש מקום לחשבם ככלו מיד).

בדברי הירו' במחליף שמן בשמן ששניהם אסורין ה. שם ר"א בשם ר' יוחנן החליף שמן בשמן שניהם אסורין, פ"י החליף שמן של שביעית בשמן אחר של שביעית שניהם אסורין בהדלקה, שע"י ההחלפה חל על כל אחד מהן קדושת דמי שביעית שאין מדליקין בהן, וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהיינו דוקא בפרי ראשון שמתפס קדושה בחליפיו אע"פ שאינו מתחלל, אבל פרי שני שמתפס בפרי השלישי רק את מה שיוצא כנגדו לחולין מהשני, א"כ בכה"ג אינו מתפס כלום, שהרי דמי שביעית שחיללן על דמי שביעית לא נפקי לחולין, שאין הקדש פודה את ההקדש, והחליף שמן שלקחו בד"ש ביין שלקחו בד"ש נשאר כל אחד בקדושתו, וכיון שלא נתחלל מקדושת אחד על השני, אינו מתפס בו שום איסור, ורק פרי ראשון שמתפס קדושה נוספת שייך לומר דסו"ס אלו חליפי שביעית שנתהוו מכח פירות שביעית, ועי' להלן דפרי שני שנוספה בו קדושה מכח חליפי הראשון אפשר שיכול לחלל קדושה זו על פרי שני אחר, כגון דמי שמן שהחליפן ביין פרי ראשון, יכול לחלל תוספת זו על דמי שמן אחרים, ואפשר דאף בכה"ג לא חל כלום, ורק פרי ראשון מתפס.

ועיקר דיניה דר"י מחודש שהרי הטעם דמחמירין בדמי שמן של שביעית הוא מפני שדמים ראויין לאכילה, וטעם זה לא שייך בשמן שהחליפו בשמן של שביעית, אפי' הי' שמן של חולין, וכש"כ שמן של שביעית שלא הי' בו אפשרות לצאת לחולין כלל, מ"מ השוו מדותיהם כיון דשמן של שביעית ביין של שביעית שייך לגזור אטו דמי יין בשמן של חולין.

בדין הנ"ל האם יחלל הקדושה הנוספת בשמן ע"י המקח

ויש להסתפק החליף שמן של שביעית בשמן של שביעית שאמרנו שנוסף בכל אחד מהם קדושת דמי שביעית, האם אפשר לחלל קדושת

להוסיף התוספת, וע"כ שגם בזא"ז אפשר לחלל התוספת קדושה של היין על השמן, ולעומת זה הדבר מחודש שע"י התוספת שאין בה ממש תחול קדושת שביעית שלימה על החולין, ואין לך בו אלא חידושו דשייכא תוספת של מין אחר לאסור, ולהתחלל בב"א, או בזא"ז כתוספת של קדושה, אבל לא לתפוס ע"ז לבד קדושה, כמו שפרי שני שהחליפו בפרי ראשון כמה פעמים אינו יכול לתפוס כמה פעמים ד"ש מכחו.

ונראה דבלא ראי' יש לנקוט שא"א להתפס הקדושה הנוספת בפ"ע, דכל עיקר הדבר שאפשר להוסיף קדושה על פירות הקדושין בקדושת שביעית, בין לענין איסור הדלקה וסיכה בין לענין ביעור, מסתברא דאינו אלא מדרבנן, שלא להקל בחליפין של שביעית טפי מאילו היו של חולין, אבל לא חידושו שני כוחות קדושה בב"א, ולכן אין בכח התוספת הזו לקדש פירות חולין, אבל אפשר לחללה ביחד עם עיקר הקדושה, או על פרי ודמים שכבר קדשו בקדושת שביעית בלא התוספת, אבל על חולין ע"כ תעבור כל הקדושה, והפרי השני יצא לחולין.

בירו' שם החליף יין בשמן כו' ולענין ביעור בזה שם החליף יין בשמן כמה דאת אמר יין אין סכין בו ואין מדליקין אותו דכוותה שמן אין מדליקין אותו ואין סכין בו, כ"ה גר"ש, ונתחדש כאן איסור סיכה, שלא נאסר בדמי שמן, דבאמת סיכה כשתיי, ואף במע"ש לוקחין בדמיו שמן לסיכה, ול"ד להדלקה שהוא שימוש גרוע, וכמשנ"ת לעיל סק"ד, ומ"מ החמירו בדמי יין לחשוב סיכה כשימוש גרוע כלפי אכילה.

ויש להסתפק לענין ביעור מאי, אם זמנו בפסח כיון או בעצרת כשמן, דמדהוזכר בסמוך ביעור גבי עלין ולולבין, משמע שכאן אין דין ביעור יין בשמן, ויש לחלק דאם נקבע זמן ביעורו בפסח כיון ויחזור ויזכה בו, שוב לא יבערנו בעצרת, והרי עיקר חיובו בעצרת, ולכן לא קבעו שני זמני ביעור

התוספת בפ"ע על מעות של חולין, דרך חילול כדין פרי שני, או"ד אין בקדושה זו כח להתפס חולין בקדושת שביעית, ורק תוספת הנהגת איסור בדבר שכבר קדוש שייך להחמיר ע"ז, ומשכח"ל כה"ג בדמי שביעית כגון שהחליף דמי שמן ביין של שביעית שנאסרין דמי השמן בסיכה מכח היין, ורוצה לחלל כח התוספת הזו על פרי אחר, האם שייך כאן חילול, שהרי אין בדמים קדושה שתתפוס בחילול אלא כפי ערכם, וכיון דלא נפקי הד"ש של השמן לחולין אין בכח תוספת חומרת היין להתפס קדושה בחולין, ולעומת זה לחלל הכל בב"א על דמים אחרים פשיטא דמהני, וש"מ שאין כאן כח שתי קדושות שתופסין דמיהן שני פעמים, וכן יש להסתפק בדמי שמן שנתפס עליהן חליפי יין אם אפשר לחלל תוספת זו על דמי שמן אחרים שלא נתפס עליהם תוספת יין.

ובירושלמי אמרו כיצד הוא עושה ר"ח בשר"י מחליף שניהם בשל חולין, ומבואר דע"י שיחליפם בשל חולין תפקע מהם קדושת דמי שביעית, ואם הכונה שיחליפם דרך מקח י"ל דכיון שנתפס בחולין קדושה מכח הפרי ראשון, שפיר נטפל לחולין גם הקדושת דמים שנוספה בשמן ויוצאה ע"י המקח, כמו שיוצאה דרך חילול מפרי שני כמש"כ לעיל, אבל אם הכונה דרך חילול, ש"מ שאפשר להתפס הקדושה הנוספת בפ"ע, והי' ראוי שיוכלו להתפסה גם על דמי שביעית כיון שזוהי קדושה נוספת, ול"מ כן בירושלמי דקאמר דוקא חולין, וי"ל דדוקא הכא בעינן חולין כיון שלא נוסף קדושה בד"ש ע"י חולין, ותוספת של דמי שביעית על דמי שביעית א"א להוסיף, ולכן השמן אפשר לחלל רק על חולין, אבל תוספת יין על שמן אפשר להוסיף, ולכן מהני חילול, ובדרך חילול מיושב טפי כיון שזוהי עצה איך יוכל הוא עצמו להדליק בשמן, ואילו דרך מקח הרי ימכור השמן לאחר, ועוד קשה כיון דפרי ראשון מקדש החולין מכח חליפיו הו"ל החולין בקדושת שביעית, ומלנן דבב"א חל התוספת ג"כ, אם בזא"ז א"א

- שם ואצ"ל אוכלי אדם כו', יתכן דקמ"ל אפי' להאכיל לבהמת שביעית שסופה לאדם.

לחומרא, משא"כ בעלין ולולבין שאין ללולבין ביעור.

שם והדא קניבתא דירקא מסקין לה לאיגרא כו', בתוספתא פ"ו ה"א ולקמן בירושלמי פ"ח ה"ב תניא דאין מחייבין אותו לאכול קניבת ירק וקמ"ל הכא דמ"מ אסור ליתנה לבהמה, דעדיין אוכל אדם הוא ע"י הדחק אלא שלא חייבוהו לאכלה, ועדיף שתפסד מאליה ולא יאכילנה לבהמה בידיים, ואם נפסלה לגמרי מאוכל אדם אע"פ שראויה לבהמה אפשר דפקעה קדושתה, דאל"כ הו"ל להניחה בגג עד שתתייבש מעט ותהא ראוי לבהמה בלבד.

דינים העולים

ו. **נמצינו** למידין, נלפי הפירוש שכתבנו, ע"ד הרמב"ם, ולהגר"א פ"י אחר וגרסא אחרת, וער"ש באופן אחר קצת).

(א) **מכר** שמן וקיבל שמן של חולין או מעות אין להשתמש בהם להדלקה, ומסתברא שזה מדרבנן, אבל לסיכה מותר. - ונראה דהשמן הראשון מותר בהדלקה, דיש להקל כדעת הרמב"ם והגר"א דלא כהר"ש.

(ב) **מכר** יין וקיבל שמן של חולין או מעות, אפשר דמדאורייתא אין להשתמש בהם להדלקה, מיהו מה שאסרו סיכה מסתברא שזה מדרבנן.

(ג) **שמן** שהחליפו בשמן ושניהם של שביעית אסור להדליק בהם, שחל על כל אחד דין ד"ש ע"י ההחלפה, והגר"א חולק, ולענין ביעור לא שמענו, וסתמות הדברים שאין שני זמני ביעור כגון שהחליף שמן של גליל בשל יהודה, (ועיין בסמוך דה"ה בשני מינים).

(ד) **שמן** שהחליפו ביין נאסר השמן אף בסיכה, ולענין ביעור מסתברא דבתר עיקר הפרי אזלינן.

(ה) **דמי** שמן שהחליפן בדמי יין, לא נוסף בהן איסור, שעיקר הקדושה לא מתחללת, אבל

שם החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כו' אין עושין מהן מלוגמא, יש לשאול הרי מלוגמא לאדם עדיפא מבהמה, וכיון דשריא לבהמה למה נאסר מלוגמא, וי"ל דכיון שעיקרה אוכלי בהמה לא אמרו להפסידן לגמרי, ומ"מ לענין מלוגמא השאירו כח אוכלי אדם שנתפס בו, ואכתי יש לשאול שיחלל האוכלי בהמה על חולין ואז יוכל להאכילן לבהמה, כדאמרין לעיל גבי שמן, וי"ל דכולי האי לא חייבוהו, וגם קרוב הדבר שלא יעשה כן ויעדיף להניחן לירקב, ולכן אוקמוה אדיניה דהו"ל אוכלי בהמה.

שם והתנינן מוכרין כו', הגר"א פ"י שזוהי קושיא היכי משכח"ל שהחליף בהיתר אוכלי אדם באוכלי בהמה, ובפשוטו י"ל דאיצטריך לאשמועינן דאי עבר והחליף מה דינו, נוכ"ה ברמב"ם פ"ה הי"ב בפירוש שהקדים האיסור למכור וכתב הדין בדיעבד, אבל עיקר הדבר שאסור להחליף פרי ראשון אוכלי אדם באוכלי בהמה אינו פשוט, דכיון שהפרי נשאר בקדושתו ליכא זלזול אם נתהווה למוכר אוכלי בהמה מאוכלי אדם, ול"ד למכירה שהמעות קדושין כמאכל אדם ומוציאן לחולין ומתפיסין במאכל בהמה, ואפשר דבהנהגה אין לעשות כן לכתחלה אף בפרי ראשון, אבל אין כאן קושיא על דינא דהחליף, אא"כ נימא דמ"ש בברייתא אבל לא אוכלי בהמה כו' היינו אף בחליפין שאין כאן דמים, ולשון הרמב"ם שם ואם לקח בהן או החליף כו' משמע דמפרש לקח בדמים, וזה כמש"כ.

שם אבל לא אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה, לפמ"שנ"ת לעיל סק"ד מייירי שמוכרין ולוקח בדמים או בפרי שני, דכיון שנעשו דמים וראויין לאוכל אדם, אין להחזירן לבהמה, אבל להחליף אוכלי בהמה פרי ראשון באוכלי בהמה שרי, לפי מה שצדדנו לעיל דבאוכלי אדם ג"כ מותר בכה"ג.

לפרש"י חשבו שקדושת שביעית נתפסת בפירות, והו"ל כדמי שביעית שעבר זמן הביעור, ואסור לעניים לאכלם, ובתו' דקדקו דהא עניים לכו"ע אוכלין אחר הביעור, מיהו התם מתפרש כשקיימו בהם מצות ביעור, אבל אם לא קיימו נאסרין, וא"ת הרי אנוסים היו שלא היו הפירות בידם לקיים בהם מצות ביעור, וי"ל דמ"מ חייבין לבערם משבאו לידם, והעניים קיבלום בתורת חולין לכל דבר, [ואפשר לכלול זה בכונת תו' שכ' שהעניים אוכלין אותן בחזקת שלהם, דהיינו שאינם מפקירין אותן משבאו לרשותם, דודאי לא קיבלו תשלום חובן כדי להפקירן], א"נ עצם השהיית תשלום דמי הפירות עד אחר הביעור חשיב כלא ביערו בפשיעה לפי שגורם שיהיו בידו אחר הביעור, והי' ראוי לדבי ר"י לפרוע קודם הביעור, ולכן נאסר, דחשיבי כתופסין בידם חוב של דמי שביעית ואינם מפקירין אותו בזמן הביעור, אבל למסקנא שאינן נתפסין בקדושת שביעית לא חזינן ליה כחוב של פירות שביעית.

במש"כ תו' שהעניים לא נהגו בהם קדושה

אבל מש"פ תו' בתירוק בתרא שהעניים לא נהגו בהם קדושה צ"ב, דלפ"ז אינו ענין למה שפרעו בשמינית, ובגמ' לא הזכירו איך נהגו העניים, ומתפרש דהטענה על שפרעו בשמינית, ועוד דכיון שלוו והחזירו אותן פירות בשמינית ממה שגדל בשדותיהם, א"כ לא גרמו לעניים שום מכשול, דכיון שאין הפרעון מתקיים יותר מההלואה אין בזה משום מסירת ד"ש לע"ה, ועמ"ש מהרי"ט בסי' מ"ג, ואמרו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב ליישב דרך בשמינית לא הוו זהירי העניים, אבל בשנת השביעית היתה שביעית מורגלת בפי כל והיו נוהרים בה, דלא הוו ע"ה גמורים, ולפ"ז מיושב שהאיסור משום שמינית, ומשמע כמהרי"ט דבשביעית כה"ג מותר, מיהו אם הטעם דלאו ע"ה גמורים הוו, א"כ אין ראי' לע"ה גמור שאינו נוהר אף בשביעית, ומ"מ הדברים סתומין, ופשטות הדברים כפרש"י.

דמי שמן שהחליפן ביין פרי ראשון נתפס בו גם דין יין.

ו) ולענין חילול, שמן פרי ראשון שנוסף בו כח פרי ראשון אחר אפשר לחללו על חולין, וא"א לחללו על דמי שמן, [שכבר נאסרו בהדלקה, ועי' בסמוך], ומסתברא דתופס רק דרך מקח. - דמי שמן שהחליפן ביין ונאסרו בסיכה, יכול לחללן בב"א על חולין אחרים ויצאו דמי השמן לחולין, ויש להסתפק אם אפשר לחלל קדושת היין שבו לחוד על ד"ש אחרים של שמן, אבל על חולין מסתברא דלא תפיס א"כ מעביר כל הקדושה שבמעות אלו, דחומרת התוספת איסור שע"י היין אין בכחה להקדיש חולין גמורין. - ואמרו"ר (שליט"א) זללה"ה נקט דאפשר להפריד רק הקדושה הנוספת דרך חילול, ונסתפק בדרך מקח מאי, כיון שמתקדש מדין פרי ראשון.

ז) לקנות בדמי אוכלי אדם אוכלי בהמה אסור, ואפי' בדמי אוכלי בהמה אסור לקנות אוכלי בהמה, אבל להחליף פרי ראשון שנשאר בקדושתו אפשר דשרי, מיהו יאסר במלוגמא, כגון פרי ראשון אוכל אדם שהחליפו באוכלי בהמה נהי דמאכילן לבהמה אבל לא למלוגמא, וכן בעבר ולקח אוכלי בהמה בדמי אוכל אדם, (דמסתברא דנפקי לחולין), מ"מ מלוגמא אסור לעשות בהן. - (ולדעת הגר"א אסור אף להחליף פרי ראשון).

ח) החליף עליון בלולבין נתחייבו הלולבין בביעור, אבל שני זמני ביעור לא שמענו.

ט) החליף יין בשמן מסתברא שלא נאסר השמן בבישול, וכן בשאר מינים, ולפ"ז אף בהחליף אוכלי אדם באוכלי בהמה לא נאסרו אוכלי אדם בבישול, ומלוגמא שאני, וצ"ע בפנים בד"ז.

ע"ז ס"ב ב' אתו אמרו ליה לר' יוחנן כו'

ז. ע"ז ס"ב ב' דבי ר' ינאי יזפי פירי שביעית מעניים ופרעו להו בשמינית, אתו אמרו ליה לר' יוחנן,

שם א"ל יאות הן עבדין כו'

שם א"ל יאות הן עבדין, וכנגדו באתנן מותר, לכאורה לפ"ז אין יתרון לפרעם בפירות, אלא אף בחלוק ובהמה טמאה שפיר דמי, שהרי את הפירות ודאי יכולין למכור וליקח חלוק, שאין בהם שום קדושה, אבל אם מתחלה התנו ע"מ לשלם חלוק בשמינית אסור דמכרן שלא ע"מ לאכלה, משא"כ בפירות שע"מ לקבל פירות לאכילה מכרן.

ולכאורה משמע דאף שהתנו מתחלה ע"מ לשלם בשמינית שלא יהא בהם קדושת שביעית שפיר דמי, אבל אפשר דהיינו דוקא כשהלוה רשאי לפרוע גם בשביעית, דאל"כ הרי המלוה כמוכרן ע"מ שלא יוקדשו דמיהן, ויתכן שיש בזה איסור סחורה.

אם דוקא בפרי ראשון הוצרך ללמוד מאתנן

שם וכנגדו באתנן מותר, בהקדש ומע"ש ופרי שני בשביעית, הדבר פשוט שאין קדושה נתפסת אלא ע"י חילול הקדושה מהקודש, ולא שייך להפריד זה מזה, ואף אלו שאמרו ל' יוחנן לא נסתפקו בזה כמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, אבל בפרי ראשון שהוא מתפס קדושה אף בלא חילול קדושתו, הרי"ז דומה לאיסור"נ דכל שאתה מהייה ממנו קדוש כמוהו, ולכן שייך שתחול קדושה בזא"ז היכא דחשיב שמהייה הימנו, והיינו דיליף ר"י מאתנן דאע"פ שענינו כל שמהייה ממנו, מ"מ יש אופנים שהאתנן שקיבלה הוא תשלום החוב שנתהווה משום אתנן, ודמי לחליפי אתנן שמותרין, ועדיף מינה כיון שעל חוב אין שם אתנן כלל.

וכן יש לפרש בשביעית דכשמכר בהקפה נתחייב בחוב כעין מלוה תמורת הפירות, ואח"כ משלם את החוב, ולא חשיב חליפי הפירות אלא חליפי חליפין, ועדיף מינה שחוב אין בו ממש לתפוס כלום, ומ"מ מותר למכור בשביעית תמורת חוב, דלא גרע ממעות, דכיון שמטרתן לקנות בהם חשיבי לאכלה, וכש"כ חובת גברא לפירות.

בתוד"ה יאות, אם ר"י התיר דוקא כשהסכים להקיף הפרעון לאח"ז

ת. שם תוד"ה יאות, ומכאן דקדק הר"א כו' ועוד הוסיף ר"י כו', ג' דרגות יש כאן, א' אין הפירות בעולם בשעת פרעון, ב' אין הפירות ברשותו בשעת פרעון, ג' משך ונגמר קנינו ואח"כ פרע לו, ויש לשאול א"כ באיזה אופן המעות נתפסים, הרי אם משך הפירות תחלה ואח"כ פרע אין המעות נתפסין, ואפשר דה"ה אם פרע תחלה ואח"כ משך, שכבר הוחלטו המעות למוכר, וכבר הקשה כן בחדושי הרמב"ן (עיי"ש שאין יחוס קושיא זו ידוע בבירור), שכתב ואני תמה עוד א"כ משך ממנו פירות שביעית ואח"כ נתן לו מעות אינן נתפסין, ואנן דרך מו"מ קאמרינן, ולכאורה נראה דכל שלא הרשהו המוכר לשלם לאח"ז פשיטא שהמעות נתפסין אע"פ שמשך תחלה, דאם יחזור בו חייב להחזיר המקח, ונכ"מ בירושלמי פ"ח ה"א, הובא בס"ק י"ב], ולא התיר ר"י אלא כשהסכים להקיף הפרעון לאח"ז, ואפשר דה"ה להביא המקח לאח"ז, דכיון שאין חלקי המקח תלויין בז"ז, לא חשיב חליפין, אלא שנעשה חוב והתשלום תמורת החוב, ובזה מיושב ההיא דסוכה אף לר"י, מ"ט לא אמרו שימשוך האתרוג תחלה, דודאי לא מהני אא"כ המוכר מסכים להקיף לאח"ז.

בדין אם הפירות אינם ברשות הלוקח בשעת הפרעון

והיכא שהפירות כבר אינן ברשותו של לוקח בשעת פרעון, יש להוכיח מסוגיא דלקמן שהדמים מותרין, דאמרינן דקדמה והקריבתו מותר, וה"ה מסרתו לאחר, דרך באמירתו מספק"ל אבל במסירתו פשיטא לן, וכן הדין נותן דהיכא שמסירתו בהיתר ממילא נקבע הדבר כחוב, שאין למוכר זכות לתבוע הפירות כלל, שהרי הרשהו למכרם סתם על סמך שהמקח קיים, וחשיב הלוקח ממנו כבהסכמת הבעלים, וכדעת ה"ר אלחנן בתו', ולפ"ז מסר חנוני הפירות לפועלים ואח"כ משלם בעה"ב, אע"פ שהפירות בעין בידם כמאן דליתנהו

דמי לגבי תפיסת דמיהם, אבל הרמב"ן כתב דהו"מ לאוקמי כששילם בעה"ב קודם שנאכלו הפירות, (ואפשר שההוספה אינה להרמב"ן אלא גליון, דבכת"י מדויק ליתא, וגם הראשונים ז"ל העתיקו משמו רק הטעמים להחמיר בע"ז, אבל בשביעית נשאר בראיתו דבהקפה או במסרן לאחר שרי, אלא שמתחלה דחה דביאה ג"כ כליתה בעולם דמיא), ואולי ס"ל שזה בכלל בעיא דרב הושעיא.

כשהרשהו להשתמש במעות או בפירות קודם השלמת המקח, מהו

והיכא דמשך ואח"כ נתן מעות או נתן מעות ואח"כ משך באופן שיש לו רשות לאכול הפירות או להשתמש במעות קודם השלמת המקח, בזה פשוט הדברים שאינו נתפס אע"פ שאירע שעדיין הפירות ברשותו בזמן הפרעון, או המעות ביד המוכר בזמן נתינת הפירות, דמ"מ אין למוכר או ללוקח זיקה למעות שנתן או לפירות שנתן שכבר הפך הדבר לחוב ממון, אבל אין הדבר כן, דאמנם אם מסר לו באופן שאף אם יחזור בו לא יוכל לתבוע פירותיו כשהם בעין, או המעות שמסר לו דוקא, ככה"ג באמת אין הדמים נתפסין, אבל אפשר דסתמא דמילתא הא דנותן לו רשות להוציאם היינו ע"ד שלא יחזור בו, אבל אם חוזר בו איגלאי מילתא דבטל מקח ואדעתא דהכי לא יהב ליה, וצריך המוכר להחזיר אותן מעות אם הם ברשותו, וכן הלוקח הפירות, ובפירות סתמא קנה במשיכה במוחלט, אם לא באופן שצריך לשלם מיד, או באתנן וכיוצא בו, שכ' הראשונים שאינו חפץ להקנות).

וכ"כ הרמב"ן ב"מ מ"ט א' דלר"ל דמעות אינן קונות נהי דיש לו רשות להוציאן, מ"מ אם חוזר בו קודם שהוציאן צריך להחזיר אותן מעות, ומש"ה לא מעל, וש"מ דנהי דסומך הנותן בסתמא שיקיים המקח וע"ד כן רשאי להוציאן, ואם הוציאן לא יוכל לתבוע את הלוקחים להחזירן, מ"מ כ"ז שלא הוציאן הרי הם ברשות בעלים שאם יחזור

בו איגלאי מילתא דבטל מקח ושללו הם, ושם ברמב"ן מבואר כן בחזר בו לוקח, אבל חזר בו מוכר אפשר דאף לר' יוחנן הדין כן, וכן הדין בביטול מקח שאם הוציא הוציא, אבל כ"ז שהם ברשותו איגלאי מילתא דשלא כדין נטלם, ול"ד למעות מותרין ב"מ מ"ג א' שצידד הרמב"ן דאף כשחזר בעה"ב וביקש מעותיו א"צ להחזיר לו אותן מעות דוקא, למ"ד דהוי שואל עליהו, דהתם לא חזר בו ומיד זכה באפשרות השימוש בהן, והו"ל כלוה.

בדין משך פירות באופן שהמקח יכול להתבטל, ובנה"מ בזה

ואפי' נימא דלר"י דמעות קונות חשיבא חזרתן כמכאן ולהבא לענין אותן מעות, היינו דוקא בהקדים מעות לקנין גמור על חפץ מסוים שברשות מוכר באופן שמדאורייתא נשלם המקח, אבל משך פירות באופן שהמקח יכול להתבטל, כההיא דאתנן שיכולה שלא לקיים הביאה, ככה"ג אם חזרה בה צריכה להחזיר אותו טלה, אע"פ שהיתה רשאית להוציא או מצטריך לה, דמעיקרא ניתן רק אם תקיים התחייבותה, וכן המקדש לאחר ל' וחזרה בה תוך ל', אם המעות בעין, צריכה להחזיר אותן מעות, כיון שלא חל מעיקרא כלום, שו"ר בנה"מ סי' קצ"ח סק"ב דמוכר שקידש במעות קודם משיכה מקודשת, אבל אם חזר בו וקיבל מי שפרע שוב אינו יכול לקדש במעות, ומתפרש אפי' חזר לוקח, ועפ"ת אה"ע סכ"ח סק"א שכתב דהוי ספק.

נמצינו למידין כללא דמילתא כל שהפירות והדמים בעולם בין משך תחלה בין נתן מעות תחלה, הדבר תלוי אם כשחזר אחד מהם אם חייב להחזיר אותן פירות או אותן מעות, נתפסין בקדושה, ואם א"א להחזירן בגלל שמסרן לאחר או שאכלן, תו לא חיילא קדושה עלייהו, ואפי' אם האחר לפנינו אינו חייב להחזיר, ועי' לק' סק"ט ועוד.

בדברי הרמב"ם פ"ו הי"ד

ויעוי' ברמב"ם פ"ו הי"ד שכתב דלקח מן הנחתום ככר בפונדיון ע"מ לשלם מירקות שדה אותו הככר הרי הוא כפירות שביעית, והדברים צ"ב שהרי אין כאן עדיין פירות שביעית שיתפס הככר מחמתו, ובדוחק י"ל שאם נשאר הככר בידו בשעה ששילם הפירות הרי הוא נתפס מחמת הפירות, אבל קשה דבפשוטו אין מקח הככר תלוי כלל, וכמוכר בהקפה, אא"כ ס"ל כהר"ן בדעת הרמב"ן דאף במעות תחלה נאסר, עי' להלן בזה, ומ"מ הדבר דוחק דלמה הוצרך הרמב"ם לשנות דבריו כשהככר בעין בשעת פרעון, וצ"ע, ונראה דמקורו מרישא דלקוט לי בו ירק, דג"כ מתפרש משום פסיקה או משום דדמי לפסיקה, וקתני שכרו אסור.

שם ס"ג א' ליחול עלה איסור אתנן למפרע

ט. שם ס"ג א' ליחול עלה איסור אתנן למפרע, לכאורה הענין כדאשכחן קדושין נ"ט א' בנותן מעות לקדושין שיחולו לאחר ל' דמקודשת אע"פ שנתאכלו המעות, דמצרפינן שעת הניתינה עם שעת החלות וחשיב שהיו מעות בעין לחלות הקידושין, וה"נ לכי בא עליה חשיבא נתינה הראשונה לשם אתנן, ואיגלאי מילתא שזכותה בו באותה שעה ה"י מכח אתנן, ולכן ה"י מקום לפסלו אף בקדמה והקריבתו, דמכח האתנן היא מקדישתו ומקריבתו.

שם ה"ד אי דאמר לה קני לך מעכשיו פשיטא דשרי דהא ליתי' בשעת ביאה ומתנה בעלמא הוא דיהיב לה, לשון הגמ' משמע דאף בא"ל קני מעכשיו אם ה"י קיים הוה חייל עליה איסור אתנן, וכן בסברא קשה לומר פשיטא דשרי, אם הרשה אותה להוציאו מיד, שהרי אם חוזרת בה צריכה להחזיר לו הטלה מיד, שלא נתן לה אלא ע"ד קיום הביאה, אבל בקדמה והקריבתו פשיטא כיון שנתן ע"מ שתוציאנו מיד, ונמצא שהרשה אותה להתחייב בביאה תמורת החוב בלבד, ואם עשתה כן איגלאי מילתא דחל אתנן על החוב בלבד.

ומשני דא"ל להוי גבך עד שעת ביאה שעיקר נתינתו לאתנן ממש, ואין רצונו שתתחייב בביאה תמורת החוב, ואמנם אם תצטרך מתיר לה לקנותו מעכשיו, אבל כל מה שנשאר ברשותה ממנו חל ע"ז שם אתנן, ואם נתנתו לאחר ע"כ פקע זכותה מזה, אבל בקרבן שלה ס"ד דחשיב אתנן, שחלק הזיקה שלה לקרבן כנשאר ברשותה וחייל בעלותה המושלמת יותר בשעת ביאה.

ואכתי אין החילוק ברור שהרי אף בא"ל קני מעכשיו אין דעתו שתקנה במוחלט שאף אם תחזור בה לא תתחייב אלא דמים, וא"כ בכל ענין יש חידוש שאין חל שם אתנן על קרבן דידה, כמו בא"ל אי מצטריך לך, וצ"ל דמ"מ אם הרשה להוציאו מעכשיו אין סרך אתנן באותה שעה, שכבר הוחלט כחוב קודם הביאה וכבר ליתי' בעולם, אבל אם עיקר לאתנן ס"ד שאין להקריב קרבן כזה.

בקושיית הרשב"א ממתני' דפסק עד שלא מדד

הקשה הרשב"א מ"ש הכא דאמרינן דסתמא לא מקנה לה מעכשיו, ולקמן ע"א א' תנן דפסק עד שלא מדד דמיו מותרין כיון שקנאם הגוי במשיכתו, ואע"פ שלא נתן דמים עדיין, ולקמן ב' ד"ה אר"פ כתב דהכא אינו רוצה להקנות מעכשיו כיון שמצוי הוא לימלך, ובריטב"א כתב דכיון שאינו יכול לתובעה בב"ד על הביאה אינו מקנה לה מעכשיו, ולכאורה נראה דהתם כמאן דקלייה נכרי דמי ושפיר תובע ממנו דמים כשעת משיכה, שמשמכניסו לכליו שוב אין הישראל חפץ בחזרה ומחליט קנינו, אבל במוכר פירות שביעית כה"ג שפיר חל קדושת שביעית על המעות אע"פ שמשך תחלה, וכמש"כ לעיל סק"ח, כיון שהמקח רק ע"ד שיתן מעות מיד, וכ"כ בחידושי הר"ן ע"א א' בההיא דאמר רב עי"ש בהקדים דינר לאמימר, ולכאורה י"ל דכשמשך נשלם נתינת המעות כאילו מעות קנויות, ולא חשיב רוצה בקיומו כיון שעם חלות המשיכה שוב אין לו ענין בקיומו, שו"ר ברשב"א שמקנה לו המעות במוחלט, ולע"כ.

בעלות מושלמת בשעת ביאה כיון דסו"ס ברשותה קאי, מיהו י"ל דבבדה"ב ג"כ יכולה לישאל על הקדשתה וחשיב כברשותה קצת, ונפ"מ במסרתו לכהנים, דבקדשי בדה"ב משמסרתו ליד גזבר אינה יכול לישאל וכמסרתו לאחר דמי, אבל בקרבן דידה אפי' מסרתו לכהנים לא נפיק מרשותה, ולשון הגמ' אמירתו לגבוה משמע דמשנעשה מעשה שפיר דמי, וצ"ע.

שם דר"א גופי' קא מיבעיא ליה כו', בעלמא כה"ג לא אמרינן דר"א נמי מספק"ל, דכיון דלישני' מתפרש דוקא הקריבתו ש"מ דהקדישתו לא, והיינו כשאמר מימרא דנפשיה, אבל הכא ר"א מפרש כן בהברייתא וכיון דאיכא לאוקומה בהקריבתו ליכא למיפשט מינה הקדישתו מאי, כ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, וביאר דר"א מהברייתא דייק לה דקתני נתן לה ולא בא עליה, ולא קתני ואח"כ בא עליה, וזה כמפורש שהנדרון קודם שבא עליה, והיינו על הקרבתו קודם ביאה, וגמ' מפרש דממילא מובן דאח"כ בא עליה, ולפ"ז משמעות הברייתא משמע טפי בהקריבתו, ושפיר נקט ר"א הקריבתו ולא יליף מינה חידוש דהקדישתו ג"כ מותר, אבל אפשר דמספק לא דייק מינה טפי.

שם ב' כי קא פרע דמי איסור כו' ביאור הענין, ובהקדים דינר ואינו בעולם

י. שם ב' אלמא כי קא פרע דמי איסור קא פרע, לכאורה אין האיסור תלוי בתפיסת דמים דוקא, דאפי' פרע בחלוק וכיוצא בו שאינו נתפס בקדושת שביעית ג"כ אסור, אלא דכל שאין לבעה"ב פרעון של תפיסת דמים אין לו זיקה עם הפירות אלא שיעבוד דינר לחנוני בלבד, כאילו אמר צאו ואכלו בדינר ואני פורע הדינר ולא האוכלין, אבל אם בכה"ג דמי האוכלין נתפסין בדינר חשיב שפורע האוכלין וכנותן להם האוכלין משלו דמי, ולפ"ז אם הקדים דינר אע"פ שאינו בעולם י"ל דאסור כיון שהחנוני נותן הפירות מיד על סמך דינרו, וי"ל דמ"מ אין לו זיקה לפירות

בדברי הרשב"א והריטב"א בטעמא דמשך החפץ קנה

הרשב"א והריטב"א נקטו דהטלה הוא החפץ הנקנה, והביאה היא המעות שמשלמת עבור הטלה, ולא כשכירת פועל במעות או בשוה כסף דהיינו טלה, ולכן נקטו דכל שמשך החפץ קנה, ואע"פ שמשלמת לאח"ז כבר הוחלט המקח במשיכה, אבל בהקדמת מעות כתב הריטב"א לק' ב' דסתמא אינו קונה במוחלט, ורק במקדים למקח שנעשה מיד קונה הדינר קודם משיכה, דלשעה קלה סומך להקנות לו במוחלט, ולכאורה הי' נראה איפכא דבמקדים לזמן מרובה ע"כ להוצאה ניתנה, ובמקדים לשעה קלה אדעתא דמשיכה דוקא יהיב ליה, מיהו גם בלזמן מרובה אם המעות בעין שפיר נתפסין באופן שיכול לתבעם, וכמשנ"ת לעיל סק"ח.

ולדעת הרשב"א והריטב"א הא דפרכינן פשיטא דשרי, היינו אפי' לא קדמה והקריבתו, דכיון שהחליט קנינה בטלה במשיכה, הו"ל כמוכר בהקפה, והתשלום היא הביאה, ולא חשיב אתנן, ואפי' חוזרת מהביאה אין בידה לבטל חיובה, שכבר הוחלט המקח כמוכר טלה בדמים ומשך הטלה, וכההיא דפסק עד שלא מדד שלא שייך ביטול מקח אחר שמשך, דמשיכה קונה ונתחייב במעות, מיהו בסתם מקח אינו מקנה לו בהקפה, והויא משיכתו בתנאי שישלם מיד, אבל התם הישראל חפץ בקיום המקח אפי' אם לא ישלם מיד כיון שאין לו שוב תועלת ביין זה.

בבעיא דקדמה והקדישתו, האם איירי לקרבן או אף לבדה"ב

שם בעי רב הושעיא קדמה והקדישתו מהו כיון דאמר מר כו', כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמשמע מלשון זה דמסירה להדיוט מהני, ומספק"ל רק באמירתו לגבוה מאי, ואפשר דאף בהקדישתו לבדה"ב מהני, ורק בקרבן דידה מספק"ל אם חשיב כנפיק מרשותה וכהקריבתו דמי, או"ד נוסף לה

נתפסין בקדושת שביעית, ובקונטרס הנדפס על פיו ז"ל כתוב דאפי' משלם אחר כמה רגעים אלא שחלות הקנין לא יהא תלוי בפריעת התשלום, והיינו דאפי' אם יחזור בו הלוקח ולא ישלם לא יוכל המוכר לתבוע הפירות ולומר דאדעתא דהכי לא מכר, אלא יתבענו ממון שנתחייב לו תמורת הפירות.

ובש"ך יו"ד סי' קל"ב ס"א כתב להחמיר בע"ז שהמעות נתפסין בהקפה ובמקום הפסד מרובה מקיל, ובאמת בע"ז גם הרשב"א והריטב"א מחמירין, וגם עיקר קושיות הרמב"ן מכח ע"ז דחמירא, אבל הפוסקים שהעתיקו דברי הר"א ור"י לא נחתי לחלק כן, דמדמו אתנן לע"ז, וה"ה שביעית, ואמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בכתביו דבשביעית בזה"ז יש להקל, שו"ר שכ"כ בחזו"א סימן י' סוס"ק י"ג בהוספה, ובקיצוה"ל כתוב ויש מחמירין, ונוהגין לשלם רק לאחר שכבר נאכלו הפירות.

כמה חילוקי דינים

(א) פרע בזמן שאין הפירות בעולם, בזה מבואר בגמ' שאין הדמים מתקדשים.

(ב) פרע בזמן שאין הפירות ברשות הלוקח, אבל הם בעולם ברשות אדם אחר, בזה ג"כ יש להקל כדעת ה"ר אלחנן וכנראה בש"ך שם שהגדון להחמיר הוא במה שהקיל ר"י טפי מהר"א, וזה דלא כהרמב"ן שצידד להחמיר גם בכה"ג.

(ג) פרע בזמן שהפירות ברשותו, באופן שלא ה' צריך לפרוע עכשיו, כגון שקבע זמנו בזמן שבדאי יכלו הפירות, ובא לפרעו תוך זמנו, בזה הגדון אם הפרעון מתקדש, ונקטינן להקל בשביעית בזה"ז.

(ד) פרע אחר שמשך, באופן שהמוכר מתכוין שישלם מיד, מתקדשין המעות כיון שלא מכר לו אלא אם ישלם מיד, ואם יש לו עוד מעות בכיסו, משמע דמ"מ קדשי ע"י שגמרו המקח, [נועי' בירושלמי פ"ח ה"א הובא לק' ס"ק י"ב, שו"ר

כיון שאינם יכולין להתחלל על דינרו, ונחלקו בזה הרשב"א והטור סי' קל"ב ס"ד, ול"ד לאתנן, דלהתפס הקדושה או האיסור ממש בעינן שיהא הדינר בעין, אבל לאסור משום דהנתינה מדידי' י"ל דסגי בהקדים לו דינר, כן ביאר אמור"ר (שליט"א) זללה"ה בע"ז סי"ב, ולפ"ז אין זה תלוי בפלוגתת הרשב"א והר"ן בביאור הגמ' לעיל א' בא"ל קני מעכשיו אם נתפס באתנן ושביעית, דדברי הטור הם לאסור אף כשאינו נתפס, דמ"מ כשהקדים נעשה החנוני כשלוחו, [נועי' ירושלמי סופ"ו דדמאי ורפ"ב דקדושין דפליגי אמוראי אם החנוני זוכה לבעה"ב וממנו לפועלים או שהפועלים זוכין לבעה"ב ומקבלין ממנו, ונפ"מ בחנוני חרש].

אם האיסור משום מסירת דמי שביעית, ובקו' הרמב"ן

ומהא דאמר ר"א שנשא ונתן ביד שאין האיסור משום תפיסת הדינר, יש ללמוד שהאיסור מפני שאוכלין בשליחותו ולא משום מסירת דמי שביעית, דהול"ל אלא אר"א היינו טעמא כו', [ולשון נו"נ ביד מתפרש כההיא דבכורות כ"ח ב' סנהדרין ל"ג א' שנטל הדיין בשל בעלי דינים, וה"נ בבעה"ב בשל חנוני, ולעולם כמסייע לחנוני הוא, אלא שאם דעתו לפרוע זכה בפירות, ואם נתן להם דינרו לא זכה כלום].

הרמב"ן דקדק מ"ט לא משני בדאמר ואני פורע קודם אכילה, וש"מ דאף בכה"ג אין המעות נתפסין, ודחה דלא משמע שבעה"ב הולך עמהם לחנוני כו' דלדידהו הוה יהיב להו כו', ואין להקשות דהא לר"א מוקמינן לה כשהלך בעה"ב עמהם, דמ"מ מיירי כשאין דינר בידו, אלא שהלך להבטיח לחנוני שישלם לו, אבל אם ה' דינר בידו לדידהו הוה יהיב לו, ואני פורע מתפרש מפני שאין דינר בידו.

א"ה, ע"י עוד בענין זה בהוספה לקמן בסוף הסימן.

לענין הלכה בלוקח בהקפה

יא. ולענין הלכה כתב מרן זללה"ה בסדר השביעית סכ"ו שבלקח בהקפה אין המעות

תחלה דהו"ל כלוקח בהקפה, ואע"פ שאינו מאמינו ורוצה לתפוס הפירות כמשכון אם לא ישלם לו, מ"מ כיון שהתנה שהמקח חל מיד, א"כ המעות הם תמורת החוב ולא תמורת הפירות, ולפ"ז מפורש כאן דהקפה מהניא שלא יתפסו המעות אע"פ שהפירות בעין, ונע"י להלן, בפירוש הגר"א מפ"ח ה"א.

אבל הגר"א פי' לענין פריעת חוב מד"ש, והב ליה מן קומי היינו שמייחד לו ממעות שלפניו, ופי' כל הסוגיא ביין של חולין, ובשם הרש"ס כתבו דמייירי ביין של שביעית וע"ד מש"כ, ולפי' הגר"א צ"ע למה לא חילל המעות על היין ושלם דוקא מדמי שביעית, ובאמת כיון ששטה הדין נותן דאסור, אע"פ שזה תשלום על יין ששטה ומה בכך שלא הוגדר כחוב, כיון שלא נתחלל ע"ז אסור, ועי' לק' ס"ח סק"ו, וצ"ע.

ומבואר בירושלמי פ"ח ה"א דאף במשך תחלה ואח"כ שילם, המעות נתפסין בקדושת שביעית, ואף כשכל קדושתם מכח מחשבת אוכלין של הלוקח, עי"ש אם בשמשך ואח"כ נתן לו מעות דמי אוכלין נתן לו כו', ולפמשנ"ת יש לפרש דהתם מייירי כשמכר לו ע"מ שישלם מיד, והמקח תלוי בתשלומין, אבל אם התנה שיגמר בלא תשלומין הו"ל כהקפה לזמן מרובה, שו"ר בספר מרן זללה"ה סי"ד סק"ה שכתב דכיון שנתן לו ע"מ לשלם מיד החמירו למחשב כאילו הן דמי שביעית, אבל פשטות הירושלמי שזה מעיקר הדין דהא דיינינן אם מיקרי אוכלין או עצים, ואין הנדון בגזירה בלבד, וצ"ע, וכבר כתבנו לעיל סק"ח דזהו היישוב על קושית הרמב"ן שהרי כל דרך מו"מ מושך הפירות תחלה, אלא כיון שנתן ע"ד שישלם מיד חשיב גמר המקח בתשלום הדמים, ושמא קושית מרן זללה"ה דוקא בכה"ג דאזלינן בתר דעת הלוקח לאוכלין וש"מ שכבר הוחלט המקח, שו"ר בסימן י' סוס"ק י"ג נדפס מהוספות מעשרות ע"ד מש"כ, עי"ש.

בחזו"א הובא להלן שם], ואם קבע שהמקח יוחלט במשיכה ולא יבטל אם לא ישלם מיד, אף כשכונתו שישלם מיד מותר כדין ג'.

ה) הקדים מעות ואח"כ משך הפירות מתקדשין המעות בסתמא, כיון שאין רשות למוכר להשתמש במעות אם לא יגמר המקח.

ו) הקדים מעות ע"מ להביא הפירות לאח"ז, ואירע שנשארו המעות בידו בשעה שנתן לו הפירות, בזה הדבר תלוי אם כשחזרו בו אחד מהן חייב המוכר להחזיר אותן מעות, דכבטל למפרע דמי, א"כ הדין נותן שיתקדשו המעות, אבל אם המעות כהלואה בידו, ואפי' כשחזרו בהן לא נעשו כפקדון, א"כ א"א שתחול עליהם קדושה, דכאינם ברשותו דמי, ונע"י בזה בחזו"א סי"ג ס"ק ט"ז סי"ד סק"ה, ובספר אאמור' (שליט"א) זללה"ה ע"ז ס"ב א' בלקוט לי בו, ושם ס"ב ב' בנתן לה ואח"כ בא עליה, ועי' לק' ס"ק י"ג בזה], והר"ן והגר"א מחמירין גם בזה, ומ"מ בזה שפיר מקילינן דלא גרע מדין ג'.

ז) אם אין המעות ברשותו אין הקדושה תופסת בהן.

וכ"ז בפרי ראשון אבל בפרי שני ובדמי שביעית לכו"ע אין הקדושה מתחללת אלא בב"א, כפדיון הקדש ומע"ש שאין יוצא לחולין אלא מה שנתפס כנגדו בקדושה, ואין נתפס אלא כנגד מה שיוצא, ולכן אם הקדים קנין המעות או הפירות שוב אינו מתחלל.

בדברי הירושלמי דהקפה מהניא אף כשהפירות בעין, ובפי' הגר"א

יב. ירושלמי פ"ח ה"ז ר' יוחנן שתי חמרא ויהיב פריטיו, אפשר לפרש שהי' יין של שביעית וכדי שלא יתקדשו המעות שילם לו לאחר ששטה, ואם אין חנוני מאמינו מראה לו המעות בידו השני, וסומך שישלם לו אחר שישטה, ור' חזקיה הוה אמר הב לי מן קומי כו' כמאן דלא יחב ליה מדמי שביעית, ומשמע דא"ל שיקנהו לו

ביאור החילוק בין לקוט לי לבין לקוט לי בו

יג. שביעית פ"ח מ"ד לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור, פר"ש בשם רש"י דלקוט לי בו לשון מכר הוא דמשמע לקט לי שויו ירק, אבל לקט לי לשון שכירות כו', וזה כר"י ור"ל בירושלמי דברישא נותן לו שכר רגליו, ובסיפא שכר הפירות, אבל קשה איך נתפס קדושת שביעית במעות, הרי האיסור להוצאה ניתן מיד, והו"ל כמלוה ואין קדושת שביעית נתפסת על החוב, וכבר תמה כן מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק ט"ז, וצידד דשכרו אסור היינו דאסור לעשות כן משום דהו"ל פורע חובו מדמי שביעית, ולא כן פי' הראשונים ז"ל, [נועי' ס"א סק"ד שכן פי' הגר"א, אלא דס"ל שגם נתפס בקדושה], ואמרו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בע"ז ס"ב א' דכיון שאסור לפרוע חובו הרי הוא נמנע מלזכות האיסור עד שיהיו הפירות בידו ויחללם, ול"ד לפסיקה כשבודאי יתן פירות תמורתן דחשיב דרך מקח, אבל הפועל אינו בטוח שימצא ירק, ולכן אם ישתמש הו"ל הלואה.

ואם נימא דכל מקדים מעות לפירות אם המעות בידו הרי הם נתפסין בקדושת שביעית, כיון שאם יחזור בו צריך להחזיר הדמים, וכנתן לה ואח"כ בא עליה, ניחא, בין אם הכא מיירי בפסיקה ממש, בין אם גזרו משום דדמי לפסיקה.

וכ"מ ברמב"ם פ"ו הי"ד דהכר שנתן הנחתום כפסיקה על ירקות שדה נתפס בקדושת שביעית, ונראה דמקורו מרישא דמתני' דלקוט לי בו ירק היום שכרו אסור, וצ"ל כשהכר והאיסור בידו בשעה שנותן לו הירק, א"נ קנס חכמים הוא.

בלוקט עבור בעה"ב אם קנסו שיתפס שכרו בקדו"ש

מיהו בעיקר הדברים משמע בסוגיא דע"ז שם דאף בלוקט עבור בעה"ב ה"י מקום לקנסו שיתפס שכרו בקדושת שביעית, והיינו מפני שלקטתו באיסור סחורה, אם מפני שמלקט הרבה מדאי, [מיהו איסור דבר מועט הוא], או שבעה"ב עתיד

למכרו, כההיא דממציא מעות לעניים סנהדרין כ"ו א', ולפ"ז אפשר דלקוט לי בו ג"כ אינו זוכה לעצמו, ומ"מ בזה החמירו שפיר לקנסו שיהא שכרו אסור, שיש זיקה לתפוס שכרו, כיון שאמר בו, וזהו שאמרו בירושלמי דמהלכות עמעום הם, שבאמת אין חילוק בין אמר בו ללא אמר בו, ולפ"ז י"ל דל"פ ר"י ור"ל דמהלכות של עמעום הם, אלא דפליגי באינו מראה לו מהיכן ללקוט, אם נעשה כפורע חובו וכלקוט לי בו, וצ"ע, ועי' לק' ס"ח סק"ד.

- הוספה לפ"ר -

בענין דמי ספיחין אם נאסרין

לכאורה לא גזרו על דמי ספיחין שיאסרו, וכיון שנתפסו מדאורייתא קדשו, ומותרין להשתמש בהן לאכלה, אבל שמעתי דכיון שאסורין באכילה י"ל שאין להם דמים, ומה שמשלם אינו כתמורת הפרי, אלא כנותן לו מעות שירשהו ליקח מרשותו איסוה"נ שאינם שו"פ, ולפי צד זה בחנויות שמוכרין ספיחין אין הדמים קדושים בקדושת שביעית.

- עד כאן -

- הוספה בסוגיא דע"ז ס"ג ב' (שייך לעיל סק"י) -

בענין דמי שביעית בסוגיא דע"ז ס"ג ב'

ע"ז ס"ג ב' אלמא כי קא פרע דמי איסור קא פרע, פי' דחושש משום שביעית היינו מסירת ד"ש לע"ה, וכדפרש"י, וש"מ דהדמים נתפסין אע"פ שאין הפירות בעולם, ודלא כר' יוחנן, ומשני תרגמה ר"ח כשיש לבעה"ב דינר שנתייחד לחנוני, והו"ל מוסר דמי שביעית לע"ה, אבל בדברי ר"י אין הפירות בעולם לתפוס קדושה עליהם, ומסקנא כשייחד דינר אצל החנוני עבורם, או בשהקדים לו דינר והחנוני רשאי להשתמש בו, ומ"מ אם הוא ברשותו הקדושה נתפסת בו.

וא"ת מנלן דהאיסור משום נתינת ד"ש ולא משום אכילת פירות שביעית לאחר הביעור או ספיחין, וי"ל דעיקר מה שנקט התנא ג' דברים

אלו להזכיר ג' מיני חששות א' מסירת ד"ש לע"ה שזה איסור על הפורע, ומכשול זה הי' מקום לדון בו גם בנתן להם דינר, והאיסור רק על בעה"ב, ב' באכילת טבל שמכשיל את הפועלים, ג' ביין נסך לנכרים שחשיב נהנה מיי"נ, ולהכי קתני חמריו או פועליו לרמז ע"ה ונכרי וכדפרש"י, ובאמת אי לאו טעמא דמסירת ד"ש אין ענין להזכיר שביעית שאין בה איסור אכילה רק מקנס חכמים לאחר הביעור, ואין זה דבר המצוי, ואם המוכר גוי לא נאסרו בזמן הביעור ברשותו.

וכיון שהתנא מנה ג' חששות לאשמועינן עיקר הדין, וקמ"ל ברישא דאע"פ שדינרו נתקדש בקדו"ש ביד החנוני אינו חושש לזה, הוצרך לסיים בסיפא דחושש משום שביעית, ואי קשיא לך הרי בדרך כלל בלא"ה לא נתפס בקדו"ש, שבקיה דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה דחושש משום שביעית באופן שנתפס, כגון בהקדים לו דינר, או שנטל ונתן ביד ומשלם לו מיד, ולכן לא חששו לאוקומה תני ואני מחשב תני טלו ואכלו, דכיון שברישא

כולהו מיתוקמו בחד גונא, וגם בסיפא מעשר ויי"נ מיירי בצאו ואכלו ואני פורע, אין דוחק אם לא שינה התנא הלשון בגלל שביעית ומיתוקם באופן שהדמים נתפסים, דעיקר החידוש ברישא שאינו חושש משום שביעית.

וגרסת הריטב"א ברישא תרגמה ר"פ בחנוני המקיפו, אלא לא שנה מקיפו, ול"ג אלא אמר רבא, ובתר הכי גרסינן אלא אר"פ כגון שהקדים לו דינר, ולגרסא דידן קשה מאי אלא אמר רבא הרי תירוץ זה קושיא היא, אבל אם זה סתמא דגמ' ניחא דמסיק אלא ע"כ לא שנה כו', ועי"ש בריטב"א ביאור הדברים, ולפרש"י צ"ל דרבא מיישב מ"ט לא נתפס השיעבוד בנכסי דבי ר"י, ולשינויא דמשתעבד י"ל שחל השעבוד על מעות שיכולין להתפס בקדו"ש, מיהו אכתי כיון דלא פרע מינייהו לא קדשי, ושמא הקושיא למה לא נזהרו דבי ר"י במעות שברשותם, שהי' ראוי שישעבדום תמורת פירות שביעית ולא יפקיעו קדושתם, ולע"כ בכ"ז, רק לבאר שהאוקימתות אינם דחוקות מדאי.

סימן ח

בענין סחורה בשביעית

כדי שלא יפסידם מאחר שאינן צריכין לו, דזוהי אכילתם של אלו ואינו שימוש נוסף, משא"כ במרויח ע"י לקיחה ומכירה, הרי הרויח כשימוש נוסף, כשוקל בו משקלות וכיוצא בו, וזה גרע כיון דיש טפי בזיון כשמשמש בו למו"מ.

ולפ"ז אין לפרש הא דתנן ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק בלוקח ע"מ למכור ולהרויח, שהרי זהו עיקר סחורה הנשנה ברישא, ואין טעם לחזור ולשנותו כדין מחודש, [מיהו ראיתי נדפס מחידושי הגר"א דאה"נ שזה מיותר ומשום סיפא נקטי' אבל הוא לוקט כו', וכ"מ בשנו"א דלוקט ע"מ למכור מותר, וע"כ דהכא

פ"ז מ"ג שאין עושין סחורה בפירות שביעית כו' א.פ"ז מ"ג שאין עושין סחורה בפירות שביעית ולא בבכורות כו', כבר כתב הר"ש דלא משכח"ל שיהיו כל הני דמתני' שוין לענין סחורה אלא בקונה למכור ולהרויח, דכשקונה ע"מ למכור עושה את הדבר כאמצעי להרויח מעות, ואינו שימוש דלאכלה, ויש בזה משום בזיון בבכורות ובתרומות, וכן בנו"ט שמרגילן אצלו, והיינו נמי טעמא דצבע שמשמש בצבע כאמצעי להרויח, אבל כשמוכר מה שהותיר או מה שנזדמן לו במצודתו או שמתה בהמתו, אין ע"ז שם סחורה, שאינן כאמצעי להרויח, אלא מוכרן לתמורתן

ויש ללמוד כן מעיקר דין תפיסת דמים בשביעית שלא נתחדש למאורע שלקט והותיר, אלא זהו פרט נוסף בעיקר כונת המצוה שיכול ליקח לאכלה בדמי הפירות, (וגם מזה יתפרנסו העניים שהרי העשירים לא יצאו ללקט, מיהו ישלחו עבדיהם), [שוב שמעתי מאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שאין נראה כן, ול"ד שביעית לתרומה בזה, ע"י להלן], ול"ד למינים טמאים שלא ניתנו לצרכיו הפרטיים כלל, וכל עיקרן לסחורה, והסחורה האסורה היא בגופן ולא רק בריח שלהם, ול"ד לנבילה שבביתו שהר"ז כלקח לעצמו והותיר, אבל ליטול לכתחלה ע"מ למכור אסור. – בקצרה, סחורה במינים טמאים היינו להכניסם לחשותו למכירה, אלא שא"צ להפסיד מה שבדיו, וסחורה בתרומה היינו להעמידם כאמצעי לרווחים, אבל למכרם לערך גופם, לכך ניתנו מתחלתם.

בדין ללקט הרבה פירות שביעית ע"מ למכור אם יש בו איסור סחורה

מיהו המלקט הרבה בשביעית הר"ז כנבל ברשות התורה, כיון שנתנתם תורה לכל ישראל והוא אוסף הכל לעצמו, וגם מצות ביעור נתנה תורה כדי שיוציא מי שאסף הרבה ויחלק לכולם, אבל אינו עובר על עשה דלאכלה, אלא כשמוציאו שלא לצורך אכילה, או שמשתמש בהן לסחורה במו"מ, אבל מה שלוקט לעצמו אפי' ע"מ למכור לשאר צרכיו בקדושת שביעית דומיא דלאכלה, אינו בכלל האיסור הזה.

וכ"מ ברמב"ן ע"ז ס"ב א' דמלאכלה ממעטינן שלא יוציא פירות שביעית בדבר שאין מקיים בו לאכלה, אבל דבר הראוי לאכילה ודאי לוקחין בין בפירות שביעית בין בדמיהן, ומוכרין אותן במעות ע"מ ליקח בהם פירות כו' אלא שאסור למכרן כדרך סחורה כו' ועי"ש שביאר דהיינו טעמא דאיסור עבדים וחלוק ופריעת חוב, וכ"כ הרשב"א והריטב"א שם.

לוקח דוקא אסור], ולכאורה יש לפרש דהאי לוקח היינו שמוכר בשליחות המלקט, כדתניא בתוספתא ובירושלמי שלא יהיו חמשה לוקטין ואחד מוכר, ואינו כסוחר כיון שלא קנאם לעצמו אלא שמוכר לטובת הלוקחים ומקבל שכרו כפועל או כאריס, והיינו דקתני לשון ירקות שדה, דאי בלוקח סתם הול"ל לוקח ומוכר או לוקח פירות ומוכר, אלא הכא קמ"ל הענין שהמלקטים משוטטים בשדות ואחד מוכר על ידיהם, וקמ"ל שאסור למכור לצורך אחרים, וכן שאסור למכור בשוק, מיהו צ"ב מהו האיסור בשוק, דבפשוטו מוכרין פירות שביעית בשוק כדתנן פ"ח מ"ג ובה"א את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כו', וא"כ יש לפרש האי שוק פלוט כדמפרש בירושלמי, א"נ אין כאן איסור מיוחד לשוק, אלא שלא יהא הוא הממונה למכור בשוק עבור הלוקטים, וקמ"ל הענין ולא דין מיוחד, וכ"נ ברמב"ם פ"ו ה"ב שלא הזכיר ענין השוק כלל, ועי' לק' סק"ב.

בהא דשרי ללקוט פירות שביעית על מנת למכור ומ"ש ממינים טמאים

שם אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, מבואר כאן דמותר ללקוט ע"מ למכור, אם אף ע"י בנו כהגר"א או רק ע"י בנו כהר"ש, ויש להבין מ"ש מצידי חי' ועוף שאסור להם לצוד מינים טמאים ע"מ למכור, וכן יש לשאול בכהן המחזור על הגרנות ליטול תרומה ע"מ למכור, דודאי שרי, ולא חשיב כעושה סחורה בתרומה, ונראה דפירות השביעית נתנתם תורה למלקטים כמו שנותנין תרומה לכהן בביתו וה"ה בגורן, דכל מה שמגיע לחלקו הרי כל צרכיו בכלל חלקו בתרומה, וכל צרכי לאכלה בכלל חלקו בשביעית, דפירות ההפקר הם מתנה נתונים לכל צרכיכם, והנוטל מן ההפקר לכל צרכיו אין ע"ז שם סחורה כלל, אלא הר"ז כלקח לעצמו והותיר ועדיף מינה, דהתם שלקח במעותיו והותיר, אבל כאן מתחלה ניתנו לאדם ליקח בהם ובדמיהם כל צרכיו.

בלקט ע"מ למכור אלא שלקט מהמופקר, ואמרו סוכה ל"ט ב' דלע"ה שרי רק למזונו, וזה מתפרש בהדיא שמוכר לפרנסתו וכמש"פ רש"י והרמב"ם דמשום כדי חייו התירו, ואין שייך להעמיד זה בלקט והותר, וכן מתפרש בלוקח אתרוג ממוכרי ד' מינים, וכן ענינים דיופזי מיניהו דבי ר"י ע"ז ס"ב ב' לקטו ע"מ להלוות ולקבל לאח"ז, וכן אמרו בירושלמי דחמשה אחין מלקטין ואחד מוכר על ידיהם, ועוד, (וצ"ע בר"ש שהתיר רק ע"י אחר, ועי' לק' סק"ב).

ומכל זה מבואר דמותר ללקוט שלא ע"מ לאכול אלא לקנות בדמיהן שאר צרכיו שהם בכלל לאכלה, כיון שאוכלן בקדושת שביעית, וכ"כ תו' ע"ז ס"ב א' ד"ה נמצא, אור"י דהסחורה שהיא אסורה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר וכמו שהיו עושין אוספי שביעית שפסולין לעדות מטעם סחורה וכן פורע חובו כו' אבל אם הוא לוקט למכור על יד לקנות בו דבר אכילה אין ד"ז סחורה כו', וכ"כ שם בתו' ר"י מפרש ואומר רבי דאפי' ליקט למכור מאחר שיקח בדמים דבר אכילה מותר, אבל אם יקנה להוליך ממקום למקום להרויח הויא סחורה, וכן היו עושין אוספי שביעית כו', וכן שנינו במס' שביעית אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו משמע אפי' לכתחלה אבל מ"מ בשוק אסור כו', מיהו מן זללה"ה שם כתב בדעת תו' בע"ז במסקנתם דלוקט ע"מ למכור מותר מעט ואסור הרבה, וה"ה לוקח ע"מ למכור, [ומדברי תו' הר"י מפרש אין נראה שהתירו לוקח ע"מ למכור כלל, ומ"ש ואי גרסינן לוקח היא היא אין הכוונה להתיר קונה ע"מ למכור שלא בשוק, אלא דהאי לוקח היינו לוקט, ולא קונה ע"מ למכור, וצ"ע].

ובריטב"א סוכה ל"ט א' כתב די"מ בדעת רש"י דלאכלה היינו שיעור אכילת יום אחד אבל יותר מכאן סחורה היא, ואינו נכון, אלא ודאי כי מה שאמר הכתוב לאכלה היינו להזהיר שיאכל הם או דמיהם בקדושת שביעית ולא יעשה מהם סחורה

וכך מתפרשת סוגיא דסנהדרין כ"ו א' דבתחלה היו אומרים אוספי שביעית כשרין סוחרין פסולין משרבו ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי להו ומייתו חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין, דכיון שהעניים לוקטים להם במעות, הרי הם בגדר לוקח ע"מ למכור, אבל כשאספו הם בעצמם הרבה ע"מ למכור נהי שהיו בגדר גרגרנים וכיוצא בו, ולכן נקראו אוספי שביעית, אבל לא נפסלו לעדות כיון שלא עברו על לאכלה, וכ"כ שם בתו' הרא"ש דלא חשיב לסחורה אלא כשקנה ע"מ למכור ולהרויח, אבל לוקט ומוכר שרי, והכי תנן בשביעית כו', [שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק י"ז דמדקרו להו אוספי שביעית שמעינן דכשאוסף הרבה שנגרש לבריות שאוסף ע"מ למכור אינו מנהג חברין ואסור, ומ"מ לא פסלום בשביל זה ע"ש, ובר"ה כ"ב א' משמע שפי' דאספו לעצמם, וע"ש עוד בחזו"א בזה].

ולמסקנא דאוספי שביעית ג"כ פסולין, אפשר דהיינו לבתר שרבו ממציאי מעות, דלא משמע דר"י ובני רחבה פליגי בדין אוספי שביעית, וצ"ע, ועי' להלן, ואפשר דכיון שמעט מותר לאוסף ולמכור, מורו היתירא להוסיף בלקיטתן, ולכן לא פסלום, ויותר נראה דלמסקנא אוספי שביעית היינו שאוספין פירות שדויתיהן לביתם, דומיא דמשום ארנונא שבעל השדה אוסף פירותיו לשלם מסים. [א"ה, עי' לעיל ס"ה סק"י בזה].

וזהו שמצינו בכל דוכתא שלוקחין פירות שביעית מהמלקטין ע"מ למכור, כדתנן פ"ח מ"ד לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור, דהיינו שקדוש בקדושת שביעית, ואין אסור משום סחורה אע"פ שלקט ע"מ למכור, וכן שם כשאלקוט ירקות שדה אביא לך, ופי' הרמב"ם שלוקט תמורת הככר, וכן מ"ש בירושלמי דאין מוכרין פירות שביעית במדה כו' כדי שימכרו בזול, ולא מתפרש בלקח לעצמו והותר, וכן הא דאין נותנין לבייר כו' לא מתפרש בהותר, וכן בפ"ט מ"א ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בו נשמר, ומתפרש

ע"מ למכור עוברין על איסור סחורה, וכ"כ מרן זללה"ה שם דמדקרי להו אוספי שביעית משמע שהדבר אסור, אלא דנקט שאין איסורו מדאורייתא וכמשנ"ת.

וכן נראה דעת הרמב"ם שכ' בפ"ו ה"א אין עושין סחורה בפירות שביעית, ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית מוכר, [ומ"ש בה"ב דלקט לעצמו ומכר בנו מותר פי' הריק"ו דהיינו הרבה], ומרן זללה"ה צידד דדעת הרמב"ם כהגר"א שמותר ללקוט ע"מ למכור אפי' הוא עצמו, מיהו יש לקיים לכו"ע דהיינו מעט, וכ"ה לשון הרמב"ם בה"ג אין מוכרין אותן לא במדה כו' כדי שלא יהי' כסוחר בפירות שביעית אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר כו'.

ובאמת לפמש"כ לעיל ס"ה סק"ט לא מצאנו איסור ללקוט הרבה מן ההפקר, וא"כ נמצא שיכול ללקוט כמה שירצה ולמכור, ול"מ כן, וע"כ שיש שיעור דחשיב סחורה, ועי' תוספתא רשב"א אף ישכור פועלים ויכניס לתוך ביתו, וזה מתפרש שפיר שלא ע"מ למכור, [ועי' מע"ש פ"ה מ"ה ובשביעית פודהו בשויו לפי שאסור לשכור פועלים, כ"פ בשנו"א, וגרע מהפקר, וערמב"ם פ"ט ממע"ש ה"ו דשכר הבאה בכלל].

נמצינו למידין ג' ענינים בלאכלה ולא לסחורה

(א) שלא ליקח בהם ובדמיהן עבדים ובהמה טמאה שאין שימושם בגדר לאכלה, וכן לפרוע חובו שהמעות שקיבל אינם לאכילה, שכבר אכלן ומשתכר בכיסו, ובהני נאמרו בגמ' בהדיא מיעוטא דלאכלה ולא לסחורה, בבכורות ובע"ז, [ועי' להלן בדברי תו' והרמב"ן בזה].

(ב) קונה ע"מ למכור ולהרויח בזה שמוכר ביוקר, וזה אסור אפי' מעט.

(ג) לוקח הרבה בב"א יותר משיעור אכילה, ע"מ למכור, או שעוסק בלקיטות הרבה ע"מ למכור, ואע"פ שלוקח בדמיהן פירות ואוכלן בקדושת שביעית, וזה תלוי לפי הענין.

שאין קדושת שביעית נוהגת בהן כגון בהמה טמאה כו' אבל למכור פירות שביעית בדמים הרשות בידו כמו שירצה ובלבד שינהוג בהם קדושת שביעית, וכ"ה לשון רש"י שם דהתורה אמרה לאכלה כו' ולא שיעשה בהן סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר, וש"מ דכל שעושה לצורך לאכלה אע"פ שאינו לאכילת פירות אלו, אלא לקנות בהם לאכלה מותר.

והנה לפמש"כ מותר לאדם ללקוט מעט ולמכור ולחזור וללקוט מעט ולמכור, דכשיעור שמותר ללקוט לאכילה מותר ללקוט למכור, כל שמוכר לצורך אכילתו בבשר ודגים ולחם וכיוצא בו, ולשון מרן זללה"ה בסדר השביעית סכ"ו אות ו' ומותר ללקוט שיעור המותר אף אם אין דעתו לאכלן אלא למוכרן לאחרים כו' והמוכר צריך ליקח בדמים שקיבל אוכלין ולאכלן בקדושת שביעית כו' (אבל אסור ליקח בדמים טלית וכיוצא בו בד"א בשילם לו הלוקח מיד כו'), ובאות ב' כתב אבל לא ילקוט רק שיעור שדרך בעה"ב להביא לתשמיש ביתו ולא יותר, וכשאכל או מכר אלו שהביא, מביא פעם אחרת, ומבואר כמש"כ שיכול ללקוט כשיעור שמותר לאכילה אף כשדעתו למכור, ומשמכר חוזר ומלקט ומוכר, וכ"כ בסדר השביעית הנדפס על פיו ז"ל.

בהנ"ל מהו אם עושה כן דרך עסק אסור

אבל שמעתי מאאמ"ר (שליט"א) זללה"ה דיש שיעור לדבר, שאם כל עיסוקו בלקיטת פירות למכור ולחזור וללקוט ולמכור, הר"ז ג"כ בכלל איסור סחורה מדאורייתא, ואע"פ שמוכרן לצרכי אכילתו בלחם ובבשר, ואין נראה לו לפרש לכם לאכלה שניתנו ללקוט לכתחלה לכל צרכיכם, אלא יש שיעור שלקיטתו בגדר אכילה, וכמחליף מנתו יין בשמן, וענבים בבשר, ויש שיעור שהפירות כסחורות הנמכרין, וזה אסור אף בלוקט ע"מ למכור, ולא הותרו אלא לאכלה ממש, וה"ה שיעור מועט שאינו מפקיען מגדר מאכל לגדר חפצי מסחר שהם במקרה פירות, ולפ"ז אוספי שביעית

בדברי התו' בע"ז דמשמע דאיסור לקיחת עבדים הוא מדרבנן

התו' בע"ז ס"ב א' כתבו בחד תירוצא דמותר לכתחלה לקדש אשה בפירות שביעית דמשום פ"ו הקלו בה רבנן, אבל בקדושין נ"ב א' כתבו דהיינו בדיעבד וכן הסכמת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן בע"ז שם, ומרן זללה"ה בסי"ג ס"ק כ"ו דדק מדבריהם דאיסור פריעת חוב הוא מדרבנן, ולפ"ז ה"ה עבדים, ועי"ש בס"ק י"ג מ"ש בזה, והדברים צ"ע דודאי משמע שמדאורייתא אין לוקחין עבדים שהרי אין נתפס בהם קדושת שביעית, וכבר ביאר אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה בס"י ס"ק כ"ב דעיקר דוחקי' דמרן זללה"ה מדשרי במעות, [שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ד סוסקט"ו עוד בזה], וכבר כתב הרמב"ן יישוב הדבר דמעות כלאכלה דמו, כיון שאין בהם שימוש עצמי וכל מציאותן לקנות בהם, וכיון שלוקח בהן מאכל קרינן בהו לאכלה, ולשון הגמ' שם נמצא זה פורע חובו מפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה ג"כ מתפרש דאורייתא.

ונראה דדעת תו' דעיקר איסור סחורה הוא להרויח, ואף עבדים דאסור היינו מפני שהם חפצים קיימין וחשיבי סחורה, ובזה אפשר להבין דבלקח פעם אחת עבד וכיוצא בו אינו בכלל לסחורה, כמו בלקח לעצמו והותיר שמותר לו להוסיף במחירו, ושפיר הקילו רבנן בקידושין, וכ"מ בדברי מרן זללה"ה שם ס"ק כ"ו, אבל למ"ש הרמב"ן וש"פ דליקח עבד זהו עיקר המיעוט מלאכלה, ולא משום סחורה כענין סוחרי שביעית, אלא שאין עבד בכלל לאכלה שאין הנאתו וביעורו שוה, ואינו נתפס בקדושת שביעית, וזה גרע מסחורה שמקבל דבר שקדוש בקדושת שביעית, לפ"ז אין שייך קולא בקדושין וצורך אחר, ולא בלקח לעצמו והותיר, כיון שאין האיסור בהרווחה כסחורה, אלא כיון שמוציאו שלא לאכלה נתמעט מעיקר לישנא דלאכלה, ועי' רמב"ן בסה"מ [בהוספותיו עשה ג'] שהוסיף עשה דלאכלה ולא לסחורה למנין העשין, עי"ש.

[בירושלמי שביעית פ"ח ה"ח אר"י זאת אומרת שאסור ליקח אשה מפירות שביעית, דאי לא כן מה בין הקונה אשה מה בין הקונה שפחה, ובקדושין שם אמרו דש"מ מקדשין בפירות עבירה, והיינו בדיעבד, הוספה לפו"ר].

- מכתב -

בגדרי איסור סחורה

במתני' פ"ז מ"ג מצינו שהשוו איסור סחורה בשביעית ובכורות ותרומות ונו"ט, וכתב הר"ש שם דא"א להשוות כולן לענין איסור אלא בקונה ע"מ למכור ולהרויח, והנה אם באנו לבאר בכולם האיסור למכור ולהרויח, ע"כ דאין האיסור ליהנות ולהרויח, אלא ע"י המכירה להרויח נקבע הדבר שמתעסק במסחר, וכל שאינו מרויח ע"כ שאינו מתעסק במסחר, כדאמרין בעלמא זבן וזבין תגרא איקרי, והדבר פשוט דה"ה אם לוקח בהקפה ומוכר במזומנים באופן שהרויח שלו הוא המזומנים מיקרי ריוח, אע"פ שמוכר במחיר הקרן, וכן אם מוכר מין אחד בזול כדי למשוך קונים, זהו מוכר להרויח, שאין לנו ענין בריוח היוקר אלא אם זוהי מכירת מסחר או שליחות וגמ"ח.

ויש שני אפשרויות להסביר איסור סחורה, א' מפני הזולזל שמשתמש בפירות שביעית למטרת רווחים, (שעי"ז עושה את הפירות כחפצים בעלמא, שגם בעצים ואבנים נעשה שימוש זה של לוקח ע"מ למכור, וזה נוגד את הלאכלה שהשימוש בפירות לאכילה ולא שימושי חפצים), ב' מפני שהוא פוגע בהפקר שנתנתם תורה לכל ישראל שתהא יד הכל שוה בהם וכשעושה בהם סחורה להרויח יותר מהקרן שבפירות, הרי הוא עוסק בקנין רכוש ולא לצורך זה ניתנה מצות שביעית שהיא להפקיע בעלות ושתהא יד הכל שוה.

ובנדון זה מצינו משמעויות בתו' שהשוו איסור קניית עבדים וקרקעות לאיסור סחורה של קונה ע"מ למכור, וכלשון הגמ' בע"ז ס"ב דממעטינן פורע חובו מלאכלה ולא לסחורה,

בתרומות ונו"ט דכיון שעיסוקו בדרך מו"מ, סו"ס עוסק הוא בפירות למסחר, ואין חילוק אם משתמש בהם לקבל דמי שליחות או לקבל דמי ריוח, אלא דהיכא שהוא שליח בלבד הרי הפירות אינם חלק מהסחורה, ושכר רגליו הוא נוטל, [ובע"ז ויי"נ ג"ז אסור, כדתנן במעביר יי"נ, אבל בחמרים דשביעית אסור ד"ז רק משום קנס, ולע"כ], אבל כשלצורך ריוח השליחות הוא צריך לקנות ולמכור בלא ריוח, ומקבל שכר טירחא, יש לדון דסו"ס הפירות משמשינן אותו להרויח דמי רגליו, וכמו צבע שמשמש בפירות שביעית להרויח בהם אומנות הצביעה שאסור.

וכעת נדפס מכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה וז"ל, איסור סחורה עיקרו שאינו לאכלה, וכל שמשמש בפירות למטרה אחרת מאשר לאכלה, זהו שאסרה תורה, ולכן חנוני שמוכר דברים מסוימים בפחות ממחיר הקרן כדי להרגיל את הקונים לחנותו, הרי גם זה בכלל סחורה, ואסור לקנות פירות שביעית ולשמש למטרה זו, אבל אדם שחבירו ביקש ממנו שיקנה עבורו מנכרי פירות שביעית רשאי הוא לקנותו בשבילו, אע"פ שאינו יכול לזכות בשבילו מיד הנכרי כיון שצריך שליחות של בעל הממון ועכו"ם לאו בר שליחות הוא, וע"כ שיזכה לעצמו ואח"כ ימכור למשלחו, וזו מטרה של לאכלה של חבירו, ולהאמור לפעמים מותר למכור במחיר הקרן ולפעמים אסור, ואין המחיר קובע אלא המטרה. - עכ"ל.

ואמנם בגמ"ח שאינו נוטל שכר רגליו, הדבר מובן להקל, דאינו משתמש בפירות למטרה עצמית כלל, ואף דבעלמא ה"י מקום לאסור דאזלינן בתר גדר הדין ולא בתר הכונה, אבל בשביעית שמותר למכור בלקח לעצמו שלא ע"מ למכור, י"ל שגם בלוקח ע"מ למכור אזלינן בתר כונתו, אבל כשמטרתו להרויח שכר רגליו, יש לדון דדמי לצבע שמטרתו להרויח אומנות צביעתו ומשתמש בפירות שביעית לצורך זה, וחשבוהו סחורה, וכן בחנוני, ולפ"ז יש לדון בועדת השמיטה שאם השליח זוכה

והיינו מפני שהוא כקונה נכסיו המשועבדין בהפקעת החוב מהם, ועפ"ז יש תו' בע"ז דמשמע ששייך להקל בקידושי אשה או קניית דבר מועט, כיון שאין זו סחורה גמורה אלא דבר מועט, כלוקט ע"מ למכור מעט.

אבל דעת תו' בקידושין, וכ"ד הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן בע"ז, דליקח דבר שאינו נתפס בקדו"ש אסור בכל דבר אפי' משהו, וגדר איסור הסחורה בזה דאינו דומה לאיסור לוקח ע"מ למכור, שמשמש בפירות שביעית כאמצעי לרווחים, אלא זה מתמעט מלאכלה ולא לקיום נכסים, דכיון שאינם דברים הנאכלים, הרי הוציא פירות שביעית לצורך רכוש ולא לאכלה, ואמנם קראוהו בגמ' סחורה, אבל אין הסחורה שוה בשניהם, דלקח לעצמו והותר אין חילוק בזלזול המכירה אם לוקח חלוק או אוכל או מעות, ואפ"ה בחלוק קרינן ביה לאכלה ולא לסחורה.

וכיון שנתבאר דעת רוה"פ דאיסור סחורה של לוקח ומוכר הוא הזלזול במכירה ולא הריוח שמגדיל רכושו, שהרי מותר למכור מה שלקח לעצמו ולהרויח, וכן ללקוט ע"מ למכור כמ"ש מרן זללה"ה בסדר השביעית, א"כ יש לדון בכל מכירה אם הפירות הנמכרין הם כחפצים או כלאכלה, ואם לוקח מאדם שאינו מוצא למכור ומסייעו למכור לאחרים, אע"פ שהקונה הזה אינו מרויח י"ל דאסור כיון שהוא משרת את המוכר במכירתו, ויש לדון בזה, אבל אם מטרתו לקנות בשליחות הלוקחים, אלא שמגדרי קנינים נאלץ לקנות לעצמו ולמכור, בזה י"ל שאין כאן זלזול דסחורה, כיון שאינו משתמש בפירות למטרת מו"מ, אלא משתמש במו"מ למטרת לאכלה, ובזאת יבחן אם הוקרו הפירות ומוכרן כשעת לקיחתו ש"מ דכונתו לשליחות, אבל אם מוכרן כפי מחירן כעת בשוק, אע"פ שמוכר בלא ריוח של הסוחרים, מ"מ הרי לקח ומכר.

והיה מקום לדון דאיסור סחורה נקבע לפי גדרי התורה במו"מ ולא לפי כונת הלוקח, וכן

- מכתב -

עוד בענין לוקח ע"מ למכור בלא ריוח

אמת הדבר דמסתמות הפוסקים נראה דבלקח לעצמו והותיר מותר אף להרויח, וכמדומה שכן נוקטים להתיר, דחשיב סתם מתני' דלא כרבי, אבל ודאי דמדברי רבי מבואר שאף בלא ריוח אין להתיר אלא בלקח לעצמו והותיר, ואין לחדש חולק על רבי בזה, ואמנם גם מבואר כדרכי שיותר מקרי סחורה כשמרויח, ובזה יש לבאר כמ"ש בשם הרשב"א בתשובה סי' ש"א דנראה טפי כסחורה כשמרויח.

הלוקח פירות בהקפה ומוכר במזומן הדבר פשוט דחשיב ריוח ואע"פ שלא הוסיף במחיר, וה"ה כל סוחר שלוקח ומוכר אין לנו להכנס לפרטים מה ענין לו במכירה זו, והרי לפנינו סוחר שלוקח ומוכר, ואף בתו' אין התייחסות מיוחדת לריוח, אלא לפי שידוע דובן וזבין לא תגרא מיקרי נקטו הדבר בריוח, אבל מציאות סחורה היא בלוקח ע"מ למכור בלי להכנס לפרטים, הגע עצמך הרי שלקח פירות בזמן היוקר ומכרם בזמן הזול ולא הרויח האם נימא שלא עשה סחורה, הרי מכרם במחיר כל החנויות, כללו של דבר כל מו"מ מיקרי סחורה.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה אמר דלא הוזכר סחורה בתורה אלא לאכלה, ובזה פשוט טפי שכל עניני מו"מ אין ע"ז שם אכילה, וכדאמרו ע"ז ס"ב א' במשלם לפועלים ג"כ לשון לאכלה ולא לסחורה.

- עד כאן -

שם אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, בפירוש הגר"א, ולענין הלכה בזה

ב. שם אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו, פי' הגר"א דלרבותא נקט בנו דמיחזי טפי דרך מסחר שאחד לוקט ואחד מוכר, וכש"כ הוא עצמו דשרי, וכן נראין הדברים בכל המקומות שהוזכרה מכירת

ומוכר במחיר הקרן יש לדון אם להתיר, אבל אם כל הקונים זוכים ומתחלקים אפי' אם דינם כלקוחות מותר.

מה ששאלת למה לוקט ע"מ למכור מותר, החילוק פשוט שהלוקט אינו מעמיד הפרי כחפץ מן השוק שהוא במקרה פירות שביעית, אלא זוכה תחלה גוף הפרי, וכמו שזוכה בתרומה ונו"ט שבשוק, ואפי' כונתו למכור אין הזכייה זלוזל, וכשמוכר הרי הוא מוכר חפציו, ולא מציג פירות שביעית כאמצעי למסחר.

מה שסברו הראשונים בתחלה דלוקט ע"מ למכור גרע מלוקח ע"מ למכור ולבסוף סברו איפכא, החילוק הוא שמעיקרא סברו שהאיסור הוא לתפוס מההפקר להרבות רכוש, שלא נתנו לו אלא ליקח לצרכי אכילתו, והוא מפקיע זכות שאר עניים וכל ישראל, אבל הלוקח הרי שילם עבור מה שלקח, ואינו מפקיע זכות אחרים מן ההפקר, אבל לפמשנ"ת שהאיסור הוא הזלוזל ולא זכות ההפקר, א"כ בלוקח הוי טפי זלוזל וכמשנ"ת, וכבר נתבאר לעיל דמ"ש הראשונים ענין המשתכר היינו שזה קובע את מטרותו למסחר, ולא שהריוח הוא האיסור, אלא עי"ז נקבע תמונת הדברים, (ובלשון הר"י מפריש כתבנו במקו"א שאין הכרע מלשונו להתיר, אבל לפמשנ"ת לעיל ד"ה ובגדון זה, יתכן שיש לשונות שסברו שהכל ענין אחד, וגם אשה ועבד דבר מועט אינו איסור סחורה, שהוא מעורב מענין ביטול ההפקר והסחורה).

חנוני שמוכר פירות שביעית, מתפרש בלוקט הוא או בנו, אבל לא מיירי בלוקח ע"מ למכור, אע"פ שמטרתו רק להרויח שכר בישולו, דסו"ס משתמש בפירות שביעית כאמצעי ליקח שכר אומנותו, והיינו טעמא דצבע דמתני', ולע"כ עוד בזה, (במקו"א כתבנו שאם לקח מן הנחתום ככר בפונדיון ע"מ ליתן לו ירק שיקח מן הגוי אסור דהו"ל לוקח ע"מ לשלם חובו).

- עד כאן -

שביעית, וכ"כ מרן זללה"ה שהחנוני מוכר בחצר ובבית או בסימטא, אלא שדבריו מתפרשים במוכר פירות, ועי' לעיל סק"א דמשמע דשוק דמתני' היינו כפלוט דירושלמי, ולא מקום המכירה.

לקט או לקח לעצמו והותר מותר למכור ע"י אחר ואפי' בשוק, ויכול להרויח במכירה זו, לת"ק דרכי בתוספתא פ"ה ה"ח. - המוכר אסור לשכור שליח ללקט עבורו, ואפי' בחנם אסור, דהר"ז כלוקח ע"מ למכור.

בטעם דצבע אסור ליטול שכר הצבע ושכר הפעולה

ג. שם במשנה הצבע צובע לעצמו, בבא זו מותרת דהול"ל הצבע לא יצבע בשכר, ומזה דייקנן בירושלמי דאפי' בטוה"נ אסור, ויש שם ט"ס אבל ההוכחה ממתני' ברורה דלא שרי אלא לעצמו, ולפי הגרסא שלפנינו מייתי מדתניא התגר עושה לעצמו ולא קתני ולא יעשה בשכר ש"מ שאפי' טוה"נ אסור, והטעם דקתני סיפא במתני' ולא יצבע בשכר זה כדי לסיים שאין עושין סחורה כו'.

שם ולא יצבע בשכר, פי' שנותנין צמר לצבע והוא צובעו בצבע שלו, (כענין ששנינו בב"ק הנותן צמר לצבע כו' ובערכין ולא בצבע שצבע לשמן עי"ש), ומיירי אפי' בצבע שלקט לעצמו והותר, דהא כלל קתני בכל צבע, ויש להבין מהו האיסור, הרי יכול למכור הצבע בפ"ע, וכן רשאי לעבוד אצל בעה"ב כפועל ולצבוע הצמר בצבע של בעה"ב, [וכ"כ מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק י"ז], וא"כ כשנוטל שכר על פעולתו אינו כמשתכר בפירות שביעית, שהרי אצל בעה"ב ג"כ היה נוטל שכר זה, וכן על הצבע לחדוד למה לא יטול שכר, וי"ל דאסור לצבוע ע"מ ליטול שכר על הצבע עצמו אפי' בלא ריוח יותר ממה שלקח, כיון שהצבע מתבטל עם צביעתו ואינו מתפס המעות בקדושה, והו"ל לאכלה ולא לסחורה, כיון שצובע הבגד ע"מ להוציא מעות הצבע מקדושת שביעית, ולא מהני מה שיקח במעות פירות לאכלה, כיון שעצם הצביעה היא

פירות דהיינו מהלוקט עצמו, עי' לעיל סק"א, ודוקא בנו שנטפל אליו ואינו דרך קבע כחנות בשוק, אבל אחר אסור, ובפשוטו משמע אפי' אינו מרויח במכירה, כגון שעושה לו טובה, או שהוא שכיר יום ואין לו חלק בפירות, מ"מ למכור ע"י אחר הוי דרך קבע ומיחזי כסחורה, וזהו שאמרו בתוספתא וירושלמי שלא יהיו חמשה מלקטין ואחד מוכר, ומ"ש אבל מוכר הוא שלו ושל חברו, היינו כשמוכר של עצמו, יכול למכור עמו של חברו דנטפל למכירת פירות של עצמו, ואינו נראה כשכיר למכור פירות דמיחזי כסחורה, (כמו לענין ריבית דסגי בשכר כפועל בטל כשמוכר שלו ושל חברו, ב"מ ס"ח א').

ולענין הלכה פסק מרן זללה"ה בסדר השביעית סכ"ו שמותר ללקוט ע"מ למכור בעצמו וכדעת הגר"א, אבל התיר שם גם למסור לחנוני למכור בשליחותו ויתן לו שכר כפועל, וזה צ"ע דהגר"א בשנו"א כתב דע"י אחר אסור, ואפי' בחנם י"ל דאסור, ובסי"ג ס"ק י"ז נתקשה ז"ל בשלוחו מ"ש מבנו, וכנראה נקט עיקר דבנו דשרי היינו אף כשמרויח, אבל שלוחו אפי' אחר מותר, וצ"ע, ואפשר שצירף בזה דעת הר"ש דס"ל דאחר עדיף, ונראה דבשכר ראוי להחמיר, וצ"ע, שו"ר בסק"כ שפי' דמוכר שלו ושל חברו דמותר היינו בשליחות, והא דאסור בחמשה שאחד מוכר על ידיהם, היינו כשמרויח במכירתו, או מפני שנתערבו והו"ל כלוקחין זמ"ז, עי"ש, ולפמ"ש"כ לעיל דכל שמוכר ע"י אחר מיקרי דרך קבע, ורק בנו, או אחין שהם אוכלין בתפוסת הבית, לא חשיב דרך קבע כשאחד מוכר, לפ"ז אסור למכור ע"י אחר אפי' בשליחות, אא"כ אותו אחר מוכר את שלו ועושה לו טובה למכור גם של חברו, דלא חשיב כקבוע למכור, וגם בזה דוקא באחד, דהויא שלו עיקר, אבל לא מהני שימכור שלו ושל חמשה, ואפשר דכשמוסר לחנוני שמוכר דברים המותרין, דמי לשלו ושל חברו, מיהו י"ל דחנוני כשוק, ואסור, אע"פ שמוכר דברים שאין בהם קדושת

שנעשה ע"י פעולתו, וכשנוטל שכר ניכר שנשתמש בו כאמצעי להכין התבשיל המחודש, [מיהו ל"ד למע"ש דכאן באפייה מסתברא דאסור, והתם מיקרי אין שבחו ניכר], ולפ"ז נראה דעשיית יין ושמן כלקטת ירק דמי, כיון שאין כאן דבר מחודש אלא זהו סדר תיקון גוף הדבר, ובישול ירק שאני, שנגמ"מ בירק חי, ועשיית יין ושמן כגמר מלאכת הלקיטה חשיבא כדחשיב גמ"מ לענין מעשר, אבל ירק מבושל ניכר יד האומן באמצע, ולפ"ז ה"ה דצבע מבושל דינו כירק מבושל, אלא שיכול ליטול שכר על המים והשמן והאבטלה, ועל הסממנין כמה שעולין קודם בישול, והירושלמי מיירי בשכר הבישול.

אם מותר להבליע שכר הבישול בדמי הירק

פשטות התוספתא והירושלמי נראה שאסור לו ליטול שכר על בישול הירק כלל, [אבל נוטל שכר על השבחתו ע"י יין ושמן, וזה יותר מדמי היין והשמן קודם בישול, מיהו אף אם נוטל שוויין קודם הבישול יש בזה חידוש, כיון שנבלעו ונתבטלו בתבשיל], ולא שיבליע השכר ביין ובשמן ובאבטלה, ויטול שכרו כבכל שנה, וכן בחטים ושמן שבירושלמי, אבל ראיתי מפרשים דהכונה רק בחישוב השכר בהדיא, אבל בהבלעה מותר, וצ"ע.

נמצינו למידין

(א) מותר לצבע לצבוע צמר של בעה"ב בצבע של בעה"ב בשכר, דדינו כפועל שנוטל שכר ידיו ורגליו ואין לו זיקה עם הפירות, (ולא מצינו שהשכר נתפס בקדושת שביעית אלא בחמרין ששכרן מרובה, וגם שם דעת ר"ה"פ דדוקא בפירות עבירה אסורין, ויש להקל בזה בדרבנן דהא קנס הוא).

(ב) מותר (אפי" לצבע) למכור ספיחי איסטס וקוצה ומיני צבעין, כמו שאר פירות, אבל אם בישל הסממנין והכין מהן צבע, אפשר דאסור ליטול שכר על הבישול אלא על המים והשמן ושכר

להפקיע קדושת שביעית ולא לשימוש דאכילה, וזה מיושב אי מפרשין דלאכלה דצבע הוא בשעת הצביעה ולא בשעת הלבישה, ע"י תו' ב"ק ק"א ב' סוכה מ' א', משא"כ כשצובע לעצמו דוהי אכילתו.

מיהו אף אם אינו נוטל שכר על הצבע רק על המלאכה ג"כ אסור, כדנניא בתוספתא ובירושלמי שהחנוני המבשל ירק לא יטול שכר על הירק של שביעית אלא על היין והשמן ושכר בטלה, והטעם מפני שעושה פירות שביעית כאמצעי להרויח בהן ע"י מלאכתו, מיהו התם יכול ליטול שכר על הירק החי ועל היין והשמן המבושלין ומצרף להם שכר בטלה, אבל צבע אינו יכול ליטול שכר על הצבע כלל, ולא על מלאכתו, ולכן לא שרינן ליטול שכר בטלה, מדאמרינן בירושלמי דאף בטוה"נ אסור, ובפשוטו טוה"נ הוי פחות משכר בטלה, ולא משמע דהיינו מלבד שכר בטלה, וכדדייקינן מדקתני צובע לעצמו, ואפשר דלא שרינן שכר בטלה אלא כשעוסק גם במלאכתו כההיא דחנוני ב"מ ס"ח א', וה"נ עוסק ביין ובשמן, אבל שכר בטלה לחודיה מיחזי כהערמה, ואפשר שאם קודם הצביעה מסכם עמו על שכר בטלה מותר דהו"ל כפועל ידיד, ואם מקנה לו הצבע קודם צביעה, שרי ליטול שכר על הצביעה, כיון שעוסק בשל חברו, ואינו כמוכר פירות שביעית.

החילוק בין בישול ירק לבין לקטת פירות

ויש לעי' מ"ש בישול ירק דאסור ליטול ע"ז שכר, ומ"ש לקטת ירק דשרי, שהרי לוקט ע"מ למכור ונוטל גם שכר לקיטה, וכדתנן לקוט לי בו ירק היום, [ולא משמע דבישול דחנוני הוי שכר מרובה, וגם בפשוטו בפירות היתר אין חילוק בין שכר מרובה למועט], ואפשר דבלקטת ירק שאין ניכר שינוי בירק ע"י פעולתו לא חשיב שנעשה הירק כאמצעי לרווחים, [כענין שמצינו במע"ש דבאין שבחו ניכר השבח לשני, וה"נ השבח לשביעית], וכשמוכרו נוטל שכר על גוף הפרי, משא"כ במבשלו עם יין ושמן ניכר כאן השינוי

בטלה, ויכול ליטול שכר על הסממנין כמה שעולין קודם בישול.

ג) אסור לצבע לקבל צמר ולצבעו בצבע של עצמו, אפי' אינו נוטל שכר אלא בטוה"ג, ואסור ליטול מחיר הצבע כיון שפקעה קדושתו בצביעתו, הו"ל כצובע ע"מ לקנות עבדים, ואסור ליטול שכר הצביעה, כיון שמשתמש בפירות שביעית כאמצעי ליטול שכר אומנותו, וזה דינו כסחורה, ואם סיכם עמו קודם צביעה שישלם לו שכר בטלה, מסתברא דשרי, דהו"ל כפועל ידיד, ויתכן דשכר פעולה ג"כ שרי בכה"ג אם נותן לו הצבע במתנה, אבל כשצבע סתם אסור ליטול שכר בטלה, כיון שפעולתו מתייחסת לצבע הצבוע, ואינו נעשה כפועל ידיד, אלא כמוכר הצמר הצבוע, ומעיקרא למכירה עבדי'.

ד) המבשל ירק של שביעית ע"מ למכור אסור ליטול שכר בישול, כיון שמשתמש בירק כאמצעי להרויח באומנות הבישול, ורשאי ליטול שכר על היין והשמן שבישל בהם כשאינם של שביעית, וכן שכר בטלה, וכן מחיר הירק שקודם בישול, ויש מתירין להבליע שכר הבישול בהני דאמרן.

ה) הלוקט פירות וירקות בשדה מוכרן בעיר אע"פ שמרויח שכר לקיטה והבאה, ומסתברא דה"ה בעשאן יין ושמן, שמוכרן במחיר יין ושמן, שאין המחיר של הגמר מלאכה כדבר בפ"ע שיתייחס לזה מעשה האומן נוסף לגוף הדבר, ולכן לא חשיב סחורה, משא"כ בדמי בישול ירק וסממנין, וצ"ע בזה.

איך מדמינן פועל בשביעית לחמירין דיין נסך

ד. ע"ז ס"ב א' מ"ט שכרו אסור כו' והרי שביעית כו', תוכן הסוגיא דאסור השכר אפשר מג' טעמים, א' מפני שנתהוה מכח איסוה"ג, אע"פ שאינו נתפס מן הדין מ"מ אסורוהו מדרבנן, ב' גזירה אטו חליפין שתופס דמיו, ג' קנס דרבנן מפני שסייעו בעבירה, ודחו טעם ראשון משום דבערלה

וכלאי הכרם לא נאסר השכר, ודחו טעם שני מפני שבשביעית לא נאסר השכר, והקשו לטעם שלישי מהא דבפועל לא נאסר השכר.

אבל הדבר סתום בגמ' שלא הזכירו כלל מה הוא האיסור בפירות שביעית, ובפשוטו פועל הלוקט לא עביד איסורא, וודאי הירק שלוקט מן השדה אינו לאחר הביעור, וא"כ היכי מדמו פועל לחמירין, וסתם חמירין ופועלין מעלין מן השדה לעיר וזה קודם הביעור, ועוד מאי פסקא דחמירין בפירות עבירה עסוקין, ובאמת הראב"ד כתב דחמירין דומיא דפועל שאינה מלאכת עבירה, ונראה דאביי נמי סבר הכי, וכן בירושלמי איכא מ"ד הכי, א"נ אביי סבר דרק בחומרא דיי"נ אסור, ואפי' עוסקין בפירות עבירה שכרן מותר.

ונראה דפשיטא לגמ' דחמירין ופועל בחדא גונא מיירי, שאם ליקוט הפועל אינה עבירה, מאי פסקא דהבאת החמירין עבירה היא, ולכן רבא דמפרש חמירין משום קנס, הוצרך לפרש טעמא דלא קנסו בפועל, וכיון דפועל המלקט לא מיירי לאחר הביעור, ע"כ דחמירין אף קודם הביעור מיקרו פירות עבירה, וע"כ צ"ל דעבירה דידהו שמסייעין באיסור סחורה, וכענין שאמרו סנהדרין כ"ו א' משרבו ממצאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי להו ומייתו, ופרש"י דהעניים שאוספין בשכר אסורין משום סחורה, והם עצמם נקראין סוחרי שביעית, ואין נראה לומר דעצם ההשתכרות בפירות שביעית אסורה כדתנן הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר, דמסתברא דמותר ליטול שכר על העברת תרומה ומעשר שני ממקום למקום, וע"כ דשביעית שאני שלעולם השכר מתייחס לתפיסה מן ההפקר לטובת השוכר.

אלא יש לפרש שאין דרך לשכור פועלים לפירות שביעית אלא אלו שכונתם להשתכר בפירות, ושפיר קבעו חכמים תקנתם ע"פ הרוב, אע"פ שיש יוצאים מן הכלל ששכרן בהיתר, ואפשר שלכך דקדקו בגמ' להביא ברייתא דשוכר פועל בדינר,

ליהנות מהמעות, או דלכתחלה אסור לעשות כן כלל, אבל לא חל איסור על המעות אלא קדושת שביעית בלבד, ולע"כ.]

ביאור הנידון בשכר שביעית אם קדוש בקדו"ש, ובדין שאר איסורי הנאה

מהא דתניא בחמרים שכרן שביעית מבואר שהשכר מותר בהנאה אלא שקדוש בקדושת שביעית, ומינה דמ"ש במתני' שכרו מותר היינו שאינו קדוש כלל וכמ"ש רש"י, דהא מותבין מינה מ"ט שכרו מותר, ולפ"ז שכרו אסור היינו דקדוש בקדושת שביעית, וכדתנן ואחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דלשון אסור בא לרמוז שעוסק בעבירה.

ויש ללמוד מזה כמ"ש הר"ן דלא קנסו אלא בשביעית וע"ז שדמיהן נתפסין, וגזרו על השכר שיהא כחליפי ע"ז ושביעית, אבל בשאר איסוה"נ לא גזרו כלום, דאם איתא דבכל איסוה"נ גזרו מפני האיסור, שלא יהנה מן השכר הוא עצמו לכתחלה, אף שלא נתפסו הדמים לכל העולם, הי' ראוי שאף בשביעית יאסרו המעות לגמרי, שלא יהנה מהם לכתחלה, אבל שיתפסו בקדושת שביעית ויהיו מותרין אין מקום לחדש קנס כזה, אלא ודאי גדר התקנה שיחשב השכר כחליפין, ולכן בשביעית נאסר רק כחליפי שביעית, ועי"ש בר"ן שהוכיח כן ממה שנאסר לכל העולם ולא רק לפועל ולחמר, וזו גם כונת תו' סוד"ה מ"ט.

אם מתנת חנם מותר דוקא כשהפועל עוסק בצרכי הפירות, ובדעת החזו"א בזה

ה. שם ודקא קשיא לך לאכלה ולא לסחורה דיהבי' ניהליה בצד היתר, פרש"י מתנת חנם, ובפשוטו ה"ה שנאכלם ונשתם דשייך הכא, כיון שהחמרים מביאים התבואה מן השדה לעיר, והו"ל כמביא פירות לירושלים, וטעם ההיתר דכיון שעל ידם משביחין הפירות שפיר יש להם חלק בפירות ואין זו סחורה, דשפיר מגיע לחמרין חלקם בפירות

ולא הביאו מתני' דשוכר פועל באיסור, דבאמת באיסור דבר מועט הוא ומצוי בהיתר, אבל בדינר סתם פועל שכרו דינר ליום, כדתנן ב"מ צ"ב א' אוכל פועל קישות אפי' בדינר, ומשמע שם דהיינו שכרו, וכן בב"ב פ"ז א' בדינר ליום, וכיון שלוקט כל היום כולו הו"ל ליקוט של סחורה ואסור, וכ"מ בירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ה דפירות עבירה היינו שעשו בהן סחורה, וכע"ז ברמב"ם פ"ו הי"ג כגון שהביאו יותר מדאי, והביאו הר"ן, וכן שנינו במע"ש פ"ה מ"ה ובשביעית פודהו בשויו, ופי' בשנו"א מפני שאסור לשכור פועלים ללקוט, וכ"מ ברמב"ם פ"ט ממע"ש ה"ו.

אם יש ללמוד משמעתין דפועל שלוקט יותר מדאי מיקרי עוסק בעבירה, ובפי' הגר"א

ולהאמור מבואר בשמעתין דסתם פועל שלוקט יותר מדאי מיקרי עוסק בעבירה, (א"ה, עי' ס"י סק"י), אף כשאנו זוכה בפירות לעצמו, דומיא דחמרים, דמ"מ דרך סחורה הוא, בפרט אם בעה"ב כונתו להשתכר בהן, וזהו שאמרו בירושלמי דאין חילוק גמור בין לקוט לי ירק ללקוט לי בו ירק, ואף במשלם לו שכר רגליו יש לאסור כמו בלקוט לי בו, שג"כ אינו זוכה לעצמו ואסור דומיא דחמרים, אבל רש"י ותו' פי' החילוק דבלקוט לי בו זוכה לעצמו, ואח"כ כשמוכר לו נתפס בקדושת שביעית, והיינו לשיטתם דבפירות היתר ג"כ קנסו משום דדמי לסחורה, וכבר ביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בע"ז ס"ב בכ"ז עי"ש, שו"ר בספר מרן זללה"ה ס"ג ס"ק י"ט שביאר ע"פ הרמב"ם שלקט הרבה עי"ש.

בשנו"א וחדושי הגר"א מפרשים שכרו אסור, שאסור לעשות כן, ומשמע דנהי דלוקט ודעתו למכור מותר, כמו שפירש בפ"ז, אבל לוקט כשכר נתחייב למכור חשיב סחורה, דבעלמא חשבינן ליה כנמלך למכור, אבל כשכבר נשכר לכך, חשיבא לקיטה לסחורה, ונלשון הגר"א ואפי' בקדושת שביעית אסור, וצ"ע אם כונתו שאסור

אבל מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק י"ט כתב דבאומר מתנת חנם שרי בכל עבודה, והא דהוצרכו תו' לפרש דחמרינן דוקא היינו בלשון שנאכלם ונשתם, אבל מתנת חנם שרי, כההיא דחנוני ובלן, וצ"ע דהא רש"י פי' צד היתר מתנת חנם, וש"מ דג"ז רק במעלין פירות שביעית שרי, וכ"ה פשטא דמתני' דמע"ש.

בפי' הר"ש במתני' דלקח מן הנחתום

והר"ש מפרש הא דפ"ח מ"ד לקח מן הנחתום ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר, דטעם ההיתר מפני שנותנין זל"ז מתנת חנם, ולישנא דמתני' ל"מ כן, דהא לקח קתני, משמע שהכל מהלוקח, ולפר"ש הול"ל נתן לו הנחתום ככר, ואמר הלה כשאלקוט כו', ועוד מדקתני סיפא דלקח סתם אסור לפרוע מפירות שביעית, אלמא בלקח בפירוש ע"מ לפרוע מירקות שדה מותר, ועוד דמגלן לחדש בלשון סתמא כזה שנותנין מתנת חנם, הרי אין דרך נחתום לחלק מתנות, ומלבד שזו הערמה קרוב לומר דלא גמר בלבו ליתן מתנה, ועו"ק דלקח סתם ג"כ יכול הנחתום למחול לו מתנת חנם, [והר"ש מפרש סתם שאינו רוצה ליתן מתנה], ועו"ק דאיך תלוי' המתנה אם ירקות שדה מצויין, וע"כ שאין כונתו למתנה רק בגלל שיחזיר לו מתנה ומגלן להתיר ככה"ג, ואפשר שהר"ש לשיטתו שאסור ללקוט ע"מ למכור בעצמו, ולכן הוצרך לפרש כאן במתנה.

בדעת הרמב"ם

והרמב"ם מפרש דבפוסק מתחלה ע"מ להביא פירות שביעית לא מיקרי פורע חוב, אלא כפוסק על הפירות, וכמו שמותר ליקח פירות מיד, ה"ה בפוסק להביאם לאח"ז, וכ"מ בבהגר"א על הירושלמי דמפרש כהרמב"ם, ולפי מה שצדדנו דהר"ש לשיטתו דאסור ללקוט ע"מ למכור בעצמו, א"כ כיון דקי"ל כהרמב"ם והגר"א בהיתר המכירה וכמ"ש מן זללה"ה, ה"ה דקי"ל בפסיקה כותיהו, ובלא"ה יש להקל כהרמב"ם והגר"א, דאפי' להר"ש

בשכר השבחתם, וכמ"ש תו', אבל להערים ולסחור בצד היתר אין היתר כזה כלל.

וה"ה דהמשכיר בית הבד שלו לצורך עשיית שמן מפירות שביעית יכול ליטול שכרו שמן בצד היתר כחמרינן, ובירושלמי שביעית פ"ח ה"ו אמרו דהורי ר' יוחנן לאילין דבי ר"י שלא יטלו שכר בדיהן שמן אלא מעות, וי"ל דבצד היתר מותר, ובירושלמי שם מפרש ר"ז ברייתא דחמרינן דרשאינן ליטול שכרן מהפירות עצמן, ואינו מצריך צד היתר, ואמר דאתיא דלא כר' יוחנן הנ"ל, וכן בפ"ג דמע"ש ה"א קאר"א דלרבנן מותר לומר בירושלים העבר לי חבית ממקום למקום לחלק, ומשמע דלא חשיב ליה פורע חובו כיון שמתחלה ע"ד שותפות מעלה אותה, ורק בלקח סתם אסור לפרוע חובו, ותלי לה בפלוגתא דתנאי בלקח מן הנחתום ככר בפונדיון ע"מ לפרוע מפירות שביעית, משמע דס"ל שזה נדון כללי בכל פוסק מתחלה ע"מ לפרוע משביעית, וצ"ע, ואפשר דלמסקנא דחי לה, ולכו"ע בעינן בצד היתר, ולא שרו רבנן אלא בפסיקה כמ"פ הרמב"ם דזהו טעם ההיתר בלוקח מן הנחתום.

ולאח"כ אין היתר הערמה ע"י נתינת מתנת חנם זל"ז, אלא במקום שלפי הענין אין איסור סחורה, דבזה מהני מתנת חנם לגדר הדין.

וכן הא דתניא סוכה מ"א א' דנותן הפירות לחנוני מתנת חנם ונוטל דינרו מתנת חנם, היינו דוקא מפני שבאמת היו הפירות מתחלה של החנוני, ומחזירם לו כדמעיקרא, אלא שהי' צריך לחללן דרך מקח, וכשמחזירן כדמעיקרא אין כאן הערמה, דכדין מהדר להו למקומם.

וכן הא דתנן פ"ח מ"ה ולכולן הוא נותן מתנת חנם, מתפרש שרק הוא נותן מתנת חנם, דהא לא קתני אבל נותנין זל"ז מתנת חנם, והחידוש דאע"פ שיודע שבשכר המתנה ישפרו עבודתם והתייחסותם אליו, א"נ י"ל דאע"פ שיתן לו לרחוץ בחנם שרי, כיון שדבר מועט הוא ועביד איניש שנותנו בחנם.

לו שיש לו מהיכן ללקט ס"ל לרבנן דכבידו דמו, ותוכן הדברים דכשהירקות בידו הר"ז כפוסק על הפירות, וכשאינן בידו הר"ז כפורע חוב של דמים ע"י הירקות, ואפשר דהטעם מפני שאין הפסיקה מחייבת במי שפרע כשפסק על דבר שאינו מצוי, וא"כ אין זו פסיקת מקח.

אם מותר לפסוק על פירות שיקח מן הנכרי

ויש להסתפק ביצא השער אצל הנכרים שמוכרין פירות שביעית, ולקח ככר ע"מ לשלם בירקות שיקח מן הנכרי אם מותר, כיון דלגבי היתר פסיקה מותר וחייב במי שפרע, או"ד כיון שצריך לקנות הר"ז כלוקח ע"מ למכור ואסור משום סחורה, כיון שאינו לוקח בשליחות הנחתום, ומסתברא לאיסור דאע"פ שחייב לשלם מה שפסק, מ"מ לא עדיף מלוקח מהנכרי ע"מ למכור, ומה יתרון יש שקיבל מעותיו תחלה, [ונערש"ש מ"ד בדין לקח לעצמו והותר דלרבי לא ירויח].

ולפ"ז אין מצוי לדידן היתר לשלם הלואת פירות שביעית בפירות שביעית אף אם לקח ע"מ לשלם בפירות שביעית, כיון שצריך ליקחם מן הנכרי, ולא מצינו היתר פסיקה אלא כשלוקט מן ההפקר, ולכן הלואה פירות שביעית ורוצה להחזיר פירות שביעית צריך להתנות שלוקח בשליחות המלוה ממעות החוב, (ואסור לפסוק על סמך שיצמצם ממה שלקח לעצמו, מיהו אם פסק בהיתר יכול לצמצם ממה שלקח), מיהו אם פוסק על סמך מה שיקח מאוצר ב"ד אפשר דמותר.

אם מותר ללוות סאה בסאה בפירות שביעית

יש להסתפק אם מותר ללוות פירות או פירות שביעית ע"מ לשלם מפירות שביעית שילקוט מן ההפקר, מי אמרינן כיון שהתנה כן מתחלה הר"ז כפסיקה ומותר, או"ד כיון דחל ע"ז שם הלואה הר"ז כפורע חובו, וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה במכתב שאם כשחוזר בו מהפסיקה ואינו רוצה להחזיר פירות חייב להחזיר מעות כפי מה שקיבל או כפי מה ששוו הפירות בשעה שקיבל

אין איסור דאורייתא בכה"ג, וכ"ש בשביעית דרבנן, ובהערמה דמתנת חנם בכה"ג אפשר דג"כ יש להקל, כיון שהפסיקה מותרת, ואינו מערים לסחור באיסור, אבל בלקח ממנו סתם אינו יכול לפרוע בהערמה, דהלה מוחל חובו בחנם, והלה נותן הירקות במתנה, דלא מצינו שרירותא דמתנה אלא במקום שהסחורה מותרת, וכההיא דסוכה ל"ט א' נותן לו אתרוג במתנה.

פ"ח מ"ד לקח מן הנחתום ככר כו' בפירוש הרמב"ם והגר"א

ו. פ"ח מ"ד לקח מן הנחתום ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר, לפי הרמב"ם והגר"א קמ"ל דכיון שפסק תחלה ע"מ לשלם מפירות שביעית לא חשיב פורע חובו אלא כמוכר פירות שביעית, והרמב"ם כתב בפ"ו הי"ד שהככר נתפס בקדושת שביעית וכנראה למד כן מלקוט לי בו ירק היום, דה"ל לקוט לי בככר קאמר, ואם התם מטעם קנס י"ל דשייך גם כאן, ואם מן הדין קאמר צ"ל שעדיין הככר בידו בשעה שלוקט, ואם יחזור בו צריך להחזיר הככר, ונמצא שהוא נחלט לו ע"י הירקות, אבל פשטא דמתני' שאוכל הככר מיד, ומביא לו כשילקוט, (ולשון מותר מתפרש גם קצת שהככר חולין, כמו שכרו מותר, אלא דהכא עיקרה על התשלום שע"י הירקות מיירי).

ירקות שדה דנקט משום דפליגי ר"י ור"נ וסברי דאין ירקות שדה מצויין ואסור, אבל ה"ה פירות האילן שהן מצויין ושרי לכו"ע.

בירושלמי מע"ש פ"ג ה"א אמרינן דבא"ל הא לך הב לי ד"ה אסור, הב לי ואנא יהב לך ד"ה מותר, ופליגי בא"ל הב לי וברי לי דאנא יהב לך, והגר"א הגיה כן גם במכילתין, ועי"ש שהגיה איפכא, ואפשר לקיים הגרסא שאם הנחתום פוסק א"כ אינו יודע שיש לו כלל, ומתחייב לפרוע ואסור, ואם הלוקח פוסק כן, אם הירקות בידו מותר לכו"ע, ואם עתיד ללקטן פליגי, דכיון שברי

המעוֹת, ה"ז כפסיקה דכזר ומותר, ואם נתחייב בפירות כדין מטלטלין קונין את המטלטלין שאף כשאין בעין יכול להתחייב תמורתן בקנין גמור כמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ב"מ סט"ז סק"ג, ואז אם יחזור בו יתחייב בב"ד כפי מה שפסק ולא יפטר בדמים כפי שוויים בשעת הפסיקה, בזה אפשר דכפורע חובו דמי, כיון שהוחלט עליו החוב, וכשפורע נפטר מחובת גברא, ואינו כמקח.

מיהו יש לדון דאף במלוה גמור כיון דמעיקרא לא נתחייב אלא פירות שביעית, אין זה כמשתמש בפירות שביעית לפרוע חובו, וכמו ביש לו פירות כאלו ואומר הלוני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח, דכיון שהי' יכול להקנות לו הפירות שברשותו, ה"ה שאם לא הקנהו מתייחס החיוב על הפירות, ואינו כמשתמש בהם לפריעת חובו, אע"פ שבהגדרת הדין בהלכות חושן משפט דינו כהלואה גמורה, מ"מ לענין פריעת חוב אזלינן לפי הענין, וכל שאם הי' הדין שהמעוֹת נתפסין אפי' בהקפה והלואה כה"ג, היו נתפסין בזמן הפרעון, ראוי להתיר, ובלקח ממנו סתם לא היו נתפסין.

ויש להביא רא' לזה מ"ש בירושלמי מע"ש פ"א ה"א דמע"ש לר"י קיל משביעית מדאשכחן במתני' פ"ד מ"ו דרשאי לפרוע חובו מדמי מע"ש, ודחי דשאני התם שמעיקרא נתחייב לשלם רק דמי מע"ש, ומתפרש דה"ה בשביעית כה"ג דהתם דשרי, והתם גרע שמעיקרא לא שייך הסלע שמשלם מדמי מע"ש לחיובו. - תוכן הדברים שם דלר"י דמע"ש ממון הדיוט הרי הוא קונהו במשיכה כהדיוט, והחילול נעשה בפ"ע בכסף, ולכן אם משך פירות מע"ש ששוין שני סלעים ע"מ לפרוע תמורתן שני סלעים, ועם פרעונו תרד הקדושה מהפירות למעוֹת ויחזור המע"ש לבעל הפירות, הרי הוא זוכה בפירות במשיכה ואח"כ מחלל על המעוֹת ומחזירן לבעלים, ואם בשעת משיכה היו שוין שני סלעים, ובשעת החילול הוזלו ושוין סלע, אינו יכול לפטור עצמו בסלע כיון שבחיובי ממון נתחייב שתיים בשעת

המעוֹת, והחילול אינו קובע החיוב הממוני, ובזה שנינו במתני' שנותן לו סלע הנוסף ממע"ש שיש לו בביתו, דכיון שמעיקרא נתחייב רק מע"ש אין זה כפורע חובו ממע"ש, ולכאורה ה"ה בשביעית כה"ג שאם משך ממנו פרי שני של שביעית ע"מ לשלם מיד באופן שהדמים יתקדשו והפירות יצאו לחולין, והוזלו בין משיכה לחילול, נותן לו השאר מדמי שביעית שברשותו, ולא חשיב פורע חובו משביעית, ובפשוטו כה"ג גרע כיון שהמעוֹת מע"ש ושביעית שברשותו אינם בכלל המקח שביניהם, ובאין רק להשלים החוב ואפ"ה שרי, כיון שאינו משתמש בהם להשלים חובות חולין אלא חובות מע"ש, וכש"כ כשמעיקרא נתחייב רק מע"ש ושביעית, והכי מסתברא.

מיהו יש לדחות דהתם כל מה שקיבל תמורת המע"ש קיבל דרך חילול, ולא אמרינן שנתהוה לו ע"י המע"ש ממון חולין ועכשיו פורע חובו, וה"ה בשביעית כה"ג כל מה שנתהוה לו נעשה בדרך חילול, משא"כ בהלואה שמה שנתהוה לו תחלה לא נתפס תמורת פירות התשלום, ושייך לומר שהרויח מעוֹת חובו תמורת הפירות שביעית, אלא שבאמת זוהי שאלה בכל לוקח בהקפה, שמהוה מעוֹת חולין תמורת השביעית ומעשר שני, ואינה קושיא בהלואה דוקא, ואם במקח בהקפה מותר, ה"ה בהלואה.

ויעוי' בבהגר"א לירושלמי פ"ח ה"ז דמפרש דר"י שתה היין של חולין תחלה ושילם בדמי שביעית ולא חשיב פורע חובו כיון שהאמינו מתחלה שישלם מיד מהמעוֹת האלו, וצ"ע דכיון שהמעוֹת נשארו בקדושתן ע"כ פורע חובו הוא, ומה בכך שהקדים לשותת יין ומזה נעשה החוב, ול"ד למתחייב פירות שביעית דחשיבא כפסיקה על הפירות אבל לא במעוֹת, ומבואר דס"ל דכיון דנתחייב לשלם מעיקרא מאלו, לא חשיב פורע חובו מדמי שביעית, וכאותה שאמרו בירושלמי במע"ש שם, מיהו אפשר לפרש הירושלמי דשילם מעוֹת חולין אחר ששתה כדי שלא יתפסו המעוֹת בקדושה,

במעות לצרכו, (ולא מהני אם לקח בהן אוכלין, דהשתא המכירה לחוב של מעות בלבד).

ולפ"ז אם מוכר ע"מ שישלם לו לאח"ז דוקא, כדי שלא יתפסו הדמים בקדושת שביעית, ויוכל לקנות בהם עבדים, הר"ז מוכר פירות שביעית שלא לאכלה, ואפי' מתנה שיקבל ממנו פירות לאח"ז, ע"מ למכרם ולקנות בהם עבדים, דכיון שעושה באופן שלא יצטרך לאכלם, הר"ז מפקיע מצות התורה, נמיהו בפרי שני כיון שאין עיכוב מן התורה שיחלל שלו על של חבירו, י"ל שאם מוכר בהקפה, הר"ז כחילל מעות החוב על הפרי שני שמכר, וצ"ע בזה], והא דאשכחן בדבי ר"י ע"ז ס"ב ב', התם פרעי להו פירות דכותייהו בשמינית, ולא נתכוונו להפקיע לאכלה ולא להפקיע הקדושה, אלא להלוותם עד שיהא להם פירות דכותייהו לפרוע, ואם ירצו יכולין להחזיר להם מיד, וכן ההיא דתנן פ"ח מ"ד לקח מן הנחתום ככר בפונדיון, אין דעתו להפקיע קדושה מן הככר, והרי לוקחו לאכלה, [ולהרמב"ם שם באמת הככר קדוש], אבל כשעיקר כונתו להפקיע קדושת שביעית מן הדמים אסור, ועי' לק' ס"ק י"א ראי' לזה.

בדין לוקח מע"ה אם מותר להערים בהקפה לכתחילה

מיהו בלוקח מע"ה שיש לחוש שלא ישמור הדמים בקדושת שביעית י"ל דמותר, כיון שאין כונתו להפקיע האכלה אלא חשש שמא בלא"ה לא ישתמש בהם לאכלה, וגם המוכר אינו מכיון לכך, דניחא ליה גם בדמי שביעית, וא"כ אין כאן סיוע לסחורה, וכ"מ בתו' ע"ז ס"ב ב' שהקשו מ"ט לא לקח מע"ה בהקפה, וש"מ דשפיר דמי לכתחלה, וכן מצינו בירושלמי דר' יוחנן שילם לאחר ששתה היין, ולפמש"פ לעיל סק"ו הי' הטעם כדי שלא יתפסו הדמים ביד המוכר, ומרן זללה"ה הורה כן בסדר השביעית למכור בהקפה, ונראה דהיינו בזמנינו שיש חשש מכשול שלא הורגלו ליהזר בדמים, ובדרך כלל המוכרים קרובים לגדר ע"ה

משום מסירת ד"ש לע"ה, ומיירי שמכר יין של שביעית בהיתר, וכמשנ"ת לעיל ס"ז ס"ק י"ב.

בדין מכירה בהקפה ע"מ שלא יתפס בקדו"ש

ז. בדין למכור פירות שביעית בהקפה כדי שהדמים לא יתפסו בקדושה, לכאורה נראה שזוהי הערמה נגד רצון התורה, שהרי הוא קונה חוב בפירות שביעית, והפורע חוב בפירות שביעית חשיב סחורה מפני שמהווה לעצמו את דמי החוב, שאינם קדושים בקדושת שביעית, וה"נ מהווה לעצמו חיוב דמי החוב תמורת הפירות, מיהו היכא דבאמת כונתו להלוות ללוקח דמי הפירות, לא מסתברא שאסרה תורה להקיף ללוקח בפירות שביעית, וכן אין לאסור להקדים למוכר מעות ע"מ שיביא לו פירות לאח"ז.

החילוק בין מוכר ע"מ לקבל פירות לאכילה למוכר ע"מ לקבל דברים שאין בהם קדו"ש

וביאר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ק כ"א בדברי הרמב"ן דכל שמוכר פירות שביעית ע"מ לקבל תמורתן דבר שראוי לאכלה, לא מיקרי סחורה, אף אם לא נתפס בו קדושת שביעית, דלאכלה אמר רחמנא ולא לאכלה בקדושה דוקא, אבל אם מקבל דבר שאינו ראוי לאכלה, זה מתמעט מלאכלה, ולכן המוכר פירות שביעית בהקפה ע"מ לקבל פירות לאח"ז מותר, וה"ה מעות דכפירות דמו, [שאין למעות שימוש בעצמן, וכל מציאותן כאמצעי לקנות בו, ולכן לא חשיב כקונה מתכות מצוירות, אלא כקונה בהן מה שיקנה במעות, ומה"ט נתפסת בהן קדושת שביעית, וזה נלמד ממע"ש שנתפסת קדושה במעות, ולא בשאר מילי שאינן ראויין למצות מע"ש, ולא אמרינן שיתפוס בהן דין שוה כסף, דכיון שיש להם גם שימוש עצמי, וגם אינם נוחים לשימוש כאמצעי של שו"כ, חשבינן המקח לצורך שימוש בעצמן, וזה אינו יכול לחול במע"ש ובשביעית], כיון דמכירתו לאכלה, אבל המוכר ע"מ לקבל עבדים ובהמה טמאה אסור דאין כאן לאכלה, וכן לפרעון חוב שכבר נשתמש

לענין זה, אבל חברים אין להם להשמט ולמכור בהקפה.

ואפשר דמדאורייתא כיון שלוקח פירות או מעות אע"פ שדעתו לקנות בהם עבדים, הר"ז בגדר מחשבה לעבירה, שאם יחליט לאכלן פקעה העבירה, ונמצא שאין איסור במעשה אלא בכוונה, ובכה"ג חשיבא מכירה בהיתר, וקיל קצת מהערמה כיון שבאמת המכירה היתה לאכלה, אלא שכונתו לחזור ולמכרה שלא לאכלה.

בחנויות שקונים בשליחות הלקוחות

ומה שמוכרין כהיום בחנויות פירות שהחנוני לוקח מן הנכרי בשליחות הישראל, בזה אין הלוקח משלם דמי פירות שביעית, אלא מחזיר לחנוני דמים שהוציא מכיסו לקנות עבור הלוקח, ואינם דמי פירות אלא תשלום חוב, נאפשר דשביעית משמטתו, ומ"מ נוהגין שלא לשלם מיד, לרווחא דמילתא שמא חשיב כזוכה ומוכר לענין זה.

בדין קבלת עודף בחנות שמוכרין בה פירות שביעית

והקונה פירות ששית בחנות שמוכרין ירקות שביעית ומקבל עודף מהחנוני שמעתי בשם מרן זלה"ה דאפשר להקל שרוב המעות חולין, דהרבה לוקחין בהקפה והרבה פירות ששית, ולא מיקרי קבוע כיון שאינם ידועים במקומם, מיהו מצינו בזה גזירה שמא יטול מן הקבוע, גם שמעתי להעיר דחשיב דשיל"מ כמבואר נדרים נ"ח א', מיהו לפמ"ש"כ נראה שהקדושה עוברת על המעות שנתן, דכיון שאינו מקנה לו עד שיתן העודף, בכה"ג נתפסת הקדושה, ועכ"פ יכול לכוין שיהא כך.

בתוספתא באיסור שושבינות ראשונה מדמי שביעית

ח. תניא בתוספתא פ"ה ה"ו שאין עושין שושבינות משביעית והובא ברמב"ם פ"ו ה"י, ויש לעי' נהי דשושבינות נגבית בב"ד והלואה גמורה היא, אכתי הרי מותר להלוות פירות שביעית, והראשון יכול ליתן מדמי שביעית, ואפשר דכיון

שאינו יכול לשלם לו מיד, אלא בזמן שושבינות שלו, הר"ז כמהווה חוב מדמי שביעית, ול"ד למכירה בהקפה שיכול לשלם לו מיד, וגם אינו חוב לפרעו בצורה מסוימת.

ואפשר דשושבינות בתחלה ג"כ כחוב דמיא, ואע"פ שא"א לחיבו מ"מ בהנהגת בנ"א יש בזה קצת חובה, ונמצא פורע חובו.

בדין צדקה מדמי שביעית

בירושלמי דמאי פ"ג ה"א אר"מ הדא אמרה אילין דיהבון בביתין אסור ליתן מדמי שביעית כו' כהדא דתני אחד שביעית ואחד מע"ש אין נפרעין כו', אפשר דרייק מדקתני מאכילין משמע דוקא כשמאכילין בביתו, אבל לגבאי צדקה אסור ליתן דמאי, מדקתני נותנין את המעושר כו', משמע שהנאמן נותן מעושר, (ויש לדחות דמיירי בנותן משלו, שודאי מעושר), והיינו משום דאסור לפרוע חוב מדמאי וה"ה משביעית, וכדתניא שאין פוסקין מהן צדקה לעניים בביהכ"ג, וה"ה שאין נותנין מהן לגבאין בבית, ורק להזמין את העני לאכול מותר שאינו מחויב להאכילו.

ויש להסתפק בבא עני בפתח שחייב ליתן לו פרוטה אם יכול לפרוע עצמו בדמי שביעית, ואם נותן לו פרוטה חולין, ודאי שפיר דמי, והספק דשמא חיוב מצוה קיל, וגבאי צדקה שכופין גרע, ומהא דנעשה ש"ש בפרוטה דרב יוסף משמע דחוב גמור חשיב, ועי"ש במפרשים שכבר הזכירו בנדון זה, אבל אכסניא של נכרים מבואר מקרא דהגרים עמך דלא חשיב פורע חובו, ומסתברא ה"ה אכסנאי ישראל.

והא דקתני וצריך להודיע אפשר שהוא מחשש מכשול, דומיא דדמאי לעיל שם, א"נ משום גניבת דעת שמחזיק לו טובה כשל חולין, ולפ"ז מיירי במע"ש בירושלים דמסתמא יאכלם ולא חיישינן שיפסידם אבל אכתי צריך להזהירו שיאכלם בטהרה, וי"ל דמשום שביעית איצטריך לאשמוענין שיוודיע.

ברשות ישראל בנטפל אליו התירה התורה, וצ"ע בספר מרן זללה"ה סי"ג ס"ק כ"ו שצידד דאסמכתא היא, ולכאורה אדרבה אם מדאורייתא מותר אין טעם להזכיר שכיר ותושבך הגרים עמך, (ומרן ז"ל שם הביא התו"כ בשם גליון אפרים ולא ראה דדרשינן נמי שכיר ותושבך לנכרי), וצ"ע.

באכילת פועל אם מותרת דוקא כשאינו בשכר המלאכה

ויש להקשות היכי שרי מזונותן עליו הרי הוא פורע חובו מפירות שביעית, ונראה שחייב המזונות אינו בשכר המלאכה, אלא נטפל ונבלע בצורך מלאכתו, שלא יצטרך לטרוח אחר מזונותיו, וזה גם מסייע במלאכתו, וכיון שלא מקבל שכר תמורת המזונות הר"ז דומה למתנת חנם ולהיתר דהבלעה, אבל פועל האוכל בשכרו אסור, [עי' להלן בדין מזונות האשה], וכ"כ מרן זללה"ה בדמאי ס"ז סק"ג דכ"ה לפי' הגר"א בירושלמי שם דמאי פ"ג ה"א. - הר"ש בתו"כ הביא גרסת התוספתא דאין מאכילין את האכסניא אבל בירושלמי דמאי שם מוכח כגרסת הרמב"ם וגרסתינו.

המקבל מעות לגדל יתום ומאכילו פירות שביעית אם חשוב פורע חובו מדמי שביעית

יש להסתפק מי שנותנין לו מעות ע"מ לגדל יתום בתוך ביתו, אם שייך לדון משום פורע חובו (באופן שכבר קיבל המעות מראש), דלכאורה לא חשיב סחורה כיון שאינו זוכה בפירות אלא שרשאי לאכול כמו משלחן גבוה, ולענין פריעת חוב נמי כיון שהחוב הי' לארח אותו בביתו אין התייחסות פרטית לפירות שפורע בהם חובו, שהחוב הוא לעשותו כבן ביתו, ואכילת הפירות כאחד מב"ב, ודמי לאשה האוכלת אצל בעלה ולשכיר שבת וחודש, והכא עדיף שאין החיוב מזונות, שאם יאכל במקו"א אין לו עליו כלום, וה"ה בשכיר שבת וחודש, ואולי מה"ט עדיפי מאשה שיש לה זכות לקבל מזונות, ולע"כ, וצ"ע.

בדין משלוח מנות ומתנות לאבינונים מדמי שביעית ומסתברא דמתנות לאבינונים בפורים אינו יכול ליתן מדמי שביעית כ"ז שלא קיים מצותו דהו"ל כצדקה בביהכ"נ שאין פוסקין מהן, אבל משלוח מנות אינו חיוב של הנותן כלפי המקבל כמו בעני, וקיום מצוה לחוד אינו כפריעת חוב, ומותר ליקח אתרוג ששית בדמי שביעית, [כשויו לאכילה (כמש"כ ס"ט סקי"ג)], כמו שיוצא באתרוג של שביעית, וכן לאכול מצה בד"ש, (דומה קצת לאפקועי איסורא דפט"ח בכורות י"ב ב'), ורק שעבוד כלפי אחר מיקרי חוב, וא"כ י"ל דמשלוח מנות אינה שעבוד אלא משלוח של גמ"ח דתניא שמותר, ואם כבר קיים המצוה וקיבל מאדם אחר ודאי יכול להחזיר לו דאינו חוב גמור, אבל גם עיקר המצוה מסתברא לקולא.

בתוספתא בדין אכילת הנכרי בטפילות לישראל
ט. תניא בתוספתא פ"ה הי"ד מאכילין את האכסניא פירות שביעית ואין מאכילין לא את הנכרי ולא את השכיר פירות שביעית ואם הי' שכיר שבת כו' או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית, וכל הני מידרשי בתו"כ לכם ולא לאחרים ולשכירך מן הנכרי ולתושבך מן הנכרי הגרים עמך לרבות את האכסניא, (והיינו של נכרי, דישאל פשיטא ואינו בגדר הגרים עמך, וכ"מ בירושלמי דמאי פ"ג ה"א), וכ"פ שם הראב"ד והר"ש והגר"א דלא התירו אלא במזונותן עליו, ופשטות הדברים דדרשא גמורה היא, דאל"כ למאי איצטריך כל הני ריבויי דשכיר ותושב ואכסניא, אלא ודאי הענין שלא נתנה תורה שבת הארץ להפקיע מישאל עבד הנכרי, אלא לכם לישראל בלבד, אבל היכא שמזונותן עליו מיקרי השימוש של הבעלים, ומיקרי שפיר לכם, שלא אסרה תורה אכילת נכרי מפני הקדושה שבפירות בלבד, אלא שלא הפקירן עבור הנכרי, אבל כשזהו שימוש של הישראל מותר, מיהו גם למכור לגוי אסור [ואפשר שבזה הטעם משום קדושה, או מפני שמוזילין בפירות הפקר], ורק

ברמב"ם שם, ובירושלמי מעשרות פ"ג ה"א פי' דאתיא כמ"ד אין הבעל חייב במזונות דבר תורה, ופי' בק"ע כתובות פ"ז ה"א שאם הבעל חייב מדרבנן תחת מע"י חשיב כשוכר פועל בדמי שביעית, אבל אם חיובו מדאורייתא חשיבא כב"ב שמזונותיהן עליו, ואינו כמוכר פירות שביעית, ונראה דאף אם חיובו מדרבנן לא גריעא משכיר שבת, ולכן ניוזנית משל בעלה, ורק לענין פסיקת מזונות לעצמה יש לדון שזה כשכר פעולה, שנותן פירות שביעית במקום מע"י, משא"כ אם חיובו מן התורה שלא קיבל כלום, וכ"ה לפי הגר"א בירושלמי מעשרות שם דלמ"ד מזונות ד"ת לא חשיב מקח, ואף למ"ד אינו ד"ת ניוזנית משל בעלה, ומה"ט לא חשיב מקח לענין מעשרות כיון שאוכלת התאנים כמשלחן בעלה ולא כמקח, ובפשוטו ה"ה לענין שביעית דלמ"ד ד"ת לא חשיב כמקח ומותר, והברייתא כמ"ד דרבנן, וניחא ירושלמי דכתובות פ"ז ופי"ג, וזהרמב"ם שפסק דאין פוסקין לאשה אע"פ שפסק דמזונות ד"ת, כמשה"ק האחרונים ז"ל, צ"ל דס"ל דרק לענין מעשרות נאמר חילוק זה, וכמ"ק לפי הגר"א שכתב הטעם דהו"ל כפועל שאוכל מן התורה, שזו סברא במעשר, ול"מ כן בירושלמי כתובות פ"ז ופי"ג, וכמ"ש מרן זלה"ה בס"ג ס"ק כ"ז, ופריך דתהוי כפועל שאינו עושה שו"פ כיון שאין ב"ד פוסקין לה אלא המותר ממעשה ידי, וא"כ נמצא שאינו מקבל תמורת הדמי שביעית כלום, ומשני דמ"מ אסור כיון שבס"ה מקבל מע"י תמורת מזונות, ופריך שיקבע לה הבית כמו לבעלה כיון שחייב בדירתה, ומשני מההיא דעירובין דחזינן שנטפלת לבעלה ואין לה זכות בבית כבעה"ב.

פ"ח מ"ד לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית כו'

י. פ"ח מ"ד לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית כו', לכאור' הול"ל לקח סתם אסור שאין פורעין כו' כלפי מותר ששנה ברישא, ואם נימא דכיון שלקח ככר ועי"ז נוצר החוב אין

בעיקר איסור פריעת חוב אם איסורו מדאורייתא ועיקר איסור פריעת חוב מדמי שביעית נראה ברמב"ן ע"ז ס"ב א' שהוא מדאורייתא, וכ"ה לשון הגמ' שם והתורה אמרה לאכלה כו' משמע כן, דאל"כ הול"ל ותנן שאין פורעין חוב מדמי שביעית, ובתו' שם שנראה דהאיסור מדרבנן, אין זה דווקא בפריעת חוב אלא ה"ה בקניית אשה ושפחה, דעיקר סחורה לדידהו בכדרך הסוחרין, אבל מאורע אפי' בהני אינו בכלל האיסור דאורייתא, וכבר נתבאר לעיל סוסק"א עי"ש, ולשון הרמב"ם פ"ו ה"י אין פורעין מהן כו' וכן אין לוקחין מהן עבדים כו' אלמא תרויהו דאורייתא.

הא דאמרין בירושלמי פאה פ"ו ה"א דשביעית הוא הפקר אף לבהמה ולגוים, אין הכונה שיש להתיר לגוים ולבהמה ליקח אוכלי אדם, אלא שאם הבעלים מחזיק בעלותו לגבי בהמה וגוים, אינו מקיים ונטשתה, דבהפקר כה"ג שלא הפקיר לבהמה ונכרי אם יטלנה נכרי ישלם לבעלים, וכן בעל הבהמה, וזה אסור בשביעית שאין לבעלים שום זיקת זכות בשדהו, אבל כל ישראל באופן כללי יש להם למנוע הנכרים מליקח מן ההפקר כדתיא בתוספתא פ"ד ה"ד שמושיבין שומרין בעיירות הסמוכות לספר שלא יכוזו גוים הפירות, וכן מדין לכם ולא לנכרים יש למנוע אותם מליטול, אפי' מעט, וכ"כ מרן זלה"ה בס"ד סק"ה, (ומש"ש דאסור להחזיר הבהמה משום מצות ונטשתה, צ"ע, שהרי כל אדם יכול להחזירה מפני שאינו מצווה בנטשתה, וגם כשהבעלים מסלקה הרי זה לצורך כל ישראל, ואם אסור לכל ישראל להחזיר ליתני אסור, ומאי מהני דס"ד שחייבין להחזירה, טפי הו"ל לאשמועין שאסור, אלא ודאי כל אדם מותר להחזירה, ותו לית לן לחדש שבעל השדה אסור להחזירה).

בתוספתא אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניוזנית משל בעלה

שם בתוספתא ה"ט' אין ב"ד פוסקין לאשה פירות שביעית אבל ניוזנית היא משל בעלה, והובא

ובסיפא קתני אבל נותן הוא לבייר לשתות, ואם כן הא דקתני רישא אין נותנין לבייר היינו לכביסה או לבהמה שאין לוקחין אוכלי בהמה בדמי שביעית, עי' ירושלמי פ"ז ה"א.

וכשנותן לבייר לשתות ג"כ אין מתחללין המעות על המים, כיון שאין כאן מים מיוחדים שתתפס הקדושה עליהם, והו"ל כמקדים מעות ע"מ לקבל פירות לאח"כ דלא קדשי, והכי משמע לישנא דאבל נותן הוא כו' שאם המים מתקדשין הו"ל לוקחין מים בדמי שביעית, ומרן זללה"ה בסי"ג ס"ק י"ב הוכיח דלא קדשי, דאי קדשי מותר ליקח אף כשכונתו לבהמה, אלא שממילא יאסר ליתנם לבהמה אם שתייתה אסורה, והו"ל הלוקח מים בדמי שביעית לא ישקם לבהמה, [ומבואר כאן דבפסיקה אזלינן בתר מחשבתו שהרי פוסק עם הבייר לקבל מים, וכיון שהמים לא מתקדשין ודעתו ליתנם לבהמה אסור, ויש ללמוד מזה לאסור לקנות בהקפה כדי שלא יתקדשו הדמים, עי' לעיל סק"ז, דאל"כ אכתי תיקשי מה מגרע שדעתו לבהמה, סו"ס פוסק הוא על דבר המותר, וקרינן ב' לאכלה], ויש לדחות דרישא מיירי במים שראויין רק לבהמה ולכביסה, ול"מ כן.

במה שנחלקו בתוספתא בלקיחת מים ומלח מדמי שביעית

תניא בתוספתא פ"ו ה"ז פירות שביעית אין לוקחין בהן מים ומלח ר' יוסי אומר לוקחין בהם מים ומלח, ולא נתפרש מ"ט דת"ק, הרי ודאי קרינן בהו לאכלה, ובדוחק י"ל דכיון דלא איקרו מזון, הרי הם פחותים משאר מזון ואין מוציאין דמי שביעית שראויין למזון במים ומלח שאינם מזון, כענין שאמרו שאין לוקחין אוכלי בהמה בדמי אוכלי אדם ואפי' בדמי אוכלי בהמה כיון שהדמים ראויין לאדם למזון גמור, אבל ודאי תבלין שהם כמלח נהי דאינם נקחין בכסף מעשר מ"מ קדושים בקדושת שביעית, ורק ליקח בדמי שביעית פליגי, [וכ"כ תו'

איסור תשלומיו מדאורייתא, דסו"ס נשתמש בזה לאכלה, ניחא דלא קתני אסור אלא הנהגה מדרבנן שלא ישלם לו מדמי שביעית, אבל אין נראה כן כלל, דכיון שנעשה חוב אין לנו ענין ממה נוצר החוב, ואיסורו מדאורייתא כמו בחוב אחר, וי"ל דלשון אסור אינו מבואר יפה הו"ל אסור ללקוט עבורו, וכיון שכבר הוצרך להאריך, ניחא ליה לתנא לאשמעינן דלא רק מפרי ראשון אסור, אלא אפי' מדמי שביעית, דהי' מקום לומר דכיון שיכול לחלל פרי שני על של חבריו, ורשאי להערים בזה כדנתיא סוכה מ"א א', א"כ יכול לחלל הדמים על פירות לשעה מועטת וליתן הדמים לנחתום, ולחזור ולחלל הפירות על הדמים, וס"ד דיכול ליתן לו מיד הדמי שביעית, וקמ"ל דלא, אבל בפרי ראשון שמהוה חליפיו כמוהו, כל שמחליף עם חבריו שניהם קדושים ופשוט יותר שאין פורעין חוב בפרי ראשון, כיון שאין חליפיו נתפסין בקדושה.

ואפשר דנפ"מ לענין מתנת חנם שאם הנחתום מוותר לו מתנת חנם והלוקח מלקט מתנת חנם, בפרי ראשון אסור כיון שמערים לבטל ההווייה של פרי ראשון, ובפרי שני מותר כמו בחנוני סוכה מ"א א', אבל אפשר דאף בפרי שני אסור, וכמו שצדדנו לעיל סק"ה דחנוני שאני שמעיקרא היו הפירות בידו, ועיקר ענינם חילול אלא שעושין דרך מקח ומחזירין מתנת חנם, אבל כאן שהכר איננו ואין כאן חילול, לא שמענו שריותא דהערמה דרך מתנה, מיהו לפר"ש מבואר דשרי מתנת חנם אף בירקות שהם פרי ראשון, ודברינו לפי' הרמב"ם והגר"א כמ"ש"כ לעיל שם.

שם מ"ה אין נותנין לא לבייר כו'

יא. שם מ"ה אין נותנין לא לבייר כו', כל הני כפורע חובו דמי, שאינו מהווה חפץ מסוים מדמי שביעית, אלא שמקדים לשלם חובו על השימוש במרחץ, ואין חילוק בין מקדים למאחר, והיינו דקתני להו הכא, בתר דינא דמשנה ד' שאין פורעין חוב מד"ש.

שם ולכולן הוא נותן מתנת חנם

שם ולכולן הוא נותן מתנת חנם, הרא"ש והרע"ב פ"י אע"פ שיודע שיותר על שכרו בגלל זה, ועמ"ש"כ לעיל סק"ה דצ"ע למה התירו הערמה זו, וגם לשון המשנה לא משמע שנותנין זל"ז מתנת חנם, אלא שהוא נותן להם, וכ"מ בפיה"מ שזה בכלל אוכלין פירות שביעית בטובה, ויש לפרש דהחידוש אע"פ שטורחין ועושין לו עבודה מעולה יותר בגלל זה, והספן ג"כ מטיב עמו ומושיבו בנוח ומסייעו, וכיוצא בו, וכע"ז פ"י אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שזוהי תוספת מעט שרגילין ליתן לפועל נוסף על שכרו, ואין זה חוב אבל זה ניתן כתוספת על שכר מלאכתו, לחיזוק ועידוד וכיוצא בו.

ולדעת הרא"ש והרע"ב י"ל דהני שכרן מועט והוצאתן מועטת, שהבלין מחמם המרחץ לרבים ומצוי שמכניס ידיו בחנם, וכן הספן להעביר הנהר לרחבו, והספר ובייר טרחתן מועטת ועבדי לפעמים מתנת חנם, ובכה"ג שרו הערמה, כיון שיש כאן מקום למתנת חנם בדרך בנ"א, אבל בשכר מרובה וכשניכר הערמה אסור.

נראה שלא התירו מתנת חנם אלא בפירות שדרך ליתנם מתנת חנם, אבל אין דרך ליתן איסור או פרוטות מתנת חנם.

בהא דלא קתני במתני' ואם נתן יאכל כנגדן עמ"ש"כ לק' ס"ט סק"ג.

פ"ז מ"ד ר' יהודה אומר אף מי שנתמנה לו כו'

יב. פ"ז מ"ד ר"א אף מי שנתמנה לו לפי דרכו לוקח ומוכר וכו', לכו"ע לא נאמר איסור סחורה ע"מ להפסיד מה שבידו, ולכן כשנתפסו במצודתו מינים טמאים מותר למכרן, כמו לקח לעצמו והותר, אבל כשנזדמן לפניו עיסקא שיכול להרויח בה, ואם ימנע לא יפסיד משלו כלום, בהא פליגי ר"י ורבנן, דר"י מתיר באקראי ובלבד שלא תהא אומנותו בכך, ולפ"ז אם נזדמן לפניו ארי שבור שיכול לתפסו בלא התעסקות מיוחדת, יש להתיר אף לרבנן, דהר"ז

חולין ו' א' דתבלין יש בהם קדו"ש, דלא גרע מאכל בהמה].

ובירושלמי משמע לכאורה דבשתיית אדם לכו"ע שרי, ובשתיית בהמה פליגי, נ"יש לעי' מ"ט דר"י דשרי, ואי מיירי באוכלי בהמה מ"ט דת"ק דאסור, אם נימא דפרי שנשאר בקדושתו קיל טפי, וצ"ע בכל ענין זה], ובשאר תשמישים לכו"ע אסור, ומתני' דקתני דשרי לשתות היינו לכל חד כדאית ליה, אבל קשה מלח מאי איכא למימר, וצריך לאוקומי לבהמה, או דל"ג מלח ברישא, ור"י הוסיף כן בשריותא לומר שאינם כמע"ש, וה"ה דלת"ק מלח לאדם שרי, וצ"ע. - ולדינא ודאי מים ומלח לאדם מותרין דק"ל כמתני' דנותן לבייר לשתות.

הרבותא בבייר בלן ספר וספן

שם במשנה לא לבייר, קמ"ל דמים לבהמה ושאר צרכים אסור, ולפמשנ"ת קמ"ל דאע"פ שנותן לו מים הראויין לשתי' מ"מ כיון שאינם נתפסין בקדושת שביעית ודעתו לבהמה אסור.

שם ולא לבלן, קמ"ל דרחיצה אינה כסיכה, לפי שאינה נבלעת בגוף, וביה"כ אסירא משום עינוי.

שם ולא לספר, ע"י תוי"ט דקמ"ל אע"פ שהוא תיקון הגוף, ונעשה בגוף האדם, וס"ד דהוי בכלל לכל צרכיכם.

שם ולא לספן, יש לפרש אע"פ שמעביר לו הפירות שביעית שעמו, ונותן לו מהם, דהא משמעות המשנה בהני ששכרן מועט דמצוי ליתן פירות באיסור ובפונדיון, ולא מיירי בנוסע בספינה למרחוק.

וה"י אפשר לפרש דדוקא להני שרי מתנת חנם שדרך ליתן להם דבר מועט, ולא הויא הערמה למעט בשכרן או לוותר לגמרי, אבל ברמב"ם פ"ו הי"א מבואר דלכל האומנין נותן מתנת חנם, אלא שאינו מפרש שנותן להוזיל בשכר, ואפשר דלדעת הרא"ש והרע"ב דוקא הני, וכמ"ש בסמוך, [שו"ר בירושלמי ב"מ פ"ט ה"א שהיו רגילין ליתן לבייר פירות בשדה, ועמ"שנ"ת בהוספות בזה].

בכלל נזדמן להם מינים טמאים, דתפסת הארי בלא התעסקות גמורה של צידה יש לחשבו כברשותו, אבל אם צריך טיפול מיוחד של צידה אסור.

ולפי זה אין חילוק בין צייד לאיניש דעלמא, וכ"נ פי' הרמב"ם, וע"ע באו"ז ח"א סי' ש"ל, וביו"ד סי' קי"ז, ולע"כ, ובפשוטו אין הכרח דחכמים לאוסופי את"ק אתו, דאם הי' שונה רק דברי ר"י לא הי' הכרח דת"ק פליג, דשנה דבר המצוי, ור"י הוסיף בדמאורע מותר, ולכן איצטריך לפרש דחכמים אוסרין, ועוד דלענין פסול עדות קי"ל כר"י דבאין אומנותו בכך כשר, וקמ"ל הכא

דמ"מ לכתחילה אסור, אם נימא דר"י מתיר אף בשביעית באקראי, כדמשמע בירושלמי, ועי' בסמוך.

מדברי ר"י במינים טמאים דלא חיישינן לתקלה באקראי אין ללמוד לבכורות ותרומות שענינם מפני הכבוד, אבל אפשר דר"י אכולהו קאי, וכדמשמע בירושלמי, וכענין דס"ל בסנהדרין כ"ד ב' לענין פסול עדות, מיהו התם כייל שביעית בהדי משחק בקוביא ואינך, והדבר פשוט דאף באקראי אסור, ולכן יש לפרש מתני' רק במינים טמאים, וצ"ע בירושלמי, ולע"כ.

סימן ט

בדין יאכל כנגדן

פ"ח מ"ז ואחרון אחרון נתפס בשביעית כו'

א. פ"ח מ"ז ואחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור, ענין הא דשביעית תופסת דמיה כבר נשנה בפ"ז מ"א יש לו שביעית ולדמיו שביעית, וכלפי זה שנה כאן דפרי שני מתחלל ויוצא לחולין, ומשנה זו היא רישא דאין לוקחין, ואם נימא דדין יאכל כנגדן נאמר רק בפרי שני, דסבר המוכר שיצא לחולין, מיושב שהקדים התנא כאן החילוק שבין דמי שביעית לפירות שביעית, מיהו מהא דקתני אין לוקחין בדמי שביעית ליכא למידק מידי דלרבותא נקטי' וגם סתמא דמילתא לוקחין בדמים ולא בפירות.

בדין חילול שביעית על קרקע

שם מ"ח אין לוקחין עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית, דלא קרינן בשימושם לאכלה, [ועי' תו' בכורות י"ב ב' וכבר נתקשו בדבריהם ז"ל], וכתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה

בס"י ס"ק י"ט שאין שביעית מתחללת על פירות המחוברין לקרקע, כיון דאיכרי קודש דאין הקדש מתחלל על הקרקע, ודומיא דמע"ש, (ולפי"ז י"ל דבכלל קרקעות אף פירות המחוברין, אבל במע"ש פ"ק ל"מ כן מדקתני תרוייהו, שו"ר בר"ש שם שפי' דהו"ל כקרקע, והרע"ב כתב דלא הוי כעין הפרט וכ"נ ברמב"ם, שו"ר בחוב"ב ס"ק י"ח בזה), ויש לדקדק כן מהתוספתא פ"ז דקתני החילוקין שבין שביעית למע"ש, ולא קתני חילוק זה, ויש לדחות שזה בכלל שביעית מתחללת על הכל, אבל התם בחילול ראשון מיירי, ולא במה שלוקח בדמי מע"ש.

לכאורה טפי הו"ל לאשמועין שאין לוקחין חלוק וטלית, וי"ל דלרבותא דיאכל כנגדן נקט הני, וכדפריך ר' ירמיה קדושין ג"ו א' דאדם יודע כו', וכש"כ חלוק וטלית שאין ידוע כ"כ שאין מתחללין, [שו"ר בתו' ע"ז ס"ב ס' שדייקן מדקתני בהמה טמאה משמע דמלבושין מותרין].

כתב דהו"מ לאותובי מינה לר"א, ומסתמות הגמ' משמע דאתיא שפיר כר"א דכיון דמודה ר"א דיש דין יאכל כנגדן בשביעית כדתנן במתני', מפרש שפיר הברייתא כדין יאכל כנגדן, וש"מ שענין יאכל כנגדן הוא ג"כ בצורת חילול, דבלא זה לא היו מחדשים לאכול בקדושה כנגדן אם אין זה מתקן האיסור בשום צד, [ועי' בסוף הס"ק יישוב אחר].

ולפ"ז יש להסתפק אם חידשו חז"ל דין יאכל כנגדן בפרי ראשון של שביעית שאינו יוצא לחולין לעולם, ובשום צד אין החילול מתקן האיסור, ומצינו בכלים שסכן בשמן של שביעית שיאכל כנגדן, ואפשר לומר דהתם שאני מפני שבאמת הפקיע קדושת שביעית מן השמן אע"פ שהי' פרי ראשון ולכן שייך יאכל כנגדו, (ואולי מה"ט אר"א ידלק כיון שאין שייך חילול ולע"כ), ועמש"כ לעיל די"ל דחשיב כנמצא בעולם לענין חילול, מיהו מדקתני לה (לרישא) בדמי שביעית ליכא למידק וכמש"כ לעיל, וסתמות הדברים דדמי שביעית וכש"כ פירות שביעית, דהא דאין לוקחין ודאי מתפרש כן.

מיהו אפי' נימא דדין יאכל כנגדן נאמר גם בדבר שאין שייך בו חילול, דשייך קנס לנהוג בקדושה כיון שאילו הי' מוכר כדין הי' נתפס בקדושה, ושלל יהא חוטא נשכר, אכתי צריך ראי' שגזרו דין יאכל כנגדן בפרי ראשון כיון שלגבי הפרי ראשון אין חילוק מה לקח בתמורתו, ולא מצינו אלא כשנתכוין להוציא קדש לחולין, אבל לא על איסור סחורה בלבד, כגון שמכר פרי שני והתנה שלא תעבור הקדושה על המעות, דאסור משום סחורה, כמ"ש מרן זלה"ה בסי"ג ס"ק י"ג, ולא מצינו בזה יאכל כנגדן, דכיון שלא נתכוין להוציא קדש לחולין אין ענין לאכול כנגדו דבקדושתו קאי, וה"נ בפרי ראשון.

בסוגיא דקדושין נ"ו א' דמשמע דדין יאכל כנגדן רק אם יש חשש מכשול

ולכאורה מבואר בקדושין נ"ו א' דדין יאכל כנגדן נאמר רק במקום שיש חשש שהמוכר

שם יאכל כנגדן, בפלוגתת רש"י ותו' אם היינו חילול או קנס

שם ואם לקח יאכל כנגדן, רש"י ותו' נחלקו בקדושין נ"ו א' אם יאכל כנגדן היינו חילול או קנס, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה שם ס"ק י"ג דכו"ע מודו שאם אפשר לחלל צריך לחלל, (וכ"נ ברמב"ן בסה"מ סוף שורש שמיני שאם המע"ש אינו בעולם ליכא דין יאכל כנגדו, אך אפשר לפרש כוונתו בע"א, לפי הגרסא ואם כבר אכלו פטור, ובנדמ"ח הגרסא נאכלו, וכ"ה פשטות הלשון דבליתינייהו פטור מכלום), וכו"ע מודו שיש דין יאכל כנגדו גם במקום שאין חילול מועיל, ופלוגתתם התם אם מהני חילול, עי"ש שהוכיח כן ממתני' דבסמוך שאוכל כנגד שמן שסך בו כלים ועורות אע"פ שכבר פקעה קדושתו, [ויש לדחות שזהו דין מיוחד בשמן שבכלים דחשיב כאינו בעולם כדתנן בערלה פ"ב מ"ג לענין טומאה, ולכן שייך חילול מדרבנן], וגם אין חילול לפרי ראשון של שביעית, ולר"א אין כלל חילול מועיל לשביעית, וע"כ דיאכל כנגדן קנסא בעלמא, וכן לאידך גיסא מצינו במע"ש פ"ב מ"ט יניחנה בחנות ויאכל כנגדה והיינו חילול, וכן דמאי פ"א מ"ב לפר"ש, ובירושלמי שקלים פ"ב ה"ב, ועי' לקמן ד"ה עוד הגני חזור, דאפשר ליישב אף לר"א דיאכל כנגדן הוי חילול, וא"כ לא מצינו אכילה בתורת עונש בלבד.

בפרי ראשון דל"ש ביה חילול אם אמרינן ביה יאכל כנגדו

ונראה דיסוד הדין של יאכל כנגדן משום חילול נאמר, דכיון דאשכחן דמהני חילול מדאורייתא לתקן האיסור, חידשו חכמים גם מדרבנן ענין חילול, גם במקום שאינו מתחלל מדאורייתא, והכי מתפרשא הברייתא סוכה ל"ט א' דקתני במסר דמי שביעית לע"ה יאמר הרי מעות הללו יהיו מחוללין על פירות שיש לי בתוך ביתי ובא ואוכלן בקדושת שביעית, ופי' תו' דהיינו קנסא, ואליבא דר"א דאין מתחללין אלא דרך מקח ודאי קנסא הוא, וכמ"ש תו' שם מ' ב', ובריטב"א שם

מקח דעלמא, אלא שבשכר שנתן לו דמי מע"ש נותן לו עבדים, ובכה"ג לא ביטלו חכמים המקח שביניהם, וכל עיקר יחזור דמים נאמר במקום טעות שהמוכר לא ידע או ששניהם לא ידעו, אבל הנותן מעות מע"ש לחבירו ע"מ שלא יתחלל שאין כאן כח מקח, אין לחכמים להתערב ולבטל קנינים, שאין כאן מקח שנצטרך לבטל המקח.

וזהו שאמרו באשה חבירה דהו"ל כהתנה שאין כאן כח מקח, וע"ד להעלות לירושלים נטלת, וממילא אין דין ביטול, ורק כשטעו שהמקח חל כגון בלוקח בהמה לאכילת חולין דסברי שקנה מעשר, נדהיינו שלא להקריבה לשלמים אלא לאכילת מע"ש בלבד וזה נקרא חולין, וכמש"פ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ביאור הסוגיא שם וכ"מ בראב"ד סוכה מ' ב' בהשגות על הרז"ה, או בעבדים וקרקעות, בזה אמרו ביטול מקח, ולפ"ז מתפרש שגם דין יאכל כנגדן נאמר רק במקום שהי' ראוי שיבטל המקח, ואם א"א לבטלו יאכל כנגדן, ונכדמוכח בגמ' דבעבדים בחבר ליכא דין יאכל כנגדן].

אבל במקום שהתנו תחלה שהמקח יחול בלא חילול, לא נאמרו דינים כלל, כיון שאין כאן טעות שראוי לבטלו, דמתחלה כשלקח עבדים במעות מע"ש, לא לקחן מכח חילול המעות, אלא מכח המע"ש באיסור מכירה, ואינו ענין לעבדים, שבכה"ג אפי' יקבל תמורתן פירות לא יתחללו, ובזה לא אמרו חכמים יחזור דמים ויאכל כנגדן, כיון שלא אירע ריעותא במע"ש ע"י שלקח עבדים, דה"ה בלקח בהן פירות, ומה נוסף כשיאכל פירות כנגדן.

והיינו נמי דפרכינן שם ונקנסי' ללוקח, וכשהתנו שלא תתחלל הקדושה אין סברא לקנוס הלוקח טפי מהמוכר, אלא ודאי בלקח סתם שיין לקנוס הלוקח שמוציא דמי מע"ש מידו בדבר שאינו מתחלל, אם בשוגג או במזיד, ופשטות הגמ' דיאכל כנגדן היינו חילול ואז מרויח המוכר בקנס

יאכל הדמים שלא בקדושה, דהא באשה חבירה משמע דלא אמרינן יאכל כנגדן, וא"כ בפרי ראשון דכו"ע חבירין בזה, שהרי אינו יוצא לחולין אפי' קנה בו פירות, א"כ אין מקום שנחדש יאכל כנגדן, אבל אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דיש לדחות דסוגיא דהתם לר"י דמע"ש ממון הדיוט ואין איסור מכירתו חמור, אבל לר"מ אמרינן יאכל כנגדו מפני שעבר על איסור מכירה, ודקדק כן מדברי הרמב"ם שסתם דיאכל כנגדו ולא הזכיר דבחבר א"צ לאכול כנגדן, והיינו משום דקי"ל מע"ש ממון גבוה וצריך לאכול כנגדן בגלל שעבר על איסור מכירה, ועי' סמוכין לזה בירושלמי מע"ש פ"א ה"א עבר ומשכן כו' קונסין אותו, ועי"ש ה"ג כאן דרך מכירה כו', ועי' להלן בזה ד"ה וראיתי, [ועי' בד"ה בביאור דלפמש"כ שם אין ראיה], וה"ה בפרי ראשון של שביעית דלכו"ע איסור מכירתו מדאורייתא, עי"ש ס"י סק"ז ובס"ק כ"ג.

ולכאורה נראה דהיינו דאמר רב שם נ"ב א' ש"מ המקדש בפירות שביעית מקודשת, דלא אמרינן יחזור דמים למקומן, וכן לא אמרו יאכל כנגדן, [ועי"ש בשיטה לא נודע למי שהק' מ"ט לא יאכל כנגדן, ותירץ דבעלה ישמור שתאכלם בקדושת שביעית, ובפרי ראשון א"צ לזה דכמו שמותר למסור לה פרי ראשון תמורת פירות ולא חיישינן שתחשוב שיצאו לחולין, כש"כ בקדושין דליכא למיחש, ומ"מ מבואר שדקדק פשטא דמתני' דלא יאכל כנגדן], ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם ס"ק כ"ג דאדרבה מדאיצטריך רב למידק ממתני', ש"מ דאף בלא חשש מכשול יש מקום לומר דיחזור דמים למקומם מפני שעבר על איסור מכירה, ועי"ש שכתב דאפשר דבאמת יאכל כנגדן במתני' שם.

מיהו בעיקר סוגיא דקדושין נ"ו א' נראה לכאורה דאין הטעם שיחזור דמים למקומן משום חשש מכשול ובחבר לא יחזור דמים מפני שנוזהר בקדושתן, אלא דכשאדם יודע שלא נתחללו המעות הר"ז כהתנה שאינו מקבל המעות בתורת

הלוקח דאל"כ הקנס לשניהם, ועדיפא להו דיחזור דמים למקומן, ובלא"ה אם אינו מחלל, ודאי דביטול מקח עדיף.

אם בהתנו שהכסף ישאר בקדושתו בידי המוכר אין יאכל כנגדן

נמצא לפ"ז דכל שמכר המע"ש והשביעית ע"ד שישארו בקדושתן ביד המוכר, זה אינו בכלל לוקח עבדים בכסף מע"ש, כיון שגם אם לוקח פירות הרי הוא באותו איסור, כיון שהתנה שלא יתחלל, ועבר על איסור מכירת מע"ש, ועל איסור סחורה בפירות ודמי שביעית, ובכה"ג לא אמרו יחזור דמים למקומן, שהרי אין כאן שום טעות במקח, ולא אמרו יאכל כנגדן אלא כשחיללן בטעות, כענין ששנינו במע"ש סופ"ק זה הכלל כל שהוא חוץ לאכילה ולשתייה ולסיכה מדמי מע"ש יאכל כנגדו, אבל כשלא טעה במה שלקח כנגדן דע"ד שישארו בקדושתן ביד המוכר נתנן, בזה אין דין יאכל כנגדן, כמו שבלקח בהן פירות הראויין לאכילה, לא אמרו יאכל כנגדן בכה"ג, והרי אין חילוק מה לקח בהן, מיהו עדיין הי' אפשר לומר דבפרי ראשון של שביעית יחזור דמים למקומן, כיון שביטל בזה הא דכל שאתה מהייה הימנו, וזה גרע מדמי מע"ש ודמי שביעית שלא גירע בכח קדושתן אלא שהעבירן בדרך מכירה מרשות לרשות, והיינו דדייק רב ממתני' דמקודשת, [וממילא שמעינן מהתם דמשום איסור מכירה של שביעית וה"ה מע"ש לא קנסו כלום].

וראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם סק"ט שביאר דברי הירושלמי מע"ש פ"א ה"ג דדרך מכירה שהתנה שלא יתחלל לא אמרינן יחזור דמים למקומן כיון שלא הי' טעות במקח, ומפרש שם דמ"מ יאכל כנגדו, ומבואר דעל איסור מכירה לחוד יאכל כנגדו, ואידך מוקים לה התם בשברח המוכר ככתלמודן, ואם נימא דההוא מ"ד ס"ל דאין יאכל כנגדן במכירה ע"ד שלא יתחלל ולכן מוקים לה בברח המוכר, א"כ מפורש דהיינו

נמי פירושא דתלמודן דהא מוקמינן לה בשברח המוכר, וכ"ה פשטות הגמ' דבחבירה א"צ לאכול כנגדן כמ"ש תו' ד"ה מתקיה, [ועי' להלן בביאור הירושלמי ולפמשנ"ת שם אף לאידך מ"ד אין ראי' לזה].

ביישוב דברי הרמב"ם שלא כתב דבחבירה א"צ לאכול כנגדן

ודאתאן עלה אין לדקדק מדברי הרמב"ם מ"ט לא כתב דבחבירה א"צ יאכל כנגדן, [שמזה דקדק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דס"ל דלר"מ אף בחבר יאכל כנגדן, ולהאמור אין מזה הכרח], שהרי כתב בפ"ז ממע"ש הי"ז זה הכלל כל שהוציא חוץ לאכילה ושתייה וסיכה מדמי מע"ש וברח המוכר או מת (ד"ז צ"ע שלא הוזכר מת בגמ' בבלי וירושלמי, ושמא דקדק כן מלשון הירושלמי כאן שהמוכר קיים, אבל מדמסיים וכאן שהלך לו משמע דקיים היינו לפנינו, ולומר שהלך לגמרי, ובפשוטו אפי' מת אם המעות כאן ברשות היתומים יחזור למקומן, כיון דלא נתחללו הו"ל מקח טעות, (ודוחק לומר דלצד שימות לא קפיד), וצ"ע, יאכל כנגדו, ואם הי' המוכר קיים יחזור הדמים למקומן, דכיון דלשון זה מתפרש דיאכל כנגדן במקום שבדאיתי' למוכר יחזור דמים למקומן, ובחבר שיודע שלא נתחללו הרי ליכא למימר יחזור דמים למקומן שאין כאן טעות, ממילא אין בכלל דבריו שיאכל כנגדן, דבשלמא אם מפרשינן שיש בגמ' דין מחודש דבדליכא מכשול לא יאכל כנגדן יש מקום לדייק דהו"ל להעתיק ד"ז, (אע"פ שנאמר בגמ' על הא דמזיד קידש דלא קי"ל כר"י בהא, יש מקום לדקדק דהו"ל להזכיר חידוש זה), אבל אם הא דבחבירה א"צ לאכול כנגדן, היינו משום שלא הי' כאן ענין חילול, לא הוצרך להזכיר, דלא מיירי במוכר מע"ש ע"ד שלא יתחלל.

מסקנת הדברים

מן האמור מתבאר דלתלמודן אין דין יאכל כנגדן אלא בלקח דבר שאין מתחלל וברח המוכר,

זו, ונקט התנא דרך חילול מפני שעיקר כונתו לאשמועין דלא קנה מעשר, וכן אי מיירי במוכר קיים מתפרש כן, ובעבדים עיקר החידוש דקנסינן ללוקח, (ולפ"ז אף להירושלמי י"ל דאין קנס בעבר על איסור מכירה, והא דמספק"ל שם אם קנסו בעבר ומשכן, היינו מפני שמצב המשכון ג"כ גנאי, ושפיר קנסו שיחזיר המשכון כמש"פ הרמב"ם פ"ג הי"ח, אבל במכירה איסורא דעבד עבד ואין הקנס מתקן כלום).

נמצינו למידין דלכל הפירושים בבבלי וירושלמי מתני' כפשטה בלוקח עבדים, ודעת המוכר שהמעות מתחללין על העבדים, וע"ז אמרו יאכל כנגדן, דכיון שחיללן שלא כדין, יחזור ויחלל כדין.

לר"א דאין שביעית מתחללת אלא דרך מקח אם יאכל כנגדן היינו חילול דרך מקח

עוד הנני חוזר למה שנקטנו לעיל דלר"א שאין שביעית מתחללת אלא דרך מקח, ע"כ דיאכל כנגדן היינו קנס בעלמא, ולפ"ז לא דמי יאכל כנגדן דתנן גבי מע"ש להא דתנן בשביעית, דבמע"ש הו"ל חילול גמור, כפרש"י והר"ם בתו' שם, וכ"מ דעת הרמב"ם דמהני חילול צנועים בשביעית, וכ"מ בירושלמי שקלים פ"ב ה"ב בהא דתנן דהשוקל מדמי מע"ש ומדמי שביעית יאכל כנגדן, היינו חילול, והדין נותן להשוות שביעית למע"ש שנשנו בשקלים שם בלשון אחד ובבבא אחת, וכן קשה פשטות הברייתא סוכה ל"ט א' לר"א וכמשה"ק תו' שם מ' ב' כמש"כ לעיל.

ולכן נראה דאף לר"א מהני החילול בכל הני גווני ומתפרש שפיר דרך מקח, שאין דמי השביעית נקנים להקדש ולע"ה ולמוכר עד שיחללם, וכיון שהחילול מכניסם לרשות אחרת קרינן ב' וכי תמכרו, ואפשר שמזכה למוכר החולין במקום העבדים ואח"כ מחלל המעות שביד המוכר שהם עדיין שלו, על החולין שבידו, או שקבעו חכמים שיהא כזוכה, וכן בהקדש ובע"ה, עכ"פ כיון

דכיון שהי' טעות בחילול ואם הי' המוכר קיים יחזרו דמים למקומן, השתא דלית' יחלל המעות שבידו, כיון שהטעהו בנתינת מעות שלא כדין, אבל אם התנה עם המוכר שלא יתחלל, נהי דעבר על איסור מכירת מע"ש ועל איסור סחורה בפירות ודמי שביעית, לא אמרו בזה יאכל כנגדן, שאין כאן טעות ואיסורא דעבד עבד, כמו המוכר איסורי הנאה דלא אמרו יחזרו דמים ולא יאכל כנגדן, תדע דלא מצינו יאכל כנגדן בלקח פירות בדמי מע"ש ושביעית, והרי בהתנה שלא יתחללו אין חילוק מה לקח.

ולפ"ז הי' המוכר חבר או שהתנה עמו בפירוש שלא יתחללו הדמי מע"ש ודמי שביעית אפי' לקח עבדים וקרקעות א"צ לאכול כנגדן, וה"ה בפרי ראשון של שביעית, דלעולם הו"ל כהתנה עמו, ואין כאן טעות מצד המוכר.

בביאור דברי הירושלמי

בביאור הירושלמי נראה בראב"ד פ"ז הי"ד דהקושיא ממתני' דהלוקח מים ומלח דקתני לא קנה מעשר, ומ"ט לא קתני נמי בעבדים לא קנה מעשר, מכיון שהדין שוה בשניהם, ומשני כאן דרך מכירה כאן דרך חילול, ואפשר לפ"ז דמתני' דלא קנה מעשר היינו בדרך חילול, על מים שברשותו, ו[לשון הלוקח מים וכו'] פי' המחלל על מים ומלח], ומתני' דיאכל כנגדן היינו בדרך מקח, [שו"ר בשנו"א כנראה פי' כן], וקנסינן ללוקח לחלל המעות שביד המוכר, ולא אמרינן דלא קנה מעשר, וכ"ה פשטות הדברים כבירושלמי שביעית פ"ח ה"ז דדרך מכירה היינו דרך מקח וכדמתפרש בתלמודן סוכה מ' ב' דרך מקח ודרך חילול.

ולפ"ז לא מיירי כלל במוכר מע"ש ע"ד שלא יתחלל, אלא דשמואל סבר שאפי' המוכר קמן קנה מעשר וקנסינן ללוקח כדפרין בתלמודן קדושין נ"ו ב' וקנסי' ללוקח, וסדר הירושלמי וגרסתו מוכחת כהראב"ד, שהרי לא הוזכרה ברייתא ממקו"א, ומוכח לפי הסדר דקאי על משנה

בהן עבדים, מסתברא שלא יחזרו דמים למקומן, אבל אם גם הלוקח טעה י"ל דלא ניחא ליה למעבד איסורא ויחזרו דמים למקומן, [באופן שאין בזה חסרון משום דברים שבלב, כיון שידע המציאות ולא בירר ההלכה], אבל משום איסור מסייע שיש על המוכר לחוד מסתברא שאינו יכול לבטל המקח, כיון שאין האיסור נעשה על ידו, ול"ד למקדש בהקדש קדושין נ"ג ב' שגורמת חילול הקדש בקבלתה, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה נסתפק דהיכא שאין דמי שביעית שוין פחות משתות מדמי חולין לא יהא מקח טעות מצד המוכר, ובפשוטו ה"י נראה דבזה אפי' פחות משתות הוא ביטול מקח, כיון שלא נתן לו המעות שפסקו, ואינו ענין לטעות בהערכת דמי המקח, שהרי צריך ליתן לו סלע מן החולין, ולא נתן לו, וכפסק חטים ונתן שעורים דמי.

בספק החזו"א בדין יאכל כנגדן אם היינו כנגד המעות או כנגד העבדים

ב. בדין יאכל כנגדן נסתפק מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק ט"ו אם הכונה כנגד הדמים שהוציא או כנגד העבדים, ונראה דמקום הספק לשיטתו בס"ק י"ג שנתפס בעבדים כח מעות שקדושים בקדושת שביעית בנתכזין שתתפס בהם הקדושה, עיי"ש שני אפשרויות, ובס"ק י"ד נקט ג"כ שיש קדושת שביעית על הקנין שלקח, (וערמב"ן בסה"מ סוף שורש שמיני), אבל לפמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ק כ"ב עפ"ד הרמב"ן דמעות שאני, אבל בעבדים וקנין לא חיילא קדו"ש כלל, הדבר פשוט שיאכל כנגד המעות, שאין לשביעית ענין עם העבדים שלא חיילא בהן קדושה כלל, לא מיבעיא למש"כ סק"א דיאכל כנגדן היינו חילול דוקא, אלא אפי' אם מצינו גם קנס בלבד, מ"מ אין לנו אלא כנגד הקדושת שביעית, וכיון שלא נתפס בעבדים כלום, יש להתייחס רק למה שהוציא דמי שביעית שלא כמצותן, וכ"מ ברמב"ם מע"ש פ"ז הי"ז הר"ז יאכל כנגד אותן המעות בירושלים, וגם הקנס הוא על מעשה העבירה ולא על הריוח, וגם מתפרש

שעיקרן מקח, והוא נחלט ביד המוכר ע"י החילול הזה, קרינן ב"י שפיר דרך מקח.

ודאתאן עלה אין לחדש כלל יאכל כנגדן שלא בדרך חילול, שלא המציאו קנס כזה, וכדמתפרש לשון יאכל כנגדה בסלע של מע"ש לשמאי מע"ש פ"ב מ"ט, ובדמאי פ"א מ"ב לפר"ש, וחדשו חכמים בסך כלים בשמן של שביעית יאכל כנגדו, שיחלל השמן, וזהו דין מיוחד בשמן שבכלים שהוא כבר יצא לחולין אבל לא נתבטל מן העולם, אבל בתורת קנס בלבד לא מצינו, ובירושלמי מע"ש פ"א ה"א מייתי ברייתא באוכל פירות מע"ש בתורת חולין, דיחזרו דמים למקומן, והיינו ע"כ יאכל כנגדן, וי"ל דהתם נמי עשאוהו כחילול, כדאמר לשון יחזרו דמים למקומן, אם מפני שמחלל מה דמשתרשי ליה מהאכילה, או גזירה אטו מעות דמהני חילול, עכ"פ לא בתורת עונש בלבד.

ולפ"ז פשוט דבמכר מע"ש ושביעית ע"מ שלא יתחלל, אין מקום ליאכל כנגדו, וכן בפרי ראשון של שביעית, דלא קנסו כלום על איסור מכירה, כמו שלא קנסו על מכירת ערלה ושאר איסוה"ג, דאין דין יאכל כנגדו אלא לחלל, ובמקום שאין חילול מועיל ליכא ענין זה.

ופשטות הדברים שאם חזר לכאן המוכר אחר שאכלו כנגדו, שוב לא יחזרו דמים למקומן, שכבר נתחללו, (אבל אם זה קנס הרי במקח לא נעשה כלום).

בלקח בדמי שביעית בשוגג האם יחזרו דמים למקומן בדין מעשר שני

פשטות הדברים דיאכל כנגדן דתנן בשביעית כדתנן במע"ש, ומיירי בברח המוכר, אבל בדאית' קמן יחזרו דמים למקומן, דלא ניחא ליה בדמי שביעית, וכ"כ הרמב"ם בפ"ו משמו"י ה"י ואם לקח יאכל כנגדן כדרך שעושה במע"ש, וכש"כ אם גם הלוקח שוגג דהוי מקח טעות, אבל בפרי ראשון שידעו שהוא של שביעית, אם הלוקח נתכוין לאיסור, והמוכר ה"י סבור שמותר ליקח

וכבר נעשה האיסור במה שזכה ע"י הפירות ברשות כניסה למרחץ, כדתנן במעילה הרי המרחץ פתוחה לפניך הכנס ורחוץ ואין כאן מקח טעות כלל.

אבל מרן זללה"ה כתב בס"ק ט"ו דאע"ג דלא תנן מסתבר שיאכל כנגדן, והיינו לשיטתו בס"ק י"ג דמצדד דעבדים מייירי בהתנה שלא יתחללו הדמים עליהם, וע"ז שנינו יאכל כנגדן משום קנס, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דיאכל כנגדן בין בפרי ראשון בין בבלן וספר, עי"ש בס"ק כ"ו ובסק"ז ועוד.

פ"ח מ"ח ואם לקח יאכל כנגדן, בהא דמוקמינן לה בברח המוכר

ד. פ"ח מ"ח ואם לקח יאכל כנגדן, למאי דמפרשין בקדושין נ"ו א' בברח המוכר, א"כ כ"ז שלא חילל המעות שביד המוכר, אסור לו להשתמש בעבדים מדין גזל, שהרי המקח לא חל, ורק כשיפדה המע"ש והשביעית שביד המוכר יחול המקח, אבל מדין מע"ש ושביעית יכול להשתמש מיד שהרי לא חל עליהם קדושה כלל, מיהו מהא דנקט לשון ברח ולא אמר כשהלך יש לדקדק שאינו עתיד לחזור, ולכן יכול להחליט המקח מיד ואח"כ יחזירו לו הדמים ע"י חילול, וכן בירושלמי אמרו לשון המוכר קיים או שהלך לו, לומר שהלך ואינו עתיד לחזור, ועסק"א בלשון הרמב"ם שכתב או מת.

שם אין מביאין קיני זבים כו' ואם הביא יאכל כנגדן, בתוספתא פ"ז מבואר שאין מביאין שלמים מדמי שביעית, ונקט קינין לרבותא דאפי' חטאת העוף שאין למזבח אלא דמה וכולה לכהנים אסור, כ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ועי"ש עוד, שו"ר שכ"כ בשנו"א.

הביא קרבן שלקח מדמי שביעית אם נתכפר

שם ואם הביא יאכל כנגדן, אם הביא משמע שכבר הקריב מדלא קתני ואם לקח, ואפ"ה מהני יאכל כנגדו כיון שאוכל כנגד המעות שביד המוכר,

כענין יחזרו דמים למקומן שתחזור קדושת מע"ש כדמעיכרא, וכ"מ בירושלמי מע"ש פ"א ה"א יחזרו דמים ור"ל יאכל כנגדו, וכ"כ ר"ש והרא"ש והרע"ב כשיעור אותן דמים יקנה צורך אכילה כו' ובפי' הר"י במ"צ כתב בהדיא אם נתן י' זהובים כו', ובמע"ש פ"א מ"ז פ"י הר"י במ"צ דזהו מש"ש בירושלמי כי פירא לאפוקי שלא יאכל כנגד המקח עי"ש, וכן פירשו גבי סך כלים בשמן יאכל כנגד השמן ולא מה שהשביחו הכלים יתר על היציאה, וכן הוא לשון כנגדו ולא כנגדם. – יעוי' בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם שהוכיח מדקתני יאכל כנגדן שלא נתקדשו העבדים דאם נתקדשו כדמי שביעית אין ע"ז שם יאכל כנגדן אלא יחללן, ופשוט שיחללן ככל דמי שביעית, ועי"ש עוד מבואר היטב בכל זה.

בבייר ובלן אם יאכל כנגדן

ג. **במשנה ה'** גבי בייר ובלן לא קתני ואם נתן יאכל כנגדן, ואפשר לומר מפני שכולל גם כשנתן להם פירות שביעית, דקאי ארישא דירקות שדה ודמי שביעית, והרי בפרי ראשון אין דין יאכל כנגדו לפמשנ"ת סק"א, אבל נראה דא"צ לזה דאפי' בדמי שביעית מתפרש שנותן להם ע"מ שישארו בקדושתן ביד הבלן, דאדם יודע שאין הדמים מתחללין על זכות הכניסה למרחץ ולספינה ועל אומנות הספר, שהרי אינו מקנה לו דבר בעין שיש מקום לטעות דחיילא קדושה ע"ז, וגרע מאשה שמשמש בהם קנין כסף, אבל כאן הם דמי רשות בעלמא, נוגס בנחתום מתפרש שהירקות או הדמים בקדושתיהו קיימי, ועלה קאי סיפא, שנשנית סתמא אין נותנין בענין שוה פירות או דמים], ובכה"ג אין דין יאכל כנגדן לפמשנ"ת לעיל סק"א דהיינו דמשני קדושין נ"ו א' באשה חבירה עסקינן, וכן בפורע חוב מדמי שביעית אין דין יאכל כנגדן, כיון שלא נתנן ע"ד שיתחללו.

ולפמוש"כ בבלן ואינך אין דין יחזרו דמים למקומן כיון דמעיכרא נתן לו ע"ד שלא יתחללו,

ומשמע שנתכפר בהן, דלא מצינו יאכל כנגדן כשלא נהנה מן האיסור, מיהו לאו קושיא היא, דכיון דהפסידן מן המוכר ראוי שיחלל מעותיו, ומ"מ י"ל דקושטא הוא שנתכפר אע"פ שעדיין לא חילל המעות דבכה"ג שכבר נמסרו להקרבה מסכים המוכר להחליט המקח ויטול דמיו, א"נ דדמי לחטאת הגזולה שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת מפני תיקון המזבח, גיטין נ"ה א', א"נ כיון שברח הוחלט המקח דידוע שלא יחזור ליטול מקחו, וכמ"ש לעיל, וכ"נ.

ובירושלמי סוף"ק דמע"ש אמר ריב"ח דכיפרו, כ"נ עיקר הגרסא עי"ש, וא"ר הילא דמהא דקתני יאכל כנגדן מוכח שקדשו, ויש לפרש דכונתו כשמואל דנקנה המקח דאל"כ יחזור דמים למקומן, ומדלא קתני יחזור דמים משמע שקדשו, ומפרש ר' יוסי דטעמא דקדשו ונקנה המקח מפני שהמקח נחלט במשיכה, ואח"כ זהו נדון אחר על המעות ששילם לו אחר שכבר נחלט המקח, שאם שילם בדמי מע"ש ושביעית יתבענו על התשלומין אבל לא לבטל המקח, (ומבואר דכה"ג הדמים נתפסין במידי דאכילה), ור' יודן אמר שצריך לחזור ולהקדישן, ומשמע דסבר כרחב"י דדוקא כשהלך המוכר הוחלט המקח, וא"כ ההקדש דמעיקרא לא חל, ופליג אדר' יוסי שביאר לדברי שמואל.

ולפמ"שנ"ת בין בלקח בפרי ראשון בין בדמי שביעית יכול להקריבן בלא חילול מדין שביעית, כיון שלא נתפס בהן כלום, ורק מדין גזל יש לדון בזה, ובברח המוכר יש להתיר, דודאי דעתו לקיים המקח ולתבוע דמים, וכמ"שנ"ת, ועמ"ש כ"נ בזה מרן זללה"ה בס"ק י"ד לשיטתו, וכדלעיל.

אם מהני אכילת שוה פרוטה כנגד מנה

ה. כתב מרן זללה"ה בס"ק י"ג דבמקום שאמרו יאכל כנגדן משום קנסא צריך שיאכל כל שווין ולא מהני שו"פ אבל בחילול ממש אפשר דדינו כהקדש ואם חיללו בשו"פ מחולל, וכונתו

ז"ל דבתורת קנס אין שום חילול דנימא בזה ששייך לכוין כנגד הכל, וכשאכל פרוטה לא שילם אלא כנגד פרוטה, אבל בחילול מעמיד הפרוטה כנגד המעות או הפירות, ויכול להעמיד פרוטה במקום הכל, מיהו לפמ"שנ"ת לעיל סק"א גם בקנס הרי חיובו לחלל מדרבנן, וכברייטא ל"ט א' גבי ע"ה עי"ש, וא"כ שייך שפיר לחלל על שו"פ, מיהו י"ל דא"א להערים על הקנס, וכ"ז שלא הפסיד כנגד הריוח, עדיין רובץ עליו הקנס שיאכל כשיעור שהריוח, וכעין שנסתפק מרן ז"ל שיאכל כנגד העבדים, עי' לעיל סק"ב, וכ"נ שם בסכ"ה סוסק"ה, אבל פשטות הדברים נראה שאין ביאכל כנגדו אלא דין חילול, ואפי' אם זה משום קנס, אלא שאסור להערים בחילול שביעית אפי' בזה"ז, וכמ"ש מרן זללה"ה בסכ"ה סוסק"ה.

בדין חילול דמי שביעית מנה על פרוטה

ובדין חילול שביעית על שו"פ כתב מרן זללה"ה בסכ"ה סק"ה דלכתחלה אסור כיון שראויין לקיים מצותן אף בזה"ז, אבל בדיעבד חל אפי' על שו"פ, ובבהגר"א יו"ד סי' רצ"ד סק"כ כתב דלמ"ד מע"ש ממון הדיוט יש לחללו בשו"פ אפי' בזה"ז, וביאר כן סוגיות הירושלמי עי"ש, ולפ"ז ה"ה שביעית, ורק למ"ד ממון גבוה מדינן ליה להקדש, ולא נתפרש יפה טעם הדברים דלענין לחול בדיעבד ודאי דכמו שמהני בהקדש משום דאין אונאה להקדש, כש"כ דמהני בהדיוט כשבעה"ב מסכים ליתנו בשו"פ, דאין כאן אונאה כלל, [ואולי כונתו דהקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל לאו משום דאין אונאה להקדש, אלא טעם מיוחד בהקדש, וצ"ע בב"מ נ"ז א', ולע"כ].

ואולי ס"ל דרק בממון גבוה הנהיגו משום מכשול לחללו אפי' על שו"פ למעט בתקלה, אבל בממון הדיוט לא חששו כ"כ, שו"ר דאפשר שטעמו דהאדם ברשותו אינו יכול להונות את עצמו, שאומר זה שוה כזה ובלבו יודע שאינו אמת, בשלמא בשתי רשויות כהקדש ומע"ש ממון גבוה נהי דיוודע בשקר, מ"מ יש כאן חלות אונאה שמאנה את

לקולא בזה, אבל לא שמענו שהנהיגו ד"ז, ואפשר דבצנעא שפיר דמי, אבל בפרהסיא אתו למיסרך ולזלזל בדמי שביעית, ויסמכו שכבר נתחללו, ועי' לעיל דלדעת הגר"א יתכן דאף בדיעבד לא חל.

שם אין מביאין קניי זבין וכו' בביאור הטעם בזה

ו. שם במשנה אין מביאין קניי זבין כו', בתוי"ט פי' משום דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, ואף דשביעית חולין היא מ"מ י"ל דמימעיט מאותו פסוק דממעט מעשר עי' מנחות פ"ב פ"ג שהרי בפסח מצרים לא הי' שביעית ולע"כ בסוגיא שם לר"ע, אבל לישנא דמתני' משמע שזה מתמעט מלאכלה דהאיסור מפני השביעית דומיא דעבדים, [שו"ר דז"א שהרי במע"ש ג"כ קתני הכי, והתם בפשוטו החסרון משום דבעינן מן החולין, וע"כ דלבתר הדין דאין מביאין חשיב שפיר החסרון מפני הפסד המע"ש והשביעית כיון שלא ניתנו ליפטר מחובותיו עי"ז, מיהו יש לדחות דלר"ע דממעט שם מאשר לו משלו, מיקרי שביעית אשר לו, וע"כ דאימעיט מטעם אחר].

ואין לומר דאיסורו משום פורע חוב מדמי שביעית, דבזה אם עבר ופרע מהני והוה חיילא קדושת שביעית על חטה"ע וכאן לא חיילא קדושה עלייהו כדתנן יאכל כנגדן, והיינו מפני שהמעות נשאר בקדושתן, ואין לומר משום זריקת הדם בחטאת העוף, שהרי מותר ליקח עוף בדמי שביעית, בדליכא גזירת עדרים, ואינו מתנה שיחול על הבשר בלבד, ואע"פ שדמו אסור באכילה, גם יכול לקנות הדם בכסף חולין, ואין לומר מפני שממעט אוכליו, כמ"ש בפיה"מ מע"ש פ"א מ"ז, כיון דבזה בדיעבד קדשי, ובמתני' מבואר דלא נתחלל שביעית עליהו.

בביאור הטעם דמסירת קרבן לרשות גבוה מפיק זכות הלאכלה

אלא יש לפרש כמ"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ק כ"ה דמסירת בהמה ועוף לקרבן לא קרינן ב"י לאכלה אף אם יהא בו מצות אכילה מכח

רשות ההקדש, אבל ברשות עצמו כשאומר הריני מחלל שוה מנה זה על פרוטה מפני שאני מעריך את זה בפרוטה, אין לזה חלות דחוכא בעלמא הוא, ולפ"ז במע"ש של אחר יכול לחלל מנה על פרוטה, [אבל אם פדיונו זוהי משיכתו נמצא שזוכה בכל הפירות, ולא ניחא ליה לבעל הפירות, אא"כ סומך עליו שישאיר הפירות בידו], מיהו אין זה מוכרע וי"ל דפדיון קדושה מהני בכל ענין, וצ"ע.

ובדין מוכר פירות שביעית ששויים מנה ואינו נוטל מן הלוקח אלא פרוטה בזה הדבר פשוט שהרי אינו מהייה מהם אלא המעט הזה, וא"כ מי שמחלל פירות רבעי של שביעית על שו"פ של חבירו שפיר דמי כיון שבאמת מכר לו בזול, ואינו כמחלל שוה מנה על פרוטה, דכאן באמת אינו מהייה ממנו יותר מפרוטה, אבל צריך ליתור שלא לאבד הפרוטה שיש בה קדושת שביעית, וצריך לחללה על הפירות קודם שמאבד המע"ש והרבעי.

ולמנוע מכשול מאלו שאין נזהרין בדמיהן בקדושת שביעית הי' מקום לזכותם ולחלל כל המעות שבעולם על שו"פ ולאכלו בקדושת שביעית, ולא חשיב חטא כדי שיזכה חבירך, דכיון שאינם עתידין לשממן בקדושת שביעית, הרי באמת שוה לשביעית לחללן על שו"פ, כמו שהזכיר מרן זללה"ה שם דהו"ל כאבודין, ושם כתב להחמיר במסרן לע"ה דעבר אדרבנן (ואיכא כדין קנס), אבל לחלל מדין זכות כשלא מסרן, שפיר דמי, כמו שעשו הצנועין, [ויש להסתפק אם מהני מדין זכין לפורקי עול שאם יודע להם לא יחושו למגנותו שליח, שאינם רואים זכות בדבר, וכן לאלו שאין נוהגין קדושת שביעית בשל נכרים, דפעמים דלא ניחא להו בשליחות לזה, ואפשר דכיון שאינו עתיד להוודע אזלינן בזכות לפי האמת, וצ"ע], ושמעתי שמרן זללה"ה אמר לנחתום אחד, שינהיג עצמו בכל יום כשמפריש חלה מעיסתו שיכוין בהפרשת חלה על כל מי שאינו עתיד להפריש, אבל שם אין פגם בהפרשתו, [וכצנועין בשביעית], משא"כ בהני שמחלל בפחות משויו בשביעית דאסור, ומסתברא

ומשלחן גבוה קא זכו ומיקרי סחורה, וע"ע לק' סק"ז בזה.

בהא דבבכור לא ממעטינן משום דלאו לאכלה

אבל כבר הקשו ע"ז שם ושם דבבכורות י"ב ב' ממעטינן בהמת שביעית מקדושת בכור משום לאכלה ולא לשריפה, ומבואר שם בגמ' דמשום עצם הדבר דקרבן לאו לאכלה לא הוה ממעטינן ליה, שהרי הקשו דנילף בכור מחלה, וכן במנחות פ"ד א' איצטרך ריבויא למנחת העומר בשביעית משום לאכלה ולא לשריפה, ולא משום דקרבן לא מיקרי לאכלה.

ואפשר לדחות דס"ד למילף בכור מחלה ועומר, ובעומר נקטו בגמ' דעדיפא מינה דלאכלה

ולא לשריפה מוכן בפשיטות], אבל אפשר דמצות שחלין מאליהן כבכור וחלה ועומר ושתה"ל אין למעטן מלאכלה, דכשהאדם מוסר קרבן לשמים הרי הוא מפקיעו מרשותו ומבטל כחו מלאכלה, אבל חלות מצוה מאליה הרי אין קושיא אם תקבע התורה המצוה נגד הלאכלה, ונהי דנקטינן דבלא ריבויא לא נתנה תורה מצוה להפקיע הלאכלה בשריפה, אבל אם המצוה אינה מפקעת הלאכלה בשריפה, אלא שיאכלוה בצורת קרבן, בזה שפיר חיילא המצוה, דאפשר שהתורה תתן המצוה בצורה כזו שאינה מפקעתן לגמרי מבעליהן, אלא שמוסיפה מצות בכור על השביעית, משא"כ האדם כשהוא מוסר לשמים, הוא צריך לנתקן מרשותו לגמרי, וזה נוגד את הלאכלה, מיהו לקושטא דמילתא דלא מרבינן בכור, אפשר לומר שכל קרבן אינו בכלל לאכלה דשביעית.

מיהו בטעמא דאין מביאין קינין מדמי שביעית לכתחלה י"ל דהיינו משום דאי מטמא בת שריפה היא, כדמצרכינן ריבויא לחלה בכורות שם, ואפשרות פדיון לא מהני כיון דבמצב זה בת שריפה היא, ויש לדחות דבאמת מהני אפשרות פדיון להתיר, והא דמצרכינן ריבויא לחלה לא איצטרך קרא אלא לחלה שהיא פרי ראשון ואינה בת

הקרבן, דמשמסרו לשמים בטל כחו וזכותו ממנו, ואם מסירה זו לא מיקריא לאכלה, הרי הפקיע בזה זכותו לאכלה, וכי הדר מקבל ליה לאכילה משלחן גבוה אין זה מכחו, וחזינן ליה כמסרו לשמים שלא ע"מ שיחזירוהו למצות אכילה, אלא שאירע שהחזירוהו לאכילה, דודאי לא שייך לומר דאגלאי שנתקיים בו לאכלה מעיקרא, דודאי מעיקרא הי' אבוד ממנו, ועכשיו קיבלו לאכילה מכאן ולהבא, וה"נ כל מסירה לקרבן מנתקת אותו מן האדם, ומבטל בזה מצות לאכלה, [עיי"ש בלשון זה, דבהקדשתו קדוה"ג נפיק מרשות הדיוט לרשות גבוה וכאילו נאבד מרשות הדיוט לגמרי, ומה שחזרו לאכילה משולחן גבוה מילתא אחריתי היא ופנים חדשות באו לכאן].

ועיי"ש שהביא מהתו"כ לאכלה ולא למנחות, והיינו אפי' יחלל דמי הקומץ שלא ישרף מדמי שביעית, ויש לדחות דאין להביא מנחה שא"א להקריב כולה, דנמצא שלא מסר לשמים כל הקרבן, אבל באמת זהו ג"כ הטעם שא"א להביא חטאת ושלמים מדמי שביעית, שא"א למסור קרבן בתנאי שיקבל בחזרה הבשר לאכילה, ונמצא שמסירת הקרבן מחייבת התנתקות הבעלים מכל זכות בקרבן, וממילא מבטל בזה מצות לאכלה.

ועיי"ש דמבואר בתוספתא שקלים פ"א ומנחות פ"ח ומעילה פ"א שאף לחמי תודה אין להביא מפירות שביעית, ואע"פ שאין מקריבין מהן כלום, ואף תודת נדבה אסור שא"צ מן החולין, אבל אפשר לפרש שם דהיינו בשביעית אחר הביעור ומשום ממשקה ישראל דומיא דאינך עיי"ש, אבל לא מצינו איסור אכילה דאורייתא בשביעית אלא ספיחין לר"ע, ומשמע שם דמנחות ונסכים ולחמה של תודה כולוהו חד טעמא, וקתני בשקלים הרי אלו פסולין ונ"א לא קדש, עיי"ש, וזו גם כונת מרן זלה"ה בס"ק י"ד שכתב ואפשר דתשמיש מצוה חשיב סחורה, ואין בכלל דבריו מצה ואתרוג אלא קרבן דוקא, וכמש"ש ס"ק י"ג כיון שעיקרו קרבן

ספק שמותר לפדותו אם הוא דוקא בא"א להתברר
שם ת"ש דאר"ח בהמת שביעית כו' פודין בה את הספק, כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דספק שיכול להתברר אינו רשאי לפדותו בבהמת שביעית, ואפשר דזה חשיב ודאי סחורה כיון שמרויח את הערך שנגרע מפני הספק לצד שעתיד ליתנו לכהן, מיהו פעמים שהספק רחוק ואין נגרע מערך השה מפני צד רחוק שכזה, וצ"ע אם בכה"ג ג"כ אסור, ומדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה משמע דרק בספק שיתברר ע"י אליהו שרי.

שם ואר"ח בהמת שביעית פטורה מן הבכורה כו' לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה, הא דאין מביאין שלמים מדמי שביעית מבואר בתוספתא שביעית פ"ז, ולא איצטריך ר"ח לאשמועין אלא בחיוב דממילא דלא חל, ורק ע"ז פרכינן ונגמר מינה, ויש בזה עוד חידוש דאע"פ שיכול לפדותו או לפדות האימורין, מ"מ חלות המצוה נקבע לפי המצב עכשיו, ואין עליו חיוב לפדות האימורין, מיהו מחלה ועומר דאיצטריך קרא אין רא' לזה דהתם איצטריך קרא לפרי ראשון שאינו יוצא לחולין, ומ"מ קושטא שאף בחלה אין חיוב לפדות בלקוח בדמי שביעית, אבל ראוי לעשות כן.

שם כיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא כו'

שם כיון דאילו מיטמיא בת שריפה היא כו', צ"ע מאי קושיא התם עיקרה לאכילה כדמשני במסקנא, תדע שאם לקח תרומה בדמי שביעית נתחללו הדמים, אע"פ שאילו מיטמיא בת שריפה היא, ומנין פשיטא לן שלא נתנה תורה מצות חלה כשאפשר שתבא לידי שריפה, ואפשר דעיקר הקושיא מעיסה טמאה שג"כ חייבת בחלה אע"פ שמעיקרא לשריפה אזלא, והא פשיטא לן שאין לחלק במצות חלה בין טמאה לטהורה, דהיינו שאם הטמאה פטורה בשביעית ה"ה הטהורה, כדתנן חלה פ"ב שכשם שהוא קורא לטהורה כך הוא קורא לטמאה, ולשון אילו מיטמיא בין על החלה ובין על העיסה קאי, [ובזה מיושב דאיצטריך לדורותיכם לר"ש].

פדיון, וכן עומר, א"נ בכור כיון שעיקרו לשריפה, משא"כ חטה"ע, אבל בפשוטו אינה שו"פ לפדותה משנטמאת, וגם אין להביא על סמך פדיון, אבל אם הי' האיסור רק מה"ט היתה חטה"ע מתקדשת בדיעבד, כמו הלוקח תרומה בדמי שביעית, ובמתני' מבואר דלא קדשי וכמשנ"ת לעיל מדיאכל כנגד הדמים, וקרא דאיצטריך בחלה ועומר היינו לחייב להביאן לכתחילה, ולפ"ז הי' הדין להלוקח בכור בדמי שביעית [חוץ מאימוריו או שהם בהבלעה] נתחללו המעות, אע"פ שלכתחלה אינו קדוש, אבל לפמשנ"ת דקרבן אינו לאכלה א"כ אף בדיעבד לא נתחללו המעות.

נראה דאין חילוק בין לקח חטה"ע בדמי שביעית, או שקנה עוף לבשר תאווה בדמי שביעית וחזר והקדישו לחטה"ע, דבתרווייהו לא נתקדש, דכיון דכל הממון שבהם נוגד את החטה"ע, אין לזה על מה לחול, (ושייך רק הקדש עילוי ובה"ב אבל לא קדוה"ג), וצ"ע בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שנסתפק בזה.

בכורות י"ב ב' ודאי לא תיבעי לך כו'

ז. בכורות י"ב ב' ודאי לא תיבעי לך לאכלה אמר רחמנא כו', לכאורה ה"ה דמיבעיא לן ודאי שנתנו לכהן דצריך הכהן לפדותו, אבל כיון שפדיונו לעצמו לא מיקרי סחורה, ומזה יש ללמוד דאף בישראל אם עבר ופדה פדוי, דאיסור סחורה אינו פוגם בדיני פט"ח, וכן מהא דמהני ספק, ש"מ שעיקר הפדיון מועיל, אלא דבוראי, עבר על איסור סחורה, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה.

שם ואלביא דר"ש לא תיבעי לך, כאן מבואר דודאי לר"ש ג"כ אסור, ואפשר הטעם משום דמ"מ מפקיעו ממצות עריפה (ומאיסוה"נ שלאחר עריפה), וחשיב שפיר שמרויח חמור עי"ז, ודוקא ספק שפטור מעריפה לא מיקרי סחורה, מיהו בלא"ה י"ל כמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דאסור משום פורע חובו מדמי שביעית.

המצוה בטהורה, וממילא קיימא אף בטמאה אף שמתחלה לשריפה אזלא.

בדין אם מביאין לחמי תודה מדמי שביעית

דין לחמי תודה אין ללמוד משמעתין, דאמנם ליכא למגמרנהו מחלה כיון שאינן מצוה תמידית שצריך לבטלה וכמש"כ, אבל ליכא למפסלינהו משום דילמא מיטמאו, דזוהי סברא רק במצוה קבועה דצריך ראי' שניתנה לכתחלה ע"ד כן, או דהקושיא מעיסה שנטמאת וכמש"כ לעיל, אבל מאורע שמקדיש לחמי תודה, אין לפסלן משום דילמא מיטמאו, כדחזינן בתרומה לר"ש לכתחלה ולרבנן בדיעבד, ואפי' נימא דחטה"ע מיקריא משלחן גבוה ולא לאכלה קרינן בה, י"ל דקק"ל שאני כיון שלא הי' בהם מעילה כלל, וכיון דלא אינתיקו ליקרא קדשי ד', י"ל דשפיר קרינן בהו לאכלה, והתוספתא הנ"ל בסק"ו תתפרש בספיחין או לאחר הביעור, ופסולין מדרבנן.

אבל פשטות התוספתא דקתני ומפירות שביעית דלא משכח"ל לחמי תודה מפירות שביעית, והרי למנחות ונסכים שהוזכרו שם ודאי מתפרש כן, וע"כ דלא דנו בשמעתין אלא בקרבן שחובתן ממילא, אבל להקדיש מרצונו לא קרינן בי' לאכלה, [ומצינו דלחמי תודה פטורין מן החלה דלא קרינן בהו עריסותיכם], או דחשיב כפורע חובו אף כשמתנדב ע"ד כן, והו"ל מצוה הבאה בעבירה, וכ"נ עיקר דבלא ראי' יש לנקוט דאין להביא שום קרבן מפירות שביעית אף כשאין נשרף משל שביעית, (וכבר הביא אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה בספר ביכורים ס"ג סק"ה דמה שנדרפס ברש"י פ' משפטים דמביאין ביכורים בשביעית אינו מרש"י עי"ש), וכן סתמות התו"כ כולל כל המנחות במיעוטא דלאכלה, וער"ש על תו"כ שם.

אם יש ראייה משמעתין שאין אפשרות של חיוב תרו"מ בשביעית

לכאורה יש לדקדק משמעתין שאין אפשרות של חיוב תרו"מ בשביעית, שהרי לא הוזכר

ואפשר דהא דאילו מטמא לאו משום ממעט באכילתה קאמר, אלא דכיון שדין עיסת שביעית אינו מפורש בתורה, יש כאן ספק השקול דאפשר דשל שביעית אינה בסתמא בכלל המצוה דיש עליה זיקת קדושה אחרת, ולזה מהני צד שריפה להכריע שלא ניתנה מצות חלה בשל שביעית, אבל לא משום שמצות חלה נוגדת את הלאכלה כיון שאפשר שתבא לידי שריפה, דודאי אין בזה להכריע ושפיר יתכן שמותר ליקח תרומה וחלה בדמי שביעית כדס"ל לר"ש, ולא חיישינן שתטמא, אבל צריך גילוי שהמצוה ניתנה גם ע"ד שיצטרכו לשרפה, ולפ"ז ג"כ מיושב אף לר"ש דאיצטרך לדורותיכם, דנהי דא"צ לחוש לזה, אבל כשתטמא לשריפה אזלא, וצריך ראי' שניתנה מצות חלה בשביעית, דשמא לא ניתנה ע"ד שריפה.

שם שנאמר לדורותיכם, לר"ע דספיחין אסורין איצטרך לעיסה שנלקחה בדמי שביעית.

שם וליגמר מינה, אם אפשר ללמוד לחמי תודה מחלה

שם ולגמר מינה, משמע שאפשר ללמוד קרבן מחלה, וא"כ לחמי תודה שעיקרן לאכילה נילף מחלה דכשרין, ואמנם אין ראי' אלא שלא לבטל מצוה דחיילא ממילא, משא"כ לחמי תודה שהאדם מקדישן, ואם לא נתיר לו להקדיש, אין זה גרוע במצוה, משא"כ להפקיע הבהמה מבכורה והעיסה מחלה, מ"מ חזינן דקרבן לאכלה מיקרי, ונפ"מ לענין דיעבד אם חל, מיהו לפמשנ"ת לעיל סק"ו דקרבן שהאדם מקדיש גרע, שהוא צריך להפקיע זכותו ממנו לגמרי ולמסרו לשמים ניחא, א"נ י"ל שג"ז בכלל התשובה דעיקרו לשריפה, שכל המושג קרבן עיקרו מפקיע הלאכלה, ולא רק שריפת האימורין, אבל לשון הגמ' ל"מ כן.

שם התם עיקר לאכילה הכא עיקר לשריפה, אם הנדון בעיסה שנטמאת שמפריש מתחלה לשריפה, מתפרש לשון עיקר לאכילה לומר דעיקר

אין עוברת הקדושת שביעית על הקרדום, ונמצא שנתחלל רק ההקדש, ואין בזה איסור דלאכלה ולא לסחורה, דכיון שאינן ראויין לאכילה ביד הקדש, אדרבה בכך נתקן הלאכלה שלהם, כ"נ ממה שנתבאר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ק כ"ב.

פ"ח מ"ח, בטעמא דאין סכין כלים

ט. פ"ח מ"ח אין סכין כלים בשמן של שביעית, יש להבין מ"ש סיכת שמן דאסור מצביעת הכלים דשרי, ומרן זללה"ה בסי"ג סק"ח כתב דדמו למשרה וכביסה שהנאתו אחר ביעורו, והיינו שנאבד קודם הריכוך שנעשה על ידו, אבל פשטות הדברים דמתני' אף כר' יוסי שמתיר משרה וכביסה, ואפשר לומר לאידך גיסא שהשמן מתבטל קודם ביעורו, כענין תבן בכר שהוא כמבוער אע"פ שהוא קיים, ובכה"ג לא מיקרי לאכלה, שאין זה ככילוי של אכילה אלא ביטולו כ"ז שהוא קיים, אבל צבע שנבלע מתבטל לגמרי, ואפשר עוד דשמן בכלים חשיב כעשיית הכלי, וכתקיעת מסמרים בכלי, וכי היכי דגוף הכלי לא מיקרי לאכלה ה"ה כל החלקים שמהוים את גוף הכלי, משא"כ צבע שהוא דבר נוסף ונטפל לכלי וביטולו זוהי אכילתו, וכבר נתבאר בזה לעיל ס"ו סק"ד.

שם אם סך יאכל כנגדו, אם היינו בלי חילול

שם ואם סך יאכל כנגדו, יש לעי' מאי מהני יאכל כנגדו הרי אין פדיון לפרי ראשון, ולכאורה מוכח מזה דאמרינן יאכל כנגדו בתורת קנס בלבד, [ואפשר דמה"ט פליג ר"א דליכא תקנתא בפדיון, מיהו בפשוטו ר"א פליג אף בשמן של דמי שביעית, וצ"ע], ואפשר דשאני הכא שמעיקר הדין נתבטל השמן ויצא לחולין שהרי הוא כמבוער, ובזה קנסוהו לאכול תמורת הקדושה שאיבד, אבל בפרי ראשון שקיים ונשאר בקדושתו לא קנסוהו, אבל לפ"ז בהסיק בתבן וקש ג"כ יאכל כנגדו, ואפשר דדוקא שמן חשבינן ליה כאיתי' בעולם לענין חילול, וכדתנן ערלה פ"ב מ"ג שהשמן

לדורותיכם בתרו"מ, ובלא פסוק אין לחייב, ואפשר לומר דילפינן מינה כדביעין למיגמר בכור מחלה, (מיהו בלא"ה כ"ה פשטות הדברים, ומסתברא דכיון דאין קנין לגוי לענין שביעית אף פירותיו הפקר, וכ"נ בראב"ד ורמב"ן הובאו לעיל ס"ז סק"ג ד"ה ועוד), ואפי' אי תרו"מ בבית שני דאורייתא ושביעית דרבנן מ"מ אין חיוב תרו"מ בשביעית, שלא קבעה תורה דין מיוחד למצב שאין יושביה עליה, ובלא פסוק אין לחדש תרו"מ בשביעית מע"ש או מ"ע, והא פשיטא לן שמנין שנת שביעית נשאר אף כשאינה קדושה, דשנת השלישית שנת המעשר משביעית מנינן).

הלוקח טבל בדמי שביעית לכתחלה ראוי לפדות מה שבא להפריש לתרו"מ או להפריש ממקו"א, וכש"כ אם נטמאו התרו"מ דיש לו לפדותן, מיהו תרומה טמאה שוה מעט ופעמים שאינה שו"פ, ונמצא שהפסיד הדמי שביעית.

בירושלמי בדיון פדיון מהקדש אם חשיב דרך מקח

ח. ירושלמי פאה פ"ז ה"ז לפדותו ולאכלו נמצא כלוקח לו קרדום מדמי שביעית, יש להבין למה לא יפדה ההקדש דרך חילול, ולא תתפס קדושת שביעית בפרי שני, ונראה דכל הפודה מן ההקדש חשיב דרך מקח, ורק כשהוא עצמו הקדיש חשבינן ליה דרך חילול שהכל ברשותו עדיין, אבל כרם של הקדש כל הבא לחלל קדושת הקדש שבו, ממילא זוכה בפירות, ונמצא שההקדש קיבל המעות תמורת הפירות שביעית, ונתפסת קדושת שביעית במעות, ואם יחזור ויפדה המעות האלו תתפס הקדושת שביעית שוב ביד הקדש, וכיון שא"א להשתמש במעות הקדש לאכילה, מה יש להקדש בזה, הרי קרדום אסור לקנות בהן, ומשני דמחלל הקדושת שביעית על מעות של אחר, ואז אין ההקדש נתפס עליהן, אבל אכתי צ"ע לר"א דפרי שני אינו מתחלל אלא דרך מקח, איך אפשר להפריד הקדושת שביעית מן ההקדש, וי"ל שנותן המעות לאחר ומקבל קרדום תמורתן, ואז

ס"ק ט"ז צידד דה"ה דפליג ר"א בכלים דישיברו, (והיינו אם לא יגעילם וכמש"כ).

ואם נימא כמש"כ דדינא דמתני' הוא מיוחד בשמן שבכלים מפני שאינו בטל, נוכל לומר דפליגי דוקא בעור שהשמן נבלע בו ומתבטל יותר מבכלי אחר, ולכן סבר ר"א דליכא תקנתא ביאכל כנגדו, שכבר בטל מן העולם, ומ"מ עדיין קיים הוא בהוייתו כצבע ולכן דינו כצבע דתניא ב"ק ק"א א' ידלק, [נע"י ערלה שם דהרמב"ם פ"י בכלי אבנים כו' והר"ש פ"י בכלי עור, ולע"כ], ובוזה מיושב דאיכא מ"ד בירושלמי דר"א מתיר טפי מרבנן, והיינו מה"ט גופי' דהשמן בטל בעור טפי, ולכן שייך להתיר לגמרי בדיעבד, דתו לא שייך יאכל כנגדו, ולפ"ז בכלים לא פליגי, מיהו אפשר נמי לומר דכלים כעור, ור"א מתיר אף בכלים, דכיון דבטל בהם ס"ל לר"א שאין טעם ליאכל כנגדם.

ומהא דקנים ידלק ג"כ מבואר שפקעה קדושתו, דלא הוה קניס לאבד פירות שביעית, ויש לדקדק מזה דהא דאמרינן ב"ק ק"א א' תהי' בהוייתה תהא, אסמכתא בעלמא היא, והתם נמי ידלק מפני שצבעו באיסור לאחר הביעור, כמש"פ במאירי שם, והיינו בקליפין שחיביבן בביעור, ע"י רמב"ם פ"ו ה"י ובש"פ שם, מיהו מהא דהוצרכו לטעמא דתהי' משמע דהתם אף לרבנן ידלק, דלר"א י"ל משום קנס לחוד ידלק, ושמא פשיטא לגמ' דלא אמרינן ידלק כשאין כאן מן האיסור כלום, וקצת משמע מהא דתמהו התלמידים לפני ר"ע אם ר"א ידלק, דלא קנסו לרבנן ידלק בשביעית, ולפ"ו ר' ל"מ ד"ז ברמב"ם ואפשר דסבר דאתא כר"א, א"נ משום דלשיטתו כל לאחר הביעור ידלק.

שם מ"א מרחץ שהוסקה כו' מ"ש מרחץ מתנור

י. שם מ"א מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה, לשון מותר אתא לאפוקי דלא אמרינן יוצן, ומתפרש כלפי תנור שהסיקו דקתני בתוספתא יוצן, וכ"ה ברמב"ם פ"ה הכ"ג, וכלפי זה קאמר דמרחץ ליכא

הבלוע לא פקעה טומאתו, והיינו שהוא כבעין, ובוזה שייך חילול כיון דקדושתו פקעה, אבל בדלית' בעולם כלל לא אמרו יאכל כשאין כנגד מי לאכול, וכ"כ הרמב"ן בסה"מ סוף שורש שמיני דאם כבר נאכלו פטור [מלאכול כנגדם], (כ"ה בנדרמ"ח נאכלו במקום אכלו), והיינו דאף במקום שאמרו יאכל כנגדם היינו שלא ישתמש בהם קודם חילול זה, אבל אם כבר אינם בעולם שאין מה לחלל, לא מצינו יאכל כנגדם בתורת קנס בלבד, דחכמים קבעו דבריהם על הקדושה או פירותיהן, שלא יאכלום בלא חילול, אבל לא חובת גברא בלבד.

מיהו מצינו בירושלמי מע"ש פ"א ה"א באוכל מע"ש יחזרו דמים למקומן שפירשו יאכל כנגדו, (והיינו דוקא במע"ש דמהני חילול לפרי ראשון), אבל מדנקט לשון יחזרו דמים למקומן משמע דחשיב ליה חילול, ושמא אטו פירות שלקחן בטעות קאמר, או משום דמשתרשי ליה או גזירה אטו מעות, וצ"ע, וכבר נתקשינו בזה לעיל סק"א, ויתכן דאכילה וסיכת כלים דנוהו כנתינה לאחר דשייך חילול, משא"כ הסיק בו תנור שהוא איבוד בלבד, וג"ז צ"ע.

שם מ"ט עור שסכו בשמן של שביעית רא"א ידלק

שם מ"ט עור שסכו בשמן של שביעית רא"א ידלק, הלשון משמע דרך בעור פליג, ולא משמע דהתנא שמע דבריו בעור בלבד, דא"כ הול"ל אין סכים כלים ועורות כו' ואם סך כו', ורא"א העור ידלק, ונתעוררתי לומר דבכלי א"צ לשברו וסגי בהגעלה משא"כ בעור, ולכאורה גם בעור ע"י ההגעלה יפלט רוב השמן, כמו בהגעלת כלי חרס, ויותר מזה דהא עור רך בר כיבוס הוא, [ויש להסתפק בהני דקתני ידלק אם מהני הגעלה והעברת הצבע ע"י צפון כגון בקליפי ערלה ושביעית, או שכבר נקבע דינו לשריפה, ובסברא נראה דמהני, וקמ"ל תנא שאין תקנה ללבשו, אבל בביטל הצבע מותר, וא"כ י"ל דה"ה בהגעלה], ומרן זללה"ה בסי"ג

אם יש דין יאכל כנגדן במרחץ

יא. פשטות הדברים שאין דין יאכל כנגדן במרחץ, דהכי משמע סתמות לשון מותר, אלא די"ל דכיון דמתני' כיילא אף במסיקין גוים מש"ה לא נחית התנא לבאר ד"ז, דהיתר הרחיצה מתפרש דלא קאי על המסיק עצמו, אלא שהסיקה הבעלים ואחרים רוחצין, וכמו אם מתחשב הוא דקאי על אחר, ולכן לא ביאר התנא דיני בעל המרחץ, אבל יותר נראה שאין דין יאכל כנגדו אף לבעה"ב, דאם צריך לאכול מסתברא שאסור לכל אדם לרחוץ עד שיאכל כנגדו שהוא כענין חילול, ומדקתני מותר לרחוץ מתפרש מיד, אע"פ שלא חילל, ובאמת לפמ"ש"כ אין דין יאכל כנגדו אלא כשיש דבר ששייך בו חילול אבל כאן שכבר נשרף התבן אין כנגד מה לאכול, וכמ"ש מהרמב"ן בסה"מ, וכש"כ שאם ירחץ תחלה ואח"כ יאכל כנגדו, הרי נצטננו המים בינתיים ואין כנגד מה לאכול, ומרן זלה"ה נקט בסי"ג סקט"ו שיש דין יאכל כנגדו ולטעמי' דהאכילה כנגד ההנאה, ואין כאן אלא קנס חיצוני בלא ענין חילול, ועי' בזה לעיל סק"ב.

בנתנו בטיט ובכר האם יאכל כנגדו

ויש לעי' בתבן שנתנו לתוך הטיט או לתוך הכר אם יאכל כנגדו, דבירושלמי פ"ט ה"ז אמרו דנתנו בטיט או בכר בטל, ובתוספתא פ"ה ה"א נתנוהו האחרים הרי הוא כמבוער, ואמנם ודאי מתפרש דפקעה קדושת שביעית ממנו, אבל י"ל שדינו כסך כלים בשמן של שביעית, כיון שהתבן קיים בעולם, טפי משמן, ויאכל כנגדו, וא"כ י"ל דלהכי קתני נתנוהו אחרים שנעשה ע"י נכרים, אבל בישראל הו"ל למיתני יאכל כנגדו, ולר"א ידלק, אבל הדברים סתומין, דבתוספתא לא ראיתי דין יאכל כנגדו כלל לפו"ר, וא"כ ליכא למידק מדלא תנייה הכא, ולכאורה בכר יותר קרוב לחייב להוציאו מיאכל כנגדו, ואם מן הדין חייב להוציאו א"כ מעיקרא לא בטל כיון שעומד להוצאה, ואין נראה כן בירושלמי וברמב"ם, ואולי לא החמירו בתבן

דין יוצן, וכבר הקשה שם הכ"מ מ"ש מרחץ מתנור, ותירץ בשם הריק"ו דבתנור ניכר טפי ההנאה בתבשיל ובפת, מהנאת הרחיצה במרחץ, ודוחק, ומרן זלה"ה בסי"ג ס"ק ט"ו כתב דבמרחץ הרי המים שנתחממו כפת שנאפה, דכמו שלא אסרינן הפת משנאפה אין לאסור המים משנתחממו, שכבר נעשה האיסור ואין האיסור חל על התוצאות, [ויש לחלק דפת צריכה איבוד בידים, והפסד הבצק, משא"כ במים דסגי בציון], משא"כ בתנור שאם לא אפה בו לא נעשה ע"י האיסור כלום, ונמצא כשמשמש בתנור משלים מעשה האיסור, שהאיסור מורכב משום הפסד ומשום סחורה ליהנות מן ההפסד, ונהי דהפסידן כבר, אבל עדיין לא נהנה, והשימוש בתנור מצורף הכל למעשה שימוש האסור בפירות שביעית, ולכאורה אפשר לומר דבחום התנור נראה יותר כמשמש באיסור עצמו, שהחום מתייחס לתבן כאבוקה כנגדו, ונהי דכבר נתבערו מ"מ אסור מדרבנן כמשמש בשעה שהתבן קיים, משא"כ במים שכבר נתחממו, ואין האיסור ניכר.

ולפי' הגר"א בירושלמי מחלקינן בין מרחץ מים למרחץ זיעה, והיינו משום דזיעה כחום התנור דמיא, דאמרינן יוצן.

והא דקתני לה במרחץ ולא קאמר תנור שהסיקו יוצן, אפה בו או חימם בו מים מותרין, י"ל דהיינו כדי לסיים ואם מתחשב הוא הר"ז לא ירחוץ, שד"ז שייך רק במרחץ דאושא מילתא וגם ניכר שימוש, ולא בפת וחמין שבתוך הבית.

ומדקתני הר"ז לא ירחוץ ולא קתני אסור, משמע כפי' הירושלמי שזוהי הנהגה הראויה לאדם חשוב, ואפשר שהאיסור משום חילול השם שנהנה ממעשה איסור, ואפשר דאף בהסיקה גוים קאמר דלא ירחוץ כיון שנהנה מן האיסור, כדמחמירנן בתנור יוצן, ואדם חשוב צריך להחמיר יותר, וקצת משמע דלא איירי בעבריינים אלא בגויים.

לשרוף לשם איבוד אסור, צ"ע בזה, וצ"ל דדוקא לחימום מותר, דתו לא הוה סתמו לבהמה, אבל בפשוטו חימום מעיקרא נמי מותר, וצ"ע.

בגירסת הבבלי עד אימתי כו'

ולגרסא דתלמודן תענית ו' ב' עד אימתי נהנין כו' ומפרשין לה בגמ' דמאז צריך לבער ומתפרש עד אימתי נהנין בלא ביעור, מתפרשא מתני' כהני דלעיל המלקט עשבים לחים עד כו' וכן אינך, וה"ה דתבן וקש עד שתד רביעה שניה, אבל לפ"ז צ"ב למה הזכיר נהנין, ולא אמר סתמא כדלעיל בתבן ובקש עד שתד רביעה שניה, ואי גרסינן שורפין צ"ע דהא אסור לשורפן, וצ"ל ששורפן לחמם ולהאיר דשרי כמבואר ברש"י ותו' ב"ק ק"א ב' בעצים דמשחן, ושמא קמ"ל דאע"פ שאינן עומדים בביתו לאכילה אלא להנאות אחרות, מ"מ חייב לבערם לחיה, וכש"כ בעומדין לבהמה דהיינו עיקר ביעור, ואפשר דשינוי הלשון מפני שעשבים ועלין באמת כלין מן השדה, אבל תבן וקש נמצאין בשדה אלא שנסרחין בתוך העפר שנתלחלח בגשמים ולכן שינה לשונו ושנה עד אימתי נהנין, דכיון שנסרח שבחוץ צריך להוציא שבבית, ודוחק.

וצ"ל דשתי הגרסאות אמת דהתבן והקש שבשדה מותר לשרפו משתד רביעה שניה, ואותו שבבית צריך לבערו אז, ואחר הביעור נשאר בקדושתו כיון שלא נפסד, וה"ק עד אימתי נהנין מאלו שבבית ומאימתי שורפין אלו שבשדה, והרא"ש כתב ג"כ לקיים שתי הגרסאות אבל מפרש דאחר שקיים מצות ביעור מותר לשרוף אף אלו שבבית, וזה מחודש דלא מצינו שפוקעת קדושת שביעית, ואפי' גרסינן מאימתי נהנין נחא נמי סוגיא דתלמודן דילפינן מזה זמן ביעור, דכיון דהותר מה שבשדה בשריפה ש"מ שנפגם לחיה, ונמצא שכלה לחיה מן השדה, וצריך לבער מן הבית, [אבל לפמש"כ לקמן דאסור לאבד בידים כ"ז שראוי ע"י הדחק צ"ע להתיר שריפה, וצ"ע].

וקש, כיון דלא נחשדו ע"ז כ"כ, דלא חשיבי ומצויין בקל של היתר, או שלא יאמרו דמנהי חילול לפרי ראשון, ושמן מבוטל יותר, וצ"ע.

פ"ט מ"ז מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית כו'

יב. פ"ט מ"ז מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתד רביעה שניה, יעוי' בר"ש בשם ירושלמי, ונראה לפרש דהא דאר"ח מכיון שנסרח מה שבשדה הותר מה שבבית בתמיהה קאמר, דלישנא דמתני' שהכל מותר אף מה שבבית, ואמאי הרי מה שבבית לא נסרח, ומייתי דתני ר"ה דבאמת אסור אפי' לאחר שלש שנים עד שיסרח, [שור"ר שכבר כ"כ מרן זללה"ה סי"ג סק"ה ע"ש].

ולפ"ז קמ"ל מתני' דתבן שבשדה משנבלע בעפר שנתלחלח בגשמים פקעה קדושתו, ואין הטעם מפני שנפגם בעצמו לגמרי ואינו ראוי לבהמה, דא"כ אין לקבוע זמן אלא לפי הענין, אלא אף אם הוא ראוי אין מחייבין אותו ללקטו מתוך העפר הלח, ולנקותו שיהא ראוי לבהמה, [ואפשר שגם תופח ונפגם מעט אבל לא נפסל מאכילת בהמה לגמרי, דאם נפסל לגמרי א"כ אין ענין להזכיר זמן רביעה שניה, כיון שבלא"ה תלוי רק במה שנפסל, אבל אם זוהי הנהגה דשוב לא הטריחוהו בזה נחא שנוטל ושורף ואינו מדקדק בו אם נפסל], והו"ל כאותה ששינו בתרומות פי"א מ"ז ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין כו' אין מחייבין להיות יושב ומלקט אחת אחת כו' אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח כו' וכן בעצמות וגרעינין ועוקצין תלוי בדעתו, וה"נ משתד רביעה שניה אין מחייבין אותו ללקט התבן, ופקעה קדושתו כקניבת ירק וכיוצא בו, והיינו דקמ"ל ששורפין ג"כ משתד רביעה שניה, ונהנין ליתנו בטיט ובכר, אבל מה שבבית אסור עד שיסרח, [מיהו למש"כ לק' סי"ג סק"א דאע"פ שאין חיוב ללקט ולשמור ורשאי לחרוש ולזרוע ע"ז, מ"מ

בדין אתרוג שהוקר למצוותו אם נתפס הכל בקדושת שביעית

יג. בתו' סוכה ל"ט א' ד"ה יותר מבואר דאתרוג של שביעית שנמכר ביוקר ערב סוכות מפני שראוי למצותו נתפס הכל בקדושת שביעית, ובמנח"ח מצוה שכ"ח הביא בשם הפנ"י שתמה מנא להו ד"ז, כיון שלמצות לאכלה אינו ראוי יותר מכמה פרוטות, מנלן שנתפס דמים שאינן מכח מצותו, ולכאורה נראה להפשטות כדברי התו' דשביעית דומיא דקדש דכל שאתה מהייה הימנו הרי הוא כמוהו, וכל מחיר שנותנין עבור האתרוג מיקרי מהייה הימנו, וכן ראוי לומר במע"ש, דכמו שמשערין מחיר הפירות במקומן, ולא אזלינן בתר מחירן בירושלים, ולא כמחיר שישלמו בשביל להעלותן לירושלים, דכיון שפודה אותן כאן הרי מחירם כמו שעולין כאן, ה"ה כשפודה אותן ערב סוכות שמשלם מחירם ערב סוכות, וכן המזיק אתרוג בערב סוכות משלם כמחירו אז, [שו"ר בירושלמי דמוקי לה כשהיו אתרוגין נמכרין ביוקר] דהיינו טפי ממזון ג' סעודות, עי"ש, ומייתי עלה דרנב"י הקנה אתרוגו לבנו למצותו מפני שהיו אתרוגין ביוקר ולא הי' לו אתרוג עבורו, ומשמע דהוקר מפני המצוה].

אבל לקנות אתרוג בדמי שביעית ובדמי מע"ש בערב סוכות כמחירו למצוה יש לאסור, דכיון שלמצות השביעית והמע"ש אינו שוה אלא כמה פרוטות, ה"ז מפסיד מדמי מע"ש ושביעית שלא לאכלה, דאין היתר לקנות עבדים בתורת שוה כסף, וה"נ ההפרש במחיר הוא שוה כסף, גם אם ישאר במחיר זה לעולם, כיון שאינו ראוי לקיים מצותו במחיר זה, נמיהו אם באמת כונתו לאכילתו בערב סוכות ואין להשיג אתרוגים לאכילה בזול מפני שהוקרו בשעה זו, בזה י"ל דמותר], אבל אם לקח אתרוג בפרוטות לאכילה והגיע ערב סוכות ובא לפדותו פודה אותו במחיר של עכשיו, דסו"ס זהו הערך של הפרי, וכש"כ בפרי ראשון של שביעית ומעשר שני, דאזלינן בתר דמים של עכשיו.

והר"ש במע"ש פ"ב מ"א פי' דאין לוקחין בדמי מע"ש שמן מפוטם, לפי שהמותר שמשלם עבור הפיטום אינו שוה לכל נפש ומפסיד הדמים שמוכרין ביוקר, ונ"ל דגם מי שאינו רגיל בשמן מפוטם יכול לסוך בו, ונמצא שהפסיד רק דמי היתרון, מיהו י"ל שהאיסור מפני שגורם שלא יהא ראוי לאכילה, וכ"מ בפיה"מ שם], ועי' לעיל ס"ז סק"ד בדין ליקח שמן מפוטם בדמי שביעית, ומבואר מזה דאסור ליקח אתרוג ביוקר מדמי מעשר שני ושביעית, בגלל שראוי למצותו, דהיוקר שמחמת המצוה אינו ראוי כלל למצות שביעית, וכמ"ש"כ, אבל אין ללמוד מזה לאידך גיסא, דודאי בפדיונו יש להעריך כשויו לפדיון, והא דאסור לקנותו מע"ש ששוה לפדיון, היינו מפני שאסור לקנות דבר שאינו ראוי למצותו, רק בתורת שו"כ, דזהו ג"כ איסור לקחת עבדים וכמ"שנ"ת.

ולהאמור אתרוג ששוה פרוטה מפני מצותו אפשר לפדותו במע"ש אפי' בלא מעות הראשונות, [וכן דקדק אאמור"ר זללה"ה להפריש המע"ש באתרוג ששוה מעט למצותו, כי חשש שהפסולין לגמרי אינם שו"פ, וא"א לברך על פדיונם (עכ"פ בלא מעות ראשונות)], וצ"ע, ועי' מל"מ סופ"ד מאישות שצויין שם שנסתפק אם אפשר לקדש באתרוג ששו"פ רק למצותו, ולכאורה אין חילוק בין לאכילה או למצותו, שהרי אין זה הערך ע"פ אדם אחד אלא זהו צורך ציבורי, ואין חילוק אם צריכין את זה למצוה כל השנה או רק בסוכות.

- נמצאו בזה עוד דברים, לפו"ר -

שמעתי להסתפק אם מותר לקנות אתרוג כשר למצוה בדמי שביעית, כיון דריבוי הדמים שמוסיפין מפני הכשרו למצוה אינו לאכלה, ונמצא שמפסיד מדמי אכילה שבהן, ומצינו בסוכה מ' א' דאתרוג כשר תופס כל דמיו, מע"ש שאין בו לאכלה אלא דמים מועטין, שכן פי' תו' שם מ"ט התם יש באתרוג מזון שלש סעודות, ובמעילה אמרינן

בו יותר ממזון ג' סעודות, ולא הוזכר שהאיסור במסירת הדמים, ובירושלמי מפרש לה בהוקרו אתרוגים טפי ממזון ג' סעודות, (ומשמע שם מעובדא דרנב"י שהיוקר מפני המצוה כדפרתו), וצ"ל שהתנא לא רצה להאריך כאן בדיני שביעית, רק להזכיר קולא שנוגעת למצות לולב, שבכח"ג שאסור ללוקחו מותר להערים ללוקחו בשם מתנה או בהבלעה, ושיעור לשון המשנה הבא ליקח לולב וכל המינים ואינו רשאי ליקח אתרוג בדמיו [מפני שהמוכר ע"ה ודמיו מרובין], כיצד יעשה יבקש ממנו שיתננו לו במתנה.

למסקנא דמתני' משום מסירת דמי שביעית ואם יש היתר הבלעה כלפי סחורה

שם גמ' ונתיב ליה בהדיא לפי שאין מוסרין כו', לשון הגמ' דבעי על ר"ה שיתן בהדיא ולא בהבלעה ולא בעי טעמא דמתני' למה אינו רשאי ללוקחו, ופירש אמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמתני' הו"מ לפרושי דמשום איסור סחורה אסור ללוקחו, אבל הבלעה ס"ל לגמ' דלא מהני לאיסור סחורה, וא"כ נתיב ליה בהדיא, ובתו' משמע דהו"מ לשנויי משום איסור סחורה, אלא דבלוקח מן המופקר אין איסור סחורה.

ונראה דלפי האמת דמתני' משום איסור מסירת ד"ש לע"ה דהא דברי ר"ה הם הוספה על המשנה, לפ"ז אין לנו היתר של דרך מתנה או הבלעה אלא במסירת ד"ש, שע"י ההבלעה אין כאן ד"ש, אבל במקום איסור סחורה אין היתר להערים דרך מתנה או הבלעה.

בביאור דברי הגמ' בכורות ל"א ב'

ויש להקשות בדבכורות ל"א ב' בעינן למילף היתר מכירת מעשר בהמה ממכירת אתרוג בהבלעה, ומה הדמיון הרי התם האיסור מפני שמעשר בהמה אינו נמכר, וי"ל דהתם אין הנדון באיסור סחורה דכיון שיש לו מעשר בהמה שלו הו"ל כלקח לעצמו והותר שמותר למכרו, אלא

בפרוטה אחת אתרוג, ותימצו דאתרוג הכשר לברכה דמיו יקרים, וחזינן מזה שהאתרוג תופס דמיו כפי הראוי לברכה, אע"פ שאין דמיו יקרים למצותו, ומה"ט נראה שדמי שביעית נתפסין בכל האתרוג כפי שויו למצוה, אלא שיש לדון אם זה דבר הראוי לכתחלה, כיון שממעט מאכילת דמי השביעית, ומ"מ נראה שצריך ראי' לאיסור.

ואין ראי' מאתרוג של מעשר שני בירושלים דתנן שיוצאים בו יד"ח, דהתם מתפרש שפיר באתרוג שהוא עצמו הפרישוהו למע"ש, ולא לקחוהו בדמי מע"ש, ובאמת בדמי מע"ש מסתבר טפי להחמיר שלא ליקח אתרוג כשר בדמים יקרים, אבל בשביעית מסתבר דקיל טפי, וצ"ע.

מהא דיוצאין יד"ח באתרוג של מע"ש ושל שביעית, חזינן שאין חסרון במה שמקצה אותן למצותן שבעת ימים, והרי אין אפשרות אחרת לקיים המצוה בשביעית, אלא שאיסורן מדרבנן, אבל אין ללמוד מזה להתיר לתלות פירות שביעית בסוכה, דכיון שמבטלין ליחשב בסוכה, הר"ז כביטול הלאכלה, ולא מפני שמונע האכילה שבעת ימים, כדחזינן באתרוג דשרי, אלא מפני שעושה אותם כבית, ובמע"ש ודאי אסור אפי' בלא הוקצה למצותו דלא גרע משוקל משקלו כנגדו, אבל בשביעית אם אינו בודל מסתברא לקולא.

סוכה ל"ט א' מתני' הלוקח לולב כו'

יד. סוכה ל"ט א' מתני' הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית, מתני' מתפרשת בלוקח כל הד' מינים כדפרש"י ולכן מובן ששייך שיבקש ממנו שיגדיר את האתרוג כמתנה או בהבלעה, וזה מוכח מדקתני נותן לו אתרוג, ולא הוצרך לשנות ברישא הלוקח לולב ואתרוג, אלא ודאי שהי' האתרוג בכלל לשון לולב שכולל כל ההושענא.

ולשון המשנה סתום שלא הוזכר שהמוכר ע"ה [ערש"י ותו'], ולא הוזכר שהאתרוג יש

- נמצאו בזה עוד דברים -

בהבלעת אתרוג בשביעית

סוכה ל"ט א' מתני' נותן לו אתרוג במתנה, פ"י שיוסיף לו במחיר הלולב והמינים, ואת האתרוג יגדיר כמתנה, והענין כדי שלא יתפוס דמיו, ומשה"ק בגמ' לא רצה ליתן לו במתנה מאי, אין הכונה שלא רצה לוותר משלו דמי האתרוג, דודאי גם במתני' מיירי שהמוכר מרויח כפי חפצו, כמו בהבלעה שבגמ', אלא שחושש להגדיר האתרוג במתנה שאם יהא ביטול מקח על הלולב יפסיד דמי האתרוג, אבל בהבלעה לא יפסיד כיון שהמקח תלוי בשניהם, ורק בגדר תפיסת דמים מהניא ההבלעה שלא יתפסו הדמים, וזה דומיא דמתנה רק מתנה שניתנה עם המקח ביחד. דוקא.

דבמעשר בהמה נתחדש איסור בכל מכירה מפני עצם הבזיון שבמכירה, וזה יש לדמות לדמי שביעית דכי היכי שאינו נתפס בד"ש, ש"מ שאין שם מקח על המובלע, ה"נ לענין איסור מכירה, וואם נימא דגם לאביי שם איסור מכירת שחוטין הוא מדרבנן, ניחא טפי דילפינן להתיר איסור דרבנן ממכירה דאוריתא], אבל באיסור סחורה שאין האיסור במעשה המכירה אלא בכללות הענין שלא לתפוס פירות שביעית לסחורה אלא לאכלה, לזה לא מהני שמעשה המכירה נעשה בצורת היתר, כיון שמעשה מכירה בעצמותו בלא"ה מותר בשביעית, והאיסור רק על הענין של סחורה בכללותו, וכיון שמעשהו לסחורה לא מהני צורת המעשה מכירה להתיר, וכבר נתבארו הדברים בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ז סק"ו עי"ש.

סימן י

בדיני ביעור

נ"ב ב' לענין שלש ארצות לביעור מייתי לה נמי התם.

ולתלמוד י"ל דעיקר קרא לג' ארצות איצטריך, אבל בלא קרא דבהמה וח' הוה משוינן מאכל בהמה למאכל אדם לענין ביעור מקרא דמן השדה, ולכן ילפינן מקרא דבהמה וח' גם לאוכלי אדם ג' ארצות, דגילוי מילתא לכולהו הוא דכלה מן השדה היינו שדה שבאותה ארץ, תדע דאוכלי אדם אסור להניח לבהמה לאכלן משתלשן אדם כמ"ש מרן זללה"ה בסי"ד סק"ד וע"כ דביעור אינו לחיה, אלא עיקרו לאדם והצריכה תורה לבער בכל ארץ לפי זמנה, וחלוקת הארצות תלוי בגידול החי, ומה"ט יש ביעור גם בצובעין שאינן ראויין לבהמה וח' וכמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"ב סק"ח, וכן בפירות שמעיקרן טמונין בארץ ואין חי' מחפשת אחריהן חייבין בביעור, דמן השדה תאכלו

ביאור ענין מצות ביעור ובפ"י קרא דולבהמתך להתו"כ ולתלמודן

א. מצות ביעור ילפינן בתו"כ מקרא דמן השדה תאכלו את תבואתה כ"ז שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית כלה מן השדה כלה מן הבית, (וכתביה רחמנא גבי קודש תהי' לכם לומר שאף בדמיהם יש ביעור), ובקרא דולבהמתך ולחי' אשר בארצך, מפרשינן התם דס"ד דמצות ביעור רק באוכל אדם, ואפשר דלר' יהודה איצטריך דעניים אוכלין אחר הביעור, וס"ד דמצוה זו רק למאכל אדם נאמרה, [עי"ש בראב"ד ור"ש, אבל עיקר המקור לביעור מקרא דמן השדה, וכ"כ שם בבבגר"א], דמקרא דמן השדה תאכלו לא משמע למעוטי מאכל בהמה, ובגמ' נדה נ"א ב' מייתי רק קרא דולבהמתך ולחי', אע"ג דמיירי התם באוכל אדם, ואפשר דאגב דמייתי לה בפסחים

מתקיים כיון שלקטו בנ"א הכל ונשאר רק השמור ובין השיצין חייב לבער, וה"ה בכלל מחמת שאינם מתקיימין בשדה וכמשנ"ל לעיל בתבן וקש וחטים, ועלין ועשבים.

בהא דקבעו זמן ביעור לפי כליו הפירות בטבען
מהא דקבעו חכמים זמן ביעור דענבים עד הפסח ואינך, משמע דקים להו שאין דרך בנ"א ללקט עד תומם, וקבעו הזמן לפי כליו הפירות בטבען, דבליקוט בנ"א א"א לקבוע כללים, ובשאר שני שבוע ג"כ מצינו סופי תאנים וענבים שהם הפקר, וש"מ שבדרך כלל נשארין פירות באילנות, [ושיעור רובע דאר"א צ"ל דהיינו ג"כ מפני שנשרו ונפסדו, עי' פסחים נ"ג א'], ובזה מובן טפי הזמנים המאוחרין [שהרי גם בזמנם ה"ה הבציר בסוף הקיץ, ועי' פ"ט מ"ד דסתוניות כפרי אחר דמון], לפי שאין הפירות נפסדין כ"כ בימות הגשמים שהם נעשין צימוקים וגורגרות, וכן שמעתי מאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דזמנים אלו מפני הכילוי הטבעי, שו"ר שכ"כ מרן זללה"ה בסט"ו סק"ח.

פ"ז מ"ב ועוד כלל אחר אמרו כו' בפ"י כלל אחר, ובאלו שאין להם ביעור כשאירע שכלו מן השדה
ב. פ"ז מ"ב ועוד כלל אחר אמרו כל שהוא מאכל כו' ומתקיים בארץ כו' אין לו ביעור
כו', לא נתפרש אמאי קרי ליה כלל אחר הרי הכל בכלל הראשון, והכי הול"ל כל שהוא מאכל כו' יש לו שביעית, ואם אינו מתקיים בארץ יש לו ביעור ולדמיו ביעור ואם מתקיים בארץ אין לו ביעור, וגם במתני' דנדה נ"א ב' קתני כל שיש לו ביעור יש לו שביעית, וזו משנה שאינה צריכה דהא ביעור ממצות שביעית היא, ומשום סיפא נקטי' דיש שיש לו שביעית ואין לו ביעור, ובשלמא אם נתחדש כאן דין דאע"פ שאירע שכלו אינו חייב לבער מה שבבית, ניחא קצת, אבל אם אין כאן אלא גילוי המציאות דהני לא כלו להו, ואם אירע שכלו חייב לבער, א"כ אין כאן דין ולא כלל נוסף, דכולהו יש להם ביעור, אלא שבמציאות אינם מגיעין

וכיון שכלה מן השדה לאדם כלה מן הבית, אבל ר"ת פי' דקרא דמן השדה מיותר למתני' דשלשה כבשים, ער"ש פ"ט מ"ה ובתו' פסחים נ"ב א', ועי' מכילתא דרשב"י הובא לק' סק"ו.

בדברי התו"ט דדבר שאם ה' בשדה ה' נפסד פטור מביעור

בתו"ט פ"ט מ"ז כתב דתבן וקש שנפסדין ברביעה שניה אין בהם מצות ביעור אף לאלו שבבית, כיון שאילו היו בחוץ היו ג"כ נפסדין, ונמצא שלא מנע מן החי' בהכנסתו לבית, ולכן אינו מחויב להוציא, ביאור דבריו דמצות ביעור שתהא יד הכל שוה ולא יעדיף המרבה לתפוס מן ההפקר ולכן בשעה שאין בשדה יוציא שבביתו לכל אדם, ובזמן שאילו היו בשדה היו נפסדין מעצמן, נמצא שהוא הצילן מהפסד בהכנסתו לביתו, ולא מחייבין ליה ליתן ממה שהציל שכבר זכה בזה שהוסיף בהן יותר ממצב ההפקר דמעיקרא, וכ"ז להירושלמי, [ועמש"כ לעיל ס"ט סק"ב בזה], אבל להמבואר בתלמודן תענית ו' ב' שיש חיוב ביעור ברביעה שניה מפורש איפכא, וכן מתפרש במתני' דעשבים ועלי קנים וגפנים עד שתירד רביעה שניה, מפני שמתקלקלים ע"י הגשמים, וכן נראין הדברים שחטים ושעורים שנתקלקלו בשדה ע"י הגשמים חייב לבער מה שבבית ואע"פ שהבית גרם להם שלא יתקלקלו, דמצות ביעור שלא יעדיף זה שקדם וזכה, ולא חשיב יתרון מה שהכניס לבית, דגם חבירו ה' מכניס לבית, [מיהו אם כבשן במלח וכיוצא בו ועי"ז נשתמרו יש מקום לדון לקיים סברא זו, עי' לק' סק"ב], ועי"ש במשנה ראשונה ע"ד תו"ט, ובטעמא דשורפין מה שבשדה עמש"כ לעיל שם.

זמן ביעור בכלה לחיה הוא בין אם כלה מחמת שלקטו בנ"א בין אם כלה מחמת שהרקיב ונפסד, כדתנן אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, וכן בפסחים נ"ב ב' ואין אוכלין על שבין השיצין עי"ש ברש"י ור"ח, ומבואר דאע"פ שהפרי

לידי ביעור, (ואולי ר"מ שנה לשון כלל אחר, לפי שמחלק בין דמיהם להם), ואפשר דכל כלל לאתווי מידי, וה"נ יש ריבוי גם בכלל בתרא, וצ"ע לאתווי מאי, ואפשר דכיון דמסיים ואיזהו עיקר הלוף כו' מפרש תחלה דכללא הוא, והני דמפרש בסיפא יש בהם חידוש, ולא למימרא דדוקא הני, (וכלל גדול דפרק ח' מ"א י"ל דכילל בין הני דיש להם ביעור ובין הני שאין להם ביעור).

מ"ט אין להם ביעור אחר כמה שנים כשכלו, בחזו"א ובחו"ב בזה

ואכתי קשה מה שייך לומר שאין להם ביעור הרי אין מיעוט מפסוק להני דפטורין מן הביעור, אלא שבמציאות אין מגיע זמן הביעור כיון שהם מתקיימין בארץ כל זמן שיש ממין זה בבית, ואם אירע שלקטו הכל וכלו, חייב לבער, כן הק' אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"א סק"א עפ"ד מרן זללה"ה בסי"ג ס"ק כ"ב וסי"ד סק"א, ומרן זללה"ה הקשה בסי"ג סק"י שהרי אף המתקיימין בארץ כלים לאחר כמה שנים, ושיתחייב לבער אז, ותירץ שבדרך כלל כלה מה שבבית באותו זמן שכלה מה שבשדה, [ואם כבש מהן ונשארו הכבושין כיון דעל הרוב אין לו ביעור לא נאמר ביעור באלו], (ועי"ש דנקט דהני ירקות הן, אבל באמת נראה שכ"ה בכל המינין), ומינין אלו דרך בנ"א להשאיר מהן בשדה, ואינם כלין מלחלוחית הקרקע והגשמים, ואינם מתייבשים לפי שטמונין בארץ או שגופן חזק, והאדם ממהר להשתמש מהן בבית קודם שיכלו מן השדה, לפי שבשדה נשמרין יותר, ובבית מתייבשין, ונמצא שאינן מגיעין לחובת ביעור לעולם, משא"כ שאר מינין שנרקבין או מתייבשין בחוץ, או שדרך בנ"א ללקט כולן, [עי' להלן ד"ה המינין].

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה סי"א סק"א תירץ דהבינו חז"ל דביעור דכלה מן השדה נאמר על כילוי הרגיל של פירות, שבזה שייך לקבוע זמן שבדרך כלל הם כלין, ואז נגמרה עונת פירות

שביעית והגיע שעת הביעור, אבל הני דמתקיימין בארץ אין להם כילוי בזמן שזה, אלא בלים והולכין כבלאי שאר דוממין, ואין שייך לקבוע לזה זמן שאין בלייתם תלוי בחזק גופם בלבד, אלא הרבה גורמין כקור וחום ולחות ויבשות ועוד, ואם ראינו אחד שכלה, אפשר שחבירו יאריך שנים אחריו, והבינו חז"ל שענין כלה שנאמר בתורה היינו על כילוי שזמנו וענינו ידוע, אבל כילוי המתקיימין הוא בצירוף מאורעות ולא ניתנה המצוה לחזור אחר כל השדות לראות אם נשלמו מאורעות הכילוי לכל שבשדה, [מיהו עדיין צ"ב במציאות אם כל אלו השנויים במשנה הם בתכונות שמתקיימים יותר משאר פירות, דאפשר שמתקיימין מפני שאין דרך לעקרם כי רוצים שישארו להוציא עוד עליהם, כמו עיקר הלוף והדננה, וכן הפואה עוקרין אותה בקרדומות כדלעיל פ"ה מ"ד (וכן הלוף שם אלא שאינו לוף השוטה), וכן החלביצין ואינך אפשר שמשאירין את העץ מחובר להוציא עליו, וכיון שאין דרך לכלותו לא חייבה תורה בביעור, שהרי בכל השנים אין הבעלים מכלה אותן, וממילא גם בשביעית משאירין אותן, ויש לעי' לפ"ז אם לקטו בנ"א ולא נשאר בשדה כלום דנקט מרן ז"ל שאף אלו המינין חייבין בביעור, איך הדין אם לקטו שתי שנים אחר שביעית, דלכאורה משעבר הזמן ששייך ליחסו לכילוי פירות הרגיל, כמו שאין לנו ענין לברר אם כלו ע"י מאורעות, אין לנו לברר אם כלו ע"י ליקוט בנ"א, וזה מחודש דליקוט ע"י בנ"א יחייב בביעור רק כשלקטום בזמן לקיטת פירות שנת השביעית.

ולפמש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מיושב דדינא קתני דאע"פ שלא כלו בבית וכלו בשדה אינו חייב לבער, אבל לפי' מרן זללה"ה אין כאן אלא גילוי מציאות דהני מתקיימין בשדה אחר שכלו אותן שבבית, ואם עשה מהן כבשין י"ל דכיון שמתקיימין ע"י פעולת תיקון מיוחדת שנעשית על ידו אינו חייב לבער, וכמש"כ סברא זו לעיל סק"א עי"ש, או כדברי מרן זללה"ה דמצות ביעור נאמרה

שם, אבל קשה שיש הרבה שאינם טמונים בארץ ואין להם ביעור, וכדתנן פ"ז מ"ה לולבי האלה והבטנה והאטדין, וכן עקרבנין אמרינן עירובין כ"ז ב' דהיינו אצוותא דדיקלא, וכן פיקה של ורד בירושלמי, וכן גרעיני הפירות, ועוד דאף במאכל אדם ובצבועין יש ביעור ואע"פ שאין ראוי לתת מהם לחיה ואף צבועין שאינן ראויין לחיה יש להם ביעור, וכמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דחי' אוכלת סימנא בעלמא הוא שזוהי ארץ נפרדת לחייב בביעור כשכלה בארץ הזאת, וא"כ גם אוכל הטמון בארץ אע"פ שאין חי' מגעת לאכול ממנו יש לו ביעור, כשכלה לאדם מן השדה, ועוד דבתו"כ מבואר בהדיא דין ביעור לאוכל אדם בקרא דמן השדה, ולא נתחדש באכילת חי' אלא חילוק ארצות, ועמש"כ לעיל ס"ו סק"ו בביאור הברייתא שבת שם, [וע"ע מש"כ בהוספה שם], וצ"ע.

מסקנת הדברים

נמצינו למידין פירושא דמתני' דבאמת אין כאן שני כללים אלא דלשון כלל כולל כל המינים השייכים לענין זה, ולכן יש כאן שני כללים לשני המינים האלו, שזה כולל כל הדומין לעיקר הלוח השוטה וכו', ומצינו בשבת צ' א' ובע"ז י"ד א' הוסיפו עליהן כו', והרי גם אלו בכלל כללא דמתני', והתנא פרט בסיפא המינים שיש בהם חידוש לפי שנאכלין רק ע"י הדחק או שיש חידוש בזה שמתקיימין בארץ, וקאמר ברישא שזה כלל לכל כיוצא בו.

בדין מינים הללו כשקיימם לאחר שכלו מהשדה אם חייב בביעור

ובדרך הרגיל כל המתקיימין בארץ דמתני' יש מהן בשדה אחר שכלה מן הבית, ואינם באין לידי ביעור, ואם כבש מהן או שהכין מהן צבע ועי"ז מתקיימין בבית יותר, י"ל שאינו חייב לבעור, שהקיום המרובה שנעשה על ידו אינו חייב לבעור, ע"י סק"א, ואם ידוע שלקטום בנ"א עד תומם צ"ע אם מתחייבין בביעור, או שג"ז מאורע שאינו מסדר

ע"פ רוב, ולא על מאורעות, אבל אם ידענין שלקטו הכל חייב לבעור, ואפשר לומר שגם אם ילקטו הכל פטור מלבעור, דבאמת מינין אלו בכל השנים הדרך להשאיר מהן בשדה, ואין מחטטין אחר כל עיקרי הלוח והדנדנה, וכיון שכן לא מפרשינן מצות ביעור בהני שאינם כלין לחיה מן השדה אף כשהבעלים מלקטין, וגם אם לקטום בנ"א בשביעית וכלו לגמרי מן השדה הר"ז מאורע מיוחד שהחליטו לשרש ולחפש אחריהן, ואינו מסדר הלקיטה הרגיל, ושפיר הבינו שעל אלו לא נאמרה מצות ביעור, שעיקרה שלא יעדיף המרבה לתפוס, ובהני שאין דרך בעלים לאסוף הכל, א"כ עיקר טעם המצוה לא שייך, וכיון דסתמא אינם כלים, שפיר הבינו חז"ל דלא קיימא המצוה עלייהו, ולפ"ז יש כאן חידוש לדינא, והיינו כלל אחר.

אם המינים המנויים במתני' מיירי בשרשים או בגוף האילן

המינין שהוזכרו במתני' רובן שרשים כעיקרי הלוח והדנדנה, וכן הפואה שנינו בפ"ה שעוקרין אותה במאורפות מן הקרקע, וחלביצין פר"ש ע"פ הירושלמי שהם השרשין של נץ החלב, וכן פי' הר"י במ"צ והרא"ש ברכפא שהם שרשין [ועפיה"מ הנדמ"ח פי' אחר], ומהם שהם כגוף האילן, כלולבי האלה והבטנה והאטדין, וכן פיקה של ורד שפי' שזהו הכדור העגול שבתוך פרח הורד, כמ"ש הריטב"א סוכה ל"ה א' שזהו עיקר הפרי, ידוע שהוא נשאר על העץ אחר נשירת הפרח, וכל הני טבעם חזק ומתקיימין, ואין דרך בנ"א לחפש אחריהן כ"כ.

במש"פ הראשונים שבת צ' א' דהנך אין להם ביעור כיון שהם בקרקע

בריטב"א הנדמ"ח שבת צ' א' וכן בחדושים ע"ש הר"ן שם פירשו דהא דעיקר הלוח השוטה והדנדנה אין להם ביעור היינו מפני שהם טמונים בארץ ובלא"ה אין החי' אוכלת מהן שאינה מגעת לחפור בארץ, וכ"נ כונת הרמב"ן

שתלויין בייחוד האדם], ואפשר שבזמנם היו הגרעינין עומדין טפי לבהמה, עי' שבת כ"ט א' בגרעיני תמרים דכולהו חזו לחיותא.

אם יש דין ביעור בגרעינין, ובדין פרי שנלקט עם קליפתו

בירושלמי לפי הגר"א הקשו מ"ט לא פי' תנא דמתני' דין ביעור בהני, ומשני ר' ינאי דיש מהן שיש להם ביעור ויש שאין להם ביעור, ולכן נשמט התנא מלבאר דין הביעור, (עי' פ"ו ה"ג פ"ט ה"א לשון שרע מיני' נשמט מזה), ולכאורה קליפי רמון ואגוזים מתייבשים ויש להם ביעור, וא"כ הנדון רק על הגרעינין, ולשון הירושלמי את שדרכן לישור יש להם ביעור צע"ק, דגרעינין אין דרכן לישור, וצ"ל דקאי אקליפין, ואמנם כל הני דמתני' כדרכן לישור חשיבי, [דקליפת אגוזים הקשה נראה שאין להם שביעית דכעצים בעלמא חשיבי, וכבר נתקשו בדברי הר"ש שהזכיר הסקה בגרעינין, ואפשר שביאר רק המציאות ע"פ הגמ', אבל קדושתן משום מאכל בהמה], שכבר כתב מרן זללה"ה דלאו דוקא נושר מן העץ אלא ר"ל נבלה ונשחת, וצ"ע.

ואפשר דדוקא קליפי אגוזים שנושרין מעצמן בשדה יש להם ביעור, שהם כפרי בפ"ע שנלקט מן השדה ושייך לומר בו כלה לחיה מן השדה, [ומסתברא שזמן ביעורן קודם לפרי עצמו, שהקליפה מתייבשת מיד והפרי מתקיים שגם אחר לקיטתן עדיין יש הרבה אגוזים ע"ג קרקע ולא כל], אבל פרי שנלקט עם קליפתו, אין לחייבו לחזור ולהוציא הקליפות לחיה בשדה, שאין זמן ביעור מיוחד לקליפה והיא נטפלת לאוכל, ואם ביער הרימונים בזמן שכלו הפירות מן השדה, אע"פ שבאותה שעה נתקיימו הקליפות בפ"ע, אין מחייבין אותו לחזור ולבער הקליפות כשיכלו מן השדה, לא מיבעיא כשהרימון בקליפתו עדיין, דודאי נטפל להיות שומר לפרי, אלא אפי' קילפו כבר, דלא חשבינן ליה כלקט קליפות מן השדה,

לקיטת הפירות, [ומצות ביעור היא להוציא מביתו מה שלקט וגרם שאין לכולם בשדה, ובמינין אלו לא חשבינן המלקט כגורם שלא ישארו בשדה, שהרי אף בשאר שנים שהבעלים מלקטן עדיין נשארין בשדה, וממילא לא נאמרה עליהם מצות ביעור], וממתני' אין לפשוט כיון שמאורע זה אינו קיים בדרך הרגיל אא"כ ידקדקו ככונה מיוחדת ללקוט עד תומם, ואין לתנא להתייחס לזה, וכמו שאמרו פסחים נ"ג א' בענבים עד הפסח, אע"פ שאפשר שאם ידקדקו ללקט הכל יתחייבו קודם הפסח, וכש"כ הני דעדיפי מינה.

שם מ"ג קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין כו'

ג. שם מ"ג קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין כו', הקליפין מבואר במתני' שבת פ"ט ב' שהם לצביעה, [ונראה שהחידוש דאע"פ שרובן לאיבוד אזלי, מ"מ כיון שמיעוטן נצרכין לצבע יש בהם קדושת שביעית, דהאמת נראה כן שאין הצבעין אוספין בבתים קליפי הרמון, ומ"מ כיון שיש בהן צבע הנצרך, לא בטלה קדושתן בכך, וכן מצינו בעלין ולולבין שעיקרן לגידול האילן, כגון עלי זית וחרובין שאינם נושרין, ומ"מ שביעית נוהגת בהן], והגרעינין לא מיירי במה שדבוק עליהן מן האוכל, דאם ראויין לאוכל אדם ואינו משליכן א"צ להשמיענו שיש להם שביעית, דזהו כגוף הפרי, ואם משליכן מותרין כמ"ש הרמב"ם פ"ה הכ"א, וע"כ הנדון בגרעינין עצמן דקיימי למאכל בהמה או לצביעה, [שו"ר בירושלמי תרומות פ"א ה"ד דגרעיני אגסין וקרוסטומלין ראויין לאדם ותלויין בכינוס הכהן, דהא אין קדושת תרומה במאכל בהמה], ואפשר דשביעית לא תליא בדעת המלקט, ולכן קדשו בקדושת שביעית אע"פ שהשליכן], ובתוספתא פ"ו שנינו שמסיקין בגפת ובזגין והובא ברמב"ם שם הי"ט וצ"ל דהיינו כשנתייבשו, ואינן ראויין לבהמה, ומתני' מיירי בגרעינין שעומדין לכך, [ויש גרעיני דלעת ואבטיח שמיעוטן לאדם, ואפשר

שביעית, וכן העולשין, דמצינו שאינן נטמאין ט"א וממילא פטורין מן המעשר, ואפ"ה שביעית נוהגת בהן, עי' ירושלמי פ"ז ה"א בדין עולשין, ושם מיייתי מתני' דלולבי זרדין ועלי הלוף השוטה, שאינם מטמאין ט"א, ועי"ש עוד במתני' פ"ג דעוקצין, מיהו אפשר דמע"ש דמייירי בתוספתא כולל הניקח בכסף מע"ש, וזה אינו תלוי בט"א כמבואר במתני' שם, וגם לשון פסולת אוכלין ק"ק על כונת אוכלין שע"י הדחק, וצ"ע.

שוב נראה דיש לפרשה משום דראויין לבהמה ולא זו אף זו קתני, דבמע"ש אף אוכל אדם שכבר נתקדש פקע כשאנו ראוי לאדם אע"פ שראוי לבהמה, ובשביעית לא מיבעיא אוכל אדם דלא פקע, אלא אפי' אוכל בהמה מעיקרו קדוש, והפסולת קאי נמי אתבן וקש וכיוצא בו ולא על אוכל שנתקלקל דוקא, דבזה אם ראוי לאדם ע"י הדחק י"ל דבמע"ש ג"כ קדוש.

שם מ"ה לולבי זרדים כו'

ד. שם מ"ה לולבי זרדים והחרובין כו', מדברי הרמב"ם בפיה"מ הנדמ"ח נראה דלולבין היינו תחלת הענף כשהוא רך, כענין לולב בדקל, וזה ג"כ נקרא פרח, כדתנן בכלאים פ"ו מ"ט הפרח היוצא מן העריס, וכ"כ בפיה"מ עוקצין פ"ג מ"ד בלולבי זרדים והם הקצוות הרכים היוצאין בקצוות השבטים בעת שמלבלבין האילנות והרבה בנ"א כובשין אותן במים ומלח ואוכלין אותן חיין, מיהו לשון לולבין קאי גם על הפרחין שקודם יציאת הפירות, שזהו הנקרא אילנות מלבלבין, כדכתיב ויוצא פרח ויצץ ציץ וכדכתיב והיא כפורחת עלתה נצה, דמתרגמינן ואפיק לבלבין, אבל כאן מתפרש על הענף כמבואר בירושלמי שהוא עתיד להתקשות, ואילו הפרח נופל מיד ויש לו ביעור, אם יש לו שביעית.

בביאור הטעם דענפי האלה וכו' אין להם ביעור

והנה הענפים הרכים מתקשים ונעשים כגוף האילן בכל האילנות, ויש להבין א"כ מ"ש רישא

אלא פרי עם שומרו, והכל נגרר בתר הפרי, (זכר לדבר שהעור הולך עם הבשר בקדשים לכהנים, ובמע"ש יוצא לחולין), ובזה נתיישבו דברי ר' ינאי כפשטן דלישור מלשון נשירה, וקאי על קליפת האגוז הירוקה שנושרת, (ואולי גם בנץ הרמון יש חלק שנושר עי' עוקצין פ"ב דהפטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אינו מצטרף וצריך ברור, שוב הראוני דבברכות ל"ו ב' מבואר שהנץ ליתיה שומר בתלוש, ופרש"י שנופל הימנו כשמתייבש), וגם פרח הורד דרכו לנשור ופיקה שלו נשארת, ושנינו בבריייתא דהפרח יש לו ביעור, והפיקה אין לה ביעור, ולפי טעם זה גרעיני הפירות אין להם ביעור, לפי שאין דרכן לנשור.

דברי הרמב"ם שסתם בפ"ז הט"ו דאין להם ביעור צ"ע, ואפשר שטעמו כמש"כ דקליפין וגרעינין אין להם זמן בפ"ע, וזו כונת הריק"ו והכ"מ שאינם עיקר הפרי, והיינו שהם נטפלין ביניהם לפרי, ואינם נדונין בפ"ע.

במ"ש בתוספתא דחומר בשביעית ממע"ש שפסולת אוכלין כאוכלין

בתוספתא פ"ז ה"ב תניא דחומר בשביעית ממע"ש שפסולת אוכלין כאוכלין, ולא משמע דהיינו מפני שראוי לבהמה, דקתני ליה בהדיא ואוכלי בהמה כאוכלי אדם, וכן קתני קליפי רמון ואגוזים בהדיא, ואפשר דתרומה ומעשר שני תליא בדעת הבעלים אם מכנסן או משליכן, ובשביעית כ"ז שראויין לא פקעה קדושה מהן, שאין זכות לזוכה מן ההפקר להשליך לאיבוד, שלא זיכתה לו תורה אלא שיקחנו לאכלה, ומצינו כע"ז דליקטן לעצים ואח"כ חישב עליהם לאכילה חיילא קדושת שביעית עליהן, וה"נ לא פקע כח שביעית לגמרי בהשלכתו, אבל הרמב"ם בפ"ה הכ"א השווה שביעית לתרומה לענין גרעינין, ולכן יש לפרש דהיינו אוכלי אדם שנאכלין ע"י הדחק, כמו עלי לוף השוטה עלי קנים ועלי גפנים ולולבי זרדים והחרובין והאלה והבטנה והאטדין שפטורין מן המעשרות ויש להן קדושת

בדברי הירושלמי דאזלינן בתר לקיטה אם אף לקולא קאמר

תניא בתוספתא שם וכולן שנכנסו מע"ש לשביעית או שיצאו משביעית למוצ"ש נידונין כאילן חוץ מן האדל שנידון כירק, ובירושלמי אר"א בשר"י לית כאן מששית לשביעית ששית אלא שביעית, ולא הוזכר אי פליג ר"י גם לקולא במוצאי שביעית, או שמחמיר בשניהם כיון שבלא"ה הלולבין פטורין מן המעשר, ואם נימא דס"ל בתרווייהו בתר לקיטה, כיון שרק עם לקיטתן הוחלטו לאכילה, ולפ"ז ה"ה בעלין, א"כ זה לא כתלמודן סוכה ל"ט ב' דלולב שנכנס משישית לשביעית אין בו קדושת שביעית וכמש"פ רש"י שם, ואפשר דלכו"ע עלין שצמחו בשישית דינם כששית, דלא מסתבר שעלי הזית והחרובין מתקדשים בשביעית, וגם משמע שאין קדושתם פוקעת במוצאי שביעית דמה"ט אין להם ביעור, כמ"ש בתוספתא שם לפי שאינן כלין, ורק בלולבין יש לדון שהם נטפלין לפירות, לפי שהלבלוב תחלת פריחת הפירות, ואזלינן בהו כדין הפירות שיבואו אחריהן, אע"פ שלפמש"כ לולבין דשמעתין אינם הפרח של הפרי אלא התהוות הענפים, מ"מ הכל מתייחס ללבלוב הפירות, נאפשר שהגדון מפני שמוסיפין לגדול בשביעית, ולכן דמו לירק, שאין בלולבין כח שיש בפרי שבקטנן יש כבר כל כח הפרי, אבל מ"מ עלין שנגמרו בששית לא מסתבר שיתקדשו בשביעית בתר לקיטה כירק].

ובפשוטו אין דרך ללקט כל הלולבין מהאילנות שזוהי התפתחות האילן, ואינם עומדים לא לאכילה ולא לעצים, אלא שמלקטין מהן מעט לאכילה, וכן בעלין הענין כן, בין הנושרין בין שאינן נושרין, שהעלין נצרכין לאילן להצמיח פירותיו, והמכלה העלין מפסיד הפירות, ולפ"ז עם לקיטתו לאכילה חיילא קדושת שביעית אבל רשות לכל אדם ללקוט לאכילה, וכמש"כ לעיל ס"ו סק"ט עי"ש בדברי מרן זללה"ה בזה, ומרן זללה"ה בסימן י"ד צידד דמה"ט אזלינן בתר לקיטה כיון

ומ"ש סיפא, ואפשר שענפי אילנות אלה ובטנה ואטדין לעולם רכין וראויין לאדם ע"י כבישה או שראויין עכ"פ לחיה, ולכן אין להם ביעור, ולולבי זרדים וחרובין מתקשין ונעשין כגוף האילן שאינו ראוי לאכילה, ומצינו יומא פ"א ב' דלולבי גפנים ראויין לאכילה רק סמוך ללבלובן עי"ש, ולפ"ז יש לפרש מ"ש בירושלמי תמן אין סופן להקשות היינו לולבי האלה והבטנה שהם ראויין ע"י הדחק גם לאח"ז, והכא סופן להקשות היינו בזרדין וחרובין, וכיון שהקשו נעשו כאביהן שאינו ראוי לאכילה, וכיון שכלה לחיה חייב לבער, ואפשר שלולבי האלה ואינן מתקשין לאחר זמן מרובה, והו"ל כמתקיים בארץ, שהרי אין מכלין לולבי האילנות לגמרי, כמו ששנינו בתוספתא פ"ה ה"ח בעלי זיתים וחרובין שאין להם ביעור מפני שאינם כלין.

בפלוגתת תנאי בתוספתא בזה

ובתוספתא פ"ה ה"ח פליגי תנאי בד"ז ומתני' כר"ש דהתם, אבל ר"מ סבר דאף לעלין אין ביעור, וחכמים סברי דאף ללולבין יש ביעור, והענין מיושב לפמש"כ ע"ד מש"פ בזה מרן זללה"ה בסי"ד סק"א דכיון דלולבין היינו ג"כ ענף החדש עם העלין שלא גמלו, א"כ חשיבי הלולבין מין העלין, וכיון שהלולבין מתקיימין לחין לזמן מרובה, חשיב שעדיין יש מינו בשדה, ולכן סבר ר"מ דלעלין ג"כ אין ביעור, ורבנן סברי דהלולבין שמתקשין לא חשיבי ראויין, וכמו בלולבי זרדין דלכו"ע יש ביעור, והעלין הרי נושרין מאביהן, ור"ש סבר דלולבין לא מינא דעלין חשיבי, והיינו מתני'.

אבל בירושלמי הביאו ברייתא בכבש עלין עם לולבין, ובהא פליגי תלתא תנאי כפלוגתתן בתוספתא, ומפרש התם דפליגי כפלוגתא דר"א ור"י ור"ג בכובש שלשה כבשים פ"ט מ"ה, ולפ"ז מתני' ככו"ע, אבל אין זו הברייתא ששנויה בתוספתא, דהתם מייתי תלתא מתנייתא, וגם לשון התוספתא ל"מ כן, אבל יתכן שנשתבש, וצ"ע.

לאחר שכבר נאסר הישן שנתחייב בביעור, ותו לא פקע מצות ביעור מטעם דיד', דרך כשחלה מצות ביעור אמרינן שאינה חלה על טעם, (דטעם כמבוער כמו ג' סעודות ותבשיל), אבל דבר שנתחייב בביעור אוסר בטעמו, ואוסר אחר הביעור, וזהו שחידש ר"ז דבורד לעולם הנדון על השמן, וזהו החילוק בין רישא לסיפא דממילא ע"כ לפרושי ישן דסיפא שאינו דומיא דישן דרישא, ורישא קודם הביעור וסיפא אחר הביעור, ור"י לטעמיה דלא מוקים מתניתא רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא, וניחא ליה טפי לאוקומי בתרי תנאי, כדאמר סנהדרין ס"ב ב', אבל בחרובין ישנים ביין חדש הנדון על היין, וחדשים ביין ישן הנדון על החרובין, ותרויהו מייירי בשביעית ושמינית, שכבר נתחייב הישן בביעור ולכן חייבין בביעור.

וא"ת מ"ש ורד מחרובין, וי"ל דורך עיקרו ליתן טעם בשמן, ואין השמן בא להטעים את הורד, שאם סוחטין הורד משמנו ונשאר רק הטעם הבלוע אינו נהנה מטעם השמן שבורד, אלא הוא כעין תבלין שנתנו טעם בקדירה, שאינם כנהנין מטעם הקדירה, משא"כ חרובין ויין ששניהם נהנין זמ"ז, ולכן סתם התנא ברישא וסמך ע"ז שיהא מוכן שהנדון לעולם על השמן, וע"כ דישן דקתני סיפא היינו שביעית בשמינית, ובחרובין אשמועינן שנאסרין בטעם היין, אע"פ שעיקרן להטעים היין, ולא איצטריך לאשמועינן שקודם הביעור אין נאסרין בטעם לחוד לחייבן בביעור, דזה כבר שמענו מרישא דורך, וה"ה בחרובין דילקט החרובין, ורביתא דמתני' בורך דאע"פ שעיקרו להטעים השמן דינו כטעם שאינו חייב בביעור, וזה לא שמעינן משלשה כבשים פ"ט מ"ה שכל אחד חשוב לעצמו, וטעם חבירו בטל בו, אבל ורד בשמן יש לחשבו כאילו גוף הורד בשמן, וקמ"ל שדינו כטעם וא"צ ביעור.

ולהאמור מודה ר' יוחנן בורך ששית שכבשו בשמן שביעית אפי' קודם הביעור שחייב בביעור לכו"ע מפני שממשות השמן בורך, ולא

שקודם הלקיטה היו כעצים, מיהו בסיאה ואיזוב וקורנית שחייבין במעשרות ע"כ משעת גידולן הוחלטו לאכילה, אא"כ גדלו בפטור והביאן לחצר ולקטן בחיוב, ולא נתיישבו הדברים, ובספר ניר צידד דכונת הירושלמי לומר שדברי ר"י נאמרו על ההיא דסיאה ואיזוב ולפ"ז דין התוספתא בלולבין כמו שנשנית לפנינו, ובסיאה ואיזוב אזלינן בתר לקיטה בכל האופנים, וצ"ת.

שם מ"ז ורד חדש כו' מ"ש ורד בשמן משמן בורך, ומ"ש ורד מחרובין

ה. שם מ"ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הורד וישן בחדש חייב בביעור, חרובין חדשים כו' חייבין בביעור, פשטות המשנה דישן היינו ששית וחדש שביעית, וא"כ צ"ב תרתי א' מ"ש ורד בשמן שאין השמן חייב בביעור, ומ"ש שמן בורך שהורד חייב בביעור, ב' מ"ש ורד מחרובין, ובשאלה א' י"ל דקי"ל כר"ג דטעם הבלוע אינו חייב בביעור, ולכן טעם ורד שבשמן א"צ ביעור, אבל שמן בורך נבלע הבעין, שאפשר לסחוט השמן מן הורד, ולכן חייב בביעור, [ועי' לק' סק"ו דלסברא זו יש ראי' מזבחים ע"ו א' דאמרינן שאפשר לסחוט השמן מהירק, ומוכח שם שחייב בביעור, כמ"ש מרן זללה"ה בסיד"ד ס"ק י"ג], ובשאלה ב' באמת מצינו בתוספתא דס"ל שדינם שוה, ויש לפרש דהיינו דמקשי בירושלמי הכא את אמר ילקט את הורד, והכא את אמר חייב בביעור, פ' בחרובין, ומשני אר"י דתרי תנאי נינהו, ולתנא דורך ה"ה בחרובין כבתוספתא, ותנא דחרובין סבר כר"א דטעם חייב בביעור.

בדברי הירושלמי בכ"ז

אבל קשה לפ"ז מה יישב ר"ז במה שהעמיד סיפא דישן בחדש בורך של שביעית ושמן של שמינית, הרי סו"ס יש בשמן רק טעם ורד ולמה חייב בביעור, ואפשר דקודם זמן הביעור באמת בכל האופנים טעם אינו חייב בביעור, אבל סיפא דישן בחדש וחרובין בין רישא ובין סיפא מייירי

אסיפא דורד ואחרובין, אבל דוחק גדול לפרושי תנאי דמתני' בכה"ג, באמצע בבא דורד, מיהו אם נפרש כן, נוכל לומר דלר"ז נמי תנאי היא, ורק בבא דורד יישב ר"ז כחד תנא, אבל תנא דחרובין לכו"ע תנא אחרנא הוא.

בקו' הר"ש על דברי הירושלמי

יעוי' בר"ש בפירושו במשנה ובמשה"ק על הירושלמי, ומדברי הרא"ש נראה דפירושו במשנה ה' לו"ד הירושלמי וכקושינו על הירושלמי, אבל לפי הירושלמי ורד נ"ט בשמן ונתקדש בקדושת שביעית, ורק לענין ביעור אם ילקט הורד קודם הביעור לא יתחייב בביעור, נאמנם קושיה הר"ש על הירושלמי צ"ב, דמה שייך להקשות דנימא שאינו נ"ט בשמן, בזמן שידעו האמוראים שנו"ט בשמן, וכונת הר"ש דכיון דתנא דמתני' נחית לבאר שיש חילוק בין שמן בורד לורד בשמן, לא שייך לשאול סתירה, אלא לדקדק מ"ט, וממילא נוכיח מזה דטעם הורד קלוש בשמן ועיקרו ריח, אבל באמת אין כאן קושיא כיון דקים להו לאמוראים שאינו כן, וכמו שביארו בתו"ח והגרע"א ז"ל.

למש"פ דשאני אחר הביעור אם דוקא כשכבשן כשהגיע זמן הביעור

ובהא דלאחר הביעור נאסר כל שקיבל טעם מפירות שביעית, יש להסתפק אם דוקא ככבשן אחר הביעור שעיקר הטעם קיבל בחיוב ביעור, או שגם אם כבשן קודם הביעור, סו"ס השתא נפיק טעם מהפרי לאחר הביעור, ואפשר לומר שהטעם הנוסף אינו חשוב לאסור, ואפשר לומר דדוקא בההיא דשלשה כבשים אין הטעם הנוסף חשוב, אבל ורד שעיקרו לטעם אוסר גם אח"כ, ואפשר לומר שגם בשלשה כבשים דוקא כשביעור מינו מן החבית קודם הביעור מהני לר"ג, אבל אח"כ אוסר, ואפשר לומר דורד כלה טעמו וריחו מהר, אבל חרובין נותנין טעם גם אח"כ, ופשטות לשון ילקט את הורד דאין להשהות הורד בשמן לאחר

מפני טעמו, והו"ל ורד כוליה חד תנא, וחרובין תנא אחרנא, וס"ל דכולה מתני' קודם זמן הביעור, וישן דכולהו ששית וחדש שביעית, ור"ז חידש דאפשר לפרש סיפא בעבר זמן הביעור, וישן היינו שביעית בשמינית שכבר עבר הביעור, וסמך התנא שנבין דבורד הנדון רק על השמן, [ונקרב הדבר שמשליכין הורד משנתן טעמו וריחו בשמן, ואין דינו כבשמים אלא כתבלין, ומהא דמועיל לרפואה כדתנן שבת ק"א א' חזינן שנותן טעם וחריפות מלבד ריח], וממילא מפרשינן חדשים וישנים דיין כסיפא דורד ולא כרישא דורד.

תוכן המשנה לשינויא קמא ולר"ז בירושלמי

בקצרה, לר' יוחנן, א. הקושיא מ"ש ורד מחרובין, [ולא כמו שמפרשים מ"ש רישא דורד מסיפא דורד], ב. תנאי היא היינו ורד חד תנא וחרובין חד תנא, ג. ורד בולע שמן בעין, ואינו כטעם ליפטר מביעור השמן שבו, ד. ככולה מתני' ישן ששית חדש שביעית, ה. כולה מתני' שכבשן קודם זמן הביעור, לענין דין ביעור בזמנו, ו. דתנאי פליגי בדר"ג ור"א פ"ט מ"ה אם טעם חייב בביעור, והחידוש בורד שעיקרו להטעים בלבד, ואפ"ה טעמו פטור מביעור לר"ג.

לר' זעירה, א. כולה מתני' בורד שביעית ושמן חולין, והיינו משום שאין דעת בנ"א על הורד אחר שנתן ריחו וטעמו בשמן, ב. ישן דרישא דורד ששית, ישן דסיפא דורד שביעית, ישן דחרובין בין ברישא בין בסיפא שביעית, ג. חדש דורד פירושו שביעית קודם הביעור, וישן פירושו שביעית אחר הביעור, ד. חרובין ויין מטעימין זה את זה, כבשן קודם הביעור הטעם פטור מביעור, ואחר הביעור חייב, ה. כולה מתני' כר"ג פ"ט מ"ה, וקמ"ל דאחר הביעור אף טעם חייב בביעור, וקמ"ל דורד בשמן כטעם בלבד חשיב.

מש"כ דהקושיא רק מורד אחרובין אינו מוכרח, ומצינן למימר דשמן בורד ג"כ נ"ט בלבד, והקושיא גם מרישא דורד אסיפא דורד, ותנאי

הומ"ל על האחרון, דאין לשון אף מוסיף כ"כ, שהרי אוכלין עד האחרון, ובתו"כ הלשון מבורר יותר, [שו"ר דהגר"א מוחק תיבת אף], ויש לעי' לר"א דאוכלין על הראשון וביער כל החבית בזמן הראשון וחזר וזכה בה ואח"כ הגיע זמן ביעור של השאר מאי, בדפשוטו כיון דר"א לחומרא קאמר א"כ הדין נותן שיחזור ויבער כולה כשיגיע זמן של שני ושל אחרון, ומתני' מתפרשת כשביער ולא חזר וזכה בה, אבל אם ר"א מעיקר הדין קאמר מדרשא דקרא, א"כ כבר קיים מצות ביעור וא"צ לחזור ולבער, ובזה ר"א לקולא, ומ"מ בלא ראי' אין להקל, דאם לר"י ור"ג לא מהני ביעור דהשתא, ה"ה לר"א.

יש להסתפק אם פלוגתתם דוקא בשלשון פירות שביעית, או דה"ה כשאחד או שנים פירות ששית, ונראה דלר' יהושע ודאי דוקא בפירות שביעית קאמר, אבל ירק של ששית ושל שביעית שכבשן יחד לא נפטרו ממצות ביעור, וע"כ טעמי' דר"י מפני שהירק של שביעית מצוי בשדה ולא הגיע זמן ביעורו, אבל פרי ששית שאינו מצוי בשדה אינו מציל על הפרי שביעית לפוטרו מן הביעור, ולא דמי לעלין ולולבין שאמרו בירושלמי פ"ז ה"ב דלר"י פטורין מן הביעור, דהתם הלולבין מצויין כל הזמן בשדה, אבל פירות ששית שאינם הפקר לא מהנו לפירות שביעית, וכן יש לדקדק מלישני' דר"י פסחים נ"ב א' צא והבא לך אף אתה לאוקימתא דר"א שם, משמע דטעמי' דת"ק מפני שחשיב ליה כלא כלה, וע"ז קאר"י דבעינן שיוכל אף הוא להביא פרי כזה.

בטעמא דר"ג אם משום דסגי שהעיקר מצוי בשדה או שטעם כמבוער, ונפ"מ בזה

ועדיין יש להסתפק לר"ג מאי, מי אמרינן טעמי' דר"ג דמודה לר"י בירק שמינו מצוי בשדה, ורק בטעם שמובלע בו ס"ל שאינו מציל, או"ד טעמי' דר"ג מפני שטעם כמבוער, ואף בפירות ששית שיש בהם טעם פירות שביעית א"צ לבער,

הביעור, וכן מלשון הר"ש והרא"ש משמע שאפי' כבשן קודם הביעור, אם השהה אותן כך לאחר הביעור אסורין בורד וחרובין, שכתבו דהחרובין נשתהו שם עד אח"ז הביעור, ודכוותה מתפרש בורד, ועמש"כ בכ"ז מרן זללה"ה בסי"א ובספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה סי"א סק"ב, ועי' לקמן סק"ו בעיקר דין ביעור בטעם שנבלע.

במ"ש הרמב"ם בפיה"מ דישן וחדש היינו משום כח הבליעה

פשטות המשנה והגמ' דחדש וישן נאמר רק על זמן הביעור, ולא שיש חילוק בטבע המינין בין יין ושמן ישנים לחדשים, ולא בין ורד וחרובין חדשים לישנים, ובפשוטו ורד ישן מתפורר, ואין שבחו לכבשו אלא בלחותו, וכיון דודאי חדש וישן מפני הביעור נשנה, אין לנו מהיכן לחדש שגם טיב הפרי בכלל החילוקי דינים, ואם שמן ישן אינו חריף כ"כ, הרי יין ישן חריף טפי, ודוחק לומר שמשנתנה ענין החדש וישן לכמה גוונים, ועי' פי' הרמב"ם במתני', שפי' כן כדי ליישב החילוקי דינים, אבל בפשטות המשנה הדברים מחודשים, וצ"ע.

כל מש"כ בביאור המשנה מיושב יותר אם הפירות אינן נאסרין אחר הביעור כלל אלא שחייב לבער, [דהא מפרשין כולה אחר הביעור (מלבד רישא דורד) וא"כ הו"ל לתנא למימר אסורין, אם אין תקנה בביעור], ולמאי דקי"ל דמי שלא ביער נאסרו פירותיו מדרבנן כמ"ש הרמב"ן עה"ת, צ"ל דמתני' מתפרשא חייב בביעור שזהו הדין בעיקר מצות ביעור, ואם ראוי לקנס חכמים, אסורין, ואם ה' אנוס או שהי' בבעלות גוי או ברשות הקדש, ונכנס לרשותו, חייב לבער עכשיו, ודוחק, וצ"ע, ולהרמב"ם דביעור היינו שריפה ואיבוד ממילא מתפרש חייבין בביעור דאסורין.

פ"ט מ"ה הכובש שלשה כבשים כו'

ו. פ"ט מ"ה הכובש שלשה כבשים בחבית אחת ר"א אוכלין על הראשון, פי' אין אוכלין אלא על הראשון, ורי"א אף על האחרון,

ובתו' פסחים נ"ב א' וכן ברמב"ן עה"ת (צידד כן) מפרשים טעמי' דר"ג מפני שטעם הבלוע כמבוער דמי, ולפ"ז ה"ה בששית, ובסברא הדבר מובן כדאשכחן בתבשיל שהוא כמבוער כש"כ טעם הבלוע דהוי כמוכן לאכילה, אבל ממתני' אין ראי' כיון דטעמיה דר"י דוקא בשל שביעית, דילמא ה"ה דר"ג.

ונפ"מ בעירב יין של ענבים ביין תפוחים ושניהם שביעית, דיש כאן ממשות ולא טעם בלבד, לר"א אסור ולר"י מותר, אבל לר"ג תלוי בספק הנ"ל, דאם טעמי' דר"ג רק מפני שטעם כמבוער, א"כ י"ל דכאן אסור כיון שמעורב בעין ממין שכלה מן השדה, אבל אם מודה לר"י בדבר בעין שיש ממינו בשדה, ה"נ הרי יש בעין שיש ממינו בשדה, ואם ה' אחד מהם של ששית, היינו מתני' דסופ"ז דשביעית אוסרת כ"ש במינה ושלא במינה בנו"ט.

ולפמ"ש פ' הר"ש והרא"ש במתני' דורד פ"ז מ"ז מבואר שם דטעם הרי הוא כמבוער אף בפירות ששית, וש"מ דטעמי' דר"ג משום דטעם כמבוער ואע"פ שאין ממנו בשדה, [ובפשוטו תנאי דאמרו בירושלמי היינו ר"א ור"ג, עי' לעיל סק"ה], וכ"כ התו"ח והגרע"א בדעת הרע"ב, אבל קשה לפ"ז מה הוצרכו הר"ש והרא"ש לחפש טעמים בד"ג, אם משום דסבר כר"ש, (ודוקא ירק), או דס"ל כר"א וכר"י ערא"ש, או מקרא דמן השדה, והרי לפמ"ש כ"דאף בדששית חשיב כמבוער, א"כ אינו ענין לקרא דמן השדה, ונראה מזה דלא קים להו עיקר הדבר שטעם כמבוער, דלפי' ר"ש שם לולא הירושלמי מתפרשא מתני' דטעם אינו כמבוער, אלא שורד אינו נו"ט בשמן, וכפשטא דמתני' דאף שכבשן קודם הביעור חייבין בביעור, ולא מהני שילקט את החרובין, [מיהו במע"ש פ"ה מ"ו פר"ש דתבשיל כמבוער מפני שאין ממשו ניכר, וה"ה בשביעית כמ"ש בתורע"א שם].

גם לפי' הרמב"ם שם מתפרש דבנו"ט חייב לבער, ואינו מחלק בין קודם הביעור לאחר הביעור,

עי"ש בפיה"מ ובפ"ז הכ"א, אלא החילוק בין ורד חדש לישן ולחרובין, ועי"ש דמפרש חרובין דומיא דורד דלעולם החרובין שביעית והיין חולין. - בשנו"א חילק ג"כ בנתינת טעם בין ורד ושמן חדש וישן, ובין חרובין, ושור' נדמ"ח מכת"י הגר"א שפי' מתני' דשלשה כבשים וורד ע"ד פר"ש דהורד מיירי לאחר הביעור, ור"ג ס"ל דטעם שקודם הביעור אינו מחייב בביעור, ולפי דבריו מבואר דטעם אינו חייב בביעור.

ולהאמור אין בדינו דבר מוכרע שטעם של שביעית א"צ ביעור, [ולעיל סק"ה נקטנו כן בביאור מתני' דורד, אבל קשה לקבוע מסמרות מפני שהדברים סתומין], ורק טעם שמובלע בפירות שביעית דינו כגוף הפרי לענין ביעור, מיהו בסברא מיושב מאד שלא אמרה תורה כלה הטעם מן הבית, ואפשר שיש לסמוך בדרבנן על תו' והרמב"ן שכ"כ, אבל לא נאמרו דבריהם בהכרע, וכמש"כ מדברי הר"ש והרא"ש, שור' שגם דעת הגר"א בכת"י כתו' והרמב"ן, אלא שבשנו"א לא כ"כ, וכ"כ הגרע"א והתו"ח בדעת הרע"ב כמש"כ לעיל, שור' בשערי צדק וביתא אדם שהאריך בזה בפלוגתא הרמב"ם והר"ש לענין טעם קודם הביעור בפירות ששית, ודעת מרן זללה"ה בסי"א דדוקא טעם שבפירות שביעית א"צ ביעור, [ובסוף הסימן ממכתב דמשמע דעת הראב"ד שאינו מחלק בזה], ודעת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"א סק"ב דלוד"ז ז"ל ה' נראה דבכל דוכתא מותר, וצ"ע.

ומרן זללה"ה בסי"ד סק"י י"ג כתב לדקדק מסוגיא דזבחים ע"ו א' דטעם חייב בביעור, דהיינו טעם השמן הבלוע בירק עי"ש, ובפשוטו נראה דשמן בלוע ממשו בירק, כמבואר בגמ' שם שאפשר לסחטו אלא שאם יסחטנו הרבה יפסד הירק, וכ"ז קודם הבישול, אבל אחר הבישול ודאי נבלע הרבה וחשיב כבעין, וגם הסחיטה מפסידתו יותר, ולפמ"שנ"ת לעיל סק"ה מבואר במתני' ובירושלמי דורד, שהוא בולע ממשות השמן, ולכן הורד ה'

ודברי ר"ג בכה"ג לא שמענו, אם דוקא בטעם ס"ל להקל, או דסגי בזה שיש ממין הבעין בשדה, וכמש"כ לעיל.

ולפ"ז נראה דבורד ושמן של שביעית מודה ר"י דילקט את הורד, וכן בחרובין, אע"פ ששניהם של שביעית, כיון שלא נעשו לשמש יחד, רק להטעים זא"ז ולהפרידן אח"כ.

כל שכלה מינו כו' מין שכלה ולא ביער האם כולם נאסרין מטעמו

יש לעי' בהא דאר"ג כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית אם נשתהה ולא ביער אם כולן נאסרין מטעמו של המין שכלה, ופשטות דברי הר"ש והרא"ש במתני' דחרובין פ"ז מ"ה דכיון ששהו אחר הביעור אוסרין, אבל אפשר דבליעת הטעם במין שלא כלה זהו ביעורו, שהפך להיות מצוי בשדה, וזוה לצד דלעולם יכול לבער מיד ומותר (א"ה, עי' לעיל סוסק"ה), ומרן זללה"ה בסי"א סק"ג צידד לומר דכיון שכבר נתן טעם קודם הביעור שוב אינו אוסר, ודוקא שביעית בשביעית שמינו מצוי בשדה, אבל בחולין אסור, והיינו חרובין ביין, וכמ"ש שם.

בביעור מין אחד האם משוי ליה התחיל באוצר

הא דאר"ג יבער מינו מן החבית נראה שאם ביער מין אחד ואכלו לא משוי ליה התחיל באוצר שהוא כמבוער, כיון שאין זו התחלה של שימוש, ואף אם יקח ירק אחד לאכילה כדי ליחשב התחיל בחבית לא מהני, דבעינן התחיל באמת ע"מ להמשיך ולאכול, אבל המוציא מעט באופן שאין זו התחלה לגבי השאר לא מהני, דסברת הרי הוא כמבוער מפני שזה כבאמצע אכילה, ולא מהני אלא כשהאמת כן, וכ"מ בלשון הרמב"ם פ"ז ה"ו דהוצאת מין אחד לאו היינו התחיל בה. - עיקר הדין שהעתיק הרמב"ם התחיל בחבית במקום התחיל באוצר שבירושלמי, אמנם הדבר מובן בחבית ואינו מובן באוצר, אבל אם הגרסא אוצר אין לנו מקור בגמ' לדין התחיל בחבית, ואולי התחיל באוצר

חייב בביעור מחמת השמן, אע"פ שהשמן אינו חייב מחמת הורד עי"ש, (ועי' שעה"מ פט"ו ממ"א ה"כ שחילק כן), ולמש"כ לקמן סק"ט אין מקור משם לענין ביעור כלל.

במ"ש הר"ש והרא"ש דהקלו בנו"ט משום דס"ל כר"ש שכל ירק אחד לביעור

הר"ש והרא"ש הזכירו לפרש דר"י ור"ג כר"ש ס"ל דמדאוריתא כל ירק אחד לביעור, ולכן הקלו בנו"ט, ולפ"ז מתני' בירקות דוקא, וצ"ע איך אפשר להעלים עיקר כזה דאף שסתם כבשים הם של ירק, [כדתנן נדרים מן הכבוס אינו אסור אלא בכבוס של ירק], אבל א"א לסתום כבשים, כשכל ההיתר שייך רק בירק, [נעוד הקשה מרן זללה"ה מפסחים נ"ב א' עי"ש], ובירושלמי פ"ז ה"ב אמרו דה"ה עליון ולולבין, אלא ד"ל דהני נמי כמין אחד דמו, אבל לא מצינו מ"ד הכי, דא"כ העלין יפטרו לעולם מביעור על סמך הלולבין, גם בסברא ראוי לומר דכעין דאוריתא תקון, וכיון דבכבשים של פירות אין אוכלין אלא על הראשון, ראוי לקבוע כן גם בירקות, ומה"ט קשה מ"ש הר"ש דאתיא כרבי דשביעית בזה"ז דרבנן, דאין זה צורך גדול כ"כ לשנות דינן מהדאוריתא.

במה שהקשו בירושלמי לר"י שהראשון נו"ט באחרון

משה"ק בירושלמי על ר"י שהראשון נו"ט באחרון צ"ב דהא לר"י אף הראשון גופיה מותר ולמה יאסור בטעמו, וכן משה"ק בגרסת ר"ש על ר"א צ"ב דהא ר"א מחמיר, [מיהו עי' לעיל נפ"מ לקולא אם צריך לחזור ולבער], ואפשר דאה"נ לכו"ע כולם נותנין טעם זב"ז, ולכך לא תירצו בגמ' ע"ז כלום, דבאמת ר"א ור"י ס"ל דנעשו כולם כחד ע"י הכבישה כיון שנו"ט זב"ז, וכמ"ש הר"ש והרא"ש והגר"א בשנו"א, ופולגתתם גם בתערובת גמורה של יין ביין תפוחים וכיוצא בו אם אזלינן לחומרא או דסגי שיש ממין זה בשדה, [ואפשר דדוקא בתערובת שרגילין בכך, כמו בכבשים],

יבשת וכבשת מחו"ל לארץ רבותינו התירו שיהיו כובשין כו' כנוסחת אור הגנוז, ומשמע דחשיב טפי מכניסו לקיום ע"י הכבישה, ואם איתא דמדאוריתא שרי, למה אסרום, הרי מדאוריתא מעליותא היא, וכן בכל דוכתא כבישת ירק לקיום נעשית, דאין אפשרות אחרת לקיימו, כמ"ש רש"י שבת ק"ח ב', והרי אמרו מלוח כרותח וודאי דמליחתו לקיום, ופשטות הראשונים ז"ל דכבושין חייבין בביעור מדאוריתא בין ממה שדנו דרשא דתו"כ ובין במה שנתקשו בטעמיה דר"י.

בדברי הירושלמי דין ותבלין לכו"ע כמבוער

במע"ש שם אמרו בירושלמי דהכל מודין ביין ותבלין שהוא כמבוער, וכ"ה ברמב"ם שם פי"א ה"ט, ואם הכונה תבלין שהטעימו את היין, א"כ הר"ז דומה לחרובין ביין, אבל מרן זללה"ה בדמאי ס"ב סק"ח פ"י דהיינו מזיגת יין כעין תבשיל שנעשה סמוך לשתי, והיינו משום דמשמע ליה שאף היין של מע"ש כמבוער.

תניא בתוספתא פ"ו ה"ד יין של שביעית שנפל לתוך המורייס צריך לבער, [נראה דה"ה דלת"ק נותן לכתחלה כמו בתרומה], ראבר"ש אומר הרי הוא כמבוער, ובר"ש תרומות פי"א מ"א הביא מירושלמי דנחלקו רבי וראבר"ש אם מותר ליתן יין לתוך המורייס ואם נתן לראבר"ש מותר לזרים, ולפ"ז מ"ש הכא הרי הוא כמבוער היינו שבטלה קדושתו לגמרי כמו בתרומה, ולמדנו דלכו"ע יין המעורב במורייס אם יש בו קדושת שביעית חייב בביעור, וצ"ל שממשו ניכר אלא שבטל טעמו וס"ל לראבר"ש שנשתקע שם יין ממנו, ופקעה קדושתו.

פ"ט מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית כו' מחלק מזון ג' סעודות כו'

ז. פ"ט מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון ג' סעודות לכאו"א, פי' דשיעור מזון ג' סעודות שהוא ליום אחד רשאי להשאיר בכיתו אחר הביעור, ויכול לזכות לכל אדם שאין לו ג' סעודות, דלא חייבה תורה אלא

היינו שהתחילו בנ"א ליקח מן האוצר מחמת ביעורו או הפקרו, וקמ"ל שיכול לזכות בו מיד, אע"פ שהוא ברשותו, וצ"ע, ועי' סק"ח.

בביאור פלוגתא דתנאי אי מסברא או מקרא

פשטות הדברים דר"א ור"י ור"ג בסברא פליגי, ולא בדרשא כסתמות הירושלמי וכן בתו"כ לא נאמר ד"ז כאסמכתא, אלא דמקרא דבהמה לחוד לא הוה מחדשינן דנו"ט מהני או מגרע, אבל השתא דכתיב קרא באדם, נחלקו תנאי בכבשים שנעשו לגבי האדם כמאכל אחד אם סגי בזה שמקצתו בשדה, ויתכן דמן השדה מפרשי ליה נמי ממין שבשדה, דלא נימא דסגי בזה שיש לחיה ממה לאכול אפי' ממין אחר, שו"ר במכילתא דרשב"י דמייית לה אקרא ויתרם תאכל חית השדה, ונראה מזה דבמקום שהזכירו עיקר דין ביעור הביאו פלוגתא זו שיש ללמוד ממנה עוד חילוקי דינים בדקדוק מין שבשדה, אבל אין כאן דרשא דקרא כלל, וכך מתפרש בתו"כ.

הא דתנן שלשה כבשים יש בזה רבותא טפי משנים, דאע"פ שרובא דהיתירא אסר ר"א, ואע"ג דרובא דאיסורא שרי ר"י, ובירושלמי פ"ז ה"ב איתא כה"ג בשני מינים, בעלין ולולבין.

בדברי החו"ב דכיון דכבוש כמבושל הר"ז פטור מביעור

כתב אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"ב סק"ג דאפשר דמדאוריתא כבוש כמבוער כדתנן מע"ש פ"ה מ"ו בתבשיל, ועי"ש ברא"ש ורע"ב דה"ה לענין שביעית, [וצ"ע בזבחים ע"ו א', עי' לק' סק"ט], וכש"כ דשביעית קילא ממע"ש לענין היתר ג' סעודות, וכיון דכבוש כמבושל הדין נותן שיפטר מן הביעור, דטעמא דמבושל מפני שהוא עומד לשימוש מיד, וה"נ כבוש כמוכן לאכילה דמי, שהכבישה להטעימו לאכילה, ומדרבנן החמירו כיון שעשוי להתקיים יותר, ולכן שפיר הקלו בנו"ט, מיהו בתוספתא פ"ד ה"י שנינו בראשונה היו אומרים אין כובשין ואין מייבשין ואין מביאין

ובפשוטו נראה דאף עניים חייבין בביעור, אלא שלאחר הביעור רק עניים יכולין לזכות, דקרא דכלה מן השדה וכלה לחיה סתמא כתיב לכל ישראל, וכמו שיש דין יד הכל שוה לר' יוסי, ה"ה לר"י לגבי כל העניים, (וכ"מ לפי הרמב"ם דמה שהזכירו בירושלמי היינו לר' יהודה).

- עד כאן -

במש"פ הרמב"ן דעשירים היינו בעל השדה

הרמב"ן כתב דעשירים היינו בעלי השדה, ומדרבנן משום חשד, ולא הביא דרשא דירושלמי והמכילתא, ושם נראה דעניים ממש, דמיקרו אביוני עמך, (ודוחק לומר אסמכתא על עשירים שאינם בעלי השדה, ובפרט אם הטעם משום חשד לא הו"ל להזכיר דרשא דר' יוסי אם לית ליה עמך), וכ"מ ממ"ש בירושלמי פ"ה ה"ב יעשה חשבון עם העניים, ש"מ דממון גמור הוא של עניים, וכ"מ מדר"ש דשרי לעשירים מן האוצר, והרי אין חשד באוצר, ומ"ט דר' יהודה דאסר, אלא ודאי עניים דוקא ככל מתנות עניים, וכ"מ סתמות הר"ש ור"מ ורימ"צ ורא"ש וש"פ כאן ובפ"ה דאביוני עמך כפשטי', ומדאוריתא פליגי.

בביאור הדרשות בקראי דביעור

ביאור הדרשות שבירושלמי לא נתפרש יפה, ובמכילתא [הובאה בר"ש הנדמ"ח] הי' נראה דט"ס הוא וצ"ל דבפירות מועטין [במקום לך ולעבדך ולאמתך] ואכלו אביוני עמך, ובפירות מרובין כולן אוכלין, וקמ"ל קרא שיש ליתן דין קדימה לאביונים, שמצות שביעית מיוחדת עבורם, ומתפרש דלת"ק אין חילוק בין קודם הביעור לאחר הביעור, דראוי להשאיר פירות מועטין לעניים, ובמרובין הכל אוכלין, (ובז"ר על הילקוט כתב הטעם לגרסא דידן דחיי קודמין), ולפ"ז יש לפרש דר' יהודה דרש ויתרם תאכל חית השדה, שאסורין לעשירים, ור' יוסי דרש דקמ"ל דין קדימה לעניים, אבל יתרם אף לעשירים, ור"ש סבר דרק לאחר הביעור יש יתרון לעניים, וכשיש אוצר ב"ד דיש

לבער האוצר, אבל מזונו ליום אחד כמבוער דמי, ונראה דהכי מתפרש קרא דמן השדה תאכל, [דמיני' ילפינן ביעור לאוכל אדם], כאילו נאמר שיאכל רק מן השדה, והרי אם נוטל מן השדה ואוכל ג"כ מביא עמו מזונו לביתו, וחשיב מן השדה, ושיעור מזון ליום אחד חשיב שאוכל בבית מן השדה, [ואפשר דמדאוריתא אף יותר מזה מותר, וחכמים הגבילוהו ליום אחד או דילפינן ממך שנלקט ליום אחד], וכיון ששיעור זה לא חשיב אוצר, אף אם אין דעתו לאכלו היום מותר, ושיעורן בג' סעודות בינוניות, אבל אם דעתו לאכלן היום, יכול ליטול כרצונו לאכול היום, ואפי' טובא.

שם ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר"י, בירושלמי פ"ה ה"ב מבואר שהוא ממון עניים כדתנן יעשה חשבון עם העניים, ומשמע שאינם מאכלות אסורות לעשירים, וק"ק א"כ מ"ט יתרם תאכל חית השדה, הרי ראוי שיתרם יאכלו העשירים, וגם לשון אבל לא עשירים משמע איסור, דאל"כ הו"ל הרי הוא של עניים, ולמ"ש הר"ש שם דהאיסור בטל בתוספת הגידולין, ונשאר רק הדין ממון נוחא דבאמת אסורין לעשירים באכילה, שו"ר בספר מרן זללה"ה שם סק"ו שכתב לדעת הרמב"ן דאינן אסורין באכילה לעשירים, והיינו לשיטתו דהאיסור דעשירים היינו רק על הבעלים מדרבנן משום חשד, אבל למש"כ להלן דדעת ש"פ דעניים דוקא ככל עניים שבתורה ומדאוריתא, (וכן צידד ז"ל בדעת הרמב"ם שם סק"ז), לפ"ז יש לקיים דאסורין באכילה, וצ"ע.

- הוספה -

בסוגיא דביעור ס"י סק"ז במש"כ דלשון ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דמשמע איסור אכילה, מ"מ רחוק לחדש איסור אכילה בפירות שביעית, ויש לפרש שזהו ביאור לשון הכתוב ואכלו אביוני עמך, וזה מתפרש שפיר נתינה כמו שאר מתנות עניים, (א"ה, וע"ע להלן בסוף הס"ק).

כמו שהיו הפירות בשדה, וזה נשמע שפיר מלשון ביעור.

שם ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דר"י ר"א אחד עניים כו', לכו"ע הוזכר לשון עניים בתורה לאחר הביעור, דמצות שביעית כולה ג"כ מתייחסת לעניים, ולכן גם ר"י הזכיר אחד עניים ואחד עשירים, כלומר אע"פ שהוזכר בתורה אביוני עמך מרבין גם כל עמך, ולשון אוכלין קאי על הפסוק ואכלו אביוני עמך והכונה שהם נעשין כמתנות עניים שאין רשות לעשירים ליטלן, אבל אין כאן דין בפירות עצמן אלא בבעלותן, כמו כל מתנות עניים שמותרין באכילה לכל אדם.

בביאור יסוד מצוות ביעור, ובהא דהתירו להפקיר בפני אוהביו ולחזור ולזכות

ח. מצות ביעור היא להוציא הפירות ממי שאצרן ושתהא יד הכל שוה בהן, דכ"ז שיש בשדה ילקטו בשדה, אבל משכלה, מי שליט הרבה יוציא ויתן לכולן, והכי תניא בתוספתא פ"ח ה"ד ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול חוזר ומכניס לתוך ביתו כו', ויש לעי' א"כ למה התירו בירושלמי הפקר בפני ג' אוהבים, או בשעה שאין בנ"א בשוק, כדי שיוכל לחזור ולזכות, הרי זהו נוגד מצות ביעור.

ואפשר דכיון דשביעית בזה"ז דרבנן, ושכיחי אינשי דלא מעלי, ויתפסו הכל גם כשהבעלים צריכין להם יותר מהם, או שיתפסום כאלו שאינם שומרי שביעית כלל, לכך הקלו לקיים עיקר מצות ביעור באופן שלא יפסידו, ומסתברא דגם כונת התורה היא כעין שמיטת כספים שראוי ללוה לומר אעפ"כ, וה"נ אין ראוי לתפוס מהבעלים, אלא כשלפי הענין אצר פירות מרובין, יש לחלק מהם לכולם.

ובזה מיושב מה שנסתפקו אמוראים באופן הביעור, ובפשוטו ידעו יסוד מצות ביעור וכמבואר בתוספתא, אלא שלא ידעו כיצד נוהגין בזמנם הלכה למעשה, כי לא ראו שמוציאין פירות

מספיק לכולם אף עשירים אוכלין, ונמצא דר' יוסי ור"ש פליגי אם יש דין קדימה לעניים קודם הביעור, ואפשר דלר' יוסי אין דין קדימה כלל, וקרא אשמועינן טעם המצוה שיהיו מופקדין לכל אף לעניים, ומפרש לאביוני ולעמך, ור"י לא דריש ויתרם, רק ר"ש, ות"ק דמכילתא ר"ש, ולקמן סק"ט כתבנו סמך דר"ש כו' יהודה, אבל למש"כ שם בהוספה אין ראוי, (שו"ר במלאכ"ש בשם הרש"ס דלר"ש עשירים אסורין לזכות אחר הביעור אבל אוכלין מן האוצר השייך לכולם בשוה, ואפשר דר"ל שאינו איסור אכילה כמו לר' יהודה, אבל הזכות לתפוס לעניים, משא"כ באוצר ב"ד דיד כולן שוה אשמועינן דמותרין לאכלן).

שוב נראה דהאוצר אפשר לחשוב כלא הגיע זמן הביעור כיון שעדיין לא זכה בו אדם מסוים, ומה"ט אין חיוב להוציאו לרה"ר, ובזה ס"ל לר"ש דעשירים אוכלין אע"פ שכלה מן השדה, ורק יתרם שזכו בו והפקירוהו בזה נאמר ואכלו אביוני עמך.

- נמצאו בזה עוד דברים -

שביעית פ"ט מ"ח מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור כו', יש לעי' למה לא הוזכר במתני' מהו ביעור, ובמע"ש פ"ה שנינו כיצד היה ביעור כו' גבי מעשרות, ונראה מזה דביעור פירושו כילוי כמו וביער בשדה אחר, ובערת הרע מקרבך, וא"כ בלשון ביעור מבואר שהמצוה היא כילוי, ותנן פ"ז מ"ב רמ"א דמיהם מתבערין עד ר"ה, וכן בר"ש הגדמ"ח מהמכילתא עד שלא הגיע שעת הביעור מבערין עניים ועשירים משהגיע שעת הביעור מבערין אותם עניים ולא עשירים, וש"מ שאף האכילה נקראת ביעור, ולפ"ז מצות ביעור פירושה כילוי, אלא דסגי במה שמכלה אותן מן הבית, כענין שכתוב בערתי הקדש מן הבית גם מע"ש ותניא בתוספתא דסגי בביעור מן הבית, ובמתני' תנן מתבערין בכל מקום, וניחא בזה שלא ביער התנא שהמצוה להוציא לחוץ, אלא המצוה לכלותן ע"י אכילה או ע"י החזרתן לבעלות הרבים

פרנסה לעניים, וכן על הספיחין שם, ונראה מזה שאין עשירים מלקטין בשדות, ושפיר אמרי מה נאכל], אבל בהגהות הגר"א נראה דכוליה אמצות ביעור קאי, ולהרמב"ן נחא טפי דכל המצב של ההפקר גורם שיפסדו הפירות ולא ישארו לקיום באוצרות, כי כולן בוזזין ואף בהמה וחי' אוכלין ואין בעלים שיטפל באסיפתן, וגם מה שאסף צריך לבערו, וכן לשון נאסוף על הליקוט הראשון כמו ואספת את תבואתה, ומ"מ ש"מ דמצות הביעור להפקיר האוצרות כהפקר השדות, ולא להערים ולהחזירין מיד, ואפשר דדוקא במעט שיש לאדם בתוך ביתו התירו כן, אבל אוצר גדול באמת ראוי להשאירו שיהא לכולן בו בשוה.

ויש לעי' מ"ט לא ילפינן מהאי קרא איסור לאו למצות ביעור, כמו ספיחין לר"ע, [אם נימא דעובר על אכילתן בלאו, כדצ"ל בזבחים ק"ו ב' עי' לק' סק"י, וצ"ע], ולדעת הרמב"ן דולא נאסוף קאי על כל מצות הפקר נחא, שאין כאן התייחסות מיוחדת לביעור, ובאמת לשון אסיפה משמע כן, וכמש"כ, ויתכן לומר דנהי דבעיכובן בביתו ואינו מבער עובר בל"ת, אבל באכילה בלא ביעור אינו עובר אלא בעשה דמן השדה תאכלו, והעיקר כהרמב"ן.

ויש לעי' לר"ע מאי אולמי' דהאי קרא מאת ספיח קצירך לא תקצור, שזה מתפרש על מצות הפקר שלא יאסוף כדרך הבעלים, וכמו ואת ענבי נזירך לא תבצור, וי"ל דמשמע ליה שאין להזכיר הספיחין אא"כ כולם אסורין באכילה, אבל זה שאסורין באסיפה כדרך הבעלים, זה אינו גורם שלא יהא מה לאכול, דבלא"ה הספיחין מועטין, ולא משמע לאוקמי בפירות האילן כרבנן.

בדברי הרמב"ם דביעור היינו שריפה

יש לדקדק להרמב"ם דביעור היינו שריפה א"כ למה הזכירו ב"ש וב"ה פאה פ"ז מ"ו דין ביעור בכרם רבעי, ומפרש לה רבי בירושלמי שם דבשביעית פליגי, הרי בלא"ה יתבערו קודם זמן

בחוצות, ונתברר שבאמת מפקירין בהצנע, וגם משמע שלא הי' מצוי בידם פירות הרבה מן ההפקר בזמן הביעור, ולכן לא הי' המנהג ידוע, (ואפשר דאף הא דהתחיל באוצר הרי הוא כמבוער דאר"י דלא ס"ל כן אלא דחמא רבנן דעבדי עובדא הכי, היינו ג"כ מקולי ביעור, ויתפרש כמש"כ לעיל שמשעתחילו בנ"א ליטול מן האוצר כהפקר, כבר נתקיים בכלול מצות ביעור).

וכן אמוראי דמפלגי להו צלוחין צלוחין יש לפרש שמפקירין מעט מעט וזוכין מיד, שאם יפקירו הכל ביחד יתפסום גם אחרים [שו"ר שכ"כ בספר ניר], וגז' מקולי ביעור בזמנם.

בפירוש קרא דולא נאסוף את תבואתנו, אם משום מצות הפקר או משום ביעור

ובתו"כ הובא בר"ש פ"ט מ"א וברמב"ן עה"ת מפרשי רבנן קרא דולא נאסוף את תבואתינו משום מצות ביעור דמה שאנו אוספין אין מכניסין לקיום לפי שאמרת לנו בערוהו, מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך, [כ"נ בהגר"א שם, אבל ברמב"ן משמע דתיתי קאמרי, עי' להלן], ואם הכונה על פירות האילן נחא, שיש בהם תבואה מרובה לסמוך עליה, ושייך לומר דנפסדין ע"י מצות ביעור, אבל מעט הספיחין הנאכלין ק"ק להתייחס אליהם שנפסדין ע"י הביעור, וגם לר"ע ק"ק אלא דלדידי' קאי אעיקר אכילתן, ולפ"ז וצויתי את ברכת קאי נמי אפירות האילן, אבל פשטי' דקרא אתבואה הנזרעת קאי, וכדר"ע, ושמא מפני שעיקר המחי' בתבואה, והרמב"ן הזכיר פירות האילן והספיחין.

והנה מבואר בהאי קרא דמצות ביעור גורמת שלא יוכלו להתפרנס מהם אחר הביעור, וכתב הרמב"ן כי בהפקירם לעניים ולחי' ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן, ומשמע דולא נאסוף את תבואתנו קאי אמצות הפקר וגם על מצות ביעור, דהיינו ולא נאסוף ככל שנים, [וכ"מ בתענית י"ט ב' דלת"ק אין מתריעין על הפירות האילן בשביעית, ולרשב"ג מתריעין מפני שיש בהם

בסתמות הלשון דכל שטח ארץ זו נאכל מה שיצמח בו, ולא נעבד לזרוע ולהצמיח, ולפ"ז נוהג ביעור במקומות אלו, כמו כל דיני קדושת שביעית.

[לפי' הגר"א דיש קנין לנכרי בעו"מ ובסוריא, מתפרש נאכל שאין הפירות קדושים ביד נכרי, אבל אסור לעבוד בשדהו, ובשדה של ישראל הכל אסור וקדוש, מיהו הלשון משמע יותר שיש קולא בשל ישראל ג"כ].

עוד דקדק הרמב"ן למה הקלו במתני' דשלשה כבשים שלא לבער מן הכלה מפני טעמו של שני המעורב בו, ואף מדרבנן יש לשאול מ"ט, וע"כ דכיון שכולן כתבשיל אחד דמו, סגי בזה שיש ממנו מין אחד בשדה, וכמו בהיו מרוסקין ומעורבין כגוף אחד, דהדבר מובן דאזלינן לקולא, דכח הבעלים עדיף.

אם אחר הביעור הפירות אסורים מדרבנן, ומה הדין מדאורייתא

ט. פירות שעבר זמן הביעור ולא ביערם והחזיק בהם לעצמו, כתב הרמב"ן פ' בהר שהם נאסרין ושוב לא יועיל אם יבערם, וצידד שאיסור זה קנס מדרבנן, ובאמת אם האיסור מדאורייתא הדק"ל דפירות שביעית אחר הביעור מן הנשרפין או הנקברין, אלא ודאי מדאורייתא מצותן לאכול מן השדה, וכשכלו מוציא מן הבית לשדה ומיקרי כאוכל מן השדה, ואפי' עבר זמן הביעור מצותו לקיים הביעור בכל שעה.

ובזה מיושב מה שקבעו חז"ל בענבים עד הפסח וכן קבעו זמן בזיתים וגרוגרות ולא חששו שיאסרו בעבר זמן הביעור, אבל מדרבנן שפיר הקלו לקבוע זמן המאוחר לביעור, כיון שגם אז מקיים מצותו מדאורייתא, ואע"פ שאפשר שאוכל באיסור עד הפסח, י"ל דמספק אינו חייב להפקיר, שהרי לעולם א"א לידע בדקדוק המצב בשדה בכל שעה, ואזלינן לפי הרגיל, אבל אם הי' ספק שמאחר זמן המצוה והפירות נאסרין, הי' ראוי להחמיר בזמן הספק ולבער, (ומה"ט מסתברא שאם הקדים

ביעור מעשרות מפני ביעור שביעית, ואין בזה קושיא אלא דמשמע שהדבר נוגע בהוה לחיוב ביעור, ולכו"ע קדושה יש בהן עי"ש בירושלמי דמשמע דפלוגתא היא, ולע"כ, ומשכח"ל בחילול הרבעי ולא נתחלל השביעית אלא אלא דרך מקח, ונפ"מ דביעור על הדמים, ונתעוררתי קצת לזה, ויש להעיר דבזמן ב"ש וב"ה היו מעלין כרם רבעי לירושלים ולא מחללין, מיהו הרי הוזכר חומש על הפדיון, וע"ז קאי הביעור, גם נפ"מ במזון ג' סעודות דא"צ ביעור מפני השביעית.

כבר כתבו דהרמב"ם גרסתו דחקתו דקתני רי"א אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור, אבל לגרסא דידן מפורש במתני' שאין הביעור שריפה, וה"נ מסתברא שאין מחלוקת בין ר"י לר"י מהו ביעור, וכ"מ בירושלמי פ"ה דאין לעניים עליו חשבון ונשאר של בעה"ב, וכ"מ בדרשא שבירושלמי ובתו"כ בבאיור פלוגתא דר"י ור"י ור"ש, דלכו"ע כתיב ואכלו אביוני עמך, וכ"מ במכילתא, וכ"מ מדחשיב ר"ש לביעור יש לו מתירין, ובפשוטו היינו מצות ביעור, ולא האכילה קודם הביעור, וכן מוכח ממש"ק אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה איך החמיר מדרבנן לבער המוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו ואיפכא, הרי מאבד פירות שביעית, אבל אם זה הפקר ניחא.

בראיית הרמב"ן דאיסור פירות שלא נתבערו מדרבנן

הרמב"ן דקדק בהא דתנן פ"ו מ"א נאכל אבל לא נעבד, ואם הכונה נאכל לאחר הביעור, מ"ט הקלו בזה טפי משאר מצות שביעית, ובאמת לשון נאכל לא משמע לאחר הביעור, שהרי גם במקום שנוהג דין ביעור לאחר שקיים מצות הביעור נאכל, וגם אינו לשון המובן בסתמא על כונת ביעור, ולכן מיושב כפי' הרמב"ם בפ"ד הכ"ו וכ"ה בפיה"מ הנדמ"ח דנאכל היינו ספיחין הצומחין בהם, [ואפי' זרעם באיסור מותר לאכלם לפי המבואר במהדו"ק של פיה"מ], וזה מיושב

בהן, יגביהם ויבערם, ואפשר לפרש דיבערם וינתנו לעניים כר"א בפ"ה מ"ג דיעשה חשבון עם העניים, אבל אכתי אין מוכן למה לא יגע בהן, וצע"ג, ועי' לק' סק"י, וכ"ה פשטות דברי התו' פסחים נ"ב ב' ותו' הרשב"א שם, וכן צידד בשעה"מ פט"ו ממ"א בדעת תו' בנדרים, אלא שנתקשה מההיא דב"ק ק"א א' דבגד ידלק, ועי' בזה להלן, שו"ר בר"ש אהלות פ"ח מ"ט משמע דנאסרין אפי' ברשות גוי, וכן בר"ש פ"ט מ"א משמע דנאסרין כספיחין לר"ע.

והרמב"ן כנראה נסמך בזה ע"ד רש"י שפי' בכמה מקומות דפירות שביעית אחר הביעור אסורין, (ועי' שיטת רש"י פסחים נ"ב ב' מהו ביעור, וערש"י גיטין ס"א א' ור"ש פ"ה מ"ט דחשודה על השביעית היינו לאכול הפירות לאחר הביעור, וזה מתפרש שפיר באכילה בלא ביעור שמבטלת מצות ביעור, אבל אין מזה ראי' שאין להם תקנה בביעור, אבל בפשוטו מתפרש שחשודה לאכול ספיחין והנורע בשביעית, דסתם נפה וכברה בהכי מיירי, וכ"כ שם בתו' רי"ד, שו"ר שכ"מ בירושלמי דדנו להתיר בלוקח מן הסיקין), וכן פי' הרמב"ן ע"ז ס"ב א' מ"ש בירושלמי פ"ח ה"ו פירות עבירה היינו אחר הביעור, אבל הרמב"ם פ"ו הי"ג פי' (פירות של סוחרי שביעית) שהביאו יותר מדאי, והובא בר"ן שם, ועי' לעיל ס"ח סק"ד דפשטא מיירי קודם הביעור.

אם יש ראי' לאיסור אחר הביעור מאיסור בישול ירק שביעית בשמן תרומה

והא דתנן פ"ח מ"ז אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול, פר"ש שלא יביא השמן של תרומה לידי פסול דשביעית עד הביעור ותו' לא, ופשטות הדברים שהפסול בשביעית שנאסר לזרים, ואם נטמא אסור לאכלו, אלא דבסוגיא דזבחים ע"ו א' משמע שגם מפני הפסד התרומה יש לאסור, וכן פירשו שם ע"ה ב' רש"י ותו', ואמנם הסוגיא שם צ"ב דאף בירק דתרומתו דרבנן אכתי אסור משום שביעית, אבל

לבער כמה ימים לפני שכלו, מיקרי ג"כ מצות ביעור, דכיון שכלו עיקר הפירות הרי הוצאה זו מתייחסת ללקיטת מי שאינו מוצא בשדה, וזה יש ללמוד מזה שהמצוה ניתנה ע"ד הרגיל ולא נתחייבו לשוטט בשדות לבדוק כולן יפה, ובזה יש ליישב הא דפסחים נ"ב א' דמבער מיד וחוזר וזוכה אע"פ שמדאורייתא זמן הביעור כשיכלו שניהם (ונתעוררתי לזה) דכיון שבכל המקומות התחילו לכלות, הר"ז בכלל זמן הביעור, וקרינן ב' מן השדה תאכלו, וצ"ע), ומדרבנן צ"ל שאינן נאסרין אלא כשנתברר בודאי שכלו, ואינו חייב לבער מספק, ואם היה הדבר אצלו ספק ולא ביער אע"פ שנודע אכ"כ שכלו אינן נאסרין, וזה עדיף מלא ביער באונס, כיון שכך ניתנה המצוה.

אם יש מקור שנאסר לאחר הביעור אף אם יבער עכשיו

אבל באמת עיקר דברי הרמב"ן שהפירות נאסרין מדרבנן לא מצאנו לזה מקור נאמן, שלא נתבאר בשום מקום שא"א לבער משעבר זמן הביעור, וכבר כתב מרן זללה"ה בסי"א סק"ו שאין לד"ז מקור, והוסיף שו"ר שדברי הרמב"ן מקורם בירושלמי הובא בר"ש פ"ט מ"ט דהמוצא פירות עבירה לא יגע בהן ומיהו מבואר שם שאינן אסורין מן התורה כו', מיהו גם שם אין מבואר שפירות עבירה היינו פירות שלא ביעורם, ואדרבה פשטות המשנה שדמיהן יתחלקו לכל אדם והם מותרין לכולן, ואי לאחר הביעור הרי הדמים ג"כ נאסרין, [ואם באנו לחלק בין לו או לאחר א"כ מצינו שאינם אסורין, וגם יש להם מתירין לאחר], אלא ודאי או דפירות עבירה אינם לאחר הביעור, או דלאחר הביעור אינם נאסרין, והר"ש משמע דמפרש פירות עבירה לאחר הביעור, אבל אין מדבריו ראי' שא"א לבערם, אדרבה בר"ש פ"ו מ"ג נראה דבנתערב לאחר הביעור יכול לבער עכשיו, וכ"ג דעתו בסופ"ז וכן ברא"ש שם, וכן בסופ"ט משמע שאין הפירות אסורין אלא שחייבין בביעור, דהא ניתנין לאוכליהן, [אבל קשה א"כ מ"ט לא יגע

אִינוּ מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת אֲלָא שְׁצִירָךְ לִיתְנוּ לְאַחֲרִים, וְכִבֵּר הַקָּדִים לַעֲשׂוֹת כֵּן קוֹדֵם הַבִּישׁוּל, וְלִדְיִדִי ע"כ שְׁנֹאסֵר הַתְּבַשִּׁיל אַחֵר הַבִּיעוּר, [שׁו"ר דהר"ש וְהֵרָא"ש וְהֵרַע"ב בַּמַּע"ש פ"י מִפְּנֵי שֶׁאֵין מִמֶּשֶׁן נִיכֵר וְבִזָּה בְּאֵמֶת ה"ה בְּשִׁבְעִית דְּטַעַם כַּמְבוּעֵר, וְכ"כ בְּתוֹרַע"א שֶׁם, וּלְפ"ז יִתְכַּן לומר דְּשִׁמֶן בִּירָק נִקְרָא מִמֶּשׁוּ נִיכֵר, וְדוּחָק, דֹּא"א לִסְתוּם דְּתְבַשִּׁיל מִיִּקְרִי אֵין מִמֶּשׁוּ נִיכֵר וְיִתְפָּרֵשׁ בַּמַּמָּשׁוֹת הַפְּחוּתָה מִשִּׁמֶן שְׁבִירָק, וְסִתָּם מִתְנִי' דְּתְבַשִּׁיל כְּפִי' הֶרֶמְב"ם], וְצ"ע.

בסוגיא דזבחים ע"ה ב' ע"ו א'

עוֹד בְּסוּגִיא דְּזִבְחִים ע"ה ב' ע"ו א', וְהִרְבֵּה דְּבָרִים קָשִׁים בְּסוּגִיא, דִּהְנֵה בְּפִשְׁטוֹ לְקִיחַת תְּרוּמָה בְּדָמֵי שְׁבִיעִית וּבִישׁוּל שְׁבִיעִית בְּשִׁמֶן תְּרוּמָה אוֹ תְּרוּמָה בְּשִׁמֶן שְׁבִיעִית הֵינּוּ הֵךְ, וְא"כ לֹא הִי' מְקוֹם לְדוֹן דְּפִשְׁטָא דִּהִבְרִייתָא דְּלֹא כִר"ש וְכִדְתָּנָן בְּמִתְנִי' בְּהִדְיָא וְהֵינּוּ קוּשִׁיא דְּרַב יוֹסֵף, אֲבָל אֲכַתִּי קֶשֶׁה עַל אֲבִי מ"ט אוֹתְבִי' מֵהָא בְּרִישָׁא (קוֹדֵם שְׁתִּירָץ לוֹ תְּבַלִּין דְּרַבְנָן), וְע"כ דֹּאֲבִי סָבַר דֹּאֲכִיכָא לְאוֹקוּמָה בְּדֹאֲעֵרֵב, אֲבָל לִיקָח לְכַתְּחֵלָה בְּדָמֵי שְׁבִיעִית אֲסוּר.

וְהִקְשָׁה אֲבִי מִנְתִּינַת תְּבַלִּי תְּרוּמָה לְכַתְּחֵלָה, וּמִשְׁנֵי לִיָּה דְּתְבַלִּין דְּרַבְנָן הִקְלוּ, וְיֵשׁ לְהַבִּין לְמָה הִקְלוּ לְהַפְסִיד דְּרַבְנָן, וְי"ל דְּלְצוּרֶךְ חֲשִׁיבוֹת הַקֹּדֶשִׁים הִקְלוּ לְהַטְעִימָן אֲפִי' בְּתְבַלִּי תְּרוּמָה, שׁו"ר בְּתו' ע"ה ב' ד"ה שְׁבִיעִית.

וְהִקְשָׁה אֲבִי מִלְּקִיחַת תְּרוּמָה בַּכֶּסֶף מַע"ש דְּהוּי לְכַתְּחֵלָה, וְאִישְׁתִּיק, וְאִפְשָׁר דְּרַבָּה סָבַר דְּטַעַמִּי דְּר"ש כְּדָאֵמַר בְּמִתְנִי' מָה אִם הִקְלָה בּוֹבָחִי שְׁלָמִים שְׁהוּא מִבִּיאַן לִידֵי פְנוּ"ט, וְטַעַם זֶה לֹא שִׁיךְ בְּדָמֵי שְׁבִיעִית, שֶׁאֵין מִבִּיאִין שְׁלָמִים מִדְּמֵי שְׁבִיעִית. וְא"ל רַב יוֹסֵף מ"ט לֹא אוֹתְבִיתִי מִמִּתְנִי' דְּשְׁבִיעִית, וּמִשְׁנֵי אֲבִי דֵּה"נ דְּרַבְנָן, [כ"ה הִגְרָסָא כַּמ"ש בְּשִׁטְמ"ק וְכ"נ בְּרַש"י], וְאִם הִכּוֹנָה תְּרוּמַת יֶרֶק דְּרַבְנָן, הִדְבַּר תִּימָה דֹּאֲכִי מִפְּסִיד לְשְׁבִיעִית דְּאוֹרִיתָא, וְלִכֵּן נִרְאָה דֵּה"נ דְּרַבְנָן בְּשְׁבִיעִית בִּזָּה"ז דְּרַבְנָן, וְאֲבִי לְטַעַמִּי מו"ק ב' ב' גִּטִּין ל"ו א' דִּמְפָּרֵשׁ הַמִּשְׁנִיּוֹת בְּשְׁבִיעִית בִּזָּה"ז דְּרַבְנָן, וְהֵךְ

עכ"פ מִשְׁמַע שְׁבִיעִית מִמַּעֲטָה בְּאֲכִילַת הַתְּרוּמָה וְע"כ הֵינּוּ בְּבִיעוּר.

וְאִפְשָׁר לומר דְּפַעַמִּים שֶׁאֵינוּ יֹכֹל לְבַעַר וְאִם לֹא יֹאכְלֵנוּ יִפְסֵד, כְּגוֹן שֶׁאֵין לוֹ ג' בְּנִ"א אוֹ שֶׁאֵינוּ יֹכֹל לְהוֹצִיאוֹ לַחוּץ [כַּמ"ש מֶרֶן ז"ל בְּהֵיכָל דִּיוֹמָא פ"ג א' ע'י' לְהֵלֶן], וּמֶרֶן זָלָה"ה בְּסִיד ס"ק י"ג כְּתִב דֹּאֲפִשָׁר שֶׁהַתְּרוּמָה נִפְסְלָה בְּהֵה"ד בְּשַׁעָה שֶׁמִּפְקִירָה אִם אֵינוּ עוֹמֵד וּמִשְׁמֵרָה.

וְאִפְשָׁר עוֹד דְּר"ש סָבַר שֶׁרָק עֲנִיִּים אוֹכְלִין אַחֵר הַבִּיעוּר, וְכַמ"ש בְּתוֹסַפְתָּא שְׁעִשְׁרִים אוֹכְלִין מִן הָאוֹצֵר אַחֵר הַבִּיעוּר, [וְלִישְׁנָא דְּמִתְנִי' לִידֵי פְסוּל עַל הַפְּסִיד הַשְּׁבִיעִית קֵאִין], אוֹ דְּת"ק דְּמִתְנִי' ר' יְהוּדָה הִיא וְר"ש לְדִבְרֵיו קֵא"ל, וְבִזָּה מִיּוֹשֵׁב הַגֹּמ' דְּמַמַּעַט בְּאוֹכְלֵי תְּרוּמָה כְּמוֹ שֶׁמִּמַּעַט בְּאוֹכְלֵי הַשְּׁבִיעִית, וְאֵין הַחֲשֵׁשׁ שֶׁמָּא לֹא יִבְעַר אֲלָא אִף אִם יִבְעַר מִמַּעַט בְּאֲכִילָתָהּ, [ע"י מַע"ש פ"ב מ"ב דֹּא"ל לְר"ש דֹּאֵין לְמַעַט בְּאוֹכְלֵי מַע"ש], וְעַכ"פ אֵין רֹאִי מִשֶּׁם דְּמִי שֶׁלֹּא בִיעַר שׁוֹב אֵין לוֹ תְּקֵנָה שִׁיבְעַר עַכְשִׁיו.

וְבִזָּה יֵשׁ לִישֵׁב דְּלִכְאוּרָה מְבוּאָר בַּגֹּמ' שֶׁם דְּתְבַשִּׁיל אֵינוּ כַּמְבוּעֵר, שֶׁהִרִי מְבַשֵּׁל יֶרֶק שֶׁל תְּרוּמָה וְאִמְרִינָן שִׁיאֲסֵר בְּזִמְנֵי הַבִּיעוּר, וְבִרְא"ש [וְהֵאֵמַת דְּקִרְבּוֹ הַדְּבַר שֶׁשֶּׁם ט"ס שְׁבִיעִית בְּמִקּוֹם מַע"ש] וְרַע"ב מַע"ש פ"ה מ"ו מְבוּאָר דְּתְבַשִּׁיל כַּמְבוּעֵר אִף לְעִנִּין שְׁבִיעִית, וְהֵ"נ מִסְתַּבְּרָא דֵּהָא שְׁבִיעִית קִיל מִמַּע"ש לְעִנִּין מִזוֹן ג' סְעוּדוֹת, [וְעִי"ש בְּתוֹי"ט וְתוֹרַע"א], וְלִמַּשְׁכ"ח מִתְפָּרֵשׁ לְאֲבִי בְּבִישְׁלוֹ בְּשִׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכֵּבַר עֲבַר זִמְנֵי הַבִּיעוּר וְנֹאסֵר לְעִשְׁרִים, וְבִזָּה ג"כ מִתִּיר ר"ש בִּירָק דְּתְרוּמָתוֹ מִדְּרַבְנָן, [וְעִי"ש דְּמִיִּתִּי דְּרַבָּה הו"מ לְמִידְחִי לִיָּה הִכִּי וְלֹא שֶׁמִּצִּינוּ אֲמוּרָא דְּמוֹקִים לָהּ הִכִּי לְקוּשְׁטָא דְּמִלְתָּא], מִיָּהוּ שׁו"ר דְּק"ק לְפָרוּשִׁי שֶׁמַּעֲתִין דּוֹקָא בְּבִישְׁלוֹ אַחֵר הַבִּיעוּר, וְאִם הִי' תְּבַשִּׁיל קוֹדֵם הַבִּיעוּר מוֹתֵר אִף לְעִשְׁרִים, וְצ"ע לְדִינָא כִּיּוֹן דְּסִתְּמוֹת הָרִאשׁוֹנִים ז"ל שֶׁהַתְּבַשִּׁיל נֹאסֵר אַחֵר הַבִּיעוּר, וְלִהְרַמְב"ן אֵינוּ נֹאסֵר לְעִשְׁרִים כָּלָל, רַק לְבַעָה"ב, וּמִיעוּט אֲכִילָתוֹ לֹא חֲשִׁיב מִיעוּט כ"כ, וְגַם לְדִידִי

ביה, מיהו אכתי תיפו"ל משום ביעור, וע"כ דנקט טעמא דאוריתא, ונפ"מ דאפי' ר"ש מודה דאסור.

- עד כאן -

בסוגיא דיומא פ"ג א'

וביומא פ"ג א' אמרינן טבל ושביעית שביעית ופרש"י מאכילין אותו שביעית לאחר זמן הביעור שהטבל במיתה ביד"ש והשביעית בעשה, וכנראה ל"ג טבל ונבילה ברישא, אבל גרסת הרמב"ם בפ"ד ממ"א הי"ז נבילה ושביעית שביעית, וכ"כ הרמב"ן בתוה"א ענין הסכנה אות ג', ועכ"פ מבואר כאן דאחר הביעור אסורין מדאוריתא דאל"כ פשיטא דנבילה חמירא מיני', ולגרסת טבל ושביעית, ג"כ מסתברא דאו תרויהו מדרבנן או תרויהו מדאוריתא, דאי שביעית דאוריתא וטבל דרבנן באמת טבל עדיף, ובעצין שא"נ אף בשביעית לא הוי אלא מדרבנן, מיהו י"ל דאיסור לאחר הביעור דרבנן ודמי לטבל דרבנן, ודוחק, דלא הוה מדמינן בגמ' קנס דרבנן בהדי חיוב מעשר דרבנן, ועוד דלגרסת הספרים נבילה ושביעית ע"כ מבואר דאיסור שביעית מדאוריתא, ואפשר לאוקומה כגון שצריך לאכלם עכשיו ואינו יכול לבער, ואם אוכלן בלא ביעור מבטל מצות ביעור, דקרא כתיב מן השדה תאכלו ולא מן הבית, כן תירץ מרן זלה"ה בס"א סק"ו, ועוי"ל דמיירי אליבא דר"י דעשירים אסורין לאכול אחר הביעור וכמש"כ לעיל.

ויותר נראה דמיירי בספיחין ואליבא דר"ע, ויש בזה חידוש דאע"ג דנבילה לאו ושביעית לאו, מ"מ לאו דנבילה חמיר טפי, אם מפני שמטמאה או מפני שהלאו מיוחד בזה, ולאו דספיחין נאמר בקרא דלא נאסוף את תבואתינו, וכ"מ ברמב"ם שם דמפרש לה בספיחין, אלא דלרבנן דספיחין מותרין מדאוריתא, פשיטא דשביעית עדיף, והכא קמ"ל דאף לר"ע שביעית עדיף, עי' פסחים נ"א ב' ותרויהו אליבא דר"ע.

הכא נמי הרי שביעית דרבנן, והתירו להטעים התרומה בשביעית, כמו שהתירו להטעים הקדשים בתרומה, אבל ליקח לכתחלה בדמי שביעית תרומה אסור, שאין סיבה להתיר להפסיד השביעית.

וא"ל רב יוסף א"ה איפכא מיבעיא ליה למיתני ירק של תרומה בשמן של שביעית, דכיון שעיקר ההיתר הוא להטעים התרומה הול"ל ירק של תרומה שהוא העיקר, והתירו להטעימו בשמן של שביעית, כמו שהתירו להטעים את הקדשים בתבלי תרומה, אבל איפכא שהתרומה טפלה לירק אפשר דאסור, שו"ר בתו' ע"ה ב' שכבר כתבו חילוק זה בין ירק של שביעית בשמן של תרומה, לירק של תרומה בשמן של שביעית, עי"ש.

ודאתאן עלה מוכח בגמ' שאין לחוש להפסד התרומה ע"י בישולה עם השביעית, דלאביי מתפרש אפי' בשמן של תרומה דאוריתא, וע"כ שאין חשש הפסד משום ביעור התרומה, וי"ל מכמה טעמים, א' דתבשיל כמבוער, [וכן פחות מג' סעודות], ב' דאין לחוש שיתקיים עד הביעור, ג' דאף אם יבערנו אין הפסד לתרומה שנאכלת אחר הביעור, ד' דאף אם שכח לבער, אפשר דיכול לחזור ולבער.

- הוספה -

בסוגיא דזבחים ע"ה ב' כתבנו שהאיסור מפני שמפסיד את השביעית שתפסל בטומאה כתרומה, והעירני בני יוסף נ"י ממה ששינוי תרומות פ"ו מ"ו שאין פורעין תשלומי תרומה מפירות שביעית, וביארו בירושלמי דהו"ל כלוקח קרדום מדמי שביעית, [ואפשר דהא דלא אמרו דהו"ל פורע חוב מדמי שביעית, היינו מפני שאפי' בת ישראל שניסת לכהן ומשלמת לעצמה אסור לה לשלם מדמי שביעית, דתשלום תרומה כלוקח קרדום חשיב], ואם איתא תיפו"ל שמפסיד את הפירות שביעית כמה שנעשין תרומה, וש"מ דמשום הפסד אין לחוש, דסו"ס לאכלה קרינן

ליה לר"י כו' ופרש"י דהו"ל אחר הביעור, היינו משום דודאי לא קיבלו פרעון חובם ע"מ להפקירו מיד, וגם גורמים לעכב דמי שביעית לאחר זמן הביעור, ומ"מ אין משם ראי' שא"א להפקירם עתה ולחזור ולזכות בהם ולאכלם.

בסוגיא דנדרים נ"ח א'

והא דאמרינן נדרים נ"ח א' דלביעור חשיב יש לו מתירין ולאכילה בנו"ט, פי' הר"ן קודם הביעור יש לו מתירין ע"י הביעור, וכדעת הרמב"ן, ובר"ש פ"ו מ"ג וכן ברא"ש סופ"ז נראה דאף אחר הביעור יש לו מתירין ע"י ביעור, ולאכילה בנו"ט היינו לענין לאכלו בקדושת שביעית ולאיסור סחורה, ונמצא דבר מחודש דבאינו נו"ט בטלה קדושת שביעית ומ"מ צריך לבער, וא"צ להפקיר אלא את המשהו שביעית המעורב בהן, [ובספר זיו הים יישב בזה קושית מרן זללה"ה דכיון שמפסיד ע"י ההפקר לא מיקרי יש לו מתירין, ותירץ שאינו מפקיר אלא המשהו שביעית, וזה אינו הפסד דמצותו בכך, אבל להרמב"ם דביעור שריפה א"א לומר כן, וכן אם צריך להשליך לחיה כמ"ש רש"י פסחים נ"ב ב', ולדידהו ע"כ היינו לאכול קודם הביעור].

ואם נימא דגם לאכלו בקדושת שביעית מיקרי יל"מ כיון שאינו נפסד אם צריך לאכלו כך, ואינו נפסד אם לא ירויח בסחורה במשהו המעורב בהן, ואפי' לביעור קאמר, הוה ניחא טפי דמבער דבר שראוי לנהוג בו קדושת שביעית, ולפ"ז נצטרך לפרש לאכילה בנו"ט דהיינו לספיחי שביעית, דאסורין באכילה לגמרי, וכ"ה גרסת הגר"א [בהגהות שבסוף הירושלמי] בירושלמי שבר"ש פ"ו מ"ג דבאכילה היינו לאכילת ספיחי שביעית, וכדאמר התם בהדיא פתר לה בקדושת שביעית וביעור אבל באכילה כו', מיהו שם בהגר"א מחק תיבות בקדושת שביעית, וגרס בביעור, וצ"ע בסוגיא שם, ועי' להלן ד"ה ובשנו"א.

(וראיתי בשעה"מ פט"ו ממ"א שהקשה מפ"ב דיכורים מ"ב דכיון דישל"מ לאכול

והא דאמרו זבחים ק"ו ב' דלא נכתוב רחמנא לאו בחלב ותיתי משיבית, א"א לפרש לאחר הביעור דליכא אלא עשה, וע"כ אתיא אליבא דר"ע בספיחין וקיצרו בגמ', [ומדאמרינן התם שתופסת דמיה יש לדקדק שאף ספיחי שביעית תופסין דמיהן, וכ"כ מרן זללה"ה בסימן י' ס"ק י"ז], מיהו למ"ש בתו"כ דרבנן דרשי קרא דולא נאסוף את תבואתנו משום מצות ביעור, יש מקום לומר דיש גם לאו בביעור, אבל אינו איסור אכילה אלא על השמירה, משא"כ לר"י, ועמש"כ סק"ח דעיקר קרא משום מצות הפקר כמ"ש הרמב"ן וא"כ ליכא לאו על ביעור, ועי' תו' חולין ק"כ ב', ועי' ירושלמי דמאי פ"ג ה"א שביעית בל"ת ובשביעית פ"ה ה"ב דסבר ספיחין דבר תורה.

בדן בגד שצבעו בשביעית לענין ביעור, ובהא דאמרי' בב"ק בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק

והא דתניא ב"ק ק"א א' בגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, ופי' המאירי שצבעו בקליפין שלאחר הביעור, אין להוכיח מזה שא"א לבער משעבר זמן הביעור, אלא דהכא ביטל מצות ביעור ע"י הצביעה, דעכשיו פקעה קדושתו לגמרי, והרי הוא כמבוער בלא מצות ביעור, ואמרו ידלק כענין שאר"א בעור שסכו בשמן של שביעית פ"ח מ"ט, מיהו קשה א"כ ל"ל טעמא דתהי' הרי אפשר לקנוס מדרבנן אע"ג דחזותא לאו מילתא היא, מיהו זה בלא"ה קשה כיון דמסתברא דבגד שצבעו בהיתר פקעה קדושתו כמו לאחר אכילה, וכתבן בכר ובטיט, דלא מסתבר שנתנה תורה צבועין ע"מ לשרוף הבגדים להרמב"ם או להפקירם, וע"כ דוהי' אכילתם, ובפשוטו זה סותר לדרשא דתהי', דמשמע דאכתי בקדושתיה קאי, וצ"ע, ואפשר דאתיא כר"ע ובקליפי ספיחין, ולשון קליפין משמע טפי בפרי אילן כקליפי ערלה וא"כ אינו ספיחין, ועי' ע"ז נ"ד ב' דקרא דתהי' אתא לענין שהפרי עצמו אסור.

והא דאמרינן ע"ז ס"ב ב' דבי ר' ינאי יזפי פירות שביעית מעניים ופרעי להו בשמינית אתו אמרו

ברמב"ם פט"ו ממ"א ה"ח דבמינן בכל שהוא שחייב לאכול כל התערובת בקדושת שביעית, ובפיה"מ ע"ז פ"ה מ"ח כתב הטעם מפני ששביעית מותרת באכילה אין הפסד אם נחמיר להצריכו לאכלה בקדושת שביעית, משא"כ בשאר איסורין, וזה כעין סברת ישל"מ, וכ"נ בלשון הרמב"ם שם שכתב הטעם מפני שאין אותה התערובת אסורה, ועי' לעיל דאיכא לפרושי לאכילה באיסור ספיחין.

לענין הלכה בלא ביער באונס

ולענין הלכה כתב מרן זללה"ה שאם לא ביער בזמנו נאסרו הפירות, וזה בצירוף דעת הרמב"ם והראב"ד שגם בביעור הפירות נאסרין, דאי משום דעת הרמב"ן, הרי מצינו דעת הר"ש והרא"ש בפ"ו דמהני ביעור אח"ז הביעור, מיהו בדבריהם יש סתירות בענין זה, וכמש"כ לעיל, ומ"מ בלא ביער באונס נראה דיש להקל כדעת החרדים שנקט כן בדעת הרמב"ם, ואפשר דאף בשוגג גמור לא קנסו אטו מזיד, והב"י בתשו' אבקת רוכל סכ"ג מעיד שלא נהגו ביעור בפירות עכו"ם, והמבי"ט שם ח"א סי' של"ו הביא בשם ר"ש הזקן דאע"פ שיש בהם קדושת שביעית מצי א"ל אתינא מכח גברא דפטור מביעור, והדברים מחודשים, וכבר הקשה ע"ז מרן זללה"ה בסכ"ה ס"ק כ"ה, (ואם היו ברשות גוי בזמן הביעור יש עוד סמך להקל דבשעת חובתה היתה פטורה, לצד דלא מהני הפקר אח"כ, ועמש"כ בזה מרן זללה"ה בסי"א סק"ז).

אם פירות עבירה היינו אחר הביעור או פירות של סוחרי שביעית

י. פ"ט מ"ט מי שהיו לו פירות שביעית שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה רא"א ינתנו לאוכליהן וחכ"א אין החוטא נשכר כו', בירושלמי מוקי לה ר"ל בפירות עבירה כדמשמע מדקרו ליה חוטא, אבל הענין שתום שאם הפירות אסורין באכילה איך ינתנו לאוכליהן, ועוד דלא נתבאר מה הם הפירות עבירה, והראשונים ז"ל

בירושלים, אמרו ג"כ שנשאר באיסורו לזרים ולבהמה, וה"נ הול"ל לענין קדושת שביעית, ועפיה"מ ע"ז פ"ה מ"ח, ואם נפרש בספיחין נחא, מיהו בר"ש שם נראה דבירושלים מותרין לזרים ולבהמה, והנודן רק חוץ לירושלים, וה"נ הכא לאחר שביעור, ולע"כ שם).

במ"ש הרמב"ן לפרש לאכילה בנו"ט כלפי אחר הביעור

והרמב"ן מפרש לאכילה בנו"ט היינו דלאחר הביעור שנאסרין באכילה מפני שלא ביער, א"כ אין לו מתירין ולכן שיעורו בנו"ט, ולפ"ז בין אכילה בין ביעור הכל משום מצות ביעור היא, ולכאורה הול"ל לא אמרו אלא לפני הביעור אבל לאחר הביעור בנו"ט, וע"כ דבלשון אכילה כולל גם דיני קדושת שביעית, דלאכלה ולא להפסד ושאר דינים, וא"כ אין כאן התייחסות לדין אחר הביעור, וכנראה משמע ליה להרמב"ן לאכילה להיתר אכילה, ואילו דין קדושת שביעית אינו איסור אכילה, ולכן מפרש לה באיסור שלאחר הביעור, ואפשר לפרשה באיסור ספיחין וכמש"כ לעיל, ולביעור היינו מזמן שצריך לבער ולעולם, דכל שעה חייב בביעור, כמו שהוא מדאורייתא אף להרמב"ן.

וכבר כתבנו לעיל סק"ה דכ"ה פשטות המשנה דקתני בסופ"ז חייבין בביעור, ולהר"ש ורא"ש היינו לאחר הביעור, ואם איתא דנאסרין באכילה אין לשנות חייבין בביעור, דמשמע דביעור מהני, אלא ודאי אה"נ ביעור מהני בכל שעה, ועלה קתני זה הכלל מין במינו כו' שביעית אוסרת כ"ש כו', ומתפרש שפיר דכולה מתני' בביעור בלבד מיתניא.

במ"ש בשנו"א וברמב"ם לפרש לענין לאכול בקדו"ש

ובשנו"א פ' דמתני' דלא כר"ש והיינו דהדר תני שביעית אוסרת כ"ש במינה כו' לומר דלא רק לביעור אלא אף לקדושת שביעית, וכ"מ

[שוב הראוני בזה בירושלמי דמאי פ"ג ה"א לא יהיו מדקדקין בחצרות של אוכלי שביעית, ע"ש כל הענין ולע"כ], וגם לישנא דברייתא אסור ליגע בהם צע"ק, והא דאינו מפקירם צ"ל מפני אלו שמדקדקים שלא ליגע בהם שלא להכשילם, ודמיהם יתחלקו לכל אדם, משמע שהדמים אינם נאסרין, ואפשר דדמי ספיחין ג"כ אינם נאסרין ונוהג בהם קדושת שביעית, (א"ה, ע"י הוספה בזה לעיל ס"ז ס"ק י"ג), ומ"מ אינו נוטל הדמים לעצמו, אלא מחלקם שלא ינהג כ"כ מן האיסור, והדברים כולם מחודשים וסתומין.

וה"י אפשר לפרש בשדה שנטייה כב"ש דאין אוכלין פירותי' בשביעית, אבל לא הוזכר כאן בגמ' דאתא כב"ש, וגם דוחק לפרש דאוכליהן היינו כב"ה.

והגר"א פי' פירות עבירה שנזרעו בשביעית, וצ"ע דהא זהו איסור ספיחין ואין יתנו וימכרו לאוכליהן, ומהמשך הירושלמי משמע שהקלו עוברי עבירה בכל דיני שביעית, וכלישנא דמתני' פ"ט מ"א שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה, וע"י ירושלמי דמאי פ"ב ה"א משמע שפירות שבידי כותין אסורין בשביעית, ובפשוטו היינו משום ספיחין, אבל ממה דמני גם יין ושמן וקאמר דישראל משמטין ופירותיהן היתר, משמע דאף במשומרין נאסרין הפירות, והיינו כשלוקחין אותן מבעליהן, דהוי סרך גזל, או כגידולי עבירה, ומ"מ אינו איסור גמור, וכ"ז צ"ת.

באוקימתא דר' יוחנן בירושלמי דמתני' איירי בפירות היתר

ור"י מוקים לה בפירות היתר, וגם לפי' זה הסוגיא סתומה, ומשמעות הדברים שהיורש והמקבל מתנה חשיב כאוכל בטובה, וכשאמר יתנו לאוכליהם הו"ל גם הם מקבלי מתנה, ומ"מ סבר ר"א דשרי כיון שהוא נותן להם המתנה בהכרח, לא מכירין לו כ"כ טובה ע"ז, ורבנן אמרו לו שאף הם כאוכלין בטובה דמו, אם יקבלו ממנו מתנה,

פי' לאחר הביעור כשעבר ולא ביערם, וזהו מענין המשניות דדרשינן סמוכין, אבל סתם פירות עבירה בירושלמי לא משמע כן, כדלעיל פ"ז ה"א כיון שבאת שביעית התחיל מפשיט ידו ונו"נ בפירות עבירה, דזה מתפרש פירות משומרין שמוכרין אותן בעליהן בשוק, והוא לוקח מהם ומוכר, וכן בפ"ח ה"ו החמרין והכתפין מכתפי פירות עבירה סתמא בליקוט והכנסת הפירות מן הגורן לעיר מיירי, ואינה שעת הביעור, ונע"י לעיל ס"ה סק"א בדברי הרמב"ן בזה], וכן לשון פירות עבירה מתפרש על עיקר אסיפתן, ועוד שהרי דמיהן מתחלקין לכל אדם, ולא הזכירו שחייבין בביעור, וכן המוצא פירות עבירה בדרך מתפרש שהוליקום מהשדה ולא מיירי במצא מעט פירות שנאבדו אחר הביעור, דמנא ליה שלא ביערום ואח"כ אבדו.

ולכאורה נראה מזה דפירות משומרין שלקטום בעליהם באיסור יש בהם סרך גזל שמנעום מכל ישראל והחזיקו בהם לעצמם, וראוי להנעם מלהשתמש בהם מכח בעליהם, ואמנם לא נאסרו באכילה באיסור גמור, אבל ראוי שלא לאכלם, ולכן לא יגע בהם כדי שלא יתחייב לאכלם, ומ"מ אם באו לידו אסור להפסידם ויש לו להשתדל שיאכלום, וזהו יתנו לאוכליהם למי שאינו חושש, דהיינו ע"ה וכיוצא בו, ורבנן סברי שאין ראוי ליתן להם בחנם דנמצא שמשכתין בזה שאינם מדקדקין, ולכן יש למכור להם בדמים, ומתני' הכי מתפרשא מי שבאו לידו פירות שביעית שלא מרצונו דהיינו פירות כאלו שלא הי' נוטלם מעצמו מפני העבירה שבזה, אלא שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה, ואינו רוצה לאכלם בעצמו מפני העבירה, אסור לו לאבדם מפני שכבר באו לידו, ואם יעכבם גורם שיאבדו, ולכן יתנו או ימכרו לאוכליהם, אבל אם מצאם בדרך לא יגע בהם, שאם יגע יתחייב לאכלם.

ואמנם במתני' הפי' מיושב, אבל צריך לחדש איסור בפירות שביד סוחרי שביעית, ושאינו איסור גמור וינתנו לאוכליהם שאינם מדקדקים,

א', אבל הר"ש פי' דבחמישית הוה, וזהו היתר אחר לענין טהרה, וצ"ע, וצ"ת.

ועובדא דריב"ל בגינתא דסיסרא צ"ל דרוב היתר הוה, ונהגו לקנות מגוי ולסמוך שמביא משדותיו שאין בהם איסור ספיחין, וריב"ל רצה להחמיר לקנות מהשדה ממש, וא"ל אליהו ז"ל דיש להחמיר בגזל דהקרקע של ישראל, ועדיף לקנות מאחרים אע"פ שאין ברור שמביאין משדותיהן, דתלינן בהיתירא, וזהו אשתוי לחברוהי שינהג כמותם ויחמיר שלא לסייע הגזלן.

פ"ט מ"ב ולמה אמרו ג' ארצות כו'

יא. פ"ט מ"ב ג' שלש ארצות לביעור כו' ולמה אמרו שלש ארצות כו', נראה לפר"ש והרא"ש דקרינן וְלָמָּה בשו"א תחת הלמ"ד, כמו שצייד אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, וכדתנן ערלה פ"ב מ"ו ולמה אמרו כל המחמץ כו' ובשלהי ביכורים ולמה אמרו הביכורים כנכסי כהן כו', ואין כאן שאלה אלא ביאור הדברים, ונלפמש"כ להלן דביהודה יש שש ארצות, דהיינו שני מקומות של הר ושנים של שפלה, ל"ק כלל מ"ט לא אמרו ט' ארצות, דהול"ל י"ב ואולי יש עוד בשאר ארצות, וודאי דאין להתייחס ל"ב, מאחר שהם סוגי ארצות שחלוקין במציאות, ולא קביעת הלכה, שהתנא השמיענו הדין דהר חלוק משפלה ושפלה מעמק, וגליל מיהודה, אבל כמה הרים יש וכמה שפלות יש, זה אינו מענינו של התנא לפרט במנין, ואפשר דהי' מקום לפרש ארצות לביעור שצריך לבער בהם דוקא, דהכי משמע לישנא דארצות לביעור לעשות שם הביעור כענין שאמר רשב"א פסחים נ"ב ב' שצריך לבער בארצך, וה"נ ה' מקום להצריך לבער בגליל ויהודה דוקא, וזה אינו, דאף לרשב"א לא מצינו אלא בארצך ארץ ישראל כולה, וכלפי זה שנה התנא בלשון ולמה אמרו דלענין מה נאמרה חלוקה זו כו', ואפי' לא ס"ל כרשב"א שייך שפיר לשון זה, ובתוספתא משמע דלמה אמרו אהר ושפלה ועמק קאי, ועמש"כ בזה לקמן ס"ק י"ב.

ולכן ימכרו לאוכליהן, ודמיהן יתחלקו לכל אדם, ומשמע דבדמים אין לחוש לקבל מתנה, ורק בפרי עצמו החמירו ב"ש, ומ"מ לא התירו למקבל עצמו ליטול הדמים, דנמצא נהנה מהעבירה, וכע"ז פי' בשנו"א.

אבל הדברים סתומים שאם לקט לעצמו ומת מורישו למה יחשב שאוכל בטובה, וכן אם נתן מתנה משלו, אינו ענין לאוכל בטובה שזה נאמר על בעה"ב שמכירין לו טובה על שדהו, ונראה כבעלים אף בשביעית, אבל אם לקט ונותן משלו אינו ענין להפקר, ונהעירוני דמייירי בבעה"ב ששומר פירותיו ונותנן בטובה, דחשיבי פירות היתר כיון שמפקרין, ומ"מ לב"ש יש בזה איסור, ועכשיו הוריש לבנו פירות פרדסו, שיש בהם פגם של פירות הנאכלין בטובה].

ומרן זללה"ה בסט"ו ס"ק י"ג כתב לאוקומה בירש במחובר, וינתנו לאוכליהן ודאי לא משמע במחובר, ודברינו אם נפרש שהם ג"כ חוטאים כשמקבלין דהו"ל כאוכלין בטובה, וצ"ל דכל מתנה כיון שמזולזל בהן בגלל ההפקר, אסור, ודוחק, ואפשר דמייירי בלקט יותר מן הצריך לו, ומ"מ לא הוו פירות עבירה כיון שלא שימר שדהו ולא לקט כדרך הקוצרים, ולכן חשיב כאוכל ממנו בטובה כיון שהי' ראוי לו להשאירם בהפקר, וצ"ע.

בתוספתא באהלות, אם הנדון משום ספיחין

התוספתא שבר"ש אהלות פ"ח מ"ט לפמ"ש הר"ש שביעית פ"ט מ"א שהביעור בשמינית, צ"ל דמשום חשש ספיחין אסורה מתחלה, דהכותים וזרעים באיסור, ומייירי בתבואה וקטניות וירקות שאין מהם של ישראל, דליכא שריותא דרוב שאמרו בירושלמי דמאי פ"ב ה"א, (וה"נ מסתברא דהוה באדר שעדיין אין פירות האילן, אם נימא דאקיסרין לענין שביעית קאי ופליג את"ק, ונימא דבשביעית התירום, ושביעית מעוברת היתה אע"פ שמשדלין שלא לעבר שביעית, עי' סנהדרין י"ב

וכבר נתבאר במקו"א [א"ה, עי' סי"ד סק"ד] דמבואר בספרי ובתוספתא ובירושלמי שעבר הירדן המזרחי קדשוהו ע"ב, וכ"מ בשלש ארצות שבעבר הירדן שמנו כאן הכתובין בארץ סיחון, וכמ"ש הגר"א דלהכי לא מני להו במתני' מפני שמפורשים בפסוקים ביהושע.

בסוגיא דפסחים נ"ב ב' אין חי' שביהודה כו'

בפסחים נ"ב ב' אמרינן דגמירי שאין חי' שביהודה גדילה על פירות שבגליל כו' ונראה דכש"כ דהר ועמק שני סוגי פירות הם, כדתנן גבי ביכורים דמביאין מתמרות שבעמקים ומפירות שבהרים ולא איפכא, וכדתנן שמגדל שקמים ושאינו מגדל שקמים, וכ"מ בדר"ש מ"ג שמחלק ג' ארצות ביהודה ואינו מחלק בין גליל ליהודה, וביהודה גופי' יש שני הרים חלוקים הר המלך והר שבלוד וזמנם שוה, וכן שפלת לוד ושפלת הדרום וזמנם שוה, ואע"פ שמהר להר מפסיק שפלה ועמק, ומשפלה לשפלה מפסיק הר, מ"מ כיון שהפירות שוין חשיבי ארץ אחת, וש"מ שאין המרחק והחלוקה קובעת, אלא שינוי הפירות, דכיון שכלו מסוג זה בשדה כלה מן הבית, וכ"מ מהא דכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים, וע"כ היינו מפני שהפירות שוין.

והי' נראה דזהו מ"ש במכילתא ליתן ביעור לכרם בפ"ע ולזית בפ"ע, ולכאורה פשיטא דכ"ז שלא כלה הזית למה נצריכנו ביעור בזמן שכלו הענבים, אבל השתא קמ"ל שלא נחלק הארצות לפי רוב הפירות, ונימא שאם כלו זיתים ביהודה לא מהני זיתים שבמירון כיון שזוהי ארץ אחרת לגבי שאר מיני פירות, קמ"ל קרא כן תעשה לכרמך לזיתך שנקבע שיעור ארץ לכל מין בפ"ע, אבל אפשר דקרא אתא לאשמועינן דלא נימא שיעור אחד לכרם וזית יחד, דכיון שיש לחיה מה לאכול בשדה, אע"פ שאין לה ענבים יש לה זיתים, וס"ד דזמן הביעור כשכלו כל מיני מאכל מן השדה, [וכדס"ל לר"ש מה"ט דכל ירק אחד לביעור], קמ"ל דבחר

והא דקאמר לשון שיהיו אוכלין בכל אחת ואחת, ולא קאמר שלא יהיו אוכלין כו' אלא עד שיכלה כו', י"ל דהתנא סמך על עיקר דרשא דארץ, דמקרא דמן השדה הי' מקום להצריך שישארו בשדה שלקט משם, וכן שנינו במכילתא דרשב"י יכול תהא כל שדה ושדה מתבערת בפ"ע, ת"ל בארץ בארץ דיברתי ולא דיברתי בכל שדה ושדה, מכאן אתה אומר שלש ארצות לביעור יהודה וע"י והגליל, עכ"ל, ושפיר נקט התנא דארצות ריכויא נינהו שיהיו אוכלין לפי הארצות, ולא קאי על החלוקה לשלש ארצות, אלא ולמה אמרו ארצות ולא שדות, וכ"נ בתוספתא ובברייתא פסחים נ"ג א' דהחידוש דסומכין על מקום מיוחד לאכול עליו בכל הארץ, ושם בתוספתא מפרש לבני גליל העליון מקום אחד, ולבני גליל התחתון מקום אחר.

בגבולות עבר הירדן

שם יהודה ועבר הירדן והגליל, יש לדקדק למה שנה עבר הירדן בין גליל ליהודה, הרי גליל ויהודה ארץ אחת הם טפי מעבר הירדן שהיא ארץ סיחון ועוג, ונראה לדקדק מזה דדוקא מה שכנגד יהודה הוי בכלל עבר הירדן, אבל הגליל נחשב בכל רוחב הצפון אף מה שכנגד עבר הירדן, דהיינו מטברי' שפסק הירדן בכנרת, כל רוחב הצפון מיקרי גליל, ורק במקום שיש ירדן הוא בדין עבר הירדן, והוא כנגד יהודה עד הגליל, [שו"ר בספר אאמו"ר זללה"ה כתובות ק"י בזה].

ונמצא שארץ עוג עד חרמון אע"פ שהיא בדין עבר הירדן בעלמא כאן היא בכלל הגליל, וכ"נ בתוספתא וירושלמי דהר ושפלה ועמק שבעבר הירדן מפרש כולם בארץ סיחון וגלעד, ולא בארץ עוג שעיקרה כנגד הגליל, וכן לענין חזקה חשיב כל הגליל כארץ אחת אף מה שכנגד עבר הירדן כיון שאין הירדן מפסיק ביניהם, [וכן בשלהי כתובות ולפ"ז למדנו שמוציאין מגליל שבא"י לגליל שבארץ עוג מעיר לעיר ומכרך לכרך, ולא חשיב מיעוט בקדושת א"י].

מינין אזלינן, (שו"ר במכילתא דרשב"י הלשון יכול יהו כולן מתבערין כאחת ת"ל כרמך יכול יהיו כל הארצות מתבערין כאחת ת"ל זיתך כו' יכול תהא כל שדה כו' ת"ל בארץ כו').

שם ושלוש שלש ארצות בכא"א

שם ושלוש שלש ארצות בכא"א, בירושלמי אמרינן דשפלה שבהר כהר והר שבשפלה כשפלה, ודייק לה מברייטא דקתני הר והרו כו' דמתפרש שכל הר אוכל על ההר שלו, ואם כל הר המלך כחד אף העמקים שבו, וכן כל שפלת הדרום, שייך לחשוב כולם כהר אחד, אבל אם השפלה שבהר מפסקת, א"כ אין כאן הר והרו, אלא כל הרים כהר המלך, שאין חיבור לכל הרים ליחשב כחד.

ודייק לה נמי ממתני' דקתני והר שלה כהר המלך, פי' בלוד יש הר שנידון כהר המלך, ואם איתא דכל ההרים נידונין בפ"ע, אין להזכיר הר של לוד בפ"ע, אבל השתא מתפרש דשאר ההרים אינם כהר המלך כיון שהם בשפלה הרי הם נטפלין לשפלה, אבל הר לוד כהר המלך, וכן שפלת לוד כשפלת הדרום אע"פ שד"א מפסיק ביניהם.

וטעמא דמילתא דנהי דבאמת חלוק הר שבשפלה בטעם הפירות מן השפלה, מ"מ קים לן דמצות ביעור נאמרה בחילוק ארצות וא"א לחשוב כל הר כארץ בפ"ע, [וגם מסתברא שהחילוק פחות בין הר שבשפלה לשפלה לבין שטח שכולו הר לשפלה], לכן נקטינן דשטח שרובו הר נדון כהר, והוציא התנא מהכלל הזה הר לוד ושפלת לוד שהם שטחים גדולים ראויין ליקרא ארץ בפ"ע, וזמנא כזמן הר ושפלה שביהודה.

בגירסת הגר"א

והגר"א גריס דדייק לה מדקתני מבית חורון ועד הים מדינה אחת אע"פ שיש שם ג' ארצות כמ"ש בירושלמי, והכי משמע לישנא דמדינה אחת לומר דלא מחלקינן בה ארצות, אבל צ"ב מ"ש בירושלמי מאמאוס ועד לוד שפלה מלוד ועד הים עמק, דלפ"ז אינו מתאים עם מש"פ דשפלת לוד

כשפלת הדרום, דמשמע קצת שמבית חורין עד הים עמק, וגם מאי קושיא ניתני ארבע, הרי היינו דקתני ששפלת לוד כשפלת הדרום שהיא שפלת יהודה והר לוד כהר המלך שהוא הר של יהודה, כמ"ש בירושלמי, ונראה דאע"פ שהוזכר עד לוד ומלוד ועד הים מ"מ בית חורון הוא בצד צפון יותר מלוד, ושם מתפשט מדינה אחת עד הים, ואפשר דמש"ה לא אמר עמק כיון שיוצא מן הכלל שפלת לוד וההר שלה, וה"ק כל שחוץ מאלו דינים כמדינה אחת מבית חורון ועד הים, ולא אמר עמק כיון שא"א לומר שהכל עמק מבית חורון, ואפשר שיש שם עוד מקומות קטנים שאינם עמק ודינם כעמק, וצ"ע ובירור.

שם מ"ג ולמה אמרו שלש ארצות כו' רש"א כו'

יב. שם מ"ג ולמה אמרו שלש ארצות כו', כבר נתבאר לעיל דהתנא מבאר הקולא שבארצות דאע"פ שהמרחק רב, אוכלין בכל הארץ עד שיכלה האחרון שבה, וכ"מ בתוספתא, ועי' בסמוך.

שם רש"א לא אמרו שלש ארצות כו', לכאורה ארצות דר"ש לאו היינו ארצות דת"ק, דת"ק איהודה ועה"י והגליל קאי ור"ש אהר ושפלה ועמק, לכן ה"י נראה לפרש דת"ק נמי אהר ושפלה ועמק קאי, [שו"ר שכ"כ בשנו"א], וכ"נ בתוספתא דקתני למה הוזכרו ההר והעמק והשפלה כו', וה"ק ולמה אמרו שלש ארצות באותה ארץ, דחלוקת יהודה וגליל מובנת משאר דוכתי דחשיבי ארץ, אבל הר ושפלה הוצרך לפרש למה חילקום, והשתא הוי כארצות דר"ש, אבל לפ"ז טפי הו"ל למימר שלא יהיו אוכלין בכל אחת ואחת משיכלה האחרון שבה, ולכן צ"ל דאתרוייהו קאי, למה אמרו ארצות, ג' דיהודה ועה"י והגליל וג' דהר ועמק ושפלה.

אם הר המלך היינו דוקא בהר

שם ושאר כל הארצות כהר המלך, לכאורה פשוט דדוקא כהר המלך קאמר, אבל לא כשפלה ועמק שביהודה, שהרי הגליל חלוק משפלת יהודה

חלוקת המקומות, ולר"ש איפכא, לפ"ז מסתבר דלרבנן חילוק המקומות קובע בהליכת החי' שאינה משנה את מקומה מפני שינוי מזג האויר, ואפי' במקום קרוב, ואין זה תלוי בפירות].

ולפ"ז אפשר דר"ש לשיטתו במ"ה דכל ירק אחד לביעור, דס"ל שאין לדקדק שיהא לחיה מין זה בדקדוק, וכל שיש לה ירק מיקרי שיש לה בשדה, וה"נ מה"ט ס"ל דאין לחלק ארצות לזיתים ותמרים כיון שתכונתם קרובה להיות שוין, וכן בין גליל ליהודה, ואפשר דר"ש לטעמי' במכילתא דרשב"י דיליף מכן תעשה לכרמך לזיתך ביעור לכרם בפ"ע ולזית בפ"ע, ולכל ארץ בפ"ע, ואין לך בו אלא כעין חידושו שחילוקם גדול זמ"ז, אבל לא בשני מיני כרמים, (ויתכן דפליג אדרשא דחי' אשר בארץ, דהתם דריש לה מויתרם תאכל חית השדה, וחילוק ארצות מכרמך וזיתך).

ולרבנן סגי בחילוק קל של הפירות, להצטרף לחילוק הארצות לחשבן ככלו מן הארץ, דבסברא העיקר קובע בחילוק הארצות, שתהא יד הכל שוה משעה שאין להם בארץ פירות אלו, ובזיתים ותמרים אם פליגי ניחא בפשיטות, ואם בהני מודו, צ"ל דכיון שאינם חלוקים כלל זמ"ז, לכן לא סגי בחילוק ארצות לחשבן ככלו.

מיהו בתוספתא שנו הא דכל הארצות כו' בסתמא, ובפשוטו היינו אף לרבנן כיון דברישא נשנה שם חילוק בין גליל העליון לגליל התחתון והיינו כרבנן, אבל בגמ' פסחים נ"ג א' הובאה כברייתא זו, וליכא שם בבא דכל הארצות כו'.

פסחים נ"ג א' אוכלין בענבים כו' בהא דלא הוזכר כאן חילוק ארצות, ובתוספתא בזה

יג. פסחים נ"ג א' ת"ר אוכלין בענבים עד שיכלו דליות כו', לשון הברייתא סתום דמשמע שבכל ארץ ישראל אוכלין עד זמנים אלו, דאל"כ הו"ל לפרושי דמייירי בעבר הירדן אם הכונה לאבל כרמים (שופטים י"א) כדפרש"י בחד לישנא, (וניחא בזה שלא הי' אלפא ליינ דמנחות כיון שהיא

טפי ממה שהר שביהודה חלוק משפלת יהודה, [ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"ב סק"ב נסתפק בזה, כנראה טעמו דאפשר שר"ש קיבל מרביתו דתכונת חי' שביהודה שאוכלת רק מארצה אם הר הר ואם שפלה שפלה, אבל חי' שבגליל ועה"י אוכלת גם מיהודה, ונקט הר המלך שהוא האחרון, אבל לכאורה נראה שאין העיקר תלוי בתכונות החיות ומוזונותם, וזהו רק גילוי על חילוק הפירות בטעמם ותכונתם, שהאדם אינו נמנע מפני חילוקים אלו, אבל החיות גדילות לפי מקומם בדקדוק, ואמרה תורה דזמן הכילוי הוא ממתי שכלה מין זה בטעמו ודקדוקו, ולכן אם פירות שביהודה חלוקין מפירות שבגליל אין אוכלין זע"ז, ואם אין הפירות חלוקין אלא שהחי' אינה אוכלת, אוכלין זע"ז].
וס"ל לר"ש שפירות הגליל תכונתם קרובה לשל הר המלך, וכל פירות הגליל אינם חלוקין זמ"ז כ"כ, שהגליל בצפון ושם אף השפלה והעמק לחים וקרים, ודומים לתכונת הר שביהודה, אבל ביהודה שפלת הדרום יבשה וחמה, ויש שינוי גדול יותר בפירות, וכן העמק שונה הרבה, כמ"ש בתוספתא פ"ז ה"י שיריחו מקדמת, והיא עמק שביהודה מעין גדי ועד יריחו, ועה"י אפשר דסתמא מאחרת שאינה ארץ זבת חלב ודבש, ולכן השוו כולן כאחת, או שתכונתה כשל גליל, ועי' בסמוך.

וכל הארצות כו' אי אתיא ככו"ע או שגם זה מדברי ר"ש

שם וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים, הרמב"ם מפרש דאתיא ככו"ע, [נוכמ"ש בתוי"ט, ומהר"ש אין אין דבריו מתפרשים אף אם אתיא כר"ש דאז נוקים ברייתא דפסחים כר"ש, ואי מהני תירוץ דמאחרות לענבים אליבא דר"ש, ה"ה דמהני לזיתים ותמרים אף לרבנן], אבל בחידושי הגר"א דג"ז דברי ר"ש, דלרבנן דאין חי' גדילה מיהודה לגליל אין לחלק בין זיתים ותמרים לשאר מינין, [וכמ"ב ברש"י פסחים נ"ב א' שתפס בלשונו תמרים וחילק בין יהודה וגליל, ואין מזה הכרח, אלא דלשיטתו דלרבנן אין חלוקת הר ועמק, ורק

בברייתא שבתלמודן מני נמי ענבים וגרוגרות וכמשה"ק הר"ש.

בדברי הרמב"ם בזה

גם דברי הרמב"ם פ"ז הי"א סתומין שבתחלה חילק בין זיתים ותמרים וחורובין לשאר מינין לענין ארצות, ואח"כ סתם דענבים עד הפסח וגרוגרות עד חנוכה, ופי' הריק"ו דבסתמא אפשר לאכול עד זמנים אלו, ולפ"ז אסור לבערם להרמב"ם מספק, אלא שכבר נאסרו באכילה, מיהו כהיום ודאי כלו קודם זמנים אלו, ואפ"ה נהגו להקל ע"פ מרן זללה"ה שלא לבער קודם הפסח, וצ"ע דבר"ש כתב דזמנים אלו בסתמא, אבל בכלל אסורין, ומ"ט לא חשיבי זמנינו כודאי כלו, ובאמת מה"ט מקילין לזכות בהם מיד בפסח, מפני שנוקטים דודאי עבר זמן הביעור, אלא דס"ל למרן ז"ל שחכמים קבעו זמנים אלו במוחלט, ולטעמי' אזיל דזמן הביעור כשהפירות כלין ונשחתין מעצמן ממאורות החיות, ולכן שייך לומר שמתאחר זמן הביעור עד הפסח, ומ"מ הדברים מחודשים, והמחמיר לבער מיד שכלו תע"ב.

שם עד שיכלו דליות כו', יש לדקדק מ"ט לא קתני אחרון שבדליות כו' וכן בתאנים לא קתני לשון אחרון, ובפשוטו בכולהו בתר אחרון אזלינן כדתנן שיהיו אוכלין בכא"ו עד שיכלה אחרון שבה, וי"ל דהדליות ששם וכן הפגין מאחרין טפי, ולכן לא האריך התנא לבאר דאזלינן בתר אחרון של המאחרין, (דאינו נאות להאריך בלשון וגם ממילא מובן מדאזיל בתר המאחרין), ובזיתים ותמרים דלא קתני מידי אחריני קתני אחרון, ועמש"פ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"ב סק"ה.

שם אם יש מאוחרות מהן כו'

שם אם יש מאוחרות מהן אוכלין עליהן, ובסמוך אמרין באיבעית אימא דבאמת יש מאוחרות מהן, וצ"ב אם תנא דברייתא זו לא דקדק לחפש, או שבזמנו לא היו, ומתפרש ואם יהיו מאוחרות מהן יאכלו עליהן, דתנא דעד הפסח משמע דדבר

מעה"י, מיהו אבא שאול אמר דרגב בעה"י שניה לשמן), וכן בתקוע הו"ל לפרושי דמיירי בגליל, וצווער בעמק שביהודה, וכן בברייתא דקתני עד הפסח ועד העצרת ואמרין דאידי ואידי חד שיעורא הוא, משמע שיש כאן שיעור אחד לכל הארצות, דלא הוזכר כלל בברייתא דפסח, מקום שמתייחס לארץ מסוימת.

ולכאורה יש לפרש דזמן הביעור הוא כשכלו לגמרי, והא דקתני עד שיכלו אינו הכילוי המוחלט, והכי קתני אוכלין בכל א"י כ"ז שלא כלה הבציר בדליות של אוכל, וכן בתמרים שבצווער, דבזמן שיש שם בשפע הראוי לבציר, ודאי שלא כלו לגמרי מכל שאר המקומות, ולפ"ז הא דעני מביא רובע היינו ג"כ שיעור חשוב, דגם בפחות מזה מיקרי לא כלה, אלא דכ"ז שיש שיעור כזה, ודאי דלא כלה משאר המקומות.

אבל בתוספתא דשביעית פ"ז משמע דכל הני לפרושי דאוכלין על האחרון שבארצות, אע"פ שכלה מכל הארץ, ולא נשתייר אלא במקום המאוחר שבהן, וא"כ מתפרש שיכלה לגמרי בדליות של אוכל ובצווער, וא"כ קשה היכי מהני שיעור זה לכל הארצות, וכבר הקשו כן הר"ש והרא"ש בפ"ט מ"ג ותיצרו דשמא במאוחרות קאמר, ולכאורה כונתם דאין מאוחרות טפי מפסח קאמר, ומשמע מזה דכ"ז שאין הדבר ברור שכלה אוכלין, דאל"כ הו"ל להחמיר מספק, [ואפשר הטעם משום דדיני ביעור כדיני ממונות והמע"ה], ולכאורה לל"ק דאידי ואידי חד שיעורא הוא, מתפרשי שפיר תרוייהו על הארץ של אבל וצווער, ומזה אין ללמוד לכל הארצות, אבל סתמות הדברים דברייתא קמייא דומיא דבתרייתא ותרוייהו לכל הארצות, וצ"ע, מיהו דברי הר"ש יכולין להתפרש כל"ב, דבמאוחרות מהן קאמר, דטפי מפסח לא.

ובירושלמי פ"ט ה"ב מייתי זמנים דמירון וגוש חלב לזיתים ודיריחו לתמרים לפרושי מתני' דכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים, אבל

חשוב למיחשב כלא כלה, ומסתברא דבנוסח הקבלה בברייתא פליגי ולא ביררו המציאות, וקשה לברר מטעמא שכ' מרן זללה"ה, ואפשר שנשתנו הדברים בימי ר"י, והיו שמיטות שקשה לקבוע על פי זה, וצ"ע.

שם ואבע"א הא קתני בהדיא כו', עי' לעיל דר"ל דתנא דקמייתא ביאר בדבריו שאין כונתו לפרש המאוחר ביותר, אלא לומר שאוכלין ע"פ מקום יחיד שידוע שמאחר, אע"פ שכבר כלה בכל הארץ.

שם תניא רשב"ג אומר כו' אם דברי רשב"ג נשנו כלפי ביעור

שם תניא רשב"ג אומר כו', נפ"מ לביכורים כו' בתוספתא דשביעית מייתי לה גבי חלוקת הארץ לביעור, וכן בירושלמי, וכן בתלמודין אין ענין ברייתא זו לכאן אלא משום חלוקת הר ושפלה ועמק לענין ביעור, ובירושלמי פ"ט ה"ב דנו על סימן לנחלים דנפ"מ למו"מ או לעגלה ערופה, וזה מיושב דגבי ביעור סגי בג' סימנים דהרים ועמקים ושפלה, אבל בתלמודין דדייקו אכולהו, צ"ע מ"ט לא מפרש להו לגבי ביעור, (ועמש"כ בזה תו' לעיל נ"ב ב' ד"ה עד, ותיירוצם צ"ב דנקטו דברי ר"ש ושבקו דברי רבנן, וצ"ל דלא ניחא לגמ' להחליט דרשב"ג דלא כר"ש, לכן פי' נפ"מ אחרני, וג"ז דוחק דמ"מ נפ"מ לר"ש ביהודה), ונראה דודאי נשנו דברי רשב"ג לאשמועינן שהר ועמק ושפלה חלוקין בטבע גידולן, ומה"ט הם חלוקים לענין ביעור, אלא לפי שאין כל הר והר נדון לעצמו, אלא שטח של הרים כולו ארץ אחת אף עמק שביניהם, וכן בשפלה כמ"ש בירושלמי שם, וא"כ נפ"מ רק במקום שמתחלף בין ההרים לעמקים, ולשון סימן להרים משמע דכל שיש בו מילין הרי הוא בכלל הזה, ולכן מפרשין נפ"מ גם לענין מו"מ.

שם כולהו נמי למו"מ, לכאורה פירושו דשפלה ראו"י לגדל שקמין יפה, ואם אינה בעומק כ"כ הראוי לגדל שקמין אינו בדין שפלה למו"מ, כגון

קבוע קתני, ואם נתברר שיש מאוחרות מהן מעולם, נמצא דלא היה קושטא מאי דקאמר עד שיכלו דליות של אבל, וצ"ל דעיקרו לאשמועינן דאזלינן בתר אבל לכל הארץ או הארצות, ולהכי מפרש אם יש מאוחרות מהן לומר שאינו מדקדק ללמדנו מי המאוחר, אלא ללמדנו הדין דאזלינן בתר חד דוכתא דמאחר, ודוק ותשכח אולי יש מקום אחר שמאחר יותר, ואידך תנא דקדק ושנה לנו המאוחר ביותר.

ולפ"ז להלכה יש לנקוט בברייתא דעד הפסח לשני הלשונות, והרמב"ם שהעתיק כל"ק, י"ל דהיינו מדלא אמרינן דילמא אידי ואידי כו', אבל לדינא אין חילוק בין הלשונות.

שם כדי שיהא העני יוצא כו', בפשוטו נראה דא"צ שיהא רובע באילן אחד, דזהו שיעור מרובה, (כדתנן סופ"ג כמה יהא בזית ולא יקוצנו רובע), אלא הכונה כדתנן פאה פ"ח מ"א כדי שיהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבע איסרות, והכא השיעור רובע, וקמ"ל דא"צ שישאר הרובע בנופו, דאף אלו שנשרו מצטרפין לרובע, ושיעור שהעני יוצא הוא משך זמן שדרכו לטרוח בלקיטה בפעם אחת, שאם רק בליקוט של כמה ימים יאסוף רובע, לא מיקרי שמוצא רובע, אבל מרן זללה"ה בסט"ו סק"ו פי' דבעינן שיהא באילן אחד רובע, ולא סגי במה שמצטרף רובע מכמה אילנות, וצ"ע.

שם ואר"ב ר"י תרתי בתרייתא מחליף, מזה חזינן דזמן ביעור צריך הכרעה בשיקול הדעת, דבשלמא אם מצינו מחלוקת דמר מחמיר ומר מיקל, יש לפרש דס"ל דשיעור מועט ג"כ מיקרי לא כלה, אבל כד חזינן דמחליף ע"כ דלאו בהא תליא שהרי מיקל בחד ומחמיר בחד, מיהו למ"ש בסמוך לא פליגי במציאות, ומרן זללה"ה שם הקשה אם אידי ואידי חד שיעורא הוא הרי אפשר לברר אם פגי בית היני מאוחרות או תמרים שבצוער, וכתב ואפשר שבזמן חנוכה כבר הן מועטות מאד והן מתקיימות במיעוטן עד הפורים וקשה לשער אי מעט הזה

הפסח, ולכן עד הפסח ודאי אוכלין, ואבע"א כו' פירוש ואת"ל שאין השיעור שוה, שמא ראה תנא זה שיש מאוחרות מהן ועל סמך זה קבע שיעורים אלו.

ולהאמור אפשר שזמן הביעור המדויק יהא אחר הפסח כמה ימים אלא שקבעו לבער לפני הפסח, וא"כ אסור לזכות בהם מיד בתחלת הפסח שמא עדיין לא ה' ביעור, ובזמן הביעור המדויק יחזיק היין ברשותו באיסור.

- עד כאן -

- נמצאו בזה דברים נוספים -

בסוגיא דפסחים נ"ג א' לפו"ר

פסחים נ"ב ב' ולמה אמרו שלש ארצות לביעור שיהיו אוכלין כו', אפשר דאי לאו קרא דאשר בארצן הו"א שאוכלין בכל מקום לפי תחומן, או כשיעור רגל בהמה רועה, וכיו"ב, וקרא דבארצן קמ"ל שאוכלין ע"פ כל הארץ, וזהו החידוש שיהיו אוכלין כו' עד שיכלה האחרון שבארץ זו, וקולא אשמועינן שאפשר לסמוך על כל הארץ.

ולפ"ז אפשר דהחילוק בין הר לבקעה פשיטא לן מסברא, כיון שיש שינוי בתכונת הפירות, אבל חילוק ארצות לא ידענו אלא מקרא, וזהו שאמרו שלש ארצות שיהיו אוכלין כו' דהיתר אכילה קמ"ל, וד"ז נתחדש בשלש ולא בתשע ששם זוהי מציאות, ובארצות החילוק אינו מורגש כ"כ, ולזה הוצרכנו לגמירי דאין חיה שביהודה כו', ואי לאו קרא לא היינו מחלקים בזה.

נ"ג א' ת"ר אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל כו', בר"ח הגרסא של אבל, כפי' שני ברש"י, וכן נראה דכל השנויים כאן הם המקומות שיש בהם ריבוי מאותו המין, כתקוע אלפא לשמן, וצוער עיר התמרים, וה"נ אבל כרמים, מדקרו ליה הכי ש"מ שכרמיהם מרובים, ונראה ביאור הדברים דבמקומות אלו שיש להם שפע גדול מאותו המין נשאר בשדות זמן רב פירות ללקט, ולא מפני

המוכר בכפר חנני' שהוא בין גליל העליון לתחתון שביעית פ"ט מ"ב, וכן בעמקים לדקלים, אבל א"צ שיהא שם שקמים ודקלים, דאטו בכל ההרים יש מילין, אלא שראויין לגדל מילין יפה, אבל רש"י לא פי' כן, וצ"ע.

- נמצאו בזה עוד דברים -

הערות בסוגיא דפסחים נ"ג א'

פסחים נ"ג א' דליות של אוכל, לכאורה הדליות מפני גובהן אין מגיעין ללקטן ולכן נשארים אחרונים, ואולי גם האויר מסייע לקיים הצמוקים זמן מרובה.

יש לעי' אם אוכלין בכל א"י על אלו מאי שנא הני מכל הפירות, ובזיתים ותמרים י"ל שכל ארץ ישראל רגילין לאכול ממקומות אלו לפי שהשמן מרובה בחלקו של אשר, ותמרים ביריחו, ולכן שייך להתיר בכל א"י על סמך זה, אבל בענבים ותאנים לא שמענו, וצ"ל דס"ל להאי תנא שסומכין בכל א"י על אלו כיון שמתאחרין ואפשר לקיים פירותיהן ביין וצמוקים וגורגורות, וכשאין להשיג אחרים לא חיישי לטירחא דאורחא, ועושים שם היין או אוגרין צימוקים וגורגורות.

שם אוכלין בזיתים כו' שבתקוע כו' של גוש חלב, יש לעי' במאי פליגי, ואפשר שבתקוע השמן מרובה ובגוש חלב הזיתים מרובין, ומר אזיל בתר כמות ומר בתר איכות.

פגי בית היני מאחרין והם קטנים נראין כפגין לעולם וגם אין מלקטין אותן כ"כ מפני גריעותם, מיהו קשה למה יסמכו עליהם בכל א"י הרי הם גרועים ודי שיסמכו עליהם במקומם.

שם רשב"ג אומר אוכלין על של בין הכיפין, ת"ק סבר דאוכלין אף על של בין השיצין, וכן מרומז ברישא דאוכלין על נופו ועל עיקרו דהיינו התלוש, וא"כ בסיפא אוכלין על כולם, ורשב"ג חידש דאין אוכלין על של בין השיצין, עי' לעיל נ"ב ב'.

שם אידי ואידי כו', פי' דהתנא קבע שיעור פסח על סמך תמרים של אבל שבכל השנים לא כלו לפני

לאכול, ואח"כ צריך לברר אם כלו, ובזמן שלא כלו עד הפסח לא מהני מה שביעור בפסח, וצריך לחזור ולבער, אבל לא נהגו כן, אלא חושבין זה לזמן מוחלט לביעור, ואפשר דסמכין ע"ז שבודאי כלו, ולא חיישינן שמא כלו לאחר הפסח, ועד הפסח מקילין שלא לבער על סמך קביעות חכמים שלא כלו.

שם אידי ואידי חד שיעורא הוא ואבע"א הא קתני כו', לא נתבאר מה סבר המקשן, אם קושיתו איך אפשר לקבוע כללים, ע"ז לא תירץ כלום, ואם קושיתו דלא מסתבר שנשארו באבל עד הפסח, א"כ מאי משני דחד שיעורא הוא, ומה הרויח בתירוק בתרא, וגם קשה איך קבעו זמן ע"פ המאוחרות דמשמע שזה מאורע, ואין לסמוך ע"ז בקביעות.

ונראה דאין כונת המקשן שהזמנים סותרין זא"ז, אלא דקשיא ליה למה ברייתא אחת שנו עד הפסח, וברייתא אחת לפי דליות של אבל, ומשני דשמא חד שיעורא הוא, או דאיתא כמאוחרות, ואז נצטרך לומר שנשתנו הטבעים ורבו המאוחרות, ואין כאן קושיא ותירוק, אלא ביאור דלא סתרינן אהדדי, אבל אין לגמ' ידיעה או סברא לומר כתירוק קמא או בתרא, רק לומר דלא סתרינן ויתכן כך או כך, ומ"מ אין הכוונה שזהו זמן הביעור בודאי, אלא שעד הפסח מותר לאכול.

יש להקשות למה שנינו בשביעית פ"ט מ"ג שכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים, ולא שנו כן לענבים ותאנים, כמבואר בברייתות אלו.

יש לעי' איך סומכין כהיום בענבים עד הפסח, הרי אבל כרמים נמצא בידי הנכרים, ומבואר בגמ' דאידי ואידי חד שיעורא הוא, שזמן פסח נקבע בגלל אבל כרמים, וכן יריחו בידי נכרים.

בקו' הגמ' ולית ליה לר"י הא דתנן כו' מה שייך כאן ענין מנהג

יד. פסחים נ"ב א' ולית ליה לר"י הא דתנן כו', צ"ב מאי קושיא הרי פירות אלו לא צמחו

שגידולם מאוחר אלא שיש שם ריבוי פירות ואין מלקטים את כולם, ומשאירין הדליות הגבוהים, וכן בזיתים העני יוצא ומביא מנופו ועיקרו הרבה פירות, וכן מבין השיצין ומבין הכיפין בתמרים, ובזה מיושב מה ששנינו אם יש מאוחרות מהם, דמשכח"ל מאוחרות בגידול מהם, ומה שהם בדרך כלל מאוחרות, זהו בגלל שנשאר מהם הרבה, ועי' שבת מ"ז א' דבגליל לא חשוב שמן מפני שיש להם הרבה, עי"ש בתו', - מדקתני אוכלין על אבל שהוא בעבר הירדן, ש"מ שדינה כא"י לכל דבר, ולא הוזכרה במנחות כאלפא ליינ מפני שהיא בעבר הירדן, או מפני שאין המין משובח כ"כ, דאבא שאול הזכיר רגב בעבר הירדן.

שם רא"א עד שיכלה אחרון של גוש חלב, אע"פ שתקוע אלפא לשמן, אבל לגבי האיחור של הפירות בשדה י"ל דבגוש חלב הי' הרבה יותר פירות, ערש"י בזה, ודוחק לומר דפליגי במציאות, ואולי של תקוע מתקיימין יותר.

שם כדי שיהא עני יוצא ואינו מוצא לא בנופו ולא בעיקרו רובע, מבואר דאוכלין על פירות שנשרו על הארץ, וכמבואר בבין הכיפין ובין השיצין, וכמש"כ לעיל שבמקומות אלו נשאירין הרבה ללקט גם על האילן וגם על הארץ, והא סיפא דברי הכל היא, ומשמע דפחות מרובע לא טרח איניש לאסוף, וחשיב שכלו לגמרי.

שם עד שיכלו פגי בית היני, לכאורה הני משום דלא חשיבי אין מלקטין אותן ונשאירין הרבה בשדה, ור' יהודה דפליג אפשר דסבר דלא חשיבי לסמוך עלייהו לענין ביעור.

שם ורמינהי אוכלין בענבים עד הפסח כו', יש לעי' איך אפשר לקבוע זמן לכל השנים, הרי תלוי בכל שמיטה לפי הענין, וי"ל דקמ"ל שיכולין לסמוך בסתמא עד הפסח שעדיין לא כלו, והיינו דקאמר אוכלין בענבים, ולא קאמר זמן ביעור ענבים בערב פסח, א"נ אין אוכלין אלא עד הפסח, ולפ"ז אין הפסח זמן מוחלט לביעור, אלא שעד הפסח מותר

אחר שהביאם כלו במקום זה ונתחייב בביעור תו לא פקעה מצותו, וזהו באמת טעמי' דאביי, אלא דרב אשי ס"ל דמעיקר הדין יכול להקל גם במקום זה כמקום שהביאן משם, ולתפוס שתי הקולות יחד, ונמצא דחיובו כאן רק מפני חומרי המקום, וזה ודאי ראוי לפקוע כשיצא מן המקום הזה.

– נמצאו בזה עוד דברים –

פסחים נ"ב א' אטו אגבא דחמרא קלטינהו, פי' הרי אגבא דחמרא ודאי לא מסתבר דקלטינהו אע"פ שהכניסן, דסו"ס עראי הוא, וא"כ ה"ה בעירו כשדעתו להחזירן.

שם אלא אר"א בפלוגתא כו' רבינא אמר כו'

שם אלא אר"א בפלוגתא כו' רבינא אמר כו', לכאורה תמוה היכן מרומז במתני' מענין פלוגתא דמוקמי ר"א ורבינא, ונראה כמש"כ לעיל דר"י אמר בדינא דמתני' דמוליך ממקום שכלו כו' במקום לשון חייב לבער סתם, לעולם חייב לבער עד שיכול לומר לו צא והבא לך אף אתה, וממילא שמעינן דמרמז דין נוסף, ואין מענין התנא לפרט כאן מאי נפ"מ דשייך למס' שביעית, ועיקרו לומר דברי ר"י שג"כ מסכים לאיסור דמקום שהלך לשם, אלא שאמרו בלשון אחר ואותו לשון כולל נפ"מ דפלוגתא אחריתי.

ואפשר דר"י כר"ג ס"ל או כר"י ס"ל דא"צ לבער, אלא דמשום חומרא דצא והבא לך אף אתה מחייבו לבער מין שכלה, או אפי' בטעם מין שכלה כר"א, וכן בשיצין וכיפין ס"ל מעיקר הדין שא"צ לבער, וזה מיושב מאד בענין המשנה דחידש דין חומרא דצא והבא לך אף אתה, דדמי לחומרי מקום שהלך לשם, אבל לשון הגמ' בפלוגתא כו' צריך לדחוק לפ"ז, (שור"ר כע"ז בספר מרן זללה"ה שם אלא דלפ"ד מעיקר הדין כו"ע ס"ל כר"א, ול"מ כן).

בירושלמי פסחים מפרשין דר"י לקולא במקום שלא כלו למקום שכלו, ואיכא דמפרש שם דר"י לקולא דסבר כר"י דאוכלין אף על

בכאן, ולא במנהגא תליא מילתא, וי"ל דממקום שלא כלו למקום שלא כלו הדבר מובן שיקבע כשיגיע זמן הביעור במקום זה, דאפי' לקולא במאחר אמרינן כן בדר"ש בדר"א דלרבנן בשמע שכלו במקומו א"צ לבער, וכיון דבחל זמן ביעורו כאן חייב לבער מן הדין, י"ל דה"ה כשבא לכאן לאחר הביעור, מיהו י"ל דמעיקר הדין יש לו שתי הקולות יחד, שא"צ לבער עד שיכלו ממקום שלקטן וגם במקום שהביאן, נוכ"נ מדרב אשי כמש"כ להלן], מ"מ כיון דלקולא הפירות משתייכים למקום זה, שפיר י"ל דבכלל חומרי המקום לחייבו לבערם מיד כבמקום זה.

בפשוטו נראה דכלו ואח"כ הוציאן חייב מן הדין, דלא פקע חיוב ביעור ע"י היציאה למקו"א, שור"ר בזה בחזו"א סי"ג סק"ב, ומיירי כשלא נאסרו עי"ז שלא ביער, דאפשר שרשאי ליטלן לבער במקו"א, [ועי' לעיל סק"ט אם אפשר לבער בעבר הזמן], ועוד דאם ה"ה הדין שא"צ לבער במקום שלא כלו, ה"ה רשאי להוציאם לשם.

שם ר"י אומר צא והבא לך אף אתה מהיכא דאיייתנהו והא כלו להו, נראה דה"פ רי"א לעולם חייב לבער, אא"כ יכול לומר לו צא והבא לך אף אתה כמותי, ונמצא שר"י כולל בלשונו כל אופני המשנה, וכאילו סיים בה ר"י ה"ה אומרה בלשון אחר בין ממקום שכלו כו' בין ממקום שלא כלו כו' לעולם חייב לבער אא"כ יכול לומר לכל אדם צא והבא לך אף אתה.

ולאידך שינויי יש לנקוט בדר"ש בדר"א לקולא, שהיה לשיטתו רבנן מקילין, וקי"ל כותיהו, וממילא גם לאידך אמוראי קי"ל כן.

שם אביי אמר לעולם כדקתני כו', משמע דקשיא ליה לחסורי מתני', ואפשר דגם הדין פשיטא ליה דא"צ לבער.

שם מתקיף לה רב אשי כו', לכאורה אין כאן קושיא, כיון דבלא כלו בתרוייהו ושמע שכלו במקומו מקילינן למיזל בתר מקום זה, וא"כ שפיר י"ל שאם

חובת ביעור, כמו פירות שבשיצין דמסתברא דסו"ס מן השדה קרינן בהו, ואע"פ שאינן מצילין על השאר, וכן מעט הפירות שהם פחות מרובע בזיתים (פסחים נ"ג א'), ונפ"מ שא"צ שריפה להרמב"ם, ושיכולין לאכול מהן ולא נאסרו בזמן הביעור, ונוטלין מהן מזון ג' סעודות, ובפשוטו כ"ג שאין מצות ביעור אלא לאדם שזכה, ואלו עדיין הפקר, וכמו שפירות שבאוצר ב"ד פטורין מן הביעור ואין אוכלין עליהן, ה"ה הני דמתני'.

מיהו אף אם חזר והפקירן לא פקעה מצות ביעור מהשאר, כיון שכבר נתחייבו בביעור, ואין בכח הפירות האלו להחזיר מצב השדה כלא כלו, והר"ז כחותך הקוצים סביב התמרים שבין השיצין, דהמעט שבשדות מהנו רק להמשיך זמן הקציר והבציר, אבל אין במעט הזה להחזיר זמן הביעור למפרע.

אבל אם שימרו כל הארץ שדותיהן, ונימא דמיד נתחייבו בביעור, בזה ודאי מהני אם יחזור ויפקירו, דהו"ל כהגיע עתה עת הבציר, משא"כ מעט שמהני לחשוב שלא כלו, שאין בשיעור זה לעורר זמן הבציר למפרע, והר"ז כהפקיר מה שבביתו דלא מהני, מיהו אפשר דבשמרו כולן לא הגיע שעת הביעור מיד, עד שיקצרו שדותיהן.

בביאור הא דאין אוכלין על המשומר, ובחזו"א בזה ויש לעי' בהא דאין אוכלין על המשומר הרי אחר הבציר כו"ע מפקירין שדותיהן וסופי תאנים וענבים מותרים משום הפקר כדאמר נדרים ס"ב א' משיקפלו המקצועות, וסתמא דמילתא זמן הביעור כשלא נשאר סופי תאנים וענבים, תדע דמקפלין המקצועות קודם החורף וזמן הביעור עד הפסח, ושם בנדרים הוזכר בגמ' ענבים עי"ש, וצ"ל דאה"נ סתמא דמילתא אף המשומרין הפקר, ופליגי באופן שמשמר שדהו כשכלו משדות אחרות.

אבל מן זללה"ה כתב סט"ו סק"ג דפירות משומרין חייבין בביעור במחבר דצריך

המשומר, ולפ"ז מיירי דוקא כשהוא עצמו הביא מן המשומר, אבל פשטא דמתני' בשביעית דר"י מתיר אף כשהביא מן המופקר דאוכלין על המשומר.

בטעמא דר"י מתיר לאכול על המשומר

טו. פ"ט מ"ד אוכלין על המופקר אבל לא על המשומר ר"י מתיר אף על המשומר, למאי דנקטינן דהפקר אינו תלוי בבעלים אלא אפקעתא דמלכא היא, א"כ גם המשומר ראוי לחיה אלא שיש גדר והו"ל כבין השיצין, ויש סברא לומר דאין להתחשב בעיכוב של עברייין, נובירושלמי מסתבר דגרסינן מ"ט דר' יוסי, ועי' מפרשינן את הוא שגרמת כו' דבאמת לא כלה אלא שיש מעכב חיצוני ולמאי דגרסינן ר"ש יש לפרש דמצות ביעור מפני שעכב את הפירות בתוך ביתו, וממילא גם המשומר כמעוכב בתוך ביתו, ואם לא הי' שומרן היו כלין כשאר שדות], וכן הי' נראה מדאורייתא דעיכוב של עבירה אינו קובע מצב מוחלט, ויש לנו לומר שיחזור בו ויפקיר כמצותו, (ובכלל שמור אף אחר השומר לעצמו, אלא דסתמא דמילתא מעבירין אותו משם, ורק הבעלים ידו תקיפה משאר בנ"א), ורבנן סברי דסו"ס השתא מיהא כלה לחיה, וחזינן המשמר כאילו כבר אספו לתוך ביתו, [ועי' ירושלמי פסחים פ"ד ה"ב דמשמע קצת דהגדון בדרבנן], ולפ"ז המשומר בהיתר כגון פירות עכו"ם [אם יש לו זכות, עי' לעיל ס"ז סק"ב ג'] לכו"ע אין אוכלין עליהן, וצ"ע בזה, ולהרמב"ם מיירי בפירות שבחצר שהם הפקר לאדם אלא שאין חי' מגעת לשם, ואע"פ שאין כאן איסור כלל, מיהו עצם הפירוש מחודש, דבפשוטו כה"ג בכלל מופקר מיקרי, וצ"ע, [א"ה, עי' לעיל ס"ה סוסק"ב מדברי הרמב"ן ביבמות שהביא ממתני' דשמור מותר באכילה].

אם הפירות השומרין בשדה נתחייבו בביעור, ובחזו"א והפקירן מהו

ויש להסתפק אם הפירות השומרים ג"כ נתחייבו בביעור, או דכיון שהם בשדה לא חל עליהם

ביאור הטעם שאכילה מותרת בחו"ל, ובתו"כ בזה, ובדעת הרמב"ם

טז. פסחים נ"ב ב' ת"ר פירות שיצאו מא"י לחו"ל מתבערין בכל מקום שהן רשבי"א אומר יחזרו כו' שנאמר בארצך, יש לעי' למה לא נחלקו במצות אכילה שקודם הביעור, דפשטי' דקרא אתהי' כל תבואתה לאכול קאי, וי"ל דסברא היא דכמו ששמיטת השדות ניתנה ליושבי הארץ, כך ההפקר שבזמן הביעור הוא כדי להחזיר את כל הפירות ליושבי הארץ בשוה, אבל מה שהאדם אוכל משלו אין זה שייך למצות השמיטה, ואין לנו לדון בזה אלא משום קדושה שיהיו נאכלין בארץ כמו מע"ש לפניו מן החומה, ולא משמע להו לפרושי קרא באכילת ח' למצוה בגבולות הארץ, אבל שההפקר ליושבי הארץ זוהי סברא מענין המצוה, ועוד דקרא גבי ביעור כתיב, דמיני' ילפינן כלה לחיה שבארצך כו'.

אבל בתו"כ תניא אשר בארצך מה שבארצך אוכלים לא מה שהוציא עקילס לעבדיו לפונטוס, [הר"ש שם פי' שזה מקום בסוריא, ובמפות היא ארץ באזור טורקיה, צפונית לקפדוקיא, ועי' בראשית פ"ב ופי"א בארץ שנער בתרגום יונתן וירושלמי]. אר"ש שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחו"ל, ופי' הראב"ד והגר"א דאסור לאכול הפירות בחו"ל, אבל הראב"ד כתב הטעם משום דמיחלפי בפירות חו"ל ולא ינהגו בהם קדושה, ולפי"ז אסמכתא בעלמא היא, וכן דקדק מרן זללה"ה אמתני' בסי"ג סק"ד מדר"ש לסוריא אע"פ שלא נתקדשה, ש"מ שהאיסור מדרבנן, ושפיר הקלו בסוריא כמו שמביאין משם ביכורים מפני שאמרו הקונה שדה בסוריא כו', אבל הר"ש בתו"כ פי' דס"ל כיבוש יחיד שמי' כיבוש, מיהו פשטות הדברים דר"ש קאמר דאע"פ שהיא חו"ל מוציאין, וכ"מ בירושלמי דלר"ש מוציאין לגבול עו"מ עד אמנה, ולר"י רק עד כזיב, אלא דיתכן לומר דבשביעית בזה"ז הקלו דהוי דרבנן, ומ"מ אם האיסור מדרבנן כפשטא דמתני', אפשר

להפקירן, ואם היו מופקרין במחובר בשעת הביעור להרמב"ן זהו ביעורן ולהרמב"ם נאסרין, כ"כ בסי"א סק"ז, דפשיטא ליה ז"ל שיש זמן אחד לביעור לכל הארץ, והדין נקבע במוחלט על כל הפירות באותה שעה, ולכן להרמב"ם נאסרין, ולהרמב"ן אם היו במצב של הפקר הרי נתקיימה בהם מצות ביעור, ויכול ללקט מבין השיצין וא"צ לבער.

שם אוכלין על הטפיחים כו'

שם אוכלין על הטפיחים כו', פשטות הדברים ע"ד פי' הרמב"ם שזה סוג פירות שמאחרין בישראל, דומיא דדיופרא וסתוניות, (והרמב"ם בפיה"מ מפרש שמתקיימין זמן מרובה והגדון מפני שהם פירות גרועים וכסוג אחר דמו, אבל בהלכות פ"ז ה"ד כתב שאינם נגמרין אלא בסוף השנה, ומתפרש גמר גידולן), ובשנו"א פי' שגדלו בתוך הטפיחין, ומבואר מזה שדין הכלים שבחומה כקרקע, כיון דקביעי, נוכ"נ בירושלמי ותוספתא דפליגי בטפיחין שבערו, והיינו שהיו שם גידולים בחומה], אבל לפרש שנפלו לתוך הכלים שבחומה או שאספוס עופות לשם דחוק טובא, חדא מדקאמר טפיחין שבעכו דוקא, וגם אינו בהוה שיפלו לתוך החומה מעצמן, ומי סני ליה לתנא לומר על מה שבשובכות וכיוצא בו, וגם לשון על הטפיחין אינו מתפרש על מה שבטפיחין, ומענינא דמתני' הוא נלמד דטפיחין דומיא דדיופרא וסתוניות.

שם אבל לא על הסתוניות, שהם כמין אחר, כדאמרין בעלמא חומץ סתוניות, (ומכאן חזינן שגמר בישראל הענבים בקיץ, דסתוניות הם המאוחרות ואפ"ה ביעורן בערב הפסח).

שם ר"י מתיר כ"ז שביכרו עד שלא יכלה הקיץ, לשון אם ביכרו מצינו במעשרות פ"ה מ"ג שאם הבכורות הגיע לעונת המעשרות נוטל את הבכורות ומוכר את השאר, וה"נ מתפרש שאם המקדימות הגיעו לעונת המעשרות עד שלא יכלה הקיץ אוכלין על כל הכרם אף על המאחרין.

שם רב ספרא נפק מא"י לחו"ל כו' בקו' התו' היכי אפיק, ובת' התו'

שם רב ספרא נפק מא"י לחו"ל הוה בהדי' גרבא דחמרא דשביעית כו', כבר הקשו בתו' היכי אפיק הא תנן אין מוציאין כו', ועו"ק הרי כשהוציאו לא הגיע זמן הביעור, ויכול לשתות קודם הביעור, ומה הוצרך מיד לקולא דמתבערין בחו"ל, ואם ביעור היינו הפקר י"ל שהי' דעתו להפקיר ולזכות לעצמו, ולא רצה למהר לשתותו, ודוחק, נואפשר שרצה לשתותו בליל פסח עי' ירושלמי פ' ערבי פסחים הובא לקמן סי"א סק"ג, דגרבא דחמרא אינו שיעור מרובה, ויכול להניח בו בזמן הביעור מזון ג' סעודות, ניי"ל דמ"מ רצה לברר הדין אם רשאי להשאירו אחר הביעור, ולשתותו אח"כ, והנה כבר כתבו תו' דלגרסא דידן הוה בהדיה, הר"ז מתפרש שהוציא בשוגג, ומה שלא פי' ד"ז בגמ' היינו שמוכח מתוך העובדא שרק בהיותו בדרך נתעוררה לו השאלה מה יעשה בשעת הביעור, ואם הי' זוכר מתחלה ששביעית בידו לא הי' יוצא עד שיברר מה דין היין, וממילא מבואר ששוגג היה, ורצה לברר אם חייב לשתותו קודם הביעור].

ולדעת הראב"ד והגר"א שאסור לשתותו בחו"ל הענין מיושב, דכיון שאסור לשתותו ע"כ יצטרך לבערו בזמן הביעור, והדבר פשוט שהוציאו בשוגג דכיון שאסור לשתותו לא הי' מוציאו לחנם, ולכן לא הוצרכו לפרש הדבר בגמ'.

ומה שתירצו בתו' דהוציא לסחורה צ"ע דודאי אף הלוקחים שם אסור להוציא עבור אכילתם, ואטו דעתם לטרוח להעלותם לארץ, ועוד שאם מעלים לארץ הרי יתבערו או יאכלו בארץ, ומן זללה"ה כתב דט"ס הוא, וג"ז מחודש לומר דלאכילה שרי, שהרי סתם אין מוציאין מתפרש לאכילה, וגבי אין מביאין תרומה מחו"ל לארץ מבואר דאף לאכילה אסור מעובדא שהביא יין ואסרוהו לשתותו בארץ, כמ"ש בתוספתא פ"ה ובירושלמי סוף חלה, ואממו"ר (שליט"א) זללה"ה

לפרש התו"כ שאין כאן איסור אכילה, והכי קתני דהא דשרינן לך ולעבדך ולאמתך היינו דוקא אשר בארצך, אבל לא שרינן להוציא להם לחו"ל כמו שעשה עקילס לעבדיו, וזוהי אסמכתא על האיסור הוצאה.

ולדעת הרמב"ם והראב"ד דביעור היינו שריפה ואיבוד (וכ"כ בתו"כ כאן), מסתבר לומר דגם מצות אכילה בא"י דוקא, דהשתא הוי דומיא דקדשים שמצוה לשרפן במקום אכילתן כמש"פ רש"י במתני' פסחים מ"ט א', אבל אם מותר לאכלן בחו"ל, הדבר מחודש להצריך שריפתן בארץ.

עבר והוציא אם יש חיוב להחזיר, ובדין אתרוג למצותו שאינו עומד לאכילה

ויש להסתפק בהא דתנן אין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל עבר והוציא בשוגג או במזיד אם חייבוהו להחזירם למקומן, דנהי דיש בזה תיקון בין אם הטעם משום איחלופי כהראב"ד, או מפני שהפירות ניתנו ליושבי הארץ, אבל אפשר דלא אטרחהו רבנן להחזירם, כענין שמצינו בבשר קודש פסחים שם דבעבר צופים שורפו במקומו, ובפשוטו שמן שריפה כבשר קודש, וכ"נ מדר"ס למ"ש תו' והר"ש דבשוגג הוציאו, ולא חשש להחזירו אלא משום ביעור, אבל לדעת הראב"ד והגר"א דאסור לאכלם ודאי ראוי להחזירם, כדי שלא יפסדו, אלא דאפשר דלא מטרחינן ליה כ"כ אם רוצה להניחם, שאין חיוב גמור לאכלם, ואממו"ר (שליט"א) זללה"ה בסי"ב סק"ט נקט דחייב להחזירם, שאין עיקר האיסור ההוצאה אלא האכילה, ועדיין לא נעשה האיסור דנימא דהו"ל כדיעבד.

ולפ"ז יש להתיר להוציא אתרוג למצוה לחו"ל ע"מ להחזירו, ואמנם שלא לצורך מצוה אין להתיר, דסו"ס מוציא פ"ש לחו"ל, אבל כיון דעיקר האיסור באכילה שם אפשר להקל בכה"ג, (ולא נהגו להחזירם, ואפשר דכיון שאין דרך לאכלם כלל, אין חיוב לטרוח להחזירם שלא לאכילה).

הצריכו לבערם, אבל להביאם למקו"א ולבערם
חשיב קצת כהוצאה ממקום אכילתו.

[ומהא דתנן פ"ו מ"ה אין מוציאין שמן שריפה
ופירות שביעית מארץ לחו"ל, נראה שאם
יצאו נאכלין שם, דשמן שריפה לא חמיר מבשר
קק"ל שאם עבר צופים שורפו במקומו, והשימוש
בשמן שריפה עיקרו ביעור הנותר, ואפי' להטעם
שתרו"מ מגיע לכהני א"י, מ"מ אין לחדש קנס
וחיוב להחזיר לא"י, וממילא ה"ה פירות שביעית,
וגם בפשוטו לא משמע שלת"ק דרשב"א איסור
האכילה ידוע, והמחלוקת רק בביעור, דלצד שאסור
לאכלן בחו"ל הרי לרשב"א זה נלמד מבארצך,
ולרבנן זה ענין מדרבנן, ולא משמע דפליגי בדין
קודם הביעור, אלא ודאי כו"ע מודו שנאכלין
בחו"ל, אבל ביעור הפקר הוא וראוי להפקיר לבני
א"י, דלמה יקבלו בני חו"ל פירות חנם כאשר אינם
שומרים שביעית במקומן, ורב ספרא הוציא בשוגג
וכשנזכר רצה לברר מה הדין אם ישאר מן היין עד
הביעור, וידע שיכול לכלותו קודם הביעור אעפ"כ
לצד שמותר לבערו בחו"ל, ניחא ליה טפי שיפקירו
בחו"ל ויחזור ויזכה בו].

שם אב"ס נקוט הא כללא דר"ה בידך כו', גם בגמ'
הוזכר ר"ה לפני ר"כ, ומסתברא שאמר כן
לעצמו או בביהמ"ד אח"כ, שודאי לא אמר כן בפני
ר"כ, וצ"ע למה אמר רב יוסף מקלו יגיד לו, ובפרט
שאיין זו קולא כ"כ, שהרי יכול לשתות הכל קודם
הביעור לפמש"כ, ובלא"ה היה יכול להקל בספק
דרבנן ורשב"א יחידאה הוא, ואולי סבר שלרשב"א
דרשא גמורה היא, ונראה שרב יוסף סבר דר"כ נמי
דייקנא הוא, וחלק על ר"ס בהגדרתו, ולכן אמר
עליו שלטובת עצמו קיבל ממנו, ומ"מ הלכה כר"ס
כמ"ש הרמב"ם, וכ"מ בירושלמי].

**בדברי החזו"א דאוכלין על פירות שאינם בקדושת
שביעית**

יז. כתב מרן זללה"ה בס"ג ס"ק ל"א ויש לעי'
איך סתם התנא דג' ארצות הלא איכא אותן

פי' דהאי לאכילה היינו לצורך אכילתו צדה לדרך,
דבכה"ג חשיבא כאכילת יושבי הארץ, מיהו מהא
דהוצרך לבערו משמע שחשש שישאר בידו טפי
ממזון ג' סעודות בשעת הביעור, ובסדר השביעית
שנדפס ע"פ מרן זללה"ה כתוב דצדה לדרך מותר,
ולא מצאנו מקור לזה, דאף אם זו כונת תו' הרי
נקטו הר"ש והרא"ש כתיורן בתרא דשוגג הוה,
וכן להראב"ד והגר"א צריך ראי' להתיר אכילתן
בחו"ל, ונראה דאין להקל אלא בצורך גמור שנצרך
לאכילתו בדרך.

שם הלכה כרשב"א או לא, יש לעי' במה נסתפק
הרייחיד הוא, והלכה כרבים, ומזה נראה כגרסת
התוספתא דת"ק רבי הוא, או כגרסת הירושלמי
ר"ש, ואפשר דמספק"ל אי מתני' דאין מוציאין
פ"ש לחו"ל כרשב"א, וכמו שנסתפק הר"ש, (ומהא
דנקט ליה בהדי שמן שריפה שמוציאו לבערו, יש
מעין רמז שגם בפירות שביעית לביעור מיירי,
או משום ביעור מיהו י"ל לאידך גיסא שמוציאין
להשתמש בהן, וש"מ שעד הביעור מותר לאכלן).

**שם אין הלכה כרשב"א כו' אם מותר להוליך בחו"ל
ממקום למקום**

שם אין הלכה כרשב"א אר"ס נקוט האי כללא כו',
וכן פסק הרמב"ם, וכ"ה בירושלמי סופ"ו,
ומסיים בה ובלבד שלא יעבירים ממקום למקום,
ומדברי מרן זללה"ה שם משמע שה"ה בכל מי
שהוציא פירות שביעית לחו"ל שלא יעבירים ממקום
למקום דחשיב כהוצאה חדשה לחו"ל, ופשטות
הירושלמי משמע שזה דין מיוחד בביעור דבמקום
שנתחייבו צריך לבערם, ואאמו"ר (שליט"א)
זללה"ה פי' דכשמותרין באכילה צריך להעלותם
לארץ, אבל לביעור ס"ד שאין מגרע להעבירים
ממקום למקום, ולפ"ד יש זלזול נוסף בהבאתם
למקום חדש, כאילו באו לשם מא"י, ובסברא הי'
נראה דכל חו"ל כחד, וכיון דנפק מא"י אין נפ"מ
אם מוליך ממקום למקום, אבל להוליכם לבערם
במקו"א אסור, דבמקום שהיו בהיתר אכילה

שלא כבשן עזרא מכזיב ולהלן ובית שאן ואשקלון ועוד, ולכאורה דין ביעור תלוי בארץ אע"ג דיש לחיה בחו"ל כיון שאין לה בארץ חייב לבער, ונראה להוכיח מכאן דלענין כלה לחיה א"צ קידוש כו' עכ"ל, כנראה משמע ליה ז"ל דלשון עד שיכלה אחרון שבה כולל אף ב"ש ואשקלון, ולא נתפרש לן דבפשוטו כיון שאינם בקדושת שביעית הדבר פשוט שאין אוכלין עליהן, וכמו שהזכיר מרן ז"ל דיש לה בחו"ל לא מהני, ויש ללמוד הדברים בק"ו

מהא דקי"ל אין אוכלין על השמור פ"ט מ"ד, ועד כאן לא פליג ר"י אלא בשמור שלא כדין, דבאמת הפקר הוא, אבל בהני שאין בהם קדושת שביעית דשמורים כדין, לכו"ע אין אוכלין עליהן, וכן נקט מרן זללה"ה בסט"ו סק"ג דירק שיצא לשמינית אין אוכלין עליו, אלא שבהוספה כתב לדון מדבריו הנ"ל דכיון דאשכחן דא"צ קדושת שביעית באותן שלא קידש עזרא, י"ל דה"ה בהני שיצאו לשמינית, והדברים צ"ת.

סימן יא

בדיני הפסד בפירות שביעית

ורוצה לקיימן לזרע חייב לעשר, אלא היתם כבר עקרון ובא לנוטען).

אם ראוי לקיים לאכלה בפירות שביעית

ב. ירושלמי פ"ח ה"ב אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעפשה ולא קנובת ירק כו', הקשה מרן זללה"ה בסי"ד סק"י דמשמע שפת שלא עיפשה חייב לאכלה והרי אין מצות אכילה בפירות שביעית, ותירץ דאין מחייבין אותו לנהוג בהן כאוכל אדם אלא מאכילין לבהמה, אבל לשון זה נשנה בתוספתא דתרומות פ"ט מ"א גבי תרומה, וכן בירושלמי מע"ש פ"ב ה"א, ומשמע שיש מצוה באכילת פירות שביעית, כמו בתרומה ומעשר שני.

ואפשר דקלקול הפת והתבשיל מתייחס לאדם שעשה הפת, שאם היו חטים קיימים לא היו מתעפשים, ודומיא דקניבת ירק שהוא גרם לעשותו פסולת, ולכן ה' מקום לחייבו לאכלן כ"ז שראויין אפי' ע"י הדחק, דכיון דמקיים ב' לאכלה לא חשיב שעבר על גרם הפסד בזה שקינב הירק, והיינו דקמ"ל דנוהג בשביעית כדרך שנוהג בחולין, אבל אין הדברים נראין, דעשיית פת ובישול ירקות

פ"ב מ"י הדלועין שקיימן לזרע כו' אם האיסור משום ספיחין או משום הפסד הפירות

א. פ"ב מ"י הדלועין שקיימן לזרע כו' ואם לאו אסור לקיימן בשביעית, פשוטות הדברים כמ"ש בפיה"מ דאסור להניח פירות שביעית לזרע, דשימוש זריעה מיקרי הפסד בשביעית, כיון שאין הנאתו וביעורו שוה, (ואפי' לר' יוסי אסור), ואם מניח עד שיוקשו הר"ז כמשתמש בהם לזריעה, ואע"פ שא"א לחייב את הבעלים ללקוט פירות שלא יפסדו, אבל כאן שדעתו עליהם לזריעה חשיב כמפסידן במתכוין, ובתוספתא פ"ב ה"ט אמרו בכל ירקות שהוקשו כו' אסור לקיימן בשביעית מפני מראית העין, והיינו דאפי' אם אין דעתו עליהם לזריעה צריך לעקרם שלא יחשדוהו שמקיימן לזריעה, כן פי' מרן זללה"ה בסכ"ז סק"ב, [שוב כתבנו בסי"ג סק"ד (ד"ה ולפ"ז) להוכיח כפי' הרמב"ם בהלכות דאסורין משום ספיחין].

ולמדנו מכאן שאסור לגרום הפסד לפירות שביעית אפי' בלא מעשה כלל, מיהו דוקא בדניחא ליה שאז ההפסד מתייחס אליו, (ומצינו כה"ג לענין טבל במעשרות פ"ה מ"ב שהעוקר לפת וצנונות

אין פירות נמי שפיר דמי, משא"כ בתרומה ומעשר שני דרצון התורה שיאכלו מע"ש בירושלים, ויאכלו הכהנים משלחן גבוה), ועי' לק' ס"ק ט"ז בדין גרם הפסד.

בירושלמי בדין קניית ירק

ובדין קניית ירק אמרו בירושלמי פ"ז ה"א מסקין לה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה (ער"ש פ"ז מ"ב), ופשטות הדברים שם דכיון שראוי לאדם ע"י הדחק נכמבואר בשמעתין שהי' מקום לחיבו לאכלו, ובאינו ראוי כלל, האכילה גופה הפסד, לכן אסור להאכילה לבהמה, וכש"כ שאסור לאבדה בידים, ולכן מסקין לה לגג והיא נעשית עצים, ולא חשיב מפסיד בידים כיון שגם בבית נרקבת, ואדרבה ייבושה מכובד טפי, ואמנם בגג ממהרת להתייבש, אבל בעיקר הדבר אינו מפסיד דבר שעומד לאכילה, וחשיב כנפסד מעצמה, וכע"ז כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ח סק"ז דאסור להאכיל לבהמה קודם הייבוש, וכתב שם דאחר שמייבשה מאכילה לבהמה, ובסברא הדבר מיושב שאין היתר להפסידו מאוכל בהמה דחזי לזה [וכ"מ בר"ש שם שלוקח בהן אוכלי בהמה משיבשה], אבל אפשר דכיון שבחול לא טרח להאכיל לבהמה מעט הקניבות האלו, לא הטריחוהו בשביעית ללקטן מן הגג לבהמה, [א"ה, בדברי הירושלמי נכתבו עוד דברים בספר תרומות ונדפס לקמן ס"ק כ"ג].

במ"ש בירושלמי אין מחייבין אותו לשתות אניגרין שם אין מחייבין אותו לשתות אניגרין כו', הי' אפשר לפרש דמירי ביין ושמן שנתקלקלו מעט וע"י אניגרין יכול לשתותם, וקמ"ל שאין מחייבין אותו לערבם באניגרין, וזה מבואר דנותנין יין ושמן לאניגרין, עי' ברכות ל"ה ב' יומא ע"ו א', אבל סתמות הדברים ל"מ כן, ובתוספתא פ"ו קתני אין מחייבין אותו להיות גומע אניגרין ומשמע דאיירי באופן שאינן ראויין לשת' כדרכה, אלא לגמע כעין חומץ, ואפשר דסתמא דמילתא

תיקון חשוב הוא, ולא שייך לייחס אליו הקלקול שע"פשה.

אלא נראה דבאמת ראוי לקיים לאכלה בפירות שביעית, דכמו שיש איסור להפסיד בידים, ראוי להשתדל שלא יופסדו ממילא, ואמנם אין שביעית כתרומה, דתרומה ניתנה לאדם בלבד ולאכילה בלבד, וכן מע"ש בהבאת מקום, אבל שביעית ניתנה לכל צרכיכם ומאכילן לשכירו ותושבו הנכרי ולבהמתך ולחי', ויתרם תאכל חית השדה, ולכן אין לייחס מצוה חיובית באכילה כעין תרומה ומעשר שני, אבל ודאי שיש להבין דרצון התורה שתהי' שבת הארץ לאכלה ולכל צרכיכם, ולא להפסד, והמחזיק פירות שביעית בביתו ומניחן לירקב, עובר על רצון התורה, ואמנם אין מחייבין אותו לחזור בשדות ללקוט ולאכול, דכך ניתנה המצוה ויתרם תאכל חית השדה, ואינו מחויב אלא במה שברשותו כדרך שהוא נוהג בחולין, ואם אין לו אוכלין יחזירם לרשות כל ישראל בהפקר או ימכרם, (א"ה, ע"ע להלן בסוף הסימן בנידון אם יש מצות אכילה בפירות שביעית).

ואיסור הפסד בידים אפשר לפרש דהיינו מפני שגורם הפסד לכל ישראל שלא יוכלו להשתמש בזה לאכלה, אבל יותר נראה שזהו מפני קדושת הפירות וחשיבותן דומיא דתרומה ומעשר שני, שהמפסידן מזלזל בהן, ולא ניתנו אלא לאכלה, וכמו שאסור לכוס חטים חיין ולאכול תרדין חיין, ואסור להאכיל מאכל אדם לבהמה, דשבת הארץ קודש היא ומשלחן גבוה ניתנה לכל בריותיו ולכל צרכיכם, ולא להפסד, ומ"מ לא חייבוהו לטרוח באכילתן ע"י הדחק, דדרך חירות ניתנו כתרומה שנוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין.

נמצינו למדין שכל מי שיש בידו פירות שביעית ראוי להשתדל שלא יפסדו, אבל אינו מחויב לטרוח טפי ממה שהוא נוהג בחולין, (ואין ענין לגרום שיהיו פירות שביעית בעולם, דרצון התורה שהפירות שהם בעולם יאכלו ולא יופסדו, אבל אם

מהני מה שמשיבחו בדמים ע"י הפיטום, משא"כ בתרומה ושביעית הפרי עצמו אסור, א"נ מדכתיב ביין ובשכר שיכול לקנות כל מידי דמשכר, וה"ה לעשות המע"ש עצמו משכר, א"נ הקלו מדרבנן שיהא לו כל חפצו בירושלים.

בדין בישול יין של תרומה ושל שביעית

בירושלמי תרומות פ"ב ה"ה מקשה דר"י אדר"י דחשיב במתני' שם יין מבושל על שאינו מבושל מן הרע על היפה, ובפ"א מ"א אר"י דמבושל משביחו, ואר"י מוחלפת השיטה, והיינו דגרסין במתני' פ"א דר"י אוסר לבשל ורבנן מתירין, ולדידהו מבושל הוי מן היפה, ור"א אמר דמודה ר"י דהישראל אינו יכול להפריש מבושל על שאינו מבושל, אבל הכהן לעצמו רשאי לבשלו מפני שמשיבחו, ולפי הגרסא שלפנינו פשטין מינה דר"י סובר טעמא מפני שממעטו משותיו, (ור"א מפני שממעטו ממדתו).

וביאור הדברים דיין מבושל משובח מאינו מבושל למי שחפץ ביין חזק, או מתוק ביותר, שהמים מתאדים ונשאר יין מרוכז, [וכ"מ בפיה"מ פ"א שם], אבל למי שאינו חפץ ביין חזק ומתוק הרי הבישול מגרע, ולכן אין רשות לישראל להפריש מבושל על שאינו מבושל, שמגביל את הכהן שיקבלנו שאם אינו חפץ במבושל לא יוכל ליהנות ממנו, אבל שאינו מבושל שוה לכל אדם ויכול להפרישו על המבושל ולא מיקרי רע כלפי המבושל, ופלוגתא דר"י ורבנן אם זה שממעטו ממדתו מיקרי הפסד, כיון שכנגד זה משביחו בטעמו, ור' יוחנן סבר דר"י ורבנן פליגי אם זה שממעטו משותיו חשיב הפסד, ולר"י דמשביחו אין לחשבו רע כלפי שאינו מבושל, אפי' כלפי כהן דלא ניחא ליה בהכי, כיון דבנדון זה נחלקו ור"י סבר דחשיב שבח, משא"כ לר"א דכו"ע מודו שממעטו משותיו, ואין לישראל להפסיד את הכהן אם לא ניחא ליה, ולכן לא תליא בפלוגתתם בדין בישול שעושה הכהן, [ובשנו"א הקשה למ"ד טעמא

מטעימין האניגרון ע"י יין וכיוצא בו, וכשאיין לו במה להטעימן אין מחייבין אותו לגמען כמות שהן, ומיושב בזה דאניגרון משקה חשוב הוא, אבל אינו נשתה בפנ"ע, וע"י ברכות ל"ה ב' דהוי משקה, ושם ל"ט א' אמרו שברכתו כברכת הפרי עצמו, וש"מ דחשוב הוא, וביומא ע"ו א' מבואר דהוי אוכל, ועמש"כ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ח סק"ט. - וכאן מוכח דאע"פ שלא נפסל לאדם כלל קתני לישנא דאין מחייבין אותו, שהרי אינו עומד לבהמה אלא שחסר הטעמה לאדם, ואם לא ישתהו עד שימצא להטעימו יתקלקל, וש"מ דבראווי לאדם מחייבין אותו, וע"י לעיל.

גם מבואר בירושלמי כאן דאין מחייבין אותו לשתות אניגרון, אבל אם רצה שותה, כדאמר בסיפא אבל נותן הוא שמן הרבה לתוך אניגרון וגומא, דכוותה מתפרש בפת שע"פשה שרשאי לאכלה, דאכילה ע"י הדחק לאו הפסד היא, גם כשעומד לבהמה, וכש"כ אם אין להאכילה לבהמה.

בירושלמי בדין פיטום יין בשביעית

ג. שם מהו לפטום יין של שביעית כו', במע"ש פ"ב מ"א תנן אבל מפטום הוא את היין, ובתרומות פ"א מ"א תנן אבל עושים את היין יינומלין [ע"י ע"ז א'], ומדשני תנא בלישני' מבואר דפיטום ויינומלין תרי מילי נינהו, ונראה דהפיטום נעשה דרך בישול, אבל אינו כבישול יין לבד, שע"י הרתיחה מתמעט ממדתו הרבה, ונעשה מרוכז יותר, דכאן עיקר הבישול להטעימו ע"י התבלין שמפטמין בהן, והיינו דמספק"ל אם מקילינן לפטום בשביעית כבמע"ש, אבל בישול מסתברא דאף במע"ש אסור, ופשיטא ממתני' דשביעית קיל ממע"ש, ופריך מברייתא דתני בהדיא דאסור לפטום יין של שביעית, ומשני ר"א דמתני' ר"י היא דמתיר בישול אף בתרומה וכש"כ בשביעית, ולכן קתני קל מהם שביעית, אבל לתנא דברייתא באמת לא קילא שביעית ממע"ש, דהתם פיטום מותר וכאן אסור, ואפשר הטעם משום דמע"ש ניתן לחללו על המעות וא"כ אין זיקה מיוחדת לפרי עצמו, וגם

לענין הלכה בבישול יין

בתו' פסחים ק"ט ב' כתבו דקי"ל כר"י דמוחלפת השיטה, ולרבנן מבשלין יין של תרומה אבל הרמב"ם בפ"א מה"ת ה"ד פסק דאין מבשלין יין של תרומה, ופסק נמי כמתני' דאין תורמין יין מבושל על שאינו מבושל, כמש"ש פ"ה הי"ח, ואפשר דפסק כר' יוחנן וכיחידא משום דסתם מתני' דפ"ב כותיה, ובפשוטו קי"ל כר"א דמקיים השיטה ככתבה, נוה"נ דעת הרמב"ם דממעטו ממדתו קאמר, והיינו כר"א, וכ"כ בפיה"מ שמשביח היין, וכן משמע בירושלמי שביעית פ"ח ה"ב, (ואמנם ר"א הוא דקא"ל, אבל מ"מ מסיק סתמא דתלמודא בשינויא דר"א, דר"י מתיר לבשל, ויש לדחות דלא חש לפרש דלר' יוחנן אתיא כרבנן, וניחא טפי), אבל לפ"ז יש לנקוט כסתם מתני' דשביעית דאתיא כמאן דמתיר לבשל יין של תרומה, ואף לר"א דר"י הוא המתיר, איכא סתמא כר"י, אבל עכ"פ לר' יוחנן ודאי יש לנקוט כרבנן וכסתם מתני', וסתמות הסוגיא דר"י המיקל לבשל וקי"ל כרבנן, ושמא לא חשיב למתני' דשביעית סתמא כר"י משום האי דיוקא, והרשב"א בתשובה שם כתב דקי"ל דאשבוחי משבח, כיון דלר"א לכו"ע משביחו, ולר"י קי"ל כרבנן דמשביחו, אבל לא הכריע אם מותר לבשל אע"פ שממעטו ממדתו, וצ"ע.

בדין מיץ ענבים

ונראה דמיץ ענבים שמחממין פחות מרתיחה ואינו ממעט ממדתו ולא משותיו מותר לעשות אף בתרומה, דלא מצינו אלא במבשל כדי שיתמעט ממדתו ויהא מרוכז יותר, אבל כשמבשלו שיתקיים אינו בגדר הפסד, אף אם מרתיח מעט כדי שיהא ברור שלא יתסוס ויחמיץ, [וניתכן לומר דאף אם הרתיח מעט אין בו היתר של מבושל לענין יי"ג, דהא בע"ז ל' א' אמרינן דמבושל אין בו משום גילוי, ובפשוטו היינו דוקא שיש בו תכונת מבושל שהוא מרוכז וחזק, אבל לא ברתחת משהו בלבד, דיין

מפני שממעטו ממדתו למה לא יפריש מבושל על שאינו מבושל הרי הכהן מקבל מן המבושל במדה כשיעור שהי' מקבל מאינו מבושל, ונמצא שמרויח שמקבל יין מרוכז יותר, ואינו מפסיד ממדתו, [וזה דלא כמ"ש הרשב"א בתשובה ח"א סכ"ד, ודברי הרשב"א מחודשים דזה גרע מנצטמק, שהרי לא שייך להחזירו למידתו, ועי' מנחות נ"ד ב' לענין גרוגרות על תאנים, וערשב"א וריטב"א ב"ב צ"ז ב', (ויש ללמוד מכאן לענין להפריש מעגבניות על רסק עגבניות, שמרכזין אותו ע"י בישול, ונראה דה"ה במעשר, דאם איתא דבמעשר צריך להפריש מאינו מבושל יותר לפי ערך שנתמעט בבישול, לא היו מתירין סתמא בתרומה, וכן מתפרש בירושלמי שם שדנו בתאנים וגרוגרות ושם הוזכר גם מעשר, ולא דנו כן במבושל ושאינו מבושל, והחילוק דבתאנים יש רק אויר נוסף על הגרוגרות, אבל כאן יש משקה, אלא שהוא בטעם מים, דהיינו שמה שיוצא ע"י הבישול הוא רק בתכונת מים, ולכן כ"ז שהוא בתוך הפרי דינו כגוף הפרי ומצטרף לכל דבר, וכן ביין לנסכים שיעורו כמות שהוא, ואין שיעורו מתמעט כלפי יין מבושל, וה"ה בעגבניות וכיו"ב) ולע"כ], ולמש"כ האיסור משום מן הרע על היפה, ולא מפני שממעט ממדתו, דנהי דאינו רע לענין לאסור לכהן לעשות כן, אבל הוא רע שלא להכריח את הכהן לקבל מבושל, ולגרסת הגר"א דלר"י טעמיהו דרבנן מפני שממעטו ממדתו, נמצא דלכו"ע משביחו, וא"כ לכו"ע קשה מ"ט חשיב מן הרע על היפה ולא מהני להחליף דר"י לדרבנן ודרבנן לדר"י, וצ"ל דהאי תנא פליג אר"י וארבנן דהתם, וזה דוחק, והרידב"ז פי' דלפ"ז מוחלפת השיטה דצ"ל דתורמין מבושל על שאינו מבושל ולא מאינו מבושל על המבושל, ועי"ש מש"פ המשך הסוגיא לפ"ז, וצ"ע, שו"ר ברמב"ן ב"ב צ"ז ב' שכ"כ, [ושם כתב שהמבושל דמיו מועטין, וזה צע"ק], וכתב דמאינו מבושל אפשר לעשות מבושל ולכן חשיב יפה, ועי"ש ברשב"א.

בספק הירושלמי אי יוצאין בד' כוסות בין של שביעית

בירושלמי פ' ערבי פסחים בעי מהו לצאת בין של שביעית ותני רב הושעיא יוצאין בין של שביעית, ולא נתבאר מאי מספק"ל, ובק"ע פי' אם בעינן לכם וצ"ע דודאי שביעית הוי לכם, ובמצה ומרור לא נסתפקו שם, ותנן סוכה ל"ט א' שיוצאין באתרוג של שביעית, כן הוכיח הרש"ש, ועוד דד' כוסות לא אשכחן דבעינן לכם, ושמא יין של שביעית גרוע, שאין מטפלין בכרם, וגבי נסכים תנן מן הכרמים העבודים, ומספק"ל דשמא דרך חירות בעינן משובח דוקא, ודוחק, ואפשר דמספק"ל לר' יהודה דרק עניים אוכלין אחר הביעור, וא"כ אין זה דרך חירות, דמאכל עניים הוא ובד' כוסות בעינן חירות, [ופסח אחר הביעור הוא, ועי' חזו"א סט"ו סק"ז דמיישב אף להרמב"ם דביעור היינו שריפה, דמ"מ ג' סעודות יש לו בליל הסדר, ומה שנסתפק שם אם צריך לשתות הג' סעודות ביום הראשון, היינו רק להרמב"ם אבל להרמב"ן פשיטא דא"צ לאכלן ביום הראשון, מיהו אם השאיר הרבה הרי הכל בדין ביעור דרק עניים אוכלין לר"י], ועדיין צריך יישוב, ובשקלים פ"ג ה"ב פי' בתק"ח מפני שאסור בהנאה אחר הביעור, וזה כהרמב"ם, וודאי אם נאסרו אסור לצאת בהן, ובאו"ש פי' מפני שאסור לנסכו, וג"ז דוחק דלשתי' מצוה היא.

ביאור החילוק בין יין לשמן לענין סיכה ע"ג מכה

ד. שם ירושלמי החושש את ראשו או שעלו בו חטטין סך שמן אבל לא יסוך יין וחומץ, פי' אף באופן דלרפואה יין עדיפא ליה, מ"מ לא התיירו אלא סיכה כדרכה שהיא כשתיי, אבל סיכת יין כמלוגמא חשיבא, שהשמן מועיל במכה כתועלתו בעור הבריא, ולכן אין מגרע מה שנצרך לזה יותר בגלל המכה, אבל יין במכה כמלוגמא חשיב, כיון שבעור אינו ראוי לסיכה, וסיכת חטטין שמתרת ביוהכ"פ י"ל דבמקום צערא לא גזרו, א"נ כ"ז שיש מכה השמן כאילו נבלע בעור החיצון ואינו כשתיי

מבושל הוא סוג יין מסוים, ולא יין שהרתיח בלבד, [וכ"מ בעירובין כ"ט א' דיין מבושל עשוי ללפת בו הפת, ולכן שיעורו פחות מיין שאינו מבושל, וכ"כ בשו"ע סי' שפ"ו ס"ו, וודאי בעינן שיהא בתכונת יין מבושל שהוא מרוכז כדי לטבל בו], אבל בשו"ע יו"ד סי' קכ"ג ס"ג כתוב דכל שרתח באופן שמחסיר ממדתו מיקרי מבושל, ונראה דהיינו כעין לא פלוג, דאין דרך לבשל רק עד רתיחה בלא תועלת שיהא יין מבושל, ולכן סתמא דמילתא כל שהרתיח כבר נפסל מניסוך בדעת בנ"א, אבל מיץ מפוסטר שלא הרתיח אין בו קולא זו, ולע"כ].

בדין ליתן יין לתבשיל

ונראה דמותר ליתן יין לתבשיל ולעיסה בתרומה ושביעית, ואין לחוש שממעט ממדתו, שלא אמרו זה אלא במשקה שנשאר משקה, שאין למעט במדתו ע"מ למתקו ולחזקו, אבל שימוש להטעים הפת והתבשיל, אף אם מרתית ומצטמק ויפה לו או מתייבש באפי", אין בזה חסרון של ממעט ממדתו, שזהו סוג שימוש אחר ומשתמש בו כדרכו, וכמו שמותר לבשל ירקות של שביעית עד שיצטמקו ולא חשיב ממעט ממדתו, וכן בשר שלקחו בדמי שביעית, וכש"כ יין שניתן להטעים, דלא שייך בענין אחר, ואפשר דמשנתבטל בתבשיל אין חסרון הרתיחה מתייחס ליין, דנעשה מיד בכלל התבשיל והמאפה, וכדפשוט בשמן דלכך נעשה, ומצינו שנותנין יין לתוך התבשיל נדרים נ"ב א' וכן בירושלמי פ"ז ה"א דחנוני שמבשל ירקות יהא מחשב שכרו על היין והשמן, אלא דהתם דשית נינהו, ומצינו לר"י ב"ק ק"ב א' דשרי ליתן יין לכביסה כדפרש"י שם, וכן לזילוף אם ה' שוה לכל אדם, וביומא ע"ז א' שבועות כ"ג ב' בעינן לאוקומי קרא דיין באכילה באניגרון ואכסיגרון, והיינו ע"י בישול בפשוטו, וש"מ דלא חשיב הפסד מע"ש, וכן שנינו בתרומות נותנין את היין למורייס, [ועי' תוספתא שם ובשביעית דראבר"ש סבר דפקעה קדושת שביעית ותרומה מן היין ע"ז, ולכן אסור].

ובבית המים, ובירושלמי שם פ"ד ה"ד מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מרחצאות, וכבר הובא בשינויי נוסחאות שם בבתי כסאות, ובמקומות שיש מצוה להדליק התירו להדליק בשמן שריפה דהו"ל כברשות כהן, ומדליקין ביוהכ"פ, וכלפי זה קאמר דמ"מ אין מדליקין בבכ"ס וביהמ"ר משום דבזיון הוא לקיים מצות שריפתו במקום בזוי, וה"נ אמרו בשמן של שביעית שסיכתו במרחץ הוי בזיון, וכן פי' הר"א פולדא והפ"מ, ואע"ג דאורחי' הכי יש בזה משום בזיון, [נסך מבחוח מותר, דפקעה קדושתו, ומותר לזר להתעגל בו בתרומה, והכי תניא בתוספתא גבי תרומה].

ואין נראה לפרש משום הפסד דכיון דכך נוהגין בחולין לא מיקרי הפסד, ועוד דמדמייתי עובדא דר"ח לא ידע איסור זה משמע שיש כאן טעם מחודש, דאילו טעמא משום הפסד, הי' יודע ד"ז, וגם הי' מטעים לו הבלן ד"ז עי"ש.

[ויש לעי' בחפיתת תלתן במרחץ מאי, ערמב"ם תרומות פ"א ה"ט וצריך ראי' להתיר, וכן בשביעית].

ולמדנו מכאן חידוש למעשה דפירות שביעית איקרו קודש ואסור לנהוג בהם בזיון, (ועי' שנו"א פ"ח מ"ג שפי' טעמא דאין מוכרין במדה משום בזיון), ואפשר דמותר להדליק בשמן של שביעית בביהכ"ס וביהמ"ר, ולא אסרו אלא שמן שריפה שמקיים בזה מצות שריפת קדשים, וגנאי לבחור מקומות אלו לקיום המצוה, אבל הדלקת הנר דשביעית כאכילה דמיא, דמסתברא דשרי לאכול בביהמ"ר, דרך סיכה הוי בזיון, (ובמקו"א צידדנו דרך בביהכ"ס וביהמ"ר של רבים אסרו להדליק בשמן שריפה, שאם נתיר להדליק שם הו"ל כמבואות האפלים ושאר מקומות שמדליקין בסתמא, ונמצא שיהיו מקומות אלו מיוחדים לשריפת שמן תרומה, וזה בזיון גדול, אבל אדם בביתו מותר להדליק שמן שריפה בביהמ"ר, ואין נראה להקל בזה).

לגבי עינוי, אע"פ שהוא כשתיי' לענין זה שנבלע בגוף האדם, ועי' בספר מרן זללה"ה סי"ד סק"י, ועיקר הטעם שאין הגוף מתענג אלא בריכוך ועידון העור, משא"כ במכה, אלא דהקושיא על הזכר לדבר שסיכה כשתיי'.

תוספתא פ"ו ה"ג סך אדם שמן ע"ג מכתו ובלבד שלא יטול במוך ויתן ע"ג מכתו, ושם בה"ו לא יתן אדם שמן של שביעית ע"ג טבלה של שיש להתעגל עליה רשב"ג מתיר, ומשמע דהנדרון מפני הפסד השמן הבלוע במוך, ולכן נחלקו בשיש שאינו בולע אם חשיב הפסד מה שנדבק בשיש, או דאורחי' בהכי, כמו שמותר ליתן שמן בכלי אע"פ שנשאר אח"כ בדפנות, מיהו הכא שנותן מעט גרע משא"כ בכלי שכשהוא מלא הכל קדוש, ואחר שנתן שמן על מכתו יכול להניח המוך עליה דפקעה קדושתו, ובתרומה אסור לזר ליתן שמן על ידו לסוך את הכהן, אבל אחר שסך שכבר נתחללה מותר, וכ"מ ברמב"ם פ"א מה"ת ה"ח ועי"ש במל"מ.

שם אין סכין שמן של שביעית במרחץ כו'

שם אין סכין שמן של שביעית במרחץ אבל סך מבחוח ונכנס, ולא שמן שריפה לא בב"כ ולא בב"מ מפני בזיון קדשים, הר"ש הקשה שהרי מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ונראה דגרסין בית הכסא ובית המרחץ, [שהי' כתוב ראשי תיבות ופתחוהו בטעות, שו"ר שכבר כ"כ בהגהות טוב ירושלים שנדפס על הגליון, והיינו דמייתי שמן שריפה דאסור במרחץ כמו שאין סכין שמן ש"ש במרחץ, וה"ה שמן ש"ת, אלא דבלא"ה אין סכין במרחץ שהבא ראשו ורובו במים שאובין ושנפלו עליו ג"ל פוסל את התרומה, ובתוספתא תרומות פ"י קתני דסך כהן עצמו שש"ת מבחוח ונכנס למרחץ כו', והובא ברמב"ם פ"א ה"ח עי"ש ובמל"מ סוף ה"ח].

ונקט הני דוכתי שיש מצוה להדליק בהן כמ"ש בתוספתא פסחים פ"ג דמדליקין בפונדקאות

אדם חוזר ללקט עצמות למצמץ, ונמצא שהחילוק אינו בדעתו של בעלים אלא במציאות, דלא חזו אלא לבעלים שלא נמאסו אצלו, ולכן אם גם הוא השליכן הרי נמאסו לכולם.

אבל אי מפרשינן בגרעיני אגסין וקרוסטומלין ובראשי כנפים וסחוסין, אין לקבוע לפי הבעלים אלא בעצם הפרי אם הוא ראוי, ומרן זלה"ה בעוקצין ס"ב סק"ה כתב דמדאוריתא אפי' כנסן מותרין, דאינם אוכל מן הדין, ומדברנן אסרום בכנסן, ובזה ג"כ צריך לפרש דמשהשליכן לא מהני חזר וכנסן, דבטלה דעתו, וגם דכבר פקע, אלא דאדם עשוי לכנס שיירי מאכלו אף כשאינו ראוי כ"כ, דלא נמאס בעיניו, וגם להשליך קשה בעיניו יותר, וכיון דאשכחן דמהני אחשבי' לענין טו"א, החמירו נמי לענין תרומה וקדשים.

ומלישנא דמתני' משמע קצת דכ"ז שהגרעינין מחוברין אסור לזר להוציאן ולאכלן, אע"פ שאין הכהן הזה עתיד לכנסן, דדוקא משנקרא עליהם שם פסולת, מהני השליכן להפקיע איסורן, (ומתני' דעוקצין מיירי במחוברין דבזה שייך לצרפן), ולפ"ז מובן יותר שיהא תלוי בדעתו, כיון שבזמן שהם מחוברין חשיבי כאוכל, ולא נתבטל שם אוכל דידהו כ"ז שהוא אינו משליכן, וג"ז סברא בדברנן, דהיינו מה שאסור לחלצן מתוך האוכל, (אבל אין שייך כאן סברא דנתחללו כשמן שסכו ושזיפין שבלען, שהרי בגרעינין לא נעשה כלום, וערש"ש ואולי כונתו בגרעינין שצריכין למצמץ והו"ל כהקיאן, וצ"ע).

ויעוי' במ"ב סי' ר"ב ס"ג בשם הפוסקים דגרעינין אינן פרי, ובאבן העוזר ובהגר"א נסתיעו ממתני' ומהא דתנן בסופ"ק דערלה דהגרעינין מותרין ברבעי, עי"ש.

במ"ש הרמב"ם להשוות שביעית לתרומה

הרמב"ם בפ"ה משמו"ה הכ"א השווה דין גרעינין בשביעית לתרומה, ולפמ"ש"כ דענין הכינוס תלוי בבעלים שאוכל את הפרי, יש לקיים

באיסור לסוך שמן של שביעית בידים טמאות ובדין האוכל בטומאה

תניא בתוספתא פ"ו ה"ו שמן של שביעית אין סכין אותו בידים טמאות נפל על בשרו משפשפו אפי' בידים טמאות, [וכה"ג תניא גבי תרומה], והובא ברמב"ם פ"ה משמו"ה ה"ז, ומתפרש דלרבותא נקט סיכה וכ"ש אכילה, [ומשנפל על בשרו פקעה קדושתו], מיהו אדם טמא ע"כ יאכלם בטומאה, אלא שחייבו נט"י בטהור שלא יטמאם שלא לצורך, ואפי' טומאת ידים וכ"ש טומאה דאוריתא.

בניטלת אתרוג של שביעית בטומאה

ואין להקשות איך נוטלין אתרוג של שביעית ואין חוששין לטומאה ולהפסד כדחיישינן באתרוג של תרומה טהורה, סוכה ל"ה ב', דהתם נמי אם אין לו אלא אתרוג של תרומה טהורה הו"ל כדיעבד ויטול, ובשביעית הרי אין אלא אתרוג שביעית, וגם אינו נפסד בטומאה כתרומה, ושמעתי להעיר דלמ"ד אתרוג בתר לקיטה יכול לצאת באתרוג של ששית, ומ"מ מצינו סוכה ל"ט א' שנוטל אתרוג של שביעית, וי"ל דבסתמא כל מה שיכול בעה"ב להקדים לקיטתן קודם שביעית מקדים, וע"כ דלא הו"ל אפשרות ללקטם קודם שביעית.

בדין גרעיני תרומה מ"ט תלוי בדעתו, והאם כשכנסן הוא דאורייתא

ה. תרומות פ"א מ"ה גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורין כו' וכן עצמות קדשים כו', יש להבין איך נקבע האיסור ע"פ דעתו של כהן זה, [שו"ר בתוס' חולין קכ"א א' ד"ה והוא שכתבו דלענין איסור לא מהני ביטול, והרש"ש הק' ממשנה זו, ומרן ז"ל כתב דמתני' מדברנן, שו"ר בתו' הרא"ש שם דאפשר שמועיל ביטול גם לאיסורין], ואי מפרשינן במחוסרין למצמץ, י"ל דהבעלים עצמו לא בטלה דעתו אם ממצמץ הגרעינין והעצמות כהמשך לאכילתו, שזה דבר המצוי למצוץ העצם והגרעין בגמר האכילה שלא נמאס, אבל משהשליכו אין

הרמב"ם בפ"א הי"א לא הביא גרעיני אגסין וקרוסטומלין, וכל דבריו רק במציצת הגרעינין, (כנראה ע"פ התוספתא), דבזה שיך לאסור גרעיני זיתים ותמרים כמ"ש הריק"ו, וע"ז סיים דבשאר הגרעינין אם יש בהם לחלוחית למצוץ אותן וכנסן אסורין, וצ"ע דפשוט הירושלמי דמודה ר"א לר"י, דאפי' תימא קאמר, ולענין צירוף בטו"א י"ל דלכו"ע לא מצטרפין גרעיני אגסין אע"פ שבכנסן אסורין, שאינם אוכל עם האגס, וצ"ע שם, ובפיה"מ כאן הביא שני האוקימתות, אלא שפי' חבושין ופרישין במקום אגסין, ובעוקצין פ"ב מנה בפיה"מ אגסין בהדי זיתים ותמרים, ואפשר שאין כונתו לאגסין דירושלמי, ועי' חזו"א מעשרות ס"א ס"ק ל"א.

כתב מרן זללה"ה שם דנראה דגרעיני תפוז אינם אוכל כלל ופטורין מן המעשר ואף מן השביעית, ויש להביא ראי' לזה מדתניא תוספתא פ"י דגרעיני אתרוג מותרין לזרים.

בתוספתא דחרצנים זוגין אע"פ שכנסן לאוכלין בטלה דעתו, וכיום שמוציאין מהן כעין שמן

ו. **תניא** בתוספתא עוקצין פ"ג דחרצנין והזגין אע"פ שכנסן לאוכלין בטלה דעתו, והובא ברמב"ם פ"א מטו"א הי"א, (ושם בפ"ב הגרסא שכנסן למשקין), ולפ"ז אין בהם קדושת שביעית (וכן בשביעית פ"ו ה"ט תניא מסיקין בגפת ובזגין), אבל כהיום מוציאין כעין שמן מן החרצנים, ומסתברא דכיון שעומדין לכך יש בהם קדושת שביעית, שהרי השמן היוצא מהן ודאי מטמא טו"א, מיהו אין לאסור בגלל זה להשליך החרצנין ממה שאוכל בביתו, דטריחא מילתא להוציא מהן משקין, ואינם עומדין לכך אלא ביקבים שיש להם כמות מרובה, והמכונות המיועדים לזה, וכל אדם מותר לו לאבדן כדרך שנוהג בחולין, אם אין בהם משום מאכל בהמה.

ואפשר דכ"ז שלא הוציא מהן השמן לא קדשי בקדושת שביעית אפי' אותם שעומדין

ד"ז גם בשביעית, דכ"ז שהאוכל את הפרי מכנסן נשאר בקדושתן, וחייבין בביעור, אבל משהשליכן פקעה קדושתן, ומרן זללה"ה בסי"ג ס"ק י"א כתב דצ"ע לענין שביעית, ומשמע דכונתו שאין זכות בעלים בשביעית ויש לקבוע דין הגרעינין בכולן בשוה, ובפרט למ"ש דהטעונין כינוס אסורין רק מדרבנן, אבל למש"כ טעמא דמילתא יש לקיים ד"ז אף בשביעית, דבדעת האוכל הפרי תליא, ובחכמ"א העתיק מלשון הרמב"ם בתרומות לשביעית.

בירושלמי דמוקי למתני' במחוסרין למצמץ

ירושלמי שם ה"ד, א"ר אלעזר אפי' תימא בגרעיני הרוטב במחוסרין למצמץ, בעוקצין פ"ב מ"ב פר"ש דשל רוטב היינו של תמרה לחה, ובטבו"י פ"ג מ"ו משמע שגם זיתים בכלל, ויש ללמוד מזה דגרעיני תמרים וזיתים אפי' מכנסן מותרין, וכמו שכתב הרדב"ז פ"א מה"ת הי"א לגרוס בתוספתא, וכ"נ בתוספתא דעוקצין שאינם מטמאין טו"א, וגרסא שלפנינו וברמב"ם שם צ"ע וכמו שנדחק הריק"ו ע"ש, [וכנראה נשמטה בבא שלימה בתוספתא בהשמטת הדומות על סוג גרעינין שהם לעולם אוכלין], ובפיה"מ כתב בחורבין דמותרין.

שם והא תנינן וכן עצמות הקדש אית לך מימר במחוסרין למצמץ, אפשר לפרש שזו סייעתא לדר"א דבעצמות קדשים אין לך כעין גרעיני אגסים, שהרי המוח בשר גמור, ובדליכא מוח לא שיך לדון אלא במחוסרין למצמץ, ודחי דמיתוקמא שפיר בראשי כנפים והסחוסין, וכן אר"א בשר"י בהדיא, שו"ר שכ"כ בשנו"א.

בפסחים פ"ד א' מבואר דראשי כנפים והסחוסין אין נאכלין בשור הגדול בסתמא, אלא בשלקא דהיינו בישול מרובה, ומבואר כאן דרשאי הכהן להשליכן, וכן משמע התם דבדרך כלל אין טורחין לשלקן דהא רבה אמר דהני אינן נאכלין בשור הגדול.

שימושן לפירות שביעית, משא"כ הגי דמעיכרא לא נשתמשו בהן, אבל אין נראה לחלק כן לגבי עליו ולולבין וקור, כיון שג"כ עשו שימושן לגידול האילן, (וסברא זו שייכא לגבי עשבים שאין דרך ללקטם, או שעשוין לנוי).

ולהאמור א"א להקל בדבר שרובו לאיבוד שלא יהא בו קדושת שביעית בליקטו לאכילה, או בקליפין וגרעינין שמקיימן לכך, וצריך שיקול הדעת בכל דבר בפ"ע, (ואולי אפשר לפרש גם כונת מרן זללה"ה על אותן קליפין שאינם עומדים למיתוק וטיגון, ולע"כ בזה, אבל פשטות דבריו דומיא דברכה דהיינו המטוגנין).

בהנ"ל את"ל כשמכנסן יש קדו"ש, מה הדין בהשליכן וחזר וכנסן

ויש להסתפק קליפי רמון שהשליכן וחזר (הוא או אחר) ולקטן ועשה מהן צבע אם יש בו קדושת שביעית, מי אמרין דכגרעינין ועצמות דמו שמששהליכן מותרין לזרים, או"ד עשיית צבע מקליפין אורחי' הוא, ונהי דאינו מחויב לשמרן ומותר להשליכן, מ"מ לא פקעה מינייהו כל הקדושה, ומסתברא שזה דומה למגורה שפינה ממנה חטי תרומה ומערה מכד לכד (תרומות פ"א מ"ח) דהרכינה ומיצה הר"ז תרומה, ואמנם התם עדיף שהשמן שמיצה הוא ככל השמן שבכד וכן החטים שליקט, משא"כ קליפין, מ"מ כיון שעשוין גם לצבע יש לנקוט דדכותה בתרומה הי' אסור לזרים.

ועדיין יש להסתפק בקליפי תפוז' שהשליכן וחזר ועשה מהן מאכל, וכן בהרצנין שעשה מהן שמן, לצד דבמכנסן מתחלה לכך יש בהן קדושת שביעית, מי אמרין כיון שהשליכן, הר"ז כחזור ומכנס גרעינין דלא הדרא קדושה עליהו, או"ד התם הסוג מאכל גרוע שאינן ראויין אלא למצמץ, או לאכול אכילה גרועה, אבל הכא משנעשה השמן אין בו שום גריעותא, ויש מקום לדמותו לקליפי רמון.

לכך, כדמספק"ל בירושלמי פ"ז ה"א גבי עולשין, מיהו משמע שם דהמסקנא שאין קדושת שביעית מתחדשת ע"י מיתוק בתלוש, וא"כ אם השמן קדוש, ע"כ דלא פקעה קדושה מינייהו, אע"פ שאינן מטמאין טו"א כ"ז שלא הוציא שמנן, דבמצב זה גריעי מעולשין, דהא אמרין בהו בטלה דעתו, ואילו עולשין בשביעית היו מטמאין טו"א קודם רבי, [שוב שמעתי דאפשר דכיון שהוצאת השמן נעשית בתחבולות מיוחדות ולא בשימוש הרגיל, ואף מעצי דקל וכיוצא בו מוציאינן שמנים באומנות זו, אפשר דלא חשיב מהפרי, (אולם כקטף וזיעה דמי)].

בדין דברים שרובם לאיבוד ומיעוט מכנסים אותם לאכילה, כגון קליפות לטגון

שו"ר בספר מרן זללה"ה מעשרות ס"א ס"ק כ"ט ל' דנקט דכל שרובו לאיבוד אינו קדוש בקדושת שביעית, ומשמע דר"ל דאף אותם שמכנסן מתחלה, כגון קליפי תפוז' שרוצה לטגון לא קדשי, כמו לענין ברכה שם, ולכאורה קליפי רמון ג"כ רובן לאיבוד, שאין רוב בנ"א מכנסין הקליפות לצבעים, ואפ"ה יש בהן קדושת שביעית, דמ"מ אלו שמכנסן ראויין לצביעה, ויש לדחות דלצביעה הו"ל כי אורחי', משא"כ לאכילה דבעינן תיקון ואינם ראויין כמות שהן, לא חשיבי אוכל, כמו לענין טו"א, (גם יתכן שהי' דרכם לשמור הקליפות לצבע).

מיהו גם בקור נקט שם שאינו קדוש בקדושת שביעית כיון שרובו נשאר, שחסים על הפסד האילן, ואפ"ה אמרו בירושלמי פ"ד ה"ו שקדוש בקדושת שביעית הובא בחזו"א שביעית ס"ט ס"ק כ"ו, וכן עלי זיתים וחרובין שנינו בתוספתא פ"ח ה"ח וברמב"ם פ"ז הט"ז שאין להם ביעור, ומבואר דיש להם שביעית אע"פ שרובן נשאין על האילן, וכן לולבי זרדים וחרובין ששנינו פ"ז מ"ה דיש להם ביעור, אע"פ שרובן נשאין על האילן.

ואפשר לחלק דקליפין כיון ששימשו שומר לפרי, (אם משליכן) כנתחללו דמי, שכבר עשו

ולא רק בקליפי תפוחים עם האוכל מעט שעדיין ראויין ע"י הדחק, דבזה ה"י מקום להתיר מפני שאינו מפסיד לגמרי, וכ"ז בתפוחים וכיו"ב דאיכא דלא אכלי להו בקליפתן שיש יתרון באכילתן בלא קליפה, ודמי למסלת קב או קביים לסאה, ועדיפא מינה, אבל עגבניות [וענבים] דכו"ע אכלי להו בקליפתן כתוב בקיצור הלכות שאסור לקלפן.

ויש להסתפק בעיקר הדברים אם הקליפות הדקות הנאכלות עם הפרי חשיבי אוכל בעצמם, או דלרוב דקותם נאכלות עם הפרי כענין סובין ומורסן שנאכלין עם הפת, אבל באמת בתכונתם הם פסולת גמורה, וכמדומה שזגין וקליפי עגבניות אין בהם תכונת מאכל כלל, וכמ"ש בתוספתא הנ"ל סק"ו דבכנסן לאוכלן בטלה דעתו, ומה שנאכלין אגב האוכל אין בזה חשיבות מאכל באמת, ואף אם משלימין לשיעור, היינו כענין המורסן, אבל לחשבו הפסד בקילוף אם אינו מקלף מהפרי כלום מנלן, נז"פ שאם נתקלפו העגבניות או ע"י בישול שא"צ לאכלן, ושמא גם בקליפות יש מעט מתכונות מאכל, וכיון שנאכלות עם הפרי מיקרי הפסד, ומ"מ למעשה ודאי יש לחוש שנפסד מן הפרי ע"י הקילוף, וכיון שאין היתר דמפונק לקלפו, אסור, וצ"ע. נא"ה, עוד בדין אוכל הדבוק בקליפות, נמצאו בזה דברים בספר תרומות ונדפסו לק' ס"ק כ"ג].

שם בתוספתא ר"י אומר משמו הבכורות והסייפות אסורות שבאמצע הקיץ מותרות, אפשר דקאי אקליפי אבטיח, ובאמצע הקיץ שהחום חזק הם יבשין ולא חזו לאדם, ואולי גם בקניבת עלי ירקות שייך חילוק זה, ע"י שבת קי"ד ב' וברמב"ם ומ"מ פ"א מה' שביית עשור ה"ג דמפרש דהיינו הסרת העלין המעופשים והכי משמע מהחילוק שבין קניבת גננין לקניבת בעה"ב.

בדין קניבת ירק

ח. ירושלמי פ"א ה"ד תמן תנינן מעי אבטיח וקניבת ירק של תרומה ר"ד מתיר

בדין קליפי אתרוג, ובדין לקלף האתרוג אם אינו רוצה לאכלו בקליפתו

ז. תניא בתוספתא תרומות פ"י ה"ב קליפי מלפפון אע"פ שאין בהם אוכל אסורין קליפי אתרוג אסורין, והובא ברמב"ם פ"א מה"ת ה"י ובאמת קליפת האתרוג בירקותו אינה נפרדת מגוף הפרי, שירקות הקליפה מתרחב לתוך הלובן כחלק מן הפרי, ורק משנתבשל כל צרכו ומצהיב נפרדת הקליפה לעצמה, ומבואר כאן שהקליפה עצמה אוכל, ופשטות הדברים דאעפ"כ מותר לקלף האתרוג, וזה מחודש טפי מקליפי תפוחים שכ' מרן זללה"ה שמותר לקלפן, כיון דשם הקליפה הדקה אינה אוכל, אלא שנאכלת אגב הפרי, אבל באתרוג מפסיד האוכל עצמו, וכן מצינו בסוכה ל"ה ב' שיש איסור להפסיד קליפת האתרוג, ומ"מ מותר לקלפו ולאכול המשובח בפ"ע, כענין שרשאי לסלת קב או קביים לסאה, וז"ש בירושלמי מסלת בחטים כל שהוא רוצה ומקנב בירק כל שהוא רוצה, והיינו באופן שיש תועלת מזה, ע"ש בירושלמי.

במ"ש החזו"א דמותר לקלף תפוחים, ובקילוף שאר דברים

שם בתוספתא מעי אתרוג אסור מפני שהקאות אוכלות אותו, כ"ה הגרסא באור הגנוז, ולפנינו חסר תיבת מעי, ולכאורה מעי אתרוג עיקר הפרי הוא, ומה הוצרך להשמיענו ותלי לה בקאות שאוכלות אותו, ושמא בזמנם ה"י המעי מועט וחמוץ ביותר, ועיקר אכילה בלבן שבאתרוג, ודוחק, והרמב"ם לא העתיק ד"ז, ועי' ירושלמי פ"ד סוף ה"ו שאמרו על בוסר שהקיות אוכלות אותו, ועי"ש בגליון אפרים.

כתב מרן זללה"ה בסי"ד סק"י בהוספה שמותר לקלוף תפוחים אע"פ שאפשר לאכלן בקליפתן ואע"פ שמקלף עמהם מעט מהפרי כדרך קילוף הרגיל, דג"ז בכלל שריותא דקניבת ירק ומסלת, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ביאר בס"ח סק"י שאפי' אם הקליפה נפסלת לגמרי מאוכל אדם מותר,

ב' פת שעטיפשה ותבשיל שנתקלקל וקניבת ירק אינו חייב לאכלס, אבל אסור לאבדם בידים, ואסור ליתנם לבהמה, כיון שראויין לאדם ע"י הדחק, כפי מש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בירושלמי, ולדעת מרן זללה"ה [בסי"ד סק"י מיהו בהוספות שנדפסו שם נראה שחזר בו], מותר להאכילן לבהמה, ומותר להעלותם לגג שיתייבשו אף אם עי"ז ממהרין להתייבש, דחשיב גרמא ובמקום שעומד לאיבוד לא אסור, ואפשר שכשמתייבשין נותנן לבהמה.

ג' מורסן וסובין של ישנות שמותר לזרים פקעה קדושתו לגמרי.

ד' מגורה שפינה ממנה חיטי תרומה והמורה מכד לכד, מאבד את השאר ע"י ביטול בחולין, ואע"פ שהרכינה ומיצה הר"ז תרומה גמורה שחייבין לאכלה וחמירא מפת שעטיפשה, מ"מ לא חייבוהו לנהוג בתרומה אלא כדרך שנוהג בחולין, וכיון שרוצה למלאות המגורה והכד בחולין, אין למנעו מזה, אבל להאכיל לבהמה מה נשאר במגורה אפשר דאסור, וכן לאבד בידים שלא לצורך, וצ"ע בזה, דאפשר דבמצב זה כאבוד דמי ולא חשבינן ליה כמאבד בידים, אבל אין ללמוד מזה היתר לאבד בידים תרומה כ"ז שאסורה לזרים אע"פ שמותר לבטלה.

ה' גרעיני תרומה ועצמות קדשים מותר להשליכן וממילא גם לאבדן, אבל הטעם מפני שאין בהם תרומה הראוי' כדרכה, ואף כשאנו משליכן אין בהן קדושת תרומה מדאורייתא כמ"ש מרן זללה"ה בעוקצין ס"ב סק"ה.

ו' סובין של חדשות שאסורין לזרים אפשר דמותר להאכילן לבהמה, שאין לחייבו להפסיד הסובין מפני שדבוק בהן קמח (כפי' הרא"ש), ומה"ט אין מחייבין אותו ללקט מעט חטים שנתערכו במורסן, אבל שלא לצורך אין לאבדן בידים, (ובמקו"א כתבנו דאין ללמוד היתר להאכיל לבהמה מדברי הראב"ד שגרסתו בתו"כ דמרבי מקרא היתר

לזרים וחכמים אוסרין ר"א בשר"י ל"ש אלא בקניבת ירק של גננין אבל בקניבת ירק של בעה"ב אף רבנן מודיין, וכ"ה גרסת הראב"ד בפי' לעדיות, ועוד ראשונים, ונראה לפ"ז דקניבת בעה"ב היינו מה שחותך בקילופו מה שסמוך לקליפה או לעוקץ או למקום המעופש לגמרי, וקניבת גננין היינו שחותך עלה שלם שמעופש קצת, ומצינו בתרווייהו לשון קניבה עי' רמב"ם בה' שביית עשור הנ"ל, והחילוק דקניבת בעה"ב נטפלת לפסולת, כסובין ומורסן שיש בהם קמח, וכגרעינין שיש בהן למצמץ, אבל קניבת גננין הנדון על האוכל במצב כזה, וס"ל לרבנן שאינו נפסל כ"כ, [ואפשר דר' דוסא נמי מודה דבפת ותבשיל כה"ג אסור לזרים, ורק בהני שתחלת גידולם כך, או שעת לקיטתם כך, ס"ל לר"ד שלא נאסרו, וצ"ע בזה].

וזוה מיושב מ"ש בתוספתא דמאי פ"ד והובא ברמב"ם פ"א ממעשר הי"א דקניבת ירק הנמצאת בגינה פטורה מן הדמאי, ושל בעה"ב הנמצאת בבית חייבת ובאשפה פטורה, וש"מ דקניבה של גננין חייבת בודאי ופטורה בדמאי, ואתיא כרבנן דר"ד, דלר' דוסא בפשוטו פטורה אף מן הודאי.

והרמב"ם בפ"א מתרומות ה"י גרס איפכא דשל גננין לכו"ע מותרת, והיינו מפני שמשליכין רק המעופשין ביותר, ולפ"ז צע"ק במאי מוקים לההיא דדמאי, דמשמע דבודאי חייבת.

כמה חילוקי דינים באיבוד פסולת של תרומה ושביעית

ט. בדין איבוד פסולת של תרומה ושביעית מצינו כמה חילוקי דינים.

א' המסלת קב או קביים לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע, ונראה דחייב להצניע השאר ככל פירות תרומה שיש בהם חיוב משמרת, ולא רק שאסור לאבדם בידים, אלא חייב להצילם ממקום התורפה.

קדושת שביעית להגביל השימוש הרגיל מהפירות, אלא שישתמשו השימוש הרגיל בדיני קדושת שביעית, וכיון דסתמן להסקה ע"כ דלא קדשי כלל, (ומה"ט מהני ליקטן לעצים בעלי קנים ואינך, כיון דקיימי נמי לזה כמו לזה לא הגבילה תורה בקדושת שביעית להצריך להשתמש בענין אחר מהרגיל), ולא אמרינן בעצים דתלוי למה ליקטן כמו בעלי קנים ועלי גפנים וסיהא ואיזוב וקורנית, כיון ששימוש החימום הוא ג"כ בדרך הסקה, ושימוש חשוב הוא וראויין לכך, וכמו שלא אמרינן בפירות אם ליקטן לאכלן חיינן או מבושלין, ורק בהני שהם ראויין לאכילה ע"י הדחק במאכלין מסויימים, ופעמים שאין דעתו אלא להסקה, בזה האדם קובע בלקיטתו, וגם כיון שהשימושים שונים וצריך נקיות ודקדוק, נותן דעתו בצורת הלקיטה, (ואם נמלך חזרו להתחייב), משא"כ בעצים שאינו מחליט אם יסיק בהם תנור לאפייה או כיריים לבישול או חימום, דלוקט לכולן וחל חיוב אם הי' סגי בשימוש זה לחיוב.

מיהו גם לפ"ז אפשר לפרש ע"ד פרש"י דכיון שרוב שימושן להסקה חשיב כדעתו להסקה בלקיטתו, כיון שדעתו לכל השימושים של הדלקה, [וק"ק לפרש"י מעלי זיתים שרובן לגידול האילן, ומ"מ לא נקבעו כולן כדיון עצים, וצ"ל דמה שאינו לוקט אינו קובע, ורק אם לוקט לצורך אחר אזלינן בתר רוב, וכן מתפרש לפמש"כ].

ומ"מ אין ללמוד מזה לפירות ועשבים שאין דרך ללקטן דנימא סתמן לאיבוד קיימי, דלא מצינו אלא שמחשבה חיובית עיקרית קובעת יותר, אם משום דמשוי ליה כסתמא או דהפירות ניתנו לשימושן הרגיל, אבל סתמא דלאיבוד לא מהני מידי, וכבר כ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ח סק"ה עי"ש.

בדין לולבים ועלים שדעתו להשאירם לגידול

ונראה דאין ללמוד מפיהם ואינן ללולב ועלי זיתים ולולבי זרדים וחרובים, דכל הני יש להם

לבהמה במה שאינו לחמו, עראב"ד ב"מ צ' א', אבל לגרסא דידן אין מקור להתיר להאכיל לבהמה תרומה האסורה לזרים, אע"פ שאינו חייב לשמרה, מיהו מצינו בחמץ שנאסר לגמרי דמותר, ועמש"כ בזה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה).

כלל הדברים שיש חילוק בין הפסד בידים לעזיבה ואיבוד דממילא, שאין מחויב לשמור מה שפטור מאכילה, אבל עדיין אין ללמוד מזה היתר איבוד, כדחזינן בירושלמי שאסור להאכיל קניבת ירק לבהמה, וכש"כ לאבד בידים, אבל אם מאבד דרך ביטול לצורך המגורה והכד וכיוצא בו, הר"ז בגדר פטור משמירה ולא חשיבנן ליה כמאבד בידים.

בדין הדחת כלים משיירי מאכל

להדיח כלים משירי מאכל יש להתיר אע"פ שמפסיד בידים, כיון שמטרתו להדיח הכלי לשימושו, והר"ז כמערה מכד לכד ע"מ למלאותו, ואין מחייבין אותו לטפח השיירים שירידים עם מי ההדחה, כמו שאין מחייבין אותו לטפח בשמן.

בדין פירות שאין דרך לאכלם

י. דין פירות שביעית שאין דרך לאכלם לא אדם ולא בהמה, מבואר במתני' פ"ט מ"א דיש בהם קדושת שביעית, שהרי כל השנויים שם הפיגם והירבוזין כו' אין דרך ללקטם כי אם מעט, ואפ"ה קדשי, דזה שאין בנ"א טורחין אחריהם, אינו קובע במהות הפרי, וכיון שהוא ראוי לאדם יש בו קדושת שביעית.

בהא דאמרו ב"ק ק"ב א' סתם עצים להסקה כו'

והא דאמרו ב"ק ק"ב א' סתם עצים להסקה הן עומדים, פרש"י סוכה מ' א' שכבר נקבע במחובר שהם להסקה וממילא לא חיילא קדושה עליהם כדיון ליקטן לעצים, ואפשר עוד שאם נאמר דעצים שיש בהם קדושת שביעית כיון דראויין לאכלה בחימום ואור, יהא אסור להשתמש בכל העצים להסקה, ולכן אמרינן דלא אמרה תורה

ונראה דמה שנוהגין כהיום להשליך הקליפות לאשפה ולא לבהמה הר"ז כדרך שנוהג בחולין ואין מחייבין אותו לחפש להאכיל לבהמה, אלא דלפמש"כ לעיל סק"ט שאין להתיר איבוד בידים בדבר שאסור לזרים ואע"פ שמותר להשליכו, ולא מצינו שהשלכה מתרת לזרים באוכל גמור אלא בגרעינין ועצמות וכיוצא בו, א"כ נהי דא"צ לאכול הקניבת ירק והקליפין ואין חייב להאכילן לבהמה, אבל אכתי לא פקע שביעית מינייהו, דכיון שבתכונת הפרי הוא ראוי לבהמה לא מצינו שהשלכה מתירתו, ואע"פ שמותר לבטלו וא"צ לשמרו, אבל עדיין לא פקע מיני' קדושת שביעית לגמרי, ואסור לאבדו בידים, ואין לנו סמך היתר לאבדן בידים אלא משום סברא דרוב עצים להסקה, אבל לא מפני ההיתר להשליכן, וע"ז קשה לקבוע היתר וכמשה"ק אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה וכמש"כ לעיל סק"ו ע"ש.

בדין לולבין שלקטן למצוה

אבל לולבים אפשר דקדשי רק בלקיטתם לצורך שימוש, כמו שמסתבר בעלי זית ועלי חרובים, שאין קדושת שביעית על כל האילן אלא על אותם שליקטום לאכילה, ואע"פ שרשות ביד כל אדם ללקטם, מ"מ כיון שרובן נשארין לקיום האילן, הו"ל כסתמן לעצים וליקוטן לקדושת שביעית, ולפ"ז אם ילקט הלולב ע"מ להשתמש בו יתקדש בקדושת שביעית אף בזמנינו, אבל אם לקטו למצוה בלבד ואח"כ משליכו לא חל קדושה ע"ז, משא"כ בזמן הגמ' שסתמו לשימוש, וצ"ע בזה, דברש"י משמע שבזמן הגידול נקבעת הקדושה, ולפמש"כ צ"ל דלולב ליכא סתמא, כיון דהסתמא להשאירו לגידול הדקל, ולכן נקבעת קדושתו בזמן הקליטה.

מסקנת הדברים בדברים שראויין לבהמה

נמצינו למידין דדשא וכיוצא בו אע"פ שאין מאכילין אותו לבהמה מ"מ קדוש בקדושת שביעית, וכן יש להחמיר בקליפין שראויין לבהמה יפה,

שימוש לגידול האילן ושפיר י"ל דמהני דעתו של האדם להשאירו לגידול שלא תחול עליו קדושת שביעית, אבל הני שמשאירן לשמיר ולשית אין לאדם זכות לקבוע בהם דבר, וכיון שראויין לאכלה יש בהם קדושת שביעית, מיהו גם בעלי זיתים ואינן מצינו שיש בהם קדושת שביעית וכמש"כ סק"ו ע"ש, ולכאורה סתמן לגידול העץ קיימי, וצ"ל דסתמן שלא ללקוט לא מהני שיחשבו כעצים, ורק כשלוקטן לצורך אחר מהני סתמא, וכסברא הנ"ל.

(עדיין לא נתיישב כה"צ מ"ט לא מהני בתבן וקש ליקטן להסקה שיהיו כליקטן לעצים, דמצינו בכלים פ"ז מ"א דדרך בלנין ללקט גבבה בקופותיהן, ואולי באמת כשהקש נקי עיקרו לבהמה, ומשתרד רביעה שניה עיקרו להסקה, ואז שמו גבבה, וצ"ל דתבן וקש יפין לבהמה, ומה שמשמשין בהם להסקה מפני שהם מצויין הרבה, ולכן לא חשיב דקיימי נמי להסקה, משא"כ סיאה ואינן שאינם ראויין כ"כ לאדם ולבהמה, ולכן אין בהם סתמא דלאכילה, ולע"כ).

בדין קליפות שראויין לבהמה ואין רגילים לייחדם לבהמה

בדין קליפין שאין מייחדין אותן לבהמה צידד מרן זללה"ה בסי"ד סק"י דפקעה קדושתן, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דיש לחלק בין קליפין שהיו ראויין לאדם דמעיקרא חיילא עליהו קדושת שביעית, ולא פקעה כ"ז שראויין למצות שביעית אפי' לבהמה, לבין קליפים שמעיקרא לא היו ראויין לאדם, דכיון שאין מייחדין אותן לבהמה לא חיילא עליהו קדושה מעולם, וכ"כ מרן זללה"ה גופי' לחלק בזה עי"ש בד"ה וכ"ז בקליפין הראויין לאדם כו', (ועוד כתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דאפשר דמחשבת איבוד לא מהני, וכמש"כ לעיל, מיהו כיון ששימשו כשומר לפרי לא דמי לעצים להסקה, וכמש"כ לעיל לענין פיעגם ואינן).

תבואה, הרי כל שמקדים לאכלה הר"ז כמפסידה], ואפשר דמש"ה אמרו יומא פ"ו ב' אחת אכלה פגי שביעית, דכיון שקצצתן ע"מ לאכלן לא חמיר איסורה כמפסיד גמור, אלא שעברה על האיסור דנאכלת תבואה, ומרן זללה"ה בסי"ט ס"ק כ"ז כתב שהעבירה היא התלישה, ולפמש"כ נקט שאכלה להקל מן העבירה שלקטה ע"מ לאכול, דממילא מובן שקצצתן פגין ע"מ לאכול, וכאילו נאמר אחת אכלה השביעית פגין, ואילו אמר אחת קצצה פגי שביעית ה' האיסור חמור יותר, שמפסדת פירות שביעית ללא תועלת, דסתמא אין אוכלין פגין.

ואמנם יש מקום לומר שהאיסור נקבע בקציצה ואין העתיד מציל על העבר, אבל נראה דכל שאכילתו ראוי מהניא מחשבתו, כדחזינן באוכל פגים משזיריחו בשדה, ואם אין כונתו לאכלן חשיב מפסיד, שהרי אפי' לביתו אין לכנוס קודם שיבחיל, ולריב"נ אינן מטמאין ט"א, וכן המבשל יין שמתמעט ברתיעה חשיב מפסיד, וכשדעתו להרתיעו יפה ולעשותו יין מבושל מותר לר"י שמשביחו, (וכן תבשיל שממהר להפסד אם עושהו לאכילה מותר), וכן נותנין דבלה וגורגרות לתוך המורייס כשדעתו לאכלן, אע"פ שפוגמן, ער"ש פ"א מ"א, וה"נ לענין מיעוטא דלאכלה י"ל דכשכונתו באמת לאכילה, לא אימעיט אלא מתבואתה.

ואמרו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בס"ד סק"ו [נדפס ע"ס המשניות] דפעמים שאינו הפסד כלל, כגון שרוצה לסוך בשמן זית שלא הביא שליש שמשיר את השער ומעדן את הבשר, וכן פעמים שצריך לחם ויש לו רק תבואה שלא הביאה שליש ובכה"ג אימעיט רק מתבואתה, וגם לפ"ז צ"ל דדעתו קובעת שלא יחשב הפסד, דהמעשה כשלעצמו מיקרי הפסד, אלא שכונתו להשתמש מצילתו מן ההפסד, ולפמש"כ אף במפסיד י"ל דכשאוכל באמת לא מימעיט מלאכלה, מיהו באוכל דלעת חי' וחטה חי' אמרו בירושלמי דאין שומעין לו, אע"פ שתבואתה גמורה, מיהו מסתברא דלענין

אע"פ שאין רגילין לטרוח להביאן לבהמה, ואע"פ שלא היו ראויין לאדם כלל, אבל אם אין מייחדין אותן כהיום לבהמה מפני גריעותן, שהבהמות אוכלות מאכל משובח יותר, בזה יש מקום לדון דחשיב כאינו ראוי לבהמה ומסתברא לחומרא, וכ"ז לענין להפסיד בידים, אבל אינו צריך לטרוח בהצלתה, ורשאי לגרום לה שתמהר להתייבש, ע"י שמעלה לגג, (כשרוצה לפנות ביתו), ויכול להפסידה בידים כשעוסק בצורך חולין אחרים, או להדיח הקערות, כענין ששינונו במערה מכד לכד שמבטל התרומה בידים, דזה בכלל ההיתר של נוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין, שלא תעכב אותו התרומה מצרכיו בחולין, אבל לאבד לשם איבוד או לנהוג בזיון אסור.

פסחים נ"ב ב' ר"א קץ כפנייתא כו' בטעם שאסור לקון פירות שביעית קודם עונת המעשרות

יא. פסחים נ"ב ב' ר"א קץ כפנייתא דשביעית היכי עביד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד, יש לעי' אם אכל הכפנייתא מנלן דמימעיט מלאכלה, והרי בפשוטו האוכל כפנייתא של הקדש חייב קרן וחומש, ולא מימעיט מכי יאכל פרט למזיק, ולפמש"פ רש"י שקצץ הדקל שהי' בו כפנייתא, י"ל שהי' פשוט לגמ' שלא הי' דעתו לאכלם, שאין דרך לאכול כפנייתא, מיהו אין ראי' בגמ' דקץ דיקלא קאמר, ואפשר דפשיטא לן שלא לאכילה קצצן, דהא ס"ד דלא חשיבי פירי כלל לענין ערלה וע"כ דאינן ראויין לאכילה, מיהו למסקנא משמע מפרש"י שקצץ התמרים ע"מ לאכלן, ומהא דסיפרו עובדא זו משמע שקצץ אותן קודם הזמן הרגיל, ואפשר שסתם בנ"א מניחין אותן ואין מטפלים בהם ולכן הי' נראה שקצצן קודם זמנם.

ואפשר דלקושטא דמילתא אם קצצן לאכילה לא מימעיט מלאכלה אלא מדרשא דתו"כ דתהי' כל תבואתה לאכול מלמד שאין נאכלת אלא תבואה, מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית כו', [מיהו לבתר דגלי קרא דנאכלת

חשוד על השביעית, ואם ביכרו נוטל את הבכורות ומוכר את השאר, בירושלמי אמרו כיני מתני' לא ימכור את שדהו, ובפשוטו אשביעית קאי שאין לו זכות למכור הפירות, ואם מתנה עמו שאין לו זכות בפירות האילן של שנה זו מותר, דכיון שמכח בעלותו אין לו זכות למנוע ההפקר, אין לחשוש שישמר שדהו ויקח הפירות לעצמו ויסחור בהם, וז"ש בתוספתא שביעית סוף"ג אין מוכרין שדה אילן לחשוד על השביעית אא"כ פוסק עמו ע"מ שאין לו באילן, ומסיים בתוספתא וכן בירושלמי ר"ש מתיר מפני שהוא אומר לו אני מכרתי את שלי צא ותבע את שלך, דכיון שאף בלא התנה עמו הרי לא מכר לו הפירות, שאינם שלו בשביעית, אין לתבעו על מכירת האילן, אבל במעשר שפיר מודה ר"ש, כיון שבאמת מכר לו הפירות.

מיהו אפשר דאף לענין מעשר אם לא מכר השדה אסור, כיון שמגדל לו הפירות עד שיגיעו לעונת המעשרות, וכולה מתני' בשדהו מיירי, והא דנקט פירותיו לשון קצרה, דהול"ל את שדהו משבאו פירותיו לעונת המעשרות, ואינו לשון נאות כ"כ, והרמב"ם בפ"ב ממעשר ה"ו העתיק פירותיו ולא שדהו, ויעוי' מ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בביאור המשנה [נדפס ע"ס המשניות], ובס"ו סק"ח, ועי' בס"ה ס"ק ז' י"א.

אם לגבי שביעית הזמן הוא עונת המעשרות

ויש להסתפק אם בשביעית השיעור עונת המעשרות, או עונת שביעית, דהיינו הפגים משזריחו והבוסר משהביא מים וזיתים משיכניסו רביעית לסאה, ויתכן גם לדון דמשעה שאסור לקוצצן אסור למכרן, והיינו כל האילן משיוציאו מלבד זיתים וגפנים וחורבין, כדתנן כ"ז בסוף"ד דשביעית, ופשטות המשנה דתנא אם ביכרו בתר שביעית משמע דעונת המעשרות אתרוייהו קאי, ויש לדחות דביכרו כל חד לפי עונתו, [נאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דמוכר את השאר משמע במעשרות דיש לו זכות למכור, וכן נוטל את הבכורות משמע

הקדש, חייב, דעדיף משותה שמן ברכות ל"ה ב' דמזיק ליה, דהא ברכתו שהנ"ב, כמבואר שם ל"ו א', וחזינן דאף דנקרא אכילה לענין הקדש אסור בשביעית, ואפשר דבאמת אינו עובר על אסור עשה בזה, כיון דאית ליה הנאה מיני' לאכלה קרינן ב', אלא דמקרא דתבואתה ומסברא ידעינן שאין זה רצון התורה, [וכן בתרומה מסברא ידעינן לה], ומהא דאיצטריך ריבויא דשתי אכילות נמי שמעינן דכל הפירות נאכלין רק כדרך אכילתן, ועי' בסמוך. וזכעת ראיתי ברמב"ם פ"ט ממע"ש ה"ב דדריש מקרא דלהוסיף לכם תבואתו דאין פודין אותו קודם עונת המעשרות עד שיעשה תבואה, והוא מתו"כ, ואענבים נמי קאי, וכן בירושלמי סוף"ק דערלה פרי אתה פודה לא בוסר ולא פגין, ומבואר מזה דתבואתה דשביעית למעוטי כל שלא בא לעונת המעשרות, ובהני ג' יש היתר מיוחד לשדה, וה"נ מסתברא דאף בהני ג' נחלקו ר"ע וריב"ז בעוקצין פ"ג מ"ו אם מטמאין טו"א, וכמ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם סק"ב.

בטעם החילוק בין כל הפירות לתאנים ענבים וזיתים

שביעית פ"ד מ"ט ושאר כל הפירות כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית, נראה הטעם מפני שתאנים וענבים וזיתים נאכלין כמות שהן בשדה, אבל שאר הפירות אינן ראויין ליאכל בפ"ע בלא כבישה ושליקה, כדמשמע בתו"כ דקתני ושאר כל פירות האילן אין את רשאי לכבוש מהן ולשלוק מהם ולא לאכול מפניהם אלא כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית, וקרא דשרי אכילת עראי בשדה מתפרש כדרך אכילה בשדה, ולא בשליקה וטיגון, וכ"מ בבהגר"א על תו"כ שם.

באיסור מכירת שדהו למי שאינו נאמן על המעשרות ועל השביעית

יב. מעשרות פ"ה מ"ג לא ימכור אדם את פירותיו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן על המעשרות ולא בשביעית למי שהוא

בשדה, וכן לענין רבעי, יעוי' מש"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ה סק"ז ובס"ד סק"ד ו', ונראה דיש בזה שני נידונים, א' קדושת פגין שנתלשו, ב' קדושת הפגין על האילן, ונראין הדברים דפגין על האילן מתקדשין מיד בהתהוות הפרי לרבעי ולשביעית כמו לערלה, אלא שאם נתלשו בעודן פגין י"ל דפקעה קדושתן, והענין כמו תורמוסין שאמרו בירושלמי פ"ז ה"א דכיון שעומדין למתק ע"י בישול מטמאין טו"א, ועי"ש לענין עולשין, וה"נ לענין קדושה הרי פרי שעומד ליגמר בישולו ע"ג האילן חיילא עליה קדושה משעה שנקרא פרי, אבל אם שוב אינו עתיד להתבשל, הרי"ז כתורמוסין שא"א לבשלם דפקעה קדושתן ואינן מטמאין טו"א, מיהו אף משנתלשו יש לדון אם סתם פגין עומדין לכבישה ושליקה כדי שלא תפקע קדושתן, ומהא דנחלקו ר"ע וריב"ג בעוקצין פ"ג מ"ו אם מטמאין טו"א יש ללמוד שאין סתמן לכבישה ושליקה, וא"כ משנתלשו פקעה קדושתן ברבעי ואף בשביעית, (אם לא למאכל בהמה), ומ"מ אם לקטן כדי לכבשן ולשלקן, מסתברא דלא פקעה קדושתן לא ברבעי ולא בשביעית, דלא חשיב שנפסלו מאכילה וכ"מ בירושלמי דבסמוך, [ובשו"ע יו"ד סי' רצ"ד ס"א מיירי בלא לקטן לאכילה, וצ"ע בזה].

ולפ"ז ניחא דמשוינן בגמ' פסחים נ"ב ב' ברכות ל"ו ב' איסור קציצה בשביעית לדין ערלה, ומשוינן בקדושין נ"ד ב' רבעי לדין ערלה, דלענין חלות הקדושה כולהו תליין בדין פרי, דכיון שעומד להתבשל והוא כבר נקרא פרי, הרי קדושתו מוחלטת מיד, ולכן אסור לקוצצו בשביעית, וכן אסור לקוצצו ברבעי, וא"א למכרו לר"מ דמע"ש ממון גבוה הוא, וכן בזרע תבואה וירק חיילא קדושת שביעית מיד שיש על מה לחול, אם בהתהוות הגרעינין, או בעשב לבהמה, ומ"ש בירושלמי סופ"ק דערלה שאין פודין פגין, היינו שאסור לקוצצן פגין אפי' לאכילה, וכמ"ש בתו"כ מקרא דתבואתו וכמ"ש הרמב"ם פ"ט ממע"ש ה"ב, אבל

דדידי' נינהו, מיהו בזה י"ל דזוכה בהן מן ההפקר באופן המותר, ועי"ז מונע מכשול מן הלוקח, וכן מוכר את השאר יש לדחות שמוכר את השדה עם השאר, וכבר נתבארה משנה זו היטב בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם, ומרן זללה"ה סי"ט ס"ק כ"ב כתב לפרש דהיינו עונת שביעית, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שם, אלא דלדעת מרן ז"ל היינו משיוציאו שאסור לקוצצן, ולאאמו"ר (שליט"א) זללה"ה משעה שמותר לאכול, לפמ"ש בס"ה סק"ז.

ובסברא אפשר לקיים מתני' כפשטה דעונת המעשרות אתרוייהו קאי ואע"פ שבאו לעונת שביעית מותר, כיון שאין אדם עשוי לתלוש הפירות קודם שבאו לעונת המעשרות, וגם אינם ראויין לסחורה שלא ימצא להם קונים, ומה"ט גם אינו משמר שדהו קודם עונת המעשרות שאינו חושש שילקטום בנ"א, ועכ"פ אין לנו לחוש שישמר בסתמא, תדע דלריב"ג עוקצין פ"ג מ"ו אינן מטמאין טו"א, וכש"כ דמשיוציאו עד שזיריחו אין לחוש כלל, [ויתכן שאפי' שימר אין הפירות נאסרין להאוסרין משומר, כיון דמשבאו לעונת המעשרות נקבעו בגדר פירות שנה זו, תדע שאם שימר הפירות בסוף שביעית קודם עונת המעשרות ובאו לעונת המעשרות בשמינית, פקעה קדושתן ופקע איסורן, וה"נ י"ל דלענין איסור משומר פקע איסורן משבאו לעונת המעשרות אף בשביעית, דסוג הפרי הזה לא נשתמר, אבל הדברים מחודשים], ונמצא דקודם עונת המעשרות בשביעית כקודם עונת המעשרות במעשרות, שעדיין אין המכשול מזומן, מיהו אפשר דעיקר הא דשרינן קודם עונת המעשרות אע"פ שבודאי יצמחו ויגיעו לעונת המעשרות, חידוש הוא, ולא שרינן אלא כשלא הגיע לעונת חיובו.

אם קדושת שביעית ורבעי חלה מיד בהתהוות הפרי או מהזמן שראויים לאכילה

יג. בדין פגין ובוסר אם חיילא קדושת שביעית מיד בהתהוות הפרי או משראויין לאכול

ויש להסתפק לב"ש בעוללות שהעניים פודים לעצמם אם מוסיפין חומש, ובפ"ט כיון שנתחדשה זכייתן בשעת לקיטה קרוב יותר שיפטרו, אבל בעוללות יש לדמות לשביעית.

פירות שנתלשו בעודם פגין האם מותר לאכלם חזין

ומסתברא דאין חיוב לכבוש ולשלוק פגין, דגריעי מקניבת ירק ותבשיל שנתקלקל דמטמאין טו"א, ולפ"ז אם אינם קדושין משום מאכל בהמה לא חשיב הפסד אם אוכלן פגין בלא כבישה, כיון שפטור מלכבושם, ואין בהם מצוה, וכ"כ מרן זללה"ה בסי"ט ס"ק כ"ז שמותר לאכלן פגין, ואין לדון בזה אלא משום הפסד מאכל בהמה, דאל"כ בלא"ה לא קדשי, ונפ"מ שאם אינו יכול לבשל הדלעת ולאפות החיטים, דמסתברא שעדיף לאכלן חזין מליתנן לבהמה, שהרי חשיבא אכילה לענין ברכה, וא"כ אסור ליתנן לבהמה, ובפגין שאינו חייב לטפל בהן אפשר דרשאי לאכלן כך, וצ"ע, ועמש"כ בזה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ד סק"ו.

במקור האיסור להאכיל מאכל אדם לבהמה

יד. תוספתא פ"ה הי"ג פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחי' ולעופות, בתרומה ממעטינן בתו"כ הם יאכלו בלחמו ולא בהמה, אבל בשביעית דכתיב ולבהמתך ולחי' אשר בארצך תהי' כל תבואתה לאכול, נוכתיב נמי ויתרם תאכל חית השדה, דמשמע מה שהותרו האביונים ממאכל אדם, יש לשאול מנלן דאין להאכיל מאכל אדם לבהמה, ואפשר דמסברא פשיטא לן שאין המצוה להאכיל מאכל אדם לבהמה, דכיון דהפסד הוא ואסור להפסידן אין לפרש כן המצוה, ולכן מפרשין דהאי קרא לקדש אוכלי בהמה הוא דאתא, אבל כיון דאפקיה בלשון דכל תבואתה תהי' גם לבהמה ולחי' ילפינן שאינו מחויב להחזירה, והטעם בזה נראה שהוא ממצות ההפקר של הבעלים שלא ישגיח על שדהו כבעלים כלל, [נדע דלשלחה

שייכא קדושה גם בפגין כשלקטם לאכילה, ובהכי מיירי בירושלמי שם שהצריכו קבורה, לפי שנהגו שלא כדון, ואין הפסד למע"ש בזה"ז אם מאבד הפירות או המעות, דאם לקטן שלא לאכילה הרי מעיקרא דעתו לקבורה, וגם הי' יכול ללקטן קודם שנעשו פגין, אלא ודאי לאכילה נתכוין, (ואין לומר שרוצה להרויח לחללן בזול, שאם דעתו לאכלן הרי גם יכול למכור הפירות המבושלין ויקבל תמורתן, ואם דעתו לאבדן יקטוף מיד קודם התהוות הפרי ולא יצטרך לחלל כלל), וההיא דמוכרין שדה לחשוד על השביעית נתבאר לעיל ס"ק י"ב.

הלוקט רבעי בשביעית האם מוסיף חומש

ולאחמור נמצינו למידין דקדושת שביעית ורבעי חלין כאחת, ולפ"ז אין יתרון לבעלים על שאר בנ"א, שאין שעה שהפירות רבעי ואינם הפקר, וכיון דמצינו בירושלמי פאה פ"ז ה"ה דמוסיפין חומש על רבעי בשביעית, דרבי מוקי מתני' בשביעית, ע"כ דכל מי שזוכה מן ההפקר קרינן ב' מעשרו, דבזמן חלות קדושת רבעי היתה יד כולן שוה בו, וכאיגלאי מילתא דהיו מעיקרא שלו, ונאפשר שבכל הפקר דרבעי הדין כן שהזוכה בו מוסיף חומש, מיהו אם הפקירו אחר שנתקדש ברשותו מסתברא דקרינן ב' מעשרו לבעלים הראשונים כמו במכירה].

והא דצנועין מחללין אף בשביעית, היינו מדין זכין, וכולה סוגיא דב"ק ס"ט א' ב' הוצרכה בשאר שני שבוע וכמ"ש תו' קדושין ג"ו א', ואע"פ שאין להם זכות בפירות, מ"מ כיון שהכרם שלהם ראו עצמן כגורמים לליקוט רבעי בלא חילול.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה נסתפק בזה בספר פאה ס"י סק"ו, ולפמ"ש"כ נראה דמוסיפין חומש, וכ"ה פשטות הדברים שאין יתרון לבעלים בפירות שביעית, וכן סתמות הירושלמי בפאה שם דמפרש מתני' דיש לו חומש בשביעית, דלא מיירי על המעט שלוקט בעה"ב לעצמו אלא על כל הכרם.

לשון אין מחייבין אותו מדויק דמותר לו להחזירה, כיון דסתמא קאי על בעל הבהמה דקתני רישא אין מאכילין, ומסיים דבהלכה מאליה אין מחייבין אותו להחזירה.

מיהו גם לענין הבעלים יש לדון לפמ"ש שם שאין הבעלים מחויב לפרוץ שדהו באופן שתוכל הבהמה להכנס, דמה"ט אין לחדש דלסלקה מהאכילה גרע, דכיון שהכל הפקר הרי מסלקה לכל ישראל, והר"ז כראובן שמסלק את שמעון בלבד דאינו בכלל מצות ונטשתה, דכיון ששניהם אינם בעלים אין זה אלא כמפריע לשמעון לזכות מן ההפקר, וה"נ בעלים שמעכב אדם מסוים כדי שישאר לאחרים, ואפי' נימא דכיון שמשתמש בכח בעלותו עובר על איסור ונטשתה, והכי מסתברא, מ"מ כשמגרש הבהמה אין זה מכח בעלות אלא למנוע ההפסד, והבעלים כאיניש דעלמא, כיון שהבעלים רשאי לגדור באופן שלא תכנס הבהמה.

ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה צידד בסי"ב סק"ו דבהמה שיש לה בעלים אסור לכל אדם להחזירה, מפני שמעכב הבעלים מזכות אכילה של בהמתו, וגם בזה יש לדון שאין זה זכות לבהמה במאכל אדם אלא פטור ממצות שימור מן ההפסד, אבל ממאכל בהמה יש לקיים הדברים שאסור להחזירה ביש לה בעלים, וכ"כ שם אפשרות עד"ז, ועי"ש דמ"ש תו' סוכה ל"ט ב' דשומרי ספיחין שמרו מבהמה חי' ועוף ולא חשיב משומר, איכא למימר דמחי' ועוף שאין להם בעלים שמרו, א"נ כמ"ש"כ דממאכל אדם מותר לסלק, מיהו אם שעורים כמאכל בהמה כענין שאמרו בפסחים ג' ב' מקרא השעורים והתבן לסוסים ולרכש, ויעיקר ד"ז צ"ע דבתרומה ודאי אסור, הרי העומר הפקר לבהמה, וי"ל דכיון דהני מיוחדים לעומר לאוכל אדם כאוכל אדם דמי, והכי מסתברא דמותר לשמרן לאדם ולסלק הבהמה, וכן הדין בסיאה ואיזוב וקורנית בכה"ג, ואפשר דלסלק בהמה ממאכל בהמה ג"כ מותר, דכמסלק בהמת עני מפאה דמי,

לאכול אף במחובר אסור, ורק במאליה קתני דאין מחייבין אותו, וכענין שאמרו בירושלמי פאה רפ"ו דשביעית הפקר אף לבהמה ולנכרי, ולכן פטרתו תורה מלהשגיח שלא יופסדו ע"י הבהמות, אבל עיקר משמעות הפסוק לקדש אוכלי בהמה כאוכלי אדם, ואף בתרומה אפשר דרק משום דמרבין בהמה בכרשינין מנפש, איצטריך למעוטה מלחמו, אבל עיקר האיסור סברא היא.

ולפ"ז אפשר דהמאכיל אוכל אדם לבהמה עובר על עשה דלאכלה מדאורייתא, דאין אכילת בהמה בכלל לאכלה גבי אוכל אדם, נומה"ט אסור להאכיל לבהמה קניבת ירק הראוי' לאדם ע"י הדחק, אע"פ שאין האדם עתיד לאכלה, לפמ"ש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בירושלמי פ"ז ה"א דמסקין לה לאיגרא שתפסל מאוכל אדם לגמרי, עי"ש ס"ח סק"ז, אבל לדעת מרן זללה"ה מאכילה לבהמה, ואף בהלכה מאליה באוכלין שזכה בהן האדם מחייבין אותו להחזירה כמ"ש מרן זללה"ה סי"ד סק"ד, וזה כמ"ש"כ שממצות ההפקר אמרה התורה שא"צ להחזיר הבהמה אלא ונטשתה לגמרי, אבל משזכה בהן חזר הדין לכללי הפסד, שאין להאכיל לבהמה וגם צריך להחזירה.

בתוספתא דבהלכה הבהמה מאליה כו' האם יש גם איסור באוכלי אדם ובאוכלי בהמה

שם אם הלכה בהמה מאליה לתחת התאנה ואוכלת כו' אין מחייבין אותו להחזירה משום שנאמר כו', פשטות הלשון דאין מחייבין אותו, אבל ודאי רשאי לסלקה כדי שישארו הפירות לעצמו, דבשלמא בעל השדה שייך לדון שאם מסלקה הרי הוא משמר שדהו, אבל איניש דעלמא ודאי שרי, וכיון דהצד דס"ד שמחייבין אותו להחזירה הוא בכל אדם, ועכ"פ בעל הבהמה אע"פ שאינו בעל השדה, ממילא מתפרש שאין מחייבין אותו אכולהו בשוה, ומרן זללה"ה כתב שם דכיון שאינו מחויב להחזירה הר"ז בכלל ונטשתה, וזה איסור מיוחד על הבעלים, אבל איניש אחרינא ודאי שרי, וא"כ

וכמ"ש הר"ש, משמע דראוי' לאכילה כדרך, וא"כ מחייבין אותו לאכלה, ואף אם ממעיטו מאוכליו י"ל דכדי להטעים את המורייס התיירו, ויין מבושל שאני שהוא ראוי יפה גם בלא בישול, אבל הכא אין להגבילו משימוש תבלין שבדבילה. [א"ה, ע"ע בכ"ז להלן ד"ה מיהו].

בביאור דברי הירו' שהקשה ממתני' דשבת אין בו משום תרומה

שו"ר דבירושלמי פריך מה בינה לבין שבת, ואין ברור אם הקושיא מדבילה אשבת או מתבלין אשבת, ומשני משלך נתנו לך בדין הי' שלא תטמא טו"א והן אמרו שתטמא טו"א והן אמרו מכיון שנתנה טעם בקדירה בטלה, ומשמע מזה שאם היתה מטמאה טו"א מדאוריתא הי' דינה כדבילה, אבל בתלמודן נדה נ"א ב' אמרו דסתמא לכמך עשוי' ולכך מטמאה טו"א, ובהגר"א ובפ"מ מפרשים דהקושיא מתבלין אשבת, וצ"ב מאי קושיא דהא אמרינן שבטל טעמה מיד בפעם אחת, ובתבלין ג"כ הדין תלוי אם בטל טעמן, וי"ל דהיינו דמשני דקרובה ליבטל מטו"א טפי מתבלין, ואם הקושיא משבת אדבילה, למה התיירו לתבל בה ולאבדה, ולא התיירו כן לדבילה במורייס, א"כ אין התיירון הזה מועיל לתלמודן, אלא צריך לחלק דכיון דנפיק כל טעמו הו"ל כתבלין, משא"כ בדבילה שמפסידה אח"כ אע"פ שהיא אוכל גמור, ואם אוכלה באמת מותר, ועי' ברכות ל"ט א' דמשמע קצת ששבת כשמתבשל בפ"ע נאכל, והנדון רק על מימיו, ולפ"ז צ"ע למה כתבשיל שבקדירה בטל טעמו, ולכן צ"ל דשבת ודאי לא נאכל, ומ"מ מספק"ל על מימיו אם חשיבי גוף האוכל, ועי"ש ברש"י, ולע"כ.

בבישול כמה מינים יחד כשלאחד מהם זהו פגם ונראה דנתינת שומין ובצלים כתבשיל לא חשיב פגם כלל, ואע"פ שהם חשובין יותר חיין כדאמר ברכות ל"ח ב' בתומי וכתרי שמבושלין ברכתן שהנ"ב, מ"מ הם דברים שמתערבין עם התבשיל בטעם אחד, וכמ"ש תו' שם שע"י הבשר

אע"פ שהבעלים שולחה לאכול, ואמנם התם לא זיכתה תורה לבהמה וחי', [ועי' תוספתא מעשרות פ"ג הי"ב משמע לפו"ר שאסור לעני להאכיל בהמתו לקט שכחה ופאה אלא עוקר וזוכה תחלה ומשליך לפניו, והגר"א פי' שם בע"א ול"ע], אבל לגבי זכות הבעלים סגי בזה גם בשביעית, ואם בהמת הפקר מותר לסלק כדי לזכות לעצמו מן ההפקר, ה"ה בהמת חבירו, ולע"כ בכ"ז.

ומ"מ עיקר הדין דמותר להחזירה מסתברא לקיים כפשטות התוספתא והרמב"ם, ואף לדעת מרן זלה"ה האיסור רק על בעל השדה, אבל ממאכל בהמה וחי' צ"ע אם מותר להחזירה, ודעת מרן ז"ל שמותר לגדור בכל מאכל, (מיהו מ"ש דאין סברא לחלק בין אוכלי אדם לאוכלי בהמה, וכונתו דלענין לנהוג בעלות כלפי בהמה שניהם שוין, יש לדון בזה דכשגודר בפני בהמה לאוכלי אדם אינו מראה בעלות אלא מהדר במניעת ההפסד, שהרי אף במחובר אסור לשלוח בהמתו לאכול מן התאנה, וכשגודר בעדה מקיים רצון התורה, משא"כ כשגודר בעדה מאוכלי בהמה, דמתפרש פשטי' דקרא ולחי' אשר בארצך שתאכל מן המחובר שנטשתה).

בהא דאסור ליתן דבלה וגרורות לתוך המורייס, משא"כ שבת ואע"פ שנפסד עי"ז

טו. תרומות פי"א מ"א אין נותנין דבלה וגרורות לתוך המורייס מפני שהוא מאבדן, בשבת מצינו עוקצין פ"ג מ"ד דאע"פ שמאבדו ע"י הבישול מותר ליתנו בקדירה, דתנן השבת משנתן טעמו בקדירה אין בו משום תרומה, וש"מ שאין איסור להשתמש בפרי לתבל בו אע"פ שמבטלו מתורת אוכל, וא"כ האיסור בגרורות מפני שעדיין ראויין לאכילה, והדרך לסוחטן ולאבדן כשהן עדיין ראויין, שאין דרך לאכול גרורות בטעם מורייס, ויש להסתפק מי שנתן דבלה למורייס אם מחייבין אותו לאכלה, או דינה כקניבת ירק וכיוצא בו, ומהא דשרינן בירושלמי כשאין עתיד לסחטן

אחר הבישול, שלא אסרו אלא ביין שהוא ראוי יפה כך, והשבחתו למבושל היא יתרון שלא לצורך, וגם אפשר שאין מתמעט מאוכליהן כיון מבושל שיש בנ"א שזה קשה להם, דכאן כל העולם שזה שנפגם מעט מטעמו ואינו משובח ומ"מ ראוי לאכילה שלא ע"י הדחק, ועוד דממעטו משותיו היינו שאינו שבח מוחלט דאיכא דלא ניחא להו בהכי, אבל אין לאסור להשתמש בשום ובצל לתבלין, כדחזינן בדבילה ומורייס בתוספתא וירושלמי והכי קי"ל לפר"ש שאם אינו סוחטן מותר, אע"פ שודאי פוגמן מעט, דהא כו"ע סחטי ורקי להו, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה (ס"ח סקי"א) דיש להקל בזה כהר"ש, אע"פ שהרמב"ם העתיק כמתני' סתמא לאיסור, וגם י"ל דמפני שהוא מאבדן כתבו התנא לפרש דדוקא בכה"ג אסור, ושום ובצל עדיפי שהם נעשין כתבשיל אחד, משא"כ דבילה במורייס שהם בטעמים שונים.

אבל אם אינו עתיד לאכלן קרוב הדבר לאסור בתרומה, שעושה בהם פעולה שימאסו עליו ויפטר מלאכלן, ואין זה משמרת, וכיון שכן צריך רא' להתיר הדבר בשביעית, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה צידד להקל כיון שאין מצות אכילה בשביעית, וכיון שבדעתו לאכלן המעשה מותר, א"כ אין כאן פגם יותר ממניח פירות שביעית לירקב, אבל פשטות הדברים שפת שלא עיפשה ראוי לאכלה בשביעית, וכמשנ"ת לעיל סק"ב, [וע"ע לק' ס"ק ט"ז בד"ז], וא"כ אין לנו מקור להתיר לגרום הפסד בלא מעשה, דכיון שבלא הנאת הבישול שנתבל מהם אסור להביאם למצב כזה שלא ירצה לאכלם, אין לנו רא' שההנאה הזו מתרת להפסיד השום והבצל בעצמו, והרי פשטות המשנה בתרומות והתוספתא שם ובשביעית בדבילה וגרוגרת למורייס שבין בתרומה בין בשביעית אסור, אא"כ עתיד לאכלן, וצ"ע. – ולענין אם צריך לאכול הרוטב, עי' ירושלמי פ"ח ה"ב בענין אניגרון ולעיל סק"ב.

הם משביחין, ובכה"ג ודאי מותר לערב כמה מינים כתבשיל אע"פ שאחד חריף יותר ונפגם מטעמו, וכ"מ במע"ש פ"ב מ"א ובירושלמי שם שמותר לבשל דגים עם קפלוטות שהם מין בצל, ועי' ביצה י"ז ב' שריסק קפלוטות ונתן לתוך הדג, ובמע"ש מיירי גם בבישולן בפ"ע, [והרי כל בישול מתמעט טעמו במים ומה"ט אסור לבשל מאכל בהמה].

אם בתרומה מותר לבשל באופן שמשביחו ואין דעתו לאכול הירק אלא להטעים התבשיל

מיהו בתרומה כשיודע שלא יאכל אחד מן המינין אע"פ שטעמו משובח לכל העולם כמ"ש תו', אלא שהוא אינו ערב עליו מין זה, צ"ע אם מותר דהו"ל בכלל משמרת תרומותי, דלא מצינו אלא במסלת ומקנב שהם כפסולת לגבי ידי', אבל להטעים לעצמו טעמים חדשים ע"מ לאכול מין אחד, י"ל דכמאבד דמי, [ואם אינו אוכל מין זה בענין אחר כלל י"ל דבאופן זה מציל שיהנה לכה"פ מטעמו, אבל כשאוכלו בע"א ורק באופן זה עתיד להניחו, י"ל דאסור], ואמנם אינו ענין לדבילה במורייס, ששם יש פגם לכו"ע בדבילה, וכן במסלת מוציא המשובח ופוגם השאר, וכאן לא חשבינן ליה פגם בעצמותו ובדעתו לאכול לכו"ע שרי, אבל כשיודע שאינו עתיד לאכלו, וגורם עי"ז שלא יאכל יש לאסור בתרומה, ולא מהני מה שמרויח שנהנה בטעמו, ולא מצינו בזה שריותא דנוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין, כיון שיכול לאכול בע"א, מיהו לאחר שבישלו שייך לומר דנוהג כדרך שנוהג בחולין, ואינו חייב לאכול מה שאינו ערב לו, וגם בזה צ"ע, דלא מצינו אלא פת שעיפשה ותבשיל שנתקלקל שאינו ראוי לשום אדם לכתחילה, אבל כאן צריך למצא אחרים שיאכלוהו.

סיכום הדברים באופנים הנ"ל

נמצינו למידן דמותר ליתן שום ובצל בקדירה של בשר או של דגים להטעימן, ואע"פ שממעט באוכליהן שאין טעמם ערב לכל אדם

- הוספה -

באופן שהתירו בתוספתא וירושלמי נתינת דבילה למורייס

לכאורה ה' מקום לפרש בהא דבתוספתא וירושלמי מתירין ליתן דבילה למורייס דוקא כשהיא מרוסקת ומערב כולה עם המורייס כדרך שמערבין תבלין, אבל ליתן דבילה שלימה שרק הטעם יתערב במורייס אסור, כיון שמפסידה מאכילה, ולא מהני שלא יסחטנה שהרי מאבדה בלי מעשה, ולא מהני שיאכלנה דסו"ס אוכל הוא דבר שאינו ראוי, ונמצא שהפסידה בנתינתו, והיינו דקתני מפני שהוא מאבדה דסתמא נותן דבילה שלימה וזה גופא איבוד, מיהו לשון התוספתא דחוק קצת, ויתכן לפרש לשון המשנה מפני שהוא מאבדה משום דסתמא עתיד לאבדה, וכתב התנא הטעם לומר שאם אינו מאבדה מותר, ומתפרש שהוא עתיד ולא מפני שהנתינה איבוד, מיהו צ"ב דהול"ל חייב לאכלה אפי' נפלה מאליה, ואם פטור מלאכלה, איך מצטרף כח הקדושה בגלל שהוא נתנה ע"ד לאכלה, סו"ס אם המציאות שזה פגום לא מהני הבטחה לאכול פגום כדי להתיר להפסיד, מיהו י"ל דמדרבנן החמירו שלא יתן אא"כ יאכלנה אבל מדאורייתא מותר ליתנה אע"פ שמאבדה.

מיהו פשטות הירושלמי והר"ש דתבלין נותנין טעם בלבד ואין מרסקין גופן בתבשיל, נויש בזה שני אופנים כגון פלפלין ושום ובצל, דיש מאכלים שמערבין גופן ויש מאכלים שנותנים טעם ברוטב, ומשליכין אח"כ גוף התבלין, והירו' מירי בתבלין שאין גופן מעורב], וע"ז קאמר דתבלין מותר גם לסחוט מימיהן מהם, אבל בדבילה אסור לסחוט, ומותר ליתנה בלא לסחטה אח"כ, והא דקתני סתמא אין נותנין דבילה כו', היינו מפני שדבילה אינה כתבלין ליתן טעם בשרייתה לחוד, ולכן הדרך לסחטה להוציא מימיה, והיינו דקתני מפני שהוא מאבדן, שזהו סתמא דמילתא, ונקט כן לאשמועינן שאם אינו מאבדן מותר, ויש בזה חידוש כיון דודאי נפגמת גם בלא סחיטתה ואפ"ה שרי,

וא"כ איסור סחיטתה הוא מפני שפוגמה הרבה, ולא דמיה לתבלין שמותר לסחטן לפי שיצא מהם כל תורת אוכל עי"ז וכדתנן בשבת משנתן טעמו בקדרה כו', אבל דבילה וגורגורות בלא סחיטה ראויין לאכילה ואם סחטן אין דרך לאוכלן יותר, ואע"פ שעדיין אוכל הן שלא יצא מהם כל תורת אוכל כמו בתבלין ולא חשיבא סחיטתן הפסד, א"נ תבלין גם בלא סחיטתן אין אוכלין אותן, אבל דבילה בלא סחיטה נאכלת והסחיטה פוסלת את גופה מאכילה.

בדין גרם הפסד בפירות שביעית

טז. בדין גרם הפסד בשביעית יעוי' מש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ח סק"ז להוכיח מהא דתניא בתוספתא שאין מחייבין אותו להחזיר בהמה שהלכה מאליה, דכתיב ולבהמתך כו' כל תבואתה לאכול, ומשמע דאי לאו האי קרא הוה מחייבין ליה להחזירה אע"פ שהוא לא שלחה לאכול ש"מ דאף גרם הפסד אסור, וכן בההיא דדלוועין שקיימן לזרע כתבנו לעיל סק"א דהעיקר נראה כפי' הרמב"ם בפיה"מ דאסור להשאירן שיפסדו, ועוד מוכח כן מהא דאין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול, וכן אין לוקחין תרומה בדמי שביעית, ובפשוטו כה"ג קיל מגרמא כיון שזה רק חשש שמא יארע פסול, וגם הפסול יהא רק בגדר גרמא, שהרי לא חששו שיפסלנו בידים, וגדולה מזו מצינו דבהמה שביעית פטורה מן הבכורה, ואיצטריך ריבויא לחייב שביעית בחלה, וש"מ דמצות לאכלה חמורה, ואין לגרום שתשרף חלתה אי מטמא, וכן פשטות הדברים דפת ותבשיל שלא נתקלקלו מחייבין אותו לכתחלה שיאכלו, וכש"כ שאסור לגרום שיפסדו.

מיהו בעובדא דמהרי"ט סי' פ"ג שהתיר להאכיל העלין לתולעת המשי אע"פ שע"ז נפסד הפרי, נועיקר טעמו מפני שלכך עיקר נטיעת האילן הזה, והו"ל כסיאה ואיזוב וקורנית שיכול ללקטן לאדם וליקטן לבהמה, וצ"ע בזה, כיון דבתכונת הדברים הרי הפרי עיקר והעלין טפל, והר"ז כנוטע

מצוה באכילתן דאין איסור להניחן שירקבו מעצמן, וכדאמרין בירושלמי והדא קניבתא דירקא מסקין ליה לאיגרא כו', ולא נתפרש מאי ראי' שהרי בהדיא אמרו בתוספתא ובתו"כ שאין מחייבין אותו לאכול קניבת ירק ולכן לא חשיב הפסד הא דמסיק להו לאיגרא, ואף בתרומה ומעשר שני מותר, ומשום בזיון קדשים יש גם בשביעית דאיכרי קודש, וכמו שאמרו שאין סכין שמן של שביעית במרחץ משום בזיון קדשים, ובאמת לא מצאנו שחילקו בכל הדינין בין תרומה ומעשר שני לשביעית וכמ"ש הרמב"ם פ"ה ה"ב ג' והכ"א שדינא שוה, והא דמניחן בשדה לחיה, זהו מעיקר המצוה, אבל אין להניחם לרקוב שזה בזיון, ואמנם אינו חייב לטרוח באכילתן יותר ממה שנוהג בחולין, אבל זה הדין גם בתרומה שנוהג בה כדרך שנוהג בחולין, ומ"מ אם יכול בקל לאכלן ראוי שיאכלם, סוף דבר לא מצאנו מקור לחלק בין שביעית לתרומה ומעשר שני, ואף בשביעית יש ללמוד מלאכלה שרצון התורה שיאכלו ולא יפסדו, וכן מדאיכרי קדש, [והא דקים ליה להרמב"ם שמברכין על אכילת תרומה אע"פ שאין מברכין על אכילת שביעית, היינו מדחזינן שמצות שביעית אף לבהמה וחי' ושכירו ותושבו הגוי ולכל צרכיכם, ואכילת תרומה קרו לה עבודה בפסחים ע"ב ב', אבל בדיניהם לא מצאנו חילוק], ובתוספתא רפ"ז מנו חומרי שביעית וחומרי מעשר שני ולא הוזכר חילוק במצות אכילתן, מיהו במעשר שני ודאי משמע שיש מצוה באכילתן, אפי' יותר מתרומה, שעיקר מצותן כדי שיעלו לירושלים לאכלם שם, וכמבואר ברמב"ן דמני לאכילתן במ"ע, ובשביעית הזכיר רק איסור סחורה.

א"ה, בדין הפסד תרומה, ובדין קניבת ירק למעשרות ולשביעית, נתבאר דברים נוספים בספר תרומות והועתק לפנינו ס"ק י"ז - כ"ג

בביאור החילוק בין תרומה לקדשים לענין הפסד

יז. תרומות פ"א מ"ה ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין, נראה שיש כאן שתי

דקל ללולבין ומפסיד התמרים], בזה יש לדון אם כשמקיים מצות לאכלה במאכל בהמה כדרכה, אם יש לאסרו משום הפסד מאכל אחר, אפי' מאכל אדם, ומשכח"ל ברוצה ללקט לולבי גפנים לאכילת אדם באופן שהם ראויין לכך, ועי"ז יפסדו הפירות, ואפשר שאין למונעו מחמת הפסד פרי אחר, דסו"ס עכשיו מקיים מצות שביעית לאכלה, ובה מהני שריותא דגרמא כשכונתו לאכלה, אבל אם כונתו להפסיד אין להתיר.

האם יש חיוב שמירה בפירות שביעית כמו בתרומה

גבי תרומה תנן תרומות פ"ח מ"ח אם היתה מונחת במקום התורפה יניחנה במקום המוצנע, ועד כאן לא פליגי התם אלא בנוולד לה ספק טומאה, אבל בטורה לכו"ע דינא הכי, וכדתנן פ"א לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע, ורש"י פ"י בסוכה ל"ה ב' תרומה אסור לגרום לה טומאה או הפסד דכתיב משמרת תרומתי אמר רחמנא עשה לה שימור, וכתב שם דה"ה דמע"ש בעי שימור דקדש איכרי, ולפי טעם זה יש להשוות שביעית למע"ש לגמרי דג"כ איכרי קדש, (ומבואר בירושלמי דאסור לנהוג בהם בזיון עסק"ד), אלא דע"כ לא דמו לגמרי, שהרי במצות שביעית כתיב ויתרם תאכל חית השדה, ומתפרש שמניחין יתרם בשדה, ואילו גבי שימור דתרומה אסור להניחם בשדה, אלא די"ל דחית השדה אינה הפסד במצות שביעית, דמעיקרא ניתנה לבהמה ולחי', אבל מ"מ כיון שמניחין אותה בשדה ע"כ שאינה משומרת, מיהו תרומה ומעשר שני צריכין שימור גם מטומאה, משא"כ בשביעית, ומ"מ לפי הטעם דקדש ולפי הטעם דלאכלה ומסברא יש להשוותם שיש למנוע ההפסד מהם.

אם יש מצוה באכילת פירות שביעית

ומרן זללה"ה כתב בס"ד סק"י בהוספה דתרומה יש מצוה באכילתה מדמברך עליה אלא שאין מצותה חובה, אלא שאם אינו אוכלה ומניחה לרקוב הוא נוהג בזיון בקדש, ובשביעית אין כלל

ועיקר הדבר דשרי לאבד, מבואר נמי מהא דמכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין, וכן בנוסף שלש טיפין והרי הוא מותר נמי לשטוף הכד ולאבד התרומה, אע"פ שהרכינה ומיצה הר"ז תרומה, וד"ז הוא אף בקדשים, ע"י ירו', והיינו משום דכל שכן הוא דרך העולם, תרומה וקדשים שוין.

חילוקי הדינים לענין היתר לזרים בקדשים ותרומה
מיהו נראה דלענין היתר לזרים יש חילוק בדבר, דהיכא שסיבת ההיתר לאבדה הוא מפני שהטורח בשמירתה מרובה, בזה לא נקבעת התרומה בחולין, דנהי שלא חייבה תורה את הכהן לשמרה, ולכן מותר לאבדה, אבל רק מדין משמרת נתמעטה, דכל זמן שבתכונת התרומה זו שהרכינה ומיצה שוה לכל השמן, א"כ אם מיצה בקדושתה קיימא, אבל גרעינין ועצמות שסיבת ההיתר בתכונת התרומה, דשירים הדבוקין על הגרעין אינם ראויים בפ"ע, אלא להמצץ עם הגרעין בזה גם הקדושה נפקעת עם השלכתה, דקודם לכן בכלל אכילה חשיבא, דהמוצץ את הגרעין בשעת אכילה אינו חשוב כאוכל שלא כדרך, אבל כשגמר אכילתו אינו חוזר לאכילת גרעינין וחשיבא שלא כדרך.

וזהו נמי החילוק בין סובין של חדשות לישנות, דנהי דבתרומתהו מותר להשליך כפשוטו המשנה, מ"מ יש חילוק בסיבת ההיתר דבישנות אם נשאר מעט דבוק הר"ז נקבע בדין פסולת, אבל בחדשות שנשאר הרבה, הטעם שאינו מחויב לשמרן הוא משום דדרך העולם להשליכן מפני שאין הטרחא שוה לריוח המועט, ובכה"ג לא נפקע מיני' שם תרומה שאם יאסוף הקמח הו"ל כהרכינה ומיצה ה"ז תרומה.

מהו האופן במסלת קב או קביים, ובדברי הירוש'

יח. שם המסלת קב או קבים לסאה לא יאבד את השאר כו', הכא מיירי במסלת המשובח ביותר ונשאר בתוך הסובין קמח ראוי, והחידוש דשרי לי' להוציא את המשובח אע"פ שגורם עי"ז

הלכות, א' דבר שכולם נוהגים כן, כגון להשליך העוקצין והגרעינין והמורסן והסובין, ובה תרומה וקדשים שוין, כדתנן בעצמות קדשים שיכול להשליך עצמות שכ"ז שלא השליכן הם קדושים, ועוד נתחדש בתרומה שיכול לנהוג בה באופן פרטי כפי הנהגתו בחולין, וזהו מה שנוסף במשנה זו כדרך שהוא נוהג ר"ל הנהגתו הפרטית, וזו קולא מיוחדת בתרומה יותר מבקדשים, ובתו"כ יליף לה מקרא דכי לחמו הוא, וענין הכתוב שבא ליתן טעם למה מחוסר כיפורים מותר בתרומה אע"פ שאסור בקדשים כי התרומה לחמו הוא, ופשוטו הפסוק בא לומר כי התרומה זהו מזונו ויש להתירו בה מיד, ומדקרי לי' לחמו ש"מ שהיא משמשת אצלו כלחמו, ומיני' דרשינן שיכול לאכול כדרכו בחולין והיינו לסלת ולקנב יותר מהדרך הרגיל, והרי הפסוק מוכיח שזוהי קולא מיוחדת בתרומה טפי מקדשים דעיקרו לבאר החילוק שבין תרומה לקדשים לענין מחו"כ, וכך מתפרשת מתני' דברישא תרומה וקדשים שוין, ונוסף בתרומה שנוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין.

ולאמור נראה דרק במה שנתחדש בתרומה שיכול לנהוג בה כפי דרכו הפרטית בחולין,
בזה מיעט רחמנא הוא דבקדושתה קיימא, אבל במה שמותר גם בקדשים כדרך כל העולם בזה לאו בקדושת' קאי ושרי לאבדם, דדבר שאין דרכו לאכול מעיקרא הפקיעה תורה קדושתו, אבל דבר שהוא ראוי אלא שהתירתו תורה להתנהג במפנקותא יתירתא לא קבעה תורה עי"ז דין התרומה שיהא מותר לאבדה, ומזה שהוצרכנו למעוטי בשריותא דתרומה נמי מוכח דבאינך דכ"ה דרך העולם שרי לאבדם, וסידורא דמתני' מוכיח כן דשרינן לי' להשליך גרעינין ועצמות אע"פ שבידו שלא להשליכן וישארו בקדושתן, וכן עוקצי תאנים משמע שמותר להשליכן, ורק בסיפא דמיירי בשריותא דכדרך שהוא נוהג בחולין, בזה קתני לא יאבד את השאר.

יאכלו הפסולת שרי לסלת כמו שהוא רוצה, כ"כ בשנו"א, ומ"מ יש בזה חידוש דע"ז חל על הנוטר שם פסולת אלא דמקילינן בשני רעבון דלא חשיב קלקול בכך, אבל בשבע אפי' עתידין לאכלו י"ל דאסור דהר"ז כאוכלין פסולת.

הר"ש והרא"ש פ"ה הא דאר"י כן הוא שיעורא דר"ל שכדרך שהוא נוהג בחולין זהו כללא דכל המינים, ומייתי והתניא בניחותא דאף בקניבת ירק הדין כן, ומפרשי דחידושא דמתני' דשרי לאבד את השאר ורק במסלת לעשות פת נקיה ביותר קב או קביים לסאה יצניע המותר, כ"ה ברא"ש וכך מתפרשים דברי הר"ש. - בר"ש כ' מסלת מסאה קמח קב או קבים סולת, ולפ"ז השיעור גדול הרבה, וגם אין הפסד כ"כ במפריד הסלת מן הקמח, ולכאור' פשיטא דלא יאבד את השאר ואפשר נמי שמחויב לדאוג שיאכלוהו כיון שהוא מאכל אדם גמור, אבל בפיה"מ כתוב סאה חיטה, כ"נ דעת הרא"ש הר"י והריב"מ צ, ואולי יש לדחוק דכוונת הר"ש רק לבאר שמוציא הסולת מן הקמח אבל השיעור בחטים, ועי' להלן, וכן במתני' דמנחות דקתני עשרון משלש סאין אחטים קאי.

המסלת יותר מקב או קביים

והנה לא נתבאר מה דין המסלת ג' קבין לסאה אם יכול לאבד את השאר, ואין לדקדק מדקתני קב או קבים דטפי לא, דכיון דע"כ למיתני קב לאשמועינן דזהו שיעורה כמ"ש בירור, תו לא מצי למיתני קב או שלשת קבין, מיהו נראה דטפי מקביים אין כלל בדבר דתלוי לפי סוג החיטים דיש שעושה סולת מרובה כההיא דתנן בפ' כל המנחות, אבל באמת לא תליא בכמות הסולת שמוציא דכל שמנפה הקמח ומשאר הסולת הרי הוא משליך דבר הראוי לאדם, וכדתנן בההיא דמנחות שמוציאין עשרון של עומר מג' סאין והשאר נפדה ונאכל לכל אדם וחייב בחלה, ולפ"ז אמנם במסלת לא משכח"ל טפי מקביים לסאה, ומ"מ כל מסלת צריך להצניע, ורק כשמנפה כדרכו להוציא הקמח

שלא יאכלו בנ"א את הנשאר, דמין הגרוע לחודי' אינו נאכל כ"כ, ואילו לא הי' מפרידו הי' נאכל הכל, כענין דאשכחן לגבי חלה פ"ב מ"ו דהסובין והמורסן מצטרפין לשיעור חלה שכן עני אוכל פתו מעיסתו בלוסה, אבל ניטל מורסנן מתוכו וחזר לתוכו אינו מצטרף, [ואשכחן כה"ג בצרורות שבכרי שנמדדין עמו], ואפשר דאפי' אינו מערב הכל עם המורסן אלא מנפה תחלה כדרך העולם ואח"כ מנפה לעצמו הנוטר חשיב הפסד, דמין הגרוע שבקמח לחוד אינו נאכל כ"כ, ואפי' אם ככה"ג אינו נפסד כ"כ י"ל דלא מטרחינן לי' לנפוחו בשני ענינים דסתמא דמילתא הכל בניפוי אחד נעשה ועי' מנחות ע"ו ב' דנפה האחרונה מוציאה את הקמח ונשאר הסולת ולפ"ז אין מחייב שיתערב הקמח בסובין ועי' להלן.

ובירושלמי אר"א אר"י כן הוא שיעורה דטפי מקב לסאה [דהיינו שמסאה יוציא סלת פחות מקב], לא שרינן לי' לסלת, דבטלה דעתו בהנהגה זו וחשיב הפסד, [ומתני' נמי דיקא דהול"ל המסלת מקביים לסאה כו' ועי' להלן ד"ה והנה], ופריך מדתניא בתו"כ דמסלת כמו שהוא רוצה, ומשני ר"א אר"י במעמידו על תרומתו, ואפשר דר"ל דכמו שהוא רוצה מתפרש שפיר בדבר המתקבל על הדעת, ואין לשון זה מחייב לכלול בתוכו אופן שבטלה דעתו, [ועי' מנחות ע"ו ב' דבחסים חדשות מייתי עשרון משתי סאים והיינו מעט פחות מקב לסאה דבסאה יש שלשה עשרונות ושליש, והסאה ששה קבין, מיהו חדשות שאני דבישנות מביא ללחם הפנים עשרון מסאה], ויתפרש הלשון במעמידו על תרומתו דלא שרינן כמו שהוא רוצה אלא עד שמעמידו על שיעור חשיבותו, א"נ י"ל דכשמסלת יותר משיעור זה אסור לערב הקמח עם הסובין, אלא צריך לסלתו בפ"ע ולהעמיד הקמח בפ"ע דבכה"ג הוא ראוי לאדם, א"נ ר"ל כעין תירוצא דשני רעבון, ור"ל דמעמיד הפסולת במעלת תרומה דהיינו שעתידין לאכלה, [והלשון יותר נוח כפי' קמא], וכי משני דבשני רעבון שבנ"א

בדין להאכיל פסולת הניפוי לבהמה לגרסת הראב"ד ולגרסא דידן

ובדין אי שרי ליתן את השאר לבהמה, לפמש"כ דמיירי באוכל אדם גמור ודאי אסור, ועוד דאם יש היתר ליתן מאכל אדם לבהמה מן הראוי ה' לחייבו לנהוג כן משום הפסד התרומה, דבשלמא אם שריותא דבהמה רק במקום שאין בו משום הפסד תרומה לאבדה בידים, א"כ לא מצינו שיש חשיבות לאכילת הבהמה, אבל אם אכילת הבהמה חשובה דמותרת אף במקום שהתרומה צריכה שימור, א"כ חזינן מזה דחשיבא אכילתה קצת כאכילה לענין תרומה וכמו שסיכה כשתי, א"כ למה לא נצריך כן, ומתני' ודאי משמע שאינו מחויב ליתנה לבהמתו, ומה"ט קשה ביותר לדעת הרמב"ם דמשמע שמתיר אוכל אדם לבהמה, ולמה לא נחייבו בנשאר ליתנו לבהמתו דאכילה גמורה חשבינן לה, וגם היה ראוי שלא יפקע שם תרומה כ"ז שראוי לבהמה מאחר שגם אכילתה חשיבא אכילה, ובזה י"ל דכיון שמאכל בהמה פטור מתרומה ה"ה בהגיע התרומה למצב זה.

אבל הראב"ד בתו"כ פי' דרשא דכי לחמו הוא דהחידוש דשרי לסלת ולקנב אע"פ שנותן המותר לבהמה, ונראה שדבריו הם לשיטתו בגרסת התו"כ דמתיר כרשינין לבהמה מדרשא דהם יאכלו בלחמו שרק מלחמו אימעטא בהמה, אבל כל שאינו לחמו שריא, [כ"כ בשיטמ"ק ב"מ צ' א' בשמן] וא"כ השתא דילפינן מכי לחמו הוא דשרי ל' לקבוע מה נקרא לחמו כפי רצונו א"כ מה שהוא אינו חפץ בו ללחמו, גורם להתירו לבהמתו דלא קרינן ב' הם יאכלו בלחמו, ודרשא דהוא שנשאר בקדושתו, היינו שאסור לאבד את השאר לפמשנ"ת לעיל דהמחודש שבתרומה הוא דנוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין אע"ג דלאיניש אחרינא חשיב הפסד, ומלישני' דהראב"ד משמע דעיקר ההפסד בזה שמאכיל לבהמה, אבל עצם ההפרדה לא חשיבא הפסד, אבל לפ"ז קשה מ"ט לא אשמועינן תנא דמתני' עיקר החידוש הנלמד מקרא דשרי

והסלת מהסובין יכול להשליך את השאר, אע"פ שנשאר קמח כסובין של חדשות או יותר מעט, ולפ"ז מתני' מפורשת כר"י דירו' דכן הוא שיעורה, דאל"כ הול"ל המסלת לא יאבד את השאר דהא כל מסלת בכלל, ויש לדחות משום דמשכח"ל תבואה שסלתה מרובה ולא נשאר כי אם מעט קמח ואותו מותר לאבד.

אם במסלת יש ב' עניני ניפוי

שוב נראה דכיון שנתבאר במנחות ע"ו ב' דיש נפה מיוחדת שקולטת את הסולת ומוציאה את הקמח שהוא דק יותר מן הסלת, וכדתנן פ"ח א' עלה בה אבק פסולה עד שינפנה, א"כ שני עניני ניפוי הם ואין הקמח מעורב עם הפסולת כלל, אלא יש ניפוי להוציא הקמח והסלת מהמורסן והסובין, ובזה כל שנוהג כדרך העולם מאבד את השאר, אפי' נשאר במורסן ובסובין קמח דבהכי קיימינן והו"ל דומיא דגרעינין, ובניפוי הקמח והסלת אין הפסד גמור לקמח אלא שנעשה גרוע עי"ז אבל עדיין ראוי לאדם, ובימי רעבון הוא מאכל חשוב, אלא דבדרך כלל אין דרך בנ"א לאכול הקמח שהוציאו ממנו כל הסלת, דאותו אבק גרוע ופסול למנחות, [ולפ"ז ניחא למה פירשה הר"ש במנפה סלת מסאה קמח, ומ"מ פשטא דמילתא דהשיעור דנקט אחטה קאי], מיהו לשון הרמב"ם פי"א מה"ת ה"ה סתום בזה, ואם נפרש כונתו כההיא דמנחות שכתבנו א"כ מיירי בשני סוגי ניפוי, ולשונו ז"ל שכ' הרי שרצה לעשות סלת מגופה בנפיות הרבה עד שיוצא קב או קביים מן הסאה כו' משמע קצת שהכל בצורת ניפוי אחד מיהו ע"כ נפיות הרבה מסוגיא דמנחות מייתי לה ויתפרשו הדברים כההיא דמנחות.

נמצא לפ"ז דכי תנן במתני' לא יאבד את השאר במפריד אוכל אדם מאוכל אדם ולא במפריד פסולת מאוכל, ואע"פ שנשאר מעט אוכל בתוך הפסולת זה מבואר ברישא דשרי לאבד ולזרים נמי מותר.

להאכיל במצב זה לבהמה, וצ"ל דה"ק שהמותר
סתמא אינו עומד לאדם אע"פ שראוי לאדם, ודבריו
מתפרשים במנפה באופן שמתערב הרבה קמח עם
המורסן והסובין, ולכן הכל עומד לבהמה, אבל
אם הי' מסלת סלת מקמח הי' המותר ראוי לאדם
ולא שמענו בזה שריותא לבהמה, (הוספה, ועי'
פירוש הראב"ד על תו"כ שמיני פ"ד ה"ב הובא לק'
סק"כ).

וכ"ז לגרסת הראב"ד אבל לגרסא דידן ליכא
שריותא לבהמה אלא בדבר שמותר לאבדו
דאע"פ שאסור לזרים מ"מ אין בו חיוב משמרת,
ומותר ליתן לבהמתו דלאו זר חשיבא, והיינו כגון
מגורה שפינה ממנה חטי תרומה דאחר שכיבד
כדרכו יכול להעמיד בהמתו שם, וכן בחבית
שנשפכה, ובמערה מכד לכד, א"נ בעוקצין וגרעינין
ומורסן של חדשות, ודמיינ לתרומת חמץ בפסח
לריה"ג, אבל בהני שאסור לאבדן אסור ליתן
לבהמה, והיינו דקתני במתני' לא יאבד את השאר,
אלא יניחנו במקום המוצנע, דלית ביה שריותא
דבהמה.

ולהאמור לא מצינו חשיבות לאכילת בהמה בתרומה
דלא הותר לה אלא דבר שרשאי לאבדו,
דלהאכיל לבהמה כאיבוד דמי, והטעם משום
דמצות תרומה אינה לצורך בהמה כלל, דאוכלי
בהמה אין בהם משום תרומה, ולא נתכוונה תורה
להועיל לכהן במאכל לבהמתו, ולכן אין שימוש זה
מציל את התרומה מדין הפסד.

ברם ראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה
שם סק"ב שמסתפק בזה, ואמנם ודאי דאיסור
איבוד חלוק מאיסור זרים דהא במגורה וכד
וחבית שנשפכה הכל תרומה, ומ"מ מותר לאבדה,
אלא דהתם אין לחייבו נמי להאכיל לבהמה,
אבל בראוים לבהמה הי' מקום להסתפק דאכילת
בהמה חשיבא הצלה מהפסד, ואמנם ודאי מורסן
וסובין מותר לאבדן כדמשמע מתני', אבל התם
לא נתקדשו, מיהו נראה דמתני' מתפרשא בהדיא

דעוקצי תאנים שרי לאבדן אע"פ שאסורין לזרים,
וכן גרעינין שמשליכן ראויים לבהמה ואין זה גורם
שתשאר בהן קדושה, וכן מתפרשא מתני' דסובין
של חדשות שרי להשליך ולאבד אע"פ שראויין
לבהמה, א"ו בהמה בתרומה לא מעלה ולא
מוריד, וכדחזינן נמי בתרומת חמץ לריה"ג שמותר
ליתנה לכלבו ולהסיקה תחת תבשילו וכבר נתבאר
דבדברים שדרך להשליך תרומה וקדשים שוין,
והרי בקדשים ליכא ענין בהמה כלל ולעיל ס"ק י"ז
נתבאר, ובתוספתא פ"א קתני דדין תרומה ומע"ש
שוין, אע"ג דליכא היתר לבהמה במע"ש.

החילוק בין סובין חדשות לישנות

יט. שם סובין של חדשות אסורות ושל ישנות
מותרות, לשון של חדשות מוכיח כפי' הרא"ש
שהסובין של חטים חדשות מעורב בהן יותר קמח,
ולכן אף משנתישנו הסובין אסורין, דכיון שסובין
אלו נטחנו כשהחטים חדשות, אינם ניתרים אף
משנתישנו, אבל אם הסובין עצמן נאכלין א"כ תלוי
אם הם חדשים והול"ל סובין חדשות אסורות ישנות
מותרות, ויש לדחות דחדשות הי' מתפרש שנטחנו
מקורב ואע"פ שהחטים ישנות, מש"ה הוצרך
לפרש דמייירי נמי שהחטים חדשות, ומ"מ פשוט
הדברים שהכל תלוי מאיזה חטים, ובמנחות ע"ו
ב' נמי אמרי' דמתבואה חדשה נפיק שני עשרונות
מובחרין מג' סאין ומישנה עשרון מסאה, ופרש"י
דבחדשה הסובין מרובה, והיינו כפי' הרא"ש.

והא דתנן חלה פ"ב מ"ד דהסובין והמורסן מצטרפין
לחמשת רבעים, ואם ניטל מורסן מתוכן וחזר
לתוכן אינו מצטרף, ומשמע לכאור' דהסובין אע"פ
שניטלו וחזרו מצטרפין, י"ל דנקט הכי משום דלא
פסיקא ל', דהא סובין של חדשות שהחזירן לעיסה
הרי הקמח שבהן משלים אע"פ שהכל הי' בכלל
סובין, מיהו י"ל דאפי' סובין של ישנות שהחזירן
לעיסה לא בטלה דעתו, [מיהו ברמב"ם ושו"ע
וש"ך שם לא חילקו בין מורסן לסובין], אבל אם
נימא כמשמעות הרמב"ם פ"א הי"ב דהסובין

עצמן ראויין לאכילה בחדשות הוה נחא טפי, ומ"מ פשטות הדברים כפי הרא"ש, דסובין לעולם אינם עומדים לאדם משנפרדו מן הקמח, דאינן נאכלין בפ"ע, וע"י העיסה אין חילוק בין ישנות לחדשות.

ולכא' יש מקום לפרש דאף אם נשאר מעט קמח דבוק ע"פ הסובין דינו כגרענין שהשליכן, דכולי מתני' בענין האוכל עצמו מיירו, בעוקצין וגרענין למצמן, אלא דסובין יש חידוש כיון שמצטרפין לחלה ונאכלין, מיהו היינו דוקא בקמח הנאכל עם הסובין דמתני' מתפרשת לענין אכילת הסובין עצמן, אבל אם יכול לאסוף קמח בעין, ליכא למימר דבטל אגב הסובין, דנהי דלענין שיהא מותר לאבדו אמרי' הכי ואפי' בחדשות, מ"מ כל שיש קמח בעין הו"ל תרומה.

בדין הסובין והמורסן קודם מירוח

כ. תניא בתוספתא פ"י כשם שאסורות לאכול בתרומה כך אסורות בטבל ובמעשר טבל כו', ונראה דהיינו לאחר שנתחייבו וחל עליהם דין טבל, אבל קודם שנתמרחו אפשר דתו לא חל עליהו דין טבל אע"פ שכבר הי' יכול להפריש משנתלשו, ועיקר הדבר יש ללמוד מכרשינין דאע"פ שנאכלין לאדם ע"י הדחק, מ"מ לא חשיבי אוכל לחייבן במעשר מדאורייתא, ובפשוטו יש לדמות כל שלא הגיע לכלל חיוב לדין כרשינין דכיון שהשתא לא חשיב אוכל לא חל עלי' חיוב מעשר, וכ"מ בתוספתא פ"ז דשביעית דחומר בשביעית מבמע"ש דבשביעית פסולת אוכלין כאוכלין משא"כ במע"ש, והיינו דבשביעית כיון שהפסולת ראוי למאכל בהמה לא פקעה קדושתן, והברייתא מיירי בחלות החיוב דקתני התם מופקר כשומר ואף מע"ש שהפקירו לא פקעה קדושתו אלא ר"ל דהפקר פטור מן המעשר, וה"נ לענין פסולת אוכלין דמשחל החיוב אסורין כדתניא במכילתין דדין תרומה וטבל ומע"ש שוין, אבל מ"מ אין חל החיוב אלא באוכלי אדם ולא סגי

בנאכל ע"י הדחק, כדחזינן בכרשינין, וכן הוכיח אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה מדקתני סיפא ואוכלי בהמה כאוכלי אדם וע"כ דרישא באינן אוכלי בהמה ממשי, ועי"ש.

טבל שנתקלקל ועדיין חייב במעשר אם אפשר להפריש ממנו על היפה

ויש לעי' פירות טבל שנתקלקלו וראויין לאדם רק ע"י הדחק, דאסורין באכילה, אם הפריש מהן על פירות יפין אם חל, כדין מן הרע על היפה, או"ד כיון דבמצב זה אין חל עליהם חיוב תרו"מ, אלא דכיון שחל תו לא פקע, בכה"ג גריעי מפירות גמורין ואינם פוטרין אותן, וא"ת היכן מצינו שני סוגי טבל במין אחד, י"ל דהגדרת האיסור מדאו' בפירות שנתקלקלו היינו כעין אחשבי', דבמדה שהוא רוצה להתייחס לזה כאוכל הרי הוא צריך לעשר, דבאמת אין מצוה לעשר פירות טבל שנתקלקלו, תדע דאפי' התרומה שנתקלקלה מותר לאבדה, וה"נ מותר לאבד הטבל, ונראה דאף ליהנות ממנו הנאה של כילוי מותר לפי מה שכתבנו במקו"א דכל האיסור הוא לכלות ולהפסיד התרומה, ונעייין בתוספתא דמאי פ"א ה"ח י"ט דאחר שנתערב יין בקילור וקמח במלוגמא ועורות מותר בהנאה], מיהו לפרתו' יתכן דאסור ולע"כ], אלא שעדיין לא הותר באכילה דלא פקע איסורי', ואמנם אם בא להחשיבו ולאכלו, ע"כ יצטרך לתקן מיניה וביה, דבמדה שיש כאן איסור חיילא ההפרשה, אבל לא מהני אחשבי' לעשר ממנו על אחרים, דסו"ס זה אינו עומד לאדם תדע דלא מצינו דין תרומה שלא יהא חיוב משמרת תרומותי מצד התרומה עצמה. [הוספה לפו"ר, וכעת ראיתי בראב"ד על תו"כ שמיני פ"ד ה"ב שכתב דאיסור קניבת ירק לרבנן מדרבנן, עי"ש, ולע"כ].

בהא דמשמע בירו' דרק מהקניבה על הקניבה

ולכא' זהו שאמרו בירו' אפולגתא דקניבת ירק ר' בון בעיין לא מסתברא בתרומה גדולה אבל בתרומת מעשר אין העלין תלושין על העלין

כמאן דלית' דמי, וכשמרכינה הרי המתמצה נעשה חשוב ולא מהניא ליה תרומה מהדבוק בדפנות, (וכן לא יועיל להפריש מפירות גמורין על אלו, צ"ע אם מועיל משלו על של הפקר דזכי' מטעם שליחות, מיהו בפירות שנתקלקלו מסתבר יתר דמהני אלא שמעשרותיו מקולקלין, אבל כאן י"ל דגרעי אפי' מהפקר, כיון שדרך להתיאש מהם והו"ל כנשתברו עי' בסמוך).

והנה בחביות המשתברות מחלקינן ב"ק קט"ו ב' בין יכול להציל ע"י הדחק דלכתחלה לא יאמר הר"ז תרומה ובדיעבד חל, ובאינו יכול להציל לא חל, אבל הכא אע"פ שאין מניעה מלהרכינה, מ"מ מצב זה כבר מוחלט שאינו עומד לכך, וכדאמר ב"ב פ"ז ב' משום יאוש בעלים נגעו בה, ואמנם באינו עומד ליתן בה עתה חולין אין להכריע דהוי יאוש בעלים, דהתם נמי הלוקח הוא שמתיאש, אבל המוכר אפשר שמרכינה עד שתתמצה, מ"מ בכה"ג שעומד לאיבוד [או שהאיבוד מוחלט מעצמו כגון בעוקצין וקליפים עי' להלן], מסתברא דלא חיילא תרומה.

בדין עוקצי תאנים שדבוק בהם אוכל

ולפ"ז המעשר מעוקצי תאנים שנסרך בהם מעט מהאוכל על תאנים גמורים, ואע"ג דתנן שהעוקצין אסורים לזרים לא מהני מידי, כיון שהעוקצין אינם עומדים לאכילה, וגם מותר לו לאבדן מה"ט, ונהי דלא פקע איסורייהו, מ"מ כיון שאם לא היו חייבין אינם מתחייבין במצב זה, השתא נמי לא חשיבי למיפטר פירות גמורין.

ואמנם בחד צד עדיפי מפירות שנתקלקלו, כיון שהאוכל הדבוק הוא ראוי אלא שהמועט הדבוק ע"פ העוקץ גורם לבטל חשיבותו, מ"מ מצב זה מבטל ממנו שם אוכל אדם ובכלל זה עוקצין חשיב, [וכדחזינן בגרעינין שיש בהם למצמצם דאפי' לזרים נמי מותרין כשמשליכן, דהטפילות לגרעין מבטלות מינייהו שם אוכל], והרי הם בדין המערה מכד לכד דאע"פ שהרכינה ומיצה הר"ז תרומה,

ולא הקלחים תלושין על הקלחים, וביאור הדברים דכיון דפלוגתייהו אי חייל שם תרומה על מעי אבטיח ועל הקניבת ירק, קאמר ר"ב דבתרו"מ ודאי לא חל דאין הקניבה הנתלשת יכולה לפטור את היפה המחובר לא בעלין ולא בקלחין, וא"כ אינו קורא ע"ז שם תרו"מ כלל, דרק להפריש מהקניבה על הקניבה מהני, וכיון שאינו עומד לאכול הנקנב אינו מעשרו, ואינו מדקדק שיהא שיעור מהנקנבין על הנקנבין, אבל בתרומה שפיר חייל בסתמא שם תרומה על הכל, ועדיין צ"ע בזה.

ומה שאמרו שם לגרסא דידן דפלוגתייהו בקניבה של גננין י"ל דמפרש דומיא דמעי אבטיח, והיינו ירק שמתחלת חיובו ה' במצב זה, דהיינו הירק החיצוני ששקוע בעפר כעין קליפין דבצל וכרוב, או כענין קניבת צנון ותמכא, ובהני חותכין גם מן הראוי יותר דמתחלתו עומד להתקנב, אבל קניבת בעה"ב היא מהראוי שנתקלקל במשך הזמן, ובזה ליכא למיהב כללא ודינו כנצולות ורקבניות שתלוי לפי הענין, ופלוגתייהו אם מעיקרא חל שם תרומה על אלו, אבל משחל ונתקלקל לא פליגי, מיהו הרמב"ם גריס איפכא ולפ"ז הגננין מוציאין רק פסולת גמורה.

פרי שאין איסור באיבודו, האם א"א להפריש ממנו על היפה

ובאמת יש לדון דאף באוכל שלא נתקלקל אם הוא במצב שמותר לאבד תרומה כה"ג, דג"כ לא יוכל להפריש מזה על טבל גמור, כגון המערה מכד לכד ונוטף שלש טיפין דיכול ליתן לתוכה חולין, [ואף בטבל כן דדינן שוה כמ"ש בתוספתא], והנה ודאי אם הרכינה ומיצה ה"ז טבל גמור, אבל כ"ז שלא מיצה אם קרא ע"ז שם תרומה במצב זה י"ל דלא חל, דעל טבל במצב זה אין מצות הפרשה ומותר לאבדו, וכן את התרומה, וכיון שכן לא אלים נמי שם טבל ידי' להפריש ממנו על חיוב גמור, ולא עוד אלא יתכן דמיניה וביה נמי לא מהני, לענין שאם ירכינה לא תחזור ליחשב טבל, כיון דהשתא

מהני דכדרגת איסור שבו חל התרו"מ, ואם חל ע"ז שם תרו"מ מדאורייתא ע"כ ראוי לחול גם על אחרים, דמין אחד הוא, וכבר נתבאר לעיל החילוק ולע"כ), ואפשר דאיסור טבל שלהן רק מדרבנן, ולא פטר חיוב גמור, שו"ר שכ' הראב"ד בתו"כ שמיני פ"ד ה"ב לענין קניבת ירק.

בהא דאין קדוש בשמן רק הנשפך בקילוח

כא. שם משנה ח' ונוסף שלש טיפין נותן לתוכה חולין הרכינה כו', פי' שכל זמן שנשפך בקילוח הר"ז תרומה עד שיתחיל לטפטף, וג' טיפין היינו מפני שטיפה אחת לפעמים אינה הוכחה שכבר נגמר הקילוח, אבל משנפג ג' טיפין הוחזק הדבר ושוב אינו ממתין עד שיתמצה, ואף בלוקח ומוכר ב"ב פ"א א' הדבר כן דעד ג' טיפין ממתין הלוקח, אבל אין ענין מיוחד בג' הטיפין.

והנה עיקר הדין הנאמר בתרומה הוא דמשעירה ונטף מותר לאבד הנותר אע"פ שאם יתמצה הר"ז תרומה, אלא שנתחדש כאן גם שמותר לאכול החולין שנתערבה בהן התרומה ואפי' לכתחלה מערב ומבטל, ואמנם משום מבטלין איסור לכתחלה אין כאן, משום דהא גופא קאמרינן דבמצב זה האיסור כמבוטל כבר, [ונכמו במוכר ולוקח], וכשנותן לתוכה חולין אינו אלא מבטל את האפשרות שיתמצה המבוטל כבר, אבל לא מצינו היתר זה בשאר איסורין, ואפשר דדוקא בתרומה לא גזרו חכמים לאסור הביטול, כיון דהלכות משמרת תרומה ליכא בכה"ג וא"כ הדין מוכיח דלא כתרומה גמורה היא לענין ביטול, ואף שהיו יכולין לתקן דרך לאבד ולהשליך מותר אבל לא לאבד בחולין, אין זה כבוד התרומה, וגם לפי שהדבר מצוי לא הכבידו על הציבור בכך, וכמ"ש הראשונים ז"ל ב"ב שם, אבל בשאר איסורין היו צריכין לתקן כן במין במינו, דבאינו מינו ודאי אסור, וגם אין מצוי בהם להניח הרבה בכלים יחד, וא"כ יש לחוש שיתן מעט ולא יתבטל, ועיקר החילוק משום דלא נשתנה באיסור שום דין ע"י מצב זה.

וה"נ אם יאסוף האוכל לחדר ישאר בחשיבותו ויוכל להפריש ממנו, אבל במצב זה שרי לבטלו ולאבדו ולא חיילא ב' תרו"מ, [ואם הפריש העוקצין מן הפירות קודם מירוח ודאי מסתברא דלא חל דכיון שאינם עתידים להתחייב פקע מיניהו זיקת תרומה ומעשרות, ואפי' על עוקצין אחרים שכבר נתחייבו לא מהני].

מיהו כ"ז שהפרי קיים בשלימות גם המחובר לעוקצין מצטרף דודאי בכולי' משערינן, וגם החולין ניתרין כולן, ולפ"ז אם חותך מעט יותר יכול לצרף הכל, ומצוי נפ"מ למעשה בקליפי פירות שמחובר עליהן מן האוכל דלפמ"ש אינו יכול להפריש מן האוכל שבהן על עיקר הפרי, לא מיבעיא לכתחלה מפני הפסד כהן, אלא אפי' בדיעבד וכמשנ"ת, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה במשנה ה' גבי ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין צידד דמשמשליכן פקע נמי איסוריהו, ולפ"ז כל קליפי פירות בכלל משליכן אף אם רוצה לעשר מהם, דמשליכן היינו שאין דעתו למצוץ ולאכילה, אבל אם מכנסן מפני דעתו לבהמה לאו כלום הוא, מיהו בפשוטו לא מהני בזה השליכן ועי"ש, אבל מ"מ לענין לעשר יש להחמיר, מיהו אם מקלף קליפין עבות מהרגיל, כדי לעשר מהן אם זה באופן שיש בקליפה חשיבות אז הכל מצטרף גם החלק שמקלפין בדרך כלל, כמו כשהפרי שלם שהכל מצטרף וכמ"ש, וצ"ע למעשה.

- הוספה -

והלום ראיתי בירו' חלה פ"ד ה"ג בהא דתנן שמפריש חלת דמאי עד שתסרח ומייתי התם דר"י התיר להפריש מקניבת ירק עי"ש שו"ר דמתפרש התם שקינב העלין מן הפרי הנקרא איסטפנינית ואינו פגום בעצמו, עי"ש, [וצ"ע למה לא הפריש מיניה וביה], ולע"כ, ועמ"ש"כ בזה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בספר דמאי, ואפשר גם דמיירי בקניבה מרובה שצריך להצניעה בתרומה. - (ולכאורה מיניה וביה על קליפין ודאי

הנלמד מכי לחמו הוא, לא שמענו ד"ז בשביעית, והנה ודאי פשטות הדברים דבענין זה לא חמירא שביעית מתרומה, ולא משמע כלל דהמפונק שמסלת קב או קביים לסאה לא יוכל לנהוג כן בפירות שביעית, אלא דצ"ב מהיכן למדו ד"ז לשביעית, ואפשר דכיון דגלי רחמנא בכי לחמו הוא שדרך הנהגתו הרגילה לא חשיבא הפסד, מקיימין כן מסברא לשביעית דודאי לא חמירא מתרומה, דרק כלפי קדשים נאמר כי לחמו הוא בתרומה וכ"ש בשביעית.

ולפ"ז המסלת קב או קביים לסאה בשביעית לא יתן השאר לבהמה, דהא בקדושת' קאי גבי תרומה והיינו דאכתי חשיב אוכל אדם, מיהו פירות הנאכלין גם בקליפתן כגון תפוחים וכיו"ב דשרי גם לקלפן בשביעית, מסתברא דשרי ליתן הקליפין לבהמה, דחשיבי טפי פסולת מקמח הנשאר מהסלת, וזה גם מוכיח דלא צריכין בזה לשריותא דמסלת, דהא חזינן דחשיב טפי פסולת, ודמי קצת לסובין שמצטרפין לחלה בעיסה בלוסה אבל לאו עיקר אוכל חשיבי, ובתרומה יכול לאבד קליפין אלו, ועי' בכ"ז בספר מרן זללה"ה שביעית סי"ד סק"י, וכבר ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כ"ז, אלא שהוצרכנו לפרש לפי מה שביארנו לעיל דיש שתי הלכות בשריותא דתרומה, ועוד הוכיח אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מהא דתניא בתוספתא דמוסרין פירות שביעית שאינן מתקיימין לחשוד על השביעית, ואע"פ שבודאי לא ינהג בהם קדושה טפי מדרכו בחולין, מיהו י"ל דאסור מדרבנן ולכן לא החמירו בע"ה.

בדין להאכיל פסולת אוכלי אדם לבהמה בשביעית

כג. בדין פסולת אוכלין בשביעית כתב מרן זללה"ה סי"ד סק"י דמאכיל לבהמה, ובאמת שביעית עדיפא מתרומה, דבתרומה אכילת בהמה לאו כלום היא, ומ"מ שרי להאכיל פסולת תרומה לבהמה כמ"ש הראב"ד גבי מורסן, וכדאמר' לריה"ג פסחים ל"ב א' אפי' בראויה לאדם אלא שאסור מדין חמץ, וא"כ כ"ש שביעית, ומה"ט

ובירו' אמרו דבקדירה שבשיל בה תרומה מגעילה ג"פ ודיו, והיינו דבבישול החמירו שאין האיסור ניכר, וכדתיקנו מה"ט לשער כנגד הקדירה כולה בכל גונא, ומ"מ בתרומה דרבנן הקלו דמהני הגעלה ג"פ, וערמב"ן [ורשב"א] ב"ב שם דקולא זו רק בתרומה, ולא בשאר איסורא דרבנן, ואפשר דכיון דנתחדש בנוסף ג' טיפין דנותן לתוכה חולין, אין לאסור אחר הגעלה ג"פ, דודאי לא נשאר יותר מהאי דהמערה, ואמנם מדאו' לא סמכין ע"ז מכח גזירה דרבנן, בתרומה דרבנן הקלו.

כב. תניא בתוספתא פ"י הנצולות והרקבונות של תרומה אסורות העלו אבק מותרות, יתכן דנצל מלשון כזית נצל ומלא תרודו רקב דתנן בנזיר מ"ט ב' גבי טומאת מת, ומפרש בגמ' איזהו נצל בשר המת שקריש ומוהל שהרתיח, ואבק היינו מה שקורין עובש שמעלה אבק ירוק, כ"ז שלא העלה אבק ראוי לאדם ע"י הדחק, אבל משהעלה אבק נפסל לאדם לגמרי.

במה שוו הפסד תרומה ושביעית

תרומה ושביעית שוין שניתנו לאכול דבר שדרכו לאכול כו' כדתנן שביעית פ"ח מ"ב, וכל השנויים בתוספתא דשביעית לענין שביעית שאין מחייבין אותו לאכול פת שעפשה כו', שנויין נמי בתוספתא דתרומות סוף"ט לענין תרומה, מיהו לענין לאבד הפסולת שביעית חמירא כיון דאוכלי בהמה ג"כ יש בהן קדושת שביעית, והיינו דקתני בתוספתא שביעית פ"ז חומר השביעית ממע"ש וכמש"כ סק"כ, ועי' סק"י י"ח דלענין תרומה ליכא מעליותא באכילת בהמה.

ויש להסתפק במה שנתחדש בתרומה דנוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין, ונתבאר לעיל ס"ק י"ז דזה דין מחודש במה שנוגע לנהגתו הפרטית, וזה נלמד מקרא דכי לחמו הוא, דאע"פ שהנותר בקדושתו מ"מ לא חשיב הפסד במה שמגרע את המותר ע"י שמוציא ממנו הסלת המשובחת, אם גם בשביעית איכא היתר זה, דכיון שזה היתר מיוחד

לבהמה, והיינו דקאמר כ"ש, דהפסד גמור חשוב כיון שלא יוכל לאכלו כלל.

ולפי הגירסא שלפנינו איתותב מהאי ברייתא, דלבהמה נמי אסור להאכיל, ולפ"ז יש לפרש דהא דמסיים והדא קניבתא דירקא מסקין ל"י לאיגרא והיא יבשה מן גרמא, סיומא דדינא הוא, דכיון דהבא מקדושת אוכל אדם אסור להאכילו לבהמה אע"פ שהוא אוכל בהמה, כההיא דהחליף אוכלי אדם באוכלי בהמה, וא"כ ה"ה קניבת ירק כיון שזיקת מאכל אדם קיימת בו, דראוי הוא ע"י הדחק, מה יעשה בו אם אסור להאכילו לבהמה, ואף לאבדו אסור כיון שראוי לבהמה, וקאמר דמניחו על הגג ונפסד מאליו, ולפ"ז באמת לא משכח"ל שיהא חומר דאוכלי אדם לענין מלוגמא ולא לענין בהמה, דודאי להאכיל לבהמה גרע טפי, ואפשר דביבשותו ראוי הוא לבהמה עדיין, ואז מותר ליתנו כיון שנפסל לגמרי לאדם.

אבל בהגהות הגר"א הגיה תיפתר בהדא קניבתא דירקא דמסקין לה כו', ויש להבין למה באמת יהא אסור מלוגמא מקניבת ירק שיבשה, כי היכי דנפקא מאוכל אדם ושריא לבהמה ה"נ יש להתיר בה מלוגמא, וגם לא נתיישב כ"כ הא דקאמר החליף אוכלי אדם כו' דבנתחלף האוכל עצמו מוקים לה, ונצריך טעם לחלק ולומר דבלקוח באוכל אדם חמיר לענין מלוגמא טפי מירק של שביעית עצמו, וצ"ע בר"ש שכ' דמשיבשה ונפסלה מאוכל אדם מותר ליקח בהן אוכלי בהמה, ואמאי הא אוכלי בהמה ג"כ אסור למכור לצורך אוכלי בהמה, וגם כל הלשון קשה דהול"ל תפתר באוכלי אדם שנתקלקלו ועומדין לבהמה.

ובספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם סק"ז נראה דאף דמסכים לפי הגר"א, דהדא קניבתא כו', שינויא הוא, דמשכח"ל אוכלי בהמה מאוכלי אדם, מ"מ מפרש דאוכלין שנתקלקלו ועדיין ראויין לאדם ע"י הדחק אסור להאכילן לבהמה ולכך צריך להמתין עד שיתייבשו ואז

חמירא שביעית מתרומה דבשביעית אסור לאבדן כ"ז שראויין לבהמה, ובתרומה לא אסור לאבד אלא במסלת יותר מהרגיל, וכדתניא בתוספתא פ"ז דשביעית דפסולת אוכלין כאוכלין, ואמנם בנפסלה לגמרי מאוכל אדם הדבר פשוט כן, דקדושת אוכל אדם בטלה לגמרי ואין בה קדושה אלא מדין אוכלי בהמה, וכיו"ב דבתרומה מותר לזרים, אבל בראויה לאדם ע"י הדחק וכיו"ב בתרומה אסור לזרים, לכאור' משמע בירו' דאין להאכיל לבהמה, ויש בזה דבר מחודש דהא בתרומה מותר לאבדה כה"ג דלית בה דין משמרת תרומות, אבל בשביעית כיון דראויה לאדם ע"י הדחק, (דזה גורם שאסורה לזרים בתרומה), נשאר בה זיקת מאכל אדם לאסור לבהמה, והמחודש שבזה הוא לתפוס החבל בשני ראשים, דטעם האיסור לאבדה הוא מכח דין מאכל ואין אפשר שזה הדין בעצמו יאסור להאכילה לבהמה, מיהו י"ל דכיון דפירות שביעית במצב זה יש בהן קדו"ש והקדושה פתיכא בה איסור מאכל אדם, דהא כיו"ב בתרומה אסורה לזרים מכח מאכל אדם, דמאכל בהמה לא קדוש בתרומה, ע"כ נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה, וכמשי"ת בסמוך בדברי הירו'.

בירו' שביעית פ"ז ה"א במחליף אוכלי אדם

ירו' שביעית פ"ז ה"א החליף אוכלי אדם באוכלי בהמה כמה דתימר אוכלי אדם אין עושים מהם מלוגמא כו', לכאור' יש כאן סברא מחודשת דנהי דלענין להאכיל לבהמה מאכילין אע"פ שאוכלי אדם אסור להאכיל לבהמה, מ"מ כיון שזהו עיקר האוכלין האלו ע"כ מאכילין אותן לבהמה, אבל היינו דוקא להחליף אכילה באכילה, אבל לגבי מלוגמא לאדם נשאר באיסורו כאוכלי אדם, דלגבי זה ליכא למימר שזהו עיקרו, ופריך והתנינן דאין מוכרין אוכלי בהמה כו' וכ"ש אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה, ונראה דמשמע ל"י מהאי ברייתא דאסור להאכיל אוכלי אדם לבהמה גם בדרך זו שהחליפן, דנותנין עליו חומרי אדם לא רק לענין מלוגמא אלא על עצם הדבר שאסור להאכיל

- נמצאו בזה עוד דברים במקו"א -

בעניני הפסד, ואם יש מצוה באכילת פירות שביעית

שביעית פ"ח מ"ב שביעית ניתנה לאכילה ולשתיה ולסיכה כו' וכן בתרומה ובמעשר שני, ממה שהשוו שביעית לתרומה ומע"ש, משמע שיש ענין ראוי באכילת פירות שביעית, כמו בתרומה ומע"ש, ויש לעי' מהו גדר מצוה זו, הרי אין חיוב לחזור בשדות לאכול פירות שביעית, וכדכתיב ויתרם תאכל חית השדה, ואמנם גם אכילת חיה ובהמה בכלל המצוה, דכתיב ולבהמתך ולחיה אשר בארצך וגו', מ"מ הלשון משמע להזניח הפירות בשדה, וממילא יאכלום החיות או ירקבו.

ונראה דבאמת אין רצון התורה שיחזרו אחר מצוה זו, שהרי מטרת הקדושה היא להודיע כי לי הארץ וישוו עשירים ועניים בזכויותיהם, אלא דכיון שכולם זוכים מרשות גבוה, נעשו הפירות קדושים למטרתם, דהיינו שיטלו רק לאכלה ולא לסחורה, וזהו ענין של כבוד שלא ניתנו להשתמש בהם כחפצים דעלמא, אלא קדושים למטרתם, וכן אין להפסידם בין מפני קדושתם בין מפני הפסד מטרתם.

והנה אמרה תורה קחו הפירות והשתמשו בהם לאכלה, ונמצא שאם אכלו הפירות הרי הם הגיעו למטרה שלצורך זה נתנתם תורה, ואמנם לא רצתה תורה שיוציא אדם מעותיו לחזר בשדות, כי המטרה היא לסייע לבנ"א ולא להכביד עליהם, אבל כשאירע שהגיעו הפירות למטרתם יש בזה השלמת רצון התורה, וכשנתקלקלו לא נשלם רצון התורה, ואמנם אין תביעה על שום אדם בזה, אבל סו"ס לא הגיעו הפירות למטרתם, ואם באמת כל ישראל הי' להם פירות בריחה, אין הפסד כ"כ במה שנפסדו הפירות מאליהן, אבל אין מצב כזה בעולם, וכיון שיכולים הפירות להגיע למטרתם ולא הגיעו, הרי יש כאן הפסד ברצון התורה, שהלכו לאיבוד פירות שהוקדשו לצורך אכילה, והאוכלם מקיים רצון התורה.

יאכילן לבהמה, ואף שנפסלו לגמרי מאוכל אדם מ"מ מלוגמא אסור בהן.

בדין אוכל הדבוק בקליפות

לפ"ז יש להחמיר באוכל אדם שנתקלקל נכפת שעטיפה וקניבת ירק וכן בנצולות ורקוביות] שלא להאכילו לבהמה עד שיפסל לגמרי מאוכל אדם, מיהו נראה דהיינו דוקא באוכל גמור שנתקלקל, אבל בקליפות מע"פ שמעורב בהן אוכל אדם כיון שמעיקרא עשויין לקלפן כך, י"ל דבטלי אגב הקליפין וחשיבי מאכל בהמה, דהא טעמא דשרי לאבדן בתרומה אינו מפני שהאוכל אינו ראוי, אלא שאינו מחויב להפריד האוכל כולו מהקליפה, כמו שאינו מחויב לטפח וללקט אחת אחת ולמצות הכר, וש"מ דהאוכל בטל לקליפה והו"ל כמאכל בהמה מעיקרו, ולא כמאכל אדם שנתקלקל, ויתכן לומר דאף בקליפות שמעיקרן ראויין לאדם ע"י הדחק לא חייל עליה דין מאכל אדם, כי היכי דבתרומה לא מיחייבי פירות שמעיקרן ראויין רק ע"י הדחק, ואע"פ שמסתברא שהקליפות של התפוחים וכיו"ב חייבין בתרו"מ, וכקליפת אתרוג סוכה ל"ה ב' אע"פ שע"י בישול נפרדת הקליפה כעין של תפוח, והטעם משום דכ"ז שמחוברת לאוכל בטלה לאוכל כיון שיכולין לאכלן כך, מ"מ לענין שם מאכל בהמה בשביעית י"ל דמשקלפן דינן כמאכל בהמה מעיקרו, ולא דמי לקניבת ירק דמתפרש בירק שהי' עומד לאכילה ונתקלקל, וצ"ע בזה, מיהו כיון דדעת מרן זללה"ה להתיר אף בפת שעטיפה, אפשר שיש להקל בזה, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ג"כ התיר ליתן הקליפין לבהמה אע"פ שמתחלה היו ראויין לאכלם עם הפרי, וגם מעורב בהן מן הפרי, ואע"פ שבקניבת ירק אסור ע"פ הירוש', ומשמע שרוצה לחלק בין אוכל גמור שנתקלקל לבין קליפין וזה כמש"כ, אבל אין נראה לחלק בדרגת הקלקול, דהא קניבת ירק ר' דוסא מתיר לזרים ומ"מ אסורה בירו', וגם לא מצינו שתי דרגות בדחק דאדם.

ועוד שמי שנטל הפירות לרשותו מנע אחרים מלעשות בהם מצות אכילה שנועדו לזה, ולכן חובתו שלא לגרום שתתקיים בהם מצותן, ואף אוכלין שמוותר להשאירן בשדה לבהמה, אם נטלן לביתו צריך למנוע הבהמה שלא תאכלם.

שם ולסיכה, היתר סיכה הוא בכלל לאכלה, ולא איצטריך לכם לכל צרכיכם לזה, ומשום שרי אף בתרומה ומע"ש, מיהו אין דין סיכה כשתיה מדאורייתא לענין תרומה, עי' תו' ותו' הרא"ש נדה ל"ב א', אבל ההיתר סיכה בתרומה דאורייתא הוא, ונאף בשביעית סיכה פחותה משתיה והחליף יין בשמן אסור לסוך בו, וכיון שיש בו דמי יין אין למעט חשיבות שימוש מין, וש"מ דסיכה פחותה משתיה, ומצינו כע"ז מנחות ולא יביא מחטי מע"ש אלא ממעות מע"ש, ובמע"ש ילפינן מולא נתתי ממנו למת הא לחי דומיא דמת שרי, ובתו"כ יש ריבוי בתרומה, ער"ש תרומות פ"ו מ"א מע"ש פ"ב מ"א.

שם לאכול דבר שדרכו לאכול, פי' שאסור לאכול דבר שאין דרכו לאכול, אבל מה שאין מחייבין אותו לאכול קניבת ירק זה אינו פשטות המשנה, דמתני' מיירי למה ניתנה שביעית, ולא לענין חיוב האדם לטרוח שלא יהא הפסד, אבל מהא דמפרש בירושלמי בין באכילה בין בשתיה הא דאין מחייבין אותו ברישא משמע שג"ז בכלל מתני', וקתני נמי כיצד דבר שדרכו לשתות אין מחייבין כו', ונראה שיש לדקדק ד"ז מדלא קתני לא יאכל דבר שלא כדרכו, וקתני בלשון לאכול דבר שדרכו, למדנו מזה גם שא"צ לאכול דבר שאין דרכו, ולא רק איסור הפסד.

והי' מקום לדקדק מזה שאפי' אם אכל הקניבת ירק לא קיים שום מצוה, אפי' בתרומה חומע"ש, [דקתני כהאי לישנא בכולהו], דהשתא מתפרש שפיר שלא ניתנה כלל לדבר שאין דרכו לאכול, שאפי' אם טרח ואכל לא הרויח כלום, אבל מהא דקתני אין מחייבין אותו לאכול כו' משמע

שלא בא להשמיענו ד"ז, ושפיר י"ל שאם אכל קניבת ירק הרויח מצוה, שהרי בתרומה אסורה לזרים ונשאר בה קדושת תרומה לטהרה ולתשלומין ומיתה וחומש, וכ"מ ברמב"ם פ מתרומות דהכוסס את החטה משלם קרן וחומש שלא מיעטו יומא ע"ט ב' אלא שעורים, [ויתכן שאף מברך על אכילת תרומה גם בקניבת ירק, כיון שהברכה על הקדושה שבאכילתה, וצ"ע בזה], ובאניגרון אם יאכלנו עם שמן ודאי קיים מצוה, ומ"מ קתני אין מחייבין אותו שאינו מחויב להשתדל שיאכל, (ומשמע שאם אוכלו כך לא מיקרי הפסד, וש"מ שאינו עומד לאכילה כדרך, גם לא ע"י טיבול, ולע"כ).

וכן יש להסתפק בתרדין חיינ וחטין חיות באופן שאין עצים לבשל ולאפות, ואם לא יאכלם חיים יפסדו לגמרי, דבהני ודאי קדושתן קיימת, ואפ"ה יש לדון שאינו מקיים מצוה באכילה כזו, וגם יש לדון אם חשיב כמפסיד בידים כיון שאין תועלת באכילתו, ועדיף שיפסדו מאלוהי.

ולכאורה יש לפשוט ד"ז ממתני' מנחות צ"ט ב' דתנן חל יוהכ"פ להיות ערב שבת שעיר של יוהכ"פ נאכל לערב הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה, הרי שיש מצוה באכילת בשר חי, אע"פ שבסברא יש איסור הפסד באכילה כזו, ואע"פ שלענין שבת אמרו שם קמ"ב ב' שאינו מוקצה משום דחזי לאומצא, אבל אין רא"י מזה שאינו הפסד בשביעית, דרש"י פירש שם לפי שיש בנ"א שדעתן יפה ואוכלין בשר חי וקרו לה אומצא, [ועמ"ב סי' ש"ח ס"ק קכ"ה ובבה"ל שם שדעת המג"א דבשר בהמה לא חזי לאומצא, ומסיק להקל בזה], והרי חטים חיות אינן מוקצה כמ"ש שבת מ"ה א' ובשו"ע סי' ש"י ס"ב ומבואר כאן שאין מניחין אותו, וכן פגי תאנים מבואר דחשיב הפסד ואינן מוקצה שבת קכ"ג א', וכן לענין ברכה חטים חיות ברכתן בופה"א משום דחשיבי פרי, - לענין עירובי תחומין אין מערבין בחטים חיות ומערבין בתרדין חיים, ולענין ברכה

ודין פת שעטיפשה ותבשיל שעברה צורתו בקדשים צ"ע, דשאני בשר חי שאין בו חסרון, ומצינו בפ"א דתרומות דעצמות קדשים שמשליכן מותרין, ופי' ביירולשמי דהיינו ראשי כנפים וסחוסין, אבל שם פקעה קדושתו, ונודן דידן כשלא פקעה קדושתו ויש בהם קדושה ואיסור נותר, ומ"מ י"ל שלא חייבה תורה לאכול דבר פגום, וצ"ע.

שם לא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן פי' על מכתו, דאל"כ פשיטא דעיקר סיכה בשמן, ומדקתני אבל סך הוא את השמן ש"מ דאמקום שדרך לסוך יין וחומץ קאי, ועל מכתו חשיב הפסד אע"פ שדרכו בכך, כיון שעיקר ההיתר בשמן על מכתו הוא מפני שפעולתו מועלת לעור כמו בעור בריא, וכשהעור מתחזק מועיל נמי לרפואה, ולגבי העור הוי יין וחומץ הפסד, אבל משום מכה אסור כדין מלוגמא ממאכל אדם שאסור, וער"ש מירושלמי דמשמע דתרתני קתני, וי"ל שזה כולל החושש במתניו.

תרומות פ"א מ"א אבל נותנין את היין למורייס, זה דלא כראב"ש, ולכאורה פליג גם בדבילה וגרורות שאע"פ שאינו סוחטן אסור ליתנו, ולפ"ז סיפא דתוספתא דקתני נותנין הויא מחלוקת ואח"כ סתם דלא כראב"ש, וכבר כתבנו דיתכן שלכך שנו שם נותנין דבילה כו' לאפוקי מראב"ש, אבל מתני' דקתני בהדיא נותנין יין למורייס, וזה דלא כראב"ש, קתני שפיר ברישא אין נותנין כיון דסתמא סוחטן.

שם אבל עושין את היין יינומלין, היינו בלא בישול כמבואר שבת ק"מ א' שעושין אותו בשבת, ולפ"ז יש לדייק דאין מפטמין את היין, אלא די"ל שזה תלוי בפלוגתא דבישול יין דבסמוך.

תרומות פ"א מ"א אין נותנין דבילה וגרורות [סתם דבילה היינו עיגולי דבילה, אבל כאן מסתברא דהיינו תאנים, ע"י שבת ז' ב' בדבילה שמינה שנו, כלים פ"י מ"ב, דאל"כ מאי איצטרין לאשמועין גם דבילה וגם גרורות, אבל לחה ויבשה יש חידוש, ומ"מ ק"ק מ"ט קרי לה דבילה

חטים ברכתן בופה"א ותרדין שהכל, ולכאורה זה סתירה, וי"ל דלשימוש לפתן מהני גם תרדיין חיים, אבל חטים אינם לפתן, ולענין פת לא חזו, ולכן אין מערבין בהם, אע"פ שלענין חשיבותן עדיפי מתרדין, ולע"כ.

וראיתי ברש"ש מנחות שם שכתב דלא קיימו מצות אכילה בבשר חי דהו"ל שלא כדרך אכילתו, ולא מצינו דבשר חי נחשב שלא כדרך, רק חלב חי כתב הרמב"ם פ' מ"א ה' דהוי שלא כדרך, ומבואר בבה"ל סי' ש"ח סל"א דשומן חי גרע מבשר חי, ופשטות הדברים שקיימו מצוה באכילתו, וכ"ה לשון המשנה נאכל לערב, ומה שהזכירו תו' שם שקיימו מצוה במניעת נותר לרבותא נקטו כן, דמלבד מצות אכילה מנעו נותר, ויש לעי' מה עשו כשלא היו בבליים במקדש, האם הניחוהו ונעשה נותר, או שאכלוהו בתערובת [אם חשיב אכילת חטאת בכה"ג], ויתכן ששראוהו הרבה במים וחומץ עד שנעשה ראוי קצת, והבבליים לא חששו לזה ואכלוהו חי ממש.

ובפשוטו מוכח מכאן שיש מצוה באכילתו כ"ז דמיקריא אכילה, ובמקום שאין זה הפסד, מפני שא"א לבשלו, מותר לאכלו חי, ובחטאת איכא טפי מצוה שכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין, ודוחק לומר דבבליים שאני דלדידהו לאו הפסד הוא, דנהי דלא מאיס להו, אבל הפסד ודאי מיקרי.

מיהו ודאי שאין מחייבין אותו לכוס חטים חיות אפי' במקום שיפסדו, ואע"פ שלא נגרע חשיבותן כמו קניבת ירק, מ"מ בשביעית אין מצוה לאכול שלא כדרך אכילה כדרך בנ"א, שמעיקרא ניתנה במקום האוכל שרגיל בו, - ומהא דקתני תרומה ומע"ש באותו לשון כשביעית משמע שאע"פ שיש טפי מצוה באכילתו, מ"מ לא חייבה התורה אלא לנהוג כבלחמו, שאפי' לסלת קב לסאה כמפונק התירו, ולא להכביד על האדם לאכול שלא כדרכו.

ולא תאנה, כדתנן תרומות פ"ב מ כל מין תאנים וגורגרות ודבילה אחד, ואפשר דחתיכה של עיגולי דבילה נפסדת יותר מגורגרת, או שהדרך בחתיכה של עיגולי דבילה, לתוך המוריים מפני שהוא מאבדן, ובברייתא קתני נותנין, ומשמע דלא פליגי, וגם מבואר במשנה דהטעם מפני שהוא מאבדן, ואם איתא דהנתינה לחוד היא הפסד, לא הי' צריך לפרש טעם, דממילא מובן שהגדון אם זה הפסד, אבל השתא ה"ק מפני שהוא, פי' האדם הנותן, מאבדן בסחיטה שעושה אחר הנתינה, מיהו אין זה דיוק דבסיפא נמי קתני מפני שהוא ממעיטו שהוא משביחו, ובתוספתא קמ"ל שאם לא יאבדם שרי, והיינו דקתני כדרך שהוא נותן את התבלין שצוררן ומניחן בצד התבשיל, ואינו סוחט כסתם נתינת דבילה למוריים.

והנה הסדר הראוי הוא לסחוט הדבילה לתוך המוריים, שאחר שבלעה המוריים ונעשית כבושה ככבשים של ירקות, אינה נאכלת כאכילת תאנים אלא כאכילת מוריים, ועדיף לסחוט כל המוריים, עם טעם הדבילה שבה, ולהשליך גוף הדבילה הנשאר אחר הסחיטה, דבלא זה נשאר רוב טעם המוריים בדבילה, ומ"מ אם אוכל כל הדבילה התיירו, דסו"ס לא נפסד כאן כלום, ומ"מ שפיר שנה התנא אין נותנין לפי שזהו הדרך הרגילה, וכדמסיים מפני שהוא מאבדן, ובברייתא מפרש שאם ישגיח שלא לאבדן נותנין, והיינו דקתני כדרך שהוא נותן התבלין, פי' שיכנס טעם הדבילה במוריים רק מה שנבלע מכח הכבישה ולא ע"י סחיטת גופו, כמו התבלין שצוררין בצד התשיל ונותנין טעמם בו.

ויתכן ליתן טעם מ"ט קתני בתוספתא נותנין, דהנה לפנינו בתוספתא קתני יין שנפל לתוך המוריים, דהיינו כראב"ש דלא שרי לכתחלה, ולכן שנה התנא נותנין דבילה למוריים דבזה מודה ראב"ר"ש, אבל מתני' דקתני נותנין את היין למוריים דלא כראב"ש שפיר סתם אין נותנין דבילה שזהו הדרך הרגילה, שכבר נדע את ההיתר מיין למוריים. שם אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו, יש לעי' למה מבשלין אותו, האם כדי שיתקיים יותר, או כדי שיהא מרוכז ומתוק יותר, שהתוצאה של הבישול [אם מבשלין אותו קודם התסיסה], היא כתוצאה של ענבים ועשאו צימוקים, שהלחות מתייבשת, ונשאר המתוק מרוכז יותר, כמו שרואים שצימוקים מתוקין יותר מענבים, ומהא דחשיב ליה מן הרע על היפה משמע שהוא נפגם ומאבד כח יין שבו, ואמנם נעשה מתוק יותר, אבל אבד כח היין שבו, ולא שמפני החוזק שבו ממעטו משותיו, כמו שאין שותים קונדיטון, אלא שבאמת מפסיד כח החריפות והשכרות שביין, וכנגד זה הוא מתקיים יותר, כמו שעיגולי דבילה מתקיימין יותר, וגם יש בו ריבוי מתיקות כגורגרות וצימוקים, מיהו אם הבישול הוא לאחר התסיסה כבר אבד מתיקותו, והבישול רק מרכז אותו שישתמר יותר, ועי' במנחות דתנן אין מביאין לא מתוק ולא מעושן ולא מבושל, שו"ר בזה ברמב"ן ב"ב צ"ז, ומה שכתב שדמיו נפחתין צ"ע, דודאי כל דבר שמשביח דמיו משביחין, אלא שאין לקבוע מתנות כהונה שיתאימו רק לכהנים מסוימים, ואם יקבלום אחרים יצטרכו למכרם, ואולי כונתו דוקא בדמי תרומה שאין הלוקחים מצוים.

סימן יב

בדיני חנטה ולקיטה

זה קבעה דמשביעית לשמינית כולו שביעית, אבל לענין מעשר כח שניהם שוה, וכיון ששתי השנים חייבות במעשר, אין להעדיף השנה של החנטה כלפי הנוסף, דסו"ס אין זה גידול שלו, וכיון שיש כאן שני חיובי מעשר יש לנו ללמוד מירק דבכה"ג לקיטה עיקר, שהיא מאחדת את שתי השנים יחד, משא"כ החנטה שצריכין לטפול לה גידול שבאמת אינו מכח חנטה זו.

בקצרה, ממה שמצאנו בתורה בשביעית וחולין דאזלינן בתר חנטה, אין ללמוד לחיוב מעשרות שהוא חיוב אחד, ואין להחליט כחו של אחד יותר מחבירו אע"פ שהוא הראשון, ובזה עדיפא לקיטה שמחברת בזמנה שני הגידולין יחד, משא"כ שביעית שאין כאן אלא מצוה אחת ואינה חלה על פרי של הבעלים, ואינה פוקעת משחלה על הפרי, דמאי לערלה ורבעי בזה.

ולפ"ז אפשר שאם הי' חיוב מעשר באתרוג מדאורייתא הוה אזלינן בתר לקיטה אף לשביעית כדי שלא יהא תרתי דסתרי, ולכן כשבאו חכמים לקבוע חיוב מעשר קבעוהו בתר לקיטה, ובזה מיושב דבשית ושביעית אזלינן בתר חנטה למעשר, כיון שאין חיוב מעשר בשביעית נשאר הדין כמו בחולין ושביעית, ואע"פ שאמרנו דאי הו' תרויהו מדאורייתא, אפשר דהוה אזלינן בתר לקיטה, מ"מ כשרבנן באין לקבוע אין להם סתירה בין שני מעשרות, ושפיר אזלינן בתר חנטה.

מיהו מצינו בירושלמי ביכורים פ"ב ה"ד דאף כשיש סתירה בין שתי מעשרות אזלינן בתר חנטה למעשר בשביעית כגרסת הגר"א, כגון חנט בחמישית ונלקט בשביעית דמעשרו מעשר שני, ואילו הי' נלקט בששית הי' מעשרו מעשר עני, אבל כיון שנלקט בשביעית וצריך לדונו למפרע,

ר"ה י"ד ב' דתנן אתרוג שוה לאילן כו' בביאור הא דעבדינן תרתי דסתרי באתרוג

א. ר"ה י"ד ב' דתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד כו', יש להבין מה ראה ר"ג לחדש תרתי דסתרי באתרוג, דלענין שביעית אזלינן בתר חנטה ולענין מעשרות בתר לקיטה, ואע"פ שהאמת שבאתרוג קיימות שתי התכונות יחד, שעולה בו השרף בזמן חנטתו לגמור פריו בגודל מסוים ככל האילנות, וגם נתוסף בו כח בכל שנה להוסיף גידול חדש כמו ירק, וכמ"ש אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ה סק"ב, אכתי אין להנהיג תרתי דסתרי, וביותר קשה שהרי בשביעית אזלינן בתר חנטה אף למעשר ככל האמוראים לקמן ט"ו א' ב', ועו"ק אם מדאורייתא הוחלט דבתר חנטה אזלינן לענין שביעית אף לקולא, מה ראו חכמים לשנות דינם לענין מעשר, וכבר נתקשו בזה תו' קידושין ג' א', ובאמת מצינו דר"א סבר דחנטה עיקר לכל דבר, ורבותינו שבאושא סברי דלקיטה עיקר.

ואפשר לומר דמדאורייתא שהנדון רק לענין שביעית, שפיר אמרינן דעיקר הפרי קובע, כמו לערלה ולרבעי, והנוסף עליו נטפל לו ובזה לא דמי אתרוג לירק, כיון שבזמן חנטתו כבר עלה בו שרף לכל מה שיגדל השנה, ומתייחס כל הגידול של שנה זו לזמן מסוים ככל האילנות, ולכן הנוסף נטפל אליו, משא"כ בירק שכל שעה גידול בפ"ע הוא, ולפ"ז כל הנוסף על האתרוג עד ט"ו בשבט של שביעית מכח ששית הוא, ורק מה שיגדל מט"ו בשבט של שביעית שייך לייחסו לשביעית, ולא ניתנה מצות שביעית בתערובת, כיון שיש כאן עיקר הפרי שהוא של הבעלים, ושפיר קבעינו חלוקה ברורה בין הבעלות להפקר, וכנגד

תכונת אילן באתרוג, ומה"ט ר"ה שלו שבט, שפיר קמ"ל דסגי במשהו שנכנס בשנה שניה למיזל בתר לקיטה, אבל למ"ד כולו בתר לקיטה פשיטא דדינו כירק, ואמנם ר"ה שלו תשרי וכמש"כ.

בביאור סברת רבה דלא עבדינן תרתי דסתרי במעשר

ג. ט"ו א' אמר רבה אתרוג בת ששית כו', תוכן הסוגיא דכולהו אמוראי אליבא דר"ג, וסבר רבה מפשטות הדברים דלא עבדינן תרתי דסתרי בענין המעשרות, וכיון דבעלמא בתר לקיטה, ה"ה דבשביעית פטור מן המעשרות, והא דפטריןן שביעית הנכנס לשמינית מן המעשרות אינו תרתי דסתרי, דכיון שהי' הפקר בשביעית, תו לא חייל עליה חיוב מעשרות אף בשאר שני שבוע כה"ג.

מיהו כיון שאין האתרוג הפקר אין סברא למיזל בתר לקיטה לפטרו מן המעשרות, וסמכו חכמים על סברא דיד הכל ממשמשין בו לחשבו כהפקר, אבל אין זה הפקר גמור, אלא דכשדנו חז"ל אם לקבוע תרתי דסתרי בחיוב דבתר לקיטה למעשרות, נסתייעו בסברא זו להקל ולחשבו כהפקר, ושוב לא חייבו במעשר כלל אף בר"ה שעדיין אין הכל ממשמשין, וצ"ע בזה דאפשר שלא חששו לחייב במאורע, ונפ"מ דאם חנט בששית ונלקט בשמינית אינו פטור מן המעשרות, כיון שבשביעית לא הי' הפקר גמור ופטורו הי' רק מדין יד הכל ממשמשין בו, וד"ז מחודש בסתמות תשובת רבה לאביי, וצ"ע.

- הוספה -

בתוספתא פ"ד ה"ח לגבי ירקות שיצאו למוצ"ש תניא וכולן למוצ"ש חייבין במעשרות, וש"מ שאין הבאת שליש בשביעית פוטרן ממעשר, ונתבאר ד"ז לקמן סי"ג סק"י, וי"ל שטעם זה שייך גם כאן, ולע"כ.

- עד כאן -

ע"כ אזלינן בתר חנטתו הראשונה, וכדא"ר יוחנן שם בשאר שני שבוע את מהלך בו כירק ובשביעית את מהלך בו כאילן, ועוד אמרו שם שאם לקטו בשמינית דינו כשמינית, אע"פ שבגלל חנטת ששית לא חל עליו דין שביעית, מ"מ כשחזר הנדון בין מעשר דששית או שמינית אזלינן בתר לקיטה.

בביאור הטעם דאזלינן בתר לקיטה

ב. ט"ו א' אלא אי איתמר הכי איתמר ארבבר"ה אע"ג דאר"ג אתרוג אחר לקיטה כירק ר"ה שלו שבט, טעמא דמילתא מפני שבאתרוג עולה שרף באילן לגמור כל הפירות של שנה זו, כמו בשאר אילנות, ונמצא שבאמת כל הצומח עד ט"ו בשבט, הוא מכח שנה שעברה שכבר עלה הכח באילן, וכמו בשאר אילנות, משא"כ בירק שכל הזמן הכח מתחדש, וענין זה ישנו באתרוג לענין השנה השני' שהוא על האילן, שאז מתחדש כח נוסף באילן למשך שנה, ובכח הנוסף הזה דינו כירק, כ"ז מתבאר מדברי אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה הנ"ל בסק"א.

מיהו מסתברא דהיינו דוקא לר"ג דאשכחן דאזיל בתר חנטה לענין שביעית, אבל לרבותינו שבאושא דאף לשביעית אזלינן בתר לקיטה ודינו לגמרי כירק, אין להמציא דר"ה שלו שבט, שהרי נקטנו דכח ירק שבו עיקר, וזהו שאמרו סוכה ל"ט ב' דלרבותינו אתרוג אחר לקיטה לשביעית מיד בתשרי קודם סוכות, ואין להוכיח מזה דלכו"ע מה שחנט בשביעית עד ט"ו בשבט קדוש בקדושת שביעית, דאם בשאר אילנות אינו קדוש, ה"ה באתרוג לר"ג, ומה שאמרו בירושלמי בכורים שם דהכל מודים שר"ה שלו ט"ו בשבט, היינו דר"ג מודה לר"א, אבל לרבותינו ר"ה שלו תשרי אף בשאר שני שבוע.

י"ד ב' מיתיבי רשב"א אומר ליקט אתרוג ערב ט"ו בשבט כו', יש לשאול מאי קמ"ל רשב"א באתרוג טפי מירק, ולפמש"כ דמורה ר"ג שיש

[ויש מקום לדון דעד ט"ו בשבט דשביעית חשיב גדל בחיוב לענין מעשר, ועד ט"ו בשבט בשמינית חשיב גדל בשביעית לענין ביעור, ויתיישב בזה התו"כ שבר"ש שביעית פ"ב מ"ד, דקתני פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט, אלא דדוחק לפרושה רק באתרוג ורק כר"ש], ואפשר דלענין לנהוג קדושת שביעית מודה ר"ש דאף הנלקט בשמינית חייב, ורק מביעור פטר ליה, [וכמ"ש בתוד"ה שאין].

ומשני תנאי היא דבהאי ברייתא דקתני אחר לקיטה ואחר חנטה מתפרש לגמרי דחייב במעשרות ובשביעית, ולא כר"ש דפטר ליה משום תערובת ועיקרו הוצרכנו לדאבטולמוס שהוא מפרש דברי ר"ג דאליבא ידי' פליגי, וכיון דמתפרש בדבריו אחר חנטה לשביעית היינו חיוב גמור, וממילא פליגי אכולה מילתי' דר"ש, דלא ס"ל לפטור משום תערובת, משא"כ בלישני' דר"ג דמתפרש שפיר שיש כאן תרתי דסתרי, דכח אילן לשביעית וכח ירק למעשר, כ"ז מתבאר יפה בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם סק"ב, ועי"ש בטעמי' דר"ש דפטר רק באתרוג (וערמב"ן י"ג ב'), ובתוספתא שביעית סופ"ד נשנו דברי ר"ש בסיפא דברייתא דר"י, לומר דפליגי עלייהו.

אם לענין ערלה לכ"ע אזלינן בתר חנטה

ולענין ערלה ורבעי כו"ע מודו דאזלינן בתר חנטה להחמיר, אבל אפשר דלרבותינו שבאושא אינו חייב על כל הפרי, שהתוספת אינה ערלה אלא שכולו אסור משום תערובת, ופשטות הדברים שאפי' הוסיף במאתים על מה שגדל בערלה אסור, אלא די"ל שג"ז סברא דרבנן הואיל ועיקר הפרי ערלה, מיהו כיון דלענין ערלה ר"ה שלו ט"ו בשבט, ע"כ מודו שיש כח שעולה באתרוג מט"ו בשבט לט"ו בשבט, וא"כ י"ל דלענין חיוב ערלה כולו חיוב, והכי מסתברא דבערלה ורבעי לא נחלקו כלום, אבל מ"מ אין ללמוד מזה למעשרות וכמ"ש לעיל, וצ"ע.

בסברת רה"מ שבשמיטה אזלינן בתר חנטה אף למעשר

ורה"מ סבר דשביעית כיון שאינה חייבת במעשר אזלינן בה לגמרי בתר חנטה, [ומה"ט נראה דאף ראב"ע דסבר דעמון ומואב מעשרין מעשר שני בשביעית, מ"מ כאן מודה דמעשרין מ"ע, כיון שחיובו רק מכח חנטת ששית, תדע שאם חנט בחמישית ונלקט בשביעית אמרו בירושלמי ביכורים פ"ב ה"ד דמעשרין מעשר שני כגירסת הגר"א], ולא חשיב תרתי דסתרי כיון שאין הפירות הפקר, ואין בהם חיוב מחודש דלא אמרה תורה מצות מעשר בשביעית, ולכן נשאר רק החיוב הראשון שמששית, ונפ"מ דלא חשיבי משנה לחבירתה, אף אם הפריש מאתרוג שנלקט בששית על אתרוג שנלקט אחר ט"ו בשבט בשביעית, [ולפ"ז חזינן שאין חיוב מעשר בשביעית אף בלא הפקר, ואמנם יסוד המצוה שלא ניתנה בשביעית הוא משום ההפקר, אבל שוב לא ניתנה מצוה לעשר בשביעית], מיהו בירושלמי מצינו דחנט בחמישית ונלקט בשביעית מעשרין מעשר שני, אע"פ שנוסף גידול המחייב בששית, ולא קשיא, דכיון דאזלינן בתר חנטה כלפי השביעית, יש להשוות לדיני חנטה דבתר עיקר החנטה אזלינן.

ביאור הקושיא מר"ש דס"ל כר"ג ואפ"ה סגי ליה בכח פטור לפטור

ור' שמעון נמי כר"ג ס"ל, והיינו דפרכינן מיני' לרבה ורה"מ, דר"ש מפרש דאתרוג שוה לאילן לשביעית, דלא סגי בלקיטה לחייבו, ולא פקעה קדושתו בנלקט בשמינית, אבל מ"מ לענין מעשר סגי בכח הלקיטה בשביעית לפטור, כיון שמעורב כאן כח ירק של שביעית, וכן לענין ביעור אין לחייבו להפקיר, כיון שמעורב בו כח שמינית הפטור מביעור, דבאמת יש באתרוג שני כחות, וסגי בכח ירק שבו לפטור מביעור מדאורייתא, וכן בכח אילן שבו לפטור מביעור מדאורייתא, ודכוותה השוו חכמים מדותיהן לפטור ממעשר,

מוסיפין כלום, ולכן אין סרך דמיון לירק למיזל בתר לקיטה, וגם תכונת הפרי הנאכל באתרוג היא הקליפה העבה, והמיעוט שבפנים אינו עיקר הפרי, ובתוספתא תרומות פ"י ה"ב ראו לנכון לפרש שמעי [כ"ה באור הגנוז] האתרוג קדוש בקדושת שביעית ובתרומה מפני שהקאות אוכלות אותו [וק"ק דלכאורה כל אדם אוכלין אותו], ובכל הני עיקר הפרי הפנים, והקליפה אינה אוכל, ובאתרוג עיקר הא דטעם עצו ופריו שוה הוא על הלבן העבה שהוא המריח, וכיון שהוא יבש ועבה יש לו קצת תכונת אילן להוסיף ולצמוח כירק, וכ"ז ליתא בשאר פרי הדר הנ"ל אע"פ שיש בהם תמונת פרי שוה, [עי' כע"ז באפרסקין ושקדים פ"ק דכלאים ובפי' הרא"ש שם].

וצ"ע בספר מרן זללה"ה שביעית ס"ז ס"ק ט"ז שכתב דכיון שמשקין אותן כמו אתרוג וגם הן משותין בבנין הפרי בקליפתן ובחילוק חלקיהן וקרומיהן ופריין משקה נוזלי פקיד בקרום המקיפו יש להסתפק בהן דמיא דאתרוג ניהו [ובס"ט ס"ק י"ז כתב דקרום הדבר דדמו לאתרוג, אבל בסכ"א ס"ק ט"ז כתב להקל בהני דלא כהרמב"ם, אע"פ שנהגו להחמיר באתרוג], ולפמש"כ אין בדמיון זה לדמותן לירק לענין לקיטה, וגם הם חלוקים בעיקר מהותן, וכמשנ"ת, וכן לענין חייבין בקטנן מסתבר דלא דמו לאתרוג, דרק תכונת הלבן שבאתרוג שייך לחייבו בקטנו (אבל לא המיץ בתפוז), וצ"ע, שו"ר בסכ"א ס"ק ט"ז שהזכיר ז"ל דאפשר דתפוז חייב בקטנו כאתרוג, מיהו משמע שם שזה מחודש גם אם ננקוט דתפוז כאתרוג, וע"ע חזו"א כלאים ס"ג ס"ק י"ז שנסתפק לענין כלאים, ולפמש"כ הדמיון שביניהם דומה לאפרסקין ושקדים כפי' הרא"ש כלאים שם, דהיינו דקתני אע"פ שדומין זל"ז כלאים זב"ז.

ולכאורה נמצא לדינא דאין להחמיר בלימון כדעת הרמב"ם באתרוג, ומרן זללה"ה כתב בס"ט ס"ק י"ז להחמיר בלימון ותפוז, ובסכ"א ס"ק ט"ז כתב להקל בתפוז וסתם בלימון וכן בקיצור

בירושלמי ביכורים פ"ב ה"ד ג"כ נראה דרבנן דתמן (דהיינו רבה) סברי דאף בנכנס מששית לשביעית אזלינן למעשר בתר לקיטה לפטרו, והקשה רה"מ א"כ יתחייב במעשרות בשמינית, ומשני דפטור מפני שהי' הפקר שעה אחת, ור' יוחנן אמר דבשביעית אזלינן בתר חנטה בין למעשרות בין לקדושת שביעית.

לענין הלכה

ד. ולענין הלכה כל האמוראים בסוגיין כר"ג ודלא כרבותינו רבה ואביי ורה"מ ור"י ור"ל ורבין, וכן רבר"ה מפרש לדר"ג, וכן הא דבעא מיני' ר"י מר' ינאי לפמש"כ ס"ב דלרבותינו שבאושא ר"ה שלו תשרי, וצ"ע"ק בזה מסתמות הירושלמי, עמש"כ שם, וכן בסוכה ל"ט ב' פרכינן דבין לר"ג בין לר"א אתרוג בתר חנטה, ומשני הוא דאמר כי האי תנא כו', ואם איתא דקי"ל כרבותינו, הול"ל הרי רבותינו חזרו ונמנו וגמרו כו', ולשון זה מסייע גם דחשיבא סתם מתני' בביכורים דלא כרבותינו, דכולהו תנאי דלא כרבותינו, ומתני' במקומה בזרעים עדיפא מדיוקא דסוכה. - ובדעת הרמב"ם כבר נתבאר בספר מרן זללה"ה דרוה"פ דלא כותיה, וכ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ועיי"ש מה שביארו בשיטתו.

בדין פירות הדר אם דינם כאתרוג

ולענין מה שקורין פרי הדר אשכוליות תפוזים ולימונים, בפשוטו נראה שאף אם במקורם יש בהם הרכבת אתרוג, מ"מ אין בהם תכונת אתרוג למיזל בתר לקיטה, שגידולם לעולם רק של שנה אחת ואינם מוסיפים בשני' כלום, ומה שצריכין מים בקיץ מפני שהזמן יבש ופריים לא נגמר עדיין, ואין בכח האילן להחזיקם עד החורף ביבשות, אבל אין זה גידול נוסף שע"י המים, ומה שפריים אינו נושר אע"פ שהגיעו החדשים, היינו ג"כ מפני החורף שהפירות נשמרים בו יותר, והעיקר שאין בהם שינוי בין שאר האילנות ששרפן עולה באילן וגומר הפרי בגודל מסוים כמו כל הפירות ואינם

אין בסתמות לשון זה לפרשו לענין מעשר בלבד, ויש לעי' א"כ היכי קאמר בסמוך כי אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן, ועו"ק דאיך עשו תרתי דסתרי בחרובין עצמן, דלענין שביעית ע"כ נהגו כרבנן, ולכאורה מכאן ראי' לדעת מרן זללה"ה דלענין שביעית נקבע חנטה מר"ה לר"ה, וכשנהגו העם לענין מעשר כר"נ היינו מפני שחנטת החרובין היתה בסביבות ט"ו בשבט, נוכ"מ בירושלמי פ"ה ה"א דחנטת חרובין אחר ר"ה, ואזלו בתר לקיטה, אבל לענין שביעית לכו"ע זמן הלקיטה וזמן החנטה היו שוין, וניתא בזה שלא נהגו בתרתי דסתרי לענין שביעית ומעשר, ולכן שפיר הניחום לנהוג במעשר דרבנן כר"נ, וגם לא הי' סתירה בין חרובין לשאר פירות שאין מצוי בהם כלל חנטה קודם ט"ו בשבט, כמ"ש הרא"ש בה' ערלה ס"ט, מיהו יש לדחות דנהגו העם משמע במה שתלוי בהם דהיינו מעשר אבל שביעית אפקעתא דמלכא הוא ונקבע ע"פ חכמים, ומה שחנט בשמינית קודם ט"ו בשבט והי' הפקר לדעת השל"ה ודעימי' אה"נ דהוה הפקר.

בביאור טעמיה דר' נחמיה

בטעמי' דר"נ אפשר לומר דאילן שעושה בריכה אחת, היינו דאע"פ שחנטו בזא"ז מ"מ גמרן בב"א, ובזה תלינן שכח כל האילן שוה, וזה שמיהרו מקצתן לחנוט קודם ט"ו בשבט אינו מהווה סיבה לומר שחלוקה חניטתן מכח שתי שנים, שהרי נגמרין יחד, ובכה"ג אזלינן בתר לקיטה, אבל אילן שאלו שחנטו תחלה נגמרין תחלה, והם כעין שתי בריכות, בזה שפיר אמרינן דאותם שחנטו קודם ט"ו בשבט הם כח אחר מאלו שחנטו אחר ט"ו בשבט, אבל לפ"ז צ"ב מאי קושיא מבנות שוח, הרי שם אין הנדון בין קודם ט"ו בשבט ואחר ט"ו בשבט, אלא בשנים נפרדות, ומגלן דבזה אזיל ר"נ בתר לקיטה, הרי לא שמענו אלא דהחונטים סמוך לט"ו בשבט שייכים לאחר ט"ו בשבט, נובפי' ר"ח שבגליון הגמ' פי' דהקושיא מאותם שחנטו קודם ט"ו בשבט שנגמרין בראשונה של שביעית, אבל

הלכות סתמו בלימון, אבל בסדר השביעית שנדפס על ידי הר"ז ז"ל כתב פרי הדר בתר חנטה והוציא מן הכלל רק אתרוג של מצוה, וכ"נ עיקר, שהרי גם באתרוג העיקר דלא כהרמב"ם, שו"ר במכתב מרן ז"ל דהמיקל בספק אתרוג אין מוחין בידו, ואומרים דמיירי בלימון, ומ"מ העיקר לקולא וכמ"ש.

ט"ו ב' אר"נ בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה כו'

ה. ט"ו ב' אר"נ בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה כו', מהא דהזכיר ר"נ זיתים מבואר דאף במעשר דאורייתא ס"ל דלא אזלינן בתר ט"ו בשבט, וממילא ה"ה בשביעית, ופשטות הדברים כפרש"י דר"נ אזיל בתר לקיטה, דס"ל דכל היכא שהלקיטה בזמן אחד, ראוי לקבוע לפי לקיטה, שזה הזמן המבורר לאדם, וא"צ לחפש בזמן הגידול מתי חנטו, ורק כשעושין כעין שתי בריכות [ובירושלמי הגרסא שתי גרנות] שאין זמן הלקיטה שוה, בזה אזלינן בתר חנטה, וול"ד לערלה ורבעי שזמן החנטה קובע, דהתם אינו ענין של סדר בלבד אלא זמן הגידול בערלה אוסר, אבל בסדר השנים למעשר ולשביעית, בכל ענין שנקבע תהא החלוקה שוה, וראוי לקבוע לפי הזמן היותר נאות לבנ"א.

ואתרוג ששנינו דשוה לאילן למיזל בתר חנטה לשביעית, כתב מרן זללה"ה שאין לקיטתו כאחת, וחשיב זמנו כעין שתי בריכות, והכי מסתברא שהרי הוא דר באילנו משנה לשנה, ואין סיבה ללקטו כאחת, (וזיתים ותמרים וחרובין נשנו בפ"ק דפאה שלקיטתן כאחת, ועוד דבהני משכח"ל חנטה אחר ר"ה קודם ט"ו בשבט, כמבואר בירושלמי על חרובין ותמרים, וכנראה ה"ה זיתים או דנקט זיתים שחיובן מדאורייתא).

שם אר"י נהגו העם בחרובין כר' נחמי', אם היינו לענין מעשר

שם אר"י נהגו העם בחרובין כר' נחמי', לא הוזכר כאן שנהגו לענין מעשר בלבד, ואמנם בברייתא הוזכר מעשר, אבל כיון דר"נ מיירי לענין שביעית,

סתמא דלא כר"נ לענין מעשר, ש"מ שלא קבעו בזה מסמרות ואם ינהגו שבקינן להו, ובירושלמי מסקינן דאין לחלק, וכיון דסתם מתני' דלא כר"נ לא שבקינן להו במנהגם אפי' בחרובין לענין מעשר.

ולענין הלכה אף בחרובין קי"ל כרבנן, שהרי לא מצינו אלא שלא מיחו בעם שנהגו כר"נ, וכ"ד הראב"ד פ"א ממעשר שני ה"ג, אבל הרמב"ם שם פסק כר"נ בחרובין, מיהו מוקי להו בחרובי צלמונה.

בהא דילפינן עונת המעשר משנות המעשר

ו. ר"ה י"ב ב' התבואה והזיתים משיביאו שליש מנה"מ כו' אלא לומר לך כל תבואה שהביאה שליש בשביעית כו', גמ' זו כמפורשת דשנות המעשר ועונת המעשרות שוין, דהא מתני' מיירי לענין עונת המעשרות, ומייתנין עלה קרא דשנות המעשר, ואפשר לומר דהא דמדמינן עונת המעשרות לשנות המעשר משום דפשיטא לן דפרי שקובע את השנה הרי הוא חשוב לחייבו במעשר, שהרי חילקה תורה בין קביעת השנה לאיסור ערלה, מקביעותה למעשר ולשביעית, והיינו משום דבעינן פרי חשוב שנגמר בשנה זו, וממילא הוא חשוב אף לחיוב מעשר, (שהרי גם קודם לכן הוא ראוי לאכילה, ולא הועיל לקבוע שנתו, וכיון שמצינו גבול נוסף בחשיבות ש"מ דה"ה למעשר), [הלום ראיתי בזה דברים בתשובת אהל משה להגרא"מ סי' פ"ב ולע"כ].

ועוד נראה דכיון דבשביעית חיילא קדושה קודם שליש, [שהרי התבואה ראויה ללחם החייב בחלה, כדתנן פ"ק דחלה, וכן בזיתים וענבים שנינו בסופ"ד דשביעית שמתורין באכילה קודם שליש, ואסור לקוצצן משויציאו או משיגרעו וינצו], ואפ"ה אם נגמר שלישן בשמינית פקעה קדושתן, כדדרשינן בשמעתין שרק בהביאה שליש נוהגין בה קדושת שביעית, יש ללמוד מזה שזוהי השלמת הפרי למעשרות שאם עדיין לא הי' הפרי

לא נתפרש מנלן דהני נגמרין בראשונה, ומנלן דמיירי בחנטו דוקא אחר ט"ו בשבט, דילמא שביעית שלהן אכולהו קאי לר"נ, וצ"ע.

ובדוחק י"ל דאם איתא דחנטה דקודם ט"ו בשבט [ובפרט אם זה שליש כהרמב"ם], אינה מחשיבתו כנגמר עיקר הפרי בשנה זו, אין לחדש דחנטה שצריכה שתי שנים נוספות חשיבא עיקר הפרי בשנה ראשונה, וטפי הול"ל דכיון שחסר גידול של שנה שלימה, אזלינן בתר שנתו האחרונה, כמו בחרובין שחנטו קודם ט"ו בשבט דאזלינן בתר שנתן האחרונה, ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה עוד בביאור דברי ר"נ, מיהו לפי הסבר זה יש לפרש דר"נ נמי אזיל בתר חנטה אלא דס"ל דחנטה שסביבות ט"ו בשבט שייכות לשנה הבאה, וגם צ"ל דר"ה שלו אחד בתשרי, דקודם ר"ה אין לנקוט ששייך לשנה הבאה, ובאמת איכא מ"ד הכי בירושלמי, ליישב דברי ר"נ ומתני' דבנות שוח, וכמש"כ מרן זללה"ה בס"ז ס"ק י"ט, אבל בתלמודן מסקינן דבנות שוח דלא כר"נ, וע"כ דר"ה שלו בשבט.

שם כי אמינא לך אנא כו' צ"ע מה מיושב הא סו"ס שמעינן ממתני' דלא כר"נ

שם ולימא ליה כי אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן כו', יש לעי' מה תשובה היא זו הא מ"מ שמעינן ממתני' דלא קי"ל כר"נ, דהא ר"נ ורבנן פליגי בין בשביעית בין במעשר, והדק"ל שבקת רבנן ועבדת כר"נ, בשלמא מהברייא לחוד שייך לומר דלא איתמר הלכתא אבל כיון דסתמה רבי במתני' הרי איתמר הלכתא דלא כר"נ, מיהו מצינו באתרוג בתר לקיטה למעשר ובתר חנטה לשביעית, וה"נ עבדי בחרובין, דהמציאות שאין נפ"מ בזה לענין שביעית שחנטתן ולקטתן בשביעית, ושפיר שבקו העם במנהגם, דבטעם מעשרות דרבנן אין הפסד אם ינהגו כר"נ, ולפ"ז אף אם מתני' דבנות שוח היא לענין מעשר, הוה שבקינן להו בדרבנן כר"נ, ולשון הגמ' ל"מ כן, אלא דכיון דלא מצינו

שביעית והמשיכו במוצאי שביעית, (וכן מתפרש שם בפ"ד שהפגין ביחלו), וכן בפסחים נ"ג א' פגי בית יוני חייבין במעשר וכן בשבת כ"ג א' פגה שטמנה, וכן מסתבר דמשויציאו לענין ערלה ושביעית הוי קודם שנקראו פגין, וא"כ חנטה הוי טפי משויציאו.

בהא דאמרו בתבואה וזיתים לשון שליש ולא לשון חנטה

ויש ליתן טעם במה שחילקו בתבואה וזיתים לשון שליש ובשאר פירות האילן לשון חנטה, מפני ששאר אילנות הפירות הם קטנים ומוסיפים בגדלן כשמתבשלין, כענין ששינו פגה בוחל וצמל, וכן אמרו הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן, דשיעור הבוסר הוא בגודל הענבים כפול הלבן, ולכן מיקרי חנטה דהיינו תחלת הצמיחה, אבל בתבואה וזיתים הם גדולים כל צרכן או קרוב לזה, ושיעור השליש הוא בעשיית השמן והקמח, דהחטים קודם שנתבשלו הם לחות וכשמייבשין אותן לקמח מתמעטין הרבה, וכן הזיתים כשמתבשלין מתרבה שמן, [וכמבואר בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ד סק"ו ע"פ התו"כ ע"ש], ולכן אין נופל ע"ז לשון חנטה, וזהו ששינו במעשרות פ"א משיכניסו שליש, ולא קתני משגדלו שליש, דהיינו שיכניסו שליש קמח ושמן מגידול כל צרכן, וגירסא זו עיקר כדתנן בשביעית בסופ"ד מ"ט הכניסו שליש, אבל בר"ה בגמ' הגירסא משיביאו שליש, ויש לפרש ג"כ יכניסו, ועי"ש בר"ש ורא"ש, ועתו"ח במעשרות שם, ועמ"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה שם. [לפז"ר, מיהו קטניות אינם כחטים, ותניא בתוספתא פ"ב ה"י התבואה והקטניות שהביאו שליש לפני ר"ה כו', ולכן יש להסתפק גם בחטים דשליש בגודלן קאמר, מיהו נראה דל"ק דבחטים ג"כ נקרא שליש בגודל לפי קמח ובקטניות קתני הביא ולא הכניסו דסתם קטניות מתבשלין וכשהביאו שליש בגודלן ראויין לאכילה ע"י בישול, ואף בפחות משליש ראויין, ולכן הזכירו בהן שליש בכמות, כמו שליש של קמח בחטים, כיון שגם קודם שליש הם ראויין

חייב במעשרות, לא מסתבר דפקעה שביעית אע"פ שנכנס לשמינית, ויהא פטור מזה ומזה, ובאמת הדין כן דכ"ז שלא הביא שליש אפי' נכנס לשמינית נשאר בקדושתו, ועוד שאם עונת המעשרות ה' אחר שליש מן הראוי שיפקע שביעית בחלות עונת המעשרות, [ועמ"כ להלן בהוספה ד"ה שוב נראה].

ומבואר בשביעית שם דתאנים וענבים ג"כ חזו לאכילה ומותרין בשביעית קודם עונת המעשרות, ותיקשי מנלן דעונת המעשרות דידהו רק בזמן שביחלו והבאישו, אבל אם עונת המעשרות וקביעת השנים שוין ניחא, ולא נתפרש תירוצ' התו' ע"ז, ועי' עוקצין פ"ג מ"ו דנחלקו ר"ע וריב"נ אם מטמאין טו"א קודם שבאו לעונת המעשרות, והיינו משבאו לעונת שביעית שבמשנה פ"ד ז' ח' חוץ מזיתים.

בדעת הרמב"ם דחנטה היינו עונת המעשרות

והא דאמר רבה י"ג ב' אילן בתר חנטה, היינו עונת המעשרות, ולא אמר סתם אילן בתר עונת המעשרות כיון שעוה"מ בכל אילן חנטה ובזיתים שליש, ובלשון עונת המעשרות עדיין לא ידענו השיעור אלא הדין, אבל חנטה ידעו מה היא, וכדתניא ט"ו ב' גבי זיתים וחרובין ותמרים שחנטו קודם ט"ו בשבט, והיינו בפשוטו שליש בזיתים, שהרי בזיתים שלישן קובע, ובתו' נדחקו דבחנם נקט זיתים, והיינו לשיטתם דחנטה שהוזכרה כאן אין הכוונה עונת המעשרות, [וגם לשיטתם שם איצטריך לאשמועינן בזיתים דמעשרותיהן דאורייתא, ונלמד מזה לשביעית, ולענבים], אבל להרמב"ם דחנטה היינו עונת המעשרות ניחא בפשיטות דנקט בכלהו לשון חנטו, והיינו תחלת גידול הראוי, וכן מצינו בפסוק התאנה חנטה פגיה, [והגפנים סמדר נתנו ריח, היינו שמתבשלין אחר התאנים, ועדיין לא חנטו], ולשון פגין נאמר אף משהביאו שליש, כדתנן פ"ב מ"ה פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצ"ש ולהמפרשים שם היינו פגין שנתקדשו בקדושת

וכן בסנהדרין ס"ט א' איתא דתבואה שלא הביאה שליש אינה מצמחת, [ועי' סוכה ל"ו א' שאתרוג הבוסר אינו מצמיח ואפ"ה מחייבי רבנן במעשרות], והנה הדברים מפורשים כלישנא דרבה בתלמודן, ומבואר דבכולהו השיעור שלישי.

ובאמת אחר שהסכים הר"ש בפ"ב מ"ז לפרש"י דענבים ג"כ שיעורן בשליש לשנות המעשר, ונסתייע מירושלמי הנ"ל, הרי הדבר כמפורש דכל שיעורי דמתני' בכלל שליש שהוזכר בגמ' בתבואה וזיתים, שאין שום מקור לחלק בין הבאישו דענבים להבחילו ואינך, והרי כולם בכלל לשון חנטה שבגמ'.

מקור דברי תו' והר"ש דחנטה קודם לעונת המעשר ונראה שהתו' והר"ש סמכו דבריהם על לשון רש"י ר"ה י' א' שפי' ההיא דפעמים שברביעית כו' בפירות שחנטו ברביעית קודם ט"ו בשבט, הנה מפורש ברש"י דחנטו זהו השיעור שנאסרין בערלה ורבעי, והרי מבואר בגמ' ברכות ל"ו ב' קדושין נ"ד ב' שזה קודם לעונת המעשרות, וגם בירושלמי משמע לשון חנטו על קודם שליש, ולכן נקטו דמבואר בדרכה דאילן בתר חנטה קודם עונת המעשרות, אבל ע"כ לשון חנטו שברש"י אינו אותו זמן חנטה שבדברי רבה ובבבב"א ט"ו ב', והוא לשון מושאל על תחלת התהוות הפרי, והיינו משויציא, ובגמ' לא מצינו לשון חנטה על זמן זה, אלא חנטה היינו זמן עונת המעשרות.

בדברי השו"ע שסתם כהרמב"ם, ובדין שסק וכיו"ב ובשו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קכ"ה סתם כדעת הרמב"ם, ובהגרא"א ציין לר"ה י"ב ב' ט"ו א' ב', ומבואר דפשיטא ליה דמתפרש חנטה עונת המעשרות, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ס ס"ק י"ב דלענין הלכה כבר הכריע בשו"ע כהרמב"ם, אבל בדינים העולים הביא גם דעת תו', ונראה דבדברבנן אפשר להקל כדעת הרמב"ם, וכ"כ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בדעת הרמב"ן, וכ"כ בשו"ע והגרא"א, וכיון דמודה הר"ש בענבים, א"כ כל מעשר פירות דרבנן,

קצת, אלא שפטורין מן המעשר כחטים, משא"כ שאר פירות שאינן ראויין כלל קודם עוה"מ, לכן הזכירו בהם תכונת הפרי ולא שיעור בכמות, ולע"כ].

ובזה מיושב שלמדו לכל הפירות עונת המעשרות משליש דתבואה ולא אזלו בהו בתר שלישי, כיון שאין בהם המושג שיכניסו שליש, ואדרבה משליש דתבואה וזיתים שהוא באיכות, יש ללמוד לשאר למיזל בתר איכות הפרי, ומזה למדו לזמן איכות הפרי שדומה לשליש דתבואה וזיתים.

ראיה לדעת הרמב"ם דחנטה הוא בזמן עונת המעשרות

ובירושלמי שביעית פ"ה ה"א ובשקלים פ"ג ה"ב נראה דחנטה ושליש באותו פרי שני זמנים הם, ומשמע דחנטה היינו משויציאו בכל הפירות, ובחרובין משישלשו (וזיתים משינצו וענבים משיגרעו) כזמנם לענין שביעית, וזהו זמנם לערלה, אבל נראה שם דלמסקנא אזלינן בכולהו בתר שלישי והיינו עונת המעשרות, ומבואר מזה דעונת המעשרות בכל הפירות כשליש בזיתים וענבים ותבואה, ואין חילוק בין האילנות בזה, וכיון דמבואר בתלמודן דזיתים אזלינן בתר שלישי, וכ"מ שם דתמרים משיטילו שאור היינו כשליש, ש"מ דכל האילנות שנתן נקבעת בזמן עונת המעשרות שהוא כשליש, וכדעת הרמב"ם.

ובשקלים שם מדמין חנטה לעיבור ושליש לראויין להקרבה, והיינו דעונת המעשרות היא בשעה שראויין לאכילה ממש, והנדון אם מדמין שנות מעשר בהמה לערלה או למעשר.

בירושלמי שביעית פ"ב ה"ה מבואר דבפירות הלכו בתר שלישי למעשרות בין לעונת המעשרות ובין לשנות המעשר, ומבואר דהכל שיעור אחד, ושם אמרו סתמא בכל הפירות ומייתו קרא דמגרנן ומיקבך, ומבואר מזה דכל עונת המעשרות היינו שנת המעשר, ואמרו השיעור שזורע ומצמיח,

דנקט מסברא כהריטב"א ונתקשה בדעת הרמב"ם, ולא הזכיר דעת תו' והר"ש דזיתים וענבים שאני).

אבל כיון שמצינו בגמ' תבואה וזיתים בהדיא בהדי הדדי, וכן אמרו י"ד א' אפי' תבואה וזיתים נמי, ואמרו י"ד א' מה גורן ויקב כו', הר"ז מפורש דגורן ויקב וזיתים כולן שוין, וכדפרש"י שם דאזלינן גם ביקב בתור שלישי, וכמו שהסכים הר"ש בפ"ב דשביעית מ"ז לפרש"י, וכיון דמצינו לשון חנטה גם בזיתים ולא מצינו בגמ' לשון חנטה על כונת משיוציא, הר"ז כמפורש דחנטה היינו שלישי, והיינו עונת המעשרות בכל הפירות כפי מה שהם.

אלא שצ"ב מ"ש דלענין ערלה אמרינן שעלה השרף וכל שיוציאו עד ט"ו בשבט אסורין כמשנה שעברה, ולענין מעשר אמרינן דכל שבאו לעונת המעשרות דוקא שייכים לשנה שעברה, וכבר נתבאר הענין בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דלענין ערלה די בזה שמקצת הפרי גדל מכח עץ הערלה, ואמנם מה שהוציא עד ט"ו בשבט הוא מכח שרף הישן ג"כ, אבל לקבוע שנות מעשר בעינן שיהא פרי החייב במעשר מכח שנה שעברה, וכיון שלא גדל כשעור זה, נמצא שמה שגדל מכח שנה שעברה אין בו כדי לחייב במעשר, ושפיר נקבע חיובו כשבא לעונת המעשרות בשנה הבאה לפי שנה הבאה, וכן"מ ברש"י שם דהיינו טעמא דאזלינן בתר שלישי לשנות מעשר מפני שראויין ליקצר בדוחק], ואף לענין שביעית נפקע חיובו כשבא לעונת המעשרות בשנה הבאה, כמו בתבואה וירק, וכן בסברא דלא מצאנו באילן אלא שעד ט"ו בשבט גדל מכח מי שנה שעברה, אבל בקביעת השנה אין יתרון לאילן, דכמו בתבואה מה שגדל עד ר"ה ודאי משנה שעברה, ומ"מ נקבע בהבאת שלישי, ה"ה באילן מה שגדל עד ט"ו בשבט כר"ה לדידי', אבל השנה נקבעת בשלישי.

[**הוספה**, שוב נראה פשוט דפירות האילן שחנטו בשמינית ואינם עתידין לבא לעוה"מ קודם ט"ו בשבט אין בהם שום קדושה בשמינית,

ווגדולה מזו מצינו בגמ' דבנהגו כר"ג שבקינן להו, והכא נמי הרי לר"ג מתעשרין להבא, ונמצא דגם לתו' שבקינן למעבד כהרמב"ם], אבל בשביעית יש מקום להחמיר, אע"פ שגם בזה העיקר נראה כהרמב"ם.

ולפ"ז מה שמצוי בשסק וכיוצא בו שתחלת פריחתן בסביבות ט"ו בשבט אין לחוש, כיון שמגיעין לעונת המעשרות אחר ט"ו בשבט, נוכן בלקיטה בתפוזים יש להקל לפמ"ש כ"ס ק"ד], אבל אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה כתב בסק"י דהוי ספיקא דדינא, כיון דדעת תו' והר"ש כהריטב"א דאזלינן בתר חנטה, ודעת הרמב"ם והרמב"ן דאזלינן בתר שלישי, (וכמדומה שהתו' לר"ה הם להר"ש, ובדעת הריטב"א י"ל דפשיטא ליה שיש להשוות כל פירות האילן, ואם איתא דזיתים וענבים בתר שלישי, הרי הוא מודה דה"ה שאר פירות, [ועי' להלן בזה], ונמצא דלנהוג בזיתים וענבים שלישי ובשאר אילנות חנטה, אין לנו אלא דעת הר"ש, מיהו בתו' הרא"ש ותו"י העתיקו דברי התו', ויש להוסיף דכיון דנקטי תו' והר"ש דכל עונת המעשרות היינו שלישי או קרוב לזה, נמצא דסתמות הגמ' דילפא לשלישי, ה"ה לכל פירות האילן, ומינה ילפינן נמי לקטניות שהם שלישי כמ"ש בתוספתא (וברמב"ם).

בדעת הריטב"א להשוות זיתים לשאר אילנות

הריטב"א כתב דיש להשוות זיתים לכל פירות האילן דאזלינן בהו בתר חנטה, לשנות מעשר כמו לערלה דהיינו משיוציאו, וסוגיא דתלמודן קיימא אתבואה בלבד, ובאמת דרך זו מיושבת יותר מפ"י תו' והר"ש, דבברייתא ט"ו ב' נקטינן זיתים בהדי שאר פירות דאזלינן בתר חנטה, וכן לענין ערלה דין כל הפירות שוין דאם חנטו ברביעית עד ט"ו בשבט אסורין, וכן בסברא כיון שעלה השרף באילן עד ט"ו בשבט לכל השנה, אין טעם לחלק בין פירות האילן זמ"ז כלל, וכמבואר בגמ' לענין ערלה ברכות ל"ו ב' קדושין נ"ד ב' פסחים נ"ב ב', (ועי' תורע"א מעשרות פ"א מ"ב

ג. המקור לחנטה דתחלת התהוות הפרי, למד הר"ש מערלה, וד"ז גם בזיתים וענבים, ולא נתפרש א"כ מנלן ללמוד לאילן מערלה, ולא לזיתים וענבים.

ד. הר"ש נקט דכל עונת המעשרות הם שליש או קרוב לזה, ובגמ' מייתי קראי על שליש, וא"כ מהיכי תיתי לומר דלא קאי על כל האילנות, ובפרט דקאי על זיתים, ואף על ענבים אע"פ שלא הוזכר בהם שליש.

ה. עיקר מקור התו' והר"ש מדחילקו בגמ' חנטה לאילן ושלש לתבואה וזיתים, ונקטו דחנטה הוי קודם עונת המעשרות כלשון רש"י בערלה, והנה מצינו בהדיא בברייתא לשון חנטה על זיתים, ונדחקו בתו' דבחנם נקטי', וגם לא מצינו דמשויצאו נקרא בשם חנטה, ואדרבה חנטה מתפרש טפי פרי משויצאו, ובערלה ורבעי ושביעית נקטו לשון משויצאו ובוסר ומשינצו ויגרעו וישלשלו, ובשנות מעשר נקטו לשון חנטה, והיינו עונת המעשרות.

ו. אין סברא לחלק בין אילן לתבואה בזמן קביעת שנות המעשר, דנהי דנתחדש דר"ה לאילן בט"ו בשבט, היינו דהאילן מגדל עד ט"ו בשבט ממי שנה שעברה, אבל אין חידוש נוסף שאם הביא סמדר או בוסר עד ט"ו בשבט, הרי ההמשך כולו מכח שנה שעברה, אדרבה יש לנקוט דמט"ו בשבט ואילך משנה הבאה, וכיון דחזינן בתבואה דעונת המעשרות קובע השנים, ה"ה בפירות האילן.

ז. וכ"מ בדברי רבה י"ג ב' שזהו מקור דברי התו' דאילן בתר חנטה, והתם הזכיר רבה דהי' מקום לומר גם באורז ואינן בתר חנטה, ואם איתא דחנטה סברא מיוחדת באילן לא הו"ל להזכיר אפשרות זו גבי אורז, אבל אם חנטה היינו נמי עונת המעשרות ניחא.

ח. ועו"ק דבגמ' י"ד א' משמע שכל שגידולו כגורן ויקב מתעשר לשנה שעברה, וממעט ירק, ואין מקור לחילוק נוסף דהא ילפינן מינייהו בצלים הסריסים ופול המצרי, והיינו אחר שליש או יותר

אע"פ שעושין רביעית וחצי לוג לסאה קודם ט"ו בשבט, שלא אמרו שעד ט"ו בשבט שייך לשנה שעברה אלא פירות שמביאין שליש קודם ט"ו בשבט, אבל פירות שיביאו שליש רק בט"ו בשבט הרי הם מעיקרא של שנה השמינית, שהרי זהו הגדר שנאמר דכל שמגיע לעוה"מ מט"ו בשבט הרי מעיקרא גידולו ממי שנה השמינית, מיהו הנדון כשהביאו מים והכניסו רביעית קודם ר"ה, אלא שבמציאות ככה"ג יגמרו לפני ט"ו בשבט, אבל כתבואה איכא כה"ג.

הקושיות לפר"ש והראיות לדעת הרמב"ם

והנני מסדר הקושיות לפירוש הר"ש שהם ראיות להרמב"ם.

א. בגמ' בעי מנה"מ אמתני' דעונת המעשרות ומייתי קראי דשנות המעשר, והר"ז מפורש דהא בהא תליא, [ובתו' נדחקו דמייתי משביעית לעונת המעשרות ובפשוטו יש להשוות ככולם שנת שביעית ושנות המעשר, ואין סתמו בגמ' ביאור הפשיטות משביעית לעונת המעשרות, ואדרבה כל ענין הסוגיא שהובאה במס' ר"ה הוא מפני שנות המעשר דמיירי בהו מתני'].

ב. בתו' נקטו דאילן למעשר כמו לערלה, וזיתים שאני, ובר"ש נקט דה"ה ענבים וכדעת רש"י, וצ"ע למה להמציא חילוק ביניהם לשאר אילנות, נהי דאיצטריך קרא דעונת המעשרות שלהם שליש ולא קודם לכן, אכתי לענין קביעות השנים אין סברא לומר דזו"ע אזלי בתר עונת המעשרות למעשרות ולשביעית, ולא לערלה, ושאר אילנות דינם כערלה אף למעשרות, ועוד העירו דאדרבה כיון שראוין קודם שאר אילנות, ראוי שתהא קביעות שנתן קודם עונת המעשרות, טפי משאר אילנות שאינם ראוין, ובר"ש משמע שאין שליש שלהם מדובר בזו"ע, ודוחק, ועוד קשה דגם תאנים חזו קודם שליש וקדשי בקדושת שביעית כדתנן שם סוף"ד בהדי זיתים וענבים.

שפירותיו שמיטה ואסורין אף לאחר שמיטה, מ"מ מותר לעבוד האילן שהם גדלין בו, ולכן מחק תיבות עד ט"ו בשבט כיון שהם אסורין לעולם, אבל לא סבר לפרש שזהו דין נוסף שאף הפירות שיתחילו עכשיו לצמוח ג"כ קדושין בקדושת שביעית, והחפץ חיים פי' דלאו משום דפליג לדינא מחקו, אלא דס"ל שאין זה מענין הברייתא לפרש ד"ז כאן, ומרן זללה"ה בס"ז ס"ק י"ג נקט דמחקו משום דפשיטא ליה שאין הפירות שחונטים בשמינית עד ט"ו בשבט אסורין, ועי' להלן דמסתמות הדברים בענין משנה לחברתה בשמינית ג"כ משמע דמט"ו בשבט מניין.

בראיתת החזו"א בזה מסוגיא דסוכה ל"ט ב'

והנה מרן זללה"ה שם הביא ראי' מסוגיא דסוכה ל"ט ב' דאתרוג בת ששית שנכנס לשביעית למאן דאזיל בתר לקיטה קדוש בקדושת שביעית בסוכות, וש"מ דלענין שביעית אזלינן בתר ר"ה אף באילן, ולפמש"כ לעיל סק"ב דלמ"ד אתרוג בתר לקיטה אף לשביעית, ר"ה שלו אחד בתשרי אף למעשרות, א"כ אין ראי' משם, דכל הנדון לדין דקי"ל ר"ה שלו ט"ו בשבט למעשרות, דסתמות הדברים דאף לשביעית כן, וכמפורש בתו"כ, שו"ר שכבר כ"כ בפני"ר ר"ה ט"ו א'.

עוד דקדק ז"ל מלשון רש"י שם שפי' גבי לולב דמר"ה ועד סוכות לא נגמר, וש"מ שאם הי' נגמר כולו מר"ה ועד סוכות הי' אסור, ואע"פ שהוא קודם ט"ו בשבט, ואפשר לדחות דרש"י עדיפא מינה קאמר, שחנטתו היתה בששית, ולכן אף אם ר"ה שלו אחד בתשרי הרי הוא מותר, וגם יתכן דלענפי האילן ועלין שלו לא אזלינן בתר ט"ו בשבט, והטעם מפני שיש בכח הגשמים שעד ט"ו בשבט להצמיחם כמו את הירק, תדע שמתחילין העלין לצמוח אף קודם ט"ו בשבט, שצמיחת גוף האילן כירק דמי, ורק צמיחת הפרי שהוא תולדת העץ מתייחס לשרף שעלה כבר באילן, וזה נפ"מ לדינא בעלי זיתים ועלי חרובין ועלי

מזה, ובאמת הא דירק בתר לקיטה היינו ג"כ עונת המעשרות, אלא דכיון שמוסיף והולך על כל מים אזלינן בתר לקיטה שהחלק הנוסף עדיין לא הי' קודם לכן, וכן באתרוג, ולא מצינו קביעת שנה קודם שהגיע לעונת המעשרות אלא באורז ואינך מפני שעשוין פרכין פרכין, או מדרשא דתו"כ.

ט. בירושלמי פ"ב ה"ה ופ"ה ה"א מבואר דאזלינן בתר שליש ובתר עונת המעשרות בין למעשר בין לשנות המעשר.

י. מצינו בירושלמי חלה פ"א דמשנה לחברתה בחלה נקבע לפי זמן שראוי לעשות ממנה עיסה, וש"מ דבכל דבר השנה נקבעת לפי חיוב מצותו, ואם הי' באילן השיעור מתחלת התהוותו, למה חילקה תורה בתבואה, לחלה לחוד ולמעשר לחוד לפי עונת חיובן.

בדין פירות האילן שחנטו בשביעית ובשמינית קודם ט"ו בשבט, בתו"כ ובהגהות הגר"א בזה

ז. בדין פירות האילן שחנטו בשביעית מר"ה עד ט"ו בשבט או בשמינית מר"ה עד ט"ו בשבט, הדבר מפורש בתו"כ בהר"פ דדינן בשביעית כמו במעשר, דשנת האילן מט"ו בשבט עד ט"ו בשבט, ואמנם הדבר מחודש קצת דפרי שגדל כולו בזמן שמותר במלאכה בשדה יתקדש בקדושת שביעית, אבל התנא נחית להדגיש ד"ז, וז"ל שנת שבתון יהי' לארץ כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותי' שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן, אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט, והטעם מפני שאין הפרי מתייחס לקרקע, שכבר עלה השרף באילן משנה הקודמת, וכל מה שיצמח עד ט"ו בשבט כבר נמצא בכח האילן, וכדילפינן מקרא דובשנה הרביעית ובשנה החמישית ר"ה י' א' לענין ערלה ורבעי, ואין להמציא חילוק ביניהם, וכן העתיק הר"ש בפ"ב מ"ה התו"כ, וכ"פ הראב"ד והר"ש ורבינו הלל על התו"כ, ובהגהות הגר"א על התו"כ ועל הר"ש במשניות, מחק תיבות עד ט"ו בשבט, משמע שמפרש דארישא קאי דאע"פ

גפנים שקדושין בקדושת שביעית ובלולבי זרדים וחורובין, ועוד, וצע"ע בזה.

בראית הפאה"ש בזה

וראיתי בפאת השלחן שדקדק מדאמרינן י"ב ב' שנת השמיטה מאי עבדיתי בחג הסוכות, ואם איתא דקדושת פירות האילן נמשכת עד ט"ו בשבט, מאי קושיא דשייכא שפיר שמיטה בחג הסוכות, והרי אין התירוץ שבגמ' עדיף מזה, דהא דמשנינן דהיינו מפני שהתבואה הנקצרת בסוכות נוהגין בה קדושת שביעית, הוי פחות שנת שמיטה מהא דשנת האילן נמשכת.

ונראה דודאי אין לקרוא שנת שמיטה לחג הסוכות דשמינית, אף אם ה' הדין שכל הפירות נמשכת קדושתם עד סוכות, דסו"ס כיון שמותר לחרוש ולזרוע אין זו שנת השביעית, אלא דאמרינן דקרא אייתר לאשמועינן ד"ז דאע"פ ששני השלישים נגמרו בשמינית אתה נוהג בה מנהג שביעית, וכלשון הגמ' אלא לומר לך כל תבואה כו', אבל אם הטעם מפני שנמשך שנת האילן עד ט"ו בשבט, אין ללמוד זה מקרא דחג הסוכות וא"כ אינו נכון למקרייה שנת השמיטה, (ועוד דאף אם ה' כתוב בט"ו בשבט לא ה' נכון למקרייה שנת השמיטה, דרק סמוך לסוף השנה נופל לשון במועד שנת השמיטה, ולכן אין נכון לייחס שם שנת השמיטה לחג הסוכות, מכח ההמשך שמגיע עד ט"ו בשבט).

בדעת ר"ח והערור דשנתם מט"ו לט"ו, ובדעת הר"ש, ובדעת הרמב"ם

ובפיר"ח ר"ה ט"ו ב' כתב בפשיטות דפירות שחנטו עד ט"ו בשבט בשביעית דינם כשל ששית, והעתיקו בערוך, ודברי הר"ש בתו"כ שכתב דאזלינן לחומרא ואף החונטין מר"ה של שביעית עד ט"ו בשבט קדושים בקדושת שביעית, צ"ע דאי מדאורייתא חייבין במעשר למה פטרום חכמים, ואם נפטרים משום הפקר אכתי למה הפקירום חכמים, ויעוי' לשון הראב"ד בתו"כ

שם, ואפשר דסמך הר"ש אסוגיא דסוכה וכמש"כ לעיל, עכ"פ הדברים בסתמן מתפרשים בין לקולא בין לחומרא, שא"א לפרש סתמא בתקנה דרבנן להחמיר בתרוייהו, וודאי דאין להמציא מדאורייתא להחמיר טפי (משנת שבתון וכדתניא בתו"כ), משנה אחת לפירות האילן, וזה כפי ר"ח, (ובתוספתא שביעית פ"ד הי"ג הגרסא הרי הן לשעבר, וזה משמע אף לענין שביעית, ובגמ' הגרסא מתעשר, וכן בירושלמי, וכמ"ק מדאר"י נהגו העם כר"נ והיינו רק למעשרות).

ברם דעת הרמב"ם בפ"ד ה"ט מתפרשת דלענין שמיטה ר"ה של כל הפירות שוה באחד בתשרי, [וכבר העיר השל"ה שיש לדחוק דכונתו כל אחד בר"ה שלו, אבל אין זה פשטות הדברים], וכן נקט הרדב"ז שם בדעת הרמב"ם וכן הובא בתשובותיו, וכ"כ בפנ"י ר"ה ט"ו א', וכן נקט מרן זללה"ה, ואפשר דהרמב"ם נקט פשטות הגמ' דאמרינן מנה"מ על תבואה וזיתים דמשמע שדין זיתים ותבואה שוין, דתליא בשליש של קודם ר"ה דאחד בתשרי כדמייטנן מקרא דחג הסוכות, (ועי' ריטב"א דכל הסוגיא על תבואה בלבד), ולפמ"ש אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסק"ד דהרמב"ם סבר דט"ו בשבט ר"ה אף לרבותינו שבאושא, א"כ מבואר בסוכה ל"ט ב' דשביעית שאני.

לענין הלכה בזה

ולענין הלכה קשה להקל בפירות שחנטו [דהיינו שהביאו שלישי וכדעת הרמב"ם] בשביעית בין ר"ה לט"ו בשבט לפטרם מן המעשר, וכן אינם הפקר אלא מדעת הבעלים, אבל יש להחמיר בהם קדושת שביעית, וכן קשה להקל שלא לנהוג קדושת שביעית בפירות שחנטו בשמינית עד ט"ו בשבט, ואין לברך על ההפרשות, וכן ראיתי בכת"י אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דנדון זה נפשט מהתו"כ, (אלא דנקט להחמיר כהר"ש שעל התו"כ, ופי' כונתו דמדרבנן החמירו מאחד בתשרי), ונפ"מ בלימון שבא לעוה"מ אחר ר"ה, (וכן באתרוג אלא

לענין שביעית הדין שונה מלענין מעשרות וערלה ורבעי, או שכל הדינים שוים, ואם דיני שביעית ומעשרות שוין הרי פירות האילן שצמחו בשביעית עד ט"ו בשבט הם פירות ששית, וכן בשמינית עד ט"ו בשבט הם פירות שביעית.

ויש סברא לומר דשנת שביעית אינה נקבעת לפי איזה יכול הם הפירות, אלא קדושת הארץ מקדשת בשביעית את הכל גם את האילנות עם השרף שבהם, ואין בכלל זה פירות שהביאו שליש קודם שביעית, שהם כפירות גמורים ואין השביעית מקדשתן, אבל שרף שעלה באילנות כקרקע דמי, והכל מתקדש בשביעית, וכן במוצאי שביעית פקעה קדושתן, שהקדושה נקבעת לפי התהוות הפרי, ולכן הכל נקבע בר"ה של שביעית.

ודעת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דיש חילוק בין שנות המעשר לשביעית, דשנות המעשר אין בהן סיבה אמיתית ששנה שלישית גורמת חיוב מעשר עני, אלא זהו סדר חלוק למעשר שני ומעשר עני, ושפיר נקבעה החלוקה לפי היבול שמשתייך לשנה שעברה, אבל שביעית שענינה קדושה מיוחדת בשנה זו, הרי אנו קובעים לפי השנה הזו כאילו אין עוד דינים בשאר שנים, ואין המעשר עני של ששית משפיע כלום על דיני שביעית, ויש לקבוע את דיני שנת השביעית כאילו יש רק שביעית בעולם, וראוי לקבוע שכל פרי שנתהווה בשביעית יש בו קדושת שביעית, (כמו בשנה הראשונה לקדושת הארץ אם קדושה בר"ה, די"ל שגם מה שצמח עד ט"ו בשבט שייך לאותה שנה, אפי' לענין מעשר, וצ"ע בזה).

ברם יש מקום לומר שדין שביעית כדין כל השנים, שכשקידשה תורה את שנת השביעית, קבעה דינה כשנה שלישית למעשר עני, שהשנה השביעית קדש וכל תבואה שהצמיחה השנה השביעית היא תבואה קדושה, וכמו שמוכן שפרי שהביא שליש בשביעית הרי שני השלישים הנוספים שייכים לשביעית, ה"ה בפירות האילן שמה שצומח עד

דחייב בקטנו), ובירושלמי מבואר דתמרים פעמים מטילין שאור אחר ר"ה, וכן חרובין.

בדעת החזו"א דפירות שחנטו מא' בתשרי עד ט"ו בשבט מעשרין מע"ש כשנה ראשונה

ולדעת מרן זללה"ה הפירות שחנטו מאחד בתשרי בשמינית עד ט"ו בשבט מעשרין מעשר שני כדין שנה ראשונה וכמ"ש בערלה סי"א ס"ק י"ח, ויש להסתפק אם מעשרין מפירות אלו על הפירות שחנטו אחר ט"ו בשבט, מי חשבינן להו משנה לחברתה כיון שגידולן מכח שנה שעברה, או"ד כיון דתרווייהו מכח דינא דשנה ראשונה הם, לא חשיבי משנה לחברתה, ובסברא יש לחשבם כשתי שנים, וסמך לזה ממ"ש מרן זללה"ה גופי' דברבעי כה"ג כשהשנה הרביעית של האילן היא בשביעית, דנמשך דין רבעי עד ט"ו בשבט בשמינית, וזו"פ דערלה ורבעי בתר אילן אזלינן ואין שביעית קובעת בו, וכדילפינן מקרא י' א', וכיון דלענין רבעי שנה אחרת היא, קרוב לומר דה"ה לענין משנה לחברתה, ובאמת זוהי קושיא ע"ד מרן זללה"ה דרוחק לומר שיש דין שתי שנים באותה שנה, ויש להוכיח מזה כמשנ"ת דר"ה שלו ט"ו בשבט כמו בכל השנים, [ועוד לב"ש דרבעי דשביעית אין לו חומש ואין לו ביעור כדס"ל לרבי בירושלמי פאה פ"ז, א"כ מה שחנט עד ר"ה יחשב רבעי של שביעית ומר"ה רבעי של שמינית, אע"פ שהכל שנה רביעית].

ויש עוד ראיות לזה, מפלוגתא דעמון ומואב ועוד, עי' במכתב בסמוך, ועוד שמעתי הערה מרתנן אין אוכלין על הסתוניות והיינו שחנטו בסתיו, וש"מ דפירות שביעית מיקרו.

- מכתב -

עוד בנדון פירות האילן שחנטו בשביעית ובשמינית קודם ט"ו בשבט

הנני בזה לבאר הנדון בפירות האילן שחנטו בשביעית ובשמינית קודם ט"ו בשבט, האם

לערלה ולרבעי ולמעשרות, ולא יתכן שיסתמו הדברים באופן שמובן מאליו שהדין שונה, וזה מעורר הרבה חילוקי דינים מחודשים שלא יתכן ללמד מסתמות הדברים וכמשי"ת.

(א) עיקר הדברים שקדושת שביעית פוקעת ומתחדשת לפי הכללים של דיני המעשרות, ולא אזלינן בתר מציאות הגידול בשביעית בלבד, מצינו בירקות דאזלינן בתר לקיטה לשביעית כמו למעשרות, וירקות שנגמר גידולן בששית ונלקטו בשביעית קדושים בקדושת שביעית, אע"פ שאין בהם מגידולי שביעית, ואם גדלו בשביעית ונלקטו בשמינית פקעה קדושתם, וכן הדין בתבואה שהביאה שליש בשביעית ובשמינית, ואע"פ שכבר גדלה קרוב לשליש שהיא שיעור הראוי לעשות ממנה פת וחייבת בחלה, והוא הדין והוא הטעם בפירות האילן דכמו שמובן שפירות שצמחו בששית ונשלם גידולן בשביעית שייכים לשישית, ה"ה בפירות האילן שכל מה שגדל עד ט"ו בשבט כבר נתנה הארץ כחה באילן להוציאו, והרי זו תבואת הארץ של השנה הקודמת. [הוספה, וכעת ראיתי במכילתא דר' ישמעאל מנין לפירות שביעית שיצאו למוצ"ש שהם קדושים בקדו"ש, ומפרש הצד השווה מזית וכרם שגדלים על מי שביעית אף כל שהוא גדל על מי שביעית הרי הוא כפירות שביעית, הזכיר גדל על מי שביעית, ולא הזכירו שליש בשביעית, לפי שהדבר תלוי במי שביעית עד ט"ו בשבט].

(ב) לענין ערלה ורבעי מבואר שהפירות שצומחין על האילן עד ט"ו בשבט של השנה הרביעית והחמישית, הם גידולי הערלה והרבעי, וזה אינו תלוי בסדר השנים של המעשרות, אלא דבר אמיתי בכח האילן, שאם אסרה תורה תבואת הארץ של ג' שנים הראשונות, הרי זה כולל הפירות שצומחין עד ט"ו, ודין זה קובע גם לענין שביעית שפירות של השנה השישית אין בהם קדושת שביעית ברביעית עד ט"ו בשבט מפני שאסורין משום ערלה, וכן קדושים ברבעי, ואם באנו לומר

ט"ו בשבט, הוא המשך של גידול השביעית, וכהביא שליש בשביעית, שהתורה קידשה את יכול שנת השביעית, כמו חלוקת שותפים שבודאי נוטל הזוכה בשנת השביעית את כל תבואת האילנות עד ט"ו בשבט, ואין שום מקור להחליט שדין שביעית שונה משאר השנים, והרי האמת שפירות שחונטים בתשרי, מקצתן הביאו שליש לפני ר"ה מקצתן אחרי ר"ה, כולם שייכים לשנה שעברה.

ויש הרבה הוכחות לזה כמשי"ת להלן בס"ד, אבל לא באנו להכריע בזה מראיות, אלא שלגרסתנו הדברים מפורשים בתו"כ, והביאה הר"ש בפ"ב מ"ה ולא העיר בזה כלום, הרי שהי' פשוט לו שדין שביעית לענין פירות האילן ככל השנים לענין מעשר, והגר"א שמחק לא משום דפליג לדינא, (וכמשי"ת החפץ חיים), אלא שפירש כונת התו"כ שקדושת הפירות פוקעת בט"ו בשבט, וזה ודאי תמוה, אבל לפמשי"ת דהכונה שהפירות שצומחין בשמינית עד ט"ו בשבט שייכים לשביעית ופירותיה קדושים קאמר, לא הי' מוחקו, אלא דלשון אסורין משמע ליה פירות שכבר נתקדשו, וכ"מ בפי' ר"ח ובערוך ר"ה ט"ו ב' דבין לקולא בין לחומרא אזלינן בתר ט"ו בשבט בפירות האילן בשביעית ובשמינית, והראב"ד בתו"כ שפירש שרק לחומרא אמרינן כן צ"ע, [והר"ש על תו"כ אינו להר"ש משאנן, רק מחבר מאוחר שמעתיק דברי הראב"ד כסדר כלשוננו בכל התו"כ, וגם מזכירו בהדיא בשם חכמי נרבונא], ונתבאר בפנים בזה. [א"ה, בס"ק זה לעיל בד"ה ובפיר"ח].

והשל"ה כתב כן גם בדעת הרמב"ם, [וכ"ד הטורי אבן ואינו תח"י], ומלבד שהדברים מיושבים היטיב בסברא כמשי"ת, אבל אפי' אם היו הדברים בלתי מובנים, הרי אין לנו שום סמך ורמז בגמ' לחלוק על התו"כ, והר"ש העתיקו בסתמא, והראב"ד פירשו לחומרא, והר"ח והערוך פי' כן בגמ', והשל"ה כתב כן גם בדעת הרמב"ם, וא"כ על איזה סמך נמחק התו"כ, והרי הדברים סתמן כפירושן שדין פירות האילן לענין שביעית כדינם

כאבוקדו וכיו"ב, ורגילים לחשוב עיקר דינם לפי חנטתן מר"ה עד ר"ה בין בשביעית בין בשמינית, ואולי כך נתגלגל מן השמים מפני שהאמת כמשמעות הרמב"ם וכדעת מרן זללה"ה, ואעפ"כ מאז לא נחה דעת, שהרי יש כאן דין דאורייתא שמפורש בתו"כ והעתיקו הר"ש ואין מקור לדחותו, גם החפץ חיים נקט שהגר"א שמחקר לא פליג לדינא, וכ"ד ר"ח, והערוך, וכ"כ השל"ה בדעת הרמב"ם, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה נקט כן בקונטרס הישן שנכתב בחיי מרן זללה"ה אבל בספר חזר לתמוך שהעיקר ששנתו מר"ה לשביעית, וכמשנ"ת בספר הנדמ"ח ר"ה ט"ו ב'.

ולענין פטור ממעשר לפירות שגדלו בשביעית עד ט"ו בשבט, אם נוהגין בהם הפקר בשביעית כדעת מרן זללה"ה, יתכן שגם לצד שחייבין במעשר כפירות ששית הרי הם נפטרים מדין הפקר שפוטרי ממעשר, ובפירות שביעית שנכנסו לשמינית הובא בקיצור הלכות דעת המחמירין. (עד כאן)

פירות שחנטו בשביעית קודם ט"ו בשבט ועתידין להביא שליש בט"ו בשבט, הרי הם פירות שמינית, אפי' הכניסו חצי לוג שמן לסאה, עי' שביעית פ"ד מ"ט, דכל כה"ג ידענין דממי שמינית הם.

- נמצאו בזה עוד דברים -

בחנטה של פירות האילן בשביעית

עוד בענין פירות האילן בשביעית ובשמינית, מה דין הפירות שחנטו מתשרי עד ט"ו בשבט, ראיתי לנכון לחדד הדברים בלשון זו, והיא דבאמת ט"ו בשבט אינו ר"ה לאילנות, לא לענין מעשר ולא לענין שביעית ולא לענין ערלה ורבעי, שאין לנו בתורה אלא שנת השלישית והששית מעשר עני, ושאר שנים מעשר שני, וכל השנים שבתורה הם שנות עולם, ואין מקום להמציא שלאילן השנה מתחלקת לשתי שנים משנות עולם, ומה שאמרו ט"ו בשבט ר"ה לאילן הוא רק בהנהגה למעשה

שיש בהם קדושת שביעית של רבעי, הרי אנו מחלקים את הפירות של השנה השביעית עצמה לשתי שנים חציים רבעי וחציין חולין, וכולם קדושים בשביעית, וכן ברבעי עצמו שחציין של ששית חולין, וחציין של שביעית קדושים בקדושת שביעית ורבעי עד ט"ו בשבט, אבל אם דין השנים שזה לערלה ולרבעי ולשביעית נוחא.

ג) וכן הדין קשה בשנה ראשונה שלאחר שביעית, וחנטו פירות עד ט"ו בשבט, שאם אין בהם קדושת שביעית וחייבין במעשרות, הרי הם חייבין במעשר שני כדין שנה ראשונה, ואעפ"כ א"א לעשר מהם על הפירות שחנטו אחר ט"ו בשבט באותה שנה, והרי אנו מחדשים שתי שנים של מעשרות באותה שנה, שלא יתכן לומר שכ"ה פשוט הדברים.

ד) בפשוטו מדאורייתא אתרוג שגדל בשביעית ונלקט אחר ר"ה של שמינית לא פקעה ממנו קדושת שביעית, דדין בתר לקיטה למעשרות מדרבנן אינו קובע לענין שביעית דאורייתא, ואם בנלקט אחר ר"ה עד ט"ו בשבט נדון לשעבר נוחא שנשאר בו קדו"ש.

ה) עמון ומואב שמעשרין מעשר עני בשביעית, מעשרין גם פירות האילן מעשר עני עד ט"ו בשבט ככל השנים, ולא מסתבר כלל שבארץ ישראל באותו זמן מעשרין מעשר שני כשנה ראשונה, ובעמון ומואב מעשר עני, וגם לא משמע שחידשו שום חילוק באותה שנת מעשר, בין חנטו קודם ר"ה לאחר ר"ה, והדברים סתמן כפירושן שדינם למעשר עני בשביעית כמו בששית, וכן במקומות שהניחום עולי בבל כדי שיסמכו עליהם בשביעית, ובמקומות שנאכל ולא נעבד בשביעית דכל הני דינם כעמון ומואב, ולא חילקו בדיני המעשרות שלהם מכל השנים.

ואמנם עד זמנינו לא הי' הדבר מצוי חנטה לאחר ר"ה וכמ"ש הרא"ש, ולכן לא נדון הדבר למעשה, אבל כהיום יש פירות שעיקר חנטתן לאחר ר"ה

שכך יש לנהוג בפירות, ולא שבאמת יש שנה אחרת משנות עולם.

והדבר מפורש בתורה בערלה ורבעי שמה שהפירות אסורין עד ט"ו בשבט, אין הענין שט"ו בשבט ר"ה לערלה, אלא באמת השנה היא רביעית וחמישית, אלא שפעמים פירות הערלה נמשכין לשנה הרביעית, אע"פ ששנות הערלה נשלמו בתשרי.

והנה מבואר בתו' י' א' ד"ה והפירות י"ד א' ד"ה באחד, שענין ט"ו בשבט לערלה ולמעשרות מקור אחד הוא, וכן פשוט ומוכח מתוכו שלא במקרה אמרו פעמים שברביעית עד ט"ו בשבט, וכיון שהמקור שט"ו בשבט ר"ה לאילן למעשרות נלמד מערלה, והרי בערלה היא השנה הרביעית ופירותיה אסורין בגלל שהם יכול השנה שעברה, כן הדין והטעם במעשרות, שהפירות של שנה השלישית שנת מעשר עני, נמשכין ויוצאין עד ט"ו בשבט של השנה הרביעית, וממילא פשוט שלא שייך כלל לחלק בין שביעית לששית, כמו שלא מחלקים לענין ערלה, בין ששית לשביעית ושמינית, שרבעי של ששית נמשך עד ט"ו בשבט של שביעית, ואין מקום לתרתי דסתרי לומר שהוא מכח הששית לענין רבעי, ויש בו כח שביעית לענין קדושת שביעית.

ומה שאמרו ט"ו בשבט ר"ה לאילן, היינו מפני שבאמת למעשה כל דיני אילן נקבעין לפי ט"ו בשבט, כאילו השנה התחילה בט"ו בשבט, ול"ד לערלה שיש נפ"מ לענין שנות ערלה לפי ר"ה, דלמעשרות יש רק את ההנהגה למעשה, ובערלה יש ההנהגה למעשה כמעשרות, וגדרי השנים כשנות עולם.

ולפ"ז אין שתי שנות מעשר עני בתורה אחד לתבואה ואחד לאילנות, אלא כולן שוין שהשנה היא שנות עולם למעשר כמו לשביעית, אלא שהתורה גילתה לנו שפירות השנת עולם באילן לפעמים נמשכין ויוצאין עד ט"ו בשבט של השנה הבאה, וזהו גילוי המציאות בכל עניני

אילן, בין לערלה בין לרבעי בין למעשרות בין לשביעית.

שנות המעשר והשביעית שוין כדתנן באחד בתשרי ר"ה לשנים ולשמיטין כו' ובגמ' מייתי ברייתא דקתני נמי ולמעשרות, ובתר הכי תנן באחד בשבט ר"ה לאילן שזה בין למעשר בין לשביעית. אם באנו לחדש קדושת שביעית באילן מר"ה, [אע"פ שידענו שהפירות מכח שנה שעברה, שהרי בערלה ורבעי מששית לשביעית אזלינן בתר ששית], ע"כ שנתחדש כאן דין מיוחד מן התורה, ובלא מקור בגמ' הרי הפשטות שלא נשתנה שביעית משאר שנים ומערלה ורבעי.

בתו"י הנדמ"ח ר"ה י' ב' מבואר בשם ר"י דשביעית כערלה לענין ט"ו בשבט.

ר"ה י"ד א' תניא ריה"ג אומר כו' בביאור דברי ריה"ג ומחלוקתו

ח. ר"ה י"ד א' תניא ריה"ג אומר באספך מגרנך ומיקבך כו', יש להסביר דכיון דכתוב אחד אומר באספך את מעשיך מן השדה, הרי גרנך ויקבך מיעוטא לומר דרק דומיא דגורן ויקב, והא דקים לן דקראי דאסיפה דסוכות לקביעת השנים, י"ל דסמיך אדרשא דבמועד שנת השמיטה בחג הסוכות דמטו בה משמי' דריה"ג, ובירושלמי פ"ב ה"ה דריש מגרנך ולא כל גרנך כו' וממעט ירק כבכרייתא דשמעתין (בלא פלוגתא דתנאי), ובאמת הני קראי מייתרי, ויש לקיים מסברא דאתיין לדרשא, (ועמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ס"ה סק"א בכל הסוגיא).

שם יצאו ירקות שגדילין על מי שנה הבאה כו' רע"א כו', פלוגתתם בפירות שיכולין לגדול עד גמר הפרי מהגשמים לחוד, אבל מוסיפין לגדול יותר על ידי כל מים, אם אזלינן בתר עיקר היכולת לגדול, או דכיון שמוסיפין גם על כל מים יש לדמותם לירק, וזהו פול המצרי ובצלים הסריסים שמנע מהם מים, שזה מוכיח שיכולין לגמור גידולם ממי שנה שעברה, דלר"ע דינן כאילן

שמוסיף לגדול יותר, (עי' ירושלמי שם עשה כולו קצצין גמורין).

"ג ב' תנן התם האורז כו' הני כמאן שוינהו רבנן

ט. י"ג ב' תנן התם האורז כו' הני כמאן שוינהו רבנן, אפשר לפרש דברי רבה בקושיא, דלא מצינו שקובעין שנות מעשר ושביעית אלא כשהפרי מוכן, מהם שאמרו בחנטה או בשליש או בלקיטה, אבל בדליכא פרי כלל מהיכי תיתי לקבוע עפ"ז שנתו.

והדר אמר רבה דכיון דלא מצו למיזל בהו בחר שלישי לפי שאינם מתבשלין בזמן אחד, הבינו חז"ל שיש לקבוע להם זמן ברור, שלא ניתנה המצוה באופן שא"א לעמוד על בירור שנתו אלא בדקדוק גדול על כל גרגיר, וגם מסבירא בלא נפ"מ של מעשר ושביעית, יש זמן שקובע לאיזו שנה שייך פרי זה, (ומשכח"ל דנפ"מ למו"מ), וכיון שזמן שלישי אינו מבורר ע"כ לקבוע זמן אחר, ולשון הדר אמר רבה היינו מפני שחידש שאין זה זמן שראוי לקבוע עפ"ז, אלא מפני שא"א בשליש כפי הראוי, הוצרכו להמציא זמן.

ויש להסתפק אם ראוי להקדים הזמן קודם שלישי, או לאחרו בגמר הפרי, דלכאורה כיון שמצינו בירק דאזלינן בחר גמר פרי שהוא בזמן הלקיטה, (לפי שירק מוסיף לגדול על כל מים, ואין לו גמר מסוים כאורז ודוחן ואינך), א"כ יש להשוות אורז לירק, והיינו טעמי' דשמואל, [מיהו ק"ק דלפ"ז נקטינן שמגיעין לשליש פרכין פרכין, ונגמרין בב"א, וזה דוחק], אבל י"ל כיון דבשליש הוא ראוי לאכילה והגיע לעונת המעשרות, א"כ אין לעקרו מהשנה שהביא בה שלישי, שהרי בעיקר תכונתו ראוי למיזל בו בחר שלישי, אלא שאין שלישו מבורר, ומה"ט ראוי להקדים זמנו כדי שבשליש ישאר לעולם בשנה שהביא שלישי, והיינו טעמי' דרבה, ובתו"כ יליף לה מקרא דפעמים שאוספין בשביעית מה שנזרע בששית, (כעין דדרשינן "א' ובשנה השביעית), ולא איצטריך קרא לתבואה

אע"פ שמוסיפין לגדול יותר אם יתנו להם מים בשנה הבאה, כיון שיכול הפרי ליגמר על ידי רוב גשמים דשנה שעברה, ולריה"ג כיון שמוסיפין הרי הם כירק, וזה כפי' ר"ח דתבואה מועיל לה הגשם הנוסף עי"ש, ועי' תו' הרא"ש, וכן ראוי לקיים סתם מתני' כר"ע.

ביאור החילוק בין ירק לשאר פירות

החילוק בין ירק לשאר פירות דבירק אף אחר שהביא שלישי (או עונת המעשרות), אינו ממשיך לצמוח בלא מים נוספים, (וגם מוסיף לגדול יותר ע"י המים), אבל שאר פירות משהביאו שלישי נגמרים בלא מים, ובכלל זה תבואה וקטניות כפירות האילן, וכדתניא בתוספתא שביעית פ"ב ה"י דקטניות ג"כ בחר שלישי (וכ"כ כפי' ר"ח י"ג ב' בשם ירושלמי גבי אורז ואינך), וכבר הקשה בתורי"ד על פרש"י שכתב לקיטה, וכן הוכיח אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה מהתוספתא והירושלמי והרמב"ם והרמב"ן דאזלינן בחר שלישי, ולא נתחדש באילן טפי מתבואה וקטניות לענין שלישי, אלא שבאילן עלה השרף להשלים הגידול אף אחר ר"ה עד ט"ו בשבט, אבל גם בר"ה של האילן הוצרכו לחידוש הזה שמשליש כנגמר בישראל דמי, דכיון שהביא שלישי קודם ט"ו בשבט, הרי הוא שייך לשנה שעברה.

בירושלמי שם הקשו אהא דאמרין שם דפול המצרי שזרעו לזרע אזלינן בחר שלישי או השרשה ובזרעו לירק אזלינן בחר לקיטה, ואם הכל תלוי אם גדל על מי שנה שעברה, הרי ראוי לקבוע ד"ז בשנה בין לזרע בין לירק, שהרי כונתו אינה משנה המציאות, ולא תירצו ע"ז כלום, והנה בשמעתין חזינן שאפשר למנוע מים מפול המצרי ויגדל על מי שנה שעברה, וא"כ י"ל דכשדעתו על הזרע אין לו ענין שיוסיף הירק לגדול ע"י המים הנוספים, כי הזרע יגמר גם על מי שנה שעברה, וכשדעתו על הירק יש חשיבות לכל מה שמוסיף לגדול, ולכן דינו כירק, וגם מסתבר שהזרע יש לו גודל מסוים ואינו מוסיף על כל מים, משא"כ הירק

שהביאה שליש דלא מיקרי שאוסף בשביעית, כיון שכבר הי' יכול לאוספה בששית, אבל אלו שרק נזרעו ונשרשו ואינם פרי השנה הששית כלל, בזה איצטריך קרא דסגי בנזרעו בששית להתיר אסיפתן בשביעית, וכיון דהני עשויין פרכין פרכין וצריכין לחדש להם זמן, מצאו הרמז בפסוק זה דפעמים דסגי בזריעה והשרשה, וכבר נתבאר בכ"ז בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסק"א ע"ש.

[נראה דאורז ודוחן לקיטתן כאחת כדאמר בירושלמי פאה פ"א ה"ד ואע"פ שנגמרין בזא"ז מ"מ משאירין אותן בשדה עד שיגמרו כולם וילקטום כאחת, שאין הפסד אם ימתין מללקטם, ושמואל מודה בהו דאזלינן בתר השרשה כמ"ש הרמב"ן אבל פוה"מ העשוי לירק נאכל לח והעשוי לקטנית מייבשין אותו, ואזיל בתר גמר פרי לכולם, עי' להלן].

(בתו"כ יליף רנב"י מהאי קרא לתבואה שהביאה שליש קודם שביעית שאוספין אותה בשביעית, ובגמ' לעיל מייטנין משמו דיליף לה מקרא דלשלש השנים, ואם נימא דוצייתא את ברכתא שתגדל תבואה בסוף שנה הששית ותביא שליש בששית, ועי"ז תשמר עד השנה התשיעית לפי שנגמר גידולה בשביעית, הוה ניחא הא דדרשינן מהאי קרא אל תיקרי לשלש אלא לשליש, דלכאורה קשה שאין מענין הפרשה לקבוע שם דיני תבואה וזמנה, וקראי דמועדות י"ל דקים לן דמייתרי לדרשא, או דמשנת השמטה בחג הסוכות שמעינן לה), והיינו דכילי לה נמי בקרא דואספת את תבואתה בשביעית, כיון שהפסוק דלשלש השנים נחית לזה, ועי' גרסת הגר"א, מיהו כמדומה שאין האמת כן שלא נתברכו בזריעת תבואה בששית בסוף הקיץ, אלא ברובי תבואה הרגילה שנקצרה בששית).

שהביאה שליש דלא מיקרי שאוסף בשביעית, כיון שכבר הי' יכול לאוספה בששית, אבל אלו שרק נזרעו ונשרשו ואינם פרי השנה הששית כלל, בזה איצטריך קרא דסגי בנזרעו בששית להתיר אסיפתן בשביעית, וכיון דהני עשויין פרכין פרכין וצריכין לחדש להם זמן, מצאו הרמז בפסוק זה דפעמים דסגי בזריעה והשרשה, וכבר נתבאר בכ"ז בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בסק"א ע"ש.

[נראה דאורז ודוחן לקיטתן כאחת כדאמר בירושלמי פאה פ"א ה"ד ואע"פ שנגמרין בזא"ז מ"מ משאירין אותן בשדה עד שיגמרו כולם וילקטום כאחת, שאין הפסד אם ימתין מללקטם, ושמואל מודה בהו דאזלינן בתר השרשה כמ"ש הרמב"ן אבל פוה"מ העשוי לירק נאכל לח והעשוי לקטנית מייבשין אותו, ואזיל בתר גמר פרי לכולם, עי' להלן].

(בתו"כ יליף רנב"י מהאי קרא לתבואה שהביאה שליש קודם שביעית שאוספין אותה בשביעית, ובגמ' לעיל מייטנין משמו דיליף לה מקרא דלשלש השנים, ואם נימא דוצייתא את ברכתא שתגדל תבואה בסוף שנה הששית ותביא שליש בששית, ועי"ז תשמר עד השנה התשיעית לפי שנגמר גידולה בשביעית, הוה ניחא הא דדרשינן מהאי קרא אל תיקרי לשלש אלא לשליש, דלכאורה קשה שאין מענין הפרשה לקבוע שם דיני תבואה וזמנה, וקראי דמועדות י"ל דקים לן דמייתרי לדרשא, או דמשנת השמטה בחג הסוכות שמעינן לה), והיינו דכילי לה נמי בקרא דואספת את תבואתה בשביעית, כיון שהפסוק דלשלש השנים נחית לזה, ועי' גרסת הגר"א, מיהו כמדומה שאין האמת כן שלא נתברכו בזריעת תבואה בששית בסוף הקיץ, אלא ברובי תבואה הרגילה שנקצרה בששית).

טעמא דפרכין פרכין מהני אף לענין שביעית, שראוי לקבוע שנה מבוררת לענין שביעית, דאל"כ יהיו כל הפירות האלו בספק ששית ספק

בגמ' לא הוזכרה דרשא דתו"כ, משום דלא קשיא ליה מגלן, דנהי דמצאו רמז לזה בפסוק, אבל ע"כ דמסברא ראו לחדש זמן אחר לאלו, מיהו ק"ק לבתר טעמא דרבה מ"ט לא הביאו בגמ' דרשא דתו"כ, ואפשר משום דלא קיימא להלכה למאי דקי"ל כשמואל, ואליבא דשמואל יש לקיים מסברא לדמותן לירק, ועי' להלן בזה.

בדברי הרמב"ן דמדאו' אין שביעית נוהגת אלא בנזרע ונלקט בשביעית

הרמב"ן הזכיר אפשרות לתרץ דמדאורייתא אין שביעית נוהגת אלא בדבר שנוזע בשביעית ונלקט בשביעית, ולכן אין באלו קדושת שביעית

אבל לא נתפרש מאי מהני יש בילה לענין זה, שאם זו סברא כללית דאע"פ שאין חיוב מעשר ראוי לקבוע שנה מבוררת, א"כ אף ביש בילה הדין כן.

שם פול המצרי שזרעו לזרע כו'

י. שם פול המצרי שזרעו לזרע מקצתו השריש לפני ר"ה כו', במתני' דשביעית שם ארש"ש ד"ז דפול המצרי שזרעו לזרע דינו כאורז ואינך, ויש לעי' במאי פליגי, ובפשוטו הי' נראה דגם הם עשוין פרכין פרכין בהבאת שליש, ורבנן סברי דכיון דיש בהם גם תכונת ירק אזלינן בתר לקיטה, א"נ דפול המצרי אפשר לעמוד על שלישו טפי מאורז ואינך, ואי לא דאשכחן שיש זמן אחר לאורז ואינך לא הוה מפקינן להו מכלל קטניות, וכיון דאשכחן (מקרא או מסברא) מין נוסף פליגי אם הם עדיין בכלל כל קטניות, או דיש לכללם בהדי אורז ואינך.

בדברי הרמב"ן דפול המצרי אינו מתבשל פרכין פרכין

אבל הרמב"ן כתב בפשיטות בפול המצרי שאינם מתבשלים פרכין פרכין, והיינו טעמייהו דרבנן דפליגי עליה דרש"ש, ורש"ש פליג ארבה, ולכן לא חש רבה ליישב אליבא דרש"ש שהרי בלא"ה לא ס"ל טעמא דפרכין פרכין, ולא נתפרש טעמא דאזיל איהו בתר השרשה, ושמואל נמי פליג ארבה, והדברים מחודשים דמגליה לרבה לחדש טעם נוסף לרבנן, כיון דחזינן דרש"ש אזיל בתר השרשה אף בלא טעמא דפרכין פרכין, [שו"ר בכתוב שם להראב"ד שכתב דאפשר דרש"ש ראה בפול המצרי שעושין פרכין פרכין], מיהו הרמב"ן לטעמי' דשמואל אזיל בתר גמר פרי רק בפול המצרי ובהא פסק כרש"ש.

שוב נראה דטעמי' דהרמב"ן מדחזינן דאזיל שמואל בתר גמר פרי בפול המצרי ש"מ שנגמרין בב"א, ואם נגמרים בב"א מסתמא הביאו שליש בב"א, ואם שביק שמואל שליש משום פרכין,

רק מדרבנן, וצ"ע דהא דרשינן י"ב ב' דתבואה שהביאה שליש בשביעית אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית, ודרשא דאורייתא היא, לקבוע שנת המעשר ועונת המעשרות, ומילתי' דר"ש ט"ו א' גבי אתרוג בלבד נאמר, וכמ"ש תו', תדע דר"ש גופי' אמר במתני' דאפונין הגמלונין כאורז.

שם ויצבור גרנו כו' בביאור הקושיא, ומ"ש כלפי שביעית דלא שייך לומר יצבור גרנו

שם א"ל אביי ויצבור גרנו לתוכו כו', יש לעי' מה תשובה היא זו הרי ודאי עדיף לקבוע זמן שלא יצטרכו לעשר בתערובות וע"י בילה, ולפמשנ"ת דרבנן חידשו זמן שאינו ראוי באמת, שהרי אין זו שנתו האמיתית כשעדיין הפרי אינו בעולם, ורק משום דלא אפשר ע"כ לקבוע זמן קודם שליש לפ"ז שפיר פריך אביי, דאין זה לא אפשר, ואין להחליט מכח זה שהוציאה תורה קטניות אלו, מכלל שאר קטניות דבתר שליש.

מיהו אכתי קשה תינח מעשרות אבל שביעית מאי איכא למימר, הרי א"א לזכות מן ההפקר מספק, ויש לנהוג קדושת שביעית בכל התערובת מספק, ועוד דאפי' אם א"א לעשר, ראוי לקבוע הדין לפי שביעית שהיא מדאורייתא ואף אם אפשר לעשר ראוי לקבוע ע"פ שביעית, וכדס"ל לרש"ש דאזלינן בתר השרשה אע"פ שיש בילה, וכתב אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דצ"ל דאה"נ דאפי' שיש בילה אזלינן בתר השרשה משום שביעית כדחזינן בדרש"ש, ואביי הקשה על מה שהבין מדרבה דא"א לעשר בכה"ג, והשיב לו רבה דג"ז אמת כיון דקי"ל אין בילה, [ועי' ריטב"א בשם הראב"ד כעיי"ז דקשיא ליה אמתני'], ובדוחק י"ל דאביי סבר שגם בקדושת שביעית יש להחמיר מספק, ולא לחדש מכח זה זמן שאינו אמיתי בקביעת השנה, [ומהני בילה מדאורייתא אף בשביעית היכא דידעינן שרובו של ששית, או לענין הפקר וסחורה למכור לפי ערך, וצ"ע בזה], והרמב"ן כתב ש"ל דדין תורה הוא שנלך אחר דבר שיש לו גורן אחד בין למעשר בין לשביעית דהיינו השרשה,

הלכה כרש"ש, הרי רש"ש משה פול המצרי לאורז ושמואל מחלק ביניהם, ורש"ש אזיל בתר השרשה ושמואל בתר גמר פרי, אלא ודאי שמואל בכולהו קאמר בתר גמר פרי, וכ"מ בלשון הכל הולך כו' וכדחזינן בגמ' דמהאי לישנא הוה ס"ד אפי' תבואה וזיתים נמי, ועוד דהול"ל פול המצרי אחר גמר פרי ולא הוה ס"ד תבואה וזיתים נמי, וע"כ שכולל אורז ודוחן ואינך, וזה כדעת הרמב"ם דקי"ל בכולהו בתר גמר פרי.

בביאור טעמא דשמואל דאזלינן בתר גמר פרי

שם הכל הולך אחר גמר פרי, טעמי' דשמואל יש לפרש כדרכה משום דעשויין פרכין פרכין, ולכן א"א למיזל בהו בתר שליש ככל קטניות ולכן אזלינן בתר גמר פרי, וענין גמר פרי בהני הוא כלקטיטה בירק, כיון שיש להם גודל מסוים ואינם מוסיפים על כל מים יותר כירק, לכן אין ענין להמתין למעשה הלקטיטה, משא"כ בירק שלא הוחלט גמר הפרי עד הלקטיטה, [וכיון דסתמא הכי הוא, י"ל דאף אם נגמר גידול הירק, לא פלוג ואזלינן לעולם בתר לקטיטה], ומצינו כע"ז בתוספתא פ"ב ה"ה שהזרע של הפול המצרי נגמר כשעשה קצוצין גמורין, והירק כשעת לקיטתו, ע"ש, וכבר נתבאר לעיל סק"ט דשמואל ורבה נחלקו אם להקדים לשליש או לאחר, וכולהו מודו דמשום טעמא דפרכין פרכין א"א לקבוע בתר שליש, ועדיין צ"ע כמש"כ לעיל ד"ה שוב נראה.

והרמב"ן והריטב"א פ' דשמואל דאמר כרבנן דס"ל פול המצרי בתר גמר פרי, ואורז ואינך בתר השרשה כמתני', ולא נתפרשו הדברים דא"כ הול"ל אין הלכה כרש"ש, א"נ פול המצרי בתר גמר פרי בין לזרע בין לירק, והריטב"א פ' הא דאמרינן הו"א כרבנן ס"ל, דה"ק הו"א דרבנן ס"ל פול המצרי בתר השרשה, וג"ז לא נתפרש, איך אפשר להעמיס כן, וכבר נתקשו בזה בתו' לשיטתם דגמר פרי ולקטיטה היינו הך, דאם לקט אחר גמר פרי אזלינן בתר גמר פרי, וא"כ שמואל דאמר כרבנן, ותיצו דשמואל

איך אזיל בתר גמר פרי, ובאמת לפי דברינו צריך לדחוק דבשליש מקדימין, אבל בגמר הפרי משתוין ליגמר יחד, ואפשר ליתן לזה טעם במציאות, אבל א"א להחליט כן בלא הכרח גמור, ולפ"ז להרמב"ם שמואל דאזיל בתר גמר פרי באורז ואינך ע"כ לא חייש לטעמא דפרכין, אם נימא דנגמרינן פרכין פרכין, וא"כ רבה ואביי דלא כשמואל, אבל אם נימא דנגמרינן יחד נחא טפי, ועוד דאם סתמא אין נגמרינן יחד א"כ צריך לצבור גרנו כדי לעשרן, ובגמ' מפורש דבלא בילה מעשרן, וע"כ או כהרמב"ן דפול המצרי נגמר יחד, או דלהרמב"ם אף מה שמביא שליש פרכין פרכין נגמר יחד, [שוב נתיישב בשביעית פ"ב מ"ז שהנדרון בפה"מ ואפונין הגמלונין מפני שהם עשויין לזרע ולירק, דהיינו שאותו פרי נאכל ביבש כקטניות וזהו לזרע ונאכל לח כירק, ויכול לחשוב מקצתו לייבש ומקצתו לאכול לח, והנאכל לח זקוק למים עד לקיטתו, ולכן אין שליש שלהם מבורר יפה כיון שאותן גרגרים שגדלים על המים אפשר לייבשן ויחשבו כקטניות, וכיון דאשכחן קרא לאורז ס"ל דה"ה הני השרשתן מבוררת יותר].

מ"ט לא אמר שמואל דבריו דהלכה כרש"ש על מתני' דידן

שם הלכה כריב"כ שאמר משום רש"ש, יש לעי' מ"ט לא אמר שמואל אמתני' דרש"ש אומר פול המצרי שזרעו לזרע בתחלה כיוצא בו, דהלכה כרש"ש, ותפס דבריו על הברייתא ששם אין הלכה כמותו בהא דיש בילה, וי"ל דנהי דהלכה כמותו במאי דפליג על רבנן וס"ל שדין פול המצרי כאורז ודוחן, אבל אכתי שמואל פליג ארש"ש וארבנן בהא דאזלי בתר השרשה, ולכן לא נחא ליה למימר הלכה כמתני' דאזלינן בתר השרשה, ונקט הלכה כברייתא דמהני צובר את גרנו, דה"נ מהני לשמואל מדין גמר פרי, ולפ"ז עיקר מימרא דשמואל דהלכה דפול המצרי כאורז, ואידך מימרא דהכל הולך אחר גמר פרי בין אורז בין פול המצרי, דאם שמואל רק בפול המצרי קאמר דהולך אחר גמר פרי, א"כ במה

בתר השרשה מה"ט כדרכה, אלא דרש"ש מיירי במאורע שלא זרעם בב"א).

מיהו בעיקר הדברים נראה דכיון דמימרא דשמואל מתפרשת הלכה כרש"ש במאי דפליג ארבנן במתני' וסבר דפול המצרי כאורז ואינך, וכלשון הגמ' י"ד הלכה במאי דפליג, [וכדקתני בברייתא שאין מעשרין מזע"ז, בנשתנו זמ"ז בהשרשה], ואין כונתו לומר הלכה דמהני צובר את גרנו, אלא שנוהר בלשוננו שלא לומר הלכה כרש"ש דמתני', כיון דשמואל גופיה פליג אכולה מתני' בדין השרשה, ותפס דבריו על הברייתא שיהא אמת דלגמרי הלכה כמותו דמהני צובר את גרנו לעשר מזע"ז, וכיון שכן ל"ק כ"כ דלרבנן נמי מהני צובר את גרנו, דעיקר דבריו דהלכה במה שמבואר בדבריו דאזלינן בתר השרשה ואינם כקטניות, וכמו שהבין ר"ז, אלא דאישתמיטת' דלשמואל במקום השרשה אזלינן בתר גמר פרי.

בביאור דעת הרמב"ן והריטב"א

ונראה דדעת הרמב"ן והריטב"א דשמואל אמר הלכה כרש"ש רק על דין הברייתא דמהני צובר גרנו, ומ"ש בגמ' הלכה כרש"ש במאי דפליג, היינו במאי דמשמע דאיכא תנא דלא ס"ל שריותא דבילה, אבל מודה דבתר השרשה אזלינן ב', ושמואל קמ"ל דרבנן אזלי בתר גמר פרי, ומיושב בזה שהעמיד דבריו על הברייתא כיון דבפלוגתו במתני' אין הלכה כמותו, וניחא מה שנתקשנו דלימא אין הלכה כרש"ש, דאה"נ דאין הלכה כמותו במתני', ודברי שמואל רק על הברייתא, וניחא נמי דאין אורז ואינך בכלל פול המצרי, כיון דלא אמר הלכה כרש"ש שמשוה פול המצרי לאורז, אלא אדרבה הלכה כרבנן שמחלקין ביניהם, וס"ל דפול המצרי בתר גמר פרי, והא דאמר שמואל הכל הולך אחר גמר פרי ק"ק דלא אמר בהדיא פול המצרי אחר גמר פרי, ופשוט הגמ' דהכל כולל טובא עד דס"ד דאפי' תבואה וזיתים נמי, ודוחק גדול לפרושי למסקנא דקאי רק אפול המצרי, ועי'

בא לפסוק בתר לקיטה גם באורז ואינך, וג"ז לא נתפרש דקאי אפול המצרי ובזה הלכה כרבנן, וכונתו לפסוק באורז דלא כחד, ועכ"פ תירוצם לא מהני להרמב"ן והריטב"א, דלדידהו גמר פרי לאו היינו לקיטה, ובאורז ואינך קי"ל בתר השרשה, ואמנם לדידהו ניחא דשמואל כרבנן, אבל הדברים סתומים, ופשוטות הגמ' כהרמב"ם וכמשנ"ת לעיל, ועי' רשב"א וריטב"א בשם הרז"ה, ועי' להלן נתיישב יותר, [ועי' לקמן סוס"ק י"א בהוספה].

בדברי החו"ב בזה

והקשה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דע"כ אף לפי הרמב"ם קושטא הוא דאף לרבנן דרש"ש מהני צבירת גרנו במקצתן השרישו לפני ר"ה ומקצתן אחר ר"ה, דכיון דאזלינן בתר שליש כשאר קטניות [או בתר לקיטה כירק], הרי הביאו שליש או נלקטו בשנה אחת, וכמו לשמואל דאזיל בתר גמר פרי דמתפרש דמה"ט מהני צבירת גרנו, כיון שבלא צבירת גרנו כשנה אחת חשיבי, וא"כ במה אמר שמואל דהלכה כרש"ש, והוכיח מזה דכונת שמואל דהלכה כרש"ש אף באורז ואינך, והיינו משום דאזלינן בהו בתר גמר פרי ולא בתר השרשה, וכדעת הרמב"ם, ומ"מ עדיין ק"ק דנקט הלכה כריב"כ משום רש"ש בדבר שאף לרבנן הלכה כמותו, ואפשר דאם פול המצרי עשוי בשליש פרכין פרכין, א"א לסתום דמהני בפול המצרי צבירת גרנו, וכיון שסתמו נגמר חיובו בתערובת, א"א לסתום שצובר בו גרנו ומותר, וכן בלקיטה א"א לסתום דמעשר מזע"ז, דשמא לא ילקטם בב"א, ורק בגמר פרי (או השרשה) דסתמן נעשין כאחת אפשר לסתום דהלכה דיכול לעשר מזע"ז, דמימרא דשמואל מתפרשת דהלכה בדרך הרגיל כרש"ש בפול המצרי, ולא רק במאורע של מקצתו השריש לפני ר"ה כו', אלא דהנהגת פול המצרי כרש"ש, ולכן אי אזלינן בתר שליש או לקיטה א"א לסתום דהנהגה למעשה כרש"ש, וע"כ דאזלינן בתר גמר פרי שהוא זמן השוה בדרך כלל בכולם, דמה"ט אמר שמואל בתר גמר פרי, (כדאמרי רבנן

ולא הביא דעתם כלל, ודעת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ג"כ נוטה קצת כהרמב"ם, וכן נקטנו לעיל, אבל לא נתייבשה הסוגיא יפה לשום צד, והנני מסדר הקושיות ויישובן, וצ"ע למעשה, דסוגית הגמ' נוטה יותר כהרמב"ן, [שוב נתייבש בס"ד עי' לקמן בסוס"ק זה].

(א) מימרא דשמואל נאמרה על הברייתא דצובר גרנו לתוכו, ומשמע שבזה פסק הלכה כמותו, ולא במה ששנה רש"ש במשנה דפול המצרי כאורז, ולפי' הרמב"ן נוחא, ולפי' הרמב"ם צ"ל דאמר חדא דאית בי' תרת, שהרי ברישא שנה שם דאין מעשרין מזע"ז, וכמשנ"ת טעמא לעיל.

(ב) לשון הכל הולך אחר גמר פרי משמע לאתויי כמה מינין, ולהרמב"ם דמיתאי אורז ואינך נוחא, וכ"מ בגמ' דמהאי לישראל הו"א תבואה וזיתים נמי, ולפי' הרמב"ן צ"ל שידעו דמימרא דשמואל קאי אפול המצרי, והכל היינו גם אלו שנשרשו לפני ר"ה, וכאילו אמר הלכה כרש"ש לפי שהכל הולך אחר גמר פרי, ועי' להלן אות י"ג.

(ג) להרמב"ם לא נתפרש שמואל דאמר כמאן, וכמשה"ק רש"י ותו', ואולי כתנא דקצוצין גמורין בירושלמי ותוספתא, אבל להרמב"ן מבואר במתני' דשביעית דרק רש"ש מדמה פול המצרי לאורז ואינך, וא"כ רבנן מצו סברי אחר גמר פרי, דומיא דמשתרמלו דקאר"א במתני', ומשמע בגמ' דאיכא רבנן דברייתא דסברי פול המצרי בתר השרשה אלא דלית להו טעמא דצובר גרנו.

(ד) פשטות הגמ' דמימרא דרבה נכונה לדינא וקי"ל כמתני' דאורז, ולפי' הרמב"ן נוחא דלא פליג שמואל אמתני' דאורז כלל.

(ה) פשטות התו"כ שאין חולק בדין אורז בתר השרשה, וכן הדרשא משמע שמוסכמת.

(ו) לפי' הרמב"ם קשה איך הולכין באורז ואינך אחר גמר פרי, הרי שליש שלהם עשוי פרכין

בסמוך, [שוב נתייבש דקאי בין זרעו לזרע בין זרעו לירק שזמנם שוה, ופירש דבריו דקאי ארש"ש בלבד].

י"ד א' הו"א קשיא דשמואל אדשמואל כו', לפי' הרמב"ן והריטב"א דשמואל מיירי רק בפול המצרי נוחא טפי לשון זה, דלא נוסף במימרא זו כ"כ טפי מהא דהלכה צובר את גרנו ומעשר מיני' ובי', מיהו גם לפ"ז ק"ק דהא קמ"ל דא"צ צבירה כלל, ולפי' הרמב"ם צ"ל דהאי לישראל לאו דוקא, דהא טובא קמ"ל דאורז ואינך בתר גמר פרי, אלא ר"ל דלענינא דפול המצרי נמי איצטריך האי מימרא.

שם ואי אשמועינן הכל הולך אחר גמר פרי הו"א אפי' תבואה וזיתים נמי, מלשון זה משמע קצת דכל קטניות בתר גמר פרי אזלינן, דהא מפקינן רק תבואה וזיתים, [וירק בשעת לקיטתו גמר פרי וכמש"כ לעיל שהרי ממשיך לגדול על כל מים, והיינו טעמי' דשמואל דאמר בהני גמר פרי עי"ש], מיהו יתכן דתבואה וזיתים ודמי להו קאמר, וכבר כתב בתורי"ד דכאן משמע כפרש"י [ותו'] דאורז וקטניות דינן בתר לקיטה וגמר פרי, ועי' בסמוך.

ולפידוש הרמב"ן והריטב"א קשה היכי מתפרש הכל על פול המצרי לחוד, ואפשר דהשתא ה"ק הכל בין אלו שהשרישו לפני ר"ה ובין אחר ר"ה, ונאמרו דבריו על האי ברייתא, וממילא ידעינן דלא קאי על שאר מינין כלל וכאילו אמר הלכה כו' מפני שהכל הולך אחר גמר פרי, ולפ"ז אפשר דאף לש"פ מתפרש הכל על אלו שהשרישו לפני ואחרי ר"ה, ואינו כולל הרבה מינין אלא כל אלו דלרבנן ורש"ש אזלינן בתר השרשה.

סידור הקושיות והיישובים בסוגיא זו

יא. לענין הלכה דעת הרמב"ם דבאורז ואינך אזלינן בתר גמר פרי, וכן בפול המצרי, וכ"ד רש"י תו' והר"ש, אבל דעת הרמב"ן והריטב"א דשמואל מיירי רק בפול המצרי, אבל באורז ואינך אזלינן בתר השרשה, ומרן זללה"ה סתם כהרמב"ם

(יא) לשון הגמ' דאי אשמועינן אין בילה הו"א כרבנן ס"ל, משמע שיש רבנן דפליגי ארש"ש מטעמא דאין בילה, וכדאמר רבה לעיל דלרבנן אין בילה, וזה מיושב להרמב"ן דמרבנן אלו בא שמואל לאפוקי וס"ל כרבנן דרש"ש במשנתנו דס"ל דפול המצרי בתר גמר פרי, אבל לפי הרמב"ם הו"א כרבנן ס"ל היינו רבנן דפליגי ארש"ש במשנתנו, ואין שייך להזכיר בזה אין בילה, דהנדון אי אזלינן בתר השרשה או בתר שליש (או לקיטה), מיהו אין בזה קושיא כ"כ, דמתפרש שפיר דלא הוה שמעינן דס"ל כרש"ש במשנתנו אבל עכ"פ להרמב"ן נוחא טפי, שאין גילוי בגמ' שפסק שמואל כרש"ש דמשנתנו.

(יב) לדעת הרמב"ם קשה דהא גם לרבנן דרש"ש במשנתנו, מהני להפריש מזע"ז בהשרישו לפני ר"ה, כיון דאזלי בתר שליש (או לקיטה), וא"כ מה מיוחד בדשמואל דסבר כרש"ש ומשום גמר פרי, וכמשה"ק אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ותירץ דקמ"ל שמואל אף לענין אורז ואינך דאזלינן בתר גמר פרי, ולדעת הרמב"ן נוחא דבאמת כרבנן דרש"ש במשנתנו ס"ל, וגמר פרי היינו כשליש או קרוב לזה, ולאפוקי מרבנן דרש"ש בברייתא קאמר דהלכה כרש"ש.

(יג) שוב נראה ליישב עיקר הקושיא להרמב"ן מ"ט לא אמר שמואל דפול המצרי אחר גמר פרי, ותו לא, ולמה העמיד דבריו על הברייתא ולא מטעמיה, והוצרך למימרא נוספת, דאה"נ הו"מ למימר הכי, אלא דמעיקרא אמר שמואל דבריו על הברייתא כשלמדוה בביהמ"ד, ואמר דלענין מעשה נמצא דשפיר דמי למעבד כרש"ש, והבינו דבריו דכונתו שלא מטעמיה, וכיון שנאמר משמו הלכה כרש"ש, הוצרך לבאר אח"כ בהדיא דהיינו שלא מטעמיה, אלא משום דאזלינן בהכל גם במה שהושרש קודם ר"ה בתר גמר פרי, וזהו שאמרו בגמ' הו"א קשיא דשמואל אדשמואל, דכדי שלא תקשה הוצרך לבאר כן בהדיא, אבל לא הוה סגי במימרא בלשון זה הכל הולך אחר גמר פרי, דלא

פרכין, ואיך מעשרין מזע"ז, וצ"ל שהגמר פרי בכולן שוה, ורק בתחלתן ממהרים להתבשל בשליש פרכין פרכין, ולהרמב"ן נוחא דשמואל רק אפול המצרי והוא אינו עשוי פרכין פרכין.

(ז) לפי הרמב"ן צ"ב למה נשתנה פול המצרי לשמואל מכל קטניות דאזלינן בתר שליש, וברמב"ן משמע דבאמת גמר פרי היינו שהגיע לגמר דומיא דשליש דתבואה, ולא גמר ססמוך ללקיטה, אבל קשה א"כ מאי אמרינן הו"א אפי' תבואה וזיתים נמי, הרי באמת אינהו נמי בתר שליש, וצ"ל דהא גמר פרי אינו שליש ממש, אלא כעין התלתן משתצמח, וכמ"ש הרמב"ן שגם הוא נזרע ומצמיח.

(ח) מזה דעבדינן צריכותא לג' המימרות דשמואל משמע דמימרא דגמר פרי נאמרה לגבי פול המצרי, וכן בתירוץ הגמ' דמימרא זו נאמרה כדי שלא יקשה משמואל אדשמואל, ולפי הרמב"ן נוחא, אבל לפי הרמב"ם אין להזכיר צריכותא אלא להא דפסק כרש"ש, ולמה לא סגי בהא דהכל הולך אחר גמר פרי.

(ט) לא הוזכר בצריכותא דקמ"ל שמואל דהלכה כרש"ש במה שהשווה פול המצרי לאורז ואינך, ולפי הרמב"ם זוהי עיקר המימרא, (ועי' מנחות ל' ב' שלא הביאו משנה זו, ומשמע קצת כהרמב"ם שבכלל מימרא דשמואל גם שהלכה כמותו בד"ז), ולפי הרמב"ן בהא כרבנן ס"ל דלא מדמו פול המצרי לאורז.

(י) בגמ' אמרינן דמימרא דהלכה כרש"ש איצטריך דלא נימא הכל ממש אחר גמר פרי אפי' תבואה וזיתים, ויש לעי' להרמב"ם וכי זו היא המימרא הנצרכת לאפוקי תבואה וזיתים, בשלמא להרמב"ן שלא אמר שמואל אלא בפול המצרי נוחא, ולעומת זה קשה להרמב"ן דמי סני ליה למימר פול המצרי אחר גמר פרי, ולמה אמר הכל הולך, ואח"כ הוצרך מימרא נוספת לאפוקי מינה.

לכאורה א"צ לפדות המעשר שני ולחלק להן חולין, דאין להם אלא זכות לקבל המעשר המסופק, וכ"ה לשון מרן ז"ל, ולפ"ז מ"ש בירושלמי שר"ע פדה המעשר שני וחילקו לעניים, זוהי מדת חסידות, אבל באתרוג כ"כ מרן ז"ל להלן.

ענבים שליש ועונת המעשרות שוין, והיינו משיבאישו.

דינים העולים

בדין פירות האילן, כתב מרן זללה"ה בס"ק י"ב שכבר הכריע בשו"ע כהרמב"ם וכ"מ בבהגר"א דחנטה היינו עונת המעשרות וכדין תבואה וזיתים וענבים. - לדעת תו' השיעור סמדר בכל הפירות חוץ מחרובין דשיעורן משישלשלו, דהא לא פליגי רבנן אר' יוסי אלא בזיתים וענבים וחרובין.

בדין אורז ודוחן ופרגין ושומשמן, דעת הרמב"ן והריטב"א דאזלינן בתר השרשה, וכפשטא דמתני' וסוגית הגמ' כדרכה ואב"י, וכמשנ"ס ס"ק י"א, ויש להחמיר. - גמר פרי בפשוטו בהני הוא שיעור ידוע ואינם מוסיפין לגדול אח"ז כירק, וא"כ במציאות לתו' והרמב"ם שוה, ועי' להלן להרמב"ן.

בדין פול המצרי, בפשוטו להרמב"ם ורש"י ותו' כל עיקר מימרא דשמואל לפסוק כרש"ש דפול המצרי כאורז ואינך, ואזלינן בתר גמר פרי, ובזה אף הרמב"ן מודה, אלא שגמר פרי להרמב"ן היינו משיזרע ומצמיח כתלתן ותבואה, וזה מתאים לשליש שכ' מרן זללה"ה.

בדין ירק שנגמר ואינו משיבח, לכאורה נראה דכיון שירק סתמו משיבח על כל מים לא פלוג רבנן ודינו לעולם בתר לקיטה ממש, וכן הדין להרמב"ן והריטב"א דלא מצינו ענין גמר פרי כשאינו משיבח, וא"כ לקיטה לקיטה ממש וכדעת הרמב"ם, וכ"מ ברמב"ן עה"ת פ' בהר, מיהו אלו שמנע מהם מים לפני ר"ה צ"ע אי אזלינן בתר שנה שעברה ער"ש פ"ט מ"א, ועשבים וירקות שדה שגדילין רק על מי גשמים אפשר שדינם כתבואה, עי' לק' סי"ג ס"ק י"א.

הוה מפרשינן לה אפול המצרי וז"ש הו"א אפי' תבואה וזיתים נמי, אבל כיון דאמר הלכה כרש"ש בברייתא ממילא מובן דלא ס"ל כן בכל הפירות, וממילא מובן דהכל קאי אאלו שהשרישו לפנין, ואה"נ דמעיקרא הו"מ למימר דפול המצרי אחר גמר פרי ולא הי' מקום לטעות.

- הוספה -

[שוב נתיישב הכל בס"ד ע"ד הרמב"ן בעיקר הדברים, והא ודאי דלכו"ע קי"ל במתני' באורז ודוחן וכדילפינן מקרא, אבל בפה"מ ואפונין הגמלונין הנדון מפני שיש בהם שתי סוגי אכילות יש נאכלין לח ויש נאכלין יבש כקטנית, וכמבואר בנדירים שהנודר מן הירק אסור כפול המצרי לח ומותר ביבש, והנודר מן הדגן לר"מ אסור בפה"מ יבש, למדנו שבאותו פרי יש שתי אכילות, ולרבנן דין היבש בשליש כקטניות ודין הלח בלקיטה כירק, ותלוי במחשבתו בזמן הזריעה, ואם נמלך לאחר הזריעה לאכלו זרע לרבנן נקבע בשליש ולרש"ש כבר עבר זמן השרשה ובזה אם נמלך לאחר שליש דינו כירק, וקודם שליש תלוי אם מנע מהם מים, ולע"כ בפרטי ד"ז, מ"מ למדנו דשמואל פליג רק על פוה"מ וס"ל שאין נותנין שני זמנים אלא הכל אחר גמ"פ ולא אחר השרשה, ובפשוטו כולל בזה גם שזרעו לירק, א"נ לאפוקי השרשה ושליש, ומיירי רק בזרעו לזרע, ומודה לרש"ש דלא אזלינן בתר שליש כרבנן, אבל לא כרש"ש בהשרשה, אלא בתר גמ"פ, ועמשנ"ת עוד בסדר המשניות בזה.]

עוד תנן בשביעית פ"ב מ"י ממרסין באורז בשביעית והיינו אורז שהשריש ועדיין לא גדל וצריך הרבה מים ולערבם עם העפר, ואם הולכין באורז אחר גמ"פ א"כ הו"ל בדין שביעית שאסורין, אלא ש"מ דלכו"ע אזלינן בתר השרשה באורז.]

בדין ספק מע"ש ספק מ"ע

יב. בספר מרן זללה"ה ס"ז סקט"ז בדינים העולים, ואם הוא ספק כו' צריך לחלק לעניים,

כל מש"כ להעיר לענין מעשרות בקביעת השנה של פירות האילן ואורז ופול המצרי וירק, ה"ה לענין שביעית.

בדין שנת השביעית של אילן, כתבנו לעיל סק"ז דיש להחמיר מט"ו בשבט לט"ו בשבט.

בדין תפוז ולימון, צידדנו לעיל סק"ד דהעיקר שאין להוציאם מכלל פירות האילן, ולכן אפשר להקל בספק נלקטו מקצתן קודם ט"ו בשבט ומקצתן אח"כ, [ולענין שביעית הקיל מרן ז"ל דלא כהרמב"ם באתרוג].

סימן יג

בדין ספיחין בשביעית ובמוצאי שביעית

שלא הי' התנא שונה ירקות שדה אם ה"ה בירקות גינה, ובהדיא תניא נדרים נ"ג א' הנודר מן הירק בשאר שני שבוע אסור בירקות הגינה ומותר בירקות השדה, ובשביעית אסור בירקות השדה ומותר בירקות הגינה, ואם הכונה לאותם שהתחילו לצמוח בששית א"כ ירקות גינה מצויין טפי.

וכן בתענית י"ט ב' דתניא מתריעין על הספיחין בשביעית מפני שיש בהם פרנסה לעניים, מוכח דהיינו אותם שמתחילין לצמוח בשביעית שעליהן מתריעין בזמן שלא ירדו גשמים, וגם סתם פרנסת עניים היינו באמצע שביעית, ונראה מזה שזה דבר המצוי ולא מאורע רחוק כ"כ, וניחא כמש"כ דסתם ירקות שדה מותרין, דהיינו ירקות הגדילין בשדה תבואה, [וכן ספיחי תבואה שבשדה בור], וכן בפסחים נ"א א' בשריותא דכרוב מבואר דנכנס לגינה ונטל ספיחי כרוב, הרי בהדיא דכל מקום שנשנו ירקות שדה היינו לבאר שהם הגדילים מאליהם בשדה בור, ולכן אין בהם איסור ספיחין, וכשבא להשמיענו היתר בספיחין קאמר דבגינה ג"כ היתר.

ופשטא דמתני' ודאי משמע דנלקחין מכל אדם בשביעית היינו בכל שנת השביעית, ודוחק לאוקומה רק בתחלת השנה כשעדיין אין ירקות שתחלת צמיחתן בשביעית, ומה שנסתפק בירושלמי אם הני ירקות דמתני' מותרין משום

פ"ט מ"א הפיגם והירבוזין כו' בפלוגתת הר"ש והרמב"ם מ"ט אין בהם ספיחין

א. פ"ט מ"א הפיגם והירבוזין כו' רש"א כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב כו', הר"ש והרא"ש הקשו במה שמצינו ירקות שמותרין משום ספיחין וקדושים בקדושת שביעית, והיכי משכח"ל אם כל הספיחין אסורין, וכן בפיגם וירבוזין ואינך דמתני', ותירצו דכל הני מיירי בהתחילו לצמוח בששית, וכן הביא תירוצן זה הרמב"ן עה"ת, ועוד הביא תירוצן אחר דהני דמתני' כיון שאין כיוצא בו נשמר לא גזרו עליהם משום ספיחין, וסיים דהכי משמע בירושלמי, וזוהי דעת הרמב"ם בפ"ד ה"ג.

ובאמת בכל המקומות הוזכר בהדיא ירקות שדה דוקא, כדתנן פ"ז מ"ג ולא יהא לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק כו', [שור"כ ש"כ בתוי"ט שם בשם הכ"מ], וכן בפ"ח מ"ד כשאלקוט ירקות שדה אביא לך, ושם הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום כו' אע"פ שלא הוזכר ירקות שדה מ"מ מתפרש שהשכר שצריך ללקט בשדות ואינו מצויין בגינות, [וכ"כ הכ"מ בפ"ו הי"ב].

ובירושלמי גבי נחתום מבואר דמיירי דוקא בירקות שדה דמה"ט פליגי ר"ג ור"ש שאין ירקות שדה מצויין, וכן במתני' פיגם וירבוזין ואינך כולוהו ירקות שדה חשיבי, והדבר פשוט

ספיחין, היינו בצמחו מאליהן בגינה אם ג"כ מותרין כיון שאין כיוצא בו נשמר, ופשיט לה מספיחי חרדל שהתירן ר"י אפי' בגינה מפני שלא נחשדו עליהן, וה"נ הני לא נחשדו עליהן, אבל בשדה ובהרים ובנהרות פשיטא לן דשרו בכל שנת השביעית.

לרבי עקיבא דספיחין דאורייתא מה הדין בהנ"ל

ולאחאמור כל המשניות הנ"ל דלא כר"ע, דכיון דספיחין דאורייתא אין היתר דירקות שדה, דהיתר זה שייך רק בסברא דרבנן דחשד, וראי' לזה מדאמרינן מנחות ה' א' דלר"ע אין העומר מתיר ספיחין, ואם איתא דספיחי שדה מותרין, א"כ משכח"ל דהעומר מתירן אף לר"ע, מיהו י"ל דירקות שאין דרך לזרעם כלל, דמו לאילן, כיון שאינם ספיח הקציר, אלא מין שגדל מעצמו, וכמש"פ הרמב"ם פ"ד ה"ג בפיגם וירבוזין ואינך, וכ"כ בבהגר"א על הירושלמי לחלק בין ספיח הקציר שנשרו בשעת הקצירה, למינים שאין דרך לזרעם, והדברים מחודשים קצת, [נועי' לק' סק"ג סמך לזה ממתני' פ"ט מ"ו רע"א בכולן עד שתדר כו'], מיהו משכח"ל ירק של שביעית לר"ע בכרוב או בנגמר גידולו בששית, דמסתבר שאין ע"ז שם ספיחי שביעית אע"פ שקדושים בקדושת שביעית.

בחילוק הגירסא בין הבבלי לירושלמי

פשטות הדברים שהבבלי והירושלמי פליגי בגרסת המשנה, דבתלמודן פסחים נ"א ב' גרס כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי כרוב, ובירושלמי גרס כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב, אבל נראה דלהירושלמי מתפרש מותרין ליקחם מכל אדם ויכול לסמוך שהם ירקות שדה של הפקר, חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בו בירקות שדה, א"כ ההיתר שייך רק מפני שמביא מהאמהות, ובזה אוסר ר"ש לפי שא"א להבחין בין חדשים לישנים, אבל בשאר ירקות שדה אפשר להבחין בין ירקות שדה לירקות גינה, ולכן מותר ליקחם מכל אדם, אבל ספיחי גינה ודאי אסורים לפי שנחשדו

לזרעם שם במתכוין, ולא התיר ר"ש אלא ליקח ירקות שנראין כירקות שדה, אבל לא ליקח ירקות גינה, שהם אסורין באכילה, ואין במתני' היתר אכילה לספיחין, אלא היתר קניית ירקות שאין בהם ספיחין מכל אדם, ולא חיישינן שהם ספיחין, מיהו לישני' דר"י דנקט ספיחי חרדל מותרין משמע שמתירם באכילה, מדקרי להו ספיחין וקאמר מותרין, ולא אמר ר"י אומר אף החרדל, ומש"ה דייקו מזה בירושלמי דה"ה דפיגם ואינך מותרין משום ספיחין, והיינו אפי' צמחו בגינה, ומבואר כאן בירושלמי דכרוב הצומח מן האמהות מותר, והיינו דלא מיקרי ספיחין, וכדס"ל בתלמודן אליבא דר"ש, ואפשר לומר דהיינו דוקא לרבנן דר"ע דספיחין דרבנן, וכדמשמע בתלמודן דתרווייהו אליבא דר"ע.

נמצא להירושלמי דכולה מתני' כרבנן דר"ע, ולכן פיגם והירבוזין מותרין בשביעית, ולא נחלקו על רישא דמתני' כלל, ור"י מתיר ספיחי חרדל באכילה, ור"ש וחכמים לא מיירו בהיתר אכילה, אלא ליקח מכל אדם ירקות שדה המותרין, ור"ש אוסר בכרוב מפני שאין כיוצא בו בירקות שדה, וכמשנ"ת, [שור' דעובדא דחד מלקט שביעית דהוה קמיה ר"ש מבואר דחידושי' דר"ש בהיתר אכילה, וכן בירושלמי ערלה פ"ב ה"ח, ודלא כמש"כ].

אבל לתלמודן כולה מתני' בהיתר אכילת ספיחין נמי מיירי, ות"ק ור"י דלא כר"ע, מדשרו ספיחין באכילה, ור"ש ורבנן פליגי אף בפיגם וירבוזין ואינך דאסירי מדאורייתא, ורק בספיחי כרוב התיר ר"ש כיון שגוף הצמח קיים ולא מיקרי זרעים של שביעית, והיינו דאמרינן תרווייהו אליבא דר"ע, דכיון דאר"ש כל הספיחין אסורין והיינו אף פיגם ואינך, ע"כ הטעם משום דס"ל דאסורן מדאורייתא, אבל ת"ק ור"י סברי כרבנן, ולכן התירו פיגם וחרדל, שור' דמשמע דר"ע מתיר עשבים בפ"ט מ"ו וא"כ י"ל דמתיר גם פיגם ואינך, וכמש"כ סק"ג, וצ"ע בזה.

מש"כ לפרש בדעת הר"ש דכל הספיחין מותרין דקאר"ש היינו מותרים באכילה וקדושים בקדושת שביעית, כ"מ בפי' הרא"ש, וכ"נ לפרש למסקנת הר"ש, אבל בתחילת הדברים פי' ר"ש דמיירי בנגמרו לגמרי בשישית ולא קדשי בקדושת שביעית וכדעת תו' ר"ה י"ד ב' י"ג ב' דגמר פרי היינו בלקיטה דירק, והדברים מחודשים, בין בעיקר הדין דירק לאו בתר לקיטה ממש, ובין לפרושי מתני' בנגמר כל פרי, ולמסקנת הר"ש נראה לפרש כפי' הרא"ש, ומתני' בלקיחה מכל אדם מיירי וסוגיא דפסחים בלוקט מגינתו, וכמשנ"ת, וצ"ע, שו"ר בתורע"א שפי' גם למסקנת הר"ש דמתני' בנגמרו בששית ואין בהם קדושת שביעית, ואיסור ספיחין ליכא גם בלא נגמרו, שו"ר בר"ש פ"ה מ"ב פ"ו מ"ד שציין דבפ"ט מפרש דלא בעינן לקיטה ממש, וסגי בנגמרו, וש"מ דהכי מסקנתו.

אם יש אופן שאין איסור ספיחין לרבי עקיבא, ובדין ספיחין במאכל בהמה

ג. במה שנקטנו בסק"א דלר"ע כל ירק שגדל מתחלתו בשביעית אסור משום ספיחין, ואע"פ שאין דרך לזרעו, כיון דלאו בחדש תליא מילתא, שו"ר במתני' פ"ט מ"ו משמע דעשבים לחים ויבשים מותרין משום ספיחין לר"ע ונוהג בהם ביעור, כדתנן רע"א בכולן עד שתדר רביעה שניה, [נועי' לק' ס"ק י"א דמשמע כאן שעשבים כתבואה, שו"ר שכן פר"ש והרע"ב ותו"ט דקאי נמי אעשבים, מיהו במתני' אפשר לדחוק דקאי רק אעלי קנים וגפנים, וכמו שהוא בדפוס הר"ש שלפנינו, שלא הזכיר עשבים, אבל בכת"י הר"ש וכן בתו"ט כתוב עשבים], וש"מ דכיון שאין דרך לזרוע עשבים, אינם באיסור ספיחין מדאוריתא, [ולא משמע דההיתר מפני שהם מאכל בהמה, דבפשוטו כל שאסור לכו"ע מדרבנן אסור לר"ע מדאוריתא, ונקטינן דיש איסור ספיחין במאכל בהמה, שו"ר שד"ז אינו ברור, עי' בסוף ס"ק זה].

ודאתאן עלה מיושב דנהי דפליגי הבבלי והירושלמי בגרסת המשנה, אבל אין כאן מחלוקת בכל גזירת ספיחין, דכו"ע מודו דכל ספיחי גינה אסורין באכילה, וספיחי כרוב שמהאמהות של ששית ראוי להתירן באכילה, והירושלמי דגרס מותרין מפרש לה בספיחי השדה שלא גזרו עליהם לרבנן דר"ע, וכדין פגם ואינן, [שו"ר דלא משמע כן בירושלמי כמש"כ לעיל].

לדעת הר"ש בהא דקתני מותרין, האם יש בהם קדו"ש

ב. לדעת הר"ש יש לפרש משנתנו בגידולי ששית שנכנסו לשביעית דמדאוריתא שרו, שאין אלו גידולי זרע השנה השביעית, דנימא דעלייהו קאי קרא דלא נזרע ולא נאסוף, דכיון שצמחו בששית הרי הם כאילנות שממשיכין לגדול בשביעית, מיהו יש בהם קדושת שביעית דאזלינן בתר לקיטה, (כמו שבאילנות יש קדושת שביעית), ולא מצינו איסור ספיחין מדאוריתא אלא בגידולין שצמחו רק בשביעית כאילו נזרעו בשביעית, דבזה נאות לפרש לא נזרע ולא נאסוף מה שגדל כאילו נזרע, ולפ"ז י"ל דאף תבואה שלא הביאה שליש בששית מותרת מדאוריתא, וכל הני מדרבנן ג"כ מותרין כשמלקטן מגינתו, חוץ מתבואה שהביאה שליש בשביעית דאסורה, והיינו דקאר"ש כל הספיחין מותרין [באכילה] חוץ מספיחי כרוב שאסור ליקחם מכל אדם, כיון שא"א להבחין בהם אם גדלו מאלו שנזרעו בשביעית, אבל אלו שנלקטים לפנינו מהגינה וידענו שהם מגידולי ששית מותרין, וחכמים אוסרין כל הספיחין ליקחם מן החשוד, אבל שלפנינו כולם מותרין, והם אלו הירקות ששנויין בפ"ז ח' שמותרין בשביעית.

מיהו קשה מנלן דירקות שיצאו משביעית לשמינית וכן תבואה מותרין, הרי מצד שביתת הארץ הו"ל ספיחי שביעית, מאותו טעם שהתרנו כה"ג מששית לשביעית, והדין נותן שישארו באיסורן, ומזה משמע דאף מששית לשביעית אסירי מדאוריתא לר"ע.

של ירק הוא, וניחא דרש"א כל ירק אחד לביעור, ואע"פ שאמרו פסחים נ"א ב' דקאי אליבא דר"ע, [וכמשה"ק הר"ש בסוה"ד], וכן בירושלמי פ"ה ה"ב משמע דר' יוחנן סבר כר"ע דספיחין אסורין מדאוריתא, ולא משמע דהיינו דלא כמתני' טובא, וכבר כתבנו דירקות שדה מתפרש בשדה בור, ולא בהני שצמחו בששית, ובלא"ה מתני' דמיירי בביעור לא מיתוקמי בהני שצמחו בששית, דסתמא מתפרש שזמן הביעור שוה לכל התנאים, ואילו הני דששית כלים מיד בתחלת שביעית, ולא ברביעה שניה, ולא בזמנים דשלשה כבשים, וכיוצא בו, ולכן הני מתני' מתפרשי בשצמחו בשביעית.

שוב מצאתי ביראים מצוה קנ"ח שלא נאסרו אלא ספיחי תבואות הנאכלים כדכתיב וכי תאמרו מה נאכל הן לא נזרע אבל ספיחין שאינם נאכלין כגון תבן וקש כו' ואותם הנאכלים אסר ר"ע כו' ומיושב בזה דעשבים מותרין אף לר"ע, ופשטות לשון הרמב"ם פ"ד ה"ג משמע דרק עשבים שאין זורעין אותן מותרין, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ט ס"ק י"ז בהוספה דגזרו גם על מאכל בהמה, ולכאורה שאני תבן שגזרו על התבואה והתבן הוא משיירי מאכל אדם ע"י לק' סק"ה.

האם לדעת הר"ש בתבואה יש איסור ספיחין אף שהתחילו לצמוח בששית

ד. בירושלמי מעשרות פ"ה ה"ב מבואר דתבואה שזרעה בששית וצמחה עד פחות משליש בששית והביאה שליש בשביעית אסורה משום ספיחין ובמוצאי שביעית כה"ג מותרין, והובא בר"ש פ"ט מ"א, [וכ"מ בתוספתא שביעית פ"ב ה"י התבואה והקטניות שהביאו שליש לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית ואם לאו כו', והרמב"ם מפרש לה לענין איסור ספיחין, וכמ"ק שם בה"ט גבי ירקות, מיהו להר"ש מתפרשא שם רק לענין קדושת שביעית], ומבואר מזה דגדרי ספיחין קבעו לפי שנות המעשר, דתבואה שהיא של שנת השביעית אסורה, ולר"ע הדבר מובן יותר

ונראה הטעם דספיח הקציר מתייחסת הזריעה לאדם שלא במתכוין, ושפיר אסרתן תורה כיון שזוהי זריעה מחודשת שמעביד בהם את הארץ, וזה נוגד שביתת הארץ, משא"כ עשבים שאין דרך לזרעם הרי הם כחלק מן הארץ וכאילנות דמו, שאין צמיחתם עבודה אלא פיתוח גוף הארץ, וכמו שזרעים שכבר גדלו קצת בששית אין גמרן עבודה, ה"ה עשבים שגידולם מתייחס לקרקע לבד בלא תפיסת ידי אדם, ועדיין אפשר לחלק בין פיגם וירבוזין לעשבים, שאין דרך לזרוע עשבים כלל, כדכתיב ונתתי עשב בשדך, משא"כ הני שצומחין מהזרעים הנופלים משנה שעברה, אבל באמת גם בעשבים אמרו ב"מ ק"ה א' בזרע דנפל נפל, ולפ"ז אתיא שפיר מתני' דפיגם וירבוזין אף כר"ע, וא"כ חכמים שאמרו כל הספיחין אסורין לא קיימי אהני דרישא, דלשון ספיחין על ספיח הקציר נאמר, דהיינו הנמשך מזרעים של הקציר, ולא מאלו שאין דרך לזרעם ולא לקצורם, וכן חילק בבהגר"א על הירושלמי בין ספיח הקציר שעבר לבין ירקות שגדלין מאליהן.

ודאנתאן עלה יתכן שכל ירקות שדה שעולין מאליהן מותרין לר"ע, דכיון שאין בהם תפיסת ידי אדם מותרין, אבל מהא דלא שרינן במתני' אלא הני, משמע דהני שדרך לזרעם מתייחסין לאדם, אף אם הם גידולי גידולין של הזרעים שנפלו, דסתם תבואה וירקות אינם צומחים בשדה בור, וירקות דמתני' הם סוג גרוע שמתקיימין בשדה בור, אבל סתם ירקות שדה שייכים לירקות גינה שצמחו במקום זה, וחשיבי גידולין מחודשים של שנת השמיטה, ואפשר דהא דלא שרינן במתני' אלא הני היינו מפני שקשה להבחין בבירור שהם ירקות שדה ולא גינה, משא"כ הני דודאי דשדה נינהו, אבל באמת כל ירקות שדה שלא צמחו מנשירת קציר ששית מותרין מדאוריתא, ומדרבנן.

ומיושב בזה דאיתין המשניות דירקות שדה מותרין אף לר"ע, וכן מתני' דהכובש שלשה כבשים דסתמא בירק מיירי, דתנן נדרים נ"א ב' דסתם כבוש

ענין ד' שדות שלא גזרו בהן משום ספיחין, ועי' לק' סק"ו ולפ"ז ע"כ לאוקמינהו בשל ששית, מיהו י"ל שלא רצה לאוקמי כולו דלא כר"ע, וכמשה"ק בסוה"ד מירק שמותר באכילה לר"ש וחייב בביעור כדתנן פ"ט מ"ה].

ולכאורה מספיחי כרוב דשרי ר"ש פסחים נ"א ב' ג"כ מוכח דשאר ירקות כה"ג אע"פ שצמחו בששית אסורין, שהרי כל ההיתר דספיחי כרוב הוא מפני שהצמח קיים ומגדל פירות כאילן, ואינו בכלל לא נזרע ולא נאסוף, ואם איתא דכל ירקות כה"ג ג"כ מותרין, א"כ מה היתר שמענו בכרוב טפי מאינך, אא"כ נאמר דבכולו בעינן תחלת התהוות הפרי, משא"כ בכרוב, אבל צ"ע מ"ט לחלק ביניהם בזה, אבל להרמב"ם ניחא דבכולו אזלינן בלפי שנות המעשר לקבוע אם הם תבואת שביעית, ולכן לא מהני שהתחילו לצמוח בששית, ואע"פ שלפי סברת הגזירה סגי בתחלת צמיחה, מ"מ גדר הגזירה דרבנן נאמרה על תבואת שנה שביעית כמו לר"ע מדאורייתא, ואף לקולא התירו כן ביצאו לשמינית, חוץ מספיחי כרוב שדנו אותם כאילן, ולכן אף תבואת שנה השביעית מותרת. - ויש ללמוד מזה דלר"ע מדאורייתא אסורי אפי' התחילו לצמוח, דהא גזרינן כרוב אטו שאר ירקות מפני שאסורין מדאורייתא, ויש לדחות דגזרינן אטו עיקר ספיחין בשאר ירקות שלא צמחו, אבל לפ"ז יש לגזור אטו כרוב חדש.

ועוד מבואר בירושלמי סופ"ק דכלאים דהטומן לפת וצנונות וצמחו אסורין משום ספיחין לרבנן, מדהקשו דלר"ש בלא"ה מותרין, ודחו דאף לר"ש קדושין בקדושת שביעית, וש"מ דלרבנן אפי' גדל כולו כל שהוסיף לצמוח בשביעית אסור, וכן הקשה מרן זללה"ה בסי"ב סק"ג, (ועיי' ש"ש מ"ש בזה, וצ"ע בזה).

עוד בביאור ההיתר דירקות שדה להרמב"ם

ובספר מרן זללה"ה ס"ט סק"י"ז בהוספה הביא מהרש"ס ז"ל דכל ירקות שדה השנויין

דהיינו דכתיב ולא נאסוף את תבואתינו, דהיינו תבואת השנה השביעית, ופשטות הדברים שאין מחלוקת בין ר"ע ורבנן במהות הספיחין אם אזלינן בתר זריעה או בתר שנות המעשר, ואפשר שראו חכמים לנכון לקבוע גזירת ספיחין בגדרי תבואת השנה השביעית, שבאופן זה מתקיימת יותר.

בפלוגת הרמב"ם והר"ש אם לדמות כל הירקות לתבואה, וראי' לדעת הרמב"ם

ולפ"ז בפשוטו ה"ה דבירק אזלינן בתר לקיטה לגזירת ספיחין, דלר"ע דספיחין דאורייתא ודאי יש לקבוע דבכולו בתר תבואת שנת השביעית אזלינן, ומאותה סברא דשליש קובע בכל השנים יקבע בשביעית, ודכוותה בירק בתר לקיטה, והכי משמע בתוספתא שם ה"ט דכל ירקות שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואם היו רכין [דהיינו שראויין לאדם] אסור לקיימן בשביעית מפני מראית העין, ומבואר דאסורי באכילה אע"פ שנגמר בישולם כיון שלא נלקטו, דאם אסורין היינו שצריך לאכלן בקדושת שביעית מהיכי תיתי נגזור מראית העין בדבר המותר, אבל כיון דאסורי משום ספיחין איכא מראית העין שאוכל הספיחין, ולפ"ז תתפרש גם מתני' דאורז ודוחן שהשרישו כו' אסורין בשביעית כו' היינו אסורין משום ספיחין, [והתם דמיירי קודם השרשה באמת גם הר"ש מודה], וכן בבצלים הסריסין ודלועין, ומתפרש איסור ספיחין, וכדעת הרמב"ם.

ומקור דברי הר"ש להתיר ירק שהתחיל לצמוח בששית הוא מדאשכחן טובא ירקות שמוותרין בשביעית, ואמנם נדחק הר"ש במה שהוציאו תבואה מן הכלל והחמירו בה למיזל לפי שנות המעשר, ולפמשנ"ת סק"א דכל הני בירקות שדה מיירי ואפי' התחילו לצמוח בשביעית, (ועי' לק' סק"ר דכ"מ מו"ק ו' ב'), אין לנו מקור לחלק בין תבואה לירקות ובכולו אזלינן בתר שנות המעשר, ואתיין מתני' והתוספתות כפשטן אסורין בשביעית לגמרי משום ספיחין, [ולפ"ז לא ראיתי בר"ש שביעית שמעתיק

כדברי בן עזאי, והיינו אע"פ שספיחין דאוריתא מהני הא דאזלינן בתר השרשה למעשר להתירן בשביעית].

בביאור דברי התוספתא דכל הירקות שלא הוקשו לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית

ובתוספתא שם קתני דכל הירקות שהם רכין ולא הוקשו לפני ר"ה אסור לקיימן בשביעית מפני מראית העין, ומשמע דאסורין באכילה ולכן צריך לעקורן מפני מראית העין שלא יאמרו שדעתו לאכלן, אבל במתני' קתני כן רק בדלועין שקיימן לזרע, שאסור לקיים לצרכו לזרעים, ואפשר דאורחא דמילתא קתני דבשאר ירקות ודאי יקדים ללקטם קודם שביעית שלא יאסרו, אבל בדלועין שקיימן לזרע צריך לפרש לו שלא יקיימן, ולפי' הרמב"ם בפיה"מ עצם הקיום לזרע אסור, ולא רק מפני מראית העין, כיון שמשתמש בפרי הראוי לאכילה לגדל זרעים ומפסיד הפרי, וכן צ"ל לפי' ר"ש, ואפשר שהזרעים יהיו מותרין ולכן נקט לשון אסור לקיימן ולא אסורין בשביעית, כיון שאין דעתו על אכילתן לא איכפת ליה באיסורן, וקמ"ל שאסור לקיימן, אבל לפי מה שמצאנו בתוספתא דבכל הירקות אסור לקיימן, יש לפרש גם מתני' כן, ואפי' לאחר שנכנסה שביעית צריך לעקורן, ואע"פ שכבר נאסרו משום ספיחין, והיינו משום מראית העין שיאמרו שדעתו לאכלן, ובשדה בור שאין איסור ספיחין מותר לקיימן, ומדברי מרן זלה"ה שם נראה דמפרש כל הירקות דקתני בדלועין וכיוצא בו שמקיימן לזרע, ומצינו בפ"ה דמעשרות מ"ב בלפת וצנונות ג"כ ענין נטיעה לזרע שנפסלין, וצ"ע, [שו"ר שם סק"ד שכתב דבשאר ירקות לא קתני לזריעה].

ופשטות התוספתא דכל הירקות חייב לעקור מגינתו, חוץ מקנבוס [כ"נ, ולפנינו קנדס] ולוף שהן עושות לשלש שנים כדתנן כלאים פ"ב מ"ה, ולא חייבוהו לשרש אחריהם אע"פ שממשיך גדילתן ויצמחו במוצאי שביעית, אבל אם צומחין

בפ"ג דעוקצין אין בהם משום ספיחין ותמה על דבריו דירקות שדה הוא מין גרוע וסתמו לבהמה אבל איסור ספיחין יש בהן כיון דבנ"א מקיימן אותן, עי"ש, אבל לפמשנ"ס סק"א ירקות שדה דתנן במתני' דשביעית היינו ירקות העולין בשדה בור, או בשדה תבואה, [שמעולם לא זרעו שם ירקות, וכל צמיחתן ע"י מאורע שנפלו שם זרעים (לפני שנים מספר), וכיון שירקות צריכין השקאה תמיד אפשר דלא חיישינן כלל שיזרעם בשדה הבעל, ועדיפי מתבואה שבשדה בור], וכדתניא נדרים נ"ג א' דירקות גינה אינן מצויות בשביעית רק ירקות שדה, ואין הכוונה לסוג אחר של ירקות דוקא, אלא כל ירקות שגדילין מעצמן בלא השקייה, ואמנם במשך הזמן ירקות אלו נעשין סוג גרוע שאין בהם לחלוחית של ירק הגינה, אבל במתני' מתפרש ירקות שדה הבור ושדה התבואה שעולין שם מאליהן, והרי זהו הטעם שרק ירקות אלו מצויין בשביעית, וכבר כ"כ בתוי"ט פ"ז מ"ג בשם הכ"מ דמ"ה קתני ירקות שדה עי"ש.

בהא דלהר"ש לשון אסורין פעמים מתפרש לאיסור ספיחין ופעמים שקדושים בקדו"ש

ויש לדקדק לפי' ר"ש דאסורין בשביעית דקתני היינו שקדושים בקדושת שביעית, הא באורז ודוחן שהשרישו אחר ר"ה הרי גם להר"ש אסורין משום ספיחין, וא"כ המשנה הראשונה דקתני אסורין מתפרש אסורין לגמרי, וצריך ראי' שלא לפרש כן בשאר המשניות, ואמנם מותרין בשביעית מתפרש שאינם קדושים בקדושת שביעית, אבל לשון אסורין מיושב טפי דלגמרי אסורין, וכבר נתבאר דבתוספתא קתני האי לישנא גבי תבואה וקטניות, ושם גם הר"ש מודה דאסורין לגמרי, ודכוותה יש לפרש בבצלים הסריסין שהרי חזינן דמתעשרין לשנה הבאה ואסורין משום ספיחין תלויין זב"ז בתבואה וקטניות ואורז ודוחן, וכ"נ בירושלמי שם בפול המצרי שהביא שליש לפני ר"ה דמ"מ ירקו אסור כשנלקט אחר ר"ה, [נועי' תוספתא שם דחור ר"ע להיות שונה

ע"ש, [וכן כתבנו לעיל לפרש לשון פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית], ומתפרש ג"כ במדוכנין, ואין בהם קדושת שביעית, והגדון רק בחפירה שבקרקע דמיחזי מלאכה, וכן פר"ש ע"פ הירושלמי דמיירי שאין בלוף קדושת שביעית, וכמ"ק ברמב"ם.

וגדולה מזו מצינו במה שמבואר בירושלמי דיש איסור ספיחין בלוף, ואע"פ ששנינו בכלאים פ"ב מ"ה שהן עושות לשלש שנים, וא"כ מה שצומח בשביעית כבר נזרע שתי שנים לפני שביעית, ואפ"ה כיון שדינו כירק לשנות מעשר וקדושת שביעית דאזלינן בתר לקיטה ה"ה לענין ספיחין, [ויש להסביר בזה מה דמשמע בשנו"א פ"ה מ"ב שלא גזרו על הלוף איסור ספיחין, והיינו מפני שודאי לא נזרע בשביעית, וזהו מ"ש בתוספתא שאין מחייבין אותו לשרש את הלוף אע"פ שכשיצמח במוצאי שביעית ידעו שהי' זרוע בשביעית, [וכל שכן לוף שכבר צמח שהוא עדיף מכרוב], מיהו בשנו"א פ"ט מ"א משמע דכונתו דלמאן דלא גזר על הספיחין לא גזר על הלוף אע"פ שגזר על כרוב, אבל אם כל הספיחין אסורין ה"ה לוף, ועחזו"א ס"ט סק"ט], מיהו בירושלמי נראה דטעמיה דר"י שמתיר ליקח לוף במוצאי שביעית מיד מפני שלא גזרו כ"כ על לוף, ועמשנ"ת בזה לק' סקי"ב.

עוד מצינו בתוספתא שבר"ש פ"ו מ"ד דבצלים שנכנסו מע"ש לשביעית אסורין למוצ"ש עד שיעשו כיוצא בו, ואם היו מותרין בשביעית במה נאסרו במוצאי שביעית, מיהו י"ל דגידולי שביעית רבו, וכמש"פ הר"ש במתני' דבצלים שם מ"ג, אבל גם שם ראוי לפרש אסורין דקדושין אבל מ"ט יחשבו ספיחין לפר"ש, וצ"ע שם.

בהא דלוף של שישית דהעלין שצמחו בשביעית מותרין, ולא דמי לתמרות של דלועין

ויש לעי' במתני' דלוף שעברה עליו שביעית פ"ה מ"ג שפי' הר"ש ע"פ הירושלמי דטעמא דאין על העלין איסור ספיחין מפני שהלוף עצמו

בשביעית שניכרין לעין, וא"צ לשרש, חייב לעקור, שו"ר בתו' הרשב"א פסחים שם הביא תוספתא זו, ופי' בשם ר"ג גאון דמשעשו כיוצא בו משל שביעית נאסרין אלו שמששית שנכנסו לשביעית, וכן פירש שם בשם ירושלמי גבי פול המצרי שזרעו לזרע ולירק, (ושם בירושלמי גם מבואר דאפי' הביא שליש לפני ר"ה, ירקן שנלקט אחר ר"ה אסור, וכדעת הרמב"ם).

לדעת הרמב"ם האם איסור ספיחין וקדושת שביעית תלויים זה בזה

והנה עד כאן לא פליגי הרמב"ם והר"ש אלא כשלא נגמרו בששית, אבל בנגמרו בששית מודה הרמב"ם שמותרין כמ"ש בפ"ד הי"ט לוף של ערב שביעית וכן בצלים הקיצונים ופואה שנגמרו לפני שביעית מותר לעקור כו', ובפשוטו משמע דאע"פ שאזלינן בתר לקיטה ממש וא"כ קדוש בקדושת שביעית, אפ"ה כיון שלא גדל כלום בשביעית אין בו איסור ספיחין, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ט סק"ג, ולפ"ז מודה הרמב"ם דקדושת שביעית ואיסור ספיחין לא תליין זב"ז, [מיהו בפ"ד הי"ד משמע שאפי' נגמר פריו נאסר, דלשון נגמר פריו כולל משליש עד גמר פרי, וצ"ע שם בדין קצצים ולע"כ].

אבל בתוספתא שם ה"ח מבואר דבצלים הקיצונין דוקא אם רבצין לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית, וש"מ דבדידהו ג"כ שביעית ומעשרות תלויין זב"ז, ומהמשך התוספתא נראה דרבצין היינו דכן [וכדאמרינן במדוכנין, בנדרים נ"ח א' וכן בירושלמי], וש"מ דדוקא כשהם כתלושין לענין מעשר אז מותרין משום ספיחין, וזה מיושב טפי, שהשוו מדותיהם לגמרי, [שו"ר בריבמ"צ פ"ה מ"ג בשדכן דלא ינקי כלום מן הקרקע אלא נשמרים שם בלבד, וזה כמש"כ].

וכן נראה דלוף של ערב שביעית שהוא נכנס לשביעית, היינו שדינו לענין מעשר וקדושת שביעית כשל ערב שביעית, ומש"ה לא קתני שנכנס מששית סתם, אלא לוף שהוחלט כבר שהוא של

לעונת המעשרות כדאשכחן בתבואה, וכן דקדק שם מלשון הרמב"ן, [נע"י לק' סק"ו מדברי הרמב"ן בתורת האדם דמשמע שהשרשה לא מהני מדמפרש לה בשדה בור דוקא, ואע"פ שכבר השרישו הירקות בסתמא], אלא שהעיר דמלשון הר"ש משמע דתבואה חמירא מירקות, ולכן נקט דסגי בתחלת צמיחת הפרי, ולא סגי בצמיחת העשבים.

אבל באמת י"ל דדברי הר"ש מתפרשים שפיר דתבואה חמירא בזה דאזלינן כפי שנות המעשר, בין מששית לשביעית ובין משביעית לשמינית, וביק לא אזלינן בתר לקיטה לחומרא מששית לשביעית, וסגי בהגיע לעונת המעשרות בששית או בהתחיל לצמוח, ומ"מ משביעית לשמינית מקילינן להתירן בתר לקיטה, מיהו ביישוב הקושיא דר' שמעון כתב הר"ש שהתחילו לצאת בששית ורוב גידולן בשביעית, ומתפרש שלא באו לעונת המעשרות, ומ"מ תחלת הפרי בעינן דהיינו דקאמר רוב גידולן, מיהו בפ"י הרא"ש כתב דיצאו בששית אף שכל גידולם ה' בשביעית מותרין, וי"ל דג"כ כונתו תחלת הפרי מעט.

בדין עשו בשביעית כיו"ב אם יש להחמיר כהרמב"ם

שו"ר דבתו' הרשב"א פסחים נ"א ב' הביא בשם ר"נ גאון התוספתא דכל הירקות שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואם היו רכין אסורין מפני מראית העין, ופי' דהיינו משעשו כיוצא בהן משל שביעית ואסורין מפני מראית העין דאתי לאיחלופי בשל שביעית, וכן פי' הירושלמי דפול המצרי שזרעו לזרע ולירק, וכן הובא בתו' שם דלרנ"ג הנכנסין מששית לשביעית ג"כ אסורין משיעשה כיוצא בו, אבל הר"ש במשניות לא הביא ד"ז ומשמע דנקט להתיר דלא כרנ"ג, ולא פי' איך מיישב התוספתא והירושלמי, ובאמת בירושלמי שם גבי פול המצרי מבואר דאף בהביא שליש לפני ר"ה ירקו הנלקט בשביעית אסור, ולפ"ז יש סמך להחמיר כהרמב"ם משעשו כיוצא בו

נגמר בששית, ולפי' הרמב"ם יש להוסיף דמיירי בדיכנו שנעשה כעקור קודם שביעית, אכתי מ"ט העלין מותרין, הרי שנינו בדלועין שהוקשו לפני ר"ה והן מותרין, דמ"מ התמרות שלהם אסורין בשביעית, [והרש"ס הוכיח מזה דלא מהני תחלת גידול בששית], ואכתי מ"ש עלי הלוף מתמרות הדלועין, וי"ל דעלי הלוף מגוף הלוף הם צומחין, אבל תמרות הדלועין צומחין מן העץ ולא מהדלעת עצמה, ולכן אע"פ שהדלעת עצמה כעקורה דמיא, אבל העץ נטוע ומה שמצמיח בשביעית אסור, והיינו דקמ"ל מתני' שאע"פ שהעץ למיעקר קאי ומקיימו רק לזרע הדלועין, מ"מ התמרות צומחין בו אסורין משום ספיחין, [הוספה, בתוספתא פ"ב ה"ב תניא שאין ללקוט תמרות של לוף מפני מראית העין, וש"מ שהם מותרין מן הדין, מיהו בכל הירקות תניא בה"ט דאסור לקיימן מפני מראית העין].

לענין הלכה אם לדעת הר"ש בעי שיגיעו לעונת המעשרות בששית

ולענין הלכה כתב מרן זללה"ה להקל בדרבנן כדעת הר"ש והרמב"ן והרא"ש נגד הרמב"ם, ובאמת עוד הרבה ראשונים סוברים כהר"ש בזה, עי' תור"פ ורבנו דוד והר"ן והרי"ד פסחים שם ובשם ר"ת ור"י וכן ברשב"א ובריטב"א ובראשונים בר"ה, וכן בסברא יש להקל בספיחין כה"ג, ולכן לפי כללי הפסק יש להקל כה"ג, אבל כיון שמכח קושיא הוכיח הר"ש כן, ולא נמצא מקור להיתר זה, ואדרבה כבר העיר הר"ש שמצינו איפכא בתבואה דלא מהני נזרעה קודם שביעית ואפי' צמחה פחות משליש, והתוספתות מתפרשות כהרמב"ם, ראוי לבעל נפש להחמיר כהרמב"ם, ואף לדעת הר"ש יש מקום להחמיר דדוקא בבאו לעונת המעשרות קודם שביעית מותרין, דהשתא שוו ירק ותבואה בחשיבות הפרי דששית, וכ"כ רבנו דוד בשם הרמב"ן שהירקות הביאו שליש.

וכן צידד אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שאין לנו מקור להתיר מכח קושיא הר"ש אלא בהגיעו

משל שביעית, אע"פ שאלו גדלו בששית וכפי' ר"נ גאון.

לשון ספיחין קשה לפרשו בזרע כדרכו ערב שביעית, דאינן ספיח הקציר, וי"ל דכיון שמאחרין זמן הזריעה דמו לספיח, אבל אם אסרו הספיחין האלו שפיר קרינן להו ספיחין, כיון שכללום בגזירת הספיחין.

בדין תבואה שנקצרה קודם שליש שתחילת גידולה בשישית, לענין קדו"ש ולענין ספיחין

ה. ר"ש פ"ט מ"א אע"ג דבתבואה ודאי דדינה בתר שליש כו' כדמוכח בירושלמי בפרק בתרא דמעשרות דאמרינן גבי תבואה לר"ע הביאה פחות משליש כו' מותרת משום ספיחין וחלה עליהן קדושת שביעית שכבר היו עשבים, פי' חלה ולא חלה דקאמר היינו אם ליקטן עשבים כו', פשטות הדברים משמע דעד שליש אזלינן בתבואה בתר תחלת התהוות הפרי או בתר עשבים, ולכן מששית לשביעית לא חלה עליהן קדושת שביעית כלל, כתבואה שהביאה שליש קודם ר"ה, ומה"ט במוצאי שביעית קדשה, והקשה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דמ"מ מ"ט לא נאסרו העשבים משום ספיחין במוצאי שביעית עד שיביאו שליש, כי היכי דאזלינן בתר שליש בערב שביעית שלא יקדשו בקדושת שביעית, ותירץ דכיון דסתמא עומדת ליקצר אחר שליש ואז תפקע קדושת שביעית ואין איסור ספיחין, ע"כ דלא אסרה תורה פרי זה, ולא אמרינן דנאסר וניתר אחר שליש כמו לענין קדושת שביעית, ומששית לשביעית כיון דלא קדשה עד שליש ה"נ דלא נאסרת משום ספיחין.

וכתב דאין נראה לומר דקודם שליש חשיבא כמאכל בהמה ונימא דאין איסור ספיחים על מאכל בהמה, דכיון דחייבת בחלה וקרינן בה לחם לא מסתבר לחשבה כמאכל בהמה, מיהו מצינו בתו"כ דאסור ללקט פירות שביעית אלא תבואה מדכתיב תהי' כל תבואתה לאכול, והיינו דקודם שליש אסור ללקטה, ובראים מצוה קנ"ח כתב דלא נאסרו

בספיחין אלא תבואות הנאכלים כדכתיב מה נאכל הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו, ולפ"ז י"ל דלא נאסרה אלא תבואה, ואע"פ שדינה כמאכל אדם מ"מ לא אסרה תורה אלא תבואה חשובה, (וכמו שנאסרת בהביאה שליש בשביעית אע"פ שעיקר גידולה בששית, דתבואה חשובה אסורה), כמו שפטורה מן המעשר.

וד"ז אפשר לקיים אף אם נימא דמאכל בהמה אסור משום ספיחין מדאורייתא, מ"מ תבואה קודם שליש לאדם קיימא, וכיון שעדיין אינה תבואה גמורה, לא נאסרה מדין תבואת שביעית, [ועמש"כ אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ד סק"א [נדפס ע"ס המשניות] בדמאכל בהמה משעה שראוי' לבהמה הו"ל כשליש, שאין במאכלה חסרון של פחות משליש שראוי ע"י הדחק, דאין לנו ענין שהיא מאכלה ערב וחשוב], ומ"מ קדושה בקדושת שביעית.

בדעת החזו"א דמאכל בהמה יש דין ספיחין

מיהו עיקר הדבר דנקט מרן זללה"ה בס"ט ס"ק י"ז בהוספה שגזרו ספיחין על מאכל בהמה מדנסתפקו בירושלמי רק בתבן, לכאורה י"ל לאידך גיסא דדוקא בתבן מספק"ל, דכיון שגזרו על התבואה איסור י"ל שגם את המאכל בהמה שבה אסרו, אבל במאכל בהמה בעלמא י"ל שלא גזרו כלל, וכ"נ ביראים הני"ל, וכן בפשתן ותלתן יש חלק הזרע שהוא מאכל אדם.

ופשטות הירושלמי מיושב טפי אם נימא דגם בעשבים לחדוד קודם התהוות הגרעינין כלל מותרת, והיינו ע"כ לבהמה וקאמר דקדשה בקדושת שביעית, וש"מ שאין איסור ספיחין במאכל בהמה, דאם נימא דלא חשיבא מאכל בהמה כיון שעמדה לאדם, א"כ מ"ט חיילא עליה קדושת שביעית, הרי אין בה תחלת הפרי כלל, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב לפרש דעשבים לאו דוקא אלא תחלת התהוות הגרעינין, [אבל בפ"ק דחלה מחלק בירושלמי בין עשבים לקודם שליש כמו

הרמב"ן פ' בהר, וכן בבהגר"א כלאים שם, ומשמע דמפרשי עיקר המימרא לענין שביעית ומיני' ילפינן לגזל, דכיון דלא משגח עלה מותרת משום גזל, אבל לישנא דכל הספיחין אסורין משמע טפי לענין גזל, דהא גזירת ספיחין בשביעית ידועה, והול"ל הספיחין העולין כו' מותרין, והלשון מתפרש שיש חידוש במ"ש שכל הספיחין אסורין, והיינו דיש איסור גזל אע"פ שעלו מאליהן, מיהו חוץ מן העולין כו', ולפ"ז מובן טפי טעמא דד' שדות אלו, דשדה בור ניכרת שמוזנחת כמה שנים, ושדה כרם מיירי בשאר שני שבוע שהכרם שלו, ושדה ניר היינו ג"כ בשאר שני שבוע.

ולפ"ז יש לפרש ירקות שדה שמותרין בשביעית דהיינו משדות הפקר, ולשון ספיח היינו מה שנפל מן הקציר הקודם ונשרש מעצמו, ואין בכלל זה שדות הפקר שהעולה שם הוא מן הזרעים שנפלו מאליהן, שכבר צומחים כן כמה שנים, ואינם מתייחסים לאדם כלל, וכמש"כ סק"ג לצדד דהני שרו אף אליבא דר"ע, ובגזירת ספיחים הדבר מובן שאין לאסור אלא הני שהם ברשות הבעלים אם יזרעם, כגון שצמחו בגינתו או בשדהו המשתמרת, אבל בשדה הפקר או בבקעה שאין זיקה לבעלים עם הצומח, אין לגזור, ובכלל זה ירקות שצומחין בשדה תבואה שאינה מגדלת ירקות יפה כיון שצריכין השקיה תדיר וסתם שדה תבואה היא שדה הבעל, וירקות הצומחין בה ניכרין בגריעותן שעלו מאליהן, אבל שדות הפקר שלא צמחו מספיח הקציר י"ל שהם מותרין בסתמא, מיהו גדר ד"ז סתום קצת, ולשון ירקות שדה משמע שדה שאינה ראויה לגדל ירקות טובים אלא שצומחים זעיר שם זעיר שם, ולכן אמרו בתענית שהעניינים נסמכין עליהן וכן אמרו כשאלקוט ירקות שדה אביא לך, שאין דרך עשירים לחזור בשדות למצוא מה שצומח מעט.

ומצינו במו"ק ו' ב' דמרביצין בעפר לבן ערב שביעית כדי שיצמחו ירקות בשביעית, וש"מ שירקות אלו כשיצמחו מותרין, ואע"פ שלא

שציין שם], ואם נימא דעשבים לבהמה בתר לקיטה אזלינן אפי' בתבואה, א"כ ע"כ דהכא בהתחילה התבואה לצמח, דאל"כ הרי חיילא קדושת שביעית מששית לשביעית ופקעה משביעית לשמינית, אבל אם נימא דבתבואה לעולם בתר תחלה אזלינן א"כ כיון שצמחו עשבים קודם שביעית תו לא חיילא קדושת שביעית עד שיצמחו הגרעינין, מיהו ק"ק לומר דסגי בצמיחת עשבים גם לתבואה עצמה עד שליש, אבל מהתהוות הגרעינין עד שליש ניחא כמש"פ אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהו"ל כחנטה לפירות האילן, וא"כ ע"כ לומר דמ"ש בירושלמי שכבר היו עשבים היינו תחלת התהוות הגרעינין.

ולכאורה למאי דמסקינן בירושלמי פ"ט ה"ו דתבן אין בו משום ספיחין, כמש"פ הרמב"ם פ"ד ה"ד, ניחא בפשיטות דלא נאסרו העשבים של התבואה משום מאכל בהמה דהא זהו התבן, [אלא דפשוט הירושלמי אף לר"ע, ולדידי' אין סברא לחלק בין תבן לשאר מאכל בהמה], ויתכן דכשם שלא גזרו על התבן ה"נ לא גזרו על פחות משליש, ואמנם ודאי בזורע לשחת אסור, אבל במאורע שקצרה עשבים י"ל דלא גזור, וצ"ע בזה די"ל דרך בפסולת התבואה לא גזור, אבל לא כשעיקר הפרי הוא העשבים.

בדין ירקות העולים מאליהם בשדה בור ובשדה תבואה לגבי ספיחין

ו. ירושלמי ב"ב פ"ה ה"א דמר ר' ינאי כל הספיחין אסורין חוץ מן העולים בשדה בור ובשדה ניר כו', בסוגיין ובכלאים פ"ב ה"ג מתפרשת מימרא דר' ינאי לענין גזל כמ"ש הפ"מ, דבמקומות אלו מותר ללקט הספיחין לעצמו מפני שאין דעתן של בעלים עליהם, ונראה שזו דעת הר"ש שלא הביא מימרא זו במס' שביעית, דכיון שלא הוזכרו דברי ר"י אלא גבי תנאי יהושע ולענין גזל ולא הוזכרה אמתני' דספיחין, ש"מ שלא נאמרה לענין ספיחין כלל, אבל הרמב"ם בפ"ד ה"ד מעתיק מימרא זו לענין גזירת ספיחין, וכן הביאה

ולפ"ז נראה דהכל מגזירת ספיחין שכל זמן שיש לעוברי עבירה תועלת מזריעת שביעית הר"ז בכלל גזירת ספיחין, אבל משיש כיוצא בו מן החדש, תו לא חשידי לזרוע בשביעית, כיון שאפשר לטרוח ולהשיג מין זה מן החדש, והקלו משעשה הבכיר שיהיו כולן מותרין, דכיון שבטורח יכול להביא מן הבכיר, ממילא גם האפיל אין לחוש בו שנזרע בשביעית בכונה, וע"כ עלו מאליהן, וכן רבי התיר ליקח ירק מיד, דכיון שמצוי של חו"ל לא חשידי לזרוע בשביעית למוצ"ש, אבל לשביעית עצמה חשידי, ומיירי בלוקח מה שנלקט בא"י במוצאי ר"ה שודאי גדל בשביעית ואפ"ה מותר, ונראה שהענין דומה למעשה שבת שניתר במוצ"ש בכדי שיעשה דכיון שאפשר ליעשות כיו"ב לא חשיב שנהנה ממעשה שבת, וה"נ התירו במוצאי שביעית, וגם בשבת הקלו לרחוץ באמבטי קטנה ע"י רשות שבת קנ"א א' אע"פ שרוחץ בזה שהוחמה בשבת, ה"נ התירו כאן בעושה הבכיר ועוד קולות].

ולפ"ז נראה דסגי בעשה כיוצא בו של מין זה פרי ראוי לאכילה, ואע"פ שלא עשה כיוצא בו בגודל כזה, דכיון שכבר יש ממין זה מן החדש, תו לא חשידי לזרוע בשביעית כדי שיהא לו ירק גדול יותר, ונאמנם אם הי' נלקט מעיקרא קודם שעשו כיוצא בו הי' אסור, אבל עכשיו שהניחום עד שעשו כיוצא בו, ע"כ שלא זרעו בשביעית, וכ"נ בתוספתא פ"ד ה"ח דקתני אין מינו מתיר את שאינו מינו, וש"מ דבמינו בכל ענין מותר ואפי' קטן מתיר את הגדול, וכ"מ שם שבצלים לחים היינו הירוקים הקטנים, אינם מתירין את היבש, והטעם מפני שבצל יבש כמין אחר הוא לגמרי, אבל קטן וגדול דכוותה אוכלין זע"ז.

ובזה מיושב הענין אף למאי דקי"ל כהרמב"ם והרמב"ן דבעינן לקיטה ממש בירק, וא"כ אפי' נגמר בשביעית ולקטו בשמינית מותר, וגם אין לחוש שלקטו בשביעית והצניעו, דלמה יעשה כן, אם צריך לו למוצ"ש יניחנו מחובר, שהרי לא

התחילו לצמוח קודם שביעית, ולפי מה שצדדנו דבשדה תבואה הירקות מותרין, י"ל דהיינו עפר שדה הלבן דקתני, שו"ר שהרמב"ן בתורת האדם פי' דמיירי בשדה בור ובשדה ניר וכיוצא בו מן המקומות שהספיחין מותרין בהן, ואם ירקות העולין בשדה תבואה מאליהן מותרין, ניחא טפי.

בהיתר משעשה כיו"ב בשמינית אם הותר גם שתחילת גידולו בשביעית, ובטעם הדבר

ז. פ"ו מ"ד מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית כו', כתב הר"ש מהתוספתא דמשיעשה כיוצא בו מותר אף ירקות שיצאו משביעית למוצ"ש, ונראה דבמתני' ג"כ מוכח כן דהא קיימנן קודם שהתיר רבי להביא ירק מחו"ל, וא"כ במקום האפיל איך מותר ליקח ירק, הרי המוכר אינו אומר שהביאו ממקום הבכיר, וע"כ שלקטו כאן ואפ"ה מותר, דאי מיירי שאפשר להביא כאן ממקום הבכיר והמוכר טוען כן, א"כ לא הותר האפיל ולישנא דמתני' מתפרש שהאפיל עצמו הותר, וכ"מ בתוספתא פ"ד ה"ח אוכלין עלי ירק מן האפיל על הבכיר, [מן הקרוב על הרחוק], הותר מקום אחד הותרו כל המקומות, והיינו שמלקט עלין מהירק ממקום האפיל [ולא קתני לוקח] על סמך הבכיר שכבר נגמר, וכן רבי שהתיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד, לא הוצרך להתיר ירק של חו"ל אלא ירק של ארץ ישראל, ומיד היינו במוצאי ר"ה אע"פ שודאי לא מן החדש הוא, ולא משמע שהתיר לתלות בשל חו"ל, שזה תלוי לפי הענין וא"צ מושב ב"ד ע"ז, [ולא שייך לחלק בין קפלוטות לשאר ירקות בזה], אלא שהתיר ירק של א"י מיד, וכ"מ בירושלמי פאה פ"ז ה"ג, [והא דקתני במתני' ליקח, רבותא קתני, שאין חוששין שהן משל שביעית, או מאלו שנלקטו קודם שעשו כיוצא בו, ועוד דכיון דמיירי בנשאר באיסור, הר"ז שייך רק אצל החשוד, דהשומר כראוי עוקר כל הירקות, ולכן אמרו ליקח מהמגדל באיסור].

בביאור הא דרבי התיר במוצאי שביעית מיד, ומ"ט לא התיר בשביעית עצמה

בירושלמי נראה דרבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד מפני שמצויין ירקות מחו"ל, אבל בשביעית עצמה לא שרי מה"ט, וי"ל הטעם דלשעה מועטת לא חשידי משא"כ לכל השנה, ואפשר עוד הטעם דכיון דאזלינן בתר לקיטה ואינם קדושים מדאוריתא, אין לאסרם אא"כ הגזירה קרובה, משא"כ בשביעית עצמה דקדשי, וגם נוסף איסור סחורה ליקח מן החשוד.

ואפשר שההיתר בצירוף זה שיש שעושין כיוצא בו מיד, כעובדא דר"פ דשלח לרבי תרין פוגלין שנזרעו במוצאי ר"ה והיו גדולים עד יו"כ, ואמנם אין ההיתר על סמך זה, כיון דבמוצאי ר"ה מיד לא עשו כיוצא בו כלל, אבל חזי לאיצטרופי לבטל האיסור אחר ר"ה לגמרי, וז"ש בירושלמי פאה פ"ז ה"ג באותה שעה התיר רבי ליקח ירק כו', דעד אותה שעה הי' אסור כמבואר בעובדא שם, ומכח אותה עובדא נתן אל לבו להתיר לגמרי, ומה שהיו מליזין עליו י"ל דסברו שאין להתיר בסיבות חדשות אלא בעשו כיוצא בו, (ולפי מה שנראה בירושלמי ובתוספתא דרבותינו שקודם רבי כבר התירו ירקות מחו"ל, וא"כ היו מליזין למה לא התירוהו בדור הקודם, אבל בשאר דוכתי בירושלמי מזכיר גם היתר דהבאת ירקות ע"ש רבי).

אבל אין לפרש שההיתר מפני שפירות א"י ממהרין, דאכתי במוצאי ר"ה למה הותר, וגם לא הוצרך להתיר כלום כיון שעשו כיוצא בו, ועוד מ"ט לא התירו בדורות קודמים שהרי הארץ מתקלקלת, וכש"כ דהו"ל להתיר מעיקרא, ולמה אסרו בכלל, והרי המציאות היתה כידיעת רבי, ור"פ שאני, ומבואר בירושלמי דר' פרידא הו"ל גם בכרמו אשכולות כשוורים, וכבר תמה מן זללה"ה בס"כ סק"ג ע"ד הגר"א בשנו"א שפי' התיר מכח עובדא דר' פרידא עי"ש.

יתקיים בתלוש יותר ממחובר, ובלא"ה ברוב ירקות החשש רחוק שאפי' שני ימים אינם מתקיימים יפה כדאמרינן ר"ה כ' א' משום ירקיא, אבל למש"כ דגזירת ספיחין נמשכת עד שיעשה כיוצא בו ניחא.

בדן נזרע בשישית ונלקט בשמינית אי בעינן שיעשה כיו"ב

ומבואר בתוספתא שאפי' ירקות [בצלים] שנכנסו מערב שביעית לשביעית ויצאו למוצ"ש אסורין עד בכדי שיעשו, דכ"מ ברישא דברייטא לגרסת הגר"א, ואף לגרסא דאו שיצאו משביעית למוצ"ש מתפרש כן, דבין שעלו מאליהן בשביעית או שנזרעו מערב שביעית, ובתרויהו מירי שיצאו למוצ"ש, ולפמשנ"ת סק"ד דאף אלו שנזרעו בערב שביעית אסורין בשביעית משום ספיחין ניחא, אבל לפר"ש קשה, ובדוחק י"ל שרק השרישו בערב שביעית ובעינן שיצמחו מעט, אבל פשטות העובדא שזרעו בצלים בכרם גריד, (אפשר דהיינו שיבש כדתנן כל ימי גריד אחד, והר"ש מיאן בזה כיון דגפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת, והא דסיפרו העובדא כן לומר שמפני היובש נתקיימו עד מוצ"ש), היינו שזרעום בערב שביעית וקצרום בערב שביעית, דלא זרעום לצורך שביעית, ונשארו הרבה מחוברים עד מוצ"ש, וש"מ דאף בכה"ג אסורין בשביעית, וכבר נתקשינו בזה לעיל שם.

עוד תניא בתוספתא ירק שנטעו בערב ר"ה של שביעית הר"ז לא יטול ממנו בשביעית [צ"ל במוצאי שביעית וכן כתבו מהגר"א], עד שיתרבה החדש, ומשמע דר"ל דכיון שכולו צמח בשביעית בעינן שירבו גידוליו על עיקרו במוצאי שביעית, ואפשר דהחידוש שא"צ שיעשו כיוצא בו, כיון שהוא מע"ש, ולא אמרו כיוצא בו אלא בפרי שכולו משביעית או עלי בצלים שהם חדשים משביעית, וכעובדא דתוספתא שהיו מביאין ירק בתוך קופותיהן, ורשב"א דסיפא אפשר שבא לומר שמה שצמח בששית מיקרי ג"כ היתר כמו החדש, וצ"ע בזה.

מותרין מיד אע"פ שלא עשו כיוצא בו, ואין בהם קדושת שביעית.

האם בגזירה דעד שיעשה כיו"ב יש גם קדושת שביעית או רק איסור ספיחין

ולפמשי"כ לעיל שאין במשנתנו אלא שאיסור ספיחין נמשך כ"ז שנחשדו לזרוע בשביעית, נראה דבד' שדות שלא גזרו משום ספיחין אין קדושת שביעית במוצאי שביעית מיד, דכיון שלא גזרו קדושת שביעית אין לנו לחדש ד"ז במקומות אלו, אבל מרן זלה"ה צידד בס"ט ס"ק י"ג וכן כתב בס"ק י"ז בדינים העולים שבכלל מתני' גם דכ"ז שלא עשה כיוצא בו יש קדושת שביעית אפי' בד' שדות וכיוצא בו שלא גזרו ספיחין, ונראה טעמו דאם איתא שיש כאן כיוצא בו שמותר לגמרי בלא קדושת שביעית, אין לחדש איסור ספיחין לחוד בכיוצא בו, דבלא קדושת שביעית אין מקום לאיסור ספיחין, ואם לגבי קדושת שביעית כבר יש כיוצא בו חולין, ראוי להשוות בכולם שיהיו חולין, וספיחין לחוד לא גזרינן, ולפ"ד ה"ה דפירות עכו"ם יש בהם קדושת שביעית עד שיעשו כיוצא בו, ואפשר שכן הדברים לפר"ש, אבל לפמשי"כ שאין כאן אלא המשך גזירת ספיחין אין לחדש גזירת קדושת שביעית באלו שמותרין בשביעית משום ספיחין, וכמו שיודעין לחלק ביניהם בשביעית ה"ה במוצאי שביעית, ואפשר דמינכרי שהם שונים מספיחי גינה, עמש"כ סק"ו, או דלא שכיחי כלל במוצאי שביעית.

גם נראה שאם לקט קודם שעשו כיוצא בו איסור לעולם כדין ספיחי שביעית, ולא מהני שישנהו עד שיעשו כיוצא בו, דכיון שאין כאן אלא גזירת ספיחין הרי סתמו כפירושו ככל דיני ספיחין.

סיכום הדינים לו"ד רבותינו ז"ל דאחר שהתיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית חזר דין השמינית כדינו מדאורייתא וכדיני שנות המעשר, וכל שמשני' לשלישית דינו כשני' ה"נ משביעית לשמינית, וכן כשדינו כשלישית ה"נ דינו כשמינית,

ונראה להוכיח דרבי התיר ללקוט ירק שיצא משביעית למוצ"ש, ולא רק ליקח מן השוק ולתלות בחו"ל, מלבד מש"כ שזה תלוי לפי הענין, ואין כאן היתר אלא קביעת המציאות, ופעמים שאף בשביעית מותר ופעמים שאף במוצאי שביעית איסור, לפי קורבת המקום לחו"ל וריבוי המביאים ומיעוט הספיחים, יש להוכיח כן מהא דרבי אמר על הפוגלא ששלחו לו שהם אסורין, ומנא ליה לרבי שלקחום מן השוק, דילמא בידוע שהובא מחו"ל, ואי מיירי בידוע שלא הביאום מחו"ל, א"כ גם לאחר שהתיר רבי ליקח מיד הם אסורין, כיון שכל ההיתר דתלינן שהם מחו"ל, והירושלמי מתפרש שבאותה שעה הותר כה"ג אצל כולם, אלא ודאי התיר רבי ירקות של א"י, וכן מתפרש עיקר העובדא שהתיר מפני שבח א"י שממהרת וכמשנ"ת, ומרן זלה"ה נסתפק בזה בס"ט ס"ק י"ד.

האם הגזירה עד שיעשה כיו"ב שייכא רק בירק או גם בתבואה וקטניות

בפשוטו לאחר שהתיר רבי ליקח ירק מיד אין שום איסור נמשך במוצאי שביעית, דתבואה וקטניות אזלינן בתר שלישי, וכן באילנות בתר עונת המעשרות, ולא גזרו אלא בירק דמדאורייתא פקעה קדושתו מיד במוצאי שביעית, וגזירת ספיחין עדיין שייכא, אבל תבואה וקטניות אם יביאו שלישי לאחר ר"ה יגמרו הרבה אחר ר"ה, ולא נחשדו לזרוע בשביעית אם זמן הקציר יהא רק בשבט, וגם במציאות עונת הזריעה של תבואה בתחלת החורף, ולא יעלה יפה בסוף הקיץ וצריכה טירחא מרובה בהשקיה בידים, ובאורז ואינך אי אזלינן בתר השרשה ליכא נפ"מ דודאי אסירי, וגם גמר פרי קשה לכיון שיחול מיד במוצאי שביעית, וכל הגזירה רק בירקות שראוין גדולים וקטנים במוצאי שביעית פוקעת קדושתן מדאורייתא מיד, ולכן ראו לגזור כיון דביסוד גזירת ספיחין תליא בשנות המעשר לפמשנ"ת סק"ד, ובירק החמירו, וכ"כ מרן זלה"ה בס"ט ט"ז דרק בירק גזרו, ולפ"ז לבתר רבי ליתא להאי גזירה כלל, וכל הירקות

וקודם שהתיר רבי ה' דין תבואה וקטנית ופירות האילן ג"כ כנ"ל, אבל בירקות אסורין משום ספיחין עד שיעשו כיוצא בו ממין זה אפי' קטנים יותר כיון שראויים לאכילה ואפי' במקום רחוק ובכיר, הותרו כל המקומות, ואף קודם שעשה כיוצא בו אין קדושת שביעית בשל גוי ומקומות שספיחין מותרין, ואף הספיחין שאסורין אינם הפקר, אא"כ מסיח דעתו דבלא"ה אינם ראויים ומתיאש מהן, ומה שנלקט קודם שעשו כיוצא בו נשאר באיסורו לעולם.

בדין נזרע בשביעית האם אסור אף אחר שעשה כיו"ב

ויש להסתפק זרע בשביעית באיסור מאי, מי אמרינן הא דשרי רבי מיד היינו משום דלא חשידי כיון דאיכא חו"ל, אבל בדידעיןן שזרע באיסור אסורין, אר"ד כיון דגזירת ספיחין ליכא אין לנו לחדש איסור על הזריעה, ובאמת יש להסתפק כן גם משעשו כיוצא בו, שגם בזה ההיתר משום דלא חשידי לזרוע בשביעית כשיצאו בשעה שכבר יש כיוצא בו משמינית, וא"כ יש לדון בדדידעיןן שזרע באיסור אסור.

ונראה שד"ז תלוי בדין זרע תבואה וקטניות בשביעית באיסור, והביאו שליש בשמינית, שאין בהם גזירת ירק משיעשו כיוצא בו, אלא הדבר תלוי בדין קדושת שביעית כדין פירות האילן, וכמ"ש מרן זללה"ה שם ס"ק ט"ז, וד"ז פלוגתא דהרמב"ם והראב"ד בפ"ד הט"ו בכל זורע באיסור בשביעית ויצא לשמינית אם נשאר בו איסור מפני שזרעו באיסור, והראב"ד אסרו מדין הנוטע בשביעית יעקור, ואי משום הא כבר העירו המפרשים מירושלמי דבאילן ג"כ פירותיו מותרין, [ולמאן דאסר בירושלמי הפירות באמת ה"ה הירקות שזרע, ולא נחלק דמשום מונין דוקא], אבל יש לדון בעיקר הדין אם כל שניטע בשביעית נאסר בדין ספיחין, וכמו שדקדק מרן זללה"ה ס"י סק"ו בלישנא דמתני' פ"ד מ"ב דקתני שדה שנטייה כו'.

בה"א אוכלין, וא"כ י"ל דדוקא נטייה אבל נזרעה אסור אף לב"ה אף במקום שאין איסור ספיחין, ובד' שדות כתב מרן ז"ל שם בהוספה דאסור, וזה י"ל מפני שאגלאי שדעתו עליהם ואינם כד' שדות, ועוד מפני שקדושים בקדושת שביעית, אבל ביצאו לשמינית והביאו שליש בשמינית יש להסתפק אם גזרו עליהם דין ספיחין, אע"פ שאין בהם קדושת שביעית, [וכמש"כ דכל הירקות שיצאו למוצ"ש אין בהם קדושת שביעית ואסורין עד כדי שיעשו, מיהו לדעת מרן זללה"ה גזרו שיהא עליהם קדושת שביעית ג"כ], דאפשר שלא גזרו על מאורע דינים, וכיון דכלל גזירת ספיחין קבעו לפי שנות המעשה, די לנו במה שנחייבנו לעקור, וזה ודאי מסתבר שאין לגזור קדושת שביעית על הנזרע באיסור, ועד שיעשו כיוצא בו שייך לומר כן כיון שזה זמן שמאריכין קדושת שביעית לכל אדם, ואפי' לאלו שאינם אסורין משום ספיחין, אבל א"א לקבוע קדושה ע"פ מאורע פרטי.

וא"כ לדעת מרן זללה"ה דעד שיעשו כיוצא בו קדשי בקדושת שביעית, לא מצינו גזירת ספיחין בלא קדושת שביעית, ואף אם נימא דלא קדשי, מ"מ לענין ספיחין האריכו זמן השביעית, אבל אכתי לא שמענו שגזרו כן לפי מאורע פרטי אחר הזמן שהותרו כל הפירות, ומדאורייתא לר"ע ודאי אין לחדש בזה דין ספיחין, דכיון דספיחין שהביאו שליש בשמינית מותרין, ה"ה בנזרעו בשביעית, וא"כ צריך ראי' דמדרבנן גזרו כן, מיהו לר"ע במוצאי שביעית מותר מיד, ומצינו שגזרו מדרבנן, וקצת משמע סתמות הירושלמי בפול המצרי כהרמב"ם שם, ואע"פ שלא נחתו אלא לאשמועין הדין מדאורייתא, ואיהו דחיק ומוקי אנפשי' בגוי וכיוצא בו כמ"ש הראב"ד, מ"מ קצת משמע מסתמות הדברים שאין בזה גזירת ספיחין מחודשת, וההיא דב"ש שאוסרין בנטייה מתפרש בדאית להו קדושת שביעית, כדילפי מקרא בתו"כ מן השבות אתה אוכל, והתם איירי בדקדשי בקדושת שביעית, (ועי' תו' ר"ה ט' א' ד"ה וקציר

פירות שביעית מצויין, וא"כ יש מקום לתלות טפי דמבית שאן הם, ולפ"ז אין לנו מקור לזמן חנוכה, והדרא מתני' כפשטה דהשיעור הוא משיעשה כיוצא בו, וכ"כ הר"ש והרא"ש דבלוף לר' יוסי השיעור עד הפסח, וכ"ד הראב"ד שלא מצא מקור לדיניה דהרמב"ם.

בהא דמשמע ברמב"ם שיש חילוק בין ירק לפירות אחרי שהתיר רבי ליקח ירק מיד

שם הלכה ז' בצלים שיצאו משיעור למוצ"ש אם עשו כיוצא בו כו' וכן שאר הפירות אין לוקחין כו' ומותר ליקח ירק כו', לא נתבאר מקור לחלק בין ירק לשאר פירות, ורבינו גופי' כתב בבצלים דבעינן שיעשו כיוצא בו, ובפשוטו החילוק דליקח מותר מיד דתלינן בשל חו"ל, אבל בידוע שלוקח ממחובר בא"י, בזה בעינן שיעשה כיוצא בו או חנוכה, וע"ז קשה מש"כ רבינו דאין לוקחים שאר פירות אלא משיעשו כיוצא בו, ואפשר דהאי אין לוקחין מיירי לענין איסור סחורה שיש בהם גם דין קדושת שביעית, אבל מותר ללקחם בסתמא ולתלות שהם מחו"ל, וכ"כ מרן זללה"ה בס"ט ס"ק ט"ז דאין לוקחין היינו בדידעינן שהם נכנסו משיעור לשמינית, ומפרש אין לוקחין לא דוקא אלא אין אוכלין מהן, אבל ליקח באינו ידוע מותר, והלשון צ"ת, אלא שרבינו נזהר להעתיק מתני' במקח כדקתני.

ולפ"ז מבואר דעת הרמב"ם דאף לאחר שהתיר רבי נשאר איסור ספיחין במוצאי שביעית עד שיעשו כיוצא בו או עד חנוכה, ורבי התיר רק לסמוך בסתמא על המוכר, אבל פשטות הדברים דרבי התיר אף מה שנלקט מהשדה, כמבואר בירושלמי פאה פ"ה ה"ג באותה שעה התיר רבי כו', וכ"ד הגר"א, וכ"כ דעת הר"ש דכולה מתני' אף בידועין מיירי, אבל הרא"ש העתיק מתני' רק לענין תלייה בהיתר, וכן לפי ר"נ גאון פסחים נ"א ב' משמע שאף לבתר רבי אסור ללקוט ירק בגינה, (דר"ש ברי" ב"ל הוה בימי רבי ולימד את בנו של ראב"ר ש ב"מ פ"ה א').

שכתבו דהנזרע ביד אסור משום לא תזרע, וצ"ע כונתם), וצ"ע.

בדין פירות שנגמרו בשביעית ונשארו מחוברין עד שיעשה כיו"ב בשמינית

ח. פ"ו מ"ד מאימתי מותר אדם ליקח כו', פר"ש דתלינן בהיתר, דהיינו שאלו ממה שנזרע בשמינית, [ועמש"כ בזה לעיל סק"ז], א"נ מפני שריבה ההיתר על האיסור ונתבטל, פי' דאע"פ שבשביעית היו כבר באיסור ספיחין, הרי נוסף עליהם רוב היתר, ומבואר כאן דהא דמהני רוב היינו לאלו שנשארו מחוברין ומוסיפין לצמות, ואין מובן לפ"ז מאי דמסיים שהחשש הוא שיביא מן הנלקט או הנגמר בשביעית, הרי לזה לא מהני מה שנתרבה החדש, ונראה מזה דהר"ש מפרש גמר פרי שנתבשל כל צרכו ואע"פ שמוסיף לגדול יותר מיקרי שפיר גמר פרי, וזה צ"ע שהרי הרבה ירקות חייבין גדולים וקטנים ואולינן בתר לקיטה, ואפשר דמיירי שהפסיק לצמות בשביעית בקיץ, וחזר לצמות בגשמים במוצאי שביעית, ולכן חשיב גמר פרי כלקיטה בשביעית, ודוחק וצ"ע, ול"ע כה"צ.

כתב ע"ז אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בגליון וז"ל אין לחוש שילקטו בשביעית ירקות לשומרן עד אחר שיעשה כיו"ב משל שמינית, עכ"ל.

במש"כ הרמב"ם דמחנוכה הספיחין מותרין

ט. רמב"ם פ"ד ה"ו ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך הן מותרין, מקור הדין בירושלמי דמאי פ"ב ה"א, וכבר כתב מרן זללה"ה בס"ד סק"ד דפשטות הירושלמי בדין ספיחין בבית שאן, וכלפי שאמרו שם דבשאר שנים הפירות (אולי דוקא קפלוטות) שנמכרין שם מחנוכה עד עצרת מותרין מפני שהם מבית שאן, ומעצרת ועד ר"ה אסורין מפני שהן מא"י, כלפי זה אמרו דלענין ספיחין בשביעית עצמה מחנוכה ועד עצרת מותרין שהרי הם מבית שאן ואין שביעית נוהגת בו, אבל מעצרת ועד ר"ה הדבר ספק, כיון שגם בא"י אין

לענין הלכה בזה

לענין ספיחין

ולענין הלכה מחמירים כדעת הרמב"ם לאסור הספיחין עד שיעשו כיוצא בו או עד חנוכה, ואם עשו כיוצא בו במקום רחוק הותרו כולן, וכן אם עשו קטנים הותרו הגדולים, ומה שנלקט בשמינית ניתן בחנוכה או כשיעשו כיוצא בו, וכ"ז לענין ירק דוקא אבל כל שאר המינין כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית, ובאורו יש להחמיר שעונתן למעשרות בתר השרשה, ועשבים וירקות שדה שנלקטו בשמינית כיון שגדילין רק על מי גשמים אפשר שדינם כתבואה למיזל בתר שנה שעברה.

לענין קדושת שביעית, לסחורה ולהפסד

ולענין קדושת שביעית בירקות שאין בהם איסור ספיחין כגון של גוי או ד' שדות, בין לסחורה בין להפסד, שנלקטו במוצאי שביעית קודם שעשו כיוצא בו, כתב מרן זלה"ה שנוהג בהם קדושת שביעית, ובזה נראה שהמיקל בשעה"ד יש לו על מי לסמוך, שהרי לדעת הגר"א וכ"נ דעת הר"ש משהתיר רבי הכל מותר, ודין קדושת שביעית אינו מבואר בהדיא בשום מקום כמ"ש מרן ז"ל בס"ק י"ג, ובפשוטו אם הטעם משום ספיחין יש לנקוט שאין קדושת שביעית, ורק אם הטעם משום מראית העין ואיחלופי, בזה יש ליתן להם כל דיני שביעית, ולהרמב"ם הטעם משום ספיחין, וע"ע בזה בסק"ז. - ועי' לעיל סק"ז בדין נזרעו באיסור בשביעית.

לענין הפקר וביעור

ולענין הפקר כתב מרן זלה"ה בס"ק י"ג שאינו חייב להפקירן, מיהו בנגמרו לגמרי בשמינית צידד דשייך איחלופי גם במחובר לפר"ש, ונראה דכיון דנקטינן עיקר כהרמב"ם והרמב"ן דבירק אזלינן בתר מעשה הלקיטה ולא בתר גמר פרי, אין לחוש אפי' נגמר הפרי בשמינית, ובלא"ה א"א לזכות מהפקר בספק כזה, כיון שלדעת הר"ש והגר"א נראה דבטל כל הדין משיעשה כיוצא בו וכמ"כ לעיל, ולפ"ז אף חייב במעשרות, וגם עיקר

הקדושת שביעית אינה מוכרעת וכמשנ"ת, מיהו צ"ע במ"ש מרן זלה"ה דחייבין בביעור, ולכאורה היינו דוקא להרמב"ם דביעור היינו שריפה, אבל אם ביעור היינו הפקר, אין להצריך ביעור בדבר שפטור מן ההפקר.

בדעת החזו"א דאין איסור ספיחין בבננות

בדין בננות שכל שנה עולה עץ חדש מעצמו אומרים בשם מרן זלה"ה שאין בזה איסור ספיחין, ונראה דהיינו לדעת הר"ש שהתחיל לצמוח בששית מותר, אבל לדעת הרמב"ם יש להחמיר בזה, וכן למ"ש אאמו"ר (שליט"א) זלה"ה דאף לדעת הר"ש בעינן תחלת התהוות הפרי בששית, מיהו אם נימא דדבר שאין בו תפיסת ידי אדם מותר אף לר"ע, י"ל דבננות דמי לעשבים שצומחין מאליהן, ולכו"ע שרי, עסק"ג בזה, ומשיצאו למוצ"ש ודאי יש להתיר, וכ"כ בקובץ אגרות באגרת קס"ב.

בדין ירקות שבאו לעוה"מ בשביעית ונלקטו בשמינית אם ההפקר פוטרם מהמעשר

י. בתוספתא פ"ד בסוף ה"ח מסיים וכולן למוצ"ש חייבות במעשרות, והיינו דכל הירקות שצמחו בשביעית ונגמרו בשמינית אפי' לא עשו כיוצא בו אלא הככיר במקום רחוק, מ"מ חייבין במעשר דאזלינן בתר לקיטה למעשרות, ויש לעי' אמאי חייבין במעשר הרי היו הפקר בשעה שבאו לעונת המעשרות, והרבה ירקות חייבין בקטנן, ואין לומר דבירק כיון דאזלינן בתר לקיטה לא מהני הפקר במחובר, שהרי שנינו במעשרות פ"ה מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא כו' משבאו לעונת המעשרות פטור, ומבואר שם בירושלמי דהיינו פלוגתא דר"ע ורבנן בתוספת שלאחר שליש בתבואה.

ויעויין עוד בסוגיא דר"ה ט"ו א' דמשמע ג"כ דאתרוג למאי דאזיל בתר לקיטה חייב במעשר משביעית לשמינית, אע"פ שהי' אפשר ללקטו בשביעית, וכן שמעתי להקשות בדברי

הראשונים ז"ל שם שהקשו על גרסת הרז"ה כיון שהם הפקר בשמינית מספק יפטר מן המעשר, אבל לא הקשו דליפטר מפני הגידול שהיו ודאי הפקר בשביעית, וש"מ דגידול בשביעית אינו פוטר, ומ"ש מהפקר.

ונראה דכיון שעתידין הירקות והאתרוג לחזור לרשותו בשמינית בלא זכיי' נוספת, לא קרינן ב' ידך וידו שוין, שהרי יד בעה"ב עדיפא מיני' שחוזרת אליו מכח בעלותו בשדה, ולא פטרינן הפקר אלא כשזכיית הבעלים בפירות שוה לזכיית הלוי והגר, דבזה אמרינן ליה שאין סיבה שיתנו לו המעשר כיון שלא מכח נחלה זכה בה הבעלים, אבל אם זכה בהם הבעלים בשביעית הרי זכייתו כזכיית הלוי והגר ושפיר מיפטר.

ולפ"ז נראה דה"ה במה שמצינו בנדרים מ"ד א' דהפקר לזמן פוטר מן המעשר לפמש"פ הראשונים ז"ל שם, דהיינו דוקא אם זכה בו בזמן ההפקר, אבל אם עבר הזמן וחזרו לרשותו חייבין במעשר.

ולפ"ז אף בשביעית גופה מהני הפקר הבעלים לפוטרו מן המעשר, כיון שע"ז לא יחזור לרשותו בשמינית בלא זכיי' נוספת, ולפ"ז אף באתרוג להרמב"ם אם יפקירנו בפירוש אפי' בשביעית יפטר מן המעשר, דכיון שאין עליו שוב זיקת מעשרות אפי' ילקט בשמינית, לא תיקנו מעשרות בכה"ג, ורק בהלכות שביעית חייבוהו כיון דעדיין שייך הוא במעשרות בתר לקיטה, ועמש"כ בזה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה בס"ה סק"ד.

במה שדן החזו"א בירק שגדל בשישית ונכנס לשביעית ואפשר שישאר עד שמינית

ומזן זללה"ה דן בסי"א סק"ז בירק שגדל בששית ונכנס לשביעית אם הוא הפקר וחייב בביעור במחובר, כיון שאפשר שישאר בשמינית ויחזור לבעלים, ולא דמי לגדל בשביעית דודאי חייב בביעור שאין לבעלים שום זיקה לפרי זה, אבל

כשגדל בששית ופקעה זכותו בשביעית משום דאזלינן בתר לקיטה, בזה יש לדון שלא תחלט הלקיטה בשביעית, ועדיין מיתלא תלי כמו שנשאר מששית שישאר משביעית, ומ"מ כתב דמסתבר שחייב בהפקר ובביעור, ולפמשנ"ת כל ירק בשביעית הוא במצב זה, כעין הפקר לזמן, ואותה זכות שיש לבעלים בגדל בששית יש לו גם בגדל בשביעית, ולא שזכותו מתחדשת בשמינית ע"י זכייה מקרקעו, דא"כ הו"ל ידך וידו שוין, אלא מעיקרא זה במצב של הפקר לזמן, וכיון שכן אין לחלק בין גדל בשביעית לגדל בששית.

אם בר"ה של שמינית נתחייבו בביעור כל הירקות שנלקטו בשביעית

יא. ירק שגדל בשביעית ויצא לשמינית פקעה קדושתו מדאורייתא, וכן מדרבנן משעשה כיוצא בו או משהתיר רבי ליקח ירק מיד, ובפשוטו חשיב כלה לחיה מן השדה, כיון שכבר כלו פירות שביעית, תדע דעד כאן לא נחלקו ר"י ורבנן אלא אם אוכלין על השמור שלא כדין כדתנן פ"ט מ"ד, וכמש"כ בירושלמי אתה הוא שגרמת שלא תאכל, אבל כשהפירות חולין ומשמרן כדין ודאי דאין אוכלין עליהן, וכן נקט מרן זללה"ה בסט"ו סק, ובהוספה חזר להסתפק בדבר, ומש"ש דאוכלין על מקומות שלא נתקדשו, לא נתפרש, דלכאורה פשוט שאין אוכלין, וכמש"כ ס"י סק"ז, אבל משה"ק שם דעיקר הלוף השוטה דינו כירק ובמוצאי שביעית פקעה קדושתו והיכי תנן דאין להם ביעור, זוהי קושיא עצומה, ובדוחק י"ל כמש"ש דמששיקף בעלין הו"ל כדיכון וכעקורין דמו ונשארין בקדושתן, אבל פשטות הדברים דבכל גוונא אין להם ביעור.

ולכאורה נראה מזה דבירק כיון שכלה מן השדה בגלל שפקעה קדושת שביעית, תו לא מיחייב בביעור מה שבבית, כיון שאילו הי' מניחו בשדה, הי' ג"כ נפקע קדושתו, וכסברא שכ' בתוי"ט פ"ט מ"ז לגבי תבן וקש שנסרחים בשדה, ואמנם

כתבנו (ס"י סק"א) דלא מהני האי טעמא לתלמודן שיש ביעור לתבן וקש משנסרחו בשדה, אבל כשהכילוי הוא מהלכות התורה שהפקיעה קדושתן, י"ל דכבטלה מצות שביעית חשיב, שאין טענת כלה מוצדקת כיון שכ"ז שהיתה מצות שביעית לא כלה, וכאילו התורה כילתה לחיה, ולא האדם שליטת לתוך ביתו, (ובזה מיושב הא דאר"מ פ"ז מ"ג דמיהם מתבערין עד ר"ה, כיון שבר"ה של שמינית כלו הירקות מן השדה, מיהו בכלל אלו שאין להם ביעור אף אילנות כגון פיקה של ורד ורכפא לפי הרמב"ם ועלי זיתים וחורובין, וגם בהם אר"מ עד ר"ה), והדברים מחודשים בסתמות הגמ', ואפשר דבאמת ירקות המחוברים שאין להם ביעור היינו דוקא הני שמצויין מהפקר תמיד, והרי סתם ירקות המותרין משום ספיחין הם הגדלין בשדות הפקר, וכיון שהם מצוין לחיה בשדה אע"פ שאין בהם קדושת שביעית, לא קרינן בהו כלה לחיה, אבל אלו שבעה"ב זוכה בהם חייבין בביעור, ובלא"ה אסורין משום ספיחין.

בעשבים בנידון הנ"ל, ואם זמנם בתר לקיטה או בתר חנטה

מיהו קשה שהרי מצינו דעשבים מתבערין ברביעה שניה, לדברי ר"ע אפי' לחין ולרבנן רק יבשין כדתנן פ"ט מ"ו, ובפשוטו עשבים כירק וכיון שנכנסה שמינית פקעה קדושתן, וביבשים י"ל דכתלושין דמו, אבל לחין מאי איכא למימר, אא"כ נדחה דר"ע אעלי קנים וגפנים דוקא קאי, עמש"כ סק"ג, ולכאורה ראי' מכאן שאוכלין על ירקות שמינית אע"פ שפקעה קדושתן.

ונראה ללמוד מכאן דעשבים דינם כאילן, ואף משיצאה שביעית לא פקעה קדושתן, והטעם מפני שגדל על מי שנה שעברה כשדה הבעל, וכדאמרינן ר"ה י"ד א' דמהני שמנע מהם מים שלשים יום להחשיבן כבעל לר"ע כמ"ש תו' שם ד"ה ופול, וה"נ סתם עשבים אין משקין אותן כלל, וגדלים על רוב מים כשדה הבעל, ועי"ש

בפלוגתא דחכמים ור' יהודה מתי מותר ליקח לוף במוצ"ש

יב. פ"ה מ"ה מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית רי"א מיד וחכ"א משירבה החדש, הא דאמרו רבנן משירבה החדש ולא אמרו משיעשה כיוצא בו, היינו מפני שלוף צומח לשלש שנים כדתנן כלאים פ"ב מ"ה, וא"כ אי אפשר שיעשה כיוצא בו משמינית, אבל שייך שירבה גידולי השמינית על העיקר, מיהו בתוספתא פ"ד ה"ב ובירושלמי אמרו דבשנה אחת החדש מחצה, וא"כ אף במוצאי פסח לא נתרבה החדש, ואפשר דהתם לגבי עלין, אבל עיקר הלוף מתרבה יותר.

וטעמיה דר"י דמתיר בלוף טפי משאר ירקות יש לפרש מפני שאי אפשר שיעשו כיוצא בו במוצאי שביעית וכמש"כ, ולכן לא גזרו עליו, והקשו בירושלמי א"כ בשביעית ג"כ יהא מותר כיון דע"כ מנטיעת ע"ש הוא, וכמש"כ לעיל סק"ד, וע"כ דגזרו בכל שיש בו קדושת שביעית, ותירצו שהקיל ר"י כשהמוכר אומר שמהטמון בע"ש הביאו, ובזה מצרפינן דאף מה שלקט במוצאי שביעית היתר הוא, ובשביעית דליכא אלא שריותא דטמון, לא מהימין, ונראה לפ"ז דר"י התיר ליקח לוף ולא לנהוג בו קדושת שביעית, ולכן לא התיר אלא במוצאי שביעית דתלינן שלקטו עכשיו או שהביאו מן הטמון, והקלו בלוף מפני שעיקר גזירת ספיחין שבו קלה, כמש"כ שאין לחוש שהנלקט

מן הלוף ומן העלין, ומה זכות יש בהן לעניים, והנה לדעת הרמב"ם דביעור היינו שריפה כתב מרן זללה"ה בסי"א סק"ז דאע"פ שיצא לשמינית לא פקע מיני' דין שריפה שחל עליו במחובר, אבל לדעת הרמב"ן שביעור מצות הפקר היא, הר"ז פוקע כמו שכל הקדושת שביעית פוקעת, ולפ"ז י"ל דלמ"ד עניים אוכלין אחר הביעור ולא עשירים, חל דין ביעור במחובר ותו לא פקע, בפרט אם נימא שהפירות אסורין לעשירים, ולא רק דין ממון, כדדרשינן ואכלו אביוני עמך ויתרם וגו'.

בהא דמשמע דמותר ללקטן בשביעית ואין בו איסור ספיחין

מיהו לענין ספיחין יש לשאול איך מותרים העניים בעלים בשביעית, דלישנא דאם לקטו העניים את עליו בשביעית משמע, (אבל אחר שביעית דפקע איסור ספיחין דרבנן ונשאר דין ביעור דאורייתא, שייך לומר שיש לעניים זכותם מדאורייתא משהותרו הספיחין, אבל ד"ז מחודש קצת, ועכ"פ מתני' מתפרשת אם לקטום בשביעית), וע"כ שאין בהם איסור ספיחין, ולא משמע דמיירי בשדה בור דהא לאחר שביעית הבעה"ב נותן דעתו ללקטם, ואמנם אמרו ע"ז בירושלמי דמתני' קודם שגזרו על הספיחין, אבל משמע דר"י לא קיבלה מיני', ולא נתפרש מאי משני, ובהמשך הירושלמי לפר"ש משני דמיירי שעיקר הלוף כבר צמח בששית, ועדיין אין זה מיישב להרמב"ם דס"ל שאף בכה"ג יש איסור ספיחין, ואפשר דכיון שדיכנו העיקר של ששית ואינו חוזר ונאסר, ולכן העלין מותרין.

ואם נימא דלא גזרו על הלוף מפני שהוא צומח רק אחר ג' שנים והגדל בשביעית לא יתכן שזרעוהו בשביעית, יש לפרש דהיינו דא"ל ר"י וכי בעלי' היית ושמעת שגזרו על לוף, הרי בלוף אין טעם לגזור, [וכ"כ בשנו"א בד"ז], ומ"ש בתוספתא שאינו חייב לשרש את הלוף היינו לוף שלא צמח עדיין, וס"ד שאם יצמח למוצ"ש יאמרו שנטעו בשביעית ולכן צריך לשרשו, אבל זה שכבר גדל

בשביעית נזרע בשביעית, והאפשרות להביא מן הטמון דמיא לאפשרות להביא מחו"ל.

ולפ"ז התיר ר"י ללקוט לוף במוצאי שביעית מיד ואין בו קדושת שביעית, כמו שהתיר רבי בכל ירק, והטעם מפני שיש הרבה מן הטמונים ע"ש, ועוד דלוף קיל משאר ירקות, אבל לשון הירושלמי ק"ק, דמשמע שההיתר הוא רק כשמביא מן הטמון, וקמ"ל דמהימנינן ליה, ובעינן כושין לא ה' להם מן הטמון וסמכו על בני המקום שמן הטמון הביאום, וא"כ כשיודע שלקט במוצאי שביעית מן המחובר אסור, ואמאי הרי יכול להביא מן הטמון ושוב אין לגזור, וי"ל דמאותו טעם שגזרו בשביעית ולא סמכו על הטמון, ה"ה בע"ש, ולפ"ז אסור ללקוט לר"י במוצאי שביעית לוף עד שירבה החדש, והתיר רק להאמין למוכר שהביא מן הטמון, כיון שגם מה שלוקט כעת מותר, וצ"ע.

בפ"ה מ"ד בהני דעוקרין אותן בקרדומות של מתכת

הר"ש נקט דקרדומות של מתכת דוקא, וכנראה דרכן במעדר וכיוצא בו, אבל פשטות המשנה שהכל מותר, וכ"נ ברמב"ם פ"ד הי"ט, וכ"נ בירושלמי דשרי לחרוש ולנכש, דהיינו להוציאן בדרך חרישה או ניכוש, ועי"ש בהגר"א, ופשוט דמתני' בנגמרו בששית, ולא מיירי בטמון דר"מ ורבנן, ופשטות הירושלמי דמייתי מטמון דר"מ ורבנן במ"ב, ואין שם דין שינוי, וגם עיקר פר"ש קשה ליישבו על הלב, ונדחק כ"ז לקיים הגרסא שגזרו על הלוף ול"ג על הירק, ובפשוטו זהו ט"ס דמוכח וצ"ל איפכא, וכ"כ בהגר"א, (אלא דגורס מ"ט דרבנן, ועי"ש בהגהות בניי משה).

לוף שעברה עליו שביעית כו' בקושיית הר"ש הא דכיון שנלקט בשמינית פקעה ממנו קדו"ש

יג. שם מ"ג לוף שעברה עליו שביעית רא"א אם לקטו בו, הקשה הר"ש כיון דאזלינן בתר לקיטה משעברה שביעית פקע קדושת שביעית

המעשרות לפוטרו מן המעשר, ה"נ חשיבא תבואת הגוי שלא לאסרה משום ספיחין, [וה"ה בגדלה בשדה בור ושדה כרם ונעקר הכרם וכיוצא בן], ובלוקח עד שלא באו לעונת המעשרות מסתברא דכששית שנכנס לשביעית דמי, אע"פ שיש לחלק דבששית אמרינן שיחשבו שהיא מזריעת שביעית, אבל הכא שזוהי זריעת שביעית המותרת עדיף, מ"מ כיון דמצינו לענין מעשר דכשדה הישראל חשיבא, ולהרמב"ם משוינן מעשר ושביעית, ה"נ יש לאסור.

בהנ"ל, ובדין נזרע באיסור

ואם גדלו הספיחין ברשות ישראל ואח"כ מכר השדה לגוי בא"י, אם באו לעונת המעשרות אסור דאין קנין ולא חשיבי גידולי היתר, אבל קודם שצמח הפרי כלל, אפשר דחשבינן ליה כגדל ברשות גוי, וא"כ אפי' זרע ישראל באיסור הפירות מותרין, [לדעת הרמב"ם מיהא, ואפשר דאף לדעת הראב"ד בטל דין יעקור משבא לרשות גוי, עי' פ"ד הט"ו], מיהו י"ל דנזרעו באיסור ללקטם בשביעית עצמה גרע, דהרמב"ם והראב"ד מיירו ביצא לשמינית שאינו קדוש בקדושת שביעית, אבל היכא דקדוש י"ל דקרינן ב' מן השבות בארץ אתה אוכל, אם נימא דרך בנטייה שרו ב"ה, ומרן זללה"ה בס"י סק"ה בהוספה נסתפק בישראל שעובד אצל גוי זרע לו שדהו שיאסרו משום ספיחין, ואפי' נימא דהתם מעיקרא לא חייל ע"ז שם ספיחין דאזלינן בתר בעלים הגוי, [וכן נראה יותר להריק"ו בפ"ד סוף הכ"ט], אבל הכא שחל ע"ז שם ספיחין בוריעה, י"ל דלא פקע ע"י בעלות הגוי, ולפ"ז ה"ה אם עקרום בגושיהן משדה ישראל לשדה גוי אסורין כיון שיכולין לחיות בגושיהן הר"ז המשך הנטיעה הקודמת, וה"ה מעציץ נקוב של ישראל לקרקע הגוי, כיון דלענין ערלה מיקרי הכל נטיעה אחת.

והדבר מצוי שלוקחין הגוים שתילי ירקות מישראל שזרעם בעציץ נקוב ונוטען בשדהו, ולהאמור יש בזה חשש ספיחין, ועדיין צ"ע.

קודם שביעית או בשביעית אינו אסור משום ספיחין, ומצינו במנחות ט"ו ב' שקנבוס ולוף הם גדולים הרבה ודומים לגפנים, ואולי מה"ט לא גזרו עליו משום ספיחין דדמי לאילן, וכענין שאמרו בספיחי כרוב, וצע"ג להתיישב בכ"ז, ותניא בתוספתא פ"ב ה"ב הלוף שהעלה תמרות בשביעית לא יטלו הימנו בשביעית מפני מראית העין, ומבואר שאין עוקרין הלוף בשביעית כשאר ירקות, אלא שאין לוקטין התמרות ממנו, (אבל העלין מותרין), וצ"ע.

בדין ישראל שלקח מנכרי שדה ירק בסוריא אחרי שבא לעוה"מ, וכן בישראל שמכר לנכרי

יד. מעשרות פ"ה מ"ה הלוקח שדה ירק בסוריא עד שלא בא לעונת המעשרות חייב משבא לעונת המעשרות פטור, לכאורה בשביעית אף משבא לעונת המעשרות חיילא קדושת שביעית, שהרי אף ירקות ששית מתקדשים בשביעית, ואילו היו ביד גוי בששית הרי היו מתקדשין וה"נ בשביעית, ומעשרות שאני דגוי פוטר כהפקר והקדש, אבל ישראל שמכר שדהו בסוריא לגוי בשביעית אפשר דתלוי בעונת המעשרות, וכענין ששנינו לעיל מ"ג לא ימכור אדם את פירותיו משבאו לעונת המעשרות כו' ולא בשביעית כו', ואם לשביעית השיעור משיגיעו לעונת שביעית בתחלת התהוות הפרי [עי' לעיל סק"ה], ה"נ בשיעור זה תו לא פקע, ואפשר דכיון דיש קנין לגוי בסוריא סגי ברבו גידולין ברשות גוי להתיר הכל, כמו פירות שמינית שרבו על שביעית.

בהנ"ל לענין ספיחין

אבל לענין ספיחין אפשר דאף הלוקח מגוי משבאו לעונת המעשרות אינו נאסר, ואפי' בארץ ישראל, לא מבעיא לדעת הר"ש והרמב"ן דנזרע וצמח בששית ונלקט בשביעית מותר, דזריעת גוי כששית דמיא, אלא אפי' להרמב"ם דאזלינן בתר לקיטה, היינו דוקא מששית לשביעית שמדיני שנות המעשר נחשב הכל כשנת הלקיטה, והו"ל תבואת השנה השביעית, אבל הכא דאזלינן בתר עונת

- לפור"ד -

נאסרו באיסור ספיחין, ומדין יעקור יש להקל דקי"ל כמ"ד בירושלמי דפירות האילן מותרין, ולפ"ז כהיום משיעשו כיוצא בו או בחנוכה כבר רבו גידולי היתר, ומדין נעבד יש מקום להחמיר כיון שגדל מעבודה בשביעית, ויש מקום לומר דלא גזרו משעשו כיוצא בו, דהו"ל כבכדי שיעשה במוצ"ש ויו"ט, וזרעים שנשתלו בעציץ שא"נ בשביעית וזרעום בקרקע בשמינית, יש עוד סניף להקל.

בדין נזרע באיסור לאחר שעשה כיו"ב בשמינית
ספיחין שנזרעו בשביעית באיסור דעת הרמב"ם פ"ד הט"ו שניתרין במוצאי שביעית משיעשו כיוצא בו, והראב"ד אוסרם מדין יעקור, ולהר"ש פ"ו מ"ד יש להתיר ברבו גידולי שמינית, ואמנם שריותא דרבי אין לנו אלא כשלא נזרעו באיסור, אבל מדין רבו גידולין יש להתיר אף אם

סימן יד

בגבולות ארץ ישראל

לא נעבד, ומהנהר ולחוץ חו"ל, ומעשר משמע דקיל משביעית דאף מכזיב ולהלן פטור, ודוחק לומר דמשום חלה נקט ג' ארצות דבההיא נמי כל חו"ל שוה.

שם כל שהחזיקו עולי בבל כו' מה הן העיירות שהחזיקו עולי בבל

שם כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, במתני' לא קתני מה החזיקו עולי בבל, אבל פירושה כל השטח מא"י שהחזיקו עולי בבל, ולאפוקי השטחים מא"י לצד דרום שהחזיקו רק עולי מצרים, נוייתכן גם לומר דה"ק כל שהחזיקו עולי בבל מצד דרום והיינו כל א"י, לומר שהחזיקו בכל השטח שהחזיקו עולי מצרים, אבל אין נראה כן מהירושלמי והראשונים ז"ל בריש גיטין, ולהרמב"ם אפשר דהכי הוא.

ובספרי סוף עקב (הובא בתו' ובראשונים גיטין שם) ובתוספתא פ"ד ה"ה הירושלמי מפרש העיירות שהם גבולי כיבוש עולי בבל, ומבואר בירושלמי ובתוספתא סוף אהלות דאשקלון פטורה ממעשרות ושביעית, וכן תנן בריש גיטין דאשקלון כחו"ל לגיטין, והקשו תו' והראשונים ז"ל דבקראי מבואר שכבשו עולי מצרים את אשקלון, ושהיו

פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, בדין מן הנהר ומאמנה ולפנים

א. שביעית פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, יש לעי' מ"ט חשיב להו שלש הרי מטורי אמנון ולחוץ חו"ל, ואין בא"י אלא שתי ארצות, ולכאורה היה נראה דמן הנהר ומן אמנה ולפנים דקתני היינו בשטח א"י שכבשו עולי מצרים, דגם שם לא חייבו אלא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, ומיושב בזה הא דקתני ולפנים, דבאמת בצד הפנימי שהוא שטח א"י קאמר, ומיושב נמי הא דקאמר מכזיב ועד הנהר מכזיב ועד אמנה כדפי' בירושלמי, והיינו שמותחין קו מכזיב עד הנהר באלכסון וכן עד אמנה, וכל שלפנים ממנו נאכל אבל לא נעבד, ואח"כ מותחין קו ישר מאמנה לנהר והשטח שביניהם אע"פ שהוא א"י נאכל ונעבד, ונעי' להלן דלא בכל שטח עולי מצרים גזרו שביעית], ואף אם נפרש קו ישר מהנהר לאמנה, אכתי י"ל דחוץ לנהר הוי ג"כ א"י, ואפשר שהנהר במזרח ואמנה בצפון, ומנהר לצפון ומאמנה לפנים דהיינו למזרח הוי ג"כ א"י.

אבל הראשונים ז"ל לא פי' כן, אלא מותחין קו ישר מהנהר לאמנה וכל שלפנים ממנו נאכל אבל

ונכ"מ בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג דעזה כחור"ל, מיהו שם מוזכר גם צור].

ולחד שינויא בערכין ל"ב ב' ובמגילה י' ב' איכא תנא דסבר אליבא דריב"ר דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא, ומהא דנסתפק אם להתיר אשקלון משמע דהנדון היה בקדושה ראשונה דאל"כ הול"ל דלא נמנה עמהם מפני שלא בטלה קדושה ראשונה, מיהו יש לדחות דהאי ברייתא סברה אליבא דריב"ר דלא קדשה לע"ל, ובסברא ג"כ י"ל דענין נויה רע לא נתחדש בבית שני, (כענין שכתוב ביהושע כי ארץ הנגב נתתני), ואם יהושע קדשה למה לא קדשה עולי בבל, הרי הרבה כרכים לא קדשום בשביל עניים, וכאן שלא גזרו כלל מעשרות, ע"כ מעיקרא הכי הוה, אא"כ נימא דהדרים שם עניותם מרובה ואין ארצם מוציאה פירות כ"כ וזה היה בבית שני יותר.

בדין א"י בצד דרומה של כזיב עד ארץ מצרים

שו"ר בתוספתא ה"ד ואיזוהי א"י מנהר דרומה של כזיב ואילך סמוך לעמון ומואב [ו] ארץ מצרים שתי ארצות, או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד, ולפשמנ"ת הענין מבואר דא"י לצד דרומה של כזיב עד ארץ מצרים ועמון ומואב לא חילקו שם ג' ארצות, אלא מה שכבשו עולי בבל לא נאכל ולא נעבד, ומה שכבשו עולי מצרים נאכל ונעבד, ומזה נראה ג"כ כמו שצדדנו במתני' דמן הנהר ואמנה ולפנים היינו ג"כ בתחום כיבוש עולי מצרים, דכמו כן מתפרש שתי ארצות דהכא בתחום כיבוש עולי מצרים, [ועי' להלן ד"ה בירושלמי, שהביאו ברייתא זו, ועסק"ג במה שהובא מתוספתא בחלה פ"ב, ולפ"ז משמע דתנתי קתני ואיזוהי א"י מדרומה של כזיב ואילך ובתר הכי קאמר דסמוך כו].

בדין עיירות שבתוך א"י שלא כבשום עולי בבל

יש לעי' מ"ט לא הוזכרו כרכים שכבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל והניחום כדי

צריכין לכבוש את עכו, ותירצו דמתני' בכיבוש עולי בבל, וכן הקשו בירושלמי מקראי אשקלון ועזה, ותירצו ליתי אשקלון פי' הגר"א דלית היא אשקלון דמתני', ופריך מעתה ההן נחל מצרים ליתי נחל מצרים, פי' אטו נאמר דגם נחל מצרים דקרא אינו נחל מצרים, וכיון דגבול דרום של א"י הוא בנחל מצרים ממילא אשקלון ועזה בתוך גבול א"י, ונראה תירוץ הירושלמי שלא גזרו עליהם כמו שגזרו בצפונה של א"י מכזיב ולהלן, אבל ממה שהביאו הא דפתח משמע שאף יהושע לא קידשם, וכמשי"ת בסמוך.

אם רק מה שהחזיקו עולי בבל מהצפון עד כזיב חייב בשביעית

ומייתי בירושלמי ארץ טוב זו סוסייתא שפטורה מן המעשרות, ובתוספתא אהלות הובאה בר"ש פי"ח מ"ז איתא עיירות המובלעות בא"י כגון סוסייתא וחברותי' אשקלון וחברותי' אע"פ שפטורות מן המעשר ומן השביעית אין בהם משום ארץ העמים, ומשמע דר"ל דאע"פ שכבשום לא גזרו עליהם מעשרות ושביעית, עיי"ש, ובעי מפני מה לא גזרו על אותו הרוח שבגדידיק, אולי צ"ל שבדרומה, ר"ס בשם ריב"ל מפני שנוויה רע עד היכן ר"ח בשם רשבר"י עד נחל מצרים, [שוב הראוני בב"ב פס"ד אות ג' וילך יצחק אל אבימלך גררה לגרדיקי י"ד בשם רשב"י מפני מה לא גזרו על הנוה שבגרדיקי מפני שהוא נוה רע, כו' עד נחל מצרים, ושם פנ"ב ויגר בגרר בגרדיקי], ומבואר דמאשקלון עד נחל מצרים לא גזרו, ויש להסתפק אם בזמן יהושע קידשום לתרו"מ או דכסוסייתא דמו, [ועי' עמודי ירושלים נדפס עה"ג דסוסייתא סמוכה לטבריא (מעבר השני של הכנרת, כ"ג), ועיי"ש בשם כו"פ], ופריך והרי עזה נויה יפה, פשפשה, פי' הגר"א כשתפשש תראה שאין נויה יפה, עכ"פ מבואר כאן דאשקלון ועזה אע"פ שהיו בתחום א"י שבפ' מסעי, מ"מ פטורין ממעשרות ושביעית, ואתיא מתני' כפשטה דרק מה שהחזיקו עולי בבל מהדרום עד כזיב יש בו דין שביעית,

נמצינו למידין

א. מה שכבשו עולי בבל מאשקלון ועד עכו והרצועה שעד כזיב חייבת במעשר ובשביעית, ואין קנין לעכו"ם לפוטרה מן המעשר.

ב. כרכים שבתוך שטח זה שלא קדשו עולי בבל כגון בית שאן ותחומה, אין שביעית נוהגת בהן, וחייבין במעשרות, ובשביעית מעשרין מ"ע, ויש קנין לעכו"ם בהם כמ"מ בסוריא, כ"מ לדעת הגר"א מכזיב ולהלן, וצידד מרן זללה"ה בדמאי ס"ד סק"ד דה"ה בכרכים אלו, ולכו"ע פטורין מן הדמאי.

ג. מכזיב עד הנהר ואמנה נאכל אבל לא נעבד, והפירות הפקר, ולענין מעשר דינן כסוריא דיש קנין לגוי, ושל ישראל חייב, כ"ה לפי הגר"א, אבל לפר"ש משמע דפטורין לגמרי, ולפ"ז החמירו בשביעית טפי ממעשר.

ד. מהנהר ומאמנה לענין שביעית דינן כחור"ל, ומסתברא דאף אם זה בחלק שכבשו עולי מצרים הדין כן, ולענין מעשר לדעת הגר"א דעד הנהר חייב לא נתפרש מה דין מהנהר, אם נימא שיש שם שטח שכבשו עולי מצרים, ובסמוך הוכחנו מהירושלמי דפטור.

ה. מאשקלון ולדרום שלא כבשו עולי בבל אע"פ שכבשו עולי מצרים פטורין מן המעשר ומן השביעית, ובפשוטו אף שדה ישראל פטורה מן המעשר, [וכ"מ בירושלמי שכתבנו בסמוך], ולדעת הר"ש פשיטא דפטורין לגמרי, דלא גריעי מכזיב ועד הנהר.

ו. עמון ומואב ומצרים במעשר חייבין ופטורין מן השביעית ומעשרין מ"ע בשביעית.

ז. בירושלמי יתכן לפרש דעמון ומואב שלא טהרו בסיחון פטורין לגמרי, ועכ"פ הדבר ספק שם אם עמון ומואב דתנן בידיים פ"ד היינו אותן שטהרו בסיחון, ועתו' יבמות ט"ז א', (ובמצרים גזרו לפי שהרבה ישראלים דרו שם כדאמר' באלכסנדריא ובבית חוניו), א"נ איפכא מיבעיא ל' דשמא אותן שטהרו קדשו עולי בבל ואין נקראין בשם עמון

שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ונראה דהיינו דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מא"י, לאפוקי תחום עולי מצרים שבדרום ולאפוקי עיירות שבתוך התחום שלא כבשו עולי בבל, ודינן מבואר בתוספתא שאינם אלא שתי ארצות דכל שהניחו לעניים ע"כ נאכל ונעבד, וכמ"ש רש"י חולין ז' א', [ועסק"ג מ"ט לא קתני הכי בחלה], ומכזיב ואילך אין כרכים שהניחו לעניים, וגזרו בהם שאינו נעבד, ולענין מעשר אפשר לקיים כמ"ש בירושלמי פ"ק דדמאי דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, אבל בשמעתין משמע דצור חייבת במעשר, אע"פ שלא כבשו עולי בבל, [וכן בדמאי פ"ב ה"א מני עיירות האסורות בתחום צור], ולפ"ז מ"ש דכזיב פטורה אף מן הודאי היינו דיש קנין לעכו"ם במקום שלא כבשו עולי בבל כמ"ש הגר"א, וזהו שנמנו על אשקלון לפוטרה מן המעשר טפי מצור, דלא נימא דאע"פ שאשקלון לא כבשו עולי בבל, מ"מ דינה כמכזיב ועד הנהר ועד אמנה, [ומהא דקתני בתוספתא פ"ד ה"ה וכן בנוסחאות ירושלמי דמאי שהיו עיירות המותרות בתחום צור ונאסרו, יש ללמוד דע"י שנתיישבו בהם ישראל נאסרו, והיינו כפי' הגר"א דמעיקרא היה הכל בחזקת של גויים].

בדין מכזיב ועד הנהר בשביעית אם מעשרין מעשר עני

ויש להסתפק מכזיב ועד הנהר האם מעשרין מ"ע בשביעית, או שהפירות הפקר, דמהא דאינו נעבד ש"מ דאינן מהכרכים שהניחו לעניים, וא"כ לית לן למיעבד תרתי דסתרי שיהא איסור עבודה ויהיו חייבין במעשר, ואם נימא דנאכל היינו לענין ביעור וספיחין אבל יש בפירות קדו"ש י"ל דהפירות הפקר, וכ"נ מ"ש הר"ש דנעבד בתלוש וש"מ שהפירות קדושין אלא שהתירו עבודה, וכן הדין בסוריא, מיהו בסוריא יש גם חיוב ביעור, אלא דאפשר דבתרומיהו אין הפירות נאסרין, שו"ר בזה בספר מרן זללה"ה ס"ג ס"ק כ"א כ"ב.

ובספרי סו"פ עקב, עם שינויי נוסחאות, תחום א"י כל שהחזיקו עולי בבל פרשת אשקלון וחומת מגדל שיר ושינא דרור ושורא דקיסרא שורא דעכו כו', ולכאורה משמע שלא היה הים הגדול גבול מערב, אבל בגיטין מבואר דעד הים ודאי כא"י.

וכפי הנראה עולה תחום עולי בבל לצפון יותר מכנגד עכו שנקראת היום, שהרי ראבר"ש היה במירון ונקבר שם ולא משמע שלא היה בתחום עולי בבל, [והוזכר בירושלמי תרנגולא עילאה דלמעלה מקיסרין, וכן בירושלמי דמאי פ"ב ה"א, ושם משמע שהוא בתחומי בית שאן, ובת"י פ' מסעי הוא מוזכר בתחום הצפוני דעולי מצרים, ובאמת זה רחוק טובא, וי"ל דתיתי הוון], ואם עכו שלנו זהו עכו צ"ל שעולה הגבול באלכסון לצד צפון, [ואולי רצועה נפקא שהיא חו"ל לצד מערב, כגרסת הגר"א, והשאר א"י לצד מזרח].

וממה שהוזכר שם יגר שהדותא ונימרין ונחל זרד נראה שכבשו הרבה מעבר הירדן בעומק, שהרי יגר שהדותא בהר הגלעד בגבול שבין יעקב ללבן, והוא סמוך לסוריא שאמרו ע"ז שכביש דוד ארם נהרים וארם צובה, והי' עיקר היישוב בצפון ומתפשט לצד מזרח, וסוריא סמוכה לעבר הירדן לצד צפון, ולכן היה קרוב לגזור בה, והגיעו עולי בבל עד ים המלח בעבר הירדן ואח"כ סמוך לעמון ומואב כמ"ש בתוספתא ולרקם גיאה דהיינו קדש ברנע ומשם לגנייה דאשקלון, ולפי המציירין קדש ברנע אחר המקום שנקרא מדבר צין וקודם עצמון נמצא דתחום המערב שמגיע עד אשקלון הוא כמעט בקו ישר, ולפי דבריהם באר שבע ותפרח עדיין בתחום עולי בבל.

בגבולות עולי מצרים

גבול עולי מצרים לצד צפון נראה בת"י פ' מסעי שהוא למעלה מהר חרמון לצד צפון, דטור תלגא מוזכר אחר שיוורד הגבול לכוון דרום, וכן מ"ש שבאמנה יאמרו שירה ואח"כ מוזכרין שניר

ומואב כלל, שו"ר דבר"ש ורא"ש ידים פ"ד פי' דלא מיירי בשטהרו בסיוחון.

בדברי הירושלמי בדין בצרה

בירושלמי בפרקין דנו בדין בוצרה, ומעיקרא סבור דכבשוה עולי בבל שהיא בצר שבעבר הירדן בחלק ראובן והכי ס"ד דר"ל בתלמודן ע"ז נ"ח ב', ומן מה דא"ל ר"י דבוצרה כבבל בעי למידק דהקונה שם פטור, ודחי דצור הקונה שם חייב ומ"מ אסור לצאת לשם, אשכח תני סימן לעמון ומואב ולארץ מצרים שתי ארצות אחת נאכלת ונעבדת ואחת נאכלת ולא נעבדת, ונראה דט"ס הוא וצ"ל כבתוספתא סמוך לעמון [שו"ר שכ"ה בהגר"א] כו' ואחת לא נאכלת כו', ומייתי מינה דבדרום א"י כל שלא כבשו עולי בבל לא נוהגת בהם שביעית כלל, ונראה דיליף מינה אף למעשר, הלכך בוצרה פטורה מן המעשר, וכדמסיק נמי בתלמודן בע"ז שם, ול"ד לצור שאינה נעבדת בשביעית ולכן הקונה שם חייב, ויש ללמוד מהירושלמי הזה דכל שנאכל ונעבד פטור מן המעשר.

(בירושלמי שם מבואר דהא דאר"י שלכבוד אמו אינו יודע אם אסור לצאת לבוצרה דאף מעולי בבל לעולי מצרים מספקא ל', וכן בתלמודן נראה בקדושין ל"א ב' דבעי מיני' ברישא מהו לצאת מא"י לחו"ל וא"ל אסור, ואי חוץ לעולי מצרים מאי קמביעיא ל', מיהו ר"א נפיק מספק, ואכתי לא שמענו לחו"ל ממש מא"י, שו"ר דרש"י פי' דס"ד דר"י שרוצה לצאת לגמרי מא"י ולחזור למקום אמו, וצ"ע, ובמ"ש הפוסקים שאסור לתקן פרסות הסוס לצאת לחו"ל יש לשאול למה לא הזכירו שאיסור גמור הוא, שו"ר בירושלמי ברכות פ"ג ה"א דמייתי לה לענין טומאת ארץ העמים, דר"א כהן היה).

בגבולות עולי בבל

ב. גבולות עולי בבל, כל ההיקף סביב מאשקלון לצפון ולמזרח ולדרום ולמערב עד אשקלון מבואר בתוספתא פ"ד ה"ה ובירושלמי

הא דקתני ג' ארצות לשביעית אם מתפרש בארץ ישראל עצמה

ג. עוד בביאור המשנה, ג' ארצות לשביעית, לשון זה מתפרש שבא"י יש ג' ארצות, והיינו שיש שטחים שכבשום עולי מצרים ודינם נאכל ונעבד, ובאמת כן הדבר דלצד דרום של א"י מה שלא כבשו עולי בבל נאכל ונעבד, וכן יש כרכים בא"י גופא שנאכל ונעבד, וכן אפשר לפרש מהנהר ומאמנה לפנים בשטח שכבשו עולי מצרים.

בדין מה שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל לענין חלה

כל שהחזיקו עולי בבל, גבי חלה תנן נמי כה"ג ולא הוזכרו שם עולי בבל ועולי מצרים, ונראה ללמוד מזה דכרכים שהניחום עולי בבל כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית מפרישין חלה אחת בלבד, שהרי הארץ טהורה מק"ו דאשקלון, ועדיפא מינה שחייבת במעשרות, ורק לענין שביעית בעינן כיבוש עולי בבל, דאותן שלא כבשו נאכל ונעבד, [ויראיתי בתוספתא חלה פ"ב ה"ו מנהר דרומה של כזיב ואילך שתי חלות דמאי רש"א אם לא תרם את הא' כשיעור לא יאכל מן השני, והגר"א הובא במ"ב מפרש לה מכזיב ועד הנהר, אבל מאחר שנתבאר לעיל סק"א דכהאי לישנא קאי אעיקר א"י, יש לפרש כן גם הכא, אבל קשה דלא מצינו שתי חלות דמאי, דבפשוטו שורפין את החלה על טומאת ע"ה, עירושלמי דמאי פ"ז, ואפשר דצ"ל [אלא] מנהר דרומה של כזיב ואילך, וארישא קאי דר"ג אומר שצריך להפריש חלת דמאי בסוריא, וחכ"א א"צ להפריש חלת דמאי אלא מנהר דרומה של כזיב ואילך, דבא"י כו"ע מודו שגזרו חלת דמאי בלוקח מן הנחתום כדתניא שם פ"א ה"ז, [וזהו דעת הגר"א פ"ח דדמאי דגזרו חיוב דמאי בחלה], א"נ צ"ל מנהר דרומה של כזיב ואילך דמאי, פי' בלוקח מן הנחתום דקתני ברישא, ובתור הכי קתני בבא בפ"ע שתי חלות רש"א כו', וקאי אמתני' שאם מיעט בשיעור של ראשונה נאסרת גם השני', כדין

וחרמון, [וכן בשטח עבר הירדן דכתיב בדברים עד הר חרמון מפרש בתרגום ירושלמי פ' מסעי פסוק ט"ו שממשיך הגבול עד חובה אשר מצפון לדמשק וכן כתיב את הגלעד עד דן, וברש"י בראשית משמע דדן הוא חובה אשר משמאל לדמשק, ולכוון מזרח עד נהר פרת], וכן מתאים הדבר בחלוקת ערי מקלט שהם משולשין באורך א"י, ואם מקדש שבנפתלי עדיין יש רבע משטח א"י, כמקדש עד שכם ומשכם עד חברון, א"כ תחום א"י למעלה מהחרמון ודן, [וכן שמעתי מאמור"ר (שליט"א) זללה"ה להוכיח גבול דרום מחברון ואילך].

וכן ממ"ש דטבריא טיבורה של א"י הוכיח אמור"ר (שליט"א) זללה"ה שא"י נמשכת עוד הרבה לכוון צפון, דטבור אמצע באורך ורוחב, ובלא"ה אין נופל לשון זה על דבר ארוך וצר לאמצע רחבו, [הר ההר תרגומו הוא טורי אמנון או טוורוס אמנוס, ונראה שהוא תרגום של הר על גבי הר, דגם בהר ההר של אהרן מתרגמין כן, ואם צור שנקרא היום הוא צור שבירושלמי, ע"כ דהר ההר הוא אח"ז ואפשר שהוא בצדון או אח"כ, ברא"ש נראה דאמנה וטורי אמנון תרי דוכתי נינהו, ולכן ל"ק להו קו' הר"ש מכל ששופע כו' אבל פשטות הדברים דחדא נינהו, וצ"ע].

הא דאמרו גיטין ז' ב' רצועה נפקא אפשר לפרש רצועה שהיא א"י ואפשר לפרש רצועה שהיא חו"ל, ותלוי בגרסת הגמ' שם, ע"י הגהות הגר"א, ובציור הנדפס ברמב"ם פ"א מה"ת מבואר כמ"ש התו"ט בשם הכו"פ שא"י נמשכת עד כזיב, אלא שמעכו עד כזיב יש רצועה שהיא חו"ל, ולפי' זה מיושב דא"י נמשכת עד מירון ויותר אע"פ שהם יותר בצפון מעכו, וכן אם נפרש רצועה נפקא בצד מערב בין עכו לכזיב וכגרסת הגר"א, ולפ"ז גבי גיטין גבל התנא בעכו להודיע לנו הרצועה, אבל כל שאינו כנגד הרצועה עד כזיב חשיב א"י, וגבי שביעית נקט החומרא שעד כזיב א"י הוא.

התורם ועלה בידו פחות ממששים שמוסיף וחל ע"ז שם תרומה, ה"נ חל שם חלה על הנוסף].

בהא דמשמע בתוספתא דמא"י ועד כזיב היינו מדרומה של כזיב ואילך

מא"י ועד כזיב, תניא בתוספתא ואיזוהי א"י מנהר דרומה של כזיב ואילך, סמוך לעמון ומואב ולארץ מצרים שתי ארצות או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד, ומשמע שהוא פירושא דמתני' דא"י היינו מדרומה של כזיב עד עמון ומואב וארץ מצרים, מיהו סמוך לעמון ומואב לא גזרו שלא יעבד אלא מה שאינו בכלל קדוש עולי ככל נאכל ונעבד, וכבר נתבאר לעיל סק"א, לשון מנהר לא נתפרש אבל גם בחלה תניא כהאי לישנא. [וראיתי במפות שיש נהר געתון לצד דרומה של כזיב מול נהריה, [ובירושלמי יש ראש מי געתון, אבל זה יותר למזרח] ואפשר שזהו נהר דרומה של כזיב, לומר דכזיב עצמה כמו עד הנהר, ולא כארץ ישראל, או יתכן שזה מה שקורין נחל כזיב, ועי' בהוספה על גיטין ז' ב' נדפס בסוף ס"ק זה], – לא נתברר אם עולי מצרים קדשו סמוך לעמון ומואב או שגם הם הניחום, אבל פשטות הדברים שכל שכבשו עו"מ נתקדש.

אם כל מה שהחזיקו עולי מצרים הוי בדין לא נעבד וכל שהחזיקו עולי מצרים, לאו כלל הוא דכל מה שהחזיקו עולי מצרים לא נעבד, ומתני' הכי קתני וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר כו' וכל שהחזיקו עולי מצרים מהנהר ומאמנה כו', כך צדדנו לפרש לעיל סק"א, ועיקר הדין מבואר דהרבה כרכים כבשו עולי מצרים ודינם שנאכל ונעבד, וכן סמוך לעמון ומואב וארץ מצרים, וכן בירושלמי לענין בוצרה הובא לעיל שם.

בביאור מכזיב ועד הנהר ועד אמנה

מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אמנה היינו טורי אמנון שהוא קצה צפונית מערבית של א"י והוא הרהר שבפ' מסעי, הנהר לא נתבאר בהדיא איזה

נהר, [ומסיק הר"ש שאין לפרשו בנחל מצרים, ופי' הרמב"ם צ"ע, ועי' ציורו בפ"א מה"ת, וצ"ב], והרמב"ן בגיטין כתב שהוא נהר פרת, ובפשוטו הוא רחוק טובא משם, מיהו להרמב"ן שם נכנס פרת בצפונה של א"י, ותנן נמי כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת (תענית י' א'), ובתורה הוזכר נהר פרת בגבול הארץ, ובת"י כתוב שמעבר לירדן מגיע הגבול לפרת, שו"ר בספרי ריש דברים עד הנהר הגדול נהר פרת שרובו ותקפו כנגד א"י ושם כתוב שבתחלה קטן הוא ביותר ואח"כ מפרה והולך, עכ"פ בפשוטו מתפרש שמכזיב שבמערב [על שפת הים או משוך מעט למזרח] לנהר שהוא במזרח משוך לצפון יותר מכזיב, ומכזיב ועד אמנה שהוא בקצה צפונית מערבית של א"י.

מ"ש בירושלמי כיני מתני' מכזיב ועד הנהר מכזיב ועד אמנה, מתפרש לפ"ז שהנהר הוא הולך מצפון לדרום, ואמנה ממערב למזרח, וקאמר מכזיב ועד הנהר למזרח, ומכזיב ועד אמנה לצפון, ולאפוקי דלא נימא מכזיב עד הנהר ואמנה ששניהם בצפון, ומן הנהר ומאמנה ולפנים היינו לצד מזרח שגם שם לא כבשו עו"ב וכבשו עו"מ עד קצה גבול מזרח צפון וזהו ולפנים כיון שהגדון מטורי אמנון לדרום ומהנהר למזרח, והטעם שלא גזרו שם י"ל מפני שלא היה מיושב כ"כ, ואפשר דתיבת ולפנים קיימא רק על אמנה].

בהא דלא נעבד, אם היינו דהפירות הפקר ויש בהם קדושת שביעית

נאכל אבל לא נעבד, וה"ה שהפירות הפקר ונוהגת בהם קדו"ש, ובמל"מ מסתפק אם כך הדין לפר"ש, אבל ממה שדן דבתלוש מותר לעבוד נראה מוכח דהפירות קדושים, וכן ממש"פ בסוריא דמיירי בפירות משומרין אבל במופקרין אף בארץ מותר, ש"מ דצריך להפקיר הפירות, וכ"מ מדתנן בפ"ד דחלה ר"א מחייב פירותיהן במעשרות ובשביעית, וכן בתוספתא תניא ביעור בסוריא, ודברי הר"ש אפשר לפרש שאינן נאסרין אחר

מיהו אף אם מתני' מיירי בשטח שהוא מא"י, י"ל דה"ה כל חו"ל, ודעת הרמב"ם והרמב"ן בה' חלה דמתני' כוללת כל חו"ל, ומנהגנו ע"פ הרמ"א כפי' תו'.

ומה שאמרו בירושלמי דמהנהר ומאמנה ולפנים שניהם מדבריהם, יש לפרש מפני ששטח זה פטור מן המעשרות והדין נותן שגם בחלה לא יתחייב, אבל אין מזה ראייה ששטח זה אינו מכיבוש עולי מצרים, או עכ"פ תוך גבולות שבפ' מסעי אם לא כבשו כולם, והרי כבר נתבאר בדברום א"י יש שכיבוש עולי מצרים ופטורין מן המעשר ומן השביעית והדין נותן שחלתן כחלת חו"ל, ומה שהחמירו בחלה י"ל מפני שאין חיובה נראה כקשור לקרקע.

בדעת הראשונים דמנהר ואמנה ולפנים הוי שטח חו"ל, ובדעת הרמב"ם בזה

הראשונים ז"ל פירשו מהנהר ומאמנה ולפנים בשטח שהוא חו"ל, ואמנם הרמב"ם בפ"א מה"ת ה"ו כתב דג' ארצות בכל העולם, אבל בא"י יש שתי ארצות בלבד, והנה לדעת הרמב"ם שכבשו עולי בבל בדרום כל מה שכבשו עולי מצרים, לא מצי למיתני ג' ארצות בא"י גופה, אבל לדעת הראשונים ריש גיטין דאשקלון כבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, טפי הו"ל למיתני ג' ארצות בא"י גופה, ומצינן למימר דבהני נאכל ולא נעבד, אבל אכתי לכו"ע קשה ליתני הרבה כרכים שהניחום כדי שיסמכו עליהם עניים דנאכל ונעבד, (אבל) לפמש"כ דנקט בגבולות א"י שלא גזרו בהם כלל אף בלא טעמא דעניים ניחא טפי למיתני הני שלא קדשו כלל ואף מדרבנן פטורין, וכן קתני בתוספתא דסמוך לעמון ומואב שתי ארצות וכמשנ"ת לעיל). שו"ר ברמב"ן גיטין אמנם מבואר דמהנהר ולפנים בא"י נאכל ונעבד, עי' בנדמ"ח ובציור.

- הוספה לפו"ר -

גיטין ז' ב' אמר אביי רצועה נפקא, פי' שמעכו ולצפון כנגד העיר עכו הוי חו"ל, אבל הדרך ההולכת

הביעור, ובסברא נמי הוכחנו לעיל דאם אינן הפקר ראוי לחייבן במעשר ככל השנים, ולא מצינו איסור נעבד וחיוב מעשר, מיהו לפר"ש מכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי וא"כ אין בהם חיוב מעשר כלל, אבל בירושלמי מבואר דצור חייבת במעשר, אלא שבשטח זה יש קנין כמו בסוריא, כן פי' הגר"א.

אבל לא נעבד, פר"ש במחובר, ולפר"ש שטח זה קיל מסוריא, דסוריא חייבת במעשר, וכן אם נימא דבסוריא יש דין ביעור כדקתני בתוספתא דאין שם ג' ארצות, וכאן פר"ש נאכל לאחר הביעור, מיהו בר"ש כתב דאין ד' ארצות וצריך לדחוק דבתרווייהו יש מצות ביעור ואינו נאסר אחר הביעור, וכ"כ מרן זללה"ה ס"ג ס"ק כ"ד.

[לפי' הגר"א שיש קנין לנכרי בעו"מ וסוריא, מתפרש לא נעבד שאסור לעבד במחובר בשדה של גוי, אבל פירותיו חולין לכל דבר, ובשטח של ישראל הכל אסור, ואף הפירות הפקר וחייבין בביעור].

אם מנהר ואמנה ולפנים היינו ג"כ בשטח א"י, ואין מתפרש לענין חלה לפ"ז

מהנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד, אם נפרש דהכל בשטח א"י שכבשוהו עולי מצרים, ועכ"פ בתחום שצריכין לכבשו, ניחא דקרי לה ג' ארצות, וסוריא עדיפא מארץ זו, אע"פ שא"י היא, מ"מ בתר עיקר היישוב אזלינן.

ולפ"ז אפשר לפרש בחלה דלא הצריכו שתי חלות אלא בשטח שהוא של א"י, אבל בחו"ל אוכלה כהן טהור ולא הצריכו שתיים אלא בדליכא כהן עי"ש, ומיושב בזה כדעת תו' חולין ק"ד א' ובכורות כ"ז ב' אלא דלפירושם הדבר סתום, שלא הוזכר במתני' ענין סמוך לא"י, אבל למש"כ דלפנים הוא א"י (ודוקא קתני ולפנים), א"כ אין לנו ד"ז אלא בשטח א"י, וולפ"ז אפשר דלר"א פ"ד דחלה דין סוריא כשאר חו"ל דסגי בחלה אחת, מיהו הפשטות דכא"י משוי לה, ולע"כ, אבל משמע דלאו תרתי דסתרי הוא קולו של ר"ג ושל ר"א,

מעכו לכזיב צד ימין הוי ארץ ישראל וצד שמאל זוהי הרצועה של חו"ל שהולכת מעכו לצפון, ורש"י פ"י לפי גרסתו, אבל כבר הוכרע שהגרסא שלמזרח טהורה, וממילא הרצועה היא הטמאה, ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א אמרו שמשמאלו למערב פטורה ממעשרות ושביעית.

ולפ"ז ניחא הא דתנן שביעית פ"ו מ"א כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, ולא אמרו עד עכו, וכן שנינו בתוספתא ובירושלמי איזוהי א"י מנהר דרומה של כזיב, שעד כזיב הוי א"י חוץ מרצועה אחת שכנגד עכו שהיא חו"ל, ולפ"ז לכוון מזרח מכזיב הוי ג"כ א"י, ולפי המפות הוי כזיב למטה מקדש עיר המקלט, וא"כ מקדש ולמעלה יש עוד רביע א"י של ע"מ, שזה 80 ק"מ לצפון, אלא שצריך לדקדק מה הוא גבול ע"ב, אבל למדנו מזה שמכזיב ועד אמנה יש הרבה לכוון צפון מע"מ.

ולפ"ז מירון למטה מכזיב לכוון דרום וכן גוש חלב שהוא צפון יותר ממירון, הוא ג"כ למטה מכזיב, [וכן מעלות ונהריה למטה מכזיב לדרום, אלא שנהריה על שפת הים ויש לדון שזה בכלל רצועה דנפקא שהיא חו"ל] ואם נמדוד בקו ישר הרי הגבול כנגד כזיב לצפון עד למעלה מגוש חלב, וכנגד ימא דסומכי ולמטה מהחרמון, ויש מציירים לפי עיירות עתיקות שמוזכרות בירושלמי ובספרי, ועושים הגבול מכזיב באלכסון כלפי מעלה לצפון, ולפ"ז כנראה חרמון בכלל ע"ב, אבל קשה לסמוך על השערות בזה.

ומצינו בעירובין ס"ד ב' שמכזיב עד סולמה של צור שלשה מילין, דתניא שר"ג הי' מהלך מעכו לכזיב כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו, ואר"ג יטייל אחרינו וטייל אחריהם שלשה מילין עד שהגיע לסולמא של צור, וסולמא של צור אומרים שזה הנקרא ראש הנקרה, וזה מתאים לפי המרחק של שלשה מילין מכזיב.

ויש לדקדק במה שהלך ר"ג לכזיב, והרי אמרו גיטין ע"ו ב' כי הוו מפטרי רבנן מהדדי בעכו הוו

מפטרי לפי שאסור לצאת מא"י לחו"ל, והיינו מעו"ב לעו"מ, ואפשר לומר שיצא לצורך המתיר לצאת לחו"ל, מיהו אפשר שהלך בדרך שהיא טהורה ולא הגיע לקצה סולמה של צור אלא הלך בדרך עד כנגד סולמה של צור.

ובעיקר איסור היציאה מעו"ב לעו"מ יש מקום לומר שהאיסור הוא מפני טומאת ארץ העמים, ולא מפני קדושתה למעשרות ולשביעית, דמשמע שמותר לילך לאשקלון וסוסיאתא אע"פ שפטורין ממעשרות ושביעית, דכיון שהם טהורות רשאין לילך לשם, ע"י תוספתא סוף אהלות.

ולפ"ז יש צד קולא דבזה"ז שכולן בלא"ה טמאי מתים, אין איסור לצאת לעו"מ, דבזמן האמוראים היו אוכלין תרומה בטהרה, אבל כהיום אין שום נפ"מ בטומאת ארץ העמים, [מיהו הכהנים צריכין להחמיר בזה משום טומאה בחיבורים], ומשמע בקדושין ל"א ב' שלא גזרו איסור לצאת במנין, דנימא שאין הגזירה בטלה, אע"פ שבטל הטעם, ואמנם גזרו טומאה על ארץ העמים במנין ע"י שבת י"ד א', אבל אם יש איסור לצאת שאל ר"א את ר' יוחנן, ומשמע שלא הי' הדבר ידוע לאיסור, ובפשוטו שאל מעו"ב לעו"מ, דלחו"ל פשיטא דאסור, שאינה ארץ ד' דהא קודם כיבוש מצינו ביצחק אבינו שלא הותר לצאת לחו"ל, וכן דוד המלך אמר כי גרשוני היום, אבל בתוך שטח של עו"מ חשיב שפיר ארץ ד', ולמעשה הדבר צריך ראי'.

ובירושלמי פ"ו ה"א משמע שאיסור זה רק לכהנים, דאמרין התם דעכו יש בה א"י ויש בה חו"ל, ורבי ראה אחד שעלה מהכיפה ולמעלה, וא"ל הרי אתה בן של כהן ואיך אתה הולך בארץ העמים, ועי"ש עוד שרגילין הכהנים להגיע עד חוטא דבוצרייה, ועובדא דר' אסי ששאל את ר' יוחנן מייתנין התם שאמו הגיעה לבוצרה, ור' אסי כהן הוה, ושם בפ"ד ה"ז אמרין ריב"ח מנשק לכיפתא דעכו ואמר עד כה היא ארעא דישאל,

נ"ו א' מבואר דעבר הירדן קדשו עולי בבל, והנדון בשני התירוצים אם עמון ומואב דמס' ידיים היינו מה שטהרו בסיחון או לא, ונקטו עיקר דמיירי במה שלא טהרו בסיחון, וכ"כ הסמ"ג עשין מצוה קמ"ח דלא נאכל ולא נעבד, [והר"ש והרא"ש בידים פ"ד כתבו בלשון מסופק, עי"ש], ולפ"ז נראה דיש להחמיר בספיחי עבר הירדן, וצ"ע.

- לפור -

בגבול עבר הירדן

בעבר הירדן למזרח, נראה שמתחיל ארץ ישראל מנחלי ארנון שהוא גבול מואב, וע"פ הכתובים נראה שזה קרוב ליריחו, שזהו הנקרא ערבות מואב סמוך להרי העברים, וא"כ מעבר המזרחי השטח שכנגד ים המלח, רובו מואב ואינו בדין עבר הירדן, (ובתוספתא הוזכר נחל זרד בגבול עולי בבל, וזה בצד המערבי).

- עד כאן -

שם מ"ב עושין בתלוש בסוריא כו' אם היינו בשדה ישראל או רק בשדה גוי

ה. **שם מ"ב** עושין בתלוש בסוריא כו', מש"פ הר"ש אצל ישראל המשמר פירותיו צ"ע, דמה סברא יש להתיר לסייע ידי עוברי עבירה בסוריא, ועוד שהתירו בתלוש כדי שיהא לו קצת ריוח ולא יצא לחו"ל, וכי ראו חכמים לנכון שיתפרנסו מהעבריינים, ועוד דלא התירו במחומר כדי שלא יצאו לשם וכי לזה הוצרכנו לאסור במחומר הרי הטעם לאסור פשוט, והו"ל לפרושי מ"ט התירו, ובירושלמי מבואר דאף בשל גוי בא"י אסור, וכן בה"א מוזכר שם שאצל גוי בסוריא נאכל אבל לא נעבד, וכן הדין נותן דיש קנין אינו מפקיע קדושת הארץ ואין להתיר לעבוד בשדה גוי, שו"ר דאינו כן, [עי' להלן בסמוך ולק' סק"ח].

ולפ"ז יש לפרש מתני' בישראל שבאין לעבוד ולהשתכר בשדה גוי, ומן הדין היה שיהיו מותרין לעבוד אף במחומר, דהיינו בקצירה ובצירה, אלא כדי שלא ישתקעו שם לעבוד באריסות אצל

והיינו כיפתא שהוזכר בעובדא דרבי, והיינו דאמרינן כתובות קי"ב א' דר' אבא מנשק כיפי דעכו, דהיינו הסלעים שמשם מתחיל ארץ ישראל.

- עד כאן -

בדין עבר הירדן לענין שביעית ולענין מעשר

ד. **הרמב"ם** והראב"ד בפ"ד משמיטה ויובל הכ"ח נקטו דעולי בבל לא כבשו עבר הירדן, ועפ"ז כתב הרמב"ם דספיחי עבר הירדן מותרין שלא יהיו ארצות אלו חמורין מא"י שהחזיקו עולי מצרים דנאכל, ומרן זללה"ה בסדר השביעית ס"ד העתיק כן להלכה דספיחי עבר הירדן מותרין, והדברים צ"ע דבירושלמי מנו כמה עיירות מעבר הירדן, וכן בתלמודן ע"ז נ"ח ב' א' בצר היינו בצרה חייבין במעשר, וכן בירושלמי נראה דאי היינו בצר היינו בוצרה חייבת בשביעית, וכן נסתפקו אם עמון ומואב שטהרו בסיחון הם בדין עמון ומואב או בדין א"י.

ובאמת הדבר מבואר במתני' פ"ט מ"ג ג' ארצות לביעור, והי' אפשר לדחוק דבבית ראשון קאמר, אלא שהרמב"ם מפרש לה בעבר הירדן המערבי דמפרש שהכונה לשפלת לוד כו', וזה צ"ע דבירושלמי מבואר שם הר' ושפלה ועמק מערי סיחון ועוג עי"ש.

ובירושלמי חלה פ"ד ה"ד מייתי פלוגתא אם הירדן מא"י או מחו"ל, והוזכר שם שאם נתרחב הירדן בצדו המזרחי ונטל מא"י ונתנו בסוריא חזקתו למעשרות ולשביעית, ומשני דנפ"מ לחזקות ולביעורין ולמע"ב, ונראה מבואר דעבר הירדן דביעור היינו עבר המזרחי והנדון למי שייך תוך הירדן, ולענין מעשר אין נפ"מ מפני שגם עבר הירדן חייב, ומ"ש ונעשה בסוריא לישנא בעלמא הוא והכונה בצד של סוריא, ונפ"מ לביעור.

וכן ראיתי מוכיחין בשם התשב"ץ ח"ג סי' קצ"ח מערכין ל"ב ב' דבני הגולה קדשו עיירות המוקפות שבעבר הירדן, ובתו' יבמות ט"ז א' ב"ב

פטורין ממעשר ושביעית, אבל הקרקע בקדושתה קיימא, ולכן עבודת קרקע אסור, אבל קצירה כדרך, דבקדושת הפירות ובדין הפקר תליא, מותרת בסוריא בשל גוי.

שו"ר דלמ"ד יש קנין כתבו תו' גיטין ס"ב א' דמותר לעבוד בשל נכרי (עכ"פ מדאוריתא), ולפ"ז בסוריא מעיקר הדין יש להתיר אף זריעה וחרישה בשל גוי, ורק כדי שלא ישתקעו אסור, וכ"כ מרן זללה"ה ס"כ סק"ז, אבל מה שנקט דאף מדרבנן מותר לעבוד בשדה גוי בסוריא, לפמש"כ היינו מתני' דרק בתלוש עושין, ולכו"ע זריעה וחרישה אסור, אלא דמרן זללה"ה מפרש לה בשדה ישראל כפר"ש, ועי' להלן סק"ח בדברי הירושלמי סוף ה"א בהדין יבלונה.

בביאור דברי התוספתא שלא יסמוך האיגוד לעקירה

בתוספתא שם אין עושין במחובר בקרקע בסוריא אבל עוקרין ואוגד על ידיהן ובלבד שלא יהא הוא מלקט והן אוגדין על ידיו כו', ולכאורה נראה שהם דברי חכמים דאין קוצרין אבל עוקרין, ובלבד שלא יהיו אוגדין על ידיו סמוך לקצירתו, ונראין הדברים דטעמא משום דדרך בעלות הוא שהפועלים קוצרין ובעה"ב אוגד על ידיהן, וכה"ג תניא בתוספתא דחלה גבי ישראל שהיו אריסין אצל עכו"ם בסוריא, אלא דשם מסיים בה שהם קוצרין והוא אוגד, ואם גם כאן מסיים בה הכי ע"כ שהם דברי ר"ע, מ"מ הדין אמת אף לרבנן כדתניא התם, ונראה שזהו מקור דברי הרא"ש שביאר דלהכי סמך מעמרין לאבל לא קוצרין לאשמועינן דאם שכו לעמר כשהוא קוצר אסור, ואף אם לא נדייק מהמסיכות לאבל לא קוצרין, מ"מ מדנקטי' בתר דישא זורייא ש"מ דבעימור בפ"ע מיירי, ולא בסתם עימור שהוא סמוך לקצירה, ומדנקט דריכה באמצע עניני תבואה יש לדייק דה"ה דריכה לבתר בצירה אסור וכדתניא בתוספתא.

גוי, [וכדקניס להו ר"א לאריסין בפ"ד דחלה שיתחייבו במעשרות ובשביעית, ואף ר"ג אוסר להיות אריסין אלא שאינו קונס כדתניא בתוספתא שם, (וצ"ע אם זה לכו"ע אליבא דר"ג)], ובתלוש התירו כדי שימצאו להתפרנס בסמוך לא"י, ולא יצאו לחו"ל, וכ"מ בתוספתא כאן ובחלה כמשי"ת בסמוך בדברי ר"ע, שו"ר במלאכ"ש שהביא פי' זה, [ובשנות אליהו פי' דהגדון במופקר, ואין מצוי שדות תבואה מהפקר כי אם מעט ספיחין, ומתני' דשין וזורין קתני, וגם אין הריוח מצוי בשל הפקר שכולם בוזזין, וגם אין סברא להקל במלאכות בשל הפקר, שהרי אין ראוי לנהוג כבעלים בשל הפקר, וצ"ע, [נובר"ש מבאר דשל הפקר מותר, ול"ע בזה], ובבהגר"א על הירושלמי הנ"ל מבאר דדינא דמתני' אף בשל גוי].

בדעת ר"ע דשרי אף קצירה ובצירה

שם כלל אר"ע כו', בתוספתא מוכח דר"ע פליג, וס"ל דאף קצירה ובצירה מותר, דקתני מודה ר"ע שאין זורעין ואין חורשין ואין מנכשין בסוריא לפי שאין כיו"ב מותר בארץ שכל כיו"ב מותר בארץ עושין אותו בסוריא, [וזה מוכיח גם שהגדון בשדה של גוי שאסור לזרוע, אבל הקצירה מותרת כיון שבא"י מותרת בשל הפקר, דבשדה של חשוד לא איצטרין לאשמועינן דזריעה אסורה], ולישנא דכלל אמר כו' נשנה בכמה מקומות לפלוגי את"ק, אלא דיש מקומות שהוזכר שם התנא החולק קודם הכלל שאמר, דאל"כ הול"ל זה הכלל, ועוד דבאמת לאו כללא דרישא הוא שהרי כבר נשנה הכלל דתלוש מותר ומחובר אסור, ואי לאו בהכי תליא לא הו"ל לת"ק למיתני מחובר ותלוש, אלא דשין וזורין כו' בסוריא אבל לא כו' כלל אר"ע כו', [אח"כ ראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בכ"ז, ועי' לקמן סק"ח].

ולכאורה נראה דר"ע לית לי' טעמא דשלא ישתקעו שם, ולכן אסור רק מה שמעיקר הדין אסור, דנהי דיש קנין לעכו"ם בסוריא, היינו שפירותיו

אם סוריא דינה שלא נאכל דהו"ל לתנא להזכירה בפ"ע שהחמירו באכילה והקלו בעבודה, ובפ"ד דחלה פ"י הר"מ [והרא"ש] טעמי' דר"א דחלה אחת בסוריא דמשוי לה כא"י.

ודעת הגר"א דמכזיב ולהלן שדה עכו"ם פטור וזהו שאמרו בירושלמי דפטור אף מן הודאי, אבל שדה ישראל חייב, וכן אמרו בפרקין דצור אסור לילך לשם דהו"ל חוץ לגבול עולי בבל, והלוקח שם חייב דלא אמרו אלא שיש קנין לעכו"ם בעולי מצרים, [ובפשוטו משמע דלענין דמאי לא גזרו שם שאפי' יש לישראל שם שדה הלוקח ממנו א"צ לעשר דמאי, ודלא כסוריא, דאל"כ יש דמאי מכזיב ולהלן אלא שרובן של גוים], ועי' בספר מרן זללה"ה דמאי ס"ד סק"א דלענין שביעית אין קנין בעולי מצרים, ונראה טעמו כמו לפר"ש דמכזיב ולהלן פטור מן הודאי ומ"מ נאכל ולא נעבד, ה"נ להגר"א אין ללמוד שביעית ממעשר לענין שדה עכו"ם, ולשון הביאור הגר"א ריש דמאי דעולי מצרים כסוריא דכמו שבסוריא יש קנין ה"ה בעולי מצרים, (אלא שלא הוזכר שם שביעית, [ובאמת לענין שביעית אין עושין במחובר בסוריא, ושייך לומר ע"ז לא נעבד, דלפמשנ"ת מיירי בשל נכרים, הרי דהקנין לא עשאו כחול, אבל הפירות של הנכרי אין בהם קדושה, כ"נ, אע"פ שהוזכר רק עבודה בתלוש]).

ויש כאן לבאר דהא פשיטא שקדושת א"י בעולי מצרים עדיפא מקדושת סוריא למאי דקיי"ל כיבוש יחיד ל"ש כיבוש, שהרי סוריא לא נתקדשה מעולם, אלא שבגזירת מעשר ושביעית מדרבנן אפשר שהחמירו בסוריא לפי שהיו ישראל מצוין שם, ומכזיב ולהלן לא היו ישראל מצוין או שכלל היישוב שם היה מועט, וכדאשכחן באשקלון ועזה שלא גזרו מעשרות כלל, ואמרו בירושלמי מפני שנויה רע, ולעומת זה בעמון ומואב חייב במעשרות, ולכן אין ללמוד הגזירות זה מזה.

ויש ללמוד מכאן דמתני' בשדה גוי דומיא דההיא דחלה, [ועוד דבחושיד לית לן לפלוגי בכה"ג, מאחר דסו"ס באיסורא קעביד, וי"ל דכשמינכר להדיא שהוא אינו שומר שביעית אסור], ואי במופקר כפי' הגר"א מה שייך לחלק מי הקוצר.

בדין סוריא לענין שביעית ולענין מעשר

ו. **דין סוריא** לא נתפרש בהדיא אם דינו כמכזיב ועד הנהר, או דחמיר מיני' או קיל מיני', והרמב"ם בפ"ד משמיטה ויובל הכ"ח התיר ספיחי סוריא דאינו בדין שתהא סוריא חמורה מכיבוש עולי מצרים, ולענין חלה כתב בפ"ה מה' ביכורים ה"ח שדין סוריא כמאמנה ולחוץ, וכן בפ"ג מה' מעשר ה"ד נראה דלענין דמאי לא חמירא סוריא מעולי מצרים, (ולא הביא דמכזיב ולהלן פטור מודאי), נמצינו למידין דעת הרמב"ם דעולי מצרים דינם כסוריא לכל הפחות ולא הזכיר הרמב"ם דיש קנין לגוי אלא בסוריא, וכן הראב"ד נקט דלא כבשו עולי בבל את סוריא וממילא דינה כמכזיב ולהלן, אלא שדבריהם לשיטתם דגם עבר הירדן לא כבשו.

והר"ש בדמאי פ"ו מ"א כתב דגזרו על הדמאי בסוריא אפי' למ"ד לא שמיה כיבוש דלא פטרו אלא מכזיב ולהלן, ובפ"ק שם כתב דברי הירושלמי דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, עי"ש במ"א ובמ"ג, וכ"כ הרא"ש בכל הני דוכתי, ובאמת לישנא דמתני' בפ"ו דדמאי דביש לו שדה בסוריא חייב לעשר משמע דגזרו על הדמאי בסוריא, אלא דאיכא לאוקומה כר"מ דסבר שמיה כיבוש, ועכ"פ נשמע מינה דלדידיה חמירא מעולי מצרים, ובשביעית פ"ו כתב דדין עולי מצרים כסוריא דעושין בתלוש, אבל לא כתב דסוריא נאכל כעולי מצרים, אלא דממ"ש דא"כ ליתני ד' ארצות משמע שדינם שוה, ואין זה מוכרע, דאם לישנא דלא נעבד פירושו במחובר, הרי סוריא בכלל א"י, ולא נחית התנא לדין הפירות בתלוש, אבל אם לא נעבד כולל תלוש, הו"ל סוריא ארץ בפ"ע, וכ"ש

ולומר שכיבוש יחיד בחו"ל אינו פוקע בגלות לא מסתבר, דיציבא בארעא.

ועל כרחנו נלמד משמעתין דאף במקום שלא קדשו עולי בבל איכא משום יישוב א"י, והמוכר שדה בכיבוש עולי מצרים חשיב כמפקיע מתרו"מ, אע"פ שלא קדשוה עולי בבל, מ"מ כדאורייתא חשבינן לה, וכן מביאין ביכורים מכזיב ולהלן, וכן לענין יש קנין דין מכזיב ולהלן כדין כל א"י, כללא דמילתא כיבוש עולי מצרים לא גרע מכיבוש סוריא למ"ד שמיא כיבוש, דסוריא נמי לא קדשוה עולי בבל, [כדעת הרמב"ם [כ"ג] והראב"ד].

אבל תו' והראשונים ז"ל לא נקטו כן, ונראה שמקורם מהברייתא דלעיל ז' ב' היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית כו', והרי מכזיב ועד הנהר ועד אמנה כבשו עולי מצרים כדתנן שביעית פ"ו, והנה מבואר כאן דמעכו לצפון חוץ מהרצועה פטורה ממעשר ושביעית וטמאה משום ארץ העמים, ואילו גבי סוריא תניא חייבת במעשרות ובשביעית והרוצה ליכנס לה בטהרה נכנס, אלמא סוריא עדיפא ממעכו לצפון, [ואף הרמב"ם קיים גמ' זו כפשטה אלא שמפרש דלא כבשו עולי מצרים מעכו לצפון], ואמנם יש מקום לדחות ולפרש דפטורה מדאורייתא קאמר, וזה לא יתפרש בדכוותה דברייתא דסוריא, אבל כיון שברייתא זו נשנית בתוספתא דאהלות, והתם קתני במתני' פ"ח מ"ז הקונה שדה בסוריא סמוכה לא"י אם יכול להכנס לה בטהרה טהורה וחייבת במעשרות ובשביעית, הר"ז מתפרש בדכוותה דסוריא דמ"מ מעכו לכזיב במקום שלא קדשו פטורה לגמרי, וכ"מ שם בתוספתא דעירות שלא קדשום פטורין, ומ"מ המובלעות בא"י פטורות מן המעשר, ומרן זללה"ה באהלות סכ"ה סק"ה הוכיח מזה דגם כיבוש עולי מצרים טמאה משום ארץ העמים.

אם דין סוריא חמורה מקידוש עולי מצרים או דינה ככל כיבוש עולי מצרים

גיטין ח' א' וכ"ש סוריא דמרחקא טובא, אם נפרש דסוריא לא עדיפא מעולי מצרים אף למ"ד כ"י שמיא כיבוש, א"כ דין עכו כדין סוריא, שהרי עכו בכיבוש עולי מצרים הוא, אבל תו' והראשונים ז"ל לעיל ב' א' פשיטא להו דסוריא עדיפא מחלק עכו שהוא חו"ל, (עכ"פ) למ"ד שמיא כיבוש, [דמפרשי הבעיא למ"ד שמיא כיבוש, והכי ס"ל לר"מ ע"ז כ"א א'], ועי' רמב"ן שם שצידד דחציה שבחו"ל דינה כסוריא וסיים וצ"ע ותלמוד, ובריטב"א כנראה פ"י שכבשוה ככיבוש יחיד, וצ"ב דאי מא"י היא אין זה כיבוש יחיד, ויש לפרש דעת הרמב"ן שדין עולי מצרים כדין סוריא, אבל לא הכריע בזה.

ונאמת פשטות הדברים דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרורי ירושלים נאמר בבית שני, דהא לענין עובדא דביכורים מיייתי לה בסופ"ד דחלה, וכן הא דכותבין עליו אוננו אפי' בשבת, אלא די"ל שאף מכיבוש עולי מצרים מביאין ביכורים, אבל פשטות המשנה שהביא וקרא, ואי מעולי מצרים כיון דלא קדשה לעתיד לבוא הדין נותן שלא יקרא, וא"כ משמע דסוריא עדיפא, וכן משמע מדקאמר בסמוך חייבת במעשר ובשביעית קסבר כיש"כ, והנה לכו"ע סוריא חייבת במעשר ושביעית מדרבנן, ואי למ"ד שמיא כיבוש נמי חיובה בזה"ז מדרבנן, א"כ מג"ל דסבר ש"כ, ומצאתי בבהגר"א סי' של"א סק"ד שכ' דמשמע לגמ' דמדאורייתא קאמר, ומשמע דאף למ"ד לא קדשה לע"ל מ"מ סוריא קדשה מדאורייתא דהא ר"מ ס"ל חולין ו' ב' דלא קידשה לעתיד לבוא, וס"ל בע"ז כ"א א' כיבוש יחיד שמיא כיבוש, ובע"ז נמי משמע דבמכירת שדה לגוי בסוריא מפקע לה מתרו"מ דאורייתא לר"מ, אבל הדברים מחודשים לומר שכבשו עולי בבל בסוריא, ולמ"ד כיבוש יחיד שמיא כיבוש קדשוה, דאף אם הקידוש מועיל, מ"מ לאו כדין הוא לקדש חו"ל קודם שקידשו א"י,

בראב"ד שכ' כפרש"י, ואילו גבי סוריא שנו בגמרא חיוב מעשר ושביעית ופשטא משמע דלגמרי כא"י קאמר וכמש"כ לעיל מהגר"א, וכן במתני' דאהלות פ"ח מ"ז, וכיון שכן א"א לומר דפשיטא לגמ' דעולי מצרים עדיפא מסוריא, [ובערובין מ"ז ב' מבואר דצידון טמאה [וכן בירו' ברכות פ"ג ה"א שיוסף הכהן יצא לצידן ללמוד תורה מרבון], ומשמע גם שהיא חו"ל, ועכ"פ לא עדיפא מסוריא].

ומצינו דסוריא חמירא לענין דמאי, ולר"א לענין חלה כא"י חשיבא, וגם פשטות המשנה בחלה פ"ד דנוהג שביעית בסוריא, וכן תניא בתוספתא דין ביעור בסוריא, ואילו מכזיב ולהלן דעת הר"ש דנאכל אחר הביעור, [וגם מתני' דעושין בתלוש אי מתפרשא בשל גוי מוכחת דשביעית נוהגת בשל ישראל], וכן הא דמביאין ביכורים מסוריא לא משמע דה"ה מעיירות שלא קדשום עולי בבל, [ועי' להלן בדעת הרמב"ם], וכן פשטות הדברים שלא נסתפקו אם מעשרין מ"ע בשביעית בסוריא, דודאי הפקר נינהו, וכרכים שהניחום עולי בבל קילי מסוריא בזה.

ולפ"ז נראה דלמ"ד כיבוש יחיד שמיא כיבוש קידשו עולי בבל את סוריא, דכו"ע מודו דסוריא בבית שני כקדושתה בבית ראשון, ואף למ"ד ל"ש כיבוש החמירו בסוריא מדרבנן [וכמו שהי' דינה בבית ראשון], והטעם לפי שהי' עיקר היישוב סמוך לסוריא, שהיא בין בבל לא"י, וכבשו עולי בבל בעבר הירדן הרבה עד סמוך לסוריא כמו שאמרו בירושלמי שם שכבשו יגר שהדוהא ועוד, וכ"מ מדיכול ליכנס לה בטהרה מא"י, ש"מ דעולי בבל בגבול סוריא, דכרכים שהניחום הוכיח מרן זללה"ה דטמאין, וכן חששו שלא ישתקעו בסוריא ולעומת זה החשיבו מצוה ליישב את סוריא [עי' להלן אם זה לכו"ע], וכן אסרו למכור בה שדות לכו"ע, מיהו בזה אמרו לר"י טעמא דגזירה אטו א"י, וכן התירו להביא משם ביכורים אע"פ שגזרו על גושה, וכן התירו לר"ש להוציא פירות שביעית לשם, [מיהו בירושלמי משמע דפליגי נמי בא"י אם

וכעת ראיתי בספר מרן זללה"ה שביעית ס"ד סק"ג שכבר העיר בזה שמשמע דסוריא חמירא מכזיב ולהלן, והיינו לפי הירושלמי דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, והוכיח כן מהא דסוריא נוהג בה דמאי, [כמש"כ לעיל ממתני' דמאי פ"ו], וכן מדלר"א חלה אחת בסוריא, והק' מדברי הראב"ד שכ' דסוריא לא כבשוה עולי בבל, [מיהו הראב"ד סבר דגם עבר הירדן לא כבשוה, וממילא פשוט שגם סוריא דמרחקא טפי, אבל לפמשנ"ת סק"ד דכבשו עה"י אין הכרח דלא כבשו סוריא], וצידד לתרץ דכיון שגם בבית ראשון תקנת חכמים היתה ולא תליא בקידוש, הניחוה בבית שני כדינה בבית ראשון, אבל אכתי קשה למ"ד כיבוש יחיד שמיא כיבוש, דלדידיה הדין נותן שבלא קידוש עולי בבל דין סוריא כדין מכזיב ולהלן.

ושוב הביא ז"ל מדברי הגר"א דמכזיב ולהלן חייב בשדה של ישראל אלא שיש קנין, וסיים דלפ"ז דין מכזיב ולהלן כסוריא, ועדיין לא נתיישב בזה הראיות מדנוהג דמאי ומדר"א.

ובעיקר הדברים מצינו בתלמודן גיטין מ"ז א' דלמ"ד כ"י שמיא כיבוש אין קנין לעכו"ם בסוריא, ואם סוריא דינה כעולי מצרים א"כ הדין נותן דבעולי מצרים לכו"ע אין קנין כמו בא"י, ואם באנו לקיים הירושלמי דיש קנין מכזיב ולהלן כמו סוריא, ע"כ ס"ל לתלמודן דסוריא חמירא מעולי מצרים.

ביאור העולה מדברי תו' והראשונים דסוריא חמירא מכזיב ולהלן

נמצינו למידין, דעת תו' והראשונים ז"ל דסוריא חמירא מכזיב ולהלן, וכפשטא דגמ' דמעכו לכזיב במזרח פטור ממעשרות ושביעית, וכן אמרו חולין ז' א' בכרכים שהניחום עולי בבל דלא גזרו עליהם שביעית ולא מעשרות, [ועי"ש בתו' דר"ל דמאי, וברש"י דרך דגן תירוש ויצהר, והרמב"ם בפ"א מה"ת ה"ה העתיק דרבי התיר בבית שאן וכן אשקלון, ומשמע דהני פטורין לגמרי, ועי"ש

על פירות הארץ ובתר הכי קתני הא דהקונה כו' לענין שחיבת במעשרות, וע"כ היינו כמ"ד לא שמיה כיבוש, דלמ"ד ש"כ תורמין מזע"ז, [לפמש"כ דינה כא"י], ואפשר שלכך אמרו הקונה שדה ולא בית דלמ"ד ל"ש כיבוש אסור לדור שם, מיהו מסתברא דאף בקונה בית מותר לכתוב, וכ"ה ברמב"ם, [אבל כא"י אמרו בית בב"ק פ' ב' ע"ש], מיהו מהא דר"י מתיר ע"ז כ"א א' למכור בתים בסוריא משמע דאין בה משום יישוב א"י, ואין זה מוכרע דכיון דלא עבר איסורא דאורייתא לא החמירו באיסור מכירה, אבל אמרו שהקניה מצוה, [תדע שהרמב"ם פסק בפ"י מע"ז ה"ג כר"י ופסק בפ"ו מה"ש הי"א דכותבין עליו אוננו בשבת], ואם נימא דלמ"ד ל"ש כיבוש אין כותבין בשבת, יש לפרש דסמך תלמודא אדיוקא דסיפא דס"ל שמיה כיבוש, אבל ברישא הו"מ למידחי דחיבת במעשרות ובשביעית מדרבנן, מיהו י"ל דמשמע לגמ' דעיקר החידוש בזה שהיא כא"י, דחיוב דרבנן יש גם בעמון ומואב למעשרות.

בדעת הרמב"ם דשרי לכתוב שטר בשבת לקונה בסוריא

והרמב"ם בהלכות שבת שם פסק דכותבין בשבת אף לקונה בסוריא, וכבר תמה המ"א בסי' ש"ו דסוגיין כמ"ד ש"כ ואנן קיי"ל ל"ש כיבוש, ולפמש"כ י"ל דמשמע לי' להרמב"ם דכו"ע מודו לד"ז שאמרו הקונה כו', כדמשמע סתמא דמתני' בחלה ובתוספתא דתרומות, אבל באמת להרמב"ם ניחא בפשיטות טפי שהוא פסק בה' ביכורים פ"ב דמדרבנן מביאין ביכורים מסוריא, [ומעבר הירדן, לשיטתו דלא כבשוה עולי בבל], דמשמע לי' מתני' דחלה ככו"ע, וממילא מבואר גם דכותבין אוננו בשבת כדמסיים עלה במתני', ובמנחת חינוך פ' תבא כתב בדעת הרמב"ם דמביא וקורא, וכן מתפרש סתמות הדברים בסדר ההלכות שם דדין קריאה אכולהו קאי וכן במתני' משמע קצת שקיבלו כדין ביכורים, אבל הדבר צ"ע לחדש קריאה מדרבנן וכמש"כ לעיל, [ומש"כ הרמב"ם

מותר להוציא עד כזיב או עד אמנה, ועכ"פ חזינן דלרבנן אף מכזיב בכלל חו"ל סתמא], ובדין היה שיביאו תרומה משם כמו ביכורים וכדס"ל לר"ש, וכן לא גזרו תומאה על אוריה.

כללא דמילתא החמירו בסוריא כעין א"י, וגזרו בה על הדמאי, ור"א אף גזר דאריסין חייבין במעשרות ובשביעית, [ולפ"ז אפשר דספחי סוריא אסורין, ועי' להלן בדברי הירושלמי פ"ו סוף ה"א]. - לדעת הרמב"ם והראב"ד דעה"י לא נתקדשה בעולי בבל ה"ה סוריא, ודברינו אם עה"י נתקדשה כמש"כ סק"ד.

בהא דאריסטון הביא ביכורים מאפמיא אם אתיא אף למ"ד כיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש

ז. ויש להסתפק אם כו"ע מודו להא דתנן בסופ"ד דחלה דאריסטון הביא ביכוריו מאפמיא וקיבלו ממנו מפני שאמרו הקונה כו', דלשון זה נשנה בברייתא גיטין ח' א' בדברי מ"ד כיבוש יחיד ש"כ, ואיכא למימר דסתם מתני' ר"מ דאית לי' ע"ז כ"א א' שמיה כיבוש, ואין תימה לומר דיש חולקים כיון דריה"ג דס"ל שאין מביאין ביכורים מזה"י בסופ"ק דביכורים, פליג נמי אסוריא, ובסברא הדבר מיושב לומר שלא תיקנו חיוב ביכורים מדרבנן, [אע"פ שמצינו מביא ואינו קורא שחיובן מדרבנן, מ"מ אם א"צ לגזור בסוריא בקל יכלו לקבוע שאין מביאין אלא מא"י], וגם פשטא דמתני' שהביא וקרא, ומדרבנן אין לתקן קריאה ולומר הארץ אשר נשבע לאבותינו בסוריא, והא דהוצרך לטעמא דמפני שאמרו כו' י"ל דאי לאו הכי לא היו מתירים להביא מפני שגושה טמא, ואם נימא דלכו"ע קיבלו ממנו, צ"ל שלא קרא עליהם, וקיבלו ממנו אע"פ שאין מקבלין תרומה מחו"ל, אבל כדי להחשיב יישובה קיבלו ממנו, ועי' להלן בדברי הרמב"ם.

ויש לדקדק מתוספתא דתרומות פ"ב דהא דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרוורי ירושלים אתיא ככו"ע, דקתני ברישא שאין תורמין מפירות סוריא

כו', ולפמש"כ יש לדון בזה דאפשר דאף למסקנא אין עיקר האיסור אלא בא"י, והרע"ב העתיק פרש"י שבמשנה, וזה כמש"כ דנשאר טעם זה למסקנא, ומיושב בזה מה שלא גזרו שכירות בתים כמו בא"י, [ורש"י כתב ומיהו לא אחמור כו' ולא פי' מ"ט, ואפשר שאם לא יתירו להשכיר לא יוכלו לעמוד בה וימכרו ג"כ, לפי שהרבה פעמים אין מצויין ישראל לשכור בסוריא], וערשב"א בשם הראב"ד שכ' דמ"מ כיון שלא נכבשה כדין לא גזרו בה כ"כ, וצ"ב כונתו, ואם נימא דכיון שלא נכבשה כדין לא קאי עלה לא תחנם ניחא, ולפ"ז אם יכבשו כל א"י ואח"כ יוסיפו יהא בו איסור לא תחנם, ופשטות הראשונים ז"ל דבכל מקום שקדוש בקדושת א"י יש איסור לא תחנם, ולע"כ בסוגיא שם.

בדברי הירושלמי אם אפשר להביא עומר מסוריא

ח. ירושלמי פ"א ה"ג ר"י כדעתי דרי"א אין העומר בא מסוריא, פי' שאין עומר בא מחו"ל, ונקט סוריא ששייכת לישראל, והיינו כמ"ד כ"י לא שמיה כיבוש, ואע"פ שמדרבנן יש שביעית בסוריא, לגבי עומר לא חיישינן לאיסור דרבנן, כדמייטנין ספיחין, ואילו היה בא מחו"ל לא היו מעמידין שומרי ספיחין אלא היו מביאין מסוריא, ובירושלמי שקלים פ"ד ה"א אמרו דשומרי ספיחין כו' כרי"ש, ונראה דלא נאמרו הדברים משום איסור ספיחין, אלא שלא יצטרכו להעמיד שומרין, ויקחו משדות גוים או שיתירו לזרוע, ושם אמרו דאתיא ככו"ע שמא לא ימצאו בסוריא, ואף אם הכונה משום איסור ספיחין מ"מ סוריא קיל טפי דכולה דרבנן, ועכ"פ נראה דלישנא בעלמא הוא והכונה כל חו"ל, ולא נחתנין לדרבנן שיש בסוריא.

ירושלמי פ"ו ה"א ר"ח בעי משרי ההן יבלונה כו' אנטונינוס יהבה לרבי תרין אלפין (ד) שנין באריסות לפיכך נאכל אבל לא נעבד כסוריא ופטור מן המעשרות מפני שהיא כשדות עכו"ם, פי' הגר"א רצה להתיר עבודה בשביעית כדין ישראל שהם

דסיחון ועוג מדרבנן היינו בבית שני שלא נתקדשו לשיטתו, אבל בבית ראשון קיי"ל כרבנן דריה"ג דמביאין ביכורים מעבר הירדן].

אם איסור לא תחנם שייך דוקא אחר כיבוש א"י

בדין לא תחנם קיי"ל דאיסור למכור להם בתים בא"י אף בזה"ז כמ"ש בשו"ע יו"ד סי' קנ"א, ואע"פ שלענין מעשרות נקטינן דקדושה שני' בטלה עשו"ע סי' של"א ס"ב בהגה, ומצינן למימר דלמ"ד בטלה באמת האיסור רק מדרבנן, וסוגיא דגמ' אליבא דר"י דסבר לא בטלה, ויתכן דהא דלא תחנם נאמר בא"י אף קודם קידוש, שלא יניחו העכו"ם לדור בארץ, ולא מהני מה שלא יקדשו עריהם, ולפ"ז אף במקום שלא קדשו עולי בבל איכא איסור לא תחנם, וא"כ א"י דתנן במתני' ע"ז שם כולל כל גבולות שבפ' מסעי, אבל קשה דטעמא דשדות איכא תרתי ליכא במקום שלא קדשו, וצ"ל שלא חילקו בא"י, ואם חייבות במעשר מדרבנן י"ל דחשיב תרתי, אע"פ שבעמון ומואב לא חשיבא הפקעה, ואם נימא דכשבטלה הקדושה בטל האיסור, מתפרשא מתני' במה שהחזיקו עולי בבל, [ונראה דכולל גם עיירות המובלעות אע"פ שלא קדשו], ומ"מ נשאר האיסור אף בזה"ז לכו"ע, וצ"ע.

בדין לא תחנם בסוריא

ויש לעי' בסוריא למ"ד ש"כ אם יש איסור לא תחנם מדאורייתא, ואם נימא דבא"י אף במקום שלא קדשו אסור מדאורייתא, י"ל דבסוריא אף אם קדשו אין איסור דאורייתא, דקרא דלא תחנם גבי ז' אומות כתיב וכמ"ש תו' ע"ז כ' א' עי"ש, ואף אם תלוי בקידוש אכתי יש מקום לומר דעיקר קרא בגבולות שנצטוו לכבשם, (ויתכן גם דשאר גוים מדרבנן), והנה לשון הגמ' שם משמע דמכירת בתים בסוריא אסירא משום גזירה, וכן פרש"י במתני', אלא דמשמע שהכל לס"ד דכ"י לאו שמיה כיבוש אבל למסקנא הגיה מהרש"א בפרש"י דאף מכירת בתים מעיקר הדין אסור, וכן משמע סיום הלשון ומיהו

אריסין אצל גוי בסוריא, ומסיק דהו"ל אריס לעולם ובוזה אין להתיר עבודה בשביעית, ומ"מ פטורין מן המעשר, ומכאן הביא מרן זללה"ה בשביעית ס"כ סק"ז דיש קנין לגוי בסוריא להתיר עבודת קרקע בשביעית.

ולכאורה אפשר לפרש שרצה להתיר אותו מקום לגמרי, כדמתפרש בכל דוכתי רבי התיר מקום פלוני, והי' סבור שמקום זה מחוץ לתחום סוריא, לפי שראה שאין מעשרין ושנאכל בשביעית ואמנם היו פורעין ממנו מס המלך, אבל לא היה ניכר שם בעלות גוי, וא"כ ע"כ ההיתר מפני שאין זה סוריא, ומסיק דניתנה באריסות לתרין אלפין שנין ולכן אין שם בעליו עליו, אבל זה בגבול סוריא, ולכן אין להתירה לגמרי.

ומה שאמרו נאכל אבל לא נעבד כסוריא לכאורה ר"ל כדתנן עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר, ולפמשנ"ת לעיל סק"ה היינו בשדות של גוי, דמ"מ לא התירו במחובר כדי שלא ישתקעו שם, אבל בשדות של ישראל בסוריא לא נאכל ולא נעבד.

אין מתפרשא למסקנא מתני' דעושין בתלוש בסוריא

ט. כללא דשמעתתא, אם הדבר פשוט ששביעית נוהגת בסוריא ע"כ מתני' בחשוד או בגוי, ואם דין שביעית בסוריא נשנה במשנה זו, יש ללמוד מכאן שאין הפירות הפקר, ומדברי הר"ש והרא"ש נראה דפשיטא להו ששביעית נוהגת בסוריא, ולכן פי' מתני' בחשוד, וכן ברמב"ם פ"א מה"ת ה"ד כתב דסוריא כא"י לשביעית, מיהו בפ"ד משמיטה ויובל הכ"ז כתב דאסורה בעבודה בשביעית כא"י, ושם כתב דספיחי סוריא מותרין, והיינו נאכל אבל לא נעבד לפירוש, וכן בבהגר"א סי' של"א סק"ד כתב דמ"ש בגיטין ח' ב' דבריייתא דקתני חייבת במעשרות ובשביעית אתיא כמ"ד כ"י ש"כ היינו משום דמשמע שחייבת מדאוריתא כא"י, וש"מ דמדרבנן לכו"ע חייבת.

וכבר נתבאר לעיל סק"ו דפשיטא להראשונים ז"ל דלמ"ד שמה כיבוש חייבת בבית שני ככל א"י, וזה מבואר גם בר"ש וברא"ש במתני' שכ' דמתני' כמ"ד ל"ש כיבוש, וש"מ דלמ"ד ש"כ עדיפא סוריא מעולי מצרים, ולפ"ז ראוי לומר דלמ"ד ל"ש כיבוש דינה כבבית ראשון, וקרוב לומר שבבית ראשון היתה חייבת לגמרי מדרבנן, דלא נחלקו בעיקר דיני סוריא אלא אם חיובה מדאוריתא או מדרבנן, וכ"נ ממה שלא דנו אם בסוריא מעשרין מ"ע או מ"ש בשביעית, דחיובי סוריא קדמו לבבל ולעמון ומואב, אלא לפי שסוריא נוהג בה שביעית, והדבר מפורש במתני' דאהלות ובחלה ובתוספתא דשביעית ובירושלמי לענין ביעור, אלא דמצינן לאוקמינהו כמ"ד כיבוש יחיד שמה כיבוש, אבל הראשונים ז"ל לא נקטו כן, וכמשנ"ת.

(ואפשר שסוריא נכללת בא"י עד כזיב כמו שעבר הירדן נכלל בזה, תדע שהרי היא מחוץ לנהר ודינה שאינה נעבדת, וע"כ אינה בכלל דמתני' או שהיא בכלל א"י לר"מ דכיבוש יחיד שמה כיבוש).

ברם ראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שביעית ס"א סק"ב דנקט בפשיטות דסוריא לא חמירא מעולי מצרים, ואם בעולי מצרים אין קדו"ש בפירות ה"ה בסוריא, [והק' א"כ למה כתב הר"ש דאתיא כמ"ד כ"י לש"כ, אבל באמת דעת הר"ש דלמ"ד ש"כ דין סוריא כעולי בבל וכמשנ"ת לעיל ובסק"ו], ואם נאכל לפר"ש היינו בלא קדו"ש, וה"ה סוריא, א"כ גזרו שלא לעשות מלאכה במחובר אע"פ שאין בפירות קדו"ש, והק' מנ"ל להר"ש להתיר אף אצל חשוד, ועי"ש עוד בכ"ז ובביאור המשנה.

בביאור לישנא דמתני' דישאל שהיו אריסין בסוריא לפמשנ"ת

שיעור לשון המשנה לפמש"כ הוא כך, ישראל שבאו לעשות מלאכה אצל עכו"ם בסוריא עושין בתלוש אבל לא במחובר, ומענינו הוא נלמד

דבנזרע באיסור מיירי דאין דישה זורייא בשביעית, ולא מתפרשא סתמא בספיחין, וממילא מוכן דבשל גוי מיירי, מיהו לא נתפרש למה סתם התנא כ"כ, [ועי' להלן דאפשר דה"ה בלוקח השדה מגוי ולכן סתם התנא], ואפשר דרישא מיירי גם בשל גוי, ובמקום שלא נעבד אף של גוי לא נעבד, ואם נימא דאף בתלוש אסור שם אפי' בשל גוי, שפיר מסיים עלה אבל בסוריא משכח"ל היתר עשייה בתלוש, ועי' להלן מדברי הירושלמי דמשמע דבתלוש מותר בצור, ולפר"ש ג"כ מתפרש עושין במקום הגדל באיסור, והיינו משום דדין שביעית בסוריא ידוע, וצ"ע.

והרמב"ם ג"כ נשמר בלשונו ושנה דין עושין בתלוש בסוריא גבי עכו"ם בפ"ח ה"ט ולא שנאו בעיקר דין סוריא בפ"ד הכ"ז, והיינו מפני שמתני' מתפרש בפירות האסורין, ולא מיירי בספיחין דבפ"ד יליף ספיחי סוריא מעולי מצרים, וע"כ דבגוי מתפרשא ולכן העתיק ד"ז בתר דינא דמחזיקין ידי עכו"ם כו' אבל לא יסעדנו ביד, והיינו אע"פ שאינו אריס, ובתר הכי מסיים דבסוריא עושין בתלוש.

ויש לעי' מאי קמ"ל רב גיטין ס"ב א' דאין עודרין עם העכו"ם בשביעית, הא אפי' בסוריא לא שריא מתני' אלא בתלוש, והי' נראה דקמ"ל דאע"פ שאינו אריס, אבל קשה דמסתברא דבסוריא נמי אף מי שאינו אריס אסור, וי"ל דפירושו כמ"ש הרמב"ם אבל לא יסעדנו ביד, דאע"פ שאינו פועל, אלא מסייעו, אם במלאכה עצמה או סיוע אצל המלאכה אפ"ה אסור, וממתני' לא שמעינן אלא אריס או פועל.

בדין הלוקח שדה מעכו"ם עם פירותיה בשביעית אם חייב להפקירן

ויש להסתפק הלוקח שדה מעכו"ם [בסוריא או בא"י למ"ד יש קנין] עם פירותי' בשביעית אם מתחייב להפקירן, ולכאורה נראה דמשבאו לעונת המעשרות פטור, [ויש להסתפק בפגי תאנים שהזריחו וכן בענבים וזיתים שיש בהן קדו"ש,

ומסתברא דבעונת המעשרות מתחייב], ולפ"ז משכח"ל דין המשנה אף בשדה שהיא לגמרי של ישראל, דמ"מ לא התירו לקצור כדרכו, ואע"פ שאין הפירות הפקר, ומ"מ בתלוש מותר, ויש ליישב בזה הא דסתם התנא ולא הזכיר בשל גוי, לאשמועינן דבשל ישראל נמי מותר, (ועי' מש"כ במעשרות ס"ב סק"ה בהוספה לפרש מתני' דמעשרות פ"ה לענין שביעית [א"ה, וז"ל שם, אח"ז שמעתי מאחי הר"נ נ"י להעיר דיתכן לפרש לוקט כדרכו והולך בשביעית, וכן ישכור פועלים וילקט, דבתוספתא שביעית פ"ה ה"ה אסר רשב"א ללקוט ע"י פועלים וכאן קמ"ל ת"ק שא"צ ללקוט כדרך הלקיטה בשביעית, ור"י הוסיף דאף ע"י פועלים דלא קדשי בקדו"ש כמש"כ לעיל ס"ז סק"ט, מיהו צ"ע שם בדין סוריא לענין קדו"ש, ולע"כ, וע"ע לעיל סק"ה ד"ה בתוספתא]).

בירושלמי ה"ב על הסדר

ירושלמי ה"ב אר"א שלא יהו הולכין ומשתקעין שם, פי' דמן הדין מותר כיון שהשדה של גוי ויש קנין בסוריא.

שם בתלוש למה הוא מותר כו', פי' למה חילקו והתירו מקצת, ומשני כדי שיהא אפשרות להשתכר מעט סמוך לא"י, ואפשר דה"ק דעבודת תלוש היא בסוף השנה, וכיון שרואה שבקרוב יוכל לעבוד בשדה בא"י לא נפיק, שעבודת הדישה בקיץ, וכן הדריכה, ובתשרי כבר יכול לחרוש בא"י.

שם מהו לטחון כו', מתניתא אמרה שהוא אסור כו', נראה דדריכה ודישה פשיטא לי' דאסור, ומיבעיא לי' בטחינה שאינה ממלאכות השדה ואינה מענין גמר מלאכה, ופשיטא לי' ממתני' דכיילא כל מלאכות התלוש דרק בסוריא מותר, [והיינו בשביעית ואח"כ י"ל דמותר].

שם מקום שהוא נאכל ולא נעבד מה להשכיר כו', פי' אם החמירו באיסור זה אף להשכיר לחשוד, או"ד לא חמיר איסורי' כ"כ.

ר"ש דרך מכזיב מותר, וסוריא עדיפא כדאשכחן בביכורים, וכמשנ"ת לעיל.

הא דתניא בכמה דוכתי גבולות א"י מטורי אמנון כו' משום נסין שבים נשנו, דזה נפ"מ גם בעולי בבל, אבל לא למימרא דלכל מילי בכלל ארץ ישראל היא, שהרי לא קדשוה עולי בבל ואין תורמין מזע"ז, וכ"מ בגיטין ח' א' דמייתי לה לענין נסין, אע"פ שמעכו לצפון חו"ל.

שם במשנה נאכל אבל לא נעבד, האם בכה"ג יש בפירות קדו"ש

י. שם במשנה נאכל אבל לא נעבד, במל"מ נסתפק בדעת הר"ש אם יש בפירות קדו"ש, או שרק נאכלין לאחר הביעור, ובסוריא משמע בר"ש דרך חשוד משמר פירותיו, וש"מ שיש קדו"ש בפירות, ובפשוטו משמע בר"ש שאין ד' ארצות, אבל לפמש"כ לעיל ע"כ יש ד' ארצות דבסוריא יש גם דין ביעור, וול"ק לי' להר"ש מ"ט לא הזכירו סוריא בזה, שהיא בכלל א"י ולא נחית תנא לקולא דעושין בתלוש, שאינו מעיקר דיני שביעית דבמופקר מותר, אבל אם במקום שנאכל ולא נעבד אסור אף בתלוש, א"כ מצינו ד' חילוקי דינים שיש שמקילין בזה ולא בזה ויש איפכא, ומ"מ יש להוכיח דלהר"ש יש קדו"ש בפירות, דבלא קדו"ש אין לאסור מלאכה בתלוש, ואמנם לפמש"כ לעיל גזרו כן בשל גוי כדי שלא ישתקעו בסוריא, מ"מ לפר"ש הנדון בעולי מצרים מתפרש דומיא דסוריא, אם התירו לעשות בתלוש אצל חשוד, ואם בעולי מצרים אין קדו"ש אין מקום לדון בנדון דסוריא.

והסברא להקל בביעור לחוד הוא משום דבביעור יש הפסד וקושי, אבל קדו"ש אינה מכבידה על השומרים שביעית, והפקר שפיר הצריכו שתהא יד כולץ שוה, [וכענין שמצינו בדמאי שאין לו ביעור], אבל להקל רק שלא יאסר אחר הביעור, ומ"מ צריך לבער, זה דחוק טובא, דיתקנו קולא מיוחדת לעבריינים, ואמנם לפמש"כ בדעת הר"ש ע"כ יש חילוק בין סוריא לעולי מצרים

שם יהב לעממיא פריטין, לכאורה פ"י שלא רצה להשכיר בהמתו לעבוד בשל גוי, ומפרש דאין איסור בזה שבהמתו עובדת בשדה בשביעית, ולא לפ"ע בגוי, וכדי לפייסן נתן להם פרוטות שישכרו במקו"א, ועדיין צ"ע.

שם אם בפירות שביעית שיצאו למוצ"ש לחרוש מותר ולקצור אסור, פ"י בתמיה, דכיון שמותר לחרוש אז בשדה, אין לגזור איסור לעבוד בשל גוי, דתו ליכא חשש שישתקע, וגם הדבר משונה להתיר חרישה וזריעה ולאסור קצירה, אבל אם הטעם משום קדושת הפירות מאי קו' אם לחרוש מותר, סו"ס הפירות קדושים ויש לאסור, וכן אצל חשוד שפיר יש לאסור, [וקשה לפרש בניחותא, דא"כ פשיטא דאזלינן בתר קדושת הפירות ומאי קמיבעיא לי' במאי קיימינן].

שם ר"ח אול לצור ואסר לון הדא אשקייתה, פ"י דלהשקות השדות הו"ל עבודה במחובר, ואפשר דמייירי בשדות של ישראל להכינם לזריעה במוצ"ש, דצור מכזיב ולהלן היא, כדאמרי' עירובין ס"ד ב' בר"ג שהי' מהלך מכזיב ג' מילין עד שהגיע לסולמה של צור, א"נ בשדות של גוים שאין עושין עמהם במחובר כמו בסוריא, ואפשר דעיקר החידוש לר"ע דאע"פ שכיו"ב בא"י מותר מ"מ מלאכת מחובר היא בסוריא ואסור, ומה שמותר בא"י היינו דהתם לאוקומי הזרעים התירו, ושל גוי שנזרע באיסור לא שייך היתר זה.

שם ה"ד הוון בעון מימר לא פליגין אשכח תני רי"א עד כזיב ר"ש אומר עד אמנה, נראה לפרש דס"ד דר"ש פליג רק בסוריא אבל מכזיב ולהלן מודה דאסור, דסתמא דמתני' מתפרשא שכל שלא קדשו עולי בבל כחו"ל, ולכן לא מסתבר דס"ד שמוציאין מכזיב ולהלן, הרי לכו"ע גזור טומאה מכזיב ולהלן כמש"כ לעיל סק"ו בשם מרן זללה"ה.

והנה מצינו פלוגתתם באין מוציאין כו' אבל בדינא דאין מביאין תרומה מחו"ל י"ל דמודה

ברצועה עד שיוודע לך שהיא חייבת ושהיא פטורה ופרש"י בעיקום הדרך, ואפשר שיש עוד עיירות במזרח ובמערב שיוצאין מן הכלל, והם השנויים בתוספתא בתחום צור, אבל אלו שלא כבשום עולי בבל וטמאין משום ארץ העמים פטורין ממעשרות אף בשל ישראל, [ודתניא בתוספתא שהיו מותרות ונאסרו, היינו שנודע איסורן], וכ"ז צ"ע ותלמוד.

אם יש להחמיר שלא לעשר מפירות שמכזיב לצפון על פירות שמכזיב לדרום

לפי מש"כ יש להחמיר שלא לעשר מפירות שמכזיב ולהלן על פירות שמכזיב לדרום, לדעת הר"ש פטורין מן המעשרות, ואף לדעת הגר"א דינם כסוריא שאין מעשרין מפירות הארץ על של סוריא, וכן הדין להרמב"ם מעכו לצפון, אלא דלפירושו משמע שרק רצועה מערבית לא נכבשה, וא"כ רוב הצפון גם מכזיב ולהלן קדושה עולי בבל, [ומרן זלה"ה בשביעית ס"ג ס"ק ל"ב בהוספה אות ג' דחה פי' הכו"פ מפני שמפרש נהר נחל מצרים, אבל הרמב"ן פי' נהר פרת, ולפ"ז יש לקיים כפי' הכפ"פ שהוא הפשטות, וכ"מ בתוספתא דמא"י ועד כזיב היינו מדרום לצפון], ואף לענין ברכה היה מקום לפקפק מכזיב ולהלן ומאשקלון לדרום, אלא שכבר הכריע מרן זלה"ה שם אות ד' דמושבות המסופקות בצפון מברכין על המעשר.

- לפו"ר -

בקושיית תו' ב"ב נ"ו א'

ב"ב נ"ו א' ארי"א ש כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר, בפסוק מבואר שהראהו גם את הגלעד עד דן, ואע"פ שכבשו ארץ עוג, י"ל שלא הלך משה לשם עד דן, ולפ"ז ניחא שלא הזכיר גבולות מסעי כמשה"ק תו', דבלשון זה כולל גם עבר הירדן, וממעט רק קיני קניזי וקדמוני.

- עד כאן -

בד"ז, דבסוריא לא נאכל ולא נעבד, ובעולי מצרים אין מצות ביעור כלל.

בעיקר הנידון, הדבר תלוי אם יש חיוב מעשרות מכזיב ולהלן

ובעיקר הדברים נראה דתלוי בנדון אם יש חיוב מעשרות מכזיב ולהלן, דהא מהא דלא נעבד מוכח שאין זה מעיירות שהניחום לעניים, וא"כ י"ל דפטורין מן המעשרות, וכן בירושלמי אמרו דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, וכן בגיטין ז' ב' תניא מימינו למזרח פטורה מן המעשרות ומן השביעית, ולפי צד זה מסתברא דרק איסור עבודה גזרו בהן למעלת א"י דסו"ס הוה בהו קדושה בעולי מצרים, וד"ז חובת קרקע ובלאו, אבל מצות עשה דמעשרות ושביעית פטור בהם, וזה מיושב טפי בסברא שלא חילקו בפרטי המצוה, וכן מתפרשת שפיר הבריייתא דפטורה ממעשר ושביעית שאין בהם מצות עשה דשביעית, ולא נחית תנא לחומרא דאיסור עבודה מדרבנן, [והלום ראיתי ברשב"א ביצה י"ב ב' שתמה למה פטרו עיירות הסמוכות ממעשר וחייבו בבל ועמון ומואב, וי"ל הטעם מפני שלא היה היישוב שם שלא הי' שייך לעמים אחרים אלא לישראל, ולא דרו שם בני ישראל כ"כ, משא"כ בבל ומצרים שמיושבין ע"י הגוים, וישראל דרו שם בקביעות, וכמשנ"ת לעיל].

אבל אם נימא דמכזיב ולהלן חייב במעשרות כדמשמע בירושלמי דצור הקונה שם חייב, וכדפי' הגר"א דפטור מן הודאי היינו דיש קנין לגוי, אבל של ישראל חייב, לפ"ז יש לדקדק מסתמות הדברים שלא דנו אם מעשרין מ"ע או מ"ש בשביעית ש"מ דפטורין מן המעשר, וע"כ דהפטור מדין הפקר, וש"מ דיש בהן קדו"ש, ושמא יש לדחוק ההיא דירושלמי דהלוקח בצור חייב בדין נעבד, ועיירות האסורות בתחום צור הם מרצועה של עולי בבל, וצור עצמה אינה מעולי בבל, וכן אמרו

סידור דברים שנתבארו בלשון קצרה

א. שביעית פ"ו מ"א שלש ארצות לשביעית, יש לעי' מ"ט חשיב להו ג' ארצות הרי מאמנה ולחוץ חו"ל, ואין בא"י אלא שתי ארצות, ול"ד לחלה שבשלשתן יש חיוב חלה, ולא משמע דהא גופא קמ"ל שאין שביעית נוהגת בחו"ל, מיהו ברמב"ם ה' תרומות כתב ג' ארצות בעולם ובא"י שתי ארצות, ועוד קשה הרי בא"י גופא איכא הרבה כרכים שנאכל ונעבד ומ"ט שבקינהו ונקט חו"ל, ועי' להלן בדברום א"י ג"כ נאכל ונעבד, ולכאורה היה נראה דאף מהנהר ואמנה ולפנים א"י הוא אלא ששם לא גזרו שביעית כלל, ויש ליישב בזה לשון מאמנה ולפנים, דהנהר במזרח ואמנה בצפון מערב, ומותחין קו הגבול מכזיב לאמנה ומכזיב לנהר, ואח"כ מאמנה לנהר, וזהו ולפנים, הצד הפנימי שביניהם, שהוא א"י, ומ"מ פטור ממעשרות ושביעית, אבל הראשונים ז"ל לא פי' כן, וע"ע סק"ג, שו"ר ברמב"ן הנדמ"ח גיטין ז' ב' מבואר דלשון ולפנים ולא לחוץ משמע לכוון א"י.

שם כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב, לא נתבאר במשנה אם החזיקו עולי בבל בכל הצד הדרומי כפי שהחזיקו עולי מצרים, ולכן לא הוצרך לבאר דין צד דרום, וזו דעת הרמב"ם, או דמתני' ה"פ כל שהחזיקו עולי בבל מא"י, וסתם התנא ולא פרט מה החזיקו, וזו דעת תו' והראשונים ז"ל ריש גיטין שלא החזיקו עולי בבל בכל צד דרום, ואשקלון כדרום רק לעולי בבל, וכן הוכיחו בירושלמי בשמעתין מהני קראי שהוכיחו הראשונים ז"ל דכבשו אשקלון ועזה ומ"מ פטורין ממעשרות ושביעית, מיהו בירושלמי משמע דאף עולי מצרים לא קידשו עי' להלן, ולפ"ז לא נתבאר במשנה מה דין החלק הדרומי שלא כבשו עולי בבל, ובתוספתא מצאתי ואיזוהי א"י מנהר דרומה של כזיב ואילך סמוך לעמון ומואב ולא ארץ מצרים שתי ארצות או נאכל ונעבד או לא נאכל ולא נעבד, ותוכן הדברים דמכזיב לדרום מה שלא קדשו עולי

בבל לא תיקנו בו שלא יעבד, ובכרכים שהניחום כדי שיסמכו עליהם עניים הדבר פשוט כן כמ"ש רש"י חולין ז' א', ודברי המל"מ כבר כתב בחזו"א דלק"מ, ובאשקלון מבואר כן בתוספתא דאהלות, ובירושלמי ביארו דעד נחל מצרים הדין כן, וכן למדו שם מתוספתא זו דבוצרה פטורה, ולפ"ז נרמז במתני' דין הכרכים שהניחום לעניים.

נמצינו למידין ז' חלוקות בסביבי א"י מלבד סוריא ובבל, א' כל שהחזיקו עולי בבל מכזיב לדרום חייבין במעשר ובשביעית לכל דבר ואין קנין, ב' כרכים שמובלעין בא"י ולא קדשום חייבין במעשר ופטורין משביעית ויש קנין כ"נ בחזו"א, ולענין חלה עסק"ג. ג' מכזיב ועד הנהר ואמנה חייבין בשביעית והפירות הפקר אלא שנאכלין לאחר הביעור וספיחין, דין מעשר להגר"א נתחדש רק דיש קנין, וכ"מ בירושלמי דצור חייבת, ולפר"ש משמע דלגמרי פטורין אף של ישראל. ד' מהנהר ואמנה פטורין ממעשרות ושביעית, אף אם כבשום עולי מצרים. ה' מאשקלון לדרום פטורין ממעשר ושביעית, להרמב"ם מפני שלא כבשום עולי מצרים, ובירושלמי משמע שלא קדשום, ולפר"ש פטורין מעשרות, ודין נעבד בשביעית לא נתבאר, ועי' לעיל מהתוספתא והירושלמי. ו' עמון ומואב ומצרים חייבין במעשר ופטורין משביעית. ז' עמון ומואב שלא טהרו בסיחון אפשר דפטורין לגמרי, ובעיא היא בירושלמי, ולפ"ז מבואר דעולי בבל לא קדשו מעמון ומואב כלל, וכן הוזכרו בתוספתא כגבולות עולי בבל, ועי' להלן דאפשר דמיבעיא לי' אם מה שטהר חשיב א"י ממש.

ירושלמי אשקלון כלחוץ כו' בתוספתא אהלות מבואר שפטורה ממעשר ושביעית.

שם למחר נמנו עלי' לפוטרה מן המעשר משך ריבוי" כו' לחד שינויא בתלמודן איכא תנא אליבא דריבוי" דקדשה לע"ל, ולפ"ז ודאי יש לו

ליזהר מלהתיר, ומזה משמע כדלהלן דאף קדושה ראשונה לא קדושה.

שם הדא אמרה אשקלון כלחוצ פ' שלא כבשוה עולי בבל, אבל עדיין י"ל שדינה כמכזיב לאמנה, והיינו דמייית צור שלא כבשוה עולי בבל וחייבת, וכדי שלא נאמר דאף אשקלון כן לכך נמנו לפוטרה, אבל עיקר הדבר שלא כבשוה עולי בבל זה היה ידוע לכו"ע.

שם הא כתיב וילכוד יהודה את עזה כו' ליתי עזה, פ' הגר"א דאין זו אותה עזה וכן אשקלון, פ' דעזה ואשקלון דמיירי ביה בברייתא לא קדשוהו עולי מצרים, ופריך מעתה ההן נחל מצרים כו' אטו נימא דאינו נחל מצרים דקרא, וכיון שכבשו עד נחל מצרים א"כ גם אשקלון ועזה דידן כבשו, ומייית מסוסייתא דאף בתוך א"י שכבשו לא קדשו כולם, וכן בתוספתא דאהלות נשנית סוסייתא בהדי אשקלון ע"ש, ושם מבואר דאף בכבוש ראשון לא קדשוהו, ומפרש הטעם מפני שנויה רע, והיינו מאשקלון עד נחל מצרים וגם עזה בכלל, וכ"מ בירושלמי ביכורים דעזה כחו"ל.

שם בירושלמי מבואר דנסתפק ר"י אם מותר לצאת מעולי בבל לעולי מצרים לכבוד אמו, ובלא זה פשיטא דאסור, וכן מתפרש בתלמודן קדושין ל"א ב' שהגדון מעולי בבל לעולי מצרים, ועיקר האיסור מבואר בגיטין גבי עכו.

שם בירושלמי בעי למפשט מדקרי ר"י לבוצרה בבל (ומן בבל לבבל בתמיה וכי באת מבבל בשביל לילך לבבל), ש"מ דפטורה ממעשר ושביעית, ודחי דאף לצור אסור לצאת וחייבת אשכח תני סימן לעמון ומואב כו' נראה דצ"ל סמוך כו' כבתוספתא דלעיל, שו"מ דתיבת סמוך הגיה הגר"א אבל לא ההמשך, ופשיט מינה דבדרום אין דין נאכל ולא נעבד, וממילא פטורה ממעשר, וה"ה בצרה, וכ"מ בתלמודן ע"ז נ"ח ב'.

שם בירושלמי הקונה מעמון ומואב מהו, ופריך מאי קמביעיא לי' הא כתוב בתורה ותנן במתני'

שמעשרין מ"ע, צריכה לר"ש פ' הכי קמביעיא לי', אין תימה שטרה חייבת אין תימר לא שטרה פטורה, ולכאורה מיבעיא לי' אם מה שטרה בסיחון נקרא עמון ומואב ולא נתקדש, או דמה שטרה נקרא עבר הירדן ונתקדש, א"נ מיבעיא לי' אם ראב"ע מיירי במה שטרה או לא, ועתו' יבמות ט"ז א', ובר"ש ורא"ש ידים פ"ד מבואר דמיירי בשלא טהרו בסיחון.

ב. בירושלמי וכן בתוספתא ובספרי מונה תחום כיבוש עולי בבל בכל בכל ההיקף סביב מאשקלון עד אשקלון, וק"ק מ"ט מונה עיירות למערב דבגיטין משמע שהים ודאי א"י, ואפשר שעיירות אלו סמוך לעכו ונכנסין לצד מזרח, ומזכיר שם חומת עכו, ואם זוהי עכו שלנו צ"ל שהגבול מרחיב לצפון שהרי ראב"ש דר במירון והוא יותר צפוני מעכו, ואם יש רק רצועה חו"ל מעכו לכזיב ניחא, וכ"ד הרמב"ם וכתב מן זללה"ה בשביעית בהוספה ס"ג סוס"ק ל"ב דלהרמב"ם והגר"א כל כיבוש עולי מצרים בצפון כבשוהו עולי בבל, חוץ מרצועה אחת.

ממה שהוזכרו יגר שהדותא ונימין ועוד, מוכח שכבשו מעבר לירדן וכ"מ במתני', וצ"ע ברמב"ם וראב"ד פ"ד משמיטה ויובל ונראה שנכנס הגבול הרבה למזרח עד שנעשית סוריא גבול הצפוני, ולכן היה קרוב לגזור בסוריא.

מהמשך הגבול היה מקום לדון אם באר שבע (ותפרח) בכלל עולי בבל, אבל ממה שהוזכר רקם גיאה ואם זהו מה שקורין היום קדש ברנע נמצא שגבול הדרומי מרחיב, ורק כנגד אשקלון הוא נכנס, והרי ערים אלו בכלל עולי בבל, וכ"נ לדעת הרמב"ם וכן הוזכר בנחמי' שישבו מבאר שבע עד גינהם, [אם זוהי באר שבע].

גבול עולי מצרים בעבר הירדן מבואר בתורה שהוא עד הר חרמון, ובעבר המערבי נראה בת"י שעולה למעלה מחרמון ודן, וכן יש להוכיח מחלוקת ערי מקלט, שמקדש נפתלי ולמעלה יש

עוד רביע מאורך הארץ, וכן מהא דטבר' טבורה של א"י.

ג. עוד בביאור המשנה לפי סדר. שלש ארצות, כבר נתבאר דבא"י גופה יש ג' חילוקים, - כל שהחזיקו עולי בבל לאפוקי כרכים שלא החזיקו, אבל גבי חלה לא קתני הכי בג' ארצות, ויש ללמוד מזה דאף בכרכים שלא קדשום חלה אחת לפי שהם טהורין, - בתוספתא דחלה קתני מנהר דרומה של כזיב ואילך שתי חלות דמאי, ונראה ט"ס ור"ל דמפרישין חלת דמאי בא"י, - מא"י ועד כזיב, בתוספתא מבואר דבדרום אין דין נאכל אבל לא נעבד, - וכל שהחזיקו עולי מצרים כו', לאו כללא הוא דיש שהחזיקו עולי מצרים ונעבד, - מכזיב ועד הנהר, מהו הנהר לא נתבאר, והרמב"ן והריטב"א כתבו שהוא נהר פרת, וכן הר"ש חזר בו שאינו נחל מצרים, ופי' הרמב"ם שהוא נחל מצרים צ"ע, עכ"פ יש לפרש שהוא נהר במזרח כזיב כמ"ש הר"ש, - נאכל אבל לא נעבד, במל"מ כתב דלהרמב"ם הפירות קדושים, ולהר"ש נסתפק בזה, וממה שהוצרך הר"ש לומר שנעבד כסוריא מוכח שהם קדושין, וכמ"מ ממ"ש בסוריא, וכ"נ שהם הפקר דלא משמע שהם חייבין במעשר, - אבל לא נעבד, לפר"ש פטור ממעשר וקיל מסוריא, ובסוריא גם הוזכר ביעור, ולכו"ע עושין בתלוש שם, ער"ש ורא"ש, וברמב"ם כתב דשטח זה עדיף מסוריא, - מהנהר ומאמנה ולפנים, אם נפרש בא"י מיושב לשון לפנים, ומיושב נמי שאין שתי חלות בכל חו"ל אלא בא"י בשטח זה, וזו דעת תו' בבכורות וחולין, אבל אין כן דעת הרמב"ם והרמב"ן, ומה שאמרו בירושלמי דזו"ז מדבריהם היינו מפני שבשטח זה פטור ממעשרות והו"ל כחו"ל לענין חלה.

ד. הרמב"ם והראב"ד נקטו דעבר הירדן לא קדשוה עולי בבל, ועפ"ז פסק מרן זללה"ה בסדר השביעית דספיקי עבר הירדן מותרין, אבל דעת תו' בכמה דוכתי דקדשוה עולי בבל, וכ"כ הסמ"ג דאינו נאכל בעבר הירדן, וכן במתני' מבואר

דיש ביעור בעבר הירדן, והרמב"ם פירשה בעבר המערבי, ובירושלמי מוכח דבערי סיחון ועוג מיירי, גם בשמעתין מבואר בירושלמי ובספרי גבולות של עולי בבל ויש בהם ערי עבר הירדן, וכן בגמרא דידן מבואר דבצר חייבת במעשרות, ובערכין אמרו שקדשו עיירות המוקפות חומה בעבר הירדן, והר"ש והרא"ש בידיים לא כתבו בזה לשון מוכרע, ויש להחמיר.

ה. שם מ"ב עושין בתלוש בסוריא כו' מש"פ הר"ש בחשוד דחוק טובא, ובירושלמי מוכח דאף בשל גוי אסור, ולפ"ז יש לפרש מתני' אצל גוי.

שם כלל אר"ע כו', בתוספתא מוכח דפליג ומתיר אף קצירה ובצירה, ואינו אסור אלא זריעה וניכוש וכיו"ב, וכן מצינו בכמה מקומות דלשון כלל אמר פליג אכללא דת"ק, ועוד שהרי ת"ק חילק בין מחובר לתלוש ואין זה כללא דר"ע, ולכאורה ר"ע דאסר רק זריעה וניכוש היינו מעיקר הדין דקנין הגוי אינו מפקיע קדושת הארץ, ולא הוצרכנו לגזירה שלא ישתקעו שם אלא לרבנן, שו"ר בתו' גיטין ס"ב א' דלמ"ד יש קנין מותר לעבוד בקרקע הגוי, ויש לפרש דהיינו מדאורייתא, או דמשמע להו ממתני' פ"ד דחלה דאריסין עובדין אצל הגוי בשביעית, אבל לפמ"ש מבואר במתני' דלא התירו לעבוד אצל גוי אלא בתלוש, ומרן זללה"ה ג"כ נקט דמותר לעבוד בשדה גוי אם יש קנין ע"פ הירושלמי סוף ה"א, ועסק"ח ביאור הירושלמי בע"א.

יעוי' ברא"ש מש"פ בשינוי הסדר במשנה, ונראה שמקורו בתוספתא דקתני ובלבד שלא יהא הוא מלקט והן אוגדין על ידיו, וכה"ג תניא בחלה גבי ישראל שהיו אריסין אצל גוי, ולכאורה הטעם דאז נראה שהם הבעלים, שהדרך כך שהפועלים קוצרין ובעה"ב אוגד, ויש ללמוד מזה דמתני' בפועלים ובשל גוי דבשל הפקר מי הוא הקוצר, וגם אין סברא להתיר מלאכות בפירות הקדושים בקדו"ש והם הפקר וגם אין זו פרנסה שנחוש לה אם יצא לבזו שדות הפקר.

לעבוד בשל גוי, ולשון הגר"א משמע דלגמרי כסוריא דמי.

גיטין ח' א' וכ"ש סוריא דמרחקא טובא, אם קדושת עולי מצרים כקדושת סוריא ניהא בפשיטות, דאע"פ שעכו כחור"ל שלא כבשוה עולי בבל, אבל כיון שכבשוה עולי מצרים דינה כסוריא, ואם עכו כחור"ל לעבדים כ"ש סוריא, אבל תו' והראשונים ז"ל הקשו דסוריא עדיפא מעכו שהיא חור"ל, ופי' דאחציה שבא"י קאי שכבשוה עולי בבל, ונראה שמקורם מסוגיא דלעיל ז' ב' דתניא שמעכו לכזיב מימינו למזרח פטורה ממעשר ושביעית וטמאה משום ארץ העמים, ואילו בסוריא תניא בסמוך דחייבת במעשרות ובשביעית, וגם במשנה באהלות קתני דהלוקח שדה בסוריא חייבת במעשרות ובשביעית ומפליג התם בין יכול ליכנס בטהרה או לא, ועלה קתני בתוספתא ד"ז דמעכו לכזיב מימינו למזרח פטורה, הרי בהדיא דסוריא חמירא מעולי מצרים, ואמנם איכא לאוקומה כמ"ד כ"י שמיה כיבוש, אבל עכ"פ מוכח מזה דלמ"ד ש"כ עדיפא סוריא מעולי מצרים, וצ"ל שקדשוה עולי בבל, ולפ"ז נראה דסוריא לכו"ע בבית שני כדינה בבית ראשון לכל חד כדאית לי', ובאמת בגמרא מצינו שכרכים שהניחום עולי בבל אין בהם דין שביעית, וסוריא שביעית נוהגת בה, ולמ"ד שכ' דינה כא"י לגמרי, וכ"כ בבהגר"א דדיוק הגמ' דש"כ מדקתני חייבת כו' כא"י, ומשמע דמדאורייתא קאמר, אבל מדרבנן לכו"ע חייבת, וכן בתוספתא ובירושלמי מבואר דין ביעור בסוריא, ובעולי מצרים כתב הר"ש דנאכל אחר הביעור, וכן הא דקבלו ביכורים מסוריא, לא משמע דה"ה מעולי מצרים, וכן פשטא דמתני' בחלה ששביעית נוהגת בסוריא, ור"א סבר אפי' באריסין של גוי, וכן סבר התם דסוריא כא"י לחלה, ולא הוי קולו של ר"ג ושל ר"א תרתי דסתרי, וכ"נ שלא נסתפקו אלא בעמון ומואב אבל סוריא קודמת לכולן, וכיון שפירות' הפקר לא נסתפקו במעשר, ובע"ז כ"א א' נמי משמע דלמ"ד כ"י ש"כ חשיבא הפקעתה ממעשר דאורייתא וכן בגיטין מ"ז

ו. דין סוריא לא נתבאר בהדיא אם היא ככיבוש עולי מצרים מכזיב ועד הנהר, או דחמירא מינה או קילא מיני', ואף למ"ד שמיה כיבוש יש לדון אם היה כיבוש עולי בבל בסוריא, ואם לא היה, הדין נותן שדינה כעולי מצרים, והנה אי ל"ש כיבוש אין הנדון במעלת א"י מי עדיף, אלא בגזירת חכמים שמא גזרו בסוריא טפי לפי הענין שהיו ישראל דרים שם וקרובה ליישוב א"י.

דעת הרמב"ם דספחיה סוריא מותרין מק"ו דעולי מצרים, ולפירושו היינו נאכל ולא נעבד, ולגבי חלה כתב דדין סוריא כמאמנה ולחוך, ודין יש קנין הזכיר רק בסוריא, ומשמע מלשונו דלענין דמאי דינה כמכזיב ולהלן, ולא הביא הירושלמי דפטורה מודאי, ולפ"ז מביאין ביכורים מכזיב ולהלן כמו מסוריא, ועוד דינים עי' להלן, כללא דמילתא להרמב"ם סוריא לא חמירא מעולי מצרים, והראב"ד כתב דסוריא לא כבשוה עולי בבל, ולכן דינה כמכזיב ולהלן, אבל דבריהם לשיטתם דאף עבר הירדן לא כבשו עולי בבל, וכ"ש סוריא דמרחק ועי' בזה לעיל סק"ד.

ודעת הר"ש והרא"ש דמכזיב ולהלן פטור אף מן הודאי, ובפ"ו דדמאי כתב דגזרו על הדמאי בסוריא אף למ"ד ל"ש כיבוש, וכן משמעות המשנה דרק בסוריא נאמר דין יש לו שדה דחייב לעשר, וכן בשביעית פ"ו השוה עולי מצרים לסוריא לענין עבודה בתלוש, ואם בעולי מצרים אין בפירות הפקר מבואר בדבריו דבסוריא הם הפקר, מיהו ממ"ש מ"ט לא קתני ד' ארצות משמע שדינם שוה, ויש לדחות, וכ"מ בדבריו דלמ"ד ש"כ עדיפא סוריא מעולי מצרים, וכן בפ"ד דחלה פי' דלר"א סוריא כא"י לחלה, ער"מ ורא"ש.

ודעת הגר"א דבעולי מצרים יש קנין כמו בסוריא, וזהו פטור מן הודאי שבירושלמי, מיהו לפ"ז אם ידוע שיש לו שדה מכזיב ולהלן חייב בדמאי ול"מ כן, ודעת מרן זללה"ה דלא מהני הקנין מכזיב ולהלן להתיר נעבד, ואילו בסוריא ס"ל דמותר

משמע בתוספתא תרומות פ"ב דקתני שאין תורמין מא"י על סוריא ומסיים בה הקונה שדה בסוריא כו', והיינו כמ"ד לא שמיה כיבוש, מיהו בע"ז מצינו דלמ"ד לש"כ מוכרין בתים בסוריא, ולכאורה זה סותר לכתיבת אונו בשבת, אבל מהרמב"ם מוכח דלאו סתירה היא, דפסק תרווייהו, והרמב"ם פסק דמביאין ביכורים מסוריא מדרבנן, והיינו משום דמשמע לי' מתני' ככו"ע, וממילא פסק דכותבין אונו בשבת אף בסוריא, ומיושב משה"ק המ"א, ולדבריו עבר הירדן כסוריא.

בדין לא תחנם יש להסתפק אם גם כשבטלה הקדושה אסור מדאורייתא, ולענין מעשרות מקילינן דבטלה הקדושה, ומ"מ קי"ל דאסור למכור בתים בא"י, ושם היינו מדרבנן, א"נ עיקר לא תחנם בא"י נאמר ואף קודם כיבוש, ובפשוטו א"י דמתני' כולל אף עולי מצרים, וק"ק דבשדות אמרו דאיכא תרתי, והיינו במקום שקידשו, ולפ"ז יש לדון בסוריא דאע"ג דש"כ מ"מ אין איסור דאורייתא אלא בא"י, וכן פרש"י במתני', אבל מפרש"י בגמרא משמע דלמ"ד ש"כ אסור מדאורייתא, ובמתני' פי' לפי הס"ד, וברע"ב העתיק פרש"י, ולפ"ז צ"ב מ"ט חילקו חכמים בגזירתם שכירות בתים אטו מכירה, וכבר העיר בזה הרשב"א, וגם רש"י כתב לא אחמור ולא ביאר טעם.

ח. ירושלמי פ"א ה"ג דרי"ש אמר אין העומר בא מן הסוריא, יעוי' בירושלמי שקלים דמשמע שבסוריא לא היו צריכין שומרי ספיחין, ונראה דהיינו משום דמדאורייתא אין שם שביעית, ויכולים לזרוע במשומר, משא"כ ספיחי א"י שהם מפוזרין וצריכין שימור, או לקנות מגוי, אבל אין להוכיח מזה ששדות ישראל אינם הפקר מדרבנן.

ירושלמי פ"ו ה"א ר"ח בעי מישרי ההן יבלונה כו', לפי' הגר"א מותר לעבוד בשדה גוי בסוריא, ומסיק דכיון שהם אריסין לעולם אסור לעבוד, אבל אפשר לפרש דר"ח ראה שאין מעשרין ואוכלין הפירות בשביעית, וסבר שזה חוץ לתחום סוריא, ומסיק שהשדות של גוים אלא שנתנום

א' מבואר דלמ"ד כ"י שכ' אין קנין לעכו"ם בסוריא, וכן לענין דמאי חמירא סוריא מעולי מצרים.

וראיתי שכבר העיר בזה מרן זללה"ה דמהא דגזרו דמאי בסוריא מוכח דחמירא מכזיב ולהלן, וכן מדר"א בפ"ד דחלה, וכ"ש אם מכזיב ולהלן פטורה אף מן הודאי, ובסוף הביא מדברי הגר"א דמכזיב ולהלן שאמרו דפטורה מן הודאי היינו דיש קנין, וסיים דלפ"ז עולי מצרים וסוריא שוין, אבל בתלמודן מבואר דלמ"ד ש"כ אין קנין, וע"כ דעולי מצרים גרע, וגם הראיה מדמאי לא נתישבה בזה.

ולחאמור נמצא לדעת תו' והראשונים דסוריא דינה בבית שני כבראשון, ולמ"ד ש"כ דינה כעולי בבל, וטעמא דמילתא שעיקר היישוב היה בצפון א"י בין בבל לא"י וסוריא באמצע, וכ"מ בירושלמי שכבשו עד יגר שהדותא וזה קרוב לגבול סוריא, וכ"מ במתני' דיכולין ליכנס בטהרה מא"י לסוריא, וש"מ שכבשו עד הגבול, דמה שלא כבשו עולי בבל הוכיח מרן זללה"ה דטמאין, וכן החשיבו היישוב בסוריא כיישוב א"י, ולא גזרו על אורה, וכן חששו שישתקעו שם לגמרי, ועוד, מכ"ז מוכח שהי' סמוך ליישוב עולי בבל, ולמ"ד ש"כ קדושה ג"כ כמשנ"ת לעיל.

אבל לדעת הרמב"ם והראב"ד שעבר הירדן לא נתקדשה כ"ש סוריא, ועמש"כ בזה בסק"ד, והרמב"ן הזכיר אפשרות שעכו כסוריא, אבל בריטב"א משמע שזה דין מיוחד בסוריא ולא בכל עולי מצרים.

ז. יש להסתפק אם כו"ע מודו להא דתנן דמקבלינן ביכורים מסוריא, דבגיטין נשנית הבריייתא למ"ד ש"כ, ואין תימה אם מתני' ר"מ דס"ל ש"כ, וע"כ ריה"ג דס"ל אין מביאין ביכורים מעה"י פליג, ובסברא ג"כ נראה שאין לתקן ביכורים מדרבנן, ובפרט דמשמע שקיבלו ככל דיני ביכורים שמביא וקורא, וזה לא מסתבר כלל מדרבנן, ואף למ"ד ש"כ כיון דגושה טמא אין להביא לכתחלה, ומ"מ קיבלו ממנו לחזק היישוב, אבל הא דהקונה שדה בסוריא כקונה בפרורי ירושלים אפשר לקיים ככו"ע, וכן

בעלמא התוספת ממעשר, ולפ"ז משכח"ל דינא דמתני' בסוריא אף בשל ישראל.

ירושלמי"ה"ב, לפמש"פ דמתני' בשל גוי תוכן הסוגיא דהי' ראוי להתיר הכל שהרי אין בהם קדו"ש, וגזרו שלא ישתקעו, והתירו בתלוש כדי שימצאו במה להשתכר מעט, ומיבעיא לי' מה לטחון עם הגוי דטחינה אינה ממלאכות השדה, ודייק מלשון תלוש דהכל בכלל, ומפרש דמיירי דוקא בשביעית, אבל בפירות שביעית שיצאו לשמינית ויש בהם קדו"ש כיון שאז מותר לחרוש אין סברא לאסור מלאכה בשל גוי, שהרי אין בפירות קדו"ש, שם בביאור הירושלמי שאסר השקאה בצור משום דהו"ל בכלל נעבד במחובר.

שם ה"ד הוון בעון מימר ל"פ כו' עד אמנה, יש לפרש דס"ד דלכו"ע אסור להוציא מכזיב ולהלן, ואשכח תני דר"ש שרי, ומסתברא דהיינו רק בדינא דאין מוציאין, אבל לא בדינא דמביאין, - הא דהוזכרו גבולות א"י מטורי אמנון, היינו לענין נסין שבים.

י. שם מ"א נאכל אבל לא נעבד, עוד בביאור שיטת הר"ש דנאכל לאחר הביעור, ולא מסתבר לפרש רק בעבר ולא ביער, והקלו בזה מפני שיש בזה הפסד וקושי, משא"כ בעיקר שמירת קדו"ש והפקר שזה שווה לכל נפש, ואמנם נראה דבסוריא נוהג ביעור, וע"כ בד"ז יש ד' ארצות, ועוד בכ"ז.

ובעיקר הדברים נראה דאם מכזיב ולהלן פטור לגמרי ממעשרות כדמשמע בכמה דוכתי יש לנקוט דאין קדו"ש והפקר, ורק מלאכת הקרקע אסרו דתלוי טפי בקרקע ושבתה הארץ והוי ל"ת וחמיר טפי, אבל אם חייב במעשרות מסתברא דהפירות הפקר שלא נסתפקו בסוריא אם מעשרין מ"ע בשביעית.

באריסות לעולם ולכן נשתקע שם הבעלים מהם, וחזר דינם כשדה של גוי בסוריא.

ט. כללא דשמעתתא בביאור המשנה שאם יוצאים מתוך הנחה ידועה דשביעית נוהגת בסוריא, ע"כ מתני' בשל חשוד או בשל גוי, ואם כאן בא התנא להשמיענו עיקר דין שביעית בסוריא א"כ משמע שאין שביעית נוהגת שם כבא"י, ואאמו"ר (שליט"א) זללה"ה נקט כצד האחרון, וגם פשיטא לי' דסוריא אף למ"ד ש"כ לא עדיפא מעולי מצרים, ונתקשה בדברי הר"ש, אבל לפמשנ"ת דעת הר"ש דסוריא למ"ד ש"כ כא"י, ולכו"ע שביעית נוהגת בה ולא משכח"ל אלא בחשוד, וכ"נ ברמב"ם ה"ת וכמ"ש בבהגר"א אבל בשמו"י משמע דרק עבודה אסורה כא"י, וכבר נתבאר לעיל המקומות שהוזכר דשביעית נוהגת בסוריא, שיעור לשון המשנה לפמש"כ הוא כך, ישראל שהיו אריסין אצל עכו"ם בסוריא עושין בתלוש אבל לא במחובר, שהמשנה נשנית מתוך הנחה ידועה ששביעית נוהגת בסוריא, וע"כ מיירי בשל גוי או בחשוד כדפר"ש, ובשל הפקר בלא"ה מותר לפר"ש, וכך מתפרשת לפר"ש והר"מ דהמשנה נשנית אחר שידוע ששביעית נוהגת בסוריא, אלא דלפמש"כ לא מיירי מתני' באותן שדות ששביעית נוהגת בהן, והרמב"ם בה' שמו"י נשמר בהעתקת המשנה שלא לכתבה בעיקר דין סוריא בפ"ד וכתבה בפ"ח בהלכות שדה גוי בלשון סתום כדי שיוכל להתפרש דבגוי מיירי, ויש לעי' מאי קמ"ל רב דאין עוד דין עם העכו"ם פשיטא דאפי' בסוריא אסור, וי"ל כמ"ש הרמב"ם דאפי' לסעדו בחנם אסור.

ויש להסתפק הלוקח שדה עם פירותי' מגוי בסוריא בשביעית אם מתחייב להפקירן, ובפשוטו לאחר עונת המעשרות פטור, עכ"פ לרבנן דפטרי

סימן טו

בענין שמיטת כספים

שברגע סוף שמיטה יוכל לנוגשו, דמ"מ מיקרי בעל משה ידו, כיון שלבסוף אתי לידי לא יגוש, והחוב פוקע מיד בשביעית, דמיקרי שיש לו חוב כעת, ואם משלמו עכשיו מרצונו צריך שיאמר לו משמט אני, וצע"ק בלשון רש"י בזה.

בדין חוב שא"א לנוגשו לעולם או ע"מ שלא לפרוע
ויש לדקדק משמעתין דחוב שא"א לנוגשו לעולם אין שביעית משמטתו, דהא תלינן טעמא משום דסוף אתי לידי לא יגוש, דזה משוי ליה כחוב גמור שראוי להשמיטו, אבל אם לעולם אינו יכול לנוגשו הר"ז חוב קלוש ואין שביעית משמטתו, וכ"מ בשבת קמ"ח ב' דהלואת שבת ויו"ט אם לא ניתנה להתבע אין שביעית משמטתו, דבחוב כזה לא ניתנה מצות שמיטה, ורש"י פירש דצ"ל משמט אני אלא דבלא"ה אינו תובעו, והרמב"ן וש"פ פ"י דלא קרינן ביה לא יגוש כלל.

מיהו בירושלמי שביעית פ"י ה"א מבואר דהמלוה את חברו ע"מ שלא לתובעו השביעית משמטתו, ואמנם בירושלמי מבואר שלעשר שנים ג"כ השביעית משמטתו דהא פריך ממתני' לרב דאמר ע"מ שלא תשמטני השביעית משמטתו, וא"כ מתני' במאי מוקים לה, וש"מ דפשיטא ליה דלעשר שנים השביעית משמטתו כל"ק דשמואל והוה מוקים מתני' כשהתנה שלא ישמטנו, [שור"ר בקצה"ח וכן הרא"פ פירשו דהקושיא דכיון שפירש לעשר שנים הו"ל כהתנה וכמשה"ק לעיל והרש"ס פ"י כמ"ש כ], ומשני בפרוזבול ובמשכון, מ"מ לתלמודן נקטנו דאף לל"ק מודה בלא ניתנה להתבע כלל שאין שביעית משמטתו, ולהירושלמי צ"ל שגם בזה השביעית משמטתו.

בדין מלוה לעשר שנים מ"ט אין זה כע"מ שלא תשמטני בשביעית

א. מכות ג' א' אר"י א"ש המלוה את חברו לעשר שנים שביעית משמטתו, לכאורה הו"ל כמלוה ע"מ שלא לפרוע שהרי יודע שתהא שביעית באמצע, ויש לעי' כיון שהתנה שישלם לו לאחר עשר שנים אמאי לא חשיב כמתנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, ואין לומר דהטעם מפני שיכול לעשות פרוזבול, שהרי בגמ' הקשו ממתני' ולא תירצו משום פרוזבול, ולא משמע שקודם תקנת פרוזבול ניהא מתני' לשמואל, דהו"ל כמתנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית, דהא משנינן מתני' במשכון ומוסר שטרותיו דהיינו שגם בלא תקנת פרוזבול ניהא, ואם איתא דקודם תקנת פרוזבול הו"ל כתנאי, א"כ ממילא ניהא מתני', שור"ר בקצה"ח סי' ס"ז סק"ג שהקשה כן וביאר שזהו מ"ש בירושלמי דמתני' שמעינן דע"מ שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו [שגרסו כמ"ש באו"ז אין השביעית משמטתו, ועי' פ"י הרא"פ שכ"כ גם לגרסת שביעית משמטתו, ועי"ש מ"ש בדעת שמואל בזה], ודחו דמתני' במלוה על המשכון או בפרוזבול, אבל בדעת רב כהנא בתלמודן קשה, ויעויין ברמב"ן ב"ב קכ"ו ב' ואפשר לפ"ד דבעינן שההלואה יהא בה דין שמיטה והלוה ימחל זכותו, וכשאומר לעשר שנים סתם אין כאן התייחסות של חיוב ומחילה, והר"ז כע"מ שלא תשמטני שביעית דלא מהני, שהכל קובע המלוה בלי מחילה של הלוה.

שם ב' ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש, פ"י דהפסוק מתפרש שמוט כל בעל משה ידו שיש לו כח לנוגש וא"צ

בדעת הרמב"ם בדין מלוה לעשר שנים, ובהתנה
שלא יתבענו

וַיֵּשׁ לַתְּמוּהָ עַל הָרֵמֶב"ם בַּפֿ"ט מִשְׁמֹ"י ה"ט שְׁפֹסֵק
שֶׁהַמְלוּהָ לַעֲשֹׂר שָׁנִים אֵין שְׁבִיעִית מִשְׁמַטָּתוֹ,
וּבַהֲתַנָּה שְׁלֹא יִתְבַּעֲנוּ שְׁבִיעִית מִשְׁמַטָּתוֹ, וּלְפַשְׁנוֹת
הָרִי הַסְּבֵרָא אֵיפְכָא דְכִיּוֹן דֶּאָף בְּסוּף לֹא אֵתִי לִידֵי
לֹא יִגּוֹשׁ לְכוּ"ע אֵין שְׁבִיעִית מִשְׁמַטָּתוֹ, וְצ"ל
דְּהֵרֵמֶב"ם מִפְּרָשׁ סוּגִיא דְּשַׁבְּת קמ"ח ב' כְּרַשִּׁי
דֶּאֶע"פ שְׁלֹא נִיתְנָה לִיתְבַּע שְׁבִיעִית מִשְׁמַטָּתוֹ, לַעֲנִין
שְׁצָרִיק לֹמֵר מִשְׁמַט אֵנִי, וַיֵּשׁ לִזֶּה מְקוֹם בְּסֵבֵרָא
שֶׁהַמְלוּהָ לַעֲשֹׂר שָׁנִים אֵינוֹ מְרַגִּישׁ חוּב תוֹךְ זְמָנוֹ,
אֲבָל הַמְלוּהָ ע"מ שְׁלֹא לִתְבַּע לַעֲלוֹם הָרִי מִיד
לְאַחֵר ל' יוֹם יֵשׁ עַל הַלוּהָ חוּבָה לְשֵׁלֶם הַלוּאֲתוֹ,
שֶׁהָרִי הַמְלוּהָ סוּמָךְ עַל יוֹשְׁרוֹ שֶׁהוּא יִשְׁלֵם מִעֲצָמוֹ
אֶע"פ שְׁלֹא יִתְבַּעֲנוּ וְאֵין בּוֹ כַח לְהַכְרִיחוֹ לְשֵׁלֶם,
תִּדְעַ שְׁהֵרִי אִמְרוּ חֲזָקָה אֵין אָדָם פּוֹרַע תוֹךְ זְמָנוֹ,
וּכְאֵן הָרִי מִיד זְמָנוֹ הוּא אֶע"פ שֶׁהַמְלוּהָ אֵינוֹ יִכּוֹל
לְתוֹבְעוֹ וְזוֹ כּוֹנֵת הָרִיק"ו, [אֲבָל מ"ש שֶׁהַמְלוּהָ
רָשָׁא לְתַפּוּס צ"ע מִנ"ל, וְלֹא דְמִי לְהֵהִיא דְּשַׁבְּת
שְׁלֹא נִיתְנָה לִיתְבַּע בְּגַלָּל כְּבוֹד שַׁבְּת שְׁלֹא יִכְתּוּב,
וּבִזְהָ מֵהֵנִי שְׁפִיר תְּפִיסָה כְּרַב"ע דִּאֵיעֲרוּמִי מְעִירִים],
וּמ"מ קֶשֶׁה לְחַדֵּשׁ כֵּן נִגַּד פִּשְׁטוֹת הַגִּמ', דְּדוּקָא
בְּנִגִּישָׁה מִמֶּשׁ מִשְׁמַטָּת, וְלֹא סָגִי מֵה שְׁחִיב לְשֵׁלֶם,
וּכֵן הַלוּאֲתִי יו"ט יֵשׁ עֲלֵיו חִיּוֹב גָּמוּר לְשֵׁלֶם, וּבְסוּגִיא
דְּשַׁבְּת רַשִּׁי הִגִּיהָ כְּדַבְּרִיו, וְאֵין כֵּן גֵּרְסַת הָרַאשׁוֹנִים
כִּמ"ש הָרֵמֶב"ן, וְכ"כ בַּעֲה"ת ע"ד הָרֵמֶב"ם וְלֹא
בְּרִיר לָז.

ובתנאים כאלו, ש"ס ס"ק י"ב צידד דמורה הרמב"ם כשהתנה שלא יתבענו לעולם, ואין נראה כן בירושלמי שהגירסא השביעית משמטתו, וראמו"ר (שליט"א) זללה"ה במכות ג' ב' כתב לחלק בין קבע זמן פרעון והתנה שלא יתבענו, לבין אם התנה שלא יתבענו סתם שבזה אין השביעית משמטתו, מיהו בסוגיא דשבת הרי יש עליו חיוב לשלם, ואפ"ה מבואר שאין שביעית משמטתו לגרסת הרמב"ן, ולכן נראה דיש לנקוט לדינא שאין שביעית משמטתו, אבל גם אינו יכול לתובענו, ולא

לתפוס משלו כלום, אלא שהלוה חייב לפורעו
לצאת ידי שמים.

בטעמא דר"כ לא העמיד המשנה כרבא במלוה על המשכון. ובדברי הירוש'.

ב. שם מתיב רב כהנא אומדים כמה אדם רוצה כו',
אמר רבא הב"ע במלוה על המשכון כו',
גראה דרב כהנא נמי ידע דאיכא לאוקמה בכה"ג,
אלא דס"ל שלא הי' התנא נוקט עשר שנים אם
מיי' דוקא באופן מיוחד, וטפי הול"ל חמש
שנים ויתפרש שפיר בכל האופנים, ורבא סבר
דכיון שענין השמיטה זוהי שאלה צדדית וממילא
מובן דכשהוא אומר לעשר שנים כונתו שיצטרך
לשלם, ולא שכונתו שפטור מלשלם, ולכן לא
חש התנא לזה, דממילא מובן דמיתוקמא באופן
שאינן שביעית משמטתו, שהרי נחית להשמיענו
איך להעריך הכאשר זמם, ותפס הלשון הנוח לו
יותר שהוא עשר שנים, ועי' להלן מה שמחודש
באוקימתא דרבא.

ויש לעי' הרי המלוה ודאי חשב לגבנות חובו לאחר עשר שנים, וכן הלוח ידע שישלם, וא"כ ממילא מובן דמיתוקמא באופן שימסור שטרותיו לב"ד או שיעשה פרוזבול, ומ"ט חשיב לה ר"כ קושיא, וי"ל שהקושיא מזה שנקט התנא עשר שנים ולא חמש, ש"מ שבכל ענין אינו משמט, ואכתי לא נתיישב כיון דסתמא המלוה לעשר שנים סומך על הפרוזבול ומלוה אדעתא דהכי, א"כ אין בזה קושיא, ולא הוצרך התנא לחוש בלשוננו ולא לשנות עשר שנים, וי"ל דכיון דלאו כו"ע עבדי פרוזבול עי' גיטין ל"ו ב' דשמואל אמר אי איישר חילי אבטליניה, אם איתא דשביעית משמטתו א"כ לא ילוה אדם זה לחבירו לעשר שנים, ולא הו"ל לתנא לשנות אופן שהלוהו בטעות.

בירושלמי שביעית פ"י ה"א מייתי ממתני' דע"מ
שלא תשמטני שביעית לא מהני, ומשני
איתפלגון ר"נ ור"ש חד מוקים לה במלוה על
המשכון וחד מוקים לה בפרזובול, ואפשר דר"נ

לשיטתו גיטין שם דאמר אקיימיניה, ולכן מוקים מתני' בפרוזבול, ומאן דפליג לא ניחא ליה לאוקומי סתם מתני' על סמך פרוזבול, ועי' בסמוך מה שדוחק באוקימתא דמשכון ומוסר שטרותיו לב"ד.

הוכחה דאין המלוה נאמן על זמן הפרעון, ובדעת הרמב"ם בזה

ויש לדקדק באוקימתא דרבא במלוה על המשכון דש"מ שאע"פ שהמשכון ביד המלוה אינו נאמן לומר מתי הזמן פרעון, דהא בהכי קיימין שהמלוה עדיין טוען שהלוהו לשלשים יום, ואפ"ה בלא עדים לא מהימן והם משלמים כאשר זממו, ואמנם מצינן לשנויי במשכון של קתא דמגלא דלא שוי דמי החוב, אבל ל"מ כן, שאין לסתום המשנה רק בכה"ג של משכון, וגם משמע דלא מנכין מן הכאשר זמם שיעור קתא דמגלא, (ודוחק לאוקומה במלוה אומר שמא או ביתומים), מיהו אפשר שאם ישתמש במשכון לגבות מיד דמי קתא דמגלא יפסיד כח המשכון לשאר החוב, ולכן אינו משתמש בכחו לנאמנותו אלא כששוה דמי כל החוב.

וכן יש לדקדק במוסר שטרותיו לב"ד דדוחק לומר שכתוב שטר ולא כתוב בו זמן פרעון, ועוד דודאי לא נמסר השטר לב"ד קודם שהעידו, אלא די"ל דלא חשיב שזממו להפסידו הכל כיון שיכול למסור שטר לב"ד, וגז' אינו מצוי שב"ד יקבלו שטרותיו בלי סיבה מיוחדת דאטו ב"ד טורחים בגביית חובות בנ"א, וגם קשה אם בכל גונא יכול למסור שטרותיו מאי ס"ד דר"כ, וגם בלישניה דרבא משמע אוקימתא במוסר, וערמב"ן דאפשר שהכונה לפרוזבול, ונקט בקצרה לשון המשנה שמזה נלמד דין פרוזבול.

שו"ר ברמב"ם פי"ג ממלוה ה"ז והובא בטוש"ע סי' ע"ג ס"ג ד' שהמלוה על המשכון או בשטר המלוה נאמן לומר שהגיע זמן הפרעון, וא"כ קשה לאוקימתא דרבא דאיכא שטר ומסרו לב"ד, למה הוצרכו במתני' לעדים וכשהוזמו משלמין כאשר זמם, הרי המלוה נאמן לגבות בשטרו,

וראיתי מובא שהתומים מוקים לה כשהלוה מודה בשטר שכתבו, ולכן הוא נאמן, ודוחק לאוקומה בכה"ג, גם דוחק לאוקומה במלוה אומר שמא או ביתומים, ולכאורה מוכח מכאן דבשטר בלא זמן פרעון הרי זה כריעותא בשטר ונאמן הלוה שהוא המוחזק, והמוציא מחבירו עליו הראי' [שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה], וממה שהרמב"ם הוה שטר למשכון משמע דחשיב ליה כמוחזק, ולעיל כתבנו דאף במשכון כיון דלא חשיב כמוחזק אלא כשווי המשכון, לא ניחא ליה להשתמש בכח המשכון לגבות כפי שוויו, כי יפסיד זכות המשכון מכולו, ועוד יש לעי' איך מוציאין מלקוחות בשטר שאין בו זמן, דהא מצו אמרי שהזמן מאוחר יותר, ולהרמב"ם שהמלוה נאמן הר"ז חידוש יותר אם נימא שיכול גם לגבות מלקוחות ע"פ דבריו, וצ"ע בכ"ז.

בביאור דברי הרמב"ן דטורח פרוזבול נמי שוה דמים

כתב הרמב"ן דהא דלא מוקי לה בפרוזבול משום דאכתי בעי מישם כמה אדם רוצה ליתן בטורח פרוזבול ובספק דילמא לא מתרמי ליה בי דינא דחזו לפרוזבול, ולכאורה כונתו שאדם הנותן לחבירו מעות כדי שילוהו לעשר שנים צריך לתת לו מלבד דמי הריבית גם דמי טורח הפרוזבול והספק שמא לא ימצא ב"ד ויפסיד חובו, שהרי הטורח הוא על המלוה, וכאשר זמם הוא על הלוה, מיהו קשה דבישראל אסור משום ריבית, וא"כ אין לשער לפי דמים שנותן למלוה, וא"כ גם אין לכלול דמי טורח וספק הפרוזבול, ושייך רק לומר שהלוה הפסיד גם הספק שמא לא יעשה פרוזבול, ובפשוטו כל מלוה טורח לעשות פרוזבול ואין הלוה מסופק בזה, ואם המלוה סומך על ישרו של הלוה א"כ גם הלוה לא יטען שהפסידוהו כל החוב, ועו"ק דהא מיתוקמא מתני' שפיר כשעשה כבר פרוזבול על כל חובותיו, ואין כאן נדון של ספק פרוזבול, וזה פשוט יותר ממסירת שטרותיו לב"ד, אלא דבזה י"ל שהכל בכלל תירוץ הגמ' וכמ"ש הרמב"ן.

לענין הלכה

ולענין הלכה כתב הרמב"ן דפשיטא דקיי"ל כלישנא בתרא וכתב דשינויא דרבא דחיקא הוא, וזה צ"ע דטענת שביעית טענה צדדית היא ולא חשיב דוחק, אלא יש לפרש הטעם משום דהו"ל לתנא למינקט חמש שנים, ועוד כתב דשביעית בזה"ז דרבנן ואזלינן לקולא, ויל"ע דהא קולא לנתבע היא ולא ישלם מספק, וי"ל שכך תיקנו חכמים שבמקום שהדבר ספק ינהגו כאילו לא תיקנו, ואע"פ שנידון זה הוא בדאורייתא בזמן הבית ואז נקבע לחומרא, אפ"ה דיינינן לקולא לפי שכך תיקנו חכמים, מיהו קשה דגבי שטר שיש בו אחריות נכסים אר"י גיטין ל"ז א' וכו' מפני שאנו מדמין נעשה מעשה הלכך מספק משמט, וביאר אאמ"ר (שליט"א) זללה"ה דהתם לא חשיב ר' יוחנן חוסר ידיעתו כספק מוגדר בהלכה, ולכן אין בזה קולא דספיקא דרבנן, כמו אדם שאינו יודע דין מסוים שמבואר בהלכה, שמספק אינו יכול לגבות, משא"כ תרי לישני בגמ' שזהו ספק מוגדר ואמר' ספיקא דרבנן לקולא.

ביאור ענין ע"מ שלא תשמטני, ונפ"מ לענין שעבוד נכסים

ג. שם ע"מ שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטנו, לכאורה הכונה שכשיאמר לו משמט אני ישיב לו אעפ"כ ומבואר דבכה"ג חשיב שלא השמיט חובו, ולא כנותן לו מתנה דאם זוהי נתינה חדשה הר"ז כע"מ שתתן לי מאתים וזו דתנאי מילתא אחריתי הוא וכ"מ גיטין ל"ז ב' דרבה רצה שיאמר לו אב"מ אעפ"כ, ובודאי לא רצה לקבל ממנו מתנה ויש להסתפק אם גם שעבוד נכסים על החוב נשאר מהלואה הראשונה, דנהי שחייבה התורה את המלוה לבטל נגישתו, אבל היושר של הלואה הוא לשלם את חובו, ויושר זה י"ל שמחייב גם שעבוד נכסים שביד הלקוחות, דהיינו שלא פקע החוב, מיהו פשטות הדברים שפקע שעבוד הערב כשאמר משמט אני, ונכסוהי דבר אינשי אינון ערבין ביה, ומ"מ חשיב שמשלם את החוב

הקודם כשאמר אעפ"כ, אבל בע"מ שלא תשמטני בשביעית משמע שחל לגמרי התנאי והחוב נשאר כדינו לענין שעבוד כמו קודם שביעית, מדקרינן ליה מתנה עמשכ"ב.

וביאר מרן זללה"ה באה"ע סי' נ"ו ס"ק ט"ו דנראה מזה שהשמטת שביעית היא זכותו של הלואה ובידו לוותר על זכותו, ואז נעשה חוב בלא זכות שמיטה, וא"צ התחייבות נוספת ולא לומר משמט אני, ואף בעברו כמה שמיטות אינו משמט, וכתב עוד דאפשר שיכול לחזור בו, אלא שאם יחזור בו איגלאי מילתא שהמעות גזל וגזל אינו משמט, מיהו גם לפ"ז צ"ל שנשאר החוב מעיקרו עם שעבודו, דאל"כ אינו מתנה עמשכ"ב.

בביאור הטעם דאין שביעית משמטנו

והיה מקום לבאר שהתורה אסרה לא יגוש כשהזכות של המלוה בגלל המעות לגבותם, אבל אם המלוה משמט והלואה מוותר על זכות השמיטה, הרי המלוה שנוגשו כאילו גובה חוב שאין שביעית משמטנו, כיון שמכח החוב אין למלוה כח נגישתו, והר"ז כחוב שלא ניתן ליתבע, אלא שהלואה חייב את עצמו ליתן למלוה זכות נגישתו מרצונו, אבל עדיין אין זה מיישב שאם זוהי התחייבות מחודשת צ"ב איך היא חלה בלא כח המעות, ועוד דעד שביעית ודאי ניתנה ליתבע, וא"כ רק משביעית ואילך הוא מפקיע כח התביעה וגובה מהתחייבות הלואה, וכ"ז מחודש, וע"כ צ"ל דכמו שיש חוב של מקח ושכירות דלא משמט, ה"נ יכול להתנות שמכח המלוה לא ישמט ע"י שהלואה מוותר על זכותו וכמ"ש מרן זללה"ה דשמיטה היא זכותו של הלואה, ויכול לוותר על הזכות ותהא הלואה שאינה משמטת.

ונראה מזה דאף לר"מ דמתנה עמשכ"ב תנאו בטל, מ"מ יכול לוותר על זכותו לאחר ההלואה, כמו שהאשה יכולה למחול על שאר כסות ועונה שנתחייב לה, ואז לא יפקע החוב בשביעית לכו"ע, אבל ברמב"ן ב"מ נ"א ב' מבואר דלמסקנא אתיא רק כר"י.

החילוק שבין ע"מ שלא תשמטני שביעית לבשביעית

שם ע"מ שלא תשמטני שביעית שביעית משמטתו, יש לעי' אמאי לא נימא שדעתו כפי המועיל, שאינו יודע להבחין בדקדוק הלשון בין שביעית לבשביעית, ונראה דבאמת אין החילוק בדקדוק של תוספת הבי"ת דבשביעית, אלא הענין תלוי אם עושה את התנאי עם הלואה או עם התורה, דכשאומר ללוה אני מלוה לך בתנאי ששביעית לא תשמט לא ביקש מן הלואה שימחול זכותו, אלא קבע שנותן המעות בתנאי זה, אבל כשאומר ע"מ שלא תשמטני בשביעית מבקש מן הלואה שימחול לו, וכמשנ"ת ברמב"ן ב"ב שם.

מנלן דצריך קרא דסתם הלואה ל' יום

ד. שם מנא הא מילתא דאמור רבנן המלוה את חבירו סתם כו', יש לעי' דילמא מסברא אמרו כן, כדאשכחן בעלמא דזמן ב"ד ל' יום, וה"נ בסתמא נותנין לו זמן לסדר עניניו במעות, וקים לן מסברא שהוא ל' יום, ואפשר דכיון שהשוו מלוה בשטר ומלוה ע"פ בחד שיעורא, ש"מ שיש להם אסמכתא לזה, דאי מסברא הרי ראוי לחלק ביניהם כדסבר רבב"ח קמיה דרב, ויתכן שלשון אינו רשאי לתובעו משמע ליה דבר חמור יותר מדלא קאמר דסתמא לל' יום הוא, ולפמש"כ לקמן הרי באמת סברא אחרת היא שציוותה תורה על המלוה להניח לו ל' יום לסדר עניניו.

שם ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע איני יודע שהיא שנת שמיטה, לכאורה המיותר הוא שנת השבע, שעיקרו לומר קרבה השנה שמשמטת את החובות, מיהו כיון שאמר שנת השבע ג"כ מובן שהסיבה בגלל שמיטה, ולפמשנ"ת לקמן דמתפרש שמיטה של שנת השבע ולאפוקי שמיטה אחרת, ניחא דבאמת המיותר הוא שנת השבע, עי"ש.

בביאור הילפותא דקרבה שנת השבע לפי הירושלמי

שם לומר יש לך שמיטה אחרת שהיא כזו כו', לא נתפרש מה ענין זה לפסוק זה ואיך זה מתפרש

בפסוק, ובירושלמי שביעית פ"י ה"ב נראה דמפרש שהבא ללוות באלול סוף שמיטה חושש המלוה שלא יוכל לתבעו עד לאחר שמיטה ואח"כ תשמטנו שביעית ויפסיד חובו, קמ"ל קרא שיכול לגבותו, ומשמע הטעם מפני שלא קרינן ביה לא יגוש, [מיהו קשה דבירושלמי לעיל משמע דלעשר שנים משמט וכמש"כ סק"א, ואולי ג"ז ממירא דרב] והקשו ע"ז דהאמר רב דע"מ שלא לתובעו השביעית משמטתו, וא"כ גם בזה השביעית תשמטנו, ולפ"ז אפשר דמעיקרא פירשו בירושלמי קרבה שנת השבע דדוקא בתוך שנת השבע השביעית משמטתו, אבל בחדש אלול אם לא נשאר ל' יום בשנת השבע אינה משמטתו [דדוקא כשקרבה שנת השמיטה ולא בתוך הל' יום שהם בשמיטה], ולמדנו מזה שאינו יכול לתובעו באותן ל' יום ולכן אינה משמטתו.

ומסיים בירושלמי אשכח תני רי"ש כו' שלא תאמר כל שש שנים שדהו לפני כרמו לפני כו' ופירשו שם שהכונה ששנת השבע היא סיבה שלא ירצה להלוותו, כיון שאין לו פירות שדה ממה לשלם חובו, שהרי בשנת השבע הכל הפקר, ואין ללוה ריוח משדהו, ואח"כ תבא שנת השמיטה ותשמטתו, ולכן הזכירה תורה שני הטעמים יחד, ולפ"ז לא מיירי כלל בסתם הלואה ל' יום, וזהו מה שדחו בירושלמי דרשא דרב יהודה.

ובבהגר"א פירש הירושלמי איפכא דקמ"ל קרא שצריך להלוותו אע"פ שע"ז ישמט חובו, וכדאמר רב דע"מ שלא לתובעו השביעית משמטתו וה"נ בתוך ל' השביעית משמטתו, ויש לעי' למה נחייבו להלוות ע"מ שלא ישיב לו, ואטו חשיב בליעל מי שאינו נותן מתנות, ושמא מיירי באופן שהלואה מבטיח לשלם גם אחר שמיטה, אלא שהמלוה חושש שלא יוכל לנוגשו ולחייבו בכח, ולגבי זה נאמר השמר לך, מיהו זה יתכן אם מן הדין הלואה צריך לומר אעפ"כ, אלא שאין מחייבין אותו, אבל אם החוב פקע אין לחייבו להלוות בכה"ג.

מיהו ע"כ צ"ל כן למ"ד דלעשר שנים שביעית משמטתו [ובאמת הירושלמי סובר כן] וע"כ

בנידון האו"ז והב"ח בדין מלוה סתם, וסוף הל' יום לאחר ר"ה

ה. כתב באו"ז ע"ז סי' קכ"ג דהמלוה את חברו סתם וסוף הל' יום לאחר ר"ה אין שביעית משמטתו כדין מלוה לעשר שנים, ונראה דפשיטא ליה שאין לחלק ביניהם, וכתב שכ"מ בירושלמי שביעית, ובאמת מבואר שם דהו"ל כע"מ שלא לתובעו, אלא דהתם ס"ל ששביעית משמטתו וכ"ה פשטא דתלמודן שמצב החוב בתוך ל' כלאחר שמיטה שאינו יכול לנוגשו, וא"כ למ"ד דלעשר שנים אינו משמט משום דלא קרינן ביה השתא לא יגוש, אין מקור לחלק ביניהם, ולא דמי לע"מ שלא לתבוע לעולם שפסק הרמב"ם כהירושלמי שמשמט, דהתם אין זמן שמחויב יותר, וא"כ כל הזמן זימניה הוא, אבל בתוך ל' לא הגיע זמנו עד לאחר ל'.

והב"ח סי' ס"ז דייק מדברי הרמב"ם שפסק מתני' דהשוחרט את הפרה, אע"פ שהקפת החנות אינה משמטת, וש"מ דחשיב לה כחוב דמלוה, וא"כ דינו כסתם הלואה ואפ"ה קתני דמשמטת, מיהו בירושלמי אמר דמתני' ר"י היא דהקפת החנות הראשון ראשון משמט, ובהקפת החנות ליכא דין ל' יום, ואמנם בעיקר הדברים הירושלמי ס"ל כל"ק דלעשר שנים משמט, וכמשנ"ת לעיל, ולכן גם בל' יום ס"ל דמשמט, אבל לתלמודן יש להשוות שניהם שאינו משמט, שו"ר בתומים ס"ק ט"ז בזה, ומה שהוכיח מהירושלמי כבר נתבאר דהירושלמי ס"ל כל"ק דלעשר שנים משמט, וכן פשוט להר"ש שביעית פ"י מ"ב דמה שלא ניתן להתבע בר"ה הו"ל כעשר שנים, אע"פ שהמניעה משום יו"ט, וכ"ש כשלא ניתנה ליתבע מחיוב המלוה, ולכן נראה לענין הלכה דק"ל כהאו"ז שכ"נ דעת הר"ש וכ"מ בר"ן שבת קמ"ח ב', ואע"פ שדין עשר שנים גופיה במחלוקת, כבר כתב הרמב"ן דהוי ספיקא דרבנן ומספק אינו משמט, ואין שום מקור להתיר למלוה לתפוס תוך ל', (כמו שאינו יכול לתפוס לאחר שמיטה).

דגם ע"ז קאי השמר לך, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דמייירי כשהלוה מבטיח לומר אעפ"כ והמלוה מאמינו, ואפ"ה חושש שלא יוכל לתובעו ולהכריחו לשלם, וע"ז קאמר קרא השמר לך, ועדיין צריך יישוב למה נקרא בליעל בכה"ג אם זה באופן שפטור מליתן לו מתנה, כגון שכבר בזבז יותר מחומש או שצריך למעות לאחר זמן, ושמא נאמר שיש אופן ששביעית משמטת, אבל המלוה שנמנע אינו עובר בלאו, אבל הירושלמי קאי על פסוק זה.

איך מתפרש הילפותא לפי תלמודן

ולתלמודן אפשר דה"ק קרבה שנת השמיטה של שנת השבע, שהיא משמטת את החוב לגמרי, ולמה הוצרך לפרש שהיא שמיטה של שנת השבע לפי שיש שנת השמיטה אחרת שהיא כזו לענין שלא לתבוע, ואיזו היא המלוה את חברו סתם, [נעמש"כ לעיל דהו"ל למיכתב רק שנת השמיטה, דבשנת השבע לחוד עדיין אין מבואר הסיבה שמשמטת הכספים, ועוד יש דיוק דשנת השמיטה משמע שנה שלימה שמשמטת, ולא רק מקץ שבע שנים שמשמטת בסופה], ומבואר מזה שהתורה מצוה את המלוה שלא ידחקנו להחזיר לו מיד, רק יתן לו זמן שלשים יום לעשות צרכיו במעות, וכיון שוהי השמטה גם נגד רצונו ניחא דדמיא לשמיטה, אבל אם זה גילוי דעתא דסתמא מתכוין לכך מדלא פירש, א"כ אין זה ענין לשמיטה, ואמנם ודאי שד"ז רק במלוה סתם, אבל רשאי לפרש לפחות מל' יום, דבהלואה כזו נחית הלואה אדעתא דהכי, אבל במלוה סתם כשבא לתובעו קודם ל' יום הר"ז נגישה ודחיקה, כיון שהלואה תכנן להשתמש במעות זמן מה לקנות ולמכור, וכשהוא דוחקו להחזיר מיד הר"ז נגישה ומנעתו תורה מזה, אע"פ שמתחלה ה' דעתו כך, וזהו לשון אינו רשאי לתובעו ולא אמרו אינו חייב להחזיר, [מיהו אין זה דיוק דלשון אינו חייב ה' מתפרש שפיר שאין יושר מצד הלואה להחזיר], עכ"פ גילתה תורה שיש יושר בהלואת ל' יום, ולכן נקבע כן בסתם הלואה.

אלא שענין הנגישה הוא מצב רגשי של הלוח כלפי המלוה, והפסקה מועטת שלא לפי בקשתו אינה משנה את מצב החוב.

ולפ"ז אם ביקש הלוח שיאריכו לו הזמן בשנה מסוף שביעית למוצ"ש, מהני שפיר אע"פ שכבר הגיע חוב זה לנגישה, ואם הגיע זמן פרעון ער"ה, י"ל דלא מהני אם יאריך לו הזמן למוצאי ר"ה אפי' האריכו קודם שהגיע הזמן, כגון שהחליט כן שני ימים לפני ר"ה, אע"פ שאם מתחלה הי' הזמן למוצאי ר"ה הי' מועיל, שכל הזמן נדון כאחד, מ"מ הארכה זו לא מהניא ליה, ויש לדון בזה דבכה"ג י"ל מצטרפת הארכה זו לכל הזמן דמעיקרא, ונראה שזו גם סברת אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה אלא דלמש"כ הדבר תלוי במשך הארכת הזמן, ובאופן שהיא לטובת הלוח, וכמש"כ.

ומצינו בהלואות יו"ט למ"ד לא ניתנה ליתבע שבת קמ"ח ב' דמ"מ אם איגלאי מילתא דחול הוה וניתנה ליתבע לאחר יו"ט סגי בהכי למיקרי בה לא יגוש, אע"פ שלא הי' יכול לתובעה באותו יום מכח ספק, מ"מ חוב כזה שניתן ליתבע קרינן ביה לא יגוש, וה"נ הארכת זמן שלא נעשית לטובת הלוח.

בטעמא דמ"ד הלואות יו"ט לא ניתנה ליתבע, והאם אינו רשאי

ז. שבת קמ"ח ב' איתמר הלואות יו"ט ר"י אמר לא ניתנה ליתבע, לכאורה בלא תקנת ב"ד לא שייך להחליט דין כזה, וע"כ דרב יוסף דייק לה ממתני' וא"כ הו"ל לגמ' לפרושי מגליה, ואפשר דלמד כן מהא דמניח טליתו אצלו, דכיון שהי' פשוט לו מסברא כן, פירש שזוהי כונת המשנה לומר שלא ניתנה ליתבע וצריך משכון, אבל לרבה קמ"ל תנא שמותר להניח משכון ולא אמרינן דמיחזי טפי כדרך חול ע"י המשכון [שור"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה עוד בזה], ובערב פסח בירושלים ביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דכיון שאין המוכרים מכירין את האורחים

ברם ראיתי במ"ב סי' ש"ז סקמ"ב דבמדינתנו נוהגין לצבוע גם תוך ל', ולפ"ז י"ל דלא חשיבא סתם הלואה, ותלוי לפי הענין, וצ"ע.

הא דבסתם הלואה לא אמרינן חזקה אין אדם פורע תוך זמנו כמ"ש בטוש"ע, וכ"כ בסה"ת בשם כולהו רבוותא, יש לפרש דכיון שלא קבע הלוח זמן פרעון מצי למימר דמעיקרא לא הוצרך למעות אלא לעשרים יום, דסתמא אין הלוח יודע קביעות של ל' יום כשלוה סתם, וגם לאחר מ' יום מרגיש כמו לאחר כ' יום, ואין הזמן של ל' יום כיומא דמישלם זימניה בשטר שיש בו זמן.

בקו' החו"ב למה לא תיקן הלל שיאריכו זמן הפרעון ללאחר ר"ה

ו. הקשה אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה למ"ד שהמלוה לעשר שנים אינו משמט למה לא תיקן הלל שבער"ה יאריכו זמן פרעון החובות עד לאחר ר"ה, ואף בע"כ של לוח יכול לעשות כן, [משום דמחילה כהפקר וא"צ שיוכה בה הלוח, דסו"ס הפקיר זכות זו], וכתב דאפשר שחוב שהלוח כבר הרגיש בו כח נוגש שוב לא פקע מיניה שם חוב של נגישה, ואפי' קבע כן בתחילת ההלואה שמשעה אחת קודם ר"ה של שמינית עד מוצאי ר"ה לא יוכל לנוגשו לא מהני.

ולכאורה הי' נראה דהארכת זמן שלא נעשית לטובת הלוח לא מהניא, כיון שהלוח אין לו ריוח מחוסר הנגישה של שעה זו, והוא מרגיש נגוש כל הזמן, כמו שפשוט שאפי' כשחל מוצאי שביעית בשבת, שא"א לתבוע חובות באותה שעה לא מהניא כיון שזוהי סיבה צדדית, ואע"פ שיודעים בשעת ההלואה שיחול בשבת, דכל הפסקת נגישה כזו אינה מבטלת שם לא יגוש מהחוב, [ולעולם מצוה להוסיף מחול על הקודש ואין כח גבייה ברגע שקודם מוצאי שביעית], וה"נ בהארכת זמן מועט שלא נעשית לטובת הלוח, דהיינו שאין לו תועלת בנגישתו מהארכת הזמן הזה, שפיר קרינן ביה לא יגוש במוצאי שביעית, ולא רק מפני העתיד

לזה, שו"ר בריטב"א הנדמ"ח בשם הרי"ד דבמתני' הנדון שיכתוב על פנקסו וכדפרש"י במתני', ובגמ' הנדון שיכתוב שטר התחייבות מהלוה, והריטב"א כתב דתרת"י בעינן, וכ"נ ברשב"א.

שם ועושה עמו חשבון לאחר השבת, מבואר שאין כאן דין סתם הלואה ל' יום, דודאי אף במלוה על המשכון הדין כן דסתם הלואה ל' יום.

שם אם הי' החודש מעובר כו'

שם אם הי' החדש מעובר משמט, לכאורה החידוש ברישא [דסיפא פשיטא דלא שייך שמיטה בשמינית, שו"ר בזה בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה, ואפשר לומר דקמ"ל דהלואה יו"ט משמטת, כגון מה שלוה בשבת שקודם לכן, אבל אכתי קשה למ"ד לא ניתנה ליתבע, ואפשר דלדידיה מתפרש איפכא ואם לאו אינו משמט מפני שהוא יו"ט, לומר שאפי' בשמיטה הבאה לא ישמט חוב זה], ולמ"ד לא ניתנה ליתבע איכא חידוש גדול דאע"פ שביום המכירה לא ניתנה ליתבע מכח ספק אפ"ה מהני הא דאיגלאי מילתא דחול הוה, אבל למ"ד ניתנה ליתבע צ"ל דהחידוש הוא אע"פ שלא קרינן ביה לא יגוש במוצאי שביעית מספק יו"ט, וגם אדעתא שלא יפרע עד לאחר יו"ט אפ"ה משמט, כיון שהמניעה היא מפני היו"ט, ולא מפני הארכת זמן החוב, וגם הי' מקום לומר שלא ישמט מדרבנן כיון שההלואה היתה מפני שהוא יו"ט, והי' להם לנהוג בה כיו"ט של שמינית, שלא עלה על דעתו של מלוה לשמט חובו, ויש גם לחוש דמימנעי ולא עבדי ואתו לאימנועי משמחת יו"ט.

בירושלמי שביעית מוקים מתני' כר' יהודה דהקפת החנות ראשון ראשון משמט, וא"כ תתפרש מתני' כשחזר והקיף אח"ז, ול"מ כן, ואפשר דהכא לאו בטבח המקיף אלא בנ"א שנשתתפו יחד להתחלק בבהמה, ואחד נתן בהמתו ונתחייבו כולם מעות, ואינו מקיף כחוננוי המרויח במקחו, אלא חייבין לשלם מיד, וכזקפן במלוה דמו שאינו מקיף

הבאים מכל הארץ, הרי סתמא לא יתן אא"כ מניח טליתו אצלו.

ומשמע בגמ' דאינו רשאי לתובעו כלל, דהיינו לבקש ממנו שישלם חובו, ואמנם רש"י פירש שאינו יכול לתובעו בב"ד, ומשמע דבינו לבין עצמו רשאי לתובעו, וכן בסברא דהכתיבה מועלת רק לתביעה בב"ד אבל מהא דמדמינן לה לשביעית, ובעינן משכונא או איערומי, משמע שאינו רשאי לתובעו כלל, ויש לדחות דמערס איערומי רק כשתבעו ולא שילם, ובאמת תפיסה הו"א טפי מתביעה ושרי, שו"ר ברמב"ן וברשב"א ובריטב"א מבואר שרשאי לתובעו בינו לבינו, וצ"ל דבאמת גם בזה לא דמי לשביעית, וראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהו"ל כחוב שאין לו זמן פרעון, (שאפי' תובעו יכול להשיבו שלא הגיע הזמן).

שם ורבה אמר ניתנה ליתבע, לגרסא דידן רבה צ"ב למה הקדים רב יוסף לרבה, ונראה שרב יוסף חידש ענין לא ניתנה ליתבע, ורבה חלק עליו, אבל בלא רב יוסף לא הי' רבה צריך לומר דניתנה ליתבע דפשוט שכל חוב ניתן ליתבע, אבל גרסת ר"ח והרי"ף ורש"י רבא, וניחא בפשיטות דקדים ליה ר"י, וכ"נ מדאמר טעמא דאי לא ניתנה ליתבע לא יהיב ליה כו' משמע שהי' מקום להסתפק מסברא ולומר כדבר יוסף אלא דאיכא טעמא למימר ניתנה ליתבע, וברשב"א וריטב"א הביאו גירסאות חלוקות בזה וכתב הרשב"א דרוב הספרים גרסי רבא עי"ש.

בטעמא דצריך לומר השאילני, והאם חיישין שיכתוב המלוה או הלוה

יש לעי' אם לא ניתנה ליתבע למה צריך לומר לו השאילני הרי גם כשיאמר הלוני לא יועיל לו לכתוב, ובתו' כתבו דחיישין דאתי למיכתב אע"פ שהזכיר לשון שאלה, ואפשר דלשון שאלה מזכירו שלא ניתנה ליתבע, ואם נימא דהלואה כותב לעצמו כדי שיזכור להחזיר ניחא, אבל לא משמע שחיישין

כלל, דהקפת החנות דוקא קתני, וצע"ב וערמב"ם וריטב"א.

שם מאי משמט כו' לכאו' הו"ל להקשות אמאי משמט

שם מאי משמט, פרש"י דשמוטה ועומדת היא, ויעו"ב ברמב"ן שהקשה דהו"ל לגמ' לפרושי כדמפרש בקושיא מסיפא דמתני', וע"כ דהשתא קשיא לן דלא שייך דיני שמיטה כלל אפי' לענין לומר משמט אני, ועו"ק דהא הלואה יו"ט חיוב גמור הוא אלא שאין ב"ד נזקקין לו, ולא שייך לשאול מאי משמט, אלא אמאי משמט הא לא קרינן ביה לא יגוש, וכ"ה גרסת הר"ש, אבל הרמב"ן והרשב"א גרסי מאי משמט ומפרשי דתרווייהו פריך, וסמין על מה שהזכיר דלמ"ד ניתנה ליתבע קרינן ביה לא יגוש, ולדבריהם באמת הקושיא היתה מאי משמט הא שמוטה ועומדת היא, אלא שלא רצו לתרץ דנפ"מ לענין שיאמר משמט אני, כיון דלא קרינן ביה לא יגוש כלל.

שם ש"א"ה כו' בטעמא דמהני אע"ג דבשעת הלואה לא ניתנה ליתבע

שם שאני התם דאיגלאי מילתא דחול הוא, הקשה אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דסו"ס בזמן ההלואה נתחייב שלא יוכל לתבוע, כיון שבאותה שעה ה' אסור להתחייב גזירה שמא יכתוב, וכתב שזו כונת תו' דדוקא בודאי יו"ט אמרו שלא ניתנה ליתבע, דהתירו לו חכמים להלוות באופן שאם יודע שהוא חול יוכל לתבוע, דלא החמירו כולי האי בספק דכיון שידוע שיש צד שהוא יו"ט ואינו יכול לתבוע, יזהר כבר שלא לכתוב, א"נ חושב כשיתברר שהוא חול יוכל לכתוב בו ביום, ולא אתי לידי שכחה.

ונראה דאפי' למאי דנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש מ"מ מהני הא דאיגלאי מילתא שהוא חול לענין שיוכלו לתבוע לאחר יו"ט, דמתני' הלכה למעשה קמ"ל, דסגי לן במה שהחמירו לחשבו יו"ט ביומו, ולא למאי דנפ"מ לאחר יו"ט, ולמדנו

מזה דקרינן ביה לא יגוש במוצאי שביעית אע"פ שאסור משום יו"ט ומשום ספק שמא לא ניתנה ליתבע, אפ"ה מהני הא דאיגלאי מילתא דחול הוא דקרינן ביה לא יגוש, שו"ר דהרשב"א למד מכאן ליו"ט שני של גלויות שניתנה ליתבע, והריטב"א פליג ע"ז, מ"מ מדברי שניהם נלמד שכאן מיירי כשדינו כיו"ט מדרבנן.

שם רישא צריך למימר ליה משמט אני, נראה הכונה דבשביעית נתחדש חיוב לוותר על החוב, דאי לאו דבר השמיטה הו"א דסגי בזה שאינו נוגשו, והו"ל כהלואה שלא ניתנה ליתבע, אבל החוב קיים, קמ"ל דבר השמיטה שצריך לשמוט ידו לגמרי מן החוב, ויותר נראה דמלשון שמוט כל בעל משה ידו ג"כ שמענו שצריך לנטוש החוב לגמרי, ומדבר השמיטה למדנו דסגי בדיבור ורשאי לקבלה כשאומר אעפ"כ, ובגמ' נקטו דרשא זו שכאן מפורש הענין שצריך להשמיט לגמרי החוב, אלא דרשאי לקבלו, אבל עיקר התשובה היא שביו"ט נשאר החוב, ובשמיטה פקע החוב.

שם רבה כו' באיזה אופן מיירי שגבה בהערמה

שם רבה בר עולא מערים איערומי, נראה דרק כשראה שאינו משלם הערים עליו, ולא רצה ליטול משכון מכל אדם שמראה לו שחושדו, אבל זה החשוד שפיר מערים עליו, ולפמ"ש הראשונים ז"ל שיכול לתבועו בינו לבינו, צ"ל שתבעו ולא שילם לו ולכן הוצרך להערמה, ואמנם תפיסה כתביעה דמיא ואלוימא מינה, ויעו"ב ברמב"ן דמהני תפיסה מן הדין ואינו יכול להוציא מידו.

מ"ש תו' דמחמרי אנפשייהו לכאורה זה מיושב יותר אם רבא נחלק על רב יוסף, דהו"ל כתלמיד במקום הרב והם היו בדורו של רב יוסף ורבא ולכן החמירו כרב יוסף, אבל אם החמירו כרב יוסף נגד רבה הר"ז כמסקנא שראוי להחמיר, מיהו בתו' משמע דגרסי' רבה וס"ל דכיון דקי"ל הלכה כרבה נגד רב יוסף שפיר אמרינן דמחמרי אנפשייהו, ועי' פ"י ר"ח דמה"ט יש שפסקו כר"י,

והרי"ף לא הכריע, ובשו"ע סי' תקכ"ה ס"א פסק דניתנה ליתבע.

בדין חוב דשושבינות שדנו הראשונים ז"ל אם הוי כלעשר שנים

ח. ב"ב קמ"ה ב' ואין שביעית משמטתה דלא קרינן ביה לא יגוש, יעויין בתו' דר"ת למד מכאן דלעשר שנים אינו משמט, ויש לעי' דאדרבה מדנקט דוקא שושבינות משמע דחוב כה"ג משמט, דהא מיירי בשושבינות שלא הגיע זמנה קודם ר"ה של שמינית, וי"ל דלא דמי לעשר שנים שהארכת הזמן לטובת הלוה, אבל בשושבינות אין זו זכותו של הלוה אלא תלוי במלוה מתי שיצטרך לפרעון הזה, ולכן איצטרך לאשמועין דלא משמט אע"פ שידענו דלעשר שנים אינו משמט, תדע דברייתא היא ולא מייתנין מינה מידי.

ונראה דאפי' קבע זמן לנשואין לאחר ר"ה אינו משמט אפי' למ"ד דלעשר שנים משמט, דברייתא כללא קתני שזהו חוב דלא קרינן ביה לא יגוש.

במלוה ע"מ שאופן הפרעון יהיה שחייב לשלם לו תוך ג' ימים מיום שיתבענו

ויש להסתפק במלוה את חבירו ע"מ שישלם לו תוך ג' ימים מזמן תביעתו, מי אמרין דאכתי

לא מטא זימניה שהרי יש לו ג' ימים, או"ד ג' ימים אלו כנגישה דמו וכזמן ב"ד לפרעון, ולפ"ז אפי' לא תבעו משמט, ואין להביא ראי' משושבינות שהעיקוב בגלל המלוה, וכאן העיקוב לטובת הלוה שנתן לו זמן להשיג מעות לתשלומין, אבל מ"מ אין זה זמן הלואה אלא כזמן ב"ד לפרעון, אלא שיש לדון היכא דנתן לו ל' יום משעת תביעה דלכאורה הר"ז כסתם הלואה ל' יום, דכל הלואה היא כדי שיוכל להשיג מעות משלו בינתיים, ואם בל' יום לא קרינן ביה לא יגוש א"כ ה"ה בג' ימים, מיהו לא דמי כיון שבאמת ראוי שישלם לו מיד, אלא שאינו נוגשו עד ג"י או ל' יום משא"כ סתם הלואה שנתן לו המעות כדי שיהיו ברשותו, ולא מטא זימניה עד ל' יום, ולפ"ז אם מודיעו שצריך המעות ליום פלוני הר"ז כלא מטא זימניה, כיון שאין ענין שישלם לו מיד, ומ"מ יש ללוה הרגשת נגוש כיון שהזמן בא מכח התביעה לפרעון, ולא זמן להלואה, ולדעת הרמב"ם הו"ל כע"מ שלא לתובעו דמשמט, כיון שאין לו זמן שיכול להחזיק המעות בשופי, אלא שאינו תובעו לשלם מיד, ועד כאן לא פליגי לישני אלא בקובע לו זמן דחשיב תוך זמנו במוצאי שביעית, ואילו בחוב כזה ודאי לא חשיב תוך זמנו, אפי' קודם שתבעו, והדעת נוטה דמשמט, ועדיין צ"ע.

סימן טז

בדיני חובות שאינם משמטין

בשטר, ולכן רב ושמואל פירשו שהתנא נקט כן ללמדנו דאפי' יש בו אחריות נכסים משמט, ושלא בשטר אין הכונה מלוה ע"פ, דאין דרך לשנות בזה לשון שלא בשטר, אלא אחד מלוה ע"פ ואחד מלוה בשטר, אלא שלא בשטר היינו שאינו שטר גמור, ומזה נלמד דאף שטר גמור משמט, וכן ר"י ור"ל ג"כ דייקו דשלא בשטר היינו ע"פ ובשטר היינו

גיטין ל"ז א' תנן התם השביעית משמטת וכו' מנין ידעו ר"ש לפרש כן מתני'

א. גיטין ל"ז א' תנן התם השביעית משמטת את המלוה בין בשטר בין שלא בשטר רב ושמואל דאמרי תרווייהו כו', לשון המשנה אינו מתפרש כפשוטו בין בשטר בין בעל פה, דא"כ הו"ל אפי' מלוה בשטר, א"נ בין מלוה ע"פ בין

ויש לעי' א"כ משכנתא באתרא דמסלקי לא תשמט, כיון שתופס בה כמשכון, וי"ל דאין תפיסת המלוה בקרקע כתפיסתו במטלטלין שיכול להסתירם ולמכרם, אבל קרקע נשארת במקומה, ומה שלא קנה המלוה נשאר ברשות הלוה, וכיון שלא נתחדש דין קנה משכון במשכנתא דקרקע, לכן לא קרינן ביה של אחיך בידך.

מה הדין בשטר שיש בו שעבוד ואין ללוה קרקע

ויש לעי' באין ללוה קרקע אם גם בזה ס"ל שאינו משמט, ומקום הספק משום דסתם שטר שיש בו אחריות נכסים לא משמע דנחתנין לברר כמה שדות יש לו, וכמה בע"ח מוקדמין להלוואה זו, שאם הם יגבו נמצא שאין לו קרקע לחוב זה, מיהו אין בכ"ז הכרע, כיון שאנו דנים על עיקר ענין אחריות אם כגבוי דמי, דרב ושמואל סברי דאפי' יש לו קרקע ואפי' סיים לו שדה בהלוואתו משמט, וכנגד זה מיירו ר"י ור"ל, ולא נחתו לבאר מה הדין כשאין למלוה כלום מאחריות זו, (ואם בעינן קרקע ניחא שנמנעו מלהלוות ולא עשו שטר באחריות נכסים, דנפ"מ בדלית ליה קרקע כשיווי החוב, מיהו לא כל חוב שוה להשקיע בשטר ופשיטי דספרי, וגם טריחא ליה מילתא להעמיד עדים ולחתום ולשמור שטרו, ונוח לו שלא להלוות).

ובירושלמי שביעית פ"ה ה"א מייתי הא דא"ר יוחנן דמתני' בשטר שאין בו אחריות נכסים וכר"מ דלאו ט"ס הוא, ואתא עובדא קמיה דר"י ואמר משמט כו', א"ר ירמיה הדא דתימא בשאין לו קרקע אבל יש לו קרקע אינו משמט, ור' יוסי אמר אפי' יש לו קרקע משמט, אבל ייחד לו קרקע אינו משמט, כ"נ הסוגיא שם, ומשמע דר' ירמיה סבר בדעת ר' יוחנן דאף באין לו קרקע אינו משמט, אלא שבזה לא רצה להורות כן, אבל פשטות הדברים דלא רצה להורות כשינויא דמתני' בדליכא אחריות וכר"מ, וא"כ אפי' ביש לו קרקע משמט, וכן פשוט בתלמודן שלא חילקו בזה, ויעוי' בש"ך סי' פ"ח ס"ק מ"ט שכתב לחלוק על הסמ"ע וכתב דבעינן

בלא אחריות נכסים, דכיון דשלא בשטר מתפרש שלא הי' שטר כלל, א"כ אין לנו בלשון שטר אלא שיש שטר ולא שיש גם אחריות, ובירושלמי מוקי לה ר"י כר"מ דאחריות לאו ט"ס הוא, וכן לשון שטר סתמא אין משמעותו אחריות נכסים, אלא שיש בידו שטר חתום בעדים, (ויש להעיר דהא רי"ש נמי ע"כ כר"מ מוקמי לה, דהא שלא בשטר היינו שטר שאין בו אחריות נכסים, ולרבנן אחריות ט"ס ויש לדחות דלר"ש מיירי במפורש בלא אחריות, [ועב"מ י"ג א' אומר הי' ר"מ], אבל לר"י ור"ל א"א לסתום כן בלשון בשטר, דמיירי במפרש בהדיא בלא אחריות, מיהו אם גם לר"ש אתיא כר"מ ניחא שלא הזכירו בגמ' דר"י ור"ל הוצרכו לידחק דאתיא כר"מ).

מה החידוש שגם מלוה בשטר משמטת

ויש לעי' מאי קמ"ל תנא דשביעית משמטת אפי' בשטר, פשיטא כיון שאין בו אחריות מה לי שטר מה לי ע"פ, ונמצא שהתנא רק הטעה אותנו לחשוב דאפי' באחריות משמט, ואפשר דס"ד דשטר נעשה כגופו ממון שהרי אפשר למכור שטר לאחרים, והי' מקום לומר דלא יגוש שיידך רק בין המלוה ללוה, וזה במלוה ע"פ, אבל התופס בידו שט"ח של אחר אינו כמלוה הנוגש, וממילא גם המלוה אינו עובר כשתובע ע"י שטר, ולשון הברייתא שט"ח משמט ואם יש בו אחריות נכסים אינו משמט, ג"כ מבואר שיש חידוש דשט"ח משמט, ועריטב"א שכתב דלב"ש כגבוי דמי בלא אחריות.

בביאור החילוק בין משכון לשטר שיש בו שעבוד קרקעות

שם אבל שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט, בקרקעות יש עדיפות ממשכון של מטלטלין, כיון שהם קבועים במקומם, ואע"פ שלא קנאם המלוה כדין משכון, חשיבי שפיר כגבויין, אע"פ שאין של אחיך בידך כמשכון דקני ליה, מיהו לעומת זה הם מחוסרין גביה ולכן גריעי ממשכון,

עומד ליגבות באופן שיחשב כמוחזק, ולפ"ז י"ל דלענין נפ"מ אחרת לא מצריכין ב"ש שעבוד נכסים, דס"ל שחיוב מוחלט בשטר או כבשטר משוי ליה כמוחזק לענין ספיקות ולא כמוציא מחבירו, שוב נתבאר בכ"ז לקמן סק"ג ע"ש.

והנה בירושלמי אמרו דשטר שיש בו אחריות כמשכון דמי, אבל פשטות הגמ' דעדיף ממשכון וכגבוי דמי, דלא קרינן ביה לא יגוש, ואילו משכון מתמעט מולא של אחיך בידך, ובענין לדין קונה משכון, אבל בשעבוד נכסים הטעם כמו לב"ש דלענין לא יגוש כגבוי דמי.

ובמשכנתא באתרא דלא מסלקי דקי"ל ב"מ ס"ז ב' שאין שביעית משמטתו ליכא למימר כשמואל דאבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי, דלא נאמר כן אלא במשכון שנוטלו לרשותו ונעשה שומר עליו, ושייך לומר שקיבל אחריותו בדמי כל החוב, אבל במשכנתא דקרקע אין אחריותה עליו ולא קיבל עליו להפסיד כלום, וא"כ הדין נותן דלכו"ע בעינן שתהא שוה כנגד החוב.

במ"ש הרמב"ן דמשכון אינו משמט כלל

ובעת ראיתי ברמב"ן ב"מ פ"ב א' שכתב לבאר דלר' יוחנן דערבון כנגד כולו הוא קונה, ה"ה דמשכון כנגד כולו אינו משמט, ואע"פ שאם אבד המשכון לא הפסיד אלא כפי שווי של המשכון, אבל מ"מ מיקרי המשכון כנגד כל החוב, כמו שהערבון קונה כנגד כולו בתחלת הקנין, ה"ה שהמשכון נחשב כנגד כל החוב, והטעם דלא קרינן ביה לא יגוש כנגד כל החוב, אע"פ שאין בידו אלא מקצתו במשכון, מפני שקיבל עליו המשכון שעי"ז יגבה כל חובו, שלא יחזירונו ללוה עד שישלם לו כל החוב, או שכשיבא לפדותו וישלם לו כפי שווי יחזור ויתפסנו לגביית שאר החוב כקטינא דאביי.

ולפ"ז אפשר לומר דה"ה במשכנתא באתרא דלא מסלקי, שג"כ מקבל אותה כעין משכון, ואע"פ שאינה שוה כנגד החוב, אינו משמט כלל.

שיהא לו קרקע, וכ"מ בתו' ב"מ ד' ב' דבדלית ליה קרקע לא מיקרי כפירת שע"ק, [ובדלא כתב דאיקני הרי בטל לגביה שע"ק, שאף כשעתיד לקנות לא ישתעבד, ועי' בתומים שם דבדלא כתב דאיקני אפי' יש לו בן חורין שקנה אח"כ יתכן דכמטלטלין דמו כיון שיכול למכרן].

אם הקרקע אינה בשווי כל החוב, וכשיש בע"ח קודמין, מהו

ולפ"ז נראה דבעינן שיהא לו קרקע בשווי כל החוב, כמו משכון דבעינן שישוה ככל החוב, ואם לאו הרי החוב היתר על המשכון משמט, [אם לא אבד כל החוב כדשמואל], ובקרקע לכו"ע תלוי לפי ערך הקרקע, ואם יש לו בע"ח קודמין, י"ל דלא חשיב יש לו קרקע אלא העודף על חוב שלהם, וזה מחודש לחלק כולי האי, ואפשר דשאר בע"ח כארי חשיבי שהוא דבר חיצוני, כדחשבינן פורע חוב מבריה ארי.

ולפ"ז דשטר העומד להגבות כגבוי דמי היינו ג"כ בדאית ליה קרקע, דאל"כ הרי אינו עומד ליגבות, וזה מבואר מדמוקים ר"י לברייא דסיים לו שדה כב"ש, ש"מ דבעינן שיהא לו ממה לגבות, שאם צריך לחדש טעם מיוחד דלענין שלא משמט בעינן שיהא שטר וגם שעבוד נכסים לא ה' ר' יוחנן דוחק לחדש כן, שו"ר בריטב"א בשם ה"ר פנחס דלב"ש אף בלא אחריות כגבוי דמי, ועקצה"ח סי' פ"ג סק"ה שהוכיח משמעתין דדוקא באחריות כגבוי דמי, וזה כפרש"י, ועי"ש מ"ש להקשות מב"ב קנ"ז א', ולכאורה מעיקר פלוגתתם בסוטה כ"ה א' מוכח כן, דהא מיירי במתו בעליהן וגובות מן היורשים והרי גובה רק מקרקעות, וכ"כ רש"י שם ובשאר דוכתי דכגבוי דמי מכח השעבוד נכסים, ובפשוטו מיירי אף בלא שטר כתובה שגובה מכח תנאי ב"ד.

ויש כאן לבאר דודאי עיקר טעמייהו דב"ש הוא בגלל החיוב הגמור שעומד ליגבות, ולא מפני האחריות לחוד, אלא שאם אין אחריות לא חשיב

לענין הלכה

ולענין הלכה יש לנקוט דהיתר על המשכון משמט, דהא קי"ל דלא כשמואל, [וערמ"א סי' ע"ב ס"ב בפירוש שיפסיד כולו], ולא הביאו הפוסקים דברי הרמב"ן כלל, וגם מספק אין לגבות כדחזינן בדר' יוחנן, ולפ"ז אף במשכנתא באתרא דלא מסלקי היתר על המשכנתא משמט.

בתוספתא דשביעית פ"ח ה"ז המלוה את חבירו על המשכון אע"פ שהחוב מרובה על המשכון ה"ז אינו משמט, ומצינן לפרושה כדרשב"ג דאינו משמט מה שכנגד המשכון, או דלא מיתניא בי ר"ח ור"א.

בתו' ד"ה שטר

ב. שם תוד"ה שטר, מ"מ אלים טפי כשמפורש שעבוד בשטר, התו' לשיטתם ב"מ י"ז א' דלא מהימן לומר פרעתי בכל מעשה ב"ד, וצריך להביא עדים או שובר, וא"כ גם גובה מלקוחות כמו בשטר, אבל אם נאמן לומר פרעתי עש"ך סל"ט ס"ק כ"ט, כשאינן לו שטר מב"ד, א"כ גם שעבוד נכסים פקע, שלא יוכל לגבות מלקוחות, ומ"מ כ"ז שלא זקפן במלוה הר"ז כהקפת החנות, כיון שמתייחס לחיוב מסוים ולא להלוואה.

ומה שתירצו תו' דבדאיכא שטר אלים טפי צ"ב דבפשוטו הא דהוי כגבוי, היינו מפני שחשיב כיש לו זכות בנכסים, וכיון שגובה ע"פ מעשה ב"ד הר"ז כגובה ע"פ שטר, כמו שמסתבר דלב"ש כתובה כגבוי דמיא אפי' במקום שאין כותבין כתובה, שלא חילקו ב"ש במתני' דסוטה כ"ד א' במתו בעליהן עד שלא שתו, שבמקום שאין כותבין כתובה מודו לב"ה ולא חשיב טפי נגישה כשצריך להוכיח שהי' מעשה ב"ד, וי"ל דמ"מ לא חשיב כמוחזק בנכסים, כיון שצריך לתבעו בב"ד, ונהי דנגישתו שוה, אבל חסר בכח הגבוי המוחזק.

ואם נימא דלא תלוי בשטר ניחא טפי הא דקתני במתני' בין בשטר בין שלא בשטר, דמעצם

ברם דברי הרמב"ן הם רק לפי גרסתו [וכ"ה בריטב"א ובר"ן אבל בגיטין כתב הר"ן שהיתר משמט, וזה כגרסא דידן], ב"מ מ"ט א' דאליבא דר"י ודאי תנאי היא, ומפרש דלר' יוחנן מלוה על המשכון אינו משמט אפי' הלוה על המחט אינו משמט כלל, אבל לגרסתנו וכ"ה גרסת הראשונים בב"מ וכ"מ בשבועות מ"ד ב' לכו"ע מה שיתר על המשכון משמט, למאי דקי"ל דלא כשמואל, [ומה שאמר שמואל בירושלמי שביעית פ"י ה"א אפי' על המחט והובא ברא"ש גיטין סי"ח, היינו שמואל לטעמיה דאבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי, וכ"כ הכ"מ, והגר"א כתב דטעמיה דהרא"ש משום דס"ל בעלמא כשמואל, ולפ"ז השו"ע בסי' ס"ז סי"ב לא הי' לו להביא דעת הרא"ש, כיון שבסי' ע"ב ס"ב פסק דלא כשמואל, אלא דשפיר הביא הי"א שהוא הרמב"ן והריטב"א], ומסקנת הגמ' דלא דמי משכון לערבון, דלענין של אחיך בידך כל שאין לו כנגד כולו, הרי קרינן לא יגוש במה שחובו עודף על המשכון, אבל ערבון שניתן לקיום המקח אין קושיא אם סומך עליו כנגד כולו, וישלים השאר, כמו בקרקע כשנותנו לתחלת פרעון כדרשב"ג.

ומיושב בזה דלא אתיא דר"י כתנאי, ולא פליג רבי ארשב"ג בדין ערבון, דפשטות הדברים דדיניה דרשב"ג דכמו בקרקע דערבון כנגד כולו הוא קונה ה"ה במטלטלין, לדעת ר' יוחנן, ודוחק לומר דרבי פליג עליה נמי בקרקע, ואמנם אליבא דרב תירצו בגמ' דקרקע שאני, אבל לר' יוחנן לא שנא קרקע לא שנא מטלטלין, וכן פשטות הבריייתא דלרבי כולו משמט, ורק מתחלה דלא ס"ד ענין זכרון דברים נדחקו לומר דפליגי בעודף על המשכון, אבל ודאי ראוי לקיים הבריייתא כפשטה ר"י הנשיא אומר אם הי' משכון כנגד הלוואתו אינו משמט ואם לאו משמט, שאין הכונה דלעולם מה שכנגד המשכון אינו משמט והשאר משמט, וגם צריך לחדש דחשיב של אחיך בידך כולו, והו"ל לגמ' לפרושי טעמא דמילתא, ובשבועות פשיטא לגמ' דאי לא ס"ל כשמואל אין לו אלא כשווי המשכון.

כיון דשביעית בזה"ז דרבנן, ואמנם בספר הזכות כאן כתב דר"י סבר שביעית בזה"ז דאוריתא דאי מדרבנן עבדינן מעשה בכה"ג, אבל אנן קי"ל שביעית בזה"ז דרבנן ואפ"ה קי"ל דמלוה בשטר משמט, וגם הרמב"ן לא כתב הטעם משום דמספק אם יש שמיטה אזלינן לקולא, אלא דברבנן עבדינן עובדא מסברא.

וכתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דהכא לאו מדין ספק אתינן עלה, וביאור הדברים דבדאיכא תרי לישני הרי יש כאן ספק מוגדר, ושייך להכריע דכיון דשביעית דרבנן, מעיקרא לא תיקנו בספיקות, ואע"פ שהספק בשביעית דאוריתא וממילא כעין דאוריתא תקון, מ"מ שייך לומר שמעיקרא קבעו כן שבספיקות לא ינהגו שביעית, משא"כ הכא דר"י מספק"ל מכח סברא דנפשיה, אין לו לגבות מספק, שזה אינו מוגדר כספק בהלכה לומר שחכמים תיקנו שבכל חסרון הכרעה ינהגו לקולא, דאטו כל צורבא מרבנן שאינו יודע להכריע הדין, רשאי לקבוע חוסר ידיעתו כספק, הרי ודאי הפשטות דכיון שאינו יודע אינו רשאי לגבות מספק.

מיהו עיקר דברי הרמב"ן דבכה"ג חשיב ספק דרבנן אפי' בתרי לישני אינו דבר ברור, כיון שהספק הוא בדין שמיטה דאוריתא, ואם נקבע בדאוריתא לחומרא א"כ רבנן כעין דאוריתא תקון, ואין חילוק בין ספק אם כגבוי דמי לבין ספק עשר שנים, אע"פ שבספק כגבוי יש כאן חוב ששייך בו שמיטה והנדון אם כגבוי דמי, ובעשר שנים הספק אם בחוב זה איכא מצות שמיטה, אבל אין נראה לחלק כן כיון שהדין נקבע ברגע של סוף שמיטה האם חוב זה משמט או לא, וכיון דאפשר שהוא כגבוי הר"ז כספק שמיטה מדרבנן.

שם וי"ל דילמא ההיא ב"ש היא כו' בעלמא לא מספקינן לאוקומי שתי ברייתות שנשנו סתמא כב"ש, אלא כיון דמתני' סתמא קתני בין בשטר, הר"ז חידוש לאוקומה כר"מ ובשטר שאין בו אחריות נכסים, ולכן חשיב מדמין לשנות מתני' מפשטה.

ענין השטר אין מועיל שלא ישמט, ושעבוד נכסים שייך גם בלא שטר, ולכן שפיר סתם התנא דאף בשטר משמט, ושעבוד נכסים מילתא אחריתי היא, [לר"מ דאחריות לאו ט"ס הוא].

והא דאמרינן דמשעמד בדין אית ליה קלא וגובה מנכסים משועבדים, היינו בדאית ליה כתב מפסק ב"ד, דמצי טעין שטר ב"ד בידי מאי בעי, [ואפשר נמי דגבי ממשועבדים למפרע משעת האונס אע"פ שהוא קנס, דאית ליה קלא כמלוה הכתובה בתורה, עי' ירושלמי כתובות פ"ד ה"א, הובא בחזו"א הערות כתובות לדף מ"ב, ובספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ב"ק ל"ג ב' גיטין מ"ד ב' ול"ע בזה], והחידוש דאע"פ שהלוה לא כתבו מ"מ יש לזה דין שטר.

שם בתו' הא דאמרינן דאונס קנס ופיתוי שזקפן במלוה משמטין ומפרש דהיינו משעת העמדה בדין כו' קושיטתם לפרש"י דעצם העב"ד משוי ליה זקיפה, וא"כ מיד עם העב"ד דודאי איכא שעבוד נכסים גם משמט, אבל הקושיא היא גם אם נימא דבעינן זקיפה במלוה דוקא, אבל כ"ז שתובע החוב של האונס והמפתה אפי' לאחר העב"ד אינו משמט, [וכו"ה פשטות הדברים דלא שייך זקיפה בקנס קודם פסק ב"ד, והיינו דקמ"ל ברייתא דאע"פ שהחייב מודה והסכימו לזקפן במלוה לא משמט, כיון שעדיין אין כאן חוב בלא פסק ב"ד, אבל בכתובה א"צ העב"ד אם החייב מודה וזקפן במלוה, וממילא הו"ל כלאחר העב"ד ועמש"כ בזה לקמן סק"ח], מ"מ שעבוד נכסים קיים כ"ז שאינו יכול לטעון פרעתי, וא"כ אפי' זקפן במלוה אמאי משמט, לדעת תו' דלא מהימן לטעון פרעתי לאחר מעשה ב"ד אפי' בלא כתב ב"ד.

בכל ספק אם שביעית משמטת, האם לא גובים, או שמספק אינו משמט

ג. שם וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, מבואר כאן דמספק לא מפיקינן ממונא מהלוה, ויש להקשות מדברי הרמב"ן והרא"ש מכות ג' ב' שכתבו דקי"ל שהמלוה לעשר שנים אינו משמט,

אם שטר נחשב כגופו ממון

שם דאמרי שטר העומד ליגבות כגבוי דמי, בב"מ ס"ב א' משמע דאם שטר שיש בו ריבית כגבוי דמי, הרי משעת חתימה כבר נעשה האיסור, ולמדנו מזה דאף קודם זמן פרעון כגבוי דמי, וכן בכל דוכתא חשבינן בעל השטר כמוחזק כלפי בעל המעות, ואע"פ שאין לו כעת זכות במעות, מ"מ חשיב כח השטר כגופו ממון והוא כבר תפוס בו, (כעין גוף לפירות שלאח"ז), וכמו שמצינו ב"מ ד' ב' בשנים אדוקים בשטר דמלוה שתפוס בשטר מיקרי מוחזק בממון, ודיינינן השטר כטלית, ה"ה בשטר העומד ליגבות חשבינן זכות הגבייה כמוחזק גמור, ולא חשבינן ליה כמוציא מחבירו, ולכן סוטה שלא שתתה גובה כתובתה, כיון שהחוב הודאי שקודם שנסתרה משוי לה כמוחזק.

ומה שכתבנו דשטר כגופו ממון וכשנים אדוקים בשטר, זהו רק לבאר הדברים שהנדון בכח החיוב, אבל מסתברא דאף בלא שטר כל חוב העומד ליגבות כגבוי דמי, אלא דסתמא דמילתא בלא שטר נאמן לטעון פרעתי, ולא חשיב עומד ליגבות, אבל כתובה שגובה מכח תנאי ב"ד הר"ז כשטר.

ולפ"ז נראה דאפי' אם המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו, אם יש לו שטר בשעבוד נכסים אין שביעית משמטתו, אע"פ שעדיין לא זכה בנכסים, אבל בסוף כשיגיע זמן פרעון יזכה בנכסים מכח שטרו שיש לו עכשיו, וא"כ אף בסוף לא אתי לידי לא יגוש.

והא דבעינן שעבוד נכסים לענין שביעית, היינו משום דאפי' חוב ודאי שהוא כמוחזק כלפי הלוה, מ"מ אם הוא צריך לנגוש את הלוה שישלם חובו, קרינן ביה לא יגוש, דסתם חוב של התורה מיירי גם באופן שהחוב ברור, ועומד ליגבות ע"י נגישה, וכדי שיהא כגבוי בלא נגישה בעינן שעבוד נכסים, ושיהא לו נכסים לגבות מהן.

ומה שפרש"י בכל דוכתא דכגבוי דמי מחמת שעבוד נכסים, כן הוא האמת דלשון כגבוי דמי נאמר כלפי הנכסים שדנים עליהם כעת, דכיון שהמלוה כמוחזק כלפי הלוה, ממילא כשיש נכסים ששייכים ללוה נעשה המלוה כגבה כבר, שהוא במקום הלוה קאי, אבל כ"ז שאין נכסים בעולם אין נופל לשון כגבוי, [אלא דחשיב כודאי ומוחזק בחיוב כלפי הלוה], ולכן גם בנכסים שהם ספק של הלוה שדינו לקבל חציים, נעשה המלוה מוחזק בחציים כמו הלוה עצמו דלכל מילי הוא במקום הלוה קאי.

ובזה מיושב הא דאמרי ב"ש יחלוקו ב"ב קנ"ז א' אף אם חיוב היתומים לפרוע הוא רק משום מצוה, כדאר"נ בשם זעירא התם, דלכל זכות שיש ליתומים בנכסים, הרי דינו כודאי חוב וכגבוי כמו בנכסים ודאים שלהם.

שביעית פ"י מ"א הקפת החנות וכו', האם דווקא חנות או ה"ה כל מקח

ד. שביעית פ"י מ"א הקפת החנות אינה משמטת, יש להסתפק האם נקט חנות לרבותא וכ"ש דמי מקח של שדה וכיו"ב, או דדוקא חנות שכל שעה מקיפין בה, ואין זה מאורע של לוקח שלא שילם בזמנו, ויש סברא לומר דחנות חשיבא הלואה, שהרי חוזר ולוקח ומקיף, וניכר כאן צבירת חוב, שלבסוף תובעו חוב ולא מזכיר המקח המסוים, [ע' תוספתא נראין דברי כו'], משא"כ במקח שאם משלם תוך ימים מועטים, לא חל ע"ז שם חוב, רק תשלום דמי המקח, ואם יאחר לשלם יותר מן הרגיל בהסכמת המוכר, הר"ז בגדר זקפן במלוה, דהיינו שסתמא יקבעו הדמים כחוב, אבל כ"ז שזה נקרא איחור בתשלום דמי המקח לא חל ע"ז שם חוב, ויש סברא לומר דחנות ניחא לתרויהו שלא לחשב בכל יום הפרוטות, ולפרוט מעותיו, אלא מצרפין מעט מעט עד שיהיו בחשבון דינר או מעה, ולכן ההקפה חלק מהסדר המכירה הנוח לשניהם, אף כשיש ללוקח מעות מזומנים בכיסו, משא"כ בעיכוב תשלום דמי המקח דנעשה

לשון המשנה עשאה מלוה ולשון הבריייתא זקפה במלוה, ואפשר דבחנות ושכר שכיר מעיקרא הי' כאן מלוה, דהיינו שכבר נשלם החיוב ומעיקרא הועמד החוב באופן שמקיף ללוקח ולבעה"ב, ולכן נופל לשון עשאן מלוה שעושה את הלואת החנות הלואת חוב, אבל בכתובה ואונס ומפתה וכיו"ב לא הי' החוב בהקפה שהי' ראוי שישלם מיד, ולכן שייך לשון זקפן במלוה שהוא הקיף לו זמן התשלום מרצונו, והעמיד את ההמתנה בתורת מלוה.

בביאור דברי ר' יהודה דראשון ראשון משמט

שם ר"י אומר הראשון הראשון משמט, מדלא קאמר סתם משמט ש"מ שהאחרון אינו משמט, ויעוי' בירושלמי, ונראה לפרש דמיירי כשהגיע זמן פרעון של הקפתו, כגון שדרכו של החנוני לעשות סיכום החשבון פעם בשבוע או פעם בחודש, וכבר סיכם חשבונו של הלוקח, וזהו הזמן שנגמרה ההקפה והלוקח צריך לשלם, ואח"כ מתחיל חשבון שני של הקפה, ואף אם עדיין לא שילם, מ"מ החשבון הראשון נשאר כחוב לעצמו, וע"ז אר"י דכיון שמתחיל להקיפו פעם שניה נעשה הראשון מלוה ומשמט, אבל קודם שהתחיל להקיף פעם שניה לא הוחלט הראשון כחוב לעצמו, ועדיין זה נקרא הקפת החנות, וכשסיכם פעם שניה והתחיל להקיף פעם שלישית הרי השני נעשה מלוה ומשמט, וזהו לשון הראשון הראשון, דכל שיש חוב אחריו נעשה הוא ראשון, (שו"ר ברמ"א סי"ד שמפרש שזוהי זקיפה).

ולשון הירושלמי ומפני שהוא מקיף לו פעם שניה נעשית ראשונה מלוה כו' וכאן הואיל והוא ראוי ליתן לו מעות ולא נתן נעשית ראשונה מלוה, דהיינו שכבר הגיע זמן פרעון של החובות הראשונות, ולכן היא נעשית מלוה, וא"ת היכן מבואר במתני' דמיירי לאחר סיכום החובות, וי"ל דמתני' מתפרשת כלפי עשאן מלוה, דר"י אמר אפי' לא עשה את החוב מלוה אלא השאירו כחוב של

מיד כמלוה, וכדאסרינן מה"ט להרבות על המכר בב"מ ס"ה א'.

ופשטות הדברים נראה דהקפת החנות לרבותא נקטיה וכ"ש דמי מקח דעלמא כ"ז שזה בגדר איחור תשלום דמי המקח, ותדע דלא מצינו שהוזכרו דמי מקח דמשמטין, ואפשר דעיקרה דחנות לאפוקי מדר"י, וא"כ בכל מקח דליכא אלא חד אף ר"י מודה שאינו משמט, [הוספה לפו"ר, כגון שדעתו לשלם מיד ולא הרחיב לו המוכר לשלם לאח"ז, דבזה עדיף מהקפת החנות דסתמא להקפה ניתנה, ודמיא להלואה, מיהו י"ל דכל מקח לר"י משמט כמו השוחט את הפרה וחילקה בר"ה, וא"כ י"ל דמקח גדול גרע], מיהו באונס ומפתה לא חשיב מלוה, והיינו מפני שכעת מתחדש החיוב משא"כ כשלקח חפץ שהי' צריך לשלם בזמן לקיחה], שו"ר בב"י סי' ס"ז שר"ל דשאר מקח משמט, ומשה"ק מאונס ומפתה, י"ל דהני מעיקרא חובות ניהו, ול"ד למקח שיש חפץ בעין שתופס בו תמורת החוב, וגם המוכר ניחא ליה בעיסקא זו, ועוד.

בטעמא דעשאה מלוה משמט, ומה הדין זקיפה לענין ריבית

שם ואם עשאה מלוה הר"ז משמט, פי' שעשה את החוב כמלוה דעלמא, ושוב אינו מזכיר סיבת החיוב של המקח, וכמו חנוני שנתן ללוקח מנה כדי שישלם חובו לחנות, וישאר המנה חוב עליו, כאילו הלוהו לצורך אחר, וה"נ כשעשאה מלוה ניתק חוב זה מחשבון החנות, והלוקח מרגיש כהלוהו מעות, משא"כ בסתם הקפה שזהו דמי עיסקא דניחא לתרוייהו, ובפשוטו נפ"מ נמי לענין ריבית דע"ז זקיפה במלוה הוי נמי ריבית דאורייתא, וקודם שזקפן במלוה הויא ריבית דרבנן, כמו שאין מרבין על המכר ב"מ ס"ה א', מיהו מסתברא דכל שתובע ריבית על ההמתנה הר"ז כזקיפה על כל החוב, ורק כשמוסיף על המקח מתחלה מפני ההמתנה הוי ריבית דרבנן.

החנות, מ"מ כשהתחיל להקיף פעם שניה נעשית הראשונה מלוה.

במ"ש בתוספתא דיש חילוק בין כותב מעות לכותב פירות

ובתוספתא פ"ח ה"ה תניא הקפת החנות משמטת דברי ר"י וחכ"א אינה משמטת, אמר רבי נראין דברי ר"י בכותב מעות ודברי חכמים בכותב פירות, ולכאורה סתם חנוני כותב מעות, וכשמסכם כל החובות ודאי כותב מעות, ואם נימא כמ"ש דר"י מיירי לאחר שסיכם חובותיו א"כ לא משכח"ל גונא שאינו משמט, מיהו כאן בתוספתא לא הוזכר ראשון ראשון משמט, ומשמע דבכל ענין משמט, וא"כ התוספתא פליגא אמתני', [שו"ר באו"ז סי' קי"ח בזה], שוב נתבאר עוד בסק"ו, ע"ש.

שו"ר מובא מהמרדכי בפ' כל הנשבעין דהקפת החנות מיירי בכותב כמה מדות לקח, אבל בכותב מעות משמט, וזה כדברי רבי בתוספתא, והרמ"א בסי"ד כתב שאם סיכם כל החובות יחד מיקרי זקיפה ומקורו מהמרדכי הנ"ל, אע"פ שהמרדכי מחלק בין סיכם הכל במעות או הכל בפירות, וראיתי בזה אריכות בתומים ס"ק י"ז [ע"ש שכתב דכונת המרדכי לאו מדין זקיפה], ובספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה ע"ש.

הר"ש והרא"ש פ' דברים כפשטן הראשון הראשון משמט ורק הקפה אחרונה אינה משמטת, אבל ממה שהביאו מירושלמי הטעם לפי שראוי ליתן לו מעות, יש ללמוד דכ"ז שאין ראוי ליתן לו מעות אינו משמט, וזה כפי שכתבנו דלאחר סיכום החובות של כל השבוע או החודש, רק אז ראוי ליתן לו מעות, ועכ"פ מודו הר"ש והרא"ש דבאופן שלא היה ראוי ליתן לו מעות אינו משמט.

כ"ז כתבנו לפי ההבנה שיש כאן מחלוקת פרטית בהקפת החנות, אבל לפמשנ"ת סק"ו מהירושלמי שזוהי מחלוקת כללית בכל חוב שלא מחמת מלוה, א"כ המחודש בר"י הוא להצריך ראשון ראשון, מיהו עמ"ש"כ שם בהמשך הדברים

לגרס בירושלמי ר"ש במקום ר"מ, ואין זה ענין לפלוגתא הקודמת.

מ"ב השוחט את הפרה וחילקה בר"ה כו' בחידושא במתני'

ה. שם מ"ב השוחט את הפרה וחילקה בר"ה אם היה החודש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט, חידוש המשנה הוא בהא דאם הי' החודש מעובר, ומתפרש באופן שבעלמא כה"ג משמט, דלא בא להשמיענו שהמחלק את הפרה נעשה מלוה, וכיון שכן אין דוחק לאוקומה באופן שבחול כה"ג משמט, דהו"ל כאילו קתני המלוה לחבירו בר"ה אם הי' החודש מעובר כו'.

ויש לעי' מה החידוש באם הי' החודש מעובר, ואפשר דקמ"ל דאע"ג דלא ניתנה ליתבע ביו"ט, מ"מ כיון דאיגלאי מילתא דחול הוה, הר"ז משמט, ועוד דמדרכנן נוהגין אותו היום קודש ולמחר קדש, ואפ"ה לגבי שביעית דינו כחול אפי' בשביעית בזה"ז דרכנן, ועוד דמעיקרא לא רצה להלוות בשביעית כלל, שהרי שחטו הבהמה לכבוד יו"ט, ומימות עזרא ועד רבי לא נמצא אלול מעובר, ועוד דאם הי' יודע שיתעבר החדש לא הי' מלוה רק משאירו בדין הקפת החנות, והו"ל כהלואה בטעות, וקמ"ל דאעפ"כ שביעית משמטתו.

ואם לאו אינו משמט, מה החידוש והרי נתברר דשמינית היא

שם ואם לאו אינו משמט, יש לעי' פשיטא דהא איגלאי מילתא דשמינית היא, ולפמ"ש"כ להלן דמיירי כגון שהשוחט אינו טבח, אלא הסכימו כולם לקנות יחד בהמה מעיו"ט, ויחלקו ביניהם ביו"ט, והשוחט שילם משלו עבור כולם, דכה"ג הלואת מעות היא, ולכן לא דמי להקפת החנות, וס"ד דמשמט מעיו"ט, [ואפשר דאפי' שחטה כבר מעיו"ט אלא שחילקה בר"ה], אפ"ה אינו משמט, והטעם מפני שעיקר החוב נעשה בשעה שחילקה, ואע"פ שאדעתא ידיהו שחטה, וכשנתן להם הבשר נתחייבו בדמי הקניה, ולא בתשלום כלוקחי הבשר

בזה פסק הרמב"ם, ואפשר דנראה לירושלמי דוחק לאוקומה במלוה או בהקפה שצריך לשלם מיד, טפי מראשון ראשון דר"י.

הר"ש והרא"ש פ' דמיירי שחזר ולקח ממנו דבר נוסף אחר הבשר ולכאורה זהו דבר זר וליתיה במתני', וי"ל דתוכן המשנה מתפרש דבמקום שמשמט אף בהי' מעובר משמט ושביקה דאיהו דחיק ומוקי אנפשיה, באופן שראוי לשמט.

בירושלמי מפרש פלוגתת ר"י ורבנן אם שביעית משמטת גם חובות שלא מחמת מלוה

ו. שוב הראוני בירושלמי והובא ברמב"ן כתובות נ"ה א' ובראשונים שם, דמפרש פלוגתא דר' יהודה ורבנן מחלוקת כללית אם שביעית משמטת רק מלוה או כל החובות, ומפרש התם דמתני' דהשוחט את הפרה וחילקה בר"ה דמשמט ר"י היא דשביעית משמטת כל חוב, ומתני' דהאונס והמפתה ומוש"ר אינן משמטין כרבנן דר"י דהיינו ר"מ דבמלוה הדבר תלוי, וכל חוב שאינו מלוה אינו משמט.

ולפ"ז סברת ר"י דהראשון משמט אינה סברא מיוחדת בהקפת החנות, אלא יסוד פלוגתתו משום דס"ל דהקפת החנות משמטת, אלא דבעינן באופן שכבר הי' ראוי לו לשלם חובו, ומתני' דהשוחט את הפרה מיירי באופן שכבר ראוי שישלם, כגון שאינו טבח העוסק במכירת בשר, או שאין דרכו להקיף, ובכה"ג דינו כראשון ראשון דחנוני, וא"צ לפרש במאי פליגי רבנן עליה, כיון שדבריהם ביסוד הדבר שחוב שמגיע מכח מכירה אינו משמט, אפי' הגיע זמן פרעונו.

ולפ"ז הא דהראשון ראשון משמט א"צ שיהא מצב של חוב הראשון קרוב לזקפן במלוה כענין שפירשנו לעיל סק"ד, אלא דבאמת אף חוב של חנות משמט אם הגיע זמן הראוי לשלם, וכמו בשוחט את הפרה וחילקה בר"ה שראוי לשלם מיד, מפני שאינו חנות ואין דרכו להקיף, או מפני

כעת, אפי' אינו משמט, דכיון שלא זכו בבשר מעיו"ט, לא נתחייבו גם בדמי ההלואה, וכעיו"ט העיר אחי הר"נ נ"י מדתנן ביצה כ"ז ב' שאין נמנין על הבהמה לכתחלה ביו"ט, אבל נמנין עליה מעיו"ט ושוחטין ומחלקין ביניהם, וביאר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה דקמ"ל דמינוי לאו כלום הוא, ועבה"ל ס' ת"ק ס"א אם מותר לימנות ביו"ט, והתם בטבח מיירי, אבל לפמש"כ הכא מיירי דכשקיבלו הבשר לבסוף באמת נתחייבו בדמי המינוי שהלוח להם, וחלוקת הבשר אינה מכירה אלא חלוקה, מ"מ לא משמט כיון שבפועל לא זכו בבשר.

(ואפשר דבא לאפוקי דאע"פ שנוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש, עי' ביצה ו' ב' דגם כשהחודש אינו מעובר החמירו כן, א"כ ס"ד דאף לענין שמיטה מחמירין כאילו הי' הראשון חול, ועי"ש ברש"י ותו', ולע"כ).

בירושלמי אמרין דר"י היא, והיינו משום דקשיא לן דהקפת החנות אינה משמטת, אבל לר"י דהראשון הראשון משמט הרי למדנו שאם הגיע הזמן שראוי לשלם מעות הר"ז נעשה מלוה, ה"נ הכא דלא מיירי בחנוני שרגיל אצלו ומקיפו, או שכותב על פנקסו, והכא מיירי באיניש דעלמא שראוי ליתן לו משכון על החוב, או לשלם מיד, אי לאו דיו"ט הוא, וכיון שראוי לשלם הו"ל כחוב ראשון משמט.

ולכאורה גם לרבנן משכח"ל גונא דלא הוי בדין הקפת החנות כגון שהסכימו לקנות בהמה בשותפות, ושילם אחד משלו בשביל כולם, דהו"ל כהלוח להם מעות, ואעפ"כ כיון שהבהמה שלו עד שיחלקה להם, לכן המלוה מתחיל בזמן החלוקה, מיהו אין להוכיח מלשון וחילקה, דלא מיירי בטבח, כיון דלכו"ע הדין כן ביו"ט דשוחט ומחלקין ביניהם, שאין רשות לטבח למכור בדרך מכר אלא בצורת חלוקה.

ובדוחק י"ל דכונת הירושלמי לטעמיה דר"י, ואמנם בזה יתכן לאוקומה אף כרבנן, ויתיישב

שנשתתפו יחד, וא"צ שיהא מצב של חוב כעין זקפן במלוה.

ומיושב בזה מה שנשנית משנה זו כאן בין הקפת החנות לאונס ומפתה, כיון שבשניהם מיירי בחוב שאינו מלוה, ותליא בפלוגתא דרבנן ור"י, וקמ"ל דפעמים גם האחרון משמט, באופן שראוי לשלם, ואינו כהקפת החנות, וניחא נמי דלא היא מחלוקת ואח"כ סתם בשוחט את הפרה כר"י, כיון דאיכא סתמא בתרא דאונס ומפתה כרבנן.

ובספרי ממעטינן מקרא הקפת החנות ושכר שכיר, מדכתיב אשר ישה ברעהו, דמשמע דוקא חוב, ומרבינן מכל בעל משה ידו זקפן במלוה דמשמטין, ע"י הגרסא בילקוט, ובשנו"א פ' דר"י מרבה מכל בעל משה ידו הקפת החנות, ולפ"ז צ"ל דממעט מאשר ישה ברעהו חוב אחרון של החנות שעדיין אינו ראוי לשלם, ולא קרינן ביה אשר ישה ברעהו, ואין ללמוד מזה לעשר שנים שמתחלה חוב הוא ולא מקח, מיהו לא מצינו דפליגי בקראי, ובפשוטו ר"י סבר דראשון ראשון כזקפו במלוה דמי, וכלשון הירושלמי בקושייתו וכי מפני שהקיף לו פעם שניה נעשית הראשונה מלוה.

[ואכתי קשה למה אוקמו מתני' כרבנן דר"י הרי גם לר"י לא שייך שישמט קודם העמדה בדין, ואחר העמדה בדין אף לרבנן משמט, ובשלמא לפמ"ש"כ להלן בדעת הרמב"ם דאחר העמדה בדין מהני זקיפה, מצינן למימר דמתני' משעמד בדין לר"י משמט מיד ולרבנן רק בזקיפה, אבל לפרש"י ותו' קשה].

בפלוגתא ר"ש ורבנן בירושלמי אם אונס ומפתה משמטין

שוב העירני ב"א ה"ר שלמה נ"י דלפי המבואר בירושלמי כתובות פ"ד ה"ב שנחלקו ר"ש ורבנן באונס ומפתה אם משמטין, ואמרו שם דלר"ש במגבה הדבר תלוי ולכן אין משמטין ור"ש משוי ליה כמעשה ב"ד, ולפי רבנן בהעמדה בדין הדבר תלוי והו"ל כמלוה, לפ"ז מסתבר לגרוס כאן

ר"ש היא דאמר במגבה הדבר תלוי, וניכרין דברי אמת דהא לא אשכחן ר"מ ברישא דסבר במלוה הדבר תלוי, ואילו ר"ש אשכחן דפליג עם רבנן בדין אונס ומפתה לענין שביעית, וא"כ הדברים מפורשים דצ"ל ר"ש במקום ר"מ, שו"ר שכבר ציין לזה בגליוני הש"ס להר"י ענגיל, (וציין עוד לירושלמי שבועות פ"ה ה"ד וה"ה כתובות פ"ט ה"ז גיטין פ"ה ה"ב).

ונראה ביאור הירושלמי שם בדין אונס ומפתה שזקפן במלוה לאחר העמדה בדין, דלר"ש שאין לאב זכות אלא משעת נתינה, לא מהני זקפן במלוה כלום, ואין שביעית משמטתו כיון שאין לו זכות בממון עד שעת נתינה, ומה"ט גם משלמין בעדית כדין נזקין, אבל לרבנן מהני זקפן במלוה שתהא שביעית משמטתו ויהא דינו בבינונית כבב"ח.

ובזה מיושב הא דתנן האונס והמפתה והמוש"ר וכל מעשה ב"ד דמשמע שכולן ענין אחד, ואם איתא דאונס ומפתה היינו מפני שזה כהקפת החנות ומעשה ב"ד מפני שהוא כגבוי, א"כ מה ענין לשנותם יחד, שזה כמפורש שדינם כמעשה ב"ד, וביותר קשה דהא מלוה על המשכון כגבוי דמי, וזה נשנה בבבא בפ"ע, ולא בהדי מעשה ב"ד, ואם איתא דהני לאו מדין מעשה ב"ד נינהו, הרי ראוי לשנות מעשה ב"ד בהדי אינך, [והרמב"ם בפ"ט הפסיק בינותם וכתב בהט"ו מעשה ב"ד בהדי מוסר שטרותיו לב"ד, ואונס ומפתה בה"ב בפ"ע, אבל במתני' אין נראה כן].

בהא דמבואר גיטין י"ח א' דאונס ומפתה אין משמטין כל שלא זקפן

ומבואר בגיטין י"ח א' דלכו"ע האונס והמפתה אין משמטין כ"ז שלא זקפן במלוה, ומאימתי נזקפין במלוה משעת העמדה בדין, פרש"י דהעמדה בדין גופה היא כזקיפה, ולפ"ז נמצא שמשמטין לעולם, דהא קודם העמדה בדין ליכא חיוב קנס כלל, וגם קשה בסברא לומר דהעמדה בדין לתבוע

דר"י היא, אבל לשון זה נמצא גם כאן וגם במתני' דהשו"ת את הפרה, וקשה לומר שהוא ט"ס בשני המקומות, וכעת ראיתי באו"ז סי' קי"ד שכתב דהלכה כר"י כיון דהו"ל מחלוקת ואח"כ סתם כר"י.

בטעמא דשכר שכיר אינו משמט

ז. שם מ"א שכר שכיר אינו משמט, בספרי ממעט ליה בהדי הקפת החנות, דלא קרינן ביה אשר ישה ברעהו, דלשון נושה נאמר על מלוה, אבל עיסקא שעשו שנים ביניהם, אע"פ שעדיין לא שילם, אין הבעה"ב מרגיש עבד לזה לשכיר, דזוהי עיסקא שלטובת שניהם, ואם מתחילה סיכמו שישלם לאח"ז, הרי בהכי ניחא ליה לשכיר, כדי שירוויח שכרו, ועדיף ממלוה לעשר שנים שעיקרו מלוה.

שם ר"י אומר כל מלאכה שפוסקת בשביעית משמט, לכאורה טעמיה דר' יוסי כעין טעמיה דר"י, דכיון שפסקה מלאכתו מן הראוי שישלם לו והו"ל כמלוה, ובירושלמי דחי דהקפת החנות עיקרה מלוה כיון שמקח ראוי לשלם תחלה, אבל שכר שכיר עיקרו משתלם לבסוף, ולפ"ז ר"י מודה לר' יהודה ולגרסת הגר"א גרסינן ולא ר' יהודה כר"י לומר דר' יוסי מודה לר"י ור"י לא מודה לר' יוסי.

בפלוגתא ריו"ח ור"ל מהו מלאכה שפוסקת בשביעית

ונחלקו ר"י ור"ל בביאור מלאכה שפוסקת בשביעית, דלר"י היינו מלאכה שאסור לעשותה בשביעית, וא"כ כבר עבר י"ב חודש משעה שגמר מלאכתו, וידע שלא ישכרנו עוד למלאכתו במשך השנה, ובכה"ג ראוי לשלם ודמי למלוה, אבל אם לא הסיח דעתו ממלאכה כל השנה, שייך לחשבו כבאמצע מלאכתו, (עי' שבת קכ"ז ב' שמצינו שנשכר לשלש שנים), ולר"ל היינו מלאכה שפסקה ואין לה המשך, כגון בנין שמהשלים מלאכתו לא שייך לחשבו כבאמצע שכירותו, ואפשר דלר"ל נמי מיירי שכבר נגמר הבנין קודם שביעית, ועברו יב"ח שלא שילם, ואין לומר דלר"ל שפוסקת בשביעית היינו שפסקה

אונס משוי ליה כמלוה, ואטו נאמר כן גם בהעמדה בדין לתבוע שכר שכיר, [שו"ר בתו' הרא"ש שם שנתקשה בכ"ז], ובפשוטו מתפרש דקודם העמדה בדין אפי' החייב מודה וזקפו עליו במלוה לא נעשה בדין חוב, שהרי אין כאן חיוב ממון קודם פסק ב"ד, ומשעת העמדה בדין נעשה חיוב ממון ששייך לזקפו במלוה אם ירצה לומר כן בפירוש, אבל בלא זקפה נשאר החיוב כהקפת החנות וגזילות וחבלות שאינן משמטין, דחיוב תשלום המתייחס למקח או לנזק אינו בכלל משה ידו דמלוה.

והנה במתני' דשביעית הוזכר זקיפה במלוה בהקפת החנות ושכר שכיר ולא הוזכר באונס ומפתה ומוש"ר, והטעם מבואר במשנה דקתני להו בהדי וכל מעשה ב"ד שהטעם מפני שהוא כגבוי, וא"כ אין שייך ענין זקיפה במלוה שישמט את הגבוי, ומשו"ה אוקמוה כר"ש דאמר במגבה הדבר תלוי, אבל בלא זקפן במלוה אף לרבנן גובה מעדית, ואין שביעית משמטתו, וכ"מ ב"ק ה' א' דאונס ומפתה ומוש"ר גובין מעדית, ולא נחלקו רבנן בזה, ונמצא חידוש בזה דזקפן במלוה קודם גמ"ד, הרי הפס"ד משתנה ומחייבין אותו לשלם רק מבינונית, אע"פ שעיקר חיוב הקנס מעדית, ועדיין צ"ת בביאור הירושלמי בכתובות, ועי' לקמן סק"ח דאפשר דלר"ש אף לאחר פס"ד לא מהני זקיפה, כיון שאין לו זכות נגישה, רק ב"ד מחייבין אותו, ויש לאב רק לאחר הנתינה, גם לא נתברר מתי נוטל הבכור פי שנים לר"ש, אם שילמו בחיי האב פשיטא, ואם לא גבתה א"כ פשיטא דראוי מיקרי לר"ש טפי מלרבנן, אבל אם לר"ש חשיב כגבוי מכח מעשה ב"ד, י"ל דלאחר פס"ד הוי כמוחזק לאב, וצ"ת.

מ"מ לענינינו הדר דינא כדמעיקרא, דלא נחלקו רבנן ור' יהודה בדין חוב של מכר אם משמט, דכיון שלא העמידו משנה זו כרבנן דר' יהודה, א"כ אין לנו מחלוקת נוספת בין רבנן ור"י, אלא בדין ראשון ראשון של הקפת החנות, והדרא נמי קושיא לדוכתה, דהו"ל מחלוקת ואח"כ סתם כר' יהודה, ור' יוסי נמי כר"י ס"ל, והגר"א מחק מהירושלמי

קודם סוף שביעית, דאם עדיין לא נגמרה מלאכתו פשיטא שאינו משמט, ומאי איצטריך לאשמועין בזה ר"י, הרי לא קרינן ביה ישה ברעהו כלל, כדליף ב"מ ס"ה א' מקרא, וגם הול"ל כל שפסקה מלאכתו, וכ"מ בירושלמי דפליגי רק אם פסקה מאליה [בשביעית] או שפסקה משום שביעית, אבל לתרוייהו מיירי שפסקה בתחילת שביעית.

ולפ"ז לר"י אע"פ שכבר פסקה מלאכתו מתחלת שביעית אינו משמט, אא"כ מוכרח שלא לחזור ולשכרו לאותה מלאכה כל השנה, ולר"ל אע"פ שפסקה מאליה כיון שכבר עברה שנה משעה שפסק, הו"ל כמלוה ומשמט, ויש סברא אחרת לומר דחרישת שדה אע"פ שפסקה בשביעית חוזרת לאחר שביעית, אבל בנין בית משבנה ביתו שוב א"צ לבנות עוד, ואף לאחר שביעית אינו עתיד להחזירו לעבוד אצלו, ולפי טעם זה בפוסקת מאליה מודה ר"י דמשמט, אבל פשטות הדברים דלר"י דוקא שפוסקת בשביעית, ומה שאר"ל כגון בנין ולא אמר כל מלאכה, יש לפרש דהיינו בנין שנשלם וא"צ אותו לאותה מלאכה, ואפ"ה פליגי ר"י משום שיכול לשכרו למלאכה כיו"ב.

שם ושאינה פוסקת בשביעית אינה משמטת, לכאורה סיפא מיותרת דהו"ל למימר רי"א אם פוסקת בשביעית משמטת, ולר' יוחנן י"ל דקמ"ל דוקא חרישה ולאפוקי בנין שאינו משמט, ולר"ל קמ"ל דוקא שפסקה בתחלת שביעית, דלא נימא כל שפסקה מלאכתו לגמרי קודם סוף שביעית משמטת, אבל השתא מתפרש כל מלאכה אע"פ שפוסקת אם לא פוסקת כל השביעית אינה משמטת, ואפשר דר' יוסי אמר דבריו בפ"ע, ולא על מילתיה דת"ק, ולכן אמר שני הצדדים.

גיטין י"ח א' מאימתי כתובה משמטת וכו' בביאור פלוגת רב ושמואל

ח. גיטין י"ח א' איתמר מאימתי כתובה משמטת רב אמר משתפגום ותזקוף ושמואל אמר כו', טעמיה דרב משום דכתובה שמה עליה לעולם,

ואע"פ שזקפתה במלוה עדיין תביעת כתובה היא, ואפשר עוד דבכל חוב דמהני זקיפה הרי משתנה דינו מעדית לבינונית כבע"ח, ואף שכר שכיר דינו במעות דוקא, עי' תו' ב"ק ט' א', ומשזקפן דינו בבינונית, והקפת החנות כבע"ח דמי, אבל כתובת אשה שזקפה במלוה לא מסתבר שתקבל עי"ז וזות לגבות בבינונית, וא"כ עדיין שמה עליה גם לענין זיבורית, ובפגימה לחוד נמי לא פקע שם כתובה ממנה, אבל אם נשתנה סכום הכתובה ע"י הפגימה, מהניא הזקיפה לחשבה כחוב, אבל באונס ומפתה מודה רב דסגי בזקיפה, דאין שמו עליו ככתובה שהיא ידועה וקבועה בכל הנשים, וכן בפגימה לחוד נשתנה שם הקנס מעליה, משא"כ בהקפת החנות ושכר שכיר דלא שייכא פגימה כלל.

ושמואל סבר דפגימה לחוד ג"כ משוי לה כמלוה, כיון שנשתנה סכום החוב משיעור כתובה הרי היא נעשית מלוה, נדוקא כתובה שהסכום קצוב, ונפגם כח השטר כתובה או התנאי ב"ד, אבל בהקפת החנות ליכא עדיין פגם, וכן באונס ומפתה ליכא דין פגם, כיון שאין זה חוב אלא קנס, וכ"ז שלא זקפן בהדיא במילתייהו קיימין, ואם פגמה התוספת ולא פגמה הכתובה, אם הכתובה והתוספת כתובין יחד, הרי שנינו היתה כתובתה אלף זוז ופגמה מנה נפגמה כולה, ודברינו רק כשהכתובה לחוד והתוספת לחוד, ולענין שבועה דפוגמת כתובתה לא דייקא וצריכה שבועה, צריכה שבועה על התוספת, וא"כ צריך ראי' שאין הפגימה גורמת שהתוספת תשמט, ובתו' כתובות נ"ד ב' כתבו שאף הכתובה נפגמת, אע"פ שהיא בשטר בפ"ע, וזה מחודש, ובפשוטו לא נפקע שם כתובה מהעיקר ע"י פגימת התוספת כשהיא בשטר בפ"ע, וא"כ הכתובה ודאי לא תשמט, ואם שניהם נגבין יחד, י"ל שאף התוספת אינה משמטת, דעדיין שם כתובה עליה.

שם מאימתי נזקפין במלוה וכו'

שם מאימתי נזקפין במלוה משעת העמדה בדין, בפשוטו לא קאי אכתיבה, דלמה צריך העמדה

כגבוי, וא"כ אפי' זקפן במלוה הוי כגבוי, ולשון המשנה משמע דהני כמעשה ב"ד דמו, וכמשה"ק בתו' הרא"ש בשמעתין, והרמב"ם באמת חילקם בהי"ב והט"ו עי"ש.

ולפי הירושלמי בכתובות נראין הדברים דטעמא דכל מעשה ב"ד לאו משום דהוי כגבוי, (ואפי' אין לו נכסים כלל לגבות ממנו הדין כן), אלא דלא קרינן ביה לא יגוש כיון שאין לו אפשרות ליגוש, והיינו מלוה שהיא נעשית כפרנית, דהיינו שהלוה כופר ואינו רוצה לשלם, ורק ע"י כח ב"ד יוציאו ממנו בע"כ, ולכן אינו משמט, ודכוותה אונס ומפתה לר"ש שאין לו בהם אלא משעת גבייה ואילך, לכן קודם גבייה לא קרינן ביה לא יגוש, שרק כח ב"ד המגבהו נותן לו זכות בממון, אבל הוא עצמו אין לו כח נגישה כלל, וזהו שאמרו ר"ש עבד לה כמעשה ב"ד שאין לו כח בעצמו רק ע"י מעשה ב"ד, ואם הטעם שהוא כגבוי, מה שייך לומר דלר"ש נעשה אונס ומפתה טפי כגבוי מלרבנן, ולפ"ז אף לאחר פס"ד לא מהניא זקיפה במלוה ואינו משמט, דבמגבה הדבר תלוי.

ובזה מיושב הא דמשמט לרבנן בזקפן במלוה, ולא מהני פס"ד לחשבו כגבוי, דלא מצינו שפס"ד כגבוי, אלא שאין לו זכות נגישה לר"ש בלא מעשה ב"ד, והיינו נמי טעמא דכפרנית שאינו רוצה לשלם, אבל אם הודה קודם שביעית, חזר ונעשה מלוה ומשמט, וגזל אפי' הודה קודם שביעית אינו נעשה מלוה, מיהו בזה מהני זקפן במלוה, ובספרי ממעט ברישא גזל ופקדון, ויש לפרש שתובעו להחזיר את הגזילה עצמה דומיא דפקדון, אבל גם כשיודע שאינה בעין, מ"מ תביעתו היא להחזיר את הבעין, ואם אינו מחזירו משלם דמיו.

בביאור הטעם דמועיל זקיפה במלוה

ט. בספרי מרבה זקפן במלוה מקרא, ומבואר בירושלמי שמשנתה דיני החוב ע"י הזקיפה מעדית לכינונית, וכן לענין לא תבא אל ביתו לעבוס עבוטו, ממעטינן שכר שכיר ושכר

בדין אם גירשה וזקפה כתובתה במלוה, אבל האונס והמפתה שהם קנס ועדיין אין חוב כ"ז שלא חייבוהו ב"ד, [דאי מודה מיפטר, ואף לצי"ש י"ל שאין בקנס עכ"פ ביתר על מה שהפסיד], בזה י"ל דקודם פס"ד ג"כ לא שייך זקיפה, וקמ"ל דמשעת העמדה בדין חשיב שיש כבר חוב, [ועמש"כ סק"ו דלר"ש באמת לא מהני זקיפה קודם פס"ד], ובפשוטו לא שייך לומר שאינו משמט קודם העב"ד, כיון שאין כאן חוב כלל, ואם איתא דהעב"ד גופה חשיבא זקיפה, א"כ לא משכח"ל בלא זקיפה, ולא משמע כן, דהא קתני שזקפן ומשמע דשייך חוב בלא זקיפה, ולשון הרמב"ם ושו"ע סי' ס"ז סט"ז מבואר שיש מצב של חוב בלא זקיפה, ואם זקפן במלוה משמטין, ולא מסתבר ששייך זקיפה קודם העב"ד, שהרי באמת אין חוב, אלא ודאי הרמב"ם מפרש דקמ"ל שמשעת העב"ד מהניא זקיפה, וצ"ע בלשון רש"י בזה, וכבר נתבארו הדברים בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה, ובתו' ל"ז א' ד"ה שטר נראה כפרש"י, וכ"כ הר"ש והרא"ש שביעית פ"י מ"ב, ולא נתפרש למה העב"ד כזקיפה, הרי גם אם רוצה לתבוע הקנס כדינו צריך העב"ד, ובפשוטו כשזקף במלוה גובה מן הבינונית כדין מלוה, וקודם לכן גובה מן העדית כמבואר ב"ק ה' א', וכ"מ בירושלמי כתובות פ"ד ה"ב הובא לעיל סק"ו, ועמש"כ שם, שו"ר בתו' הרא"ש בשמעתין שנתקשה בכ"ז עי"ש, ועמש"כ סק"ו מירושלמי כתובות שם דע"י הזקיפה נעשית מלוה וגובה רק מבינונית, ובלא זקיפה גובה מעדית.

מ"ט זקיפה באונס ומפתה מועיל שלא ישמט, והרי כל מעשה ב"ד אין משמטין

עיקר הדין דמהני זקיפה באונס ומפתה אינו מתיישב עם מה ששנינו בשביעית דהאונס והמפתה והמוש"ר וכל מעשה ב"ד אינן משמטין, ואם הטעם דמעשה ב"ד מפני שהוא כגבוי כמ"ש הרמב"ם פ"ט משמיטה הט"ו וכ"ה בשו"ע סי' ס"ז ס"ח, א"כ למה יגרע כח גבייתו אם זקפן במלוה, והר"ש והרא"ש כתבו לחלק בין כתבו פס"ד דהוי

בהמה, ומרבינן זקפן במלוה שדינו ככל מלוה ב"מ קט"ו א'.

ונראה מזה דזקיפה במלוה היא הסכמת המלוה להמתין לו עם התשלום בתורת מלוה, ונתחדש בזה שהלואה חוב כהלואה מעות בעין, ולכן דינו בבנינונית ובהשבת עבוט ושמטיה כמלוה, אבל כ"ז שהחוב הראשון קיים לא נעשה מלוה מאליו, דהיינו שאם המוכר או השכיר תובעין ממנו מיד, ואינם מוותרים להשהות התשלום בתורת מלוה, הרי החוב נשאר בדינו הראשון, דאין לנו לעשותו מלוה בע"כ של בעלים, ורק בהסכמתו להרויח הזמן בתורת מלוה נתחדש כח זה, [נועי' להלן מסוגיא דב"ק ק"ט א' דגר שזקף גזילתו לגזלן במלוה, הו"ל כפרעון וחזר ולוה, ובתוספתא פליגי בזה].

והפוגמת כתובתה דמשמטת לשמואל גיטין י"ח א', מיירי ג"כ כשמתנת ברצון לשאר הכתובה, וכיון שיודעת שע"י הפגימה בטל שם כתובה מהחוב, ששוב אינה יכולה לתבוע בשם כתובה סתם מנה ומאתים, וצריכה לפרט כמה חייב לה, הרי ההסכמה לתשלום זה משוי לה כהסכמה למלוה על השאר, ול"ד לשאר חוב ששילמו מקצת, כיון דכתובה שמה עליה בסכום הקצוב לה, וע"י הפגימה משתנה שמה ונעשית מלוה.

בדברי הרמ"א דקבע זמן לפרעון הוי זקיפה

ולהאמור צ"ע במ"ש הרמ"א סי' ס"ז סי"ד דזקפן במלוה היינו קביעת זמן לפרעון, דמה ענין זה מועיל לשנות החוב משכר שכיר למלוה הרי כל מוכר ושכיר יכולין מתחלה להסכים שהפרעון יהא לגורן ולשנה הבאה, ואם תבעו בזמן ואל"ל למחר אשלם לך, הרי"ז כהסכים מעיקרא להמתנה, ואין בזה סרך של הסכמה לשנות החוב ולעשותו מלוה, ואולי אפשר לדחוק דכיון שהגיע כבר זמן הפרעון והוא מרויח לו זמן וקובע הפרעון לזמן מאוחר, הרי"ז הסכמה להלואה, אבל אם תובעו לשלם מיד, אפי' אמר לו שישלם בסוף החודש חשבון הקפת

החנות והשכר שכיר, אין בזה שינוי החוב למלוה כלל, ומ"מ הדברים מחודשים.

ונראה דמקור דברי הרא"ש שכתב כן, הוא מפרש"י גיטין י"ח א' דעצם העמדה בדין משוי ליה זקיפה, דחזינן מזה שהתביעה שלא להמתין עוד, היא מחשיבה החוב למלוה, ורק כשהחוב סתם הוא מתייחס לסיבת החיוב ואינו משמט, אבל משתבעו עשאו חוב של ממון והיינו מלוה, אבל לפי' הרמב"ם שנתבאר לעיל סק"ח דהעמדה בדין אינה זקיפה, אין לנו לחדש כזאת, וזקיפה היא דוקא כפשוטה שהסכים לשנות החיוב מחוב של מכר לחוב של מלוה, ואפי' אינו יודע שמשנתה דינו עי"ז, מ"מ כל שהסכים להרויח זמן ולתבעו ע"ז כחוב של הרווחה זו, זהו מה שמשכיח מהחוב את סיבת החיוב הראשונה ומשוי ליה מלוה, ולפ"ז זקפו במלוה ועשאו מלוה דברים כפשטן דבעינן שישנה את החוב מהקפת החלות למלוה, ואינו נעשה מלוה מאליו בשום ענין.

ובבהגר"א ציין לב"ק ק"ט א' שמצא הנגזל את הגר והודה לו על גזילו וזקפו עליו במלוה, והתם לא הוזכר זמן פרעון, אלא שהסכים להמתין לו בתשלום הגזילה לזמן מסוים, והתם מיירי שהיו המעות בידו בדרכו לירושלים, והגר הסכים להמתין לו עם הפרעון, וזהו ענין זקיפה כמשנ"ת לדעת הרמב"ם.

בי"א שהביא הרמ"א שסיכום כל החשבון יחד הוי זקיפה

וכן מש"כ הרמ"א בי"א בתרא שסיכום כל החשבון יחד מקרי זקיפה, ע"פ המדרכי בשבועות, לכאורה התם מחלק בין סיכום מעות לסיכום פירות, וכדברי רבי בתוספתא הובאה לעיל סק"ד, ובפשוטו סיכום החובות אינו ענין לזקיפה, דהא ודאי בחוב אחד ג"כ יש זקיפה כגון בשכר שכיר שעמד פעם אחת, ובחנות שהקיף פעם אחת, ודומיא דכתובה ואונס ומפתה שיש רק חוב אחד, ודרך חנוני לסכם כל הקפותיו בלי קשר ללקוחות,

הרא"ש דבקבע זמן פרעון הויא זקיפה, אבל לפמשנ"ת לעיל סיבת הפטור בהקפת החנות מפני שבעיקרו אינו בעל משה ידו אלא עיסקא משותפת, ולא אמרה תורה חיוב שמיטה אלא בנושה של מלוה דעבד לזה לאיש מלוה, וכתוב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנושה, ועוד כיו"ב ומחוב כזה חייבה תורה לשמוט ידו.

הערות ע"ס הירושלמי בסוגין

י. ירושלמי שביעית פ"י סוף ה"א האונס והמפתה והמוש"ר ר"י א"ר דר"מ היא דרמ"א במלוה הדבר תלוי, כבר נתבאר לעיל סק"ו דצ"ל דר"ש היא דר"ש אמר במגבה הדבר תלוי, דמבואר בירושלמי כתובות פ"ד ה"ב דר"ש משוי אונס ומפתה כמעשה ב"ד ואינו משמט משום דבמגבה הדבר תלוי, ורבנן משווי להו כמלוה ובהעמדה בדין הדבר תלוי ולכן משמט.

ולפ"ז מתפרש שפיר הא דקתני האונס והמפתה ומוש"ר וכל מעשה ב"ד, דהא ר"ש משוי להו כמעשה ב"ד, ולפמשנ"ת לעיל סק"ח ענין מעשה ב"ד הוא שאין לתובע זכות וכח לנגוש, והכל תלוי בב"ד, ולכן לא קרינן ביה לא יגוש, ודמי קצת למוסר שטרותיו לב"ד, אלא דהתם יש לו זכות נגישה ומוסר לב"ד, וכאן אין לו כח לנגוש, ורק ב"ד יכולין לנגוש, ולאידך גיסא אין הב"ד מתעסקין בגבייתן, אלא הוא תובע מכח פסק ב"ד ע"י שטר ב"ד שבידו, אבל מ"מ לא קרינן ביה לא יגוש כיון שאינו יכול לנגוש מכח עצמו, אם מפני שאין לאב זכות אלא משבא לידו, או מפני שהוא כופר בו ואינו נגוש מתביעתו, אלא מכח ב"ד.

שם וכל מעשה ב"ד אלו גזרי דינים, פי' חיובים שאין הלוה מודה בהם וב"ד מחייבין אותו לשלם, והני לא קרינן בהו לא יגוש, כיון שאין לו כח לנגוש מעצמו.

שם פשיטא דא מילתא מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת כפרנית שהיא נעשית מלוה

ומודיע לכל אחד סיכום חשבוננו, ובבהגר"א ציין לב"מ ע"ב א' בגוי שזקף את הרבית עם הקרן לחוב אחד דקרי ליה זקפן עליו במלוה, ורש"י פירש שם שכתב לו שטר כך וכך אני חייב לפלוני, שזה משכיח שם ריבית מהם, ואפי' בלא כתב שטר מיירי שפיר כשהסכים להרויח לו זמן נוסף על החוב והריבית שהגיע זמנם, והו"ל כהלואה חדשה, ואין זה ענין לסיכום החנוני הקפותיו של כל אחד, ולעיל סק"ד פירשנו דאף ר"י לא מחשיב ראשון אלא כשסיכם כל החובות, והוסיף להקיף חשבון חדש, ע"ש, ואמנם ל"מ כן בר"ש וברא"ש, ולדבריהם לר"י בכל ענין משמט, אבל עכ"פ יש לקיים ע"פ הירושלמי דלרבנן אע"פ שהגיע זמן לשלם אינו משמט, וסתמא דמילתא רק אחר סיכום החשבונות הדרך לשלם.

מסקנת הדברים מהו ענין זקיפה במלוה

מן האמור נתבאר דענין זקיפה במלוה הוא החלפה מחוב זה לחוב של מלוה, ועיקרו באופן שמרויח לו זמן ועושה מן החוב מלוה, כגון שהגיע זמן פרעון החוב של השכיר, וא"ל בעה"ב אין לי מעות, וא"ל הנני מרחיב לך זמן הפרעון ליום פלוני, דע"ז נעשה מלוה, כיון שעשאו מלוה על סך המעות הזה, כאילו קיבל חובו והלוהו לו, וזהו לשון עשאו מלוה דמשמע דבר חיובי, ויש עוד אופנים שדומין לזה, אבל זהו יסוד הדין של עשאו וזקפו במלוה.

וראיתי בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בגיטין שכתב ג"כ עד"ז, אלא דלפמש"ש משמע שהדבר תלוי בהזכרת סיבת החיוב, ונדחק באונס ומפתה שדמיו קצובין, במה ישתנה שם החוב למלוה, אבל למש"כ משתבעו והרויח לו הזמן בצורת הלואה, זהו עיקר זקיפה במלוה.

כ"ז לפמשנ"ת לדעת הרמב"ם, אבל לדעת רש"י ותו' דהעמדה בדין לחוד ג"כ מיקריא זקיפה, א"כ ענינו דומה לנגישה, דכיון שכבר תובעו הרי הוא נעשה חוב, וכ"ז שמקיפו בפנקסו לא חשיב חוב כ"כ, ולא קרינן ביה לא יגוש, ועפ"ז כתב

השבועה היינו דוקא בשבועה על חוב שמשמט, ואם שביעית משמטת את החוב עצמו, א"כ מה מקום לשבועה עוד, אלא ודאי החוב נשאר כיון דלא קרינן ביה לא יגוש, ומ"מ נגישת השבועה נשמטת, שו"ר בבעה"ת שער מ"ה סי"ב שכתב ראי' זו עי"ש וכן הרשב"א כ"כ מסברא.

ויש לעי' מ"ט דקרא שהשבועה נשמטת, הרי החוב עצמו אינו נשמט מפני שהוא כגזל ולא כחוב, א"כ גם השבועה כן, וי"ל דכיון שמחייבין אותו לישבע שהוא פטור מן החוב ולא מן הגזל, דהיינו שהנגישה היא ע"י השבועה שישלם את החוב, א"כ לא עדיפא כח השבועה על החוב מהחוב עצמו, שו"ר ברשב"א שבועות מ"ט א' בזה, ובתשובה ביאר כונת הגמ' שם דאף בכופר הכל בהלואה קודם שביעית א"א להשביעו ע"י גלגול לאחר שביעית, שגם כח גלגול נשמט.

מסקנת הדברים

יא. נמצינו למידין שיש במתני' ד' עניני חובות שאינם משמטין, א' הקפת החנות ושכר שכיר, שמקור החוב הוא בעיסקא דניחא לתרויהו, ולא קרינן בשכיר אשר ישה ברעהו בבעה"ב, וכן המוכר בלוקח דמעיקרא ניחא ליה להקיף כדי למכור ולהרויח, ב' האונס והמפתה ומוש"ר וכל מעשה ב"ד, אפי' חוב של הלואה אם אין המלוה יכול ליגוש את הלואה כיון שהוא כופר בחוב, לא קרינן ביה לא יגוש כיון שהנגישה רק ע"י ב"ד, ואונס ומפתה ומוש"ר קודם העמדה בדין אין חוב כלל, ולר"ש גם לאחר העמדה בדין אין לו זכות לנגוש ורק ב"ד יכולין לגבות, ג' המלוה על המשכון שהוא כגבוי כיון שהוא תפוס בחובו, ולפ"ז רק כנגד המשכון אינו משמט, ד' מוסר שטרותיו לב"ד שנתן זכות הגבייה לב"ד ואין לו אפשרות ליגוש, ולא דמי לדין ב' של מלוה כפרנית, דהתם הוא עצמו הולך לתבוע את הלואה בכח איום של ב"ד, ומתמעט מזה שאין לו כח לנגוש בעצמו כיון שהלואה כופר, וכאן הוי איפכא שיש לו כח

משמטת, שאם חזר והודה שהוא חייב לו חזר דינה כמלוה ומשמטת.

שם ר"י בעי אם למידת הדין כן כו' לכאורה תוכן הדברים דכפרנית דינה כגזל שגובין מעדית, ומלוה בבינונית, והנדון בכפר וחזר והודה כיון שנעשית מלוה, האם עי"ז חזר דינו לשלם בבינונית, או שנשאר המלוה בזכותו בעדית כיון שכפר בו ונעשה כגזל, וגזלן שהודה בגזילתו משלם מעדית ככל הנזיקין, אבל כאן דמעיקרא מלוה הואי י"ל שבהודה חזר דינו כדמעיקרא, ובאמת נזיקין שזקפן במלוה חזר דינו בבינונית, שג"ז בכלל כח הזקיפה וכדמשמע בירושלמי כתובות שם, מיהו בירושלמי גיטין פ"ה ה"א דח"נ של תם גובה מעידית ומוקים לה בזקפן במלוה, והקשו א"כ ליגבו מבינונית, ומשני כיון דעיקרו מנזיקין אתא לא הורע כח בזקפן במלוה, והובא בראב"ד על הרי"ף גיטין שם, ועי"ש שדן בזה, ואולי יש לחלק בין נזק לקנס דאונס ומפתה, דהוי לפעמים יותר על מה שהזיק, א"נ כיון שמכר את גופו שלא כדין הו"ל כגזלן.

בקו' הראב"ד מ"ט שביעית משמטת את השבועה והרי הוא כופר באותו ממון

הקשה הראב"ד בפ"ט משמיטה ה"ח בהא דנתן שבועות מ"ה א' שהשביעית משמטת את השבועה, ואמאי הרי הוא כופר באותו ממון, וקי"ל דמלוה כפרנית אינה משמטת, ובפשוטו נראה דכ"ז שלא נשבע לא נקראת כפרנית, כיון שיש בידו כח נגישה ע"י שישלם אם לא ישבע, והשביעית משמטת את כח הנגישה שע"י השבועה, ואם הודה לאחר שביעית חייב לשלם, כיון שנעשית מלוה כפרנית, אבל אם לא הודה אינו יכול לחייבו להשבע, כיון שהשביעית השמיטה את כח הנגישה הזו, [שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שבועות שם].

ולפ"ז מבואר במתני' דמלוה כפרנית אין השביעית משמטתה, דהא דשביעית משמטת את

דהפקרן הפקר משמע שב"ד א"צ לנגוש אלא נוטלים בכח ומפקיעין זכותו בע"כ, וכאילו לא נגשוהו לשלם החוב אלא הפקיעו בעלותו, וזה דוחק דאין לך נגישה גדולה מזו, ולשון הרמב"ם פ"ט הט"ו שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך וזה ב"ד תובעין אותו, [ונראה דכונתו לסיים תשמיט ידך דמזה עיקר הדרשא], ועי' תו' ל"ו א' ד"ה מי בדעת רש"י וכן דעת הרמב"ן דמוסר שטרותיו לב"ד ג"כ רק מדרבנן אין משמטין, ולמדנו מדבריהן שאין זו סברה פשוטה.

ואפשר דהמוסר שטרותיו לב"ד באמת אין לו כח נגישה בעצמו, שאינו יכול לתבוע את הלוח בלא שטר, וב"ד אינם גובים בשליחותו, שנתרוקנה רשות לב"ד ע"י השטרות שבידם, ומצות התורה היא שלא יגוש כמו שילוח עבדים דעבד לזה לאיש מלוה, וכשמסר שטרותיו לב"ד הר"ז דומה קצת כמוסר שטרותיו לב"ד, שב"ד זכו בכח הגבייה וכאילו הוא חייב לב"ד לענין כח הנגישה, ולא דמי למוסר חובו להדיוט לגבותו שאין לו שום זכויות והו"ל כשליח, אבל במסירה לב"ד נעשה כח ב"ד יפה כבעלים, וכל תנאי הגביה תלוין בהסכמתם ולא בדעת המלוה, וזהו שאמרו דתפסי להו ב"ד שיש להם כח התפיסה וזכות הגבייה, ולשון רש"י ל"ב ב' דאיהו לא תבע ליה לבע"ח אלא הב"ד והם יורדין לנכסיו ולא קרינא ביה לא יגוש.

בטעמא דלא תיקן הלל שימסרו שטרותיהן לב"ד מיהו בפרוזבול אין לב"ד שום תפיסה ולא זכות גבייה, אלא שהלל התקין דבר שיש לו עיקר מן התורה, שלא להכריז שרבנן מבטלין דין תורה, אלא תיקנו שפרוזבול יועיל כמו מסירת שטרות דמהני מדאורייתא, והרי אין מועיל מדאורייתא אלא מסירת שטרות ולא מסירת מלוה ע"פ, וכ"כ הרמב"ן ל"ו א' שתיקנו פרוזבול משום מלוה ע"פ ומשום בנ"א שאינם רוצים להוציא השטרות מתח"י, ולכאורה אין ב"ד נזקקין לקבל שטרות של כל אדם ולטפל בגבייתם, ומסירת שטרות לב"ד הוא מאורע שאינו יכול לגבות בעצמו וב"ד נזקקין

לנגוש ומסרו לב"ד ואינו יכול לתבוע בעצמו כלל, ה' שטר שיש בו אחריות נכסים לב"ש כגבוי דמי, ואף לר"י ור"ל להלכה ולא למעשה, ייחד לו שדה לרוה"פ דינו כאחריות נכסים, ומשכנתא באתרא דלא מסלקי אינה משמטת.

בדין א' מהני זקפן במלוה, להפוך את החוב למלוה גמור, ולר' יהודה הראשון ראשון משמט, והיינו כשהגיע הזמן שהי' ראוי לשלם, וממשיך להקיף פעם שניה, ויתכן שהלכה כר"י, ולר' יוסי שכר שכיר שפוסק בשביעית, דהיינו מלאכה שמתחלת שביעית כבר א"א לעבוד בה, דעי"ז נעשה מלוה כזקפן במלוה.

בדין ב' לרבנן אונס ומפתה ומוש"ר עד שלא עמד בדין אפי' זקפן במלוה אינו משמט, עמד בדין אף קודם פס"ד אם זקפן במלוה משמט, ולר"ש אפי' זקפן במלוה אינו משמט דאפי' לאחר פס"ד אין לו כח לנגוש, לגרסת הראשונים בירושלמי דמתני' ר"מ היא מפרשים שהטעם שלא משמט בלא זקיפה במלוה, משום דחוב נזקין כהקפת החנות, ולא נתיישבו הדברים להסוברים דהעמדה בדין כזקיפה במלוה, והרי קודם העמדה בדין אין חוב כלל.

טעמא דמעשה ב"ד פירשו הראשונים ז"ל מפני שהוא כגבוי, והטעם שכתבנו הוא ע"פ הירושלמי בכתובות דלר"ש כמעשה ב"ד דמי, והרי לר"ש אין לו זכות אלא משעת נתינה.

בדין ג' עמשנ"ת בסק"א.

בטעם הדבר דכשהב"ד שלוחין לגבות החוב לא חשיב נגישה

יב. גיטין ל"ז א' בשלמא מוסר שטרותיו לב"ד דתפסי להו בי דינא, פרש"י והפקרן הפקר וגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש, ויש לעי' מה יתרון יש בזה שב"ד נעשו שלוחיו של מלוה לגבות חובו, הרי סו"ס הכל מכח נגישת המלוה, וב"ד מסייעין לו להציל ממונו, ולשון רש"י

הרמב"ן כתב דמשכון לא צריך קרא דקני ליה מדר' יצחק, ונראה מזה דבאמת אין כאן ייתור לדרשא, אלא לבתר דידעינן דקני ליה מדר' וקרינן ביה של אחיך בידך, ממעטינן ליה ממשמעות הכתוב, אבל עיקרו נקבע בסברא דכיון שקנה המשכון תמורת החוב, א"כ כאילו כבר גבה חובו, ולא קרינן ביה אשר יהיה לך את אחיך, וכן במוסר שטרותיו לב"ד לאחר שקבענו מסברא דתפסי להו ב"ד וידו שמוטה גם קודם שביעית, ממילא מפרשינן דמתמעט מתשמט ידך.

שם א"ל שאני משכון דקני ליה מדר'

יג. שם א"ל שאני משכון דקני ליה מדר', ר"י דדריש ולך תהיה צדקה ודאי מיירי שלא בשעת הלואתו, דהא בשעת הלואתו אמרינן ב"מ קי"ד ב' שאינו עובר בכל השמות הללו, שאינו מחויב להחזיר אלא מה שנטל ממנו בע"כ, אבל בשעת הלואתו שבא ליתן מרצונו רשאי המלוה להחזיקו ולא להחזיר, וממילא גם יכול לקנותו בלא דר' יצחק, שכל מה שנותן מדעתו יש יותר זכות למלוה בו, אא"כ נוטלו לזכרון דברים בעלמא.

ובזה מיושב הא דאמרינן בעלמא אימר דאר"י שלא בשעת הלואתו כו' פי' שאם מצינו תנא דסבר דבשעת הלואתו אינו קונה משכון, א"כ אין ראייה מדר' דלא סבר הכי, די"ל דדוקא שלא בשעת הלואתו שנטלו לגוביינא קונה משכון, משא"כ בשעת הלואתו שעדיין לא הגיע, ואמנם י"ל דאדרבה גם אם לא ס"ל דר"י מ"מ י"ל דבשעת הלואתו קונה משכון, [אם לא נימא שאין דעתו לקנות יותר מכל משכון שבתורה או שנוטלו לזכרון דברים], אבל עכ"פ אין לזה מקור מדר' יצחק דדרשתו מיירי רק בשלא בשעת הלואתו, ולפי האמת נקטינן דבשעת הלואתו קונה משכון כיון שרצונו לתפוס כמה שיוכל, וניחא ליה שלא יעשה מטלטלין אצל בניו ולא תשמטנו שביעית, והא דנקט רבא הכא לדר' יצחק היינו מפני שבדבריו מבואר שענין משכון יש בו קנין גמור למלוה, וממילא אמרינן מסברא

להציל ממונו [מיהו אפשר שהלל תיקן שב"ד יזכו בכל החובות, וכל המלוים יגבו מכח שליחות של ב"ד ויש כח ביד חכמים לזכות החובות לב"ד, ותיקנו כן רק למי שחפץ בכך, ומסרן מעצמו לב"ד, ועדיין נשאר ד"ז מדרבנן, כיון דסו"ס הוא הנוגש כבתחלה], מיהו אם בסוף שביעית היו השטרות ביד ב"ד והחזירו לו לאחר שביעית תו לא משמטי, אבל אין זה נכון שיקחו ב"ד השטרות בהערמה ע"מ שלא לגבות עבורו רק להחזירם לו לאחר שביעית, וא"כ אין להקשות למה תיקן הלל פרוזבול ימסרו שטרותיהם לב"ד, ואמנם גם פרוזבול ענינו מוסרי כל חובותי לב"ד, אבל אינו מועיל אלא מדרבנן, ולא הרווחנו אלא במסירת שטרות שבאמת ב"ד יודקקו לגבותם, וזה לא יתכן לקבוע הנהגה כזו, וצ"ע בקושי הרמב"ן.

בדברי הרמב"ן דדרשת הספרי הוי אסמכתא

אבל מה שסיים הרמב"ן ולי נראה דההיא דספרי אסמכתא היא, וכשאמרו מוסר שטרותיו אין משמטינן מתקנתו של הלל אמרו, זה צ"ע, חדא דבגמ' אמרו בשלמא מוסר שטרותיו לב"ד דתפסי להו ב"ד, ואיך אפשר לפרש לשון זה דמתקנתו של הלל היא, ועוד דמה ראו לחלק ד"ז לשנים המוסר בדיבור והמוסר ממש, הו"ל לפרושי בתקנת הלל דכ"ש מוסר ממש, ונראה דלפי גרסת הספרי שלפנינו דיליף לה מתרי קראי, וכ"מ בירושלמי, ה"ז מתפרש דכמו שמלוה על המשכון מדאורייתא מדרשא דולא של אחיך בידך, ה"ה מוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא, וגם לשון הגמ' בשלמא מוסר כו' מבואר ששניהם שוים דאל"כ אין ענין לצרפם בלשון בשלמא, אלא לפי שהתנא שנאם יחד בחד בבא והפרידם מהשאר למדנו שענינם שוה, דאינו כגבוי ולא קרינן ביה לא יגוש, ומחד קרא ממעטינן להו, משכון מרישא יהיה לך את אחיך ומוסר לב"ד מסיפא את אחיך תשמט ידך, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה בכ"ז.

ברם יש לדקדק למה השמיטו בגמ' הדרשות שבספרי ובירושלמי, ודנו הכל מסברא, וכן

הלוה צריך להוציאה מידו, וכיון שהוא חייב לו לא יבא להוציאה עד שישלם לו, מיהו לקושטא דמילתא אף בהלוהו על חצרו אינו קונה משכון רק באתרא דלא מסלקי.

בביאור הא דפריך אביי אלא מעתה כו' ה"נ דלא משמט

ויש לדקדק בלישניה דאביי אלא מעתה כו' ה"נ דלא משמט, ומאי פריך בפשיטות כזו, הרי לר' יוחנן ור"ל שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט, וכן סיים לו שדה בהלוואתו, וזהו דין הלוהו על חצרו, וא"כ הול"ל והא קי"ל דאע"ג דאית ביה אחריות משמט, ולא להקשות כדבר פשוט שאין חולק בזה, ולפמ"ש"כ דאביי פריך מתפיסה בעלמא אפי' בלא שטר ובלא שהלוהו על חצרו ניחא, מיהו בלא"ה ל"ק דר' יוחנן לא מיירי בתפיסה כלל.

ובאמת פשטות הגמ' דאחריות נכסים עדיפא ממשכון דכגבוי דמי, ואמנם בירושלמי הזכירו בזה דכמלוה על המשכון דמי, אבל מסתמות הגמ' [וגם ממה שלא הצריכו שיהא לו קרקע, מיהו בתו' ב"מ ד' ב' כתבו דבאין לו קרקע לא מיקרי שעבוד קרקעות, ועוד העירו מלשון הברייתא לעיל ל"ו א' ולא עוד כו' משמע שיש לו קרקע] נראה דאחריות נכסים משוי ליה כגבוי, וכדחשבינן ליה כפירת שעבוד קרקעות, דיש כבר למלוה זכות בנכסי הלוה לגבות חובו וכדידיה דמו, ובעלמא נמי לא חילקו בהא דשטר חשיב כקרקע בין יש לו קרקע או לא, דכח הגבייה לקרקעותיו משוי ליה כזכות של קרקע, מיהו הערוני דאי לית ליה קרקע ולא כתב ליה דאקני פקע ממנו כל אפשרות שעבוד קרקע, ועמשנ"ת לעיל סק"א.

דבשעת הלוואתו קני טפי, כיון שנותן לו מרצונו כפי שירצה לזכות, [שו"ר בפסחים ל"א ב' דנכרי אינו קונה משכון שבשעת הלוואתו כיון שאינו בכלל צדקה עי"ש].

הלוהו על חצרו ודר בה למה אינו קונה החצר בתורת משכון

ויש לעי' כיון דבשעת הלוואתו קונה משכון בגלל שהלוה נותן לו רשות לזכות כפי מה שירצה, א"כ הלוהו על חצרו ודר בחצרו יקנה החצר בתורת משכון, דהא לאו מגזיה"כ קני ליה אלא מרצון הלוה, ואפשר שאין כח משכון אלא בדבר שהוא נעשה מוחזק ע"י תפיסתו בו, אבל בקרקע דבחזקת בעליה קיימא, הר"ז כממשכן לו מטלטלין שנשארים אצל הלוה בביתו, שאין זכות קונה משכון אלא כשיש לו תפיסת בעלות בכח מוחזק, אבל קרקע הלוה מוציאה מידו שאין לו דין מוחזק בלא שטר מכירה.

מיהו לישניה דאביי אלא מעתה הלוהו ודר בחצרו לא משמע הלוהו על חצרו או משכנתא באתרא דמסלקי, דא"כ הול"ל אי הכי הלוהו על חצרו נמי, ולשון אלא מעתה משמע שזוהי תמיהה שלא יתכן לומר כן, וזה דוקא בהלוהו ודר שלא בתורת משכנתא, אלא בתורת תפיסה או בשכירות [ולא נקט שתפס מטלטלין דבאמת יש לזה כח משכון כיון שהגיע זמן פרעון], וס"ל לאביי שאין יתרון לקונה משכון כיון דסו"ס אין לו בעלות לעשות בו כרצונו, וקנינו מהני רק לחשבה כצדקה, ואי משום דתפיס ליה גם בקרקע יש לו תפיסה מסוימת, כיון שהלוה צריך להוציאה מידו, ואע"פ שאין לו קנין וכח תפיסה, מ"מ לענין לא יגוש הרי

סימן יז

בדיני פרוזבול

השמיטה היא כדין לפי דעת תורה, א"כ כשהוא מתאכזר במניעת ההלואה כדי שלא יגיע לשמטה, הרי ג"ז אכזריות, וחייב ההלואה בתורה נאמר ג"כ רק לעני ובסכום שחייבין ליתן לו צדקה, וכמ"ש הרמב"ם פ"א ממלוה ולוה ה"א דכתיב אם כסף תלוה את עמי את העני, וכתיב והעבט תעביטנו די מחסורו והיינו להלוותו, וכאן ג"כ כתוב ורעה עינך באחיך האביון, דעובר על השמר פן רק באביון שחייבין ליתן לו צדקה את הסכום של ההלואה, וצ"ע ברמב"ם סוף"ט משמטה שלא ביאר ד"ז.

אם יש חובות שהי' ראוי שלא ישמטו בשביעית
ואמנם יש מקרים של חובות שלא הי' ראוי שישמטו בשביעית, כגון שהמלוה אינו עשיר והלווה סכום כסף גדול לעשיר וכיו"ב, אבל התורה מתפרשת באופן הרגיל שלפי דעת תורה הדבר ראוי שיוותר המלוה על חובו לגמרי או שלא לנוגשו, כיון שבאופן זה חייבה תורה להלוותו כדמפורש בקראי, ואם נמנע מלהלוות לעני די מחסורו שמא יצטרך לקיים מצות שמיטה כשראוי לקיימה, הרי הוא בליעל במניעת ההלואה, שהרי בשמיטה בדין הוא מפסיד, כי לד' הארץ וצוה ד' לשחרר את הניגשים, וגם נוסף בזה חטא דנמצא שמצות התורה גורמת לו להתאכזר על העני.

ובכתובות ס"ח דרשו קרא דבליעל לענין צדקה,
וכדכתיב ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו, וקרא עליך וגו', הרי שהלאו של השמר לך נאמר לענין עני שמחויבין ליתן לו צדקה, ההלואה היא בגדר די מחסורו, ובאופן זה קבעה תורה שראוי שהמלוה יפסיד חובו בשמיטה, וכמשנ"ת הטעם לעיל, וזה באופן שאין למלוה הפסד גדול, דבמקום חשש הפסד גדול הרי מעיקרא לא הי' חייב להלוות לו, אפי' בלא חשש שמיטה.

שביעית פ"י מ"ג שהתקין הלל הזקן וכו', מ"ט חשיב בליעל זה שחושש להפסיד מעותיו

א. שביעית פ"י מ"ג זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין כו', יש לעי' מ"ט דקרא דחשיב ליה בליעל, הרי בפשוטו מיירי כשאין לו אפשרות ליתן לו מעות אלו במתנה אלא בהלואה, וא"כ באמת ראוי לחוש שמא לא יוכל לפרוע עד מוצאי שביעית ויפסיד חובו.

ונראה דיש לדקדק תחלה מ"ט דמצות שמיטה, למה ראוי שהמלוה יפסיד והלוה ירויח, והנה משמעות הפסוק במצות שמטה, שזה ג"כ דבר הגון ממצות הצדקה, ואמנם החיוב הוא בגלל כי קרא שמיטה לד', אבל יש בזה צדק לשחרר את העני מנוגשו, שהגדירה תורה את המלוה כנוגש את רעהו ואת אחיו, וכתיב את הנכרי תגוש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ירך, אפס כי לא יהיה בך אביון גו', וענינו שאמרה תורה שיש זמן שראוי לתת לניגשים לצאת לחפשי מעול האדון המלוה, כדכתיב עבד לזה לאיש מלוה, דסתמא דמילתא העני שלווה מן העשיר לא הצליח לשלם חובו והוא נגוש תחת המלוה, וחייבה תורה את העשיר לשחררו, כדי שיוכל לעמוד מחדש כענין שכתוב כי ימוך והחזקת בו, ועי' נחמיה ה' י"א.

ולפ"ז באופן שהלוה עני והסכום שקיבל להלואה
הוא בגדר די מחסורו מובן שמי שנמנע מלהלוות מפני מצות שביעית הוא בליעל, שהרי התורה קבעה שזהו דבר ישר לשמט חובותיו לטובת העני, והוא נמנע מלקיים מצות ההלואה כדי שלא יגיע למצות שמטה, ובשלמא אם מצות שמטה לא היתה דבר ראוי, אלא מקרה שמפקיע חובו, בזה באמת אינו בליעל על מניעת ההלואה, אבל כאשר

ועמש"כ לעיל ס סק"ד מהירושלמי דלפי' הגר"א
אם בא ללוות תוך ל' למוצאי שביעית,
חייב להלוות לו, אע"פ שסתם הלואה ל' יום
ותשטם, ובפשוטו צ"ב למה עובר בלאו דהשמר
לך, ולפמשנ"ת יש לשאול למה באמת אמרה תורה
שישטם חוב כזה, שמתחלה ידע שלא יפרענו קודם
שביעית, וע"כ דכיון שהלואה ביקש הלואה ולא
צדקה, מסתמא יאמר אעפ"כ, או דכיון שזהו די
מחסורו הר"ז בכלל מצות צדקה, ובאופן שפטור
מהצדקה פטור גם מלהלוות, וכשנמנע מלהלוות
כשחייב בצדקה זו, עובר גם בלאוין דהשמר ופן.

סיכום הדינים

נמצינו למידין. א. מצות שמיטה עיקרה לשחרר
העני מנוגשו, והתורה חייבה את העשיר
לוותר חלקו לעני, ב. אם יש ללוה לשלם, כיון
שאינן חוב זה בגדר די מחסורו, ראוי שישלם, אע"פ
שמן הדין פקע החוב, (משום לא פלוג בדאורייתא),
ורוח חכמים נוחה הימנו בכל האופנים, ג. השמר
לך נאמר בלוה עני שצריך ההלואה לדי מחסורו,
ואם החשש שישטם רחוק עובר בלאו, ד. אם יש לו
חשש הפסד אחר לא ממצות השמיטה, אם החשש
רחוק צ"ע אם עובר, ולקמן סק"ב הוכחנו מדאביי
שעובר, ה. אם הסכום גדול ואין המלוה עשיר אין
לחייבו ליכנס לחשש הפסד, ו. אם ההפסד קרוב
אין לחייבו להלוות, וצ"ע מדברי הירושלמי בזה.

גיטין ל"ו א' ומי איכא מידי כו'

ב. גיטין ל"ו א' ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא
כו', יעוי' בתו', ונראה דס"ל דכאן לא
שייך לומר דרבנן תיקנו כדי שלא יכשלו בלאו,
דכיון שהתורה ניתנה בזמן שהי' קיים החשש הזה
שימנעו מלהלוות בגלל שביעית, ובהדיא הזהירה
שלא ימנעו בגלל זה, וא"כ נמצא שלא נתחדש
לרבנן סיבה לשנות דין התורה, דעצם זה שאין
שומעין למצות התורה, אינה סיבה לוותר על ד"ת,
ולא דמי לשאר תקנות דרבנן כמו שמא יעביירו
ד"א בשופר ולולב, שנתחדשה סיבה צדדית לגזור,

נמצא שיסוד הדברים תלוי איך אנו מבינים את מצות
שמיטה, שאם כונת התורה רק שלא יגוש,
אבל הלואה חייב לשלם מעצמו, הרי סמכה תורה
שבדרך כלל הלואה ישלם, וה"נ חשיב בליעל אם
אינו מלוה בחשש כזה, נאכל באמת פקע החוב
לגמרי, ואפי' אם בא לשלם מעצמו אין לקבל
ממנו עד שיודיענו שהוא פטור ויאמר לו אעפ"כ,
וכדתינא ל"ז ב' שלי הן ובמתנה אני נותן לך], ואם
כונת התורה שראוי לוותר על חובו בעשיר שמלוה
לעני, א"כ אם יארע שיפסיד בדין הוא מפסיד, ואין
לו להמנע מלהלוות בחשש כזה, אלא מפני שחושב
שהתורה מפסידתו שלא כדין, ואמנם אין שום עוול
על המלוה בהגיע שמיטה, אבל כמו שצותה תורה
שמיטת קרקעות כי לי הארץ, יש גם תביעה צודקת
להודיע כי לי הכסף והזהב, ויש לשחרר את העניים
מלנוגשם.

כשהלואה אינה בחיוב צדקה אם פטור מלהלוות

מן האמור נתבאר דכשיש חשש הפסד למלוה,
באופן שא"א לחיבו במצות צדקה להכנס
לסיכון הזה, כגון שיש לו סכום גדול להלוות
לחבירו שצריך לזה, ויכול להלוותו לפי שעה,
והוא זקוק למעות אלו לאח"ז, אבל חושש שיארע
שלא יוכל להחזיר, ובכה"ג אף בלא חשש שמטה
פטור מלהלוות, וה"ה בחושש ממצות שמטה, שלא
אמרה תורה שראוי לשטם אלא בעשיר שמלוה
לעני ומחויב במצות צדקה בסכום זה, ואף כשכבר
נתן חומש לצדקה, עדיין הכל לפי הענין.

אבל באופן שראוי למלוה להשמיט חובו בשביעית,
שהרי קבעה תורה שזהו היושר, בכה"ג אע"פ
שיש חשש שיפסיד חובו, חייב להלוות, כמו
שחייב להשמיט, מיהו למ"ד דהמלוה לעשר שנים
משטם, א"כ הלואה מבקש מתנה ולא הלואה, ואם
אינו מחויב ליתן לו ה"נ אינו מחויב להלוות לו
לעשר שנים, (ויכול ליטול ממנו משכון שיהא בידו
במוצ"ש ויחזירו לו אח"כ), ורשאי להתנות ע"מ
שלא תשטמי בשביעית, ועי' בסמוך.

ויתנוהו לו, וכן שביעית בזה"ז לרבי מכח הפקר ב"ד משמטת.

שם ב' ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית כו', משמע דהקושיא רק על שמיטת כספים, ולא על הפקר השדות, ופי' אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דבאיסורין לא קשיא לן כמו שחייבו תרו"מ מדרבנן, אבל שמיטת כספים ממונא הוא, ולא שייך להחיל איסור על הממון, ואפשר עוד דכיון שמלוה ולוה ענין פרטי הוא, לא דמי לתקנתא דרבנן, כיון שזוהי הוראה פרטית לאדם להפסיד ממונו, משא"כ קדושת הארץ שהיא תקנה כללית.

בביאור הילפותא דהפקר ב"ד הפקר

שם דאר"י מנין שהפקר ב"ד הפקר [כצ"ל, ומה שנדפס היה הפקר הוא מהצנזורה], שנאמר וכל אשר לא יבא וגו', משמע שאם לא ה' דין מיוחד של הפקר ב"ד הפקר, לא היו מפקיעין ממון, אלא מכין ועונשין, כמו שנאמר והוא יבדל מקהל הגולה, וכמ"ש מימנו אנגידא ולא מימנו אשמתא, אבל החרמת הרכוש שיש בו משום גזל לא היו עושין אא"כ נתנה להם תורה רשות בזה, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דלשון יחרם משמע שחל החרם בדיבורם, ולא שיתלו ממנו ויתנוהו לגזברים, ולפ"ז מבואר שיש להם כח להקדיש, והרשב"א כתב דבתקנת הלל שמענין שזיכו ממון הלוה למלוה ואח"כ חייבוהו ליתנו לו.

שם וכי מה ענין ראשים אצל אבות, דאין מקום לקרא לראשי המטות אבות, ולשון הכתוב ראשי האבות למטות בני ישראל, הרי שכל ענין האבות מיותר דהא כתיבי מטות, והול"ל ראשי המטות לבני ישראל, אלא קמ"ל דהראשים הם האבות לבני ישראל, ועי' קדושין מ"ב א' דילפינן מנשיא אחד שיש להם כח להחליט לכל אחד חלקו, ואפשר דר"א ס"ל דמהאי קרא דאורייתא למד כן יהושע למיקרינהו אבות, ועי' הגהת מהר"ב רנשבורג.

אבל כאן לא נתחדשה סיבה, אלא זה שאין מקיימין את התורה, ובכה"ג אין כח ביד חכמים לשנות דין התורה, מיהו יש לדחות דבזמן התורה עמדו כולם בנסיון לאחר הלאו, ואח"כ נתחדש קלקול הדורות.

שם אמר אב"י בשביעית בזה"ז, נראה דעוברין על לאו מדאורייתא אפי' בשביעית דרבנן, דכיון דבשביעית דאורייתא אין לתקן פרוזבול אע"פ שעוברין על לאו דאורייתא וכמשנ"ל לעיל, א"כ גם בדרבנן הדין כן, וע"כ שעוברין על הלאו מדאורייתא, וזה מתיישב היטיב לפמ"ש סק"א דהלאו הוא במצות צדקה, ואין עיקרו קשור לשביעית דוקא, שאף אם נמנע מלהלוות סתם ג"כ עובר בלאו, וממילא ה"ה כשנמנע בגלל שביעית דרבנן.

אבל רש"י וכ"כ תו' והראשונים בשם ר"ת והרמב"ן בספר הזכות והרשב"א והר"ן פי' דרבא מוקים מתני' אפי' כרבנן דרבי, דטעמא דהפקר ב"ד הפקר מהני אף אם שביעית בזה"ז דאורייתא, ומיושב בזה דלא מסתבר דרבנן דרבי לא מודו לתקנת פרוזבול, וכבר חלק רבא מר"ק ב' ב' על אב"י דמוקים מתני' כרבי ורבא אמר אפי' תימא רבנן, ואמנם פשטות הדברים דשינויא דהפקר ב"ד מהני נמי לקושיא קמייתא, אלא דהו"ל לרבא למימר אפי' תימא רבנן, ויש ליישב דרבא נטר ליה לאב"י עד דשלים מילתיה, ומשני דטעמא דהפקר ב"ד מהני גם לשינויי איך תיקנו שביעית בזה"ז לרבי, ואיך תיקן הלל פרוזבול לרבנן.

ולפ"ז חידש רבא דכח של הפקר ב"ד עדיף מכל תקנה דרבנן, דכיון שהפקיעו את הממון נמצא שלא ביטלו איסור דאורייתא כלל, ועדיף משב ואל תעשה, דבאמת אין לרבנן לתקן שתבטל מצות שביעית, כדי להרויח הלאו דהשמר לך, וכמש"כ לעיל בדעת אב"י, אבל ע"י כח הפקר ב"ד, חשיב שפיר שלא ביטלו המצוה כלל, והלל התקין שמי שימסור חובותיו לב"ד יפקירו ב"ד ממון הלוה

מפני היחידים שלא יכשלו, ולעומת זה יש כאן ביטול מצוה דאוריתא.

שם למאי נפק"מ לבטולי' כו' למה צריך ב"ד גדול ממנו, ולמה צריך בכלל לבטל אם תקן רק לדורו

שם למאי נפ"מ לבטוליה כו', פרש"י אי אכשור דרי, ויש לעי' למה צריך גדול בחכמה ובמנין לבטל תקנה זו, הרי ממנינו של הלל נלמד דכשיבטל הטעם תבטל התקנה, ואמנם צריך מנין אחר לבטלו, אבל א"צ שיהא גדול בחכמה ובמנין, כיון שאינם חלוקין עליהם בחכמה אלא שהמציאות נשתנתה, ואפי' נימא דבעלמא כה"ג התקנה קיימת, אבל כאן שהתקנה לעבור על דיני שמיטה, ראוי לומר דכשבטל הטעם יכולין לבטלה.

ועו"ק משה"ק הרמב"ן דאם הלל תיקן רק לדורו ל"ל לבטולי, והרמב"ן תירץ דכ"ז שלא ביטלו תקנת הלל, יש כח ביד כל ב"ד דאלים לאפקועי ממנוא להמשיך תקנת הלל, אבל יכולין ב"ד להחליט לבטל תקנת הלל, ושוב לא יוכל ב"ד לגבות ע"י פרוזבול, והר"ן תירץ דהלל התקין לכל דור שהוא כדורו, וצריך מושב ב"ד להכריע שאכשור דרא ושוב לא יועיל פרוזבול, [וכע"ז בתו"י שתיקן לדורות כ"ז שירצו], והא דצריך ב"ד חשוב היינו מפני שהלל לא הכריע על מצב הדור הזה, וכיון שצריך הכרעה לכל דור בפ"ע, הצריכו ב"ד חשוב, כיון שאין כחו של הלל נמשך לכל הדורות בכח תקנה, אלא בכח סתמא.

ויש להקשות לפי' הרמב"ן למה כתב שמואל פרוזבול בבי דינא דנהרדעא, נהי דאינו יכול לבטלו דלא איישר חיליה, אבל אכתי למה קיימו, בשלמא לפי' הר"ן שהתקנה קיימת ניהא, אבל להרמב"ן שהכל מכח שיקול דעת ב"ד, למה כתב שמואל פרוזבול בב"ד, ואפשר לומר דכיון דכו"ע כתבי ואדעתא דהכי הלוהו, א"א לבטל ד"ז מבית דינו של שמואל לחוד, עד שיחליטו כל הב"ד יחד לבטלו.

שם אבעיא להו וכו' לדרי' הוא דתקין וכו' למה הסתפקו בזה יותר מכל התקנות

ג. שם איבעיא להו כי התקין הלל פרוסבול לדריה הוא דתקין או"ד כו', יש לעי' מהיכי תיתי להסתפק בזה, אטו כל התקנות שבמתני' ובכוליה תלמודא יש להסתפק אם לדריה תקון, הרי הדבר פשוט שכל התקנות לדורות עולם, וגם רחוק לחשוב דאכשור דרי, דבכל דוכתא נאמר ד"ז בתמיה, ומה סברא יש להסתפק אם מצינן לבטוליה.

ולכאורה נראה שהספק נולד מדברי שמואל שאמר אי איישר חילי אבטליניה, ושצריך ב"ד דסורא או נהרדעא, וש"מ שהיתה לו קבלה דלדריה תקון, דלא מצינו לשון זו בשום תקנה קדומה, ולכן סברי דילמא ידע שמואל דלדריה תקון.

ויש טעם לומר כן, דכיון שגם בתורה כתוב שיש לחוש שימנעו מלהלוות בגלל שמטה, ואפ"ה אמרה תורה דיני שמיטה והשמר לך, וא"כ מה חידש הלל לבטל שמטה בגלל זה, ועוד שאין זה כשאר גזירות שנתחדש סיבה צדדית, דכאן אנו מבטלים מצוה מן התורה, בגלל שאין מקיימין את הלאו שהוזהרו עליו, לכן יש מקום לומר שתיקן רק לדורו, מפני שכולן נמנעו מלהלוות והי' צורך גדול בדבר, וגם אין זה כעוקר דבר מן התורה בהוראת שעה.

ולפ"ז אין הנדון אם אכשור דרא, אלא שמא הי' מאורע מיוחד של קלקול שקרוב שיתבטל, דבשביל רבים שנמנעים לא הי' עוקר ד"ת, ומצב שכמעט כולם נמנעים זה קרוב להשתנות, ולפ"ז הספק רק אליבא דרבא שהלל תיקן גם בשביעית דאוריתא, אבל לאביי פשיטא דלדרי עלמא תקון, דכיון שאינו מבטל שמיטה דאוריתא, ודאי דיש לחוש ללאו דאוריתא בכל הדורות.

שוב נתבאר להלן דהספק אם הלל קבע שאפי' ישתנה הטעם תשאר התקנה, ובזה באמת יש להסתפק אם החליט שישאר לעולם אפשרות זו,

ששייך שתתבטל התקנה, שפיר הצריכו כח ב"ד, אבל אם התקנה מוחלטת ולא שייך לבטלה א"צ כח ב"ד, ודחי דאפ"ה י"ל דמעיקרא תיקן שיהא הפרוזבול דבר חשוב, בכח ב"ד דאלים לאפקועי ממנוא.

שם כגון ב"ד ידיה וכו' אמי ור' אסי כו', פרש"י דכעת דליתנהו לרב ושמואל איכא ב"ד דר"א ור"א, ואפשר לומר דכיון שהזכירו ב"ד של הלל, הזכירו ב"ד שהיו בארץ ישראל, והם סמוכין כב"ד של הלל, דאין נאות לומר שתיקן לדורו ולדורות עולם בב"ד של בבל, ולכן נקטו ב"ד החשוב שבא"י, ובפשוטו עדיין הי' ב"ד של סורא ונהרדעא קיימין, והיו שם האמוראים האחרונים דלבתר רב ושמואל.

שם אי איישר חיל אבטליני, מ"ט רצה שמואל לבטל הפרוזבול

שם ת"ש דאמר שמואל הא פרוסבולא עולבנא דדייני הוא אי איישר חיל אבטליניה, יש לעי' למה רצה שמואל לבטלו, האם באמת אכשור דרא בימי שמואל, וגם קשה מה ענין זה לדיינים, הרי כ"ז שתקנת הלל קיימת יפה הם עושין, והלשון משמע דשמואל חולק על עיקר תקנת פרוזבול שאומר מוסרני לכם ואינו מוסר כלום, וחוזר וגובה בכח ב"ד, וגם בגמ' לא אמרו אא"כ לדריה תקון, כיון שידעו דבאמת לא אכשור דרא, אלא דאי לדרי עלמא תקון לא יתכן לבטל כלל, אבל אי לדריה תקון, שמא שייך לחלוק עליו ולבטל בדור אחר, אע"ג דלא אכשור דרא, כיון דלא תקון ממש לדרי עלמא, [וזה מיושב טפי להרמב"ן], ודחי דאי איישר חילי יותר מהלל קאמר, ורצה לחלוק על עיקר תקנת הלל, ותפס החוצפה על הדיינים.

שם ור"ג אמר אקיימנה, פי' אי איישר חילי אקיימנה יותר ממה שהוא קיים, והיינו כדמסיק שיהא הפרוסבול קיים מאליה בלא כתיבה, ולכאורה היינו במסירת דברים בלא כתב, וא"כ היינו כרבנן דבי רב אשי, וכאן נראה דלא איישר חיליה לתקן כן, שו"ר

אבל לפי' הר"ן ניחא נמי עיקר ספק, דהנדון הוא אם הלל תיקן לכל הדורות אפי' דור שכשר יותר, דכיון שהדבר עלול לחזור לסורו, ועוד דבכל דור יש רבים שיכשלו, ולכן ראוי להשאיר התקנה ולתת אפשרות פרוזבול לכל הדורות, או"ד לדריה תקון, שלא החליט תקנתו לכל הדורות, כיון דסו"ס יש כאן ביטול מצוה דאורייתא, ואמנם כ"ז שלא יבטלו תקנתו תשאר התקנה לעולם, אבל הלל לא קבע שלא יוכלו לבטלה.

בזה מיושב הכל דאם הלל תיקן לכל הדורות א"א לבטלה כשיבטל הטעם, אא"כ הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, אבל אם תיקן רק לדורו פירושו שיוכלו לבטלה כשיבטל הטעם, א"כ א"צ גדול ממנו, כיון שמעיקרא לא החליט כן לכל הדורות, וכיון שהלל לא החליט לכל הדורות, שפיר יש מקום להצריך ב"ד חשוב, כיון שמה שנמשכת התקנה בכל הדורות אינה כח הכרעת הלל, אלא בכח סתמא הנמשך.

ומיושב בזה צדדי הספק דלא אשכחן שנסתפקו אם התקנה לדורות, אבל אם גם לצד דלדריה תקון התקנה קיימת לדורות, אלא שהלל לא החליטה לדורות, לומר שאפי' שיבטל הטעם תשאר התקנה, [ואמנם לאב"י דאתיא כרבי נראה דתקן כן באופן שלא תבטל אע"פ שיבטל הטעם, דסגי בחשש מכשול של יחידים וכמש"כ לעיל]. זה באמת יש לקיים ולומר דרק לדריה תקון, ונפ"מ רק אם אפשר לבטוליה, ע"י מושב ב"ד שאינו גדול ממנו, ומקום הספק מכח דברי שמואל בשתי המימרות וכמשנ"ת לעיל.

שם ת"ש דאמר שמואל כו' באור הראי'

ד. **שם** ת"ש דאמר שמואל לא כתבין כו' ואי ס"ד לדרי עלמא נמי תקון בשאר בי דינא נמי לכתבו, פי' דאם מכח תקנת הלל הם כותבין וא"צ שיקול דעתם כעת, א"כ למה צריך ב"ד חשוב, ולדעת הרמב"ן ניחא דבאמת צריך כח ב"ד מחודש בכל פעם, ולדעת הר"ן שהתקנה נמשכת, צ"ל דכיון

נתן ריחו, שיכול להשתמע ריח של נרד, אבל הכונה ריחו המקולקל.

שם ת"ר הנעלבין כו', גם בשבת מייתי לה, אע"פ שלא דנו שם מהו עלוב, ומתפרש עולבים מחציפין כמו מחרפים, וכן פרש"י בשבת אחרים באין עליהם בחוצפה.

ל"ז א' יתומים אי"צ פרוזבול כו' בטעמא דמדאורייתא משמטין

ה. ל"ז א' אר"י א"ש יתומים א"צ פרוזבול כו' ר"ג וב"ד אביהן של יתומים, משמע דמדאורייתא חובותיהן משמטין, דרך מתקנת פרוזבול פטר להו, ונראה הטעם משום דבאמת אין ב"ד גובין חובותיהן רק האפוטרופסין, (תדע דשמואל מצריך לעיל ל"ו ב' ב"ד דסורא או דנהרדעא, והרי אין ב"ד דסורא מטפל ביתומים של פומבדיתא, מיהו ל"ק דמסירת שטרות לב"ד דמהני מדאורייתא סגי בכל ב"ד), ורק לענין מסירת חובות של תקנת פרוזבול, שא"צ מסירה למעשה רק לתקנת פרוזבול, דהיינו שהמלוה גובה מכח ב"ד ובשליחותם, בזה אמרינן שב"ד מצעמן נוטלין האחריות על חובותיהן שלא ישמטו, והאפוטרופסין גובין בשליחותם כמו שמסרו כבר פרוזבול.

האם צריך קרקע ליתומים

מיהו לענין הא דאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע מסתברא דהכא א"צ קרקע, לא מיבעיא לפרש"י דהטעם משום דמילתא דלא שכיחא היא, דודאי טעם זה שייך רק כשב"ד מקבלין החובות מן המלוה וכותבין לו פרוזבול, אבל כשהם אביהם של יתומים וקיבלו אחריות לטפל בחובותיהם, ודאי דבכל גונא קיבלום, נואין לומר שלא תיקנו כח פרוזבול בדלא שכיחא, דלאחר שתיקנו פרוזבול הרי המציאות שמסר חובותיו לב"ד נותנת לו רשות לגבות, ושייך רק לומר שאין ב"ד מקבלין, וג"ז דוחק, אלא אפי' לטעמא דיש לב"ד סמך ממה לגבות החובות,

ברא"ש סי"ג דרבנן דבי ר"א סמכי על הא דר"נ, ועמש"כ בזה לקמן ס"ק י"ז.

שם אביעא להו האי עולבנא וכו'

שם איבעיא להו האי עולבנא לישנא דחוצפא הוא כו', נראה דפשיטא לגמ' דשמואל קאמר דחוצפה היא, ומה שאמרו או"ד לישנא דניחותא הוא אין הספק אם שמואל נתכוין לניחותא, אלא זוהי קושיא דבעלמא ידוע דעולבנא לשון עלוב, כמו שאמרו עירובין י"ג ב' שנוחין ועלובין הן, ופרש"י סבלנין, ולכן שאלו מהו לשון עולבנא, דאי תימא ניחותא קשיא כונת שמואל, ואי תימא חוצפה קשיא לישנא דעלובין דעלמא, וולפ"ז א"צ לדחוק כפרש"י, דהיינו נוחיות הדיינים, והי' מקום לפרש ניחותא ג"כ לשון עלבון, שזוהי השפלה ועלבון לדיינים לחייבם לנהוג כן, אבל מהא דפשיט מעולא, משמע דא"א לפרש עלובה כלה לשון השפלה, ומייתי מדעולא דעיקר לשון עלובה חוצפה, אלא שרגילין להשתמש בלשון עלוב על מי שמחציפין כנגדו, כדקתני נעלבין ואינם עולבין, הרי דעולב היינו המתחצף כנגד חבריו ומביישו, מיהו בדעולא ק"ק דעלובה משמע הנעלבת, וכנראה שכ"ז נשתנה בהרגל הלשון שהושאל ממעליב ונעלב, אבל יסודו הוא לשון חוצפה, ובשבת פ"ח ב' בתר מימרא דעולא מייתנין הברייתא ג"כ כדהכא, ואפשר דבא לומר דמפרשין לשון זה גם באופן המושאל לעניו וסבלין.

שם ת"ש דאמר עולא עלובה כלה כו', נראה דעולא בא לומר כלפי שקראן הקב"ה כלה לבבתיני אחותי כלה, כדמייתי לעיל מיניה בשבת שם, כלפי זה אמר עולא א"כ עלובה כלה כו', ומייתי קרא שהיה זה בקרב חופתה מדכתיב עד שהמלך במסיבו.

שם דכתיב נתן ולא כתיב הסריח, פרש"י דנתן ריחו היינו עזב ריחו הטוב, או שנתן ריחו הטוב לאחרים כדפרש"י בשבת, ולא שנתן ריח לא טוב, אבל בפשוטו נתן ריחו הרע קאמר, ונקט ליה בלשון

ואמנם יש סברא לומר דהלוא מרגיש נגוש כלפי זה שהלואו טפי מן היורשים, אבל מצינו בהקפת החנות ושכר שכיר שמקור החוב אינו מלוה, ואם עשאו מלוה משמט, ויורש הקפת החנות שעשאו מלוה בדין הוא שישמט, וכיון שכן צריך ראי' דיוורש מלוה גרע מיניה ואינו משמט, והדרשא דתוספתא מתיישבת יותר לפמש"כ דדריש שיוורשים שאינם יודעים לא קרינן בהו בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, אבל אם המלוה עצמו שמא, כיון שיכול לחזור ולזכור אינו מתמעט מהאי קרא.

אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, בטעם הדבר

ו. שם תנן התם אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, פרש"י שאין דרך להלוות למי שאין לו קרקע, ולא עבדו רבנן תקנתא למילתא דלא שכיחא, וצ"ע מה ענין יש להוציא מקרה זה מן הכלל, דלא אמרינן האי טעמא אלא כשצריך לדון על אופן זה בפ"ע, אבל אין מוציאין מהכלל אופנים דלא שכיחי, ועו"ק למש"כ הרמב"ן [לקמן בסמוך] דעיקר פרוזבול איצטריך למלוה ע"פ, הרי אין יתרון לקרקע במלוה ע"פ, שיכול למוכרה ואינו גובה ממשועבדים, ולר' יוחנן ור"ל בדאיכא שעבוד נכסים אינו משמט כלל, ועוד תמה הרשב"א דאיך נעשה כשכיחא כשזיכו לו כעת קרקע כ"ש.

ובפשוטו נראה דכשמוסר כל חוב שיש לו לב"ד, אין ב"ד מקבלין לטפל בחובות, וא"כ יש ללוה קרקע שיהא להם ממה לגבות, ואמנם אח"כ המלוה גובה בשליחותם, אבל לקבלת החובות צריכין ב"ד אחיזה כל שהוא, [ועי' נוסח הפרוזבול שהעתיק בעל התרומות והובא בב"י סי' ס"ז], ולא דמי למוסר שטרותיו לב"ד שהשטר ביד ב"ד לגבות, אבל כאן מוסר רק בדברים בין מלוה ע"פ בין בשטר, ועוד העירוני דאפשר שהשטר פרוזבול כשטר אדרכתא לגבות מקרקע זו בשליחות ב"ד, וכן יש בראשונים דכגבוי דמי וא"כ י"ל דלכן בעינן קרקע, דב"ד כהגבוהו למלוה את הקרקע ע"י הפרוזבול.

היינו דוקא שאין מקבלין החובות מהמלוה אלא בענין זה, ואין בכלל זה חובות של יתומים, שהם אביהם של יתומים והחובות כבר ברשותם, וצ"ע בתו' ב"ק ל"ז א' שכתבו דב"ד מקנים קרקע ללווים מהיתומים, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שכתב מדברי הב"י דא"צ לזכות קרקע ללווים שלהם, ולפמש"כ שא"צ שיהא שום ב"ד יודע ביתומים ובחובות שלהם, ע"כ דלא זיכו כלום ואפ"ה מהני, והטעם כמשנ"ת דאין ב"ד מקבלין החובות מן המלוה אלא אם יש ללוה קרקע, אבל בשל יתומים ע"כ הם מקבלין בכל ענין.

בקו' הראשונים מהתוספתא שיש מיעוט מקרא שיוורשים אין משמט

הראשונים הקשו מדר"ש דדריש מכל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו שהוא משמט ואין היורשין משמטין, כ"ה בתוספתא פ"ח ה"ח, וא"כ למה יתומים צריכין לכח ב"ד, הרי אימעטו מקרא, ותירצו דנפ"מ לחוב שהיתומים הלוו, וזה מחודש בפשטות הגמ', דסתמא אין רשות להלוות מעותיהם, וע"כ דחוב שירשו מאביהם ג"כ משמט, אי לאו כח ב"ד, ומה שתירצו דלא קי"ל כר"ש אכתי קשה דלא היו סותמין בגמ' כ"כ, והיו מזכירין דרבנן פליגי עליה, ולכן יש מקום לפרוזבול.

ולכאורה אפשר לפרש התוספתא בטענת שמא, כדאמרינן שבועות מ"ז א' בין שניהם ולא בין היורשין, דבכל דוכתא יורשין בא לומר דלא ידעי במילי דאבוהון והם שמא, והכא נמי כיון שהיורש שמא אין בכחו לנגוש, אבל חוב שהיורש ברי כגון שיש לו שטר או עדים, כיון דקרינן ביה לא יגוש הר"ז משמט, אבל בחייב מודה לחוד לא מהני, דסו"ס לא קרינן ביה אשר ישה ברעהו, כיון שכל החוב מגיע מכח הלואה, ומסתברא שאם הודה בפני עדים קודם שביעית ג"כ משמט, והפסוק ממעט רק תביעת שמא בסוף שביעית, אבל עכ"פ יש לפרש מיעוטא דיוורשים כמו בההיא דשבועות, דהתם נמי אמרינן אי דקטעין ברי מה לי הוא מה לי אבוה.

מ"ט סגי בקרקע כל שהוא

והא דסגי בקרקע כל שהוא פרש"י דהיינו כדאמרין לעיל ל' ב' דאפי' מלא מחט גובה מלא קרדום וכמעשה דקטינא דאביי, והיינו שאם ישלמו היורשים למלוה כדי לסלקו מגביית הקרקע, יגבה כל החוב באופן זה, וה"נ דכוותה דומה שאפשר לגבות החוב מהלוה, ואע"פ שבאמת אין שעבוד גמור על הקרקע, דהא מהני פרוזבול גם למלוה ע"פ, [ואדרבה בדאיכא שעבוד נכסים ס"ל לר"י לקמן דאינו משמט], מ"מ אם הלוה ירצה לפדותה, תשאר הקרקע אצלו עד גביית כל החוב, אבל במטלטלין כיון שיכול להסתירם, לא חשיבי למיסמך עליהו, וכ"ז ביד הלוה, שאם מכרה תו לא מצי גבי מיניה, ומה"ט לא שייך כאן ממש סברא דקטינא דאביי, שזה נאמר לגבי יורשים, אבל מן הלוה גופיה לא שייך ענין זה, [וגם מיורשיו דוקא אם לא יאמרו לו דמי קטינא, וכמ"ש הרשב"א], ומה"ט ביתומים א"צ קרקע לפמש"כ סק"ה, שזהו תנאי לעשיית פרוזבול, שאין ב"ד מקבלין בענין אחר, אבל יתומים שחובותיהן באחריות ב"ד, אין הדבר תלוי בקרקע, דע"כ ברשות ב"ד הן, כמו כתובה.

האם צריך שיהי' לו הקרקע במוצאי שביעית

כתב הריטב"א בשם הרא"ה דסגי בהי' לו קרקע בשעת כתיבת הפרוזבול, אע"פ שמכרה קודם שביעית, והר"ן כתב דלדעת הר"ש שהטעם מפני שהוא כגבוי, בעינן שתהא קיימת במוצ"ש, והדברים מחודשים דודאי פשטות הדברים דמשכתבו הפרוזבול תו לא פקע כחו, וכן הדבר מתיישב יותר לפמש"כ דהקרקע הוא תנאי בקבלת ב"ד את החוב, ומשקיבלו תו לא פקע, מיהו י"ל דבעינן קרקע המתקיים עד מוצ"ש, לאפוקי השאילו מקום לזמן שכלה קודם מוצ"ש, אבל אם אירע שמכרה קודם שביעית תו לא פקע, ואפי' הי' דעתו לזה מעיקרא, ככל קולי פרוזבול בזה.

וכמה כל שהוא כו' בביאור שיעורא דקלח של כרוב

ז. שם אם אין לו מזכהו בתוך שדהו כל שהו וכמה כל שהו ארחב"א אמר רב אפי' קלח של כרוב, בפסחים נ"א ב' משמע דקלח של כרוב דומה לאילן בזה שמתקיים ומוסיף עליו כמה שנים, עי"ש ברש"י ותו' והביא שם מכתובות קי"א ב' כרוב הניח לנו אבא והיינו עולין בו בסולם, ולפ"ז קלח של כרוב הוא שיעור גדול, [ועי' שבת ע"ט א'], והרשב"א כתב דקלח של כרוב לאו דוקא, ואפי' פחות מזה כשיעור מחט סגי כדמייתי מההיא דקדושין כ"ו ב' דסגי במחט, אבל קשה א"כ מה ראה רב לשנות קלח של כרוב שהוא כאילן, וטפי הול"ל וכמה כל שהוא כפשוטו כל שהוא, וכל עיקר השאלה וכמה כל שהוא כדי לומר דלא כל שהוא ממש, אלא כשיעור קלח של כרוב, ועי' פאה פ"ג המוכר קלחי אילן בתוך שדהו.

ונראה לפרש דקלח של כרוב היינו שמקנה לו רק הקלח ולא הקרקע כלל, והיינו דקאמר אפי' קלח ולא אפי' כקלח, והיינו דתנן מזכהו בתוך שדהו, דהיינו השדה הזרועה, ולא קאמר מזכהו קרקע כל שהוא, וזהו החידוש דודאי אין אדם מזכה ללוה בקביעות בתוך שדהו קרקע אפי' כל שהוא, אבל שפיר מזכהו קלח אחד, וקמ"ל רב דסגי בקלח של כרוב, שהוא קבוע קצת וחשיב כקרקע, לאפוקי שבולת של חטה דלא חשיבא כקרקע לענין זה, ולא מפני ששיעורה מועט, אלא דכרוב דומה לאילן והוא קבוע וחשיב כקרקע, אבל ירק אחר מחובר אפי' אם הוא גדול ככרוב לא מהני, וקמ"ל רב דסגי בירק וא"צ אילן וכיו"ב, או שיעור שדה חשוב.

בקרקע גמור אם סגי בכל שהוא ממש

ולפ"ז ניחא דקרקע גמור סגי בכל שהוא כמחט, כההיא דקדושין וכדתנן פאה פ"ג מ"ו, אבל כשאין לו קרקע גמור ואין המלוה רוצה לזכותו בקרקע ממש, ונותן לו קלח המחובר, וה"ה אם יש ללוה משלו בעינן דוקא קלח של כרוב ולא סגי בשבולת אחת, וכ"נ בירושלמי פ"ה ה"ג דקלח היינו

אבל אם מי שזיכהו לא נתכוין לפרוזבול י"ל דפקע כשנודע אח"כ דלא ניחא ליה, שרק המקנה לצורך פרוזבול משאיר לו הזכות לזה, עי' להלן.

כשהלוה לפנינו ואינו רוצה לזכות בקרקע אם אפשר לזכות לו בע"כ

ת. כתב הריטב"א שאם הלוה לפנינו ואינו רוצה לזכות אינו זוכה ואין כותבין פרוזבול, אלא שאם אינו לפנינו אמרינן דמסתמא ניחא ליה וכותבין הפרוזבול, ואח"כ אפי' צווח כשנודע לו תו לא פקע, והר"ן כתב דלדעת רש"י מהני, כיון דסגי בזה שהי' לו קרקע שעה אחת, ולדעת הר"ש אם נודע לו קודם מוצאי שביעית הרי אין לו קרקע בזמן ששביעית משמטתו, והנה הר"ן נקט דבצווח לבסוף לא בטלה זכייתו רק מכאן ולהבא, כיון דזכיית קרקע זכות הוא לו, ואע"פ שבמקרה כאן לא ניחא ליה בהכי, והדברים מחודשים דבעלמא נקטינן שאם בשעה שנודע לו שזכו עברו לא ניחא ליה פקעה זכייתו למפרע, וכ"ש כאן שיש סברא לחשוב דלא ניחא ליה, נואין לומר דסגי בזכות שיכול לזכות בקרקע אם ירצה, וע"ז כותבין הפרוזבול, דמ"מ משנודע לו קודם מוצאי שביעית איגלאי מילתא שלא הי' לו קרקע כלל בשעת כתיבת הפרוזבול], וטעמא דמהני הוא מפני שזהו תנאי רק לכתיבת הפרוזבול, וכיון שכתבוהו תו לא פקע, ואמנם כתבוהו על סמך דסתמא ניחא ליה, שאין דעתו להפסיד למלוה, ואפי' אם הניחותא מחמת כיסופא דלא ניחא ליה לומר למלוה שרוצה לשמט, ועוד דבכה"ג ינגשנו להחזיר קודם שביעית, שו"ר בספר אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה ע"ש.

מיהו בעיקר הדברים יש מקום לומר שאפי' אם הלוה לפנינו וצווח כותבין עליו פרוזבול, דכיון דסגי בקרקע שיש לערב או לחייב לו, ה"ה דסגי בקרקע שזיכה אחר לתשלום חוב זה, ואפי' אם הלוה לא ניחא ליה י"ל דכיון שהמלוה ניחא ליה זכה המלוה בהתחייבות זו, ולא פקעה זכותו של המלוה, נכמו אדם שנתחייב להיות ערב על

הקלח בלא הקרקע, ושם מבואר דאפי' כשהיה של הלוה מעיקרא הדין כן, שאמרו מי שאין לו אלא קלח אחד בתוך שדהו כו' נומפרש התם דשותפין ואריסין שהקלחים גם שלהם לא מהני, כיון שאין להם קלח מיוחד, ונראה דהיינו דוקא בקלח בלא קרקע, אבל בקרקע של שותפין מהני, דכל השאלת מקום לא עדיפא משותפות], וזהו ג"כ גידמא דדיקלא דרב אשי, דהיינו שהקנה לו רק הגזע הקצוץ בלא הקרקע, נדקל שנגדם אינו חוזר ומצמיח], ואע"פ שאין לו חיות קלח של כרוב מהני, (ובערוך פי' גידמא ענף והובא באו"ז).

ובמש"ע סי' ס"ז סכ"ב העתיקו רק דין קרקע כל שהוא, ומתפרש כל שהוא ממש, וכ"כ ב"י בשם הרשב"א, ולא הביא הא דקלח של כרוב, ולפמ"ש"כ הדין אמת לפי שדבריהם מתפרשים בקרקע ממש, אבל במקנה לו רק המחובר לקרקע בזה בעינן דוקא קלח של כרוב או דבר קבוע אחר כנטיעה וכיו"ב, וגם בעינן דבר שמתקיים עד מוצ"ש, ואע"פ שאם מכרו לא פקע הפרוזבול, אבל באינו ראוי להתקיים לא כתבינן ע"ז, ומדין שאלת מקום הקלח, י"ל דהו"ל כמקום סיכי דלא חשיב, מיהו עי' לקמן סק"ט.

האם מספיק שיש למלוה קרקע ובאופן הזיכוי

שם במשנה מזכהו בתוך שדהו כל שהוא, מבואר דלא סגי שיש קרקע למלוה מדתנן שצריך לזכותה ללוה, ויש לעי' דבירושלמי דשביעית פ"י ה"ג אמר רב והוא שיהא קרקע למלוה וללוה ור' יוחנן אמר למלוה אע"פ שאין ללוה וללוה אע"פ שאין למלוה, וצ"ל דמ"ש למלוה אע"פ שאין ללוה היינו משום דסתמא מזכה ממנה ללוה כל שהוא, מיהו קשה דהא דמצריך רב שיהא קרקע למלוה פי' בעה"ת דהיינו כדי שיקנה חובתיו לב"ד אגב קרקע, וא"כ אין זה מאותו ענין שיהא למלוה אליבא דר' יוחנן, דלדידיה הענין כדי שיקנהו ללוה, וצ"ע, - בפשוטו אין חילוק אם המלוה מזכהו או אחר, מיהו בעינן זיכוי לצורך הפרוזבול, שבזה תיקנו דמהני,

ובירושלמי שם אחר שהזכירו דכותבין על מקומו של תנור ועל מקומה של כירה, מ"ד אף על מקומו של נר, ולכאורה נר אינו מחובר ולא קביע כ"כ, ואפשר שהי' מקום גבוה שנותנין שם הנר בקביעות, ולכן ס"ל דכותבין גם ע"ז, ועי' להלן בדין מקום סיכי.

מיהו מהא דפשיטא לן דמקום עציץ שא"נ ג"כ מהני כמו מקום תנור וכירים, משמע שא"צ מחובר כלל, אלא מקום חשוב ודרך קבע, דעציץ כיון שמגדל בו זרעים יש לו קביעות מקום.

נמצא לפ"ז דהירושלמי מודה בתנור וכירים מפני שהם מחוברין וכדין קלח של כרוב, ולא מפני המקום המושאל, אלא מפני שנעשה כקרקע ממש, אבל שאלה לא מהני דלא עדיפא משותפות, וא"כ צל דנר מיירי במחובר, ושאלת מקום מועט דנר לא מהני כמו מקום סיכי.

שם איני והתני הלל אין כותבין פרוסכול אלא על עציץ נקוב בלבד, פי' אין כותבין על שום דבר תלוש אא"כ דינו כמחובר גמור, ומיירי שיש זרעים בעציץ, דאל"כ הנקב אינו מוסיף כלום, ואתא לאפוקי זרעים בעציץ שאינו נקוב, ושאר דברים הקבועים ע"ג קרקע, - בתוספתא דשביעית תניא רש"א אף שאינו נקוב כותבין עליו פרוזבול, והגיהו המפרשים אף הנקוב אין כותבין עליו פרוזבול, ונכון הוא דר"ש אמר שבת צ"ה א' שאין חילוק בין נקוב לאינו נקוב אלא להכשר זרעים, אבל יתכן דס"ל שהקילו בעציץ שיש בו זרעים לחשבו כקרקע לענין פרוזבול, דשמא היתה קבלה שכותבין על עציץ, ור"ש לשיטתו הוצרך להשוותם שכותבין על כל עציץ.

שם דמנח אסיכי, האם לא הקנה לו כלל קרקע, או שהקנה מקום סיכי

שם לא צריכא דמנח אסיכי, פי' דהנדון אינו על מקום העציץ, אלא על העציץ עצמו, ובהו גם על תנור וכירים אין כותבין רק על מקומן, והיתדות אינם שלו, אלא בעה"ב השאיל לו מקום

חוב זה, והללו לא ניחא ליה, דשייך לומר שחל התחייבות כלפי המלוה, וה"נ זכה המלוה בקרקע שיוכל לגבות חובו ממנה, ואע"פ שזיכו ללוה, חל הזיכוי לתרויהוה, וכיון שאחר יכול לזכות לו בע"כ, ה"ה דהמלוה יכול לזכות לו.

והרא"ש בסט"ו כתב דאע"ג דחוב הוא מקולי פרוזבול הוא, ואם כונתו לסמוך דניחא ליה שפיר, אבל לזכות ע"כ מה שייך קולי פרוזבול דהא ודאי לא קנה מה שזיכו לו, ואין שייך כאן קולי פרוזבול, אבל י"ל כמש"כ דסגי בזה שיש כאן קרקע לזכותו, אע"פ שהוא לא זכה בה ממש, והטור כתב דזכין לו אפי' שלא בפניו, משמע דבצוותא לא מהני, והרמ"א בסכ"ב העתיק דברי הר"ן דבפניו וצוותא לא מהני, ועי' הלשון בשנות אליהו.

שם אפי' השאילו מקום לתנור וכירים כו' דווקא אלו שהם מחוברים

ט. שם אמר רב יהודה אפי' השאילו מקום לתנור ולכירים כותבין עליו פרוסכול, רב יהודה לא קאי אוכמה כל שהוא, אלא זוהי מימרא בפ"ע, כדמסיים כותבין עליו פרוזבול, [ונכן הסברא שמאורע של תנור וכירים אינו שייך לעשותו כשבאין לעשות פרוזבול, וע"כ מיירי כשהקנה קודם לכן, ומדנקט האי לישנא יש להוכיח שאין חילוק אם זיכו לו כעת או שהי' לו מעיקרא], ונראה דדוקא נקט תנור וכירים שמחברין אותן לקרקע, ואמנם אין חיבורם כבנין גמור, אבל מורחים טיט סביבם ומחברים לקרקע לשמור חומם, עי' רש"י שבת קכ"ה א' ור"ש כלים פ"ה מ"א, ומ"ש רש"י כאן דמיירי בתנור וכירים המטלטלין, היינו בכה"ג שמורחים טיט להיותם קבועין, אלא שהם כלי בפ"ע מחרס, ולאפוקי דלא מיירי בתנור שבנאו ע"ג קרקע, דקרקע גמור הוא, ומהא דדנו בירושלמי אם רדיית פת מתנור חייב לר"א, ש"מ דמשום תנור קאמר דכותבין, שו"ר בבבגר"א על ירושלמי שביעית פ"ה ה"ג ומבואר דס"ל דמקומה של תנור וכירים מיירי במחובר, ולכן גם רבנן דר"א מודו, עי"ש.

שומרין, [שו"ר בתומים], ואולי ס"ד דמשאיל נותן לו בעין יפה מרצונו טפי ממשכיר, ומבואר דפשיטא ליה שהשימוש לחדר אינו בגדר חזקה, [ואפשר דכונתו שאינו מרשהו לקנות, רק רשות בלבד], ולכאורה יש לדון דתחלת שימוש הוא חזקה לשאלה, ולע"כ בדיני חזקה, אבל אם אין לו זכות שאלה רק שבעה"ב אינו מקפיד ויכול לסלקו כל שעה בזה י"ל דאף למהרי"ט לא מהני, שו"ר בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דבעינן זכות שאלה וסיים שזה דלא כמהרי"ט, ובפי' הרא"ש מ"ז מבואר דעם רשות היינו שאלה.

מה שנקטנו דשאלת מקום של תנור וכירים, יש לו זכות ככל שואל, עב"מ צ"ט א' ביקע בו קנאו, יש מקום לדון דאפי' ברשות בלי זכויות ג"כ כותבין, ובוזה בעינן קביעות מקום כתנור וכירים, אבל קשה א"כ מ"ט פשיטא לן דה"ה עצין, וי"ל דעצין צריך ג"כ קביעות מקום לגידולו.

מ"ט לא תירצו דמיירי בהניחו שלא ברשות

ואין לדקדק אמאי לא משני בהניחו שלא ברשות, דלית לן לאוקומי ברייתא בגזלן, וסתמה כפירושה במניח ברשות, [ומה"ט קשה ע"ד הרא"ש בשביעית פ"י מ"ז שפי' כורת דבורים בהניחה שלא ברשות, ועי' לקמן בזה], ועוד דכיון שניקתו שלא ברשות אפי' נקוב כתלוש דמי, דאין לו זכות בקרקע, מיהו אם יש לו רשות ליניקה ואין לו זכות גמור לכך, לפמ"ש"כ דלענין שאלת מקום לא מהני, דעת אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה דלענין פרוזבול מהני, והו"מ לשנויי הכי.

הרשב"א בתשובה ח"א סי' אלף קמ"ה [והובא בשו"ע סי' שמ"ב ברמ"א ובס' שט"ז ס"א] הוכיח משמעתין שהשואל קרקע רשאי להשאיל, ולפ"ד הו"מ לשנויי דמיירי בהשאילו מקום לעצין שלא ע"מ להשאיל, ובפשוטו אין אדם נותן רשות לכל אדם ליכנס בחצרו רק לזה שהשאילו, ומ"מ חשיב יש לו קרקע, אם הלוח יתן זכות השימושים למלוה, וישלם לו הלוח ע"ז, או

להניח העצין ע"ג היתדות, וכיון שמושאל לו רק ע"ג היתדות, לא חשיב שיש לו מקום בקרקע, כמו במשאיל לו מקום להניח עצין שאינו נקוב או ע"ג תנור של בעה"ב, דנהי דהתנור מונח ע"ג קרקע, מ"מ כיון שאם מסתלק התנור אין לו זכות להניח ע"ג קרקע, א"כ חשיב שיש לו רק דבר תלוש, שו"ר שכ"כ הרשב"א והרא"ש, וכ"כ הרמב"ן בתירוצו קמא פ' ולא השאילו מקום סיכ, ור"ל השאילו רק הסיכ להניחו עליהם וכמש"כ, ורשאי בעה"ב לסלק הסיכ דלא שיעבד הקרקע להעמדת הסיכ.

עוד כתב הרמב"ן א"נ כיון דלאו מקום חשוב הוא כלל לא כתבין עליה פרוזבול, וכ"כ הרשב"א בשם תו' וכ"כ הריטב"א והר"ן, והקשה הרשב"א מי גרע מקום סיכ מקלח של כרוב ועוד דהא סגי בכל שהוא, וכונת הרשב"א לשיטתו כמשנ"ת לעיל סק"ז, אבל למש"כ שם דקלח של כרוב היינו גוף הקלח לעולם, אין ראי' דשאלת מקום של סיכ חשיב כשאלת מקום של תנור וכירים, ובירושלמי פליגי אמוראי אם מקום נר ג"כ מהני כמקום תנור וכירים.

וסתמנות הגמ' נראה דמנח אסיכ ולא על קרקע קאמר, ומפרש שאין לו שום זכות בקרקע, דאם ר"ל דסיכ לא חשיבי הו"ל לפרושי הכי, אבל השתא מתפרש דליכא קרקע כלל והגדון רק על העצין גופיה, וכאילו אמרו שתלוי באויר, ולפ"ז י"ל דכי היכי דפשיטא לן דמקום עצין כמקום תנור וכירים אין הדבר פשוט דמקום סיכ לא חשיב, והו"ל לגמ' לפרושי ד"ז.

בראיית המהרי"ט מכאן שא"צ קנין

שם דמנח אסיכ, המהרי"ט הוכיח מזה דא"צ קנין, מדלא משני שנתן לו רשות ולא עשה קנין, [והגר"א הוכיח מזה דה"ה שכירות, ולא נתפרש למה חיפש הב"י ראי' דה"ה שכירות, הרי אדרבה אפי' שאלה שעשה לו טובה ויכול לחזור בו וכ"ש שכירות, ומ"ש הסמ"ע דחייב באונסין לא מתפרש על קרקע שאין שייך בה אונסין ואין בקרקע דיני

כהא דאר"ז בשר"י כותבין פרוזבול על מקומו של תנור ועל מקומה של כירה, ובבהגר"א פ"י דהא דמחוברת לקרקע לכו"ע כקרקע דמיא אתיא כמקומו של תנור, והיינו משום דגם תנור וכירים מחוברין בטיט וכמש"כ לעיל, אבל ע"כ הירושלמי אינו כתלמודן דבעצין שאינו נקוב המונח ע"ג קרקע כותבין עליו פרוזבול, וה"ה תנור וכירים אע"פ שאינן מחוברין, וא"כ יש לקיים הירושלמי כפשטיה דד"ז דמקום תנור וכירים אתיא כר"א, וכדבעי למימר דרדיית הפת מהתנור ג"כ להוי כתולש, ודחי דפת אינו גידולי התנור אבל דבש הוי גידולי הכורת, וש"מ דגוף התנור וגוף הכורת שוין, ועי' לקמן ס"ק י"א דהירושלמי כנראה פליג על מקום שאול וס"ל דלא מהני, שאפי' שותפות וקנין פירות לא מהני, ובעינן שיהא מחובר דוקא, עי"ש.

ובתורע"א העיר ע"ד הרע"ב שהביא מ"ש בתוספתא ירושלמי דבמחוברת כו"ע ל"פ דכקרקע דמי, דלא אתי כתלמודן דמוקים פלוגתיהו בתלוש ולבסוף חיברו, ולמסקנא פליגי בכל גונא, עי"ש, ועי' משנה ראשונה מ"ש דהתוספתא אתיא רק אליבא דר' יהודה, ולע"כ בזה.

שם רב אשי מקני לי גידמא דדיקלא

שם רב אשי מקני ליה גידמא דדיקלא, פ"י שהקנה לו הגזע בלי שום זכות בקרקע, אלא שיעקרנו ויטלנו, ואע"פ שאין בו חיות קלח של כרוב, מ"מ כיון דמחבר בארעא כקרקע דמי, ונקט גידמא דדיקלא שאין גזעו מחליף, ואינו שוה הרבה ושפיר מזכהו דבר מועט, ומלשון מקני ליה משמע שהי' הדבר רגיל כך, [לפי שהלוח ויתר ע"ז, ושפיר הקנהו לאחר אפי' באותה שמיטה, עי' לעיל סק"ו בדברי הר"ן בזה], ולכאורה הדבר רחוק שיוזמן אדם שאין לו מקום לדור ולהניח חפציו, ועי' פ"ת סק"ד בשם החת"ס בזה דמשכח"ל כגון שדר בבית שאין לו בו זכות שאלה ושכירות, אלא כאורח או כסמוך על שולחן אביו.

שיבקש מבעל החצר רשות להשאיל, או כשקיבל זכות השימוש מהמלוה עצמו, מיהו מקושת הגמ' מעצין מוכח דאף שלא מן המלוה כותבין עליו.

למה לא שאלו ממתני' דכוורת דבורים שאין כותבין עלי' פרוזבול

יש לעי' אמאי פריך מברייתא דעצין ולא מייתי מתני' דכוורת דבורים לרבנן אין כותבין עליה פרוזבול, והו"ל לאקשווי דמנחא היכא, והשיב חתני הרח"ש נ"י דבכורת בקל אפשר לפרש שמונח ע"ג כסא תלוש, ואין לו זכות בקרקע כלל, אבל עצין נקוב ע"כ מונח ע"ג קרקע ויונק, וגם קבוע במקומו לצורך יניקה ופירותיה, ודכוותה קתני בעשא"נ שאינו כקרקע, וש"מ דאפי' מונח ע"ג קרקע לא מהני, ומשני דמנח אסיכי שיש יניקה באויר שבין היתידות, ודכוותה בעשא"נ מיירי שאין לו זכות בקרקע רק ביתידות, ויתכן דעצין צריך קביעות מקום דומיא דתנור, דכדי שיצמח צריך אויר ושמש ועוד, משא"כ כורת.

והרא"ש בשביעית פ"י שהניחה בחצר חבירו שלא מדעתו, וצ"ל לפירושו דלהכי פריך מעצין, דשלא מדעתו אף בנקוב לא מהני, וכיון דמיירי במדעתו ואפ"ה באינו נקוב אינו כקרקע, ש"מ דלא סגי בשאילת מקום, מיהו קשה למה דחק לאוקומי מתני' בעשה שלא כהוגן, לוקמה כמסקנא במנחא אסיכי, ועו"ק אם עצין נקוב בחצר חבירו אינו כמחובר לענין פרוזבול כיון שאין לו רשות לכך, למה תחשב הכורת כמחוברת שלא ברשות, ואין נראה לחלק בין יניקה להנחה בעלמא.

ביאור הירושלמי במונח ע"ג יתידות לכו"ע כתלוש ובירושלמי אמרו דבמונח ע"ג יתידות לכו"ע כתלושה דמיא, וכ"ה בתוספתא שלהי עוקצין שהובא בר"ש שם, ובמחוברת לקרקע לכו"ע כקרקע דמיא, כי פליגי במונחת ע"ג קרקע ואתיא

ידו רק נמצאת ביד המלוה שמשכנה, דמצינו בפאה סופ"ח היו ממושכנין לבע"ח או לכתובת אשתו והתם הם תח"י אלא שאינו יכול למכרן, וקמ"ל הכא דאפי' ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול, ואע"פ שאין המלוה הזה יכול לסמוך עליה עד שישלמו ימי המשכנתא, אפי"ה לא פלוג ביש לו קרקע, וגם דלאחר שנים רבות אפשר שתחזור אליו ויגבה ממנה, ויעוי' ברשב"א בתשובה הנ"ל סק"ט דבעינן קרקע שיהא רשאי להגבותה למלוה.

שם כותבין לאיש על נכסי אשתו, האם היינו נכסי מלוג או שאין לבעלה רשות בהם

שם ר' חוצפית אומר כותבין לאיש על נכסי אשתו, פ"י הראשונים נכסי מלוג, יש לעי' פשיטא מי גרע ממקום תנור וכירים, הרי כל השדה בחזקתו והוא משתמש בה ואוכל פירותיה, ואפשר דקמ"ל אפי' אם יש לה רק מקום תנור בהשאלה, חשיב כדידיה לענין פרוזבול, ואפשר דרב יהודה דמקום תנור וכירים מר' חוצפית יליף לה, ובתוי"ט נראה שרוצה לפרש בנכסים שאין לבעלה רשות בהם, דומיא דאפוטרופוס על נכסי יתומים דיליף מינה בירושלמי, מיהו אפוטרופוס שליט על נכסי היתומים, ויש לפרש ה"נ כשאנו אוכל פירות, והוא כאפוטרופוס, כ"ז אם הירושלמי מודה לדין שאלת מקום, אבל אם הירושלמי חולק דאפי' בשותפין וקנין פירות אין כותבין, וא"כ נכסי אשתו זהו מדין אפוטרופוס, ולא אתיא כתלמודן, והערוני לזה.

וליתומים על נכסי אפוטרופין, בטעמא דמהני

שם וליתומים על נכסי אפוטרופין, לכאורה הטעם כיון שהמלוה סומך על האפוטרופוס שהוא ישלם החוב שלוה לצרכם, נהי דאין נכסיו משועבדים לחוב היתומים, מ"מ כיון שהתביעה היא עליו, חשיב שיש סמך ממה לגבות.

בירושלמי יליף מהא דכותבין לאיש על נכסי אשתו דה"נ כותבין לאפוטרופוס על נכסי יתומים, [עי' לעיל דצ"ע אם הירושלמי כתלמודן], ומהא דכותבין ליתומים על נכסי

שם לו ולערב אין להם קרקע וכו' אם יש קרקע לחייב לערב

י. שם לו ולערב אין להם קרקע ולחייב לו יש לו קרקע, להכי קתני לו ולערב אין להם שהוא כמיותר לאשמועינן דאפי' אם למי שחייב לערב יש לו קרקע ג"כ מהני, וכ"כ הרשב"א וכ"ה בטוש"ע סי' ס"ז סכ"ב, וראיתי מצינינים בשם מאירי ב"ק מ' ב'.

יש לעי' עשה פרוזבול על חוב הלזה, ולא הזכיר חוב הערב האם זה פוקע, ונפ"מ נמי במלוה על המשכון ויש ערב, האם פוקע חוב הערב, וכן במוסר שטרותיו לב"ד, ואין הערבות כתובה בשטר, האם חוב הערב נגרר אחר חוב הלזה, או שהוא חוב בפ"ע, ופשטות הדברים דמלוה על המשכון וכיו"ב א"צ פרוזבול כלל, וכמו שפשוט בהקפת החנות שאף הערבות אינה נשמטת, וצ"ע בדין ערב קבלן בזה.

יש לעי' עשה שמעון המלוה פרוזבול על הלואה זו, שראובן חייב לו, אבל ראובן לא עשה פרוזבול על מה שלוי חייב לו, האם פקע שעדר"נ מהחוב של לוי כלפי שמעון, או שהפרוזבול של שמעון מועיל גם לשעבודו של לוי, ולכאורה במוסר שטרו של ראובן ולא של לוי פקע חובו של לוי, וה"נ הכא.

בטוש"ע שם סכ"ב כתב דאם יש למלוה או למי שחייב למלוה קרקע יכול לזכות את זכותו ללוה והו"ל כיש לו קרקע, וצ"ע אם אפשר ללמוד ד"ז מהגמ', דבגמ' מיירי בקרקעות משועבדים לחוב זה, אבל מנלן שיש למלוה זכות להקנות קרקע שאינה שלו ללוה, ואם מקנה לו את החוב הרי אין חוב נקנה אלא בכתיבה ומסירה או במעמד שלשתן, ועב"י שכתב דהטור מפרש ולחייב לו למלוה ולא משמע כן כלל, שלא הוזכר המלוה בברייתא זו כלל.

פ"י מ"ו היתה לו שדה ממושכנת בעיר

יא. שביעית פ"י מ"ו היתה לו שדה ממושכנת בעיר, נראה דבעיר ר"ל שאינה תחת

לאיש על נכסי אשתו הוא בכח אפוטרופוס ולא בכח קנין פירות, דלא סגי בזה, וצ"ע.

בדין חמשה שלוו בשטר אחד אי סגי שלאחד יש קרקע

יב. תניא בתוספתא פ"ח ה"י והובאה ברא"ש גיטין פ"ד ס"ח חמשה שלוו בשטר אחד כל מי שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול וכל מי שאין לו קרקע אין כותבין עליו פרוזבול, רשב"ג אומר אפי' אחד שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול, וכתב הרא"ש ונראה דהלכה כרשב"ג דקי"ל חמשה שלוו כאחד נעשין ערבאין ואחראין זל"ז, והובא ד"ז בטוש"ע סי' ס"ז סכ"ו.

אבל הדברים תמוהים דהא דאמרינן דחמשה שלוו כאחד נעשין ערבין ואחראין זל"ז, מיירי בהלואה אחת שניתנה לחמשה בנ"א כאחת, וכמ"ש הרא"ש בפ' שבועת הפקדון ס"ב דחשיב כל אחד כאילו לזה כל החוב, ובוה ודאי דסגי בקרקע שיש לאחד מהם מדין ערב ומדין לזה, אבל התוספתא מיירי בחמשה לוויין נפרדים כל אחד חוב שלו, כדקתני וכל מי שאין לו קרקע אין כותבין עליו פרוזבול, ואין אחד ערב על חובו של חבירו, והנדון הוא כיון שב"ד מזדקקין ליטול את השטר לאחריותם מכח אחד מן הלויים, הרי הם כמקבלין את כולו, וחשיב פרוזבול לכולם, כמו אם מסר השטר לב"ד דמהני מדאורייתא לכולו, ועי' פרישה אות כ"ט ובסמ"ע אות מ"ט ועי"ש בב"י בשם רי"ו, ועש"ך סי' ע"ז סק"ב, ולכאורה משמע מדבריהם דאף בהלואות נפרדות כיון שהם בשטר אחד כולן ערבין זל"ז, אבל הדברים מחודשים דבפשטו אינם אלא כחמשה שמגרשין בגט אחד, ואין קשר לאחד עם חבירו אלא בזה שהטופס והעדים בשטר אחד.

ולפמש"כ אין לנו מקור לפסוק כרשב"ג, ויש להצריך שיהא קרקע לכל אחד ואחד, שו"ר בתומים [אורים אות נ'] דצריך לזכות לכולן, ועמש"כ בזה לעיל סק"י.

אפוטרופוס דה"נ כותבין לאשה על נכסי בעלה, והר"ש והרא"ש הביאו רק סיפא דהירושלמי, [ועפ"ז העתיק הטור רק בבא זו, שלא הי' לפניהם בירושלמי בבא קמייא], ובאמת לכתוב לאפוטרופוס על נכסי יתומים הוי חידוש טובא דמה ענין נכסי יתומים לחובותיו של האפוטרופוס, ואפשר דכיון שיש לו חובות לצורך היתומים שהחוב עליו [באופן שכלפי המלוה הוא אחראי עליהם], הקילו שכל חובותיו נעשין כחוב אחד עם חובות היתומים, - מהא דילפינן כותבין לאשה על נכסי בעלה מנכסי אפוטרופוס, יש לדקדק דה"ה בניו הסמוכין על שולחנו, וצ"ע.

במ"ש בירושלמי לחלק בין קלח אחד של שותפין לקלח שלו

שם בירושלמי ר' בא בשם רב מי שאין לו אלא קלח אחד בתוך שדהו כותבין לו פרוזבול, והתני השותפין והאריסין והאפוטרופין אין להם פרוזבול, אמרי תמן כל קלח וקלח של שותפות הוא ברם הכא הוא שלו, ולעיל סק"ט כתבנו דדוקא בקלח שאין לו קרקע בעינן שלא יהא של שותפות, דהא השאיל לו מקום לתנור וכירים אין לך שותפות גדולה מזו, וכן לאיש על נכסי אשתו, מיהו עיקר הענין לא נתפרש מה החסרון בשותפות, הרי כל שותף שחייב ממון גובין חלקו, וה"נ יגבה המלוה חלקו.

גם צ"ב האי אפוטרופין היכי דמי, אם בנכסי יתומים הרי בתר הכי פשטינן דכותבין לו על נכסי יתומים, וכ"ש שכותבין על נכסים שיש לו בהם שותפות ממש, ובדוחק יש לחלק בין קלח לקרקע גופה וכמש"כ לעיל, אבל הדברים סתומין, ולא משמע דתליא בפלוגתא, וגם לא אשכחן דרבנן פליגי אר' חוצפית וכמ"ש בפיה"מ, ואפשר דלתלמודן דסגי בשאלת מקום ה"ה שותפין ואפוטרופסין, והירושלמי פליג נמי על דין שאלת מקום, וטעמא דתנור וכירים מפני שהם עצמם מחוברין וכקרקע דמו, עי' לעיל סק"ט, וכותבין

אשי דמסרי מילייהו אהדדי, מהני נמי פרוזבול המאוחר, דסו"ס יש כאן עדות שמסר חובותיו לב"ד.

שו"ר בתומים ס"ק כ"ז שכתב דמתני' פליגא על הברייתא מדקתני פסול גבי פרוזבול, ומשמע שר"ל דכיון דר' יוחנן מוקים מתני' דשט"ח כרבנן, ודכוותה קתני פסול גבי פרוזבול, ש"מ דגם בפרוזבול פסלי רבנן לגמרי, והטעם כדברי הר"ן דבעינן כח שטר הפרוזבול להפקיע הממון, אבל לרבנן דבי רב אשי דסמכי על תקנת רב נחמן דסגי באמירה, יש להכשיר ג"כ עד זמן הכתיבה, דליכא גזירה כמו בשט"ח, עי"ש.

בזמן כתיבת הפרוזבול

יד. שם בר"ש דהכי מיתניא בתוספתא אימתי כותבין פרוזבול ער"ה של שביעית, הרמב"ן בפ' ראה העתיק התוספתא של מוצאי שביעית, וכ"כ הרשב"א בתשובה שכ"ה גרסת הר"ש, וכ"כ הריק"ו מר"ש כת"י, וכ"ה פשטות התוספתא דקתני בתר הכי כתבו ער"ה של מוצ"ש אע"פ שחזר וקרעו לאחר מכאן כו' נוכח לכונ"ע הגירסא של מוצ"ש], ולמה שונה מיד שכתבו שלא בזמן הראוי לכתבו, אלא ודאי הכי קתני אימתי כותבין כדי שיועיל לכל החובות ער"ה של מוצ"ש, דהא שביעית משמטת בסופה כמ"ש בספרי וכן אמרו סנהדרין ל"ב א' ערכין כ"ח ב', ואמנם ודאי כותבין פרוזבול בכל שעה שירצה כדתנן במו"ק שכותבין פרוזבולין במועד, וכדתנן פרוזבול המוקדם והמאוחר, מ"מ השמיענו התנא הסדר הראוי כדי שיכלול כל החובות, ועלה מסיים שא"צ שיהא הפרוזבול קיים לאחר שביעית, (צ"ב) מהו החידוש דגובה עליו והולך אפי' לזמן מרובה, ומה חידוש יש בזמן מרובה).

אם צריך שיהא הפרוזבול קיים במוצאי שביעית

ופי' הר"ש דפליגי ת"ק ורשב"ג אם צריך שיהא הפרוזבול קיים ברגע של מוצ"ש, ולפ"ז צ"ל דלת"ק לאחר מכאן היינו לאחר שביעית, והלשון

פ"י מ"ה אחד הלוח מחמשה כו' מהו חידושא דמתני'

שביעית פ"י מ"ה אחד הלוח מחמשה כו', יש לעי' פשיטא שהרי המלוה מוסר שטרותיו לב"ד, ומהיכי תיסק אדעתין דליסגי בפרוזבול אחד, ואפשר דמשום סיפא נקטיה, דס"ד שצריך פרוזבול לכל חוב בפ"ע, [והרי צריך שיהא לכל לווה קרקע], ובפרט לפי מה שהביאו בגמ' גיטין ל"ו א' כל חוב שיש לי אצל פלוני, [ומשנה זו נשנית קודם הדין דאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, וע"כ שאין החידוש בדין יש לו קרקע], ואפשר דקמ"ל שא"צ לפרט החובות אלא כותב סתמא כל חוב שיש לו וכולל כל אדם.

בדין פרוזבול מוקדם ומאוחר

יג. שם מ"ה פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול, יש לעי' אם המאוחר כשר עד שעת כתיבתו, ורק מזמן כתיבתו ואילך לא מהני, א"כ במה הוא נקרא פסול, הכי הול"ל אין שייך מסירה לחובות שעדיין לא באו לעולם, ולכאורה זה פשוט דאין ימסור לב"ד חוב שאינו קיים כלל.

ובירושלמי מיייתי ברייתא דפרוזבול המאוחר כשר ואינו מונה אלא משעת הכתב, ומקשי מינה לר"ל דס"ל שאף שט"ח המוקדם מונה משעת הכתב, ובברייתא משמע דרק פרוזבול כשר, ובבהגר"א גרס בהדיא דשט"ח פסול, ולפ"ז משמע דמתני' ר"מ היא דקניס קרן אטו ריבית, וקניס נמי בפרוזבול, אבל לרבנן בפרוזבול לא קנסינן, דהא מצי למימר פרוזבול ה' לי ואבד, וגם אינו חשוד לזייף כי בקל יכול לכתוב פרוזבול נוסף, אבל בשט"ח פסול לגמרי גזירה שמה יגבה מזמן ראשון כדא"ר יוחנן ב"מ ע"ב א'.

והר"ן בתשובה סי' ע"ז כתב דפרוזבול גרע מחוב, דבחוב כיון שהלוהו הרי החוב מכח ההלואה, אבל כח הפרוזבול אינו ע"י המסירה לב"ד, אלא ע"י השטר שכותבין לו ב"ד, וכיון שאין כאן כח שטר אין כאן פרוזבול כלל, ולפ"ז לרבנן דבי רב

פרוזבול בשביעית, ולא נמצא מקור לשני זמנים לפרוזבול.

ולכאורה אף להרא"ש אם מסר שטרותיו לב"ד בשביעית או שקיבל משכון מהלוה אינו משמט, וחוזר וגובה ממנו לאחר שביעית, אע"פ שכבר הי' במצב של לא יגוש, ודוחק לומר שנשאר בדין לא יגוש לעולם וא"צ לומר משמט אני, וא"כ הדין נותן שאם ב"ד כתבו לו פרוזבול באמצע שביעית מהני, דהא ב"ד קיבלו ממנו החובות, ונפ"מ לסמוך על פרוזבול דידן גם להרא"ש, אבל אין הפשטות כן לדעת הרא"ש.

הא דתנן מו"ק י"ח ב' שכותבין פרוזבולין במועד, אפשר דמשום מעשה ב"ד התירו אף כשאינו דבר האבד, שלא מנעו מב"ד לעשות צרכיהם בכל עת שמזדמן, כעין שהתיר צרכי רבים, וגם נראה דאף להמקילין לכתוב פרוזבול ע"י כל ג', לא ראוי לעשות כן אלא בב"ד, בזמנם שהי' הדור מונהג ע"י ב"ד.

גיטין ל"ו ב' לא כתבינן פרוזבולא כו'

טו. גיטין ל"ו ב' ת"ש דאמר שמואל לא כתבינן פרוזבולא אלא אי בב"ד דסורא כו', הרי"ף השמיט מימרא זו, וכתב הרמב"ן דס"ל דלא קי"ל כשמואל, והוכיח כן מרבנן דבי רב אשי דמסרי להדדי ולא לרב אשי גופיה, וכן מדר"נ ל"ב ב' דסגי ליה בשנים, וש"מ דלא בעינן כח ב"ד כלל, וכן יש לדקדק מדר"נ דאמר אקיימיניה ופי' בגמ' דאע"ג דלא כתוב כמאן דכתב דמי, ואם איתא דבעינן ב"ד חשוב, טפי הו"ל לפרושי אקיימיניה דסגי בכל ב"ד, וש"מ דבזה א"צ לאיישר חיליה דר"נ, דבלא"ה קי"ל דסגי בכל ב"ד.

בדברי הרמב"ן דשמואל לטעמי'

ברם מ"ש הרמב"ן דשמואל לטעמיה צ"ב דמה ענין שמואל לטעמיה דמהדר לבטוליה שלכן מצריך ב"ד חשוב, הרי נקטינן השתא דלדרי עלמא תקון, ויש לנו כחו של הלל לכל הדורות, וא"כ שייך רק לומר דהלל גופיה הצריך ב"ד חשוב, ואין

סתום קצת, אלא דמובן שלא קרעו מיד וממילא נכנס ר"ה של מוצ"ש, ורשב"ג אמר דאפי' נקרע קודם מוצ"ש, ואפי' עשה פרוזבול באמצע השנה כבר הועיל למלוה שקודם הפרוזבול, ויש גורסים כל מלוה שלאחריה פרוזבול, א"נ כל מלוה שקודם פרוזבול אינו משמט שאחר הפרוזבול משמט, וכמ"ק מלשון הרמב"ם פ"ט הכ"ב, - הרמב"ם לא הביא הא דנקרע גובה עליו, אבל הוא מבואר ממ"ש דנאמן לומר פרוזבול הי' לי ואבד, וש"מ דגובה בלא פרוזבול.

ולענין הלכה נראה דא"צ שיהא הפרוזבול קיים במוצ"ש בשעה שמשמט, דהא תנן בכתובות פ"ט א' דמן הסכנה ואילך גובה בלא פרוזבול, ומשמע שקורעו מיד כשמקבלו, ודומיא דגט, ולא הזהירו שצריך שישמרנו עד סוף שביעית, וגם הרמב"ם וטו"ש"ע הביאו רק הא דפרוזבול הי' לי ואבד, וש"מ דבכל זמן שאבד כשר, ומה"ט דוחק לומר דרבנן פליגי על רשב"ג בזה אע"פ שבכתובות רשב"ג קתני לה, אבל לא משמע שיש חולקין בזה.

בדברי הרא"ש שצריך לכתוב פרוזבול לפני שביעית

דברי הרא"ש בגיטין פ"ד ס"כ לא נתפרשו, וגם תימה שלא הביא דלכל הגרסאות מבואר בסיפא דתוספתא שאפשר לעשות פרוזבול עד ער"ה של מוצ"ש, וגם עיקר קרבה שנת השבע פי' בירושלמי לענין שלשים יום לפני ר"ה, וכן הא דתנן שכותבין פרוזבולין במועד קשה לפרש באמצע שנה שישית, ומה הועיל הלל בתקנתו למי שצריך ללוות בשנה שביעית, ולמה לא יתקן לכולם כמו שמועיל מוסר שטרותיו לב"ד כל השנה, ה"ה מוסרני לכם דפרוזבול, וגם החילוקי דינים דיש לא יגוש ואין דין משמט אני מחודש טובא, סוף דבר הרא"ש נדחק מפני גרסת התוספתא, ופשוט שאם הי' לו גרסת הראשונים הי' מקבל שהדברים כפשטן, וכן סתם בשו"ע סעיף ל', ועב"ח דבהלואה שנעשית בשביעית כותבין

ופלוני ופלוני, ומ"מ כיון דקי"ל בגט כר"ה ה"ה בפרוזבול.

ולדעת הרמב"ן דאי לדריה תקון צריך בכל דור הכרעת ב"ד להמשיך התקנה, ודאי שאין להכשיר בשנים, אלא שהר"ן סובר דכ"ז שלא ביטלו ב"ד הרי התקנה קיימת, ולכן סגי בשנים להמשיך התקנה, ולדבריו לא איפשטא בעיין, אבל לדעת הרמב"ן מהא דכתבין בכל ב"ד וסגי במסרי מילייהו אהדדי, ש"מ דלדרי עלמא תקון.

עוד הוכיח הרמב"ן מהא דנאמן אדם לומר פרוזבול הי' לי ואבד משום דלא שביק היתירא, ולמה יהא נאמן מי שדר בפומבדיתא ואין ב"ד שבסורא מצוי לו, והר"ן דחה דכיון שיש ב"ד שכותב פרוזבול סתמא אזיל לגבייהו, ובאמת הרמב"ם פסק כדשמואל ופסק דנאמן לומר פרוזבול הי' לי ואבד, ואפשר שהיו שולחין פרוזבול בכתב לב"ד דסורא ונהרדעא ע"י שלוחים שהולכין שם.

והר"ן סיים שאין ראוי לדחות מימרא פשוטה שבאה בגמ' בלא מחלוקת, ודעת הרמב"ן דר"ג דאמר אקיימיניה פליג עליה, והי' פשוט לגמ' דשמואל לטעמיה, והסכים הר"ן לדעת ר"ת דא"צ ב"ד דאלים לאפקועי ממונא, אלא ה"ה כל ב"ד חשוב שבדור, וד"ז סתום בגמ' דאין לנו אלא כב"ד דר"א ור"א, וכיון שהלכה רווחת שכותבין פרוזבול בכל הדורות, ש"מ דלא קי"ל כשמואל, וגם סיבת התקנה מחייבת שלא יצטרכו ב"ד חשוב שבדור, כדי שלא ימנעו מלהלוות, דטריחא מילתא לכתוב פרוזבול אצל ב"ד חשוב שבדור.

נראה דבזמן שהי' ב"ד בישראל שהכל נעשה על פיהם, אין לעשות פרוזבול אלא כב"ד, שזו פגיעה בסמכות של ב"ד בישראל, וניחא בזה דחשיב פרוזבול כמועד דבר האבד כיון שזה מוטל על ב"ד, מיהו ת"ח דמסרי מילייהו אהדדי משמע אף שאינם דיינים, אלא דלפמש"כ ס"ק י"ז ד"ז דוקא בת"ח.

זה ענין להא דשמואל מהדר לבטוליה, ומעיקרא ס"ד דשמואל מצריך ב"ד חשוב שיתקנו אפשרות פרוזבול בדורם, להרמב"ן כעין תקנה גמורה, ולהר"ן להכריע שנמשכת תקנת הלל, ואמנם סגי במושב ב"ד שבדור פעם אחת ויועיל לכל הב"ד שבדור ההוא, מ"מ התקינו שינהג הפרוזבול ע"י גדולי הדורות כיון שבכל דור צריך הכרעה זו, אבל למסקנא צ"ל דהלל תיקן כך, ומה שייך שמואל לטעמיה, ודוחק לומר ששמואל תיקן לבטל מקצת מדברי הלל, והגביל התקנה.

ואפשר דשמואל ס"ל דקולא גדולה היא לבטל שמיטת כספים, ולכן מהדר לבטוליה וס"ל דבעינן כח ב"ד דאלים לאפקועי ממונא אף להלל, אבל ר"נ ס"ל שזו תקנה הראויה, ואין כאן הפקעה כ"כ, וסגי בתקנת הלל לכל הב"ד אע"ג דלא אלימי לאפקועי ממונא, ואע"פ שיסוד הדברים מכח הפקר ב"ד הפקר כדרבא, וזהו שהזכירו כאן דאלימי לאפקועי ממונא, דמעיקרא פירשנו שצריכין ב"ד להכריע עיקר תקנת פרוזבול בדורם, והשתא מפרשינן שכל פרוזבול יש בו הפקעת ממון, ולכן הצריך הלל ב"ד חשוב, ושמואל לטעמיה דס"ל שכל פרוזבול יש בו הפקעת ממון וראוי לבטלו.

בראיות הרמב"ן שצריך ב"ד חשוב, ובדחיות הר"ן

והנה הרמב"ן הוכיח מהא דסגי בשנים לר"נ, ש"מ דלא בעינן ב"ד חשוב, והר"ן דחה דסגי בשנים כיון שא"צ מו"מ והכרעת הלכה, אבל אכתי י"ל דבעינן חכמים גדולים שבכחם להפקיע ממון בב"ד של שלשה, אבל הדברים מחודשים שאם הלל תיקן מעיקרא בב"ד כבית דינו, הר"ז כמפורש להצריך ב"ד גמור, דא"א לומר דסתמא דמילתא היא שצריך ב"ד חשוב ודסגי בתרי, וע"כ לומר דאין לך כך אלא חידוש כב"ד של הלל, וממילא אין לחדש דסגי בתרי, מיהו לפ"ז ידע ר"נ דשמואל פליג עליה, וס"ל כר"ש בפירושא דמתני' דתנא לאו כי רוכלא למימני פלוני

מה שכתב רש"י שהדיוק מדקרי ליה דיינים, לכאורה הדיוק מעיקר הדין דודאי פרוזבול בעי ב"ד ממש, ומדסגי בתרי ש"מ דיש לשנים כח ב"ד, אבל מהא דקרי להו דיינים אין ראי', דשפיר י"ל דבעינן דיינים כר' אמי ור"א, וכמ"ש הר"ן דבעינן חשובים כר"א ור"א אע"פ שאין להם כח ב"ד בשנים לשאר מילי.

מה כותבים הדיינים ומה חותמים העדים

שם הא קמ"ל דלא שניא כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים כו', במשנה לא הוזכר דברי הדיינים, והלשון משמע שחותמין תחת דברי המלוה מוסרני לכם פלוני ופלוני, אבל בגמ' מבואר שיש כתב דיינים וחתמת דיינים, וזה יתכן בשני אופנים א' כמ"ש הריב"ש סי' שפ"ב והסמ"ע סי' ס"ז ס"ק ל"ח דהמלוה רק אומר מוסרני לכם וב"ד כותבין, ב' שהמלוה כותב תחלה כלשון המשנה וחותם שמו, ואח"כ כותבין ב"ד בא לפנינו הנ"ל ומסר לנו כנ"ל וחותמין, ולשון המשנה חותמין למטה אומר דרשני, דהא לעולם חותמין למטה, ולאופן השני י"ל דכותבין וחותמין קאמר, וזהו לשון למטה דמתחת כתיבת ידי המלוה תבא חתימת הדיינים, והכונה כתיבתן וחתמתן, ולא נתפרש למה צריך המלוה לכתוב, ומ"ט לא סגי באמירתו בע"פ, וב"ד יכתבו מסר לנו פלוני וחתמו, ולשון רש"י ות' שהדיינים כותבין אתא פלוני ואמר לנו מוסרני לכם כו', וזה כפי' הריב"ש, וכ"ה בנוסח הפרוזבול שכתב ר"ת בספר הישר, וכן בנוסח בעה"ת בשם ר"י הברצלוני, וכן העיד בספר ראשית ביכורים שכן כותבין הפרוזבולין עד ימיו, והוא מתקן לכתוב גם בכתיבת המלוה, כלשון המשנה, וכן יש בלשון הרמב"ן שהמלוה אינו מוסר שטרותיו אלא כותב שמוסר.

בביאור עיקר תקנת פרוזבול

והנה עיקר תקנת פרוזבול היא משום מוסר שטרותיו לב"ד, כמ"ש בירושלמי מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה, ולכן מיושב לומר שהפרוזבול ענינו כעין

גיטין ל"ב ב' ור"נ כו' לבי תרי נמי בי"ד קרי להו טז. גיטין ל"ב ב' ור"נ אמר בפני שנים לבי תרי נמי ב"ד קרי להו, יש לעי' אכתי למה תפס התנא לשון ב"ד ולא אמר בפני שנים, ואפי' אם בא להשמיענו דבעינן שנים זה בפני זה, מ"מ לא הו"ל למיקרינהו ב"ד, ואפשר דהא פשיטא אף לר"ש דאין כאן מושג של ב"ד, שהרי אומר לפני ג' הדיוטות, אלא שעושה אותם כעין ב"ד שמקבלין ביטולו, וכיון דפשיטא דלאו ב"ד נינהו, י"ל דבי תרי נמי ב"ד קרי להו, כשהם זה בפני זה, וקמ"ל דר"ג תיקן שאפי' בפני ב"ד מומחין לא יבטל שלא בפני השליח או האשה.

ל"ג א' ור"ש אטו תנא כי רוכלא וכו'

ל"ג א' ור"ש אטו תנא כי רוכלא ליחשיב ולזיל, ואפשר דר"נ דייק מדקתני פלוני ופלוני, דהו"מ למיתני מוסרני לכם הדיינים ותו לא, ובשלמא אם פלוני ופלוני קושטא הוא דסגי בתרי שפיר, אבל אם אין זה אמת אלא דלא האריך בלשונו, עדיף שלא ישנה כלל פלוני ופלוני, ועוד י"ל דכיון ששנה כאן נוסח הפרוזבול לא אמרינן אטו כי רוכלא, שאין זה דין אלא נוסח, ובפרט לפמש"כ לקמן דין זה לשון המלוה, אלא התנא מבאר לנו למי הוא אומר מוסרני לכם.

שם מאי לאו דיינים דומיא דעדים, דאל"כ ליתני עדים וכ"ש דיינים, אבל אם הדיינים ג"כ שנים, שפיר נקט להו ללמדנו דיינים דומיא דעדים.

שם ל"ל למיתנא דיינים כו', מדלא קאמר אי הכי ל"ל כו', משמע דהקושיא לכו"ע, דאי לאשמועינן רק דסגי בתרי דיינים, לא הו"ל למיתני עדים, אלא למיתני בהדיא תרי, שו"ר בריטב"א ור"ן שפי' דהקושיא רק לרב ששת, אלא שכתבו דר"נ מודה לר"ש לדינא, ובאו"ז כתב דלא קי"ל כר"ש בהא, ור"ת בספר הישר כתב דלר"נ בעינן דוקא כתב ב"ד, והחתמה כשרה בעדים כמו בדיינים.

כתבין פרוזבול, (וכעת ראיתי באו"ז סי' ק"כ וצ"ע כונתו דמשמע שאפי' לא מסר).

ולפ"ז יש לפרש הא דתנן גופו של פרוזבול מוסרני לכם היינו האמירה, והדיינים חותמין למטה מתחת השטר שכתוב בו ע"ב ב"ד או העדים שפלוני מסר חובותיו לב"ד, ולא רצה התנא לשנות דנוסח השטר פלוני מסר חובותיו, כיון שצריך למסור תחלה, לכן שנה מוסרני לכם והיינו באמירה, וכיון ששנה פלוני ופלוני הדיינים למדנו שזהו נוסח השטר שכותבין ב"ד, דהא המלוה שמוסר בפני ב"ד א"צ שיזכיר שמותם ומקומם, אלא אומר מוסרני לכם ותו לא, ויותר נראה שהמלוה אומר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי, אלא שהתנא הוצרך לפרש למי הוא אומר מוסרני לכם, ובנוסח השטר ב"ד אין כתוב שמותם, אלא בי דינא הוינא ואתא פב"פ לפנינו ואמר מוסרני לכם כל חוב שיש לי שאגבנו כ"ז שארצה, וע"ז באעה"ח, וכעין זה הנוסח בשערי צדק להחכמ"א, והוסיף שם היתר הגבייה כמ"ש בספר התרומות.

ביאור הלשון שאגבנו כל זמן שארצה

ויש לעי' מהו לשון שאגבנו כ"ז שארצה, האם הכונה שאגבנו גם לאחר שביעית, או שהכונה דנהי שאני כמוסר שטרותי לב"ד, מ"מ אני מוסרם באופן שאני אגבם כ"ז שארצה, ולא אהיה תלוי בב"ד שיגבום עבורי, ולשון שטר פרוזבול שבספר התרומות, שאם לא תגבוהו אתם אני אגבנהו כ"ז שארצה עי"ש, דלשון כ"ז שארצה לא משמע לאחר שביעית, דא"כ הול"ל שאגבנו לעולם, ומה ענין להזכיר רצונו, אבל לעומת זה הול"ל שאגבנו בעצמי לאפוקי ב"ד, וא"כ מתפרש שאגבנו בכל זמן גם לאחר שביעית, ותוספת לשון שארצה לאו דוקא הוא, ומתפרש שאגבנו בכל זמן, ולכשארצה, ואפשר שלא רצו לפרש שאגבנו לאחר שביעית דמיחזי כמבטל דברי תורה, לכן סתמו בלשון כ"ז שארצה, - לשון שכל חוב צ"ב דהול"ל מוסרני לכם כל חוב, שמוסר החובות, ולא שמוסר מודעה

כתיבה ומסירה של מכירת שטרות, שהמלוה מסרם לב"ד בכתיבה, ואע"פ שמוסר גם חובות שבע"פ, ואינו מוסר השטרות, [וכ"כ בספר התרומות דמה"ט בעו בירושלמי שיהא למלוה קרקע, וכ"כ בנוסח הפרוזבול שהוא מקנה להם החובות אג"ק], ועדיין אין ללמוד מזה שהמלוה כותב, דהא בכל כתיבה ומסירה העדים כותבין שטר בשם המוכר, מיהו כאן שב"ד הזוכים בחובות, יש מקום לומר דהשטר צריך ליעשות ע"י אחרים, שאם אין עדים שמסר להם ולא כתב ידו של המוסר, א"כ במה ניכר שמסר להם, הרי העדות רק בחתימת הדיינים, ואין מועיל מה שהדיינים חותמין שנתן להם, שהרי הם כאילו הזוכים בדבר, ואם נימא דלעולם יש עדים, כדתנן או העדים דמשמע העדים הידועים, ניחא, וכן אם המלוה כותב בכתב ידו או חתימתו שיש בזה תורת שטר, אבל הדברים סתומין, דבפשוטו סגי בכתיבת הדיינים וחתימתן.

אם מוכח בתוספתא דפרוזבול נחשב שטר של המלוה

וסמך לזה דחשיב שטר של המלוה ממ"ש בתוספתא ב"ב פ"א ה"ד שכותבין גזרי דינין ופרוסבולין שלא מדעת שניהם, רבי אומר ואמר אני שאין כותבין פרוזבול אלא מדעת המלוה נכ"ה בנוסחאות כת"י, ורבנן מדמו ליה לגזרי דינין, א"נ כיון דזכות הוא לו, הר"ז כמינה אותם לכך מעיקרא, ולמדנו מדברי רבי שזה כשטר התחייבות של המלוה למסור חובותיו לב"ד, ולמדנו מכאן שא"צ כתב המלוה, שהרי לרבנן כותבין שלא מדעתו, ורבי לא פליג בנוסח השטר, ואם רבנן מודו לרבי, אלא דסברי דניחא ליה, הרי גם לדידהו הר"ז שטר של המלוה, ואפי' אם לרבנן הפרוזבול כגזרי דינין של ב"ד, מ"מ השטר מעיד שב"ד קיבלו חובותיו, ולא שהוא שטר היתר לגבות לאחר שביעית, ונראה פשוט דמייירי כשמסר להם בע"פ, ואפ"ה בעלמא בעינן דעת המתחייב לכתוב השטר על פיו, ובהא פליגי, אבל כשלא מסר בעל פה פשיטא דלא

בקו' הקצה"ח למה חתימת העדים על הפרוזבול אי"ז מפי כתבם

שם תוד"ה לא, ולמטה חותמין העדים להעיד על הפרוזבול שהוא אמת, והקשה בקצוה"ח סי' ס"ז סק"ו דהו"ל מפי כתבם, כיון שאין כאן דין שטר שנכתב מדעת המתחייב, ואם העדות היא על מסירת המלוה איכא שפיר דין שטר, אע"פ שבאמת אינו מתחייב אלא זוכה, [ועי' ריב"ש סי' שפ"ב בשם הרא"ה לענין שטר מחאה], מיהו מצינו בתוספתא שא"צ דעת המלוה לרבנן, אלא די"ל דמהני משום דניחא ליה, והנה בשטר לא הוזכר שב"ד מתירין לו לגבות חובותיו, וש"מ דעיקרו מסירת חובותיו בכתב כדין כתיבה ומסירה, וב"ד מאשרים שקיבלו החובות, ואם נימא דלעולם צריך גם עדים נוחא טפי, אבל לא משמע כן ולא נהגו כן, ומלשון הגמ' משמע דאי הוה קתני והעדים חותמין למטה, הוה ידענא דכ"ש דיינים, וש"מ שא"צ עדים, וכ"ה בשו"ע סכ"א דאי חתמי ביה דייני טפי מעלי וא"צ שם עדים, (ומה שהזכירו תו' עדים בחתימת הדיינים, היינו בשטר שלא הוזכרו שמות הדיינים רק שיש עדים שמסר לפני הדיינים החתומין, אבל בשטר הרגיל כותבין וחותמין רק הדיינים), - עזוז"א אה"ע סי' ק"א סק"י"ח דב"ד יכולין לצוות לעדים לכתוב בשםם ויהא לזה כח מעשה ב"ד.

ל"ז א' רבנן וכו' מסרי מילייהו אהדדי כו' אם רק לת"ח הקילו למסור בע"פ

יז. ל"ז א' רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו אהדדי ר"י מסר מילי לרחב"א א"ל צריכנא מידי אחרינא א"ל לא, הלשון משמע שהם אמרו מוסרני לכם בעל פה, ולא כתבו להם שטר פרוזבול, וס"ל דענין השטר הוא כדי לחזק המסירה של המלוה לב"ד, ולחזק כח הגבייה ע"י ב"ד, ורבנן להדדי יכולין לסמוך על המסירה בע"פ כמו שטר, וכמו ששייך דב"ד אביהם של יתומים ומקבלין חובותיהם בסתמא, כך שייך דת"ח אהדדי מקבלין באמירה בלבד.

שכל חוב יגבנו, ובראשית ביכורים הביא מהספרי והראשונים לגרוס כל חוב.

בקו' הגמ' ל"ל למיתנא דיינים כו' ובביאור הריטב"א בביאור הקושיא ל"ל למיתנא דיינים ל"ל למיתנא עדים כתב הריטב"א דהקושיא ליתני עדים וכ"ש דיינים, ועפ"ז נוחא שפי' דהקושיא לר"ש דעדים שנים ודיינים שלשה, ומפשטות לשון הגמ' משמע דפשיטא דבין חתמי דיינים בין חתמי עדים שפיר דמי, והיינו מפני שעיקר הפרוזבול הוא המסירה לב"ד, ואין חילוק אם הדיינים מאשרים המסירה או העדים.

ומשני דקמ"ל דבכל נוסח פרוזבול שהוא, יכולין לחתום בין הדיינים ובין העדים, וזה ידוע ששייך לכתוב הנוסח בלשון דיינים ולחתום דיינים או בלשון עדים ולחתום עדים, ופירושו כמ"ש הריטב"א והר"ן [שביארו היכי דמי כתבי וחתמי עדים, ולא ביארו רבנותא דמתני'], דבשטר של עדים הם מעידים שנמסר לב"ד בפניהם והם חותמין, והתנא חידש שיכולין לחתום הדיינים על שטר העדים, שכתוב בו לשון אחרים המעידים על ב"ד, ובספר התרומות פ' דבכתיבת סהדי חתימי סהדי, ומתני' קמ"ל רק דאפי' בכתיבת דיינים חתימי סהדי, והעתיק שם מר"י הברצלוני נוסח דכתבי עדים לחוד [והובא בשו"ע סי' ס"ז סכ"א], ואח"כ העתיק ממנו נוסח הפרוזבול, של דיינים ושם סיים דמהני חתימת עדים, וכנראה זוהי גרסתם בגמ', והכי מסתברא דדיינים לא חתמי על שטר העדים, וגם ממתני' אין רא' לזה, דסתמא דמתני' בשטר הדיינים, [גם מ"ש תו' ששמות הדיינים כתובים בגוף השטר וכשאינם כתובין מוסיפין שם שיש עדים ע"ז, צ"ע דבפשטו א"צ להזכיר שמותם, ודי שיכתבו במותב תלתא הוינא ואמר לנו המלוה מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כ"ז שארצה, וע"ז באה"ע ח' ג' הדיינים], אבל לפי הריטב"א והר"ן י"ל דבדכתבי עדים וחתמי דיינים אין כח עדים כלל, רק הסופר כותב בלשון נסתר שבפנינו בא המלוה לפני ב"ד פלוני ופלוני, והדיינים חותמין.

עוד בדין מסירה בע"פ, ולענין הלכה

ויסוד הדברים כפי הרמב"ם שזהו היתר מיוחד לת"ח, אבל לאו דוקא בלווי' ת"ח, אלא במלוים דמסרי לחבריהם ת"ח, דלא בעינן כח שטר בת"ח דמסרי אהדי וסמכי עלייהו כשטר, וכמו שרצה ר"נ לתקן, דלפ"ז אין זה ענין מחודש, אלא נלמד מעיקר התקנה, וכ"ה האמת דהעיקר מסירת הדברים בע"פ, אלא דמעיקרא תיקנו שלא יהא לזה תוקף בלא שטר, - ובפשוטו צריך למסור לפני שנים דוקא, וכמ"ש הרא"ש דרחב"א הוה בהדיה עוד ת"ח.

וכעת ראיתי תשובת ר"ת בספר הישר שתיקן נוסח לפרוזבול, וסיים שלא ה' נכנס לחדש נוסח שטר שלא נמצא בטופסי ר"י גאון, ואולי סבר דסגי במסירה בעל פה כר"נ ורבנן דבי רב אשי, ולכן לא תיקן שטר לזה, אבל נראה לר"ת דלא קי"ל כותיהו ובעינן דוקא פרוזבול, ועי' שערי צדק שנהגו שלא לסמוך על מסירה בעל פה עי"ש.

הרמ"א בסי"ח כתב דיש להקל בזה"ז דא"צ ב"ד הגדול שבעיר, מיהו אכתי י"ל דבעינן ב"ד ולא סגי בהדיטות, ומ"ש הריטב"א ל"ז להתיר הדיטות כונתו כלפי ב"ד דסורא וכנראה מהמשך לשונו שכתב דבכל ב"ד סגי, מיהו בת"ח שפיר דמי, ולענין מסירת מילי הצריך הריטב"א חשובים, וכן לפמש"כ אין להקל במילי אלא ת"ח אהדי, דהרמ"א החשיב כל פרוזבול כהידור בעלמא.

בדין דינים קרובים זל"ז, ובקרובים ללוה ולמלוה
 יח. בדין דינים שהם קרובין זה לזה מסתבר דלאו שמיה ב"ד כלל, ואפי' מדין עדים לא מהני, כיון שהם שלשתן כאחת ונמצא אחד מהן קרוב או פסול.

ולענין קרובים ללוה פשטות הדברים דכשר, כיון שאינם מקבלין מן הלוה כלום, הר"ז כמוסר שטרותיו לב"ד וכמכירת שטרות, שהמקבל והקונה יכולין להיות קרובין למלוה וללוה, אבל אכתי כאן נהי דבמוסר שטרותיו בעלמא ב"ד

בזה מיושב דשאר בנ"א צריכין פרוזבול דוקא, כמ"ש הר"ן בתשובה מהא דפרוזבול המאוחר פסול, ולא סמכין שזוהי עדות על המסירה שבעל פה, הובא לעיל ס"ק י"ג, וכן מהא דלתנא דמתני' אינו נאמן לומר פרוזבול ה' לי ואבד, ומשמע דבשטר תליא מילתא, ולא אמרינן דסגי במסירתו בע"פ, ואע"פ שאפשר לומר דהפרוזבול מעיד שמסר בעל פה, וה"ה דסגי בעדות עדים שמסר, לא משמע כן סתמות הדברים, ועוד שכתוספתא שנינו דאע"פ שחזר וקרעו לאחר מכאן גובה בו, ומשמע שהכתיבה מעכבת אלא דאפי' אבדו כשר, שאם הכל תלוי במסירה לב"ד א"כ אין שייך לדון בקיומו של שטר הפרוזבול כלל, וכ"ש לדעת הר"ש דרשב"ג וחכמים פליגי בדין נקרע הפרוזבול קודם סוף שביעית, הרי דבעינן שטר דוקא, וכן מדתניא בתוספתא דכותבין פרוזבול שלא מדעת שניהם ולרבי רק מדעת המלוה, ש"מ דהשטר אינו עדות לפסק ב"ד, אלא קובע את ההיתר, וכן הלשון אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ולא אמרו אין (עושינן) פרוזבול, ומשמע דעיקרו בכתיבה, והיינו שחכמים תיקנו חיזוק הענין בשטר דוקא, בין מצד המלוה שמסר בכח כתיבה ומסירה ובין מצד הב"ד שאישרו קבלתם בשטר.

ולפ"ז יש לפרש דר"נ דאמר לעיל אקיימנה דאע"ג דלא כתב כמאן דכתב דמי, היינו כההיא דרבנן דמסרי מיליהו אהדי, אלא שר"נ רצה לתקן כן לכל העולם, דכיון שמסרו בע"פ סגי, וכיון דלא איישר חיליה לא עשה כן, אבל ודאי לא יתכן לפרש דהיה מתקן שאין שביעית משמטת כספים, וא"כ גם לא יועיל לתקן שאע"פ שלא מסר כמאן דמסר דמי, וע"כ כמ"ש הרא"ש שרצה לבטל הצורך בשטר פרוזבול, ורבנן דבי רב אשי קיימו כן לגבי ת"ח אהדי, וכן ר"י ורחב"א, והיינו דבעי מיניה אם צריך מידי אחרינא דהיינו שטר, [ובירושלמי כתובות פ"ט איכא עובדא דריו"נ אבד פרוזבולו ורץ אחריי רחב"א להשיבו, וא"ל לא צריכנא שהרי הוא נאמן לומר דהי' לו ואבד, ומבואר שכתב פרוזבול].

הדיינים, הרי עיקר החידוש דמהני מסירה שלא בפניהם, ואין חילוק בין עומד אחורי הדלת לעומד במדנה"י, וגם בסברא קשה כיון שלא שמענו הסכמה מב"ד שקיבלום מה מסירה היא זו, וכלשון הרמב"ן מי יימר דמזדקקו ליה ב"ד החשוב, ש"מ דבעינן אישור מב"ד שקיבלוהו, ואם ב"ד אינם עתידים לדעת מזה לאו כלום הוא, וה"ה אם ידעו מזה לאחר שביעית, וכבר כתב היש"ש לפקפק בד"ז, וכ"כ התומים דלא נראה כן מכל הפוסקים, ועמשנ"ת בספר אאמור"ר (שליט"א) זללה"ה פ"י מ"ד מדברי הראשונים שאין לסמוך ע"ז להקל, והלוח יוכל לומר קים לי דלא מהני ויפטר.

ל"ז ב' המחזיר חוב לחבירו בשביעית כו'

כ. גיטין ל"ז ב' תנן התם המחזיר חוב לחבירו בשביעית [לשון קצרה נקט דהול"ל אחר שהשמיטתו שביעית, ופירושו בפטור שביעית, וכן אמרו באבא בר מרתא אייתינהו ניהליה בשביעית, ולשון רש"י צ"ב שהרי שביעית נוהגת מדרכנן בכל זמן] כו' שנאמר וזה דבר השמטה, יש להסתפק האם הפסוק השמיטנו שרשאי ליטול ממנו המעות, ודי שיאמר משמט אני, או דאי לאו קרא הו"א שרק אסור ליגוש, אבל אם בא מעצמו לשלם יכול ליטול הימנו, קמ"ל קרא שהחוב פקע וצריך שיאמר לו שאין כאן חוב כלל.

ונראה דשניהם אמת שהפסוק השמיטנו שנשמט החוב לגמרי, דמקרא דלא יגוש לא שמעינן ליה, [ואמנם אם מקבל החוב ואינו אומר משמט אני, אינו עובר בלאו אבל מבטל עשה], וקמ"ל נמי דסגי בדיבור דמשמט אני, [ואי הוה כתיב וזו מצות השמטה ה' מתפרש שיש מצוה לקיים ההשמטה, ועכ"פ לשון דיבור אינו שייך אלא במצוה בחיוב, ולא בחוסר נגישה לחוד], והיינו דתנן כיו"ב דרוצח, דהתם נמי אי לאו קרא לא הוה ידעינן שצריך לומר רוצח אני, ושמעינן נמי מהאי קרא דסגי שיאמר פעם אחת כמ"ש בתוספתא דמכות, דא"צ שיאמר אלא פעם אחת כדמשמע לשון דבר דיבור אחד, וזה מענין הגלות שלא יסתיר ענין גלותו.

מקבלין השטרות מכל אדם אע"פ שהם קרובין למלוה וללוה, אבל כאן שאינם מקבלין השטרות, רק נותנין כח למלוה לגבות, בזה י"ל דכשהם קרובים למלוה הם פסולי לזנונו בזה, ואמנם לענין הלוח כיון דסתמא דקתני כל חוב שיש לי משמע אצל כל אדם, אע"פ שהוא קרוב, וכן המנהג שאין עושין שני פרוזבולין, ומשמע דמהני לכל אדם, [אע"פ שבגמ' הזכירו שיש לי אצל פלוני, דהיינו לוח ידוע], אבל לענין המלוה שנותנין לו זכות לגבות י"ל דקרובים פסולי, [שור"ר בתומים ס"ק כ"ג שנסתפק בקרובים ללוה], ולפ"ז הקרובים לב"ד דסורא צריכין לעשות פרוזבול בנהרדעא, ואפשר דהקלו בתקנת פרוזבול כמו במוסר שטרותיו לב"ד, דמהני אפי' קרובין למלוה, ואמנם חתימת הב"ד הקרובים י"ל דלא הוי עדות, [ומה"ט קשה להקל, דכיון דסתם פרוזבול פסול בקרובים, מנלן דבדאיכא עדות אחרת, כשר הב"ד], אבל מדין מסרי מיליהו י"ל דמהני בכל ענין שמוסר לב"ד, או כגון שחתמו עדים כשרים, ובמהריק"ש הכשיר ב"ד קרובים למלוה וללוה ובתומים נסתפק בזה, וכבר כתבנו דלא מהני אלא מדין מסירה בע"פ, ולפמ"ש ס"ק י"ז אין להקל בע"פ אלא בת"ח, וא"כ ראוי להחמיר לכתחלה לכו"ע, ובפרט שהתומים הניח בצ"ע, אף בקרובים ללוה.

ביאור הירושלמי דפרוזבול מהני אפי' נתונין ברומי

יט. בירושלמי שביעית פ"י ה"ב אמרו דאפי' נתונין ברומי מהני להו הפרוזבול, ונראה דאע"פ שגם מלוה ע"פ בכלל הפרוזבול, וכמ"ש הרמב"ן גיטין ל"ז א' דעיקר פרוזבול איצטריך למלוה ע"פ, מ"מ כשהשטרות ברומי הרי בהדיא שאינו מוסרין לב"ד, ואפ"ה מהני אמירת מוסרני לכם, משא"כ במלוה ע"פ שמסר לב"ד כל זכות שיש לו, ואפשר דנקט רומי לא רק בגלל המרחק, אלא שקשה ליטלן משם, ולא חשיבא מסירה לב"ד.

וכבר תמהו ע"ד המדרכי גיטין ל"ז ב' שפי' נתונים הדיינים, דמה ענין להזכיר המרחק של

שם אמר רבה ותלי לי' עד דאמר הכי, בהא דרבה גופי' לא עבד הכי, ובביאור ההיתר בזה

שם אמר רבה ותלי ליה עד דאמר הכי, למאי דגרסינן רבה צ"ב מ"ט לא אמר כן לאבא בר מרתא, ור"ח והערוך גרסי רבא, ולפ"ז י"ל דאבא בר מרתא חשב שרבה לא ירצה לקבל ממנו כלל, כי אמר לו משמט אני באופן מוחלט, ורבה אמר שהי' לו להשתדל מעיקרא לומר אעפ"כ, ואפשר שרבה לא חשדו שאינו רוצה להחזיר, אלא שלא הי' בו דעת להשתדל יותר, (ועריטב"א דמרצון נתן לו, כמבואר דרך מעיקרא לא הוה ביה דעתא ועכשיו נתן מדעתו).

שם ותלי ליה עד דאמר הכי, פי' דבאמת רצון התורה שהלוה ישלם, דאין הדבר הגון שבגלל שאיחר תשלומיו יפסיד המלוה, וכיון שאומר לו משמט אני דליכא חוב כלל, ראוי ללוה לנהוג לפניו משורת הדין ולשלם, ולכן מותר למלוה להראות דניחא ליה בתשלומין, שכבר נתקיים כל רצון התורה במצות השמטה, והיינו דאמר רבה לא הוה ביה דעתא כו', מיהו צריך שידע בבירור שמתנה היא, שאם המלוה נעשה לו כנושה ע"ז שאינו אומר אעפ"כ, הר"ז ג"כ כנגישה מסוימת, ועי' להלן ד"ה שוב, ולשון הירושלמי אומר לו בשפה רפה והימין פשוטה לקבל, והיינו שגורם לו להתבייש ממנו כדי שישלם.

ויש לעי' לפי' תו' והראשונים דתלי עיניו אליו עד דאמר הכי, מה ראה רבה לשנות דבריו בהאי לישנא, ואאמור"ר (שליט"א) זללה"ה כתב דגם לפרש"י לישנא בעלמא הוא, והכונה שגם המלוה רשאי להשתדל להביאו לומר אעפ"כ, דכיון שהודיעו שהחוב פקע, תו לא קרינן ביה נגישה, ולפ"ז מתפרש תלי ליה ללוה, גם למאי דנקטינן שאינו יכול להכריחו ממש, ולפי' תו' צ"ל דתלי ליה זהו לשון פחות מדיבור, שהוא רק תליית עינים, אבל לא מצינו ששימשו בלשון זו, וצ"ע.

שו"ר דגרסת הראב"ד והרמב"ן ותלי ליה, ולא גרסינן במילתיה דרבה עד דאמר הכי, רק לבתר קושיא דאביי, ופי' הרמב"ן דהיינו תולה עיניו שיתבייש ממנו, ומתפרש כמו וממתין לו שאינו פוטר מיד, [וכ"ה לפי' הראב"ד].

שם איתיבי' אביי כשהוא נותן לו כו' האם צריך שיאמר כן בפירוש

שם איתיביה אביי כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחובי אני נותן לך כו', יש להסתפק האם צריך שיאמר כן בפירוש, או דקמ"ל שלא יטעה לחשוב שהוא חייב, אלא ידע בפירוש דמתנה קא יהיב ליה, ומהא דאמר ליה תלי ליה נמי עד דאמר הכי, מבואר שצריך לומר כן בהדיא, [והטעם משום דלשון אעפ"כ יכול להתפרש שאינו מקבל את ההשמטה, ולכן צריך לפרש שיודע שנותן במתנה], וזהו שהקשה אביי דסתמא אינו מפרש כן בדבריו, אפי' אם אמר אעפ"כ, [ולפרש"י צ"ע מאי קושיא כי היכי דתלי ליה לאעפ"כ תלי ליה נמי לבמתנה אני נותן לך], וא"ל רבה דתלי ליה נמי עד דאמר הכי, ואפשר דאחר שאומר אעפ"כ רשאי לפרש לו דצריך שיאמר במתנה אני נותן לך, ולשון הרמב"ם וטוש"ע משמע שצריך שיאמר כן בפירוש דוקא.

ויש לעי' א"כ מ"ט לא הזכירו כן במתני', וגם מצינו בגמ' בעובדא דאבא בר מרתא שלא הזכירו טפי מא"ל אעפ"כ, [שו"ר בהשגות הראב"ד בזה], ואפשר דהתם שכבר נפטר לגמרי מרבה, א"צ לומר במתנה אני נותן לך, שכבר ידע שהוא נפטר מחובו לגמרי, ורק באותו מעמד הצריכו שיאמר כן, ושפיר סתם תנא דמתני' דסגי באעפ"כ דהעיקר שיודיע בבירור שאינו פורע חובו, רק נותן במתנה.

בפי' הרמב"ן וריטב"א בקו' אביי

שוב הערוני דברמב"ן וריטב"א מבואר דמפרשי קושיא אביי דמדקתני שאומר במתנה אני נותן לך, משמע שאינו נותן מחמת כיסופא שנותן עיניו בו ומתבייש ממנו, דא"כ אין זו מתנה, רק מכח

המלוה לעני ערב שביעית יכול להחשיב המעות כצדקה על הצד שלא יחזיר לו, לענין אל יבזבז יותר מחומש, ולפי צד זה הרי מעיקרא יכול להחשיב כל החוב למעשר כספים, אבל נפ"מ במלוה לעשיר, ואפשר דמעיקרא א"צ להפריש כסף מעשר ממעות ההלוואה, ולכן אם החזיר לו ומעשר לא הפסיד כלום דלעולם אינו מחויב יותר ממעשר].

האם דין תלי לי' הוא רק כשבא להחזיר מדעתו

בדין תליליה עד דאמר הכי, יעוי' ברש"י ורי"ד וב"ח, ומשמע שנקטו דדוקא אם בא להחזיר מדעתו שייך ענין תלי ליה, אבל אם לא בא להחזיר הרי התלייה היינו נגישה, ורק אם בא להחזיר מדעתו והמלוה אמר משמט אני לקיים מצות שמטה, ראוי שהלוה לא יחזור בו מרצונו לשלם, והדברים מחודשים, דבפשוטו אין חילוק אם בא לשלם או לא, ולעולם רשאי המלוה לומר לו משמט אני ולתלות עיניו שישלם, או לסבב עמו בדברים כמ"ש הרמב"ם, או לשלוח אחרים שידברו עמו, וכ"ה בלשון הרמב"ם והשו"ע, ורק כדי ליישב התמיהה דתלי ליה ממשי, הוצרכו לחדש דחשיב כחוזר בו מהסכמתו לשלם, אבל בפשוטו אין בהסכמתו שום התחייבות.

נגישת הבושה מהמלוה, נוכן הקושיא לפרש"י דתולוהו ממש, דודאי לא אומר במתנה אני נותן לך, שהרי בע"כ הוא נותן לו, אלא דלפי' הערוך ל"ק כ"כ קושית אביי דמחמת כיסופא נמי מצי אמר דנותן במתנה], ומשני דתלי ליה נמי עד דאמר הכי, ומשמע שאם מפרש אח"כ שבמתנה הוא נותן, אע"פ שמחמת כיסופא הגיע לזה, שפיר דמי, דסו"ס עכשיו מפרש שאינו משלם מחמת החוב כלל, וכמו שמתפרש לפרש"י דאע"פ שכופהו מהני כשמפרש שנותן במתנה גמורה.

שם שלי הן ובמתנה אני נותן לך

שם שלי הן ובמתנה אני נותן לך, פי' בשכר מעותיך שהיו אצלי והפסדתם לך, ובכה"ג בריבית הו"ל ריבית מאוחרת, וקמ"ל דבשמטה שרי, כיון שפירש שידע שאינו חייב בזה ומשלו הוא נותן, ואף רוח חכמים נוחה הימנו, שזהו באמת הראוי ללוה לעשות, אלא שלא יטעה לשלם מכח החוב, [ולענין מעשר כספים כתב אאמו"ר (שליט"א) זללה"ה שהלוה שהחזיר פטור ממעשר כספים, דלא חשיב שהרויח מעות שהי' ראוי שיחזירם, ואף המלוה אפשר דפטור, דלא חשיב כריוח חדש, כיון שהי' ראוי שיחזיר לו, ואף השונא מתנות רשאי לקבל דמי חובו, ויש להסתפק אם

ברוך רחמנא דסייען